

Knihovna prof.
Dr. K. R. A. L. ŠTŮVKY

11-E-96

PRŮVODCE PO DĚJINÁCH

OD NEJSTARŠÍCH DOB
PO SKONČENÍ SVĚTOVÉ VÁLKY.

PRO ŠKOLU A DŮM

NAPSAL

DR. FRANT. BRDLÍK.

ČTVRTÉ VYDÁNÍ.

SEMINÁŘ

Hist. přej.

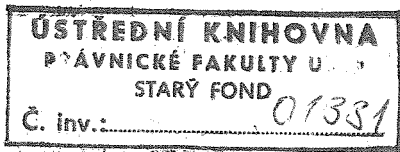
KNIHOVNA

podělení

V PRAZE 1926.

NÁKLADEM ALOISA HYNKA.

Veškerá práva jsou vyhrazena.

Koupil od <u>Mr. Křížka</u>
Darem od .....
v ..... za Kčs
Inv. čís.: <u>34. 171</u>
Sign: .....

TISKEM JOSEFA KOLANDY V PRAZE VIII.

Předmluva k prvnímu vydání.

Při nadpisu knihy jest udáno, pro koho jest napsána. Pro školu a dům. Myslím, že bude vhod zvláště žákům vyšších tříd na školách středních při přípravě ke zkoušce maturitní a kandidátům učitelství, pak každému vzdělanci vůbec, pokud mu jde nabytí buď přehledného obrazu o dějinách toho kterého národa, aneb jedná-li se mu, aby se rychle poučil o událostech, osobnostech a místech historicky památných.

K přehlednému opakování dějin poslouží předně ukazatel, pak odkazování k dotýcným stránkám předcházejícím, nadpisy stránek a pravidelný chronologický postup jednotlivých staří, jak jest vidno z obsahu, uvedeného na prvních stránkách knihy. Při hledání událostí, osob a míst postačí ukazatel. Rodokmeny jsou uvedeny souborně na zvláštní stránce.

K sepsání této příruční knihy dějepisné byl jsem veden naléhavou potřebou. Václava Křížka „Dějiny všeobecné a rakouské v přehledu synchronistickém“ vyhovují právě jen po stránce synchronistické a jsou již poněkud zastaralé, i jest nám utíkat se k příručním knihám v cizině vydávaným, kde o dějinách rakouských pojednává se způsobem nedůstojným a o dějinách slovanských není téměř ničeho.

Při sestavování knihy své měl jsem na zřeteli hlavně praktickou stránku její, proto také téměř nikde zvláště neudávám pramenů, z nichž jsem čerpal. Při novějších dějinách rakouských byl mně vodítkem W. W. Tomka „Novější dějepis rakouský“, při dějinách všeobecných Fr. Sembery „Dějiny vzdělaných národův starověkých“, „Dějiny řecké“ a „Dějiny středověké“, V. Křížka „Dějiny národů slovanských“, J. Kryštůfka „Boj monarchistické Evropy s revolucí francouzskou“, J. L. Píče „Dějiny národa ruského“, Konst.

Jirečka „Dějiny národa bulharského“ a „Cesty po Bulharsku“, odborné články v „Časopise musea království českého“, v „Osvětě“ a v obou našich „Naučných slovnících“, dějiny Weberovy, Assmannovy, Bulleovy a j. v.

Hlavní obtíž působil mně výběr látek, i budu povděčen, když mne upozorní odborní znalci, pokud a kde vzhledem k účelu knihy bylo pochybeno, aby mohlo přístě býti napraveno.

Při přepisování cizích jmen vloudily se do knihy některé nedůslednosti, kterých nebylo již možno opravit. Též při korektuře přehlédnuty chyby, které, pokud jsem je mohl postřehnouti, nalezne laskavý čtenář opraveny na poslední stránce knihy.

V PREROVĚ, v měsíci srpnu 1891.

F. B.

Předmluva k druhému vydání.

Laskavé přijetí, jakého dostalo se „Průvodci“ na jeho první pouti, dodalo mně odvahy, abych jej vypravil již po roce na pouť druhou. Vychází valně opraven a rozšířen; opraven po stránce věcné i formální, rozšířen mimo jiné topografií míst méně známých a výslovností cizích jmen. Místopisné udání najde laskavý čtenář buď při místě samém, anebo poví mu o něm ukazatel prvním číslem; tam připojena též výslovnost jmen cizích.

Upravuje druhé vydání těšil jsem se nemalé podpoře milých svých přátel, prof. Jana Pintnera a dra Viktora z Cintlů. Vděčně též vzpomínám vzácné ochoty, kterou mně prokázali při rozšíření prvního vydání mnozí pp. kolegové a p. t. učitelstvo naše vůbec.

V RYCHNOVĚ n. KN., v měsíci prosinci 1892.

F. B.

Předmluva k třetímu vydání.

I při třetím vydání měl jsem zřetel ke škole a domu. Pokud se týče školy, přimyká se „Průvodce po dějinách“ těsněji k učebnici, pro obecnostu širší pojal jsem do knihy dějiny čínské a japonské, přehled ministerstva rak.-uh. mocnářství od r. 1848 a podávám dějiny věku nového, politické a kulturní, v hlavních rysech až po dobu přítomnou.

V PRAZE, v měsíci srpnu 1902.

F. B.

Předmluva k čtvrtému vydání.

Restrikcí získal podepsaný volný čas k novému vydání „Průvodce“, který místy opraven, doplněn a rozšířen událostmi doby nejnovější. Při zpracování dějů světové války byly mu vítány Aloisa Žipka „Válka národů“ a „Světová válka“, pak Jos. Pekaře „Dějiny československé“ a Jos. Penížka „Poslední Habsburg“; hrdinské činy našich legií podány dle článku Rudolfa Medka „Československé legie“, uveřejněného v „Ročence Československé republiky“ I. 1922.

V ROUDNICI n. L., v měsíci lednu 1926.

F. B.

OBSAH.

I. Dějiny starověké.

A. Dějiny vzdělaných národův afrických a asijských

	Str.
1. Čeleď aegyptsko-semitská.	
a) Egypťané	1—5
b) Arabové	6
c) Židé	6—10
d) Foinikové a Karthagiňané	10—15
e) Babyloňané a Assyrové	15—17
2. Národové maloasijské.	
	18—19
3. Národové arijské.	
a) Indové	19—21
b) Národové iranští	21—25
4. Národové mongolští.	
Číňané a Japonci	25—27

B. Dějiny řecké.

1. Zeměpisné poměry starého Řecka	27—29
2. Počátky dějin řeckých: od časů nejstarších po stěhování Dorův (—1100 př. Kr.)	30—34
3. Od stěhování Dorův až po války řecko-perské (1100—500)	34—44
4. Od válek řecko-perských do počátku války peloponneské (493—431)	44—52
5. Od počátku války peloponneské až po bitvu u Chaironeie (431—338)	52—63
6. Od bitvy u Chaironeie do počátku nadvlády římské (338—146)	63—70

C. Dějiny římské.

1. Zeměpisné poměry a obyvatelstvo starověké Itálie	70—73
2. Prvotiny dějin římských: Doba králův (—510)	74—80

	Str.
3. Republika za vlády patriciův (510—366)	80—88
4. Od zákonů Liciniových Sextiových do počátku válek punských. Boj o vládu nad Itálií (366—264)	88—93
5. Od počátku válek punských až po Grakchy (264—133)	93—107
6. Od Grakchův do počátku válek občanských (133—88)	107—115
7. Od počátku válek občanských do vzniku císařství (88—31)	115—131
8. Od vzniku císařství až do počátku stěhování národův (30 př. Kr.—375 po Kr.)	131—147

II. Dějiny středověké.

I. Od stěhování národů do rozpadnutí říše Karla Velikého. (375—887).

1. Stěhování germanské	148—153
2. Stěhování slovanské	153—156
3. Říše Frankův a Meroveovcův	156—157
4. Mohamed a říše Arabská	157—160
5. Říše Byzantská	160—161
6. Říše Frankův za Karlovců	161—166
7. Čína	166—167

II. Od rozpadnutí říše Karla Velikého do počátku válek křížáckých. (887—1096).

1. Německo a Itálie	167—175
2. Francie	175
3. Británie	175—176
4. Země normanské	177
5. Poloostrov Pyrenejský	177—179
6. Slované západní a východní. Uhry	179—186
7. Země balkanské	186—188
8. Země asijské a africké	188—189

III. Doba válek křížových (1096—1291).

1. Války křížové	189—194
2. Německo a Itálie	194—206
3. Francie	206—209
4. Británie	209—212
5. Země normanské	212
6. Poloostrov Pyrenejský	212—213
7. Slované západní a východní. Uhry	213—225

	Str.
8. Země balkanské	225—228
9. Země asijské a africké	228—229

IV. Od konce válek křížových až po objevení Ameriky. (1291—1492).

1. Německo	229—235
2. Itálie	235—237
3. Francie	237—240
4. Británie	240—243
5. Země normanské	243—245
6. Poloostrov Pyrenejský	245—246
7. Slované západní a východní. Uhry	246—268
8. Země balkanské	268—272
9. Turci. Čína	272—273

III. Dějiny novověké.

I. Od počátku nového věku do konce války třicetileté. (1492—1648).

1. Na rozhraní věku středního a nového	274—277
2. Německo. Reformace (1493—1618)	277—286
3. Rakousko. (1526—1618)	286—295
4. Válka třicetiletá	295—305
5. Francie	305—310
6. Itálie	310—311
7. Poloostrov Pyrenejský	311—317
8. Británie	317—322
9. Skandinávie	322—325
10. Polsko	325—328
11. Rusko	328—330
12. Turci. Čína	330—331

II. Od skončení války třicetileté do počátku velké revoluce francouzské. (1648—1789).

1. Francie	331—337
2. Německo a Rakousko	337—358
3. Skandinávie	358—363
4. Británie	363—369
5. Poloostrov Pyrenejský	370—372
6. Itálie	372—373
7. Polsko	373—377
8. Rusko	377—382
9. Turci. Čína	382—383

X
III. Od vzniku velké revoluce francouzské až po kongres vídeňský
a druhý mír pařížský. (1789—1815).

	Str.
Příčiny revoluce a období převratů státních	383
I. Doba revoluční (1789—1799).	
1. Generální sněm stavovský a národní shromáždění	383—386
2. Shromáždění zákonodárné a válka první koalice	386—387
3. Národní konvent. Vláda Robespierrova. Poslední doby konventu	387—390
4. Výkonné direktorium. Válka druhé koalice	390—393
. . . . .	393—397
II. Konsulát	
III. První francouzské císařství.	
1. Válka třetí koalice	397—399
2. Válka čtvrté koalice	399—401
3. Napoleon válčí ve Španělsku a Portugalsku	401—402
4. Válka Rakouska proti Napoleonovi a její následky	402—405
5. Napoleonova výprava do Ruska	405—407
6. Velká válka za svobodu	407—412
7. První mír pařížský	412
8. Vídeňský kongres	412—414
9. Napoleon vrátil se z Elby	414—415
10. Svatá aliance. Druhý mír pařížský	415—416
IV. Od kongresu vídeňského a druhého míru pařížského po dobu přítomnou.	
1. Rakousko a Německo 1815—1866	416—438
2. Rakousko 1866—1918	438—453
3. Světová válka	453—463
4. Československo	463—465
5. Německo 1866—1918	466—474
6. Francie	474—483
7. Belgie a Holandsko	483—484
8. Británie	484—493
9. Poloostrov Pyrenejský (Španělsko, Portugalsko)	493—498
10. Itálie	498—502
11. Rusko	502—514
12. Země normanské (Dánsko, Švédsko, Norsko)	514
13. Poloostrov Balkanský (Řecko, Srbsko, Černá Hora, Bulharsko, Rumunsko, Turecko)	514—524
14. Země mimoevropské (Španělské osady americké, Spojené státy severoamerické, Brazílie, Čína a Japonsko)	525—533

RODOKMENY.

	Str.
1. Císařové římsí z rodu Augustova	133
2. Karel Veliký a jeho rod	165
3. Přemyslovci A.	182
4. Piastovci v Polsku	184
5. Welfové a Hohenstaufové	195
6. Habsburkové A.	203
7. Habsburkové B.	204
8. Králové ve Francii z rodu Kapetova A.	208
9. Normanští králové v Anglii a rod Plantagenetský	210
10. Přemyslovci B.	214
11. Arpádovci a rod Anjou v Uhrách	224
12. Rod Valois ve Francii B.	238
13. Rod Plantagenetský (od Eduarda III.), Lankasterský, Yorský a Tudorský	241
14. Králové v Kastilii a Aragonii	245
15. Rod Lucemburský v Čechách	247
16. Habsburkové C.	289
17. Rod Bourbonský a Orléanský ve Francii	309
18. Králové ve Španělsku (po Filipa V.) a v Portugalsku	314
19. Tudorovci v Anglii	318
20. Stuartovci v Anglii a ve Skotsku	321
21. Vasovci ve Švédsku a v Polsku. Rod Holštýn-Gottorpský ve Švédsku a Rusku	324
22. Jagajlovci v Polsku	325
23. Rod Habsbursko-Lotrinský D.	353
24. Bourbonové ve Španělsku a v Itálii	371
25. Romanovci na Rusi	378
26. Králové v Prusku	468

I. Dějiny starověké.

A. Dějiny vzdělaných národův afrických a asijských.

1. Čeleď aegyptsko-semitská.

a. Aegyptané.

Aegypt počítán ve starověku k Asii. Rozumí se jím údolí Nilu od posledního prahu nedaleko Syeny (Assuanu) k ústí v šířce 15—38 km. a v délce přes 1000 km. K Aegyptu (Střednímu) čítány obě oasy: Větší a Menší. Úrodným cíní Aeg. řeka Nil; proto Aeg. zván darem Nilu. Když při pramenech jeho počínají hory tátí a nastávají tropické deště, Nil koncem června stoupá, v pol. srpna z břehů vystupuje, v září rozlévá se nejvíce, potom klesá a koncem října jest opět ve svém řečišti. K regulování povodně zakládány stavby vodní (jezero Moerisovo, průplav Ramessa II.). Žeň stonásobná. Všeho druhu obilí a zeliny. Palmy, sykomory, fíky, lotus, papyrus. Krokodil, hroch, ibis, ichneumon. Mědi, cínu a olova s dostatek. Zlato v horách Nubijských. Pohoří Arabské a Libyjské poskytovalo výborného staviva. Z béd země chamzín, horký vítr z pouště vanoucí, a kobylky.

Aegyptané dělili zemi svou na Horní a Dolní. Řekové rozeznávali: 1. **Aegypt Horní** (Thebais), zde m. Syene (ostrovy Elefantine a Filae), Thebae, This. 2. **Aegypt Střední** (Heptanomis), m. Memfis, Krokodilopolis. 3. **Aegypt Dolní** (Delta), m. Heliopolis, Bubastis, Tanais, Sais, Pelusium, Momemfis a později Alexandria.

Aegyptané v dobách nedohledných přišli z Asie jednak přes šíji Suezskou, jednak přes úžinu Bab-el-Mandeb. Odtud dualismus ethnografický (Dolní a Horní Aeg.). Dělili se ve kmeny; tyto tvořily několik politických celků.

Př. Kr.

3300—2547 Stará říše Aegyptská.

3300 **Menes**, farao thiský, spojil největší část země v jeden celek. První panovník ze 26 dynastií aeg. Založil **Memfis**, řečiště Nilu dále na v. posunuv, vystavěl chrám boha Ptaha, byl zákonodárcem a upravil bohoslužbu.

Ač i po Menovi neměla země úplně jednoty (**Theby**), nicméně Memfis stavbami zvelebována a průplavy zakládány.

Pf. Kr.
2800—2700 **Chufu, Chafra a Menkera** (dle Herodota Cheops, Chefren a Mykerinos), králové 4. dynastie, byli původci nejv. pyramid u **Gizehu** z. od Káhýry. Nejvyšší Chufova 146 m., strany základny 240 m. dl. Brzo potom rozpadla se říše Aegyptská v několik částí.

Teprve

2000 **Amenemha I.**, jeden z faraonů thebských, sjednotil opět celý Aegypt. Jest zakladatelem 12. dynastie (2000—1800), která rozšířila panství do Nubie a na poloostrov Sinajský, povznela úrodnost země vodními stavbami a ozdobila Aeg. četnými pomníky a paláci. (Amenemha III. založil jezero **Moeris** a postavil říšský palác **labyrint**.) Pak nastal úpadek říše; r.

1680—1580 **Aegypt pod nadvládou Hyksův** (= Králově pastýřů), různých to kmenův syrského a arabského původu. Přizpůsobili se znenáhla domorodcům a vládli po způsobu faraonův. Za vlády Hyksův **přistěhovali se Židé** do Aeg. a usadili se v krajině Gošenské v. od delty Nilu. V H. Aeg. udrželi se **faraonové thebsští**, nejprv v odvislosti, pak samostatně vládouce. Jimi zahájen urputilý, dlouhotrvající boj proti Hyksům, až konečně

1580—525 Nová říše Aegyptská.

1580 **Ahmes** (Amasis), farao thebský, dobyv Pelusia (Avaris) Hyksy úplně z Aeg. vypudil. Jím počíná 18. dynastie, která proslula slavnými válkami (Thutmes III. rozšířil panství aeg., ovšem jen dočasně, do Syrie, Foinikie, na Kypr a do Mesopotamie) a podporováním věd a umění (**Theby**, nyní hlavní město, byly divem starého světa, ale zároveň dokladem ztročlosti národu a despotismu faraonů. Měly sto bran a okrášleny byly paláci, chrámy, komorami mrtvých a jinými pomníky. Třetí nástupce Thutmesův Amenofis III. vystavěl chrám boha Ammona u Luskoru a chrám boha Osira nedaleko Theb, z něhož dosud zachovány obrovské sochy, představující Amenofisa a jeho manželku (**kolosy Memnonovy**).

Za dynastie 19. dostoupil Aegypt vrcholu mocí a slávy. Zakladatelem jejím byl Ramessu I., synem jeho **Seti I.** (u Řekův Sethos), jenž podrobil Kypr, Foiniky, Assyry a Medy. **Ramessu II.** čili **Rameses** (1310—1244), syn předešlého, byl nejslavnějším faraonem. Zvítězil nad Negry, Aethiopy, Libyany, Chetity a Mesopotamci. Pomocí Foinikův založil námořní moc Aeg. Byl původcem přčetných nádherných staveb (palác Ramesseum v Thebách), dal kopati průplav v D. Aeg., jenž měl spojovati Nil s mořem Rudým. Židé robotami utiskováni, dítky židovské pobíjeny. Za jeho vlády narodil se **Mojžíš**.

Ze Setha I., Ramessa II. a několika jiných slavnějších faraonů hl. z 18. dynastie vybábili Řekové postavu faraona jménem **Sesostris**, jenž prý zbraně své zanesl na z. do Libye, na j. do Aethiopie, na v. přes Syrii, Mesopotamii a vysočinu Iranskou do Indie, na s. do Evropy až k Donu.

Pf. Kr.

1320

Za Menefty (1326—1309) vyvedl **Mojžíš** Židy z Aegypta. Po smrti Meneftově úpadek říše. Teprve třetí jeho nástupce **Ramessu III.** (Rhampsinit), zakladatel 20. dyn. (1294—1110), Aegypt opět povznesl. Bohatství Rhampsinitovo zachováno v pověsti o chytrém zloději (Herodot II. 121.). Po smrti Rhampsinitově opět úpadek říše. Vláda přešla do rukou velekněží boha Ammona v Thebách (21. dyn.). Vedle nich udržela se vedlejší dynastie v m. **Tanais** (1109—980), která konečně vládě velekněží v Thebách učinila konec. V době té Aethiopové vytrhli se z nadvlády faraonův a založili samostatný, kvetoucí stát v okolí Meroe a Napaty.

950

Sešonk (Sišak, Sesonchis) zakladatelem 22. dyn. Hl. m. **Bubastis**. Jsa spojencem Jeroboama Israelského, vytáhl proti Roboamovi Judskému a dobyl Jerusalema (r. 920).

Nedlouho po smrti Sešonkově zmocnili se **Aethiopové** panství nad Aegyptem, kde tenkrát vládlo 13 knížat, z nichž pět zvalo se faraony.

734—725

Bokenranf (u Řekův Bokchoris), zakladatel 24. dyn. sídlem v m. **Saii**, vypudil sice Aethiopy ze země, ale pak od nich přemožen a upálen.

725—665

Aegypt pod vládou Aethiopův.

Sevekch I. (u Řekův Sabakon), král Aethiopie a Aegypta, zakladatelem 25. dyn., jejíž panovníci kráčeli vesměs směrem starých faraonův, neboť se byli Aethiopové již dávno přizpůsobili aeg. vzdělanosti. Zdá se, že nicméně zachovala se v Doln. Aeg. dynastie domácí, z níž asi **Psammetich** pocházel.

Se Sevekhem I. neb jeho synem Sevekhem II. spojil se král israelský Hoseáš proti Assyranům, ale oba poraženi. (Aegyptané u Rafie při pobř. jz. od Gazy. Bitvou touto vážnost Aegypta v Přední Asii navždy podkopána.) Tírhaka, třetí král z dynastie aethiopské, proslavil se výboji v Libyi; dle pověsti pronikl prý až k průlivu Gibratarskému. S Hiskiou Judským pustil se v boj proti Sanheribovi Asyrskému a jeho synu Asarhadonovi, ale byl poražen a z Aegypta vypuzen, načež **Aegypt dostal se pod nadvládu assyrskou**: nad zemí vládla knížata od králů assyrských dosazovaná (řecká **dodekarchie**), až konečně jeden z nich

656

Psammetich pomocí žoldnéřův karských a ionských **obnovil jednotu a samostatnost Aegypta**, zvítěziv nad ostatními knížaty v bitvě

u Momemfi. (26. dyn.). Hl. m. **Sais**. **Aegypt otevřen svě-
tovému obchodu:** cizincům přístavy učiněny přístupnými. Foini-
čané měli v Memfidě svou čtvrť, s Athenami a jinými ob-
cemi řeckými spolky ujednány. Cizím žoldněrům vykázaný
pozemky při ústí Nilu. Z toho nespokojenost kasty vojenské
a kněžské; nespokojenci vystěhovali se do Aethiopie. Málo
slavné a pomíjející výboje Psamm. v Syrii.

Př. Kr.
611—595 **Necho**, syn Psamm. Výboje v Syrii. Josiáš Jud-
ský poražen u Megidda na j. Galilae. Necho
postoupil až po Eufrat, ale zde porazil jej Nebukadnezar
Babylonský u Karchemiše (Circesium v Mesopota-
mii nad l. Eufr.) r. 605., čímž panství nad Syrií opět po-
zbyto. Necho pokusil se o dostavení průplavu Ramessa II. a
dovedl jej až po Hořká jezera; na Rudém moři lodstvo vy-
stavěl a několik lodí foinických vypravil k objetí Afriky.
Nástupcem syn jeho Psammetich II. (Psammis),
známý jen dle jména.

594—570 **Hofra** (Apries), syn předešlého. Jsa spojencem
Sedeciáše Judského proti Nebukadnezarovi, byl poražen; podobně vedlo se mu na výpravě do
Foinikie a proti Rekům kyrenským. Ve spiknutí, v jehož čele
Ahmes, poražen u Momemfi a uskrčen.

570—526 **Ahmes II.** (Amasis) dosazen od vzbouřencův
na trůn. Ač k cizincům velmi shovívavý (Rekové
zal. v deltě nilské osadu Naukratis), přece u Aeg. ob-
líben, neb byl moudrým vládcem. Blahobyť dostoupil
výše netušené. Kypr dobyt. S Polykratem, ty-
ranem samským, učinil spolek; s Kroisem, kr. lidským,
žil v přátelství.

525—332 **Aegypt pod nadvládou perskou.**

525 **Psammetich III.** (Psammenit), syn Amasiův,
poražen u Pelusii od Kambysa.

Aegypt stal se perskou satrapií.
(Vypravování Herodotovo o zběsilém řádění Kambysa
v Aegyptě nespočívá na pravdě.)

**Povstání Aegyptanův po smrti Kambysově a
za Darcia** (po výpravách proti Rekům r. 490).
462—455 Nové vzbouření Aegyptanův proti Peršanům. Pů-
vodcem **Inaros**, král libyjský, podporovaný Athe-
ňany. Vzpouru potlačil Megabyzós, jenž povstalice a
Athenany z dobyté Memfidy vypudil a pak je dokonale porazil.
Inaros zrazen a ukřižován (toliko **Amyrtaios** uhájil se v deltě
Nilu).

414—354 V opětném povstání dodělali se Aegyptané na čas
sámostatnosti.

332 **Alexander Veliký pánem Aegypta.**

Ústava. V čele státu král (faraó) s mocí neobme-
zenou. Požíval již za živa božské pocty. Pocházel z pravidla
z kasty vojínův, ale byl zároveň nejvyšším knězem. Země

rozdělena na 42 okresy. Národ dělil se ve tři kasty: 1.
Kněží vedli péči o veškeré duchovní vzdělání, obstarávali
soudnictví (nejvyšší soudnictví vykonáváno výborem tří kněž-
ských sborů v Heliopoli, Memfidě a Thebách) a správu
země. 2. Vojíní. 3. Živnostníci (rolníci, robotující na
statcích náležejících králům, kněžím a vojínům; řemeslníci
a pastýři. K nim družili se později tlumočníci a lodivodové).
Přísné dělení kastovní není prokázáno, též **opovržlivostí ka-
stovní Aegyptané neznali.**

Náboženství. Zbožňovány síly přírodní. Otcem bohův
a králův byl **bůh Slunce** (bůh světa, světla a pravdy). Jako **Ra**
vzván v Heliopoli, jako **Ptah** v Memfidě, jako **Ammon** v The-
bách. Plodná moc přírody čtěna v bohyni **Neith**. (V chrámu
saidském zahalena tajemným závojem). Boj mezi mocnostmi
přírodními, člověku přátelskými a nepřátelskými, znázorňován
v mythu o **Osirovi** a **Isidě** (Osiris, usmrčen od Seta —
Typhona —, hledán Isidou. Syn jejich Horus přemůže
Typhona. Osiris obživne a vládně v podsvětí). **Čtení zvířat**,
symbolů jednotlivých božstev. Největší úcty požívali býk
(Apis) akráva, symbol mužské a ženské síly v přírodě.
Mimo tyto obzvl. fenix, ibis, krokodil, pes a kočka.
Víra v nesmrtelnost duše, které bylo podrobiti se soudu
Osirovu. Nebe, peklo. Místo očistce zdá se, že nastoupilo
přetělování do rozličných těl zvířecích, což trvalo 3000
let. **Balsamování mrtvol** — proč, to dosud záhadou.

Vzdělanost. Aegyptané proslavili se nejvíce ve stavi-
telství. Nejstarší památky stavitelství aeg. jsou **pyramidy**, kolo-
salní to mohyly faraonův (známých přes 60). Největší a nej-
starší z nich jsou až dosud u **Gizehu** sz. od Memfidy. („Vše
se bojí času, čas se bojí pyramid“.) Skalní hroby
králů (v přítomné době objevená hrobka Tutenchamova
vzbudila obdiv vzdělaného světa), podzemní komory pohřební,
velkolepé paláce (**labyrint**) a chrámy (chrámové zříceniny
thebské, kde nyní osady Luksora a Karnak; nedávno ob-
jeveny u Sakkary stupňovitá pyramida, v níž skrývá se hrob
faraona Zosera z třetí dynastie, a chrám postavený v paměť
téžoh, nejstarší snad kamenná stavba světa). **Obelisky**, čtyř-
hranné sloupy s ostrým zakončením, vytesané z jednoho
balvanu, okrasy to chrámové. **Sfingy**, obrovské sedící sochy,
obyč. s tělem lvím a hlavou i prsou ženským, byly symboly
králů a bohův. Sochy králů a bohův taktéž monolity (k-
lössy Memnonovy). Z věd hlavně **hvězdářství** a **lékařství**.

Písmo trojí: 1. **Hieroglyfické**, obrázkové. 2. **Hieratické**,
zjednodušené písmo předešlé, vyskytuje se již za 4. dynastie.
3. **Demotické** (epistolografické), ještě více zkrácené písmo
prostonárodní, za Psammetichův.

Písmo aeg. rozluštěno na základě desky, nalezené 1799
u Rosetty, na níž nápis z doby Ptolemaiovské v jazyku aegypt-
ském a řeckém. (Francouz Champollion 1822).

b. Arabové.

Obyvatelstvo Arabie jest původu semitského. Arabové odvozovali původ svůj jednak (na jihu) od **Joktana**, potomka Semova, jednak (na severu a při moři Rudém) od **Ismaele**, syna Abrahamova.

Arabové Nedždu (vnitřku země) vedli život kočovný. Majetek tvořila stáda ovcí, koz, koní a velbloudův. Zřízení rodové, patriarchální. Časté boje mezi jednotlivými kmeny o studně a pastviny; msta pokrevní. Pohostinství. Když počal kvést obchod pobřežní Arabie a Aegyptem, Foinikií, Mesopotamií a Indií (asi 2000 př. Kr.), přepadávány kanavany. Též vpády do Syrie, Babylonie a do Aegypta (Hyksové). Arabové na pobřeží bydleli ve stálých sídlech, v městech s četnými chrámy a paláci. V čele kmenův králové.

O vzdělanosti Arabův svědčí zprávy Diodorovy, Strabonovy a Pliniovy, dále některé zříceniny měst.

Náboženství. Původně jeden bůh, který ctěn v hromu a blesku, vedru a bouři; později vyzvány síly přírodní (na přírodící síla země v podobě bytosti ženské) a hlavně hvězdy (slunce, měsíc a oběžnice). Kaaba svatyně oběžnice Saturni zasvěcenou. Bohům obětovány též oběti lidské.

c. Židé.

Palestina (= země Filištínův, tak nazývána od Aegyptanův a Řekův; od Židů země Israelskou, zaslíbenou; nejstarší název Kanaan, t. j. pobřežní nížina, přenesen na celé Předjordání) jest částí vysočiny Syrské a dělí se na dvě části: a. **Předjordání.** 1. Krajina Galilaejská, úrodná to planina (m. Nazareth, Emaus, Tiberias, Megiddo). 2. Samaria, krajina pahorkatá s úrodnými údolímí (m. Samaria, Sichem). 3. Judaea, krajina kamenitá s hlubokými údolímí, slujemi a skrýšemi, srázný spád k moři Mrtvému (m. Hebron, Bethlehem, Jerusalem, Jericho, Silo; na pobřeží města Filištínů: Gaza, Askalon). b. **Zájordání** (Peraea) na pokraji pouště Syrské, nicméně mnohé krajiny úrodné, zejména při údolí jednotlivých řek (m. Pella, Caesarea Paneas).

Před Židy obývali zemi různí kmenové kanaanejští, z nichž Chetitové byli nejmocnějšími. Na pobřeží usadili se Filištini, přišedše sem asi od ústí Nilu.

Př. Kr. **Ok. r. 2000?** opustil **Abraham** otčinu svoji Ur nedaleko Babylonu v Chaldei, ježto modloslužbě tu holdováno, a odešel na západ. Usadil se v okolí Hebronu (bratrovce jeho Lot v okolí Sodomy, potomci jeho Moabité a Ammonité na v. moře Mrtvého). Dědicem Abrah. syn Isák, zplozený ze Sáry, (Ismael z otrokyně Hagar odešel do Arabie), a tohoto druhorozený syn **Jakub**. (Potomstvo prorozence Edoma, Edomité, usadili se na j. moře Mrtvého). Jakub č. Israel měl 12 synův: Ruben, Simeon, Levi,

Juda, Isašar, Sebulon, Josef, Benjamin, Dan, Naftali, Gad a Asser (Josef dva syny: Efraim a Manasse). R.

Př. Kr.

1750.

vystěhoval se **Jakub** s rodinou svou za **Josefem** do Aegypta a usadil se v úrodné krajině Gošenské. Stalo se tak, jak se podobá, pod ochranou Hyksův, po jejich vypuzení nastaly Židům doby útrap. (Sr. 2.).

1320 Za Faraona Menfity vyvedl **Mojžíš** z kmene

Levi lid israelský z Aegypta. (Sr. 3.).

1320—1280 Putování Židův do země zaslíbené.

V době té obnovil **Mojžíš** kultus Jehovy (na hoře Sinai) a uspořádal státní, náboženský a rodinný život národa židovského (ústava theokraticko-patriarchální). Za **Mojžíše** opanovány krajiny v. od Jordanu. Nástupcem **Mojžíšovým** **Josua** z kmene Efraim, jež Palaestiny dobyl ve válce sedmileté proti národkům kanaanejským (Chetitům, Pheresitům, Amonitům, Jebusitům, Hevitům). Dobytou zemi zaujali kmenové (od j. na s.): Simeon, Juda, Benjamin, Dan, Efraim, Manasse, Isašar, Sebulon, Asser a Naftali. Kmenu Levi přikázáno 48 měst, kdežto kmenové Ruben, Gad a polovice Manasse zůstali v Zájordání.

1280—1000 Doba soudcův.

V zemi dobyté byli Židé hned od počátku ohroženi: 1. Ústavou svou, která neměla politického středu. 2. Neúplným potlačením národkův kanaanejských. 3. Nesvorností kmenův. (Kmen Benjaminův takměř vyhuben.) 4. Častým sloužením náboženskému kultu syrskému. 5. Nájedzy kmenův sousedních; od s. Syry, od v. a jv. Midianity, Moabity, Ammonity a Amalekity, od j. Edomity, od z. Filištíny). V těchto nebezpečných dobách vystupují v dějinách židovských mužové pro jednotu národní nadšení (ve válce **vůdcové**, v míru **soudcové**): **Barak**, jež věštkyňe **Debora** pohnula k boji proti Kanaanejským, **Gideon** proti Midianitům a Amalekitům, **Jefta** proti Ammonitům, **Simson** a **Samuel** proti Filištínům. Tento ve snaze o povznesení národa z mravního úpadku založil školu prorockou a na doléhání lidu za **krále** pomazal udatného **Saula** z rodu Benjaminova.

1000—925 Doba jednoty národní.

1000—985 **Saul**. Vítězné boje proti Filištínům, Moabitům, Edomitům a Amalekitům. Poněvadž hleděl panství své založiti na síle válečné, z čehož hrozila zkáza ústavě theokratické, vystoupil proti němu **Samuel** a pomazal zetě **Saulova Davida** z rodu **Judova** tajně za krále. Pronásledovaný **David** utekl se k Filištínům. Od těchto **Saul** na úpatí hory **Gilboa** v j. cípu Galilae poražen, načež sám se usmrtil.

Př. Kr.

985—955 **David** po smrti Saulově za krále uznán pouze od kmene Judova a Benjaminova. Kmenové se-verní přidrželi se syna Saulova Isbosetha. Tento za nedlouho usmrčen, načež David v Hebronu všeobecně za krále uznán. Filištiní přinuceni k poplatku, Ammonité, Moabitě a různí kmenové syrští podrobeni. Panství Davido-vo rozšířilo se na j. až po horu Sin'ajana sv. až po Eufrat. **Jerusalem**, na půdě hlavního města kanaanejských Jebusitův, učiněn středem říše. Sem přenesena též archa úmluvy. David přítelem věd a umění (**žalmista Páně**). Organizace obrany země. Vzpoura syna Davidova Absolona krvavě potlačena.

955—930 **Šalomoun** (Moudrý) z Bathseby, ženy někdy Uriášovy, pomínutím Adonia a jiných synů Davidových od tohoto za nástupce ustanoven. **Říše nabyta nevidaného lesku**: 1. Vystavením velkolepého chrámu a paláce na pahorku Zionském staviteli, jež propůjčil Hiram, král tyrský. 2. Zřízením vojska jízdeckého. 3. Zakládáním a opevňováním hradů a měst. 4. Podporováním umění (Šalomoun slaveným básníkem). 5. Nádherou dvoru královského. 6. Zvelebováním obchodu, jenž veden s Assyrií (založena Palmyra, nynější Tadmor sv. od Damašku), s Aegyptem, s Arabií, s Indii (zřízeno přístavní město Ezeongeber při moři Rudém, odkud jezdily lodě do Ofiru neboli Indie) a s Foinikií. **Temné stránky**: 1. Náklad na dvůr královský, na nádherné stavby chrámové a palácové a na vojsko tížil lid. 2. Obliba v despotismu a opovrhování zřízením kmenovým. 3. Zavádění kultu syrského při dvoře král. 4. Ztráta Damašku a Palmyry. 5. Nespokojenost kmenův, zvl. severních. (Povstání Jeroboamovo.)

930 **Po smrti Šalomounově rozkol v říši**. Kmenové Juda, Simeon a část km. Benjaminova zůstali věrni synu Šal. Roboamovi (**Říše Judská**), ostatní kmenové zvolili králem Jeroboama (**Říše Israelská**).

930—722 Říše Israelská čili Efraim.

Hl. m. Sichem, pak Samaria. Říše již od počátku zmítána rozbroji o trůn a nájezdy nepřátelskými; modloslužbou nepořádky vnitřní ještě rozmnoženy. Ahab (870) sňatkem s Jesabelou, dcerou krále tyrského Ithobaala, obnovil obchodní styky s Foinikií, ale tím zároveň modlářství zapustilo v zemi kořeny. Proroci bojují proti modloslužbě a jsou pronásledováni (Eliáš, Elizeus). Vůdce Jehu, Elizeem pomazán, zavraždil královnu, vyhubil rod Ahabův a stal se králem; modlářství potlačeno. Za něho stala se říše Assyrii poplatnou (840). Za **Jeroboama II.** (770) říše na čas se zotavila. Za jeho nástupcův země opět Assyrum trvale poplatna, a když Hoseáš chtěl se nadvlády assyrské zprostiti, poražen a zajat od assyrského krále Sargona.

Př. Kr.

722

Samaria po tříletém obléhání dobyta. Velká část lidu israelského odvečena do zajetí assyrského, a na jeho místo uvedeni Assyrové a Babyloňané. Smíšením jich s domácím obyvatelstvem povstali Samaritani.

930—586 Říše Judská.

Zde poměry spořádanější, jednak že hodnost královská zůstala při rodu Davidově, jednak že hierarchie levitská bděla nad poměry náboženskými. Proti Roboamovi vytrhl spojenec Jeroboamův farao Šiřak, dobyl Jerusalema a zmocnil se pokladu královského. Josafat (870) vládl mocně, rozšířiv říši na j. až po moře Rudé. Přátelské styky s říší Israelskou. (Syn Josafatův Joram zasnouben s Athalií, dcerou Jesabelinou). Joram stav se králem, dal se svěsti zlopověstnou Athalií k službě Baalově. Po smrti Joramově dala Athalia všechny členy královské rodiny usmrtiti (toliko vnuk Joas zachráněn, a sama vlády se zmocnila. V povstání, knězem Jojadou vedeném, Athalia svržena a zavražděna, načež dosazen na trůn Joas (837), jenž cítěle modloslužby Baalovy vypudil. Vnuk jeho **Usia** vrstevníkem Jeroboama II. Ammonité poplatnými učiněni, Edomitě opět podrobeni, Filištiní napadeni, Arabové odrazeni. Nový rozkvět obchodu a blahobytu. Ahas, vnuk Usianův, stal se vasalem assyrským a zavedl opět modlářství. Hiskia (700) působením proroka **Jesaiáše** hleděl vypleniti modlářství, vypověděl poplatek říši Assyrské, učinil spolek s Aegyptem a uhájil Jerusalema proti Sanheribovi. Manasse, syn předešlého, zaváděl opět modlářství a pronásledoval proroky. **Josias** (640—609) obnovil v duchu prorokův zákon Hospodinův (v konání tom povzbuzen nálezem přepisu zákona Mojžíšova). Snahy jeho o obnovení bývalé říše Židovské z dob Davidových (pokleslosti říše Assyrské chtěje použití) zmařeny výbojností faraona Nechoha, od něhož poražen v bitvě u Megidda (r. 609), kde padl. Říše Judská v područí Aegypta. Po bitvě u Karchemiše (r. 605) musil Joakim (609—598) uznati svrchovanost Nebukadnezara Babylonského. Joachyn (598 až 596) odvečlen do zajetí babylonského s mnoha tisíci. Sedeciáš (596—586) spojil se s faraonem Hofrou proti Babylonu. (Marné bylo varování proroka Jeremiáše.)

586 Nebukadnezar, kráľ babylonský, dobyl **Jerusalema**, pobořil hradby, spálil chrám Hospodinův a palác královský. Oslepený Sedeciáš odveden do Babylonie a s ním velká část lidu židovského.

586—539 Palaestina pod nadvládou babylonskou.

Spravována byla místodržiteli bab. V Babylonii mezi Židy proroci činnými (**Ezechiel**).

Př. Kr.

539—332 Palaestina pod nadvládou perskou.

Za Kyra navrátila se jedna část Židův do Palaestiny (prorok **Daniel**). Stavba nového chrámu počata. Ukončena teprve za Dareia (r. 514).

457 Nové zástupy Židův, vedené **Ezdrášem** a **Nehemiášem**, vrátily se do vlasti.

332—323 Palaestina pod nadvládou Alexandra Velikého.

Ústava před Mojžíšem patriarchální, pak theokraticko-patriarchální. Králem Jehova, ideálním jeho zástupcem velekněz, jenž až do doby královské byl rozhodčím ve všech důležitých okolnostech. Národ dělil se na 12 kmenův, v jejich čele stála knížata kmenová a jim po boku náčelníci jednotlivých rodův, tvořice nejvyšší radu národa. Z kmenův vynikal nejprve Efraim, později Juda. Bohoslužbu obstarával dědičně kmen Levi, v jehož čele rodina bratra Mojžíšova Aarona, které příslušela hodnost velekněze. Středem bohoslužby stánek úmluvy, kde chována archa úmluvy, v níž uloženy desky Mojžíšovy. **V době královské** dva orgány ústavy theokratické: král (místodržitel Hospodinův) vedl správu země a vojenství, nejvyšší kněz řídil bohoslužbu. **Důstojnost královská** nejprve volební (kněží a proroci; lid měl jen malé účastenství), později volební v království Israel-ském, dědičná v Judšě. Moc králova omezena různými živly (zákonem Mojžíšovým, soustavou kmenovou, hierarchií a proroky, různými smlouvami).

Umění a vědy. Židé vynikali hlavně v poesii lyrické (píseň Debořina, žalmy Davidovy, píseň Šalomounova) a didaktické (kniha Jobova, Šalomounova kniha přísloví). Sem náležejí knihy prorokův (Isaiáš, Jeremiáš, Ezechieš, Daniel). Knihy dějepisné (Pentateuch, kn. Josue, kn. soudcův, 2 kn. Samuelovy, 2 kn. královské, 2 kn. paralipomenon, kn. Ezdrášova, Nehemiášova a Machabejských) založeny na pragmatismu theokratickém. Rozvoj stavitelství, sochařství a malířství bránil názor náboženský, jenž zakazoval ctění Jehovy v obrazech.

d. Foiníkové a Karthagiňané.**1. Foiníkové.**

Foiníkie (= země červená, *φαινίσιον* = barvití na červenou), část to vysočiny Syrské, jest úzký pruh země mezi mořem Středoziemským a pohorím Libanonským. Pohorí toto vysílá četné výběžky k pobřeží, kdež tvoří mysy svými zátoky a zemi rozdělují na množství malých, dobře ovodněných a úrodných údolí. Zde obilí, réva, třtina cukrová, lodyha bal-

šámová, moruše a jižní ovoce. Na stráních štavnaté pastviny, husté lesy cedrové, hojnost železa a mědi v horách, ryb a nachovcův na pobřeží. M. Sidon, Tyros, Arados, Byblos, Berytos.

Př. Kr.

—1500 Doba mytická.

V popředí města **Byblos** a **Berytos**. Již tehdy veden obchod se sousedními národy a s blízkými ostrovy.

1500—1209 Sidoňané

stojí v čele měst foinických. Dočasné výboje Asyrův a Aegyptanův nebyly na škodu, neboť styk s velkými těmito národy jen prospěl obchodu foinickému. Hromadné zakládání osad v moři Aegejském.

1209—814 Doba slávy tyrské až do založení Karthaginy.

Město **Tyros** přistěhováním četných vznešených rodin sidonských (r. 1209) zastínilo moc Sidonských. Obchod veden nejen po celém Středomoří, nýbrž zasahoval v Evropě až do Británie (a snad též do moře Baltského), v Asii až do Indie. Stát Tyrský řízen dvěma suffety (soudci), zprvu od Sidonu dosazovanými.

1000 **Abibaal**, jeden ze suffetův, zmocnil se panství nad Tyrem a uvedl ostatní obce foinické v podřízenost **království Tyrského**. Syn jeho

950 **Hiram**, slavný vládce, byl vrstevníkem Šalomounovým. Tyros v pevnost proměněn. Přátelské a obchodní styky se Šalomounem. Po smrti Hiramově dynastické nepořádky v říši Tyrské. Valné stěhování do osad zámořských.

870 **Ithobaal** králem. Přátelské styky se Židy obnoveny. (Dcera králova Jesabel manželkou krále israelského Ahaba). Nástupcem syn **Balezor**, po jehož brzké smrti syn jeho **Muttan**. Tento zůstal říši nedospělým dítkám **Elisse** a **Pygmalionovi**. Vládu vedl velekněz **Melkartův** **Sicharbaal** (strýc a snoubenec **Elissin**). **Pygmalion**, opíraje se o živly demokratické, zbavil se vlády poručnické zavraždiv **Sicharbaala**, načež

814 **Elissa** v průvodu aristokratických rodin tyrských vystěhovala se do Afriky, kdež založila na půdě dřevní osady sidonské **Karthago** (Karthada = Nové město).

850—332 Od založení Karthaginy až po dobytí Tyru Alexandrem Velikým.

Moc Tyru (a obcí foinických vůbec) seslabena 1. založením Karthaginy, 2. vnitřními nepokoji, 3. odpadením osad zámořských, 4. soupeřstvím Řeků v moři Středoziemském vůbec

a Aegejském zvláště, 5. nájezdy králův assyrských, kteří obce foinické učinili poplatnými, a 6. výboji faraona Psammethicha a Nechona. (Po bitvě u Megidda roku 609 celá Syrie uznala nadvládu aegyptskou).

Př. Kr.
605

Po bitvě u **Karchemiše** stala se Foinikie provincií babylonskou. (Toliko Tyros uchránil samostatnosti až do r. 573., kdy po 13letém obléhání musil se vzdát). R.

539

dobyl Kyros říše Babylonské, čímž dostala se Foinikie pod vládu perskou. Za nadvlády této byli Foinikové hlavním zdrojem námořní moci perské. Sidon povzněl se opět na první město foinické a byl hlavou **troj-spolku** (Sidon, Tyros, Arados), k němuž obce foinické stály v poměru podřízenosti. Synedrium, skládající se ze tří králův trojpolku a 300 senatorův, mělo sídlo v nově založeném městě **Tripolis**.

332 Foinikie stala se částí říše Alexandra Velikého. (Tyros vzat po sedmiměs. obléhání.)

Ústava. V čele městských obcí foinických králové, jichž moc obmezována radou v rodin patricijských a sborův kněžských. Obce tyto tvořily spolky, jichž hlavou byl nejprve Byblos a Berytos, pak Sidon a Tyros. V době perského nadvládí Sidon stál v čele trojpolku (viz shora).

Náboženství. Základem dualismu přírodní. **Baal**, bůh slunce, původ všeho života, dárce světla a úrody. **Baalit** čili **Ašera**, choť Baalova, bohyně plodné moci přírody. Oběti těmto bohům přinášené oplývaly nezřízenou smyslností. **Moloch**, bůh slunce prahnoucího, větru dusivého, ohně vše zžirajícího a války zhoubné. **Astarta**, bohyně smrti. Těmto přinášeny v oběť životy lidské. V Melkartovi splynuli v době pozdější Baal a Moloch — s převahou dobra. Podobně splynuly Ašera a Astarta (Karthaginská Dido) v bytost jednu. Smrt boha Adona na podzim oplakávána, z jara jeho vzkršení bujně oslavováno.

Vzdělanost. Kulturní význam Foinikův spočívá v rozsáhlém obchodu a zakládání četných osad. K oběmu pobádání jsou hlavně zeměpisnou polohou a povahou vlastní. Osady: **Kypros** (Amathos, Kiton, Pafos, Salamis), **Kilikie**, **Rhodos** (Jalysos), **Kreta** (Knossos, Itanos), **Thera**, **Melos**, **Kythera**, **Paros**, **Thasos**, **Thrakie** (Abdera), **Lemnos**, **Samothrake**, **Melita**, **Gaudos**, **Sicilia** (Drepanon, Herakleia, Lilybaeum, Panormos), **Sardinia** (Caralis), **Corsica**, **Elba**, **Jižní pobřeží Gallie**, **Hispanie** (Abdera, Carthage, Gades, Malaca, Sefela). Zde ony báječné zahrady Hesperidek a sloupy Melkartovy (předhoří Calpe v Hispanii a Abylyx v Africe). **Africa** (Carthago, Leptis, Minor a Maior, Thapsus, Utica, Hadrumentum, Hippo, Zarytus a Regius, ostrov Faros v Aegyptě).

K mateřské zemi pohlížely osady s pietou, přibůsboujíce se k ní jak bohoslužbou tak i ústavou. Mnohé osady náležaly se však v tuhé odvislosti: žoldníci drželi je na uzdě, nespokojení živlové deportováni, zakazováno veškeré spojení s cizinou a t. p. Tak vládl v osadách svých zejména Tyros a později i Karthago.

Obchod neobmezoval se na osady; veden s Venety, Etrusky, s Británií, ano i do moře Baltského, do Syrie, Assyrie, Babylonie, po moři Rudém a s Indií (Ofir). **Obchodní předměty:** zlato, stříbro, měď, železo, cín, ledek, síra, mramor, purpur, dříví, obilí, sklo, tkaniny a j.

Foinikové uměli stavěti lodi, tkáti, barviti (nachovcem), vyráběti sklo, dobývatí kovy a leštiti drahokamy. V umění byli Foinikové prostředníky mezi východem (Egyptem a Assyrií) a Reckem.

2. Karthagiňané.

Území Karthaginské obsahovalo krajiny: 1. **Zeugitana** (Carthago, Utica, Hippo Zarytus), 2. **Byzacium** (Hadrumentum, Leptis Minor, Thapsus), 3. **Země kolem Syrt** (Leptis Maior, Oia, Sabrata).

Náboženství jako u Foinikův. Zvláště byla oblíbena bohoslužba Molochova.

Ústava aristokratická. V čele státu senatem volená rada starších, skládající se z 28 členův a dvou suffetův, jichž volbu lid potvrdzoval. Vedle suffetův důležité místo zaujímali vojevůdcové. Největší moc provozoval senát o 300 členech; rozhodoval o válce a míru, jemu též suffeti podřízeni. Vedle toho od pol. 5. stol. dozorčí rada o 104 členech jakožto nejvyšší dvůr soudní pro nejvyšší úřady, vojevůdce, ba i suffety. Shromáždění lidu teprve v poslední době nabylo větší důležitosti.

Př. Kr.

814—480 Od založení Karthaginy až do první války na Sicílii.

814 Založení Karthaginy Elissou Tyrskou na území dřevní osady sidonské (tvrz Byrsa). Sr. 11.

Za nedlouho podmanila si nově založená osada sousední národky africké a domohla se hegemonie nad foinickými osadami africkými. Potom dostaly se v její moc foinické osady v jižní Hispanii, na Korsice, Sardinii, Sicílii a Maltě. Zakládány nové stanice obchodní. Na Sicílii již od počátku bylo Karthagině zápasiti se Syrakusami o nadvládu ostrovní.

480—264 Zápas Karthaginy se Syrakusami o panství na Sicílii.

480 Karthagiňané válčí s Gelonem, tyranem syrakuským, a spojencem jeho Theronem, tyranem agrigentským. Na straně Karth. řecká osada Selinus; s nimi

těž snad i Xerxes byl srozuměn. Hamilkar, vojevůdce Karthaginských, poražen u **Himery**, skoro uprostřed s. břehu sicilského (v den bitvy salaminské?). Mir vykoupěn 2000 talenty. Karthagiňané zůstali nicméně v držení svých osad na Sicílii.

Př. Kr.

409—275 Nové boje na Sicílii.

Příčinu zavdala nesvorná města řecká, která zprvu žádala Atheňanův a Spartanův o pomoc (sr. válku peloponenskou), pak obrátila se do Karthaginy. Od Segestanův

409—405 povolání byvše na pomoc proti Selinuntu, Karthagiňané dobyli vedeni Hannibalem, synem Giskovým, Selinuntu, Himery a Agrigentu. V míru s Dionysiem St., tyranem syrakuským (406—367) pojištěny výboje tyto a ještě více rozšířeny za chabé vlády Dionysia Ml. (367—344). Timolen z Korinthu, zbaviv Syrakusy nehodného tyрана, obnovil vítězné boje

340 s Karthaginskými, které porazil nad říčkou Krimisem (na z. břehu, v. od Segesty; teče k s.) tak, že bylo jim spokojiti se územím západně od řeky Halykos ležícím. Tato ústí se z. od Agrigentu.

317—289 Za Agathoklea, nového tyрана syrakuského, 310 boje obnoveny. Tento přeplavil se do Afriky a zmocnil se téměř celého území Karthaginského.

Mezitím Hamilkar poražen před Syrakusami. Stejný osud stihl však za nedlouho Agathoklea v Africe, načež tento vrátil se do Syrakus, opustiv zrádné vojsko, které pak vstoupilo do služeb Karthaginských. V míru (296) zůstali Karthagiňanští v držení posavadního svého území na Sicílii.

289 Agathokles otráven. Zoldněřské vojsko jeho, kampanšti **Mamertini** (t. j. synové Martovi), zmocnili se Messany, odkudž daleko široko šířili strach a hrůzu. Toho užili Karthagiňané k novým výbojům. Proti oběma povolán

278 **Pyrrhus**, král epirský, na pomoc (sr. dějiny římské). Tento vítězil sice nad Karthagiňany, kteří marně o mír žádali, ale pánovitým počínáním popudil brzo proti sobě osady řecké, takže přešly na stranu karthaginskou. Tím a volán jsa od Lukanův a Samnitův o pomoc, Pyrrhus přinucen jest k návratu do Italie. Na cestě poražen jest od Karthaginských v bitvě námořské (275).

Po odchodu Pyrrhově zmítána Sicílie dávnými zmatky. Hlavně Mamertini byli postrachem celé země. V Syrakusách zvolen r. 274 statečný a velkodušný Hieron, potomek Gelonův, vojevůdcem a potom r. 270 králem (Hieron II.). R. 269 porazil Hieron Mamertiny a sevřel je v Messaně, takže bylo těmto ohlédnouti se po cizí pomoci. Jedna strana povolala na pomoc Karthagiňany, kteří také vložili ihned posádku do hradu messanského (Hanno), kdežto většina obyvatelstva prosila Římanův o přispění.

Př. Kr.

264—146 Boje Karthagiňanů s Římany. (Viz dějiny římské).**e. Babyloňané a Assyrové.**

Babylonie (Sinear, Chaldaea), nížinatá krajina mezi dolním tokem řeky Eufratu a Tigridu. Ležíc v pásu bezdeštném, byla v příčině úrody závislá od zavodnění obou řek, z nichž Eufrat bral se tokem volným, Tigris prudkým. Proto prorývaly zemi přečetné průplavy, hráze pak ochranné úrodu pojišťovaly. Herodotovi byla Babylonie zemí nejúrodnější. Vedle obilí jemné ovoce a hl. palma datlová. Nedostatek dříví a kamene. Tento nahrazován cihlami. M. **Babylon**, Ur, Sirgulla, Larsa.

Assyrie (Assur), úrodná, četnými řekami a potoky zavlažovaná pahorkatina na levém břehu Tigridu. Hranicí na s. vysočina Arménská, na j. řeka Dialas, na z. Tigris, na v. vysočina Iranská. M. **Ninive** a Assur.

4500—1314 Doba starobabylonská.

Na nížině Babylonské vznikly nejstarší státy na světě. Zprávy nyní známé odnášejí se asi k r. 4500. Sv. písmo jmenuje zakladatelem státu Babylonského Nimroda, pravnuka Noemova. Původními obyvateli Babylonie byli Sumerové původu mongolského z Turanu, kteří však později úplně smísili se s přistěhoválými Semity. Středem nejstaršího známého státu bylo m. Sirgulla, později (k r. 2500) m. Ur. Kol. r. 2300 počaly se vpády elamské (ze Susiány), jimiž Babylonie trpěla téměř 400 let. Zemi osvo-bodil

K. r. 1900 Chammurabi. Vítězství jeho znamená trvalou převahu žilvu semitského nad domorodým sumerským. Hl. m. říše učinil **Babylon** (měl 70 km v objemu, obehnan širokými hradbami, sto branami vcházelo se do města, chráněného 250 pevnými věžmi) a přihlížel k povznesení země stavbami stok, vodojemů, hrází i chrámův. Potomci jeho panovali až do r. 1760, kdy panství nad zemí zmocnili se bojovní Kossajové, lid horský z krajiny na l. bř. Tigridu, kteří však záhy s Babyloňany splynuli. Od XV. stol. vítězné si vedou proti Babylonii králové assyrští. Současně upadli babylonští králové v závislost říše Aegyptské. Z této vyprostili se kolem r. 1314, ale upadli hned potom v poddanství assyrské, což bylo zdrojem ustavičných válek a nesmiřitelného nepřátelství mezi oběma národy.

1314—606 Doba assyrská.

Řečí spisovatelé uvádějí **Nina** a manželku jeho **Semiramidu** za původce veleříše Assyrské, ale dějiny o skutcích jejich nevědí ničeho. Jisto jest, že Assyrie byla z Baby-

lonie kolonisována a teprve časem domohla se úplné samostatnosti (as kol r. 1800). Nejstarším středem země bylo m. Assur. Šíření moci assyrské zadrženo výboji faraonův aegyptských, které přestaly teprve k. r. 1314. Tehdáž panoval v Assyrii Salmanassar I., jenž učinil **Ninive** hl. m. (mělo 90 km. v objemu; na širokých hradbách 1500 věží až přes 60 m. vysokých, obyv. přes dva mill.). Za Tiglatpile-sara I. (kol. r. 1115—1100) válčeno vítězně se všemi okolními zeměmi. Nejbližší krajiny spojily s Assyrií, kdežto ostatní podržely své domácí vládcy. Po $\dagger$ Tiglatpile-sarově úpadek říše, která teprve od konce X. stol. počala opět květatí.

Př. Kr.

745—727

Tiglatpile-sar III. pokořil Babylonii, na v. pronikl až po rozhraní medsko-parthské a na z. Damašskou, odňal říši Israelské krajiny Zájordanské a přinutil krále judské k poplatku. Nástupce jeho

727—722 **Salmanassar IV.** potkal se s odporem faraonův aegyptských, kteří spojili se s říší Israelskou a s Tyrem. Dřív než boj rozhodnut, nastala ve vládě změna povahy neznámé, kterou na trůn povýšen vojevůdce

722—705

Sargon, jenž jest nejslavnějším králem assyrským. R. 722 vyvrátil říši Israelskou a brzo potom porazil u Rafie faraona Sevekha. Dlouholeté, ale vítězné boje s kmeny severními, syrskými, medskými a s Babyloňany, jichž korunu vsadil si posléz na hlavu. Uspořádav říši přihlédal k podpoře zemědělství a umění. Nová residence Dur-Sarrukin (nyní Chorsabad) měla nádherou a vkusem překonati vše, co dotud známo bylo. Synem jeho

705—681

Sanherib, jehož panování jedním pásmem odobojův. R. 701 vytrhl proti faraonu Tirhakoví, s nímž byli se spojili Hiskia Judský a Foinikové. Syrie sice podrobena, ale vpád do Aegypta zadržén marným obléháním Jerusalema a morem.

681—668

Asarhaddon, syn předešl., 672 vypravil se do Aegypta, pronikl až do Theb a přijal název krále aegyptského a aethiopského (sr. 3), ale odpadnutí Medův nezabrání. Syn jeho

668—626

Assurbanipal vzpourou bratra svého v Babylonii pozbyl panství nad Aegyptem a svrchovanosti nad Lydií. Říše vysílána válkou s Elamem a ohrožena Medy a loupeživými Skythy, kteří přišli ze stepí jihuorských. Nástupcem jeho

626—606

Ašurtililani (Sarak) uhájil sice ještě na čas říše, ale v Babylonii prohlášen králem Nabopolassar. Když nebezpečnost od Skythův hrozící odvráceno, spojil se Nabopolassar s Kyaxarem Medským znovu proti Assyrii a

606 **Ninive dobyto a rozbořeno.**

Př. Kr.

606—539 Doba novobabylonská.

626—605 **Nabopolassar** rozdělil se s Medy o říši Assyrskou, takže ř. Tigris byla rozhraním. Faraon Necho, jenž války s Assyry hleděl použiti k výbojům, poražen u **Karchemise** r. 605 od Nebukadnezara, syna Nabopolassarova (str. 4).

605—562 **Nebukadnezar** po několikaletém slavném bojování stal se pánem Syrie (r. 586 Jerusalemy rozbořen, r. 573 Tyros přinucen vzdáti se). Též podnikl výpravu do Aegypta, který až po Syenu hrozně zplnil. V říši zavedena řádná správa, blahobyť zvelebován velkolepými průplavy. Rozkvět obchodu. Hl. m. **Babylon** mělo býti prvním městem světa: rozšířen novým městem, proměněn v nedobytnou pevnost, ozdoben novým palácem, četnými chrámy a „vísutými zahradami“, které Nebukadnezar vystavěl manželce své **Amynthé**, dceři Kyaxarové.

Po $\dagger$ Nebukadnezarově rychlý úpadek říše. Nesváry v rodině královské.

556—539 **Nabonned**, uchvatitel trůnu, vládl malomyslně.

539 **Dobytím Babylonu** stal se Kyros, král perský, pánem říše **Novobabylonské**, která **proměněna v perskou satrapii**.

Ústava původně theokratická; králové pokládáni za náměstky boží na zemi. Vládli dědičně a neomezeně. Osobnost jejich zářila božstvím: paláce královské podobaly se chrámům, kroj a ozdoba králův podobaly se kroji a ozdobám soch bohů. Rozdělení kastovního nebylo. Země odvislé spravovány domácími králi, někdy též náměstky. Ačkoliv zakládány v nich četné osady vojenské, byly přece vzpoury časté.

Náboženství má živly sumerské a semitské. V Babylonii nejvyšším bohem sumerský **Anu**, bůh nebes, jemuž na roveň postaven semitský **El** čili **Baal**, pán světa, slunce a světla. Družkou mu byla **Baltis**, měsíc. Sumerského původu byla též bohyně **Ninna** čili **Istar** (**Astarte**), hvězdnaté nebe. V Assyrii nejvyšším bohem **Assur**. Kněží ve veliké vážnosti.

Vzdělanost. Assyrové a Babyloňané vynikli hl. ve **stavitelství**. Nejlepším toho dokladem rozvaliny ninivské u **Kujundžiku** a rozvaliny města Sargonova u **Chorsabadu**. O **písemnictví** dává svědectví knihovna Assurbanipalova, kde spisy o řeči a písmu, knihy právní, chronologické záznamy, úryvky z domácí geografie, z přírodopisu a t. p. V **astronomii** vynikali Ass. a Bab. nad jiné národy starověké. Oběh měsíce, zatmění a jiná pozorování astron. konali s určitostí pozoruhodnou — byli učitelé starověku v té přičině, jakož i v užívání měř a váh. Písma užívali klínového. V **průmyslu** vynikli hotovením tkanin, klenotnictvím, řezbářstvím, leštěním drahokamů, sklářstvím, hrdčářstvím, přípravováním vonných mastí atd. **Obchod** provozován v míře rozsáhlé; na v. zasahal do Baktrie a Indie, na z. do M. Asie, Foinikie a Aegypta.

2. Národové maloasijské.

V dějinách starověkých jest Malá Asie pojtkem západu hellenského a východu semitského. Nejsouc celkem zeměpisným, nebyla jím ani v ohledě národopisném. Živel semitský a arijský stýkal se tu a křížoval. Krajiny maloasijské: 1. Mysie (Troia), 2. Lydie (Sardes, Apollonia, Magnesia), 3. Karie, 4. Lykie, 5. Pamfylie, 6. Kilikie, 7. Kappadokie, 8. Lykaonie, 9. Isaurie, 10. Pisidie, 11. Frygie (Aparmeia, Laodikeia, Dorylaion), 12. Galatie (Pessinos, Gordion, Ankyra), 13. Bithynie (Nikaia), 14. Paflagonie, 15. Pontos (Amasia, Komana Pontica, Zela), 16. Území kolonií řeckých (sr. dějiny řecké).

Lydie

prostírala se při řekách Hermu a Kaystru. Patřila k nejúrodnějším krajinám M. A. Obyvatelstvo původu semitského vynikalo nad ostatní národky maloasijské.

V dobách mythických panovala nad Lydií **dynastie Attyovcův** (Attys, syn boha Mena). V polovici 13. stol. byl Agron původcem nové **dynastie Herakleovicův** (Sandonovicův). Za dynastie této zakládány osady řecké na z. pobř. maloasijském. Poslední Sandonovic Kandaules zavražděn Gygem, synem Daskylovým, jenž stal se zakladatelem třetí **dynastie Mermnadův r. 719.**

Př. Kr.

719—681 **Gyges.** Podmanil některé osady řecké (Magnesia, Kolofon) a dobyl Mysie. Syn jeho

681—632 **Ardys** ve válce proti Řekům dobyl Prieny; v dalším válčení byl zadržen divokými Kimmery, kteří vpadli do Asie ze svých sídel v jižní Rusi (?), byvše Skythy vytisknuti. Sardy od Kimmerův dobyty. Ardys hledal pomoci u Assurbanipala, kr. assyrského.

632—620 **Sadyattes,** syn předešlého, dobyl Frygie. Útok na Milet minul se účinkem.

620—563 **Alyattes,** syn Sadyattův, vedl válku s Kyaxarem, králem medským; v míru r. 585 určena řeka Halys za rozhraní říše Lydské a Medské. (Mír sjednán pro zatmění slunce, které se událo uprostřed bitvy. **Thales** z Miletu předpověděl je.) Přátelství upevněno sňatkem Aryany, dcery Alyattovy, s Astyagem, synem Kyaxarovým. Brzo potom Alyattes dobyl Karie, Bithynie a Paflagonie. Útok na řecké osady jen částečně se podařil. (Smyrna a Kolofon dobyty).

563—546 **Kroisos,** syn Alyattův, podmanil si všechny pobřežní osady řecké. Toliko s Miletem vstoupil ve spolek a přátelství. Nadvláda mírná: proto Kroisos u Řeků oblíben a pro bohatství a nádhuru obdivován. (R. 560 **Solon** u Kroisa v Sardech návštěvou. Herodot I. 29—33.)

Po svržení Astyaga, krále medského, jal se Kroisos válčiti s Kyrem. V naději ve vítězství byl utvrzen dvojsmyslnou odpovědí věšty delfské. (Herodot I. 53.) Překročiv Halys setkal se s Kyrem v nerozhodné bitvě u **Pterie** ve v. Galatii r. 546. Navrátil se do Sard, odkud zamýšlel vystrojiti vydatnější výpravu na příští rok. Zatím Kyros neočekávaně přitřhl před Sardy, porazil tu vojsko Kroisovo a tohoto přinutil vzdáti se. (Dle zpráv řeckých — Herodot I. 86 — byl Kroisos vydán Kyrem k upálení na hranici. Vzpomínka na moudrce Solona jej zachránila. Chován pak čestně při dvoře Kyrově. Zprávy ty zakládají se na národní hrdosti řecké — moudrost řecká měla býti dosvědčena.)

3. Národové arijské.

a. Indové.

Převláka úrodnost země Indické byla již v dobách nejstarších s dostatek známa. (Výboje Dareiovy a Alexandrovy, obchodní zájmy Assyrův, Babyloňanův, Foinikův a Židův.)

Př. Kr.

2000—1500 Doba patriarchální.

Indové (Hindu, Arja) z krajin řek Oxu a Jaxartu údolím Kabulským přistěhovali se do Pendžabu, kdež temnobarevné obyvatelstvo dravidské jednak vyhubili, jednak do otroctví uvedli. Zřízení patriarchální. Kastovníctví dosud neznámo. Hlavním bohem **Indra,** bůh nebes.

1500—1300 Doba heroická.

Indové po mnoholetých bojích zmocnili se úrodného Poganží, odkudž později výboje jejich zasahovali na vysočinu Dekanskou a na ostrov Ceylon. Z kmenových vojvod stali se králové, z jich družiny vojenská šlechta. Podrobení původního obyvatelstva bylo příčinou vzniku přísného kastovníctví. Epické básně Mahabharata a Ramajana opěvají dobu tuto.

1300—560 Doba brahminská.

Po dobytí krajin Poganžských utichl válečný ruch; tichá práce při veliké úrodnosti půdy pojišťovala život bezstarostný. Duch výbojný ustoupil náboženské spekulaci, šlechta vojenská brahminům (stavu kněžskému), kteří nyní veškerý život národa zákonům kněžským podříditi usilovali: 1. Starodávné přírodní náboženství proměněno v pantheismus brahminský (theorie emanační o povstání světa: Brahma — praduše). 2. S ním souvisele učení o přetělování duší, kde konečným cílem splnutí s Brahmou; strach před tresty pekelnými a přetělováním do tisícův a millionův let trvajícím odvrátil národ od směru praktického a vtiskl mu pečeť ná-

boženské poblouzenosti. 3. Kastovnictví, které vyvinulo se cestou přirozenou (viz shora), podvržen původ božský; přísné dělení a vzájemné opovrhování jednotlivých kast splodilo despotismus vyšších proti nižším. **Kasty**: 1. Brahminové. 2. Kšatriové (bojovníci — velkostatkáři). 3. Vaisjové (malostatkáři, řemeslníci a obchodníci): = **Kasty čisté**. 4. Sudrové (lid služební), potomci praobyvatelův, kteří na mlodost se dali vítězům a přijali jazyk a obyčeje jejich, byli vyloučeni od výkonův bohoslužebných.

Mimo kasty stáli **Candalové** (na Dekaně sluli **Pariové**), kteří v porobě se nepoareštili. Stihl je osud nejlhubšího opovržení. I život občanský uspořádán brahminským zákoníkem, jehož původcem záhadný **Manu**. Vrcholil v despotismu královském, v němž brahminům dostalo se všemožných předností.

Př. Kr. Po Kr.

560—7. stol. Doba reformace a protireformace.

Otrocké následování předpisův učení brahminského vzbudilo odpor, jenž obrátil se v učení Buddhově. R.

560 narodil se **Buddha**, osoba naskrze mytická, v Kapilavastu, v kraji Oude nad h. Gangem, z rodiny kšatrijské, která odvozovala původ svůj od jednoho ze slavných zakladatelův rodů brahminských, světce Gautamy. † 480.

Učení Buddhovo 1. Zavrhovalo náboženskou soustavu brahminskou. 2. Oproti různým skutkům asketickým a očistovacím napsalo na prapor svůj kajicnost a lásku k bližnímu. 3. Zavrhovalo kastovnictví. 4. Člověka cílem, aby vymanil se z muk a trampot tohoto světa; k tomuto cíli má každý spěti (tedy i jeden druhému k tomu pomáhati = láska k bližnímu). Odměnou rozplynula se duše v Nirvaně (= brahminskému učení o splynutí s Brahmou; pouze prostředky jiného druhu. U brahminův askese, u buddhistů přísná morálka).

Učení Buddhovo rozšířilo se v krátkce po celé Indii a nacházelo zvláštní oblibu u kast nižších, neboť Buddha nešířil svou nauku učeným jazykem sanskrtským, nýbrž mlouvou lidu. Brahminové zahájili boj proti novému učení: 1. Tím, že theologickou soustavu svou snažili se učiniti lidu přístupnější (Brahma — stvořitel, Višnu — zachovatel, Šiva — ničitel světa = **Trimurti**). Pak nové učení o inkarnaci. 2. Jali se kruté pronásledovati přívržence Buddhovy. Boj tento trval až do 7. století po Kr. a skončil se úplným vyhlazením buddhismu z Indie. Do doby protireformace připadá tažení Alexandra Velikého proti Indii (327—325).

Ze státův indických vynikala při stř. toku Gangu říše **Mágada** s hl. m. Pataliputra (nyní Patna), již výboje Alexandrový nezastihly; tyto vzaly sice za své hned po jeho odchodu, ale vliv řecký na rozvoj indického umění a věd byl trvalý.

Krátce před smrtí Alexandrovou založil dobrodružný Čandragupta, dobyv Pataliputry, v Poganží velkou říši a rozšířil ji po Pendžab a údolí Kabulské. Seleukos Nikator žil s ním v přátelství a dal mu dceru svoji za manželku. Vnukem jeho byl Ašoka (264—223 př. Kr.), jenž šířil horlivě buddhismus nejen po Indii ale i po vých. Asii, missonáře tam vysílaje.

Po jeho smrti dostala se říše v závislost království řecko-baktrického a když toto dobyto od Skythů, stala se i ona jejich kořistí (až do r. 78 po Kr.).

Vzdělanost. Nejstarší památkou písemnictví indického jsou 4 **vedy**, z nichž nejstarší a nejdůležitější **Rigveda** (= indická biblí). Z doby heroické pocházejí básně epické **Ramajana** a **Mahabharata**. Básně dramatické psali **Kalidasa** (Sakuntala, Vikramoroasi) a **Kršnamisra** (drama filosofické: Prabodhačandrodaja). V básnictví didaktickém světoznámy **bajky Bidpajovy**. Rázu didaktického jsou též **Purany** (18). Umění stavitelské povzneseno buddhismem. Stavěny stupy (posvátné hrobky), chrámy a kláštery podzemní (na ostrově Elefantě a Salsettě, u El-lory), pagody (v Madhuře, na ostrůvku Ramissemramském, v Tandžore a j.). Ve vědách pěstovány hl. grammatika, filosofie, astronomie, lékařství a právnictví (zákoník Manův).

b. Národové iranští.

Vlastí jejich **vysočina Iranská**, dělila se v tyto krajiny: **Gedrosia**, málo úrodná, skalistá a písčítá při jv. cípu vys. Iranské. **Drangiane**, úrodná a dobře odvodněná (jezero Hamun s ř. HilmenDEM), na j. a z. pouštěmi obklopená. **Arachosia** v porčí HilmenDU s podnebí m drsným a pro rolnictví málo vhodným (Alexandria Arachoton, nyn. Kandahar). **Paropanisadae** v krásném údolí řeky Kofen, nyní **Kabul**. **Areia** v úrodném, vinorodém údolí (Artakoana, nyn. Herat). **Margiane** v úrodném porčí Margu, (Antiocheia Margiane, nyn. Merv). **Baktriane** při severním svahu hor Hindukských a širokém, úrodném úvalu Oxu, největší a nejvíce obydlená krajina východoiranská (Baktra, nyn. Balkh). **Sogdiane** mezi Oxem a Jaxartem a v pohoří Tanšanském (Marakanda, nyn. Samarkand). **Media** mezi poh. Alborským a horami Zagorskými, na z. po Araxes; úrodná, největší a nejvíce obydlená krajina západoiranská (Ekbatana). **Susiane** v horách Zagorských a nížině Tigridské, protékaná Choaspem (Susa). **Persis** v horách Zagorských a při zálivu téhož jména. Na j. neúrodná s podnebí horkým, ve středu přeurodná, na s. stepnatá (Persepolis, Pasargady). **Karmania** na v. Persie, málo úrodná. **Hyrkania** při horách Alborských a moři Kaspickém, kdež přeurodná, ač nezdřavá. **Parthia** na v. Hyrkanie, bohatá toliko pastvinami.

Mezi národy iranskými vynikli v dějinách nejdříve **Baktrové**.

Př. Kr.
1200

V Baktrii se zrodil a za panování krále Vistaspy žil **Zarathustra** (Zoroaster), reformátor starého přírodního náboženství. Učení jeho obsahuje též předpisy pro veřejný i soukromý život národa. Jiných zpráv o dějinách baktrických nemáme.

Medové zneprátelili se v 8. stol. s králi assyrskými, zabravše některé krajiny jim poddané. Král assyrský Sargon zmocnil se velké části Medie, mimo jiné i Bit-Dayauky, bydlíšťe Deioкова, čímž potvrzuje se správnost jména tohoto krále u Herodota, Ostatní zprávy Herodotovy o tomto i následujícím králi, Fraortovi, náležejí pověsti. Historicky zaručeným zakladatelem říše Medské jest

K. r. 600 Kyaxares. Podrobil kmeny armenské a iranské, ale ponechal jim větší částí domácí knížata. První nájezd jeho proti říši Assyrské zmařen kočovnými Skythy. Zvítěziv nad nimi, spojil se s Nabopolassarem k útoku na říši Assyrskou, jíž učinil konec (sr. 16. Válkou lidskou pošlul hranice až po ř. Halys (sr. 18.) Hl. m. Ekbatana.

585—550 **Astyages**, syn předešlého kr., byl v boji s Kyrem, králem Perským, pravnukem Achajmenovým, přemožen a zajat u Passargad 550. Kyrovým pomocníkem Harpago, náčelník nespokojencův medských. **Tak přešla nadvláda s Medův na Peršany.** (Srov. Herodotovo vypravování I. 107 o Kyrovi, jenž tu na základě pověstí medských pokládán za syna Mandany, dcery Astyagovy).

550—529 **Kyros** pojistil si nejprve nadvládu nad národy iranskými a pak dobyl říše Lydské (sr. 19). Krátce potom přinutil Harpago řecké obce maloasijské k poddanství (toliko Fokejští a obyvatelé Tea vystěhovali se: tito do Abder, onino do Eleje) a podrobil Karii a Lykii.

539 Vzetím Babylonu padla i celá říše **Novobabylonská** do rukou Kyrových. (Sr. 17.)

529 Kyros v boji proti Derbikkům těžce byl poražen, zemřel a pochován v Pasargadách. (Sr. Herodota I. 204—214, dle něhož Kyros zabít v boji proti Massagetům, jichž královna Tomyris mrtvole hlavu utála a do měchu krví naplněného uvrhla se slovy, aby se krve napil, po níž tolik žíznil.)

529—522 **Kambyses**, syn Kyrův, provedl již otcem zamýšlené opanování Aegypta bitvou u **Pelusia**. (Sr. 4.) Taktéž Kyrene podstoupila nadvládu perskou. Další podniky potkaly se s nezdarem. Vojsko do oasy Ammonske vyslané vzalo za své v poušti Libyjské. Výprava K. vedená proti Aethiopům skončila se bez úspěchu. Od námořní výpravy proti Karthagiňanům

musil Kambyses upustiti pro odpor Foinikův. Na zprávu o povstání Peršanů, způsobeném prý Bardijou (Smerdis), bratrem Kambysovým, jež však tento již před tažením do Aegypta dal odpraviti, vydal se Kambyses na zpáteční pochod z Aegypta, ale zemřel v Syrii.

Př. Kr.
522

Gaumata, kněz medský, vydávaje se za Bardiju, jemuž byl podoben, zmocnil se vlády, hodlaje opirati se o Medy.

521—485 **Dareios**, syn Hystaspův z mladší větve Achajmenovců, byl po zavraždění Gaumaty od povstalé šlechty perské dosazen na trůn. (Sr. Herodota III. 84.) První jeho činy: a. Potlačena vzpoura na všech stranách říše. (Nejnebezpečnější vzpoura babylonská 20 měsíců trvající. Zopyros). b. Říše zorganizována. (Rozdělena na 20 satrapií, určeny poplatky a dávky, zavedena nová měna — darejky, vojenství.) c. Podrobena evropská pobřeží při Bosporu, Propontidě a Hellespontu (Byzantion, Selymbria, Perinthos, Chersonesos thracký).

513 Výprava proti **Skythům** při moři Černém v nyní jižním Rusku. Tyranové řeckých měst maloasijských poskytli ochotně pomoci. Vystavěn most přes Bosporus (stavitelem Mandrokles, bratovec Polykrata Samského) a přes Dunaj. Bojování za Dunajem nezdařilo se. Dareios na zpátečním pochodu zachráněn tyranem miletským Histiaiem, jenž opřel se stržení mostu dunajského, jak na pobádání Skythův zamýšlel učiniti Miltiades, vládce chersoneský. V Evropě zůstaven Megabyzos, jenž podrobil pobřeží thracké, přinutil Amyntu, krále makedonského, uznati nadvládu perskou a potlačil povstání měst řeckých (Perinthos, Byzantion, Chalkedon, Abydos a j.). Barka, oasa Ammonska a pravý břeh řeky Indu opanován.

500—494 **Povstání Řekův maloasijských** (sr. 18., 22.) způsobeno bylo z příčin osobních zetěm Histiaiovým Aristagorou, správcem Miletu, na ponuknutí Histiaia, jenž tehdaž meškal v Susách v zajetí. Tyranové jsou zajati, vlády demokratické obnoveny, do země mateřské poselství posláno žádat o pomoc (Spartané odmítlí, Athénané poslali 20, Eretriané 5 trojveslic). R. 499 Sardy sice obsazeny a vypáleny, ale brzo potom přinuceni povstalci k ústupu a poražení na hlavu u Efesu. Athénané a Eretrijští vrátili se domů. Aristagoras pokládaje odboj za zmařený, uprchl do Thrakie, ale Řekové maloasijské byli odhodláni bojovati do posledních sil. (Porada na předhoří Mykalském.) R. 494 rozhodná porážka povstalců v námořní bitvě u ostrůvku Lade naproti Miletu, jenž pak dobyt a rozbořen. Kruté trestání měst vzbouřených, v nichž tyrannis obnovena.

493 **První výprava proti evropským Řekům.** (Viz dějiny řecké.)

- Př. Kr.
490 **Druhá výprava proti evropským Řekům.** Od výpravy třetí, k níž konány velké přípravy, zdržen Dareios povstáním Aegyptanův, jež potlačil teprve syn jeho
- 485—465 **Xerxes I.**
- 480 **Třetí výprava proti evropským Řekům.**
- 465 **Xerxes** zavražděn Artabanem, náčelníkem tělesné stráže, jenž dychtil po trůně. **Upadek říše perské.** Tento zaviněn: 1. válkami řecko-perskými, 2. nevěrností satrapův, 3. nesvorností v rodině královské, 4. vzpourami podrobených národův.
- 465—424 **Artaxerxes I.** (Dlouhoruký), syn Xerxův, dostal se k trůnu, sprostiv se Artabana vraždou. Povstání Aegyptanův (462—455). Válka s Řeky.
- 424 **Xerxes II.**, syn předešlého, zavražděn po 45ti-denním panování od bratra svého **Sogdiana.** Tento po 6 měsících usmrčen od bratra svého Ocha, který pod jménem
- 424—405 **Dareios II.** Nothos zmocnil se trůnu. Vláda v rukou manželky jeho Parysatidy. Povstání v Aegyptě (sr. 4.). Zápletky řecké (sr. tamže).
- 405—359 **Artaxerxes II.** Mnemon, syn Dareia II. Povstání ml. bratra Kyra, miláčka ovdovělé královně Parysatidy, jenž v čele vojska, mezi nímž 13000 žoldnérův řeckých, chtěl zmocnit se trůnu.
- 401 Kyros padl v bitvě u Kunax. (Sr. dějiny řecké.)
- 359—338 **Artaxerxes III.**, syn předešlého. Povstání ve Foinikii a Aegyptě.
- 338 Milostník Bagoas zavraždil krále, a vrahem na trůn dosazen nejmladší syn králův
- 338—336 **Arses.** Tento taktéž zavražděn vrahem předešlým, a králem stal se
- 336—330 **Dareios III.** Kodomannos, pravnuk Dareia Notha. Bagoas otráven. Válka s Alexandrem Makedonským. Dareios po bitvě u **Gaugamel** (331) zavražděn na útěku od satrapy Bessa.
- 330 **Konec říše Perské.** (Sr. dějiny řecké.)
- Ústava.** V čele státu dědičný král s mocí neomezenou. Božská úcta mu prokazována. Život dvorský báječně nádherný (četné dvořanstvo, do tisíců čítající osobní stráž, harem s eunuchy). Sídlo králův měnilo se: Susa na jaře, Ekbatana v létě, Babylon v zimě, Persepolis. Panujícím národem byli Peršané, kteří tvořili jádro vojska (10.000 nesmrtelných), byli prosti daní, vybírání z nich přední hodnostáři říše. Jim nejbliže stáli Medové a Baktrové. Říše rozdělena na 20 satrapií, v jejich čele satrapové, někde i dědiční. Vedle satrapů v každé satrapii vojenský velitel a král. tajemník: ti navzájem se střehli. Špatné

soudnictví, nesnesitelné daně, chatrná organizace celku; proto národové poddaní se bouřili, ač Peršané byli šetrní k jich národnímu ústrojí a náboženství.

Náboženství. Učení Zoroastrova (sr. 22.) rozšířilo se i do západního Iranu, ač tu doznalo mnohých změn, jm. kultus světla nahrazen kultem ohně. Nauka Zoroastrova sebrána v různých dobách v jeden svod zvaný **Avesta** (Zendavesta t. j. svaté písmo s výkladem) a obsahovala 11 knih, z nichž zachovaly se: Jasna, sbírka modliteb a chvalo zpěvů, a Vendidad, předpisy očišťovací. Avesta učí, že ve světě ustavičný zápas temna proti světu, duchů zlých proti dobrým; tento velí **Ormuzd**, oněm **Ahriman**. Člověk, následuje-li dobrých zákonův, ujde nástrahám duchů zlých, a duše jeho najde odměnu ve stánku Ormuzdově. Kultus ohně, vody a země. Kněží výcnodoiranští sluli ahravové, západoiranští magové. Tito vytvořili zvláštní uzavřený, dědičný stav, jenž požíval velké vážnosti a moci.

Vzdělanost. Vedle Zendavesty není jiných památek z písemnictví staroiranského. O stavitelském a sochařském umění starých Peršanů výmluvně svědectví dávají velkolepé zříceniny Persepole a stavby náhrobní („Hrob Kyrův“ u Murghabu). Rozvoji umění byl na závalu náboženský názor, jenž nedovoloval bohy zobrazovati. Taktéž nebylo chrámův, neboť bohové ctěni pod širým nebem.

4. Národové mongolští.

Čiňané a Japonci.

- Př. Kr.
Roku 2356 počíná se polohistorická doba císařství čínského. Císař Yao, Šün a Iü jsou představiteli zlaté doby národa čínského a nedostizitelnými vzory pozdějších panovníků čínských.
- 2205 Iü, zakladatel první historické dynastie čínské. Říše v dobách pozdějších trpí nesváry v rodině panovnické, vzpourami vasallů, pohromami živelními (zemětřesením a povodněmi) a vpády Tatarů (poprvé r. 936).
- 246 **Ši-hoang-ti** obnovil jednotu říše a stal se zakladatelem do nedávna platné ústavy čínské. Proti vpádu barbarů vystavěl čínskou zeď (v délce 2500—3000 km.), stavěl silnice, průplavy a zavedl nové jednotné písmo. Odpor literatury (školy Konfuciovy) proti novotám způsobil kruté jejich pronásledování. Po † Š. (210) nastaly nové boje, v nichž domohl se trůnu
- 206 Lieu-pang, zakladatel dynastie hanské (206 př. Kr. až 263 po Kr.). Nauka Konfuciova došla opět k platnosti a vědění k vážnosti u dvora.
- 65 Ming-ti vypravil posly do Indie, aby obeznámili se s naukou buddhismu, který odtud v Číně jako třetí státní náboženství má úlohu velmi důležitou. Vpády Hunů a později Tatarů se opakují.

Obyvatelstvo a ústava. Číňané, původu mongolského, přistěhovali se do Číny z Východního Turkestanu asi ve 3. stol. př. Kr., domorodí kmenové s nimi se buď smísili anebo ustoupili do odlehlých hor, kde bydlí z části dosud. Obmezovali se na vzdělávání své úrodné půdy, ostatní přírodní bohatství nechávajíc téměř nedotknuto. Bohatost země byla též příčinou, že nemusili vyhledávat styků s cizinou a zůstávali v přísné odloučenosti od ostatního světa. Mírumilovní; vojín neměl v Číně nikdy váhy, literat měl vždy větší cenu než vojevůdce. Ústava monarchická, nejprve monarchie feudální (do r. 221 př. Kr.), v níž císař byl vrchním dozorcem vasallů, pak absolutní. Císař vládce a nejvyšším knězem; vládu přenáší, nemá-li schopného syna, na osobu, kterou určí. Řízení státu výhradně v rukou mandarinů (úřednictva). Časté vzpoury, jimiž jednotlivé dynastie odstraňovány.

Náboženství trojí: 1. Přirozené náboženství lidové, 2. umělé systémy mudrců čínských, Konfucia a Lao-tsia, 3. buddhismus. Přirozené náboženství uznává tři základní bytosti: a) nebe, t. j. nejvyšší bytost, která vládne a jest všude přítomna; vedle ní celá příroda plna duchů a duší předků; b) země; c) vzájemným působením nebe a země vznikají všechny věci v přírodě, v níž přední místo náleží člověku. Pravidelný běh věcí ve světě zakládá se na harmonii tří těchto bytostí. Konfucius (nar. 551, † 479 př. Kr.) jest původcem mravouky čínské v těsném spojení se starými zásadami čínskými. Na základě jeho nauky vyvíjel se národ čínský v ohledu náboženském, sociálním i politickém. Lao-tsi (nar. 604 př. Kr.) jest prvním a nejvážnějším myslitelem čínským; systém jeho zůstal obmezen na hlouček přívrženců.

Jazyk čínský má všechny kmény jednoslabičné bez skládání a časování (všech asi 500), jež skládáním, přízvukem paterým až devaterým a jinak lze rozmnožiti asi na 30.000 pojmů. Z tolika i znaků skládá se obrazově písmo čínské (největší učenci znají jen asi 9000 znaků).

Literatura vyznačuje se obrovskými publikacemi, zvl. encyklopaedickými, a dělí se ve 4 skupiny: 1. Knihy klasické (nejst. památky literatury čínské — poesie, historie, filosofie a zákonodárství), 2. knihy historické (nejst. historiografem čínským je Ssi-ma-tshien 163—85 př. Kr., od něhož pocházejí první systematické dějiny čínské od nejst. dob do r. 104 př. Kr.), 3. náboženství s filosofií a literaturou naukovou vůbec, 4. sbírky, k nimž čítá se všeskerá belletrie (lyrika, drama, román).

Umění a průmysl čelí hlavně k praktické potřebě. Stavitelství (pagody, mosty, průplavy, obranné zdi a j.), hudba, malířství, hotovení porculánu, zpracování kovů, hedvábnictví, sklářství. Asi r.

Př. Kr. 660—585 **Zimmu** založil první dynastii japonskou, která zmocnila se země proti původnímu obyvatelstvu.

Časté styky s Koreou a Čínou, mírumilovné i nepřátelské. Odtud přišlo do Japonska: tkaní, vyšívání, pěstování moruše a čaje, náboženské knihy čínské, buddhismus (550 po Kr.). Též zákonodárství upraveno dle vzoru čínského: **Japonsko po stránce kulturní kolonií čínskou.**

Obyvatelstvo a ústava. Japonci, původu mongolského, přistěhovali se do Japonska dvěma proudy, z Číny jižní a severní; původnímu obyvatelstvu bylo ustoupiti na ostrov Jesso (Ainové). Hl. zaměstnáním zemědělství a řemesla. V čele státu císař se svými čestnými právy, vlastním vladařem náčelník vojska, šogun, jehož moc dědičná; tento opírá se jednak o svou moc (1/3 říše byla jeho údělem), jednak o šlechtu, daimie, jimiž obsazeny všechny úřady. Vedle šoguna a daimiů samuraiové, rytíři, z nichž mocnější měli své vasally, slabší byli pouhými vojáky ve službách šogunových a daimiův. Ostatní lid rozděloval se na sedláky, řemeslníky a kupee.

Náboženství jednak lidové přírodní, šintoismus (personifikace sil a úkazů přírodních s kultem předků), jednak buddhismus.

Jazyk jap. jest mnohoslabičný a agglutinující. **Písmo** přijali od Číňanů, taktéž i velkou zásobu slov čínských.

Literatura má dvě období; v době starší obracen zřetel ke studiu čínštiny, v době pozdější pěstována japonštinou literatura zábavná a vědecká.

Umění a průmysl. Umění japonské jest sice původu čínsko-korejského, ale v dalším rozvoji vyniklo nad ně původností. Celkem stojí ve službě uměleckého průmyslu. Malířství, sochařství, kovoliectví, řezbářství, stavitelství, hrnčířství, výroba tkanin a zboží lakového.

B. Dějiny řecké.

1. Zeměpisné poměry starého Řecka.

Staré Řecko zaujímalo jižní část poloostrova Balkánského. Děliho se ve tři části: **I. Řecko severní** sáhlo od pohoří Keraunského a Kambunského s Olympem po záliv Ambrakijský a Malický. **II. Řecko střední** po záliv Korinthský a Saronský. **III. Peloponnes** spojen Isthmem korinthským s Řeckem středním.

Řecko severní obsahovalo krajiny: 1. **Epeiros**, oddělený skalnatým Pindem od Thessalie. Obyvatelstvo původu řeckého, silně pomíšeno kmény cizími, hl. illyrskými, zůstávalo ve vzdělanosti za ostatními Řeky (polobarbary). Hlavnější kmenev: Molosové (Ambrakia, Dodona s proslulou věštírnou Diovou), Thesprotové (Pandosia), Chaonové, Athamanové. 2. **Thessalia**, rozsáhlý to a úrodný rovinatý úval řeky Peneia, obklíčený se všech stran

horskými hřbety. Vedle toho krásné údolí Tempe, poloostrov Magnesia, záliv Pagasajský uzavírající, a úval řeky Spercheia. Na rozhraní Thessalie a Recka středního průsmyk Thermopylský. Krajiny: 1. Ftiotis na jv. (Lamia). 2. Thessaliotis ve středu země (Farsalos), 3. Pelasgiotis na sv. (Larissa, Pahorky kynoskefalské, Ferai, Krannon). 4. Hestiaiotis na z. 5. Magnesia na v. (Jolkos).

Recko střední mělo krajiny: 1. **Akarnania** od pobřeží po Acheloos. 2. **Aitolia** mezi řekou Acheloem a poh. Korakem (Naupaktos). Obě krajiny, obydlené pastýřskými a bojovnými kmeny, vystupují na jeviště dějin teprve za úpadku národa řeckého. 3. **Lokris ozolská** při zál. Korinthském (Amfissa). 4. **Lokris epiknemidská** v sousedství Thermopyl (Knemides). 5. **Lokris opuntská** východně od předsěle (Opus). 6. **Doris** na j. svahu Oity (Tetrapolis dorica). 7. **Fokis** při středním toku Keřissu, na j. po zál. Korinthský (chrámové město Delfoi na j. úpatí Parnassu, Elateia, Krissa, Kirrha). 8. **Boiotia** v kotlině jezera Kopatského hřbety horskými obklopené, v úvalu Asopu a rovině Thebské (Orchomenos, Thebai, Chaironeia, Koroneia, Haliartos, Thespiai, Leuktra, Plataiai, Delion, Aulis, Tanagra, Oinofyta). 9. **Attika**, pohoří Kithaironem oddělená od Boiotie, jejímž jest pravým opakem, málo majíc vody a plodné půdy. Pastviny, oliva, fík, med a vosk. Laurion; bohatý na rudu stříbrnou. Pentelikos s lomy mramorovými, Hymettos vonný skytal hojnost medu. Malá nížina Eleusinská a rovina Marathonská. Attika dělila se ve tři krajiny: 1. Diakria, hornatina na s. (Dekeleia, Marathon). 2. Pedias, úrodná nížina na sz. (Eleusis). 3. Paralia, pobřeží na z. (**Atheny**, hl. m. Attiky, v rovině mezi řekami Keřissem a Ilissem. Za největšího rozkvětu měly as 180.000 obyv. Středem města hrad „Akropolis“, kde Propylaje, Parthenon, Erechtheion a kovová socha Athenina. Na j. svahu Odeion a divadlo Dionysovo. V městě Agora, Prytaneion, chrám Theseův, Areiopag a Pnyx (Museion). Vně města chrám olympského Dia, gymnasia (Lykeion, Akademia) a stadion. Hl. přístavem Peiraius, pak Munychia a Faleron, zdmi s Athenami spojené). 10. **Megarís**, krajina mezi zálivem Korinthským a Saronským, původně k Attice, po stěhování dorském k Peloponnesu příslušná, pohoří Geraneii od Korinthie oddělená (Megara s přístavem Nisaea).

Peloponnes jest zeměpisným celkem. Krajiny: 1. **Argolis** mezi zálivem Saronským a Argolským (Argos, Nauplia, Mykenai, Troizene, Epidaurus, Tyrins, Nemea). 2. **Fliasia** na sz. Argolidy (Flius). 3. **Korinthia** při zálivu Korinthském a Saronském (Korinthos při Isthmu). 4. **Sikyonia** záp. od Korinthie při zál. Korinthském (Sikyon). 5. **Achaia** podél zál. Korinthského

(dvanácte spolkových měst: Patrai, Aigeion, Helike atd.). 6. **Elis** při břenu m. Jonského. V rozsáhlém, rovinatém úvalu Peneia m. Elis, v příčném údolí Alfeia m. Pisa (odtud jméno krajiny Pisatis) a rovina Olympijská, kdež posvátný háj Altis s chrámem Diovým. Jižně odtud krajina Trifylia s m. Pylos. 7. **Messenia** mezi mořem Jonským a zál. Messenským s rozsáhlými a úrodnými rovínami (Eira, Ithome, Messene, Pylos — nedaleko něho ostrůvek Sfakteria). 8. **Lakonika** mezi zál. Messenským, Lakonským a Argolským s krajinou na pomezí Argolidy „Kynuria“ zvanou. Úrodný úval řeky Eurotu, jinak země úplně rázu horského (Helos, Sparta, Amyklai). 9. **Arkadia**, hornatina těžko přístupná s krásnými údolímí (Tegea, Mantinea, Orchomenos, Megalopolis).

Ostrový. Na západě: Korkyra, Leukadia, Ithaka, Kefallenia a Zakynthos. Na jihu: Kythera (chrám Afrodity, foín. Ašery, trvalý to pomník foínického osazení a vlivu). Kreta (pohoří Ida; hojnost měst: Kydonia, Gortyna, Knossos s labyrintem). Na východě: a. Při pobřeží evropském Aigina, Salamis, Euboia (Eretria, Chalkis), od r. 410 př. Kr. mostem spojena s pobřežím boiotským. Thasos, Samothrake, Imbros, Lemnos. b. Při pobřeží Malé Asie: Lesbos (Mitylene, Methymna), Chios, Samos, Pathmos (v době římské ostrovem vypověděnců), Kos, Rhodos (socha boha Helia, zvaná kolos rhodský), Karpathos, Kypros (původně syrského a foínického osazení, později přibylí Řekové. Bujný kultus Afroditin. Města: Salamis, Pafos. c. Kyklady. K nim počítáno dvanácte ostrovů, zvaných dle rozložení okolo posvátného ostrůvku Delského. Jsou to jm. **Delos** (proslavený kultem Apollonovým a Artemidiným), Paros, Andros, Keos, Melos a Naxos.

Recko celkem. Země rozkládá se v pásu teplejším mírném. Podnebí zmírněno blízkostí moře a hornatou povahou půdy. Řeky chudy na vodu, taktéž jezera. Půda skoro všude hodí se ke vzdělání, ač při lopotném namáhání. V některých krajinách úroda přehojná, (v rovinách Thessalské, Boiotské a Messenské), jinde opět chov dobytka hlavním pramenem výživy. Množství vína a oleje; výtěžek obilí pro potřebu nepostačoval. Recko, rozděleno jsouc hřbety horskými v přčetné, tu větší tu menší úvaly říčné, kotliny a roviny pobřežní, nebylo celkem zeměpisným: proto tolik států na ploše tak malé. Veliká členitost pobřeží řeckého, blízkost četných ostrovů, poloha země na prahu evropském v sousedství pevniny asijské a africké, malá prostornost vlasti, nedostatek i nadbytek mnohých plodin: toť příčiny, že Řekové záhy jali se chápatí obchodu, jenž ve spojení s průmyslem při neobyčejné jich pružnosti duševní stal se základem národního blahobytu a potomní vysoké vzdělanosti.

2. Počátky dějin řeckých: Od časů nejstarších po stěhování Dorův (— 1100 př. Kr.).

A. Doba pelasgická.

Řecko zalidněno bylo četnými kmeny původu arijského, přišedšími z Asie cestou buď od Dunaje neb přes moře. Řekové nazývali nejstarší obyvatele své vlasti **Pelasgy**. Kdo byli tyto? Domněnky v té příčině rozcházejí se. Zdá se býti pravdě nejméně podobno, že Pelasgy rozuměti jest Reky v mlhavé dávnověkosti, ve stavu dětství, pod vlivem různých živlů, hlavně foinického, odchovaných. Středem života pelasgického byla **Dodona**, kdež věštírna Díova s četným kněžstvem. Pelasgové žili ve stálých sídlech, živíce se rolnictvím a chovem dobytka; o vzdělanosti jejich svědčí znalost písma a zručnost stavitelská. Stavby jejich, **kyklopskými** zvané, budily obdiv ve věku starém. V době nynější vědomostí o nich jsme nabyli objevy **Schliemannovými**. (Zbytky staveb těch sledujeme v Arkadii u Lykosury, v Orchomenu boiotském, v Argolidě u Tirynthu a u Myken — zde jm. tak zv. Ivi brána a pokladna Atreova). Vedle Pelasgův vynikají mezi domácími obyvateli Řecka **Thrakové**, usedlí na s. svahu Olympu v krajině Pieria zvané, pak porůznu v severním a středním Řecku (nesmějí se zaměňovati s barskými Thraky z doby historické). Z nich, jak se zdá, pocházejí nejstarší pěvci, učitelé a proroci starého Řecka: Orfeus, Thamyris, Musaios, Eumolpos, Linos, Bakis, Pamfos, Olen, Amfion a j. Ve vlasti své obyvatelé tyto záhy ohroženi **Foiníky**, kteří, stavše se pány ostrovů řeckých a tedy i moře Aegejského, jali usazovati se na březích Řecka. Mocný stát založili Foiníkové jm. na ostrově Kretě, kdež královal Minos, syn Díův a Europy, dcery foinického krále Agenora. Na pevnině Kadmeia upomíná na původ foinický, a řecká pověst o Kadmovi svědčí o vlivu východu na život starých Řeků. Foinické umění stavitelské mělo zajisté vliv na stavby kyklopské. Herakles upomíná na foinického Melkarta, zvěsti o obětech lidských, Díovi přinášených v Jolku, Orchomenu a jinde, jsou obrazem obětí podobného druhu, foinickému Molochovi přinášených. Foiníkové seznámili Reky se stavěním lodí, s dolováním, s užíváním měr a vah a s písmem.

B. Doba heroická.

Pelasgové dovedli odolati vlivu cizincův (Foinikův, Karův a j.). Jakým způsobem, toho dokladem pověsti (**Theseus**). V boji s cizinci ustupuje do pozadí kmenové zřízení Pelasgův i jich jméno, a do popředí vystupují pověsti o založení několika státův hellenských, o národních hrdinách a o společných výpravách. **Heleny** (*Ἑλληνες*) nazývali se Řekové dle jednoho kmene thesalského teprve v době historické (v 9. stol.). U Homera

slovou Achajové nebo Danaové. Římané nazývali je **Graeci** dle kmene bydličího v Epeiru (*Γραικοί*), ač tento k řecku nečítán. Za nadvlády římské nazýváno Řecko „Achaia“. V době historické dělili se Řekové takto: 1. **Achajové** v krajině Ftiotis a na s. pobřeží Peloponnesu. 2. **Johnové** v Attice, na Euboji, Kykladách, Samu, Chiu a protějším břehu M. Asie. 3. **Dorové** na j. a sv. Peloponnesu, v Doridě, na Kretě, Rhodu a jz. cípu M. Asie. 4. **Aiolové** v ostatním Řecku, hl. Thessalové, Boiotové, Elidští, Arkadáné, obyv. Lesbu a sz. pobřeží M. Asie. V době předhistorické dle podání a zkazek založili na Peloponnesu mocné panství Atreovci sídlem v Mykenách. Moc jejich vztahovala se na Argolidu, Lakoniku a Messenii. Atreovci byli prý původci **výpravy proti Iliu**. To jisto, že v končinách těch založili osady, a v době pozdější, aby nebyli tu pokládáni za vetřelce, počali původ svůj odzovovati od reka maloasijských bájí a pověstí Tantalova, jenž prý královal v krajině pohorí Sipylského, odkudž přitáhl syn jeho **Pelops** do Řecka. Synové Pelopovi byli Atreus a Thyestes. Nástupcem Thyestovým byl Atreovec Agamemnon.

Při zálivu Pagasajském vznikl stát Jolkos, jehož zakladatelem byl Minyas. Rod jeho stal se původcem **výpravy Argonautův**. Moc Minyovců zasahovala též do záp. Boiotie, kdež při ústí Kefissu do jezera Kopajského hl. m. Orchomenos. Na rozhraní severního a středního Řecka, uprostřed území Minyovců, říše Myrmidonův s hl. m. Ftia. Synem krále Pelea a „božské“ Thyidy byl Achilles.

Zakladatelem státu Thebského byl Kadmos, jenž vystavěl Kadmeji, hrad thebský. Pověst o jeho původu (byl synem foinického krále Agenora a bratr Europy, kterou Zeus unesl; tuto hledaje přišel K. do Řecka) prozrazuje vliv foinický na život řecký. Vnukem Kadmovým byl Labdakos, jehož synem byl Laios, otec Oidipův.

Stát Attický založil Kekrops. Vystavěl Kekropii, později zv. Akropolis, a zavedl ctění Dia a Atheny, od které dostalo se zemí olivy. Z pozdějších nástupcův jeho byl Aigeus, syn Poseidonův.

Z národních hrdin místo přední zaujímá **Herakles** z rodu Danaova a Perseova, heros kmene dorského. Význam Heraklea, syna Díova a Alkmeny, dcery královské z Myken, vysvítá z přičítaných mu 12 prací ve službách tiryntského krále Eurysthea: 1. Zabil lva nemejského. 2. Usmrtil devětihlavou hydru lernejskou. 3. Chytil laň kerynijskou. 4. Zmocnil se kance erymanthského. 5. Zaplašil ptáky stymfalské. 6. Vyčistil chlév krále Augeie. 7. Byka kretsského neškodným učinil. 8. Skrotil koně Diomedovy. 9. Vypravil se proti Amazonkám, jejichž královnu Hippolytu zabil a pásu jejího zmocnil. 10. Zabil obra Geryona a stádo skotu jeho do Řecka dohnal. 11. Držel na svých ramenou klenbu nebeskou místo Atlanta, jenž šel pro zlatá jablka do zafirady Hesperie.

ridek. 12. Sestoupil do podsvětí u mysu Tainarského a odtud Kerbera přinesl.

Po boku Herakleovi stojí **Theseus**, hero k m e n e i o n s k é h o. Byl synem Aigea, krále athenského, a Aithry, dcery Pittheovy, jenž byl králem v Troizeně na Peloponnesu. Skutky jeho: 1. Zbavil zemi nebezpečných zvířat a loupežníkův. 2. Osvobodil Atheny ode jha kretského (Minos. Ariadna. Minotauros. Labyrint). 3. Sjednotil dvanácte obcí attických v jeden stát Athenský (slavnost „Panathenaia“). 4. S Herakleem podnikl výpravu proti Amazonkám. 5. S Peirithoem, králem thessalských Lapithů, vnikl do podsvětí, což jemu od lidu za čin bohaprázdný pokládáno, vypuzen proto ze země a umřel na Skyru.

Společné výpravy: 1. **Výprava Argonautův**. Před zlobou macechy Ino hledí zachrániti se Frixos a Helle, děti Athamanta, krále Minyův, útekem na zlatorouném beranu, darovaném jim od zapuzené matky Nefely. Na cestě padla Helle do moře (Hellespont t. j. moře Hellino), Frixos pak útulku došel v Kolchidě na v. břehu moře Černého u krále Aieta, jemuž z vděčnosti zlaté rouno daroval. Pelias, král v Jolku, chtěje se zbaviti Jasona, synovce svého, jenž o vydání otcovského dědictví usiloval, vyslal jej na výpravu do Kolchidy k opětnému nabytí zlatého rouna. Jason shromáždil kolem sebe 50 nejslavnějších hrdin celého Řecka (Herakles a Theseus, Kastor a Pollux, Orfeus, Meleagros etc.). Na lodi „Argo“ zvané přípluli po mnohých příhodách do Kolchidy, kdež podařilo se Jasonovi dostatí rouno zpět pomocí dcery královské, čarodějně Medeje.

2. **Výprava sedmi proti Thebám**. Oidipus, král v Thebách, nevědomky zabil otce svého Laia a pojal matku svou Jokastu za manželku. Z manželství toho 4 děti: Eteokles a Polyneikes, Antigone a Ismene. Věstec Teiresias odhalil tajemství to. Jokasta se oběsila a Oidipus se oslepil. Vypuzen pak svakem svým Kreontem, Oidipus opustil, provázen jsa Antigonou, vlast svou a nalezl konečně poklid v háji Eumenid na Kolonu nedaleko Athen. Kletba, kterou prchající Oidipus stížíl zatvrzelé sny své, splnila se. Eteokles vypudil Polyneika. Tento obrátil se o pomoc ke králi Adrastovi v Argu, jenž pak s pěti jinými hrdinami (Tydeus, Amfiaraos, Kapaneus, Hippomedon Parthenopaios) podnikl výpravu proti Thebám. Eteokles a Polyneikes zahynuli v souboji, ostatní hrdinové byli od Kreonta poraženi a zabiti, vyjma Adrasta. Dohrou jest výprava epigonů t. j. synů padlých hrdin u Theb, již Adrastos způsobil. Theby dobyty a popleněny. Thersander, syn Polyneikův, stal se králem.

3. **Válka trojská**. Králi spartskému Menelaovi unesi manželku, krásnou Helenu, syn krále trojského Priama, Paris. To bylo příčinou velké války, již po boku Menelaově účastnili se: Agamemnon, král v Mykenách; Nestor, kníže v Pylu; Diomedes, vládce v Argu; Aias a Teu-

kros, synové Telamonovi ze Salaminy; Aias, syn Oileův, vůdce Lokrův; Odysseus, vládce na Ithace; Idomeneus, kníže kretský; Achilleus, syn krále thessalského Pelea a Thetidy Nereovny; Patroklos, přítel Achilleův. Na straně trojské stál Hektor, syn staříckého Priama; Paris; Aineias, syn Anchisův; Sarpedon a Glaukos, vládci Lykie.

Válka skončena vyvrácením Troje. Historický podklad války této spadá do doby následující, kdy Řekové v boji proti východu přešli z obrany na výboj. Boje, které bylo Řekům přestáti při usazování se na záp. březích Malé Asie, skupeny na výpravu, podniknutou kdysi knížaty z rodu Atreova proti Troji (Troja, „Troja“).

Ústava. Kmenové ovládní králi, odvozujícími původ svůj od bohův neb hrdin národních. Království patriarchální. Král obětínekem, soudcem a vůdcem národa. Moc královská obmezena: a. radou (βουλή), v níž zkušeni a urození zasedali, b. hromadami lidu (ἀγορά), v nichž nerokováno, nýbrž vůle neb nevole pokřikem na jevo dávana. Národ dělil se na šlechtu (ἀριστοίης) a lid obecný (δῆμος). Kastovnictví nebylo. S otroky mírně nakládáno.

Náboženství bylo personifikací sil a zjevů přírodních. Božstva rozeznávala se: nebeská, vodní, zemská a podzemní. Bohové nebeští sídlem na Olympu, kdež ve skvostných přebývali palácích: 1. **Zeus**, otec bohův a nejvyšší pán světa (Dodona, Olympia, Ithome). 2. **Hera**, jeho manželka (Isehra, královna nebes, ochránitelka manželství (Argos)). 3. **Hefaistos**, syn předešlých, manžel Afroditin, bůh ohně (Lemnos). 4. **Pallas Athene**, dcera Diova, bohyně veškeré činnosti duševní, hl. chránitelka věd a umění, bohyně války s moudrou rozvahou vedené (Akropolis v Athenách, Panathenaia). 5. **Apollon**, syn Diův a Letin, bůh slunce a světla duchovního, pán devíti mus (Delfy, Delos). Synem jeho Asklepios, bůh umění lékařského (Epidaurus). 6. **Artemis**, sestra bližinka Apollonova, bohyně luny a honby. 7. **Ares**, syn Diův a Heřin, bůh války. Pomocníky v boji a nebezpečné plavbě Dioskurové. 8. **Afrodite**, dcera Diova a Dionina, bohyně krásy a lásky (Kypros, Knidos, Kythera). V družině její Eros a Charitky. 9. **Hermes**, syn Diův, posel bohův, bůh obchodníkův. 10. **Hestia**, bohyně domácího krbu. 11. **Helios**, bůh slunce. Bohem moře a vod byl **Poseidon**, bratr Diův, manžel Amfitritin. V družině jeho Tritonové a Nereovny. K bohům zemským náležejí: 1. **Gaia**, bohyně země vůbec. 2. **Demeter**, bohyně úrody zemské (mysterie eleusinské). 3. **Dionysos** (Bakchos), syn Diův, bůh vláhy zemské, šťavnatých plodin, hl. vína (Dionysia). V jeho družině Pan, Satyrové, Nymfy (Oready, Dryady a Najady). Sídlem bohův podzemních Hades, kde vládne **Pluton** (Hades) s manželkou **Persefonou**.

Bohoslužba záležela v modlitbách a obětech, které přinášeny buď doma neb v chrámech. Zvláštního stavu kněžského v Řecku nebylo. Místo kněží zastávali sluhové jednotlivých svatyní. Značného vlivu na domácí i veřejný život domohli se později kněží při některých **věštírnách**. (Apollova v Delfách, Abách a Didymech v Miletsku, Diova v Dodoně a j. v.). K ochraně svatyní zřizovány **amfiktyonie**, zárodky to národní vzájemnosti, neboť amfiktyonové nesměli žádného spolkového města do kořen vyvrátiti, scházeli se na sněmeh, a ke slavnostem, kde i trhy konány, což vedlo k zachování jednoty času (kalendáře), měr, vah a peněz. Nejdůležitější byla Apollonova amfiktyonie delfská; náleželo k ní 12 kmenův řeckých, a skládala se ze tří skupin (thessalské, oitské a parnaské). V Malé Asii Poseidonova amfiktyonie 12 ionických obcí (svatyně Panionion na předhoří Mykalském) a Diova amfiktyonie 6 dorských obcí se svatyní na předhoří Triopiu u Knidu. V úzkém styku s bohoslužbou byly **hry a slavnosti národní**. [Hry olympijské v Elidě ku počtě Diově slaveny každého pátého roku v prvním úplňku po letním slunovratu. R. 776 **první Olympiada** (Koroibos). Hry pythické k oslavě Apollonově konány třetího roku každé Olympiady v rovině mezi Delfami a Kyrrhou. Hry nemejské k počtě Diově nedaleko Nemeje a hry isticické na počest Poseidonovu na Isthmu korinthském slaveny každého třetího roku.]. Věno v život posmrtný. Duše zemřelých odebíraly se do Hadu (Kerberos, Charon, 4 řeky Styx, Acheron, Pyriflegethon, Kokytyos), kdež přísní soudcové (Minos, Rhadamanthys, Aiakos) odkazovali je buď do Elysia, příbytku blažených, neb do Tartaru, místa lkání.

3. Od stěhování Dorův až po války řeckoperské (1100—500).

Př. Kr.

1100

Velký převrat v sídlech kmenův řeckých způsobili **Thessalové**, kteří ustupující před nátlakem kmenů jiných (illyrských), vytrhli z Epeiru přes Pindos do údolí Penejského (**Thessalia**). Z obyvatelstva původního část podrobena, kdežto

1. **aiolští Boiotové** ustoupili z krajín zálivu Pagasajského do středního Řecku a tu, zmocnivše se říše Mínyovců a Kadmejských Theb, se usadili (**Boiotia**). Mínyovci hledali spásy na moři (sr. výpravy Argonautův 32.).

2. **Dorové** z krajín olympských vytrhli do údolí horního Kefissu, kdež jedna část zůstala (**Doris**), kdežto ostatní, sesílení jinými kmeny řeckými, hl. Jihoaitoly, přeplavili se přes úžinu u mysu Rhia a Antirrhia do Peloponnesu a zde založili následující státy: **Argos, Lakoniku, Messenii, Fliasii, Sikyonii, Korinthii** a později **Megaridu**. **Elis** založena

od Aitolův. Obyvatelstvo původní: a. Bylo buď vyhlazeno neb podrobno (viz dějiny Sparty). b. Jedna část zaujala severní pobřežní krajinu (**Achaia**), odkudž aigialejší Jonové musili vystěhovati se do soukmenné Attiky, kteráž odolala nájezdům od z. i od j. a stala se útlukem vypuzených kmenů. c. Jediné **Arkadové** zachovali se ve svých starých sídlech.

Dle smyšlenky doby pozdější přišli Dorové na Peloponnes vedeni jsouce třemi bratry, potomky **Herakleovými**, jež úskokem Eurystheovým byl prý o panství nad Peloponnesem ošizen. Po výboji nastalo dělení: **Temenos** obdržel Argos, **Kresfontes** Messenii a synové v boji padlého **Aristodema**, Prokles a Eurysthenes, dostali Lakoniku. Báje tato měla ospravedlniti výboj dorský (sr. báji o Pelopovi). **1000—900** Výboje Thessalův, Boiotův a Dorův způsobily **stěhování vypuzeného obyvatelstva na ostrovy moře Aegejského a záp. pobřeží Malé Asie**.

1. **Osady achajské** zakládány při severozáp. břehu Malé Asie. Náčelníky výprav byli pravděpodobně potomci rodu Atreova. Území to zváno Aiolis, poněvadž při zakládání osad těch účastnili se i jiní kmenové. Lesbos (m. Mytilene a Methymna), Tenedos, na pevnině 12 osad, z nichž nejl. Kyme, pak Smyrna, ale tato později přešla do moci Jonův.

2. **Osady ionské** na Kykladách, kdež na Delu náboženské středisko veškerého kmene ionského (Apollo). Osady na Samu, Chiu a města na pobřeží lydkém a karském (Miletos, Efesos, Kolofon, Erythrai, Klazomenai, Fokaia, Priene) sdruženy byly kultem Poseidonovým, na pobřeží Mykalském slaveným (Panionion).

3. **Dorové** následovali příkladu Achajův a Ionův. Ostrovy Kos a Rhodos, pak Knidos a Halikarnassos na pevnině měly společný náboženský střed na předhoří Triopiu (Zeus). Dorské osady na Kretě, Melu a Theře.

Stěhování Dorův, zakládání nových státův a stěhování do krajín zámořských způsobila **převrat v ústavě**. Moc královská obmezena aneb vůbec odstraněna šlechtou. Vznik vlády **aristokratické** a **oligarchické**. Nespokojenosti lidu s vládou šlechty používají ctižádostivci k založení **tyrannidy**. Tato jest pouze přechodním tvarem ústavním. V průběhu dalším udržely se dva tvary ústavní: **aristokratický** (Sparta) a **demokratický** (Athény).

Stát Spartský, založený výbojnými Dory, měl v čele dva krále z rodu Herakleova: Euryponce (potomky Proklovy) a Agiove (potomky Eurysthenovy). Nesvornost v rodině královské, neurovaný poměr výbojcův ke králům a obyvatelstvu podrobenému a nebezpečenství z venčí hrozcí (Argos) přivedly v brzku stát do velkých zmatků, ze kterých jej dle pověsti vyprostil

Lykurgos z rodu Euryponcův, strýc a poručník nezletilého krále Charilaa. Uspořádal stát Spartský na no-

vých základech. Zřízení kretske bylo prý mu vzorem, věšty delfské vodítkem. (Pověsti o Lykurgovi vznikly teprve v 5. stol. př. Kr. a později šířil je hlavně Eforos Kymejský, vrstevník krále Filippa II.: Ústava spartská jest výsledkem dlouholetého vývoje a nikoli dílem jednotlivce).

Ústava spartská: I. Obyvatelstvo Sparty: 1. Spartané (*Σπαρτιάται*), potomci dorských výbojcův, byli ve výhradním držení všech politických práv, rovni právy a majetkem navzájem (*ἴσοι*). Dělili se na 3 kmeny (*φυλαί*), každý kmen na 10 ob čili fratrií. Vláda, válka a lov výhradním jejich zaměstnáním. **2. Perioikové**, původní achajské obyvatelstvo, jež se podrobilo dobrovolně. Ponechány jim méně úrodné krajiny, údolí Eurotské obkličující (*Περιοίκου* = okolo bydlící). Byli osobně svobodni, požívali samosprávy, ale byli vyloučeni z práv politických. Povinni byli k určitým daním a ke službě vojenské. Vedle rolnictví provozovali obchod a průmysl. **3. Heiloti** (*Ἑλλώτες* = zajatci), původní achajské obyvatelstvo, jež zbraní podrobena. Stali se otroky státními a robotníky na statcích spartských. Ve válce užíváno jich jako sluhů a lehkooděnců. Vyznamenali-li se Heilota ve válce, nabyl svobody a byl vřáden mezi Perioiky. (Číselný poměr z doby druhé války messenské: Spartanů 40.000, Perioiků 120.000, Heilotů 200.000.) **II. Vláda:** V čele státu **dva králové** z rodů královských. Moc královská omezena: **a. radou kmetův** (*γερουσία*), volených doživotně od shromáždění lidu ze starců nejméně 60letých, počtem 28. Gerusia radila se za předsednictví králův o předlokách sněmovních, o kterých rozhodovalo **b. shromáždění lidu** (*ἄσπλλα*), jehož účastníci se Spartané, 30. rok překročivší. Předlohy sněmovní byly: 1. Válka a mír. 2. Smlouvy s cizinci. 3. Zákony. 4. Volby eforův, úředníkův a kmetův. O návrzích nerokováno, nýbrž prostě hlasováno. **III. Soudnictví** hrdelní v pravomoci gerusie, ve věcech práva soukromého rozhodovali králové. **IV. K službě válečné** povinni všichni Spartané od 20—60 r. Jádrem vojska byli Spartané (hoplitové), v jejich průvodě nacházeli se perioikové jakožto zbrojnoši a záškodníci. Vrchní velení měli králové. **V. Rozdělení půdy:** Pozemky dědil nejstarší syn a byly neprodajny. Později (od zákona efora Epitadea) bylo dovoleno je darovati neb odkázati, čímž obcházena záповěď statek prodati. A tak se stalo, že všechen pozemek přešel do rukou několika rodin, vedoucích život bujný, kdežto četní zchudlí Spartané, nemožnoce přispívati na syssitie (viz níže), pozbývali práva občanského. Počet plnoprávných občanů byl i tak malý, válkami se stále ztenčoval a novými občany nebyval rozhojňován. Za válek řeckoperských počítalo se Spartanů ještě 8000, r. 371 pouze 1500, Aristoteles udává jejich počet sotva na 1000. **VI. Vychování.** Od narození až do smrti náležel Spartan státu (heiloti otroky Spartanův, Spartané otroky Lykurgovy kázně). Stát rozhodoval o životě novorozence a řídil

jeho vychování. Hoši od 7 let vychováni státem za dozoru *paidonoma*. Vychování čelilo výhradně ke křepkosti a síle tělesné. Od 20. roku vstupovali mladíci v pravidelnou službu vojenskou, tvořice družstva po 15 osobách a účastníci se společných obědů, *syssitií*, k nimž bylo měsíčně přispívati moukou, vínem, sýrem, fíky a penězi.

Př. Kr.
730—710 **První válka messenská.**

V Messenii splynuli Dorové s pův. obyvatelstvem. Úrodnost země, přelidnění Sparty a bojovnost Spartanův příčinou války. Záminkou k válce spory o hranice. Spartanům veleli králové Theopompos a Polydoros. V čele Messeňanův dle pověsti Aristodemos. Pádem pevnosti Ithomy boj skončen. Nejúrodnější část Messenie rozlosována mezi Spartaný, ostatek ponechán Messeňanům (= perioikům), z nichž mnozí se vystěhovali (Rhegion).

Za války pokoušeli se králové Theopompos a Polydoros o sesílení moci královské. Snahy ty potkaly se s nezdarem, a v popředí ústavy dostali se **eforové** (5), dosavad úředníci královští s mocí nepatrnou. Stali se strážci zákonův a v době pozdější provozovali moc ještě větší. **Pravomoc jejich:** 1. Dohled nad králi. 2. Dohled nad celou správou státní. 3. Svolávali sněm a gerusii a činili tu návrhy. 4. Řízení války a záležitostí zahraničních. 5. Dohled nad pokladnicí státní. 6. Dohled nad veřejnou kázní a nad vychováním mládeže. 7. Dohled a moc neomezenou nad heiloty a perioiky. 8. Řídili kalendář. (Rok nazýval se dle prvního efora.) Tak stali se eforové výkonnou mocí spartské aristokracie. Jejich pravomoc byla omezena potud, že voleni byli jen na rok a že mohli býti voláni k zodpovědnosti od svých nástupců.

708 Nepokoje ve Spartě. Nespokojenci, Partheniové, založili Tarent.

650—620 **Druhá válka messenská.**

Messeňané dle pověsti vedeni Aristomenem a podporováni Arkadany, Argivskými, Sikyoniany a Pisatskými dlouho bojovali šťastně, až konečně přispěním básníka a vojevůdce Tyrtaiia, kterého na radu věštírny Delfské Spartané od Atheňanův si vyprosili, a zradou Aristokrata, arkadského krále z Orchomenu, od Spartanův poraženi a přinuceni ustoupiti do horské pevnosti Eiry, odkudž ještě 11 roků znepokojovali Spartaný. Zrádným dobytím Eiry válka skončena. Největší část Messeňanův se vystěhovala (Rhegion, odkudž pak Messanu založili), ostatek stihl los heilotův.

První válkou messenskou učiněn počátek **hegemonie spartské**, ku kteréž při konci stol. 6. náleželi všichni státové na Peloponnesu mimo Achaji a Argos. Soupeřnictví Argoského státu, k němuž za vlády tyrana Feidona (k. r. 750) náležely Argolis, Aigina a Korinth, zbavili se Spartané po smrti Feidonově. (Dlouholeté boje o Kynurii, která posléz dostala se do moci Spartanův).

Hegemonie záležela v tom, že Spartanům náleželo vrchní velení ve válce, pak svolávání a řízení shromáždění spolkových, kde rozhodováno o válce a míru.

Založení státu Athenského spadá do dob Thesových. (Sr. 32.). Jemu připisuje se i rozdělení obyvatelstva ve 3 stavy: 1. šlechtici (Eupatridové), 2. malostatkáři a nájemníci rolní, 3. dělníci a řemeslníci. Země dělila se na 4 fyly, které pojmenovány dle zaměstnání a stavu příslušníků. (Aigikoreis, pastevci v hornatině; Argadeis, rolníci v rovině; Hoplites, vojini; Geleontes, šlechta v Athenách a okolí). Fyle měla 3 fratérie, fratérie 30 rodův a rod 30 rodin.

Rod Theseův panoval až po Thymoita, jenž pro nestatečnost proti Boiotům sesazen. Zakladatelem nové dynastie stal se Neleovic Melanthos, jenž z Pylu před Dory do Attiky se utekl. Synem jeho byl **Kodros**, statečný obhájce Attiky proti Dorům.

V době potomní omezena moc královská na dobu 10 let; králi (*βασιλεύς*) přidán k ruce polemarchos pro záležitosti vojenské a archon pro záležitosti správní. Když pak královská rodina Kodrovců vlády se zřekla a důstojnost královská byla naprosto zrušena, dostal se **archon** svrchu řečený v čelo státu. Naposledy, když již úřady pouze na jeden rok se zadávaly, zřízen úřad šesti thesmothetův (r. 682?). Vláda: Archon eponymos byl předsedou republiky, měl pravomoc ve věcech práva rodinného a o dědictví; po něm zván byl rok. Archon basileus řídil obřady náboženské a předsedal soudům krvavým. Archon polemarchos měl na starosti záležitosti vojenské a soudnictví nad cizinci a propuštěnci. Archontové thesmotheti obstarávali ostatní soudnictví.

Země rozdělena byla na 48 správních okresův, na ukraří (po 12 z každé fyly), majících po prytanu v čele. Mimo to byla tu státní rada, **areopag**, jenž se doplňoval z archontův; volil archonty a ostatní úředníky, vedl správu všech nejdůležitějších věcí státních, byl strážcem zákonů a rozsuzoval přehrdelní.

Šlechta, rodová i peněžní, měla výhradně vládu ve svých rukou. Vládla na úkor lidu obecného. Toho hleděl použít **Kylon**, zeť tyrana megarského Theagen a, aby založil v Athenách tyrannidu (632). Zmocnil se sice Akropole, ale zde od šlechty i od lidu sevřen. Uprchl. Zbrojenci jeho, zachránivše se útekem do chrámu Athenina, byli proti danému slibu zrádně pobiti návodem archonta Megaklea. To příčinou války, ve které Theagenes zmocnil se Salaminy, předúležité pro obchod a rybolov athenský.

Zmatky trvaly dále. Majetek nemovitý hromadil se v rukou šlechty. Z malostatkářů stávali se nájemci a když nemohli dostátí povinnostem, upadli (často nespravedlivým nálezem

soudním) i s rodinami do otroctví. Nespokojenosti měl býti učiněn konec, když od šlechty zvolen na r.

Př. Kr.

621

Drakon zákonodárcem

za archonta Aristarcha: Politická práva dána všem, kdož měli aspoň tolik jmění, aby si mohli opatřit zbraň. Úřad devíti archontů a úřady finanční mohl zastávat, kdo měl aspoň deset min majetku nezadluženého; kdo chtěl státi se strategem neb hipparchem, musil mít majetku aspoň 100 min (7800 K) a děti přes 10 let staré. Úředníci tito byli voleni. Losem ustanování členové rady, kteráž měla 401 člena, a všichni úředníci nižší. Žádalo se jen 30 let věku. Areopag zůstal strážcem zákonův a dozorcem nad úředníky. Též ekklesie se připomíná*.)

Ústava Drakontova byla přirozeným přechodem od ústavy oligarchické k demokratické. Rozšířila sice značně práva občanská, ale kořene zla, bídy lidu, neodstranila.

V době této rozhodný vliv na osudy athenské máti počiná Kodrovec **Solon**. Jeho přičiněním dobytá Salamis (598), bohové usmíření vypověděním Megaklea a jeho rodu (Alkmaionců) a obětmi věštece Epimenida, z Kréty za tím účelem povolano, pak válečnou výpravou ve spolku s Kleisthenem Sikyonským proti Krisse, utiskující poutníky od moře (Kirrha) do Delf se ubírající (596 až 586). **První svatá válka:** Krissa i Kirrha rozbořeny, území přičleno bohům). Na r.

594

Solon zvolen prvním archontem a uloženo mu, aby byl **smířčím mezi šlechtou a chudým lidem a aby vypracoval novou ústavu**.

Bídu lidu odstranil tím, že provedl úplné odpuštění všech dluhů, soukromých i státních, a zakázal půjčovati na tělo: zastavený majetek dostal se opět do rukou prvotních majitelů, nevolník nabyl svobody, a kdo do ciziny prodán za otroka, byl vykoupen — pravděpodobně na útraty Solonovy a jiných přátel lidu.

Základem ústavy Solonovy byl jako za Drakonta majetek nemovitý, jenž učiněn měřítkem práv a povinností občanských. Z přirozeného rozdílu mezi stavy, který byl již od dřívějšíka, učinil **čtyry politické třídy**, v něž veskeré obyvatelstvo rozdělil: 1. Πεντακισιομέδωνοι, t. j. kdož měli čistého

*) ve spise o **ústavě athenské** Ἀθηναίων πολιτεία; obeven r. 1890 v Aegyptě, nyní jest v britském museu). Pochází od **Aristotela** a vrhá netušené světlo na poměry tehdejší. V ústavě athenské rozeznává se tu jedenácte změn: 1. za Thesea, 2. za Drakonta, 3. za Solona, 4. za Peisistrata, 5. za Kleisthena, 6. nadvláda areopagu po válkách perských, 7. „zahájil Aristoteles a ukončil Efiates, zrušiv areopag“, 8. vláda 400 mužů, 9. obnovení demokracie, 10. vláda třiceti tyranů a 11. opětne obnovení demokracie.

užitku nejméně 500 medimnů obilí, po případě v stejné ceně vína aneb oleje olivového. (Medimnos = 52 $\frac{1}{2}$ l. Pro míru tekutou metretes = 38 l. vína neb oleje olivového). Sloužili jako jezdcí neb těžkooděnci, vybírání z nich velitelé a trierarchové, nad to byli zavázáni k jistým veřejným povinnostem (**leiturgie**: choregie — náklad na divadlo, trierarchie — náklad na loďstvo i mužstvo válečné, gymnasiarchie — náklad na vydržování gymnasií). Za to měli výhradné právo k archontatu a tedy i výhr. přístup do areopagu a k úřadu finančních správců (tamiai). 2. *Ἴππεις*, jezdcí, 500—300 med. Ve vojstě byli jezdcí neb těžkooděnci. 3. *Ζευγίται*, lid selský, 300—200 med., tvořili jádro vojska těžkooděného. 4. *Θῦρες*, dělníci, méně 200 med., zastávali (placenou?) službu lehkooděncův a námořníkův. Jen první tři třídy, obstarávající pravidelnou službu vojenskou a nesoucí břímě daní, měly právo ke všem úřadům, jež konány bezplatně. Poslední třídě zůstaveno jen účastenství ve sněmu a soudech. Na úřad archontů volila každá ze 4 fyl 10 kandidátů, a z těchto 40 kandidátů zvolených vylosováno bylo 9 za archonty. Starobylé 4 fyly byly ponechány, ale každá rozdělena ve tři části (trittye) a tyto ve 48 naukrafií. Politických práv neměli: 1. Cizinci (metoikové), již nesměli nabývatí nemovitého majetku a před soudem bylo jim třeba zástupce. Byli povinni k službě vojenské a platili ochranný poplatek. 2. Otroci ($\frac{4}{5}$ obyvj.) byli majetkem ne státu, nýbrž jednotlivých občanů, před jichž zlovůli chráněni zákony. Propuštění nabývali práv metoikův.

Vláda v rukou devíti archontův, volených losem z první třídy ode všeho občanstva. Archonti jsou nyní výkonnými i orgány **rady (βουλῆς)**, jež složena ze 400 občanů nejm. 30letých (100 z každé fyly). Měla na starosti správu obce, hl. záležitosti vojenské a finanční a předlohy zákonodárné, o nichž rozhodoval **sněm obecný** (ekklesia), shromáždění občanstva (od 20 let) všech 4 tříd.

Rada, jsouc rozdělena dle 4 fyl na 4 odbory po stu členech, úřadovala střídavě po každém čtvrtletí (prytanie). Sněmy scházely se na počátku každé prytanie.

V soudnictví šlo odvolání od soudů venkovských, efetův*) a archontův na **heliaii**, sbor to 4000, vylosovaných každého roku ze všech tříd občanstva. Heliastia rozhodovala nad to o bezúhonnosti nastupujících úředníkův a počet brala od odstupujících. Nejvyšší dozor nad správou státu, nad mravností veřejnou, nad vychováním mládeže, nad jednáním rady a sněmů obecných, pokud byly na odpor zákonům neb ohrožovaly blaho státu, měl **areopag**, skládající se z bývalých archontův; úřad to doživotný a nezodpovědný. Měl též soudy nad vraždami zúmyslnými a zhářstvím.

*) Vyšetřovali úrazy a vraždy, spáchané dle udání z nedopatření nebo z donucení.

Ostatní zákonodárná činnost Solonova, jež až do r. 583. potrvála**): 1. Občanských práv buď zbaven, kdož při domácích rozbrojích k žádné straně se nepřidal. 2. Syn zproštěn živiti otce, když tento nedal jej vyučiti řemeslu nějakému. 3. Volné právo závěti v případě bezdětnosti. 4. Před soudy všichni občané sobě rovnými. 5. Zákon proti přepychu. 6. Stará míra a váha změněna, zavedena lehčí měna. 7. Vychování mládeže, jež čelilo k harmonickému vzdělání těla (gymnastika) a ducha (musika).

Novou ústavou nebyla žádná strana spokojena. Solon tím rozmrzen opustil, dle pověsti, na deset let vlast a vydal se na daleké cesty (Aegypt, Kypros). Pátého a desátého roku po jeho odchodu nemohl pro stále bouře mezi stavy zvolen býti archon, za nedlouho potom vládl archon Damasis dokonce dva roky a dva měsíce, až konečně násilím byl svržen z úřadu. Pak nastalo částečné smíření mezi stranami: bylo zvoleno jeden rok 10 archontů: 5 ze šlechticů, 3 ze sedlákův a 2 z řemeslníků, ale hned potom objevily se spory znova. Ze zmatkův těchto kořistil Peisistrotos.

Př. Kr.

561—510 Tyrannis v Athenách.

561

Peisistratos, příbuzný Solonův a vůdce malo-statkářův a pastevcův z vnitrozemí, předstíraje, že ukládá mu šlechta o život, vymohl na sněmě, že povolena mu byla osobní stráž. Rozmnoživ tuto na několik set, zmocnil se Akropole a tak **založil tyrannidu v Athenách**, kterou prováděl tím způsobem, že ponechal v platnosti ústavu Solonovu, ale volby všecky a tedy i správa celého státu prováděny dle jeho vůle. (Solon darmo lid před tížádstivci varoval; zemřel v druhém roce tyrannidy maje 80 let. Pověst vypravuje, že po založení tyrannidy opustil Atheny opět a odešel do Malé Asie. Rozmluva s Kroisem v Sardách; odtud odebral se na Kypros, kdež zemřel v městě Solech). Tehdáž Miltiades, náčelník šlechty, vystěhoval se z Athen na thrácký Chersonesos a založil tam sobě panství.

Od r. 556 meškal Peisistratos ve vyhnanství a teprve po 11 letech přitřhl z eubojské Eretrie do Athen, porazil protivníky a zmocnil se opět vlády, kterou provozoval, až do své smrti 527. k velkému povznesení státu Athenského.

527—510

Hippias, syn Peisistratův, tyranem v Athenách. Kráčel z počátku v šlepějích otce svého, ale po zmařeném spiknutí šlechty (514), vedené Harmodiem a Aristogeitonem, ve kterém Hipparchos, bratr Hippiův, byl zabit, jal se vlastní násilně.

510

Vystěhovalci athenští, vedeni **Kleisthenem**, synem Megakleovým a vnukem Kleisthena Sikyonského, a podporování Spartany (král Kleomenes), vypudili Hippiu z Attiky, jenž uchýlil se do Sigeia v Troadě.

**) Solonovi přičítáno i to, co bylo již dříve neb později zavedeno.

Kleomenes chce obnoviti v Athenách starou vládu šlechty, v jejímž čele Isagoras, jenž Kleisthena z města vypudil a sebe dal zvoliti archontem. Povstálý lid, maje bulu v čele, přinutil Kleomena a Isagoru vyjít z města, načež

Př. Kr.

508 Kleisthenes obnovil ústavu Solonovu ve smyslu demokratickém:

1. Občanstvo rozmnoženo bylo přijetím jistého počtu metoikův a propuštěncův do obce. Attika rozdělena na 10 fyl, a každá fylo na 3 trittye, takže první trittys každé fyly obsahovala demy (samosprávné místní obce) z okolí města, druhá z pobřeží a třetí z vnitrozemí. Tím podlomen byl vliv šlechty, která opírala se o staré patriarchální rozdělení lidu, spočívající na příbuzenství kmenův a rodův. Dva demy tvoří naukrarii, které bylo vystrojiti jednu trojveslíci. Fratrie jsou nyní pouhými náboženskými korporacemi. Vojsku velelo kollegium 10 strategů, kteří se denně střídali. 2. Rada rozmnožena na 500; z každého fyly voleno jest 50 členů. V úřadování se střídají každých 35—36 dní (v roce přestupném 38—39 dní), rozděleny jsouce na 10 oddílův. 3. Sněm schází se čtyřikrát, za každé prytnie, čímž účastenství lidu v záležitostech státních živější. 4. Práva rady rozšířena, moc archontův ztenčena: a. Předsedou sněmu a rady neměl býti již první archon, nýbrž z prystanův měl býti vybírán losem každého dne představený k tomu účelu. Prytnům příslušelo také právo svolávaní sněm. b. Archon polemarchos obmezen desíti strategii, kteří tvořili s ním vojenskou radu. c. Archonti thesmotheti sklesli na instrukční úředníky dikasterii, na kteréž heliaia rozdělena*). 5. Hellaia rozmnožena na 5000 a rozdělena na 10 dikasterií po 500 pro každou fylo. 6. Zaveden ostrakismos t. j. soud, jenž po tajném hlasování na střepeinách vypovídal občany nařknuté z rušení občanské svobody. Bylo třeba, aby odezváno bylo nejméně 6000 hlasů; kdo byl většinou hlasů uznán za nebezpečného, musil na 10 let opustiti vlast. Byl tedy ostrakismos na ochranu proti tyranidě a nesvárům domácím. Poprvé užito ostrakismu r. 488 proti přívrženci rodu Peisistratova.

Tyrannis (sr. 35.); Feidon v Argu (750), Orthagoras (665) a Kleisthenes (596—570) v Sikyoně, Kypselos (655—625) a syn jeho Periandros (625—585) v Korintu, Theagenes (625—590) v Megarce, Pittakos (590—580) v Mytileně, Peisistratovci (560—510) v Athenách, Thrasybulos, vrstevník Periandruv, v Miletě, Lyg-

*) Od vypuzení Peisistratovcův až do r. 488 byli archonti voleni (od ekklesie?). R. 487 zaveden opětně Solonův způsob volby losem s tím rozdílem, že nyní voleno v desíti fylách po desíti kandidátech (sr. 40).

damis, vrstevník Peisistratův, na Naxu. Polykrates (536—522) na Samu. V Itálii Aristodemios (500) v Kumbách, Anaxilas (490) v Rhegiu. Na Sicílii Gelon (480) v Syrakusách, Theron, vrstevník Gelonův, v Agrigentě.

Zakládání nových osad řeckých v 8., 7. a 6. stol.

Příčiny: 1. Veliká členitost pobřeží řeckého, blízkost četných ostrovů, poloha země na prahu evropském, v sousedství pevniny Asijské a Africké, malá prostornost vlasti, nedostatek a nadbytek mnohých plodin. 2. Rozkvět obchodu. 3. Boje domácí (viz války messenské). 4. Převertaty ústavní — boje lidu proti šlechtě, této proti tyranům a p. 5. Vlady (hlavně oligarchické) chtějí zbaviti se nepohodlného proletariatu. 6. Vítězství Peršanův nad Řeky maloasijskými.

Kolem r. 600 počítalo se do 250 osad.

I. Osady na východě. **Milet:** Sinope, Trapezus, Kyzikos, Istros, Tomoi, Odessos, Olbia, Pantikapaion, Tanais, Abydos, Lampsakos, Fasis, Naukratis. **Chalkis:** 32 osady na poloostrově Chalkidickém (Olynthos, Torone). **Eretria:** Methone, Mend. **Andros:** Akanthos, Stageira. **Paros:** Thasos, Krenides. **Megarís:** Chalkedon, Byzantion. **Korinthos:** Potidaia. **Klazomenai:** Abdera. **Kyme:** Sigeion, Sestos.

II. Osady na západě. **Kyme:** Kyme, odkudž Parthenopé. **Chalkis:** Naxos, Rhegion, Zankle (= Mesana), odkudž Mylai, Himera, Katana a Leontinoi. **Achaisté:** Sybaris, Kroton. **Spartané:** Tarent. **Lokrové:** Lokroi Epizefyrioi. **Korinth:** Syrakusy, Korkyra, Ambrakia, Leukas, Apollonia, Epidamnus. **Megarís:** Megara, Hyblaia, Selinus. **Rhodos:** Gela, Akragas. **Fokaia:** Elea, Massalia, odkudž Olbia, Emporiai, Aleria. **Zakynthos:** Saguntos. **Thera:** Kyrene, odkudž Barca.

Osady tyto, jimiž vzdělanost řecká rozšířila se po veskerém pobřeží moře Středozemského, dospěly záhy k tak znamenitému rozkvětu hmotnému a duševnímu, že narnoze předstihly mateřskou zemi, od níž byly sice politicky neodvislé, ale trvaly s ní v živém ethickém styku.

Vzdělanost. I. Od dob nejstarších po války řecko-perské. **Epos:** Homeros (1184—1104? 888? Rodiště: Smyrna, Rhodos, Kolofon, Salamis, Ios, Argos, Atheny. Byl Homeros, či jsou zpěvy jeho, Ilias a Odyssea, plodem ducha národního? = **Homerská otázka**). **Kyklikové,** Hesiodos z Boiotie (777). **Elegie:** Kallinos z Efesu (700), Tyrtaios z Attiky?; Mimnermos (630) a Xenofanes (580 až 480) z Kolofonu, Solon, Theognis z Megar (540). **Jambické básnictví:** Archilochos z Paru (700), Simonides z Amorgu (660), Hipponax z Efesu (540). **Lyrika:** Chorická: Alkmaion ze Sard (660), Stesichoros z Hi-

mery (600), Ibykos z Rhegia (536). Melická: Alkaios (610) a Sapfo (600) z Lesbu, Anakreon z Teu (540). **Dithyrambos:** Arion z Lesbu (600). **Bajky:** Aisopos z Frygie? (550). **Filosofie:** 1. Škola ionská: Thales (600), Anaximandros (590) a Anaximenes (502) z Miletu. 2. Pythagoras ze Samu (530) a jeho škola. 3. Eleaté: Xenofanes z Kolofonu (580—480), Parmenides (500) a Zenon (460) z Eleje. 4. Herakleitos z Efesu (500). **Dějepisectví:** Logografové čili skladatelé pověstí (Hekataios z Miletu 520). **Plastika.** Ve stavitelství hl. chrámy. Vedle slohu dorického vyvinul se v M. Asii sloh ionský — chrám Heřin na Samu a Artemidin v Efesu. Sloh korintský vyskytuje se nejpozději, a užíváno ho hlavně v Římě. V sochařství pokrok vynalezením letování (Glaukos z Chia na poč. 7. stol.) a kovolijectví (Theodoros ze Samu 680?) Stejnou dobou hotoveny sochy z mramoru od umělcův kretských. Sochařství kvetlo též v Korinthu, Sikyonu, Argu a na Aigině. V malířství malby na hliněných nádobách.

4. Od válek řeckoperských do počátku války peloponneské (493—431).

Př. Kr.

493 První výprava Peršanů proti Řekům.

Příčinou veliká žádosťivost Dareiova o rozšíření říše. Záminkou pomoc, kterou poskytli Atheňané a Eretriáné povstalým Řekům maloasijským (sr. 23). Vojsko pozemní, v jehož čele Mardonios, zeť Dareiův a vrchní velitel celé výpravy, bralo se podél břehů thrackých do Makedonie, kteráž poznovu uznala nadvládu perskou (král Alexandros). Na cestě té způsobili Mardoniovi těžké ztráty kmenové thráci (Brygové). Vojsko námořské, plující tímž směrem, dobylo sice Thasu, ale při mysu Athoském zachváčeno jest bouří a z velké části zničeno. Bezúspěšný návrat Mardoniův do Asie. Posádky perské zanechány v pobřežních městech thrackých.

Dareios chystá se k nové výpravě. Hlasatelé, jež vyslal do Řecka žádat o dobrovolné podrobení, vyslyšáni jsou od velké části obcí řeckých (mezi nimi od Aigiňanů). Spartané a Atheňané posly utratili.

490 Druhá výprava Peršanů proti Řekům.

V čele vojska (100.000 pěších, 10.000 jezdců, šest set trojveslic) médský vojevůdce Datis a synovec Darcův Artafernes, již dali se po lodích přímo k pevnině evropské. Na cestě Naxos vypálen, Eretria zradou dobyta a obyvatelstvo do otroctví posláno. Na radu Hippiovu vysazeno loďstvo v rovině Marathonské. V popředí obce athenské t. č. Aristoides, syn Lysimachův, Xanthippos, příbuzný Kleisthenův, a Miltiades, vládce chersoneský, jenž před hněvem Dareiovým do Attiky se utekl (sr. 23). Spartané,

jimž šlo hlavně o hájení Peloponnesu, pomoci rychlé Athenanům odepřeli (Feidippides). Na radu Miltiadovu vytáhli Atheňané (9000 hoplitův) Peršanům vstříc do nížiny Marathonské. Zde přibýlo k nim 1000 Platajských.

Př. Kr.

490 Vítězství marathonské

12. září, jehož Atheňané dobyli sami k útoku se odhodlavše, bylo dílem Miltiadovým; on byl strůjcem celého plánu válečného.

Záměr poražených Peršanův, zmocnit se Athen rychlým objetím mysu Sunijského, překažen včasným návratem vítězův do ohroženého města. Na zpátečním pochodu vojska perského zemřel Hippias, zůstaviv syna Peisistrata.

489 Proti dalším nájezdům perským hleděl Miltiades

pojísiti Atheny spolkem s ostrovy Kykladskými, jež zamýšlel donutiti buď po dobrém neb po zlém k odpadnutí od Peršanův. Tajná výprava, kterou za tím účelem podnikl proti ostrovu Paru, minula se účinkem. Po návratu svém obžalován v boji těžce raněný Miltiades před heliaii od Xanthippa z vlastizrady (podezírán již před bitvou u Marathonu z dychtění po tyrannidě) a odsouzen k náhradě útrat 50 talentů. Zemřel brzo potom ve vězení; pokutu zaplatil syn jeho Kimon.

V Athenách i potom dva proudy. Themistokles, náčelník strany demokratické, chtěl učiniti z Athen velmoc námořskou a proto usiloval o rozmnožení loďstva válečného: neboť jen odtud kynula Athenám spása proti nájezdům perským a naděje ve vyproštění moře Aegejského z nadvlády perské. Nad to i opětná válka s Aiginou nutila k sesílení moci námořské. Oproti snahám této strana konservativní, v jejímž čele Aristoides. Důvody jeho: a. Nebezpečnost od Peršanův pominulo; kdyby opět nastalo, je tu osvědčené u Marathonu vojsko pozemní. b. Vojskem námořním seslabena bude síla vojska pozemního. c. Thetové, jimž by bylo svěřiti službu plaveckou, dožadovali by se rovnoprávnosti a těžiště politické přešlo by na třídu čtvrtou.

Přes odpor tento provádí Themistokles některé záměry své. (Nový přístav, Peiraieus, založen; důchody stříbrných dolů Laurijských, rozdělované až dosud mezi občanstvo, obráceny na loďstvo).

483 Spor obou stran rozhodnut ostrakismem. Aristoides vypověděn na 10 let. Následují rozsáhlá opatření Themistokleova: 1. Vyzbrojeno 200 trier, 2. opevněn Peiraieus, 3. naukrarie zrušeny, neboť zbudované lodí nákladem státním opatřovány jsou nyní všim potřebným trierarchy, kteří vybírání z občanů nejbohatších bez ohledu na třídy; za to svěřeno jim velitelství trier.

Př. Kr.

480 Třetí výprava Peršanův proti Řekům.

Xerxes převedl přes Hellespont vojsko u Abydu na pevninu evropskou. (Přechod po dvou mostech trval čtyři dny a 7 nocí.) V thrackém Dorisku přehlídka vojska, jehož načítáno dle Herodota 170 myriad pěších (myriada = 10.000) a 80.000 jezdců. Vedle vojska pozemního bylo vojsko námořní na 1200 trojveslicích. Velitelem Achaimenes, bratr Xerxův. Na pochodu dalším stanul Xerxes v Thermě, kamž připlulo i loďstvo. (Prokopána šíje Athoská u Akanthou, takže průplavem dvě lodi vedle sebe mohly plouti.)

481 V Řecku sjezd na Isthmu, jehož však účastnili se pouze Sparťané se svými spojenci, Athéňané, Platajští a Thespijští. Zde: 1. Rokováno o plánu válečném. 2. Vysláno poselstvo do všech krajin řeckých žádat o příspěví (Korkyra slíbené pomocí neposkytla, Kreta zdráhala se příspěví, Gelon Syrakuský kladl obtížné podmínky a nad to byl jak i ostatní Řekové Sicilští ohrožen Karthagiňany — sr. 13.—, v Thebách přála strana oligarchická Peršanům, Argivské zdržovalo staré záští proti Sparťanům, Thessalové byli nerozhodni). 3. Usneseno, stíhati zrádné obce válkou, jakmile nebezpečství perské bude odvráceno.

480 Vyslána na žádost Thessalův část vojska spojeneckého k obsazení průmyku Tempského. Po několika dnech upuštěno od málo nadějného hájení Thessalie, a na doléhání Themistokleovo usneseno vypraviti vojsko k Thermopylám (Leonidas) a loďstvo k Artemisii (Eurybiades). Vlastenecké sebezapření Athéňanův, kteří vrchní velení nad oběma vojsky přenechali Sparťanům.

480 Boje u Thermopyl.

Leonidas v čele 6000 hoplitův (300 Sparťanův, 1000 spartských perioikův, přes 2000 Arkadánův, 400 Korinthských, 700 Thespijských a na 1800 Fokidánův; 400 Thebanův bylo Leonidovi rukojmím) udatně se brání po dva dny. Spoléháno na slibovanou hlavní pomoc z Peloponnesu a na loďstvo u Artemisia, jež hájilo vchodu do průlivu Euripského. Třetího dne dostali se zradou Efialtovou Peršané stezkou přes Kallidromos Řekům v záda. Leonidas posílá většinu svých bojovníků k ochraně jich domovův a s 300 Sparťanův a 700 Thespijských dochází smrti hrdinské. (Thebané přeběhli k Peršanům.)

Stejně doby válčeno u Artemisia při sz. pobř. ostrova Euboie, kdež čelilo loďstvu perskému, které na březích poloostrova Magnesijského pozbylo bouří 400 lodí, pouze 280 lodí řeckých, z nichž bylo 147 athenských pod velením Themistokleovým. Po tři dny bojovali Řekové hrdinsky, ale vítězství zůstávalo nerozhodnuto. Na zprávu o pádu Ther-

mopyl odplulo loďstvo řecké na rychlo Euripem do zálivu Salaminského, kdež rozmnoženo na 378, mezi kterými 180 athenských a 16 spartských. Sem též zaměřilo loďstvo perské.

Po bitvě u Thermopyl dal se Xerxes přímo na Atheny. Na cestě území Fokidské zrušeno (toliko Delfy uchráněny: buď bouří a hromobitím, jež vyslané oddělení vojska odstrašily, aneb snad vyrovnali se nějak s nepřáteli kněží delfští), Boiotové došli milosti (toliko města Thespie a Plataie vyvrácena), Attika popleněna, Atheny vzaty bez boje a zrušeny. (Slabě hájená Akropole dobyta po krátkém boji. Peisistratos přináší tu oběť Atheně. Obyvatelstvo athenské uteklo se na Salaminu, Aiginu a na Peloponnes).

Když nebezpečí hrnulo se na Athéňany, pozbyli v Athénách vojevůdcové myslí a vydali heslo, aby každý sám o sebe se staral. Oproti tomu vzmužil se areopag, jehož duší byl pravděpodobně Themistokles, opatřil peníze, dal každému muži osm drachem a rozkázal jim vstoupiti na lodi. Tak převzal areopag řízení záležitostí politických, které pak zdárně vedl ještě několik let.

Themistokles jen stěží donutil Eurybiada, aby loďstvo zůstalo před Salaminou; brzo potom ze strachu, že Eurybiades povolí nátlaku a odpluje k Peloponnesu, vyslal potají ke Xerxovi pěstouna svých dětí Sikinna se zprávou na oko vlastizrádnou, že Řekové prchnouti hodlají. Xerxes uvěřil a na rychlo Řeky obklíčil.

Př. Kr.

480 Bitva u Salaminy, jež skončila se úplnou po-

20. září rázkou loďstva perského. Se strany řecké zvláště účinně bojovali Athénští a Aiginští. Též Aristeides, jemuž v době nebezpečství povolen návrat do vlasti, účastnil se boje (na ostrůvku Psyttaleii).

Po bitvě u Salaminy dal se Xerxes na rychlý zpáteční pochod do Asie — ze strachu, aby Řekové mostu přes Hellespont nestrhli. Zpáteční pochod vykonán za velkých ztrát (nemoci, zima, nedostatek potravy a útoky thrackých kmenův). Xerxes přeplaven loďstvem svým přes Hellespont, neb mosty před tím bouřemi strženy.

V Thessalii zůstaven v čele vybraných 300.000 Mardonios k dalšímu bojování proti Řekům.

Řekové stíhali loďstvo perské pouze po Andros. Themistokleův záměr, stíhati loďstvo dále, obsaditi Hellespont a tak zabrániti Xerxovi návrat, zmařen odporem Eurybiadovým a Peloponnesanův.

480—479 Mardonios po marném vyjednávání s Athéňany, aby se poddali za skvělých podmínek (vyslán za tou příčinou do Athen Alexander Makedonský), vytrhl v létě 479 do Attiky, zrušil ji a obsadil Atheny. Athéňané po druhé utíkají se na Salamis. Na zprávu, že vojsko Peloponnesanův překročilo Isthmos, vydal

se Mardonios na zpátečný pochod do Boiotie (Atheny zapáleny a zpuštěny), kamž zaměřilo i vojsko spojencův řeckých (110.000). Vrchním velitelem král spartský **Pausanias**. Athenským velel **Aristeides**.

Př. Kr.

479 Bitva u Plataj (v září).

Krutá porážka Peršanův. **Mardonios padl**. Zbytek vojska jeho odvedl Artabazos do Asie.

Stejného času loďstvo spojených Řekův pod spartským králem **Leotychem** a Atheňanem **Xanthippem** vyplulo na přímluvy Samských k břehům maloasijským.

479 Bitva u Mykale (přechoří v M. Asii naproti ostr. Samu)

v den bitvy platajské. Řekové učinili odvážný útok na lodí, které Peršané vytáhli na břeh a zatarasili pod záštitou vojska pozemního, vedeného Tigranem. Peršané poraženi na hlavu, loďstvo jejich spáleno. **Bitva mykalská počátkem útokův na říši Perskou**. Ostrované (Samos, Chios, Lesbos a j.) a Jónové maloasijské odpadli od panství perského a přijati jsou do **spolku hellenského**, jenž založen byl na Isthmu a přísahami obnoven po bitvě u Plataj. Peloponnesané vrátili se domů, Atheňané ve spolku s Jony pokusili se o dobytí Chersonesu (dobyť Sestos).

478 Znova vystavěné Atheny v rozměrech širších jsou opevňovány, tolikéž Peiraius. Spartané odporují tomu, předstírajíce, že prý toliko Peloponnes jest s to, aby nepřítelům trvale odolal, a že opevněné město mohlo by býti případně nepříteli vítanou pevnou baštou. Pravá příčina: žárlivost na Atheňany, již zásluhami svými o vítězství nad Peršany zastínilí pánovité Spartany. Lstí Themistokleovou přes odpor Spartanův (Aigiňanův a Korinťanův) opevnění Athen dokonáno.

478 Při dalších útocích na říši Perskou dobyli spojenci řečtí Kypru a Byzantia. Vrchním velitelem král spartský **Pausanias**, ač převaha válečná na straně Atheňanův, jimž velí **Aristeides** a syn Miltiadův **Kimón**. **Pausanias** vede si královsky a pouští se do zrádného vyjednávání s Xerxem. Jeho pánovitě počínání a urážlivé vystupování proti spojencům jest příčinou, že tyto vypověděli mu poslušnost a podřídili se vrchnímu velení athenskému. **Pausanias** sice odvolán, ale nový vojevůdce (**Dorkis**), na jeho místo od Spartanův vyslaný, nedochází uznání. **Tak přešlo náčelnictví ve válce s Peršany se Sparty na Atheny (477).**

Aristeides tvůrcem nové symmachie, jejíž sídlo na ostrově **Delu**, kdež pokladna spolková uložena a spolkové sjezdy konány. Atheňanům náleželo: a. Spravovatí pokladnu spolkovou. b. Sjezdy spolkové svolávatí. c. Snesení jejich prováděti. d. Vojevůdce spolkové jmenovatí.

Aristeides radí Atheňanům, aby zmocnili se hegemonie nad ostrovy, a za tou příčinou aby z venkova do města se přestěhovali a zde ve službě státu žili na útraty spojencův.

Ve Spartě neprestal **Pausanias** tajně vyjednávatí s Peršany. Před trestem uchránil se útekem do chrámu Athénina, kdež zadržán (467). O něco později **Themistokles**, byv příčiněm Kimonůvův a Spartanův z Athen vyobcován a pak pro účastenství ve zradě **Pausaniově** stíhán, utekl se do Persie, kdež jej král **Artaxerxes** vládně přijal a příjmy tří měst obdařil, zamýšleje služeb jeho užití proti Řecku (Them. † 450).

Př. Kr.

467

Aristeides †. V popředí obce Athenské po smrti **Aristeidově Kimón**, syn **Miltiadův**, jenž jak **Aristeides** prospěch vlasti spatřoval v dalším válčení proti Peršanům, v dobré shodě se Spartany a v rázném opírání se všem dalším novotám ústavním. (Jeho protivníky **Effaltes** a později **Perikles***), náčelníci strany demokratické). Slavné činy **Kimónovy**: Dobył **Eionu** nad **Strymonem**, potrestal loupežné **Dolopy** na **Skyru**, podrobil ostrov **Naxos**, jenž hleděl odtrhnouti se od **symmachie**, a

466 **porazil Peršany při ústí pamfylské řeky Eurymedontu**, nejprve loďstvo jejich a pak, vystoupiv na břeh, rozpráší i perské vojsko pozemní.

465—463

Kimón přemohl ostrov **Thasos**, odpadlý od **symmachie**, jemuž slíbili Spartané pomoc vpádem do **Attiky**.

464

Velké zemětřesení v **Lakonice**. Povstání heilotů lakonských a **messenských**.

464—456

Třetí válka messenská. Spartané žádali Atheňanův o pomoc, kterou **Kimón** přes odpor strany demokratické vymohl. **Kimón** stanul v čele 4000 hoplitů před **Ithomou**, ale zde z neodůvodněné nedůvěry poslali Spartané vojsko athenské domů.

Následky urážky této: 1. Tajená nevráživost mezi Spartany a Atheňany vzala na se ráz zjevného nepřítelství. 2. Učiněn spolek mezi Atheňany a Argivskými, k němuž přidali se **Thessalové** a **Megarští**. 3. Vítězství strany demokratické v Athenách:

460

Moc areopagu podvrácena tím, že odňaty mu všechny výsady, dle nichž byl strážcem ústavy. Úkon ten přenesen na 7 ročně volených strážců zákonů (**nomofylaků**); areopagu zůstaven pouze soud nad zámyslnými vraždami. Přebrot způsobil **Effaltes** společně s **Themistokleem** za archona **Konona**. **Následovaly další demokratické opravy ústavy athenské**: 1. **Heliaia** rozmnožena na 6000 členů (5000 + 1000 náhradníkův), rozdělena na 10 dikasterií bez ohledu na fyly, obmyšlena téměř

*) Syn vítěze mykalského **Xanthippa**, po matce z rodu **Alkmaioncův**. Nar. 499.

veškerou právomocí soudní, scházela se v čas potřeby, a věci, o nichž mělo se rozhodovati, přisuzovány jednotlivým dikasteriím losem. Heliastům vyplácen plat soudcovský (2 oboly**). 2. Zaveden plat sněmovní, vojenský a divadelní; tento vyplácen občanům chudým o svátcích Dionysových).

3. Archontát učiněn přístupným prvním třem třídám (r. 457).

Př. Kr.

460—459 Atheňané počali stavěti hradby, jimiž spojeny Atheny jednak s Peiraieem, jednak s Falcrem.

460—455 Atheňané pomáhají Aegyptánům proti Peršanům (sr. 4.).

454 **Spolková pokladna přenesena z Delu do Athen.** Symmachie vzala na se povahu nad-

vlády. Neposlušní spojenci trestáni zabavením pozemků, jež rozlosovány (αληθοί) mezi osadníky athenské. Ke spolkou náležela města na pobřeží maloasijském, makedonském a thráckém, ostrovy moře Aegejského a některé ostrovy v moři Ionském (Zakynthos, Kefallenia — celkem přes 200 obcí, rozdělených do 5 platebních okresův (karský, ionský, hellespontský, makedonsko-thrácký a ostrovní).

458—450 **Válka aiginská.** Přistoupení Megar ke spolkou athenskému bylo příčinou války, kterou počali Korinťané ve spolkou s Epidaurém a Aiginou a za přispění Sparty.

458 Myronides, vůdce athenský, poražen sice u města Haliů (při vchodu do zálivu Argolského), ale brzo potom zvítězili Atheňané v námořních bitvách u ostrova Kekryfaleie (jižně od Aiginy) a u Aiginy. Mimo to porazil Myronides Korintšské, když odvážili se vpádu do Megaridy.

457 Spartané (král Nikomedes) vytrhli do středního Řecku, aby prý ochránili dorskou Tetrapii proti útokům Fokejským. Pravá příčina: dopomoci Thébám opětně k hegemonii nad městy boiotskými, které ve válkách perských pozbyly, a tím zjednatí si ve středním Řecku mocného spojence proti Athenám. (Tajně vyjednávání strany aristokratické v Athenách se Spartany. Efiates zavražděn).

457 Bitva u Tanagry nad Asopem v Boiotii. Atheňané sice poraženi, ale pro Spartany nemělo vítězství

** Penize řecké: 1. Stříbrné. Základem váha stříbra zv. talent (26 kg v Attice = asi 4680 K. Aiginský a obchodní 36 kg.), obsahující 60 dílů čili min po 78 K. Mina dělila se na 100 drachem po 78 h a drachma na 6 obolů po 13 h. 2. Zlaté peníze raženy teprve v době makedonské, před tím byly v oběhu statery kyzické (= 28 drachem attických) a dareiky perské (= 20 drachem att.). 3. Spěšová měna (měď s přísadou cínu) nedošla obliby. Obolus obsahoval 8 měděných (χαλκοὶς) po 2 tenkých (λεπτοί).

jiného výsledku, než že mohli nyní volně odtáhnouti na Peloponnes. A již po 62 dnech

Př. Kr.

456 Myronides zvítězil nad Thebany u **Oinofyt** v Boiotii na hranicích Attiky, načež Boiotie,

Fokis a Lokris opuntská připojeni ke spolkou athenskému. Aigina pokořena a přinucena k poplatku. Pobřeží peloponneské popleněno; Methone, Chalkis a Naupaktos dobyt, Zakynthos, Kefallenia a města achajská spolkou získána.

V Athenách smír mezi stranou Perikleovou a Kimonovou. R.

450 ujednáno **pětileté příměří** mezi Athenami a Spartou; obě symmachie uznaly se navzájem. **Vrchol moci athenské.**

449 Atheňané obnovili válčení proti Peršanům. Jedno vojsko posláno do Aegypta na pomoc Amyrtaiovi (sr. 4.), s vojskem druhým oblehl **Kimón** město Kiton na Kypru, zde však zachvácen byl nemocí a **zemřel**. Nedlouho potom

449 slavné vítězství vojska athenského u **Salaminu** na Kypru nad Peršany. Bojováno na lodích i na pobřeží. **Bitvou touto skončeny války řeckoperské (mír Kimonův** jest smyšlenkou doby pozdější). Peršané nechali Řeky maloasijské s pokojem, Řekové neznepokojovali již Peršanův v moři Syrsko-aegyptském.

448 Nespokojenci boiotské (oligarchové) zmocnili se Chaironieia Orchomenu. Vojsko athenské

447 poraženo od nich hanebně u **Koroneie** v Boiotii jz. od jezera Kopaiského. Atheňané přinuceni propustiti z nadvlády Boioty, Lokry a Fokidyany. Povstání v Euboji a Megareeh proti nadvládě athenské. Vpád vojska spartského do Attiky (král Pleistoanax). **Perikles** pohnul, rádcé královy podplativ, vojsko spartské k návratu, povstalec eubojské přinutil podrobiti se a

445 se Spartany ujednal **tricetileté příměří**: 1. Atheňané vzdali se hegemonie nad státy na pevnině (v Peloponnesu a v středním Řecku). 2. Obě symmachie uznaly se opětně navzájem za neodvislé a samostatné. 3. Jedna symmachie neměla se vkládati do záležitostí symmachie druhé. 4. Ostatním obcím ponecháno na vůli, chtějí-li se připojiti k té neb oně straně.

444 Thukydidés, náčelník strany aristokratické a hlavní protivník Perikleův, ostrakismem vyobcován.

444—429 **Perikles ředitelem státu athenského.**

Perikles zastával po léta úřad prvního stratega (řídil záležitosti vojenské a zahraničné), byl správcem pokladny spolkové (hellenotamias), ředitelem veřejných staveb a pořadatelem slavností národních. Nezištnost, osvědčená vlastimilovnost, umírněnost, výmluvnost, vysoká vzdělanost hlavními podporami moci Perikleovy. Jeho zásluhy:

1. Upevnil a rozšířil symmachii athenskou. (Pokoření Samu a Byzantia). 2. Pečoval o opevnění Athen (vystavěl tak zv. prostřední zeď, spojující Atheny s Peiraieem), o loďstvo (300 lodí válečných) a finance (roční důchody Ath. 400 tal., spolkové 600 tal., poklad spolkový 10.000 tal.). 3. Zakládal kleruchie a kolonie (Thuriói, Amfipolis), zveleboval obchod a průmysl. 4. Podporoval umění a vědy. **Atheny duševním střediskem celého Řecka.** Vyzdobení Athen počal již Kimon (chrám Theseův, bronzová socha Atheny Bojovnice — Ἀθήνη Πόλεως, Propylaie od Mnesikleia, Pinakotheké s nástěnnými malbami od Polygnota, Erechtheion; na j. svahu Akropole Odeion; Lykeion a Kynosarges. Říditelem staveb Feidias. Ve filosofii vynikali té doby Anaxagoras, Potagoras a Gorgias, v lékařství Hippokrates, ve hvězdářství Meton, v dějepiscectví Herodotos a Thukydidés, v dram. básnictví Aischylos, Sofokles a Euripides.

5. Od počátku války peloponneské až po bitvu u Chaironeie (431—338).

431—404 Válka peloponneská.

Příčina války: Spartané a jich spojenci (Peloponnesané) nemohli Atheňanům odpustiti, že je ve válkách perských připravili o vůdčí postavení v Řecku. A tak rozdílnost povahy kmenové (dorismus a ionismus), jeví se dosud co nejvýznačněji v ústrojí politickém (aristokratie a demokratie), přešla v plemenné zášti. **Podnět války:** V Epidamnu, osadě založené Korkyrou společně s Korinthány, vypukly různé mezi aristokraty a demokraty. Straně aristokratické poskytla pomoci Korkyra, kdežto straně demokratické přispěli Korinthští, žáci na moc Korkyry. Roku 434 Korinthští u Aktia, předhoří na sz. břehu Akarnanie, od Korkyrských poražení. Oproti velkému zbrojení Korinthských hledí se Korkyrané pojistiť spolkem s Atheňany. R. 432 ve velké bitvě u ostrovů zv. Sybota mezi j. bř. Korkyry a Epiem zvítězili sice Korinthští, ale dalšímu vítěznému postupování proti Korkyře učinili konec Atheňané svým zakročením. Na odvetu pobouřili Korinthští proti Atheňanům Potidaji na Chalkidice, osadu korinthskou, ale Atheňanům poddanou, obžalovali je ve Spartě pro rušení třicetiletého míru a žádali tu o pomoc. Na sjezdu obcí peloponneských usneseno vésti válku spolkovou proti Athenám (432). **Síly válečné:** Atheňané, vládnoucí téměř nade všemi ostrovy a pobřežními městy moře Aegejského, měli za spojence Thessaly, Akarnanany, Naupaktos, Platajské a Korkyru.

V pokladně 10.000 talentů, důchody obecní obnášely 400, poplatky spolkové 600 tal. ročně. Trier 300, hopolitů 29.000. Spartané: 60.000 hopolitů peloponneských (neutrální Argivské a Achajské vyjímajíc), Megaru, Aigínu, Boiotii, Fokidu, Lokridu, námořní moc Korinthu, Megary, Elidy a Sikyonu. Atheňané měli převahu na moři, Spartané na zemi. **Plán válečný:** Atheňané na návrh Perikleův měli si vésti obranně na zemi (vyhýbatí se bitvě pozemní, opustiti v Attice místa otevřená a uchýliti se do Athen), a útočně na moři (ohrožovati loďstvem břehy peloponneské a pobouřiti heiloty spartské). Spartané hleděli dodělati se rychlého výsledku dobytím Athen. **Průběh války:**

Pr. Kr.

431—421 Válka desetiletá.

Na poč. války osočován Perikles pro zneužití státního pokladu, jeho manželka Aspasia, Anaxagoras a Feidias pro neznabožství. V čele nepřátel Perikleových jirchářský mistr Kleon.

431 Válka počata Thebany, jichž útok na Plataje se nezdařil. Vpád vojska peloponneského (král Archidamos) do Attiky, kteráž hrozně popleněna. Stejný osud připravili Atheňané břehům peloponneským: Aigina dobytá a obyvatelstvo vypuzeno, území Megarské popleněno. Perdikkou II. Makedonského usměřili Atheňané vrácením Thermy (nyň. Solunu), a se Sitalkem, knížetem odryských Thraků, učinili spolek.

430 Druhý vpád do Attiky. Poselstvo Peloponnesanův, vyslané do Persie žádat o pomoc, od Sitalka zajato a vydáno Atheňanům, kteří je utratili.

V Athenách vypukl mor, který zuřil přes dva roky (sr. Thukydidés II. 47—54). Z neštěstí viněn Perikles, jenž nyní obžalován pro zneužití státního pokladu, odsouzen k pokutě 15 tal. a zbaven, nemoha zaplatiti, občanských práv. Ale brzo očištěn z viny a v bývalé hodnosti uveden. Potidaia od Atheňanů dobytá.

429 Obléhány Plataie (starci, ženy a děti utekli se do Athen). V zálivu Korinthském poraženo dvakrát vojsko pelop. od Atheňanův (**Formion**). **Perikles zemřel.** Po jeho smrti nebylo v Athenách muže, jenž by dovedl ovládati vášnivý lid; v popředí státu demagogové, kteří hleděli udržeti se při vesle hovíce jeho slabostí (**Kleon**). Strana aristokratická se vzmáhá. V čele mírnějších **Nikias**, kdežto oligarchové, čelíce ke svržení lidovlády, vcházelí v tajné spolky s cizinou.

428 Třetí vpád do Attiky. Mytilene v čele vzpoury Lesbánův proti panství athenskému.

427 Čtvrtý vpád do Attiky. Vzpoura Mytilenských pomocí Methymny pokořena, a povstalci krutě potrestáni (1000 občanů popraveno, pozemky přemožených rozlosovány mezi osadníky athenské). Stejného as času dobytý a rozbořený Plataie; zbylí bojovníci odpraveni.

- Př. Kr.
426 Vůdcové athenští: Nikias porazil Boioty u Tanagry a Demosthenes v čele Akarnaňův Ambrácké u města Olpai na v. bř. zálivu Ambrackého. Téhož r. vyslali Atheňané loďstvo do Sicílie, volání jsouce na pomoc od jonských Leontinův proti dorským Syrakusám (Gorgias v Athenách). Výpravou touto zamýšleli překazití dovoz obilí ze Sicílie na Peloponnes a pokusiti se o opanování ostrova. Smír obcí sicilských na sjezdě v Gele (Syrakusan Hermokrates) překazil jejich záměry v zárodku (424).
- 425 Pátý a poslední vpád do Attiky (Agis, syn Archidamův). Demosthenes zmocnil se Pylu na z. pobř. messenském, což příčinou, že Spartané povolali vojsko z Attiky a obsadili naproti Pylu ležící ostrov Sfakterii. Porážka Spartanův v zátocě Pylské, zajetí vojska spartského (mezi nímž 120 Spartanů) na ostrově Sfakterii (čin Kleonův). **Sparta žádá za mír**, Kleon vyjednávání zmaří.
- 424 Atheňané dobyli sice Kythery (Nikias) a obsadili přístav megarský Nisaia (Demosthenes), ale u Delia na sv. břehu Boiotie poražení (v bitvě této zachoval Alkibiades Sokratovi život; tento onomu u Potidaie r. 432) a v krajinách severních ohrožení vojevůdce m spartským **Brasidou**, jenž tu s povstalými městy chalkidskými a Perdikkou Makedonským jal se účinně sváděti spojence athenské k odpadnutí (i Amfipolis, osada athenická nedaleko ústí Strymonu, se vzdala. Dějepisec Thukydidés, náčelník loďstva kotvícího u Thasu, obviněn z netečnosti a poslán do vyhnanství). R.
- 423 sjednáno příměří na jeden rok, po jehož projití počala se válka znova. Bitva u Amfipole, ve které **Kleon** poražen a na útěku **zabit**. **Brasidas zemřel** téhož dne poraněním. Všeobecná malátnost.
- 421 **Mír Nikiův** na základě stavu před válkou (toliko Nisaia měla zůstati Athenanům) **na 50 let**.
- 421—413 **Jalový mír a výprava sicilská**. Sparta učinila mír bez svolení nejmocnějších svých peloponneských spojencův; tito cítilce se tím v samostatnosti své ohroženými (Korinth, Elis, Mantinea a města chalkidská), **spojili se s Argivskými**. K spolku tomuto přistoupili na základě úplně rovnosti Atheňané, když byli Spartané vešli ve spolek s Thebany. (V Athenách nad stranou Nikiovou nabyl vrchu **Alkibiades**. Pocházel po matce z rodiny Alkmaioncův; Perikles byl mu druhdy poručíkem, Sokrates učitelem. Bohatý, krásný, vysoce vzdělaný, výmluvný, ale nezřízeně ctížádostivý).
- 418 Spartané zvítězili (Agis) nad spojenci u **Mantineie** při v. hranici Arkadie. Spolek argivský roztržen, hegemonie Sparty nad Peloponnesem opět obnovena.

- Př. Kr.
415 Atheňané vypravili nátlakem strany Alkibiadovy nádherné loďstvo (134 trier se 6430 hoplitů) **do Sicílie** na pomoc Segestánům proti Selinuntů a Syrakusám (sr. 14). V čele vojska Alkibiades, Nikias a Lamachos. Za nepřítomnosti Alkibiadovy nabyla v Athenách strana jemu protivná vrcholu a vymohla rozkaz, aby byl povolán domů zodpovídati se ze zločinů, jichž prý se dopustil krátce před odplutím na Sicílii (zneuctění sošek Hermových a rouhání se mysteriím eleusinským). Alkibiades utekl nejprve do Thurií, osady athenské v Lukanii, nedávno založené na místě, kde stávala Sybaris, a pak na zprávu, že jej nepřátelé odsoudili k smrti, odešel do Sparty (*ἄλλ' ἐγὼ δέλω αὐτοῖς, ὅτι ἐσθ*).
- 414 Nikias získav Naxos a Katanu oblehl **Syrakusy** (Lamachos zabit). V největším nebezpečení dostalo se Syrakusám pomoci spartské. (Čin to Alkibiadův, jenž nad to radil Spartanům, aby ohrozili Atheny obsazením Dekeleie). Od Spartanův do Sicílie vypravený **Gylippos** se 4 loďmi a 700 muži přistál u Himery, sehnal v dorských městech 2000 m. a dostal se pak do Syrakus místem, kde nebyla ještě obléhací hradba Atheňanův hotova.
- 413 Vojsko athenské, ač dostalo se mu také posily (Demosthenes se 73 trierami, 5000 hoplitů a 3000 lehkoděnců) přivedeno špatnými opatřeními Nikiovými ve stav zoufalý: bylť několikrát poraženo a konečně se strany mořské úplně sevřeno. Ústup vojska po suchu do Katany a k Sikulům do vnitrozemí se nezdařil. **Kapitulace u říčky Asinaru** na jv. bř. Sicílie. Nikias a Demosthenes odpraveni. 7000 zajatých stihl bídný osud: buď zahynuli v kamenných lomech, kam byli vrženi, aneb prodáni jsou do otroctví.
- 413—404 **Válka dekelejská**.
- 413 Spartané obsadili **Dekeleii** (král Agis), odkud šířili postrach po celé Attice. V Athenách velká stísněnost. Strana aristokratická nabývá odvahy; zřízeno 10 probulův, jimž uloženo bděti nad správou finanční a zkoumati návrhy, jež měly býti ekklesii předloženy.
- 412 **Alkibiades** pohnul Chios, Erythry, Klazomeny a Miletos odpadnouti od panství athenského a Peršany k spolku se Spartany. Dareios II. měl peníze podporovati Spartany; tito pak uznali Dareia pánem maloasijských Řekův. Ve Spartě spiknutí král: Agida proti Alkibiadovi. Tento zachránil se útekem k satrapu Tisafarnovi, jehož pohnul zrušiti předešlé úmluvy: dokonalé vzájemné seslabení obou řeckých státův jest prý nejlepší zárukou prospěchů perských.
- 411 V Athenách provedena **změna ústavy ve smyslu oligarchickém** (Peisandros ve spolku s Antifonem, Frynichem a Theramenem). Vláda vlo-

žena do rukou pětičlenného výboru, jemuž po boku nová rada 400; ekklesia omezena na 5000 občanů nejbohatších. Vyjednáváno se Spartou o mír. Ale vojsko athenské, kotvící před Samem, prohlásilo se proti změně ústavní, zvolilo nové strategy (Thrasyllos, Thrasybulos) a povolalo Alkibiada do svého středu. Nedlouho potom v Athenách sesazena rada 400, ústava demokratická opět obnovena a smíření s vojskem i a Alkibiadem přivedeno k cíli.

Př. Kr.

411 Nauarchos spartský Mindaros poražen nejprv u mysu zv. **Kynossema** na Chersonesu thrackém jz. od Sestu od Thrasylla a Thrasybula, pak u **Abydu** naproti Sestu od Alkibiada. Tento brzo potom vyjednává s Tissafernem o pomoc Athenským jest zajat a odvezen do Sard. Uprchl za krátko a pak v čele vojska athenského

410 zvítězil slavně u **Kyziku** v Propontidě na pobř. maloasijském nad Mindarem a spojeným s ním satrapou Farnabazem. Vítězstvími těmito a dobytím Chalkedonu, Selymbrie a Byzantia stali se Atheňané opět pány Bosporu a Hellespontu.

408 **Vítězoslavný návrat Alkibiadův do Athen.** Alkibiades jmenován neobmezeným velitelem na moři i na suchu. Mezitím stal se náměstkem královým v Malé Asii ml. syn Dareia II. **Kyros**, jenž vešel ve spolek se Spartou a v osobní přátelství s jich udatným a lstným admirálem **Lysandrem**.

407 U **Notia**, přístavu maloasijského z. od Efesu, porazil Lysander podvůdce Alkibiadova Antiocha. Porážku tuto vykořistila v Athenách strana Alkibiadovi nepřátelská a provedla jeho sesazení a zvolení nových deseti strategů. Alkibiades odebral se na statky své na Chersonesu, odkudž po válce peloponneské bylo mu před Spartou utéci se do Malé Asie, kdež r. 404 od Peršanův usmrcen.

406 Lysander přenechal, jak zákon kázal, velitelství **Kallikratidovi**, jenž loďstvo athenské (Konon) sevřel v zátocě Mytilenské. V Athenách napjatý poslední síly a vypraveno v měsíci 155 lodí Kononovi na pomoc.

406 V bitvě u **ostrovů Arginských** mezi jv. bř. Lebsu a pobřežím maloasijským byli Spartané poraženi na hlavu. Kallikratidas padl. Účinek vítězství tohoto seslaben nesvorností politických stran v Athenách. (Šest strategů odpraveno, poněvadž prý opominuli přispěti mužstvu na tonoucích lodích). Na žádost Kyrova a spojencův dostalo se Lysandrovi opětně vrchního velení nad vojskem spartským.

405 **Bitva v zátocě při ústí řeky zv. Aigopotamoi** na thrackém Chersonesu:

Lysander zajal veškeré loďstvo athenské (pouze Konon zachránil se s několika loďmi) a tolikéž velkou část mužstva, jež v čas útoku nečinně na pobřeží roztroušeno prodlévalo (3000 zajatých Atheňanův popraveno).

Po bitvě této Lysander zmocnil se nejprve obcí náležejících k panství athenskému, opatřil je posádkou spartskou (**harmosty**) a ústavou oligarchickou (**dekarchie**), pak teprve sevřel Atheny se strany mořské i suchozemské.

Př. Kr.

404 **Atheny se vzdaly. Podmínky míru:**

1. Aby hradby athenské byly zbořeny a opevnění Peiraiea zničeno. 2. Aby veškeré loďstvo válečné až na 12 vydáno bylo Spartanům. 3. Aby všichni vyhnanci nazpět byli povoláni. 4. Aby města spolková a jiné državy ze všech závazkův byly propuštěny. 5. Aby hegemonie Sparty byla uznána. 6. Aby zřízení demokratické bylo zrušeno a vláda nad Athenami odevzdána sboru 30 občanů, kteří měli dáti obci novou ústavu. 7. Nad řádným plněním podmínek těchto měla bdíti posádka spartská.

Následky války peloponneské: 1. Spartané nabyli sice hegemonie na zemi i na moři, ale násilné panství jejich (dekarchie, harmostové, daň válečná) snášeno s nevolí a bylo příčinou dalších domácích bojův. 2. Řecko zpuštěno, blahobyť jeho podkopán, mravy jeho zdivočily. (Zoldněřství. Pověra a nevěra, cizí kultus dochází obliby.) 3. Řekové maloasijsí dostali se opět pod nadvládu perskou.

404—403 **Vláda 30 tyranů v Athenách**, v jichž čele Kritias, hledí udržeti se hrubým násilím (odpravami, jichž počet 1500, olupováním a vypovídáním), řádic nejen proti demokracii, ale i proti svým stoupcům (Theramenes).

403 **Thrasybulos** v čele uprchlíkův athenských zmocnil se Peiraiea a u Munychie porazil vojsko tyranů na hlavu (Kritias padl). Smíření mezi stranou demokratickou a oligarchickou dokonal brzo potom král spartský Pausanias, do Athen k ochraně oligarchův poslaný, jemuž přičily se ctižádostivé záměry pánovitého Lysandra. Archon Eukleides předseval (403) přehlídku staré ústavy demokratické, kteráž s některými změnami opět obnovena. (Areopagu vrácena moc dozorců, zrušen plat soudcovský, sněmovní a v. bule).

402—400 **Výprava desíti tisíc.**

Kyros ml. (sr. 24.), zabývá se úmyslem svrci s trůnu bratra svého Artaxerxa II., sehnal pod různými záminkami na půdě maloasijské velké vojsko (mezi ním 13.000 žoldněřův řeckých, z vůdců jejich nejzn. Spartan Klearchos), s kterým r. 401 vydal se ze Sard do Babylonie, ale tu postavil se mu na odpor Artaxerxes, jenž návodem Tissaferna, osobního nepřítele Kyrova, shromáždil vojsko skoro 4krát větší a

Př. Kr.
 401 u **Kunax** ssz. od Babylonu Kyra na hlavu porazil (tento v bitvě zabit). Vojsko řecké bojovalo většně v bitvě této na pravém křídle. Při vyjednávání s Artaxerxem byli vůdci vojska řeckého úkladně povražděni. **Zpátečný, slavný pochod Řekův** přes Armenii do Trapezuntu a Byzantia (vůdcem Spartan Cheirisofos a Athénan **Xenofon**. Z 10.000 zbylo 7000). Výprava tato odkryla slabost říše Perské a vzbudila u Řekův naději v její opanování.

399—394 **Válka Spartanův s Peršany.**

Řekové maloasijské, obávající se potrestání pro účastnictví ve vzpouře Kyrově, volali Spartan o pomoc. Vítězné pokroky vojska spartského, vedeného nejprve Thibronem, pak Derkyllidem a konečně králem **Agesilaem**. Tento vtrhl do Frygie, kdež

395 porazil u řeky Paktolu, levé pobočky středního Hermu, vojsko Tissaferneho a Farnabazovo (Tissafernes na rozkaz králův odpraven od nástupce svého Tithrausta) a pronikl až do Paflagonie. Další pokroky zastavila

395—387 **válka korinthska**, již zosnovali Peršané, poskytnuvše velké peněžní podpory spolku protispartskému: **Theby, Argos, Korinth, Atheny**.

395 **Lysander** padl v bitvě u **Haliartu** na j. jezera Kopajského v Boiotii. (Král Pausanias učinil s nepřáteli narovnání, ale byl proto odsouzen k smrti, již unikl útěkem.)

394 **Bitva u Knidu** na jz. pobř. Malé Asie, v níž loďstvo perské, jemuž velel Atheňan **Konon** a satrap Farnabazos, zničilo námořní moc Sparty.

394 **Bitva u Koronie**: Vítězství Agesilaovo, jenž z bojiště asijského byl odvolán a přes Hellespont, Thrakii, Makedonii a Thessalii dostal se do středního Řecka, bylo valně zeslabeno předešlými nehodami. **Konon** vybavil Chios, Lesbos, Samos a řecká města maloasijská z nadvlády spartské; v Athenách peněží perskými způsobil opevnění města i Peiraiea a zbudoval nové loďstvo válečné.

394—387 Nerozhodné bojování na Peloponnesu v okolí Korintu. Válčeno tu bez ohledu na starý dobrý mrav. Zoldněřství se rozmáhá. Když pak **Ifikrates**, náčelník Atheňanův, novou taktikou (zavedl lehkooděnce neboli peltasty — malý štít a dlouhé kopí) dal válce rozhodnější obrat, utekli se Spartané o pomoc k Peršanům (poslán tam nauarchos Antalkidas), obětovavše jim poznovu Řeky maloasijské.

387 **Mír Antalkidův**, v němž byl Artaxerxes II. rozsudím: 1. Řekové maloasijské a ostrovy Klazomenai a Kypros mají zůstatí pod nadvládou perskou.

2. Obce řecké, velké i malé, mají býti úplně samostatny, vyjímajíc Lemnos, Imbros a Skyros, jež zůstaveny Athenám.
 3. Nad vyplněním výminek těchto mají bděti Spartané, jež ujistil Artaxerxes II. v té příčině svou pomocí.

Mírem tímto dovršena úplná rozdrobenost a zemědělost Řecka. Převahu jakousi měla sic ještě Sparta, neb jí Messenie ponechána.

Po míru Antalkidově hleděli **Spartané** užiti rozdrobeností státův řeckých k obnovení své dávné moci. Nepovolná Mantinea od nich dobyta a rozbořena, v Orchomenu, Thespiích a nově vystavených Plataích chovali své posádky. Když pak **Olynthané** utvořili na Chalkidice a na pobřeží makedonském spolek měst řeckých, zakročili Spartané na žádost Apollonie a Akanthu pod záminkou rušení míru Antalkidova válkou (383—379), ve které po statečném odporu bylo Olynthanům uznati nadvládu spartskou. **Foibidas**, za války této k sesílení vojska spartského k Olynthu vyslaný, zakročil na cestě ve prospěch oligarchův thebských, vloživ posádku spartskou do Kadmeie (383).

Př. Kr.

378—362 **Válka Thebanův se Sparty.**

R. 378. uprchlíci thebské, majíce v čele **Pelopidu**, vnikli tajně do Theb, povraždili náčelníky oligarchův (Leontia) a obnovili zřízení demokratické a přinutili posádku spartskou opustiti Kadmeii. (**Pelopidas** a **Epaminondas** vůdci nově zřízeného státu.) Na straně Thebanův **Atheňané**, jichž pomoci (**Chabrias**) král Agesilaos přinucen opustiti Boiotii. **Atheňané** (**Chabrias**, syn Kononův **Timotheos**, řečník **Kallistratos**) tvoří **novou námořní symmachií** (377—355), ku které na základě úplné rovnosti přihlásilo se za krátko 70 měst, mezi nimiž Chios, Rhodos, Samos, Mytilene, Keffalena, Korkyra.

376 Atheňané zvítězili u Naxu (**Chabrias**), kde námořní moc spartská zničena. Obnovení hegemonie thebské nad městy boiotskými vzbudilo žárlivost Atheňanův, kteří proto se Spartou vešli v mír a způsobili **sjezd řeckých státův ve Spartě**, kde mělo se jednati o všeobecném míru. Jednání přerušeno, když Spartané nechtěli dopustiti, aby Thebané složili přísahu za všechna města boiotská. Tak došlo k válce mezi Spartou a Thebami.

371 **Bitva u Leukter** v j. Boiotii. Spartané úplně potěni, král **Kleombrotos** padl. K vítězství dopomohl Thebanům jich vůdce **Epameinondas** tak zv. šikmým šikem. **Pelopidas** velel svatě četě (*εὐρὸς λόχος*).

371—362 **Hegemonie thebská.** Po bitvě u Leukter bylo snahou Thebanův, zničiti moc Sparty na Peloponnesu samém. Na výpravách r. 370, 369, 367 pokusili se o dobytí Sparty (hrdinské hájení její králem Agesilaem 369), obnovili samostatnost Messenie (založeno město Messene) a přiměli četné obce peloponneské odpadnouti od

Sparty a ke spolku (vystavěno panarkadské město Megalopolis). Mimo to vkládali se Thebané do záležitostí makedonských (Pelopidas rovná spory o trůn, králevic Filip přiveden jakožto rukojmě do Theb, Makedonie přinucena ke spolku s Thebami) a do záležitostí thessalských. (Válka proti Alexandru, tyranu ferskému, jenž u Kynoskefal 364 poražen a v panství svém na Fery omezen. **Pelopidas padl** v bitvě této.)

Hegemonie thebská budí nespokojenost a žárlivost. Spolek Atheňanův, Spartanův, Achajův a Elidanův.

Př. Kr.

362 **Bitva u Mantineie** na v. hranici Arkádie.

Thebané sice zvítězili, ale **Epameinondas padl**. Theby, ztrativše vůdce své, pozbyly brzo potom politické důležitosti. V míru, po bitvě mantinejské následkem všeobecné zemřelosti sjednaném, stav Řecka se nezlepšil: rozervanost a vzájemná nevráživost potrvaly i na dále.

358—355 **Atheňané válčí se spojenci.**

Atheňané nešetřili samostatnosti svých nových spojencův (sr. 59); proto odpadli nejmocnější z nich (Rhodos, Kos, Chios, Byzantion). Ve válce nezmohli Atheňané ničeho, moc jejich námořní poznovu velice zeslabena. V Athenách hluboký úpadek. Lid se bavil slavnostmi, při nichž byl nákladně častován. Námořnictví zanedbáváno, válečnictví přenecháváno najatému vojsku. Udačství, úplatnost. V čele obce Eubulos.

359—336 **Filip II., král makedonský,*** dostal se k trůnu, odstrčiv od vlády synovce svého Amyntu III. V Thebách (368—365) seznámil se se vzdělaností

*) **Makedonie** prostírala se od pohoří Skardského po moře Aegejské a od Pindu, hor Kambunských a Olympu po Rhodope. Vysoká hornatina s četnými kotlinami a širokými úvaly říčními. Podnebí drsné v horách, mírné v úvalech říčních a na pobřeží, kde úrodnost velká. Obyvatelstvo skládalo se ze žvlvu thrackého na s. a v., illyrského na sz. a z. a řeckého. V pozdější době pofečtilo se téměř úplně. Pobřežních krajín zmocnili se záhy Řekové (sr. 43). Malé státečky sjednotili v jeden celek králové sídlem v Edesse (Aigai), odvozujiíce původ svůj od Temena, krále Argolského. Nejstarším králem Perdikkas I. (700—652). Následovalo jeho potomstvo. Amyntas I. (540—498 a syn jeho Alexander I. (498—454) musili uznati nadvládu perskou (sr. 44.). Tento proslul přízní k Řekům, zvl. za výpravy Xerxovy. V Athenách přijat za pohostinného přítele a připuštěn ke hrám olympijským. Hl. m. Pydna. Války peloponneské využítkoval Perdikkas II. (454—413) ke svému prospěchu. Syn jeho Archelaos (413—399) zorganizoval vojsko, zakládal města a spojoval je silnicemi. Hl. m. přeloženo do Pelly, která ozdobena výtvory řeckých umělcův (Zeuxis). Po † Archelaově různice domácí, jimž učinil konec král Filip (359).

řeckou, přiučil se válečnému umění řeckému a prohlédl rozervanost tehdejšího Řecka, jíž hleděl využítkovati všemi směry. První jeho činy: domácím nepokojům učinil konec, vpády Illyrův, Paionův, Thrakův vítězně zastavil, Amfipole, Pydny, Potidaie se zmocnil, různic v říši thrackého krále Kersoblepta uživ, zmocnil se na rudy bohatých hor Pangaských (založeno m. Filippii k jich ochraně), jichž použil k vystavění loďstva a zorganizování vojenství (falang).

Př. Kr.

355—346 **Druhá svatá válka** (sr. 39): Fokidané

byli návodem Thebanův, kteří záviděli jim správu svatyně delfské, odsouzení od amfiktyonův k ohromné pokutě, že zmocnili se některé části posvátných pozemků chrámových (r. 362). Pokuta nebyla zaplácena, Thebanům uloženo Fokidany potrestati. Ale tito dobyli Delf, zmocnili se chrámového pokladu a najali velké vojsko žoldnéřské. Vůdcové jejich: Filomelos † 354, Onomarchos † 352, Fayllos a Falaikos. Nepřátelé odrazení, Doris, Lokris ozolská a epiknemidská dobyty, Orchomenos a Koroneia Thebanům odňaty. V Thessalii, kdež Fokidané vkládali se do rozbrojův domácích, byli od Filipa II. při zálivu Magnesijském na hlavu poraženi (Onomarchos padl); vtrhnutí jeho Thermopylami do Řecka zabránili Atheňané. R. 346 povolán Filip od Thebanův na pomoc proti Fokidanům. Města fokidská jsou od něho vyvrácena, obyvatelstvo dílem pobito, dílem do otroctví zavlečeno, část se vystěhovala, zbytek učiněn Delfám poplatným, **Filip** na místě Fokidanův **přiját do spolku amfiktyonského a učiněn v něm náčelníkem.**

V době svatě války nabyt Filip II. nadvlády nad Thessalií a zmocnil se mnohých řeckých měst na Chalkidice, kdež však jeho záměrům stavěli se na odpor Atheňané, s nimiž Filip byl ve válce od vzetí Amfipole (357). Při obléhání Olynthu (349) snaží se v Athenách **Demosthenes**, náčelník strany protimakedonské, o ráznější vedení války (**tři řeči olynthské**). Po dobytí Olynthu (348), jenž rozbořen, a s ním i ostatní 32 osady řecké na Chalkidice, působením strany makedonské (Eubulos, Aischines) sjednan mezi Atheňany a Filipem hanebný **mír (Filokratův)** 346, kterým Filip při svých výbojích zůstaven.

Strana národní (Demosthenes, Lykurgos, Hypereides) nepřestává poukazovati na nebezpečnoství Řekům od Filipa hrozící a nabývá poněmáhu pudy. R. 340 učiněn spolek s Euboíí, Megarou, Achají, Leukem, Akarnanií a Korkyrou. Fokion, vůdce athenský, vypudil vojsko makedonské z Euboie, od obléhání Byzantia a Perinthu donucen pak Filip upustiti zakročením Atheňanův a Peršanův (340—339).

339—338 **Třetí svatá válka:** Působením **Aischinovým** uloženo Filipovi potrestati amfiské Lokry, že přivlastnili si a vzdělávali půdu delfského Apollona. Filip

dobyl a potrestal Amfissu, ale zmocnil se při tom též Elateie, brány do Boiotie vedoucí, čímž dal na jevo své nepřátelství Thebám, které jakož i Atheny účastenství ve válce proti Amfisse oděpřely. Působením Demosthenovým velké zbrojení v Athenách a spolek s Thebami, k němuž přistoupili též Lokrové a Fokejští.

Př. Kr.

338 Bitva u Chaironeie v z. cípu Boiotie:

Vojsko thebské a athenské na hlavu poraženo (v bitvě vyznamenal se mladý Alexander zničiv svatou četou). Thebané pozbyli hegemonie nad Boiotií a musili přijati posádku makedonskou. Atheňané přišli o námořní osady a musili uznati hegemonii makedonskou; taktéž i Peloponnes (až na Spartu), kamž se Filip potom vydal.

337 Sněm obcí řeckých v Korinthu (kromě Sparty a Arkadie) ustanovil se na válce proti Persii. Filip zvolen za neobmezeného vojévůdce

Rekův ve válce této, ale uprostřed válečných příprav zavražděn (r. 336, snad návodem manželky své Olympiady, matky Alexandrový).

Vzdělanost. II. Od války řeckoperských do panování Alexandra Velikého: Doba attická (sr. 43). **Élegie:** Simonides z Kea (556—468). **Lyrika:** Simonides, Bakchylides z Kea (460), Pindaros z Theb (522—422). **Drama.** Tragoedie: Aischylos z Attiky (525—456), Sofokles z Athen (496—405), Euripides ze Salaminy (480—405), Komoedie: Kratinos z Attiky (520—423), Aristofanes z Athen (450—388). **Filosofie:** Empedokles z Agrigentu (490—430). Atomisté: Leukippos (500) a Demokritos z Abder (430). Anaxagoras z Klazomen (450). Sofisté: Protagoras z Abder (440), Gorgias z Leontinů (430), Prodikos z Kea (430), Hippias z Elidy (400), Sokrates (469—399) a Platon z Athen (429—348), Aristoteles ze Stageiry (384—322). **Dějepisectví:** Herodotos z Halikarnassu (484—424?), Thukydides z Athen (470—402?), Xenofon z Athen (444—354?). **Rečnictví:** Deset attických řečníků: Antifon, Andokides, Lysias (458—378), Isokrates (436—338), Isaios (420—348), Lykurgos (408 až 323), Demosthenes (385—322), Aischines (389 až 314), Hypereides, Deinarchos. **Lékařství:** Hippokrates z Kea (460—377?). **Hvězdářství:** Meton z Athen (432). **Plastika.** Ve stavitelství převládaly stále stavby chrámů. Sloh dórský (chrám Diův na Aigině), Parthenon a chrám Theseův v Athenách, Diův v Olympii, Propylaje na Akropoli) ustupuje slohu ionskému (Erechtheion a divadlo Dionysovo v Athenách, pak náhrobek, ježž dala vystavěti Artemisia, královna v Karii, manželu svému Mausolovi v Halikarnassu ve 4. stol. př. Kr.)*). V sochařství Myron

*) Počítán k sedmi divům světa; mimo to: aeg. pyramidy, visuté zahrady babylonské, chrám bohyně Arte-

z Eleuther v Boiotii (450. Diskobolos), Polykleitos z Argu (430. Socha Heřina v Argu), Feidias z Athen († 432. Athene Promachos, Athene Parthenos, socha Diova v Olympii), Skopas z Paru (370), Praxiteles z Athen (360). V malířství Polygnotos z Thasu (450), Apollodoros z Athen (408), Zeuxis a Parrhasios z Efesu (400).

6. Od bitvy u Chaironeie do počátku nadvlády římské (338—146).

Př. Kr.

336—323

Alexander Veliký (nar. v Pelle 356. Aristoteles jeho vychovatelem) podnikl nejprve cestu do nepokojného Řecka, kdež na sjezdu obcí řeckých v Korinthu 336 smlouvy dřívější obnoveny; prohlášen všeobecný mír na základě autonomie jednotlivých obcí s uznáním **hegemonie makedonské**. R. 335. Alexander na vítězné výpravě proti Thrakům, Triballům, Getům, Paionům a Illyrům. Na zprávu, že na výpravě té zemřel, povstali Rekové a v jich čele **Thebané**. Alexander vrátil se spěšně do Řecka: Theby rozbořeny (toliko chrámů a domu Pindarova ušetřeno) a obyvatelstvo prodáno do otroctví, Atheny přijaty na milost, smlouvy předešlé na novo v Korinthu utvrzeny. **Antipatros** s 12.000 zůstaven v Pelle správcem říšským.

334 Výprava Alexandrova proti Persii.

Přechod přes Hellespont u Sestu. Vojska Alexandrova 30.000 pěších, 5.000 jezdcův a 160 lodí. Vojévůdci: Perdikkas, Kleitos, Parmenion, Hefaistion, Krateros, Ptolemaios, Antigonos. Ve vojště též mnoho učencův (Anaximenes, Kallisthenes, Aristobulos a j.). V Troadě klade Alexander věnec na hrob Achillův, jakož vůbec snaží se dáti výpravě své ráz odvetné války panhellenské.

334 Bitva nad řekou Granikem

ve východní Troadě (teče do Propontidy): Satrapové perští a žoldnéřské vojsko řecké pod Memnonem na hlavu poraženi (v bitvě zachoval Kleitos Alexandrovi život). Západní břehy Malé Asie získány (toliko Miletu a Halikarnassu dobyto po delším odporu.) Na dalším pochodu podrobena Lykie, Pamfylie a Frygie, kdež v **Gordiu** zůstalo vojsko zimním táborem (Gordický uzel). Mezitím snaží se velitel loďstva perského Memnon (Řek z Rhodu) dobýti ostrovů v moři Aegejském a spojití se s Řeky evropskými (se Spartou). Nebezpečenství to odvráceno smrtí Memnonovou (při obléhání Mytileny).

mídy v Efesu, Feidiova socha Olympijského Dia, Rhodský kolos, obrovská to socha Foiba Apollona z mědi, a maják Farský u Alexandrie.

- Př. Kr.**
 333 Pochod vojska Alexandrova Kappadokií do Kilikie. (V Tarsu Alexander těžce onemocněl následkem koupele v Kydnu. Lékař Filip zachránil mu život.)
- 333 Bitva u Issu** na rozhraní mezi M. Asií a Syrií: **Dareios** po velké porážce (pouze zoldnéři řečtí bojovali udatně) přinucen k útěku. Rodina jeho, matka, manželka a dvě dcery, v zajetí. Alexander, chtěje zabezpečiti si spojení s mořem, vytáhl do Foinikie, kdež Tyros po sedmiměsíčním obléhání dobyl, rozbořen a obyvatelstvo prodáno do otroctví. (Parmenion zatím zmocnil se Damašku.) Vyjednávání o mír Alexander odmítá a
- 332 po dobytí Gazy ubírá se do Aegypta, jehož bez nesnáze se zmocňuje. **Alexandrie** založena. Výprava, do oasy Sivské, kdež Alexander od kněží za syna Ammonova prohlášen.
- 331 Alexander ubírá se Palaestinou a Syrií k Eufratu, jež u Thapsaku překročil. Pak dal se Mesopotamií k Tigridu, na jehož levém břehu svedena
- 331 Bitva u Gaugamel** v rovině **Arbelské** nedaleko zřícenin ninivských. Porazený **Dareios** utekl se do Ekbatan. Alexander obrátil se proti Babylonu a Susám, jichž se zmocnil. Po té protáhl Persidou, kdež Persepolis a Pasargady dostaly se v jeho moc.
- 330 Ekbatana obsazena. **Dareios** na útěku **zavražděn** od baktrického satrapy Bessa, jenž se prohlásil králem. Alexander vydal se z Medie do Hyrkanie, Parthie, Arie, Drangiany a Arachoise, kdež přezímoval. V Drangianě odkryto spiknutí proti Alexandrovi, jemuž staří jeho bojovníci nemohli odpustiti, že běře na se despotické způsoby králův perských a Peršanům důležitých míst poprává. Odpravením hlavních spiklencův (Parmenion a syn jeho Filotas) spiknutí potlačeno. Téhož času **Spartaně** (král Agis III.) způsobili povstání na Peloponnesu, ale byli u **Megalopole** od Antipatra poraženi.
- 329—328 Alexander na výpravě do Baktrie, kdež zmocnil se Bessa, jehož dal odpravit. Pak podrobil si všechny krajiny mezi Oxem a Jaxartem. Nad Jaxartem založeno město **Alexandria** (*ή ἑξάκρη*, nyní Chodžent). V Marakandě Kleitos od Alexandra zabit. V Baktrách zasnoubil se Alexander s **Roxanou**, dcerou velmože baktrického.
- 327 Alexander vydal se na výpravu do Indie. Na cestě toho roku zmocnil se území **Kabulského**. R. 326 vtrhl do **Pendžabu**, jehož dobytí mu usnadněno nesvorností knížat domácích, z nichž **Taxiles** poddal se dobrovolně, **Poros** po tuhé bitvě **nad**

Hydaspem. Ve vítězném pochodu pokračováno až k řece Hyfasis, odkudž pro odpor vojska nastoupen zpáteční pochod k Hydaspu. Zde stavba lodí. Zpáteční pochod podél Hydaspu a Akesinu vykonán dílem po lodích, dílem po břehu za ustavičných bojů (v boji proti Malliům Alexander těžce raněn). Při ústí Akesinu do Indu založeno město **Alexandria**, odkudž

- Př. Kr.**
 325 poslal Alexander část vojska vedením Kraterovým Arachosí a Drangianou do Persidy, sám pak dal se k ústí Indu, při jehož deltě založil město **Patala**. Odtud **Nearchos** s loďstvem vyslán do zálivu Perského, kdežto Alexander nastoupil strastiplnou zpáteční cestu pustou **Gedrosií** a **Karamanií**. V oase **Purské** spojil se s ním **Krateros**; též **Nearchos** úkolu svému slavně dostal. R.
- 324 konány velké slavnosti v **Susách**: Alexander zasnoubil se (vedle **Roxany**) s dcerou **Dareiovou** **Statirou**, na přání jeho osmdesát přátel jeho vešlo ve sňatek s dcerami perských, medských a baktrických velmožův, a dary velké přichystány těm **Makedoňanům**, kteří by příkladu dvoru následovali. Mimo to vřaděno mnoho **Peršanův** do vojska makedonského a do královy družiny. (Proto povstání vojska makedonského v městě **Opis** nad **Tigridem**, jež však Alexander duchapřítomností svou v zárodku potlačil. 10.000 nespolehlivých veteránů, hojně obdarovaných, odvedl **Krateros** do **Makedonie**). Zabýval se totiž Alexander úmyslem, spojití dobyvatele a přemožené v jednu **velejší Makedonsko-perskou** — vzdělanost řecká měla býti pojítkem živlů tak různých.
- 323 Alexander Veliký zemřel** v **Babyloně** uprostřed velkolepých záměrů, čelících k organizaci říše, k povznesení obchodu a k novým výbojům (Arabie, Afrika, Sicilie).

323—301 Boje diadochův (nástupců Alexandrových).

Alexander nezůstal po sobě dědice, jenž by schopen byl ujeti se vlády. Rodina královská: Alexandrova matka **Olympias**, sestra **Thessalonike**, manželka **Roxane** a syn její pohrobek **Alexander Aigos**, blbý nevlastní bratr **Filip Arridaios** a nemanželský desítiletý syn **Herakles**. Vojevůdci jali se tedy rozhodovati o trůně; **říšským správcem** stal se jménem **Alexandra** pohrobek a **Filipa** **Arridaia** **Perdikkas**, jemuž umírající Alexander pečeti svůj prsten odevzdal. Správa jednotlivých zemí rozdělena, takže dostal **Antipatros** a **Krateros** **Makedonii** s **Reckem**, **Ptolemaios** **Aegypt** s **Libyí**, **Eumenes** **Kappadokii** a **Paflagonii**, **Antigonos** **Pamfylíi**, **Lykii** a **Velkou Frygii**, **Lysimachos** **Thrakii**, **Kassandros** **Karii**, **Leonnatos** **Hellespontskou** **Frygii**.

Snahy **Perdikkovy** dosáhnouti samovlády nezda-

řily se: zahnal sice Antigonu k Antipatrovi, ale při útoku na Ptolemaia zabit od vlastního vojska na přechodu přes Nil r. 321. **Správce říšským** uznán **Antipatros**; **Seleukovi** dostalo se Babylonie. Antipatros při smrti své r. 319 ustanovil svým nástupcem **Polysperchonta**, an syn jeho Kassandros nepřátelsky se choval k rodině královské. Ale **Kassandros** již r. 317 zmocnil se Athen (Fokion popraven), kdež za svého náměstka ustanovil Demetria z Falera. Brzo potom dostala se do jeho moci i Makedonie (Kassandros pojal Thessaloniku za manželku a Olympiada, která Filipa Arridaia se světa sprovodila, dal ukamenovati 316). V Asii byl spolčencem Kassandrovým **Antigonos**, proti němuž neohroženě hájil rodiny Alexandrov **Eumenes**. Odstraněním Eumena r. 316 (tento byl od svých vojínův Antigonovi vydán a od něho odpraven) stal se Antigonos pánem v Asii. Když pak brzo potom snahy jeho čelily o dosažení samovlády, spojili se ostatní diadochové proti němu (Ptolemaios, Kassandros, Lysimachos a vypuzený z Babylonu Seleukos).

Př. Kr.

312 **Bitva u Gazy**, v níž **Demetrios Poliorketes**, syn Antigonův, utrpěl těžkou porážku. Seleukos zmocnil se opět Babylonu (Aera Seleucidarum 312) a mír obnoven: práva nedospělého Alexandra k trůnu uznána.

Za nedlouho války obnoveny (v době té Kassandros uvězněnou Roxanu i se synem jejím tajně dal odpraviti r. 311. a později (309) podal Herakleovi nápoj s jedem).

Rozhodné následky měla

301 **bitva u Ipsu** ve Frygii: Antigonos padl, Demetrios dal se na útěk. **Říše Alexandrova rozpadla se na dobro**. Vedle několika menších států spatřujeme tu čtyři státy: **Thrakii, Egypt, Syrii a Makedonii**. **Státy tyto mají ráz řecký**, neboť řecká řeč, vzdělanost i mravy zdomácněly na území bývalé říše Alexandrov.

1. Thrakie.

Říše thracká obsahovala vedle Thrakie severozápadní část Malé Asie (prostírala se mezi Haimem a Maiandrem). Snaha Lysimachova, rozšířiti říši územím Getův, nezdařila se; ale za to zmocnil se oproti Pyrrhovi Epeirskému Makedonie (286). R. 281 padl Lysimachos v bitvě proti Seleukovi (nesváry v rodině Lysimachově zavdaly příčinu k válce), který zmocnil se asijské části říše, kdežto Thrakie padla za obět **Keltům**; tito pustošili ji přes 60 let (280—213?). Po jich vypuzení rozpadla se Thrakie na několik malých státův.

2. Egypt.

Ptolemaios I. Lagi či Soter (323—284) jest zakladatelem říše a jejího velkého blahobytu. Podporovatel věd

a umění (dal základ k velkolepému alexandrijskému museu, v němž chována slavná knihovna). **Alexandria** středem říše, která rozšířena o Kyrenu, Palaestinu, Foinikii a Koilesyrii. Ptolemaios II. Filadelfos (284—246) dostal se k trůnu, zapudiv staršího bratra Ptolemaia Kerauna. Náhery milovný, veliký příznivec věd a umění. Ptolemaios III. Euergetes (246—221). Rozkvět obchodu. Prudké útoky proti Seleukovcům, jimž odňaty Karie, Killikie, Lykie a Kypros. Ptolemaios IV. Filopator (221—204), ukrutný a prostopášný. Jím počíná se úpadek říše. Ptolemaios V. Epifanes (204—181). Římané ujímají se nedospělého krále proti Filipovi III. Makedonskému a Antiochovi III. Syrskému. Od té doby Egypt v závislosti říše římské. R. 30. př. Kr. stal se provincií římskou.

3. Syrie.

Říše Syrská zaujímala z počátku skoro všechny asijské země bývalé říše Alexandrov. Seleukos I. Nikator, zakladatel říše (312—281), Antiochos I. Soter (281 až 261), Antiochos II. Theos (261—247), Seleukos II. Kallinikos (247—227), Seleukos III. Keraunos (227 až 222). Za Antiocha III. Velkého (222—187) nový rozkvět říše Syrské zastaven Římany. Hl. městem nejprve **Seleukeia** nad Tigridem, pak **Antiocheia** nad Orontem.

K říši Seleukovcův nenáležely:

Pontos, Armenie a Rhodos, které zjednaly sobě samostatnosti v době válek mezi diadochy. V Pontu panovali Mithradatové z rodiny Achajmenovců. Hl. m. Sinope.

Od říše Seleukovcův se odtrhly:

1. **Kappadokie** dosáhla neodvislosti po bitvě u Ipsu (sr. 66). Dynastie Ariarathova odvozovala původ svůj od Achajmenovcův.

2. **Bithynie** vyproštěna z nadvlády Seleuka Nikatora Nikomedem I. pomocí **Keltů**, kteří r. 277 z Makedonie a Thrakie přešli Hellespont a, usadivše se ve Frygii, založili tu zvláštní stát zvaný:

3. **Galatie**. Děлил se ve 3 krajiny s hl. m. Ankyra, Pessinus a Tavia

4. **Pergamos**. Po smrti Seleuka Nikatora prohlásil se místodržitel Filetairos králem. Jeho nástupci, Eumenes I. (263—241), Attalos I. (241—197), Eumenes II. (197—159), prosluli podporováním věd a umění. (Malířství. Bohatá knihovna v Pergamu.)

5. **Parthie**. R. 250 př. Kr. dal Arsakes podnět k založení říše, jejíž hranice za sto let rozšířily se po Eufrat, Indos a Oxos. Hl. m. Ktesifon. R. 226 po Kr. byl poslední Arsakovec Artabanos IV. svržen s trůnu od Peršana Artaxerxa z rodu Sassanovcův. Tak přešla nadvláda s **Parthův** opět na **Peršany**.

6. **Baktrie** domohla se samostatnosti r. 256 (Diodotos). Vzdělanost řecká kvetla tu zdárně. R. 130 učinili konec nové říši Parthové.

7. **Palaestina** přivtělena Ptolemaiem I. k Aegyptu. Židé těší se samosprávě (velekněž, synedrion), vzdělanost řecká nabývá mezi nimi obliby, mnoho Židů stěhuje se do Aegyptu. Za Antiocha III. získána Palaestina opět říši Seleukovcův. Když pak Antiochos IV. Epifanes (176 až 154) jal se mezi Židy krutě rádití (vyloupení pokladu chrámového, pronásledování židovství a násilné vnučování obřadů pohanských),

Př. Kr.

167

povstali Židé proti nadvládě syrské.

Vůdcem **Mattathias** s pěti syny, z nichž nejstatečnější byl Judas **Makkabejský**. (Makkabi — kladivo).

143—135 **Simon**, nejml. syn Mattathiův, obnovil nezávislost Judska. Syn jeho

135—106 **Jan Hyrkanos** rozšířil území své v ostatních částech Palaestiny.

106 **Aristobulos**, syn Hyrkanův, přijal titul královský. Rozbroje domácí: sadduceové pokoušeli se sloučiti filosofii řeckou se židovstvím, kdežto farisaeové drželi se starého zákona okázale i v malichernostech.

63 **Pompejus** vkládá se do různé rodiny královské. Jerusalem od něho dobyt, Hyrkanos II. dosazen na trůn s titulem nejvyššího kněze. (Bratr jeho Aristobulos odveden v zajetí do Říma.) Nedlouho potom postavil **Caesar** Hyrkanovi po bok římského prokuratora, **Idumejce Antipatra**, po jehož otrávení

40 **Herodes**, syn Antipatrův, odstraniv popravou posledního Makkabejce **Antigona**, došel od Římanů uznání za krále. Za jeho panování narodil se **Ježíš Kristus**.

4. Makedonie a Recko.

Makedonie po smrti Kassandrově r. 297 zmocnil se Demetrios, syn Antigonův. R. 287 vypudil jej král epeirský Pyrrhos, ale ten pozbaven byl výboje již r. 286 **Lysimachem** Thrackým, po jehož smrti r. 281 opanoval zemi Makedonskou **Ptolemaios Keraunos**. Tento padl v boji proti **Keltům**, kteří r. 280—279 plenili Makedonii a Recko (Atheian **Kallippos** hájí Thermopyl). Po odtažení Keltův (do Thrakie, Malé Asie, Illyrie) dostal se k trůnu r. 277 **Antigonos Gonatas**, syn Demetriův. (Úhlavní jeho protivník Pyrrhos Epeirský zavražděn v Argu r. 272 krátce po návratu svém z Itálie). Antigonos a jeho rod (Antigonos Gonatas 277—239, Demetrios II. 239—229, Antigonos Doson 229—220, Filip III. 220 až 179) snaží se, aby přivedli Recko v bývalou odvislost od Makedonie.

V **Recku** po smrti Alexandrově povstání proti nadvládě makedonské. V čele povstalých Rekův **Atheňané** (Demosthenes), s nimiž ve spolků Aitolové, Argivští, Elidští a j. **Leosthenes** probil se Boiotii, porazil Makedonce v Thessalii a oblehl Antipatra v Lamii (**válka lamijská**). Při obléhání Leosthenes padl. Atheňané porazili sice **Leonnata** z Asie příkřavpivšího, ale Antipatrovi podařilo se odtáhnouti z Lamie, načež spojil se s **Kraterem** porazil Reky r. 322 u **Krannonu** ve středu Thessalie. Od spojenců svých opuštění, Atheňané přinuceni jsou k míru, ve kterém bylo jim přijati posádky makedonskou do Munychie a ústavu demokratickou zrušiti (**Fokion** v čele vlády aristokratické). Demosthenes otrávil se na útěku na ostrov Kalaurii v zál. Saronském, **Hypereides** popraven.

Spolek aitolský. Za válek mezi diadochy spojily se všechny obce aitolské ve spolek, k němuž časem přistoupily **Lokris**, **Fokis** a na krátko též **Thessalie** (v **Thermu** konány sněmy spolkové, na nichž voleni strategos, hipparchos a grammateus; jim po boku stála rada spolková, apokletové).

Spolek achajský vznikl r. 280, kdy posádky makedonské z měst achajských byly vypuzeny. R. 251 přistoupil k spolků **Sikyon** působením **Aratovým**, jenž též získal **Korinth**, **Megar**, **Troizene** a **Epidauros**. Později počet měst spolkových se ještě zvětšil (**Argos**, **Megalopolis** a j. v.). Spolková shromáždění konána dvakráte do roka v **Aigeiu** na základě úplné rovnosti (společné míry, váhy a mince, smírcí soud, jednotné právo obchodní).

Rozkvět spolků achajského budil žárlivost spolků aitolského, který spojil se nejprve s Makedoňany, později se Spartou.

Ve Spartě král **Kleomenes III.** svrhl chabou vládou oligarchickou, odstranil úřad eforský a obnovil ústavu **Lykurgovu** novým rozdělením pozemků a přijetím perioikův do svazku občanského. Záměry **Kleomenovy** o obnovení hegemonie spartské na Peloponnesu daří se: dobyl **Argu**, **Mantineie** a též **Korinthu**. To příčinou, že **Aratos** povolal krále makedonského **Antigona Dosona** na pomoc a dal spolek achajský v jeho ochranu.

Př. Kr.

221

Bitva u Sellasie s. od Sparty: **Kleomenes** na hlavu poražen a přinucen k útěku (do Aegyptu, kdež †). Makedoňané vtrhli do Sparty, obnovili vládu oligarchickou, zrušili opravy **Kleomenovy** a přinutili Spartany uznati nadvládu makedonskou. Ne přátelství mezi spolkem aitolským a achajským učinili konec **Římané** (viz dějiny římské).

Vzdělanost. III. Od doby panování **Alexandra Velikého** do počátku nadvlády římské: Doba **Alexandrova**. (Sr. 62.)

Elegie: **Kallimachos** z **Kyreny** (260). **Idylla**: **Theokritos** ze **Syrakus** (250). **Filosofie**: Stoikové: **Zenon** z **Ky-**

pru (360—265) a Chrysippos z Kilikie (282—209). Epikuros z Attiky (340—270). Skeptikové: Pyrrhon z Elidy († 275). **Dějepisectví:** Dějepisci Alexandra Velikého (Ptolemaios, Aristobulos, Nearchos, Megasthenes a j.), Polybios z Megalopole (204—122?). **Zeměpis:** Eratosthenes z Kyreny (275—195), **Matematika:** Eukleides z Alexandrie (320), Archimedes ze Syrakus († 212). **Grammatika:** Aristarchos ze Samothraky (210—130). **Řečnictví** (na Rhodu): Apollonios (120), Molon (90). **Plastika:** Ve stavitelství sloh korintský dospěl k vysokému rozkvětu. V sochařství Lysippos ze Sikyonu (372—316). V malířství Apelles z Kolofoanu (330). V době pozdější Alexandria sídlem vzdělanosti řecké.

C. Dějiny římské.

1. Zeměpisné poměry a obyvatelstvo starověké Itálie.

Itálie dělila se na **severní, střední a jižní.**

Itálie severní (Italia superior) od Alp po ř. Makru a Rubikon. Krajiny: 1. **Liguria** při zálivu Ligurském. Města: Nicaea (Nizza), Genua. 2. **Gallia cisalpina** zabírala velkou nížinu Pádskou. Pádem rozdělena na dvě části: Gallia cispadana a Gallia transpadana. Města: a. V Gallii západské: Augusta Taurinorum (Turin), Augusta Praetoria (Aosta), Vercellae, Ticinum (Pavia), Mediolanum (Milán), Comum, Brixia (Brescia), Cremona, Mantua (na blízkou ves Andes, rodiště Vergiliovo), Verona (rodiště Katullovo. Amphitheatrum z doby Diokletianovy pro 22.000 osob), b. V Gallii předpádské: Clastidium (Casteggio), Placentia (Piacenza), Parma, Mutina (Modena), Bononia (Bologna), Ravenna. 3. **Venetia** na sv. Města: Adria, Ateste (Este), Patavium (rodiště Liviovo, Padua), Vicentia (Vicenza), Aquileia. 4. **Istria**, býv. rakouské Přímoří. Města: Tergeste (Terst), Pola (Pulje).

Itálie střední od ř. Makry a Rubikonu po Silarus a Frento: Krajiny:

1. **Etruria** od dolního Tibera po ř. Makru, od m. Tyrhenského po Apenniny a prameny Tibera a Arna. Města: Spolek 12 měst se zřízením aristokratickým, a to hlavně: Veii, Pisae, Arretium, Clusium, Perusia, Volturnum, Tarquinii, Caere. K těmto druží se ještě: Luca, Florentia, Populonia, Faesulae, Pistoria, Talamon. 2. **Umbria** na obou svazích Apennin (Umbrie zapenninská a předapenninská); na j. hranici Tiber a Aesis, na s. Rubiko, na z. Tiber, na v. moře Adriatické. Města: Ariminum (Rimini), Sena Gallica (Sinigaglia), Sarsina

(rodiště Plautovo), Urbinum, Sentinum, Spoletium, Interamna (rodiště Tacitovo), Terni. 3. **Picenum** mezi Apenninami a mořem, jižně od Umbrie. Města: Ancona, Asculum, Hatria. 4. **Samnium**, drsná krajina horská hraničící na j. Apulii, Lukanii a Kampanii, na v. mořem Adriatickým. Města: Nursia (Norcia), Corfinium, Sulmo (rodiště Ovidiovo), Bovianum (Bojano), Beneventum, Caudium. 5. **Latium** od Tibera po Liris, od m. Tyrhenského po Apenniny. Města: a. Ve starém Latiu (Latium vetus: úzký pruh pobřežní od Tibera po mys Circejský: Fidenae, Tibur (Tivoli), Gabii, **Roma**, Ostia, Tusculum, Praeneste (Palestrina), Alba Longa, Velitrae, Laurentum, Lavinium, Ardea, Antium. b. V krajině Aequův: Carseoli. c. V krajině Hernikův: Anagnia. d. V krajině Volskův: Arpinum, Fregellae (nyň. Ceprano), Casinum (n. klášter Monte Cassino), Circeii. e. V krajině Aurunkův: Caieta, Minturnae.

Řím. a. V době královské: Založen byl na sz. hranici Latia při levém břehu Tibera (dle aery Varroovy r. 753, dle aery Katonovy r. 751). Nejstarší osazení bylo na Palatinu (Roma quadrata dle čtverhranné podoby hory této). Později osazeny byly pahorky: Capitolinus, Quirinalis, Caelius a Aventinus. Za Servia Tullia pojaty do obvodu města collis Viminalis a mons Esquilinus, a celé na sedmi pahorcích rozložené město (Roma septicolis) zdmi obklopeno. Ankus Marcius vystavěl most přes Tiber (pons sublicius) a opevnil na pravém břehu pahorek Janiculum, jenž však k městu připojen teprve za Augusta. b. V době republiky: r. 390 př. Kr. byl Řím od Gallův vypálen a zrušeno. Znovu vystavěné město nabylo sice poněkud lepší tvárnosti, ale se stavbami nádhernými setkáváme se teprve od druhé a třetí války punské. V době té povstaly nové třídy městské, které staré město úplně zastínily.

c. V době císařské věnováno mnoho péče na okrasení města. Jmenovitě Augustus proslul v té příčině; od něho pochází rozdělení města na 14 čtvrtí (Suet. Octav. 29: Urbem excoluit adeo, ut iure sit gloriatus, marmoream se relinquere, quam latericiam accepisset). K okrase města přispěli dále Nero, Domitianus, Trajanus, Septimius Severus a Karakalla. Za Aureliana a Proba ohrazeno všech 14 čtvrtí (regiones) i s polem Martovým zdí, která objímala též m. Janiculum a Pincius. Nacházel se tedy mimo hrady městské pouze mons Vaticanus, který taktéž již tehdy byl osazen. **Veřejná místa:** Forum Romanum (mezi Kapitoliem a Palatinem), Fora imperatorův (Forum Julium, F. Augusti, Nervae, Vespasiani, Trajani etc.), Campus Martius, ostrov Tiberický s krásnými chrámy (templum Aesculapii), Campus Esquilinus (místo pohřební). **Cesty:** via sacra, lata; nova, alta semita. **Mosty:** Pons sublicius, Aelius, Vaticanus, Aurelius, Fabricius a Cestius, Aemilius, Probi. **Chrámy:** Capi-

tolium, templum Vestae, Veneris et Romae, Aesculapii, Parthenon etc. **Palác Neronův** (domus aurea). **Místa veřejných zábav:** Circi (Circus maximus, Flaminius, Neronis, Caracallae), naumachie (v době císařské k provozování bitev námořských), divadla (theatrum Pompei, Balbi, Marcelli), odeum, amphitheatra (Amfith. Flavium od Vespasiana vyst. pro 87.000 divákův. Ve středověku slulo Kolosseum). **Lázně** (Agrippovy, Neronovy, Titovy, Trajanovy, Thermae Diocletiani s bassinem pro 3000 plavců). **Vodovody** (Aqua Appia, Anio vetus, Aqua Marcia etc.). **Mausolea** (M. Augusti, Hadriani).

6. **Campania**, pobřežní krajina jižně od ř. Liris. Města: Volturnum, Liternum, Cumae, Misenum, Baiiae, Puteoli (nyní Pozzuoli), Neapolis, Herculaneum, Pompeii, Stabiae, Salernum, Teanum, Cales, Capua, Suessula, Nola.

Itálie jižní (*Μεγάλη Ελλάς*) zabírala území od řeky Silaru a Frentonu po úžinu Sicílskou (Fretum Siculum). Krajiny: 1. **Lucania** od ř. Silaru po ř. Laus, od m. Tyrrhenského po ř. Bradanus a záliv Tarentský. Města: Metapontum, Heraclea, Thurii (dříve Sybaris), Paestum, Elea, Grumentum. 2. **Bruttii**, hornatý jz. cíp. Itálie. Města: Croton, Locri Epyzephyrii, Rhegium, Consentia. 3. **Apulia** a **Calabria** zabíraly jv. cíp Itálie od ř. Frentonu. Města: Arpi, Luceria, Canusium, Cannae, Asculum, Venusia (rodiště Horatiovo), Rudiae (rodiště Enniovo), Brundisium, Tarentum.

Ostrovy: 1. **Sicilia** (*Σικελία*; dle tříhranné podoby od Řekův též *Τριωννία* nazývána). Města: Messana, Naxus, Catania, Leontini, Syracusae, Gela, Agrigentum, Selinus, Lilybaeum, Drepanum, Eryx, Segesta, Panormus, Himera, Mylae, Enna. 2. **Ostrovy u Sicílie:** Aegoliae (Vulcaniae), Aegusae (Aegates), Melita (Malta). 3. **Sardinia**. Města: Olbia, Caralis. 4. **Cor-sica**. Města: Aleria, Mariana. 5. **Ostrovy na západním pobřeží italském:** Ilva, Capraria, Pontia, Pandataria, Aenaria, Caprae.

Itálie celkem. Vodorovná členitost poloostrova Apeninského jest jednotvárná; členitost kolmá jeví rozmanitost: vedle úrodných, dobře ovodněných nížin horstvo Alpské a Apeninské hojně rozčleněné. Krásné zdravé podnebí (nezdravé jen v bařinách etruských a latinských: Maremmy a bařiny Pomptinské). Půda všude vydatná pro rolnictví a chov dobytka. Zvláště úrodný: nížina Pádská (víno, ovoce, rýže, obilí všeho druhu) a Kampanská (Campania felix). Vedle obilí v Itálii střední sladká vína, oliva, kaštany; v Itálii jižní mandle, fíky, palma, bavlník, třtina cukrová. Nerostů málo. Pro vývoj kulturní důležité pobřeží západní, kde přístavy a ostrovy povzbuzovaly k námořnictví a obchodu. Přílišná rozmanitost členitosti vadila Recku utvořit větší státní celek: Itálie takové překážky neměla.

Obyvatelstvo Itálie.

I. Ve středu a na jz. poloostrova usadili se **Italové** původu indoevropského, nejbliže příbuzní Řekům. Spatřují setu:

1. **Větev sabellská** zabírala největší část Itálie střední a jižní. Náleželi k ní Sabinové, Samnitové, Lukanové, Bruttiové a několik menších kmenův vespolek sjednocených (Marsi, Marrucini, Peligni, Vestini, Frentani, Picentes, Hirpini).

2. **Větev oskickolatinská** prostírala se jižně od Tibera po Liris a Volturnus. Patřili k ní: a. **Latini**, b. Oskové, k nimž náleželi: Volskové, Rutulové, Ausonové, Sidicinové, Aequové, Hernikové, Aurunkové, c. Sikulové, kteří sídlili prvotně při ústí tiberském a později přesídlili se na Sicílii.

3. **Umbrové** byli ze sídel svých v Itálii severní (při ústí Pádu založeno jimi město Adria) a střední od Keltův a Etruskův vytlačeni a obmezeni na Umbrii. Reč jejich poukazuje na příbuznost s Latiny a Osiky.

II. V Itálii střední a jižní sídlili vedle Italův:

1. **Etruskové** na sz. Itálie střední (domácí jméno **Rasennane**, Řekové zvali je **Tyrrheny**). Před vpádem galským prostírala se sídla jejich od m. Tyrrhenského po m. Adria-tické, od ř. Tibera, která je dělila od Latinův, až k Alpám tyrolským, kdež obývali soukmenovci jejich **Raetové**. (Hl. m. Melpum = Mediolanum?, Mantua, Verona). Tvořili spolek dvanácti od sebe nezávislých měst (viz 70), v nichž vládu měli z počátku králové, pak šlechta. Náčelníci měst sluli lukumové, nejv. vůdcové městských vojsk Iartové. Vynikali zručností řemeslnou a obchodem námořním (osady na Sardinii a v Kampanii). Břehy etruské již záhy navštěvovány námořníky foinickými, karthaginskými a řeckými. Vpád keltický a zdomácnění Řekův v Itálii jižní podlomily moc Etruskův. Původ jejich jest až dosud záhadným: na potomní vzdělanost římskou působili všestranně.

2. **Japygové**, původu snad illyrského, osadili jihovýchodní cíp poloostrova (Dauni, Sallentini, Messapii). Průběhem stol. 5. 4. a 3. se počestili.

III. V Itálii severní:

1. **Ligurové**, původu snad iberského, sídlili při zálivu Ligustickém na z. po Alpy přímořské, na s. po Pád, na v. po Makru.

2. Za řekou Adiziž seděli **Venetové**, původu illyrského. 3. Nížinu Pádskou osadili v 5. stol. př. Kr. **Keltové**, přišedše z Gallie zaalpské. (Pověst o králi galských Biturigův Ambigatovi a jeho dvou synovcích, Bellovesovi a Sigovesovi). Kmenové keltičtí: Taurini (Augusta Taurinorum), Insubrové (Mediolanum), Cenomani (Brixia, Verona); Senonové, Lingonové, Bojové.

2. Prvotiny dějin římských: Doba králův (—510 př. Kr.).

1. Pověsti římské: **Založení Říma.** Po vyvrácení Troje zachránil se Aeneas, kníže dardanský, útekem na moře. Po dlouhém bloudění přistál na březích italských v okolí Laurentském. Latinus, král laurentský, dal jemu dceru svou Lavínii za manželku. Syn Aeneův Julius (Ascanius) založil Albu Longu, kteráž stala se střediskem 30 obcí spolku latinského. Prokas, třináctý král albanský, zůstavil vládu dvěma synům, z nichž starší Numitor byl od mladšího Amulia s trůnu svržen; dcera jeho Rhea Sylvia vržděna mezi panny vestálské. Zde porodila z boha Marta dvojčata: Romula a Rema. Amulius dal matku za živa zakopatí a děti do Tiberu uvrhnouti. Zázračně zachráněných dítek ujal se králův pastýř Faustulus s manželkou Akkou Laurentií. Vyroste v mladíky, dověděli se o svém původu. I zabili se svými soudruhy Amulia a dědu svému Numitorovi pomohli opět k trůnu. S dovolením jeho založili pak na onom místě Tiberu, kde byli druhdy vysazeni, město (slavnost Palilia dne 21. dubna; sr. 71), kteréž dle Romula nazváno **Roma**. Pojmenování města bylo příčinou sváru mezi bratry, v kterém Romulus Rema zabil.

Př. Kr.

753—716 **Romulus** prvním králem v Římě. Obyvatelstva rychle přibývá, neboť Řím prohlášen za účiště všem uprchlákům. Únos Sabinek (následkem nedostatku žen) způsobil Romulovi válku se sousedy. Caenina, Antemnae a Crustumerium přemoženy. Válka se Sabiny, v jichž čele král **Titus Tatius**, vedena nešťastně: Sabini zradou krajanek své Tarpeie zmocnili se hradu na Kapitoliu a v bitvě Římany porazili. Dalšímu bojování učinily konec unesené Sabinky. Přišlot k smíření, v kterém Římané a Sabini splynuli v jednu obec, nad níž Romulus a Titus Tatius společně vládli. Když pak Titus Tatius v Laurentu byl zavražděn, vládl Romulus sám. Fidenae a Veji přemoženy. Při prohlídce vojska Romulus na ohnivém voze od Marta odvezen do nebe a ctěn pak jakožto bůh **Quirinus**.

715—673 **Numa Pompilius**, zeť Tita Tatia. Byl knížetem míru. Připisuje se mu spořádání bohoslužby římské, zřízení sborů kněžských a oprava kalendáře. Pomocnicí byla mu choť, vodní nymfa Egerie.

673—641 **Tullus Hostilius**, Říman. Ustavil války se sousedy. Válka s Albu Longou rozhodnuta šťastně pro Římany soubojem tří Horatiův (Řím.) a tří Kuriatiův (Alb.). Když pak Albané proti nadvládě římské se vzbouřili (Mettus Fuffetius), jsou poraženi, město jejich rozbořeno a obyvatelstvo převedeno do Říma, kdež usazeno na Caeliu, a utvořena z něho třetí tribus, **Luceres**. Vítězná boje s Fidenami a Sabiny.

Př. Kr.
641—616 **Ankus Marcius**, syn dcery Numovy. Byl mírumilovným i statečným („et Numae et Romuli memor“). Vejentům odňal ústí Tiberu, kdež založil město Ostii. Janiculus opevnil a první most přes Tiber vystavěl. Za vlády jeho mnoho měst latinských dobyto a obyvatelstvo z nich do Říma na Aventin převedeno (**vznik plebejův**). Náboženský řád, Numou zřízený, znova upevnil a doplnil.

616—578 **Tarquinius Priscus**, dle pověsti rodem z Tarurií v Etrurii, kamž otec jeho Damaratos před zlobou tyranu korinthského Kypselu se byl utekl. Pojav za manželku Etrusčanku Tanaquil, Tarquinius vystěhoval se do Říma, kdež jej Ankus Marcius ustanovil poručíkem svých synův. Když tento zemřel, stal se králem Tarquinius, odstrčiv syny Marciovy. Činy jeho: 1. Potlačil vzpouru podrobených obcí latinských a mnohé jiné si podmanil. 2. Šťastně válčil se Sabiny a Etrusky. 3. Počet patriciův zdvojnásobil z řady přistěhovaných obyvatel (patres minorum gentium), senát rozmnožil na 300 údův. 4. Založil forum, circus maximus a kloaky. Těž chrám kapitolský a zdi městské počaly se stavěti za vlády jeho. Zhynul vraždou úkladnou návodem synův Anka Marcia.

578—534 **Servius Tullius**, zeť Tarquiniův, (pověst vydává jej za syna boha nějakého a otrokyně Okriesie), došel k vládě lstí. Šťastně válčil s Etruský. Válčení s Latiny skončeno založením **spolku latinského** (spolkový chrám na Aventině, Dianě zasvěcený). Stavba zdi městské dokončena. Ústrojí státu **novou ústavou** od základu pozmeněno (viz níže).

534—510 **Tarquinius Superbus** dostal se k trůnu zavraždív Servia Tullia, jehož zločinnou dceru Tullii měl za manželku. Vládl libovolně a ukrutně. Spolek latinský uvedl v tužší závislost (odpor Gabii přemožen lstí syna jeho Sexta), Suessa Pomertia dobytá, chrám Jovův na Kapitoliu etruskými staviteli vystavěn, kloaky a circus maximus dohotoveny. Za pobytu králova při dobývání Ardee vzbouření lidu v Římě, jež zavinil Sextus, pohaniv Lukretii, manželku strýce svého Tarquinia Kollatina: Král i celá rodina jeho vypuzeni. V čele povstání L. Junius Brutus.

2. **Založení státu římského** opírá se o pověsti, jichž podstaty nelze ve všem vystihnouti: smyšlenka i pravda jsou tu spjaty. Pověst o Aeneovi jest výmyslem řeckých spisovatelův (Stesichoros v 6., Timaios ve 3. stol. př. Kr.). Pravdě podobno, že pověst o Romulovi vznikla, když již Řím dávno stál; snažil se vysvětliti **původ jména** města i obyvatelův. Vznik Říma sahá zajisté do dob dálnějších, než jak pověst udává (sr. 74). Lze domnívati se, že na místě pozdějšího Říma, kde Tiber splavným býti počíná (asi 22 km. od moře),

kde rozhraní jest Latinův, Etruskův a Samnitův, stávaly druhy dvě obce: jedna latinská (Roma na Palatinu), druhá sabinská (na Quirinalu). Styk obcí, jež řečí, náboženstvím a mravy byly blízký, byl ustavičný: jednou přátelský, jindy sváruplný. Nebezpečný vzrůst Etruskův donutil konečně obě obce spojit se v obec jednu: **Rannes** a **Tities**. Do svazku spojených obcí přijati ještě **Luceres** na Caeliu. Tito pravděpodobně jsou původu též latinského, snad to šlechta albanská, již oproti králům albanským ujali se Římané a po vyvrácení Alby Longy převedli ji na Caelius. Moc Říma rychle vzrůstá šťastnými válkami se sousedy (Etrusky, Sabiny a obcemi latinskými) a obchodem (Ostia námořním přístavem). Rozkvět Říma budí zárlivost Alby Longy, jež stojí v čele spolku 30 obcí latinských (háj Ferentinský politickým, Albanský chlum s chrámem Jovovým náboženským střediskem). Dlouholeté boje ty skončeny zničením Alby Longy a přijetím Římanův do spolku, v němž podělení náčelnictvím (srov. s hegemoniemi řeckými). Poslední tři králové upomínají na tyrany řecké: dostali se násilně k trůnu, ujímali se lidu proti šlechtě a hleděli se proslaviti velkolepými stavbami. Vliv Etruskův a Rekův na vzdělanost římskou v době této prosvítá z pověstí.

3. **Ústava státu římského v době nejstarší rázu patriarchálního.** Rada králův, jak ji pověst udává, jest ovšem pochybná, též chronologie. To jisto, že poslední z nich původem byli z Etrurie a dílem jejich rozkvět státu, změna ústavy, stavba zdí městské a kloak. Obyvatelstvo:

a) **Patricii**, potomci Ramnův, Titiův a Luceriův, byli ve výhradném držení všech politických práv, která byla: 1. Suffragium (účastensví ve sněmích). 2. Honores (zastávání úřadův). 3. Connubium (platný sňatek mezi plnoobčany). 4. Commercium (nabývání majetku dle práva římského). 5. Jus sacrorum et auspiciorum (obcovati bohoslužbě a auspicím). 6. Jus possessionis agri publici (právo najímání obecní pozemky). Povinnosti: konati službu vojenskou, přispívati na stavby veřejné, platiti daně v čas potřeby (tributum). Dělili se na 3 tribue, tribus na 10 kurií, kurie na 10 rodů čili gentes a rod na 10 rodin. Příbuzní po meči sluli cognati, příbuzní vůbec do 6. kolena **agnati**.*) Vojsko, jež vybíráno po kuriích, skládalo se ze 3000 pěších (v čele tribuni militum) a 300 jezdcův (v čele 3 tr. celerum). K rodům příslušeli **klienti**,

*) Jména římská:

Praenomen, nomen gentile, cognomen,
(= naš. křestn.) (jm. rodové) (příjmení) (adopcí, čestné):

	Marcus	Tullius	Cicero	—
	Publius	Cornelius	Scipio	Aemilianus
				Africanus
Propušt.:	Marcus	Tullius	Tiro	—
Zeny:	Caecilia	Metella	—	—

t. j. cizinci neb i propuštěnci, davší se pod ochranu jednotlivých rodův.

b) **Plebs** (množství). K obyv. tomuto náleželi: 1. Političtí uprchlíci a vystěhovalci z měst sousedních (Tarquinius Priscus). 2. Přistěhovalí řemeslníci a kupci. 3. Obyvatelstvo z oněch podrobených měst latinských, jemuž odňata třetina území (**ager publicus**), ať již do Říma se přistěhovalo neb zůstalo ve starých svých sídlech. Plebejové byli svobodní, požívali ochrany zákonův, mohli nabývatí jmění nemovitého a provozovati svobodně živnosti; toliko z vykonávání práv občanských byli vyloučeni (viz shora). Za ochranu platili daň (**aerarii**), a v případech zvláštní potřeby volali je králové i do zbraně. **Plebejové nebyli tedy pouhou chudinou:** Řím byl jim toliko útočištěm, nikoli vlastní.

Řídití stát přisluho **králům**, kteří voleni doživotně. Volbu krále řídil senatem k účelu tomu ustanovený interrex. Zvolený král nastoupil na úřad po vykonaném od augura obřadu náboženském (inauguratio) a obvyklém holdování občanstva (auctoritas patrum). Král byl nejvyšším knězem, vojevůdcem, soudcem a správcem. Odznakem nejv. úřadu soudcovského a velitelského čili imperia, které králi pokaždé po volbě udílono zvláštním zákonem (lex curiata de imperio), bylo 12 páhončích (lictors) se ztýčenými metlami (fasces), z nichž vyčnívaly sekery (secures). Odznakem ostatní moci královské (regia potestas) byl trůn (sella curulis), vyšivaná toga (toga picta) a žezlo (scipio eburneus). Po boku krále senatus, poradný sbor, jehož rady užívali králové hl. v záležitostech sakralních a zahraničních. Skládal se nejprve ze 100, po spojení tří obcí ze 300 členů. Senatoři jmenováni od krále. Moc královská omezena **sněmy**, v nichž scházeli se otcové rodin (patres familias) po kuriích, **comitia curiata**. Působnost jejich: volba krále, změna zákonův, válka výbojná, provokace s přivoláním krále, adopce. Pomocníky (magistratus) královskými byli: tribuni celerum a militum, praefectus urbi, quaestores parricidii (slídící po vrazech a pod. zločincích) a duoviri perduellionis (vynášeli nálezy nad zrádci a škůdci zemskými s přivoláním králů).

4. **Opřavu dosavadní ústavy** připisuje pověst králi Serviovi Tulliovi (**ústava Servia Tullia**). Byla nutnou, neboť ustavičnými válkami počet patriciův se zmenšoval, kdežto plebejův přibývalo nepoměrně. Tito bažili po účastensví v právech politických zvláště od té doby, kdy patriciové při rychlém vzrůstu státu bez pomoci plebejův ve válce obejíti se nemohli. Základem nové ústavy bylo rozdělení veškerého obyvatelstva (patriciův a plebejův) dle nemovitého majetku; na rozdělení tom spočívalo zřízení vojenské, rovné vyměření daní a vykonávání některých práv občanských na sněmích.

Rozdělení obyvatelstva:

A. Jízda (Equites).

Nejzámožnější třída konala službu vojenskou na koních, tvoříc 18 centurií (setnin), 6 patricijských a 12 smíšených.

B. Pěši (Pedites).

Classis	Odhad nemov. maj. na			Počet centurií		Důležitost vojenská	Tela	Arma	
	peněžích (assech)		jugerech ¹⁾	pěchoty					
	čísla staršího ¹⁾	čísla pozdějšího		seniorum	juniorum				
1	20000	100000	20	40	40	prin-cipes	glaucius, hasta	galea, clipeus, ocreae, lorica	
2	15000	75000	15	10	10	trianí		hastarii	galea, scutum, ocreae
3	10000	50000	10	10	10			glaucius, hasta	galea, scutum
4	5000	25000	5	10	10			csutum	
5	2500	12500	2½	15	15			velatií	fundae

Obyvatelé nemající buď žádného neb zákonem vytknutého jmění nemovitého (řemeslníci, maloměšťané, kapitalisté) nebyli v třídách zahrnuti; byli prosti služby vojenské platíce dan z hlavy (capite censi, proletarii). Výjimku činili ve vojště službu konající, v třídách sice nezahrnuti, ale do 4 centurií vřadění tesaři a zámečníci (fabri, 2 cent.), pak hudebníci (cornicines et tubicines, 2 cent.). Mimo to vysílali proletarii jistý počet ze svého středu do boje (accensi), kteří pak vyplňovali místa padlých neb raněných. Accensi tvořili jednu centurii. Bylo tedy všech centurií 193.

Počet jejich v době pozdější, kdy obyvatelstva přibývalo, nezvětšován; sesilována pouze dotyčná oddělení vojenská. Setniny jezdců neměly seniorů. Centuriae seniorum pěchoty (od 45—60 let) byly povinny pouze k obraně města. Setniny mladých vojnův (od 17—45 let) vytáhly do boje v podobě falangy; řady byly 500 mužů dlouhé a 7 mužů hluboké. V prvních čtyřech řadách bojovali těžkooděnci 1. třídy, pátou řadu tvořili občané z druhé třídy, šestou a sedmou řadu občané ze třídy 3. a 4. Mimo falangu bojovali lehkooděnci ze třídy páté. Všeobecné popsání občanstva i jmění

¹⁾ Před 1. válkou punskou. ²⁾ Jugerum = ¼ ha. Původně tolik půdy, kolik mohlo spřežení volů za jeden den zorati.

(census) dalo se po vypršení každého pětiletí (lustrum). Z té příčiny rozdělen Řím uvnitř hradeb na 4 tribue a ke každé přidělen jistý počet venkovských okresův (regiones). Vedení dotyčných listin měli na starosti curatores tributum, jimž též svěřeno vybírání mimořádné daně k účelům válečným (tributum). K povinnostem, jež ukládaly se obyvatelstvu v centuriích zastoupenému, družilo se právo, scházeti se na sněmích po centuriích (comitia centuriata), ale zde rozhodováno centuriatim pouze o válce výbojné (napřed hlasovaly setniny jízdy, pak občané první třídy atd.). Všecka ostatní práva politická podržela i na dále comitia curiata. Plebejové získali novou ústavou aspoň to, že přijati jsou v řady občanstva, což první bylo vymožeností v úsilí jejich, dosíci úplné rovnoprávnosti občanské.

5. Náboženství římské spočívalo na náboženských názorech starolatiných a sabinských, k nimž později přistou-pily živly řecké. Odtud rozeznávali se bohové domorodí od přistěhovaných. Znamenitější bohové byli: 1. Jupiter, nejvyšší mezi všemi bohy, bůh hromu a blesku, vládce všehomíra. 2. Manželkou byla mu Juno, bohyně nebes. 3. S Junonou spřízněna byla Diana, prvotně bohyně Luny, později ztotožňována jest s řeckou Artemidou a Hekatou. 4. Minerva, bohyně moudrosti. 5. Janus, bůh počátku a konce. Zobrazován s dvěma obličejí. Chrást jeho v Římě zůstal zavřen v míru. 6. Luna. 7. Sol. 8. Z náboženství řeckého záhy přijati: Apollo, Demeter (Ceres) a Hermes (Mercurius). 9. Saturnus, bůh úrody polní. 10. Mars, bůh jaré síly přírodní, později bůh války a ochránce Říma. 11. Herkules, původu latinského, splynul s řeckým Heraklem. 12. Pikus, ochránce lesův. 13. Faunus, bůh pastvin a stád. 14. Silvanus, ochránce sídel lesních. 15. Feronia, Flora a Venus (tato splynula později s řeckou Afroditou), bohyně květův, úrody a jara. 16. Pales, bohyně pastevcův. 17. Vertumnus a Pomona, ochránci podzimních plodin. 18. Fontus, bůh pramenův. 19. Neptunus přešel z kultu řeckého. 20. Vulkanus, bůh zhoubného ohně. 21. Vesta, bohyně domácího krbu i občanského života. 22. Orkus byl vládcem v podsvětí, kdež v tichu věčném čistě duše zemřelých (manes) svůj měly stánek. Duše zatracených (larvae) v děsných podobách zjevovaly se smrtelníkům. 23. Lares a Penates, bůžkové domácí. 24. Genii, Salus, Fides, Juventas, Pudicitia etc.

Zobrazování bohův Římané původně neznali, ctili bohy své v pouhých symbolích (Jupiter ctěn v kameni, Mars v kopí, Vesta v ohni). V době pozdější hl. působením vlivu řeckého Římané zosobňovali bohy své, ale v bujně obrazotvornosti Řekům se nevyrovnali. Bohům obětováno doma. Sbory kněžské sloužily a podrženy byly toliko účelům státu: 1. Pontifices (9, později 15), v jichž čele pontifex maximus, měli dohled nad veškerou bohoslužbou, řídili kalendář, rozhodovali ve přích manželských a dědičských a zaznamenávali nejdůležitější příběhy (annales pontificum). 2. Flamines přičtení službě tří hlavních božstev (flamen

Dialis, Martialis a Quirinalis). 3. **Fetiales** (20) vypovídali válku a sjednávali mír dle posvátných obyčejů. 4. **Augures** (9, později 15) zpytovali vůli bohů v čas potřeby veřejné (auspicia) ze znamenání na nebi (hromu a blesku), z letu ptactva a zobání posvátných kuřat. K nim družili se 5. **Haruspices**, kteří věštili ze vnitřnosti obětovaných zvířat. 6. **Vestalské panny** (6) chovaly věčný oheň a palladium s nebe spadlé. 7. **Salii**, zasvěcení službě Martově (Mars Gradivus) a k ochraně svatých štítův (ancilia), tvořili dva sbory po 12 členech; pořádali slavnosti k počtě Martově (v bř.).

3. Republika za vlády patriciův. (510—366).

Pr. Kr.

510 **Královská rodina Tarquiniovcův vypuzena. Řím stal se aristokratickou republikou**, v jejímž čele dva konsulové. Převrat způsoben patricii, kteří plebeje získali některými ústupky: komititím centuriátním popráno účastenství v zákonodárství, přenecháno jim právo provokační, jež též na plebeje rozšířeno, a právo voliti nejvyšší úředníky. Mimo to doplněn senát ze zámožných rodin plebejských. Odtud patres (et) conscripti.

509 **L. Junius Brutus a L. Tarquinius Kollatinus** prvními konsuly. Povstání v Římě, vzniklé ve prospěch vypuzené rodiny královské, v zárodku krvavě potlačeno (synové Brutovi popraveni). Jméni rodiny královské ponecháno plebejům. Tarquinius Kollatinus odchází, podezírán jsa, dobrovolně do vyhnanství. Jeho místo zaujal **P. Valerius Publikola** (t. j. přítel lidu).

Ústava. V čele státu dva konsulové (do času decemvirův zvaní jsou praetores nebo iudices), kteří voleni jsou od komitití centuriátních z patriciův na dobu jednoho roku. V dobách pozdějších odcházeli po uplynutí úřední moci jako prokonsulové do provincií. Úřadovati počali 1. lednem. Dle nich zván též rok. Odznaky důstojnosti měli jako dříve králové (sr. 77). Zemřel-li konsul v roce, zvolen jeho zástupce, consul suffectus. Ze skutků svých byli odpovědní a měli vzájemné právo veta. Působnost jejich: 1. Imperium (správa státu v době míru i války). 2. Auspicia publica. 3. Svolávati komitia a senat. 4. Censur. 5. Lectio senatus. 6. Jmenovati (2) **quaestory**, jichž působnost (quaestores parricidii) rozšířena zákonem Valeriovým r. 509 i na správu financí (quaestores aerarii). Kněžskou moc králův vykonával **rex sacrificulus**, ježž doživotně ustanovoval pontifex maximus. V působnosti soudní omezení konsulové r. 509 zákonem (lex Valeria de provocatione), jímž dopouštělo se odsouzeným k smrti neb trestům tělesným (kromě práva vojenského) odvolati se ke komititím centuriátním (viz shora). Provokace vztahovala se pouze na obvod města. Vedle konsulů v řízení státu účastnil se **senat**, jehož moc vždy větší,

ani konsulové jsou odpovědní netroufali sobě užívati moci své bez jeho rady a rozhodnutí. Tak stali se výkonnými orgány senatu, jenž jednal o předlohách zákonodárných, řídil záležitosti zahraniční a (později) v rukou měl i vedení války. **Comitia centuriata.** Působnost: 1. Rozhodování o válce a míru. 2. Volba konsulův, později praetorův a censorův. 3. Přijímání neb zavrhování zákonodárných předloh. 4. Provokace. **Comitia curiata** byla v působnosti politické omezena na potvrzování voleb a úradkův, jež předsevzaty v komitích centuriátních. Tak aspoň rozumí se rčení: patres (patricii) auctores fiunt. Jinak rozhodováno tu o záležitostech čistě patricijských (arrogatio čili přijetí svéprávného za vlastního, transitio ad plebem a p.). V době pozdější pozbyla všeliké váhy a zanikla úplně.

Pr. Kr.

507 **Porsena**, král z etrurského města Klusia, udeřil na Řím, zmocnil se města a držel je nějaký čas v poddanství. V míru získal asi 1/3 římského území. Neměl tedy Porsena v úmyslu, jak pověst udává, pomoci vypuzeným Tarquiniovcům k trůnu. Porážku tuto hleděli Římané zastříti pověstmi o skutečích hrdinských (Horatius Kókses, Mucius Scaevola, Kloelia).

504 **Sabiňan Atta Clausus (Appius Klaudius)**, usadiv se na území římském za řekou Anionem s 5000 členy svého rodu a klienty, přijat jest mezi rody patriciův. Téže asi doby spatřujeme Řím s okolím rozdělený na 4 tribue městské (tribus urbanae) a 17 tribuí venkovských (tribus rusticae). Počet tribuí vzrostl poněmáhla na 35 a zůstal potom stále na této výši, neboť pozdější novoobčané vřadování jsou do těchto okresů, třeba bydlíště jejich bylo na vzdáleném místě.

Odstoupeného území nabyli Římané jen poněmáhla: úlevou byla jim zajisté porážka, kterou utrpěli stejného času Etruskové při pokusu dobytí Latia (Latinům přispěla řecká osada Kyme s Aristodemem v čele). Řím v nebezpečení i na jiných stranách: Aequové a Volskové zmocnili se měst odňatých jim v době královské; Vejentové zakročili ve prospěch vypuzených Tarquiniovců (poražení jsou v lese Arsijském v j. Etrurii mezi Vejemi a Římem; v souboji padl J. Brutus a Tarquiniův syn Aruns) a 24 města spolku latinského pozvedla zbraň, aby vypustila se z hegemonie římské. To příčinou, že zřízena **diktatura** (lex de dictatore creando): na rozkaz senatu a ve srozumění s ním jmenoval jeden z konsulů po vykonáních auspiciích na dobu nebezpečení (nejdéle na 6 měsíců) **diktatora** s mocí neomezenou doma i v poli. (Prvním diktátorem T. Larcius r. 501). Pomocníkem diktátorovým byl **magister equitum**.

496 Diktátor Aulus Postumius porazil Latiny na úpatí hory Algidu u jezera Regillu, v. od hory Albanské.

Stejně doby zmitána republika římská též **bouřemi vnitřními**, jichž příčina vězela v **poměrech politických a sociálních**. Národu, zastoupenému v komitích centuriatních, náležela sice dosti důležitá práva politická, ale hlavní moc v státě měli nicméně patriciové ve svých rukou. Oni vládli v senátě, a jedině z jejich řady brání nejvyšší úředníci, již ovšem hleděli prospěchu pouze své strany. Rozhodování dostávalo se ponenáhlu do rukou rodin nejzámožnějších (Valeriové, Horatiové, Fabiové, Quinktiové, Klaudiové). To trnem v oku plebejům zámožným, kdežto plebejové ostatní měli příčinu k nespokojenosti po straně jiné: vyzbrojení do války bylo nákladné, zanedbáváním prací polních v době války klesalo jejich hospodářství, zrušení polností nepřítelům dotýkalo se hlavně statkářův malých, úřadování patricijské bylo strannické, zákony dlužní byly přísné a zaváděly dlužníky do žalářů patricijských a do otroctví, ager publicus rozdělován až na malé výjimky pouze patriciům za mírné nájemné, jež však od quaestorův ani nežádáno, a tak přecházet majetek státní do rukou **šlechty** (patriciův).

R. 495 zpěčují se plebejové táhnouti do války proti Volským. Odpor uchlácholen konsulem P. Serviliem, jež na čas války zákony dlužní zastavil. Roku následujícího strhla se válka znova. Plebejové táhnou do boje pouze na přímluvy oblíbeného diktatora M. Valeria. Tento po ukončení vítězné války marně žádá na senatu úlevy pro plebeje.

To příčinou

Př. Kr.

494 vystěhování plebejův na Horu svatou sv. od Říma na pr. bř. doln. Aniona (Secessio plebis in Montem sacrum). L. Sicinius Bellutus vojensky spořádané plebeje odvádí za řeku Anio, kdež předsevzato založiti nové (plebejské) město. Diktator M. Valerius zprostředkoval narovnání (vypravování o Meneňovi Agrippovi jest smyšlenkou doby pozdější). Toho docíleno smlouvou (leges sacrae), dle které: 1. Prohlášeno prominutí trestu za čin vykonaný. 2. Urovnány poměry dlužní. 3. K ochraně plebejův zřízeny zvláštní úřady plebejské (tribuni plebis a aediles plebis).

Tribuni plebis (nejprve 2, pak 5, posléze 10) volení jsou každoročně z plebejův zprvu v komitích centuriatních. Po čas úřadování byli nedotknutelní (sacrosancti). Působnost jejich ustálila se časem následovně: 1. Ochraňovali plebeje proti všelikému bezpráví (ius auxilii). 2. Směli zastavovat vykonávání rozsudkův a klásti odpor proti každému opatření správy veřejné (ius intercedendi). 3. Svolávali plebs ke komitiím (ius cum plebe agendi). **Comitia tributa** svolávána byla dle potřeby. Až do decemvirův účastnili se jich pouze plebejové podle jednotlivých tribunův bez ohledu na stáří a jmění. Snesení jejich nazývána plebis-cita. 4. Byli přítomni zasedáním senatu, kdež pozvedali hlasu (veto) proti usnesením, kdykoli zdála se činiti proti

zájmům plebejským (ius cum patribus agendi et sententiam dicendi). 5. Měli právo zatýkati každého, kdož by jim v úřadování zbraňoval (ius prensionis). 6. Moc jejich nesahala za obvod městský a nevztahovala se na imperium militare (na diktatora). 7. Měli vzájemně právo veta a byli z úřadování svého zodpovědní. — Pomocníky tribunův byli **aedilové** (2). Jmenování jsou od tribunův. Působnost: 1. Usnesení plebejská a listiny práv plebejských se týkající v chrámu Cereřině uschovávati. 2. Dohlžeti na trhy (cura annonae) a na pořádek v městě (cura urbis). 3. Pořádati slavnosti plebejské (ludi plebeji).

Zřízením tribunatu nebyl učiněn konec bouřím vnitřním: boj veden nyní aspoň cestou zákonní; na jedné straně patriciové s konsuly v čele, na druhé plebejové vedeni tribuny.

Př. Kr.

493

Konsul **Spurius Cassius** obnovil **spolek s městy latinskými** (Foedus aequum: connubium, commercium s právem přestěhovacím, vzájemná pomoc ve válce s rovným dělením kořisti).

Ustavičné války s Aequy a Volsky. Římané zakládají vojenské osady (Velitrae, Suessa Pometia, Ardea), jež osazují též obyvatelstvem z měst latinských. Do doby této připadá

491

pověst o Koriolanovi, kterou znázorňovala se důležitost sev plebejských první secessí nabytých: K. Marcius Koriolanus, jemuž byli proti myslí ustupky učiněné plebejům, navrhl senatu v čas hladu, v Římě neúrodou vzniklého, aby obilí, v Kampánii a Etrurii zakoupené, bylo plebejům rozděleno pod výminkou, když by se vzdali tribunatu. Soudu tribunův před komitii tribunův unikl dobrovolným vyhnanstvím do země Volskův, kdež bezpochyby v čele uprchlíkův římských stejně smýšlejících připojil se k vojsku, jež Attius Tullus vedl do boje proti Římu. Od dobývání obleženého města upustil Koriolanus teprve na prosby matky Veturie a manželky Volurnie. Zemřel ve vyhnanství.

486

Hernikové přijati jsou do spolku latinského.

486

Sp. Cassius Viscellinus, ja po třetí konsulem, provedl zákon, aby vyměřeny byly pozemky státní (ager publicus), aby část jeho byla rozdána mezi chudé plebeje (zabránění proletariatu) a ostatek přenechán patriciům v nájmu (**první lex agraria**). Patriciové dovedli překaziti provedení zákona tohoto, obžalovali navrhovatele a odpravili jej. (Událost tato není s dostatek zaručena.)

486—479 Patriciové volili za konsula vždy jednoho člena z rodu **Fabiův**, aby záměrným způsobem Kassiova bylo tím jistěji zabráněno. Fabiové odvraceli lid od záležitostí vnitřních zdvižením nebezpečné války proti Vejentům.

V této době v čele jedné strany patricijské, přející požadavkům plebejským, stojí Horatiové a Valeriové.

Př. Kr.

479 **Fabiové**, znepřátelivše se s patricii, přešli na stranu chudiny. Neshody z toho jim vzniklé byly příčinou, že vystěhovali se z Říma a usadili se (306 gentilův a 4000 klientův) v území Vejentův, jež svou silou chtěli učiniti Římu neškodnými.

477 Fabiové poražení jsou a téměř vyhubení od Vejentův v bitvě při říčce Kremera, přítoku doln. Tibera z pr. bř.

473 Tribun Gnaeus Genucius zavražděn, poněvadž odvážil se pohnati bývalé konsuly před soud pro rušení zákonův agrárních. Roztrpčená plebs provedla

471 zákon Publilia Volerona, aby tribunové a aedilové voleni byli v komitích tributních (ut plebei magistratus tributis comitiis fierent).

462 Tribun K. Terentilius Arsa učinil v komitích tributních návrh, aby komise pěti plebejův vypracovala **psané zákony**, kterými by imperium konsulské bylo řádně omezeno a tím postavení plebejův k patriciům na jisto vytčeno (ut quinque viri creentur legibus de imperio consulari scribendis). Návrhem tímto rozpoutány **strannické vášně** ještě více. Té doby dobrodružný Sabinian Appius Herdonius v čele politických uprchlíků římských pokusil se (460) o dobytí města (zmocniv se Kapitolia), a Aequové obklíčili (458) vojsko konsula L. Minucia na hoře Algidu (vyproštěno diktátorem L. Quinctiem Cincinnatem). Ponenáhlu kloni se patriciové k smíru: a) 457 rozmnožen počet tribunův na 10; b) 456 přenechán Aventinus chudým plebejům (lex Icilia de Aventino publicando); c) 454 určena výška pokut, jež konsulům bylo dovoleno ukládati, jinak bylo lze užiti práva provokačního (sr. 80). — Plebejové požadavek dřívější zmírnili aspoň potud, že upustili od výhradného účastenství při žádaném sepsání zákonův, k němuž senát v zásadě svolil, vyslav (454) prozatím do Recka a jižní Italie tři vyslance, aby poznali zákony řecké. Po jich návratu:

451 **Decemvirat** (decemviri consulari imperio legibus scribendis). Komise desíti mužův, mající za úkol napsati zákony, byla zvolena v komitích centuriálních na dobu jednoho roku s plnou mocí vládní: přestala na ten čas působnost všech úřadův i provokace (plebejové spokojili se i tím, že do komise zvoleni byli pouze patriciové).

Dílem decemvirův 10 desek zákonův, jež však nebyly úplny. Proto i na rok 450 předsevzata volba nových decemvirův (tenkrát zvoleno též několik plebejů). Zákony doplněny nyní ještě dvěma deskama (**leges duodecim tabularum**,

trvaly to „*leges omnis publicae privatae iuris*“). Decemvirové roku druhého prosuli neblaze ve správě státu činy násilnými (hl. Appius Klaudius) a nevzdali se vlády ani po vypršení lhůty zákonné, ač je k tomu mírná strana patricijská (Horatiův a Valeriův) napomínala. Zavraždění plebejského tribuna L. Sikkia Dentata a zneuctění Virginie, nevěsty býv. tribuna L. Icilia, nespravedlivým náležen soudním daly podnět k **revoluci**: lid v Římě povstal a vojsko do boje proti Aequům a Sabinianům vyslané obsadilo Aventin a pak Horu svatou (druhá secessio plebis in Montem sacrum). Decemvirové přinuceni vzdáti se vlády (Appius Klaudius a Spurius Oppius zbavili se života v žaláři, ostatní decemviry stihlo vyhnanství), vláda pravidelná obnovena. Nově zvoleni konsulové, L. Valerius a M. Horatius, usmířili plebeje zákony zv.

Př. Kr.

449 **Leges Valeriae Horatiae**: 1. Ne quis ullum magistratum sine provocati-one crearet, qui creasset, eum ius fasque esset occidi (právo provokační mělo míti volný průchod vždy, tedy i v době diktatury). 2. Ut qui tribunus plebis, aedilibus nocuisset, eius caput Jovi sacrum esset (nedotknutelnost tribunův a aedilův zaručena). 3. Ut quod tributim plebs iussisset, populum tene-ret (**comitia tributa** nabyla moci zákonodárné, ač comitia centuriata své dřívější působnosti nepozbyla. Od té doby účastní se komití tributních všechno obyvatelstvo, plebejové i patriciové). Vedle komití tributních svolávána i na dále **concilia plebis** od tribunův k volbě tribunův a aedilův a k vyřizování záležitostí čistě plebejských. V téže době patricijští

447 **quaestorové** voleni jsou v komitích tributních.

O něco později (421) rozmnožen počet jejich na 4 (q. urbani a militares), r. 409 přistoupen úřad ten i plebejům. R. 289 (lex Papiria) působnost quaestorův jakožto „quaestores parricidii“ přenesena na úředníky zvané „tresviri capitales“; zbyla tedy quaestorům správa pokladny státní (aerarium), umístěné v chrámu Saturnově, a dozor nad účtováním všech příjmův a vydání státních. Mimo to bylo jim opatrovati v témž chrámu všechny veřejné listiny (zákony, usnesení senatu, listiny censorův). V provinciích vedle správy pokladny náleželo jim zastupovati vojévůdce a místodržitele ve věcech vojenských a soudních. (Časem počet jejich vzrostl dle potřeby, za Caesara 40). Zápa-seň plebejův s patricii o **rovná práva** trvá dále:

445 **Zákon tribuna G. Kanuleia**, jímž dopouštěly se právní sňatky mezi plebeji a patricii (**lex Canuleia de connubio**: ut connubia plebi cum patribus essent). Návrhu devíti kolegův Kanulejových, aby úřad konsulský i plebejům byl přístupným (ut alterum ex plebe consulem fieri liceret), vzpírali se pa-

triciové houževnatě. Konečně došlo ke shodě, dle které měli státi v čele republiky od r.

Př. Kr.

444 tribunové vojenští s mocí konsulskou (tribuni militum consulari potestate), volení v komitích centuriálních z patriciů i plebejů (promiscue ex patribus et plebe), ač tak, že příslušelo senatu rozhodnouti, zda provést se má volba konsulův neb tribunův vojenských (tito voleni z počátku 3, pak 4, konečně 6). Vlivem svým dosáhli toho nicméně patriciové, že dlouhou řadu let i na úřad tribunův vojenských voleni mužové z jejich řad (teprve r. 400 zvolen první plebej za tribuna vojenského). R.

443 zřízení úřad censorův, jimž hleděli patriciové pojistiti si do budoucna značnou část práv, až posud od konsulův vykonávaných. Censorové (2) voleni jsou pouze z patriciův v komitích centuriálních na dobu 5 let. (R. 433 lex Aemilia obmezila úřadování censorův na jeden rok a 6 měsícův, ale volba nových censorův konala se i na dále po období pětiletém). Působnost: 1. Popis občanstva dle tříd (census); s ním souviselo sestavování senatu (lectio senatus) a jmenování rytířův (recognitio equitum). 2. Dohled na mravnost veřejnou i soukromou (regimen morum): důtky pro zanedbávání povinností, přepych a t. p. mohly způsobiti vyloučení ze senatu (senatu movere) a ze stavu rytířského (equum adimere), aneb vráždění do nižší třídy občanstva. 3. Sestavování rozpočtů státní. Sem náleželo i pronajímání státního majetku, zadávání veřejných prací a dodávek. — Úřad censorský nabyl časem té váhy, že k němu navrhování pouze konsulařové (sanctissimus magistratus).

405—396 Římané válčí nanovo s **Vejenty**. Neochotní k válce plebejové získání jsou vyplácením **žoldu** z pokladny státní. Obleženému městu nadarmo hledí přispěti Etruskové z Kapeny a Falerii. Římané konají poprvé službu vojenskou i v zimě. Válka skončena dobytím a **rozbořením Veji**; palma vítězství připadla patricijskému diktatorovi **M. Furiovi Kamillovi**. Po válce nepokoje v Římě: plebejové provedli assignaci značné části území vejevského, čemuž patriciové majíce v čele Kamilla se vzpírali. Nenáviděný Kamillus obžalován jest pro domnělé přivlastnění si kořisti ve válce nedávné a přinucen odejíti do vyhnanství (391).

Dalšímu šíření moci římské v Etrurii učinili na ten čas přítrž **senonští Gallové** vpádem do Latia (sr. 73). Za příčinu vzali si porušení mezinárodního práva, ani římské vyslanci bojovali proti Gallům při obléhání Klusia.

390 Římané jsou poraženi od Gallův (Brennus) v bitvě nad říčkou Allii, přítoku Tibera z l. bř. s. od Říma. Řím dobyt a vypálen, toliko na Kapitoliu uhájil se **M. Manlius**. Po zpusťování Latia vydali se Gallové na cestu zpáteční, davše si vyplatiti výkupné: snad

nedostatek potravy a vpád Venetův do jejich území je k tomu přiměl. (Pověst o husách kapitolských; též vítězství **Kamillovo** (Vae victis) jest výmyslem.) Po odtažení Gallův chtěli se plebejové usaditi ve Vejích; výmluvnosti Kamillově podařilo se přiměti je k návratu do zpusťoveného Říma („alter conditor urbis“).

Vpádem galským otrčeno panství římské nad sousedními krajinami; obnoviti je bylo nyní úkolem Římanův. Bojováno tedy za tím účelem celou řadu let: panství římské rozšířeno od lesa Ciminského po krajiny Volských. Té doby Gallové vpadli ještě několikráte do Latia, ale vždy jsou odraženi. R. 367 porazil je u Alby **Kamillus** po páté jsa diktátorem, a potom ještě pětkráte. Pověsti o rekovnosti římské: Titus Manlius Torquatus, M. Valerius Corvus. **Změny v zařízení vojska** taktéž Kamillovi se připisují. **Falanx** rozdělena na tři voje:

Předním vojem byli 1200 hastati: flos iuvenum pubescentium.
Druhým „ „ 1200 principes: robustior aetas.
Třetím „ „ 600 triarii: veteranus miles spectatae virtutis.
K tomu . . . . 1200 velites: rorarii (lehkooděnci).

4200 = legio, k tomu 300 jezdcův.

Legie dle potřeby mohla se sesíliti na 5000, 5200, 6000 neb 6200 pěších. Každý voj dělil se na 10 manipulů (legie tedy na 30). Později (v době Polybiově) za příčinou lepší taktiky byl rozdělen manipulus na dvě centurie (legie tedy měla 60 centurií). Rozdílnost v ozbrojení řídila se dle vojev a ne dle tříd. Těžkooděnci měli přilbici, kruny, holeně, meč a štít. První dva voje opatřeny házcími oštěpy (pilum), triarii třímali kopí (hasta). Tito účastnili se boje, když bylo nejhůře (res ad triarios pervenit). Lehkooděnci tvořili vojsko pomocné a byli vzadu; jízda po stranách. 300 jezdců při každé legii dělilo se na 10 turm po 30 mužích. V době pozdější k vojsku tomuto přidružily se sbory spojencův (socii) z italských měst a latinských osad, a od druhé války punské pomocné sbory (auxilia) ze zemí, ve kterých válka vedena.

Po vpádu galském zmítán Řím **vnitřními nepokoji**: bída a dluhy tížily plebeje chudé, kdežto plebejové bohatí těžce nesli, že z úřadu vojenských tribunův z pravidla jsou vylučováni (patricius **M. Manlius Kapitolinus** obětí vášní stranických proto, že chudině byl dobrodincem a o dosažení jejich práv usiloval; r. 384 obžalován byl z veležrády a utracen). Prosperchy obou stran plebejských dovedly sloučiti

Př. Kr.

376

návrhy zákonův tribuna K. Licinia Stolona a L. Sextia Laterana (leges Licinia Sextiae): 1. Ut deducto eo de capite, quod usuris pernumeratum esset, id quod superesset, triennio aequis portionibus persolveretur. (Zaplacené úroky měly býti od jistiny odečteny

a zbytek splacen v pravidelných lhůtách v době tří let. Tím mělo býti znamenitě polehčeno zchudlým a zadluženým plebejům). 2. Ne quis plus quingenta iugera agri publici possideret. (Nikdo neměl držeti v nájmu pozemku státního více 500 juger. Tak byla pojištěna vždy část pozemku veřejného pro assignaci). 3. Ne tribunorum militum comitia fierent consulumque utique alter ex plebe crearetur. (Volby vojenských tribunů měly přestat, a z konsulův měl být jeden plebejský.)

Od těchto návrhů nechtěla upustiti ani chudina ani aristokracie plebejská. Po 10 letech prostřednictvím Kamillovým přišlo k narovnání mezi patricii a plebeji, takže přijaty

Př. Kr.

366

zákony Liciniovy Sextiovy (L. Sextius

Lateranus prvním plebejským konsulem) stou výhradou, že **soudnictví** (ve přech občanských) vyňato z dosavadní působnosti konsulův a vneseno na zvláštní **patricijské** úředníky: **praetores**, z počátku jeden, od konce první války punské dva: praetor urbanus a peregrinus, pak 4, 6 a od doby Sullovy 8. Když zřízeny stálé porotní soudy, quaestiones perpetuae, v nichž se jednalo o veřejném právu, příslušela jim i pravomoc hrdeční.

Stejně doby rozmnožen počet aedilův o dva **aedily patricijské** (aediles curules), jejichž působnost zvláštní jevila se ve přích obchodních a v pořádání nákladných slavností národních, lidí Romani či Maximi. Caesarem rozmnožen úřad aedilský ještě o dva: aediles plebis ceriales, jimž bylo starati se pouze o trh potravín.

4. Od zákonův Liciniových Sextiových do počátku válek punských. Boj o vládu nad Itálií (366—264).

Zákony Liciniovými Sextiovými nebyly sice odstraněny naprosto rozdily mezi patricii a plebeji, ale učiněna jimi aspoň přítrž domácím nepokojům a položen jimi základ k úplné rovnoprávnosti občanské. Tak již r. 365 úřad kurulský aedilův přístupen plebejům. R. 356 G. Marcius Rutilus stal se prvním plebejským diktátorem a r. 351 prvním plebejským censem. R. 342 domohli se plebejové práva k oběma hodnostem konsulským. R. 339 **leges Publiliae Philonis**: 1. Ut plebiscita omnes Quirites tenerent (komitia tributní postavena úplně na roveň komitiím centuriatním). 2. Ut legum, quae comitiis centuriatis ferrentur, patres ante initum suffragium auctores fierent (komitia kuriatní zavázána jsou dávatí **napřed** schálení svého ke snesením v komitiích centuriatních). 3. Ut alter utique ex plebe censor crearetur (jeden z censorů má být plebejský). R. 337 týž Q. Publius Philo prvním plebejským praetorem. R. 326 lex Poetelia Papiria (Ne quis aeris alieni causa nectatur,

utique bona tantummodo obnoxia sint) ulevila zchudlým a zadluženým potud, že po odstoupení jmění k dobru věřitele byli jisti osobní svobodou, odstraněno otroctví pro dluhy. R. 312 vřadil censor Appius Klaudius (proslavený svými velkolepými stavbami: via Appia, aqua Appia) četné propuštěnce a občany nemovitých statkův nemající do všech tribuí a dle majetku do všech centurií. Tuto radikální novotu změnil r. 304 Q. Fabius Rullianus potud, že propuštěnce a občany řečené obmezil na 4 tribue městské. R. 300 lex Ogulnia učinila hodnost pontifikův a augurův plebejům přístupnou. R. 287 povstání chudiny římské (třetí secessio in m. Janiculum), jemuž učiněn konec okamžitým ulevením bídy a pojištěním nabytých práv (287 **lex Hortensia** stanoví, že concilia plebis postavena na roveň komitiím tributním. Tribunům přičeno právo svolávati senat a činiti tu návrhy. R. 286 **lex Maenia** doplňuje druhý zákon Filonův tím, že tam dotčená schválení vztahovati se mají též na volby v komitiích centuriatních předsevzaté. Nejdůležitější úřady byly sice nyní přístupny všem občanům, ale skutkem zůstávaly v rukou nejvznešenějších rodin římských: dovedly si je udržeti vychováním synův v tom směru, bohatstvím a vlivem na venek. Tak utvořila se **šlechta úřednická** (nobiles, optimates), v jejíž řady dostati se bylo úkazem řídkým (homines novi).

Př. Kr.

343—341 První válka samnitská.

Údaje o válce této jsou velice nejisté. Příčinu zavdali obyvatelé města Kapuy a Teana, žádající od Římanův pomoci proti svým **samnitským** soukmenovcům, do Kampanie ustavičně loupežné vpády činícím. Samnité od Římanů poraženi (posléze u Suessuly jv. od Kapuy). V míru dostalo se Kapuy Římanům, Teanum zůstaveno Samnitům.

340—338 Válka s Latiny.

Latinové nelibě nesli závislost od Říma. Dvě vítězství římská válku rozhodla: první pod **Vesuvem** (T. Manlius Torquatus a P. Decius Mus), druhé u **Trifana** v Latii. **Spolek latinský zrušen**. Latinové vřadění jsou jednak do obce římské a utvořeny z nich dvě nové tribue, jednak poměr jejich k Římu upraven na základě zvl. smluv (většinou uděleno římské právo občanské bez práva hlasovacího, některé obce pozbaveny hradeb městských a skoro všechny potrestány odnětím části území, na němž zřizovány římské vojenské osady).

326—304 Druhá válka samnitská.

Založení osady Fregell, kterou hleděli Římané pojistiti sobě krajinu ř. Liris, a snaha jejich, aby města řecká v Kampanii, Palaiopolis a Neapolis, uvedli v odvislost, příčinou války.

Římanům hned z počátku války podařilo se přivésti na svou stranu řecená dvě města a mnohá jiná města kampanská; spolek s Lukany a Apuly pojistil je proti Tarentanům, kteří penězi a válečnými potřebami Samnity zásobovali. Římané prokřestili si sice Samnii cestu do Apulie a na bojišti zůstali z počátku vítězi, ale r. 321 poraženo vojsko římské od mladého vůdce samnitského **Gavia Pontia v soutěskách Kaudijských** (Furculae Caudinae), na hranicích Kampanie a Samnia. Rozhodný obrat šestí válečného pro Římany nastal od r. 314; Luceria, Capua, Nola, Fre-gellae dobyty zpět; k zabezpečení území nabytého zaklá-dány vojenské osady a nákladné silnice (via Appia). R. 311 zdvihli se **Etruskové** k válce proti Římu, jsou však přemoženi v 3 letech. Stejně doby na bojišti jižním statečně si vedl dikta-tor **L. Papirius Kursor** (porazil Samnity ve velké bitvě u **Lon-guly** v Latii nedaleko Ardeje r. 309). V bojování pokračováno i nyní, neb k Samnitům přidali se Umbrové, Hernikové, Marsové, Pelignové, Frentanové, Marrucinové a Picentové. Římané poprvé vystrojili **vojsko námořní** (při dobývání kamp. Nucerie). R. 305 dobyto po **bitvě vítězné** hl. m. samnitské **Bovianum**, čímž skončení války urychleno. Spolek mezi městy hernickými zrušen. Hernikové, Volskové a Aequové musili spokojiti se římským právem občanským bez práva hlasovacího. Při Samnitech a ostatních jejich společeních spokojili se na oko Římané odstoupením nepatrné části území. Mimo to bylo Samnitům uznati neodvislost Lukanův a zřícení vlády nad **Kampanií, která byla nyní římskou**. Na půdě nově získané zakládány kvapem **osady vojenské**, jež spojovány nákladnými silnicemi.

Př. Kr.

298—290 Třetí válka samnitská.

Samnité hleděli nesporně obce lukanské odvrátiti od Římanův, což se jim též podařilo. Od svých straníkův voláni jsouce Římané na pomoc, vypravili jedno vojsko do Lukanie a druhé do Samnia. Neočekávaný obrat ve válce způsobil samnitský vůdce **Gellius Egnatius** vtrhnuv do Etrurie, aby tu rozohnil obyvatelstvo k nově, všeobecné válce proti Římu. Se Samnity spojili se Etruskové, Umbrové a senonští Gallové. Římané napjali všechny síly své. Hlavní vojsko jejich (**Fabius Maximus Rullianus** a **P. Decius Mus**) porazilo Samnity a spojence ve velké bitvě u **Sentina** v Umbrii nad h. tokem ř. Aesis r. 295. Umbrové, Etruskové a senonští Gallové podrobili se Římanům, Samnité r. 291 pokořili se konsulovi **Kurioví Dentatovi**; Římané spokojili se uznáním svrchovanosti a pomocí ve válce, jinak samostatnosti Samnitův ušetřili.

285—282 Římané válčí s Lukany a Bruttií,

spojenci svými ve válce samnitské. Thurii a jiné obce řecké v Italii jižní, znepokojujány jsouce ustavičně loupežnými vpády Lukanův a Bruttiův, daly se v ochranu

Říma. Poselstvo římské, mající Lukany odvrátiti od vpádů řečených, bylo uvězněno. Lukanové pobouřili pak proti Římu Etrusky, Umbry, Gally senonské a keltické Boie. Na severním bojišti zvítězili Římané u **jezera Vadimonského** a u **Populonie**, na jižním u **Thurii**. Locri, Thurii, Kroton a Rhegion vešly ve spolek s Římany a přijaly posádky římské do svých hradeb.

Př. Kr.

282—272 Válka s Tarentany a Pyrrhem Epirským.

Příčina války: podporování Lukanův ve válce předešlé, zajetí lodí římských, které na cestě do Seny galské v zálivu Tarentském zakotvily (mužstvo bylo dílem pobito, dílem do otroctví prodáno), přepadení a potrestání Thurii pro spolek s Římany a neslýchaná pohana poselstva římského (L. Postumius), do Tarenta vyslaného (281).

Tarentané, bohatstvím sice oplývající, ale jinak zženštilí a prostopášní, hledali spásy v pomoci **krále epirského Pyrrha**. Pocházel z král. rodu Aiakovců v krajině Molossův (sr. 28). Zbaven v útlém mládí otcovské říše, žil na dvoře Ptolemajevců. Bojoval u Ipsu (301), došel potom vlády ve své říši a opanoval na čas i Makedonii. Nyní zamýšlel po příkladě svého strýce Alexandra Velikého založiti velikou říši Hellenickou, ovšem na západě. Na pomoc sice přišel (s 25.000 bojovníky a 20 slony), ale hned z počátku vedl si v Tarentu ne jako spojenec, nýbrž jako neobmezený vládce (mnoho Tarentanů utíká se do Říma).

280 V bitvě u Herakleie nedaleko pobř. zálivu Tarentského v Lukanii poražení jsou Římané (konsul P. Laevinus) od Pyrrha (bitva rozhodnuta slony — boves Lucas). Ztráty Pyrrhovy v boji veliké. Proto vysílá Pyrr. Kineu vyjednávat o mír, ač přidali se k němu Lukanové, Bruttiové, Samnité a většina měst řeckých. Kineovi dáva senat (zde hl. slepý konsular **Appius Claudius**) hrdou odpověď: Římané budou jednati s Pyrrhem o mír, až tento půdu italskou opustí.

279 Bitva u Askula v Apulii s. od h. toku Aufidu. Pyrrhus zvítězil sice nad Římany, ale za velkých ztrát. („Ještě jedno takové vítězství a veta bude po mně“). Proto přál si nyní s Římem nějak vyrovnati se, aby mohl čestně opustiti půdu italskou. Vhod mu tedy přišlo **poselství Syrakusanův**, žádající o pomoc proti Karthagiánům a Mamertinům. S Římany učiněno příměří, v Tarentě zanechána posádka.

278—275 Pyrrhus na Sicilii (sr. 14). V čase tom bojují Římané o obnovení bývalé své moci v Italii. Samnité a Lukanové volají Pyrrha k rychlé pomoci.

275 Pyrrhus poražen u **Maleventa** v j. Samniu od konsula **Mania Kuria Dentata** tak rozhodně, že do Epira se vrátil, aby se přichystal na novou výpravu proti

Římu, ale zemřel již r. 272 (sr. 68). Teprve po smrti jeho vydan Tarent od vojevůdce Pyrrhova Milona Římanům, čímž válka skončena.

Přemožením několika menších kmenů (Picentův, Salentinův) v letech potomních (—266) dokonali Římané boje o vládu nad Itálií střední a jižní. V území pokořeném neb nově nabytém zakládány vojenské osady a silnice. Mimo to hleděli Římané pojistiti sobě vládu též ve vodách italských, opevňující důležitější přístavy a zřizující loďstvo přispěním měst řeckých (r. 311 ustanovení dva velitelé námořní — duoviri navales, a r. 267 čtyři quaestorové lodní — quaestores classici).

V té době seznámili se Římané u Řekův dolnoitalských s výhodami a ražením **mince stříbrné**. Od času decemvirův užívali **peněz měděných** (spězových). Jednotkou byl as libralis, vážící 1 libru římskou (327 gr, 40 h), a uncia, jichž na as počítáno 12. Nyní, od r. 268, vzat za základ stříbrný denarius, denarius (asi 82 h), polovice jeho byla quinarius a čtvrtina sestercius. Dle sesterciiů počítány všechny velké obnosy. Vedle těchto stříbrných peněz zůstal starý as, ale ražen stále lehčí, takže v době Liviově platil asi 8 h. Od dob Caesarových a Augustových zobecněla místo stříbrné **měna zlatá**. Hlavní peněz zlatý byl aureus (20 K později 12 K). Z cizích peněz byly v Římě v oběhu řecké drachmy a pergamské cistophori, stříbrná mince v M. Asii nejvíce rozšířená; v Řecku byla za 4 drachmy, v Římě za 3 denary. Pak peníze egyptské (ptolemajské) a syrské.

Při organizaci vlády nad podrobenými krajinami italskými řídili se Římané zásadou, že panuje ten, kdo dělí (**divide et impera**). Bylo pak postavení jednotlivých obcí od Římanův odvislých toto:

1. **Coloniae civium Romanorum**. Přemoženým obcím odníмали Římané část území (obyčejně 1/3), kteréž pak zůstávalo buď pozemkem státním, nebo bylo prodáno aneb osadníkům římským uděleno. Tito, přestěhovavše se do obce již stávající, tvořili zde zvláštní třídu obyvatelstva — městskou aristokracii, z níž voleni dekuriioni t. j. senat, v němž duoviri byly nejvyšší městskou instancí. Římskými občany zůstávali nicméně osadníci římské i na dále (**civitates cum suffragio et iure honorum**). Postavení tohoto požívaly též mnohé obce sabinské a latinské pro zvláštní zásluhy, kterých si o stát římský dobyly. Z příčin podobných udělováno bylo právo to v době pozdější i jiným obcím italským.

2. **Civitates sine suffragio**: a) **Municipia**. Jmé-
nem tím označovalo se neúplné městské právo římské, jež udělováno bylo po zrušení spolku latinského mnohým městům latinským a i jiným. Obec taková požívala kommercia a konnubia, zachovala své zvláštní zřízení, ač tak, že ono přizpůsobováno co nejvíce zřízení římskému, ale za to neměla důležitých práv politických (práva hlasovati při volbách a pří-

stupu k úřadům). V době války stavěti jim bylo mužstvo do legií. b) **Praefecturae**. Při největším počtu municipií shledáváme zřízení praefektury. Do takových obcí totiž poslán každoročně od praetora „praefectus iuri dicundo“ jakožto nejvyšší instance soudní, aniž jinak zřízení ostatní bylo změněno.

3. **Civitates sociae et foederatae**: a) **Obce s právem latinským (ius latinum)**. K nim náležely obce latinské, pokud při svém vlastním právu městském se zachovati dovedly (jako Tibur a Praeneste), a jiné obce s právem latinským, hojně po Itálii rozšířené. Obce tyto požívaly samosprávy obecní, konnubia, kommercia a práva přestěhovacího (každý obyvatel takové obce mohl usaditi se v Římě a požívat tu do jisté míry plného práva občanského) a účastenství v pronajímání a požívání státního pozemku. Vojska jejich bojovala po boku legií římských. b) **Obce bez práva latinského**. Poměr jejich k Římu upraven ne všude stejně (**civitates foederatae**). Namnoze blížilo se postavení jejich k obcím s právem latinským, jinde opět (jako při spojencích sabelských) mělo ráz tuhé závislosti, jmenovitě při pomoci vojenské.

5. Od počátku válek punských až po Gracchy (264—133).

Př. Kr. 264—241 První válka punská.

Příčina války: Mamertini messanští žádali Římanův o pomoc proti Syrakuským (sr. 14). Senát rozpokoval se, neb vkročení vojska římského na půdu sicilskou mělo by v zápětí válku s Karthagiňany. Bojechtiví konsulové App. Klaudius a M. Fulvius vnesli rozhodnutí na komitě centuriatní, jež prohlásily se pro pomoc. Když předvoj římský dospěl do Rhegia (G. Klaudius), oznámeno mu z Messany, že pomoci římské již netřeba, ježto Mamertini prostřednictvím Karthagiňanův smířili se s Hieronem. Klaudius nedal se tím másti; přeplavil se přes úžinu a zmocnil se Isí Hannona, jenž vyprostil se ze zajetí vydáním hradu Messanského (264). Tak počala se válka (Hanno od Karthagiňanův ukřižován).

Strany válečné. Řím státem kontinentálním, Karthago státem námořním. V Římě ústava demokratická, v Karthagině aristokraticko-oligarchická. Řím mohl spoléhati na pomoc národův podrobených a spojeneckých, v Karthagině hluboké zášti národův ujařených, číhajících na první příležitost vzpoury. Prostředky válečné větší na straně punské, ale vojsko římské občanské, kdežto vojsko punské žoldnéřské. **Průběh války**:

263 Konsul M. Valerius Maximus porazil na hlavu spojené vojsko syrakusko-karthagině (zván odtud Messala).

Hiero II. povolil nátlaku svého lidu a vešel s Římany v mír a spolek. Příkladem toho následovaly četné obce řecké.

Př. Kr.

- 261 Římané vystrojili loďstvo válečné dle vzoru pěti-vešlice punské, na břehu Bruttia rozkotané, a opatřili je padacími mosty (corvi).
- 260 Konsul **G. Duilius** zvítězil u **Myi** na sv. břehu sicilském nad loďstvem karthaginským (Hannibal, syn Giskův). **Columna rostrata** z parského mramoru na fóru v Římě trvalým pomníkem prvního námořního vítězství římského.
- 260—257 Tuhé, ale nerozhodné boje na Sicílii (zde Hamilkar hrdinsky odporuje z Panormu a z Drepana), Sardinii a Korsice.
- 256 Senát římský usnesl se přeložit dějiště války do Afriky. I vypraveni konsulové **M. Atilius Regulus** a **L. Manlius Vulso** v čele 330 lodí; na jižním pobřeží sicilském vzato na palubu 40.000 bojovníků. **Loďstvo karthaginské**, počtem 350, hledělo překazit výpravu tuto, ale **bylo poraženo**
- 256 ve velkolepé bitvě u **mysu Eknomu** na jižním pobřeží sicilském. Konsulové přistáli pak bez překážky na břehu africkém, kdež, zmocnivše se přístavu **Klupejského** j. od předhoří **Bonu**, vítězně plenili území karthaginské. Dosavadní štěstí válečné příčinou skutku neopatrného: na rozkaz senátu vrátil se konsul **Manlius** s hlavní mocí do Itálie (20.000 zajatců prodáno v Římě do otroctví). V Africe zůstaven **Regulus** s 40 lodmi, 15.000 pěšimi a 500 jezdci. I nyní přálo štěstí zbráním římským, které podporovány domorodci, vzbouřenými proti Punům. Karthagiňané žádají o mír. **Regulus** klade podmínky kruté. To příčinou posledního zoufalého odporu; vojsko karthaginské sesílno žoldněří řeckými a jezdci numidskými, dobrá kázeň veň uvedena a zkušeny **Spartan Xanthippos** postaven mu v čelo.
- Tento
- 255 porazil vojsko římské v rovině u **Tunet** z. od Karthaginy: **Regulus** upadl do zajetí, a z vojska římského jen 2000 zachránili se útekem do **Klupeie**.
- 254 Římané zvítězili v bitvě námořní u předhoří **Hermaejského** (nyní **Bon**). Výsledek vítězství toho jen ten, že vyproštěno bylo mužstvo v **Klupei**. Na cestě zpáteční zničena bouří nedaleko **Kamariny** na j. pobřeží sicilském největší část loďstva (z 264 lodí zachráněno jen 80).
- Římané staví loďstvo nové (220 l.). Karthagiňané obnovili válčení na Sicílii (**Hasdrubal** přistál do **Lilybae**). **Panormos** dobyt od Římanův.
- 253 Římané přistáli opět k břehům africkým, ale bylo jim vrátiti se bez pořízení. Na cestě zpá-

teční ztroskotáno bouří na pobřeží lukanském 150 lodí. Senát odřekl se válčení na moři.

Př. Kr.

- 252 Římané dobyli severního pobřeží sicilského.
- 251 **Hasdrubal** poražen na hlavu u **Panormu** od konsula **Caecilia Metella** (120 slonů zajato). Římané poznovu jali se válčiti na moři. Karthagiňané vyjednávají o mír. (**Regulus** v Římě zrazuje velkodušně senátu přijetí podmínek nabízených. Po zmařeném vyjednávání vrátil se do Karthaginy, kdež brzo zemřel. Pověsti o mukách, kterých bylo mu přetřpěti od Karthagiňanův, jsou smyšlenkou doby pozdější.)
- 249 V bitvě námořní u **Drepana** na z. bř. sicilském poražen konsul **P. Klaudius Pulcher** (vítězný **Adherbal** zajal a zničil 93 lodí římské). Téže doby neopatrností druhého konsula (**Junius Pullus**) ztroskotáno na j. břehu sicilském loďstvo spízně, plující k oblehanému Římany **Lilybaeu**. Senát odřekl se podruhé válčení na moři.
- 248—243 Při obapolné vysílenosti vedena válka bez rozhodných úspěchův. Obrat ve válčení nastal teprv, když postaven v čelo vojska karthaginského mladý hrdina **Hamilkar**, řečený **Barkas** (Blesk), jenž z pevného postavení na hoře **Erkte** s. od Panormu ohrožoval nejen okolní krajiny sicilské, ale i pobřeží italské.
- 242 V Římě zřízeno z **vlasteneckých darův** nové loďstvo (200 pěti-veslic), s nímž konsul **G. Lutatius Katulus** oblehl **Drepanon** a r.
- 241 zvítězil nad **Hannonom** v rozhodné bitvě u **ostrovů Aegatských** na z. bř. sicilském.
- Mír**: 1. Karthagiňané zřekli se území svého na **Sicílii**, ostrovů **Aegatských** a **Liparských** a 2. zaplatili válečné náhrady 3200 talentův eubojských.
- Západní část Sicílie proměněna v **první římskou provincii**, kdežto menší území na jv. ponecháno věrnému spojenci Římanův, **Hieronovi II.**, králi syrakuskému.
- Vzdělanost I.** Od doby nejstarší do konce první války punské: **pisně lyrické** obsahu jednak nábožného (carmen Saliorum, c. fratrum Arvalium), jednak světského (pisně stolní, smuteční; versus fescennini, fabulae attellanae). **Počátkové prosy**: fasti (kalendář), paměti úředníkův (libri magistratuum; jich části libri lintei), kroniky kněží (annales maximi), listiny o smlouvách (sml. **Tarquinia Sup.** s **Gabiemi**, sml. s **Karthaginou**, s **Latiny**, s **Ardeou**), zákony (leges regiae, leges duodecim tabularum), kroniky soukromé, náhrobní nápisy a t. p. V **plastice** následovali Římané vzorův etruských, sabellští kmenové v Dolní Itálii vzorův řeckých.
- 241? **Opraveno sněmování po centuriích ve směru demokratickém**, takže právo předhlasovací centuriím rytířským bylo odňato a předhlasovací centurie (centuria praerogativa) určována losem. Mimo to

zrušen nerovný počet centurií v jednotlivých třídách, aby tak neoprávněně převaze třídy první učiněn byl konec. Každá z 35 tribuí rozdělena na 5 tříd po dvou centuriích (1 seniorum a 1 iuniorum). K uvedeným 350 centuriím jest přičísti ještě 18 centurií jezdcův, po 2 cent. tesařův a hudebníkův a jednu cent. záložníkův (accensi). Bylo tedy nyní všech centurií 373.

Pt. Kr.

240—238 Karthagiňané ohroženi vzpourou žoldněřův (Hamilkar Barkas zachráncem vlasti). Z toho kořistili Římané a vynutili na Karthagiňanech odstoupení **Sardinie** a **Korsiky**.

230—228 **Římané válčí s Illyry.**

Břehy moře Jaderského znepokojujány byly loupežnými kmeny illyrskými, v jejichž moc dostaly se i četné osady řecké (Dyrrhachium, Apollonia, Korkyra). Proti královně **Teutě**, sídlící ve Skodře, voláni jsou Římané od řeckých osad na pomoc. Po krátkém boji přinucena Teuta k míru, v němž donucena propustiti všechny osady řecké z nadvlády, podvoliti se ročnímu poplatku, zřici se loupežení námořního a spokojiti se omezenou plavbou na moři Jaderském. Korkyra, Apollonia, a Dyrrhachium vstoupily do svazku spojencův římských. Římané připuštění od Řekův z vděčnosti ke hrám isthmickým i mysteriím eleusinským a přijati tak do národního svazku řeckého.

225—222 **Válka s Kelty.** Vzrůst moci římské v Itálii, zničení Senonův a rozdělení území jejich mezi lid římský vzbudily nepokoj mezi Kelty předalpskými. I pokusili se předejiti hrozící nebezpečnosti vpádem do Etrurie, ale tu poraženi jsou u **Telamonu** a pak několikrát ve vlastním území. V podrobené zemi zakládány kolonie (Kremona, Placentia, Mutina). **Via Flaminia** z Říma k Ariminu a pokračování její od Ariminia k Placentii via **Aemilia**.

218—201 **Druhá válka punská** (Bellum Hannibalicum).

Příčina války: Hamilkar Barkas hleděl výboji ve Španělsku zjednatí vlasti své náhradu za ztracené území v první válce punské. V průvodu zetě Hasdrubala a tří synův (Hannibala, Hasdrubala a Magona) válčil Hamilkar ve Španělsku vítězně po 8 let (237—229). Zhynul na bojišti. Nástupcem jeho zetě Hasdrubal, jenž rozšířil výboje až po Ebro, a to více obratným vyjednáváním s domácími knížaty, než válkou. R. 227 založená **Nová Karthagina** (nyní Cartagena) středem nového území, jež zabíralo úrodné jižní a východní krajiny španělské. Na výboje tyto nelibě pohlíželi Římané zvláště i proto, že způsobeny byly stranou Hamilkarovou, Římu nesmířitelným nepřítelstvím se netající. Výboji karthaginskými cítila se ohrožena i města řecká na březích Hispanie a jižní Gallie. Žádala Římanův za ochranu.

Tito Sagunt a Emporie přijali za spojence a nad to zavázali Hasdrubala smlouvou, že výboji svými řeky Ebra nepřekročí. Po úkladném zavraždění Hasdrubalově (220) stal se nástupcem jeho 28letý syn Hamilkarův **Hannibal**, jenž dovršil zprvu pokoení země po Ebro a pak r. 219 udeřil na **Sagunt** nedaleko v. pobř. hispanského, jehož přes hrozby Římanův po 8měsíčním obléhání dobyl a rozbořil. Římané žádali na Karthagiňanech zadostiučinění a vydání Hannibala, což když odepráno, vypověděli válku 218. (Vyslancem v Karthagiňaně Q. Fabius Maximus). **Záměr Hannibalův:** přenést co nejdříve válku do Itálie, spojit se tu s Kelty hornoitalskými, s nimiž od delší doby byl ve srozumění, rozdojití spojence římské, dobýti Říma a po vítězném skončení odvetné války opravití ze základu zpuchřelou oligarchickou vládou své vlasti.

Pt. Kr.

218

Hannibal překročil Ebro, zmocnil se krajiny mezi Ebrem a Pyrenejemi a, zanechav bratra Hasdrubala v jižním a Hannona v severním Španělsku, přešel na jaře Pyrenaeje s 50.000 pěšimi, 9000 jezdci a 37 válečnými slony. Pak dal se přes Narbo a Nemausus k řece Rhodanu, kterou přes odpor keltických kmenův překročil nedaleko Aveniona s. od ústí ř. Durance. Tehdáž římský konsul P. Korn. Scipio přistál právě v Massilii, jsa na cestě do Španělska v domněni, že Hannibal po moři útoku na Itálii se odváží. Scipio pozdě odhodlal se zamezití přechod vojsku Hannibalovu. Toto dalo se zatím po l. bř. Rhodanu směrem s. k Vienně a odtud přímo k Alpám, kdežto Scipio, odeslav větší část vojska do Hispanie vedením bratra Gn. Scipiona, s ostatkem vrátil se rychle do Itálie.

Hannibal po strastném a bojů plném přechodu přes **Alpy** stanul v údolí pádském, maje 20.000 pěších a 6000 jezdcův. (Táhl údolím Iséry a jejího přítoku Arku do údolí Dory Riparie.) V Římě zděšení. Konsulovi Tib. Semproniovi, vypravenému na cestu do Afriky, jest vrátiti se do Itálie, aby spojil se s Korn. Scipionem, jenž zatím, vysadiv v Pise vojsko na břeh, přešel Pád, ale

218 **v jízdné bitvě nad Ticinem** byl poražen (zraněnému konsulovi zachoval život sedmnáctiletý syn jeho, pozdější „Africanus“). Nedlouho potom

218 **v bitvě nad Trebií** porazil Hannibal, seslel jsa odpadlíky Kelty, spojené vojsko konsulské, jemuž velel Tib. Sempronius. Zajaté spojence římské propouští Hannibal bez výkupu hlásaje, že vede válku toliko s Římem a že přišel, aby Itálii osvobodil ode jha římského. Hromadné povstání Keltův hornoitalských.

V Římě vypravena dvě konsulská vojska do pole: **G. Flaminius** u Arretia nedaleko h. Arna v Etrurii střehl průsmykův apenninských, **Gn. Servilius** stanul u Ariminia na pobř. Umbrie. Ale proti očekávaní dal se Hannibal

do Etrurie nebezpečnou cestou, zaplaveným údolím Arna. (Velké ztráty. Nemoci. Hannibal pozbyl oka.) G. Flaminius, nečekaje příchodu druhého vojska, vrhl se na Hannibala, ale byl od něho vláknán do

Př. Kr.

217 soutěsky u jezera Trasimenského v Etrurii mezi řekou Klaniem a Tiberem a poražen tu úplně (konsul padl, vojsko jeho dílem zhytnulo, 15.000, dílem upadlo v zajetí, 13.000).

V Římě kvapně přípravy k hájení města. Q. Fabius Maximus diktátorem. Ale Hannibal netáhl před brány římské, nýbrž dal se Umbrii, kdež marně pokusil se dobýtí Spoletia, a Picenskem k moři Jaderskému, aby tu popřál oddech svému vojsku, vycvičil své libyjské pěšáky zacházeti s výbornou zbraní římskou, ukořistěnou v bitvě u jezera Trasimenského a zorganizoval povstání kmenův sabellských (tento záměr na ten čas minul se účinkem). Pak dal se územím Vestinův a Marrucinův do Apulie, kdež stanul mezi Arpy a Lucerii. Poselství do Karthaginy vypravené se zprávou o skutečích vykonaných mělo mu zjednat vydatné podpory. Z Apulie vydal se Hannibal do Kampanie, doufaje krajinu tuto přiměti k odpadnutí od Říma. Když se to nezdařilo, bylo mu dáti se na zpátečný pochod do Apulie, ale v Kampanii u Kasilina nedaleko Kapuy zaskočil jej Fabius, kterýž až dosud vyhýbal se bitvě (Cunctator), přestávaje na pozorování a obtěžování nepřítelů. (Jednání toto budilo velkou nespokojenost jednak v Římě, jednak u bojechtivého vojska, kdež v čele nespokojencův magister equitum M. Minucius). Hannibal vyprostil se lstí válečnou z nebezpečného postavení a navrátil se do Apulie, kamž ho následovalo vojsko římské. Nezdar u Kasilina a vítězná šarvátka, již nedaleko Gerunia v jz. cípu území Frentanův v Samniu svedl Minucius, příčinou neopatrného a dosud neslýchaného skutku, že Minucius nadán od lidu stejnou mocí diktatorskou jako Fabius — byli tedy diktátorové dva. Minucius nedlouho potom udeřil na Hannibala, ale byl na hlavu poražen a od úplné záhuby zachován jen přispěním Fabiovým, jehož vrchnímu velení se nyní dobrovolně podřídil. (Od těch dob nevyskytá se úřad diktatorský; působnost jeho přenášel pak senát v době nebezpečnosti na konsuly, případně na tribuny lidu, praetory anebo konsulary slovy „videant consules, ne quid detrimenti res publica capiat“, kteréž opatření podobá se asi našemu státnímu právu.)

Na rok 216 vypraveni do pole konsulové M. Terentius Varro, muž jinak neschopný, jenž přízeň u lidu získal si stálými útoky proti šlechtě, a statečný L. Aemilius Paulus ze starožitné rodiny patricijské, s vojskem 80.000 pěších a více než 6000 jezdcův (spojence v to počítaje). Terentius Varro užil první příležitosti, kdy po řadě velení naň se dostalo, a proti řadě Aemiliově

Př. Kr.

216 svedl s Hannibalem bitvu u Kanen na pr. bř. (čv.) doln. Aufida, v níž zhytnulo vojska římského 70.000; mezi padlými byl Aemilius. Varro

unikl se 70 jezdcí do Venusie. 10.000 vojinův, jimž bylo stříci za bitvy ležení římského, bylo taktéž Hannibalem napadeno, a buď pobito neb zajato.

Nedlouho potom poražen na hlavu od cisalpinských Boiův L. Postumius. Smrt věrného Římanův spojence, krále syrakuského Hierona, spadá do téhož času.

Následky bitvy u Kanen: Hieronymos, vnuk a nástupce Hierona Syrakuského, a král makedonský Filip III. vešli ve spolek s Hannibalem. Podobně učinila většina kmenův a obcí ve střední a dolní Italii (toliko římské osady vojenské a pobřežní města řecká: Neapolis, Rhegium, Thurii, Metapontum, Tarentum a j. zachovala věrnost Římanům). V Karthagině strana Hannibalova vymohla značnou pomoc na penězích a vojsku.

V Římě osvědčil senát podivuhodnou chladnokrevnost a ráznost: Varrona uvítal velkomyslně, aby nerozpoutala se vášeň politických stran, jal se sbíratí nové legie, do nichž vřadováni jinoši, zločinci a otroci (za vojevůdce ustanovováni nyní vedle konsulů osvědčení válečníci), poklady chrámové obrátil na válečná opatření, smutek za padlé obmezil na 30 dní, zamítl vykoupení zajatých, od Hannibala navržené. V čelo nového vojska postaven údatný praetor M. Klaudius

Marcellus. Římané hájí šťastně Neapole, Kum a Noly.

215 Konsulové Q. Fabius Maximus a Tiberius Sempronius Grakchus, pak prokonsul M. Kl. Marcellus v čele tří vojsk římských.

215 Marcellus porazil Hannibala před Nolou v Kampanii, čímž tento přinucen ustoupiti do Apulie, kdež setrval v obranném postavení, neboť naděje jeho ve vydatnou pomoc z Karthaginy, spojencův italských, krále makedonského a syrakuského nedošly splnění.

218—212 Římané šťastně válčí ve Španělsku proti Karthagiňanům, kdež bratří Publius a Gnaeus Scipio zmocnili se průsmykův pyrenejských a zbavili tak Hannibala naděje v pomoc s této strany. Sagunt znovu vystavěn. Spojencem římským Syfax, král v záp. Numidii. Tento bojoval proti Karthaginským tak šťastně, že musili povolati Hasdrubala z Hispanie ku pomoci.

215—205 První válka makedonská. Nerozhodný Filip Makedonský neodvážil se přiraziti ke břehům italským, nýbrž znepokojoval pouze spojence římské na březích illyrských. Za nedlouho způsobili Římané v Řecku spolek protimakedonský, jemuž pak vedení války přenechali.

R. 205 sjednán s Filipem mír, k němuž za vhodných podmínek přistoupili pak i Římané.

Př. Kr.

214—212 Marcellus obléhal **Syrakusy**, jež i po zavraždění Hieronyma působením žoldnéřských vůdcův a karthaginských jednatelů zůstaly s Římem v nepřátelství. Syrakusané brání se hrdinsky (Archimedes). Karthagiáné snaží se nadarmo vyprostiti je z obležení; vojsko jejich zmírá posléze morovou nákazou v nezdravých nížinách ř. Anapu j. od Syrakus. Po **dobytí** a zpusťování **Syrakus** pokračovali Římané ve válčení na Sicilii, jejíž úplné pokoření dokonáno vzetím Agrigentu (210).

212 Hannibal dobyl **Tarentu** a porazil vojsko římské v Lukanii (Centenius Penula) a v Apulii (Gn. Fulvius Flakkus). Tib. Grakchus padl v Kampanii.

Téhož roku nastal nepříznivý obrat pro Římany ve **Španělsku**, kamž se byl zatím Hasdrubal navrátil, přinutiv ve spolku s Masinissou, králem vých. Numidie, Syfaka k míru a spolku. **Scipionové** poraženi jsou ve dvou bitvách a **padli** v boji: celá země až po Ebro dostala se opět v moc Karthagiánův.

211 Římané oblehli **Kapuu**. Hannibal přitrlh z Tarentu ku pomoci, ale útok jeho na ležení římské byl odražen. Tu vytrhl od Kapuy před brány římské doufaje, že přinutí Římany upustiti od obléhání Kapuy (**Hannibal ante portas**). Zklamal se. Po krátkém pobytu v okolí Říma bylo mu vráteno se do dolní Itálie. **Kapua** zatím dobytá. Prokonsul Q. Fulvius strašně potrestal obyvatelstvo dobytého města. **Dobytí** Kapuy působilo rozhodně na další průběh války: řady spojencův Hannibalových řidly, kdežto spojenci Římanův utvrzení byli v naději konečného vítězství.

Do Španělska poslán za vrchního velitele syn padlého Publia Scipiona **Publius Kornelius Scipio**.

210 Hannibalovo vítězství nad Gn. Fulviem u Herdonie v Apulii z. od Kanen zastíněno vítězným ukončením války na **Sicilii** a **dobytím Nové Karthaginy** (Scipionovi dostalo se ohromné kořisti válečné a 10.000 zajatých).

209 Římané dobyli **Tarentu** (Q. Fabia Maxima poslední čin).

208 Staříčků M. Marcellus zabit v šarvátce nedaleko Venusie v Apulii j. od h. toku Aufidu. Téhož roku způsobil **ve Španělsku** Scipio značné ztráty Hasdrubalovi Barkasovi v bitvě u Baekuly (pravděpodobně nyní Baylen, m. a soutěska na pr. bř. h. Guadalquiviru). Nicméně podařilo se Hasdrubalovi dostat se průsmyky pyrenaejskými do Gallie, odkudž touže cestou, kudy před 10 roky bral se Hannibal přes Alpy, vkročil do údolí Pádského.

Př. Kr.

207 Hannibal dal se územím Brutiův na pochod k severu, aby tu spojil se s Hasdrubalem, jež z nížiny Pádské zaměřil k moři Jaderskému. Římané vypravili do pole 23 legie. Proti Hasdrubalovi poslán konsul M. Livius Salinator. Konsul G. Klaudius Nero vypraven proti Hannibalovi. Tento proklestil si vítěznou bitvou u Grumenta ve středu Lukanie cestu do Apulie, kdež stanul táborem u Kanusia nad d. Aufidem. Nero zanechav větší část vojska v Apulii, aby Hannibala střešlo, vydal se náhle se 7000 vybraných mužův na sever, kdež připojil se k vojsku Liviovu. Od spojeného vojska konsulského **poražen jest Hasdrubal a zabit**

207 **v bitvě nad řekou Metaurem** nedaleko Seny galské v Umbrii. Hlavu Hasdrubalovu vrhli Římané předním strážím v ležení Hannibalově. Hannibal vrátil se do Bruttia.

Ve **Španělsku** zvítězil Scipio nad Hasdrubalem, synem Giskovým, v rozhodné **bitvě u Baekuly**. 206 **Scipio** dovršiv dobytí Hispanie vzetím Gadú (nyní Cadiz), poslední to pevnosti karthaginské, a sjednav tajný spolek s Masinissou pro případ války na půdě africké, navrátil se do Říma, kdež byl zvolen na r.

205 konsulem. Přípravy Scipionovy na Sicilii k výpravě do Afriky. Mago, nejmladší bratr Hannibalův, poslán od Karthagiánův se zbytky vojska španělského k břehům ligurským.

204 Scipio přistál nedaleko Utiky sz. od Karthaginy k břehu africkému, kdež připojil se k němu Masinissa, jež byl mezitím Karthagiány a jich spjencem Syfakem vypuzen ze své říše (Sofonisba, dcera Hasdrubalova, manželkou Syfakovou).

203 **Scipio porazil ve dvou bitvách** (nedaleko Utiky) vojsko karthaginsko-numidské. Syfax zajat. Karthagiáné vyjednávají na oko o mír, chtějíce vyčkati příchodu povoláného z Itálie Hannibala a Magona (tento zemřel na cestě). Hannibal přistál u Lepty na z. pobř. Malé Syrty. Po marném vyjednávání obou vojevdův ve schůzi soukromé došlo

202 **k rozhodné bitvě u Zamy** jz. od Karthaginy, v níž vojsko karthaginské na hlavu poraženo. Hannibal s málo jezdci uprchl do Hadrumeta, odkudž dostal se do Karthaginy, které po 36 let nebyl spatřil. Zde radil k **míru**, k němuž Scipio přivolil za následujících podmínek: 1. Karthagiáné musili odstoupiti Římanům krajiny hispanské, jakož i všechny ostrovy v moři Středozemském, pokud ještě byly v jejich moci. 2. V padesáti letech zaplatiti 10.000 talentův náhrady válečné. 3. Vydati všechno loďstvo válečné až na 10 trojveslic. 4. Nesměli vésti války bez vědomí a svolení Říma. 5. Vydati říši Syfakovu Masinissovi.

P. Kornelius Scipio vrací se ve stkvělém triumfu do Říma (Afrikanus). **Spanělsko** od r. 205 pokládáno jest za provincii římskou. Dělí se na: a) Hispania citerior (Tarracensis) a b) Hispania ulterior (Baetica). Později přistupuje k nim Lusitania jakožto samostatná provincie. Úplné podrobení Hispanie dokončeno v době pozdější (viz válku numantskou).

Př. Kr.

200—191 **Římané dokončili podmanění Horní Itálie**, přerušené druhou válkou punskou. Bojové téměř vyhubeni; zbytkové jejich splynuli brzo s novými osadníky římskými a pozbyli své samostatnosti i národnosti. Úplnému porázení podlehli záhy též jejich soukmenovci na levém břehu Pádu. **[Venetové]**, jak zdá se, upadli v poddanství Říma ponenáhlu. K ochraně Venetie založena od Římanův r. 181 Aquileia (nyní Voglje, z. od ústí Soče), čemuž když **Istrové** se opřeli, přemoženi jsou po krutých bojích a Istrie stala se provincií římskou. Tergeste založenoj.

200—197 Druhá válka makedonská.

Filip III. Makedonský ve spolku s Antiochem III. Syrským hleděli použití nezletilosti krále aegyptského Ptolemaia V. Epifana, aby zmocnil se aegyptských krajín v Malé Asii a Syrii (sr. 67). Výbojům makedonským v Malé Asii postavil se na odpor Attalos Pergamský ve spolku s Rhodem a Byzantiem. K nim připojili se Athénští, dožadující se v **Římě** pomoci proti Filipovi pro spolek jeho s Akarnaňany, kteří nedávno Attické území zpustošili. Senát použil této záminky k válce, neboť se mu naskytovala příležitost, rozšířiti panství v bohatých končinách východních [nechť lidu k nové válce zlomil senát lčením nebezpečnosti, jež vzrůstem moci Filipovy Itálii by hrozilo].

200—199 Válka vedena bez rozhodných úspěchův.

198 T. Quinkt. Flamininus postaven v čelo vojska římského. Thessalie dobyta pomocí Epitotův a Aitolův, odpadlých od Makedoňanův. Střední Řecko obsazeno vojskem římským, které i spolek achajský přinutilo k smlouvě na obranu a výboj. Korinthu obhájila posádka makedonská. Filip marně jedná o mír.

197 **Filip III. poražen od Flaminina u Ky-noskefal** v Thessalii mezi Larissou a zál. Pa-gašajským. **Mír**: 1. Filip musil se zřici všech svých držav v Thrakii, v Malé Asii, v Řecku a na ostrovech moře Aegejského a zaplatiti pokutu válečnou 1000 talentův. 2. Musil uznati neodvislost Řekův. 3. Vydati loďstvo válečné Římanům až na 5 trojeslic. 4. Nesměl chovati válečných slonův a míti vojska více 5000. 5. Nesměl vésti války bez dovolení Římanův.

Př. Kr.

196 Flamininus prohlásil ve jménu senatu při hrách isthmických **Řeky za neodvislé**. Uspořádání poměrů řeckých dokonal v roce potomním. Římané dopřáli svobody Řekům potud, pokud podřizovali se jejich autoritě a nepřekáželi jejich politice v záležitostech východních.

192—189 Válka s Antiochem III. Syrským.

Příčina: 1. Antiochos zmocnil se za války makedonské mnoha měst v Malé Asii a na půdě thrácké Lysimachie, kdež satrapii zříditi zamýšlel. Král pergamský Eumenes a Rhodští hledali proto u Římanů pomoci. 2. Antiochos choval pohostinně Hannibala u svého dvoru. (Hannibal po skončení války s Římany svrhl vládu oligarchickou a, opíraje se o stranu demokratickou, ujal se řízení státu Karthaginského s takým úspěchem, že Římané v úzkosti žádali za jeho vydání. Hannibal zachránil se útekem.) 3. Aitolové byli zařízením Flamininovým nespokojeni, neb očekávali odměny nepoměrně větší za služby Římu ve válce makedonské prokázané. Popouzelí tedy Antiocha k válce proti Římu dokládající, že Řekové s ním se spojí. — Válku s Římany začali Aitolové. K nim přidal se po delším váhání Antiochos a

192 přeplavil se do Thessalie (10.000 pěších, 500 jezdcův a 6 slonů), odkudž dal se do středního Řecka, kde od Aitolův a některých jiných obcí řeckých byl uznán za vrchního vůdce. Zimu ztrávil nečinně a v rozkošnictví na Euboji, ač Hannibal radil mu úsilovně, aby hleděl co nejdříve získati Makedonce a Karthagiňany i Řeky dolnoitalské a dal tak válce ráz všeobecného pozdvižení národů proti Římu.

191 **Konsul Manius Acilius Glabrio** přistál u Apollonie na j. Illyrie. K Římanům přidali se Filip Makedonský, spolek achajský, Atheňané, Rhodští, Eumenes Pergamský a Prusias Bithynský. Antiochos obsadil **průsmyk Thermopylský**. Zde udeřil naň, sesílen jsa Makedonci, konsul Glabrio a **připravil mu dokonalou porážku** (k vítězství přispěl znamenitě M. Porcius Kato). Antiochos jen stěží zachránil se do Chalkidy, odkudž přeplavil se do Efesu. Téhož roku poražen ještě na moři u Chiu.

190 Loďstvo římskorhodské zvítězilo nad Antiochem ve velké bitvě u **předhoří Myoneského** sz. od Efesu. O něco dříve poražen Hannibal od loďstva rhodského v bitvě při ústí Eurimedontu v Pamfylii, a stejným časem postupoval konsul **L. Korn. Scipio** Makedonií a Thrakii přes Hellespont do Asie (vůdcem byl v pravdě **P. Korn. Scipio Afrikanus**, bratr málo schopného konsula), kdež po marném vyjednávání Antiochově o mír došlo

Př. Kr.

190 k rozhodné bitvě u Magnesie na s. úpatí Sipyly v z. Lydii. Poráženy Antiochos unikl jen s málo jezdci do Sard, odkudž vyprosil si **mír (189)** za těchto podmínek: 1. Musil se zříci všech krajin maloasijských až po Halys a pohoří Taurus. 2. Zaplatiti 15.000 eubojských talentů náhrady válečné a vydati všechny lodí válečné Římanům až na deset. 3. Nesměl vkládati se do záležitostí západních. **Tak vzala velmoc Syrská za své.**

S dobytými krajinami **maloasijskými** naložili Římané prozatím takto: téměř všechna řecká města nabyta samostatností, Rhodští obdrželi Lykii a Karii, Eumenes Pergamský Lydii se Sardami a Efesem, Frygii, Mysii, Lykaonii, část Karie a Kilikie, pak Chersones s Lysimachií a svrchovanost nad některými městy řeckými.

V **Recku** Aitolové po nové vzpouře (189) podrobeni jsou dokonale, spolků achajského u ponechán Peloponnes a Filip Makedonský odměněn některými krajinami v Thessalii a Thrakii.

183 Hannibal zbavil se života jedem, když král bithynský Prusias, k němuž od Antiocha se byl utekl, chtěl jej, byv donucen, vydati Římu. Téhož roku zemřel Filopoimen smrtí podobnou v zajetí Messenských a P. Scipio Afrikanus v Liternu na pobř. kampanském, kamž se byl uchýlil, jsa osočován s bratrem Luciem z úplatností ve válce nedávno skončené.

170 Zákon tribuna L. Villia (lex annalis), jímž pro kuruské úřady vedle desítileté služby vojenské stanovilo se určité stáří (aeditura 37, praetura 40, konsulat 43 r.).

171—168 Třetí válka makedonská.

Římané stavěli se na odpor snahám Filipa Makedonského, když moudrou vládou usiloval povznésti pokleslou svou říši. Z takové odvislosti hleděl Filip vyprostiti se novou válkou, ku kteréž konal velké přípravy. Záměry tyto sdělil s ním starší levoboký syn **Perseus**, jehož návodem v Římě otráven jeho mladší bratr Demetrios, miláček Římanův a národa makedonského.

179 Král Filip III. †. Nástupcem jeho **Perseus**, jenž v přípravách válečných pokračuje hlavně Reky získati hleděl. Záměry tyto prozradil Římanům král pergamský Eumenes, osobní a politický nepřítel Perseův, **což vedlo k válce**, která vedena z počátku bez rozhodných úspěchův na obou stranách. R.

168 Velitelem vojska římského stal se **L. Aemilius Paulus**, syn konsula padlého u Kanen. S vojskem nově spořádaným vtrhl Aemilius Paulus průšmyky pohoří Kambunského do Makedonie a udeřil na střed vojska nepřátelského

Př. Kr.

168 u Pydny v. j. Makedonii na z. pobř. zálivu Thermajského. 20.000 Makedoňanův v boji zabit, 10.000 zajato. Perseus vzdal se na útěku na ostrově Samothrace (167) zdobil triumf vítězův; zemřel krátce potom v Albě při jez. Fucinském).

Makedonie rozdělena na 4 tetrarchie čili republiky (Amfipolis, Pella, Thessalonike a Pelagonia) Římu poplatné.

V **Epiru** rozbořeno 70 měst, 150.000 obyv. prodáno za otroky a země Římanům podřízena. **Spolek aitolský** rozpuštěn a stoupenci Perseovi potrestáni popravami a vyhnanstvím. **Z měst spolku achajského** odvlčeno 1000 nejčelnějších občanů do Itálie (Etrurie) u vyhnanství (mezi nimi dějepisec Polybios), odkud zbytek tří set vrátil se po 17 letech do vlasti. **Illyrské knížectví Genthiovo** rozdrobeno ve tři státy Římu poplatné. **Dalmacie** stala se provincií. **Rhodská republika** potrestána pro obojetné chování ve válce odnětím krajin maloasijských, jež vzaty do ochrany římské, a založením svobodného přístavu na Delu.

Stejnou dobou zakročili Římané jako **rozhodčí** ve válce mezi **Syrií** (Antiochos Epifanes) a **Aegyptem** (Ptolemaios Filometor). Po bitvě u Pydny vzrostly příjmy státní do té výše, že občanům římským nebylo třeba platiti daně (tributum). **U Římanův** **vzmáhá se dobývačnost a hrabivost.**

149—146 Třetí válka punská.

Stát Karthaginský počal poněmhu opět zkvétati: moudrá správa a rozumná politika hlavně k tomu přispívaly. Nový rozkvět pokořeného státu budil závist pánovitých Římanův. Když pak **Masinissa**, král numidský, proti právu napadal Karthagiňany a odňal jim značnou část kvetoucích okrškův, vedli ti to v Římě stížnost. Komise do Afriky vyslaná, v jejímž čele **Kato Censorius**, utiskovaným za právo nedala (Kato: Ceterum censeo Carthagine[m] esse delendam). Při opětovaném vpádu vojska numidského opřeli se Karthagiňané zbraní (152), ale byli hanebně poraženi. Obrana Karthagiňanův byla Římanům záminkou k válce, kterou Karthagiňané nadarmo prosbami a ústupky odvrátiti usilovali.

149 Římané vypravili ke břehům africkým dvě vojska konsulská. [Konsulové Manius Manilius a Marcius Censorinus.] Karthagiňané vydali konsulům 300 nejvznešenějších rukojmí, všechny zbraně, zásoby válečné i koráby jakožto podklad vyjednávaní o mír. Po činu tomto žádali konsulové, aby Karthago, jež měla býti zbořena, byla vydána a aby obyvatelstvo se vystěhovalo nejméně 80 stadií od moře. (Stadium = 185 m.) Vyplnění podmínky této Karthagiňané odepřeli a jali hotoviti se k zoufalému odporu,

v němž hrdinství a vlastenectví konalo divy. Útoky na město odrazeny. (149 zemřel Kato a Masinissa.)

Př. Kr.

147

P. Kornelius Scipio Aemilianus, syn

L. Aemilia Paula, adoptovaný od nejstaršího syna

P. Kornelia Scipiona Afr., zvolen konsulem a svěřeno mu vrchní velitelství. Území karthaginského dobyto. V městě Karthagině, kde vojevůdcem Hasdrubal, hlad a mor.

146 Karthago dobyta a zničena. Boj populční trval 6 dní, požár v ssutinách 17 dní. Zbytek obyvatelstva (50.000), desátá asi část původního, prodán do otroctví. **Scipio** slavil skvělý triumf a nazván Afrikanus (Minor). Území karthaginské proměněno v provincii (Afrika), jejímž hl. městem Utika.

149—146 Čtvrtá válka makedonská.

R. 151 objevil se v Thracii dobrodruh Andriskos, vydávaje se za syna Perseova Filipa (Pseudo-Filippos), a vtrhl do Makedonie, již hleděl pobouřiti proti Římu. R. 149 porazil na hlavu vojsko římské, ale roku násl. přemožen jest a zajat od praetora **Q. Caecilia Metella**.

Makedonie proměněna v provincii římskou.

148—146 Válka se spolkem achajským.

Zbytek zajatců achajských, r. 151 propuštěný do vlasti (sr. 105), rozmnožil rozkvašenost Řekův proti Římanům, kteří právě tehdy brali v ochranu Spartany před spolkem achajským a žádali propuštění Sparty, Argu, Korinthu, Orchomenu arkadského, a Herakleie na Oitě ze spolku. To vedlo k válce.

146 Kritolaos, vůdce achajských Řeků, poražen od **C. Metella** u **Skarfeie** v území epikn. Lokrův při zálivu Malijském. **Diaios**, zvolený nyní za neobmezeného vojevůdce, s napjetím posl. sil (ve vojstě achajském 12.000 otrokův) podstoupil s Římany (konsul **Lucius Mummius**) na Isthmu bitvu, kdež

146 u Leukopetry na hlavu poražen. **Korinth** vzat bez boje a rozbořen, obyvatelé prodáni do otroctví (poklady umělecké buď zničeny neb do Říma odvezeny. **Recko proměněno v provincii (Achaia)** a postaveno pod správu místodržitele makedonského (samostatnou provincii stalo se teprve r. 27 př. Kr.).

153—133 Válka lusitanská a numantská.

Podrobení Hispanie v druhé válce punské bylo neúplné (sr. 102). R. 195 **M. Porcius Kato** potlačil vzpouru v Hispanii přední. Roku 179 přemohl **Tib. Sempr. Grachus** Celtibery. Nicméně vzpoury se opakovaly, neboť správa provincie vyděračná. Od r. 153 jali se Lusitanové činiti prudké útoky na území římské. Nebezpečství vzrostlo, když r. 149

postavil se v čelo Lusitanův chrabří **Viriathus**, který skoro deset let vítězně si vedl; odstraněn vraždou, načež Lusitanové po krátkém ještě odporu poddali se Římanům. To-liko **Numantia** při pramenech Duera odolávala ještě útokům vojevůdcův římských. Teprve když r. 134 **P. Scipionovi Afrikanovi** svěřeno vrchní velení,

Př. Kr.

133

přinucena **Numantia** pravidelným obležením (15 měsíců) a vyhladověním vzdáti se. Tím podmanění Hispanie dokončeno (vyjímajíc severní pobřeží). **Scipio** nazýván též „Numantinus“.

136—133 Válka s otroky. Povstání otrokův vypuklo v **Ennē** ve středu Sicílie. Vůdcem otrok **Eunus** ze Syrie, jenž po porážce vojska římského přijal název krále. Válka skončena vzetím Enny. Hrozné pokutování přemožených. (Konsul **Rupilius** dal ukřižovati 20.000 zajatých.)

Správa provincií. První 4 provincie (Sicilia, Sardinia a Corsica, Hispania citerior a ulterior) spravovány od praetorův, jichž bylo od r. 97 šest. Dva z nich zůstali v Římě (praetor urbanus et pr. peregrinus) a ostatní odešli do provincií (los rozhodoval). Od r. 149 (lex Calpurnia) i tito praetorové odkazováni jsou sldlem svým na Řím jakožto předsedové **stálých porotních soudův** (quaestiones perpetuae), jichž počet v době Ciceronové na 8 vzrostl (quaestio de repetundis — soud pro vyděračství; de ambitu — pro vluzování se do úřadův; de peculatu — pro zpronevěření státních peněz; de maiestate — pro velezrádu; de vi — pro násilí; de falso — pro podvod; desicariis — pro ukládné vraždy; de veneficio — pro travičství). Proto odcházeli praetorové teprve po roce jakožto **propraetorové** do provincií. **Prokonsulové** jen do těch provincií vysíláni, kde ještě válka nebyla skončena. V průvodu místodržitelů **quaestorové**, jimž svěřena správa příjmů (daně, cla, výtěžek z dolů a t. p.), které pronajímány soukromým osobám (publicani), k nimž družili se římstí peněžníci (negotiatores), již hleděli veškerý obchod od svých rukou přivést (sr. 85).

Města v provinciích dělila se na I. **Privilegovaná**: 1. civitates liberae et immunes (samostatná a prostá daní); 2. civitates liberae (samostatná, ale povinná k poplatkům); 3. civitates foederatae (jich poměr zvláštními smlouvami upraven). II. **Neprivilegovaná** se samo-správou, ale v čele místodržící, v jehož moci též soudnictví; povinná k daní z hlavy (tributum) a k daní pozemkové. K službě vojenské obyvatelé provincií z pravidla povolávání nebyli.

6. Od Grakchův do počátku válek občanských (133—88).

Poměry sociální: Rychle a velkolepě vzrůstající se stát římský jevil záhy mnohé nedostatky, jež vládnoucí strana

účinnými reformami v čas odstraniti zanedbala, což mělo v zápětí bouře občanské a převraty státní. Nedostatků ty byly:

1. Ve zřízení protivy: oproti neobmezené moci, kterou vykonával senát, stály suverenní komitie (centuriatní a tributní), kterým nad to nedostávalo se přesného vymezení pravomoci.

2. Italští spojenci neměli až dosud práva občanského, ač k velikosti říše hlavně přispívali. Plné právo občanské důležitě bylo zvláště i proto, že plnoobčané byli prosti tělesných trestův (lex Porcia po r. 200) a placení daní (sr. 105). Mimo to rychlé přibývání poddaných vyžadovalo poměrného rozmnožení řad plnoobčanských.

3. Protiva mezi optimaty a lidem obecným vždy více se zostřovala (sr. 89): Od druhé války punské jevila se potřeba jednotného vedení státu, jež dostalo se posléz do rukou senatu a jeho organů, vyšších úředníků. Jednotlivé rodiny senátorské zmocňovaly se vyšších úřadů a správy státu vůbec, jež pokládaly za výhradně své privilegium. Moci své užívaly pouze k svému prospěchu: censorové strannicky zadávali pronájem cel, staveb atd., při čemž hlavně peněžníky stavu rytířského (negotiatores, publicani) hleděli pro zájmy své získati; výkonův náboženských užíváno k účelům státním; soudnictví zneužíváno, zvl. ve sborech porotních (quaestiones perpetuae), jež osazovány jen senátory; provincie byly místodržitelům pouhou studnicí příjmů, jež obraceli na nádheru, hýření a na podplácení při volbách (ambitus) a soudech. Bohatství hromadí se v rukou několika málo rodin.

4. Ustavivními válkami chudne malostatkářstvo, neboť obilí přivážené z úrodných provincií prodává se za tak levnou cenu, že rolník římský nemůže pro své plodiny naléztí odbytu. Rolnictví vyplácí se jen na velkých statech (latifundia), vzdělávaných otroky. Do Říma hrne se zchudlé obyvatelstvo venkovské a rozmnožuje proletariát. Nobilita omeškává zbavití Řím těchto živlů assignacemi pozemku státního. Nechuť k práci a náklonnost k životu hýřivému vzrůstá se i u nižších tříd.

5. Seznamování se vzdělaností cizí, zvláště řeckou, přispívalo sice znamenitě k rozvoji vzdělanosti domácí, ale starý, prostý mrav římský porušován. V téměř směřu působilo i přijetí cizích živlů (namnoze i nemravných) v náboženství domácí.

Neblahé poměry tyto vyžadovaly oprav, jichž se konečně domáháno **cestou revoluční**. Opravy ty namířeny byly nejím na **spořádání poměrův agrárních, na svržení nobility a na udělení práva plnoobčanského italským spojencům**.

Př. Kr.

133—121 Reformy Grakchův.

133 Tribun **Tiberius Sempronius Grakchus**, syn vítěze nad Celtibery (sr. 105) a Kornelie, dcery star-

šího Scipiona Afrického (vynikl při dobytí Karthaginy a při obléhání Numantie), učinil návrh zákona, kterýž čelil k **obnovení a rozšíření** v zapomenutí přišlého **agrárního zákona Liciniova-Sextiova**: 1. Aby nikdo neměl více pozemkův státních než 500 jiter pro sebe a po 250 jitrech pro dva dospělé syny. 2. Zbývající pozemky měly rozděleny býti mezi zchudlé občany za mírný, dědičný nájem v podřlech neprodajných po 30 jitrech. 3. Držitelé dosavadní měli býti přiměřeně odškodněni za různý náklad, vynaložený na pozemky v nájmou držené. 4. K provedení zákona měla býti volena každoročně od komitíí tribunálních tříčlenná komise (tres viri agro dividundo).

Proti návrhu tomuto vyslovil své veto tribun **M. Oktavius**, od senatu za tím účelem získaný. **Grakchus** vymohl sesazení svého kollegy, čímž **opustil cestu zákonní a dal se na dráhu revoluční**. Zákon jím navrhovaný přijat a do komise zvolen navrhovatel, jeho bratr **Gaius** a tchán **Appius Klaudius R.**

Př. Kr.

133 zemřel král pergamský **Attalos III.** a ustanovil dědicem říše své a pokladův svých národ římský. **Tiberius Grakchus** zasazoval se v komitích o to, aby poklad Attalův obrácen byl ve prospěch nových malostatkářův na zařízení potřebná, jako nářadí, potah atd. Návrh tento měl mu pojistiti zvolení tribunem i na příští rok (132). Volba zamýšlená překažena návodem senatu, a **Tib. Grakchus se 300 stoupenci zabit** na Kapitulu od ozbrojených optimatův, jež vedl senator a pontifex maximus **P. Korn. Scipio Nasika**. Zrušení zákon agrární neodvážili se optimaté v bázně před rozhořčeným lidem. Komise, v níž po zavraždění Tiberiova a brzké smrti Klaudiové účast měli **G. Papirius Karbo** a **M. Fulvius Flakkus**, pokračovala v zakládání nových malostatkův, až

129 **P. Scipio Afrikanus** její činnost zastavil, když byl provedl zákon, že rozhodovati o tom, co jest ager publicus a majetek soukromý, nepřísluší na příště řečené komisi, nýbrž konsulům. Nedlouho potom nalezen mrtev na loži: stal se snad obětí rozezených nařad demokratův.

129 **Aristonikos**, nápadník trůnu Attalovcův, přemožen (**M. Perperna**) a říše Pergamská proměněna v provincii (**Asia**).

125 Konsul **M. Fulvius Flakkus** navrhl, aby italským spojencům uděleno bylo právo občanské. Senát zbavil se nepohodlného stoupence grakchovského, poslav jej na pomoc **Massalským**, od Keltův tísněným. Flakkus vítězně si vedl, taktéž jeho nástupcové. R. 118 zřízena provincie **Gallia Narbonensis**.

124 **Gaius Sempronius Grakchus** vrátil se náhle do Říma ze **Sardinie**, kdež měl dle přání

senatu jakožto quaestor setrvati i třetí rok. Pobyt miláčka lidu v Římě zdál se senatu nebezpečným. Na rok

Př. Kr.

123—122 zvolen **Gaius Grakchus tribunem**. Postavení svého hleděl použiti: 1. k pomstění smrti bratrovy svržením nobility a 2. k provedení důkladných oprav státních ve smyslu demokratickém.

Svržení nobility mínil dosíci:

A. Opatřeními zákonodárnými, jimiž měl býti získán proletariát jeho záměrům:

- a) Lex frumentaria (chudým občanům mělo býti obilí prodáváno ze zásob státních o $\frac{1}{6}$ tržové ceny laciněji).
- β) Lex de capite civium Romanorum (rozsudek smrti směl býti vykonán na občanu římském pouze s přivolením lidu).
- γ) Vypravení do pole mělo se díti na útraty státu.
- δ) Pořad hlasování v komitích centuriálních měl býti určován losem.

B. Rozkolem ve šlechtě římské. Tato dělila se tehdejší na ordo senatorius (šlechta rodová a úřednická) a ordo equester (šlechta peněžní). Rytíři rozuměli se původně ti občané, kteří majíce jmění 400.000 sest. byli povinni k službě jízdní. Náležely tedy k nim i mnohé rodiny senatorské. Casem počaly se však kruhy senatorské oddělovati od kruhů kupeckých, zvláště od vydání zákona Klaudiova (218), kterým obchod námořní a kupectví vůbec byly senatorům zakázány. Revnivostí obou těchto tříd používaje, Grakchus získal rytíře tím, že 1. lege iudiciaria měl lid vybíráti porotce pro stálé porotní soudy a pro soudy občanské z rytířů; 2. upravena nově berniční správa v provincii Asii ve prospěch rytířů římských (kapitalisté provincií byli v té příčině vyloučeni).

Reformy státní zahájil **Gaius Grakchus** obnoviv bratrův zákon agrární (lex de coloniis deducendis), ale způsobem velkolepým: vedle italských zámořské krajiny vyhlídl si k tomu účelu (Karthago). Ke konci druhého svého tribunatu učinil pak návrh zákona, aby Latínům uděleno bylo plné právo občanské a ostatní italští spojenci aby nabyli práva latinského. Hrdý lid římský, jenž o práva svá s nikým nechtěl se dělit, byl tím pobouřen. Návrh zákona, proti němuž od optimátův získaný tribun Livius Drusus zvedl veto, zamítnut. K úplnému zlomení většasu Grakchova měly optimátům posloužiti návrhy Livia Drusa: aby assignované statky prisouzeny byly držitelům jakožto svobodný, prodajný majetek; dědičný nájem měl přestati, a na místo vzdálených kolonií měly státní pozemky na území latinském býti rozlosovány na 36.000 podílův pro zchudlé rodiny římské.

ské. Komitě centuriální návrhy tyto přijaly, a při nových volbách tribunských Grakchus, jenž tehdejší meškal v Africe, zařizuje tam kolonii karthaginskou (Junonia), nezvolen již.

Př. Kr.

121 Když pak brzo potom optimáté zamýšleli zakládání zámořských osad zastaviti (návrh Q. Minucia), došlo ke srážce stoupencův Grakchových se stranou senatu. Konsul **L. Opimius**, nadaný senatem plnou mocí (senatus consultum ultimum), dobyl Aventina od lidu obsazeného. **G. Grakchus** a **M. Fulvius zabiti na útěku. 3000 přívržencův Grakchových** zajato a **utraceno**. Zakládání zámořských osad zamezeno (toliko Narbo ještě založen), k provedení agrárního zákona Livia Drusa nedošlo, a malo-statky za doby Grakchův zřízené, jež bylo dovoleno prodati, přešly opět do rukou kapitalistův. **Optimáté hospodaří po starém.**

111—105 Válka s Jugurthou.

Micipsa, syn Masinissův, král numidský a spoj. římský, adopt. před smrtí synovce svého **Jugurtha** a ustanovil jej vedle synův svých, Adherbala a Hiempsala, dědicem říše. Jugurtha, spoléhaje na přízeň Římanův (vznamenal se před Numantií) a na úplatnost v Římě panujících, zavraždil Hiempsala, kdežto Adherbal uprchl do Říma žádat o pomoc. Senát, podplacený Jugurthou, vyslal do Afriky komisi (L. Opimius), která předsevzala rozdělení Numidie ku prospěchu Jugurthovu. Ale i tím Jugurtha nespokojil se; zvedl válku proti Adherbalovi, porazil jej a oblehl v Cirtě (nyní Constantine v Alžíru), které přes výstrahy senatu (druhé poselství) dobyl a tu Adherbala a veškeré mužstvo, mezi nímž mnoho Italův, povraždil (112). Z toho velké rozhořčení v Římě. Působením tribuna G. Memmia vypověděna Jugurthovi válka. Do Afriky poslán konsul L. Kalpurnius Piso Bestia, ale ten srozuměn s legatem svým M. Aemiliem Skaurem sjednal s Jugurthou úplatný mír. Knávrhu G. Memmia vybědnut Jugurtha do Říma pod zárukou svobodného odchodu, aby výpovědmi jeho úplatnost římských vojevůdcův byla dosvědčena. Jugurtha hledí v Římě podplácením protivníky své učiniti neškodnými, ale když návodem jeho zavražděn v Římě Massiva, vnuk Masinissův, jest z města vypověděn (O urbem venalem et muture perituras, si emptorem invenerit), a ve válce pokračováno.

110—109 Konsul Sp. Postumius Albinus postaven v čelo vojska, jež úplatností vůdcův nejprv v nečinnosti držáno a posléze od Jugurthy poraženo.

109—107 Konsul Q. Caecilius Metellus byl šťastnějším; poražený dvakráte Jugurtha (poprvé r. 108 na ř. Muthulu, přítoku Bagradasu, nyní Medžerdy,

z pr. bř.) přinucen k útěku z prvu ke Gaetulům, bydlícím na j. Atlantu, pak k tchánu svému Bokchovi, králi mauretánskému. Zatím v Římě legat Metellův **G. Marius** (nar. 155 v krajině Arpinské v území Volsců jv. Říma z rodu nízkého, homo novus, výtečný voják, ale nevzdělaný a mravů drsných; r. 119 tribunem, r. 115 praetorem), osočiv vojevůdce a získav si přízeň lidu, zvolen na r. 107 konsulem a velitelem ve válce.

Př. Kr.

106—105 Marius porazil Gaetuly a pak oba krále (u Cirty), načež

105 quaestor **L. Kornélius Sulla** tajným vyjednáváním s Bokchem způsobil vydání **Jugurthy**, čímž válka skončena. Část Numidie připojena k africké provincii římské, ostatek rozdělen mezi Bokcha a Gaudu (viz rodokmen). Jugurtha zdobil triumf Mariův a † brzo potom v žaláři.

113—101 Válka s Cimbrý a Teutony.

R. 113 přitrhly do zemí alpských k hranicím Italie zástupy divokých **Cimbrův**, původu germánského, před tím as na poloostrově Jutském usedlé. Konsul Gn. Papirius Karbo proti nim vypravený poražen na hlavu

113 u **Noreje** v Noriku (j. od h. Mury, nyní Neumarkt ve Štyrsku). Cimbrové nedali se na j., nýbrž na z. územím Helvetův přes Rýn a Juru do jižní Gallie,

109 kdež od nich poražen konsul M. Junius Silanus. Cimbrův následovali helvetští Toygenové a Tigurinové, od nichž r.

107 konsul L. Kassius Longinus nadobro poražen. Roku

105 utrpěli Římané u **Arausionu** na l. bř. doln. Rhodanu (nyní Orange) od Cimburův porážku nejstrašnější — na bojišti zůstalo 80.000 mrtvol. V děsném tom položení spatřovali Římané jedinou spásu v **Mariovi**, jenž pak od r. 104 čtyřikrát po sobě volen konsulem. Po bitvě u Arausionu obrátili se Cimbrové do **Hispanie**, kterouž poplenili až po Ebro. Byvše Keltibery odrazení, vrátili se r.

103 ... do Gallie, kdež spojili se s nimi germanští **Teutonové**, vedení králem Teutobodem (s nimi táhli též Toygenové a Tigurinové). Po marném útoku na **zemí Belgův** obrátily se konečně spojené zástupy na **Italii**. Na cestě rozdělili se: Cimbrové a Tigurinové chtěli napadnouti Italii od severu, kdežto Teutoni, Toygenové a keltičtí Ambronové přešedše Rhodanus setkali se s Mariem, k boji dobře připraveným,

102 u **Aquae Sextiae** (nyní Aix v Provincii), kdež jsou na hlavu poraženi. (Teutobod zajat.) Zatím před Cimbrý, Alpami rhaetskými postupujícími, ustoupil Q. Luta-

tius Katulus od Adiže na pravý břeh Pádu. Tísňnému přispěl **Marius** ku pomoci, načež

Př. Kr.

101 **Cimbrové na polích Raudských úplně potřeni** (u Vercell v hoř. Italii nad d. Sesif). Vojevůdce vracejí se v triumfu do Říma. Marius slaven jako třetí zakladatel města (Romulus, Kamillus, Marius).

Marius provedl též **značné změny ve válečnictví římském** (sr. 78, 87): rozdělil v ozbrojení odstraněny, legie zpravidla o 6000 m. skládala se z 10 kohort. Kohorta měla 3 manipule (m. hastatů, m. principů a m. triariů). Do vojska bráni nejvíce občané ze třídy nejnižší (capite censi), čímž z vojska občanského vyvinulo se **vojsko žoldněřské**. Též libertini, gladiatoři a otroci k službě vojenské připouštěni. **Hodnosti vojenské**: 1. Dux belli. 2. Legati, příručí vojevůdců, jemuž přiděleni senatem. 3. Quaestores (intendanty). 4. Tribuni militum neboli militares (velcí generálové, 6 při každé legii). 5. Centuriones. 6. Praefecti equitum. 7. Praefectus castrorum a pr. fabrum. Od války numantské za příkladem Scipionovým měli vojevůdcové osobní stráž (delecta manus imperatoris = cohors praetoria). Jízdní vojsko římské odpadlo. Na místě římských jezdcův užíváno k službě jízdné nejprv italských spojencův, v době Caesarově tvořili jízdu hl. pomocné sbory (auxilia).

105—101 **Vzpouza otrokův na Sicilii**. V čele Salvius ze Syrie („král Tryphon“) a Athenion z Kilikie. Vzpouza zdolána po dlouhém úsilí (konsul Manius Aquillius).

100 Náčelníci lidu G. Servilius Glaucia a L. Apuleius Saturninus vešli s **Mariem** ve spolek, **jenž měl pokračovati v provádění idejí Grakchovských**. Marius zvolen po šesté konsulem, Saturninus po druhé tribunem a Glaucia praetorem (při volbách došlo k hrubým násilnostem). Poté Saturninus provedl **nový zákon agrární**, jenž měl zření hlavně k veteránům Mariovým a jimž Italové měli býti s Římany na rovné postavení (ke koloniaci vyhládnuty: Karthago, Sicilie, Achaia, Makedonie a Popádí). Chátra získána novým zákonem obilním. Senát k uznání zákona agrárního donucen (Q. Caecilius Metellus volil vyhnanství). Na r. 99 zvolen Saturninus opět tribunem. Když pak při volbách konsulských G. Memmius, protikandidát Glauciův, zavražděn a Římu **anarchie**, demagogy způsobená, hrozila, opustil Marius své dosavadní spojení a mocí úřadu konsulského zakročil proti výtržníkům, z nichž Saturninus a Glaucia v zajetí utraceni. Tak pomohl Marius špatnou politikou nobilitě opět k vítězství, jehož tato použila k odstranění zákonů Saturninových a k obmezení pravomoci tribunské (lex Caecilia Didia 98). Marius upadl v opovržení u obou stran a odešel do Asie.

91

Reformy M. Livie Drusa.

Na rok 91 tribunem zvolený **M. Livius Drusus**

(syn Drusův z doby Grakchovské) hleděl rozjitřenost stran utišiti umírněnými reformami, jež obsaženy v **návru zákona**: a) rozdělování obilí a b) zakládání osad mělo býti obnoveno, ač v míře obmezenější, c) místa porotcův mají býti opět vrácena senatu, ale tento má býti rozmnožen 300 rytíři (křiklavé bezpráví porotních soudův rytířských obrazelo se hlavně v přelčení P. Rutilia Rufa r. 92). Složitý návrh zákona přijat. **Nový návrh zákona**: „aby italským spojencům uděleno bylo právo občanské“, popudil jak stranu senátorskou a rytířskou tak i lid a měl v zápatí zrušení přijatého již zákona (pro chybu formální, poněvadž od r. 98 nebylo dovoleno spojovati několik předloh v jeden návrh). **M. Livius Drusus** nedlouho poté **zabit** úkladně.

Př. Kr.

91—88 Vzpouřa spojencův italských neboli válka marsická.

Všeobecný odpor obyvatelstva římského proti přijetí zákona Drusova (lex de civitate sociis danda) a zavraždění Drusova příčinou, že vypukla vzpoura dávno připravovaná hl. mezi kmeny sabellskými. **Korfinium** v území Pelignův nad Aternem hlavním městem nové říše, **Italia** zvané. R.

90 bojováno houževnatě se střídavým štěstím. Rozšíření vzpoury hledí zameziti **L. Julius Caesar** zákonem, jímž uděleno právo občanské Latinům a všem obcím italským, které až dosud věrnost zachovaly (**lex Julia**). R.

89 byly sice zbraně římské šťastnější, ale nicméně z ohledu na bouři od východu se blížící (**Mithradates**) učiněny Italům další ústupky přijetím zákona tribunův **M. Plautia** a **G. Papiria**: aby spojencům italským vůbec, kteří v 60 dnech se přihlásili (t. j. se podrobili), občanské právo bylo uděleno“ (**lex Plautia Papiria**). Ústupky tyto a r.

88 šťastně vedené polní tažení (**Pompeius Strabo** dobyl **Askula** a **Sulla Boviana**) přivedli válku ke konci. Rovnoprávnost novoobčanův obmezena tím, že vřadění pouze do posledních 8 z tehdejších 35 tribuí.

Vzdělanost II. Od konce první války punské do počátku války občanských (sr. 95). **Tragoedie**: T. Livius Andronikus, Řek z Tarentu (284—204), G. N. Naevius z Kampanie (264—204), Q. Ennius z Rudíř v Kalabrii (239—169), M. Pakuvius z Brundusia (220—132), L. Attius z Pisaura v Umbrii (170—94). **Komoedie**: T. Makcius Plautus ze Sarsiny v Umbrii (254—184), P. Terentius Afer z Karthaginy (185—159), L. Afranius (154), T. Quinktius Atta († 77). **Satira**: G. Lucilius z Latia (148—103). **Rečnictví**: M. Cornelius Cethegus, konsul v druhé válce punské (před ním L. Junius Brutus, Appius Klaudius Caecus, G. Fabricius, Q. Fa-

b. bius Maximus Kunktator), M. Porcius Kato (234—149), P. Korn. Scipio Minor, Grakchové aj. **Dějepisectví**: Annalium scriptores — Q. Fabius Piktör (214), L. Cincius Alimentus, L. Kalpurnius Piso Frugi (133), Coelius Antipater, G. Fannius (122), Valerius Antias, M. Porcius Kato, L. Corn. Senna.

7. Od počátku válek občanských do vzniku císařství. (88—31).

Př. Kr.

88—84 První válka mithradatská a

88—82 První válka občanská.

Zlé hospodaření Římanův v Malé Asii stávalo se nesnesitelným; též obyvatelstvo v Makedonii a Řecku neslo nadvládu jejich těžce. Nespokojenosti této užiti chtěl **Mithradates VI. Eupator**, král pontský (124—63), muž velikých schopností (znalost řeči, obliba ve vzdělanosti řecké), k vypuzení Římanův z Asie. Výboje své obrátil nejprve na s. a sv. (dobył krajiny Kolchidské na v. moře Černého po obou březích řeky Fasis a poloostrova Tauridského čili Krymského s ohroženými od Skythův koloniemi řeckými, Panti-kapaion, Fanagoria, Chersones, které k říši své připojil = **říše Bosporská**); pak zmocnil se Kappadokie (po zavraždění krále Ariaratha), z čehož válka s Nikomedem II. Bithynským. Senát římský, za rozhodce požádaný, ustanovil, aby Kappadokie a Paflagonie zůstaly samostatny. V Kappadokii dosazen králem Ariobarzanes. Ustanovení toto provedl **L. Korn. Sulla**, tehdež propraetor v Kilikii (92.) Ale brzo potom Ariobarzanes vypuzen z říše své od krále armenského Tigrana, zetě Mithradatova. A když r. 91 zemřel Nikomedes II., zmocnil se Mithradates země jeho. Na zakročení Římanův (M. Aquillius) vydal Mithradates Bithynii Nikomedovi III., který pak k ponoukání konsulara M. Aquillia zvedl proti Mithradatovi válku (89), ve které

88 poraženo i vojsko římské. Mithradates krátce pá-nem celé M. Asie za všeobecného jásotu. **M. Aquillius**, od Mytilenských vydaný, ukrutně se světa sprovopen. Z Efesu vydán rozkaz ke **všeobecnému povraždění Italův** v M. Asii přebývajících (80.000). Té doby syn Mithradatův Ariarathes nabył v Makedonii pevné půdy, co zatím loďstvo Mithradatovo vedené Archelaem získalo ostrovany v moři Aegejském, jichž příkladu následovaly četné obce v Řecku (Athény). Téhož času vypukla **bouře v Římě**, způsobená tribunem **P. Sulpiciem Rufem**. Tento chtěje kráčet v šlépějích M. Livia Drusa (sr. 113), potkal se s odporem strany své (senátorské). I přešel na stranu lidu a způsobem násilným získal platnost návrhům: 1. aby ze senatu vyloučen byl, kdo by měl přes 2000 denarů

dluhů, 2. aby vypověděným občanům z války spojenecké povoleno byl návrat, 3. aby novoobčané italští nabyli plné rovnoprávnosti, roztržení jsouce po všech tribuních. Mimo to provedl ještě, aby vrchní velení ve válce mithradatské bylo **Sullovi** odňato a dáno **Mariovi**. Tu upustil Sulla od obléhání Noly, která ještě od vzpoury spojencův italských vzdorovala, a

Př. Kr.

88 **dobyl Říma** (primus urbem Romam armatus ingressus est) **bitvou na pahorku Esquilinském**. Sulpicius zabít na útěku. Mariovi podařilo se po mnohých nesnázích (Minturnae) utéci do Afriky. Byl to první případ, že legie neuposlechly usnesení lidu, třeba strannického, a byly věrnější vojevůdci než státu. A tím počíná se **obrat v dějinách římských**, ve kterém vůdcové stran přispěním vojska navzájem se potírají, při čemž stát jest cenou vítězovou. Sulla vedl si mírně; vážnost senatu obnovena a sesílena (zákony Sulpiciovy zrušeny, Serviovy pořádek hlasovací v komitích centuriálních obnoven, tribunům dovoleno činiti návrhy zákonův jen s přivolením senatu). Na poč. r.

87 odešel Sulla do Řecka. Nedlouho potom demokraticky smýšlející konsul **L. Korn. Cinna** obnovil zákony Sulpiciovy a navrhl povolati zpět Maria a ostatní psance. Od aristokratického konsula Gn. Oktavia po tuhém boji z Říma byv vypuzen, způsobil Cinna v Itálii povstání a ve spolku s Mariem, z Afriky se vrátivším, přinutil

86 Řím vzdáti se. **Po vykonané strašlivé pomstě** (5 dní vraždili najatí vrazi) dali se Marius (po sedmé) a Cinna (po druhé) zvoliti konsuly. Po brzké smrti Mariově nastoupil v konsulat **Valerius Flakkus**, jemuž odevzdáno vrchní velení ve válce mithradatské a proti Sullovi. **V Římě po tři léta provozuje Cinna (jako konsul) vládu násilnou.** Zatím Sulla dobyl

86 Athen a zvítěziv u **Chaironeie** nad Archelaem a

85 u **Orchomenu** v z. Boiotii nad Dorylaem, vojevůdci Mithradatovými, stal se pánem Řecka. Jeho soupeř **Valerius Flakkus** postupoval bez překážky z Epiru Thessalií, Makedonií a Thrakií do M. Asie, ale v Nikomedii zavražděn ve vzpouře vojenské, kterou způsobil jeho legát **G. Flavius Fimbria**, jenž stav se nyní velitelem demokratického vojska Mithradata stísnil tak, že tento vida nezbytí, ujednal se Sullou, do Asie přišedším,

84 **mír v Dardanu** v Troadě při Hellespontu: vydal všechny své výboje v Malé Asii i lodi válečné a zaplatil 2000 talentův. Sulla jal se nyní válčiti s Fimbriou, jenž nemoha přemoci odolati a opuštěn od většiny vojska, zbavil se života (v Pergamu). Téhož roku **usmrčen Cinna** úkladně v Ankoně, kde konal přípravy proti Sullovi.

Př. Kr.

83—81

Druhá válka mithradatská.

Propraetor **L. Licinius Murena**, jehož Sulla s dvěma Fimbriovými legiemi v Asii zůstavil, obnovil nepřátelství s Mithradatem a vtrhl do Pontu, ale byl poražen a zahnán. Na povel Sullův nepřátelství zastaveno a podmínky míru Dardanského obnoveny.

83 **Sulla** přistál v Brundusiu, odkud, sesílen jsa zjevnými i tajnými stoupenci (23letý **Gn. Pompejus** se třemi legiemi o své újmě sehnány), dal se k Římu. U Kapuy porazil konsula **G. Junia Norbana**, u Teana Sidicinského v s. Kampanii přešlo vojsko druhého konsula **L. Korn. Scipiona** k Sullovi.

82 **G. Marius** ml. poražen byv u Sakriportu jv. od Říma, zavřel se v Praenestě, načež Sulla bez boje obsadil Řím, kde před tím praetor **L. Damaspippus** odpůrce Mariovy v senatě povraždil. Konsul **Gn. Papirius Karbo** poražen v Etrurii a Gallii předalp., načež utekl se do Afriky; Samnité a Lukanové pod Pontiem Telesinem poražení u Říma před Kollinskou branou. Pádem Praenesta boj v Itálii skončen. Zbytky strany Mariovy přemohl ve Španělsku **G. Annius** a **G. Valerius Flakkus**, na Sicílii a v Africe **Gn. Pompejus** (81), jemuž pak Sulla povolil triumf a ozdobil ho příjmím **Magnus**.

82 **Sulla prohlášen diktátorem na neurčitou dobu, aby stát spořádal.** (Dictator legibus scribendis.) Nad nepřáteli mstí se způsobem neslýchaným. Lex de proscribendis malis civibus nezná mezí. Majetek proscribovaných (4700) připadl státu, jejich děti a vnuci vyloučení z veřejných úřadův.

Zařízení Sullova (leges Corneliae) čelí k obnovení staré aristokraticko-oligarchické vlády:

1. 120.000 vojáků Sullových obdarováno italskými polnostmi. (Tvořili stálé vojsko senatu, kdežto 10.000 otroků ův, psancům náležejících, na svobodu propuštěných a právem občanským nadaných, stálo v Římě Sullovi k službám. Jich velitelem **Luc. Sergius Katilina**, vrah bratrův a švagrův.)

2. Všem Italům až po ř. Pád dostalo se práva občanského.

3. Senát rozmnožen na 500 až 600 členův. Revise censorská přestala. Vstup do senatu závislým učiněn od zastávání úřadu quaestorského (tedy nepřímou od volby v komitích).

4. **Leges tribuniciae** obmezen tribunat na právo intercesse. Úřad tribunský vylučuje pro budoucnost zastávati kurulský úřad.

5. **Vážnost komitíí** podlomena ustanovením, dle kterého iniciativa zákonů senatu vyhražena (komitíím tributním moc zákonodárná odňata).

6. *Lege iudiciaria* odňata rytířům místa porotcův a vrácena senatu. Trest smrti na zločiny politické zrušen.

7. Počet praetorův rozmnožen na 8, quaestorův na 20. Obnoven zákon Villiův (sr. 104) s dodatkem, že mezi zastáváním dvou rozličných úřadův mají uplynouti nejméně dvě léta, mezi dvojným zastáváním téhož úřadu nejméně deset (*lex de magistratibus*). Sborům kněžským vráceno staré právo kooptační.

8. Konsulům a praetorům přiřknuta pouze pravomoc občanská, kdežto imperium vojenské vloženo na prokonsuly a propraetory, jež jmenoval senát (tedy v rukou senatu veškerá moc vojenská). R.

Pf. Kr.

79 Sulla složil diktaturu a uchýlil se do soukromí († r. 78 v Puteolích, m. kampaniském v. od Kum). Na r.

78 zvolený konsul **M. Aemilius Lepidus**, bývalý optimat, jenž z příčin nekalých přešel ke straně lidu, učinil pokus, zrušiti některá zařízení Sullova. Senát hleděl zbaviti se ho, poslav jej před uplynutím roku úředního do přiřknuté mu provincie Gallie předalp. Ale Lepidus sebral na cestě (v Etrurii) vojsko a zvedl se

77 proti Římu, co zatím M. Brutus Gallii předalp. pobouřil. Gn. Pompejus a Q. Catulus nájezd na Řím odrazil, načež Pompejus Bruta porazil a dal odpravit. Poté od spojených vojsk poražen Lepidus u Kossy v j. třetině pobřeží etruského. (Zemřel nedlouho potom na útěku.) Se zbytky vojska jeho uchýlili se M. Perperna do Španělska k Sertorióvi.

80—72 Válka proti Sertorióvi.

Slechetnému a udatnému **Q. Sertorióvi** byla od strany Mariovy svěřena správa Hispanie. Od Sully pronásledován jsa utekl se do Afriky. R. 80 povolali jej k sobě Lusitanové, proti panství římskému povstali. Sertorius vede si hrdinsky. Q. Metellus Pius válčí s ním bez úspěchu. R. 77 rozmnoženy voje Sertoriovy Perpernou. Sertorius vyjednává s Mithradatem. R. 76 svěřil senát vrchní velení **Gn. Pompejovi**, jenž proti zákonu (nebyl dosud konsulem) jako propraetor vyslán do Hispanie. Ale i nyní válčeno se střídavým štěstím. Válka ukončena teprve, když r. 72 Perperna Sertoria úkladně zavraždil (vrah od Pompeja zajat a popraven).

73—71 Válka s gladiatory a otroky.

R. 73 uprchlo ze šermířské školy v Kapui sedmdesát gladiatorův. Vedeni jsouce **Spartakem** (a Krixem) způsobili velkou bouři otrokův po celé Italii. (Počtem vzrostli na 100.000). Špatná kázeň vojenská a nevornost vůdcův ulehčily úlohu praetoru **M. Licinióvi Krassovi**, jemuž vrchní velení odevzdáno. Krixus poražen krvavě r. 72 u hory

Garganu v Apulii a Spartakus nad ř. Silarem při hranicích Kampanie a Lukanie, kde padl. Zajati otroci pobíjeni; 6000 přibito na kříž. 5000 uprchlíků, hledících zachrániti se útekem přes Alpy, dopadeno a potřeno v Gallii cisalp. od **Pompeja**, který vracel se z Hispanie.

Pf. Kr.

70 Zařízení Sullova zrušena:

Pompejus, zneprátelev se se stranou senatorskou, přešel do tábora lidu, v jehož přízni hleděl se utvrditi, když na r. 70 spolu s **M. L. Krassem** zvolen byl konsulem. K jeho návrhu byla obnovena pravomoc tribunská v bývalém rozsahu a proveden zákon praetora Aurelia Kotty, dle něhož rozdělena místa porotcův při soudech stejným dílem mezi senatory, rytíře a pakladniční tribuny (tr. aerarii, plebejští to úředníci tribunů). Komitii tributním vrácena jich působnost, úřad censorský uveden v bývalou vážnost. Jencisorové L. Gellius a Gn. Lentulus vyloučili ze senatu 64 senatory.

67 Válka s námořskými loupežníky.

V Kilikii, Isaurii, Pamfylii, Lykii a na Kretě bylo námořní loupežnictví domovem. Slabost říše Syrské a Aegyptské činila loupežníky smělejšími. Od třetí války punské a za bouří domácích, kdy námořnictví od Římanův zanedbáváno, byli námořní loupežníci postrachem všech břehů středomořských. Výprava římská r. 103 (zřízena provincie Kilikie), dobytí Isaurie P. Serviliem Vatiem (78—75) a podrobení Krety Q. Metellem (68) neměly trvalého účinku.

Proto navrhl r.

67 tribun Aul. Gabinius, aby některému z konsularů uděleno bylo na dobu tří let nejvyšší velitelství na moři a na pobřežích v pruhu 400 stadií s neomezenou a nezodpovědnou prokonsulskou mocí. Návrh mřil na Pompeja, jenž také hl. pomocí strany demokratické (mezi jejímiž náčelníky bývalý quaestor G. Jul. Caesar*) za **námořního diktatora** vyvolen. Výbornou taktikou vyčistil Pompejus za 3 měsíce moře Středozemské. Se zajatými naložil Pompejus velkomyslně, usadiv je v různých končinách říše (hlavně v m. Solech v Kilikii, odtud Pompeiopolis nazvaném).

74—63 Třetí válka mithradatská.

Tigranes Armenský, zeť a spojenec Mithradatův, dobyl mnohých krajin na Parthech a zmocnil se Kap-

*) Nar. 100 (102?). Pocházel ze starobylé patricijské rodiny; ke straně lidu přilnul záhy. Jsa manželem dcery Cinny, byl od Sully proskribován, ale na přímlovu mocných přátel ušetřen. Po † Sullově vystupuje v Římě jako řečník při soudech, 76 na Rhodu u slavného řečníka Molona (na cestě zajat od pirátův), 68 quaestorem v Hispanii, 65 aedilem, 63 pontifikem max.

padokie a Syrie, co zatím, Mithradates, upevnil se v panství svém Pontském a dokonav přípravy, udeřil r.

Př. Kr.

74 na Bithynii, kterou byl Nikomedes III. († 75) dědictvím Římanům odkázal. Poraziv u Chalkedonu při Bosporu v Bithynii loďstvo římské, vtrhl do asijské provincie římské, kdež oblehl **Kyzikos** na pobř. Propontidy. Konsul

73 **L. Licinius Lukullus** vyprostil obležené město a přinutil Mithradata po velkých ztrátách k ha-nebnému útoku. R.

73 zvítězil **Lukullus** u **Kabeiry** nad Lykem v Pontu, na hlavu poražený Mithradates zachránil se útekem k Tigranovi. Pontus a Kappadokie v rukou Římanův. Lukullus vede si velkomyslně. Ve správě provincie asijské zakročil přísně proti neslychané vyděračnosti římských rytířův a nájemcův. Proti Tigranovi, jenž Mithradata vydati nechtěl, zvedl **Lukullus** válku, nečekaje ani schválení senatu, a

69 porazil Tigrana na hlavu u **Tigranocerty**; město vzato, panství Tigranovo otřeseno v základech. Kořist tak velká, že mohl Lukullus pokračovati ve válce bez pomoci z Říma. Ale na pochodu proti starému

68 hl. m. armenskému **Artaxatům** nad Arasem vypuklo však vzbouření mezi vojny Lukullovy, podněcované nohsledy Pompejovými (P. Klodius). Lukullus přinucen nastoupiti na zpáteční pochod. To způsobilo, že

67 Mithradates vrátil se do Pontu, jehož pak opět se zmocnil. Lukullus snaží se marně napraviti tuto nehodu, neboť vojsko zdráhá se dále bojovati. Zatím v Římě způsobili protivníci Lukullovi (hrabivé rytířstvo), že vrchní velitelstvo přeneseno na M. Acilia Glabiona, který pak vystřídán r.

66 **Gn. Pompejem**, na něhož přijetím zákona tribuna G. Manilia vloženo vrchní velitelství s ta-kovým plnomocenstvím, jaké měl ve válce s loupežníky mořskými (ku přijetí zákona přispěl Caesar a Cicero*), tento hl. řečí de imperio Gn. Pompei čili pro lege Manilia). Pompejus, učiniv proti Tigranovi spolek s králem parthským Fraatem, vrhl se na **Mithradata, jehož vojsko zničil nedaleko horního Eufratu**, (kde později založena Nikopolis). Prchajícího Mithradata pronásledoval Pompejus až

*) Nar. 106 ze staré rodiny rytířské nedaleko Arpina, účastnil se války marsické, pak v Římě poslouchal filosofy řecké, r. 80 vystoupil poprvé před soudem in causa publica (ve při S. Roscia), r. 79—77 v Athenách a na Rhodu, 75 quaestorem na Sicílii, 70 vedl při proti C. Verrovi, 69 aedilem, 66 praetorem.

po ř. Fasis v Kolchidě, načež obrátil se proti **Tigranovi, jehož nedaleko Artaxat přinutil ku vzdání**. Tigranovi bylo odstoupiti Římanům Syrii s Foinikií, části Kilikie, Galatii a Kappadokii, zaplatiti 6000 talentův válečné pokuty a s ostatkem říše uznati nadvládu římskou.

Př. Kr.

66—65 Pompejus vtrhl do krajin Kavkazských, aby zbavil Mithradata posledního útulku. Poté od-táhl do Pontu a pak do Syrie.

63 **Mithradates** uprostřed velkolepých příprav k dalšímu bojování **zavil se života**, byv obležen v m. Pantikapaiu na Krymu od syna svého Farnaka, jemuž nedůvěruje hrozil smrtí. R.

64—63 **Pompejus pořádá poměry asijské**. 1. **Provincie:** vedle Asie a Kilikie (tato rozšířena Pamfylií a Isaurií) zřízena nová provincie **Bithynie** se záp. polovicí Pontu na obou březích ř. Halys, a **Syrie** s Foinikií a Palaestinou. 2. **Poplatné a ochranné státy:** Říše Bosporská (Farnakes, syn Mithradatův), Galatie (Deiotarus), Paflagonie (Attalos), Kappadokie (Ariobarzanes) a Kom-magene (Seleukovec Antiochos). 3. **Kněžská panství:** Komana, Pessinus, Jerusalems (sr. 68) a j. 4. **Obce městské** s rozsáhlou samosprávou: spolek měst lykij-ských, Antiochia, Seleukia a j. (Zakládaje četná nová města a zvelebujíc stará přispěl Pompejus k povznesení vzdělanosti vůbec a k utužení moci římské zvláště).

61 Pompejus, propustiv v Brundisium vojska svá, navrátil se jako soukromník do Říma, kdež pak slavil velkolepý triumf.

66—62 Pickle Katilinovy.

Řím za nepřítomnosti Pompejovy (66—61) byl je-vištěm tajných pletich a spiknutí, jichž cíle jsou nám málo jasny. Velkolepé výsledky, kterých Pompejus nabyl, a moc jeho vojenská i sláva naháněly strachu (před kralovládou) jak straně senatorské tak i straně lidu, ač k tomu veřejně se neznaly. Úmluvy mezi **demokraty** (v čele bohaté M. Krassus a G. Julius Caesar) a **anarchisty** (v čele L. Sergius Katilina; těmto šlo o plen a zbohatnutí za nepo-kojův) již r. 66 ujednané, dle nichž Krassus měl státi se diktátorem a Caesar velitelem jízdy, aby tak strana lidu oproti Pompejovi opatřena byla mocí vojenskou, zma-řeny dvakráte. R. 64 úmluva nová, aby na r. 63 konsuly zvoleni byli L. Katilina a G. Antonius (Caesar a Krassus úmyslně zůstávali v pozadí). Při volbách zvolen pouze Antonius, kdežto na místě Katiliny slavný řečník **M. Tullius Cicero**. Ale Katilina v piklech neustal. R. 63 zosno-vováno nové spiknutí. Cicero měl býti zavražděn a Katilina na r. 62 konsulem zvolen, co zatím v Etrurii centurio G. Manlius sbíral roty povstalecké, které měly v příhodném okamžiku do Říma vpadnouti. Ale Cicero byl na stráží.

Spěhové (Fulvia) stěhli kroků spiklencův, G. Antonius získán správou výnosné provincie Makedonské a Ciceru opatřen od senatu, k němuž ustrašení rytíři nyní přilnuli, mimořádnou plnomocí. Brzo potom odešel Katilina z Říma do Etrurie, byv Ciceronem v senátě na pranýř postaven (**první řeč Ciceronova proti Katilinovi**). Druhého dne lid o záměrech spiklencův zpraven (**řeč druhá**). Antonius poslán proti vojsku spiklencův. Zatím účastníci spiknutí (Lentulus, Cethegus, Gabinius, Statilius a Caeparius) zajati v Římě od Cicerona, jenž byl pomocí poselství Allobrogův, v Římě náhodou meškajícího, nabyli makavých proti nim důkazův. Když pak stav věci oznámen lidu (**řeč třetí**), odsouzení jsou řečníci spiklenci senatem za předsednictví Ciceronova k smrti (**řeč čtvrtá**) bez ohledu na právo provokační. (Caesar, tehdáž pontifex, odporuje tomu; M. Porcius Kato ml., vnuk Katona Censoria, naléhá na odsouzení.) Ortel ihned vykonán (5. pros.).
Na poč. r.

Př. Kr.

62 porazil legát Antoniův M. Petreius vojsko katilinské u **Pistorie** při s. hranicích Etrurie. Katilina a 3000 jeho stoupcův zůstali na bojišti. G. Antonius poctěn titulem imperator. Cicero slaven jako pater patriae.

60 První triumvirát.

Pompejus, vrátiv se z výpravy mithradatské do Říma, žádal na senatu, aby dovolil mu ucházeti se o druhý konsulat, aby potvrdil zařízení jeho v Asii zavedená a vojákům jeho udělil příslíbené assignace na státní pozemky. V čele vojska mohl dosíci úspěchu, ale jako soukromník doznal neočekávaného zklamání: protivníci jeho v senátě zmařili provedení žádosti jeho. V tísní té spojil se Pompejus s **G. Juliem Caesarem**, jenž právě vrátil se z Hispanie, kde jako propraetor vítězně si vedl v boji proti severozáp. kmenům, a s **M. L. Krassem**, s nímž jej Caesar smířil, aby v tajném dorozumění navzájem se podporovali v provádění svých záměrů. Přispěním Pompejovým a Krassovým zvolen na r.

59

Caesar konsulem. Kollegou byl mu M. Bibulus, jehož volbu prorazila strana aristokratická. Caesar, aby získal lid, provedl **nový zákon agrární**, dle něhož 20.000 občanův, mezi nimiž bylo mnoho veteranů Pompejových, poděleno bylo státními polnostmi v Itálii. Odpor M. Bibula zlomil Caesar na dobro: Bibulus uchýlil se v ústraní, odkud nadarmo vysílal protesty proti dalším podnikům Caesarovým. Pompejova zařízení v Asii schválena (leges Juliae). K návrhu tribuna P. Vatinia dal si Caesar od lidu udělit, pomínuv senat, **Illyrikum a Gallii cisalp.** ve správu s mocí mimořádnou **na dobu 5 let** se 3 legiemi, k čemuž senat připojil ještě **Gallii narborskou** s 1 legií

v naději, že se tak zbaví na delší dobu nebezpečného muže. Na rok příští zvolení konsuly mužové triumvirům oddáni. Před odchodem svým provedl pak ještě Caesar, že

Př. Kr.

58

Kato a Cicero byli z Říma vzdáni. Katonovi uložil lid, aby v ptolemaiovském království Kypru, jež dědictvím přešlo na Římány, správu provinciální zavedl. Proti Ciceronovi vybral si za nástroj nestoudného P. Klodia Pulchra, jemuž k tribunatu dopomohl. Klodius způsobil, že Cicero vypověděn, poněvadž dal popravit bez provokace spiklence Katilinovské (sr. 122). Dům Ciceronův na Palatii spálen, statky jeho zabráný.

Za nepřítomnosti Caesarovy nedovedl **Pompejus** v Římě udržeti vážnost triumvirův mezi lidem. Demagog Klodius protivil se mu a pomocí ozbrojených rot prováděl zvlí svou ve shromážděných lidu i páchal kousky katilinské. Pompejus pomáhal si tím, že se opíral o služby T. Annia Milona, vůdce jiné podobné roty. Vážnost senatu stoupá. Cicero povolán z vyhnanství (**57**). Nedlouho potom i Kato se vrátil. Volby na r. **56** vypadly pro triumviry nevýhodně; zákony Juliovy z r. 59 v nebezpečnoství. Proto způsobil Caesar r.

56

sjezd triumvirův v Lukce (v Etrurii), kam dostavili se četní jejich političtí přátelé (přes 200 senatorův) a placení stoupcí. Zde ujednáno, že na r. 55 Pompejus a Krassus mají býti zvoleni konsuly a pak že tomuto Syrii, onomu obojí Hispanie od lidu dostati se má ve správu na 5 let. Sobě vyhradil Caesar prodloužení imperia v Gallii na dalších 5 let.

58—51 Caesar dobyl Gallie zaalpské.

Svobodná Gallie (sr. 109) dělila se ve 3 území: 1. Aquitania mezi Pyrenaemi, Oceanem a Garonnou, obydlená kmeny iberskými. 2. Vlastní keltická Gallie mezi Garonnou, Seinou a Apami (se Švýcarskem). 3. Kelticko-germanská Belgie mezi Seinou a dolním Rýnem. — Dobře vzdělaná a kvetoucí země neměla jednoty politické. Jednotliví kmenové nevrážili na sebe a byli i uvnitř zmítáni strannickými boji (druidové, šlechta, králové). Ve vlastní Gallii bývali Arvernové (při horní Loire) druhdy nejmocnějšími. Nyní zápasili **Aeduové** (mezi Loirou a Seinou) se **Sequany** (na l. bř. Saony) o předáctví. Proti Aeduům povolán na pomoc od Sequanův **Ariovist**, vůdce germanských Svevův, jenž, přešed Rýn s 15.000 bojovníky, Aedy učinil síce Sequanům poplatnými (r. 61), ale pak v zemi vystupoval jako vládce. Jeho příkladu následovaly i jiné kmeny germanské, na levý břeh Rýnu přecházejíce. Stejně doby zvedli se keltičtí **Helvetové** z nyn. Švýcarska, od severu tísnění jsouce Germany, a dali se na cestu do jižní Gallie, ale tu postavil se jim **Caesar** na odpor a porazil je u **Bibrakta**, hl. m. Aeduův nedaleko nyní.

58

m. Autunu, načež k prosbě Aeduův a Sequanův obrátil se proti **Arivistovi**, jehož porazil u **Vesontionu**, hl. m. Sequanův, nyní Besançon. (Caesar, Bellum Gallicum I.). R.

Př. Kr.

- 57 podrobeni jsou **Belgové**, hl. Nerviové (v Henegavsku), B. G. II., a r.
- 56 podrobeni kmenové pobřežní: Venetové (v Bretonsku), Unellové (v Normandii) a j. Aquitany podmanil P. Krassus. Tažení proti Morinům a Menapiům (mezi Sommou a Seldou). B. G. III.
- 55 Germanští Usipetové a Tenkteri, vtrhnoucí na l. břeh dolního Rýnu, krvavě potřeň. Caesar přešel Rýn (most mezi Bonnem a Koblenz), aby Germany tamní zastrašil od dalších vpádů do Gallie. První výprava do Britannie. Morini a Menapiové podrobeni. B. G. IV.
- 54 Indutiomarus, kníže Treverův, podmaněn. Druhá výprava do Britannie. Caesar pronikl vítězně až k Temži. (Kassivelaunus, vůdce britských Keltů.) Nebezpečné povstání Indutiomarovo (B. G. V.) a
- 53 Ambioriga, kníže Eburonův. Caesar po druhé přešel do Germanie, aby zastrašil Svevy, od vých. Gallův na pomoc volané (B. G. VI.).
- 52 Všeobecné povstání Gallův, v jejichž čele **Vercingetorix** z kmene Arvernův. Genabum (Orléans) a Avarikum (Bourges) vzaty Caesarem, Lutetia Parisiorum (Paříž) T. Labienem. Od dobývání Gergovie, hl. m. Arvernův, přinucen Caesar upustiti. Když pak spojil se s Labienem a oblehl **Alesii** v území Mandubiův, z. od pramenův Seiny, přišlo tu k tuhým bojům, z nichž Caesar vyšel vítězně. **Vercingetorix** musil se vzdáti (o 5 let později v Římě odpraven). (B. G. VII.)
- 51 Podmanění Gallie zaalpské ukončeno. (B. G. VIII.)
- V Římě** došly k cíli úmluvy v Lukce ujednané (sr. 123). **Krassus** ještě před vypršením konsulatu odešel do Syrie, kde z hrabivosti a dychtivosti po slávě pustil se do války s Parthy, ale byl od nich u **Karrh** v Mesopotamii jv. od Edessy poražen a zabit (53). **Pompejus** zůstal v Římě i po uplynutí roku konsulského, dav svoji provincii Hispanskou proti zákonu spravovati legaty. Z Říma nechtěl odejti z nedůvěry k Caesarovi (54 zemřela Julia, manželka Pompejova a dcera Caesarova). Demagogové neustávali v Římě řádití. Ozbrojené roty sváděly hotové boje na ulicích a ve shromážděních ve jménu svých politických vůdcův (sr. 123). Když r. 52 zavražděn **Klodius Milonem** a to zavdalo příčinu k nepokojům, jmenoval senat Pompeja konsulem bez kollegy s mocí diktátorskou. Pompejus pořádek v městě obnovil. Milo přes výmluvnost Ciceronovu odsouzen k vyhnanství. **Pompejus**, jenž dal si prodloužiti správu

Hispanie na dalších 5 let, přechází na stranu aristokratickou a stává se jejím vůdcem, kdežto **Caesar** pokládán jest za náčelníka strany demokratické.

Nástrahám od aristokratův Caesarovi strojeným, aby vydal provincie Galské a propustil vojsko, staví se na odpor tribun G. Kurio. Pompejus sbírá vojsko bez zákonitého zmocnění. Posléze oznamuje Caesar, že složí správu Gallie zaalpské a vojska propustí, když mu senat dvě legie a správu Gallie předalpské neb jen Illyrie ponechá do ukončení voleb konsulských na r. 48. Senat pod nátlakem strany bojovné usnází se (6. ledna 49), aby Caesar do určité lhůty (1. bř. 49) vojska propustil a provincie odevzdal, ač nechce-li býti prohlášen za nepřitele vlasti (hostis). Tribunové M. Antonius a G. Cassius nadarmo intercedují; jsouce pak pronásledováni, utíkají se v přestrojení z Říma k Caesarovi do Ravenny. Pompejus jmenován vrchním velitelem s mocí neobmezenou.

Př. Kr.

49—45 Druhá válka občanská.

Porušení tribunské nédotknutelnosti poskytuje Caesarovi záminku, aby branně vystoupil jako obhájce lidu. Ještě v lednu 49 přešel **Rubiko** a rychlými pochody ubíral se Umbrii, Picenskem a Samniem, všude vlídností srdce dobýváje. V Římě velké zděšení, vše odtud prchalo: výjevy z dob Mariových a Sullových strasákem (sr. 116). Pompejus opustil ve chvatu Řím, chtěje v jižní Italii přípravy ukončiti, ale Caesar nedopřál mu času (Korfinium s 15.000 m. vydal mu L. Domitius). V **Brundisium** přeplavuje Pompejus vojsko své do Epiru, ač Caesar hledí města dobytí a tak rázem válku ukončiti. Po odplutí Pompejově odešel Caesar do Říma, kdež počínal si velkomyslně. Poklad státní, jenž padl vítězi do rukou, byl vítaným k dalším předsevzetím, jm. ke stavbě loďstva, jehož Caesar neměl.

49 Caesar dal se po suchu do Hispanie, kde stálo 7 Pompejovských legií vedených Afraniem a Petrejem. Po jednoměsíčním bojování u **Ilerdy** s. od doln. Ebra (nyní Lerida) vzdalo se vojsko Pompejovské (část vojska přešla do služeb Caesarových). Příkladem toho následoval i **Terentius Varro**, vrchní velitel v Hispanii zadní. Stejně doby zlomen odpor **Massilie**, **Sardinie**, **Sicilie** a **Korsika** vyrvány přívržencům Pompejovým legaty Caesarovými. V Africe poražen a zabit **Kurio** při obléhání **Utiky**, hl. přispěním Pompejova spojence **Juby**, krále numidského. Též v Illyrii poraženo vojsko Caesarovo (loďstvu velel P. Dolabella; vojsku pozemnímu G. Antonius).

V Římě zatím učiněn Caesar diktátorem, ale hodnosti té za krátko se vzdal a na r. 48 dal se zvoliti konsulem (kollegou P. Servilius). Stejně doby zasedá Pompejovský senat (200) v Thessalonice. Pompejus hotoví se

sice k boji velkolepě (11 legií a 500 lodí válečných), ale země západní zachrániti obmeškává. Na poč. r.

Př. Kr.

48 přeplavil se Caesar s částí vojska z Brundusia na pobřeží Akrokeraunské v Epiru sice bez překážky, ale přeplavné lodi jsou pak zachyceny a spáleny, a on jak od moře tak i se strany suchozemské obklíčen. Postavení jeho nezlepšilo se valně i když M. Antonius plavbou neobyčejně smělou se 3 legiemi a 800 jezdcí se s ním spojil, neboť převaha byla na straně Pompejově a potravý byl nedostatek. U **Dyrrhachia** na bř. illyrském (nyní Drač) došlo konečně k boji, v němž **Caesar poražen**, načež hledí se zachrániti odvážným pochodem do Thessalie. Pompejus postupuje za ním liknavě. Strana jeho (hlavně mladí aristokrati), pokládajíc se již za vítěze, nutkala Pompeja svěstí rozhodný boj, k čemuž došlo 9. srpna téhož r.

48 u **Farsalu** v Thessalii. Pompejus na hlavu poražen, ač vojsko jeho dvakráte silnější. 15.000 vojska Pompejova padlo, 20.000 se vzdalo. Pompejus uprchl do Aegypta*), kde však hned při příchodu zavražděn návodem poručníků mladého (10letého) krále, jenž si chtěl přátelství vítězovo pojistiti ve sporu, který měl o vládu se sestrou **Kleopatrou** (16letou). Přišel do Aegypta, kam Pompeja pronásledoval, Caesar rozhodl spor o trůn tak, aby Ptolemaios vládl za jedno s Kleopatrou. Rozsudek ten, jakož i pánovité počínání cizincův, příčinou války zv.

48—47 **válka alexandrijská.**

Caesar obléhán po 5 měsícův od vzbouřeného obyvatelstva alexandrijského v král. hradě a v přístavě (nepřátelské loďstvo od něho spáleno, při čemž alexandrijská knihovna lehla popelem). Když došly ze Syrie a Kilikie posily, poraženo vojsko aegyptské (Ptolemaios utonul na útěku v Nilu) a Alexandria přinucena vzdáti se. Vláda nad **Aegyptem**, jenž nyní pod **svrchovaností římskou**, odevzdána Kleopatře a jejímu nejml. nezletilému bratrovi. Do Alexandrie vložena posádka římská.

47 **Válka asijská.**

Z Aegypta obrátil se Caesar do Asie, kde **Farnakes** (sr. 121), chtěje kořistiti z války občanské, zmocnil se Malé Arménie, Kappadokie, Pontu a Bithynie. Caesar postihl jej rychlými pochody u **Zely** v Pontu. (Veni, vidi, vici) Poražený Farnakes utekl do říše Bosporské a tam za nedlouho úkladně zavražděn.

V září r. 47 odešel Caesar do Říma, kde veliké zmatky, jichž příčinou hl. legat P. Korn. Dolabella (vzpouza vojenská). Caesar myslí utišil. Dav se pak opět

*) Zde poručnická vláda po smrti krále Ptolemaia Auleta, jemuž Pompejus r. 55 dopomohl proti vzbouřencům opět k rúnu.

zvoliti diktátorem a na r. 46 po třetí konsulem, odebral se v říjnu 47 do Afriky, kde zatím soustředila své síly strana aristokratická (11 legií), v jejímž čele Varus, Kato, Metellus Scipio, Gneius a Sextus Pompejus, Labienus, Petreius a král numidský Juba hlavním spojencem. Emigrantský senát zasedal v Utice.

Př. Kr.

47—46 **Válka africká**

46 rozhodnuta **bitvou u Thapsu** uprostřed pobř. Malé Syrtý (6. února), v níž strana aristokraticko-republikánská od Caesara na dobro potřena. (Metellus, Kato, Petreius a Juba skonali samovraždou, synové Pompejovi uprchli s Labienem do Španělska, kde hotoví se k novému boji.) Jedna část Numidie připojena k provincii Africké, druhá dána Bokchovi Mauretanskému.

Koncem května 46 vrátil se Caesar do Říma a slavil **čtyřnásobný triumf** (Gallie, Aegypt, Pontus a Afrika), zaspáván jsa všemožnými poctami a důstojnostmi (viz níže). Na podzim r. 46 odešel do Hispanie, kde

46—45 **válka španělská**

po několika litých bitkách rozhodnuta **vítězstvím Caesarovým u Mundy** v Hispanii Baetické jv. od m. Hispalis. Caesar rozněcuje osobním udatenstvím kleslou mysl svých vojnův. 33.000 padlých a raněných přívrženců Pompejových. Labienus padl v boji, Gn. Pompejus zahynul na útěku. **Sextovi Pompejovi** podařilo se uprchnouti.

45 Zemřel král **Boerebistes** (60—45), zakladatel velké

říše Dacké (Dakové byli původu thrackého). Středem jejím Sedmíhradsko. Na v. sáhala k moři Černému a na z. za levý břeh Dunaje v nyň. Uhrách. Po smrti Boerebistově rozpadla se říše Dacká, na jejíž vyvrácení Caesar pomýšlel. Levý břeh Dunaje až k Drávě zaujali nyní svevští Markomani a Kvadové.

Správa státu soustředěna úplně v rukou Caesarových:

Při svém návratu do Říma pozdraven jako pater patriae, diktátorem a tribunem jmenován doživotně, konsulem na 10 let. Dále byl nejv. pontifikem, augurem, censurem a předsedou senatu. Jako imperator (s právem jmenovati nástupce) rozhoduje o financích, o vojenství a správě provincií (razi mince s vlastní podobiznou). Senát, na 900 členův rozmnožený, stává se toliko sborem poradním. Komitie stvrzují sice ještě zákony, ale jest to právo pouze formální. Odznaky moci Caesarovy: oděv purpurový, zlatý stolec a věnec vavřínový. Dle formy stává sice ještě republika, ale skutkem **nové království**, jemuž jen jméno chybí.

V pořádání státu vyvinul Caesar činnost neobyčejnou.

Reformy jeho čelily:

I. K povznesení mravních a sociálních poměrův v Římě: a) Zmenšen proletariát (zakládány početné

osady, jako Narbo, Aquae Sextiae, Karthago, Sinope, Korinth, Faros.) Rozdávání obilí obmezeno. Nádhernými stavbami — Forum Julium, divadlo Marcellovo — zaměstnáván pracovní lid. (Proti pouličním rejdm chátory přísně zakročováno). b) Stala se opatření proti nákaze mravní u tříd vyšších (zostřeny zákony pro vzpuru a vlastizrady, přísné tresty pro přestupky závazku manželského, mimořádné odměny pro otce četných rodin, zákazy proti přepychu při tabuli a v oděvu). c) Obnovena vážnost soudův. d) Zmírněny zákony dlužní.

II. K povznesení Itálie a provincií vůbec:
a) Bažiny pomptinské měly býti vysušeny, silnice přes Apenniny měla spojovati moře Tyrrenske s Jaderským. Ústí Tiberu mělo býti zregulováno. Učený M. Terentius Varro obdržel rozkaz sbíratí řecká a římská díla pro veřejnou knihovnu. Svod práv římských měl býti porizen (došlo k tomu teprv za císaře Justiniana). b) Správa provincií opatřena co nejlépe. Nešvarům nájemcův učiněn konec zrušením nepřímé daně. c) Obyvatelstvu Gallie zaalpské uděleno právo občanské a právo latinské zavedeno v celé říši. d) Předsevzata oprava kalendáře (Sosigenes z Alexandrie; zaveden rok solární místo lunisolárního).

Povaha Caesarova: Duch genialní, obdařený od přírody takovými dary, které činily jej schopným vynikati ve všem. Byl slavným vojevůdcem, státníkem, zákonodárcem, právníkem, řečníkem, dějepiscem, matematikem i architektem. V boji hrdinným, v domácnosti otcem laskavým, k nepřátelům velkomyslným. Bylo mu životní potřebou, býti milovánu a míti přátele.

Odstrčení od vlády optimati a o bytnost republiky strachující se republikáni Caesarovými nepřáteli. Zosnováno spiknutí, v něž zasvěčeno 60 osob (Decimus Brutus, Servilius Kaska, M. Tillius Cimber, G. Trebonius — Caesarovci; M. Junius Brutus, G. Cassius Longinus — na milost přijatí Pompejovci).

Duší spiknutí byl **G. Cassius**.

Př. Kr.

44 Caesar zavražděn v senátě (v kurii Pompejově) (15. bř.) jově, proboden byv 23 ranami. Smrt stihla jej uprostřed velkolepých příprav k válce proti Parthům, která činy jeho měla korunovati. Zmatku, který nastal v Římě po zavraždění Caesarově, hleděl použiti k svému prospěchu přítel Caesarův, konsul **M. Antonius** (vdova Caesarova Kalpurnia utekla se k němu s pokladem a listinami). Umělou řečí při slavnosti pohřební a vyhlašuje skutečné neb domnělé odkazy Caesarovy, popudil lid proti vrahům, jež bral senát pod svou ochranu, a z nichž některé vyslal do provincií, které jim ještě od Caesara byly přiřknuty (D. Brutovi Gallie cisalp., M. J. Brutovi Makedonie, Kassiovi Syrie). Antonius, měl-li zůstatí při vesle, nesměl dopustiti, aby protivníci jeho v přikázaných jim provinciích se udrželi.

Zádost jeho, aby mu Gallie cisalpinská byla udělena, senát odmítl; obrátil se tedy k lidu, jenž mu vyhověl. I vypravil se do Gallie cisalp., aby D. Brutovi provincií tu odňal, z čehož tak zv.

Př. Kr.

44—43 **Válka mutinská.**

Antonius oblehl D. Bruta v Mutině (nyní Modena). V jeho nepřítomnosti nabyla v Římě strana senatorská vrchu. Působením Ciceronovým (**14 Filippik**) prohlášen Antonius za nepřitele vlasti a vyslání proti němu konsulové roku 43, A. Hirtius a G. Vibius Pansa; k vojsku jejich připojil se vnuk sestry Caesarovy a hlavní dědic Caesarův, 19letý **Oktavianus**, jehož služeb (měl veterany Caesarovy na své straně) hleděl senát využítkovati.

43 **V bitvě u Mutiny**

porazen jest Antonius a přinucen na útěk do Gallie zaalpské, kam jej vyproštěný Dec. Brutus bez úspěchu pronásledoval. Pansa a Hirtius padli v boji. Caesar Oktavianus, jsa tak samojediný velitelem vojska původně senatorského, obrátil se na Řím a vynutil na senatu, jenž byl by se rád nyní nepohodlného „hocha“ zbavil, konsulat a zákon na pronásledování vrahův Caesarových (lex Pedia). Zatím spojil se **Antonius** s M. Aem. Lepidem, správcem Gallie narbonské a přední Hispanie (k nim se přidružil Asinius Pollio, správce Hispanie zadní a L. Plankus, správce Gallie zaalp.) a přinutili Dec. Bruta k útěku do Gallie cisalp., kde tento opuštěn od svých zahynul úkladně.

S vítězným Antoniem a Lepidem spojil se nyní **Oktavianus**, maje služeb jejich potřebí k pronásledování J. Bruta a Kassia. A tak učiněn koncem října r.

43 **druhý triumvirát** (u Bononie): **Oktavianus, Antonius** a **Lepidus** přiosobili si na pět let mimo-

řádnou moc konsulskou k udržení veřejného pořádku a k uspořádání říše, ač tak, že dosavadní úřadové (hl. konsulský) měli zůstatí v platnosti. (Tresviri rei publicae constituendae consulari imperio). Lid tuto usurpaci schválil. V Římě zbavili se triumvirové svých protivníkův **hromadným vražděním** (300 senatorův a 2000 rytířův. **Cicero** zavražděn na útěku 7. pros.).

Na východě Kassius a Brutus, spojivše svá značná vojska v Sardech, přešli Hellespont a dali se Thrakii do Makedonie, kam byli Antonius a Oktavianus zaměřili.

42 **Dvojitá bitva u Filip** v Makedonii mezi doln. tokem

Strymonu a Nestu. Při prvním boji **Antonius** vedl si vítězně proti **Kassiovi**, kdežto **Brutus** stejně šťastně proti **Oktavianovi**. Smrt Kassiova, jenž na mylnou zprávu o porážce Brutově zbavil se života, přišla triumvirům vhod, ale vítězství nerozhodla. Po 20 dnech došlo k boji druhému, ve

kterém vojsko republikánské na hlavu poraženo. Brutus se usmrtil. Zbýval tedy ještě **Sextus Pompejus**, jenž na Sicílii a na moři vítězně si vedl.

Antonius odebral se po té do zemí východních, aby je v poslušnost uvedl, ale v Egyptě upadl v osidla královny Kleopatry, kde mařil čas slavnostmi, hrami a orgiemi. Oktavianus odebral se do Itálie, aby uspokojil nepokojné veterány novými assignacemi pozemků italských. Zde znepráčetil se s **L. Antoniem**, bratrem triumvirovým (intriky **Fulvie**, manželky M. Antonia, která na Oktavianu zanevřela):

Př. Kr.

41—40 **Válka peruská.**

L. Antonius postavil se v čelo statkářův, kteří novou assignací pozbaveni byli statkův, a vyhlášoval, že chce hájiti svobody proti triumvirům. Ale v **Perusii**, v. od jez. Trasimenského, byl obležen a přinucen vzdáti se.

Nevole z této války mezi M. Antoniem a Oktavianem vzniklá uklizena osobní

40 **úmluvou v Brundisiu:** Oktavian obdržel

ty provincie, jež se prostíraly západně od Skodry, Antonius ony, jež ležely odtud na v. Nepřítomnému Lepidovi vyhazena i na dále Afrika (tělem i duchem krásná Oktavia, sestra Oktavianova, zasnoubena M. Antoniovi, neb Fulvia zemřela krátce před tím v Sikyoně). R.

39 **smlouva na pobřeží Misenském** při zál.

Kumanském: triumvirové popustili **Sex. Pompejovi**, jenž lodstvem svým dovoz obilí do Říma zabraňoval a hlad tu působil, ve správu provincie Sicílii, Sardinii, Korsiku a Achaji. Mimo to měl býti odškodněn za statky, otcí jeho zbrané. Po té odebral se **Antonius** na východ, kde upadl opět v osidla královny Kleopatry. Válku s Parthy vedl neslavně.

V Itálii došlo brzo k nepřítelství a válce mezi **Oktavianem** a **Sex. Pompejem**:

38—36 **Válka sicilská.**

Oktavianus válčil z počátku nešťastně. Když pak v čelo vojska postaven M. Vipsanius Agrippa a Antonius poskytl Oktavianovi značnou válečnou pomoc (po osobní schůzi v Tarentě r. 37, kde triumvirat na dalších 5 let obnoven), k níž i Lepidus se přidružil,

36 poražen jest **Sex. Pompejus** v rozhodné bitvě

námořní u **Naulochu** nedaleko Myl. Uprchl do Asie, kde v Miletu r. 35 zavražděn. Mezi Oktavianem a Lepidem mělo dojít k boji, když Lepidus za pomoc ve válce žádal výhrůžně odstoupení Sicílie. Ale **Lepidus** od vojska jest opuštěn a přinucen dáti se na milost Oktavianovi, jenž přenechal mu hodnost nejv. pontifika. Oktavianus vede správu západní polovice moudře a smířlivě.

32—30 **Válka mezi M. Antoniem a Oktavianem.**

(Bellum Actiacum). Antonius hýřil na

dvoře královny Kleopatry, rozdávaje nesmyslně dětem jejím provincie římské. Oktavia, sestra Oktavianova, od něho zapuzena. To vedlo k válce.

Př. Kr.

31 **Námořní bitva u Aktia** na pobř. Akarnan-

ském při vchodu do zál. Ambrackého. Věhlas Agrippův a předčasný útek Kleopatřin, již Antonius následoval, rozhodly vítězství Oktavianovo. Vojsko pozemní opuštěno jsouc od svého vojevůdce, vzdalo se vítězi po 7 dnech. R.

30 zvítězil Oktavianus přede zdi **Alexandrie**, načež zbavil se Antonius života. Jeho příkladu následovala i Kleopatra, když pokus její, okouzlit Oktavianu, ukázal se marným. **Aegypt** proměněn v provincii římskou. **Oktavianus samovládcem říše římské.**

8. **Od vzniku císařství do počátku stěhování národův. (30 př. Kr. — 375 po Kr.)**

30—68 **Pět Juliovcův.**

30—14 **Caesar Oktavianus Augustus.**

Oktavianus byl obnovitelem samovlády, k níž základ položil Caesar. A tak jako za Caesara, chybělo i nyní nové vládní formě jméno (sr. 127). Oktavianus vydával se pouze za prvního úředníka říše, maje před očima neblahý osud Caesarův. Byl tribunem a konsulem doživotně, imperatorem stále; s tím spojena zároveň nejvyšší moc prokonsulská, t. j. vrchní správa všech provincií. R. 27 vyznamenán přijímá Augustus (vznesený) a r. 24 prohlášen za nezodpovědného. Zastával úřad censorský jako „praefectus morum“ a po smrti Lepidově r. 12 nejv. pontifikat. R. 2 pozdraven jako pater patriae. Neobmezenou moc zastíral titulem Princeps senatus; titul tento přešel na jeho nástupce a doba císařská až po Diokletiana slove **principatem**. Vedle toho název Augustus, Caesar, Imperator byl odznakem jeho důstojnosti.

Správa říše. Vojsko, hlavní podpora samovlády, zorganizováno (sr. 113). Z vojska žoldnéřského stalo se **vojsko stále**, jež k ochraně jednotlivých zemí rozestaveno. Vojní odměňování po odbyté 12—16 let trvajících službě peněží anebo assignacemi. Velitelem legie legatus. Auxilia byly sbory vojenské, v provinciích ležící vedle legií. Praetoriae cohortes tvořily nyní gardu císařskou; za Augusta bylo jich 9, z nichž 3 v Římě a 6 v Itálii, jm. tam, kde obyčejně císařové se zdržovali. **Praefectus praetorii** povznesl se časem na první místo po císaři. (Hadrian zavedl nové změny ve vojstě, ale ty dotýkaly se hl. ozbrojení a taktiky.)

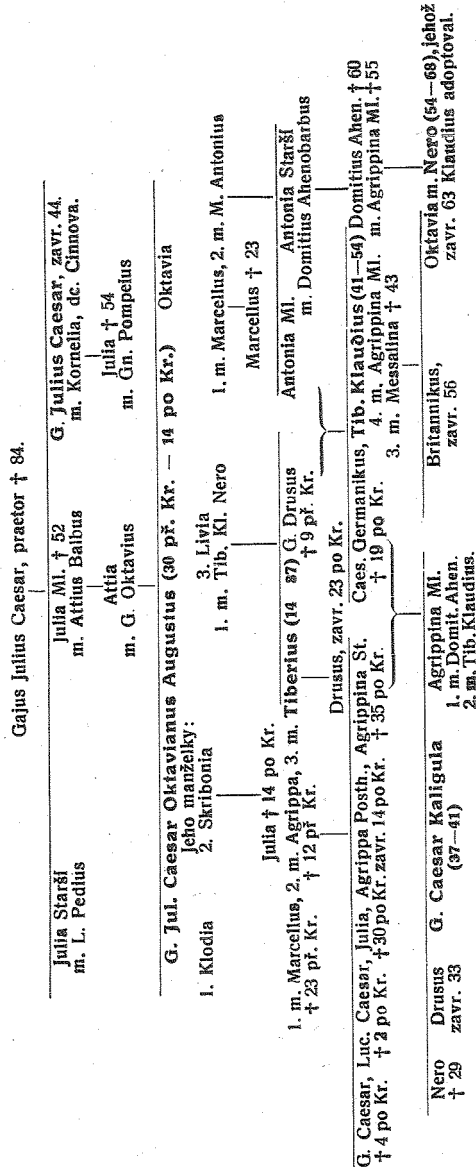
Lodstvo válečné bylo zakotveno v Ravenně, Misenu a Foru Juliové (na pobř. galském); v Alexandrii a Trapezuntě. Moc nobility úplně podlomena; místo její zaujala **šlechta dvorní** (M. Vipsanius Agrippa, G. Cil-

nus Maecenas, M. Valerius Messala a j.). **Senat** dělil se s císařem o zákonodárství, o správu říše a financí (spravoval pokladnu říšskou; císař měl pokladnu vlastní — fiscus), o řízení záležitostí zahraničních, byl nejv. appellačním dvorem pro věci civilní a tribunalem pro nejdůl. věci trestní (nad těžkými zločiny zřízen soud porotní o 5000 porotcůch, které jmenoval císař doživotně), — ale přes to **postavení senatu vrátilé**, neboť císař měl právo jmenovati jeho členy a mimo to měl v rukou veškerou vojenskou moc. Ze členů senatu vytvořil si císař radu (consilium principis), jejíž návrhy senatu předkládal (za Hadriana soudnictví i zákonodárství přeneseno na tuto radu). **Komitia** sklesla na pouhý nástroj samovlády; v čase pozdějším zanikla úplně. Pro všechny obory správy státní zřídil Augustus vedle úřadů republikánských nové, placené úřednictvo na císaři závislé. **Rím** rozdělen na 14 čtvrtí (regiones). Praefectus urbi soustřeďoval v rukou svých správu celého města, o jehož bezpečnost pečovaly cohortes urbanae (3) a cohortes vigilum (7). O chudinu (i cháturu) postarano zakládáním četných kolonií (za Augusta založeno jich na 60), udělováním obilí a zaměstnáváním při nádherných stavbách (dokončena stavba divadla Marcellova, forum Augusti, chrám Marta Ultora, Pantheon, Campus Agrippae a j. (sr. 71). Velkolepé hry v cirku, zápasy zvířat a gladiatorův měly obyvatelstvo odvracet od zájmův politických. Snahy o mravní povznesení obyvatelstva měly úspěch jen povrchní, předcházel Augustus příkladem špatným. **V provinciích** zaváděny blahodárné opravy: úředníci jsou od státu placeni, zákony proti podplácení a odírání přísně prováděny a síť silniční po celé říši rozestřena. Zařizena státní pošta, která však nesloužila dopravě soukromé. Popis zemí (Agrippa). Sčítání obyvatelstva (100 mill. všeho obyvatelstva; občanů římských asi 17 mill., z těch přes 4 mill. schopných ke službě válečné) a odhad polností umožňovaly stejnoměrné rozdělení přímých daní (z hlavy a polí). Rozděl mezi Itálií a provinciemi pohnáhlou odstraňován (právo občanské a ius latinum udělovány četným městům provinciálním, osvobození od daní pro obyvatelstvo Itálie zrušeno atd.). Provincie rozděleny na provinciae principis, kde pokoj nebyl ještě sjednán a které podřízeny byly přímo císaři, a na provinciae senatus, které spravovány senatem, ale i nad těmito vyhradil si vrchní dozor.

Rodinné poměry Augustovy. Byl čtyřikrát ženat, mužského potomka neměl. Jediná dcera jeho Julia pro nemravný život poslána do vyhnanství (na ostrov Pandatarii naproti ústí Volturnu). Nástupnictví po sobě chtěl Augustus zanechat synu sestry své Oktavie, pak zeti Agrippovi a po jeho smrti synům jeho. Pomřeli náhle, snad nástrahami čtvrté manželky Augustovy Livie, které se konečně podařilo, že Augustus adoptoval syna jejího z prvního manželství Tiberia a přenechal mu tribunskou a prokonsulskou pravomoc.

CÍSAŘOVÉ ŘÍMSTÍ Z RODU AUGUSTOVA.

Od té doby stranil se záležitostí státních a † náhle v Nole r. 14 po Kr. maje 76 roků.

Vzdělanost III. Od počátku válek občanských po smrt Augustovu: **doba zlatá.** (Sr. 114.) 1. Doba Ciceronova (od poč. válek občanských po Augusta): **řečnictví:** Skribonius Kurio, Sulpicius Rufus, Lutatius Katulus, M. Licinius Krassus, Gn. Pompejus, G. Julius Caesar, M. Antonius, G. Asinius Pollio, M. Porcius Kato minor, M. Junius Brutus, Q. Hortensius Ortalus a M. Tullius Cicero z Arpina (106—43). **Dějepisectví:** G. Julius Caesar (100—44), Kornelius Nepos z Verony (94—24), G. Sallustius Krispus z Amiterna (86—36), M. Terentius Varro z Reata (116—26), Titus Pomp. Attikus. **Básnictví:** Publius Syrus z Antiochie, T. Lukretius Karus (99—55), Q. Valerius Katullus z Verony (87—54), Valerius Kato z Gallie. 2. Doba Augustova. **Básnictví:** P. Vergilius Maró z And (70—19), Albius Tibullus (54—19), Sex. Propertius z Umbrie (49—16), Q. Horatius Flakkus z Venusie (65—8), P. Ovidius Naso ze Sulmona (43—17 po Kr.). **Dějepisectví:** T. Livius z Patavia (59—17 po Kr.). V **stavitelství** psal Vitruvius Pollio z Verony, o **řečnictví** Annaeus Seneka z Kor-dovy, o **grammatice** Verrius Flakkus.

Př. Kr.

29 **Moesie** podrobena.

20 Tigranes Armenský žádal Římanův o pomoc proti bratru Artaxiovi, jenž přispěním Parthův dostal se k trůnu. Tiberius vrhl do Arménie a dosadil Tigrana na trůn (Artaxias zabít). Fraates IV. Parthský, znaje osud Artaxiův, hleděl si Augusta nakloniti, poslav mu trofeje a zajatce z bitvy u Karrh.

15 Tiberius a Drusus podmanili kmeny alpské v Raetii, Vindelicii a Noriku. Též Pannonové v Bosně a mezi Drávou a Sávou sídlící uvedeni v poddanství. Tím stali se němečtí **Markomani**, po r. 45 mezi Dunajem a Drávou usedlí, sousedy říše římské (sr. 127). Proto zvedli se, vedeni **Marobudem**, z těchto sídel a, přešedše Dunaj, udeřili s **Kvady** na Boje, jež vyhubili a v jich sídlech se usadili: **Markomani** v Čechách, **Kvádové** na Moravě a Slovensku, obojí pak odtud na jih až k Dunaji. Zemi od Markomanův opuštěnou zabrali Římané a zalidnili ji **Pannony**, od nichž pak dostala jméno Pannonie. Za nedlouho Marobud v čele veliké říše germanské (Lugiové a Silingové, Nariskové, Hermundurové, Langobardové, Semnonové, Burgundové i Gothové).

V zemích alpských založeny od Římanův 4 provincie a četné osady: 1. **Pannonia** (Sirmium u d. Sávy nedaleko Mitrovic; Carnuntum v Doln. Rak. na pr. bř. Dunaje proti ústí Moravy, nyní Petronell; Savaria, nyní Kamenec Uh.; Petovio, nyní Ptuj ve Štyrsku; Aemona, nyní

Lublaň; Vindobona, n. Vídeň). 2. **Noricum** (Viranum nedaleko Celevce a na z. odtud nedaleko l. bř. Drávy Teurnia; Juvavum, n. Salzburg; Lentia, n. Linec; Lauriacum, n. Lorch při ústí Emže do Dunaje; Aguntum, n. Innichen v Tyrolsku nad Drávou). 3. **Raetia** (Tridentum). 4. **Vindelicia** (Augusta Vindelicorum, nyní Augsburg; Regina Castra, n. Rezno).

Augustovy války s Germany.

Sídla Germanův, národu původu indoevropského, prostírala se od Dunaje k moři Severnímu a Baltskému, od Rýnu do končin povisejských. Při dolním Rýnu, pak na vysočině Českomoravské a Karpatské stýkali se s kmeny **keľtickými** (zde s Boji, Ombrony, Konthiny a j.), kdežto na hranici východní s kmeny **slavanskými**. Ze sídel těchto počali se záhy jednotliví kmenové stěhovati (sr. 112, 123, 127).

Náboženství měli Germani přírodní. Božstva jejich (Asen) byla personifikační úkazův a sil přírodních. Hlavní božstva: 1. Ódhin (Wodan), bůh bohův. 2. Thor (Donar), vláděl bouřkami, byl ochráncem pořádku a zbožného mravu. 3. Tyr (Zio); bůh války. 4. Heimdall (Rigr), stanoví rozdíly stavův a volá bohy k poslednímu boji. 5. Baldur (Phol), světla-dárce. 6. Freyr (Fro), bůh léta a úrody, později bůh slunce. 7. Frigga (Nerthus), manželka Ódhinova, živná matka země. 8. Freya (Bertha), bohyně jara, krásy a lásky. Vedle těchto hlavních božstev ctěny i jiné bytosti (Loki, Norny, Walkúry, Alfové). Padlí rekové přicházeli do Valhally, kdež účastnili se hostin a zápasů bohův. Ostatním smrtelníkům bylo zítí za vděk s Nifelheimem, nehostinným sídlem bohyně smrti (Hel). Kněží (evartové) u velké vážnosti. Chrámý a sochy vyskytují se teprve později.

Ústava. Obyvatelé dělili se na šlechtu (Adelinge), na svobodníky (Frilinge; tito byli buď velkostatkáři neb malostatkáři) a na nesvobodné rozličných stupňův (dobrovolné neb násilně podrobené obyvatelstvo, propuštěnci, otroci). Každý kmen tvořil samostatný stát, jenž dělil se v župy, v jichž čele župané, voleni na obecném sněmu (Thing) v němž účastnili se zbraně schopní svobodníci všech žup. Na čas války volen tu i vévoda. Záhy vyskytují se u některých kmenův též králové, jichž původ hledati jest snad v moci vévodské. Často stalo se, že spojilo se několik kmenův za příčinou obrany neb výboje v jeden celek, při čemž kmen nejmocnější nabyl hegemonie nad ostatními a dal jim své jméno. Frankové spolky tvoří se hlavně v 2. a 3. stol. po Kr. (**Frankové, Alemáni, Sasové, Gothové**). Vedle hoto-vosti obecné (Heerbann) podnikány boje od tak zv. dobrovolných družin (Gefolgschaften).

Př. Kr.

12

Drusus porazil Usipety a Sigambry, získal Batavy a Frisy, načež Bruktery přemohl a Chauky ke spolku přiměl. R.

Př. Kr.

- 11 pronikl územím Usipetův a Sigambrův do země Cheruskův až k Veseře, odkud pro nedostatek potravy dal se na zpáteční pochod. R.
9 dostal se až k Labi krajinou Chattův a Cheruskův. Na zpátečním pochodu zemřel, spadnuv s koně. V díle jeho pokračoval **Tiberius**, bojuje proti Germanům hlavně lští.

Po Kr. **Narození Ježíše Krista** (sr. 68).

- 4—5 Území mezi Rýnem a Veserou proměněno v provincii římskou.
6 Tiberius chystal se na velkou výpravu proti Markomanům, ale šlo o ně, když vypukla nebezpečná vzpoura Pannonův a Illyrův.
9 Hrabivý a ukrutný P. Quinctilius Varus, místodržitel v Germanii porýnské, rozničil povstání Germanův, v jichž čele **Arminius**, kníže Cheruskův. Římané poraženi na hlavu v třídní bitvě v **lese Teutoburském** j. od Osnabrücku u Iburgu. Varus zbavil se života. Augustus a nástupci jeho přestali na hájení hranice rýnské (**Osady**: Colonia Agrippina, nyní Kolín; Mogontiacum, n. Mohuč; Bonna, n. Bonn; Castra Vetera, n. Xanten na l. bř. doln. Rýnu z. od Weselu; Aquae, n. Cáchy v pruském Porýní nedaleko hranic belgickoholandských; Augusta Trevirorum n. Trevir nad stf. Moselou; Confluentes, n. Koblenec).

14—37 **Tiberius**,

56tiletý adoptovaný syn Augustův, vedl správu říše v prvním čase svého panování moudře. Pak zvrhl se v ukrutníka, a vláda jeho vzala na se ráz **vojenské despotie**: praetoriánské kohorty (10) soustředěny v opevněném, stálém ležení před branou Viminalskou, soudy pro uražení veličenstva a zástupy vyzvědačův a donášečův (delatores) ohrožovaly osobní svobodu. Duší vlády Tiberiovy úskočný Aelius Sejanus, náčelník praetorianův, jenž v čase potomním (31) pro úklady, strojené císaři, odpraven. Od té doby zanevřel na lidstvo Tiberius nadobro. Ukrutnostem jeho učinil konec nástupce Sejanův Makro, jenž nemocného Tiberia udusil, provolav před tím G. Kaligulu císařem.

Války za Tiberia vedené byly rázu obranného. Proti Germanům bojoval vítězně od r. 14—17 **Germanikus**: Marsové a Chattové pokořeni. Manželka Arminiova Thusnelda, dcera knížete Cheruskův Segesta, odvedena do zajetí. Arminius poražen u Idistavisu na pr. bř. dolní Vesery nedaleko Rehburku. R. 17 Germanikus odvolán z Germanie z nedůvěry a závisti císařovy. Poslán pak na východ, kdež v Armenii krále dosadil a Kappadokii v římskou provincii proměnil. Zemřel r. 19 v Syrii (úkladně?).

- 17—19 Domácí boje mezi Germany: **Arminius** bojuje proti **Marobudovi** — západ německý proti německému

východu. Veleříše markomanská se rozpadla. Porazený Marobud utekl se k Římanům a † v Ravenně r. 19. Nedlouho potom zavražděn Arminius od svých, poněvadž prý bažil po koruně královské. Němečtí bojovníci přecházejí do služeb římských. Přátelské, obchodní styky Římanův s Germany.

37—41 **G. Caesar Kaligula**, syn Germanikův.

Vládł zběsile, dávaje si prokazovati božskou poctu a stavěti chrámy (caesaromania) — o Římanech říkal: „oderint, dum metuant.“ Zabít od praetorianův a od těchto proti vůli senatu, jenž zamýšlel obnoviti republiku, nastolen

41—54 **Tiberius Klaudius**, bratr Germanikův,

jenž odměnil se jim za to velkým penězitém darem a dal tak pro budoucnost zlý příklad svým nástupcům. Byl to slaboch, ovládaný nehodnými milci (Pallas, Narcissus) a zlotřilými manželkami (Messalina a Agrippina ml.). Na žádost Agrippininu adoptoval Nerona (sr. 133) a ustanovil jej svým nástupcem na úkor vlastního syna Britannika. Když pak se mu kroku toho zželelo, zbavila se ho Agrippina jedem. Za vlády Klaudiovy založen nový přístav při pr. ústí Tiberu (Portus Augusti), vystavěny dva velkolepé vodovody (Aqua Claudia a Anio novus), provincie chráněny od útiskův. R.

43 učiněn útok na Britanii, jejíž jižní část opakována;

44 Judsko po smrti Heroda Agrippy, jemuž bylo od Klaudia vráceno, učiněno provincií. Tolikéž Mauretanie, Lykie a Thrakie.

54—68 **Claudius Nero**

provolán od praetorianův císařem. Praefectus praetorio Afranius Burrus a filosof M. Annaeus Seneka měli v prvních letech blahodárný vliv na císaře (quinquennium Neronis), jenž zvrhl se pak v krvelačného ukrutníka. (R. 59 zavr. Agrippina, 62 Burrus, 63 Oktavia, o něco později milostnice Poppaea Sabina, 65 Seneka). Velký požár (64), jenž strávil velkou část Říma a jehož původ přičítán císaři (ztřeštěný despota chtěl prý na rumech Římu zbudovati nové město nevidané nádhery — Neronia; zlatý dům Neronův, vystavěný na rumech paláce císařského, dal příčinu k této pověsti) záminkou k prvnímu pronásledování křesťanův („živé pochodně.“ † apoštola Petra a Pavla). Od r. 64 vystupoval Nero veřejně jako zápasník, herec a zpěvák. Reklům zůstal v milé upomínce, poněvadž byl horoucím a přemrštěným cítelem všeho, co bylo fecké; křesťanům jevil se antikristem. Neslýchanou marnotratností podryl blahobyť říše.

58—63 Válka proti Armenům a Parthům. Artaxata vzata a král armenský Tiridates přinucen uznati svrchovanost římskou.

66 V provincii J u d s k é vzbouřila se svobodmilovná část obyvatelstva, zelotí, nechtíc déle snášeti útlaky římského prokuratora Gessia Flora. Římané přinuceni z Jerusalema odejítí. Římsky smýšlející Židé strašně pronásledováni. Nero poslal T. Flavia Vespasiana pokořit Židy; tento vzpouru krvavě potlačil a zbytek povstalců obklíčil v Jerusalemě.

68 G. Vindex, propraetor v Gallii, povolal prokonsula tarrakonské Hispanie Sulpicia Galbu (73letého) císařem. Povstání v Římě. Nero dal se na útěku z Říma zabítí od jednoho ze svých otrokův.

68—69 Galba, Otho, Vitellius.

Galba zahájil řadu panovníků, dosazovaných od vojska. Spojivost a snaha o kázeň vojenskou připravily jej o oblíbenost u praetorianův, od nichž zavražděn (68). Strůjce vraždy, lusitanský legát **Salvius Otho**, provolan císařem. Ale téže doby vyhlášen od germanských legií za císaře **A. Vitellius**. Otho, byv v bitvě u Bētriaka mezi Kremonou a Mantovou poražen, zbavil se života (69). Proti novému, zhýralému císaři vzbouřily se legie syrskoegyptské a povolaly císařem T. Flavia Vespasiana (viz shora). Legie pannonské přidaly se k povstání a vedeny jsouce Antoniem Primem přitrhly před Řím, kde lid Vitellia ukrutně se světa sprovdil.

69—96 Flaviovcí.

69—79 Titus Flavius Vespasianus

obnovil kázeň vojenskou, vyčistil senat od mužův nehodných, soudnictví povznesl, soudy pro uražení majestatu odstranil, spojivostí napravil finance státní, staral se o školství, chrámem míru a velkolepým amfiteatrem (Colosseum) přispěl k ozdobení Říma. Ke křesťanům choval se nepřátelsky.

70 Válku židovskou (sr. shora), v níž million Židův zhylo, ukončil **Titus**, syn Vespasianův, dobyv a **rozbořiv Jerusalem**. V průvodu triumfujícího vojevůdce židovský dějepisec **Josefus Flavius**.

69—71 Vzpouza batavská. V čele vzpoury **Julius Klaudius Civilis**, jenž pozvedl zbraň zprvu jen proti Vitelliovi, pak, když se byli k němu připojili mnozí němečtí (věstkyne **Veleda**) a keltičtí kmenové (**Julius Sabinus**), chtěl setrásti nadvládu římskou a založit **říši Gallskou**. Kolín, **Castra Vetera** (Xanten) a j. pevnosti římské na Rýně dobyty od vzbouřencův. Nesvornost kmenů keltických a germanských, porážka **Trevirův** u **Bingenu** z. od **Mohuče** při ústí **Nahy** do **Rýnu** a **Batavův** u **Treviru** (římský vojevůdce **Petillius Cerealis**) přivedly vzpouru ke konci (Tac. Hist. IV. V.).

78 Gn. **Julius Agrikola**, tchán dějepisce **Tacita**, dovršil podmanění **Britannie**, zbraní zasáhnuv až do krajín **Piktův** a **Skotův**. Spravedlivá a moudrá

správa provinciální příčinou, že vzdělanost římská brzo tu zdomácněla.

79—81 Titus,

syn **Vespasianův**. Za života otceva nenáviděn pro přísnost a rozmařilost, jako panovník byl k sobě přísným a k poddaným dobrotivým a velkomyslným (amor et deliciae generis humani). Založil velkolepé therny (věřejné lázně). Senát po předčasné jeho smrti postavil mu nádh. triumfální oblouk z pentelického mramoru na památku vítězství jeho ve válce židovské.

79 Výbuch Vesuvu (**Herkulaneum**, **Pompeii** a **Stabiae**) zasypaný. Při něm zahynul též slavný filosof a přírodopyscec **Plinius St.**, velitel římského loďstva v **Misenu**). Rok potom požár a mor v Římě.

81—96 Domitianus,

bratr **Titův**, nedůvěřivý a ukrutný despota. Druhé pronásledování křesťanův (sr. 137).

84 Válka proti **Chattům**. V této as době přenechána keltickým a germanským osadníkům země od pramenův **Dunaje** po horní **Rýn** (**Černý les**) za odvádění desátku na obilí, ovoci a dobytku (**Země desátková = decumates agri**) a opatřena velkolepým násepem pomezním (**limes**) proti vpádům nepřátelským (násep dokončen za **Hadriana**).

85 Gn. **Julius Agrikola** z **Britannie** odvolán z nedůvěry císařovy (viz 138).

86—90 Válka s **Daky** (sr. 127), do území římského nájezdy čincími. Král **dacky Decebalus** porazil dvojí vojsko římské a přinutil **Domitiana** k potupnému míru (ročnímu poplatku). Nicméně slavil císař slavný triumf a dal se nazývati „**Dacicus**“.

96 **Domitianus** zavražděn od spiklencův, v jichž čele nemravná jeho žena **Domitia**.

96—180 Říše Římská za výborných panovníkův.

96—98 M. Kokceius Nerva,

staříčkový senátor, povznesen jest od spiklencův a senatu na trůn. Moudrý panovník. Živlům nespokojeným položil včas hráz, adoptovav a za nástupce určiv statečného **Marka Ulpia Trajana**.

98—117 Trajanus,

rodem z římské kolonie **Italiky** ve **Španělsku**, byl prvním **Neitalem** na trůně římském. Panovník výtečný, jenž staral se o konání spravedlnosti, zakládal města a přístavy, stavěl mosty, lázně, vodovody a chrámy, staral se o vychování chudých dítek; v **Egyptě** obnovil průplav z **Nilu** do **Rudého moře**. Křesťany pronásledoval, neboť odpírali božské úcty císařům a tím zdáli se býti státu nebezpečnými. (Třetí pronásledování křesťanův. Sr. shora). Za vlády **Trajanovy** dosáhla říše římská největšího rozsahu. Senát mu přisoudil příjmi „**Opti-**

mus“, a každý následující císař pozdravován slovy: Felicior Augusto, melior Traiano“.

101 První válka s Daky, jimž odepřen poplatek Domitianem odváděný. Trajan vystavěl mosty přes Dunaj (pod St. Ršavou), porazil Decebala v Banátě a vrhnuv Železnu branou do Sedmihradska, zvítězil u hl. m. Sarmizegetuzy nedaleko Železné brány, kde nyní ves Gradiště čili Várhely. V míru musil Decebalus postoupiti dobytých krajín.

104 Druhá válka s Daky. Trajan porazil na hlavu Decebala, jenž zbavil se života. **Dacia provincií římskou.** (Sloup Trajanův, posud zachovaný, postaven na oslavu vítězství dackého; jest dílem Apollodora Damašského, jenž postavil i most přes Dunaj.)

V téže době podmaněna místodržitelem syrským země mezi Palaestinou a mořem Rudým. Nová provincie nazvána Arabia Petraea dle hl. m. Petra.

114—117 Válka s Parthy.

Chosroes, příbuzný krále perského, z Arménie vypuzen. **Arménie, Mesopotámie a Assyrie** provinciemi římskými. Parthům dosazen král se závazkem poplatku. Po Tigridu dostal se Trajan do zál. Perského a zamýšlel proniknouti až do Indie. Zpráva o povstání v Přední Asii přiměla jej ke zpáteční cestě. Zemřel v kilickém městě Selinuntu.

Vzdělanost IV. Od smrti Augustovy do konce vlády Trajanovy: **doba stříbrná** (sr. 134). **Básnictví.** Bajky: T. Faedrus z Makedonie do Říma přišlý (za Augusta?). Satira: A. Persius Flakkus z Etrurie (34—62 po Kr.). D. Junius Juvenalis z Aquina v Latii (47—138), Petronius Arbitr († 66). **Epika:** M. Annaeus Lukanus z Kordovy (38—65). **Epigram:** M. Valerius Martialis ze Španěl (40—101). **Filosofie:** L. Annaeus Seneka z Kordovy († 66). **Rečnictví:** M. Fabius Quinktilianus z m. Kalagurry ve Španělsku (nar. 42?), G. Plinius Ml. z Koma (62—113). **Dějepisectví:** M. Velleius Paterculus, Valerius Maximus, Q. Kurtius Rufus, Pomponius Mela, Kornelius Tacitus nar. 54 v Iteramnách v Umbrii; † 120. **Vědy přírodní:** G. Plinius St. (23—79).

117—138 **Publius Aelius Hadrianus**, rodilý Španěl a příbuzný Trajanův, byl na trůn povznesen od císařovny vdovy Plotiny. Výbojnou dráhu Trajanovu opustil, navrátil Parthům země za Eufratem dobyté a dosadiv v Arménii domácího krále. Bezpečnost hranic říšských (Vallum Hadriani proti Piktům a Skotům v Británii, násep zv. čertova zeď v Germanii — sr. 139) a obecný blahobyt hlavními jeho starostmi. Za tím účelem projížděl všechny provincie říše, s Gallii učiniv počátek. Soudnictví položen pevný základ sebráním nálezův soudních v úplnou knihu právní (Edictum perpetuum) — právník

Salvius Julianus. Velkolepé stavby prováděny nejen v Římě (Moles Hadriani, vodovody, mosty, chrámy), ale i po celé říši (v Athenách postavil velkolepý chrám Dia-Olympského, v Thrakii založil Hadrianoopolis a v Aegyptě Antinoopolis). Úmysl císařův, založiti novou osadu (Aelia Capitolina) na půdě zbořeného Jerusalema s chrámem Jovovým na místě, kde stával velechrám

Hospodinův, zavdal podnět ke 132—135 vzbouření Židův, vedených fanatickým Šimonem, jenž sebe nazýval synem hvězdy (Barchochbah). V tříletém hrozném boji země zpuštěna a obyvatelstva půl milionu pobito. Ti, kdož válku přežili, vyštěhovali se ze země. Od té doby žijí Židé roztroušeni po celém světě.

138—161 **T. Antoninus Pius**, od Hadriana za syna přijatý, byl panovníkem míru (Numa doby císařské). Spravedlnosti přísně hleděno, o chudinu pečováno, umění a vědy brány v obzvláštní ochranu. **Zlatá doba římského císařství.** Po smrti císařově nastoupil adoptovaný od něho již za doby Hadrianovy

161—180 **Markus Aurelius Antoninus**, s nímž z počátku sdílel se o vládu adoptovaný bratr **L. Verus** (161—169), muž výstřední, oddaný nízkým chtíčům. Markus Aurelius byl panovníkem moudrým, ač i přísné zásady filosofie stoické (byl stoupencem filosofa stoického Epikteta) neuchránily ho předsudkův (čtvrté pronásledování křesťanův. Sr. 139).

162—166 Válka s Parthy, již vedl z počátku L. Verus. Ale tento oddal se brzo v Antiochii rozkošnictví, přenechav další vedení legátům, od nichž (Avidius Kassius) válka šťastně skončena. Seleucia a Ktesifon nad Tigridem v Babylonii dobyty, Arménie a Mesopotámie opět k říši připojeny.

165—180 Válka markomanská. Markomani, spojení jsouce s Kvady, Hermundury, Narisky, Vandaly a j. r. 165 pustošili provincie alpské a r. 166 vnikli do Itálie, kdež oblehli Aquileji. Markus Aurelius válčí vítězně proti Germanům, jež za Dunaj vytlačil a k míru pod obtížnými podmínkami donutil (168). Při nájezdu opětném přešel Aurelius Dunaj a vnikl hluboko do území Markomanův a Kvadův. Vzbouření Avidia Kasia v Syrii zastavilo na pochodu vítězného Aurelia. R. 177 opakoval se nájezd Germanův do krajín alpských. Aurelius vypravil se opět k Dunaji, kde zemřel ve Vindoboně (Vídni) uprostřed vítězných bojův.

180—284 **Úpadek říše Římské: doba řádění praetorianův.**

180—193 **Kommodus**, syn a nástupce Aureliův, skončil válku markomanskou pod výminkami míru předešlého. Navrátil se do

Ríma, vedl si rozkošnický a ukrutně (gladiator), až konečně odstraněn vraždou.

193 **Pertinax**, od praetorianův na trůn dosazený, odměněn vraždou za svoji rozšafnost po tříměsíčním vládnutí. Trůn zakoupil si nyní od praetorianův **Didius Julianus**, ale proti němu provolaly císařem legie illyrské Septimia Severa, britanské Spuria Albina a syrské Pescennia Nigra. Po několikaleté válce občanské

193—211 **Septimius Severus**

dobyl si všeobecného uznání. V energické správě říše stáli císaři po boku učení právníci Papinianus, Ulpianus a Paulus. Ke křesťanům choval se císař nepřátelsky (páté pronásledování křesťanův. Srov. 141). Proti Parthům dobyl Mesopotamie (na oslavu vítězství postaven císaři na foru mramorový triumfální oblouk), od r. 208 bojoval proti Kaledoncům v Británii, kdež zemřel (v Eboraku, nyní York). Syn jeho

211—217 **Karakalla**

byl despota. Bratr jeho a spoluvládce Geta byl mezi prvními obětmi (zavr. 212). Hromadné vraždění v Alexandrii šlo v zápětí. R. 212 prohlášení všichni svobodníci v obvodu říše za občany římské. Úmysl byl při tom sice nekalý (rozmnožení poplatkův z práva dědičného a z propuštění na svobodu), ale nicméně dovršena rovnoprávnost provinciálův s Římany, jichž vzdělaností se byli přizpůsobili.

Proti Alemanům a Gothům vedl si Karakalla statečně, ale na výpravě proti Parthům zavražděn jest od praefekta Makrina (v Mesopotamii).

217—218 **Makrinus**

provolan sice od jedné části vojska za císaře, ale většina prohlásila se pro domnělého syna Karakallova Bassiana, jenž zastával kněžský úřad při chrámu boha slunce Elagabala v syrské Emese. V bitvě nedaleko Antiochie svedené Makrinus poražen, načež

218—222 **Elagabalus** neboli Heliogabal císařem.

Smyslná bohoslužba syrská (též obětí lidské) do Říma zaváděna. Rozkošnictví provozováno nesmyslné, vláda byla ukrutná. Posléz zavražděn Elagabalus od vzbouřených vojínův. Na trůn povýšen

222—235 **Alexander Severus**,

příbuzný Elagabalův. Panoval spravedlivě, též křesťanům byl nakloněn. Řízení státu měla na starosti rada šestnácti, mezi nimiž Ulpianus, nejlepší právník svého věku. Podíl ve vládě měly též Maesa a Mamaea, bába a matka císařova. Proti nekázní vojenské nastupování přísne, z čehož několikrát povstání vojska (při jednom praefectus praetorio Ulpianus zavražděn). R.

226 **založena Novoperská říše Sassanovcův** (sr. 67), nové to nebezpečství pro říši Římskou. Ale na ten čas dovedl Alexander obhájití hranic říšských

proti Peršanům. Na výpravě proti Alemanům zavražděn císař od bezuzdného vojska, od něhož na trůn povýšen surový

235—238 **Maximinus**,

rodem Thrak, muž neobyčejné síly tělesné. Proti Germanům vedl si sice vítězně, ale bez trvalého úspěchu. Šesté pronásledování křesťanů. (Sr. 142.) R. 237 od vzbouřeného vojska prohlášen v Africe stařícký prokonsul **Gordianus I.** císařem, jenž syna svého Gordiana II. za spoluvládce přijal. Místodržící mauretanský krvavě potlačil sice povstání toto (syn padl, otec zabil se života), ale senát římský, jenž Gordiany za císaře uznal, prohlásil nyní za nového císaře **Pupiena Maxima a Balbina**, k nimž praetoriani přidružili **Gordiana III.**, vnuka afrického prokonsula. Zatím Maximinus zavražděn na cestě do Itálie před hradbami Aquileje od vojska, jež se bylo ukrutností jeho nasytilo (238). Stejný osud připravili praetoriani Maximovi a Balbinovi. Při vesle udržel se

238—244 **Gordianus III.**,

za něhož vládu vedl a proti perskému králi Saporovi I. šťastně bojoval důvěrník jeho Timotheus.

244—249 **Julius Filippus**, rodem z Arabie, jenž jsa praefektem praetorianův císaře předěšlého vraždou odstranil a trůnu se domohl. R. 247 oslavováno 1000leté trvání státu Římského, jehož bytí však nanejvýš ohroženo: na východě Peršany a na Rýnu a Dunaji Germany, jichž tisíce vstupovaly do vojska římského, které jen stěží při jednotě se dalo udržeti. Proti vzbouřeným legiím moesijským poslán od císaře

249—251 **Decius**,

jenž však od povstalého vojska donucen přijati hodnost císařskou. V boji proti Deciovi Filippus podlehl. Sedmé pronásledování křesťanův. Decius poražen a zabit v boji proti Gothům, kteří Dacii zpustošili a i za Dunaj vpadli.

251—253 **Gallus**,

od vojska za císaře provolaný, přijal za spoluvladaře Hostiliana, syna Deciova († 252). Osmé pronásledování křesťanův.

253 **Aemilianus**,

vítěz nad Gothy, břehy moře Aegejského a Černého pustošícími. Panování jeho učinil konec po 4 měsících v čele legií germanských přikvapivší

253—260 **Valerianus**,

jenž syna svého Galliena za spoluvládce přijal. Deváté pronásledování křesťanův. Vpády Frankův do Gallie, Alemanův do Itálie, Gothův do Recka a Peršanův do Syrie. Od těchto Valerianus nedaleko Edessy v sz. cípu Mesopotamie poražen a do otroctví odvečen, kde zemřel. Syn jeho

260—268 **Gallienus**

stěží jen udržel se proti usurpátorům trůnu, jichž 19 se vyskytlo. Znamenitější byl Tetricus v Gallii a **Odenathus** v Palmýře. Tento Syrie před Peršany uchránil a zemi trvalý pokoj pojistil (nádherná **Palmyra** střediskem nově rozkvetlého obchodu syrského), začez od Galliena za spoluvládcе na východě uznán. Po zavraždění Odenathově (267) vládkyní Palmýry manželka jeho **Zenobia**. Úkladně smrti podlehla též Gallienus, když meškal před Milanem, obléhaje zde usurpatora Aureola.

268—270 **Klaudius II.**

povýšen od spiklencův na trůn. Aureolus od něho usmrcen, Alemani z Itálie vypuzeni a Gothové u **Niše** v nyň. Srbsku potřeni. Zemřel ranou morovou. Od vojska císařem provolaný

270—275 **Aurelianus**

vypudil do Itálie vpadlé Alemany, Markomany, Vandaly a j. za Dunaj, kde o mír žádali. Řím opevněn novou zdí (Aurelianovou). R.

274 vyklidil Aurelianus provincii **Dacii**, obyvatele původě římského přestěhovav do Moesie. Dacie octla se tak úplně v rukou Gothův, rozdělených nyní ve dvě království: **říše Visigothův** v nyň. Sedmihradsku, Rumunsku a Bessarabii, **říše Ostrogothův** od Dněstru po Don.

272—274 Válka proti **Zenobii**, která ze Syrie jala se šířiti moc svou po Malé Asii a do Aegypta. Palmýra dobytá, a zajatá Zenobia zdobila triumf císařův.

Po přemožení Firma v Aegyptě a Tetrica v Gallii jednota říše obnovena. Aurelianus — restitutor orbis. Na tažení proti Peršanům zavražděn úkladně. Od senatu vyhlášen císařem staříčkův senator

275—276 **Kornelius Tacitus,**

ale ten po několika měsících od vojákův zavražděn. Nástupce jeho

276—282 **Probus**

upevnil hranice říše na všech stranách. Proti Germanům dokončil a rozšířil starý hraniční násep. Ve snaze o vnitřní povznesení říše potkal se s odporem vojska, od něhož v Sirmiu zavražděn. Na trůn povznesen

282—283 **Karus,**

jenž syny své, **Karina** a **Numeriana**, přijal za spoluvládcе. Na vítězném pochodu proti Peršanům Karus zemřel; Numerianus zemřel roku následujícího. Císařem od vojska provolaný kunsular **Diokletianus** (rodem z Diokleje u Podgorice v nyn. Černé Hoře), jenž po sedmiměsíčním boji zprostil se soupeře svého **Karina** vítěznou bitvou (v Moesii).

284—375 **Od Diokletiana do počátku středověku.**284—305 **Diokletianus**

odňal senatu veškerý vliv na vládu a proměnil císařství v **absolutní monarchii** (sr. 131). Zavedení přísných řádů dvorních dle vzoru orientálního mělo osobnost císařovu držeti nad obzorem všednosti. Říše rozdělena na 12 dioikesí a tyto na 101 provincií. Od r. 285 rozděлил císař správu říše, přijav **M. Valeria Maximiana** za spoluvládcе (augusta) a odevzdal mu západ říše. R. 292 jmenování caesary **G. Galerius** a **Konstantius Chlorus**, a říše rozdělena tak, že **Konstantius** spravoval Británii a Gallii (sídlem Trevir), **Maximianus** Itálii, Hispanii a Afriku (Milan), **Galerius** Thrakii a Illyrii (Sirmium). **Diokletianus** ponechal si země východní, zůstávaje i nadále hlavou vlády (Nikomedie v Bithynii). **Řím přestal býti sídlem císařův.** Augustové měli po 20 letech odstoupení, caesarové stáli se augusty a přibrati sobě nové caesary, aby zabránilo se sporům o trůn a říši dostalo se zkušených panovníků. Hranice říše hájeny od augustův a caesarův z počátku statečně, brzo však nesvornost zavlekla říši do válek občanských.

303 Desáté pronásledování křesťanův, (sr. 143), jež **Konstantius** ve svých provinciích hleděl zmírniti. R.

305 **Diokletianus**, vzdav se dle svého ustanovení vlády, uchýlil se do Salony v Dalmatii († 313). Dle úmluvy bylo i **Maximianovi** složiti hodnost císařskou. **Galerius** a **Konstantius** augusty. **Galerius** přijal za caesary **G. Maximina** (Syrie a Aegypt) a **Severa** (Itálie a Afrika).

306 **Konstantius** zemřel v Británii. Synu jeho **Konstantinovi** ponechal **Galerius** pouze titul caesara a za augusta povýšil **Severa**, jemuž však **Maxentius**, syn **Maximianův**, odňal Itálii, načež **Maximian** hodnost císařskou zase přijal. **Severus** od něho poražen a zabit. Na místě jeho jmenoval **Galerius Licinia** augustem. Nedlouho poté **Maximianus** přinucen od syna svého k útěku. Když pak pokoušel se ve vojště **Konstantinově** o vzpouru, byl od tohoto zabit (310).

311 **Galerius** zemřel a r.

312 byl **Maxentius** od **Konstantina** poražen (Saxa ruba nedaleko Říma — in hoc signo vinces!) a zabit. Nové rozdělení říše: **Konstantin** obdržel západní, **Licinius** východní polovici říše. R.

313 **edikt milanský**, vydaný od **Konstantina** společně s **Liciniem**, jimž vyznávání křesťanského náboženství všeobecně dovoleno. Téhož r. **Maximinus**, byv od **Licinia** u **Adrianopole** poražen, zbavil se života. Vzájemná řevnivost způsobila novou válku mezi **Liciniem** a **Konstantinem**, ve které

- 314 Licinius byl od Konstantina dvakrát poražen a pozbaven všech evropských držav, Thrakii vyjímajíc. Po devíti letech došlo opět k válce, v níž
- 323 **Licinius** u Adrianopole a Chalkedonu byl poražen, přinucen vzdát se (v Nikomedii), načež odpraven (324).

324—337 Konstantin Veliký

dal říši novou tvářnost: 1. Sídlo císařské přeloženo do Byzantia (Nova Roma, **Konstantinopolis**). 2. Dopravena Diokletianem počatá přeměna císařství v absolutní monarchii: dvořanstvo a úřednictvo říše přísně roztrženo (nobilissimi, illustres, spectabiles, clarissimi etc.), správa říše v rukou státní rady (consistorium), v níž zasedalo 7 nejvyšších úředníků dvorských, praefectus praetorio, praefectus urbi a několik radův, celkem 15 osob. 3. Správa občanská oddělena od správy vojenské. 4. Říše rozdělena na 4 **praefektury**, 13 **dioikesí** a 116 **provincií**. V čele praefektur praefecti, dioikesí vicarii, provincií rectores. (Praefektury a dioikese byly: **Oriens**: 1. Aegyptus, 2. Oriens, 3. Pontus, 4. Asia, 5. Thracia. **Illyricum**: 6. Macedonia, 7. Moesia. **Italia**: 8. Italia, 9. Illyricum, 10. Africa. **Gallia**: 11. Gallia, 12. Britannia, 13. Hispania). 5. Daně znova spořádány (pozemková — indictio, živnostnická — chrysargyrum, z hlavy — capitatio); byly těžké, neboť četné vojsko a úřednictvo vyžadovalo velkého nákladu.

Do panování Konstantinova spadá **vznik arianismu**. Konstantin teprve na smrtelném loži dal se pokřtiti. R.

325 **první všeobecný sněm církevní v Nicei** v z. Bithynii: Arianismus zatracen (alexandrijský kněz **Arius** hlásal, že Kristus není od věčnosti ani téže podstaty jako Bůh Otec. Protivníkem jeho jáhen **Athanasios**, pozdější biskup alexandrijský), ale arianství šířilo se dále, zvl. když u císařův docházelo podpory.

Po smrti Konstantinově vyhubili synové císařovi nejen sestřence své, za spoluvladaře ustanovené, ale i téměř veškeré mužské příbuzenstvo císařského domu a rozdělili se o říši takto:

- 337—361 **Konstantius** obdržel východ a Thrakii,
 337—350 **Konstans** Afriku, Itálii a záp. Illyrikum,
 337—340 **Konstantinus II.** země západní.

V době, kdy Konstantius meškal na výpravě proti králi perskému Saporu II., jenž Armenie opět se byl zmocnil, byl Konstantinus II. od Konstanta přemožen a zabit (340). Ale po desíti letech byl i Konstans zabit v povstání vojenském, načež podařilo se Konstantiovi, když byl dva usurpatory trůnu, Magnentia a Vetrana, zdolat (351—353), říši na krátko opět spojit. Proti Alemanům a Frankům vyslán císařův bratranec **Julianus**, jenž vítězně si tu vedl (hlavně v bitvě u Argentorata, nyn. Strassburku 357). Když pak došlo mezi Konstantiem a Juli-

anem ke svárům, vyhlášen jest tento od svých plukův za augusta. Smrt Konstantiova předešla válku obou soupeřův.

361—363 Julianus Apostata (Odpadlík)

byl sice panovníkem rádným, ale promrhal síly své v marném boji proti křesťanství (filosofie novoplatonská měla pomoci spuchřelému pohanství opět na nohy). Zemřel ve válce proti Peršanům, nad nimiž v bitvě u Ktesifontu zvítězil. Od vojska za císaře povolán

363—364 Jovianus,

jenž křesťanství v dřívější jeho práva opět uvedl a s Peršany mír ujednal, nejv. část Mesopotamie jim odstoupiv. Zemřel náhle, načež od vojska za císaře zvolen státný

364—375 Valentinianus I.

Od tohoto jmenován spoluvladařem bratr

364—378 Valens,

urputný arian, jemuž přikázány země východní. R. 367 přijal Valentinianus syna svého

367—383 Gratiana

za spoluvládcu pro země západní. Po smrti otcově přinucen jest Gratianus od vojska uznati za spoluvládcu bratra svého

375—392 Valentiniana II.

Vzdělanost V. Od smrti Trajanovy do konce starověku (sr. 140). a) Doba pohanská. **Básnictví**: Klaudius Klaudianus z Alexandrie (395). **Dějepisectví**: G. Suetonius Tranquillus (75—160), Eutropius († 370), Ammianus Marcellinus (340). **Právnictví**: Gaius († 180), Aemilius Papinianus († 212), Domitius Ulpianus († 228), (Herennius Modestinus, žák předešlého). **Filosofie**: L. Apuleius za Marka Aurelia. b) Doba římsko-křesťanská. **Básnictví**: Prudentius Klemens († 410). **Prosa**: Spisy otcův církevních (vydání pařížské: J. P. Migne, Patrologiae cursus completus).

Za doby císařské vedle vzdělanosti římské kvetla i **vzdělanost řecká** (sr. 69). **Dějepisectví**: Diodoros ze Sicílie za Caesara a Augusta, Dionysios z Halikarnassu za Augusta, Juba II. Numidský, Nikolaos z Damašku (za Augusta), Josefos Flavios z Jerusalema († 100), Plutarchos z Chaironeje (50—120), Arrianos z Nikomedie (100—170). Dion Kassios z Nikaie (nar. 155). **Zeměpis**: Strabon z Kappadokie (63 př. Kr. — 25 po Kr.), Ptolemaios z Aegypta (150). **Grammatika**: Apollonios z Alexandrie (150) a syn Ailios Herodianos (170). **Sofisté**: Dion Chrysostomos z Bithynie (nar. 50), Lukianos ze Samosat (130—200), Flavios Filostratos z Lemnu (200). **Filosofie**: Plotinos z Lykopolé v Aegyptě, zakladatel školy novoplatonské (204—269).

II. Dějiny středověké.

I. Od stěhování národů do rozpadnutí říše Karla Velikého (375—887).

1. Stěhování germanské.

- 375 Počátek stěhování národův** způsoben Huny, národem původu mongolského z čeledi čudské, jenž přišel z Asie, podmanil sarmatské Alany mezi Volhou a Donem sídlící a pak udeřil na **Ostrogothy** (sr. 144), které porazil (král Ermanarich zbavil se života). Ze strachu před Huny jedna, malá část **Visigothův**, vedená pohanským Athanarichem, hledala spásy, za hradbami hor sedmihradských, kdežto větší část národa (arianská; biskup Ulfilas, jenž biblí na jazyk gothský převedl, † 381) přešla Dunaj, kdež vykázal jim císař **Valens** sídla v Moesii a Thrakii. Útisky úředníků císařských dohnaly přistěhovalce ke vzpouře.
- 378 Bitva u Adrianopole**, v níž od **Visigothův** císař **Valens** poražen a zabit, načež i druhá část **Visigothův** vedená Athanarichem přešla Dunaj. Vzpoureu utišil statečný **Theodosius**, jehož Gratian za spoluvladaře přijal, přidělil mu východ. **Visigothům** vykázána nová sídla v Moesii a Thrakii. **Hunové** usadili se trvale v rovinách uherských, panující tu nad okolními kmeny germanskými (Gepidy, Heruly, Rugy, Skiry, Turcilingy, Langobardy a pak i nad zbytky Markomanův a Kvadův). **Ostrogothové** převedeni od Hunův do Pannonie. R.
- 383** císař **Gratian** usmrcen od usurpatora Maxima, ale ten již 388 od Valentiniana II. přemožen. R. 392 zabit Valentinianus II. ve vzpouře, načež Eugenius za císaře povolán. Tento však po dvou letech od Theodósia zdolán.
- 394—395 Theodosius** sjednotil opětně a to naposled říši Římskou. Před smrtí rozdělil synům říši tak, že
- 395—408 Arkadius** vládl nad říší **Východořímskou** (hl. město Byzantion = říše **Byzantská**).
- 395—423 Honorius** panoval nad říší **Západořímskou** (hl. m. Řím, od r. 402 Ravenna). Roz-

hráním obou říši asi poledník 37. od F. Rufinus, rodem Gall, rádcem Arkadiovým. Stiliko, rodilý Vandal, rádcem Honoriovým.

- 395 Alarich** pobouřil Visigothy a zloupil Makedonii, Illyrii a Recko až po Peloponnes. R. 396 jmenoval Arkadius Alaricha vojenským správcem východní Illyrie. Nepohodlných Visigothův hleděli se zprostiti rádcové Arkadiovi pobádající Alaricha, jehož byli zatím Visigothové za krále zvolili, proti říši Západořímské.
- 400—404 Alarich** nadarmo snažil se vniknouti do Italie (r. 402 poražen u Pollentie jiv. od Turina a r. 403 u Verony).
- 405** Vpád hord germanských (Alemanův, Burgundův, Vandalův, Markomanův, Kvadův, Gepidův), vedených **Radagaisem**, do Italie. Stiliko porazil je sice u Faesul (nyní Fiesole sv. od Florencie), ale s napejetím celé říše, odvolav vojska z Britannie, Gallie a Hispanie, což mělo v zápětí, že země tyto staly se kořistí kmenů germanských: Gallii protáhli a v Hispanii se usadili Svevové (na sz.), Alanové (ve středu) a Vandalové (na j.); Gallii zabrali Frankové (na s.), Burgundové (v údolí Saony) a Alemanni (ve středu).
- 408 Stiliko**, hrdinný hajitel říše, u Honoriovi osoučen a na rozkaz jeho zabit. Téhož r. oblehl Alarich Řím a r. 409 po druhé. R.
- 410 Řím** dobyt a zpusťošen od **Alaricha**, který nedlouho poté † v dolní Italii. (Pochován na dně ř. Busenta u Cosenzy v Kalabrii.) Svak a nástupce jeho **Athaulf** dal se pohnoti k odtažení do Gallie, které měl Honoriovi opět dobýti (sestra Honoriova Placidia manželkou Athaulfovou). Dobyv jižní Gallie, Athaulf vtrhl do Hispanie, ale tu 415 zavražděn. Nástupce jeho
- 415—419 Wallia** zmocnil se téměř celé Hispanie. Smlouvou s Honoriem byla mu též Aquitania postoupena (Placidia propuštěna a zasnoubena vojevůdci Konstantinovi).
- 419—451 Theodorich I.**, nástupce Walliův, zvolil Tolosu (nyní Toulouse) za sídlo (**říše Tolosanská**). Po smrti císaře Honoriova tajemník jeho
- 423—425 Joannes** zmocnil se trůnu západořímského, ale již po dvou letech
- 425—455 Valentinianus III.** dosazen na trůn přispěním matky své Placidie, která vládla pak za jeho nezletilosti a do služeb přijala znamenitého státníka a vojevůdce Joannova Aetia.
- 429 Říše Vandalská založena v Africe.** Téhož r. totiž **Geiserich**, král vandalský, přišel z Hispanie do Afriky, byv tam na pomoc volán od místodržitele Bonifacia, jehož byl Aetius u Placidie osočil. Tato sice smřila

se, ale Bonifacius nebyl již s to, aby Vandaly vypudil (439 Karthaginy dobyto).

449 Říše Anglosasův založena v Britanii.

Britannie po odchodu legií římských (sr. 149) sužována jest nájezdy Piktův a Skotův. Germanští Jutové, Sasové a Anglové, povoláni byvše od Britův na pomoc a vedeni Hengistem a Horsou, zahnali sice útočníky, ale usadili se pak trvale v zemi a založili tu 7 království: Kent (Jutové); Sussex, Wessex a Essex (Sasové); vých. Angly, Mercia a Northumbria (Anglové). Křesťanští Britové ustoupili jednak do hor (Wales — pověsti o Artušovi † 537), jednak se vystěhovali (Armorika, Britannia Minor neboli Bretagne).

451 Attila, král Hunův, vtrhl v průvodu podrobených kmenův germanských (Ostrogothův, Gepidův, Markomanův, Kvadův a j.) do Gallie, ale tu v bitvě na polích Katalaunských (u Chalonsu nad Marnou) od Aetia a spojených s ním Visigothův, Burgundův a Frankův na hlavu poražen a ku zpátečnímu tažení přinucen.

452 Attila vpadl do Itálie, vyvrátil Aquileji (obyvatelstvo hledalo spásy v sousedních lagunách, což bylo příčinou založení Benátek) a zpusťošil celou horní Itálii. Říma ušetřil prý ku prosbám papeže Lva I.

453 Attila zemřel. Po jeho smrti rozpadla se říše Hunská. Hunové vytlačeni k moři Černému. V Uhrách vznikly dvě větší říše germanské: **Gepidská říše** v Zátisi a Sedmíhrádku, **Ostrogothská říše** v Pannonii, odkud rozšířili Ostrogothové sídla svá do Moesie a Thrakie (od r. 475 králem Theodorich, sídlem jeho Novae — Svištov). V hoř. Uhrách sídlili **Langobardové**. Země od Lechu až k Enži a odtud k Českému lesu a Smrčinám zaujali **Bavori** (v jejich čele knížata z rodu Agilolfa), západně od nich usadili se **Alemaní** neboli **Svábové**. R.

454 zavražděn Aetius na podnět Valentiniana III., ale ten rok potom také usmrcen. V nastalých zmátcích vandalský král Geiserich dobyl Sardinie a Korsiky a přepadnuv Řím poplenil jej ve 14 dnech tak hrozně (**vandalismus**), že se z rány té již nevzpamatoval. Vlady nad říší Západořímskou zmocnil se Sjev **Ricimer**, který několik císařův dosadil. V **Dalmatii** zřídil v téže době vojevůdce Marcellus **třetí císařství**, ve kterém nastoupil po něm syn jeho **Julius Nepos**. Po smrti Ricimerově 472 nakládal s trůnem dle libosti **Gundobald**, knězic burgundský ve službách římských, pak senator římský **Orestes**, jenž za císaře provolati dal syna svého **Romula (Augustula)**.

476—493 Říše Odoakrova v Itálii.

476 **Odoaker**, knězic skirský ve službách římských, sesadil Romula Augustula a, zmocniv se vlády nad Itálií, přidělil třetinu veškeré půdy svým vojnům.

Když byl zavražděn Julius Nepos (479), dostala se i Dalmatie pod jeho moc. **Konec říše Západořímské.**

486 Říše Frankův v Gallii,

k níž položil základ **Chlodvík** z rodu Meroveovcův, král salských Frankův, **zvitěziv** toho roku u **Soissonsu** (při ř. Aisně z. od Remese) **nad Syagriem**, hájícím posledního zbytku půdy římské v Gallii (Paříž). R.

496 **porazil Chlodvík Alemany u Tolbiaka** (Zülpich, nedaleko Bonnu); Severní **Alemanie**, t. j. země mezi Rýnem, Mohanem a Nekarem (= **Porýnské Franky**) dostala se do jeho moci. Přijetím **víry katolické** dosáhl Chlodvík sblížení Frankův s poddaným obyvatelstvem a mohl bráti v ochranu podrobené katolíky oproti jich ariánským podmanitelům. Ok. r. 500 říše Burgundská uvedena v poplatnost a Bretonsko připojeno k jeho říši.

507 Bitva u **Vouglé** jz. od Poitiersu, v níž král visigothský Alarich II. od Chlodvíka poražen a zabit. Jižní Gallie dostala se do moci Chlodvíkovy až na Septimánii (pobřeží od Pyrenaejí k Rhonu), která říši Visigothské zachována zakročením ostrogothského krále Theodoricha, jenž byl tchánem zemřelého krále. Chlodvík † 511.

507—711 **Říše Visigothská ve Španělsku** s hl. m. **Toledem** (sr. 149). Po vymření starého rodu královského r. 531 (Amalarichem, synem Alaricha II.) proměněna říše ve volební, čímž vzrostla moc velmožův a nastaly rozbroje o trůn. Malátnost říše.

493 **Theodorich Veliký** (sr. 150), poraziv **Odoakra** nad Sočí, pak u Verony a konečně nad **Addou** (490), přinutil jej po dvouletém obléhání v **Ravenně** vzdáti se, a tak založil

493—555 **říši Ostrogothskou v Itálii**. Hl. m. **Ravenna**, někdy i **Verona** (Dětrich Veronský). Dobyvatelé zabrali třetinu půdy italské (Odoaker zavražděn samým Theodorichem, lid jeho pohuben). Říše Ostrogothská obsahovala vedle Itálie Sicílii, Raetii, Norikum, část Pannonie, Illyrii, Dalmatii a později (510) též **Provenci**. Moudrá vláda Theodorichova, jenž hledí soukmenovce přiměti k usedlému životy a smířiti Římány s dobyteli. Zejména ministr **Kassiodorus** působil k uskutečnění záměru císařova. To se nepodařilo, neboť Italové spatřovali v ariánských Ostrogothech nepřátele nejen svého náboženství nýbrž i své národnosti a přáli si (zvl. vzdělané třídy) připojiti se k říši Byzantské. Papež Jan uvězněn, učený **Boethius** a jeho tchán **Symmachus** popraveni pro domnělé spolky s Byzantinci. Po smrti Theodorichově r. 526 vládl dceru jeho **Amalasintha** ve jménu svého

syna Athalaricha, ale ten již r. 534 †. Za spoluvládcе přijat nyní od Amalasythy, která odcizila se lidu svému, poněvadž byla nadšena pro vzdělanost římskou, bratranec a choť její **Theodat**, jenž však zbvnil se Amalasythy vraždou. Okolností těchto použil císař byzantský **Justinianus (527 až 565)** k útoku na říši Ostrogothskou, krátce před tím

533—534 vyvrátiv říši Vandalskou. Vojevůdce jeho Belisar porazil a zajal posledního krále vandalského Gelimera (sr. 150).

535—555 Válka ostrogothská.

Dlouhé trvání války způsobeno: 1. nesvorností vůdců, Belisara a Narsa. 2. Nedůvěrou císaře k Belisarovi. 3. Vádkami s Peršany, proti nimž Belisar dvakrát z Itálie odvolán (540—543, 549—551). 4. Micháním se Frankův, Burgundův a Alemanův do války. Válku ukončil Narses: král ostrog. **Totilas** poražen a zabit. Zbytek Ostrogothův opustil Itálii, která nyní stala se provincií říše Východořímské. **Exarcha** Narses sídlem v Ravenně.

Za války ostrogothské přešli **Langobardové** Dunaj a zabrali Pannonii. Do Uher počali se tlačiti **kmenové slovanští** z krajin zataferských (Bělochorvatska a Bělosrbska), ale tu záhy upadli v područí mongolských **Avarů**, kteří přešedše Volhu, r. 557 vtrhli vedeni chánem **Bajanem** do hořejších Uher.

565 Avari povoláni na pomoc proti **Gepidům** od krále langobardského Alboina. Zbytky poražených Gepidův vstoupily do vojska langobardského, a zemi jejich zabrali Avari. V sousedství Avarův nebylo Langobardům volno. Proto **Alboin**

568—774 Říše Langobardská v Itálii.

vtrhl do Itálie a dobyl největší částí země. Hl. m. Pavia. Panství východořímské obmezeno na Benátky, Ravennu, břehy Ligurské, Řím, Neapol, Kalabrii, Apulii a Sicilii. Časem přijali Langobardové způsobu domácího obyvatelstva italského, oblíbili si řeč a víru jeho, takže za dvě století pozbyli docela své národnosti (sr. říši Frankův, Visigothův a Bulharův).

Presídlením Langobardův do Itálie ukončilo se stěhování národův germanských.

Severní končiny Evropy zabrali germanští **Normani**, dělice se ve tři národy: **Dány**, **Svédy** a **Nory**. Záhy jali se činiti loupežné vpády do zemí okolních. Příčiny toho: 1. Vrozená dobrodružnost (žádost kořisti). 2. Malá úrodnost vlasti. 3. Dědictví po otci připadlo nejstaršímu synu. 4. Šíření křesťanství (v cizině mohli trvati při zvycích pohanských) a vznik monarchií, které obmezovaly starodávnou svobodu.

590—604 Papež Řehoř I. Veliký, jehož působením víra křesťanská mezi Anglosasy rozšířena (sv. Augustin se 40 benediktiny u krále Ethelberta Kent-

ského) a arianští Langobardové víře katolické získáni (za Autharisa a manželky jeho Theodelindy). V téže době víra katolická přijata i od Visigothův. (za Rekareda 586—601). Primat biskupův římských uznáván již v prvních dobách křesťanství. Na synodě konané r. 347 v Sardice, j. od Srďce, vyslovena zásada, že ve všech přích jest se odvolávati k papeži. Za stěhování národův, kdy císařové přesídlili se do Raveny, byli papežové záštitou Říma. Tak bylo i za panství gothského a langobardského.

Věrozvěstové germanských národův: Sv. Severin († 482) v zemích alpských. Sv. Kolumban v Burgundsku, v horní Itálii a mezi Alemany († 615). Sv. Augustin (viz shora). Gallus († 648) u Alemanův. Sv. Kilian († 689) v Durinsku. Emmeran († 654) a sv. Rupert († 718) v Bavorsku. Amandus († 684) v Belgii. Villibrord († 739) u Frisův. Sv. Bonifacius (680—755) v Durinsku, Hessensku a Frisku.

2. Stěhování slovanské.

Slované, národ původu arijského, obývali Evropu od doby předhistorické. Starobylá jejich sídla prostírala se od m. Baltského až k m. Černému, od rozhraní Visly a Odry až k Donu a jezeru Ilmeňskému, na jih přes Karpaty k Dunaji do Illyrie a po m. Adriatické. Z krajin těchto jižních zatlačeni byli za Tatry od Keltův (ve IV. stol. př. Kr.), kdežto stejné asi doby germanští Gothové vytlačili je od m. Baltského dále na s. a sv. Po vyvrácení říše Hunské (v druhé pol. V. stol. po Kr.) počali hrnouti se přes Odru, Tatry a Dunaj do Germanie, Uher a do krajin poloostrova Balkánského.

1. **Slované polabští a baltští** od Čech po m. Severní a Baltské, na z. k Sále a přes dolní Labe, na v. Poláci a litevští Prusové jejich sousedy. Hlavní kmenové: **Bodrici** v Meklenbursku a Holštýně až po ústí Labe. **Lutici** či **Veletové** v Braniborsku a záp. Pomorí. **Pomořané** (a **Rané**) na pobřeží od Odry k Visle. **Srbové** sev. od Rudohoří a Sudet po obou březích středního Labe.

2. **Čechoslované** v Čechách, na Moravě, Opavsku, pak odtud až k Dunaji a na Slovensku.

První známí obyvatelé našich zemí byli Keltové neboli Gallové a to kmen Bojů (odtud Bohemia) a Kotini. Tito byli vytlačeni germanskými kmeny Markomanů a Kvádů. Po jejich odchodu zaujali země naše Čechoslované.

Přistěhovali se v rozdílných časech kmen za kmenem. Nejmocnějším kmenem byli vlastní Čechové ve středu země j. od Řpu, Sedličané v okolí Karl. Varů, Lučané při střední Ohři, v. od nich Lemuzi v potočích Bělé, Děčané při Ploučnici, Pšované od hradu Pšova (Mělník) k horám Ještědským; Charvatí při h. Jizeře, Zličané okolo Kou-

řimě a Libice, Doudlebi u horní Vltavy. Jména kmenův v ostatních krajinách přišla v zapomenutí.

Krátko po svém usazení v nových sídlech upadli Čechoslované v poddanství Avarův. R.

624 Samo, kupec z říše Franské, vůdcem Čechoslovanův proti Avarům, z jejichž nadvlády se vyprostili. Samo stal se prvním panovníkem **Velké říše západoslovanské**, jejímž středem byly Čechy. Ve trnem v oku Frankům, a r.

631 bitva u Vogastisburku (v záp. Čechách), v níž útok franského krále Dagoberta Samem krvavě odražen. K říši Samově přidali se nyní též Srbové polabští.

Po smrti Samově (658) rozpadla se říše. V **Čechách** připomíná se knížetem **Krok**, jehož nejmladší dcera **Libuše** pojala za manžela **Přemysla**, praotce královského rodu v Čechách, panovavšího po meči do r. 1306. První Přemyslovci: Přemysl, Nezamysl, Mnata, Vojen, Vnislav, Křesomysl, Neklan, Hostivít a Bořivoj (870 až 890). Na **Moravě** připomíná se knížetem **Mojmír** (826) z neznámého rodu, a vedle něho údělným knížetem na Slovensku **Pribina** sídlem v Nitře, kde, ač pohan ještě, vystavěl kostel působením arcib. solnohradského — první kostel na půdě Československa.

3. Slované korutansko-pannonští zaujali Uhry mezi Dunajem a Drávou, Rakousy, Štyrsko, Korutany a Kraňsko, pak Istrii a Furlansko, ovládnání jsouce rozličnými knížaty. Z nadvlády avarské se sice vyprostili, vzniklo zvláštní v područí Bavorův a pak Frankův (bratrovec Borutův kníže **Chotimír** přijal křest od bisk. solnohradského).

4. Chorvaté a Srbové přešedše Tatry usadili se v Uhrách, odkud ve spolku s Avary činili útoky proti říši Byzantské. Později stali se nepřáteli Avarův a vypudili je z Illyrie. Bylo to v době, kdy Avarové tísněni byli Samem a kdy císař byz. Heraklios byl zaměstnán válkou s Peršany (622—628). Pod panstvím byzantským zůstaly toliko ostrovy a města s římským obyvatelstvem v Dalmatii (Dubrovnik, Split, Zader a Trógir) a města v Istrii (Terst, Pulje, Kopar). Odtud počalo se pak šíření křesťanství mezi slovánskými přistěhovalci.

Srbové usadili se v nyní Srbsku, Bosně, Hercegovině, Černé Hoře a na jihu Dalmatie. Hl. kmenové: 1. Srbové v porčí Driny. 2. Zachlumané v Hercegovině. 3. Duklané okolo jezera Skaderského. 4. Bosňané v porčí Bosny. 5. Neretvané na j. Dalmatie.

Chorvaté zabrali ostatek prov. Dalmatie na s. k Seni, na v. k Vrbasu (=Starší knížetství Chorvatův v Dalmatii. Hl. m. Bělehrad, nyní „Biograd na moru“ j. od Zadru), odkud na Avarech dobyli krajin mezi Drávou,

Sávou a Dunajem (knížetství Pannonsko-chorvatské. Hl. m. Sisek).

5. Bulhaři. Koncem V. stol. zaplavena starověká Dakie slovánskými kmeny Slověnův a Antův, kteří pak odtud přecházeli na poloostrov Balkanský usazující se v Moesii, Thrakii, Makedonii, Thessalii, Epiru ba i na Peloponnesu. (**Poslovanění Recka.** Dle svědectví tehdejšího biskupa a dějepisce Isidora Sevillského z r. 615 „Slované vzali Římanům Recko.“)

679 Asparuch (Isperich), chán **Bulharův**, národu s Huny příbuzného a usedlého v Bessarabii u moře Černého, přešel náhle Dunaj a podrobil sobě kmeny slovánské mezi Dunajem a Balkanem. Časem splynuly nečetné zástupy jejich s obyvatelstvem podrobeným (as v X. stol.) a jméno jejich přeneseno na nový stát a jeho obyvatelstvo = **říše Bulharská**. Hl. m. Veliký Přeslav nad Vel. Kamčíjí rz. od Sumna.

705 Kníže Tervel pomohl sesazenému císaři Justinianovi II. opět k trůnu, začež obdržel titul „kaisara“. Za cí. Lva Isaurického přátelské poměry mezi Bulhary a říší Byzantskou, kdežto syn Lvův Konstantin V. usiloval o pokoření Bulharska (756—775).

805—814 Krum podmanil Avary za Tisou a rozšířil říši až k Tatrám. Války s říší Byzantskou (811 cí. Nikiforos poražen na půdě bulharské a zabit, 812 poražen cí. Michail I. u Adrianopole a 813 obležen Cařihrad).

6. Poláci usadili se v porčí Odry a Visly. Hlavní kmenové: 1. **Polané** okolo Hnězdna a Poznaně (pozdější Velkopolsko). Z dob předhistorických panovali jim **knížata z rodu Piastova** (Hnězdno sv. od Poznaně). 2. **Mazované** po obou březích střední Visly. 3. **Kujavané** na Visle mezi Polany a Mazovany. 4. **Vislané** (Malopolané na horní Visle (Krakov). 5. **Slezané** v Těšinsku a Slezsku.

7. Rusové zůstali v původní vlasti slovánské. Hlavní kmenové: 1. Slované při jez. Ilmeňském s hl. m. Velk. Novgorodem. 2. Kriviči okolo Smolenska. 3. Dregoviči na pomezí litevském s. od Pripeti. 4. Radimjiči a Vjatiči v. od Krivičův. 5. Bužané na Bugu. 6. Volyňané od Bužanů na jv. 7. Dudlebi mezi Buhem a Styrem. 8. Drevljané od nich na v. 9. Poljané na pravém a 10. Sěverané na l. břehu Dněpru. 11. Tiverci na dolním Dněstru a Prutu. 12. Uliči vedle nich. R.

862 založena **Rurikem** Varjaho-Rusem, povoláním ze Skandinavie od Novgorodčanův a sousedních kmenův, **mocná jednovláda na Rusi** jakožto bezpečná hradba proti Kozarům a Pečeněhům. Hl. m. Vel. Novgorod u jez. Ilmeňského.

Od ústí Visly po záliv Řižský a odtud do vnitrozemí prostírala se **sídla Litvanů** (Kuronci, Lotyš, Prusové, Litvané), národu Slovanům blízce příbuzného.

Slovanské bájesloví. Slované zbožňovali síly a úkazy přírodní. Bohové dělili se na dobré (bog) a zlé (b'ēs). Nejvyšším bohem **Svaroh**. Synové jeho (Svarožici) byli **Slunce** a **Oheň** (Slunce u Rusův slulo Dažbog a Chrš, u Polabanův Redigast — náš **Radhošť**. Triglav bylo pouhé příjmi modly boha Slunce ve Štětíně a Volyni). **Vešes**, bůh skotu. **Svatovit**, bůh všech baltských Slovanův (chrám na Raně v Arkoně). **Lada** či **Vesna**, bohyně jara a lásky. **Perun**, bůh hromu a blesku. **Stribog**, bůh větrův. **Černoboh** (C'ert). **Morana**, bohyně zimy a smrti. **Vodník**, víly (rusalky), sudičky, vlkodlaci, skřítkové, dědové. Duše pokládána za nesmrtelnou. Duše lidí dobrých přicházely do **navi** (ráje), zlých do pekla (v noc črnú). Nad hroby zemřelých konaly se **tryzny** (slavnosti pohřební). V soustavu dokonale rozvinula se bohoslužba pohanská u Slovanův polabských (chrámy, kněží).

Ústava slovanská. Základem zřízení **rod** (čeled, zadruga), v jehož čele volený **vладыka** (stařešina, starosta). Statek rodový (dědina, stěžer) majetkem společným. Několik rodův společného původu tvořilo **plémě**, jehož území slulo vlast nebo **župa**. Politickým a náboženským střediskem župy byl **hrad župní**, kdež sídlil náčelník plemene (kněz čili **župan**), volený zprvu z některého rodu v župě, později brán z rodu toliko jednoho; z plemen skládal se národ, v jehož čele **veliký kněz** (u Srbův veliký župan), náčelník to některého plemene, jež za přední uznáváno.

3. Říše Frankův za Meroveovcův.

(Sr. 151.)

Po smrti Chlodvíkově (511) panovali nad říší čtyři jeho synové: **Theodorich** (sídlo Mety), **Chlodomír** (Orléans), **Childebert** (Paříž), **Chlotar I.** (Soissons). Ač svornosti nebylo mezi bratry, postupováno nicméně na venek výbojně: 1. Říše Burgundská vyvrácena (534). 2. Země Durinkův pomocí Sasův opanována: území mezi Labem, Sálou a Bodou obdrželi Sasové, jižní Durinsko zabrali Frankové, střední část země učiněna poplatným vévodstvím (527). 3. Jižní Alemanie podrobena (sr. 151)

a 4. Bavoři donuceni uznati nadvládu franskou.

558—561 **Chlotar I.** sjednotil říši po smrti bratří a jich dědicův. Po † Chlotarově rozdělena říše po druhé mezi jeho syny nejprve na čtyři, pak na tři díly (**Austrasie**, **Neustrie** a **Burgund**). Nevraživost Brunhildy, manželky Sigbertovy, a **Fredegundy**, manželky Chilperichovy, vedla k neslýchaným ukrutnostem a válkám občanským. (Brunhilda opírala se o plemenné záští románských Neustrianův proti germánským Austráským).

613 **Chlotar II.**, syn **Fredegundin**, sjednotil říši znovu. Brunhilda utracena. Jednota říše ohrožována **majordomy**, úředníky dvorskými, do jichž rukou dostalo se posléz veškero ústrojí vládní. Volení jsou od leudův

(šlechty) v jednotlivých částech říše, v Burgundsku, Austrasii a Neustrii. R. 622 nátlakem majordoma austráského **Pipina Landenského** ustanovil **Chlotar II.** za krále v Austrasii syna svého **Dagoberta**, ale ten po smrti otcově (628) říši opět sjednotil. Toliko Aquitanie připadla ml. bratrovi jeho **Charibertovi**.

630 **Dagobert** poražen u **Vogastisburku** od **Sama** (sr. 154). Z toho nespokojenost Austráských, kteří vymohli si za krále syna **Dagobertova** **Sigberta III.** Neschopnost, zhýralost a vzájemná nesvornost potomních králův franských, vládyctví šlechty a pánovitost majordomův příčinou domácích zmatkův, kterým učiněn konec, když r.

687 **Pipin Heristalský**, vnuk **Pipina Landenského** a majordom austráský, **vítězskou bitvou u Testri** v **Pikardii** z. od **St. Quentinu** **uznán** od krále **Theodoricha majordomem celé říše** („dux et princeps“), čímž přešla do jeho rukou veškera vláda, již vedl obezřele a statečně až do † r. 714. **Levoboký** syn jeho

714—741 **Karel Martell** (Kladivo) zachoval se při úřadě majordomském, zvítězil nad protivníky v bitvě u **Soissonsu** (719). R.

732 **zvítězil** **Karel Martell** mezi **Toursem** a **Poitiersem** nad **Araby**, kteří ze Španělska do Francie vnikli. R.

738 **vítězstvím** u **Narbonny** v j. Francii jz. od **Montpellieru** zachránil **Karel Martell** Evropu před **Araby** po druhé. Po smrti **Karlově** uvázal se ve správu říše syn jeho **Pipin Malý** spolu s bratrem **Karloomanem**, který však 747 uchýlil se do kláštera.

751 **Pipin Malý** sesadil krále **Childericha III.** a **zmocnil se trůnu** (sněm v **Soissonsu**). Stalo se tak s přivolením papeže **Zachariáše**, jenž potřeboval pomoci **Pipinovy** proti **Langobardům**. **Childerich** poslán do kláštera.

4. Mohamed a říše Arabská.

(Sr. 6.)

622 **Útěk Mohamedův z Mekky do Mediny**

(počátek letopočtu moham., zv. **hedžra**). **Mohamed**, nar. 571, pocházel z kmene **Kurejšitův**, v jichž ochraně byla svatyně **Kaaba**. Dva rodové kmene tohoto, **Hašimovci** a **Omajovci**, žili v ustavičném sváru. **Mohamed** byl **Hašimovec**. Na cestách kupeckých seznámil se s vírou křesťanskou a židovskou. Sňatkem s bohatou vdovou **Chadidžou** pojistil si život bezstarostný. Učení jeho (**islam**, t. j. odevzdání se do vůle boží, odtud **moslemínové**; víra iman, odtud **mumenin**, t. j. věřící) jest monotheistické pohanství, v němž bůh (**Allah**), ustanoviv vše již napřed (fatalismus), jeví se nečinným. **Abraham**, **Mojžíš** a **Ježíš** po-

kládání jsou též za proroky, ale Mohamed za posledního a největšího. Morálka dopouští mnohoženství a prohlašuje boj proti nevěřícím za největší zásluhu. Hrubá smyslnost v pojímání světa záhrobního. Mezi předpisy záповěd soch a obrazův, vepřového masa a vína. Denně patero modliteb, obřizka, posty, almužna a za života aspoň jednou pouť ke Kaabě. Učení své podával Mohamed v rýmované prose (114 sur v **koranu**). Z Mediny šířeno nové učení mečem po celé Arabii (630 dobytá Mekka). Vpády do Syrie. Mohamed vedl život prostý i když se stal mocným vládcem; † 632. Nástupcem prorokovým (**chalifem**) zvolen po dlouhých sporech

632—634 **Abu Bekr**, tchán Mohamedův a otec Aješe, nejprřednější mezi pozůstalými ženami prorokovými. Výboje v Syrii proti Řekům a v Mesopotámii proti Peršanům. Učení Mohamedovo sebráno v jeden svod (**koran**).

634—644 **Omar**, taktéž tchán prorokův, chalifem. Za něho: 1. **Syrie** opanována (Jerusalem vzdal se r. 537). 2. **Aegypt** opanován Amruem 638—641 (Alexandria dobytá a slavná knihovna alexandrijská od Arabův úmyslně spálena. Pravděpodobnější zdá se, že vzácnější knihy byly od prchajících Řekův z města odneseny. Kahýra založena). Poté dobytý i Barky a Tripole. 3. **říši Novoperské** učiněn konec vítězstvím u **Kadesie** na pr. bř. Eufratu z. od Babylonu 636 a u **Nehavendu** v Persii sz. od Ispahanu 642 (král perský Jezdežerd III. padl). Basra na stoku Eufratu a Tigridu a Kufa jz. od zřícenin Babylonu založeny. **Omar** zároveň slaveným státníkem a organisátorem říše. Přijal titul Emir al Mumenin t. j. vůdce věřících; vedl život skromný, ve vojsku udržoval železnou kázeň. Sluší pokládati jej za vlastního zakladatele velestátu Arabského; zavražděn od perského otroka, který tak pomstil vlast.

644—656 **Othman** z rodu Ojamova, zeť prorokův. V Malé Asii vítězně postupoval **Moavija**, jenž i Cypru dobyt. Abdallah zmocnil se ostatku severního břehu Afriky. Na východě proniknuto až k Balchu v Turkistaně (na zříceninách Bakter) a do Indie. Slabá a marnivá povaha Othmanova příčinou nespokojenosti, která zvýšena předsevzatou opravou koranu. **Rozkol náboženský**: v čele starověcův (**šitův**) politický protivník chalifův **Ali**, z rodu Hašimovců, manžel dcery Mohamedovy **Fatimy**, úklady Aješinými od chalifatu vzdalovaný. Novověrci zvaní **sunniti** (sunna = sbírka ústních podání). Othman od povstalcův v Medině zavražděn.

656—661 **Ali** nabyt sice po vítězství nad Aješou (**bitva velbloudí** nedaleko Basry 657) uznán za chalifa v Arabii, ale v Syrii protivil se mu Omajovec **Moavija**, podporován jsa z Aegypta od Amrua. Zavražděním Aliho válka domácí skončena.

661—750 Chalifové z rodu Omajovcův.

661—680 **Moavija I.** sídlo říše přeložil z Mediny do **Damašku**. Chalifat stal se dědičným. Založením Kairvanu v Tunisu panství nad severní Afrikou upevněno. Na sv. šířila se říše po Samarkand a Bokharu, na v. k kornímu Indu. Cařihrad obléhán.

680—683 **Jezi I.** potlačil krvavě povstání Hussaina, syna Aliova. Po strašném zápase otrůn nastoupil

685—705 **Abdel-Malek**. Armenie a Karthaginy dobytý.

705—715 **Walid I. Říše Arabská nabyla největšího rozsahu: Khotalbah** zmocnil se celého Turanu a pronikl vítězně do Indie. **Musa** dobyt záp. břehu sev. Afriky a jeho podvůdce **Tarik**, povolán byv na pomoc od synův visigotského krále Vitizy (698—710) proti Roderichovi, od velmožův a duchovenstva za krále zvolenému,

711 zvítězil v sedmidenní bitvě u **Xeres de la Frontera** jv. od ústí Guadalquiviru: Roderich padl, synové Vitizovi od svých zabiti, **říše Visigotská stala se kořistí Arabův**; toliko v horách asturských uchránili uprchlíci samostatnosti (hlavně šlechta a obyč. měšť). Sr. 151.

732 a 738 **Vpád Arabův do Francie krvavě odražen** (Karel Martell: bitva u Poitiersu a Narbonne. Sr. 157).

744—750 **Mervan II.** svržen povstáním Aliovcův, v jejich čele **Abul Abbas**, potomek Mohamedova strýce Abbasa. Rozhodná bitva r. 750 nad **Velkým Zabem**, pobočkou středního Tigridu z l. břehu: Omajovci vyhlazeni, jediný **Abd-Errhaman** uprchl do Španěl, kde došel uznání. (**Chalifat Kordovský**).

750—1258 Chalifové z rodu Abbasova. Hl. m. Bagdad.

786—809 **Harun Arrašid**. **Zlatý věk chalifátu**. Moudrá správa říše, rozkvět obchodu, průmyslu, umění a věd. Odtržením se **Edrisovcův** (pronásledovaných to Aliovcův) v Marokku a **Aghlabovcův** v Tunisu říše seslábená. Po † Harunově rozdělena říše mezi tři jeho syny, což příčinou dalšího úpadku veleříše Arabské. Ale rozkvět kulturní nebyl tím zastaven, naopak dynastie Abbasovská v Asii, Omajovská ve Španělsku a později Fatimovská v Aegyptě staly se soky nejen v politice, nýbrž i ve vědě a literatuře. **Arabové zaujali přední místo mezi kulturními národy středověku a působili v mnohém na vzdělanost evropskou**. Ve vědě zavedli metodu experimentální a pozorovací. Obírali se všemi obory vědeckými (v matematice uvedli ve známost induktivnou metodu početní, v astronomii určili velikost země měřením stupňů, opravili tabulky Ptolemajovy atd., založili chemii a užívali jí s prospěchem v lékařství, zeměpis obohacovali hotovením map, měli latinské, řecké a hebraeiské slovníky, vykládali spisy Aristotelovy. Jediné ve

Španělsku bylo 17 vysokých škol, na nichž mnoho učencův evropských se vzdělalo). V umění vedle básnictví hleděno zvl. stavitelství. V zemědělství zlepšeno zavodňování, používáno umělého hnojiva, pěstována rýže, třtina cukrová a káva. Obchod veden číť s Indií a s Čínou. Zde seznámili se Arabové s kompasem, se střílným prachem a připravováním papíru. V průmyslu šly od ruky v Evropě arabské hedvábné látky, koberce, ocel (zbraň), papír, kůže a sklo.

5. Říše Byzantská.

(Sr. 148.)

Arkadius (395—408), **Theodosius II.** (408—450), **Marciánus** (450—457), **Lev I.** (457—474), **Zeno** (474—491), **Anastasius** (491—518) a **Justinus I.** (518—527); útoky Gothův, Hunův, Bulharův, Slovanův a Peršanův. Říše odolala útokům (až do r. 1453), neboť 1. měla příznivou polohu, zejména hl. m.; 2. trůn zdobili mnozí výteční panovníci; 3. ve válečnictví vynikala nad sousedy; 4. měla řádnou správu; 5. slabých panovníkův zbavoval se lid povstáním a povyšoval na trůn osvědčené vojevůdce.

518—602 Rod Justinův z potomstva římských legionářův v okolí dnešní Skopje (provincie Dardania). Slovanský původ připsali rodu tomu mylně teprve dalmatští spisovatelé XVI. a XVII. st.

527—565 Justinian I., synovec Justinův: 1. Říše Vandalská vyvrácena (sr. 152). 2. Itálie válkou s Ostrogothy opanována (sr. 152). 3. Výboje na v. pobřeží Španělska (pozbyty r. 624). 4. Války s Peršany (Khosru I. Nuširvan) vedeny statečně, ale bez úspěchu. 5. Nájezdy Slovanů a Bulharů (Cařihrad ohrožen). 6. Krvavé bouře cařihradské z r. 532 („nika“) použil císař k utužení moci panovnícké (senat pozbaven úplně bývalé váhy a úřad konsulský zrušen nedlouho potom). 7. Vydána péčí výtečného právníka Triboniana **sbirka občanského práva římského** (I. Codex Justinianaeus. 2. Institutiones. 3. Pandectae. 4. Novellae). 8. Nákladné stavby (chrám boží moudrosti, vodojemy a mosty). 9. Obchod s Persií, Indií a Čínou. Hedvábnictví uvedeno ve známost.

565—578 Justinus II. Itálie od Langobardův dobytá (sr. 152).

582—602 Maurikios. Štastné války proti Peršanům a Avarům. Hromadnému stěhování Slovanův do provincií poloostrovních nadarmo zabraňováno (sr. 155). Maurikios svržen od nepokojného vojska, od něhož dosazen surový centurio

602—610 Fokas. Od Peršanův (Khosru II.) dobytá Syrie a velká část Malé Asie.

610—711 Rod Herakliovcův.

610—641 Heraklios dostal se k trůnu vzpourou, v níž Fokas usmrcen. Prudké nájezdy Avarův a Slova-

nův na Cařihrad. Země asijské a Egypt dobytý od Peršanův.

627 Heraklios zvítězil nad Peršany u Ninive: Khosru II. sesazen a syn jeho Kobad II. obnovil mír, v němž dřívější výboje vráceny. **Srbové a Chorvatí** usadili se trvale na poloostrově Balkanském (sr. 154). **Výboje Arabův** ohrozily říši poznovu a trvale (sr. 159).

717—842 Doba ikonoklastů (obrazoborců).

717—741 Lev III. Isaurický způsobil nepokoje náboženské **zakazuje ctění svatých obrazův.** (Ikonoklasmos.) Nevole mezi papežem Rehořem II. a císařem z toho vzniklá příčinou, že od té doby císařští úředové v Římě pro rozhořčenost lidu stali se nemožnými, a **tak přešla vláda nad Římem do rukou papežových** (sr. 152). Bouře domácí a války s Langobardy, Arabi a Bulhary jsou obsahem doby potomní. R. 751 zmocnili se Langobardové Ravenny a v 9. stol. dobyli Arabové po dlouholetých bojích Sicílie.

842 Církevní sněm v Cařihradě zatratil obrazoborství, čímž sporu tomu učiněn navždy konec (za Theodory, poručnice pomateného syna svého Michaila III., jenž r.

867 zabit od svého spoluvládce **Basilia I.**, rodilého z okolí Adrianopole, tehdež v provincii „Makedonii“).

867—1056 Císařové z rodu makedonského.

6. Říše Franků za Karlovců.

751—768 Pipin Malý (sr. 157) podnikl na žádost papeže **Štěpána II.**

754 a 755 dvě výpravy do Itálie: Král langobardský Aistulf přinucen vydati exarchat, jež byl nedávno Řekům odňal, a tak zv. Pentapolis (Ankona, Rimini etc.), které nyní Pipin daroval papeži, čímž **položena základ k potomnímu státu Církevnímu** (sr. shora). Pipin jmenován od papeže **patriciem římským.** Aistulf musil se zavázati říši Franské k poplatku. Vzpoutra vévody bavorského Thassila potlačena. Dobytím Septimanie na Arabech a pokořením vév. aquitanského Gallie sjednocena (vyjímajíc Bretonsko). Synové Pipinovi, **Karel a Karloman**, rozdělili se o říši. Za ženy pojali dcery krále langobardského Desideria, nástupce Aistulfova. Ale k radě papežově poslal Karel r. 771 manželku Desideratu otci, zasnoubiv se s Alemankou Hildegardou. Téhož r. zemřel Karloman, načež

771—814 Karel Veliký

ujal se vlády bez ohledu na syny Karlomanovy, kteří hledali pak pomoci u Desideria. Tento uznal je

za krále franské a udeřil na papeže, jenž je korunovati odepřel.

Karel vtrhl do Itálie a

773—774 **vyvrátil říši Langobardskou**: Desiderius přinucen vzdát se v Pavii, načež poslán do kláštera. Sev. a stř. Itálie v bezprostřední moci Karlově. Vévodství Beneventské zrušeno teprve 793. Jih Itálie v držení byzantském. Darování Pipinovo sice Karel potvrdil, ale vyhradil si tu jakožto patricius římský vrchní vládu a nejvyšší soudní pravomoc, čímž ocitl se papež v područí krále franského.

772—804 **Války se Sasy**, jež usiloval Karel přivésti násilím ke křesťanství a tím i pod své panství: r.

772 zvítězil u **Eresburku** ve Vestfalsku j. od Paderbornu, načež Sasové se podrobili a i věrozvěsty franské přijati slíbili. R. 774 první vzpoura Sasův, vedených vévodou **Vidukindem**. R. 782 čtvrtá vzpoura Sasův, v jichž zemi právě Karel rády franské a církevní zavedl. Vojsko franské na **hoře Suntalské** při pr. bř. stř. Vesery bezmála zničeno. Karel, přišed do země, pokoj sice obnovil (4500 stoupencův Vidukindových ve Verdech nad Allerou **popraveno**), ale již r. 783 vzpoura pátá. **Vidukind**, byv poražen v rozhodné bitvě **nad Hasou**, pobočkou Emže z pr. bř., podrobil se a přijal křest. Tisíce rodin saských přesídleno do Frank a na místo nich uvedeni osadníci franští.

778—806 **Války arabské**.

Karel, od místodržitele saragoského **Solimana ibn al Arabi** volán byv na pomoc proti Omajjovi Abd-Errhmanovi (sr. 159), přešel Pyrenaeje a dobyl země až po Ebro. Na zpátečním pochodu poraženy zadní voje od **Baskův** v údolí **Roncesvallském** v záp. Pyrenaejích (smrt **Rolanda**, markraběte bretonského). Chalíf Hešam I. dobyl sice výbojův franských zpět, ale syn Karlův **Ludvík** panství franské opět obnovil (**krajisté španělské** 801).

788 Vév. bavorský Thassilo II. sesazen. **Bavorsko učiněno franskou provincií**. S Bavorsy dostali se pod moc Frankův i **Slované korutanští** (sr. 154), ale zůstaveni jsou při svých domácích knížatech.

789 **Chorvaté dalmatští a pannonští** uvedeni pod nadvládu franskou. Téhož r. v poplatnost říše Franské uvedeni též **polabští Lutici**.

791—799 **Války s Avary**,

kterí pomáhali Thassilovi ve vzpouře proti Karlovi. Avaři, co jich bylo na pr. bř. Dunaje, podstoupili vrchní vládu Karlovu. Podrobení jim **Slované pannonští** postaveni s župany svými pod pravomoc úředníkův franských (Avaři v Potisi podrobeni jsou od bulharského panovníka Kruma. **Konec říše Avarské**). Do krajín válekův zpusťovaných uvedeno obyvatelstvo jednak bavorské, jednak slovanské.

Z dobytých zemí utvořena dvě markrabství: **markrabství Furlanské** zabíralo jižní Pannonii mezi Drávou a Sávou, nyní. Korutansko, z. část Štýrska, Kraňsko, v. Tyrolsko, pří-

mořské Chorvatsko, Istrii, Dalmatii a Furlansko. **Markrabství Východní**, od Čechův v časech pozdějších **Rakouským** nazývané, obsahovalo část dolní Pannonie s. od Drávy, horní Pannonii a přílehlou část Norika od Vídeňského lesa po ř. Enzi. Lorch sídlem markraběte.

799 Papež Lev III., byv vypuzen z Říma od příbuzných předešlého papeže, hledal v Paderborně u Karla pomoci. V průvodu velmožův franských uveden Lev III. opět do Říma, kdež r.

800 **Karel zvolen** od lidu, šlechty a kněžstva římského za císaře a pak od papeže **korunován: obnova císařství Západořímského**. V Římě zástupcem císařovým císařský sudí (missus či legatus), jenž měl chrániti papeže a církev od útlisků šlechty, dohlížeti k soudcům od papeže ustanoveným a císaře při volbách papežských zastupovati.

805 a 806 **Válka s Čechy**

vedena málo slavně. Z výpravy první (805) vrátili se Frankové s nepořízenou, a na výpravě druhé (806) „utrpělo vojsko franské škodu jen malou.“ Válka skončena as smlouvou, v níž přiznali se Čechové k poplatku (500 hřiven stříbra a 120 volů). Neznámým způsobem i **Moravané** uvedeni v podobnou poplatnost.

806 **Polabští Srbové** od Karla podrobeni. Též **Bodrici**, dávní Karlovi spojenci, v poddanost uvedeni.

808—810 **Válka s Dány**.

Gottfrid, král dánský, spojiv se s Lutici vpadl do území Bodricův, ale byl od císařovice Karla k ústupu donucen (na ochranu své země dal zbudovati velkolepý val zv. **Danawirk**). R. 810 udeřilo 200 korábů dánských na Frisy, kdežto Lutici pustošili franské Polabí. Po zavraždění Gottfridově ujednal nástupce jeho Hemming s císařem mír, ve kterém ustanovena ř. Eider v nyní. Holštýnsku rozhraním obou říší.

811 Císař byzantský Nikiforos uznal císařskou hodnost Karlovu (tento vrátil za to odňaté Benátky a města istrijská). Chalíf Harun Arrašid vypravil ke Karlovi skvělé poselství s dary na důkaz svého přátelství.

Ústrojí říše Karlovy. Pravidelným sídlem královým Cáchy. Ve vévodství Beneventském a v krajínách slovanských zůstaveno obyvatelstvo při svých knížatech a domácích řádech za jistý poplatek, ostatek říše rozdělen na malá **hrabství**, v nichž za úředníky (Gaugraf) dosazování rodilí Frankové. V ohrožených krajínách pomezních zřizovány zvláštní provincie řečené **markrabství** či **krajisté** (m. španělské, Furlanské, Pannonské, Rakouské, České, Srbské, Saské). **Zákonodárství** vykonával Karel s rádci a velmoži na **sněmě menším** (na podzim), jehož předlohy předkládány na **sněmě valném** (z jara). S tímto konáno zá-

roven i **pole májové** (přehlídka vojska). **Hotovost zemská** svolávána dle potřeby. Snesení sněmovní dle rozdělení na kapituly nazývala se **capitularia**. **Práva národní** zůstávala v platnosti, pokud kapitulariemi nebyla omezena. **Soudnictví**: větší právo za předsednictví hraběte vykonáváno třikrát do roka, menší právo konáno každých 14 dní řízením centgrafa (představený okresu). Pravomoc hrabat omezena různými výsadami, jež si vasalové dovedli získati. **Missi dominici** čili poslové královští s rozsáhlou pravomocí nahrazovali appellační soud. Byli dva: jeden stavu duchovního a druhý stavu světského. Úřad vykonávali čtyřikrát do roka. Úsilí Karlovo o **vzdělání** lidu (školy), o povznesení věd (Anglosas Alkuin, Langobard Pavel Warnefrid, Petrus z Pisy, Einhard), umění (chrám v Cáchách, paláce v Ingelheimě na l. bř. Rýnu mezi Bingenem a Mohučem, v Cáchách a Nimwegách) a obchodu.

814—840 Ludvík Pobožný

byl povahy slabé. Rozdělení říše (817) pro případ úmrtí císařova příčinou rodinných rozmrštěk (Bernhard oslepen). Vzpouřa Chorvatů pannonských (kníže Ludvík) a jižních Korutancův potlačena (819—823). Korutanci zbaveni domácích knížat, jichž majetek přešel do rukou šlechty německé (**poněmčování Korutan**). Kníže Pribina, od Mojmyra z údělu svého vypuzený (sr. 154), dosazen od císaře, přijav křesť, za knížete nad Slovary v dolní Pannonii, od Bulharův zpustošené (830). Téhož času vyprostili se z nadvlády franské po sedmiletém boji Chorvaté pannonské a dalmatské a utvořili **jednotný stát Chorvatský** (prvním společným knížetem Porin). Markrabě furlanský sesazen, a země jeho rozdělena ve čtyři markrabství: Furlandské, Istrijské, Kraňské a Vindické. Mezi tím nové pletichy a spory v rodině Ludvíkově, které vedly konečně k válce synův (Lothara, Pipina a Ludvíka) proti otci, jenž na **červeném poli** sz. od Kolmaru v Alsasku zradou svých manův (**pole zrady**) zajat a do kláštera vsazen (833). Po roce dosazen sice Ludvík Pobožný od Ludvíka a Pipina opět na trůn, ale při opětném rozdělení říše (po † Pipinově 838) vzbouřil se **Ludvík** proti otci a Lotharu. Před ukončením boje tohoto zemřel Ludvík Pob. (840). Proti Lotharovi, jenž celou říši chtěl si присvojit, spojili se Ludvík a Karel a donutili jej bitvou u Fontenailles nad středním tokem Yonny r. 841 k narovnání:

843 Smlouva ve Verdunu (nad Maasou z. od Met):

Lothar obdržel vedle hodnosti císařské **Italii** a **Střední Franky**, t. j. území mezi m. Severním a Středozemským, ohraničené na v. Rýnem a na z. Seldou, Maasou, Saonou a Rhonem (k tomu Frisko). **Karlu Holému** připadly **Západní Franky**, t. j. země na z. od Středních Frank ležící. **Ludvík Němec** dostal krajiny v. od Rýnu (**Východní Franky**).

Rozdělení toto nemělo dlouhého trvání, neboť nemělo národnostních hranic. R. 855 uchýlil se Lothar do klá-

KAREL VELIKÝ A JEHO ROD.

Karel Veliký 768 (771)—814. Pět manželek.

Pipin 781, kr. v Itálii † 810	Lothar I. cís. 843—855	Pipin † 838	Karel † 811	Ludvík Pobožný 814—840	Gisela m. Eberhard Furlanský
Bernhard, kr. v Itálii 813—818, oslepen cís. † 875	Ludvík II., kr. v Itálii, † 869	Karel, kr. v Burg. † 863	Karloman, kr. v Burg. † 880	Ludvík II., kr. franský 877—879	Berengar, kr. v Itálii 887—924
Pipin, hrabě, Imengarda Hugo vév. v Doln. Burg. 879—887	Ludvík II., kr. v Itálii, † 869	Bertha Arnulf, vév. m. Theodekorut., kr. v Burg. † 863	Karloman, kr. v Burg. † 880	Karel Zp. 898—923	Gisela Konrad, vév. franský 919—936
Adelheidta m. Lambert, vév. v Itálii	Hugo vév. v Burg. † 869	berth, hr. pro-venecský.	Arnulf, vév. m. Theodekorut., kr. v Burg. † 863	Ludvík IV. 936—954	Konrad I., kr. něm. 911—918
Guido, vév. spolecký, od r. 900, novník v Ita- v Itálii, 935 lit proti Berengarovi, cís. † 896	Ludvík II., kr. v Burg. † 869	Hugo, hr. arcelský, kr. v Itálii 926—945	Ludvík Dítě 899—911	Berengar II. 950—962	Ota I. 936—973 vév. bav. † 955
Lambert, král v Itálii 892—898 (Dauphiné).	Lothar, kr. v Itálii 945—950	Lothar, kr. v Itálii 926—945	Ludvík V. Lenivý 966—987	Adalbert 966 zahánán v. svab. † 983	Jindřich 919—936
	Karel, obdržel pouze Víenno	m. Adelheidta, oc. kr. v Horn. Burg. Rudolfa II.		Konrad I., kr. něm. 911—918	Jindřich 919—936
				Ota I. 936—973 vév. bav. † 955	Jindřich 919—936
				Karel vév. lothr. † 991	Jindřich 919—936
				Ota, vév. lothr. † 1005	Jindřich 919—936
					Ota II. Jindřich † 1024

štera, načež rozdělili se synové jeho o dědictví, takže **Ludvík II.** obdržel Itálii a hodnost císařskou, **Karel** Provenči a Burgund, **Lothar II.** severní část Stř. Frank, od té doby **Lothrinskem** nazývanou. Po smrti Karla Prov. a Lothara II. zmocnili se zemí jejich na úkor Ludvíka II., v Itálii zaměstnaného, **Karel Holý** a **Ludvík Němec**, srovnávše se o ně r. 870 smlouvo u v Meersenu v holandském Limbursku sv. od Maastrichtu: Frisko a Lothrinsko připadly říši Východofranské, Burgund a Provence říši Západofranské. Po † Ludvíka II. 875 dostala se Itálie a hodnost císařská působením papeže Jana VIII. Karlu Holému přes odpor z Němce. Zde r. 876 † Ludvík Němec a synové jeho, odrazivše útok Karla Holého (Ludvík ml. zvítězil u Andernachu na l. bř. Rýnu sz. od Koblence 876), rozdělil říši takto mezi sebe: **Karlomanovi** dostalo se Bavor, Korutanska a krajiště Východního, **Karel Tlustý** obdržel Švábsko a část Lothrinska, **Ludvík ml.** země ostatní. Po smrti obou bratří sjednotil opět Karel Tlustý říši otcovskou, přenechav pouze **Korutany** jakožto vévodství nemanželskému synu Karlomanovu **Arnulfovi**.

Za této zmalátnělosti říše Karlovcův: 1. **Aghlabovci**, kteří r. 827 Sicílie se byli zmocnili a v Kalabrii se usadili, ohrožovali nejen Itálii, nýbrž i jižní břehy Francie. 2. **Slované polabští**, pak **Čechové** a **Moravané** vyprostili se z nadvlády franské (II. čl. 6). 3. **Normani** loupili pobřeží severní (sr. 152).

Stav věcí žádal jednoty říšské, které docíleno **koronováním Karla Tlustého** za císaře 881 a zvolením téhož za krále i v Západních Francích 884 vyjmouc Dolní Burgund, kde r. 879 prohlášen hrabě Boso Viennský za krále. Neschopnost Karlova vedla ke vzpouře, v jejímž čele vévoda Arnulf.

887 Na sněmu v Triburu jv. od Mohuče na pr. bř. Rýnu prohlášen Karel Tlustý za zbavena trůnu, načež rozpadla se říše Karla Velikého v 5 státních celkův:

1. **Východní Franky** (králem Arnulf. Název „Německá říše“ vyskytuje se teprve za Oty I.). 2. **Západní Franky** (králem Odo, hrabě pařížský, statečný hajitel Paříže proti Normanům). 3. **Burgundsko Dolní** (králem Boso Viennský). 4. **Burgundsko Horní** (králem hrabě Rudolf). 5. **Itálie**, kde Guido, vévoda spoletský, a Berengar, markrabí furlandský, potýkali se o panství.

7. Čína.

(Sr. 26.)

605—619 Yangti. Vystavěl císařský průplav v délce 640 km. (dokončen teprve za dynastie mongolské, nyní jest v hlavní části zanedbán a zříceninou), válčil s Koreou a Barmou, podporoval umělce a učence, měl ši-

leně rád luxus v životě a stavbách. V průmyslu vynikala výroba barevných skel.

626—648 **Tai-tsung**, nejslavnější panovník čínský. Doma vládl moudře (přítelem věd a umění), na venek vedl si vítězně: Korea podrobena, Tibet posílal dary, Tataři podrobovali se jeho rozhodnutí, Indie a Persie vysílala k němu poselstva. Moc jeho sahala od oceanu Tichého k plesu Kaspickému a od Himalaje po Altaj. Tentokráte poprvé přišlo křesťanství (zároveň s islámem) do Číny.

Za jeho nástupců říše poklesla. V 10., 11. a 12. stol. Tataři ohrožují Čínu, založivé panství od plesa Aralského a od pohoří Tanšanu přes jezero Lob k moři Japonskému a rozšířivše je časem i po severní Číně.

II. Od rozpadnutí říše Karla Velikého do počátku válek křížáckých (887—1096).

1. Německo a Itálie.

887—911 Poslední Karlovci.

887—899 Arnulf.

Normané poraženi ve velké bitvě u Leuvenu v nyn. Belgii, v provincii Brabantské (891). Proti **Svatoplukovi Velkomoravskému** (čl. 6.) povolal Arnulf 892 na pomoc **Maďary**, národ čudský, kočující při moři Černém, kde 7 jejich kmenů sjednotil **Arpád**. V Itálii dosáhl sice korunování na císaře, ale skutečného panství se tu nedomohl. Syn jeho

899—911 **Ludvík Dítě**

řídil se hl. radou arcib. mohučského Hattona. Říše ohrožena vpády Maďarův, kteří

907 Ludvíka u **Bratislavy** porazili, **Pannonie** a **markrabství Rakouského** se zmocnili a nájezdy své rozšířili i na Bavorsko, Švábsko, Durinsko a Sasko. Malátnost říše, která již již rozpadá se v patero vévodství: **Sasko, Fransko, Bavorsko, Švábsko** a **Lothrinsko**. Po smrti Ludvíkově působením vévody saského, Oty Osvíceného, zvolen za krále

911—918 **Konrad I.**,

vévoda franský (sr. 165). Slabost říše. Lothrinsko přidalo se k říši Západofranské. Vpády Maďarův a Dánův.

919—1024 Králové němečtí z rodu vévod saských.

919—936 **Jindřich I.**

zvolen za krále jen od Frankův a Sasův, načež bylo mu zápasiti o uznání i v ostatních vévodstvích. R. 926 **Lothrinsko** opět získáno, čímž jednotu říše obnovena. Vydáním zajatého maďarského vojevůdce (924) zjednal

si pro Sasko na Madarech devítiletého příměří za roční poplatek. V čase tom Jindřich: a) opravoval staré hradby a stavěl nové, z nichž později povstala města, b) utvořil zvasalův silné vojsko jízdné a c) vycvičil i utužil je váleky proti Luticům a Srbům (počátek marky Východní — **Míšeň a Lužice**, a Severní čili **Braniborské**). d) R. 929 přinutil knížete českého Václava obnoviti poplatek. (Čl. 6.).

933 **Porážka** Maďarův nad **Unstrutou** nedaleko Mezihoří; od té doby Maďarů do severních Němec se neodvažovali.

934 Krajiště Šlesvické obnoveno ve válce s králem dánským Gormem. Po smrti Jindřichově zvolen za krále nejstarší jeho syn

936—973 **Ota I. Veliký.**

Při korunovaci v Cáchách konány po prvé od vévod čestné služby dvorské: komornictví, maršalství, číšnictví a truksasství. Hned potom vzpoury vévod, jež poskytují Otovi příležitost **seslabiti moc vévodskou**: a) osazoval vévodství osiřelá sám jakožto uprázdněná léna (Franky si ponechal, Lothrinsko odevzdal zeti Konradovi a pak bratru Brunonovi, Bavorsy bratru Jindřichovi, Švábsko synu Liudolfovi a Sasko udatnému hraběti Heřmanu Billungovi), b) zřídil ve vévodstvích úřad falckrabský (nejv. soudnictví a správa statkův královských), c) uděloval biskupům rozsáhlé immunity, d) dělil vévodství (Lothrinsko rozděleno v Dolní a Horní): **tak povstal časem z pěti vévodství velký počet menších světských a duchovních panství čili říšských zemí.**

936—950 **Válka s Čechy**: kníže Boleslav I. uvolil se platiti předešlý poplatek (čl. 6.).

940—965 **Gero**, zlopověstný markrabě Severní marky, válčí s **polabskými Slovy**. Těž Mečislav Polský přinucen od něho k ročnímu poplatku z krajin mezi Odrou a Vartou (963). Gero † 965. Poněmčování podrobených krajin polabských. R. 968 zřízeno arcib. Magdeburské pro země slovanské.

V Itálii po smrti Guidona Spoletského, syna jeho Lamberta, a Berengara I. (sr. 165) domáhali se panování Rudolf, král. Horn. Burgundu a Hugo Arelatský, kr. Doln. Burgundu. Tento zbavil se soupeře, postoupiv mu 934 Dolního Burgundu. Od té doby tvořil Burgund jednotný stát (= **království Arelatské**). Proti Hugonovi pozvedl se Berengar II. a zmocnil se po smrti syna jeho Lothara vlády nad Itálií (950). Vdova po Lotharovi, Adelheida, pronásledována jsouc Berengarem, jenž chtěl ji donutiti ke sňatku se synem svým Adalbertem, utekla se k Otovi o pomoc.

V Římě upadla stolice papežská v odvislost šlechtických stran: nejprve vládla tu celou řadu let Theodora, manželka senatora Konstantina, mající veliké bohatství a slynoucí

velikou krásou, pak Alberich I., manžel dcery Theodory Marozie, a konečně syn jeho Alberich II. (932—954), jenž zbavil se nemravné své matky, uvrhnuv ji do žaláře, kde zemřela. Syn a dědic jeho Oktavianus stal se r. 955 papežem jako Jan XII. a spojil ve své osobě světskou a duchovní moc v Římě.

951 Ota I. na první výpravě do Itálie: Berengar II. pokořen a přinucen vzíti Itálii v léno od krále německého. Adelheida manželkou Otovou. Od tažení do Říma bylo Otovi upuštěno pro vzpouru syna Liudolfa, vévody švábského, jenž novým sňatkem otcovým spatřoval se zkrácena. Sporův těchto užili **Maďarů** k novému útoku na říši Německou:

955 **Maďarů** poražení na hlavu nad **Lechem u Augsburga**: Zřízeno markrabství Korutanské a obnoveno markrabství Rakouské; toto v rozměrech ovšem menších, od Enže až k Trajsmě. Na zpátečním tažení poražení jsou po druhé nedaleko hranic českých od spojence císařova, knížete českého Boleslava I.: Morava i se Šleskem vyproštěny z nadvlády maďarské a připojeny k Čechám.

961 Ota I. na druhé výpravě do Itálie, kam volán jest od papeže Jana XII., utiskovaného Berengarem. Ota bez odporu prošel Itálií, načež

962 korunován jest na císaře římského: **tak položen základ svatě říši římské jazyka německého.** Nedlouho poté zneprátelil se Jan XII. s císařem a spojil se s Berengarem. Ota dobyl Říma, sesadil papeže a vymohl na Římanech slib, že nikdy bez svolení císařského papeže voliti nebudou (963). Lev VIII. prvním papežem, od císaře německého potvrzeným. Zajaty Berengar i s rodinou odveden do Němec, kamž i Ota 965 se vrátil.

966—972 Ota na třetí výpravě do Itálie proti Adalbertovi, synu Berengarovu, a nepokojně šlechtě římské. Ota II., syn císařův, v Německu za krále zvolený a korunován, korunován v Římě na císařství a zasnouben s princeznou řeckou Theofanou.

973—983 **Ota II.**

Povstání bratrance císařova **Jindřicha Svrlivého**, vévody bavorského (sr. 165), jenž pomocí Boleslava Českého a Mečislava Polského chtěl se domoci trůnu, potlačeno. **Vévodství Bavorské** Jindřichu odňato a rozdrobeno: 1. Markrabství Korutanské zřízeno jakožto zvláštní vévodství. 2. Markrabství Rakouské vybaveno z moci vévod bavorských a dáno **Leopoldu Babenberskému (976)**, hraběti franskému*). 3. Ostatní markrabství v těchto stranách pod

*) Leopold rozšířil markrabství Rakouské až po Vídeňský les, pak dobyl Melku a založil tu klášter. Syn jeho Jindřich I. zvolil Melk za sídlo své; markrabství rozšířeno

řizena vévodám korutanským: a) m. Hornokorutanské, obsahující střední a severní Štýrsko, b) m. Vindické mezi Murou a Kupou, c) m. Kraňské, d) m. Istrijské a e) m. Furlansko-Veronské. 4. Z moci vévod i markrabí vyňaty immunitami duchovní statky a časem i mocnější hrabata postaveni pod bezprostřední moc císařovu (stali se **knížaty říšskými**). Tak jmenovitě velmi záhy celé nyň. **Tyrolsko** vyšlo z moci vévod bavorských a rozpadlo se ve větší i menší panství hrabat a biskupův, klášterův a jiných vrchností. 5. Zbytek Bavor dán Otovi Svábškému, synu Liudolfovu.

978 Král francouzský Lothar udeřil na Lothringo, na něž si činil nároky, a obsadil Čáchy.

Ota dobyl Lothrinska zpět, vtrhl do Francie a oblehl Paříž. V míru 980 bylo Lotharovi vzdáti se všech nárokův na Lothringo.

980—983 Ota na výpravě do Itálie. Po utišení bouří, jež patricius Krescentius v Římě způsobil, vydal se na dobytí **Dolní Itálie**, ale byl

982 nedaleko města **Cotrone** při jz. vchodu do zál. Tarentského (ve starověku Kroton) od Arabův do zálohy vlákán a hanebně **porazen**. Na zprávu o této porážce vzbouřili se **Bodřici** a **Lutici**: Hamburk, Havelburk a Branibor ztečeny, biskupské stolice rozkotány a chrámy křesťanské zbořeny. Převaha Němcův v krajinách zálabských vzala za své až do pol. 12. století. Slované dali se na výboj. Pouze Srbové Lužičtí udrženi pod panstvím německým. Po smrti císařově nastoupil třiletý, nedávno v Němcích za krále zvolený

983—1002 **Ota III.**

Proti poručnické vládě císařovny Theofany vzbouřil se Jindřich Svárlivý, spojil se s Lotharem Francouzským, Boleslavem II. Českým a Mečislavem Polským, zmocnil se Oty III. a vyhlásil se za krále (984). Ale věrnost Sasův, Frankův a Švábův přiměla Jindřicha k smíru (985), ve kterém mu Bavyry vráceny.

996 Ota III. korunován v Římě od Řehoře V., příbuzného svého, jehož na stolec papežský dosadil. Odpor Římanův proti Němcům. Působením Krescentia ml. zvolen protipapež.

998—999 Ota opět v Římě: protipapež zmrzačen, Krescentius popraven a po smrti Řehoře V. učitel císařův, učený Francouz Gerbert (**Silvester II.**) zvolen papežem. Jeho působením chtěl císař přesídliti do Říma, jenž měl se státi jak církevním tak i politickým střediskem celého křesťanstva. Zámysly císařovy nedocházejí obliby ani v Němcích ani v Římě. Zde

za něho a jeho bratra Adalberta na v. od Vídeňského lesa po Litavu a s. od Dunaje po ř. Moravu.

1001 za jeho třetího pobytu vzbouření. **Ota** na útěku zemřel (v Paterně v Etrurii), nezanechav dědicův.

1002—1024 **Jindřich II. Svátý**, syn Jindřicha Svárlivého a pravnuke Jindřicha I. (sr. 165), došel v Němcích všeobecného uznání teprve časem, ale i pak bylo mu zápasiti s nepokojnou šlechtou.

1004 Na první výpravě do Itálie byl sice Jindřich korunován za krále v Pavii, ale soupeře svého Arduina, markr. ivrejského, nezdoval.

1004—1018 Válka s Boleslavem Chrabrým, králem polským, jenž sice donucen opustiti Čechy (Jaromír a Oldřich), ale mírem v Budišíně nad h. Spréovou v nyň. Sasku podržel krajiště Lužické v léno od říše Německé.

1014 Jindřich II. na výpravě do Itálie, kde v Římě za císaře korunován. Arduin zřekl se dobrovolně koruny Italské († 1015).

1016—1018 Císař nadarmo domáhá se proti šlechtě **království Burgundského**, jež mu Rudolf III. Burgundský, bratr matky jeho Gisely, chce ihned dědictvím přepustiti.

1022 Jindřich II. pomáhá bez úspěchu papeži Benediktu VIII. dobytí proti Řekům a Arabům Dol. Itálie. V žoldu jeho přistěhovali do Itálie francouzští **Normani**. Zemřel bezdětek.

1024—1125 Králové němečtí z rodu vévod franských. (Rod salský.)

1024—1039 **Konrad II.**

pravnuke Liutgardy, dcery Oty I., zvolen v Němcích králem, kdežto v Itálii strana kdysi Arduinova čili národní nabízela korunu knížatům jiným (Robertovi, králi franc., a Vilémovi, vévodovi aquit.).

1026 Konrad působením arcib. milánského Ariberta dosáhl koruny Lombardské a 1027 v Římě korunován za císaře.

1027 Markrabství Furlanské odděleno od Korutan (sr. 170) a dáno patriarchovi aquilejskému. Téhož r. získán Knut Dánský postoupením marky šlesvické.

1028—1032 Válka s Mečislavem Polským a spojencem jeho Štěpánem Uherským. Na straně císařově kníže český Oldřich. Mečislav donucen vydati Lužici (sr. shora), odřící se titule královského a učiniti Konradovi přísahu vasalskou.

1030 Potlačena vzpoura nevlastního syna císařova Arnošta, vévody švábského, jenž proti otci domáhal se nároků na království Burgundské.

1034 Cís. Konrad zmocnil se **království Burgundského**, přinutiv před tím krále Rudolfa († 1032) uznati

předešlé dědičné smlouvy (sr. 171). Ale šlechta burgundská i nyní nehrubě dbala rozkazů králův německých a vcházela zhusta ve spolky s králi francouzskými, a tak se stalo, že jedna část Burgundska připadla k Francii, kdežto druhá, ale-manská, zůstala při Německu (Franche-Comté a záp. Svýcarsko).

1037 Na druhém tažení do Itálie snažil se císař utišíti bouři milánskou (arcib. Aribert oproti měšťanstvu samosprávy se domáhajícím) a vydal zákon, jímž všechny statky lenní prohlášeny jsou dědičnými (1038). V Dolní Itálii udělil francouzským **Normanům** v léno hrabství Averské s. od Neapole (sr. 171).

V Německu opíral se Konrad II. o nižší šlechtu (dědičnost lén nabyta i tu platnost) a hleděl moc vévodskou soustřediti v rodině své (Bavorsko, Svábsko, Fransko). Po smrti jeho následoval r. 1026 za krále korunovaný syn jeho

1039—1056 **Jindřich III.**, nejmocnější panovník německý, za něhož říše dosáhla největšího rozsahu.

1040—1041 Dvě výpravy do Čech proti knížeti Břetislavovi, jenž donucen vzdáti se výbojův polských (čl. 6.).

1042—1053 Jindřich III. vkládá se do sporů o trůn v Uhrách. Petr Uherský pomocí německou na trůn dosazen a k přísaze vasalské donucen. Po jeho sesazení (1046) král uh. Ondřej vešel s císařem v mír, v němž markr. Rakouské rozšířeno až k Litvě, ale od vrchního panství nad Uhry upuštěno.

V **Rímě** ocitla se stolice papežská opět v rukou šlechtických stran (sr. 168). Proti nehodnému Benediktu IX. (1033—1045) zvolen protipapežem Silvester III., který však od Benedikta nedlouho potom vypuzen, načež tento úřad svůj zaprodal Rehoři VI. Od strany pořádku milovně volán jsa o pomoc

1046—1047 Jindřich III. vypravil se do Itálie: na synodách v Sutri v j. Etrurii sz. od Říma a v Římě sesazení všichni tři papežové, načež k prosbám druhé synody dosazen od císaře za papeže Němec **Kliment II.**, jímž počala se řada slavných papežův o opravu církve usilujících. R. 1054 odtrhl se cařihradský patriarcha Michal Kerularios od církve římské a způsobil tak **rozkol** světa křesťanského: **církev západní a východní**. Císař v Římě korunován. V Itálii Dolní udělil Apulii **Normanům** v léno (synové Tankreda Hautevilleského: Robert, přijímám Guiscard, a Roger).

V **Němcích** bylo Jindřichovi ustavičně zápasiti se vzpourami velmožův, jm. s Gottfridem Hornolothrinským, jehož vévodství konečně dáno (1049) alsaskému hraběti Gerhartovi, **praotci domu lothrinského**. Markrabství Hornokorutanské uděleno r. 1055. Otakarovi III., hraběti truangavskému (Traungau v nyn. Horn. Rakouskch).

Od sídla Otakarova Steyera zvalo se pak **markrabstvím Štyrským**. Po smrti císařově nastoupil již ve 4. roce na krále korunovaný šestiletý syn jeho

1056—1106 **Jindřich IV.**

Matka Jindřichova Anežka, chtějíc se při vládě poručnické udržeti, udělila sice Svábsko Rudolfovi Rhein-feldskému, Korutany Bertholdovi Zähringenskému a Bavorsy saskému hraběti Otovi Nordheimskému, ale oddanosti zpupné šlechty, která z nedospělosti královny kořistiti chtěla, přece nedocílila. R. 1062 arcib. kolínský **Hanno** zmocnil se násilně osoby Jindřichovy, spolehn jsa s Otou Bavorským s Ekbertem Brunšvickým. A tak dostala se vláda do rukou šlechty, která ji přenechala Hannonovi. Tento sdílel ji s arcib. bremským **Adalbertem**, jenž však strhl ji úplně na sebe, použiv k tomu cesty Hannonovy do Itálie. Adalbert získal si trvalou přízeň Jindřichovu podlízavostí, nádherou a že hověl libůstkám jinochovým. R. 1065 dal prohlásiti patnáctiletého krále plnoletým, aby tak pojistil si vliv svůj. Chtěje z arcibiskupství svého učiniti **patriarchat severu**, hleděl vymaniti je především z moci vévod saských. Když pak potkal se s odporem, jal se Jindřicha proti Sasům popuzovati: v Sasku hrady pevně zakládány, a k jich stavbě bráni svobodníci, kteří nuceni mimo to opatrovati je a nevázanou družinu královu všemi životními potřebami. Ale toho šlechta trpěti nechtěla a přinutila krále, že Adalberta propustil a uznal nad sebou poručnickou radu (1066). Tato přiměla pak krále ke sňatku s Berthou, dcerou markr. turinského. Nadarmo snažil se mladý král zprostiti se nnučeného sňatku. R. 1069 povolán Adalbert opět ke králi, při němž zůstal až do své smrti (1072). Nechuť k Sasům a k šlechtě vyšší vůbec nepotuchla v Jindřichovi ani po smrti Adalbertově, ale vesnaze o povznešení moci královské nevolil pravých prostředků: vzpoura vévody Oty Bavorského, uraženého od krále. Vévodovi stál po boku syn vévody saského Magnus.

Vzpouza potlačena. Bavyry dány hr. Welfovi. 1073—1075 **Vzpouza saská** zdolána vítěznou bitvou nad Unstrutou, přítokem Sály z l. bř. Jindřich zpřispěním knížete českého Vratislava II., knízat porýnských a jihoněmeckých a měst biskupských (tato vystupují po prvé jakožto politický činitel). Nové přehmaty bezuzdného krále příčinou opětné bouře v Němcích. V tu dobu znepráčetil se Jindřich i s papežem.

V **Rímě** usilovali opravy milovní papežové (sr. 172) o odstranění **simonie** (svatokupectví) a **nikolaitismu** (poklesky proti coelibatu) i o **vymanění duchovenstva z vlivu světského**. Papež **Mikuláš II.** provedl na synodě 1059 usnesení, aby papežové voleni byli od kardinálův (sr. 161, 163, 169, 172 — 7 bisk. z Říma a okolí, 28 představených hlavních kostelů římských, později 18 jáhnů římských) a **Rehoř VII.** (rodem z Toskany, byl rádcem pěti předchozích papežův) vydal na koncilu římském 1075 nález, jímž **udělování investitury**

(dosazování duchovních osob k beneficiím od osob světských) bez výjimky se zapovídalo.

1076—1122 Boj o investituru.

Jindřich IV. nedbal rozkazův Rehořových v příčině investitury a na půhon do Říma odpověděl sesazením papeže (ve Wormsu na l. bř. Rýnu). Nad Jindřichem vyslovena klatba, a šlechta německá hotovila se v Triburu k volbě nového krále. To hleděl Jindřich předejítí smírem s papežem.

1077 **Jindřich IV.** pokořil se papeži na hradě **Kanossa** třídenním pokáním církevním (Kanossa na území mocné markraběnky toskanské Mathildy jz. od Modeny).

Na cestě k domovu dal se Jindřich přemluvití od biskupův lombardských k opětnému nepřátelství s papežem. Patriarcha aquilejský (sr. 171) odměněn za pomoc markou Istrijskou a Kraňskou, které vyňaty z moci vévod korutanských. (Zde od r. 1073—1122 rod eppenšteinský a od r. 1122—1269 rod sponheim-ortensburský). V Němcích zvolen protikrálem **Rudolf**, vévoda švábský (1077 ve Forchheimě jv. od Bamberka), ale ten padl v bitvě nad ř. Elsterou, přítokem ř. Sály z pr. bř. (1080). Švábsko udělil Jindřich zeti svému **Fridrichovi Hohenstaufskému**. V Itálii zvolen protipapežem **Kliment III.** (v Brixenu 1080), od něhož Jindřich po dobytí Říma korunován na císařství (1084). Rehoř VII., obležený na hradě Andělském, vyproštěn sice od vév. normanského **Roberta Guiskara**, jemuž byl dobyté krajiny dolnoitalské udělil v papežské manství (sr. 172), ale za krátko přinucen povstáním lidu římského, Normany velice utlačovaného, odejítí v průvodu Robertově do Salerno v starověké Kampanii při zál. stejného jm., kde † 1085. V Německu donucen nový protikrál **Heřman Salský** (1082—1088) ke vzdání a Sasově naklonili se k mřru. Jindřich snaží se obnoviti blahobyť v Německu: rolnictví a řemesla chráněna, boží mřr (treuga dei — viz str. 175) nakázán. Ve Špýru postavil nádherný chrám ve slohu romanském. Zatím v Itálii působením Mathildy, měst lombardských a papeže Urbana II. získán starší syn Jindřichův **Konrad** pro povstání proti otci, ale byl poražen a z nástupnictví v Němcích vyloučen († 1101). R. 1105 získán od strany papežské proti císaři i druhorozený syn a za krále německého již zvolený **Jindřich**, jenž otce zajal a k složení důstojnosti královské donutil. Jindřich IV. † na útěku v Lüttichu.

1106—1125 Jindřich V.

stav se panovníkem obnovil boj o investituru. Válka zuřila jak v Itálii tak i v Němcích. Mravní převaha strany papežské (**Urban II. rozvířil křesťanstvo k válkám křížovým**) přiměla konečně Jindřicha ke smřru se stolicí papežskou (Kalixtem II.):

1122 **Konkordát wormský** ustanovoval, aby biskupové a opatové voleni byli od svých kapitul neb klášterů. Investitura prstenem a berlou zůstavena papeži, kdežto císař uděloval žezlem statky duchovní v léno před svěcením v Němcích, po kanonické volbě a po svěcení v Itálii a v Burgundsku. R.

1125 zemřel Jindřich V. bezdětek.

Následky boje o investituru: 1. Boj proti simonii a nikolaitismu skončil se ve prospěch církve. 2. Papežové vyprostili se z nadvlády císařův; prvenství jejich uznává se v celé západní a střední Evropě. 3. Pod ochranou papežskou bojují španělští panovníci, pak Normani a posléze celá střední a západní Evropa proti nevěřícím (viz války křížové).

2. Francie. (Sr. 166.)

887—898 **Odo Pařížský** nedovedl při zpupnosti šlechty se zdarem odporovati loupeživým Normanům. Těž bylo mu činiti ústupky nápadníku trůnu Karlu Zpodílemu (sr. 165).

898—923 **Karel Zpodíly**

911 postoupil **Normanům** severní pobřeží při Seině (Rollo, po křtu Robert, vévodou normanským) a vrchní vládu nad Bretonskem. **Normané záhy se poranštili.** Proti Karlu domáhal se trůnu bratr Odonův Robert, vévoda vlastní Francie (nad střední Seinou) a po jeho † r. 924 jeho zeť Rudolf Burgundský (924 až 936), ale ten nedošel všeobecného uznání ani po zajetí a smřti Karlově. Po smřti bezdětného Rudolfa dostal se k trůnu pomocí Viléma, vévody normanského, do Anglie uprchlý Ludvík IV. (d'Outre mer, 936—954). On i jeho dva potomci (Lothar IV. 954—986 a Ludvík V. Fainéant 986—987) vládli slabě.

987—1328 **Kapetovci** (přímé větve).

Hugo Kapet, vévoda vlastní Francie, t. j. krajiny nad stř. tokem Seiny kolem Paříže, provedl sice, že zvolen králem (987—997), ale moc jeho a prvích jeho nástupcův (Robert 997—1031, Jindřich I. 1031—1060, Filip I. 1060—1108) byla chabá: velmoži vedli si, jako by králův ani nebylo. Robert, syn krále Roberta, získal vévodství Burgundské (Bourgone), založené počátkem X. stol. Richardem z Autunu, bratrem krále Bosa, zakladatele říše Arelatské. Rod Robertův panoval až do r. 1361. Za Jindřicha opřeli se biskupové ustavičným potýčkám velmožův zavedením příměří každého týdne ode středy večer do pondělí ráno. (**Treuga Dei**).

3. Britannie. (Sr. 150, 152.)

827

Egbert, král westsexský, spojil 7 království anglosaských v jeden stát (anglický). Nájezdy dánských Normanův. Vnuč jeho

871—901 **Alfred Veliký** zachránil říši před Dány dlouholetým válčením (bitva u Eddingtonu jv. od Bristolu). Zbořená města obnovena, soudnictví spořádáno, obchod zvelebován, o vzdělání pečováno. Vnuk Alfredův

924—940 **Athelstan** vládl mocně a zval se pánem celé Britannie.

959—975 **Edgar Mírúmilovný**, „nejšťastnější král anglický“, řídil se radou nábožného a učeného, ale i pánovitého arcib. **Dunstana** († 988). Péče o soudnictví, o rozkvět obchodu a umění. První výboj v Irsku (Dublín). Po smrti Edgarově různice o nástupnictví mezi jeho syny: **Edward II.** zavraž. 978, načež

978—1016 **Ethelred II.** Nájezdy Dánův vykoupeny poplatkem. R.

1002 **povraždění** na rozkaz králův v určitý den **všichni Dánové** v zemi usedlí (hospites). Nové nájezdy Dánův (král **Sven**) přiměly Ethelreda k útěku do Normandie (1013), odkud se sice po smrti **Svenově** (1014) vrátil, ale zemřel již 1016.

1016—1041 Anglie pod nadvládou dánskou.

Syn **Sventův**, král dánský **Knut Veliký**, hleděl pojistiti si vládu nad Anglií sňatkem s **Emmou**, vdovou po **Ethelredovi**. Vládl spravedlivě a mírně († 1035). Následovali dva jeho synové, **Harald I.** (1035—1039) slaboch, a **Harald knut** (1039—1041) ukrutník, načež

1041—1066 **Eduard III. Vyznavač**, syn **Ethelredův** a **Emmin**, králem (žil život klášterní a přijal korunu na velké domluvy). Zprvu podléhal vlivu milcův z francouzské Normandie, pak dal se ovládati tchánem svým hrabětem **Godwinem**. Ve Skotsku pomocí anglickou svržen s trůnu usurpator **Macbeth** (1055), jenž krále **Duncana** zavraždil, načež syn tohoto **Malcolm** přijal Skotsko v léno od koruny Anglické. **Eduard** † bezdětek. Trůnu zmocnil se syn **Godwinův Harald II.**, ale

1066 **v bitvě u Hastingsu** na jv. bř. Britska při úžině **Dowerské** poražen jest a zabit od vévody normanského **Viléma Dobyvatele**, synovce královny **Emmy**.

Skotsko. Země obývána na s. keltickými **Skoty**, z Irska přistěhovalými a na j. normanskými **Pikty**. Křesťanství šířeno tu z Irska od sv. **Kolumbana** (565). Říši Skotské položen základ r. 843, když skotský král **Kenneth II.** **Pikty** podrobil, načež oba kmenové splynuli v jeden národ.

Irsko dělilo se na několik malých státův. V době stěhování národův bylo útočištěm pronásledovaných křesťanův (insula sanctorum) a východiskem mnohých věrozvěstů křesťanských. Křesťanství šířil tu sv. **Patrik** 432. Od konce 8. stol. vpády Normanův. Za **Edgara Anglického** první výboj na půdě irské (Dublín).

4. Země normanské.

(Sr. 152, 163, 166.)

Dánsko. Zakladatelem státu Dánského **Gorm Starý** (936): ostrovy dánské, jižní cíp Švédska a Jutsko (sr. 168). Křesťanství od něho vyhubeno (apoštolem sv. **Ansgar** ok. r. 850), ale

1014—1035 **Knut Veliký** přivedl křesťanství opět k platnosti. **Založena veleříše Dánská:** 1016 dobytá Anglie, 1026 získána marka Šlesvická, dávána v úděl členům rodiny královské a přetvořena pak v dědičné vévodství, a 1030 Norsko připojeno. Po vymření potomstva **Knutova** (sr. str. 176) zmocnil se trůnu syn sestry **Knutovy Estrithy** **Svend Estrithson** (**Estritovci** 1048—1375).

Norsko. Království Norské založ. od **Haralda Krásnovlasého** (875). Pravnuk jeho **Olaf Trigveson** zavedl křesťanství. Zahynul v boji proti Dánům a Švédům (1000), proti nimž i **Olaf II. Svatý** hrdinně se bránil († 1029). Po smrti **Knuta Dánského** (viz 176) došel vlády syn **Olafův Magnus I.**

Švédsko. Zemi sjednotili králové upsalští. Za krále **Björna Jaernsida** († 870), jenž proslavil se loupežnými výpravami po moři ke břehům stř. a již. Evropy, šířil sv. **Ansgar** křesťanství, ale prvním králem, jenž se dal pokřtiti, byl teprve **Olaf Sköttkonung** (993—1024). Od r. 1060—1130 **Stenkilovci** na trůně.

V cizině: 1. Rusko (sr. 155). 2. R. 874 osazen Island, odtud r. 985 záp. pobřeží Gronska (**Erich Červený**). V 13. stol. bylo tu 280 dvorů a biskupství se 16 chrámů. Syn **Erichův Leif** přistál r. 1000 k vých. břehům Sev. Ameriky. Kolonisace zmařena, jak se podobá, nepřátelstvím domorodcův, ač styky gronských osadníků s těmito krajinami dají se stopovati až do r. 1347. Nedlouho potom zanikly též osady islandské v Gronsku (Černá smrt). 3. Ve Francii založ. vévodství Normanské (sr. 175), odkud 4. dobytá Anglie (sr. 176) a 5. založen stát Normanský v Dolní Italii (sr. 172—174. **Roger II.**, vnuk **Tankredův**, spojil 1127 všechny výboje, t. j. Apulii, Kalabrii a Sicilii v jednu říši, nazýváje se **králem obou Sicilií**).

5. Poloostrov Pyrenejský.

(Sr. 151, 159, 162.)

Chalifat Kordovský na vrcholu slávy za **Abd Errhamana III.** (913—961): rolnictví, hornictví, průmysl, obchod, stavby (mosty, vodovody, paláce, university) a učené společnosti. Za syna jeho **Hakema III.** (961—976) dospěly vědy a umění k největšímu rozkvětu. Pak nastal úpadek, a když

1031 **vymřel rod Omajovcův**, rozpadl se chařifát Kordovský na mnoho malých státův (emirátův). Proti křesťanům, od severu vždy úsilněji dorážejícím, povolán od emira sevillského z Afriky Jussuf ben Tašfin, jenž byl hlavou sekty arabské (Morabethův) a proti aegyptským Fatimovcům zmocnil se Marokka.

1086 Vojsko spojených křesťanův (Alfons VI. Kastilský) poraženo od Morabethův **na poli Sackém** v Estremadure s. od Badajozu. Za poskytnou pomoc bylo emírům podstoupiti nadvládu Jussufovu. Křesťanský válečník **Cid** † 1099.

Říše křesťanské.

1. **Asturie**. Vznešený Visigoth Pelayo uhájil se proti Arabům (před 750) a založil **říši Asturskou** (hl. m. Oviedo), která, když přeložena byla residence do Leonu (910), zvala se **říši Leonskou**. Částí její bylo **hrabství Kastilské**, tak nazvané dle četných kastellův, vystavených na půdě kus po kuse Arabům odnímané.

Z krajiště Španělského (sr. 162) povstaly:

2. **Navarra**, kde ok. r. 900 Sancho I. založil samostatné království a i lenního panství franského, **hrabství Aragonského**, se zmocnil.

3. **Barcelona** (Katalonie) byla zbytkem krajiště Španělského, které z nadvlády franské časem se vyprostilo a proti Maurům území své rozšiřovalo.

1000—1025 **Sancho III. Veliký** sjednotil Navarru a Aragonii s Kastilií a Leonem v jeden stát. Po smrti rozdělil říši mezi syny, takže 1. Garcias obdržel Navarru, 2. Fernando Kastilií a Leon, 3. Ramiro Aragonii.

1095 **Alfons VI., král kastilský** (1065—1109), udělil statečnému hraběti Jindřichu Burgundskému ve správu krajinu kolem přístavu (porto) Gale. Syn Jindřichův Alfons I. (1112 až 1185), poraziv Maury nedaleko **Ouriqua** na j. Portugalska sz. od Taviry (1139), přijal titul královský (**království Portugalské**).

1137 Raymund Berengar IV. sloučil sňatkem **hrabství Barcelonské s královstvím Aragonským**.

6. Slované západní a východní. Uhry.

a. **Slované polabští a baltičtí.**

(Sr. 153, 163, 166, 168, 170.)

1042—1066 **Gottšalk**, kníže Bodricův, uvedl Lutice pod svou nadvládu a stal se zakladatelem rozsáhlé a mocné říše. Křesťanství rozšiřováno stavěním kostelův, zakládáním klášterův a biskupství.

1066 Povstání Bodricův a Luticův, svobody a staré víry milovních. Gottšalk zabit a křesťanství vyhlazeno.

1066—1105 **Kruto**, kníže ranský, zvolen za knížete Bodricův, 1070 podrobeni Lutici, 1072 Hamburk rozbořen a část Holštýna dobyta. Chrást arkonský střediskem říše. R. 1105 zavražděn Kruto od syna Gottšalkova Jindřicha.

1105—1126 **Jindřich Gottšalkovec** kníž. Bodricův. Opíral se o vévody saské, jimž zavázal se poplatkem. Křesťanství opět šířeno. Lutici a Západní Pomorane podmaněni. Sídlem Ljubica (Lübeck). Po Jindřichově rozpadla se říše na několik panství.

b. **Čechoslované.**

(Sr. 153, 154, 163, 166.)

Ludvík Němec usiloval bez úspěchu řadu let o podrobení **Čechův**, kdežto **na Moravě**

846 sesazen od něho Mojmir a dosazen synovec tohoto Rostislav. Vítězné pokroky Čechův dodaly však Rostislavovi odvahy k nabytí samostatnosti. Za války s Ludvíkem (od r. 855) vysláno od Rostislava poselstvo k císaři byzantskému Michalovi III. žádat o věrozvěsty slovanské, aby Morava i v duchovním ohledu vyproštěna byla z vlivu německého. (Mojmir i Rostislav byli křesťané, ale v lidu ujímalo se křesťanství ztěžka, poněvadž nerozuměl kněžím německým). Císař Michal poslal dva učené bratry solunské, kněze Konstantina a mnicha Metoda, kteří právě vrátili se z jižního Ruska, kde kázali Kozarům křesťanství.

863 Příchod slovanských apoštolův, Konstantina a Metoda na Moravu. Pokřesťení Moravy.

Liturgie slovanská zavedena. R. 867 apoštolové moravští v Římě, kdež papež Hadrian II. schválil jejich činnost a uznal oprávněnost slovanské liturgie. Metod vysvěcen na kněžství a Konstantinu dostalo se hodnosti biskupské. Ale brzo poté Konstantin pro churavost vstoupil v Římě do kláštera, kde přijal jméno Cyrill († 869), kdežto Metod, převzav úkol bratrův, přijal **hodnost biskupskou** pro Moravu. Na cestě domů zastavil se v Pannonii, kde panoval syn Přibinův Kocel (861—874) a správu církevní vykonávali arcib. solnohradští. Na žádost Kocelovu vrátil se Metod do Říma žádat jeho jménem o jmenování arcibiskupem pro Pannonii. Papež žádosti vyhověl a vysvětil **Metoda za arcibiskupa pannonského** s přidělenou mu Moravou (869). Arcib. salzburský ohraňuje se proti tomu, pokládaje Pannonii za svůj obvod. Mezitím

867—870 Ludvík Němec podniká nové výpravy proti Rostislavovi.

870 Rostislav zajat zradou synovce svého Svato-
pluka, úředního knížete nitranského († v Řezně,
byv dříve oslepen). Morava postavena pod markrabí rakouské,
bratry Viléma a Engelskalka. V té době vrátil se
Metod na Moravu a upadl do rukou biskupů německých, od
nichž zasypan nadávkami, ba i políčkován, a odvezen do
Němce, odkud z krutého vězení propuštěn na zakročení pape-
žovo teprve po půltřetího roku. A i potom neušel pomluvám,
opětne obelán do Říma, kde vyšla najevo jeho pravověrnost
a uznán **arcibiskupem moravským**.

871 Vzpoura Moravanův, vedených Slavomírem.
K jejím upokojení vyslán **Svatopluk** v průvodu
vojska německého, ale tento dorozuměl se v rozhodném oka-
mžiku s krajany svými, zmocnil se lsi Velehradu a po-
razil pak vojsko německé na hlavu. V bitvě padli Vilém i
Engelskalk.

871—894 **Svatopluk Velkomoravský.**

Spojencem jeho kníže český Bořivoj, který,
Metodějem pokřtěn, šířil křesťanství v zemi, podporován man-
želkou Ludmilou, dcerou Slavibora, vévody pšovského. Za-
ložil první křesťanský kostel v Čechách na Levém Hradci, za-
svěcený sv. Klimentu. R. 874 mír s Ludvíkem ve Forch-
heimě. Svatopluk uznán vládcem Moravy a ponechán v dr-
žení Pannonie, které se byl po † Kocelově zmocnil. Svat-
topluk rozšířil říši na Malopolsko, Slezsko, polab-
ské Srbsko a po † Bořivoje (890) i nad kmenem Čechů:
druhý pokus o založení velké říše západoslovanské (sr. 154).
Rádce Svatoplukův Němec Vichink, úhlavní nepřítel Metho-
dův, biskup nitranský. Method † 885, pronásledování jeho
žáci našli útulku v říši Bulharské.

892 Král německý Arnulf povolal proti Svatoplu-
kovi **Maďary** na pomoc (sr. 167). Svatopluk se
sice Maďarům ubránil, ale syn jeho

894—906 **Mojmír II.** po dlouhých s nimi bojích jest po-
ražen a zabit. (Snažil se obnoviti samostatnou
církve moravskou a dosáhl nastolení nového arcibiskupa, Jana,
a dvou biskupů.)

906—955 **Morava pod jařmem maďarským.**

V Čechách po † Svatoplukově dostal se k vládě
syn Bořivojův Svytichněv I. (894—916), pojistiv se pomocí
císaře Arnulfa a tím pravděpodobně zřekl se církevního svazku
s Moravou a přidal se k diecési řezenské. Od té doby šířila
se v Čechách liturgie latinská vedle slovanské. Po něm vládl
bratr jeho Vratislav I. (916—920). Manželkou jeho Dra-
homíra, kněžna z krajiny Slovanů polabských. Na hradě
Pražském založil (druhý) kostel ke cti sv. Víta. Oba panov-
níci vedli úspěšné boje proti Maďarům.

920—929 **Václav I. Svatý**, syn Vratislavův.

Poručnická vláda matky Václavovy Drahomíry
(Ludmila zavraž. 921 na Tetíně). Boj Václava s Radí-
slavem, vév. Zličanův. R. 928 válka s Jindřichem I.
Něm.: Václav přinucen k obnovení starodávného poplatku.
Moudrá a spravedlivá vláda. Péče o rozšíření křesťanství.
Obchodu měly sloužiti české stříbrné denáry, jež
dal Václav raziti; byly to nejen první slovanské mince, ale
také i středoevropské vůbec. 929 zavraž. Václav od ml. bratra
svého Boleslava.

929—967 **Boleslav I.**

936—950 Válka s Otou I. skončena obnovením předešlého
poplatku (sr. 168).

955 **Morava** vyproštěna z nadvlády maďarské (sr. 169).
Říše rozšířena i na Malopolsko a hořejší
Slezsko: **třetí pokus o založení velké říše zá-
padoslovanské** (sr. 180). Syn Boleslavův

967—999 **Boleslav II.**

rozšířil říši, zmocniv se krajin ruských v Haliči
až k Bugu a Styru (ztraceny již 981). Od cí-
saře Oty I. dosáhl

973 **založení biskupství pražského** (prvním
bisk. Dětmar, druhým **Sv. Vojtěch** 982—995,
syn Slavníkův), jež přičteno k arcib. mohučskému, pak, vy-
vrátiv panství vévod Slavníkovců (995), poslední ze všech
vévodství kmenových, sjednotil všecky kmeny české
pod vládou knížecí. R. 993 založen první mužský
klášter Benediktinský v Břevnově u Prahy a
ženský klášter u sv. Jiří na hradě Pražském (abatýši sestra
jeho Mlada).

999—1002 **Boleslav III.** Ryšavý, syn Boleslava II., pa-
novník ukrutný a nestatečný. Oldřich a Jaro-
mír, bratří jeho, vypuzeni ze země. **Boleslav Chrabrý**, kr.
polský, zmocnil se zemí mimočeských a pak, svrhnuv Boles-
lava III., stal se na čas pánem i Čech (1003): **čtvrtý pokus
o založení velké říše západoslovanské** (sr. shora).

1004—1012 **Jaromír**

příspěním císaře Jindřicha II. domohl se pano-
vání v Čechách, ale pak svržen s trůnu od bratra
Oldřicha.

1012—1034 **Oldřich.**

Manželkou jeho Božena, dcera Křesinova. Ne-
pokojův v Polsku po † Boleslava Chrabrého (1025) nastalých
užil k dobytí **Moravy**, o níž stejné doby usiloval Štěpán
Uherský. V čele vojska syn Oldřichův Břetislav,
který r.

1029 opanoval **Západní Moravu**, nynější Moravu s Opav-
skem, kdežto Východní Moravy, **Slovenska**, zmocnili
se Uhři. Klášter Sázavský založen a osazen mnichy
slovanskými. Sv. Prokop opatem 1032.

1035—1055 **Břetislav I.**

Manželkou Jiitka, dcera markraběte nordgauského

Jindřicha z Babenberka, již r. 1029 unesl z kláštera svini-brodského nad Mohanem.

1039 Břetislav zmocnil se říše Polské: **pátý pokus o založení velké říše západoslovanské** (sr. 182). Z toho válka s císařem Jindřichem III., kterou Břetislav donucen vzdáti se výbojův polských až na část Slezska, která pak Polsku postoupena za roční poplatek 30 hřiven zlata a 500 hř. stříbra. Poté staral se Břetislav o dobro země moudrymi zákony a o řádnou obranu země proti nepřítelům. V Staré Boleslavi založil kostel s kapitolou a na Moravě klášter v Rajhradě. Před smrtí projevil přání, aby na stolec knížecí nastoupil dle starešinského práva vždy nejstarší z rodu Přemyslova a ostatní mužští potomci měli dostati úředná knížectví (sr. 181) a měli býti podřízeni knížeti.

1061—1092 Vratislav II. obdržel za pomoc, cí. Jindřichu IV. v Němcích a v Itálii poskytnutou, Hořejší Lužici neboli krajinu Zhořelskou a Budišinskou s

1085 malou částí Míšně a **královský titul** pro svou osobu. Starodávní roční poplatek (sr. 163, 168) změněn za půjčku 4000 hřiven cí. Jindřichovi poskytnutou v povinnost, pomáhati při jízdách císařův do Říma 300 oděnci. R. 1062 založeno biskupství olomoucké. Do kláštera Sázavského uvedeni opět mnichové slovanští, Spytihněvem II. odtud vypuzeni. Žádost Vratislavova k papeži Rehořovi VII. o obnovení bohoslužby slovanské zamítnuta (pro poměry politické — Vratislav stoupencem Jindřicha IV. v boji jeho proti papeži).

1092—1100 Břetislav II. porušil starešinské právo nástupnické, usiluje o to, aby po něm knížetem byl jeho bratr Bořivoj místo nejstaršího Oldřicha Brněnského. Mniši slovanští ze Sázavy vypuzeni, a na jejich místo uvedeni Benediktini z Břevnova.

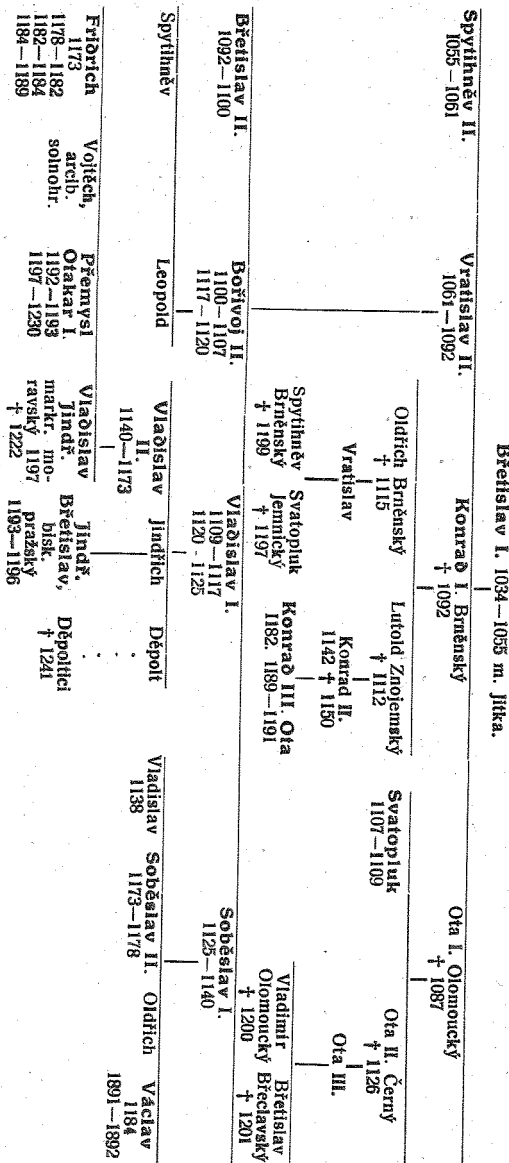
1100—1197 Různice o trůn mezi Přemyslovci.
c. Polsko.

(Sr. 155, 168, 181.)

960—992 Mečislav, kníže Polanův sídlem v Hnězdně, panoval již také nad Mazovskem a nad Dolním Slezskem. Za manželku měl **Důbravku**, dceru Boleslava I., **965** od níž přiveden ku **křesťanství** s nejv. částí národa. Syn jeho

992—1025 Boleslav Chrabrý zmocnil se po † Boleslava II. Českého Horního Slezska, Malopolska, Moravy se Slovenskem a na čas i Čech (1003). R. 1014 dobyl Pomořanska až po Odru a na cí. Jindřicha II. Lužice (1018). Dobytím Haliče (Červené Rusi 1018) dospěl k vrcholu moci.

PŘEMYSLOVCI A.

PIASTOVCI V POLSKU.

Vladislav II. 1139-1142 Slezko (a Krakovsko)	Boleslav IV. 1142-1173 Mazovsko a Kulavsko	Měčislav III. 1173-1177 Velkop. a Pomor. 1200-1202	Kazimír II. Spravedlivý 1174-1194
Měčislav. Ratiborſko (horní Slezsko)	Boleslav. Vratislavsko	Ota + L200 Velkopolský	Vladislav III. Laskonogi 1202-1206
Jindřich I. Bradatý 1231-1238	Konrad. Hlohovsko Po něm dědil Boleslav	Vladislav + 1239	Lešek I. Bílý 1194-1200 1206-1228
Jindřich II. Pobožný 1238-1241	Boleslav	Přemyslav + 1257	Konrad 1228-1231 Maz. a Kul.
Boleslav IV. Lehnický 1241	Jindřich III. Konrad Hlohovský	Přemyslav Pohrobek + 1296	Boleslav V. Svatý. Kazimír Mazovský 1241-1279
Jindřich IV. 1289-1290	Vladislav III. Konrad Hlohovský	Eliška Václav II. kr. český, od r. 1291 (1300)-1305 král polský	Lešek II. Černý, kn. Sieradzský 1279-1288
			Vladislav Lokietek, kn. v Březci a pak i v Sieradzi 1305-1333
			Kazimír III. Veliký 1333-1370
			Konrad 1328-1331 Maz. a Kul.
			Boleslav 1289 Po vymř. rodu jeho
			1326 Mazovsko společn. s kr. Polským

1000 Založeno arcibiskupství ve Hnězdně. Prvním arcibiskupem polským bratr sv. Vojtěcha Radim. 1024 Boleslav dal se korunovat na krále. Po smrti jeho rozpadla se sice velcíše Polská, ale kmenové polští zůstali spojeni.

1102—1139 Boleslav III. Křivoústý, statečný panovník. Východní Pomoransko (Kašubsko a okolí Gdánska), po dlouhých bojích pokřesťeně, stalo se polskou provincií.

1138 Zákon starešinský: nejstarší Piastovec sídlem v Krakově a s bezprostřední vládou nad Krakovskou částí Malopolska měl vykonávat jako velkokníže vrchní moc nad údělnými knížaty (sr. 184).

d. Rusko. (Sr. 155.)

Za nezletilého syna Rurikova Igora vládl příbuzný jeho

879—913 Oleg.

Kmenové jižní ze jha kozarského vyproštěni. Sídlo říše přeloženo do Kijeva.

907 Rusové před Cařihradem. Řekové vykouplili si mír poplatkem.

913—945 Igor.

Boje proti Pečeněhům a nájezdy proti Byzantincům. Za nezletilého syna Igorova Svjatoslava vedla vládu matka jeho

945—957 Olga. Přijala křest z Cařihradu, ale v lidu se křesťanství neujímalo. V pohanství zůstal se svou družinou i

957—972 Svjatoslav,

hrdinný a dobrodružný panovník. Podrobil si Kozary a opanoval na čas i říši Východobulharskou. Padl v boji proti Pečeněhům. Po ř Svjatoslavově nesváry mezi syny jeho, z nichž nejml.

980—1015 Vladimír Veliký

988 přijal křest i s bojary v Chersonu na j. pobřeží poloostrova Krymského. (Za manželku měl Annu, sestru císa. byzantského Basilla II.) Křesťanství šířeno po celé říši. Čechům odňata Červená Rus. Válka s Pečeněhy. Po smrti Vladimírově nabytí platnosti zákon starešinský (sr. 183, 185). Sídlem velkých knížat Kijev.

1018—1054 Jaroslav Vladimírovič

zmocnil se vlády, vyhnav bratra Svatopluka, dosazeného od Boleslava Polského, jemuž pak i Červená Rus odňata. Vítězné boje s Pečeněhy. Péče o upevnění křesťanstva a rozšíření vzdělanosti (Kijev vyzdoben nádhernými stavbami — chrám sv. Sofie). Zákoník „Ruská pravda“. Po smrti Jaroslavově úpadek říše, rozdělené na četná (až 64) a mezi sebou nesvorná údělná knížectví.

e. Uhry.

(Sr. 167—169.)

972—997 **Geysa**

hledal spásy národa v míru. Křesťanství do země zavedeno. Syn Geysův

984 **Štěpán** pokřtěn od sv. Vojtěcha v Ostřihomě.997—1038 **Štěpán I. Svatý.**

Vzpoua velmožů, kteří nechtěli upustiti od pohanství a života loupežného, potlačena bitvou u Vesprimu. Vévodové kmenoví odstraněni, a zavedeno po vzoru slovanském zřízení župní (komitaty neboli stolice). Církevní organisace: 10 biskupství, podřízených arcib. ostřihomskému (Čech Astrík prvním arcib. a organisátorem církve).

1000 **Štěpán** obdržel od Silvestra II. korunu královskou s titulem apoštolského krále.1031 **Slovensko** k říši Uherské připojeno (sr. 181). Štěpán podmanil si také Podkarpatskou Rus náležející ke Kyjevské Rusi. Po smrti Štěpánově rozepře o trůn, jichž hleděli použití císařově němečtí, aby

vedli Uhry pod svou závislost (sr. 172).

1077—1095 **Ladislav Svatý**rozšířil říši, získav korunu Chorvatskou. Zde 958 až 970 **Křesimír II. Veliký** obnovitelem pokleslé říše (sr. 164). Města dalmatská uvedena v poplatnost. 970—1000 **Držislav**, syn Křesimířův, přešel k církvi řecké a zjednal si od císařského **titul královský**. Města dalmatská od Benátčanů opanována. 1050—1074 **Petr Křesimír II. Veliký**, nejslavnější panovník chorvatský, obnovil pořádek v zemi, odňal Benátčanům Dalmatii a přijal **titul krále dalmatského**. 1076—1087 **Dimitr Zvonimír**, uchvatitel trůnu, přešel k církvi západní, začež dostalo se mu od Řehoře VII. názvu královského. Vnukem Křesimířovým **Štěpánem II.** vymřel rod královský **1090**, načež povolán na trůn **Ladislav Uherský**, jehož sestra **Helena** provdána byla za Zvonimíra.1095—1114 **Koloman I.**1102 Bouře chorvatská ukončena **smlouvou na Modrušském poli** mezi Senjí a Karlovcem, dle níž zaručeno Chorvatsku samosprávné zřízení zemské pod zvl. místodržícím čili bánem z domácí šlechty.

7. Země balkanské.

a. Říše Byzantská.

(Sr. 161.)

867—1056 **Císařové z rodu makedonského.**První polovice 10. věku je doba úpadku, zvl. doba nezletilosti učeného císaře **Konstantina Porfyrorodého** (912—959), za kterého Bulhaři pod carem **Symeonem** ohro-žovali říši. Za to druhá polovice 10. věku jest vrchol dějin byzantských: **Nikiforos Fokas** (963—969) vyhnal Araby z Krety, dobyl Kilikie, části Syrie (Antiochia) a vrazil až do Foinikie. **Jan Tzimiskes** (969—976), rodilý Armen, dobyl říše Východobulharské. **Basilio II.** (976—1025) po dlouhém boji opanoval celé Bulharsko (viz níže) a v Asii rozšířil říši až k jez. Vanskému a ke Kavkazu. Po něm nastal úpadek (vláda žen a císařův od vojska dosazovaných). Dolní Italie opanována od Normanův, země asijské ohroženy seldžukovskými Turky.1054 Za císařovny **Theodory** přičiněním patriarchy **Michaila Kerularia** **úplná roztržka mezi církví východní a západní.****Theodora** († 1056) ustanovila svým nástupcem vojevůdce **Michaila VI.**, muže starého a neschopného. Ten byl za krátko svržen od vojska s trůnu, na nějž povýšen udatný vojevůdce **Isák Komnenos**.1057—1203 **Kommenové.**

b. Bulharsko.

(Sr. 155.)

852—890 **Boris** odňal Makedonii Řekům, od nichž pak přijal **křesťanství (864)** a při křtu nazván **Michail**. Knězic **Symeon** na vychování v Cařihradě. Z Moravy vypuzení žáci **Metodovi** (**Klement**, **Naum**, **Angelar**, **Sava** a **Gorazd**) došli v Bulharsku útulku a založili tu rozkvět literatury staroslovanské.890—927 **Symeon** válčil šťastně s Maďary a Řeky.Tito přinucení k poplatku, taktéž **Srbové**. Říše Bulharská sáhala od ústí Drávy až do okolí Cařihradu, od ústí Dunaje až do Thessalie a jižního Epiru, dotýkajíc se moře Černého, Aegejského a Adriatického. Ke sklonku panování **nazval se Symeon carem Bulharův a Řekův**, přijav prý korunu carskou od papeže. Arcib. bulharský povýšen na samostatného patriarchu. Po **† Symeonově** rozpadla se říše bulharská na dvě části, východní a západní (vpády Maďarů a zmatky náboženské — **Bogumilci**). Říše Východobulharská opanována971 nejprve od ruského **Svjatoslava** a pak od císaře **byz. Jana Tzimiska**.977—1014 **Samuel**, panovník v Záp. Bulharsku sídlem v **Ochridě** (v Albanii při jez. stejného jm.), snažil se obnoviti říši **Symeonovu** v původním rozsahu. Z toho dlouholetá válka s **Basilem II.**, za které **Samuel** †. Nedlouho potom podrobili se Bulhaři nadvládě byzantské (bojari obdrželi privileje, statky a vysoké úřady, církev bulharská potvrzena ve všech svých právech, daně ponechány, jak byly; ve městech dosazení řečtí velitelé.)

1018—1186 Bulharsko pod panstvím byzantským.

c. Srbsko.

(Sr. 154.)

První dějiny srbské jsou temny. Země dělila se na župy. **Veliký župan** sídlem v Desnici nedaleko dolní Driny byl hlavou všech ostatních županův, bezuzdné Neretvaný vyjímajíc, ale vrchní moc jeho byla na mnoze jalová.

867 Druhé pokřesťení Srbův kněžimi od císa. byz. Basilii vyslanými. Též Neretvané, posud pohané, přijali křesť. Velikým županem byl tehdež **Mutimir** († 890). V 10. stol. stalo se Srbsko obětí urputného zápasu Řekův a Bulharův o výhradné panování na Balkánském poloostrovu.

1018—1040 **Srbsko v područí říše Byzantské.**

1040—1050 **Štěpán Vojslav** zbavil Srbsko nadvlády řecké.

1050—1080 **Michail**, syn jeho, zjednal si od papeže Řehoře VII. **titul krále srbského** (1078). Sídlem

Dukla v nyn. Černé Hoře při ústí Zety do Morače. Po † Michailově úpadek říše.

1159—1367 Rod Nemanjův.**8. Země asijské a africké.**

(Sr. 160.)

822—842 **Chalíf Motassem** zřídil si pro osobní bezpečnost tělesnou stráž z tureckých Mamlukův, kteří časem zmocnili se vlády, takže chalífové byli zajatci ve svých palácích. Mezitím zmenšoval se chalífát ustavičně, až obmezen na Bagdad a jeho okolí. **Úpadek chalífátu:** 1. Arabové, oddávše se zemědělství, průmyslu, obchodu a vědám, pozbyli válečného ducha. 2. Chalífové přenechávali válečnictví nájemnému vojsku (tureckému), které pak chalífy sesazovalo a dosazovalo. 3. Neschopnost a ukrutnost mnohých chalífů, rozbroje o trůn a spory náboženské (sektářství).

Vedle panství **Edrisovcův** v Marokku a **Aghlabovcův** v Tunisu vznikla říše **Tulunovcův** v Egyptě (872), říše **Saffarovcův** na v. Iranu (868) a na jejich rumech říše **Samanovcův** (900), panství **Hamadanovcův** v sev. Mesopotamii a 934 říše **Bujehovcův** ve Farsistanu v nyn. Persii při zál. Perském (Bujeh pocházel prý ze staroperského rodu královského).

945 **Chalíf Alrahdí** přenesl na Bujehovce veškerou moc vládní s titulem **emir al omra** a obmezil se pouze na záležitosti náboženské.

V Africe nedlouho před tím sekta **Fatimovcův** majíc v čele **Obaidallaha** zmocnila se říše Aghlabovské (909) a vyvrátila říši Edrisovskou (918) a **dobyla Egypta** a **Syrie 969.** (Egypt po vyvrácení říše Tulunovské od chalífů 905 upadl v moc **Jehšidovcův**).

999 **Mahmud Gasenský**, původu tureckého, vyvrátil říši **Samanovcův** (hl. m. říše **Samanovské** Bucharu, která vedle **Samarkandu**, **Balchu** a **Heratu** sídlem obchodu, průmyslu, věd a umění. Za **Nasr-a** (914—943) žil slavný básník **Rudeki**) a dobyl Indie až po **Ganges**. † 1031. Nástupce jeho **Massud** svržen od **seldžukovských Turkův**, kteří od **Mahmuda** přijati byli do služeb vojenských.

1040—1092 Říše seldžukovských Turkův.

1042—1062 **Togrul** sultánem. Říše **Bujehovcův** rozkotána. **Togrul emirem al omra.**

1062—1072 **Alp-Arslan** válčil s **Řeky** a **Fatimovci**; těmto odňal **Syrii**.

1072—1092 **Malek-Sah** (**Čelaleddin** = ozdoba víry): **Armenie** a skoro celá **Malá Asie** **Řekům** odňaty. Po † **Malek-Saha** rozpadla se říše **Seldžukovská** na několik panství: **sultanát Íkonský**, **Halebský**, **Damašský**, **Mosulský**, **Hamadanský**, **Kermanský** a na vysoč. **Iránské říše tureckých Chovaresmovcův**. **Syrie**, kde místopředseda **seldžukovský Ortok** dopouštěl se na **křesťanech domácích i cizích neslýchaných útiskův**, zmocnili se **Fatimovci** krátce před první výpravou křížovou (1096).

III. Doba válek křížových 1096 - 1291.**1. Války křížové.**

Příčinu k válkám křížovým zavdal všeobecný zápal křesťanův o vysvobození míst posvátných z rukou nevěřících. Časem přidružily se k tomu i zájmy jednotlivých stavův: **panovníci** zbavovali se tak nepokojné šlechty, **šlechta** vedle slávy otvírala se naděje v založení samostatných panství, **duchovenstvo** nabývalo jimi vážnosti a moci nebývalé, **měšťanstvu** kynul rozkvět obchodu a lid **selský** zprošťoval se břemen jej tisících.

Ukrutenství od **Ortoka** na **křesťanech** páchaná (viz **shora**) byla **podnětem** k první válce.

1095 **Církevní synoda** v **Clermontu**, měste francouzském v krajíně **Auveriské**, svolaná **Urbanem II.**, usnesla se za všeobecného nadšení lidu („**Bůh** tomu chce“) na válce křížové.

První předvoj, jež vedl francouzský rytíř **Valter** ze **Saint Savair** (přijímá „z **Nemanc**“ vzniklo omylem v **Německu**, jakoby byl chudým rytířem) a **Petr Amienský**, nedospěl k cíli: část vzala za své již v **Evropě** (bitva u **Niše**), ostatek zahynul v **Malé Asii** (**Valter** padl v bitvě u **Nicaee**, a **Petr Amienský** uniknuv záhubě, vrátil se do **Evropy**). Špatná kázeň příčinou nezdaru.

1096—1100 První výprava křížová. (Jerusalem dobyt a království Jerusalemské založeno.)

V čele jednotlivých vojsk křížáckých (původem téměř veskrze romanských) byli Bohumír Bouillonský, vévoda z Dolního Lothrina, s bratry Balduinem a Eustachiem. Robert, hr. flanderský. Robert, vévoda normandský, syn Viléma Dobyvatele. Hugo z Vermandois, bratr krále franc. Filipa I. Štěpán z Blois. Raimund IV., hr. toulouský. Boemund, syn Roberta Guiscarda, kníže tarentský, se synovcem Tankredem. V průvodu vojska (300.000 pěších a 100.000 jezdcův) legat papežský Ademar, biskup puyský. Císař byz. Alexius přepavil vojsko do Malé Asie teprve, když se byla knížata jemu zavázala slibem vasalským (1097).

1097 Nicaea vzdala se po několikanedělním obléhání císaři byzantskému (v červnu).

1. čce. Křížáci zvítězili u **Dorylaea** jv. od Brusy (nyní Eskišer) nad Kilidžem Arslanem, sultanem ikonským. Strastný pochod Malou Asií. Balduin oddělil se od hlavního vojska, přešel Eufrat a založil první křesťanské hrabství v Edesse.

1097—1098 Antiochia od křížákův obléhána a konečně říj. čv. (zradou) dobytá. Za nedlouho obklíčeni jsou křížáci v městě dobytém od

1098 Kerboga, sultana mosulského. Nadšenost náboženská, zvýšená nalezením svatého kopí (Bar-toloměj), přispěla i nyní vysíleným křížákům k vítězství. Nesvornost mezi knížaty. Boemund podržel Antiochii jakožto knížectví.

1099 Křížáci táhnou podél pobřeží k Jerusalemu, kamž dospěli v červnu. (Z vojska zbylo pouze 20.000 pěších a 1500 jezdcův.) Krátce před tím (1098) dobyli Jerusalema Seldžukovci na Fatimovcích. Po pětinedělním obléhání

1099 **Jerusalem** od křížákův dobyt. Kruté krveprolití. Poté zřízeno **království Jerusalemské** (za krále zvolen **Bohumír Bouillonský** — „ochránce hrobu božího“), k němuž ve svazku lenním stály: hrabství Edesské, knížectví Antiochijské a hrabství Tripolské (toto od r. 1100. Bertram, syn Raimunda Toulouského). **Království Jerusalemské hned od počátku ohroženo:** 1. Ústava lenní se nehodila pro křesťanskou říši, odevšad nepřáteli obklopenou (králové závislí od dobré vůle svých vasalův). 2. Moslemi měli síly pohotově, kdežto králům jerusalemským bylo čekati na posily z dalekých krajín. 3. Poddaní Mohamedáni snášeli nadvládu s nevolí, a křesťané syrští byli nespolehliví. 4. Řekové chovali se nepřátelsky k nové říši. 5. Nadšení pro věc svatou znenáhla ochabovalo.

1147—1149 Druhá výprava křížová. (Bez výsledku.)

Příčina výpravy: R. 1144 dobyt Zenki, sultan mosulský, Edessy, klíče to ke království Jerusalemskému. Po jeho † dobyli sice křesťané města zpět (1146), ale za krátko syn Zenkiův Nureddin dobyt ho po druhé a rozbořil. K rozkazu Eugena III. hlásá kříž Sv. Bernard, opat z Clairvaux nad h. tokem Auby. V čele výpravy **Ludvík VII.** Francouzský a **Konrad III.** Německý; mezi knížaty Vladislav Český a markr. rakouský Jindřich II. Cís. Konrad, nevyčkávk příchodu vojska francouzského, jest poražen na hlavu na planině Frygické; zbytek vrátil se jednak přes Cařihrad domů (Vladislav), jednak spojil se s voji francouzskými (v Nicaei). Ludvík a Konrad přeplavili se sice šťastně do Palaestiny, ale značná část vojska, která postupovala podél břehův maloasijských, vzala za své hladem a mečem nepřátelským. Křížáci nedocházejí podpory u křesťanův palaestinských. Panovačná královna jerusalemská Melisenda pohnula krále k útoku na Damašek, který však minul se účinkem, načež vrátili se křížáci v nevoli domů.

1189—1192 **Třetí výprava křížová.** (Pobřeží mezi Tyrem a Joppem dostalo se do moci křesťanův.)

Příčina výpravy: **Saladin**, původem Kurd, vyvrátiv panství Fatimovců v Aegyptě (1174. Sr. 189) a zmocniv se největší části sultanatu Mosulského, udeřil na království Jerusalemské a

1187 po vítězné bitvě nedaleko města Hittinu z. od jez. Tiberiadského dobyt **Jerusalema**. Na zprávu o tom vzali na se kříž: císař Fridrich Barbarossa, Filip II. August, král francouzský, a Richard „Lví srdce“, král anglický.

Fridrich Barbarossa, jenž již v útlém mládí účastnil se druhé výpravy křížové, vytáhl nejprve. (Ve vojstě jeho kněžíč Děpolt.) Císař byz. Isák Angelos donucen poskytnouti křížákům volný průchod svou říší. Tito přezímuji v Adrianopoli, načež 1190 přeplavení do Malé Asie.

1190 Sultán ikonský **Kilidž II. Arslan** poražen u **Filomelia** ve Frygii sz. od Ikonía, kterého dobyt. Na pochodě Kilikií zahynul císař Fridrich ve vlnách Selefu (Kalykadnu). Syn jeho Fridrich Svábский dovedl prořídle křížáky k Akkonu, při jehož obléhání, které řídil ze zajetí propuštěný král jerus. Vít, zemřel (1191).

Filip II. August a **Richard Lví Srdce** dali se na cestu po moři (1190). V Messině, kde přezimováno, prudké spory mezi králi zlým znamením pro další průběh války. R. 1191 přistáli oba králové před Akkonem, jenž téměř již dvě léta od Víta Lusiniánského obléhán. Po dobytí Akkonu (v červnu) navrátil se zneprátelený s Richar-

dem Filip August domů. Totéž učinil i Leopold V., vévoda rakouský, který po t. vév. Filipa Švábského ujal se velení nad vojskem německým a jehož praporec byl od Richarda při obléhání Akkonu potupen. Richard porazil sice dvakrát Saladinu, ale dobýti Jerusalema se mu nepožestilo. Zpráva o vzpouře bratra Jana přiměla konečně Richarda k návratu. **Příměří se Saladinem:** křesťanům povolena svobodná pouť do Jerusalema a postoupeno pobřeží mezi Tyrem a Joppem, jež dáno jakožto nové království Jindřichu Champanskému, příbuznému Richardovu. Vít Lusitánský obdržel ostrov Cyp, jež byl Richard na cestě do Palaestiny odňal tamnímu samozvanci z rodiny Komnenův.

Na cestě zpáteční zahnán byl Richard bouří k pobřeží aquilejskému, odkud chtěl tajně přes Vídeň (1192) dostat se do Brunšvicka, ale byl zajat od vév. Leopolda a vězněn na Dürrensteině jz. od Kremže při l. bř. Dunaje (1192—1193). Poté vydán jest císaři Jindřichovi a uvězněn v Trifelsu v Rýnské Falcí jz. od Spýru (1193—1194) pro pletichy Angličanů se stranou welfskou proti císaři. Pak propuštěn za velké výkupné.

1202—1204 Čtvrtá výprava křížová. Založeno císařství Latinské (1204—1261) a Černé moře, až dotud jen Řekům přístupné, otevřeno kupectvu italskému. Tana u Azova a Trapezunt na sv. bř. Malé Asie východištěm karavanských cest do vnitřa veleříše Mongolské a do východní Asie.

Příčina výpravy: Křesťané palaestínští nemohli se na dlouho udržeti bez pomoci z Evropy. Proto dal křesť. Innocenc III. kříž (kazatelem Fulko z Neuilly). V čele vojska, hlavně francouzského, **Balduin**, hrabě flanderský, a **Bonifác**, markr. montferratský. **Cílem výpravy Egypt.** Veliké převozní dal si dože benátský Jindřich Dandolo nahraditi od křížákův tím, že přemluvil je, aby pomohli mu dobýti na Uhřích města Zadru, což také učinili (1202). Zde dali i sluchu prosbám řeckého prince Alexia, aby pomohli k trůnu otci jeho Isákovi Angelovi, svrženému od Alexia III. Sliby Alexiovy: odměna peněžítá, pomoc proti nevěřícím a sjednocení církve východní se západní. R. 1203 přistáli křížáci k Cařihradu, dobyvše na cestě Drače na pob. albanském a ostrova Korfu. Město dobyto a na trůn dosazen Isák, jenž syna Alexia (IV.) přijal za spoluvládce. Sliby křížákům učiněné nemohou býti splněny. Nevázanost vojska křížáckého a hrabivost Benátčanův způsobily vzbouření lidu cařihradského, za něhož Isák Angelos hořem zemřel a syn jeho Alexios zavražděn.

1204 Křížáci udeřili po druhé na Cařihrad, jehož dobyli a zpusťovali. Říše Recká proměněna v **císařství**

Latinské (1204—1261), o něž se vůdcové křížákův a Benátčané rozdělili (viz čl. 8.: říše Byzantská).

1212 Výprava dětí. Podnět dal pasáček Štěpán z Blois nedaleko Vendomu z. od Orléansu; zá-

stupy jím vedené (30.000) přibýly do Marseille, kde od dvou pověstných otrokářův daly se vlákati na lodi a prodány byly pak do otroctví. Děti od Rýnu do Janova přišle poslali Janované jednak domů, jednak popřáli jim útulku. Výrok Innocence III.: „Tyto děti nás zahanbily, neb my spíme.“

1217—1218 Výprava krále uherského Ondřeje II., k němuž se připojil Leopold VI. Rakouský a vév. Ota Meranský. Ondřej přistál sice v Akkonu, ale pro nespornost křížákův minula se i tato výprava účinkem. R. 1218 navrátíl se Ondřej domů.

Malé zbytky v zemi pozůstalých křížáků sesílil 1218 Vilém, hrabě holandský, vojskem ze sz. Německa a Doln. Lothrinska. Křížáci, v jichž čele král jerusalemský Jan, udeřil na Aegypt a dobyli na pobřeží Damietty (1219), kterou však za nedlouho, byvše na pochodu proti Kahýře obklíčeni, musili opět vydati (1221).

1228—1229 Pátá výprava křížová. Jerusalema dostal se v držení křesťanův. **Příčina:** Císař **Fridrich II.** podnikl výpravu na doléhání a hrozby Řehoře IX., k níž se již roku 1215 papeží Innocencovi III. slavně zavázal. Přistál k Akkonu v čase, kdy se o Palaestinu svářili synovci t. Saladina, sultán damašský a sultán aegyptský (Kamel). Tento ze strachu, aby se císař s protivníkem jeho nespojil, vešel ve smlouvu, dle níž Jerusalema, Bethlehem, Nazaret a území na pobřeží od Joppe k Sidonu bylo křesťanům postoupeno. V Jerusalemě ozdobil se Fridrich korunou království Jerusalemského bez obřadů církevních a poté, uspořádav jakž takž nové království, navrátíl se do Italie.

1248—1254 Šestá výprava křížová. Bez výsledku.

Příčina: R. 1244 zmocnil se Jerusalema syn Kamelův Ejub, spojiv se s tureckými Chovaresmovci, od Mongolův ze své vlasti (v Khorasanu na sv. nůh. Persie) vypuzenými. Kříž vzal na se král francouzský **Ludvík IX.** Cílem Aegypt, po jehož dobytí měla býti Palaestina opanována. Ludvík dobyl sice pevné Damietty (1249), ale při tažení proti Kahýře jest loďstvo jeho zničeno, a on s celým vojskem pozemním zajat (1250). Vyprostitv se ze zajetí za velké výkupné a vydáním Damietty, odešel do Akkonu, kde zdržel se do r. 1254, opevňuje pobřežní místa. Téhož času vyvrácen v Aegyptě trůn Ejubovcův od tureckých **Mamelukův** (1250—1517).

1270 Sedmá výprava křížová. Bez výsledku.

Příčina: **Ludvík IX.** Francouzský chtěl se pokusiti ještě jednou o dobytí míst svatých. Na žádost bratra svého, Karla Neapolského, dal se však na cestě pohnouti k útoku na Tunis, při jehož obléhání zemřel morem.

1291 **Akkon**, poslední država křesťanská v Palaestíně, dobyt od egyptských Mamelukův. **Cypr** se stal útočištěm rytířstva křížového.

Následky výprav křížových. Všeobecné: 1. Moravní povznesení křesťanstva. 2. Nábor svěťový rozšířen, styk národův čilejším, vzdělanost vniká do širších vrstev. 3. Majetek nemovitý přestává býti výhradním měřítkem zámožnosti. Stav městský radí se na roven se šlechtou a duchovenstvem. 4. Přeměna domácího a veřejného života. Přepych. 5. Ve stavitelství vyvinul se sloh gotický; náboženský vznět příčinou četných velkolepých staveb chrámových. Vznik básnictví romantického. Rozvoj věd (university: v Itálii 12, ve Francii s Burgundskem 5, ve Španělsku 3 a v Anglii 2. Nejznamenitější v Salerně — lékařství, v Bononii — právnictví, v Paříži — filosofie a theologie, v Salamance sz. od Madridu v Leonu — astronomie). Pro jednotlivé stavy: 1. **Papežové** stali se středem celého křesťanstva. **Moc církve** vzrostla přehojným obdarováním statky světskými, zakládáním četných klášterů a vznikem řádův rytířských: a) **Rád svatojanský** (Johannité). Zprvu byl to hostinný dvůr, založený v Jerusalemě r. 1048 od kupcův z Amalfi (v zál. Salernském) a zasvěcený sv. Janu Křtíteli. Od r. 1118 přijal na se spolek tento vedle pravidel řeholních i povinnost bojovati proti nevěřícím. Po ztrátě Palaestiny přesídlili rytíři na Cypr, odtud (1310) na Rhodos (rytíři rhodští) a po r. 1522 na Maltu (r. maléřtí), odkudž vypuzeni 1798. b) **Rád templářský** (Templáři). Založen byl 1118 od rytířů francouzských a jmenoval se po chrámu Šalomounově, nedaleko něhož měl sídlo. R. 1291 přesídlil na Cypr; 1312 byl zrušen od Klimenta V. na koncilu ve Vienne nad Rhonem j. od Lyonu z návodu kr. franc. Filipa IV. c) **Rád rytířův německých** byl proměněn v řád r. 1198 z bratrstva, založeného od vév. švábského Fridricha v čas obléhání Akkonu. Za velmistra (Hochmeister) Heřmana ze Salzy povolání rytíři od Konrada, vév. mazovského, aby válčili proti pohanským Prusům (1226). 2. **Šlechta** nabyla zušlechtění a přetvořila se ve zvláštní stav rytířský. (Vychování: páže od 7—14, panoše od 14—21 a v 21. r. pasování na rytíře. Ěrby. Příjmi rodová. Turnaje.) 3. **Města** nabyla zvelebením obchodu a průmyslu velkého blahobytu a tím i mocí politické. Rozvoj světového obchodu, v jehož popředí Amalfi, Pisa, Janov, Benátky, Barcelona a Marseille. Do zemí západních vešly ve známost: a) Vodní a povětrné mlýny. b) Výroba látek hedvábných a bavlněných. c) Barvení (indych). d) Třtina cukrová. 4. **Lid selský** doznal úlevy, jednak že účastenstvím ve válkách křížových nabýval svobody, jednak ulehčováno mu od pánův na břemenech nedostatkem pracovních sil.

2. Německo a Itálie. (Sr. 175.)

1125—1137 **Lothar III., vévoda saský**, zvolen za krále přispěním strany papežské. Za to bylo mu učiniti

některé ústupky duchovenstvu; jm. vzdal se dozoru královského nad volbami biskupův a upustil od přísahy manské, již skládali byli biskupové povinni. Lothar byl prvním německým králem, jenž ucházel se u papeže o potvrzení své volby (sr. 175). Soupeřem jeho při volbě byl Fridrich Hohenstaufský, vévoda švábský a syn sestry † Jindřicha V. Z toho nepřátelství, ve kterém stál Fridrichovi po boku bratr jeho Konrad, vévoda franský, a císaři zeť Jindřich, vévoda bavorský (z domu Welfův). Smíření docíleno teprve r. 1135.

1126 Lothar poražen u **Chlumce** sv. od Teplíc od knížete Soběslava I., proti němuž usiloval dosaditi Otů Olomouckého, a obklíčen, ale nicméně propuštěn v pokoji, neboť prozíravý Soběslav nechtěl pokorením krále znepráteleťi si celou říši německou.

1133 Albert Medvěď z rodu askansko-anhaltského obmyšlen Lotharem markou Severní, Braniborskou. Křížová tažení proti Slovanům polabským.

1136 Konrad z rodu hrabat Vetinských obdržel od císaře marku Míšenskou (v držení rodu toho i Dolní Lužice).

1136—1137 Lothar na druhé výpravě do Itálie (na první výpravě 1132—1133 korunován jest od Innocence II.); zpupná města lombardská potrestána, Innocenc uveden do Říma a Roger II., stoupenec vzdoropapeže Anakleta, zapuzen do Sicílie. Na cestě k domovu zemřel Lothar, odevzdav **vévodství Saské** a **insignie říšské** zeti svému Jindřichovi Pyšnému, vév. bavorskému.

Welfové.		Hohenstaufové.	
Welf IV. vév. bav. † 1101		Jméno od hradu Staufen ve Švábsku.	
Jindřich Černý vév. bav. † 1126		Fridrich, vév. švábský † 1105 m. Anežka, dc. císaře Jindřicha IV.	
Jindřich Pyšný, vév. bav. a saský m. Gertruda, dc. císaře Lothara	Weif VI. Jitka m. Fridrich, vév. švábs. † 1147	Konrad III. císař. 1138 1152	
Jindřich Lev † 1195	Fridrich I. Barbarossa císař. 1152—1190	Jindřich † 1150	Fridrich † 1167

1138—1254 Hohenstaufové.

1138—1152 **Konrad III.** zvolen za krále pominutím Jindřicha Pyšného, jenž zdál se velmožům příliš mocným. To příčinou velkých rozbíjův, nazvaných bojem Wiblingův či **Ghibellinův** (zkomolený italský název staufského alodia Waiblingen) a Welfův či **Guelfův**. (Jména tato zobezněla v Itálii od dob císaře Fridricha I. Ghibellinové

sluli přívrženci císařovi; byli to hlavně šlechtici, kdežto lid a města, přidržující se papeže a odporující cizí vládě v Itálii, sluli **Guelfové**. Později nabyly názvy ty jiného významu: **Guelfy** nazývala se strana demokratická a **Ghibelliny** strana aristokratická.) Podnět k boji zvald císař, vyzval Jindřicha Pyšného, aby vzdal se vévodství Saského, poněvadž držení dvou vévodství přičí se zvyklostem říše. Jindřich Pyšný odepřel, načež dán do achtu. Sasko uděleno Albrechtu Medvědovi a Bavorsy Leopoldu IV. Rakouskému. (Tento byl synem Leopolda III. a Anežky, vdovy po Fridrichu Svábském. Srov. str. 195.)

1139 Jindřich Pyšný †. Nezletilému synu jeho Jindřichovi Lvovi hledí matka Gertruda zachrániti Sasko, kdežto o Bavorsy usiluje bratr Jindřicha Pyšného Welf VI. (poražen 1140 u Weinsberka v nyní. Württembersku v. od Heilbronnu).

1142 Narovnání na říšském sněmě ve Frankfurtě, dle kterého Jindřich Lev podržel Sasko, kdežto Bavor musil se odříci ve prospěch markr. rakouského Jindřicha Jasomirgotta, jenž pojal ovdovělou Gertrudu za manželku. Albrecht Medvěd odškodněn zvětšením a samostatností svého markrabství.

V Itálii vzpoura proti světské moci papežské. Mnich **Arnold z Brescie** pohnul Římany, aby papeže vypudili a zavedli vládu republikánskou (1144—1154).

1147—1149 Konrad na druhé výpravě křížové. (Sr. 191.) Před smrtí doporučil Konrad velmožům za krále synovce Fridricha, jenž také po smrti císařově jednomyslně za krále zvolen — byl po matce Welfovcem. Konradův druhorozený syn byl nezletilým.

1152—1190 **Fridrich I. Barbarossa** (Rudobradý) vytkl si za úkol obnoviti pokleslou moc císařskou jak v Němcích tak zvl. v Itálii, kde v poslední době vyvinuly se četné republiky městské, vzdorující uznati práva císařská. Šest výprav do Itálie.

1154—1155 **První výprava do Itálie**. Fridrichovi bylo spokojiti se holdováním neb pokořením několika menších měst (na Milán, se neodvážil) a korunováním na císařství. Arnold z Brescie od něho zajat, načež v Římě upálen. Císař chystá se na druhou výpravu: a) Jindřich Lev usmířen vydáním vévodství Bavorského, jehož držitel b) **Jindřich Jasomirgott** odškodněn na sněmě v Řezně zvětšením Rakousk. část nyn. Hor. Rakousk a **povýšením markrabství Rakouského na vévodství r. 1156**. Mimo to dostalo se mu od císaře výsady (zv. **privilegium minus**, dle kterého 1. vévodství uznáno dědičným po meči i po přeslici v rodině babenberské, a kdyby vévoda neměl potomkův, mohl nástupce sám ustanoviti. 2. Vévodovi příslušelo výhradně soudnictví v jeho zemi a 3. ke dvoru císařskému bylo mu přijíti jen tehdy, meškal-li císař v Bavorsku a byl-li k tomu dříve od císaře vyzván. 4. Výprav císařových měl vévoda se

súčastniti, když by podniknuty byly do zemí, které s vévodstvím souvedly. (Jindřich Jasomirgott přeložil sídlo své do **Vidně**.) c) Kníže český Vladislav II. získán k vypravění 10.000 m. udělením titule královského dědičně. (Jest ještě tak zv. **privilegium minus** téhož data, jež obsahuje mnoho nových práv, ale jest padělkem, sdělaným k rozkazu vévody Rudolfa IV. ok. r. 1360.)

1158—1162 **Druhá výprava do Itálie**. Milán přinucen po čtyřnedělním obléhání vzdáti se. (Udatnost vojska českého.) Říšský sněm na polích Ronkalských v. od Piacenzy konaný stanovil práva císařská oproti obcím městským: města odváděti měla jisté regalie (důchody), císař vyhradil si jmenovati náčelníky obcí (podesty), a bez jeho svolení nesměla města vcházeťi ve spolky. Z toho nespokojenost, která proměnila se v novou vzpouru, když stejné doby znepráčetil se císař s papežem Hadrianem IV. pro dědictví Mathildino (sr. 174). R. 1159 † Hadrian, načež od strany proticísařské zvolen Alexander III. a od menšiny císařské Viktor IV.

1162 **Milán** po dvouletém odporu od císaře **dobyt a rozbořen**. Návrat Fridrichův do Němec. V Itálii neměla zařízení císařská dlouhého trvání pro všeobecný odpor Italův proti nadvládě německé.

1163 **Třetí výprava do Itálie** bez výsledku. Verona, Padua, Vicenza a Treviso utvořily s Benátkami spolek veronský na obranu své neodvislosti, a Alexander III. přispěním Viléma Sicilského dostal se v držení Říma. (Po † Viktora IV. zvolen Paschal III.)

1166—1168 **Čtvrtá výprava do Itálie**. Fridrich uvedl sice Paschala III. do Říma, ale brzo potom pro nemoc morovou ve vojstě bylo mu Itálii opustiti.

1167 **Spolek měst lombardských: Milán** vystaven, spolková pevnost Alessandria v Piemontsku nad Tanarem založena (pojmenována ke cti protivníka císařova) a průsmyky alpské obsazeny.

1174—1177 **Pátá výprava do Itálie**. Po marném obléhání Alessandrie jal se Fridrich vyjednávat s městy lombardskými, papežem a Vilémem Sicilským o mír, k němuž však nedošlo, načež boj obnoven. Císař povolal Jindřicha Lva do Itálie, ale tento v rozhodném okamžiku pomoci vojenské odepřel. A tak nemaje dostatek sil,

1176 **Fridrich poražen u Legnana** sz. od Milánu. Následek porážky: smír s papežem Alexandrem, jehož prostřednictvím ujednáno s městy lombardskými příměří, které po šesti letech proměněno v

1183 **mír v Kostnici**: města italská zůstavena při své samosprávě a důchodech za poplatek jednou

provždy; císař vyhradil si pouze potvrzování konsulů a apelační právo v důležitějších rozsudcích.

1184—1186 **Šestá výprava do Itálie** (mírumilovná).

Syn císařův Jindřich, za krále v Němcích zvolený a korunovaný, slavil v Miláně sňatek s Konstancí, dcerou Rogera II. a tetou i dědičkou Viléma II., krále sicilského.

V Němcích přinucen **Jindřich Lev** po dvouletém zá-pase ke vzdání (v Erfurtě 1181) a potrestán ztrátou vévodství Saského i Bavorského. Ponechána mu pouze allodia Brunšvík a Lüneburk. **Bavorsko** dáno **Otovi Wittelsbašskému**, praotci potomních králů bavorských, ač v rozměrech zmenšených; mimo jiné vyňato z moci vévod bavorských **markrabství Štyrské** (Otakar VI.) a **povýšeno na vévodství** (sr. 173). Též **Sasko** rozdrobeno: část západní obdržel arcibiskup kolínský jakožto vévodství Vestfalské, část severovýchodní dostal jakožto vévodství Saské Bernhard, mladší syn Albrechta Medvěda a držitel Anhaltska. (Synové Bernhardovi: 1. Albrecht, zakladatel rodu saskowittenberského — 1422, po jehož vymření daroval zemi tuto císař Zikmund Fridrichu Bojovnému z rodu Větinského, držiteli Míšně a Durinska. Vnukové jeho rozdělili se smlouvou lipskou (1485) o dědictví, takže Arnošt (větev starší) obdržel část Durinska a Wittenberk s hodností kurfürstskou a Albrecht (větev mladší) ostatek Durinska a Míšeň. 2. Jan, zakladatel rodu sasko-lauenburského — 1689, po němž dělil rod Welfův. 3. Jindřich, zakl. rodu anhaltského.) Mimo to bylo mnoho duchovních a světských knížat vyňato z moci vévodské a podřízeno přímo říši (sr. 168).

1190 Fridrich Barbarossa na třetí výpravě křížové (sr. str. 191).

1190—1197 **Jindřich VI.**

1191 První výprava do Itálie. V Římě vynutil si císař na pap. Coelestinu III. korunování, kdežto v Neapolsku marně pokoušel se o vypuzení Tankreda z Lecce, nemanželského bratrance Viléma († 1189), jehož protiněmecká strana v Palermě za krále zvolila.

1192 **Vévodství Štyrské** dostalo se po smrti bezdětného vévody Otakara VI. odkazem **Leopoldu V., vév. rakouskému.**

1192—1194 Bouře Jindřicha Lva, usilujícího o svržení Hohenstaufův. S ním ve spojení král angl. Richard Lví Srdce, jehož sestra Mathilda byla manželkou Jindřichovou. R. 1194 smír v Tilledě v nyn. pruském Sasku vsv. od Sondershausenu. (Sr. 192.) Jindřich Lev † 1195.

1194 Druhá výprava do Itálie: království obojí Sicílie, kde král Tankred právě zemřel, dobyto; syn Tankredův Vilém III. oslepen a jeho přívrženci pronásledováni s ukrutností bezpříkladnou. **Záměry Jindřichovy**, spojití král. obojí Sicílie s říší Německou v říši jednu a učinití tuto dědičnou v rodině své, zmařeny odporem šlechty a

papeže. (Šlechtě nabízel Jindřich dědičnost lén i po přeslici a duchovenstvu zřeknutí se práva na odumřelý movitý majetek.)

1197 Zemřel Jindřich VI. náhle v Messině na Sicílii. Nástupcem v Němcích měl býti tříletý syn jeho Fridrich, krátce před tím za krále zvolený.

1198—1215 Boje o nástupnictví mezi Hohenstaufy a Welfy:

1198—1208 **Filip švábský** (nejmladší syn Fridricha Barbarossy),

1198—1215 **Ota IV. Brunšvícký** (syn Jindřicha Lva). Ota IV. došel sice uznání za krále od papeže Innocence III. (1198—1216), ale byl od Filipa poražen a na Brunšvícko obmezen. Po násilné smrti Filipově (zavraž. 1208 ze msty soukromé od falckrabí Oty Wittelsbašského) uznán Ota IV. za krále všeobecně a pak od Innocence III. v Římě na císařství korunován 1209; začez bylo mu postoupiti stolici papežské dědictví Mathildino a zavázati se k dalším ústupkům, kterých když nedodržel, byl od papeže dán do klatby (1210) a k návratu do Němec přinucen. Tam následoval ho svěřenec papežův Fridrich II., jenž v Frankfurtě po druhé za krále zvolen (1212). V čele stoupencův jeho král český Přemysl I. Ota IV. pozbyl vážnosti teprve, když jako stoupenec Angličanův poražen byl od krále franc. Filipa Augusta u Bouvines v nyn. Francii při hranicích belgických sv. od Lille r. 1214 † v ústraní na hradě Harzburku v Brunšvícku sz. od hory Brockenu (1218).

1212—1250 **Fridrich II.**, zároveň král Obojí Sicílie, byl vychováním spíše Ital než Němec. S papežem znepřátelil se hned na počátku panování, odkládaje jednak výpravu do Svaté země, ku které se celkem devětkrát slavným slibem zavázal, jednak zrušil, dav zvoliti syna Jindřicha za krále v Němcích (1220), daný papežům slib, že koruny Sicilské a Německé nikdy nespojí.

1220 Fridrich II. opustil Německo a vrátil se tam teprve po 15 letech. Korunování v Římě.

1226 Fridrich pokouší se uvésti města lombardská v přísnější poslušensství, kdežto tato, nespokojena jsouce mírem kostnickým, hleděla nabýti úplné samostatnosti. Válka z toho vzniklá zastavena narovnáním, jež způsobil papež Honorius III.

1227 Papež Řehoř IX. vyhlásil klatbu nad Fridrichem pro nedodržení daných slibův, jm. pro zúmyslné odkládání výpravy křížové.

1228—1229 Fridrich II. podnikl pátou výpravu křížovou (sr. 193), po jejímž dokonání smír s Řehořem (1230).

1230—1240 Fridrich upravuje zákonodárství v království Obojí Sicílie (města na sněmech zastoupena).

1234 Jindřich, syn Fridrichův a zvolený král německý, vzbouřil se proti otci, nechtěje podřizovati se jeho

dozoru. Opíral se o nižší šlechtu a vešel ve spolek s povstálými městy lombardskými. Spojencem Jindřichovým též jeho svak Fridrich II. Bojovný, vévoda rakouský a štyrský. Tento zval se na úkor patriarchy aquilejského pánem Kraňska, maje tu četné statky, zakoupené kdysi od Leopolda VI. (léno biskupství frisinského).

1236 Císař Fridrich II. v Němcích. Jindřich zajat a odvezen do Apulie, kdež † v zajetí 1242. Smíření s Welfy. Brunšvícko povýšeno na vévodství.

1236 Fridrich Bojovný, vévoda rakouský, dán do achtu, a země jeho od císaře opanovány. Vídeň vyhlášena za město říšské a zemí ustanoven za vladaře Ota z Eberšteina (1237). Přispěním krále českého Václava I. nabyt však již po roce Fridrich Bojovný opět svých zemí (Gertruda, neř Fridrichova, zasnoubena nejstaršímu synu Václavovu Vladislavovi: naděje ve spojení zemí babenberských s korunou Českou).

1237 **U Cortenuovy** v Horní Italii j. od Bergama města lombardská poražena od císaře Fridricha. Tento žádá bezvýminečného poddání a odmítá prostřednictví papeže Řehoře IX., s nímž vešel nad to i v nový spor, udělil Sardinii levobokému synu Enziovi, který byl manželem Adelasie, dědičky jedné části ostrova, k němuž papežové činili nároky.

1239—1250 Boj císaře Fridricha II. s papežem Řehořem IX. († 1241) a Innocencem IV.

1241 Vpád Mongolův do střední Evropy.

Říši Německou uchránil před zhoubou mongolskou **král český Václav I.**, soustřediv síly své a spojencův svých (Fridricha Rak., Bernarda Korut., Bertholda, patriarchy aquil.) na hranicích rakouských, takže Tataři útoku se neodvážili.

1245 Papež Innocenc IV., byv přinucen opustiti Italii, svolal do Lyonu **církevní sněm** k rozsouzení sporu s císařem; císař Fridrich poznovu dán do klatby a prohlášen za zbavena královské i císařské důstojnosti.

1246—1247 **Jindřich Raspe**, lantkrabě durinský, zvolen Fridrichova, na hlavu poražen (u Ulmu nad Dunajem pod ústím Illery v nyn. Würtembersku), načež zemřel. **Durinsko rozděleno**: východní část připojena k Míšni, ze západní části utvořeno lantkrabství Hessenské.

1246—1256 **Vilém, hrabě holandský, druhým proti-králem.**

1246 **Rod Babenberkův vymřel**, když byl vévoda Fridrich Bojovný padl ve válce s Uhry. V dědictví uvázal se přes odpor cis. Fridricha II. králevic český Vladislav (sr. shora), po jehož brzké smrti (1247) přijal země ty v léno od Viléma Holandského Heřman Bá-

denský, druhý manžel Gertrudin, Když pak i tento vbrzku zemřel (1250), zvolen od stavův rakouských králevic český **Přemysl Otakar**, kdežto od stavův štyrských povolán král uherský **Bela IV.** Boj mezi soupeři urovnán prostřednictvím papeže r. 1254, kterým Bela zůstal v držení Štyrska, odstoupiv Rakousům severní část země (Püttensko a Traungavsko). (Kraňska zmocnil se vévoda korutanský Bernard, jak zdá se, se svolením patriarchy aquilejského. Sr. str. 200.)

1248—1249 Císař Fridrich II. bojuje v Italii nešťastně (Enzio u Fossalty j. od Modeny od Boloňských poražen a zajat. Zemřel v žaláři po 22 letech).

1250—1254 **Konrad IV.**

byl sice již r. 1236 zvolen v Němcích za krále, ale nyní nedovedl uhájit se proti Vilémovi Holandskému (bitva u Oppenheimu j. od Mohuče na l. bř. Dunaje), jenž po odchodu Konradově do Italie došel uznání všeobecného. R.

1254 zemřel **Albrecht**, hrabě tyrolský, jenž sjednotil téměř celé nyn. Tyrolsko v rukou svých (byl též fojtem v biskupství Tridentském a Brixenském). Dědicem stal se zeť jeho Menhard, hrabě gorický a markrabí istrijský († 1258). Synové toho: **Albrecht** (Gorice a Istrie) a **Menhard II.** (Tyrolsko). Tento nabyt též Korutanska a Kraňska, jsa spojencem Rudolfa Habsb. proti Přemyslu II. Otak. Synem a dědicem jeho byl Jindřich, manžel Anny Přemyslovny.

1256—1272 Meziviládí v Němcích. (Interregnum.)

Po smrti Viléma Holandského zvolen za krále od jedné strany knížat Alfons X., král kastilský, jenž však nikdy do Němec nepřišel, kdežto od strany druhé zvolený princ Richard Cornwallský († 1272) panoval pouze dle jména: **bezvládí a právo pěstní v říši Německé.** Proti zlovlí šlechty hledí města pojistiti se zakládáním **spolkův** (ve 14. stol. nacházíme je na vrcholu rozvoje. Viz **Hansa**).

1259 **Štyřané** vypudili Uhry ze země a povolali kr. českého **Přemysla Otakara** na pomoc.

1260 **Bitva na Moravském poli u Kressenbrunnu**: na hlavu poražení Uhři musili v míru bratislavském postoupiti Štyrska Přemyslu Otakarovi. Téhož roku odloučena od Rakouska Přemysla mezi Enží a Hausruckem a severně od Dunaje až k Velké Mhle a zřízeno z ní zvláštní vévodství „Horní Rakousy“ (Austria superior).

1269 Zemřel bezdětný vévoda korutanský Oldřich III. z rodu sponheim-ortenburského, ustanoviv za svého dědice (Korutany, Kraňsko a část marky Vindické) krále českého Přemysla Otakara, jenž se v dědictví ihned uvázal.

Správu království Obojí Sicílie vedl ve jménu nezletilého syna Konrada, Konradina, statečný Manfred, levoboký syn cís. Fridricha II., jenž pak na lichou zprávu o smrti Konradinově (tento byl vychován při dvoře bavorském) dal se v Palermě za krále korunovati (1258).

1266 Manfred padl v bitvě u Beneventa proti Karlu z Anjou, bratru krále franc. Ludvíka IX., jemuž udělil papež Kliment V. korunu Sicilskou v léno.

1268 **Konradin** v průvodu Fridricha Rakouského vypravil se do Itálie dobyt dědictví otcovského, ale byl v bitvě mezi Taglicozzem a Scurcolou sz. od jezera Fucinského **poražen a v Neapoli popraven.**

1282 **Sicilské nešpory:** na velkonoční pondělí tohoto roku počalo se vraždění Francouzů v Palermě a po celé ostatní Sicílii. **Petr Aragonský**, manžel dcery Manfredovy Konstantie, povolán za krále sicilského; Karlu z Anjou zůstalo pouze Neapolsko.

1273 Volba Rudolfa Habsburského za krále v Němcích:

Po smrti Richarda Cornwallského r. 1272 počalo se jednání o volbu nového krále bez ohledu na Alfonsa Kastilského. Knížata chtěla mít sice schopného, ale ne příliš mocného panovníka. Z té příčiny bylo i Ludvíkovi, vévodovi bavorskému a falckrabí rýnskému, upuštěno od koruny, kterou pak zjednatí hleděl **Rudolfovi, hraběti habsburskému** z Aargavska v nyn. Švýcarsku, kde byl fojtem jakož i v Lucernu, Glarusu a Curychu. Vedle toho byl lantkrabětem v Alsasku a Thurgavsku; po matce zdědil hr. Kyburské v Curyšsku. Hlásil se k straně staufovské, pro niž bojoval v Itálii. S králem Přemyslem Otakarem II. účastnil se výpravy proti pohanským Prusům. V zemi své chránil měst a obyv. venkovského proti zlovůli šlechty.

Jednohlasností při volbě docíleno tím, že hlas krále česk. Přemysla Otakara II., jehož Ludvík Bavorský byl úhlavním nepřítelem, byl neprávě přičten vévodám bavorským. [Panovníci čeští byli od dob knížete Vladislava I. v držení dvorského úřadu číšnického, odkudž jejich oprávnění k volbě, která v době zmatkův od vydání klatby na cís. Fridricha II. přešla výhradně do rukou tak zv. **kurfirstů**, držitelův čestných úřadů dvorských: 1. Arcib. mohučský (kancléř ř. Německé). 2. Arcibiskup trevirský (kancléř Burgundska). 3. Arcibiskup kolínský (kancléř Itálie). 4. Král český (číšnictví). 5. Falckrabí rýnský (trukasství). 6. Vévoda sasko-wittenberský (maršalství). 7. Markrabě braniborský (komornictví)]. Rudolf musil zavázati se kurfirstům k jistému obmezení moci tím, že nesměl udělovati lén říšských bez jednohlasného svolení kurfirstův, při čemž vyslovena zcela libovolná zásada, že všechna léna, odumřelá od vydání klatby na cís. Fridricha II. (1245),

HABSBUROVÉ A.

Rudolf Habsburský, král německý 1273—1291

Albrecht I., vévoda rak. a štyrský r. 1292, kr. německý 1298—1308, m. Alžběta, dc. Menharda Kornt. a Tyrol.

Hartmann
† 1281

Rudolf II., vév. švábský,
† 1290
m. Anežka, dc. Přemysla Ot. II.

Mathilda, m. Ludvík, falckr. rýnský.
Anežka, m. Albrecht Saský
Hedvika, m. Ota Branib.
Juta, m. Václav II. Český.
Klementina, m. Karel Martel Uh.

Rudolf, král český 1306—1307
1. m. Blanka, dc. Filipa IV., Franc.
2. m. Eliška, vdova po Václ. II. Česk.

Jindřich
† 1327

Leopold II.
† 1326

Albrecht II. Moudrý
1330—1359

Ota
† 1339

Rudolf IV. Zakladatel 1358—1365
m. Kateřina, dc. Karla IV.

Albrecht III.

Leopold III.

měla být pokládána za uprázdněná. (Tím upíráno Přemyslu Otakarovi právo na dědictví babenberské a sponheimské, stvrzené králi Vilémem a Richardem).

1273—1291 Rudolf Habsburský.

1. Úplného smíření se stolicí papežskou (Řehořem X.) docílil, vzdav se všech císařských práv nad státem Církevním a tím i snah Hohenstaufských na panování v Itálii. 2. V Němcích obnovil zemský mír, snaže se jm. o stavení pěstního práva a o vyhubení loupežného rytířstva (loupežné hrady v Durinsku, Francích a Svábsku pobořeny). Ve Svábsku snažil se nadarmo o obnovení moci vévodské, která od vymření Hohenstaufův přešla do rukou hrabat württemberských (Eberharda II.), markrabat bádenských a jiných stavův říšských. 3. Ve válce s králem českým Přemyslem Otakarem II. měly dobyté země z dědictví babenberského a sponheimského býti novým základem císařské moci, kterou Rudolf Habsburský hleděl zachovati v rodině své dědičně.

1274 Na sněmě v Norimberce vydána na Přemysla Otakara obsílka, která
1275 proměněna v říšský acht (v Augsburku) a v
1276 prohlášení války. Na straně Rudolfově v říši Německé hl. Ludvík Bavorský, Menhard II. Tyrolský a arcib. solnohradský, pak Uhři a šlechta ze zemí Otakarových. (V Čechách Vítkovci čili pánové z Rosenberka, v jejichž čele Závíše z Falkenšteina).

1276 Přemysl Otakar II., jsa sevřen se všech stran, donucen jest k míru na dunajském ostrově Kamberce: Rakousy, Štyrsko, Korutany, Kraňsko a Chebsko postoupeny Rudolfovi, Čechy a Morava uděleny Přemyslovi v léno. Kromě toho umluvena dvojitá svatba mezi syny a dcerami Otakara a Rudolfa, čímž chtěl tento zjednatí rodu svému naději i na dědictví české, kdyby vymřel rod Přemyslovcův.

Neshody o splnění učiněných smluv: Rudolf, nehledě k starodávným poměrům, mínil pokládati nyní Čechy za prosté příslušenství říše Německé, ano osvojiti si stálovou ochrannou moc nad vlastizrádnými pány českými jakožto svými sluzebníky. Z toho nová válka.

1278 Přemysl Otakar II. poražen a zabit v bitvě na Moravském poli u Suchých Krut (zrada Miloty z Dědic): Rudolf vtrhl Moravou do Čech, kde pání čeští postavili se proti němu. U Kolína došlo k smlouvě, dle které Rudolf podržel Moravu na pět let pod svým panstvím, a Čechy odevzdány ve správu Otovi Braniborskému, synu sestry Otakarovy a poručníku královice Václava, jemuž později dána Juta za manželku, kdežto Anežka zasnoubena Rudolfovi ml. (str. 203).

HABSBUROKOVÉ B.

Albrecht III.
Pratoc větve panující v H. a D. Rak.
1365—1395

Albrecht IV.
1395—1404

Albrecht V.
1404—1439
jako cís. II. od 1439. Kr. český a uherský.
m. Alžběta, dc. cís. Zikmunda Lucemb.

Alžběta,
m. Kazimír IV., kr. polský, † 1492. Ladisl. Pohrobek † 1457,
vév. rak., kr. uhér. a čes.

Jan Albrecht Alexander Zikmund

Vladislav II.
kr. český 1471—1516
kr. uherský od r. 1490

Ludvík II.,
kr. český a uherský
1516—1526
m. Marie Rakouská.

Anna † 1547

Ferdinand I. Zák. větve rakouské Zák. větve španělské m. Marie, Marie,
Karel V. Zák. větve rakouské m. Ludvík II. Uh. a Český.

Leopold III.
Pratoc větve panující v Štyr. Korut.,
Kraň., Tyrol. a Zem. Venk.
1365 1386

Vilém
† 1406

Leopold IV.
(Tyr. a Z. V. a po r.
1404 Štyr. † 1411)

Arnošt
(Od r. 1406 Štyrsko,
po r. 1411 Kor. Kraň.
a Ist. † 1424)

Fridrich IV.
(Tyr. a Z. V.
† 1439)

Fridrich V. 1424—1493
jako císar III. od r. 1439

Albrecht VI.
† 1463

Zikmund
1439—1489
† 1496

Maximilian I. spojil všechny země rakouské,
cís. 1493—1519

Filip Šiký † 1506,
m. Johanna Šleňá, děd. Aragonie,
Neapole, Sardinie † 1555.

Marteta,
1. m. Jan, inf. špan.
2. m. Filibert Savojský.

1282 Sněm v Augsburgu, na kterém s přivolením kurfirstův podělení Albrecht a Rudolf, synové císařovi; Rakousy, Štýrskem, Korutanskem a Kraňskem. Na žádost pak stavův rakouských a štýrských změněno (1283) ustanovení toto tak, že týkalo se jen Albrechta, kdežto ml. Rudolf měl obdržeti habsburské krajiny švábské (= Země venkovské čili Přední země Rakouské) a korunu císařskou. K tomu nedošlo, neb Rudolf ml. † 1290. Korutany uděleny dědičně a Kraňsko dáno v zástavu od Habsburkův **Menhardovi Tyrolskému** za pomoc ve válce proti Přemyslu Otakarovi.

1291—1298 **Adolf Nassavský** zvolen za krále přispěním arcib. mohučského Gerharda. Usiluje nabyti Míšně a Durinska a nesplňuje daných slibův, připravil se o přízeň některých kurfirstův (jm. arcib. Gerharda), od nichž za protikrále zvolen Albrecht Rakouský.

1298 V bitvě u **Göhlheimu** z. od Wormsu padl Adolf Nassavský, načež

1298—1308 **Albrecht I. Rakouský** dal se po druhé zvoliti za krále, aby napravil pochybnou volbu první. Snaže se obnoviti stará práva císařská, zavésti pevnější pořádek v říši a zvětšiti moc rodu svého (nároky na Durinsko a Míšeň), potkal se s odporem knížat.

1301—1302 Vzpoura duchovních kurfirstův a falckrabí rýnského zdolána a potrestána.

1303—1305 Albrecht ve spolku s Bonifácem VIII. snaží se přinutiti krále českého Václava II., aby zřekl se koruny Uherské a Polské. Vpád do Čech (Kutná Hora) skončil se neslavně odchodem. Mír s Václavem III.

1307 Albrecht způsobil, že zvolen byl syn jeho Rudolf králem českým, ale po brzké jeho smrti (1307) nadarmo pokoušel se zachovati korunu Českou svým synům (proti Jindřichovi Korutanskému).

1307 Lesní krajiny Švýcarské, Schwyz, Uri a Unterwalden, bažice po bezprostřední podřízenosti říšské, vzbouřily se proti nadvládě habsburské. (Branný, „věčný“ spolek vytvořily mezi sebou již r. 1291, hned po smrti císaře Rudolfa. Pověst o přísaze na hoře Rütli a o **Vilému Tellovi**. Fojtové habsb. Heřman Gessler a Beringer Landenberský.

1308 Albrecht zavražděn nedaleko hradu Habsburku na pr. bř. Aary při ústí Reussy od synovce Jana, jemuž prý chtěl otcovský podíl zadržeti. Jan uprchl do Itálie, kde ve vězení skonal.

3. Francie. (Sr. 175.)

1108—1137 **Ludvík VI.** řídil se radou opata Sugera. Pěče o pořádek a bezpečnost. Syn jeho

1137—1180 **Ludvík VII.**

ohrozil říši, dav se rozvésti s Eleonorou, dědičkou vév. Aquitanského a hrabství Poitou, která provdala se pak za Jindřicha II. Plantageneta, krále anglického a pána Normandie a Bretonska, jenž po otci měl hrabství Anjou, Touraine a Maine:

králové angličtí pány více než polovice Francie.

1180—1223 **Filip II. August**, syn předešlého.

1. Sporův o trůn v Anglii užil k dobytí největší části území anglického na půdě francouzské (bitva u Bouvines. Sr. 199.) 2. Křížová válka proti Albigenským (1209—1229) zjednala koruně hrabství Toulouské. (Albigenští, t. j. sekty tak nazvané dle krajiny Albigeois a města Alby v j. Francii. V jich čele Raymond IV., hr. toulouský. Válku vyhlásil Innocenc III. vůdcem křížákův Šimon Montfortský.) 3. Zřízení nejvyšší soudní dvůr, v němž zasedalo 6 světských a 6 duchovních **pairů** (pares). Stav městský zvelebován, universita v Paříži založena. 4. Podnikl výpravu křížovou do Palaestiny (sr. 191).

1223—1226 **Ludvík VIII.**

1226—1270 **Ludvík IX. Svatý.**

Za nezletilosti vedla správu říše energická matka králova Blanka Kastilská. Válka proti Albigenským skončena. K úplnému vyhlazení kacírství zřízeny soudy inquisiční, jež svěřeny Dominikanům.

1259 **Mír v Abbeville** v Pikardii nad Sommu:

Jindřich III. Anglický podržel Guyenne a Gascogne pod svrchovaností francouzskou a vzdal se práv na všechny ostatní državy ve Francii (viz shora). Moudrá správa říše. Vážnost královského soudního dvoru (**parlamentem** nazývaného) zvýšena; vedle pairův zasedají tu i učení právníci. Bratr králův **Karel z Anjou** pánem **Neapolska** (sr. 202). R.

1248—1254 a r. 1270 Ludvík IX. na výpravách křížových (sr. 193).

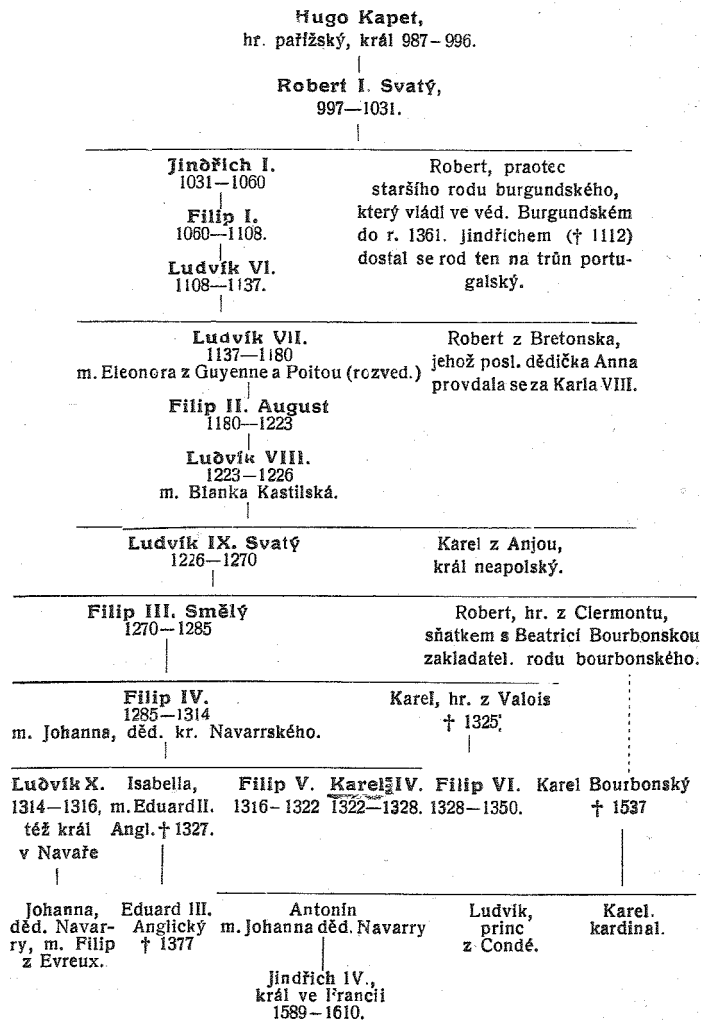
1270—1285 **Filip III.** pokusil se nadarmo o dobytí Aragonie.

1285—1314 **Filip IV. Sličný:**

1. Sňatkem s Johannou dostal se v držení Navarry a Champagne. 2. Angouleme získán a Lyon k říši připojen. 3. Válka s Anglií (1293—1303) vedena bez úspěchu: Guyenne musil opět vydati. 4. Snaha o podřízení duchovenstva pod moc světskou vedla k velkému sporu s papežem **Bonifácem VIII.** (bulla „Unam Sanctam“), jenž v Anagni vjv. od Říma přepaden a zajat. Po † Bonifácově (1303) dovedl toho Filip, že zvolen papežem Francouz **Kliment V., jenž přeložil sídlo papežské do Avignonu** v Provincii na l. bř. dolní Rhony nedaleko ústí Durance.

1309—1376 **Papežové sídlem v Avignoně** a v područí králův francouzských. Vážnost stolice papežské klesá.

KRÁLOVÉ VE FRANCII Z RODU KAPETOVA A.

1312 5. Rád templářský nesprávným způsobem zrušen a ohromný majetek jeho zabrán ve prospěch koruny (koncil ve Vienne nad Rhonem j. od Lyonu. Velmistř Molay pro domnělé kacířství upálen.) 6. Moc šlechty ztenčena povoláním stavu městského na sněm říšský (*états généraux.*)

4. Britannie.

(Sr. 175.)

1066–1154 Králové normanští.

1066–1087 **Vilém I. Dobytel**
dovršil podmanění Anglie, zabrav statky šlechty anglosaské a podělil jimi francouzské Normany. (Soustava lenní. 700 baronií a 60.000 statků rytířských.) V Anglii dvě národnosti a dvě řeči (francouzská a anglosaská); splynutí obou žvlů počíná se teprve Janem Bezzemkem — po ztrátě území anglického na půdě francouzské (řeč anglická).

1087–1100 **Vilém II.** Ryšavý, druhý syn Viléma Dobytela (starší Robert obdržel Normandii). Utlačovatel lidu i církve.

1100–1135 **Jindřich I.**, třetí syn Viléma Dobytela. Robert, vrátiv se z Palaestiny (sr. 190), nardarmo usiloval o korunu Anglickou. (Poražen 1106 u Tinchebray na s. Francie. Normandie připojena k Anglii.) Boj o investituru (Anselm, arcib. canterburský) skončen smírem. Mathilda, dcera králova, uznána po dlouhém odporu šlechty dědičkou říše, ale zasnoubena pak cizinci Geofroyovi, hraběti z Anjou (**Plantagenetovi**, tak nazv. dle rostliny „planta genista“, odznaku to jeho na přilbici).

1135–1154 **Štěpán z Blois**, synovec Jindřicha I., králem. Boje o trůn skončeny smlouvou, dle které syn Mathildin Jindřich uznán od Štěpána dědicem říše.

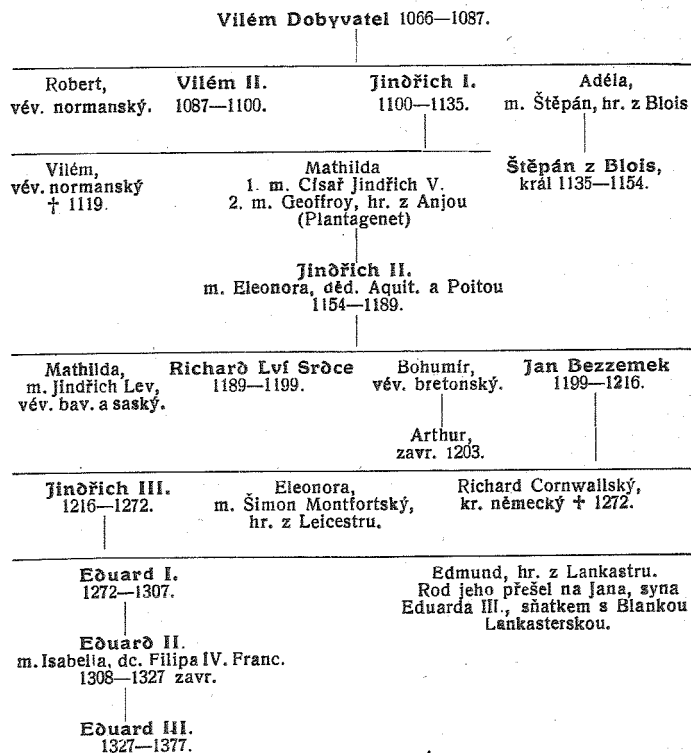
1154–1399 Králové z rodu Anjou čili Plantagenet.

1154–1189 **Jindřich II.** páнем více než polovice Francie (sr. 207). Mimo to

1171 učiněn počátek k dobytí **Irska**, a r. 1174 přinucen král skotský k přísaze vasalské. Konstitucemi clarendonskými (Clarendon na j. Anglie) chtěl Jindřich uvésti duchovenstvo v odvislost koruny, ale snaha ta zmařena odporem arcibiskupa canterburského Tomáše Becketa a papeže Alexandra III. Válka s Francií. Vzpoua synův.

1189–1199 **Richard Lví Srdce**, rytířský, ale blahobytu poddaných nehrubě dbalý panovník; v Anglii meškal jen dvakrát a to jen krátce.

NORMANŠTÍ KRÁLOVÉ V ANGLII A ROD PLANTAGENETSKÝ.

1189—1193 Richard Lvi Srdce účastnil se třetí výpravy křížové (sr. 191). Nepřítomnosti královny hleděl užiti bratr jeho Jan k nabytí koruny a král francouzský Filip August k dobytí zemí anglických ve Francii. Po návratu smířil se s Janem a jal se válčiti s Francií, kdež †, jsa raněn při obléhání hradu vzbouřeného šlechtice aquitanského. (O zajetí Richardově v Němcích sr. 192.)

1199—1216 **Jan Bezzemek**

zbavil se soupeře svého Arthura Bretonského, synovce svého, vraždou. To záminkou králi franc. Filipu Augustovi k válce, zvl. když i v Anglii král ukrutností svou vzbudil nespokojenost a s papežem se znepřátelil pro obsazení arcib. canterburského. Innocenc III. smířením pokoením se krále, jenž přijal Anglii a Irsko od papeže v léno za roční poplatek 1000 hř., a bouře domácí utišená vydáním privilegia zv.

1215 magna charta libertatum: 1. Svobodná volba biskupův. 2. Upraven poměr mezi králem a šlechtou, jm. na sněmeh, jimž příslušelo povolovati zvyšování daní, které byly přesně určeny. 3. Měštům staré výsady potvrzeny. 4. Stejná míra a váha v celé říši. 5. Soudnictví spořádáno (zápověď proti libovolnému zatčení). 6. Právo lesní. 7. Ustanoven výbor 25 baronův k dozoru nad vykonáváním privilegia (právo insurrekce).

Jan Bezzemek hledí se zbavití obmezení moci královské. Papež na jeho straně. Z toho nové bouře: šlechta nabízí korunu následníku trůnu francouzského.

1216—1272 **Jindřich III.**

podával se radám milcův, z čehož stálé bouře. R. 1258 působením svata králova Šimona z Montfortu, hraběte Leicesterského, (syna Š. z M., známého z války křížové proti Albigenkým), obmezen král radou šlechty (Oxfordské provise), čehož když nedbal, způsobil novou bouři, ve které poražen a zajat (1264 u Lewesu j. od Londýna). Šimon Montfortský v čele vlády; povoláním dvou rytířův z každého hrabství a dvou poslův z každého města položil základ k dolní sněmovně. Tím odvrátil od sebe vyšší šlechtu, která od něho odpadla. Brzo potom poražen od prince Eduarda v bitvě u Eveshamu nad Avonem, přítokem Severnu, jv. od Worcesteru, v níž padl, ale zařízení jeho trvala dále.

1259 **Mír s Francií v Abbeville** (sr. 207).

1272—1307 **Eduard I.**

Wales připojen k říši. (Od té doby korunní princové mají název princův waleských). Snaha o podrobení Skotska, kde po vymření Kennethovců (sr. 176) různé o trůn. 13 uchazečův. Eduard dopomohl k trůnu Janu Baliolovi, když tento uznal svrchovanost anglickou nad sebou. Později odepřel Baliol králi poslušnost, ale byl poražen (u Dunbaru v. od Edinburku 1296) a odveden do

zajetí. Povstání Skotův, v jichž čele nejprve William Wallace a po jeho smrti (odpraven v Londýně 1305) Robert Bruce.

5. Země normanské.

(Sr. 177.)

Dánsko.

1048—1375 **Estritovci.**

1157—1182 **Valdemar I. Veliký**, miláček národa. V boji proti Bodricům dobyl 1168 Rany a Arkonu rozbořil. Syn jeho

1182—1202 **Knud VI.** dosazoval v Meklenbursku domácí knížata a psal se „králem dánským a slovenským“. Bratr jeho

1202—1241 **Valdemar II.** Vítězný (manželkou jeho **Dagmar**, dcera kr. Přemysla Otakara I.) dobyl pobřeží baltského od Holštýna po Estonsko, ač jen na čas. Zákoník říšský sepsán. Po † Valdemara II. nepořádky v říši Dánské.

Norsko.

1151 Křesťanství upevněno založením arcib. Drontheimského.

1223 **Hakon V.** učinil konec rozepřím o trůn tím, že provedl u stavův dědičnost trůnu. Bergen prvním tržním městem Severu.

1262—1280 **Magnus VI.**

1. Zákoníkem říšským upevněn pořádek v zemi.
2. Zavedena nedílnost říše a posloupnost na trůně dle prvozenství.

Švédsko.

Za válek občanských mezi gothským a švédským domem panovnickým poklesla moc královská a zmohla se moc šlechty a duchovenstva.

1250—1365 **Folkungové na trůně.**

1279—1290 **Magnus I.** zavedl pořádek právní v říši.

6. Poloostrov Pyrenejský.

(Sr. 178.)

1086—1266 **Války křížové ve Španělsku**, jichž se účastnili též četní dobrovolníci z Francie a střední Evropy (na př. Leopold VI., vév. rakouský).

1086 **Válka sevillská:** křesťané poraženi nedaleko Salaky (sr. 178).

1147—1149 **Válka lissabonská a almerijská:** Lissabon, Almeria na j. pobřeží nyní. Španělska a Tortosa při dolním Ebru od křesťanův dobyty (Alfons I. Portugalský a Alfons VI. Kastilský).

1150 Vznik řádův rytířských: svatojakubský, al-kantarský a kalatravský.

1189—1196 **Válka kalatravská.**

1196 Křesťané poraženi na **polích Kalatravských** j. od Toleda od Mohadovcův (seky, která učila 1149 konec panství Morabethův v Marokku a ve Španělsku).

1212 **Válka toloská:** Mohadovci poraženi od křesťanův u **Tolosy** severně od horního Guadalquiviru, takže jejich nadvláda přestala býti uznávána i od emirův španělských.

1262—1266 **Válka granadská.**

Merinité, kmen arabský, jenž 1223 vyvrátil říši Mohadovcův, chtěli se pokusiti o obnovení vlády nad Španělskem. Mahmud II., emir granadský, dal však přednost Alfonsu X. Kastilskému, zavázav se mu poplatkem za pomoc proti Merinitům poskytnutou.

7. Slované západní a východní. Uhry.

a. Slované polabští a baltičtí.

(Sr. 179.)

1148 **Křížové tažení proti Bodricům a Luticům** návodem Bernarda Clairvauxského (sr. 191): v čele vév. saský Jindřich Lev a Adalbert, arcib. hamburský. Ve vojstě bisk. olomoucký Zdik a morav. kn. Ota, Vratislav a Svato-pluk. **Niklot**, kn. Bodricův, uhájil se chrabře bojuje.

1157 **Lutici** podmaněni úplně od markr. Alberta Medvěda (sr. 195). Brandenburg založen. Poněmčování Slovanův.

1160 † **Niklot** v boji proti Jindřichu Lvovi a spojeným s ním Dánům. Syn Niklotův **Pribislav** přijal křesťanství a stal se knížetem říše Německé. Rod jeho panoval v Meklenbursku do nedávna.

1170 Dánové podmanili osmi výpravami říši Ranskou, jejíž knížata stala se jejich vasaly.

1181 Bohuslav Pomořský uznán od cis. Fridricha Barbarossy za říšského vévodu, čímž Přední Pomořany navždy Polsku odcizeny (sr. 183). Od konce 12. a zvl. v stol. 13. usilovali **Dánové** o nadvládu nad přimořskými baltskými Slovy, kteří pak hledali opory v říši Německé, čímž zánik jejich národnosti urychlen.

b. Země české.

(Sr. 183.)

1100—1197 **Různice o trůn mezi Přemyslovci.** Následky: 1. Do sporů vkládali se císařové němečtí a osobovali si při tom práva na Čechy, která jim dle předších smluv nikdy nenáležela. 2. Moc knížecí byla otřesena, neboť v rozepřích mezi sebou musili se Přemyslovci ucházeti o přízeň úřednické šlechty, nechávali jí zvůli při správě země

1173—1178 **Soběslav II.**

ujímal se lidu proti zvůli úřednické šlechty (zván posměšně knížetem selským), která proto ochotně přijala knížete Fridricha, jenž v průvodu žoldnéřův německých do země vtrhl a Soběslava přemohl.

1178—1189 **Fridrich**

utiskoval lid daněmi, aby sehnal sumu peněz, slíbenou císaři Fridrichovi za uznání své důstojnosti knížecí. Obecné nespokojenosti užili velmoži a zvolili Konrada Otův Znojemského za knížete (1182). Vypuzený Fridrich utekl se do Němec.

1182 Císař Fridrich rovná v Řezně spor mezi Přemyslovci: Fridrich měl být opět knížetem v Čechách, kdežto Konrad Ota měl držeti **Moravu jakožto markrabství**, odvislé od císaře a nikoli od knížete českého.

1185 **Bitva u Loděnic** na Moravě vjv. od Krumlova: Poražený Konrad Ota uznal knížete Fridricha opět **veřejného toho sporu pouhý název markrabský**. (Vojům českým velel bratr Fridrichův Přemysl).

1187 Císař Fridrich pokouší se užiti rozepří mezi knížetem Fridrichem a jeho bratrancem biskupem pražským Jindřichem Břetislavem k tomu, aby biskupství pražské vytrhl z moci knížat českých a učinil z něho duchovní knížectví říše Německé. Úsilí toto minulo se účinkem. 1191—1197 Opětne různé o stolec knížecí (viz rodokmen na str. 182).

1197 Kníže Vladislav III. Jindřich sestoupil pro dobro vlasti dobrovolně s knížecího stolce a přijal v úděl od staršího bratra a soupeře svého Přemysla Moravu s názvem markrabství.

1197—1230 **Přemysl I.**, po německu nazýval se **Otakar**. Bojův o nástupnictví mezi Hohenstaufy a Welfy použil Přemysl k obnově nezávislosti Čech od říše Německé. Nejprv stranil Filipu Svábskému, od něhož přijal **korunu královskou**, pak Otovi IV. na žádost papeže Innocence III., který bulou potvrdil mu korunu královskou (1204) a konečně dopomohl Fridrichovi II. k trůnu.

1212 **Bulla sicilská císaře Fridricha II.**, vydaná v Basileji: 1. Králům německým nenáleží míchat se do voleb knížat českých, než mají přestati toliko na ztvrzení čili udělení léna. 2. Knížatům českým navrácen na všecky budoucí časy název královský (již 1204 od papeže Innocence III. bulou ztvrzený). 3. Jedinou povinností k říši Německé jest, stavěti 300 oděncův k cestám císařův do Říma, lze však panovníkům českým dle libosti se vyplatiti 300 hř. stříbr. K sněmům říšským měli býti povolováni, byly-li konány na blízkou hranic českých. 4. Císařové zřekli se práva udělovati investituru biskupům pražským a olomouckým, tak aby potom vykonáváno bylo od králů českých. 5. V náhradu za

pomoc válečnou dány jsou Přemyslovi v léno četné hrady a statky v Míšni a v hořejší Falci.

1216 Přemysl dal zvoliti či vyhlásiti na sněmě zemském prvorozence Václava za budoucího nástupce v království, čímž nastupování na trůn podle starešinského práva přestalo a nastupování dle prvorozenstva vešlo v obyčej. (Rozhorlení proto Děpoltici vystěhovali se ze země.)

Ztenčené důchody knížecí rozmnožiti v Čechách Přemysl a na Moravě Vladislav Jindřich **hromadným zakládáním měst** obyvatelstvem, z ciziny (hlavně z Němec) přistěhovalým, jemuž musilo domácím obyvatelstvo, zchudlé útlisky úřednictva, z podhradí a jiných vhodných míst ustoupiti. Přistěhovalé obyvatelstvo: 1. Bylo vymaněno z pravomoci úředníků zemských a postaveno přímo pod vrchní moc královskou. 2. Smělo spravovati se právními obyčejí, jaké byly v krajinách, odkud bylo přišlo. Tím bylo i vyňato ze zákonodárství zemského. 3. Dostalo rozsáhlých výhod ku provozování obchodu a průmyslu (= **práva městská**). Stejně doby počalo **osazování pomezího hvozdu** osadníky německými.

1230—1253 **Václav I.**

udatný, ale národu svému vychováním německým docela odcizený. V zakládání německých osad městských a vesnických se pokračuje o překot. Užívání jazyka německého dochází obliby též u šlechty, která hradům svým dává jména německá a dle nich se i nazývá. Turnaje do Čech zavedeny (Ojíf z Fridberka).

1237 Gertruda, dědička panství Babenberského, zasnoubena králevici Vladislavovi.

1241 **Mongolové**, pokusivše se darmo po bitvě u Lehnice nad Katzbachem v nyň. pruském Slezsku vtrhnouti župou Kladskou do Čech, udeřili Opavskem na Moravu, kterou zpusťovali a Vlárským průsmekem vtrhli na Slovensko. (Pověsti náleží vítězství nad Mongoly u Olomouce — Jaroslav ze Štemberka vůdcem.) Mezitím Václav sebral nové síly a, podporován jsa Fridrichem Rakouským, zabránil útoku Mongolův z Uher na Rakousy (sr. 200).

1246 Králevic Vladislav uvázal se po † Fridricha Bojovného v dědictví Babenberské, ale zemřel již roku potomního. (Sr. 200.)

1248—1249 Králevic Přemysl vzbouřil se proti otci, jenž vždy více v marnotratnosti si obliboval a milcům svým statky korunní rozdával a zastavoval. Válka skončila smírem. Přemyslovi bylo spokojiti se mark. Moravským.

1251 Stavové rakouští zvolili králevice Přemysla za vévodu, kdežto šlechta štyrská povolala do země krále uherského Belu IV. Z toho

1252—1254 válka mezi Čechy a Uhry, která skončila se narovnáním v Bratislavě, zprostředkovaným pap. Innocencem (srov. str. 201).

1253—1278 Přemysl II. Otakar,

postavy ušlechtilé, pilný v konání spravedlnosti, rozumný hospodář, milovník zevnějšího lesku, ostatně německým obyčejům oddaný v míře nemenší než otec a děd jeho. Statky korunní ze zástavy přes nechuť panstva vypláceny, a zakládání měst jakož i zalidňování pomezního lesa obyvatelstvem německým dovršeno, čímž uvedena druhá národnost do zemí českých, a tudy i spor o užívání jazyka českého a německého ve veřejném životě — osudný to dualismus národnostní pro ostatní věky. Zvelebování obchodu, průmyslu a blahobytu zemského vůbec.

1255 Výprava do Prus, již podnikl Přemysl Otakar k žádosti Innocence IV. Pohanští Prusové poráženi a velická část jich přijala křesť. V zemi dobyté založeno město **Královec**, jež Otakar odevzdal rytířům řádu německého (sr. 194). Sláva z tohoto tažení příčinou, že pomýšleno na to, zejména u dvoru papežského, aby na trůn německý postaven byl Přemysl Otakar a v rozvrácené říši zjednal pořádek. Nedošlo k tomu, měl v říši mnoho nepřátel.

1260 Štyráné vzbouřili se proti Uhrům a povolali za vévodu Přemysla Otakara. Válka z toho vzniklá skončila se

1260 **bitvou u Kressenbrunnu** na Moravském poli, v níž Uhři poráženi na hlavu. (18.000 padlo na bojišti, 14.000 utonulo v Moravě. Na straně Bely IV. Daniel Haličský, Boleslav Krakovský, ano i chán mongolský Burundaj. Vojska Belova 140.000 m., Otakarova 100.000 m.) V (druhém) míru bratislavském musili Uhři odstoupiti Štyrsko Otakarovi.

1265—1267 Válka s falckrabím Ludvíkem a bratrem jeho Jindřichem, vév. bavorským. Přemysl Otakar dobyl města Chebu a okolí (**Chebsko**), na něž si činil nárok jako na věno matky své Kunhuty Štaufovy (sr. str. 214).

1269 Přemysl Otakar dostal se v držení **Korutan** a **Kraňska** dle smlouvy, ujednané 1268 s bezdětným bratrancem Oldřichem, vév. korutanským († 1269).

1271—1272 Válka s Uhry. Přemysl dobyl Bratislavu a Nitry, porazil krvavě krále Štěpána V. za Mošoní mezi Litavou a Rabnicí. Uhři musili se zřítí všeho nepřátelství proti zemím Otakarovým.

1273 **Volba Rudolfa Habsburského za krále v Němcích** pomínutím hlasu krále českého. Z toho

1276 **první válka s Rudolfem Habsburským** a

1278 **druhá válka s Rudolfem Habsburským**. Přemysl Otakar porážen a zabit v bitvě na Moravském poli u Suchých Krut (sr. 205).

1278—1305 **Václav II.**

1278—1283 **Poručnickování Oty Braniborského.**

Ota Braniborský užil poručnictví k hrubému obohacení, opíraje se o žoldnéře z ciziny přivedené a o německé obyvatele měst královských, dychtící nabýti práv v řízení záležitostí zemských. Václav vězněn na Bezděze a pak **odvezen do Brandenburku**. (Kunhuta, matka Václavova, uprchla z Bezděze na Moravu a vešla pak v tajný sňatek se Závišem z Falkenšteina, někdejším odbojníkem proti králi Otakarovi.) Vzpouza českého panstva. Císař Rudolf způsobil narovnání (1281), dle něhož správa země v čas nepřítomnosti Otovy dána do rukou biskupa **Tobiáše** 1281—1282. Neúroda, hlad a mor v Čechách.

1283 Dvanáctiletý Václav, propuštěn byv z moci Otovy, upadl v nové

1283—1288 **poručnickování Záviše z Falkenšteina**, jenž jako otcím a nejv. hofmistr spravoval zemi ve jménu králově. Záviš a přátelé jeho obohacovali se na ujmu koruny, z čehož nová bouře v zemi. Když pak Záviš, pojav po smrti Kunhuty, zemřel r. 1285, za manželku Juditu, sestru uherského krále Ladislava IV., působením císař. Rudolfa od dvora byl vzdálen a zabýval se záměry králi nepřátelskými, byl zajat (1288) a pak sťat (na Hluboké ssz. od Budějovic 1290). Od r.

1288 Václav rozvíjí znamenité vlohly své: Pokoj a bezpečnost pojištěny, důchody korunní zvelebeny. (Dolování na vrcholu svém. Ražen dobrý a stálý peněz, **stříbrný groš** český 1300). Přebytky vynakládány na zvelebování ústavů duchovních a na pěstování věd a umění. (Umysl Václavův, založiti vysoké učení, nezdařil se pro řevnivost panstva proti duchovenstvu.) Lesk dvora královského.

1289 Kazimír, kníže bytomský, maje rozepře s bratry, dal se pod ochranu a v léno koruny České. Příkladu toho následovali 1291 i druzí tři jeho bratři: kn. ratiborský, opolský a těšínský.

1291 Václav, povolán byv na **velkoknížecí stolec polský**, uvázal se v Krakovsko a po přemožení Vladislava Sieradzského r. 1292 i v Sandomeřsko.

1298 Cheb a Míšeň dány Václavu II. v zástavu za pomoc, kterou poskytl Albrechtu Rakouskému proti Adolfu Nassavskému (sr. 206).

1300 **Václav povolán za panovníka Velkopolska**, o něž po† Přemysla Václava Velkopolského (1296) strhly se tuhé boje mezi Piastovci. Václav přijal Velkopolsko z ruky Rejčky, jedině dcery Přemyslavovy, již pojal

za manželku, a dal se v **Hnězdně korunovati za krále polského.**
Šestý pokus o založení velké říše západoslovanské
(sr. 183).

1301 Po vyměnění rodu Arpádova přijal Václav II. nabízenou mu korunu Uherskou pro syna svého Václava (12letého), kterého s vojskem do země uvedl. (V čele přívrženců Václavových velmož slovenský Matouš Čák, župan trenčanský.) Chráněncem papežův Karel Robert z Anjou musil utéci do Chorvat. Králevic Václav korunován v Stol. Bělehradě na krále Uherského. Spojení zemí českých, polských a uherských protivilo se císaři Albrechtovi, jenž tudíž vešel ve spolek s papežem Bonifácem VIII., který korunu Uherskou i Polskou bral pod svou ochranu. (Vladislav Lokietek v Římě. Sr. 184.) Válka s císařem Albrechtem, papežem a jejich spojenci.

1304 Václav II., znamenaje vrtkavost u věrnosti pánův uherských, odvezl královici Václava i s korunou uherskou do Čech. Tehda Matouš Čák, jemuž hrad Trenčín a celá župa trenčanská dostala se odměnou od Václava III., přestoupil na stranu Karla Roberta.

Král Albrecht vtrhl do Čech a oblehl Horu Kutnou, ale bitvy s Václavem se neosmělil a odtáhl spěšně a se škodou ze země.

1305—1306 **Václav III.**, jiných rozmarilý a malátný, upustil od velkých záměrů svého otce. S Albrechtem učinil mír (Chebsko a Míšeň mu vráceny) a korunu uherskou odevzdal Otovi, vév. bavorskému. Proti Ladislavu Lokietkovi, jenž se byl zatím Polska zmocnil, odhodlal se Václav k výpravě teprve po mnohém naléhání svých rádcův (hl. Konrada, opata Zbraslavského), ale byl na cestě do Polska **zavražděn úkladně v Olomouci** (4. srpna).

c. Polsko a Halič. (Sr. 185.)

1139—1300 Malátnost říše Polské.

Zákon starešínský a s ním spojená soustava úředná měly pro Polsko neblahé následky: 1. Říše Polská rozdrobila se na četná a mezi sebou nesvorná úředná knížectví. 2. Úředná knížata hleděla vymknouti se z poslušnosti velkých knížat krakovských a o století velkoknížecí vedla ustavičné boje. 4. Knížata dolnoslezská odcizila se záhy národu svému, vcházejíce v přátelské svazky s králi německými, jichž pomoci se často dovolávala. K poněmčení Slezska přispělo pak zejména zakládání městských a vesnických osad, při čemž „knížata Jindřich I. a Jindřich II. (sr. 184) ani nepřestávali na zakládání nových vsí v lesích, nýbrž prodávali i staré vsi vyobcováním posavadního obyvatelstva osadníkům německým“. A Jindřich IV. dokonce, zřeknuv se všeho svazku s Polskem, přijal zemi svou v léno od krále německého.

1226 Konrad, kníže mazovský a kujavský, povolal proti pohanským Prusům **řád rytířův německých** (sr. 194) a dal jim krajinu Chelmskou. Za 50 let Prusové úplně podmaněni a pokřtěni (sr. 218). Hromadné uvádění osadníků německých do země.

1240 **Vpád Mongolův do Polska.** Poláci poraženi u Chmielnika, v gub. Radomské; Krakov spálen.

1241 **Knížata slezská poražena od Mongolův u Lehnice** na místě, kde nyní ves Wahlstatt, Jindřich II. Pobožný, vkn. Vratislavsko-Krakovský, padl.

1241—1279 **Boleslav V. Stydlivý**, úřední kn. sandoměřský, velkým knížetem. Vrchní vláda nad úředními knížaty neměla váhy. Hašteření knížat, drobení úředlův. Kolonisace německá pokračuje, živel německý se vzmáhá.

Po smrti Boleslava Stydlivého nastaly nové boje o století velkoknížecí, jež opakovaly se po Leška II. (1279—1288) a dospěly vrcholu po Jindřichu IV. (1289—1290).

V čase tom od jedné části šlechty malopolské **povolán král český Václav II. za velkoknížete.** (Sr. 219.)

1300 **Král Václav dal se v Hnězdně korunovati za krále polského.** Po smrti jeho

1305 zmocnil se trůnu Polského **Vladislav Lokietek**, kníže sieradzský.

Halič,

t. j. východní polovice býv. král. Haličského, byla úředním knížectvím ruským.

1052—1199 **Rostislaviči** (Rostislav, pravnuke Vladimíra Velkého).

Za Vladimírka († 1153) a syna jeho Jaroslava Osmomysla († 1187) zlatá doba Haliče. Sídlem knížat **hrad Halič** nad Dněstrem, dle něhož i celé knížectví nazýváno. Vladimírem, nehodným synem Jaroslavovým, vymřel rod Rostislavičův.

1199—1337 **Romanoviči.**

1199—1205 **Roman**, kníže vladiměřský, povolán za pána Haliče. Slavný panovník, dobyl i Kijeva a zval se samovládcem veškeré Rusi. Zůstavil dva nezletilé syny, **Daniela** a **Vasilka**, z čehož velké zmatky v Haliči i ve Vladiměřsku. Haliče zmocnili se na čas i Uhři (Innocenc III. udělil 1214 Kolomanovi, synu Ondřeje II., titul krále haličského a vladiměřského, jehož pak jali se užívatí také králové uherští).

1229—1264 **Daniel** dostal se k panství v Haliči, kdežto **Vasilko** podržel Vladiměřsko.

1241 **Halič zpuštěna od Mongolův.**

1260 Vyjednávání s Innocencem IV. o spojení církve východní a západní. Daniel přijal od papeže důstojnost královskou. Z toho válka s Mongoly: Daniel přinucen k poplatku, vojenské pomoci a musil zřít se spolu s papežem.

d. Rusko a Litva.

(Sr. 186.)

1054—1169 **Kijev sídlem velkých knížat.** O stolec velkoknížecí vedeny stále boje mezi nesvornými úředními knížaty. Z nepořádků těchto těžili turečtí Kumaní (Polovci), zaujávši sídla Pečeněhů.

1113—1125 **Vladimír Monomach**, vnuk Jaroslávův, velkým knížetem. Vítězné boje proti Polovcům. Pokoj v říši obnoven, vzdorná úřední knížata držena na uzdě. Sepsány první letopisy ruské (připisují se snad mylně Nestorovi). Po † Vladimírově staré nepořádky obnoveny.

1169 Ondřej Bogoljubský, kníže suzdalský, dobyl Kijeva a přenesl sídlo velkoknížecí do **Vladiměre nad Kljazmou**, vsv. od Moskvy. Kijev stal se pouhým úředním knížectvím.

1169—1327 **Vladiměř (nad Kljazmou) sídlem velkých knížat.**

1224 Knížata ruská poražena od Mongolův nad řekou **Kalkou** při moři Azovském. (V čele Rusův kn. Mstislav Mstislavič Haličský.)

1237 **Chán Batu vtrhl** Rjazaňskem na Rus: velký kníže padl v bitvě nad ř. Sití v nyn. gub. Tverské. Moskva, Vladiměř nad Kl., Kijev a j. města pobořena. Knížata ruská od Dněpru na východ musila se pokořiti chánu Zlaté (Kypčacké) Ordy, sídlícímu nad dolní Volhou v Saraji.

1237—1481 **Rusko pod nadvládou Mongolův.**

Litva.

Litevští kmenové na baltském pobřeží bydlící upadli v 13. stol. v porobu **řádu rytířů německých** (sr. 221) a ř. rytířův **Bratří mečových** (zváni též rytíři Krista). Tito zmocnili se Kuronska, Estonska a Livonska, onino Prus. Řádové oba byli původu německého a jali se zemi poněmčovati.

Litvany nitrozemské spojil v jednu říši Ringold (zemř. r. 1240). Syn jeho

1240—1263 **Mendog Mindov**

šířil panství na území ruském, nájezdy Mongolův zeslabeném, dobyv Vitebska a Smolenska. Snahy jeho o zavedení řádův křesťanských potkaly se s velkým odporem a byly bezvysledny.

e. Uhry.

(Sr. 186.)

Po † Kolomanově (1114) nastaly dlouhé rozepře nejprv mezi potomky Kolomana a jeho bratra Almoše, pak mezi Almošovci samými. **Následky:** 1. Rekové vkládali se do rozepří těchto na úkor Uher (zabrali Srēm a Dalmatii). 2. Benátčané zmocnili se Zadru. 3. Polovci a Pečeněhové pustošili Sedmíhradsko. 4. Šlechta obohacovala se statky korunními a vytrhovala se vždy více z poslušnosti, uvouzíc při tom lid v tužší poddanství. — Do zpusťšených krajín sedmíhradských (Sibiňské a Bystřické) uvedeni jsou od Geysy II. osadníci němečtí. (Stejně doby vzaly počátek i osady německé v stolici Spíšské.)

1173—1196 **Bela III.**,

panovník výtečný. Země uvedena v pořádek, důchody korunní zvelebeny. Rekům odňaty Dalmatie a Srēm (1180—1182) a na Benátčanech dobyt Zader (r. 1181).

1196—1204 **Emerich**, syn Bely III.

Stálé spory s bratrem Ondřejem, jenž zmocnil se Chorvátska a Dalmatie jakožto údělu.

1202 Benátčané zmocnili se pomocí křižákův **Zadru** (sr. str. 192).

1205—1235 **Ondřej II.**,

panovník marnotratný a dobrodružný. Výprava do Palaestiny minula se účinkem (sr. 193), taktéž nezdaril se pokus o uvedení syna krále Kolomana v panování nad Haličí (sr. 221). V Bosně válčeno proti Bogomilům, sektě, která rozšířila se z říše Byzantské hl. mezi Slovany balkanskými.

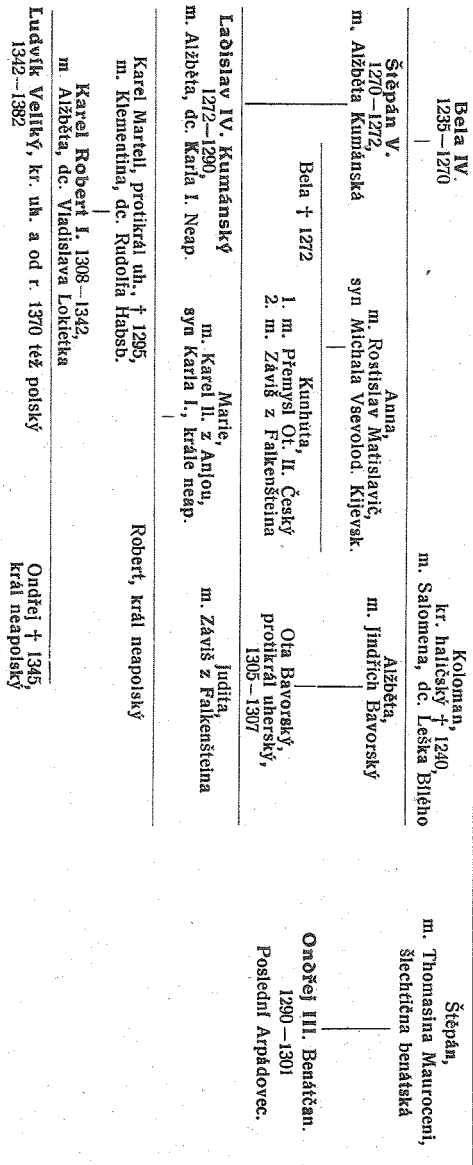
Nepořádky v zemi příčinou velké vzpoury zemanstva, v jehož čelo postavil se králevic **Bela**. Válka mezi otcem a synem urovnána prostřednictvím legata papežského, načež

1222 **vydána zlatá bulla:** 1. Odcizené neb bez zásluh darované statky korunní měly býti vráceny. 2. Sněmu zemskému (magnati a zemani), jenž má býti svolán aspoň jednou v roce, náleží povolovati berně a hotovost zemskou. 3. Soudnictví a mincovnictví upraveno. 4. Udělování županství a jiných úřadův dědičně zakázáno. 5. Právo insurrekce v případě, že by král porušil ustanovení v zlaté bullě uvedená.

1235—1270 **Bela IV.**

1239 Kumanům (král Kuthen), prchajícím před Mongoly, poskytnuto v Uhrách útočiště.

1241 **Mongolové pod Batuem vpadli do Uher:** Bela IV. poražen nad ř. **Slanou**, pobočkou Tisy z pr. bř., načež všechny země uherské popleněny.

ARPÁDOVCI A ROD ANJOU V UHRÁCH.

Onďřej II.
1205—1235.

1242 Smrt čingischana Oktaje a rozepře o nástupnictví přiměly Batua k návratu do Asie.

Pořádání říše a uvádění německých osadníků do zpuštěných krajín, zejména na Slovensku od Bratislavy po Bardijov. (Brašovsko v Sedmíhradsku osazeno Němci již za Ondřeje II.)

1246 Válka s Fridrichem Rakouským, jenž v **bitvě nad řekou Litavou** poražen a zabit.

1251 Bela IV. povolán od šlechty štyrské za vévodu, což vedlo k válkám s Čechy (sr. 217).

1260 Bitva u Kressenbrunnu (sr. 218).

1270—1272 **Štěpán V.**, syn Bely IV.

1272—1290 **Ladislav IV.**, syn předešlého.

upadl v nenávisť šlechty pro náklonnost ke Kumanům (sr. 224). Zmatky v říši: Ivan Kysecký zmocnil se panství nad krajinou při jezere Neziderském, Maťo uš Čák vládl na Slovensku. Po zavraždění Ladislavově

1290—1301 **Ondřej III.** králem. **Poslední Arpádovec.**

Proti němu, poněvadž pocházel z nerovného manželství, (sr. 224), zdvihl nároky na korunu Uherskou král něm. Rudolf I. (Bela IV. za vpádu mongolského podával se v manství císaři Fridrichu II., když by mu přispěl ku pomoci), který udělil Uhry svému synu Albrechtovi, papež Karlu Martellovi Neapoiskému a když r. 1295 zemřel, synu jeho Karlu Robertovi. Albrecht přemožen, Karel Robert udržel se jen v Chorvatsku.

1301—1304 **Králevec český Václav v Uhrách** (sr. 220). Po odvedení jeho z Uher nabyl za krátko

Karel Robert všeobecného uznání za krále. (Nápadník trůnu Ota, vév. bavorský, opustil zemi r. 1308).

1308—1382 Králové z rodu anjouského.

8. Země balkanské.

a. **Říše Byzantská.**
(Sr. 187.)

1057—1204 Komnenové.

Za prvních Komnenův úpadek říše: Slované se bouřili, Malá Asie stala se kořistí seldžukovských Turkův, Pečeněhové a Kumani vpadli do Zádunají, a Normani, opanovavše Dolní Itálii, znepokojoval i břehy balkanské.

1081—1118 **Alexius I.**, statečný panovník, povznesl říši z úpadku. Pořádek v zemi, blahobyť. Sr. 190.

1143—1180 **Manuel I.**

Vynikal osobní udatností a zjednal říši velké moci, vkládaje se ve spory uherské (zde nabyl Srěmu a Dalmatie. Sr. str. 223), srbské a italské. Nezletilý syn jeho Alexius II. (1180—1183) byl svržen a zavražděn od strýce

svého Andronika (1183—1185), jenž pro ukrutnost a příslostnost návodem **Isáka Angela**, příbuzného Komnenův, svržen od luzy a umučen.

1185—1195 **Isák II. Angelos**, panovník zženštilý.

1186 Bulhaři vyprostili se z poddanství byzantského.

1195 Isák II. svržen a oslepen od bratra svého Alexia III.

1195—1203 **Alexius III.** (Sr. 192.)

1204—1261 Císařství Latinské.

Balduin Flanderský povýšen za císaře. Vládl nad Thrákií. Pobřeží od Dubrovníka po Bosporus s Moreou a ostrovy dostaly se **Benáťčanům**. Jim náležely též 3 okresy v Cařihradě a výhradně právo obchodu. O ostatek říše podělili se nejpřednější vůdcové výpravy pod rozličnými manskými tituli. (Království Solunské markraběte montferratského Boniface, vévodství Athenské, knížectví Achajské a j.). Nespokojenost lidu, jenž nemohl se spřátelit se zřízením lenním a s obřady latinskými, násilně mu vnucovanými, nevěrnost vasalův a vznik panství řeckých **zárodkem úpadku říše**. Panství řecká byla: Knížectví Epirské (zakl. Michal Komnenos), císařství Trapezuntské (zakl. Alexius, vnuk Andronika I., trvalo 1205—1461), císařství Nicaejské (zakl. Theodor Las-karis, zeť Alexia III.).

Císařství Latinské.

1204—1205 **Balduin I.** Zemřel v zajetí bulharském.

1205—1216 **Jindřich**, bratr Balduinův, vládl moudře. Mír s Bulhary.

1216—1219 **Petr z Courtenay**, příbuzný předešlých, upadl na cestě do Řecka v zajetí, v němž zemřel. Po dvouletém bezvládlí zvolen bratr jeho

1221—1228 **Robert z Namuru**, jenž o říši se nestaral.

1228—1237 **Jan Briennský**, bývalý král jerusalemský.

1237—1261 **Balduin II.** syn Petra z Courtenay, vládl málomocně, až konečně vypuzen.

1261—1453 **Palaiologovci**

Císařství Nicaejské.

1205—1222 **Theodor Las-karis** vládl z počátku pouze nad 3 městy, však časem opanoval celou západní polovici Malé Asie. Zeť jeho

1222—1255 **Jan Vataces** zmocnil se ve spolku s Bulhary Epiru a říše Solunské (Makedonie a Thessalie).

1255—1259 **Theodor II.**, syn předešlého, zůstavil po sobě nezletilého syna Jana, jemuž od šlechtů ustanoven za poručníka **Michail Palaiologos**, potomek starého šlechtického rodu řeckého. Tento spoléhaje na lid a na vojsko dal se 1260 provolati za císaře, načež spojiv se s Janovany

1261 **dobyl císařství Latinského.**

v obnovené říši Byzantské.

b. Bulharsko.

(Sr. 188.)

1018—1186 **Bulharsko pod nadvládou řeckou.**

1186 Udatní bratři, **Asěn a Petr**, vyprostili Bulharsko ze jha řeckého a prohlásili se **cary bulharskými** sídlem v **Trnově**. Za rozbrojů mezi bojary byl Asěn 1195 zavražden a rok později i Petr. Nastoupil třetí bratr

1196—1207 **Kalojan**,

jenž na Recích dobyl vnitřní Makedonie s Ochridem a od papeže Innocence III. přijal korunu král. Latinové považovali jej za usurpatora provincií byzantských, ale

1205 v bitvě u Adrianopole čís. lat. Balduin poražen, zajat a popraven. Brzo potom Kalojan zavražden při obléhání Solunu, načež zmocnil se trůnu sestřenec jeho

1207—1218 **Boril**, před nímž dědic trůnu, Jan Asěn, syn cara Asěna, prchl na Rus. Války s Latiny, později mír. R. 1218 Boril od Jana Asěna v Trnově obležen, zajat a oslepen.

1218—1241 **Jan Asěn II.**

povznel říši na vrchol moci: Bulharsko dotýkalo se opět tří moří, Černého, Aegejského a Adrijského. Po smrti Asěnově úpadek říše. Vnitřní rozbroje příčinou, že

1280—1295 **Mongolové**, ve Valašsku kočující, uvedli Bulharsko pod svou nadvládu, z níž vyproštěno bojarem **Theodorem Svetoslavem**, který je přivedl opět k pořádku a moci.

c. Srbsko.

(Sr. 188.)

1159—1367 Rod Nemanjův.

1159—1195 **Štěpán Nemanje**,

rodem z Dukly v župě Zetské, položil základ k sjednocení státu Srbskému. Řekům odňal pomorí Adrijské s Kotorem a Skadrem a mnohé krajiny v porčí Moravy. Přátelské a obchodní smlouvy s Dubrovcany. **V Bosně** stal se r. 1180 **Kulin** banem, jenž zemi z odvislosti Srbska vytrhl.

1195 Štěpán vzdal se vlády, uchýliv se do kláštera Chilandarského na hoře Athosu, který vystavěl. Syn jeho

1195—1227 **Štěpán Prvověnčaný**, sídlem v Rase (nyní Nový Pazar),

1217 dosáhl koruny královské od papeže Honoria III. R.

1222 korunován po druhé dle obřadu řeckého od bratra **Sávy**, prvního arcib. srbského, jenž zřídil zemskou hierarchii a staral se o povznesení duševního vzdělání.

1280—1321 **Stěpán Uroš II.**, příjímá **Milutín**, sídlem v Prizrenu, dobyl Albanie a sev. Makedonie a získal na čas i Bosnu. Dobyť Bulharska zabráněno zakročením Mongolův.

d. Bosna.

1180—1204 **Kulin**

neodvislým banem (viz 227). Obchodní smlouva s Dubrovčany privilejem jim daným r. 1189, jež jest nejstarší zachovanou listinou jihoslovanskou. Sekta Bogomilův, podporovaná Kulinem, se vzrývá. Doba Kulinova jest Bosňanům dobou zlatou. V druhé polovici 13. století upadla Bosna v závislost Uher a na čas i Srbska.

9. Země asijské a africké.

(Sr. 189.)

1202—1227 **Temudžin**, velký chán mongolský (**Čingischán**), byv povolán od císaře Jižní Číny proti Tatarům (sr. 167), tyto sice porazil, ale pak Jižní Čínu sám si podmanil, načež vyvrátil říši tureckých Chovaresmovců (sr. 189), opanoval západní krajiny asijské s Kavkazskem a vrhl do Rus, kde

1224 knížata ruská poražena nad ř. Kalkou (sr. 222).

1227—1241 **Oktaï**, nástupce Temudžinův, zmocnil se Číny až po Jang-tse-Kiang. Bratrovce jeho **Batu** vyslán na výboje do zemí západních.

1237—1240 Mongolové podmanili si Rusko.

1240 Vpád Mongolů do Polska.

1241 Bitva u Lehnice.

1241 Vpád Mongolů do Moravy a do Uher (bitva nad ř. Slanou).

1242 Smrt Oktajova přiměla Batua k návratu. Rozepře o nástupnictví.

1256—1290 **Kublaj** čingischánem.

1258 Chalífát Bagdádský vyvrácen a tím učiněn konec duchovnímu středisku islamu. Podmanění Číny dokonáno po patnáctiletém boji. **Peking** sídlem velkých chánů.

1264—1368 **Čína** pod nadvládou mongolskou. Kublaj hledí se s lidem svým přizpůsobiti vzdělanosti čínské, o zvelebení Číny stará se otcovsky, vynikající mužové povoláváni ke dvoru (mezi nimi Benátčan Marco Polo, přítel a životopisec velikého chána).

Po smrti Kublajově rozpadla se veleříše Mongolská v následující chanaty: 1. **Kipčak** čili **Zlatá Orda** nad Volhou. 2. **Nogaj** při moři Černém a Chvalinském. 3. **Čagataj** v zemích turanských a v Turkistanu. 4. **Iran**, k němuž náležely také části Malé Asie a Syrie. 5. **Čína**.

V Africe vyvrácena říše egyptských Fatimovců **Saladinem**, synem Ejubovým (sr. 191). Ejubovci podlehlí 1250 tureckým **Mamelukům** (1250—1517). V Marokku vzniklo

1070 panství Morabethův (sr. 178), jež 1149 vyvráceno Mohadovci (sr. 213). Tito podlehlí 1223 Merinitům, jejichž panství rozpadlo se ve 13. stol. na Magrab (Marokko) — 1550; Tlemsen čili panství Zianovců (Alžír) — 1516 a Tunety pod žezlem Abuhafců — 1518.

IV. Od konce válek křížových až po objevení Ameriky (1291—1492).

1. Německo.

(Sr. 206.)

1308—1313 **Jindřich VII., hrabě lucemburský**, zvolen za krále. Rodem byl více Francouz než Němec. Soupeřem při volbě byl mu **Fridrich Rakouský**, jehož volbu zamezil hl. kurfirstové duchovní, nechtějce dopustiti nové dědičnosti důstojnosti císařské. Těž **Filip IV.** Francouzský ucházel se o zvolení bratra svého **Karla z Valois**.

1309 **Lesním krajinám švýcarským** potvrzena **bezprostřední podřízenost říšská** bez ohledu na nároky domu habsburského ke krajinám těm (sr. str. 206).

1310 Syn **Jindřichův Jan** zasnouben ve Špýru s **Eliškou Přemyslovnou** a uveden do Čech, odkud bylo **Jindřichovi Korutanskému** uprchnouti.

1310—1313 **Jindřich VII.** vypravil se do Italie, chtějce obnoviti panství císařské. Po tuhých bojích v Italii horní a střední došel korunování v Římě (1312) od legata z Avignonu vyslaného; ale když udeřil i na Neapolsko, stojící pod ochranou stolice papežské, byl dán do klatby. Náhlá smrt císařova předešla další spory. Od jedné strany kurfirstův zvolen nyní za krále německého

1314—1347 **Ludvík, vévoda bavorský**, kdežto od strany druhé

1314—1330 **Fridrich Sličný, vévoda rakouský**.

1314—1325 válka o korunu. Na straně bavorské král český **Jan** a lesní krajiny švýcarské, jimž **Ludvík** potvrdil nezávislost od Habsburkův. **Fridrichovi** pomáhá uherský král **Karel Robert**.

1315 **Leopold**, udatný bratr **Fridrichův**, poražen od Švýcarův na hlavu u **Morgartenu**, svalu horského s. od Šchwyzu. Po bitvě ztvrdily Lesní krajiny švýcarské svůj „věčný spolek“ úmluvami v **Brunnen** u při jez. **Vierwaldstättském**. V pol. 14. stol. náleželo ke spolku Švýcarskému osm krajin: **Schwyz**, **Uri**, **Unterwalden**, **Luzern**, **Curych**, **Glarus**, **Zug** a **Bern**.

1322 **Bitva u Mühlendorfu** nad **Innem** jv. od **Landshtutu**: **Fridrich** poražen a zajat od **Ludvíka** a

uvězněn na hradě Trounsnici v Horní Falci nad ř. Přimdou nedaleko hranic českých. Bratra jeho Jindřicha odvedl král Jan na Křivoklát sz. od Berouna. Znepřátelení s papežem a s králem českým Janem (Markr. Braniborského, uprázdněného vyměněním rodu askansko-anhaltského, neudělil Ludvík, jak slíbil, králi Janu, nýbrž nejst. synu svému Ludvíkovi (1323), který je pak zaměnil za Bavorsy s bratry svými Ludvíkem Římanem a Otou) přimělo konečně Ludvíka k smlouvě s Fridrichem (1325), kterou umluveno společné panování, ač skutkem ponechán Fridrichovi jen pouhý titul královský († 1330).

V Itálii pokoušel se Ludvík obnoviti císařskou moc, což vedlo ke sporu s papežem Janem XXII., jenž proto naň vynesl klatbu. Ludvík přitáhl do Itálie, dal se 1328 v Římě od šlechty korunovati a způsobil, že zvolen Mikuláš V. protipapežem. Klatba papežská minula se v Němcích na ten čas účinkem, ale i úspěchy Ludvíkovy v Itálii neměly trvalého výsledku. R.

1335 zemřel věv. korutanský Jindřich, bývalý král český. **Korutany a Kraňsko** dostaly se Habsburkům (sr. 206) kdežto **Tyrolsko** podržela dcera Jindřichova Marketa Maultasch provdaná za Jana Jindřicha, syna kr. českého Jana

1338 **Na sjezdě kurfirstův v Rhense** na l. bř. Rýnu vyhlášena zásada, že řádně zvolenému králi německému přísluší hodnost císaře římského i bez potvrzení (korunování) papežského.

1341 Marketa Maultasch zapudila od sebe Jana Jindřicha a nedbajíc klatby papežské vešla v manželství s Ludvíkem Braniborským, synem císařovým. Z toho nové nepřátelství mezi králem českým Janem a cís. Ludvíkem.

(Albrecht II. Rakouský přičinil se o církevní uznání sňatku, začož Marketa v době pozdější ustanovila dům rakouský svým dědicem, když by syn její Menhard nezanechal zákonitého potomka.)

1346 Král český Jan smluvil se v Avignoně s Klimentem VI. o zvolení syna svého Karla za protikrále v Němcích (tři kurf. duchovní, věv. saský a král český). Nová válka o trůn překažena náhlou smrtí císaře Ludvíka (1347).

1347—1437 Králové němečtí z rodu Lucemburského.

1347—1378 **Karel IV.**

Strana bavorská zvolila sice za protikrále hr. Günthera ze Schwarzburku, ale tento † krátce po volbě. Karel IV. upustil od marných snah králů německých o panování v Itálii a spokojil se pouhým uznáním práv císařských (1355 korunován v Římě). V Burgundsku

dal se sice též korunovati, ale odevzdav vikářství říše korunnímu princí francouzskému, zřekl se tím takměř panství nad zemí ve prospěch Francie. V Německu postaral se o pořádek, vydav na sněmích říšských v Norimberce a Me-tách zákon zv.

1356 **zlatá bulla** (tak nazv. dle zlatého pouzdra pečetního): 1. Volba krále přičtena 7 kurfirstům (sr. 202). Místo volby Frankfurt nad Moh. Při volbě rozhoduje většina hlasů. Právo voličské náleží držitelí země kurfirstské, která jest nedělná a neprodajná. 2. Kurfirstům přičtena všechna práva svrchovanosti ve vnitřní správě jejich zemí. 3. Samostatnost koruny České poznovu zabezpečena na základě priv. cís. Fridricha II. (sr. 216). 4. Jülich a Lucemburk povýšeny na vévodství. 5. Prohlášen zemský mír, t. j. rozličná nařízení k zachování veřejné bezpečnosti a k hájení práv méně mocných stavů proti mocnějším.

1359 Karel IV. znepřátelil se se zetěm svým Rudolfem IV. Rakouským (sr. 203), jenž od nastoupení svého začal si osobovati rozličné titule a předností před jinými knížaty německými, kterých jemu Karel jakožto císař trpěti nechtěl (sr. 197). (**Rudolf IV.** napodoboval zejména v podporování věd a umění tchána svého. Založil universitu ve Vídni (1365) a položil základ k chrámu sv. Štěpána ve Vídni.) Spolek Rudolfa s Ludvíkem Bavorským a Eberhardem, hr. württemberským, směřoval k sesazení Karla a zvolení nového krále.

1361 Eberhard Württemberský poražen od Karla IV. u Schorndorfa vsv. od Stuttgartu. Rudolf přinucen pokoriti se císaři. Téhož r. † Ludvík Bavorský a za nedlouho i syn jeho a Markety Maultasch Menhard, načež dle smlouvy dědičné (sr. 230)

1363 Rudolf IV. Rakouský uvázal se v držení **Tyrolska**. Téhož r. učinil Rudolf IV. dědičnou smlouvu s hrabaty gorickými. V téže době vešel ve smlouvu dědičnou císař Karel IV. s bezdětnými držitelí marky Braniborské a vyplatil ihned **Dolní Lužici**, ke Braniborsku náležející, ze zástavy u markr. míšenského a udělil jí v léno testí svému Bolkovi Svidnickému, po jehož smrti (1368) dostala se zároveň s knížectvím jeho Svidnickým a Javorským ke koruně České. Ostatní knížata slezská příslušela ke koruně České již z časů krále Václava II. a Jana.

1366 **Dědičná smlouva s Čechy a Rakousy** se svolením stavů obou zemí. (Karel IV. vzal v ochranu bratry Rudolfa IV. († 1365), Albrechta a Leopolda, proti králi uherskému Ludvíkovi. Rod Habsburský rozdělil se o něco později (1379) ve dvě větve, albrechtovskou a leopoldovskou. Sr. 204.)

1373 Karel IV. uvázal se v držení Braniborska. (Ota chtěje se pomoci Uhráv ze smlouvy dě-

dičné vyprostiti, musil se panství svého odříci. Bratr jeho Ludvík † již 1364.)

Pokoj a pořádek v říši Německé byl rušen stálým nepřátelstvím mezi mocnými knížaty říšskými, rytířstvem a městy. **Městské spolky** (sr. 201): v pol. 13. stol. zal. 1. **Spolek měst rýnských** (Mohuč, Worms, Strassburk, Basilej, Frankfurt, Norimberk, Řezno a j.) a 2. **Spolek měst švábských**. O něco málo dříve, r. 1241, zal. 3. **Hansa**. V pol. 14. stol. náleží ke spolku tomuto 90 měst, rozptýlených od ústí Šeldy až po Estonsko. Těž mnohá města v nitrozemí k němu náležela (Magdeburk, Berlín, Toruň). Rozdělen byl zprvu na tři, pak na čtyři kraje, jichž hl. m. slula „Quartierstädte“: 1. Kraj prusko-livonský (Gdansk). 2. Kraj vendický (Lubek). 3. Kraj saský (Brunšvík). 4. Kraj vestfálský (Kolín n. R.). Sídlem spolkovým **Lubek**. Hlavními stanicemi obchodními Novgorod, Stockholm, Visby na Gothlandě, Bergen v Norsku a Londýn.

1361—1362 Válka Hansy s Valdemarem IV., kr. dánským. Kodaň od Hanseatův sice dobytá a popleněna, ale u Helsingborgu v jz. cípu Švédska zůstal Valdemar vítězem.

1367—1370 Druhá válka Hansy s Valdemarem IV., jenž obrácen na útěk. Kodaň, Helsingör naproti Helsingborgu na Seelandě a j. m. dobytá. Mír stralsundský slavný pro Hanseaty.

Proti mocné šlechtě říšské a spolky městským zakládány byly od rytířstva ve Švábsku, Francích a na Rýně šlechtické spolky (der Löwenbund, der St. Georgsbund, die Schlegler).

1376 Králevic Václav, syn císaře Karla IV., zvolen za krále římského.

1377 Bitva u Reutlingenu jv. od Stuttgartu: Spolek měst švábských porazil na hlavu Ulricha, syna Eberharda Würtberského. (Tento nazývá se též „Greiner“ aneb der „Rauschebart“).

R. 1376 **presidil** k domluvám císaře Karla IV. **Rehoř XI.** z Avignonu **do Říma**. Když pak již 1378 zemřel, odtrhli se někteří kardinálové, větším dílem rodilí Francouzi, od nově zvoleného papeže **Urbana VI.** a zvolili papežem **Klimenta VII.**, jenž ubytoval se v Avignoně.

1378—1417 **Rozkol v církvi**: dva papežové, jeden sídlem v Římě, druhý v Avignoně.

1378—1419 **Václav**, syn císaře Karla IV., králem německým.

1379 Na sněmě říšském ve Frankfurtě provedl Václav jednosvorné uznání Urbana VI. (Po jeho smrti zvolen v Římě Bonifác IX. a v Avignoně po smrti Klimenta VII. Benedikt XIII.).

1382 **Terst** vyprostil se z nadvlády Benátčanův a dal se v panství rakouské s výhradou samosprávy zemské.

Pořádek v říši ohrožen stálými nepokoji ve Švábsku a Francích, ač Václavem 1384 mír zemský na dobu 4 let prohlášen.

1386 **Bitva u Sempachu** sz. od Luzernu, v níž Leopold Rakouský od Švýcarův na hlavu poražen a zabit. (Pověst o Arnoldovi z Winkelriedu.) Po umluveném příměří poraženo vojsko, vyslané od Albrechta, poručníka synů Leopoldových (sr. 204),

1388 **v bitvě u Nafelsu** nad Linthem, nedaleko vtoku jeho do jez. Wallenského: Habsburkům zůstalo ve Švýcarsku toliko Aargavsko a Thurgavsko. Švýcaři dali si pevnější organizaci („der Sempacher Brief“ 1393). Appenzell přistoupil ke spolku.

Téhož r. poražena města švábská od Eberharda Würtberského u **Döffingenu** jz. od Stuttgartu a města rýnská od Ruprechta Falckého u **Wormsu**, čímž převaha šlechty nad městy opět sjednána.

1389 Václav prohlásil na sjездě knížat v Chebu nový mír zemský na dobu 6 let. Bouře panstva českého odvracely Václava v letech potomních od záležitostí říše Německé, což bylo **Ruprechtu Falckému** zámlinkou k piklům proti králi. Nebezpečí pro Václava vzrostlo, když sobě nepřátelil Bonifáce IX., vyjednáva je s Karlem VI. Francouzským o odklizení dvojice papežské v tom smyslu, aby oba papežové zřekli se důstojenství svého a aby na místo jich zvolen byl papež nový.

1400—1410 **Ruprecht Falcký** protikrálem.

Volbu způsobil Bonifác IX., jenž mu naklonil kurfirsty duchovní. Válka mezi Václavem a Ruprechtem. Tento poražen na výpravě do Itálie u Brescie r. 1401 od Jana Galeazza Visconti, vévody milánského a spojence Václava. V Marbachu nad Neckarem ujednán r. 1405 protifalcký spolek knížat a měst německých ke prospěchu kr. Václava. Rok před tím † Bonifác IX., nacež papežem Rehoř XII.

1409 **Sněm církevní v Pise**, svolaný sbory kardinálskými proti vůli obou papežů: 1. Rehoř XII. (Řím) a Benedikt XIII. (Avignon) prohlášení za sesazeny a zvolen Alexander V. 2. Opravy církevní odloženy k příštímu sněmu církevnímu.

Rehoř XII. vypuzen sice z Říma, ale došel ochrany u krále neapolského Ladislava a v Němcích uznán od strany Ruprechtovy, kdežto Benedikt XIII. uchýlil se z Francie do Španěl. R.

1410 zemřel Ruprecht Falcký. Stoupenci jeho přistoupili k volbě nového krále, ale nejsouce svorní rozdělili se na dvě strany: od jedné zvolen **Zikmund Uherský**, bratr Václavův, a od druhé **Jošt Moravský**, bratranec Václavův. Jošt † 1411, a se Zikmundem smluvil se Václav o korunu Německou tak, aby Zikmund byl králem římským, kdežto důstojenství císařské mělo býti zůstaveno Václavovi a o práva

a důchody měli se oba dělit. Druhá, jednohlasná volba Zikmundova za krále římského ve Frankfurtě.
1411—1437 **Zikmund** císařem a spolu králem uherským a nápadníkem koruny České.

1413 Zikmund v Itálii, kdež přiměl nástupce Alexandra V., Jana XXIII., muže to, jenž svými nekázanými mravy byl pohoršením celému křesťanstvu a byl z Říma od Ladislava Neapolského vypuzen, aby svolal

1414—1418 **sněm církevní v Kostnici**, jenž měl 1. odstraniti rozkol (3 papežové), 2. zavěsti opravy církevní a 3. odkliditi spor Husův v Čechách (viz dějiny české).

1415 Císař Zikmund zastavil **markrabství Braniborské** příbuznému svému purkrabí norimberskému **Fridrichu z rodu Hohenzollernského**. R. 1416 povýšena hrabata savojská a 1417 hrabata klevská na vévody. (Vévodové klevští obdrželi na poč. novověku též vév. Jülišské, k němuž náleželo i hrabství Berg).

1419—1436 **Války husitské** (viz dějiny české).

1438—1740 **Císařové z rodu habsburského**.

1438—1439 **Albrecht II.** Rakouský, zeť Zikmundův a nástupce jeho v Čechách a Uhrách. Zemřel na zpátečním tažení proti Turkům.

1440—1493 **Fridrich III.**,

poslední v Římě korunovaný (1452) císař německý, panoval chabě jak v Němcích tak i v dědičných svých zemích habsburských. Aeneas Sylvius Piccolomini (pozdější papež Pius II.) jeho rádcem.

V Německu ustavičné spory a války mezi stavy říšskými bez ohledu na císaře. 1440—1449 válka Švýcarův s Curychem, jemuž císař stranil, skončila se odtržením spolku Švýcarského od říše Německé. R. 1460 válka mezi Albrechtem a Fridrichem Braniborským a rodem wittelsbašským (Ludvíkem Bavorským a Fridrichem Falckým). **Jiří z Poděbrad** volán za prostředníka. Na sjezdu stran v Chebu 1461 vyjednávalo o zvolení Jiřího za krále římského jakožto pomocníka císařova, ale s úmyslu toho sešlo pro odpor strany braniborské, již císař stranil. Na slavném sjezdě v Praze 1463 (v srpnu) uspokojil Jiří z Poděbrad výpovědi svou obě strany, čímž mír zemský obnoven.

V zemích habsburských císař Fridrich svým nástupcům udělil hodnost arciknížecí. Byl poručníkem **Ladislava Pohrobka** (sr. 204), jehož nároků na korunu Uherskou a Českou hájila statečně matka jeho Alžběta (†1442). R. 1452 vzpoura panstva rakouského proti Fridrichovi: Ladislav vyproštěn z poručnické jeho vlády a správa země odevzdána výboru stavovskému (1453), v jehož čele Oldřich Eicinger a po jeho odstranění Oldřich, hr. celjský.

Ladislav přijat za krále v Čechách a Uhrách. Po jeho † 1457 nedovedl císař Fridrich uhájiti práv domu habsburského ani v Čechách ani v Uhrách. (Zde úmluvy dědičné s domem habsburským za Zikmunda.) O země rakouské po delším sporu narovnání, takže Fridrich obdržel Dolní Rakousy, Albrecht VI. Rakousy Horní a Zikmund Tyrolský $\frac{1}{3}$ příjmů z obou zemí. R. 1459 císař Fridrich zvolen a korunován za krále uherského v bouři magnátův proti kr. Matyášovi, ale poražen u Kyska jíz. od jez. Neziderského. Jiří Poděbradský zprostředkoval příměří, které dokonal papež Pius II. (1461), takže císař vydal korunu uherskou za peněžitou výplatu, podržel titul krále uherského na čas života a po Matyáši a právních jeho potomcích vyhrazeno mu a jeho potomstvu nástupnictví v Uhrách. Od r. 1459 nové bouře panstva rakouského (malá péče o konání spravedlnosti, nová cla, lehká mince, loupežení rot žoldnéřských), k němuž se přidal Albrecht VI. a měšťané vídeňští (1462), kteří císaře oblehli na hradě Vídeňském, Jiří z Poděbrad přispěl císaři na pomoc a způsobil narovnání: vláda nad Doln. Rakousy odevzdána Albrechtovi na osm let. Po smrti Albrechtově 1463 připadly obojí Rakousy opět Fridrichovi. Od r. 1467 císař ve válce s **Jiřím z Poděbrad** (viz dějiny české). Obnovená válka s Matyášem Uherským vedena nešťastně: Dolní Rakousy dobyty (1485) a Matyáš přeložil sídlo do Vídně. Po jeho † 1490 dobyt syn císařův Maximilian Dolních Rakous zpět a, vtrhnuv do Uher, přinutil krále Vladislava k míru (1491), kterým pojištěno jest domu rakouskému nástupnictví v Uhrách po Vladislavu a jeho mužském potomstvu. R. 1489 Zikmund Tyrolský vzdal se panství ve prospěch Maximiliana, takže tento po smrti otcově spojil všechny země habsburské.

Dědictví burgundské. R. 1473 úmluvy na osobním sjezdu v Treviru nad Moselou v nyn. pruském Porýní: císař měl povýšiti vév. Burgundské na království, začež Marie, dcera a dědička Karla Smělého, měla státi se manželkou syna císařova Maximiliana. Pro vzájemnou nedůvěru nedošlo k provedení úmluv těch, ale když Karel Smělý † (1477) a Ludvík XI., král francouzský, chtěl zmocniti se celého dědictví (vév. Burgundské = Bourgogne; svob. hrabství Burgundské = Franché Comté; krajiny Nizozemské, t. j. nyn. Belgie a Holand.), sňatek ujednaný uskutečněn. Brzo potom (1479) zvítězil Maximilian u Guinegate v Artois a v míru ponecháno Burgoňsko Francii. Marie † 1482, načež dědictví připadlo synu jejímu Filipovi Sličnému u.

2. Itálie.

(Sr. 199, 202.)

I. Starší státy monarchické.

1. **Sicilie** ve spojení s Aragonií 1282—1295; od r. 1295—1409 vláda tu poboční větev domu aragonského. R. 1409 byla Sicilie s Aragonií opět spojena.

2. **V Neapolsku** vymřel rod anjouský r. 1435, načež zmocnil se trůnu Alfons V., král aragonský a sicilský, který však za krátko odevzdal vládu nad Neapolskem levobokému synu svému Ferdinandovi († 1496). Sicílii a Aragonii zdědil bratr Alfonsův Jan (II.).

3. **Stát Papežský** po odchodu papežův z Říma do Avignonu v rozkladu (sr. 207). V Římě zápasily o vládu rody šlechtické (Colonna a Orsini), na venkově přešla moc buď do rukou šlechty neb lidu. Zlovíle šlechty příčinou povstání lidu v Římě r. 1347, v jehož čele výmluvný Cola di Rienzi. Utvoření republiky Římské zmařeno přemrštěností Rienzovou. Úpadek státu zastaven návratem papežův do Říma (1376) — sr. 232.

4. **Hrabata savojská**, jež císař Zikmund povýšil na vévody, dospěla k veliké moci nabytím říšského vikářství nad Turinem, Nizzou, Wallisem, Waadtem a Ženevou; Waadtu pozbyli 1476 ve válce burgundské, jsouce spojenci Karla Smělého proti Švýcarům (sr. 240).

II. Monarchistické státy z republik povstale.

1. **Florencie**. Po dlouholetých vnitřních bojích dostala se strana demokratická ke vládě (1378) a uvedla polovinu Toskanska pod svoji moc (1407 dobyto Pisy). Proti snahám aristokratickým hájil práv lidu bohatý peněžník **Giovanno di Medici** † 1429, jehož syn **Cosimo** dosáhl ušlechtilými snahami (podporoval vědy a umění) skutečného panství nad Florencií, aniž užíval nějakého názvu panovníckého (1429—1464). Za vnuka jeho **Lorenza** († 1492) dospěly vědy a umění vrcholu. Florencie útlukem řeckých učencův, před Turky spásy hledajících. Vliv Lorenzův zdědil syn jeho **Pietro II**.

2. **Milán**. Boj mezi Guelfy a Ghibelliny proměnil se v zápas mocných rodin della Torre a **Visconti**, z nichž jedna stála v čele šlechty, druhá v čele lidu. **Matteo Visconti** dosáhl od císaře Jindřicha VII. říšského vikářství (1311) a od měšťanstva úřadu signorského, v němž udrželi se i jeho potomci. Panství Milánské rozšířeno na Lombardii. **Jan Galeazzo Visconti** nabyt koupí od krále Václava důstojnosti vévodské (1395). Po vymření Viscontův 1447 dostal se k panství nad Milánem condottiere (vůdce žoldnéřův) **František Sforza** (1450), maje za manželku dceru posledního mužského potomka vymřelého rodu vévodského, a zachoval je i svým potomkům.

3. **V Modeně** (Reggiu a Ferraře) došel vlády rod **Este** (vévodství od r. 1452).

4. **V Mantově** zmocnil se panství r. 1328 **Ludvík z Gonzagy**, jehož potomci povýšeni za císaře Karla IV. na vévody a sňatkem nabyli Montferratu (na poč. 16. století).

III. Republiky.

1. **Benátky** dospěly válkami křížovými k veliké moci (sr. 226). Soupeřství rep. Janovské vedlo k urputnému, 125 let trvajícímu boji (1256—1381), jenž skončen výhodným pro Benátky mírem turinským. Vedle Dalmatie, záp. pobřeží Istrijského a držav na území císa. Byzantského nabyli Benáčtčané Kandie, Trevisa, Korfu, Pavie a Verony, Furlanska, Brescie, Bergama a Cypru (1489 odkazem po Kateřině Cornarovně, manželce posl. krále Jakuba z Lusignanů. Sr. 192). Na vrcholu moci stály Benátky v první polovici 15. století, když byl dožem **Foscari** († 1457). V čele státu dože, volený zprvu od veškerého obyvatelstva doživotně. R. 1172 omezena moc dožův velkou radou, složenou ze 480 šlechticů ročně volených (consiglio grande), a právo voliti dože vzneseno na výbor velké rady (signoria). R. 1297 vyhrazen vstup do velké rady jistému počtu rodin (nobili, zlatá kniha). O udržení ústavy oligarchické pečovala rada desíti a od r. 1454 státní inquisice. Příčiny úpadku: 1. Výboje turecké. 2. Objevení cesty pomořské do Východní Indie. 3. Zlořády ústavy oligarchické (dože **Mario Faleri** zahynul na popravišti r. 1355, poněvadž zamýšlel provést změnu ústavy).

2. **Janov** získal sice velké výhody obchodní ve spolku s Palaiologovci (sr. 226) a nabyt ve válce s Pisou Sardinie a Korsiky (Sardinie o něco později dostala se výbojem k Aragonii), ale moc jeho dlouholetými válkami s Benáčtčany a nepořádky domácími podryta tou měrou, že dovořoval se ochrany jednou Milánska, podruhé Francie.

3. Francie.

(Sr. 209.)

1314—1316 **Ludvík X.**, po jehož krátkém panování zmocnil se trůnu

1316—1322 **Filip V.** Na shromáždění stavův (1317) prohlášená zásada, že k trůnu francouzskému nemohou ženy nárokův činiti. Dle této zásady dostal se k trůnu i

1322—1328 **Karel IV.** a po jeho smrti

1328—1498 **(1589) rod Valois** (sr. 208).

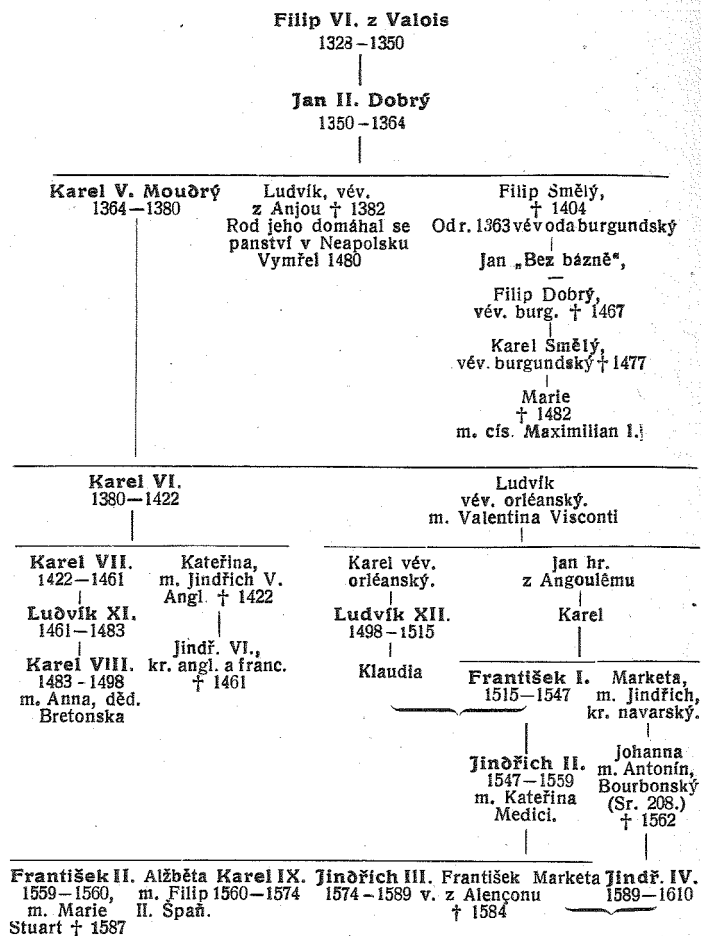
1328—1350 **Filip VI.**, proti němuž zdvihl nároky na trůn francouzský **Eduard III., král anglický.**

1339—1453 **Války anglicko-francouzské.**

1340 Francouzové poraženi v námoř. bitvě u Sluisu, v nyn. holandském Zeelandu sv. od Brügge. Na straně anglické **Flandrové** (Jakub z Artevelde).

1346 Vítězství Angličanů u **Kresčáku** v Pikardii. (Eduard, řečený „Černý princ“. Rekovná **smrt českého krále Jana.**) Calais dobyto. Ztráty v boji nahrazeny získáním krajiny Dauphiné, již hr. **Humbert II.** smlouvou

ROD VALOIS VE FRANCII B. (Sr. 208).

(1343) koruně Francouzské postoupil (dle ní nazývání korunní princové dauphiny).

1350—1364 **Jan II. Dobrý.**

1356 Bitva u Maupertuis jv. od Poitiersu, v níž král Jan od „Černého prince“ poražen a zajat. V čas zajetí králova povstání v Paříži

1357—1358 vedené náčelníkem pařížského kupectva Etienne Marcelem, jenž spojil se s Karlem Zlým, kr. navarským.

1358 Povstání rozšířilo se i na venek: bouře selská (Jacquerie).

1360 Mír v Bretigny ssz. od Orléansu: Jan postoupil Anglii vedle Calais celé dřevní Aquitanie, začež vzdal se Eduard III. nároků na korunu Francouzskou.

1363 Uprázdňené **vévodství Burgundské** udělil Jan synu svému Filipovi, jenž stal se praotcem burgundské větve domu Valois a sňatkem s dědičkou hrabství Flanderského položil základ k pozdějšímu panství domu burgundského v Nizozemí, kde největší část krajiny získal hl. vévoda Filip Dobrý koupí, dědictvím a výbojem.

1364—1380 **Karel V. Moudrý.**

Nepořádky v říši staveny a ve válce s Anglií dobyta největší část ztraceného území (až na Calais, Bordeaux a Bayonne). Vojevůdcem Karlovým slavný Bertrand du Guesclin.

1380—1422 **Karel VI.**

Spory o poručnictví nad nezletilým králem a o správu říše mezi francouzskými princí. Vzpouřa měšťanův a sedlákův proti šlechtě. Válka s Anglií. Zmatky v říši zvýšeny duševní chorobou krále (od r. 1392): zápas o správu říše mezi stranou orléanskou a burgundskou. R. 1407 zprostil se sice Jan Burgundský Ludvíka Orléanského úkladnou vraždou, ale zájmy strany orléanské vedl dále svat tohoto hrabě z Armagnacu. Z nepořádků těchto těžil Jindřich V. Anglický a

1415 vítěznou bitvou u **Azincourtu** (mezi Calais a Amienssem) zmocnil se Normandie. Když pak dauphin Karel chtěl ujeti se otěží vlády, spojila se proti němu panovačká matka jeho Isabella s Janem Burgundským, jenž 1418 dobyl Paříže, ale již 1419 padl za oběť úkladům strany orléanské. Syn Janův Filip spojil se nyní s Angličany a Isabellou o vyloučení dauphina od trůnu francouzského. Smlouvou v Troyes nad h. Seinou (1420) přeneseno právo dědičné se svolením bibého Karla VI. na dceru jeho Kateřinu, která zasnoubena anglickému králi Jindřichu V., jenž jako regent ujal se vlády ve Francii, avšak zemřel již r. 1422, zanechav Jindřicha VI. Téhož roku zemřel i Karel VI.

1422—1461 **Karel VII.**

udržel se jen stěží za Loirou proti Jindřichu VI. Anglickému, podporovanému stranou burgundskou. K hrdinnému boji proti cizincům rozplamenila národ francouzský mladá dívka

1429 **Jeanne d'Arc**, naroz. 1412 v Domremy nad Maasou v Lothrinsku: Orléans dobyt (**Panna**

Orléanská) a král v Remeši korunován. Pana Orléanská při výpadu z Compiègne nad Oisou ssv. od Paříže sice zajata (1430) a v Rouenu upálena (1431), ale štěstí válečné zůstalo Francouzům věrno, zvláště když smířil se král s vévodou burgundským Filipem Dobrým na kongresu arraském r. 1435; Burgundsko propuštěno ze závislosti vasalské a získalo krajinu nad ř. Sommu. Po vítězství Francouzů u Castillonu v. od Bordeaux (1453) zbyla Angličanům jediná pevnost Calais s ostrůvky Normanskými. Angličané, jsouce doma stížení válkou občanskou, upustili poté od války na dobro. Za Karla VII. zřízeno první stále vojsko, soudnictví zlepšeno a stálá daň (taille) zavedena.

1461—1483 **Ludvík XI.**

zlomil moc vyšší šlechty, která vzbouřila se proti králi (ligue du bien public 1465), a položil tak základ k absolutní monarchii, nešťít se prostředků (lest, věrolomnost) k cíli tomu vedoucích. R. 1477 zemřel nebezpečný protivník králův **Karel Smělý**, vévoda burgundský, jenž chtěl ze země své učiniti království (sr. 235) a rozšířiti je o Lothrinsko, Švýcarsko a jižní Francii. Lothrinska sice na čas dobyl, ale hned potom r. 1476 poražen od Švýcarův (od té doby bráni byli Švýcaři do žoldu, sami pak šťastně válčili proti Milánu, jemuž odňali Tessin. R. 1481 Solothurn a Freiburg přijaty do spolku) u Gransonu při jz. břehu jezera Neuchatelského, pak u Murtenu odtud na sv. a konečně od vév. lothrinského v **bitvě u Nancy** nad Moselou 1477, v níž padl. Válka o dědictví burgundské (sr. 235). Po vymření rodu Anjou (1480) připadly koruny Provence, Anjou a Maine (s nároky na trůn Neapolský). Z velikých lén zbylo pouze vévodství Bretonske. Snaha králova o povznesení obecného blahobytu a o přísné konání spravedlnosti.

1483—1498 **Karel VIII.**

připojil poslední léno ke koruně Francouzské, zasnoubiv se s Annou, dědičkou vév. Bretonskeho. Trvalé držení dobytého Neapolska (1495) překazeno spolkem papeže, Milána, Benátek a Španělska.

4. Britannie.

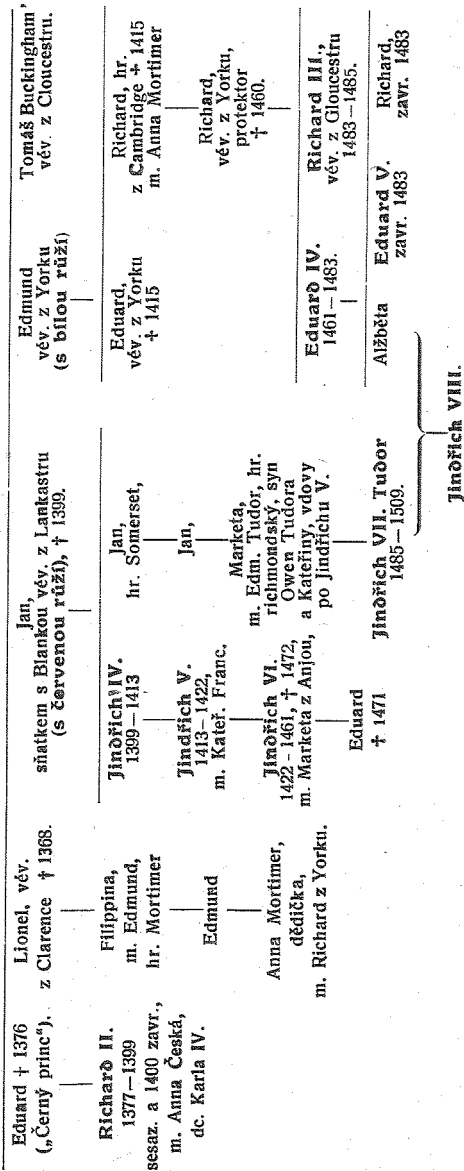
(Sr. 212.)

1307—1327 **Eduard II.**

Zlořády milcův slabého krále a nezdar války skotské (Robert Bruce porazil Angličany u Bannock-

ROD PLANTAGENETSKÝ (od Eduarda III. Sr. 210), LANKASTERSKÝ, YORSKÝ A TUDORSKÝ.

Eduard III.
1327—1377.

burnu zsz. od Edinburku r. 1314 a stal se králem skotským (sr. 213). Později donutil Eduarda III., že uznal neodvislost Skotska. † 1329. Syn a nástupce jeho Daniel byl sice vypuzen Eduardem Baliólem, synem někdejšího krále Jana Baliola, podporovaného nyní Angličany, ale pak dostal se opět k trůnu) zavdaly příčinu ke vzpourám, v jejichž čele hrabě Lankasterský (odpraven 1322). Ve spiknutí královny manželky Isabelly a milce jejího Rogera Mortimera přinucen Eduard zřici se trůnu a pak zavražděn.

1327—1377 **Eduard III.**

pomstil smrti otcovy, dav matku od dvora vyhnati a Mortimera popravit.

1339—1453 **Války anglicko-francouzské.** (Sr. 237.)

Snahy Eduardovy o podrobení Skotska neměly trvalého úspěchu. (Zde po † Daniela Brucea 1370 dosedl na trůn sestřinec jeho **Robert Stuart.**) R. 1340 oddělení ve sněmovně poslove z měst a hrabství od baronův a praelatův (dům lordův a obecných). 1362 odstraněna řeč francouzská z soudů a nahrazena anglickou. Poplatek papežům neodvácen (sr. 211), ani stranili králům francouzským. **Jan Wycliffe**, prof. university oxfordské, vystoupil proti světské moci papežův a duchovenstva vůbec, proti slibům řeholním, coelibatu, zповědi a pokládal písmo sv., jež přeložil na jazyk anglický, za jediný pramen víry. † 1384.

Rád podvazkový založen.

1377—1399 **Richard II.**

Špatná vláda Richardova příčinou stálých bouří, až konečně, bezprávně vypověděný **Jindřich Lankasterský** s přivolením parlamentu krále sesadil a sám koruny se zmocnil.

1399—1461 **Králové z rodu Lankasterského.**

1399—1413 **Jindřich IV.**

pojistil si trůn přísnou vládou a šetřením práv parlamentu. Syn jeho

1413—1422 **Jindřich V.**

dospěl ve válce s Francií k vrcholu štěstí válečného (sr. 239).

1422—1461 **Jindřich VI.**

při smrti otcově dítě sotva jednorochí. Nešťastně vedená válka s Francií a zlořády milcův královských (Suffolk) pramenem nespokojenosti, které použil **Richard z Yorku** nejprve ke svržení Suffolka (1453) a pak (1454) k zjednaní vlády poručnické (protektorství) na čas duševní choroby královny. V hodnosti této udržel se i po uzdravení králově, zvláště u Sv. Albansu zsz. od Londýna a zajav krále (1455).

1455—1485 **Válka mezi červenou a bílou růží.** (Sr. str. 241.)

Následky: 1. Rod královský téměř vyhuben. 2. Stejný osud potkal staré rody šlechtické. 3. Země zpustošena

a lid zemdlen, takže bez odporu podřídil se absolutní vládě Jindřicha VII. — **Průběh:** 1456 musil Richard vzdáti se své hodnosti, ale již 1460 vystoupil zjevně s nároky na korunu Anglickou tvrdě, že jakožto potomek (po přeslici) druhého syna Eduarda III. má lepší nároky na trůn než dům lankasterský, pochodící od třetího syna jmenovaného krále. Hrabě Warwick hl. jeho stoupencem. Richard z Yorku poražen sice a zabit v bitvě u Wakefieldu z. od ústí Humbra 1460 (Markéta z Anjou, manželka Jindřicha VI., hájí hrdinně práv syna svého Eduarda), ale strana jeho podržela nicméně vrch a povolala v Londýně 1461 syna jeho Eduarda za krále.

1461—1485 **Králové z rodu Yorského.**

1461—1483 **Eduard IV.**

utvrdil se na trůnu vítězstvím u Towtonu jz. od Yorku (1461) a u Hexhamu z. od Newcastleu (1464). Marketa a syn její přinuceni k útěku. Jindřich VI. zajat. Ukrutností svou odpudil od sebe však Eduard hraběte Warwicka, jež spojil se s Marketou a Jindřichu VI. k trůnu opět dopomohl (1470). Vítězstvím u Barnetu sz. od Londýna nad Warwickem, jež tu padl, a u Tewkesbury při ústí Avonu nad Marketou r. 1471 stal se Eduard IV. pánem situace: rod lankasterský téměř vyhlazen (Jindřich Tudor zachránil se útekem do Francie).

1483 **Eduard V.**

zavražděn i s bratrem Richardem návodem strýce svého Richarda Gloucesterského, jež pak jako

1483—1485 **Richard III.**

zmocnil se trůnu. V bitvě u Bosworthu vsv. od Birminghamu 1485 jest však poražen a zabit od **Jindřicha Tudora**, jež pak zasnoubiv se s **Alžbětou Yorskou**, práva obou rodův v jedno spojil a válce konec učinil.

5. Země normanské.

(Sr. 212.)

Dánsko.

1340—1375 **Valdemar IV.**

Nepořádkům v říši učiněn konec. Estonsko prodáno řádu rytířů německých, ostrov Fünen dobyt opět na vev. holštýnských a Švédům odňata krajina Skonen a pak i Gothland s městem **Visby**, což vedlo k válce s Hanou, která skončena neslavným pro Valdemara mírem stralsundským (sr. 232). Po smrti Valdemarově, jímž vymřel rod Estritovcův po meči, zvolen za krále syn ml. dcery jeho **Markety a Hakona VII.**, kn. norského,

1375—1387 **Olaf IV.**

Norsko.

1319 Zde r. tohoto vymřel po meči starý rod královský a na trůn povolán potomek jeho po pře-

slici **Magnus II.**, král švédský, jenž syna svého Hakona přijal za spoluvládcu v Norsku.
 1350—1380 **Hakon VII.**, spoluvládcu a král. Manželkou jeho Marketa Dánská.
 1380—1387 **Olaf IV.**, syn Hakonův a spolu. král dánský.

Švédsko.

Po $\dagger$ Magnusa I. (1290) nezletilý syn jeho Birger pod moudrou poručnickou vládou maršálka Torkela (Karelle dobytá, panství nad Finskem utvrzeno). Po odstranění Torkela (1305) nepořádky v říši, až konečně dostal se k trůnu synovec Birgerův Magnus II. (1319), jenž byl právě došel koruny Norské. Od roku 1364 bouře šlechtů, která povolala na trůn syna sestry Magnusovy Albrechta Meklenburského (—1389). Magnus II. $\dagger$ 1374.

Po $\dagger$ Olafa IV. uznána **Marketa Dánská** za královnu v Norsku a Dánsku, pak (1389) povolána též na trůn švédský a dovedla i toho, že za jejího nástupce již napřed uznán nezletilý prasynovec její Erich Pomorský.

1387—1412 **Marketa**, královna Dánska, Norska a Švédska. Šlesvík, kde 1385 vymřel rod vévodský (sr. 177), udělen dědičnými smlouvami hraběti holštýnskému u Gerhardovi IV. v léno od koruny Dánské.

1397 Marketa povolala velmože, počtem 17, všech tří říší do **Kalmaru** na jv. pobř. Švédska naproti ostr. Oelandu, kde korunován Erich a učiněna **unie kalmarská**, dle které měla mítí budoucně všechna tři království nordická společného krále, ale mělo podržeti každé svá zvláštní zřízení (**personální unie**).

1397—1523 **Unie kalmarská.**

R. 1439 Erich sesazen, načež zvolen Krištof Bavorský, po jehož $\dagger$ 1448 odstoupili Švédové od unie, jsouce zárliví na svoji samostatnost, a zvolili za krále Karla VIII. Knutsona (—1471), kdežto Dánsko a Norsko Kristiana I., hrab. oldenburského (1448—1481). Kristian se stěrci svému, vévodovi holštýnsko-šlesvickému Adolfovi VIII., potvrdil tak zv. ústavu Waldemarovu z r. 1326 (**constitutio Valdemariana**), kterou vév. Šlesvické a Dánsko neměla nikdy býti spojena tak, aby oběma vládl jeden panovník. Ale když Adolfem vymřel po meči 1459 rod vévodský, zvolen Kristian Dánský za panovníka v Šlesvíku a Holštýně, potvrdiv nedílnost a samostatnost obou vévodství. Této nebylo šetřeno a země drobená mezi větve rodiny královské (rodina dánsko-oldenburská rozdělila se na hl. větve královskou a na větve holštýnsko-gottorpskou), až r. 1720 vévodský díl Šlesvíku a r. 1773 vévodský díl Holštýnu král. větvi připadl. Po smrti Karla VIII. udržel se ve Švédsku jako správce říšských synovec jeho Sveen Sture, opíraje se hlavně o měšťanstvo a stav selský. Za **Jana I.** (1481—1513) unie sice na krátký čas obnovena, ale od r. 1500 Švédsko odpadlo

opětne. (Správcové říšští: 1501 až 1503 Steen Sture, 1503 až 1512 Svante Sture, 1512—1520 Steen Sture II.)

6. Poloostrov Pyrenejský.

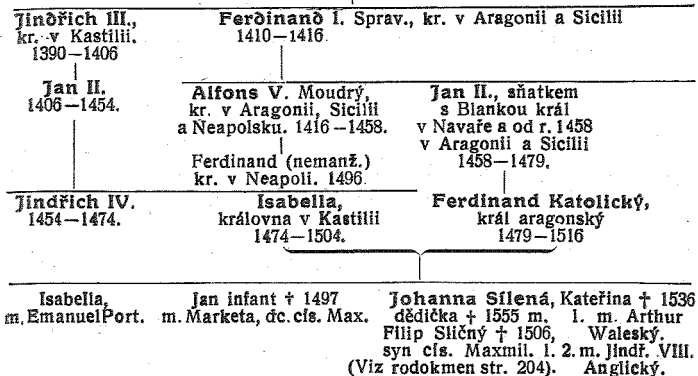
(Sr. 213.)

Maurové zůstali omezeni od 2. pol. XIII. stol. na Granadu. Říše křesťanské byly: Navarra, Portugalsko, Aragonie a Kastilie.

1. **Navarra** (sr. 178 a rodokmen).

2. **Kastilia a Aragonie.** V Aragonii (s Katalonií a Valencií) vymřel 1410 Martinem Starším rod královský.

Jan I., král v Kastilii a Leonu 1379—1390.
 m. Eleonora Aragonská, s. Martina Staršího.

Sňatkem Isabelly Kastilské a Ferdinanda Aragonského položen základ **království Španělskému**. Moc šlechtů zlomena zavedením inquisice (1480), spolky městskými („Hermandad“) a přenesením velmistrovství všech řádů rytířských na osobu královskou. **Dobytím Granady 1492** učiněn panství Maurskému konec (Abdiletí vzdal se po devítileté obraně) a **objevením Ameriky 1492** stalo se Španělsko nejmocnějším a nejbohatším státem v Evropě.

3. V **Portugalsku** vymřel Ferdinandem I. 1383 pravý rod Jindřicha Burgundského po meči, načež

1385—1580 **Levý rod burgundský.**

za krále vyhlášen pobočný bratr Ferdinandův Jan I. (1385—1433), jenž obhájil trůn proti nárokům králův kastilských (dcera Ferdinandova Beatrix druhou manželkou Jana Kastilského).

Za Jana I. a jeho nástupcův (Eduard 1433—1439, Alfons V. 1439—1481, Jan II. 1481—1495) výboje v Africe (1415 Ceuta, 1471 Tanger) a veliké výpravy námořské,

jichž byl duší nejmladší syn Jana I. **Jindřich Plavec** († 1460): Madeira (1419), mys Bojador na z. pobřeží Sahary (1434), mys Zelený (1445) a mys Dobré naděje (**Bartoloměj Diaz** 1486).
1495—1521 **Emmanuel I.**

7. Slované západní a východní. Uhry.

a. Země české. (Sr. 220.)

1306—1307 **Rudolf Habsburský**, syn císaře Albrechta, zvolen po vymření Přemyslovců za krále českého pominutím práv ženského potomstva rodu Přemyslova; práva ta uznána teprve po smrti Rudolfové, jenž zemřel (při obléhání Horažďovic) na válečném tažení proti některým pánům českým, kteří mu odepřeli přísahu věrnosti.

1307—1310 **Jindřich Korutanský**, manžel Anny Přemyslovnny, králem. Byl povahou slaboch a k panování neschopný. Spory mezi šlechtou a německými obyvateli měst královských. Král těmto nadřazuje, opíraje se o nekárané žoldnéře z Míšně a Korutan. V době té skládá Dalimil, český zeman, „Kroniku českou“, prodchnutou láskou a hrdoostí k vlasti a řeči české a nenávidí k Němcům. Šlechta dorozuměla se s císařem Jindřichem VII. (Konrad, opat zbraslavský, v tajném poselství) a podala koruny České synu jeho **Janovi** s rukou 18leté **Elišky Přemyslovnny**. Jan přitřhl s vojskem ke Praze, již Jindřich, vida nezbytí, času nočního opustil a ze země odejel.

1310—1437 Králové z rodu Lucemburského.

1310—1346 **Jan Slepý**. Mladistvý král (14letý) z počátku pod vlivem rádců cizozemských, po jejichž odstranění (1315) v čele správy zemské v Čechách Jindřich z Lipé a na Moravě Jan z Vartenberka. Král Jan zbavil se sice za krátko hrabivých těchto poručníkův (1315—1318 válka s Jindřichem z Lipé a jeho spolčenci), ale pak smířil se s nimi, zvl. když šlechta hověla marnotratným choutkám královým a jiným zlým jeho náklonnostem na útraty měšťanstva, duchovenstva a lidu obecného.

Král Jan nepojal nikdy lásky k národu českému a prospořádanou vládu neměl smyslu. Přebýval nejraději v cizině a do Čech přicházel, když potřeboval peněz. Správa jednotlivých zemí zaprodávána hejtmanům zemským, a za 30 let zastaveny všechny korunní statky i s krajovými hrady (též stará koruna králův českých zašantročena a hrad Pražský, ohněm zpustošený, zůstal v ssutinách). Bezvládní. Z toho nesváry mezi útlocitnou Eliškou a kr. Janem. Eliška uprchla do Bavor (sr. 247), a 7letý králevic Václav odvezen do Francie (1323), aby snad přívrženci Eliščiní neprohlásili ho za krále. Sestra Janova Marie provdána byla za

ROD LUCEMBURSKÝ V ČECHÁCH. (Sr. 214.)

Eliška Přemyslovna
† 1330,

m. Jan Lucemburský.
1310—1346.

Markéta, m. Jindřich Báv.	Judita, m. Jan II. Franc.	Karel I. (IV.) 1346—1378. 1. m. Blanka Franc. 2. m. Anna Falecká. 3 m. Anna Svidnická. 4. m. Eliška Pomořská.	Eliška Přemyslovna † 1330, m. Jan Lucemburský. 1310—1346.	Jan Jindřich, markr. moravský † 1375 m. Markéta Maultasch a 3 jiné.	Václav Lucemb. † 1382.
Kateřina, 1. m. Rudolf IV. Rak. 2. m. Ota Branib.	Václav IV. 1378—1419. 1. m. Johanna Bavorská. 2. m. Zofie Bavorská.	Zikmund 1436—1437 kr. český. (Od r. 1387 kr. uherský.) 1. m. Marie Uherská. 2. m. Barbora Celjská. Alžběta, m. Albrecht II. Habs cís., kr. český a uherský. (Viz str. 205.)	Jošt, markrabě. † 1411.	Jan Soběslav, patriarcha aquilejský. † 1394.	Prokop, markrabě. † 1405.
				Jan Znojemský, † 1396.	Anna, m. Richard II. Angl. Markéta (dc. Karla IV.) m. Jan Hohenzollerský, purkr. norimberský.
				Alžběta Lucemburská, 1. m. Antonín Brabant. 2. m. Filip Burgund.	Fridrich V., purkr. norimb.
					Fridrich (VI.) I., kurf. branibor.

- krále francouzského Karla IV., jehož jména dostalo se při biřmování Václavovi, který potom tak nazýván.
- 1322 Bitva u Mühlardu. Král Jan získal za pomoci válečnou krajinu Chebskou (sr. 229).
- 1327 Knížata hornoslezská obnovila přísahy valsalské (sr. 219). O něco později Jindřich IV. Vratislavský, maje rozepři s bratrem Boleslavem III. Břežským a Lehnickým, poddal se mu jako vasal a ustanovil jej svým dědicem.
- 1329 Král Jan pomáhal rytířům řádu německého proti Litvanům a spojenci jejich Vladislavovi Lokietkovi. Kníže Plocký v Mazovsku přinucen k manství. Mezitím útok Boleslava Lehnického proti Jindřichu Vratislavskému. Král Jan vrátil se do Slezska a přinutil Boleslava a jeho stoupence z Dolního Slezska, aby přijali v léno země své od koruny České.
- 1330 Král Jan návštěvou v Innsbrodu u Jindřicha Korutanského, s nímž smířil se r. 1327, umluvil sňatek syna svého Jana Jindřicha s jedinou dcerou Jindřichovou Marketou. Poslové z Brescie žádají v Innsbrodu krále o pomoc proti signoru veronskému. **Král Jan pomoci poskytl a za rok**
- 1331 **stal se pánem záp. Lombardie** s částí Piemontu, s Parmou, Piacenzí a Modenou. Z toho nepřátelství s papežem a císařem Ludvíkem IV., k nimž se přidružili Robert Neapolský, Karel Robert Uherský, Vladislav Lokietek a věv. rakouští Albrecht a Ota. Tolika nepřátelům král Jan odolati nestačil, a tak vzalo panství české v Itálii po dvou letech za své. (1333).
- 1333—1335 Králevic Karel markrabětem moravským a zároveň i správcem Čech. Blahodárná činnost Karlova zavedena po dvou letech z nedůvěry otcovy.
- 1335 † Jindřich Korutanský. Král Jan uhájil Marketě pouze Tyrol (sr. 230). Téhož r. **smlouva s Kazimírem Polským** v Trenčíně, dle které odřekl se král Jan nárokův na korunu Polskou, začež Kazimír přiznal koruně České právo nad celým Slezskem (sr. shora).
- 1337 Král Jan na druhé výpravě proti pohanským Litvanům, na níž přišel chorobou o jedno oko; r. 1340 oslepl také na druhé.
- 1338—1346 Král opětně správcem zemským. Jeho přičiněním
- 1344 **biskupství pražské povýšeno na arcibiskupství**, jemuž podřízeno biskupství olomoucké a nové biskupství litomyšlské. **Arnošt z Pardubic** prvním arcib. († 1364).
- 1345 Král Jan (a Karel) k žádosti papežově na třetí výpravě proti pohanským Litvanům (nezdar tak jak při druhé). R. 1346 zvolen Karel v Němcích za protikrále (sr. 230). Téhož r.
- 1346 král Jan padl v bitvě u **Kreščáku** (sr. 237).

- 1346—1378 **Karel I.**, Otec vlasti, jako císař německý Karel IV., povznesl národ český z hmotného a duševního úpadku, neboť véhlas státnický pojil se u něho s vroucí láskou k národu a s nadšením pro vědy a umění. Odcizené statky královské koruně opět vráceny, správa zemská, hl. soudnictví, spořádána. Jazyk český při dvoře královském uveden v předešlou vážnost a v městech královských zjednan mu volný průchod. **Kláster na Slovanech** založen a osazen slovanskými mnichy (1347).
- 1348 **Založena universita v Praze** a rozdělena na 4 národy: český, polský, bavorský a saský. Téže doby rozšířena Praha **založením Nového města pražského** obyvatelstvem domácím a počato se **stavbou Karlšteina**, venkovského sídla králův českých, v němž měly býti chovány poklady a listiny zemské. Vedle mnoha klášterů, chrámů a jiných staveb od Karla založených vyniká **chrám sv. Víta** (stavitelé Matěj z Arrasu a Petr Parléf) a **kamenný most přes Vltavu** (zal. 1357; stav. Petr Parléf).
- 1355 Valný sněm v Praze (stavové z Čech, Moravy, Slezska a Lužice): upraven řád nástupnictví na trůně dle prvorozenstva a prohlášena celistvost země koruny České. **Majestas Carolina**, zákoník to, jímž měly se spravovati soudové země, od panstva zamítnut, a přijaty pouze některé opravy při soudech (odstranění soudův božích a ochrana lidu poddaného v rozepřích s vrchnostmi).
- 1356 **Vydána zlatá bulla**, v níž samostatnost koruny České proti říši Německé poznovu zaručena (sr. 231).
- 1358 Kazatel Konrad Waldhauser pozván z Rakous do Prahy, aby čelil proti šířící se nauce mravní († 1369). Jeho příkladu následoval od r. 1363 **Jan Milíč z Kroměříže** († 1374).
- 1359—1361 Karel v nepřátelství s Rudolfem Zakladatelem a jeho spolčenci (sr. 232).
- 1363 Markrabství Braniborské s Dolní Lužicí získány smlouvou dědičnou koruně České (sr. 231).
- 1366 **Dědičná smlouva mezi Čechami a Rakousy** (sr. 231).
- 1368 Smrtí Bolka, kn. svídnického, nabyl Karel knížectví Svídnického a Javorského.
- 1374 Braniborsko přijato na žádost stavů braniborských v nerozlučnou celistvost se zemí Českými.
- 1378 Karel IV. usiluje u panovníkův křesťanských o zamezení rozkolu v církvi a o uznání Urbana VI. (sr. 232).
- 1378—1419 **Václav IV.** (sr. 232). Zikmund obdržel v úděl Braniborsko (sr. 231) a sňatkem s Marií Uherskou nabyl též koruny Uherské, Jan dostal část Horní a Dolní Lužice, Jošt a Prokop Moravu. Po † Joštově (a Prokopově) připadla Morava kr. Václavovi,

jenž získal též úděl Janův, uděliv dceři jeho Alžbětě Lucembursko, kde věv. Václav † 1382 (sr. 247).

Král Václav, při nastoupení vlády osmnáctiletý, byl povahy dobromyslné, ale při tom náruživý (rozkošnický, nestřídmý v pití, náruživý lovec) a k hněvu popudlivý. Vzdělaný, obeznaný ve správě zemské, dobrý hospodář. Lnul k lidu obecnému a rádce vybíral nejraději z osob stavu zemanského nebo měšťanského. Proto u panstva neoblíben. Nicméně po celých prvních 15 let pravidelný chod správy zemské. Rozvoj literatury české (Tomáš ze Štítného, Ondřej z Dubé, Křišťan z Prachatic, Jan Hus, Smil Flaška z Pardubic).

1393 Spor kr. Václava s arcib. Janem z Jenšteina, jenž překazil záměr králův, aby ze statkův benediktinského kláštera Kladrubského nad Ohlavou, který držel 1 město, 2 městyse a 128 vesnic, zřízeno bylo nové biskupství (arcibiskup zachránil se útekem, vikář jeho Jan z Pomuku zmučen a vržen do Vltavy).

1394—1403 **Bouře panstva proti králi.** Panstvo zamýšlelo 1. dosíci výhradného práva k nejvyšším úřadům zemským, 2. obmeziti krále radou ze svého středu (nejv. soudci).

1394 Král Václav zajat na Králově Dvoře za Beounem. Jošt prohlášen náměstskem. Jan Zhořelecký způsobil narovnání.

1395 Nová bouře panstva, s nímž Jošt a Zikmund ve spojení. R. 1397 Jošt vypuzen z Čech a páním úřady odňaty.

1400—1401 Opětná bouře panstva (jehož spojenci Ruprecht Falcký, Jošt a Zikmund) skončila se rovněž nezdařem.

1402 Král Václav zrádně zajat od Zikmunda, jenž zmocnil se pomocí panstva vlády.

1403 Král Václav vyprostil se z vězení (vězněn ve Vidni) a uvítán v Čechách s jásotem. Protivníci hledali smíření, a tak vyšel Václav z bouří panstva bez většího obmezení moci královské.

1402—1419 Hnutí náboženské v Čechách

mělo příčinu v poklesnutí kázně církve římské a ve snahách opravných. Úpadek zaviněn: 1. Přehojnými statky světskými, jimiž bylo duchovenstvo nadáno (sr. 194). 2. Úsilím papežův o svrchovanost nade všemi panovníky křesťanskými. K provozování světové této nadvlády bylo třeba velkých důchodů peněžitých, k jichž sehnání užíváno prostředků pro vlastní účely církve povážlivých: a) desátek papežských vymáhán častěji a mnohdy i bez uvádění důvodův, b) soudy biskupské obmezovány rezervaty papežskými (dispense ve věcech manželských a při zvěvědí), c) udělování odpustkův, d) pohoršlivé osazování beneficí pomínutím práv patronátních (prodávání beneficí). 3. Rozkolem v církvi (dvojící papežskou). 4. Vniknutím soustavy penězochtivé a svato-

kupectví i v nižší duchovenstvo a 5. z toho lehkost a nákazá mravův v životě veřejném.

Průběh. Úpadek církve a nákazá mravův cítěny již za Karla IV. (sr. 249). V době Václavově v čele strany opravy milovně v obojím směru Matěj z Janova († 1394) a Jan Hus (prof. na univ., zповědník kr. Žofie a od r. 1402 kazatel v kapli Betlemské.*) Stoupenci jeho hl. čeští místři university pražské a české obyvatelstvo v městech, od doby Karlovy hl. v Praze domáhající se práv svého jazyka (**motiv národnostní**). Hus obžalován z popuzování lidu a z kacířství (že rozšiřoval učení Wycliffovo, sr. 242).

1409 **Sněm církevní v Pise** uvítán od strany Husovy s radostí, kdežto arcib. Zbyněk Zajíc z Hasenburku a většina university (tři cizí národové, převahou němečtí) zdráhali se upustiti od poslušenství papeže Řehoře XII. a postavili se tak na odpor církevní politiky kr. Václava (sr. 233). Proto vydán od krále působením Husovým

1409 **dekret Kutnohorský**, dle něhož budoucně 18. led. při všech jednáních na universitě národ český pozívati měl tři hlasův a druží tři pak jen jednoho (2000 mistrův a studentův, služebnictva nepočítajíc, opustili Prahu).

1409—1411 Hus ve sporu s arcibiskupem, jenž jej dal do klatby. Na straně Husově Václav a Žofie.

Koncil pisanský nesplnil naděje strany opravy milovně. Nad to papež Jan XXIII. dával skutky svými pohoršení celému křesťanstvu (sr. 234). Proto Hus a stoupenci jeho jali se prováděti opravy na svůj vrub, navádějíce lid, aby protivil se rozkazům hodnostářů duchovních a jiným jejich skutkům, pokud by nesrovnávaly se s učením křesťanským.

1412 Hus vystoupil proti udělování odpustkův, vyhlášených Janem XXIII. za příčinou války křížové proti Ladislavu Neapolskému, jenž papeže z Říma vypudil (sr. 234). Z toho náboženské výtržnosti v Praze a na venkově. Hus dán byv do klatby, opustil Prahu a uchýlil se na venkov (přebýval z prvu na Kozím Hrádku jv. od Tábora u p. Jana z Oustí a po jeho † na Krakovci jz. od Rakovníka u p. Jindřicha z Lažan). Mezitím snažil se král Václav o utišení rozbrojův náboženských (hlavní protivníci Husovi, Štěpán z Palče a Stanislav ze Znojma, ze země vypuzení), až posléz pře Husova vznesena na koncil kostnický, k němuž pozván Hus císařem Zikmundem, jenž mu zaručil veřejné slyšení a svobodný příchod do Kostnice i odchod.

1414—1418 Sněm církevní v Kostnici.

*) Založil ji r. 1391 Hanuš z Milheimu a Křížkramář pro kázání výhradně česká; r. 1622 zavřena, roku 1786 zbořena.

1414 Ku konci října přijel Hus do Kostnice v průvodu p. Jana z Chlumu, Václava z Dubé a Jindřicha Lacemboka, přidáných mu od krále Václava. Po 3 nedělích uvězněn, a zřízena komise k vyšetření jeho viny. Na poč. r.

1415 dán v obžalobu též papež Jan XXIII., jenž však koncem břez. v přestrojení uprchl z Kostnice do Schaffhausenu pod ochranu Fridricha, vévody rak-tyrolského*). Ale tento císařem Zikmundem přinucen vydati papeže, který opět do Kostnice přiveden, uvězněn a pak (v květnu) sesazen. Nyní teprve pokračováno ve při Husově, jemuž povolena 3 veřejná slyšení a žádáno na něm, aby odvolal bezvýhradně artikule za vinu mu kladené. Hus odepřel, jednak že mnohé neprávě mu přičítáno, jednak že v ostatním (o objemu moci papežské a kněžské) chtěl býti dříve od koncilu lépe poučen. A tak

1415 **6. července Hus upálen.** Do Čech, kde již r. 1414 **Jakoubek ze Stříbra** počal podávat svátost oltářní pod obojí způsobou („sub utraque specie“, odtud *utraquisti*), vyslal koncil veřejné listy, čelící k vyplnění kacířství.

Září. Sjezd pánův a zemanův z Čech a z Moravy v Praze. Usneseno podati list ke koncilu se stížností na odsouzení Husa, jemuž dáno svědectví co nejhvalnější. (List opatřen 452 pečeti). O něco později podobný sjezd měst Pražských. Bouře v Praze a na venkově proti odpůrcům strany Husovy.

1416 Koncil vydal půhon na stoupence strany Husovy v Čechách a místra **Jeronyma**, jenž Husa do Kostnice následoval, dal upáliti (v květnu). V Čechách rozmáhají se novoty náboženské, ač mistři učení pražského od nich zrazují. (Toliko přijímání pod obojí prohlášeno za nevyhnutelné k spasení.)

Na koncilu rokováno o opravách a jednotě církve.

K této došlo

1417 zvolením **Martína V.**, kdežto opravy odloženy na příští koncil (po 5 letech). Nový papež jedná s císařem Zikmundem o **křížové válce proti Čechům**, když by Václav nebyl ochoten propůjčiti se papeži k vyplnění kacířství v Čechách.

1418 Koncil kostnický rozpuštěn (v dubnu).

1419 Král Václav dal se pohnouti hrozbami bratra svého císaře Zikmunda a jal se potlačovati novoty náboženské rozkazem, aby faráři od kostelů vyhnání byli navraceni svým farám (toliko v Praze povoleny přijímajícím pod obojí tří kostely). Na venkově schází se lid k pobožnostem na horách. **30. července bouře v Praze:** kněz Jan Želív-

*) Dán proto do achtu a pozbyl značné části svých zemí. A argavsko odňali mu Švýcaři. Tito dobyli na synu jeho Zikmundovi i Thurgavska (1460. Sr. 204, 233).

ský pohaněn před radnicí Novoměstskou, která ztečena, načež podrychtář s purkmistrem, dvěma konšely a jiným lidem zjímání a shoeni s oken. **Jan Žižka z Trocnova** mezi vzbouřenci. Na zprávu o tom raněn král Václav mrtvicí, načež za krátko † na Novém Hradě u Kunratic (16. srpna).

1419—1436 Války husitské.

1419 Po smrti krále Václava bouře v Praze a na venkově proti přívržencům pod jednou. Vladařství král. Zofie a Čeňka z Vartenberka. Sněm v Praze volá Zikmunda do země, ale žádá při tom: 1. O zachování stavův a obyvatelstva při svobodě slova božího a přijímání pod obojí způsobou. 2. O zrušení nálezův koncilů a papeže proti národu českému. 3. O stavení neřestí církevních.

Zikmund odkládá a chystá se potají na výpravu proti Čechům. Zatím **Žižka** hotoví se k odporu: z Prahy odešel do **Plzně** (Bohuslav ze Svamberka poražen od něho u Nekměře sz. od Plzně) a odtud

1420 do **Tábora** (pusté hradiště, které stoupenci Žižkovi nedlouho před tím osadili). Na cestě porazil královské u Sudoměře v. od Strakonice. Na Táboře dává Žižka bratrstvu pevnou organizaci vojenskou (4 hejtmani) a cvičí je ve válčení (cep, palcát, oštěp, válečné vozy).

1. března **Martin V.** vyhlásil křížovou válku proti Čechům.

1420 První výprava křížová.

V dubnu přišel Zikmund do Čech a oblehl Prahu; sem přibyli též šikové křížáku německých. Pražanům přitáhl **Žižka** ku pomoci. Při smírném vyjednávání se Zikmundem předložili Pražané a Táboři 4 kusy svých žádostí (**4 artikule pražské**):

1. aby slovo boží od kněží schopných svobodně bylo kázáno,

2. aby svátost oltářní svobodně rozdávána byla pod obojí způsobou,

3. aby kněžstvo, zanechajíc světského panování a držení statkův, živo bylo dle příkladu Krista a jeho apoštolů,

4. aby hříchové smrtelní a neřádkové zákonu božímu protivní byli kažení a stavováni.

14. čce. **Zikmund a křížáci poraženi od Žižky na hoře Vitkově**, která potom zvána Žižkovou. Po marném vyjednávání dal se Zikmund korunovati v kostele sv. Víta a rozpustiv vojsko křížácké, odtáhl do Kutné Hory, kde hotovil se k dalšímu boji, zastavuje o překot k zapravení útrat válečných statky korunní a zboží duchovní.

1. listop. **Zikmund poražen od Pražanů před Vyšehradem**, jež chtěl vybavit z obležení. Vyšehrad dostal se do moci Pražanů. Od Čechů vypraveno

poselstvo k Vladislavovi Polskému a nabízena mu koruna Česká. Žižka válčí s Oldřichem z Rosenberka.

1421 Žižka potřel blouznivce náboženské na Táboře (Pikarti) a ve spojení s Pražany válčil proti stoupencům Zikmundovým. **Arcibiskup Konrad** přestoupil na stranu pod obojí. Kutná Hora vzdala se Žižkovi.

červen **Sněm v Čáslavi**, jehož se účastnila vedle pánův a zemanův z Čech a Moravy též (po prvé) **města královská** (Pražané, Táboři a města s nimi spolená); ujednáno, aby ve skutek uvedeny byly artikule pražské, schváleno vyjednávání s Polskem a zvolen výbor 20 k řízení záležitostí zemských. Hrad Pražský vzdal se Pražanům.

1421—1422 Druhá výprava křížová.

Křížáci němečtí vtrhli od Chebu do Čech a oblehli **Žatec**, jehož nadarmo snažili se dobýt, načež, nemohouce se dočkat Zikmunda, opustili zemi. Zikmund přitáhl do Čech v zimě a zmocnil se zradou Kutné Hory. **Žižka** obklíčen od něho na hoře Kaňku u Kutné Hory, ale probil se času nočního ke Kolínu; sebrav z okolí Jícna a Turnova nové síly

1422 udeřil na Zikmunda (u vsi Nebovid jv. od Kolína), přinutil jej k útěku a

8. ledna porazil jej na hlavu u **Německého Brodu**. Vitold Litevský, bratranec Vladislava Polského, přijal korunu Českou a vypravil do Čech synovce svého Zikmunda Korybutoviče, jenž nabyt uznání za vladaře zemského.

Ríjen **Třetí výprava křížová**, v jejímž čele Fridrich Braniborský: marný pokus o osvobození obleženého Korybutovičem Karlšteina. V provinci odvolán Korybutovič Vladislavem, jenž s cí. Zikmundem se smířil.

1423 Žižka válčí s Pražany a s pány pod obojí pro přátelství se jejich se Zikmundem. Po ujednaném příměří nevrátil se na Tábor, nýbrž zůstal při **bratrstvu orebském** (ve vých. Čechách) a s ním pak vtrhl do Moravy a odtud do Uher (až k Ostřihomu).

1424 Žižka obnovil boj s Pražany a s pány pod obojí. Tito poraženi u Skalice jz. od Náchoda, onino u Malešova jz. od Hory Kutné. Žižka oblehl Prahu, kam přispěl mu i Táboři ku pomoci. Korybutovič, jenž na svůj vrub přišel do Čech a od Pražanův a pánův s nimi spojených za vladaře uznán, zprostředkoval smíření (Jan z Rokycan), načež nastoupeno na společné tažení do Moravy. Na cestě té **zemřel Žižka** (11. října) při obléhání Přibislavě jv. od Něk Brodu. Orebští zvaní nyní **Sirotky**. Kněz **Prokop Holý** velitelem Táborův, **Prokúpek** velitelem Sirotkův.

1425 Spory a boje mezi stranami pod obojí skončovány smírem vožickým sv. od Tábora. Vpád do Moravy a odtud do Rakous, kdež dobyt Retz jz. od Znojma. R.

1426 Němci z Durynk, Mišně a Lužice vtrhli do Čech, aby vyprostili **Ústí nad Labem** z obležení, ale **byli tu na hlavu poraženi**.

1427 Korybutovič vyjednává s papežem, z čehož vzbouření v Praze: Korybutovič zajat a pak (1428) čestně vyprovozen přes hranice zemské. Vpád Táborův a Sirotkův do Rakous (Albrecht poražen u Světlé nad Koubou) a pak do Lužice a Slezska.

Čtvrtá výprava křížová. Fridrich Braniborský vrchním velitelem: **křížáci** oblehli Stříbro, ale při blížení se vojska českého (Táboři, Sirotky a Pražané) **dali se na zpátečný pochod a pak na zmatený útěk k Tachovu, kdež dostíženi**. Tachov dobyt.

1428 Táboři, Sirotky a Pražané činili vpády do Uher, Slezska, Bavor, Lužice a Rakous.

1429 Marné jednání o mír se Zikmundem (Prokop Holý v Bratislavě). Vpád do Lužice a do Slezska. Ku konci roku nový vpád do Mišně,

1430 Durínska, Frank a Bavor: 70—100 hrazených měst vypáleno, do tisíců vesnic a městeček popleněno, kořist válečná vezena na 3000 vozech. (Prokop Holý s Táboři před Naumburkem j. od ústí Unstruty do Sály). V témže roce vpád do Slezska a Uher.

1431 Vladislav Polský prostředníkem mezi Čechy a papežem (hádání v Krakově). K řízení obecných záležitostí zvoleno na sněmě v Kutné Hoře 12 vladařů zemských. Vpád do Lužice a Slezska.

Pátá výprava křížová (Fridrich Braniborský vůdcem) **skončila se hanebnou porážkou křížáků u Domažlic**, kde byli dostíženi, prchající před blížícím se vojskem českým. (Nejprve pokoušeli se dobýt Tachova, pak namířili k Plzni.) Vpád Táborův a Sirotkův do Slezska, Uher a Rakous. Po porážce domažlické vyzval **koncil basilejský** Čechy k jednání smírnému, ač papež Eugen IV. se tomu protivil. V Čechách přes odpor Táborův

1432 schváleno na sněmě v Praze vyjednávat s koncilem basilejským po předchozích úmluvách (sjezd v Chebě). O něco dříve srovnali se Pražané a Sirotky u víře a zvolili **Jana Rokycanu** za prozatímního správce (arcib. Konrad † 1431). Vpád Táborův a Sirotkův do Slezska a Lužice a do Braniborska. Prokop Holý vyjednává s Vladislavem Polským o spolek proti zemím německým a o zvolení syna jeho Vladislava za krále českého.

1433 **Poselstvo české**, v jehož čele **Prokop Holý**, přijato v Basileji se ctí a radostí. Smír na odkladě, neboť koncil podával svolení k artikulům pražským s jistým ohražením (**kompaktaty**). Na sněmě v Praze zvolen Aleš z Risenburka za správce zemského — nastřčený to nástroj Menharda z Hradce, jenž s kompaktaty se spokojil a Oldřichu z Rosenberka byl hotov pomáhati o uznání Zikmunda za krále. Mezitím Táboři a Siroťci podnikli vpády do Rakous, Slezska a Uher. Vedle toho bojovalo vojsko tábořské pod Janem Čapkem ze Sán po boku Vladislava Polského proti řádu rytířů německých.

1434 Menhard z Hradce původcem **jednoty panské**, zřízené k podpoře vlády zemské, vpravdě však namířené proti bratrstvům polním (Táborům a Sirotkům).

30. května **Bitva u Lipan** jv. od Českého Brodu: Táboři a Siroťci poraženi na hlavu od jednoty panské, sesílené Pražany Staroměstskými a pány katolickými (Prokop Holý a Prokůpek padli). Velitelem vojska panského Diviš Bořek z Miletínka.

16. říj. Sněm v Praze o sv. Havle. Ujednáno žádati na koncilu: 1. aby rozdávana byla svátost pod obojí v těch chrámech, kde toho byl právě obyčej; 2. aby volba arcibiskupa a biskupů přenesena byla na sněm; 3. aby beneficia v Čechách a na Moravě nebyla udělována od cizozemců; 4. aby nikdo ze zemí těchto nebyl povolován k duchovním soudům zahraničním pominutím soudu arcibiskupského.

1435 Čechové vyjednávají se Zikmundem o uznání jeho za krále.

1436 Cís. Zikmund vydal Čechům **zápis na dokonání kompaktat** (v. lednu), kterým svoloval ke všem žádostem sněmu sv. Havelského a zavazoval se, že bude Čechův hájiti v užívání těchto svobod a o jich schválení usilovati.

Znepokojené proto posly koncilu upokojil Zikmund hned poté tajným slibem, že ve věci církevní vkládati se nebude.

5. čce. Na sjezdě jihlavském přiznali se stavové čeští k poslušnosti církve, načež poslové basilští přijali Čechy v lůno církve na základě vzájemného uznání kompaktat. (Přijímání pod obojí způsobou povoleno v Čechách a na Moravě dle popisu far. Potvrzení kompaktat od koncilu a papeže Eugena IV. stalo se dodatečně 1437). Brzo po tom (v srpnu) uznán Zikmund za krále.

1436—1437 **Zikmund** králem v Čechách. (Sr. 247.)

Neupřímné jednání krále, zvláště ve věcech náboženských, pramenem nespokojenosti. Jan Rokycana, zvolený sněmem arcibiskup, nejen že od koncilu potvrzen nebyl,

nýbrž i od Zikmunda doznal mnohých příkoří. V době, kdy nebylo arcibiskupa, řídila věci církevní konsistoř: „horejší“ u sv. Víta pro katolíky a „dolejší“ při chrámu Týnském pro podobojí. Administrátorem, ředitelem, konsistoře podobojí stal se Křišťan z Prachatic se strany duchovenstva Rokycanovi protivně. Jan Roháč z Dubé, jenž pokusil se o odboj, zajat na hradě Sioně ne-daleko Kutné Hory a oběšen v Praze s 52 svými soudruhy. Tím odpor proti Zikmundovi vzrostl. Po ť Zikmundově zvolen za krále zeť jeho

1437—1439 **Albrecht II.** Rakouský, spolu král uherský a císař německý.

V Čechách horlivější strana pod obojí, majíc v čele Hynce Ptačka z Pirkšteina, prohlásila se pro **Kazimíra**, bratra krále polského Vladislava III. (v čele stoupencův Albrechtových Oldřich z Rosenberka a Menhard z Hradce). Boj o korunu mezi oběma soupeři přerušen předčasnou smrtí Albrechtovou.

1439—1452 **Bezvládí v Čechách.**

Po ť Albrechtově dohodla se strana Hynka Ptačka z Pirkšteina se stranou Oldřicha z Rosenberka a Menharda z Hradce o správu zemskou tak zv. **listem mírným** (1440), kterým zavázali se zachovávat kompaktaty a zápis Zikmundův, zasazovat se o doplnění kompaktat a o potvrzení Jana Rokycany za arcibiskupa, a pokud by nebylo nově zvoleného krále, spravovati se míry zemskými, t. j. spolky stavovskými v jednotlivých krajích s volenými hejtmany v čele. — Strana Ptačkova nabyla vrchu hl. v kraji Chrudimském, Čáslavském, Kouřimském a Hradeckém, které vstoupily spolu v jednotu a zvolily si Hynka Ptačka za svého nejvyššího hejtmana. Po ť Ptačkově 1444 zvolen nejv. hejtmanem 24letý **Jiří z Poděbrad a z Kunštatu**, syn Viktorina z Poděbrad, vůdce Pražanů a vítěze v bitvě pod Vyšehradem (1420). Za krále r. 1440 zvolený Albrecht Bavorský (bratr Žofie, manželky Václava IV.) k tajnému doléhání Oldřicha z Rosenberka volby nepřijal, a ve vyjednávání s cís. Fridrichem o přijetí syna Albrechtova Ladislava za krále (jehož byly se přidržovaly země mimočeské) jakož i v jednání strany pod obojí se stolicí papežskou o potvrzení Jana Rokycany za arcibiskupa, neboť biskupové olomoucký a litomyšlský zpěchovali se světiti duchovenstvo strany pod obojí, stále pikle strany Oldřichovy a Menhardovy (tento přestoupil k straně pod jednou), z čehož nepořádky v zemi. To přičinou, že

1448 **Jiří z Poděbrad dobyl Prahy** (v září), která nacházela se v rukou strany protivně. Šťastná válka s **jednotou strakonickou** (Oldřich z Rosenberka). Jan Rokycana v čele konsistoře strany pod obojí (ť 1471).

1452 **Jiří z Poděbrad zvolen za správce zemského s radou 12 osob.**

1452—1457 **Ladislav Pohrobek**

1453 korunován v Praze za přítomných stavů českých, moravských, slezských a lužických. **Jiří z Poděbrad** potvrzen za správce zemského po dobu nezletilosti královny (na dalších 6 let). Moudrá správa země: odcizené statky zemské koruně získány, bezpečnost osob a majetku chráněna potíráním loupežníků a škůdců zemských, nový rozkvět obchodu a průmyslu. Po předčasné smrti králově

1458—1471 **Jiří z Poděbrad**

zvolen za krále pominutím dědičných úmluv s domem rakouským (sr. 249). Volbě protivili se **stavové slezští a lužičtí** a němečtí obyvatelé některých měst na Moravě (**Brno, Olomouc, Znojmo a Jihlava**), byli však za krátko (1458—1459) k poslušnosti přivedeni. Tež císař Fridrich III. uznal Jiřího za krále českého, potřebuje služeb jeho v záležitostech uherských (sr. 235). Ve válce knížat německých volán král Jiří za prostředníka a vyjednáváno o jeho zvolení za krále římského jakožto pomocníka císařova (sr. 234). R. 1462 přispěl osobně vojenskou pomocí císaři Fridrichovi proti stavům dolnorakouským, Albrechtu VI. a spojeným s nimi měšťanům vídeňským: Albrechtovi bylo učiniti příměří, propustiti císaře z Vídně a narovnat se s ním dle výroku krále Jiřího (1462 5. pros.). Za to prokázal se císaři Jiřímu vděčným, že 1. vydal jemu zápisy týkající se dědičných úmluv mezi panovníky českými a rakouskými, 2. povinnost země České k říši Německé slevna jest se 300 bojovníků k jízdam císařův do Říma neb 300 hř. stří. na polovici (sr. 216), 3. povýšil syny krále Jiřího za knížata říšská, 4. ustanovil Jiřího poručníkem syna svého Maximiliana a dědicem Rakous, když by tento zemřel bezdětek, 5. zavázal se prostřednictvím svým přičiněti se o narovnání mezi Jiřím a papežem.

1463 **Slavný sjezd knížat německých v Praze:** král Jiří rozsudím mezi Ludvíkem Bavorským a císařem a mezi domem braniborským a bavorským (sr. 234).

Nový rozkvět blahobytu zemského měl původ svůj ve **vládní soustavě krále Jiřího:** Největší část korunního jmění dostala se za válek husitských do rukou stavu panského. Král Jiří hleděl statky odcizené, pokud možno, koruně opět získati (sr. shora); nedostatek důchodů korunních nahrazoval pak častějšími vyžadováním mimofradních berní, jichž dosáhl pomocí stavu zemanského a městského, ujímaje se jich proti přehmatům stavu panského. Moc královská povznesena vedle toho i láskou národu, kterou pojistil si král, háje práv strany pod obojí proti papežům. Vládní tato soustava byla trnem v očích stavu panskému, k němuž náleželi právě nejmocnější rodové strany pod jednou. Sporů

krále Jiřího s papežem hleděla strana tato využitkovati k podvrácení moci královské, jak ji byl Jiří zřídil.

Král Jiří vymáhal na papeži Piu II. doplnění kompaktat, jež však tento neplatnými prohlásil (1462) a na králi žádal (poselství Fantina de Valle), aby zřekl se přijímání pod obojí, což on jakožto neslušné odmítl.

1464 Král Jiří obžalován z kacířství, a vydán naň púhon do Říma, kterýž po ř Piově obnoven i od Pavla II.

1465 **Jednota zelenohorská** (Zdeněk Konopištský ze Šternberka): páni pod jednou spojili se s papežem proti králi. Jednáno s Kazimírem Polským o přijetí koruny České.

1467 Na sněmě říšském v Norimberce žádá papež prostřednictvím císaře Fridricha o zdvžení války křížové proti Jiřímu, ale žádost jeho zamítnuta. (Roty z Bavor do Čech vniklé poraženy krvavě u Nýrska jz. od Klatov.) Proto obrátil se papež ke králi uherskému u Matyáši. Mezitím válčí král Jiří s císařem Fridrichem a vzbouřenými stavy svých zemí. (Téhož roku vznikla **Jednota bratří českých** ve Lhotce u Rychnova n. Kn. Prvním hlasatelem učení Petr Chelčický (ř 1454) a prvním náčelníkem bratrstva žák jeho Řehoř, řeholný laik. Tomu a jeho stoupencům („bratřím“) vymohl Rokycana, aby mohli usaditi se na panství Litickém, majetku Jiřího z Poděbrad. Zde, hl. ve vsi Kunvaldě sv. od Žamberka, žili od r. 1457 v přísné odloučenosti v lásce a bratrství. Zamítali válku dle sv. Písma „nezabiješ“, zavrhovali panování jedněch nad druhými, základem víry bylo jim jedině Písmo sv., hlavní péči měli o mravní kázeň a skutečné konání lásky k bližnímu.

1468 Král Matyáš na vyzvání papežovo počal válku s Jiřím, a oponovav některé části Moravy, vtrhl do Čech, ale byl

1469 **u Vilémova jv.** od Čáslavě králem Jiřím **obklíčen** a k míru donucen, který však za krátko zrušil, dav se od svých stranníků provolati v Olomouci za krále českého. Král Jiří vyjednává s Kazimírem Polským o spolek na základě přijetí syna Kazimírova Vladislava za krále v Čechách po ř Jiřího, který položil tak prospěch rodiny své na oltář vlasti.

Viktorin a Jindřich, synové Jiřího, hrdinně a šťastně si vedou v Lužici, ve Slezsku a na Moravě. Zde **král Matyáš poražen** od Jindřicha u **Uherského Brodu** a přinucen na útek do Uher, kamž pronásledován.

1470 Král Jiří zmařiv obléhání Uh. Hradiště, vtrhl do Slezska. Matyáš vpadl mezitím do Čech a pronikl až ke Kolínu, ale byl od vojska českého obrácen na útek s velkými ztrátami.

1471 Matyáš vyjednává o mír. Těž dvůr papežský pozbyval naděje ve přemožení Jiřího a jal se vyjednávat — v tom však † král Jiří (22. března).

1471—1526 Králové čeští z rodu Jagajlova.

1471—1516 **Vladislav II.** (15letý), nejstarší syn krále polského Kazimíra, byl povahy dobré sice, ale velice slabě. **Vládní soustava krále Jiřího** vzala za své (sr. 258): šlechta nabyla vrchu a užívala převahy své k zeslabení moci královské a na ujmu ostatních tříd národa (viz níže).

1471—1478 Válka s Matyášem Uherským, jemuž musil Vladislav mírem olomouckým odstoupiti Moravy, Slezska a Lužice do času jeho života, tak aby po jeho smrti spadly na korunu Českou za výplatu 400.000 zl. uherských. Vladislav i Matyáš podrželi titul krále českého.

1485 Smlouvou kutnohorskou narovnány spory mezi stranou pod jednou a pod obojí na základě kompaktat a zápisu Zikmundova tak, že kostely rozděleny po zemi mezi obě strany podle vyznání obyvatelstva bez ohledu na náboženství patronů, strany pak slíbily si, že se nebudou pro víru tupiti a pronásledovati. Nekázeň v duchovenstvu strany pod obojí. Jednota bratrská se vzmáhá.

1490 Vladislav zvolen byv za **krále uherského**, přestěhoval se stálým sídlem svým do Budína. Správa země v rukou šlechty, která dbala jen svých prospěchův. Starodávné spory mezi pány a rytíři o zasedání na soudech zemských a o nejvyšší úřady zemské skončily se narovnáním (na soudech zemských zasedalo pak 12 pánů a 8 rytířů. Z úřadů zemských náležel k stavu panskému nejvyšší purkrabí pražský, hofmistr, maršálek, komorník, sudí a kancléř (na Moravě hejtman zemský, nejv. komorník a sudí); k stavu rytířskému nejv. písař a podkomoří), načež oba stavy jaly se zkracovati moc královskou, ujařmovati lid poddaný a usilovati o ztenčení moci stavu městského: král zbaven práva k odúmrtem po osobách stavu panského a rytířského, nesměl svobodně nakládati se jméním korunním (smělo býti odcizeno jen se svolením sněmovním), obmezen při správě důchodů korunních; lid poddaný nesměl se stěhovati pod jinou vrchnost nebo přestoupiti do stavu městského nebo duchovního bez svolení svých pánů čili listu výhostného, nebylo mu dovoleno dovolávati se práva svého na soudu zemském proti svému pánu; královská města ohrožena ve svých právech tím, že roku

1500 vydáno zřízení zemské krále Vladislava, které obsahovalo svod obecných právních nálezův, zapsaných v deskách zemských, ale v zákoníku tomto položili sobě páni a rytíři za právo všecko to, čeho

se domáhali toho času na příkoř proti stavu městskému. (Svod pořídil zemský písař Albrecht Rendle z Oušavy.) Z toho **bouře měst proti šlechtě**, která 1. upírala jim práva choditi na sněmy, 2. bránila jim kupovati statky zemské, 3. provozovala živnosti až dosud jen městům vyhrazené, 4. obmezovala pravomoc soudů městských. Od roku 1513 utvořila města mezi sebou brannou jednotu, majíce za vůdce a pomocníka Bartoloměje Minsterberského, vnuka krále Jiřího, a když r. 1515 zemřel, bratrance jeho knížete Karla. Náčelníkem šlechty proti městům byl Zdeněk Lev z Rožmitála, nejvyšší purkrabí pražský a zástupce králův.

1516—1526 **Ludvík**, syn Vladislavův, králem v Čechách a Uhrách. Za nezletilosti královny (11letý) vládla v rukou úředníků zemských (regentů), v jichž čele v Čechách Zdeněk Lev z Rožmitála.

1517 **Smlouvou svatováclavskou**, o níž přičinil se hl. šlechtě Vilém z Pernšteina, narovnan sice spor mezi městy a šlechtou, takže města upustila od výhradného práva k vaření piva, začež ponechána při ostatních svých právech, ale nedůvěra mezi oběma stavy nepominula. (Jan Pašek z Vratu primasem spojeného Starého a Nového města Pražského.) Špatný stav správy zemské (Zdeněk z Rožmitála hlavním věřitelem koruny) a různice náboženské, mající příčinu v **šíření se učení Luthe-rova** jak ve straně pod obojí tak i ve straně pod jednou (ve Vratislavi, Jihlavě a j.).

1526 **Král Ludvík poražen** byv od Turkův v bitvě u Moháče na pr. bř. Dunaje s. od ústí Drávy, zahynul na útěku (29. srpna). Jím vymřela po meči větev Jagajlův v Čechách a Uhrách panující.

1526 **Ferdinand, arcikníže rakouský** a manžel Anny Jagajlovny, zvolen za krále českého a uherského, a tím spojen země rakousko-česko-uherské a položen **základ říši, která v pozdějších dobách nazývána císařstvem rakousko-uherským.**

b. Polsko, Halič a Litva.

(Sr. 222.)

1305—1333 **Vladislav Lokietek** uhájil trůnu proti nárokům krále českého Jana, jenž bojoval po boku řádu rytířů německých, kteří odňali Polsku gdaňské Pomorí a dali tak podnět k dlouholetým, přes 100 let trvajícím bojům. Syn jeho

1333—1370 **Kazimír III. Veliký, poslední Piastovec na trůně polském.**

1335 Mír v Trenčíně s českým králem Janem (sr. str. 248).

1337 Zemřel Jiří II. Romanovič, kníže vladiměřský a haličský, nezanechav potomstva. Na trůn po-

volán pomínutím mladší větve belzské svat † knížete Lubart, syn Gedymina, velkého knížete litevského. To počátkem zmatků, za kterých po delších bojích

- 1349 **Kazimír zmocnil se Haliče**, která od té doby zůstala při Polsku. Šest roků před tím (1343) ujednán s řádem rytířů německých mír v Kališi, kterým Chelmsko a Vých. Pomořany ztraceny.
- 1352 Vladiměř s okolím dobytá. (Po † Kazimírově zmocnili se jí Litvané opět.)
- 1355 Ludvík Uherský, syn sestry Kazimírovy a od r. 1339 šlechtou za nástupce uznáný pomínutím práv Piastovců Mazovských, přijal kapitulaci, kterou královská moc značně byla obmezena.

Moudrá a spravedlivá vláda Kazimírova: péče o zvelebení blahobytu hmotného, lid selský brán v ochranu proti šlechtě (proto zván Kazimír „králem selským“), sepsány zákoníky (statut vislický pro Malopolsko a piotrkovský pro Velkopolsko), založ. universita v Krakově (1364).

1370—1382 **Ludvík Veliký**, král uherský, nástupcem Kazimírovým. V Polsku pobyl jen dvakrát. Práva šlechty rozšiřována na ujmu stavu městského a selského. Po † Ludvíkově za královnu uznána a korunována (1384) ml. dcera jeho **Hedvika**, která provdala se pak dle vůle šlechty za **Jagajla, velkého knížete litevského**.

1386—1572 **Jagajlovci na trůně polském: personální unie s Litvou** (až do r. 1569). Na Litvě (sr. 222) **Gedymin** (1315—1339) zakladatelem říše Litevsko-ruské, která rozšířena o Žmuď s. od dol. Němenu a při m. Baltském (dobytá na řádu rytířů německých), o Vladiměřsko, Volyň, Podolí a Kijev. **Vilno** nad Vilijí, pobočkou Němenu z pr. bř., založeno a učiněno sídlem velkého knížectví. Syn Gedyminův **Olgěrd** (1345—1377) dokončil podrobení jižní Rusi. Výboji, sňatky a smlouvami mezi Gedyminovci a Rurikovci získána též celá Bílá Rus. Tím povznesena Litva na nejvyšší stupeň moci. Stejnou dobou šíří se na Litvě křesťanství východního vyznání, jazyk a obyčej ruské, takže časem nabyly úplné převahy. Synem Olgěrdovým **Jagajlo** (1377—1386).

1386—1434 **Vladislav II.**

Jagajlo, jsa víry pravoslavné, dal se po druhé pokřtiti a přijal jméno Vladislav. Na Litvě, která podržela své zvláštní zřízení, náměstkem Vladislavovým Skirgajlo s titulem velkého knížete. Nástupcem jeho od r. 1390 Vitold, bratřovec Vladislavův († 1430).

- 1387 Halič Uhrám odňata. Útisk církve pravoslavné a lidu obecného.
- 1402 Multansko učiněno poplatným.
- 1410 Řád rytířův německých poražen v bitvě **pod Dubrovnu** (Tannenberkem) ve vých. Prusích. V míru

toruňském r. 1412 musili se rytíři vzdáti Žmudi. Úpadek řádu.

1413 Sněm Polákův a Litvanův v Horodle nad hor. Bugem: mnohé řády polské přeneseny i na Litvu a šlechta víry pravoslavné vyloučena z úřadů a jiných důstojností.

1420 Vladislavu podávána koruna Česká. (O poměru Čech k Polsku viz války husitské.)

1434—1444 **Vladislav III.**, syn předešl.

Na Litvě, kde po † Vitoldově spory o stolec velkoknížecí (Svidrigajlo poražen od Poláků u Vilkoměře sz. od Vilna) zvolen za vk. Kazimír, ml. bratr Vladislavův (1440).

1440 Vladislav zvolen za **krále uherského**. Zahynul v bitvě proti Turkům u **Varny** při Černém m. v nyň. sev. Bulharsku (1444).

1444—1492 **Kazimír IV.** (Veliký).

Dlouholeté války s rytíři řádu německého, kteří **1466 mírem v Toruni** musili se spokojiti s vých. částí Prus a přijati ji v léno od koruny Polské.

Rozvoj říše Polské zdržován ustavičnými spory mezi Poláky a Litvany, což příčinou, že mnohé krajiny ruské poddaly se knížatům moskevským (rep. Pskovská na j. jez. Pejpuského a Novgorodská při jez. Ilmešském, knížata severští na l. bř. hor. Dněpru).

1470 Kazimír vyjednává o spolek s Jiřím Poděbradským (sr. 259).

1480—1485 Poláci spojenci chána Achmeta proti Ivanu Vasiljeviči, bojujícímu o neodvislost: Bílá Rus (Smolensko) ztracena.

c. Rusko.

(Sr. 222.)

1237—1481 Rusko pod nadvládou Mongolův.

Následky: 1. Velkoknížata a knížata úředná libovolně od chánů dosazována a k dani a pomoci válečné donucována. 2. Lid ruský utiskován mongolskými nájemníky berničními. 3. Jižní a západní Rus opanována od Litvanů. 4. Švédové a řád rytířů německých zmocnili se krajín pobaltských. 5. Úpadek vzdělanosti ruské.

1252—1263 **Alexander Něvský** (Svatý), kn. novgorodský, dosazen od chána Batua za vk. Moudré a požehnané panování jeho. Dobrá shoda s Mongoly. Mladší syn Alexandrův Daniel († 1303) povznesl **knížectví Moskevské**, dosud nepatrné. Syn Danielův Jiří zjednal si podlízavostí přízně chána Uzbeka, který jej učinil velkoknížetem (1315—1325), jímž stal se i mladší bratr jeho

1328—1340 **Ivan I. Kalita.**

Za něho stala se **Moskva politickým a náboženským střediskem Rusi** na místě Vladiměře nad Kljazmou. V hodnosti velkoknížecí udrželi se dva jeho synové a vnuk.

- 1362—1389 **Dimitrij Donský**, jenž první učinil pokus o vyproštění se z nadvlády mongolské:
- 1380 **Bitva na Kulikově poli** za h. Donem v nyn. gub. Tulské; chán Mamaj a spojenc jeho Jagajlo Litevský poraženi na hlavu od Dimitrije a spojených s ním téměř všech úředních knížat.
- 1382 **Tochtamiš**, nástupce Mamajův, sesílen **voji Tamerlanovými**, vyvrátil Moskvu a přinutil Dimitrije znovu podrobíti se. Hodnost velkoknížecí zůstala však i na dále v jeho rodině.
- 1462—1505 **Ivan III. Vasiljevič**, pravnuček Dimitrije Donského.

Snahy jeho: 1. odstraniti úřední knížectví (kn. Tverské sz. od Moskvy a Rjazaňské jv. od Moskvy, rep. Pskovská a kn. a rep. Novgorodská), 2. svrhnouti jeho mongolské (moc chánů Zlaté ordy zeslabena odtržením se Tatarův kazaňských a krymských), 3. získati ztracené země litevsko-ruské.

- 1478 Novgorod připojen k panství Moskevskému.
- 1481 Ivan spojil se s chánem krymským proti Achmetovi, chánu ordy Sarajské, jenž poražen a zabít. **Konec panství mongolského na Rusi**.
- 1485 Učiněn konec kn. Tverskému. Též mnohé krajiny litevsko-ruské získány (sr. 263). Ivan honosí se titulem „**gosudar vseja Rusi**“.

d. Uhry.

(Sr. 223.)

1308—1382 Králové z rodu anjouského.

1308—1342 Karel Robert.

Na trůně upevnil se teprve po † Matouše Trenčanského (1318). Matouš Trenčanský (sr. 220) za zmatků po vyvezení Václava III. ze země zmocnil se celého Slovenska — odtud zváno po staletí „zemí Matoušovou“; měl svůj dvůr, palatina, razil mince a vydržoval velké vojsko, s nímž zajížděl do Rakous i do Moravy, kde zmocnil se několika hradů a způsobil si pro to válku s Janem Lucemburským. Bouře v Chorvatsku (Ban Mladen, syn Pavla Brebírského) a v Dalmatii. Vévoda valašský Bazarad vymanil se z nadvlády uherské. Snaha králova o rozvoj blahobytu hmotného i duševního. Syn jeho

1342—1382 Ludvík I. Veliký.

Bouře chorvatská a dalmatská utišeny. Vévoda valašský Alexander, syn Bazaradův, uveden opět pod vrchní vládu uherskou.

1347—1350 Ludvík usiluje marně o dobytí Neapolska, kde 1345 ml. bratr jeho Ondřej zavražděn od příbuzných manželky své Johanny, která za nedlouho prodala se za jednoho z nich (Ludvíka Tarentského).

1356—1358 Válka s Benátčany, jimž Ludvík odňal **Zader**.

- 1364 Dědičné úmluvy mezi zeměmi českými, uherskými a rakouskými, z nichž však po dvou letech Uhry vystoupily.
- 1365 Turci učinili první pokus o dobytí Valašska, jehož Ludvík vítězně hájí.
- 1365—1369 Válka se Sracimírem Vidinským, jenž donucen uznati nadvládu uherskou (—1396).
- 1370 **Ludvík povolán na trůn polský** (sr. 262): **Uhry na vrchole své moci**.

Ludvík podporovatelem věd (univ. v Pětikostelí) a umění, průmyslu a obchodu. Po jeho smrti uznána v Uhrách za královnu dcera jeho **Marie** (zasnoubená Zikmundu Lucemburskému), kdežto od Polákův povolána na trůn ml. sestra její **Hedvika**. Vládu ve jménu nezletilé Marie vedla v Uhrách matka její Alžběta až do r. 1387, kdy zardousena v Novém Hradě v sev. Dalmatii naproti ústí Zrmanje od mocného rodu Horvatů v Chorvatsku, kteří byli usilovali o dosazení Karla Neapolského (zavrž. 1386 úkladem milostníka Alžbětina Mikuláše Gary).

1387—1437 Zikmund Lucemburský (sr. 249),

manžel Marie, dc. Ludvíkovy, po jejíž smrti (1395) upíráno mu právo k trůnu, poněvadž neměl s ní žádného potomstva. Vzpouza zdošana. V **Podkarpatské Rusi** posílen živel rusínský přistěhováním podolského knížete Fedora Korjatoviče (r. 1393). Nebezpečí od Turků hrozící hleděl Zikmund předejiti zdvižením války křížové, ale byl

1396 v bitvě u **Nikopole** od sultana Bajezida na hlavu poražen.

1401 Vzpouza magnátů proti Zikmundovi, jenž v Budíně přepaden a zajat, ale přispěním vév. sedmihradského Stiboře ze Stibořic a krále Václava vyproštěn. R. 1402 vzpouza se opakovala: Ladislav Neapolský uznán za krále v Chorvatsku a ve větší části Uher na pr. bř. Dunaje. Zakročením Stiboře ze Stibořic i tato vzpouza zdošana r. 1403. Měštům král. dostalo se práva zasedati vedle šlechty na sněmech.

1411 Volba Zikmunda za krále římského v Němcích (sr. str. 233).

1419—1436 Zikmund zaměstnán válkami husitskými (sr. tamže). Mezi tím opětě války s Benátčany a Turky (proti těmto obsazen srbský Bělehrad).

1433 Mír ve Ferrare jz. od Benátek nedaleko pr. bř. dol. Pádu: Zikmund musil odstoupiti **Dalmatii** Benátčanům.

1437 Vpád Turkův do Srěmu odražen **Janem Hunyadym**, banem sevrinským, a přispěním zoldněřův Táborských, vedených Janem Jiskrou z Brandýsa. Po † Zikmundově zvolen za krále zeť jeho

1437—1439 **Albrecht II.** Rakouský, spolu cí. německý a král český. Zemřel navraceje se z nezdařené vý-

pravy proti Turkům. Po něm zvolen z ohledu na nebezpečnoství od Turkův hrozící působením Jana Hunyadyho

1440—1444 **Vladislav III.**, král polský (I. jako král uherský).

Práv Ladislava Pohrobka ke koruně Uherské hájí statečně Jan Jiskra z Brandýsa, jehož ovdovělá královna Alžběta († 1440) jmenovala nejvyšším hejmanem krajín podtatránských (sídlil v Košici) a když se zmocnil celého Slovenska, vladařem. Jiskra zakládá na Slovensku tábory (malé pevnosti) a dědiny, jež osazuje osadníky z Čech a Moravy. Jan Vítovec vítězil v Chorvatsku.

1442 Jan Hunyady vítězně bojuje proti Turkům. Valašsko přinuceno uznati uherskou nadvládu.

1443 Válka křížová proti Turkům. (Vladislav III. a Hunyady vůdci; kardinál Julian Cesarini): Srbsko opanováno (bitva nedaleko Niše). Vítězný vpád do Bulharska.

1444 **Vladislav III. padl u Varny** v bitvě proti Turkům. Též kardinál Julian zahynul. Jan Hunyady upadl do zajetí, z něhož po roce se vyprostil. V Uhrách uznána nyní práva Ladislava Pohrobka k trůnu. Po čas nezletilosti královny

1446—1453 **Jan Hunyady správcem zemským.** Jan Jiskra zůstává v držení Slovenska přes odpor Hunyadův.

1448 Jan Hunyady poražen od sultána Murada II. v bitvě na Kosově poli ve Starém Srbsku.

1451 Bitva u Lučence, Jan Hunyady poražen od Jiskry tak, že stěží životem vyváží a donucen k míru v Rímauské Sobotě.

1453—1457 **Ladislav Pohrobek** králem v Uhrách (sr. str. 257).

Jan Hunyady potvrzen ve vladařství. Jana Jiskru propustil Ladislav ze svých služeb, ale když poznal, kterak Hunyady osobuje si příliš velkou moc, vrátil Jiskrovi dřívější postavení nejv. hejtmána a uznal jeho věrnost a nezištnost (r. 1456).

1456 Sultán Mohamed poražen na hlavu od Jana Hunyadyho **před branami Bělehradu**; vojsko k udatenství povzbuzuje horlivý legát papežský Jan Kapištran. (Hunyady zemřel brzo potom ranou mečovou.)

Spor krále Ladislava se synem Jana Hunyadyho Ladislavem, jenž od krále zajat a popraven (1457). Ml. bratr jeho **Matyáš Korvinus** odvezen do Čech. Vzpouří stoupenců Hunyadových (Michal Szilágyi). Po † Ladislava Pohrobka zvolen za krále

1458—1490 **Matyáš Korvinus.**

Volbu jeho provedl Michal Szilágyi maje po ruce velké vojsko. V čele odpůrců Hunyadových Mikuláš

Gara a Mik. Ujlaky, kteří již r. 1459 pokusili se o svržení nového krále (sr. 235). Na Slovensku drží se Jan Jiskra až do r. 1462, kdy prostřednictvím krále Jiřího došlo k smíření a Jiskra jako magnát uherský vstoupil do služeb Matyášových.

1463 Sultán Mohamed II. dobyl Bosny a vtrhl do Srěmu, odkud jej však Matyáš vypudil a sám pak jal se postupovati vítězně do Bosny. V dalším boji proti Turkům zadržen byl válkou s Jiřím Poděbradským.

1468—1471 Válka s Jiřím Poděbradským (sr. 259).

1471—1478 Válka s Vladislavem II. (sr. 260).

1485—1490 Válka s cis. Fridrichem (sr. 235). Za válek těchto časté nájezdy Turkův, které však šťastně odraženy. Příměří r. 1483 s nimi ujednané i v letech potomních prodlužováno.

Matyáš byl povahy rázné, ale při tom nad míru panství chtivý, nedbaje zásad práva, jestliže se jednalo o jeho prospěch. Proti magnátům opíral se o stálé vojsko, hl. z Čechů složené („černá rota“), o zemanstvo a o města. Pečoval o zlepšení správy veřejné; o rozkvět obchodu a průmyslu, a o vzdělanost (český jazyk rozšířil se nejen na Slovensku, ale i zdomácněl u dvora král. Matyáš vydal mnoho listin českých — vedle latinských, ale ani jednu maďarskou). Nástupcem Matyášovým

1490—1516 **Vladislav II.**, král český: **personální unie Čech a Uher.** O volbu jeho za krále přičinil

se hl. Štěpán Zápolský, dědičný župan spišský a místodržitel v Rakousích. Trůnu domáhal se též Jan Korvinus, levoboček zemřelého krále, a bratr Vladislavův Jan Albrecht (sr. 204). Tohoto podporoval Štěpán Báthory, vév. sedmihradský. Mezi zápasem o trůn zmocnil se arcikn. Maximilian Dol. Rakous (sr. 235). Způsob vlády Vladislavovy v Uhrách byl taký jako v Čechách (sr. 260). Nesnáze působil jemu v době pozdější hl. **Jan Zápolský**, vév. sedmihradský, syn Štěpána Zápolského. Bažil po koruně, ucházejí se o ruku dcery Vladislavovy Anny (bratr její Ludvík byl dítě choré, o jehož dlouhém životy se pochybovalo), a když král mu nebyl po vůli, bouřil šlechtu proti vládě.

1514 Bouře selská (Jiří Dóža) potlačena krvavě zakročením Jana Zápolského: král viněn z netečnosti při tomto nebezpečí, a na sněmě mluvilo se o jeho sesazení a zvolení Zápolského. Vladislav hledá opory v užším svazku s císařem Maximilianem: Anna Jagajlovna zaslíbena arcikn. Ferdinandovi a Marie Rakouská Ludvíkovi, jenž již v třetím roce korunován na krále. Smlouvy dědičné obnoveny (sr. 235) a rozšířeny i na Čechy, ale zde scházelo svolení stavů českých.

1516—1526 **Ludvík II.**

Na čas nezletilosti královny vláda poručnická, v je-

jimž čele Tomáš Bakač, arcib. ostřihomský. Palatinem Štěpán Báthory, protivník Zápolského.

1521 Sultan Soliman dobyl Bělehradu, klíče ke království Uherskému (sr. 265): hotovost zemská k jeho obraně úskokem Zápolského se nesešla. Za nedlouho zmocnil se Soliman i banátu Sevrinského a uherských pevností v Bosně (sr. 267). Téhož roku vešel ve sňatek Ludvík s Marií Rakouskou a prohlášen plnoletým.

1526 Bitva u Moháče: král Ludvík svolal veřejnou hotovost do Tolny na Dunaji mezi Budínem a Moháčem. Strana Báthorova dostavila se tam v počtu nedostatečném, kdežto Jan Zápolský se 40.000 m. položil se u Segedína a zdráhal se přijíti. Pomoc z Čech došla pozdě. Vojska Ludvíkova 25.000, Turků 300.000. V půldruhé hodině vojsko křesťanské rozprášeno — **král Ludvík zahynul na útěku, utonuv s koněm v bahně** (29. srpna). Srěm a východní část Chorvatska (= Slavonie) dostaly se do moci Turků.

8. Země balkánské.

a. Císařství Byzantské.

(Sr. 226.)

1261—1453 Palaiologovci.

1261—1282 **Michail Palaiologos** hleděl udržeti styk církve řecké s Římem, ale potkal se s velkým odporem duchovenstva i lidu. Syn jeho

1282—1328 Andronikos II.

byl po prvé ohrožen od Turkův. Proti těmto byl boj těžký, neboť říše nacházela se v bídném stavu: 1. Vojsko a loďstvo nedostatečné. 2. Nástupcové Michailovi byli špatnými panovníky. 3. Spory o trůn. 4. Hádky náboženské a rozbroje domácí. Andronikos sesazen od vnuka svého stejného jména.

1328—1341 Andronikos III.

Vládu vedl milec jeho Jan Kantakuzenos, jenž při smrti císařově ustanoven za poručníka synů jeho, Jana V. a Manuele. Opíraje se o žoldnéře a o sultana Orhana, jemuž zasnoubil jednu ze svých dcer, Kantakuzenos hleděl Jana V. od vlády odstráti, musil však spokojiti se hodností spolucísařskou. R. 1356 přinucen od lidu a duchovenstva zřici se koruny a odejíti do kláštera.

1341—1391 Jan V.

1354 Turci obsadili Gallipoli. Císař hledá proti Turkům pomoci u papeže, jehož uznal za vrchní hlavu církevní. Pomoci neobdržel a spojení obou církví zůstalo bez dalšího významu. Nesváry v rodině císařské, do nichž se Turci vkládají.

1391—1425 Manuel, syn Janův,

vládne jako vasal turecký. Po bitvě u Nikopole (1396, sr. 265) žádá sultán Bajezid o vydání Cařihradu. Ne-

bezpečnosti odvráceno na ten čas porážkou Bajezidovou u Angory v M. Asii (1402, sr. 272).

1425—1448 **Jan VI.**, syn předešlého, hledá ochrany proti Turkům, jimž musil zavázati se poplatkem, ve spojení s církví západní, které sice slavně ve Florencii prohlášeno 1439, ale v Řecku potkalo se s odporem. Bratr jeho

1448—1453 **Konstantin XI.** došel k vládě s přivolením sultána Murada II.

1453 Sultan Mohamed II. dobyl Cařihradu. Konstantin XI. padl v boji. **Konec říše Byzantské.**

b. Bulharsko.

(Sr. 227.)

1330 Bulharsko uvedeno pod vrchní moc Srbska bitvou u Velbuždu (nyní Kystendil jz. od Srédcce).

1332—1365 **Jan Alexander**, synovec cara Michaila, padlého v bitvě u Velbuždu.

Při smrti rozdělil říši mezi dva syny. Jan Sracimir sídlem ve **Vidině** na Dunaji nedaleko hranic srbských a Jan Šišman sídlem v **Trnově**. Nesvorností obou carů urychlen pád Bulharska, neboť

1393 sultan Bajezid učinil říši Trnovské konec. Trnovo dobyto a car Šišman zajat. Car Sracimir ponechán, až se přidal k Zikmundovi Uherskému a

1396 po bitvě u Nikopole spoután a odveden do Brusy v M. Asii jiv. od Skutari. Tím **úplné podrobení Bulharska dokonáno.**

c. Srbsko.

(Sr. 228.)

1321—1335 **Štěpán Uroš III. Děčanský**, syn Milutinův.

1330 Bitvou u Velbuždu uvedeno Bulharsko pod srbskou nadvládou.

1335—1355 Štěpán Dušan Silný

dostal se k trůnu, vzbouřiv se proti otci Štěpánovi Uroši, jehož zajal. Dlouhotrvajícími válkami s Byzantinci (13 válek) a Uhry **přivedl Srbsko na vrchol moci a slávy:** k říši Srbské vedle Srbska a vrchní vlády nad Bulharskem náležela celá Makedonie (mimo Solun), Albanie, Thessalie a část Bosny. R. 1346 dal se Dušan prohlásiti za cara srbského, bulharského a řeckého a 1355 přijal titul krále bosenského. Téhož r. vydal se na výpravu proti Cařihradu, ale zemřel na cestě. Snaha Dušanova o rozkvět blahobytu zemského. Slavný zákoník sepsán. Povýšením srbského arcibiskupství na patriarchát učiněn pokus o vyproštění církve srbské z vrchní moci patriarchy cařihradského. Nástupcem Dušanovým syn jeho

1355—1367 **Štěpán Uroš V.**, poslední z rodu Nemanjova. Slabý to panovník, za něhož jednotliví náměstkové jali se pohrávati si na samostatné pány. Jeden z nich,

Vukašin, ovládl Štěpána Uroše zcela a posléz odstranil jej vraždou na lovu.

1367—1371 **Vukašin Mrnjavič** stal se carem, ač jednotliví náměstkové malou jevili k němu ochotu. To přičinou, že

1371 Vukašin poražen a zabit od Turkův v bitvě u Crnoměnu nad Maricí nedaleko Adriano-pole.

1371—1389 **Lazar Grbljanovič**, poslední car srbský. Syn Vukašinův **Marko** (v národních písních „kraljevič Marko“), sídlem v Prilipu sz. od Solunu, nechtěje se podrobiti caru Lazarovi, byl vyhnán a utekl se k Turkům, jimž pokofili se také náměstkové srbští v Makedonii.

1386 Car Lazar přinucen vykoupiti od Turkův mír ročním poplatkem. Spojení cara Lazara s Tvrdkem Bosenským, Šišmanem Bulharským, Balšou Zetským a Janem Kastriotou Albanským přešel **sultan Murad** vpádem do Srbska.

1389 **Bitva na Kosově poli** v den s. Víta (Vidov dan): Srbové na hlavu poražení zradou Vuka Brankoviče, zetě Lazarova, jenž s vojskem svým z bitvy prchl (?). Car Lazar zajat a na bojišti stat. Den před bitvou zabit ve stanu sultan Murad od velmože srbského Miloše Obiliče, druhého zetě Lazarova. **Srbsko stalo se vasalským státem tureckým** a rozděleno na dvě části; v jedné vládl syn Lazarův Štěpán Lazarevič (1389 až 1427) a ve druhé (v Prilipsku a Ochridsku) Vuk Brankovič a po jeho smrti (1398) synové jeho. Štěpán Lazarevič hledal posléz spásy ve spolku se Zikmundem Uherským, jenž měl po ř bezdětného Štěpána uznati Jiřího Brankoviče za panovníka srbského pod vrchní mocí koruny Uherské. **Jiří Brankovič** (1427—1456) udržel se při vládě, kloně se jednou k Uhrům, po druhé k Turkům. Po jeho smrti

1459 **dobyl sultan Mohamed Srbska** a proměnil je v turecký pašalik.

Albanii vyprostil r. 1443 z nadvlády Turků **Jiří Kastriota Skanderbek**, syn Jana Kastrioty, a válčil s nimi vítězně až do své smrti r. 1468.

d. Bosna.

(Sr. 228.)

1319—1322 Mladen Subič banem.

Vládl prostopášně a byl od lidu vypuzen. Karlem Robertem, kr. uherským, ustanoven banem

1322—1353 **Štěpán Kotromanovič**. Podporoval katolictví (od jeho dob usadili se Františkáni v zemi) a usiloval o potlačení Bogomilův. Ve válce s Dušanem Srbským pozbyl několik měst, kterých však po smrti Dušanově pomocí uherskou opět se zmocnil.

Synovec Štěpánův

1357—1391 **Štěpán Tvrdko**

vymaniv se z nadvlády uherské a opanovav Záchlumí, dotud srbské, vyhlásil se za dědice Nemaničův a **dal se korunovati za krále srbského a bosenského 1376**. Hrdinný hajitel Bosny proti Uhrům a Turkům Vladko Hranič jmenován velkým vojvodou a obdařen Záchlumím s Trebiní pod vrchním panstvím králů bosenských. Po něm dědil syn jeho Sandala pak bratovec tohoto Štěpán Vukčič Kosača, jenž od r. 1448 zval se vévodou — „hercegem“, a zemi jeho zůstal pak název „země hercegovy“ (**Hercegovina**).

Po ř Tvrdkově dlouholeté pŕtky o trůn, z nichž jedině Turci kořistili. Posléz opanoval trůn nemanželský syn Tvrdkův Tvrdko II. Tvrdkovič (1404—1443), jimž vymřel rod Kotromaničův. Nástupce Tvrdko II. Štěpán Tomáš Ostojič (1443—1461) mrhal síly neprospěšným potíráním Bogomilův. Syn jeho Štěpán Tomaševič (1461—1463) od sultána Mohameda zajat a popraven (**1463**). **Tak vzalo za své království Bosenské**. Po pokofení Bosny popleněna Hercegovina; vévoda Štěpán musil se zavázati k poplatku, a r. **1483** proměněna Hercegovina v provincii tureckou (sandžak veziratu Bosenského).

e. Černá Hora.

1367—1421 **Balšici**.

1367 **Balša**, potomek Nemaničů srbských po přeslici, učinil se samostatným pánem nad Zetou od Skadru po Kotor. Rod jeho uhájil šťastně neodvislosti jak proti Turkům tak i proti Benátčanům (tito 1396 obsadili Skader a později zmocnili se pobřeží od Kotoru po ústí Bojany).

1423—1496 **Crnojeviči**.

1423—1464 **Štěpán Crnoj**, spřízněný s vymřelými Balšici, zmocnil se vlády pomocí Dubrovčanů. Sídlem Zabljak nad Moračí. S Turky bojoval chrabře po boku Kastrioty Skanderbeka, jehož dceru pojal za manželku. Syn jeho

1464—1490 **Ivan Crnojevič**

bránil se proti Turkům spolčen jsa s Benátčany, jež uznával tak jako otec jeho za své vrchní pány. Sultan Mohamed II. vytrhl osobně proti Zetě, dobyl Zabljaku a vypudil Ivana ze země, ale po brzké jeho smrti vrátil se Ivan a dle sibi ve vyhnanství učiněného založil klášter cetinjský (1485), kde tištěny první knihy církevní, jihoslovanské prvotisky (1493 až 1495).

1496 **Jiří Crnojevič**, syn Ivanův, od Turkův vypuzen, načež Černá Hora dostala se pod nadvládu tureckou, podřízena jsouc sandžakbegu skaderskému; vojvodství jednotlivých plemen pronajímáno od

Turkův náčelníkům křesťanským. Ale nadvláda turecká byla velice vrátká, neboť Černohorci hleděli zbaviti se jí při každé příležitosti, jmenovitě za častých bojů mezi Turky a Benáťčany.

9. Turci. Čína.

- 1289 Ertogrul, náčelník kočující hordy turecké, obdržel od sultana ikonského Alaeddina malou krajinu v Bithynii v léno. Syn jeho
- 1299—1326 **Osman**
učinil se po † Alaeddinově samostatným a přijal titul sultana. Výboje proti Řekům (Brussa).
- 1326—1359 **Orchan**, syn předešlého, přeložil sídlo do Brussy, zřídil pěší sbor janičarův (t. j. noví vojáci) a vojenské zřízení lenní učinil základem státu. R. 1354 dobyto **Gallipole**. Syn jeho
- 1359—1389 **Murad I.**
Sídlem Adrianopol. Války proti Řekům, Uhrům, Srbům a Bulharům. Roku 1389 **bitva na Kosově poli**: Srbsko podrobeno (sr. 270).
- 1389—1402 **Bajezid I.** (Blesk)
zahájil vládu bratrovraždou (z příkladu toho stalo se v době pozdější pravidlo). V Asii rozšířena říše po Eufrat, v Evropě podrobena Bulharsko a Valašsko učiněno poplatným. Od dobytí Cařihradu zdržen jest Bajezid výboji **Timurovými**, od něhož 1402 u **Angory** poražen a zajat († 1403).
- Timur** čili **Timurlenk** (t. j. Chromý), na západě **Tamerlanem** zvaný, náčelník hordy mongolské, došel r. 1369 po smrti čingischana Husseina panství nad chanátem Čagatajským (str. 228). Byl ducha mohutného, dovedl nejen dobývatí (Světoberce), ale i panovati. (Péče o konání spravedlnosti, o finance, vědy a umění). Samarkand hl. m. říše, která sáhala od Irtyše a Volhy po záliv Perský a od Archipelagu po Ganges. Timur zemřel 1405 na výpravě proti **Číně**, kde r. 1368 Hong-vu stal se zakladatelem dynastie Mingů (1368 až 1644), zbaviv zemi nadvlády Mongolů, kteří vypuzeni (sr. 228). Po † Timurově veleříše Mongolská opět se rozpadla.
- 1413—1422 **Mohamed I.**, syn Bajezidův, sjednotil opět říši. Synem jeho
- 1422—1451 **Murad II.**
V Řecku spokojil se poplatkem. Stálé války s Uhry. (Zikmund, Vladislav III., Jan Hunyady; sr. str. 266) a Jiřím Kastriotou.
- 1451—1481 **Mohamed II.**, syn předešlého.
- 1453 **Dobytím Cařihradu** učiněn konec říše Byzantské. Černé moře uzavřeno obchodu evropskému (sr. 192).

Bělehrad zachráněn chrabrostí Jana Hunyadyho (sr. 266); 1458—1460 opanován Peloponnes, 1459 Srbsko proměněno v pašalík, 1461 vzat Trapezunt (sr. 226), 1463 Bosna opanována (války s Matyášem Uherským), 1475 chanát Krymský uveden v poplatnost, 1480 Otranto v Itálii na krátký čas obsazeno. Synem jeho

1481—1512 **Bajezid II.**

Roku 1483 opanována Hercegovina a 1512 Multany učiněny poplatnými.

1512—1520 **Selim I.**

dosedl na trůn pomocí janičarův, kteří otce jeho Bajezida pro nebojovnost sesadili. Na v. pošinuta hranice proti Peršanům až k Tigridu. Pak učiněn konec vládě mamlučských sultanův, po jejichž pokoření Mesopotamie, Syrie a Aegypt přivtěleny k říši. Syn Selimův

1520—1566 **Soliman II.** (Slavný)

dobyl 1521 Bělehradu, 1522 Rhodu (sr. 194) a r. 1526 zvítězil u **Moháče** (sr. 268). — Ostatek při dějinách nového věku.

III. Dějiny novověké.

I. Od počátku nového věku do konce války třicetileté. 1492—1648.

1. Na rozhraní věku středního a nového.

1. Vynálezy:

a. Užívání kompasu uvedeno ve známost (Flavio Gioja z Amalfi ok. r. 1300) a tím umožněna plavba na otevřeném moři, což vedlo k objevům zemí zámořských.

b. Střelný prach vešel v užívání (po prvé v bitvě u Kreščaku 1346). Následky: rytířstvo ustoupilo vojsku žoldněřskému a stálému, kteréž dalo vznik absolutní moci knížat na místo ústav lenní.

c. Knihtlačitelství, jehož byl vynálezcem Jan Gutenberg z Mohuče 1440, působilo na rychlejší rozšíření učených badání, nových objevů (na př. zámořských krajin), časových myšlének (reformace) a obecného vzdělání.

2. Objevy zemí zámořských (sr. 245).

1492 Amerika objevena Křištofem Kolumbem.

K východním bř. nynějších Spoj. států severoamerických přistáli již ok. r. 1000 gronští Normani (sr. 177). Zdá se, že Kolumbus, který 1477 Island navštívil, o tom vědomostí neměl.

Křištof Kolumbus (italsky Cristoforo Colombo, špaň. Cristoval Colon) nar. 1446 v rep. Janovské (v Janově nebo nedaleko Janova). Byl synem soukenníkovým; v útlém mládí konal po moři menší a větší cesty, námořníkem stal se maje 25 let. Jsa o kulatosti země přesvědčen, zabýval se myšlénkou, nalézt cestu do zemí východních (do Indie) přes ocean směrem západním od břehů evropských. S projektem tímto vystoupil po prvé florentský učenec Toscanelli (1397—1482). Kolumbovou největší zásluhou, že provedl myšlénku Toscanelliho přes odpor neučených

i učených, laiků i theologů. Slavný cestovatel benátský Marco Polo, jenž krajiny ty procestoval (1271—1295) a popsal („Mirabilia mundi“), byl mu mocnou pobídkou. K provedení záměru získal Kolumbus po několika marných pokusech královnu kastilskou Isabelu, která vypravila mu 3 lodí a smlouvou zaručila mu šlechtictví, dědičnou hodnost admirála a místokrále a $\frac{1}{10}$ příjmů ze zemí nově objevených.

1492—1493 První cesta Kolumbova. Vyplul 3. srp.

1492 z přístavu Paloského v. od ústí Gaudián v Andalusii a přistál 12. října na ostrově Guanahani (San Salvator, Watling) ve skupině ostrovů Bahamských.

Pak objeveny Kuba a Haiti. První osada na Haiti založena.

1493—1496 Druhá cesta Kolumbova: Malé Antilly, Portoriko a Jamaika.

1498—1500 Třetí cesta Kolumbova: Trinidad a pobřeží Jižní Ameriky při ústí Orinoka.

Kolumbus, jemuž praktický a kolonizační duch chyběl, obžalován od bezuzdných přistěhovalců a v okovech poslán do Španělska od král. komisaře Frant. Bobadilly. Zde sice ihned propuštěn na svobodu a v hodnost admirála opět dosazen, ale za místodržitele poslán do osad Ovando.

1502—1504 Čtvrtá cesta Kolumbova. Prozkoumal pobřeží při zál. Honduraském a Moskitiském, načež vrátil se nemocen do Španěl, kde 1506 ve Valladolidu v St. Kastilii zemřel v domnění, že odkryl východní země asijské (odtud jméno Západní Indie a název obyv. **Indiáni**). O prozkoumání pevniny Kolumbem objevené získal si veliké zásluhy učený Florentan Amerigo Vespucci (1451 až 1512) hlavně hotovením map. Dle něho Martin Waldseemüller, professor v St. Dié v Lotrinsku, jal se nazývati zemi objevenou Amerikou (Terra Amerigi), kterýž pak název v 17. stol. stal se obecným.

1497 Jan Cabot (Cabotto), Benátčan ve službách anglických, objevil Labrador a syn jeho Sebastian východní břehy Sev. Ameriky. Od r. 1510 osadili Nový Foundland a Kanadu Francouzové, neboť Angličané od dalších podnikův ustali.

1498 Vasco de Gama objevil mořskou cestu do Východní Indie (sr. 246).

Přistál na pobřeží Malabarském (Kalikut). Hlavními odpůrci Portugalcův byli Arabové, kteří až dosud výhradně měli obchod námořní v těchto končinách ve svých rukou, pak sultan egyptský a s ním společní Benátčané. Místokrál Francisco d'Almeida (1505 až 1509) a zvláště jeho nástupce Alfonso d'Albuquerque (1509—1515) zakladatelé panství portugalského ve vodách indických, jež sahalo od Ormuzu k Malace a Makau na pobř. čínském (Camoens — Lusiadé). Později též Molukky opanovány. Hl. m. Goa

na záp. pobř. Přední Indie. Obchod s Čínou a s Japonskem. Do Číny přišli Portugalci, první z Evropanů, r. 1517 a obdrželi dovolení založit stanici v Makasu. Ke břehům japonským přistáli r. 1542: přístav Nagasaki střediskem obchodního styku. Křesťanství v Číně a zde hlášené ukrutně pronásledováno.

1500 Portugalce **Cabral**, vyslán králem Emanuelem na západ hledat nových zemí, **objevil Brasilii**.—

1513 **Balboa** překročil šíji Panamskou a objevil **Velký oceán**, jenž pokládán za záliv Bengalský.

1519—1522 **První obeplutí zeměkoule, jež podnikl Ferdinand Magelhaens**, Portugalce z Oporty ve službách španělských.

Vyplul na podzim 1519, v lednu 1520 přistál u Montevidea při ústí La-Platy a pak úžinou dle něho nazvanou dostal se do oceánu Tichého. R. 1521 zavražděn od domorodcův na ostrovech Filipových, načež Sebastian Elcano s 13 Evropany a 3 Asiaty dostal se do Španěl. Výpravou Magelhaensovou zjištěno, že země Kolumbem objevená jest nový světa díl.

1519—1521 **Ferdinand Cortez dobyl Mexika**,

říše to bojovných Aztekův, kteří od severu se přistěhovali a Tolteky sobě podrobili. Říše Aztekův měla zřízení monarchické a vynikala vzdělaností nade všemi státy indianskými (půda výborně vzdělávána, zručnost řemeslná zvláště v zlatnictví. Hl. m. Mexiko čítalo téměř 60.000 domů. Znalost zvěrokruhu, kalendář, písmo obrázkové, národní básnictví. Náboženství vyznačovalo se krvavou ukrutností. Četné zříceniny prastarých chrámův a palácův dokladem, že již před Azteky země kvetla nevšední vzdělaností). Cortez přistál as s 600 m. z ostrova Kuby. Založiv Veracruz při zálivu Mexickém a dav potopiti všechny lodi až na jednu, kterou s návštěví o výpravě poslal Karlu V., vytrhl proti hl. m. Mexiku, kdež přelstil krále Montezumu, od něhož do paláce vpuštěn. Mezi tím Valasquez, místodržitel na Kubě, s nímž se Cortez před tím znepřátelil, vyslal vojsko do Mexika pod Narvaezem, jehož Cortez porazil (1520) a vojáky jeho vojsko své sesílil. Povstání lidu, smrt Montezumu. Španělům jest opustiti hl. město, jehož po čtyřnedělním, hrdinném bojování proti králi Guatimozinovi opět dobyli (1521). Cortez neobmezeným místodržitelem „Nového Španělska“, později ponecháno mu toliko vojenské velení. Objevil ještě Kalifornii (1536), vrátil se do Španěl, aby ospravedlnil se u Karla V. Zemřel zneuznán nedaleko Sevilly r. 1547.

1531—1532 **František Pizarro dobyl Perovska**, jež byl již v letech 1524—1527 objevil. I zde tak jako v Mexiku Indiani na značném stupni vzdělanosti (mezi stavbami vynikal zvl. chrám boha slunce v hl. městě Kuzku i na ostrově v jezeře Titikaka). V říši Inkův, v Perovsku a na vysočině Quitské, zuřily domácí rozbroje, jež přišly Pi-

zarrovi vhod. Inka Atahualpa od něho zajat a popraven v m. Cajamarca. Lima založ. (1535). Rok poté dobyl **Almagro**, soudruh Pizarrův, **Chliska**. Rozbroje mezi vůdci. Almagro od Pizarra zajat a popraven (1538). Smrt Almagrova pomstil 1541 jeho syn Diego, Pizarra přepadnuv a zavraždív.

Správu španělských držav amerických rozdělil Karel V. na 3 místokrálovství: Nové Španělsko čili Mexiko, Peru a Nová Granada, k nimž přidružilo se pak ještě čtvrté La Plata (Buenos Ayres). Vedle toho byly generální kapitánaty Havanna, Guatemala, Venezuela, Chile a Portorico.

Následky objevův zemí zámořských: 1. Křesťanství a vzdělanost evropská nabyly nové půdy k působnosti. 2. Obchod se povzněl: nové dráhy a nové předměty obchodní. Plodiny asijské (pepř, zázvor, skořice, hřebíčky a j.) staly se obecnou potřebou, z Ameriky dostaly se do Evropy brambory, tabák a kukuřice; mimo to vanilka, chinin a barevná dřeva. Do Ameriky převezli Evropané domácí zvířata (koně, skot, brav), obilí, rýži, ovocné stromy, bavlník, cukrovou třtinu a později kávovník. 3. Cena peněz klesla, cena potravin stoupla. Jemnější a nákladnější způsob života. 4. Vědomosti rozšířeny a obohaceny (zeměpis, vědy přírodní, jazykozpyt). 5. Povstaly nové státy námořní — Benátky a Hansa ustoupily před Portugalskem a Španělskem, k nimž později přidružily se Holandsko a Anglie. 6. Státové evropští nabyli nového útvaru: povstaly nové velmoci (Portugalsko a Španělsko, pak Holandsko a Anglie), z nichž Španělsko povznelo se na první říši světovou. Stinné stránky: 1. Domácí průmysl a zemědělství zanedbávány. 2. Úbytek pracovních sil, které honily se po pokladech zámořských. 3. Vznik otrokářského obchodu s Negry (1517), k němuž mimovolně dal podnět šlechtitý biskup Las Casas, ujímaje se týraných a tělem slabých domorodcův amerických (na Haiti bylo domorodců r. 1508 již jen 60.000, r. 1548 pouze 500 a brzo potom vyhyнули docela).

3. **Presídlením se četných učencův řeckých po dobytí Cañhradu 1453 do Itálie** oživeno studium literatury starých Řekův a Římanův v zemích západních (**humanismus**). Též ve stavitelství následováno vzorů staroklasických (**renaissance**).

4. **Reformací** (viz níže) roztržen svět katolický ve dva tábory náboženské a politicky na se nevražící.

2. Německo. Reformace. (1493—1618.)

1493—1519 **Maximilian I.** (sr. 204, 235).

1495 Říšský sněm ve **Wormsu** zabývá se uspořádáním říše, rozdrobené tehdy téměř na půl třetího sta státův světských a duchovních (6 arcib., 37 bisk., 70 říš.

opatství a 3 ryt. řády): 1. Prohlášen **věčný mír zemský**, jímž zapovídalo se stavům rozhodovati rozepře mečem. 2. Zřízen **říšský komorní soud**, který měl rozhodovati spory mezi říšskými stavmi a býti nejvyšší appellační instancí. 3. Vypsána všeobecná říšská daň (der gemeine Pfennig). — Nicméně daň scházela se nepravdělně a domácí půtky nepřestaly (Götze von Berlichingen, Franz von Sickingen).

1508 Maximilian přijal **titul voleného císaře římského**, nemaje peněz na cestu korunovační do Říma.

Příkladem toho následovali i jeho nástupci (vyjímajíc Karla V.); korunování odpadlo (sr. 230).

1512 Na říšském sněmě v Kolíně provedeno **rozdělení říše na 10 krajův**: 1. Rakouský. 2. Bavorský.

3. Švábský. 4. Francký (Würzburg, Bamberk, Ansbach, Bai-reuth). 5. Hornorýnský (Lotrinsko a Hessensko). 6. Kurfirstský — porýnský. 7. Dolnorýnský — vestfalský (Lüttich, Münster, Osnabrück; Cleve, Jülich, Berg). 8. Burgundský. 9. Hornosaský (Sasko, Braniborsko, Pomořany). 10. Dolnosaský (Magdeburk, Brema, Brunšvik, Lüneburk, Holštýn, Meklenbursko). V čele každého kraje hejtman krajský, jemuž bylo bdíti nad pořádkem obecním a nad vykonáváním nálezu říšského komorního soudu. Kraj Rakouský a Burgundský nestály pod komorním soudem a k daním říšským byly povinny jen v případě války s Turky. Švýcarsko do zřízení krajového pojata nebylo, neboť vítěznou válkou s Maximilianem domohlo se v míru basilejském 1499 nezávislosti od říše. Brzo potom přijaty Basilej a Schaffhausen do spříšeženstva. Maximilian snažil se o povznesení rytířstva („Poslední rytíři“), zavedl „lancknechtů“, stálé to sbory žoldnéřské, a zlepšil dělostřelectvo.

K velmocenskému postavení domu habsburského položen základ cis. Maximilianem tím, že: 1. Země Starorakouské rozmnoženy nabytím hrabství Gorického po vymření tamního rodu r. 1500 (sr. 231). 2. Z dědictví burgundského zůstaly Franche-Comté a Nizozemí (sr. 235). 3. Sňatkem syna Maxim. Filipa s Johannou Šlénou získal dům habsburský Španělsko se Sicílií, Neapolskem a zeměmi americkými. 4. Zasnoubením ml. vnuka císařova Ferdinanda s Annou Jagajlovnou a obnovením dědičných smluv (ve Vídni 1515, sr. 249, 267) zjednána Habsburkům vyhlídka na země uherské a české.

V Itálii, která byla rozdrobena na četné, uvnitř i mezi sebou nesvorné státy se zřízením monarchickým a republikánským (sr. 235), hleděl císař Maximilian nabytí většího vlivu, jm. zabránití dobývačným choutkám králův francouzských. V Neapolsku svržen r. 1501 s trůnu král Fridrich II., strýc † krále Ferdinanda, od Ferdinanda Katolického, krále Aragonského. Milánska zmocnil se Ludvík XII. Franc. jako vnuk Valentiny Visconti, svrhnuv s trůnu a uvězniv vévodu milánského Ludvíka Moro. Syn Ludvíka Moro, Maxi-

milian Sforza, pomocí Švýcarů zmocnil se později opět Milánska, ale za nástupce Ludvíkova Františka, jenž Švýcary porazil u **Marignana** jv. od Milána r. 1515, Milánsko opět dostalo se Francii.

1517 Počátek reformace.

Příčiny a podpory reformace: 1. K církevním opravám v 15. stol. nedošlo. 2. Světský a rozmařilý život duchovenstva. 3. Učenost přestala býti výhradním majetkem církve a humanisté nebyli neobmezeně oddáni církvi (Erasmus Rotterodamus, Jan Reuchlin). 4. Nekázanost Alexandra VI. (1492—1503), bojovnost Julia II. (—1513). Hadrian VI. (1522—1523) potřebu oprav uznával. Kliment VII. (1523—1534) choval se nepřátelsky proti cis. Karlu V. 5. Války francouzsko-německé a války turecké. 6. Choutky zeměpánů po státech církevních. Průběh: **Martin Luther** (nar. 1483 v Eislebenu vsz. od Halle v nyn. pruském Sasku, syn horníkův, stud. v Erfurtě filosofii, pak vstoupil tu do kláštera augustinského, od r. 1508 prof. na universitě ve Wittenberce, nedávno založ. kurf. saským Fridrichem Moudrým; r. 1510 poslán od řádu do Říma, po návratu stal se doktorem sv. písma a kazatelem v zámecké kapli) dal vyvěsiti 31. října 1517 na dveřích zámecké kaple 95 thesů, v nichž vystoupil proti učení o odpustcích a zlorádům s tím spojeným. Odpustky dal hlásati papež Lev X. na dostavění chrámu svatopetrského. V Němcích neblaze proslul rozdáváním jich dominikán Jan Tetzel, splnomocněnc arcib. mohučského. These Lutherovy rozšířily se bleskem po Evropě, nacházejíce zastance i odpůrce. Lutherovi stál po boku učený Filip Melanchton, prof. řečtiny na universitě wittenberské. Mezitím

1518 **Oldřich Zwingli** (nar. 1484, z prvu farářem v m. Einsiedeln v kantonu Švýckém, pak kazatelem při hl. chrámu v Curychu) jal se reformovati církev ve Švýcarsku: vystupoval proti odpustkům, poutěm, coelibatu, klášterům, mši sv. a proti učení o transsubstanciaci. —

Luther pohnán do Říma. Kurf. Fridrich Moudrý způsobil smírnou rozmluvou mezi ním a Tomášem de Vio z Gaety, legatem papežským při sněmu augsburském, ale ta neměla výsledku. Na počátku 1519 prostředníkem papežský komoří Karel von Miltitz. Po disputaci lipské (27. č.—15. čce. 1519) mezi ingolstadtským doktorem Eckem, přítelem Lutherovým Karlstádem a Lutherem dán Luther působením Eckovým do klatby. R.

1520 10. prosince Luther spáliv veřejně bulu papežskou s knihou práva církevního, odřekl se papeže. Správcem říšským po smrti Maximilianově (12. ledna 1519) kurfirst saský Fridrich Moudrý, ochránce Lutherův. Dědicem Maximilianovým starší vnuk jeho **Karel**, který však země Starorakouské postoupil (1522) bratru svému **Ferdinandovi**. Dům habsburský rozdělil se tak na větev starší

španělskou a mladší rakouskou. Karel zvolen též císařem, ale musil slíbiti, 1. že nebude měniti říšských zákonův, 2. že nezdvihne říšské války bez svolení kurfirstův, 3. že nebude míti cizích vojsk v Německu a 4. že bude úřady osazovati jen domorodci (Karel narodil se v Gentu 1500; k Nizozemsku, kde byl i vychován, jevil zvl. přízeň). Soupeřem jeho při volbě byl František I. Francouzský.

1519—1556 **Karel V.**

přišel v říj. 1520 do Němec a dal se v Cáchách korunovati.

1521 Císař svolal říšský sněm do **Wormsu**, chtěje tu urovnati záležitosti náboženské, ale setkal se s odporem („gravamina“ o 101 čl. a hlasy o svolání obecného koncilu). Luther, jenž dostavil se osobně, maje od císaře průvodní list, nechtěl odvolati. Po jeho odchodu vydán nařízením říšských list, a spisy jeho přikázáno spáliti (**edikt wormský**). Luther v bezpečnosti na hradě Wartburku v nyní saském Výmarsku u Eisenachu, kdež překládal písmo sv. na jazyk německý (Junker Georg). Po 11 měsících vrátil se do Wittenberka a jal se upravovati novoty náboženské: toliko písmo sv. pramenem víry, které jediné vede ku spasení (nikoliv dobří skutkové); odstraněno ctění matky Spasitelovy a ostatních svatých, pak ctění obrazův, starodávný způsob služeb božích, zpověď ušní, sliby klášterní a coelibat (1525 pojal Luther za manželku býv. jeptišku, Kateřinu z Bory). Přijímání pod obojí způsobou. Ze svátostí podrženy jediné křesť a večeře Páně. V liturgii zaveden jazyk německý. Nejvyšší moc církevní připadla zeměpánům, bez nichž ovšem nedala se reformace provésti.

1522 **Povstání říšského rytířstva**, v jehož čele udatný vůdce žoldněrský Franz von Sickingen a humanista Ulrich von Hutten (tento hl. slovem a písmem snažil se o zvrácení tehdejších společenských poměrů); rytířstvo mělo nabýti neodvislosti, knížata duchovní měla býti odstraněna a reformy Lutherovy měly býti provedeny. Sickingen † na ránu, Hutten † na útěku a povstálé rytířstvo musilo se podrobiti svým zeměpánům.

1524—1525 **Selská válka** v j. Německu a v Durinsku.

Utiskovaný lid jal se vykládati učení o evangelické svobodě po svém a chtěl býti poslušen toliko císaře. Luther se od sedlákův odvrátil (spis jeho „Wider die räuberischen und mörderischen Bauern“). Lid fanatisován theologem Tomášem Münzerem, zakladatelem sekty novokřtěncův (anabaptistů), a Karlstádem, soudruhem Lutherovým. V Durinsku poražen Münzer u Frankenhauseu ssv. od Erfurtu, zajat a popraven, a v j. Německu rozprášen lid od pravidelného vojska jednotlivých knížat (Götz von Berlichingen vůdcem francých povstalcův). Postavení lidu selského se zhoršilo, vyjímajíc země arcib. solnohradského, arcikn. Ferdinanda a Filipa Hessenského.

Anabaptisté šířili se nadále po Německu, Nizozemsku a též na Moravě.

Nepokoje selské a přehmaty reformatorské přiměly 1524 arcikn. Ferdinanda, tehdejšího správce říšského, pak vévodu bavorského a biskupy jihoněmecké, aby založili jednotu v Řezně, proti které postavil se 1526 spolek přívržencův Lutherových v Torgavě nad Labem v nyní pruském Sasku jv. od Wittenberka: kurf. Jan Saský, bratr a nástupce r. 1525 zemřelého Fridricha Moudrého, lantrabě Filip Hessenský, vév. brunšvicko-lüneburský, kn. anhaltský, m. Magdeburk.

1526 Říšský sněm ve Špýru: stavům ponecháno na vůli zachovati se v příčině reformace, tak aby z chování svého bohu a císaři mohli odpovídati. Tím stala se reformace záležitostí teritoriální, t. j. odvislou na vůli pána té které země.

1521—1544 **Války císaře Karla V. s Františkem I. Francouzským.**

Příčina: Rostoucí moc domu habsburského budila žárlivost Francie. Vedle toho nezřekl se Karel V. nárokův na Bourgoň (sr. 235) a pak na Milán, který pokládal za léno říše Německé (sr. 279), kdežto kr. František činil si nároky na španělskou Navarru, na Neapolsko a na vrchní vládu nad Flanderskem a Artoiskem.

1521—1525 **První válka** císaře Karla V. s Františkem I. Francouzským.

Francouzský místodržitel Lautrec z Milána vypuzen Jiřím z Frundsberka a Františkem Sforza dosazen (1522). Pokus o opětné dobytí Milána Francouzům se nezdařil (1524. Bayard, rytíř bez bázně a hany, padl), ale též vpád do jižní Francie minul se účinkem (Connétable Karel Bourbonnský od Františka odpadlý a španělský vojevůdce Pescara).

1525 **František poražen** a zajat v bitvě u **Pavie**, načež **mír v Madridě** (1526), v němž odřekl se nárokův na krajiny italské a Bourgoň vydati slíbil.

1527—1529 **Druhá válka** císaře Karla V. s Františkem I. Francouzským.

František dal se papežem Klimentem VII. zprostiti přísahy v Madridě učiněné. Liga klimentská v Cognacu nad Charentou ssv. od Bordeaux mezi papežem, Francií, Benátcany, Milánem, Florencií, Švýcarsy a Jindřichem VIII. Angl. Též Turci spojenci Francouzův. Žoldněrské vojsko císařské dobylo Říma a poplenilo jej (Karel Bourbonnský padl). Papež obléhán byv na hradě Andělském po 7 měsícův, přinucen k míru. R. 1528 pronikl Lautrec vítězně až k Neapoli, ale její dobytí překazil **Ondřej Doria**, vůdce Janovanův, dotud s Francouzi spojených. Mor a nebezpečství od Turkův hrozící naklonily obě strany k míru tak zv.

1529 „**mír dámský**“ v **Cambray** (prostřednictvím tety Karlovy Markety Rakouské a matky Františkovy Louisy Savojské): František zaplatil 2 mill. korun a zřekl se opětně všech nároků na krajiny italské. Bourgoňsko podržel, ač císař Karel práv k němu se nevzdal.

1529 Druhý říšský sněm ve Špýru: katolická většina stavův usnesla se na zachování ediktu wormského a na zákaze novot náboženských. Přívrženci Lutherovi protestovali proti tomu a zváni odtud **protestanty**. Mezitím smířil se Karel V. s papežem a, byv od něho 1530 v Bologni korunován, odebral se na

1530 **říšský sněm v Augsburgu**. Knížata protestantští žádali za stržení vyznání víry, Melancthonem sestaveného (**augsburská konfesse**). Katolíci odepřeli a k jich žádosti pohrozil císař při rozchodu trestem těm, kdož by se do ustanovené lhůty (30. kv. 1531) s katolíky ve víře nesrovnali. To příčinou, že protestantští stavové sjednotili se v

1530 branný spolek na sjezdě ve Šmalkaldech v Durinském lese (v. od Eisenachu (31. pros.)). Na poč. 1531 zvolen bratr císařův Ferdinand na sjezdě kurfirstů v Kolíně za krále římského, načež v Cáchách korunován.

1531 Bitva u Kappelu j. od Curychu: kantony švýcarské Uri, Švyc, Unterwalden, Zug a Lucern sjednotily se 1527 ve spolek na uhájení církve katolické proti novotám, od Zwingliho zavádným. R. 1531 došlo k válce; v bitvě u Kappelu katolíci zvítězili, Zwingli padl — jinak nezměněno mezi stranami ničeho.

Nebezpečství od Turkův Ferdinandovi a tím i říši Německé hrozící přimělo císaře, že svolal

1532 **říšský sněm v Norimberce**, na němž vyhrůžka, stavům protestantským na sněmě v Augsburce učiněná, odvolána a **náboženský mír umluven** do příštího obecného koncilu aneb sněmu říšského. Za to knížata protestantští svolili k pomoci proti Turkům.

1534—1535 **Novokřtěnci v Münsteru**, hl. m. v nyn. pruském Vestfálsku. Blouznivci zmocnili se vlády nad městem (pekař Jan Matthys z Haarlemu a krejčí Jan Bockelson z Leydeny vůdci; tento králem v „království zionském“), ale byli od biskupa a knížat přemoženi.

1534 Spolek šmalkaldský zmocnil se vévodství Würtberského, jež císař Karel odňal vév. Oldřichovi pro rušení obecného pokoje a udělil na sněmě augsburském bratru svému Ferdinandovi. Tento vzdal se nyní (úmluvou v Kadani nad stř. tokem Ohře v Čechách) vévodství ve prospěch Oldřicha, začež od knížat protestantských uznán za krále římského.

1535 K ochraně pobřeží španělského a neapolského podnikl Karel V. výpravu do Tunisu proti loupeživému Chaireddinovi Barbarosovi, jenž, zmocniv se Alžírů a Tunisu, poddal se pod ochranu sultana tureckého. Tunis dobyt a odevzdán býv. držiteli Mulej Hassanovi, Golettu, pevnost při vchodu do zálivu Tuniského, sobě císař podržel. 20.000 křesťanských oíroků vyproštěno.

1536—1538 **Třetí válka** císaře Karla V. s Františkem I. Francouzským.

Po smrti bezdětného vév. Františka II. Sforzy obnovil král francouzský nároky své na Milánsko; tolikéž činil nároky (liché) na Savojsko. Spojenci jeho Turci, kteří pustošili bñ. jhoitalské. Savojsko a velká část Piemontu s Turinem od Francouzův obsazeny. Karel V. vtrhl ze Španěl do jižních Francouz.

1538 Pííměří v Nizze na 10 let prostřednictvím papeže Pavla III.: obě strany podržely své výboje a nezřekly se svých nároků (na Milán).

1540 Rád jezuitský, založ. Ignácem z Loyoly na obranu církve proti novotám reformatorským, ztvrzen papežem Pavlem III.

1541 **Jan Kalvin** vystoupil v Ženevě jako **reformátor** církve a státu. Nar. 1509 v Pikardii, věnoval se zprvu stavu duchovnímu, pak se dal na studium práv a 1532 vystoupil jako reformátor v Paříži. Pronásledován nalezl ochrany u Markety Navarrské, sestry Františka I. Byv z Francie vyhnán, odešel do Basileje, pak do Strassburka a konečně usadil se v Ženevě, kde příkladným chováním a učeností nabyt takového vlivu, že rozhodoval jak ve věcech náboženských tak i občanských. **Reformy**: 1. Zřízení církve přenáší na obec samu (zřízení presbyteriální). 2. V učení o večeři Páně blíží se Lutherovi. 3. Učení o praedestiaci. 4. Přemrštěná jednoduchost v kultu a přisná kázeň církevní. Kalvin † 1564. Hl. jeho stoupencem Theodor Beza † 1605.

1541 Výprava císaře Karla proti loupežníkům alžírským bouřemi mořskými zmařena.

1542—1544 **Čtvrtá válka** císaře Karla V. s Frant. I. Francouzským. Tíseň, do které upadl císař výpravou alžírskou, a výbojně nastupování Solimana proti Ferdinandovi nutkaly Františka k nové válce. Záminkou, že císař udělil Milánsko v léno synu svému Filipovi a že dva poslové od Františka do Cařihradu vyslaní v Milánsku byli zabiti. Loďstvo turecké (Chaireddin Barbarossa), spojeno s francouzským, plení západní bñ. italské. Císař Karel poraziv vévodu cleveského, spojence Francouzův, vnikl do Francie po Soissons. Jindřich VIII. Anglický s ním spojený zmocnil se Bologne.

1544 **Mír v Crespy** sv. od Paříže: František zřekl se nárokův na Neapolsko a vrchního práva lenního nad Flanderskem a Artoiskem. Karel upustil od Bour-

goňská. Milánsko mělo se dostat s rukou princezny císařské vévodovi Orléanskému, druhorozenému synu Františkovu; ale tento † již r. 1545, a tak zůstalo při Španělsku.

1545—1563 Obecné koncilium tridentské. Protestanti nebyli sice církvi získáni, ale za to 1. dogmata katolická přísně vyměřena a 2. kázeň církevní obnovena a upevněna.

Klidu zbraní s Francií a s Turky (sr. 288) hleděl užiti císař k urovnání náboženských poměrů v Německu. Příčinám jeho svoláno koncilium tridentské a knížata spolku šmalkaldského k němu pozváni (na ř. sn. ve Wormsu). Když toho odepřeli, rozhodl se císař spořádati věci náboženské mečem.

Před vypuknutím války

1546 zemřel Luther (v únoru).

1546—1547 Válka šmalkaldská.

Protestanté vypravili dvě vojska, jedno v sever. Německu (Jan Fridrich, kurf. saský, a Filip, lantkrabě hessenský) a druhé v již. Německu (Seb. Schärtlin). Obě spojila se u Donauwörthu z. od ústí Lechu při Dunaji, ale boje s císařem se neodvážili. Mezitím vešel ve spolek s císařem protestantský vévoda saský Mauric, zeť Filipa Hessenského, a spojiv se s kr. Ferdinandem, dobyl kurfirstství Saského. Jan Fridrich a lantkrabě Filip odtáhli z jižních Němec k hájení svých zemí. Kurfirstství Saské opět opanováno a Lipsko v zemi Mauricově obleženo (na počátku 1547). Zatím stal se císař pánem již. Němec a poslal Mauricovi Albrechta Kulmbašského na pomoc. Tohoto sice porazil Jan Fridrich u Rochlic nad Zvíkovskou Modlou jv. od Lipska (2. bř.), ale spojení vojska císařova s Mauricem a Ferdinandem překaziti nedovedl. Vojsko protestantských stavů českých chová se nerozhodně.

1547 Bitva u Mühlberka na pr. bř. Labe při hranicích prusko-saských (24. dubna). Kurfirst Jan Fridrich poražen na hlavu a zajat. Hodnost kurfirstská a země dostaly se v odměnu vév. Mauricovi (=větví Albrechtově, sr. 198; Výmar, Jena, Gotha, Eisenach, Koburk a j. zůstaly v držení větve Arnoštovy — synů Jana Fridricha). Lantkraběti Filipovi země sice ponechána, ale on podržen v zajetí. Sloučení protestantův s katolíky mělo připraviti půdu císařem na sněmě v Augsburku okrojované

1548 **interim:** 1. Protestantům dovoleno přijímati pod obojí způsobou. 2. Kněží zůstavení při svých manželkách. 3. Stavům ponechány mlčky zabrané statky duchovní. — Nařízením tímto si císař protestantův nezískal a katolíky roztrpčil. Magdeburk odpírá přijmouti interim. **Mauric Saský**, byv vypraven císařem proti němu, postavil se tajně v čelo protestantův a spojiv se s Jindřichem II. Francouzským, jemuž přiřkl pohraniční biskupství Metz, Toul a Verdun,

1552 udeřil na císaře a přinutil jej na kvapný útěk z Innsbrucka do Korutan. Prostřednictvím Ferdinandovým došlo k

1552 smlouvě pasovské, kterou ponecháno stavům protestantským volné konání náboženství dle konfesse augsburské až do příštího sněmu říšského. Jan Fridrich Saský a Filip, lantkrabě hessenský, propuštěni ze zajetí.

1555 Augsburský mír náboženský. Na sněmě říšském: 1. zaručeno říšským stavům augsburského vyznání volné konání jich víry, 2. přičteno jim právo reformační (ius reformandi) dle zásady „cuius regio, eius religio“, 3. ponechány jim duchovní statky, jichž se až dosud byli zmocnili, 4. vyslovena zásada o rezervatu církevním (aby opatové a biskupové, přestoupíce k lutheránství, pozbaveni byli i statkův, kterých užívali jako hodnostáři katolictví), ale od protestantův nebyla uznána.

Učení Lutherovo rozšířilo se po Německu, do Prus, Estonska, Livonska, Kuronska, do zemí českých a uherských, do Polska, Dánska, Švédska a Norska. **Kalvinismus** vnikl ze Ženevy do Francie, Nizozemska, Skotska, Anglie, Polska a Uher; v Německu zápolil s lutheranismem.

1556 **Karel V. zřekl se panování** a uchýlil se do kláštera San Yuste na pr. bř. Taja v Estremaduře, kde 1558 zemřel. Země španělské (Španělsko se zeměmi americkými, Neapolsko se Sicilií, Milánsko, Franche-Comté a Nizozemí) dědil syn jeho Filip II., kdežto bratr jeho

1556—1564 **Ferdinand I.**, arcikníže rakouský, král český a uherský, císařem (sr. 289). V hodnosti té následoval syn jeho

1564—1576 **Maximilian II.**

V mládí byl nakloněn protestantismu, jako panovník řídil se zásadou snášlivosti náboženské. Kruté spory mezi protestanty. Tito dělili se na lutherany (orthodoxní v Jeně a kryptokalvinisté ve Wittenberce) a na reformované (kalvinisté nabyli převahy nad přívrženci učení Zwinglova). Vévoda saský Jan Fridrich hleděl ve spojení s francským rytířem Grumbachem dobýti kurfirstství, jehož otec pozbyl (sr. 284). Po vzetí Gothy Grumbach popraven a vévoda ve Vídni uvězněn (1567).

1576—1612 **Rudolf II.**, syn Maximilianův, císařem.

Protireformační snahy Rudolfovy v zemích starorakouských, českých a uherských nebyly po chuti protestantům německým, aniž byli uvykli porušovati beztrestně výminky míru augsburského. Vypuzení arcibiskupa kolínského, jenž byl přestoupil k církvi reformované (1584), a potrestání přehmatů protestantského obyvatelstva v Čáchách (1598) a Donauwörthu (1607) podnětem k

1608 založení unie protestantské, namířené proti rodu habsburskému jakožto hlavní překážce snah protestantských. Členy unie: **Fridrich IV. Falcký**, falckrabí Neuburský, markr. badenský, vévoda würtemberský, markr. kulmbašský a ansbašský, lantr. hessenkasselský, Strassburk, Ulm, Norimberk a j. R.

1609 založena liga katolická (Maximilian Bavorský a nejhlavnější katolická města říšská). Unie ve spojení se stavy českými a Jindřichem IV. Francouzským, úhlavním nepřítelem domu habsburského. Jeho jednatelem v Němcích Kristian Anhaltský.

1609 Spor o dědictví jülišské a clevské v nyní. pruském Porýní při hranicích belgicko-holandských, na něž činili si nároky Jan Zikmund Braniborský a Wolfgang Vilém Falcko-Neuburský. Císař poručil prozatím spravování země arcivév. Leopoldovi. Tomu zprotivili se řeční knížata a volali na pomoc unii a krále francouzského Jindřicha.

Splanutí všeobecné války na ten čas zabráněno smrtí Jindřichovou (1610).

1612—1619 Matyáš, bratr Rudolfov, císařem.

Spor o dědictví jülišské a clevské sice urovnán (1614 smlouvou v Xantenu), ale v poměrech stran v Německu (viz shora) ničeho nezměněno. Ostatek viz na str. 296: Válka třicetiletá.

2. Rakousko.*) (1526—1618.)

1526—1564 Ferdinand I. (Sr. 279, 282, 285).

Po bitvě u Moháče zvolen arcikníže Ferdinand jednomyslně v Čechách za krále (24. října 1526), hl. působením Zdeňka Lva z Rožmitálu; stvrzuje, že byl zvolen z dobré a svobodné vůle země, zavazuje se zachovávat svobodu církve pod obojí a zřízení zemské, sídliti v Čechách a v nepřítomnosti odevzdati moc správcům od sněmu ustanoveným, veřejně úřady udíleti jen Čechům přirozeným a ve věcech českých řídit se jen jejich radami, kdežto v Uhrách a v Cnorvatsku zvolen od jedné strany šlechty **Jan Zápolský** (sr. 268) 15. listopadu na sněmě v Stol. Bělehradě a 18. prosince na sněmě v Samoboru v župě Záhřebské, a od strany druhé arcikníže Ferdinand. 16. prosince na sněmě v Bratislavě řádně od palatina svolaném a 1. ledna 1527 na sněmě v Cetině na hranicích Bosny a Modruško-rječské župy.

Spojením zemí Starorakouských se zeměmi koruny České a Uherské vznikla říše, která v pozdějších dobách nazývána

*) Pod názvem tímto uvádíme země mladší větve habsburské, t. j. země Alpské, země koruny České a Uherské. „Císařství Rakouské“ jakožto jednotný název pro země tyto vyskytuje se teprve 1804, ačkoliv v obcování diplomatickém užíváno souborných názvů „Rakousko“ aneb „Dědičné země rakouské“ již za panování císa. Leopolda I.

císařstvím Rakousko-uherským. Sídelním městem **Praha** (až do r. 1617).

1527—1528 Válka s Janem Zápolským, jenž vešel ve spolek s Františkem Francouzským, s papežem a Benátkami. R. 1528 vypuzen do Polska, jal se vyjednávat se Solimanem (Jeronym Laski v Cařihradě). Na pomoc tureckou spoleháje vrhl (v září) přes Košice do Zátisí, jehož se zmocnil.

1529—1533 První válka s Turky (sr. 273).

1529 Soliman vytrhl do Uher a spojiv se u Moháče se Zápolským, přitáhl k **Vídni**, již obléhal od 27. z. do 15. ř. Velké ztráty, nedostatek potravy, nepříznivé počasí a vzpoury ve vojstě přiměly sultana k odchodu. Po odchodu Turkův pokračováno ve válce se Zápolským, jenž obmezen na Zátisí se Sedmihradskem a na rovinu mezi Dunajem a Tisou s Budínem a Peští.

1532 Soliman vpadl do Uher a zaměřil přímo na **Vídeň**. Při marném dobývání **Kysku** v Uhrách při hranicích štyrsko-rakouských (**Mikuláš Jurisíč**) zdržel se 19 dní. Času toho použil Ferdinand a císař Karel, který postavil se v čele silného vojska u Tulna sz. od Vídně. Soliman dal se od Kysku na zpáteční pochod štyrskem, Kraňskem a Chorvatskem.

1533 Mír v Cařihradě: Ferdinand i Zápolský měli podržeti v Uhrách, čeho byli válkou nabyli.

1538 Tajná smlouva ve Velkém Varadíně mezi Ferdinandem a Zápolským, kterou tento pojistil si ochranu Ferdinandovu proti Turkům, načež ustanovil Ferdinanda dědicem své državy. Brzo potom pojal 5letý Zápolský za manželku Isabellu, dceru krále polského Zikmunda, a umíraje (1540) ustanovil sotva zrozeného syna Jana Zikmunda svým nástupcem.

1541 Oheň v Praze. Hrad Pražský, Hradčany, chrám sv. Víta a desky zemské lehly popelem. Při jednání o založení nových desek a obnovení privilegií

1545 uznána sněmem Anna Jagajlovna a její potomstvo za dědice trůnu.

1541—1547 Druhá válka s Turky.

Ferdinand žádal na Isabelle a poručnicích králevičových, v jichž čele biskup varadínský Jirí Utěšinovič (Martínuzzi), aby zachována byla smlouva varadínská (viz shora). Isabella odepřela toho a volala Turky o pomoc. Vilém z Rogendorfa poražen od paši bělehradského před Budínem, kamž za nedlouho přitáhl i **Soliman**: Janu Zikmundovi přikázáno **Sedmihradsko se Zátisím** jakožto **poplatné vévodství**, kdežto krajina mezi Tisou a Dunajem se Slavonii proměněny v **pašalík Budínský**. Nar. 1542 pokusil se Ferdinand přispěním vojska říšského (Joachim Braniborský) a papeže o dobytí Budína a Peští.

- 1547 **mír v Cařihradě** na pět let: Ferdinandovi bylo zavázati se k ročnímu poplatku 30.000 dukátů za ony části Uher, které mu zbyly.
- 1547 **Odboj stavů českých za války šmalkaldské.** (Sr. 284).

Stavové pod obojí u Litoměřic shromáždění odepřeli táhnouti přes hranice a po příkladě měst Pražských vešli v **jednotu**, směřující k omezení moci královské a kuvedení řádův Lutherových ve straně pod obojí. K jednotě přistoupilo více než 1700 pánův a zemanův a všechna města královská vyjma Plzeň, Budějovice a Oustí. Vojsko jednoty pod Kašparem Pluhem z Rabšteina vešlo sice ve vyjednávání s kurf. saským, ale činu rozhodného se neodvázilo. Po bitvě u **Mühlberka** Ferdinand vtrhl do Čech, kde šlechta hledala smíření a odpuštění. Ferdinand potrestal z pánův a zemanův toliko původce odboje žalářem a zabráním statků a obrátil se s celou přísností proti odbojným královským městům a Českým bratřím. Města královská přinucena odevzdati králi největší část svých statkův a důchodů, zavázati se k dani z vína a piva a předložiti privilegia svá k prohlédnutí a potvrzení. Mimo to obmezena samospráva jejich královskými rychtáři (v Praze kr. hejtmany) a zrušeno právo konšelů Starého města Pražského jakožto soudu odvolacího, i zřízení na místě toho královský soud nad appellacemi na hradě Pražském pro všechny země koruny České. Statky šlechty bratrské zabrány, sbory bratrské zavřeny, Bratří vypověděni ze země (uchýlili se na Moravu, do Uher a Polska). Poprava dvou rytířů a dvou měšťanů při poč. sněmu o sv. Bartoloměji („Sněm krvavý“).

1551—1562 **Třetí válka s Turky.**

Utěšinovič, poručník vév. Jana Zikmunda, postoupil **Sedmíhradsko** Ferdinandovi za knížectví O polské a Ratibořské v Horním Slezku nabyv přesvědčení, že jednota a samostatnost koruny Uherské může býti dosažena jedině pod panstvím domu habsburského.

- 1552 Turci opanovali **Temešský banát** a činili výboje v stolici Novohradské a Hontské při ř. Ipole.
- 1556 Vzbouření stavův sedmíhradských (Antonín Kendi) proti Ferdinandovi: Jan Zikmund Zápolský uveden do země (Isabella † 1559).
- 1562 **Mír s Turky v Cařihradě:** Ferdinandovi bylo odváděti roční poplatek 30.000 dukátů. Turci podrželi výboje na Slovensku a Temešský banát (**pašalík Temešský**).

Vnitřní poměry. Země české, uherské a starorakouské měly tvořiti **personální unii**, majíce každá své zvláštní zřízení zemské, svůj sněm a svou zvláštní správu zemskou, ale tím, že záležitosti zahraničné, rozhodování o válce a míru, velitelství vojenské a správa důchodův korunních byly v rukou panovníkových, byla to skutkem **unie reální**. Pro tyto společné

HABSBURKOVÉ C (Sr. 204.)

Ferdinand I.,
(1526—1564) m. Anna Jagajlovna.
Arcikn. rak., kr. český a uherský, cis. německý (od r. 1556)

Maxmilián II. 1564—1576	Ferdinand Tyrolský † 1595. m. Filipína Weiserová	Karel Štyrský † 1590 m. Marie Bavorská.	Anna m. Albrecht V. Bavorský.
Rudolf II. 1576—1612	Matyáš 1612—1619	Albrecht † 1621	Anna m. Zikmund III. Polský.
Ferdinand III. 1637—1657, m. Marie Anna, dc. Filipa III. Šp.	Leopold Vilém, bisk. passov. a strauburský.	Ferdinand II. 1619—1637	Leopold V. bisk., vladař v Tyrolsku 1623—1632
Ferdinand IV. † 1654	Leopold I. 1657—1705 m. Marketa Terezie, dc. Filipa IV. Šp.	Ferd. Karel 1632—1662	Zikmund, kard. † 1665
Marie Antonie † 1692 m. Max Em. Bavorský	Josef I. 1705—1711	Karel Josef, biskup	Marie Eleonora, 1. m. Michal Visň, kr. polský, 2. m. Karel Lotrinský.
Josef Ferd. děd. Špan. * 1692 † 1699	Marie Josefa † 1757, m. Fridr. August III., kurf. saský a kr. polský.	Leopold * a † 1716	Marie Anna † 1748 Marie Amalie † 1730
	Max Josef † 1777		

věci zřízeny Ferdinandem: 1. **Tajná rada.** 2. **Vojenská rada.** 3. **Dvorská komora.** Spojení mezi panovníkem a jednotlivými skupinami zemskými prostředkovali zvláštní úředníci, kteří vždy musili býti při dvoře jeho; pro země české nejvyšší **kancléř český**, pro země uherské nejvyšší **kancléř uherský** a pro země starorakouské úřad **zv. regiment.** Péče Ferdinandova o vážnost soudův a bezpečnost práva. V Čechách sesílána moc panovníkova na úkor měst (viz 238), která se od dob Vladislavových králi odcizila (sr. 261). **Věci náboženské:** V zemích starorakouských zamezoval Ferdinand se zdarem novoty náboženské, v Uhrách a Sedmíhradsku šířilo se protestantsví beztretně, v Čechách a na Moravě pokoušel se král o sjednocení strany pod obojí a pod jednou pod společným arcibiskupem pražským. Snaha tato zmařena přivržením Lutherovými ve straně pod obojí. Roku 1547 a 1548 vydán mandát proti Pikartům (Bratřím českým; biskup jejich Jan Augusta vězněn na Křivoklátě 16 let), 1556 odevzdána Jezuitům kolej u sv. Klimenta v Praze, 1561 arcibiskupství pražské obsazeno (Antonín Brus z Mohelnice), 1562 odňato stavům pod obojí, kteří po většině přiznávali se k učení Lutherovu, právo osazovati konistor (sr. 257). R. 1564 **svolil papež Pius IV.** k žádosti Ferdinandově a se schválením koncilu **k přijímání pod obojí** v Čechách a jiných zemích Ferdinandových. Ve Slezsku bylo bráněno reformaci bezúspěšně.

1564—1576 **Maximilian II.**, kr. český a uherský, cis. německý (sr. 289) a vládce v Dolních a Hor. Rakousích. Ferdinand obdržel Tyrolsko a země Venkovské, Karel Štyrský, Korutany, Kraňsko, hr. Gorické a krajiště Istrijské s Terstem.

1566—1568 **Válka s Turky.**

Jan Zikmund Zápoľský jal se v Uhrách výbojně postupovati proti Maximilianovi. Byv poražen žádal Turkův o pomoc. Sultan **Soliman** zaměřil (1566) na Jager, na cestě však obrátil se proti **Siget**u zjz. od Pětikostelí, kde **Mikuláš Zrinský** činil Turkům veliké škody.

1566 **Siget obléhán a dobyt: Mikuláš Zrinský** padl v boji (5. srp. — 7. z.) hrdinském. Den před posledním bojem **zemřel** v ležení sultan **Soliman.**

1568 **Příměří s Turky** (Selim II.) na 8 let: Turci podrželi Siget a krajinu mezi Maruší a Bílým Křišem; císař krajiny dobyté proti Zápoľskému v hořejších Uhrách i za Tisou. Příměří toto prodlouženo za Maximiliana r. 1575 a pak za Rudolfa II. 1577 a 1584. R.

1571 † Jan Zikmund Zápoľský a od šlechty sedmíhradské povolán za vévodu s přivolením Turkův **Štěpán Báthory**, který

1575 zvolen též za krále polského od jedné strany šlechty polské (kancléř Jan Zamojski) proti císaři Maximilianovi. Boj o korunu polskou přerušen smrtí

císařovou. Štěpán Báthory stal se králem polským, bratr jeho Křištof Báthory vévodou sedmíhradským. Tento † 1581, zanechav nezletilého syna Zikmunda.

Věci náboženské (sr. 290). V Dol. a Hor. Rakousích propůjčil císař Maximilian pánům a zemanům svobodu náboženskou, ale bylo jim usnísti se o společné vyznání víry a nesměli nutiti poddaných k nové víře. Tak bylo i v zemích arcik. Karla, kdežto v Tyrolsku a v zemích Venkovských opíral se arcik. Ferdinand reformaci co neúspěšněji. V Čechách schválil sice ústně císař přivržením Lutherovým ve straně pod obojí a s nimi spojené jednotě bratří českých tak zv. konfessi českou, ale k organizaci nové strany náboženské nedošlo. Schválení konfesse vztahovalo se jen na pány a zemany. Čeští bratři srovnali se u víře s přivržením Lutherovými ve straně pod obojí s výhradou, že i nadále spravovati se budou starými svými řády (v čele tři neb čtyři biskupové čili starší, kteří s několika jim přidány bratry tvořili tak zv. užší radu. Přísná kázeň — tresty pro každý přestupek proti mravnosti a marnivosti světské).

1576—1612 **Rudolf II.**, kr. český a uherský, cis. německý (sr. 289) a vládce Dol. a Hor. Rakous. Arnošt místodržitelem v Rakousích a říditelem záležitostí vojenských v Uhrách; později (1594) povolán za místodržitele do špaň. Nizozemí a na jeho místo nastoupil Matyáš do r. 1595, kdy přejal správu Tyrol (potomstov Ferdinandovo pocházelo z nerovného manželství — Filipina Welserová, dcera měšťana augsburského). Místodržitelem ve Vídni stal se Maximilian, který však 1599 s Matyášem místo zaměnil. Albrecht byl nástupcem Arnoštovým v Nizozemí. **Povaha Rudolfova:** Rudolf byl povahou váhavý a v druhé polovici svého panování stal se duševně chorým (asi od r. 1589). Správou státní nerad se zabýval, číméně nerad jí zanechával jiným. Až do válek tureckých těšily se země jeho míru téměř nezkalenému a nacházely se ve stavu dobrého, hmotného blahobytu. Toliko na hranicích tureckých sváděny časté potyčky. Na pomezí království Chorvatského usazují se již za doby Ferdinandovy **Uskoci** z tureckých krajin jihoslovanských — počátek tak zv. **Vojenské hranice chorvatské.** Hlavní zalíbení měl Rudolf ve práce vědeckých a uměleckých, ale vědy a umění byly mu pouhou osobní zábavou (Tycho de Brahe a Kepler při dvoře Rudolfově). **Praha** byla sice stálým sídlem císařovým, ale skvělý jeho dvůr nebyl proto českým, neboť Rudolf byl vychován v Španělsku, česky znal málo a cizincům dával přednost.

Věci náboženské. V Rakousích provedl Rudolf katolickou protireformaci ve městech a na venkově tam, kde právo podací porušeno. Příkladem toho následoval Karel Štyrský a po jeho smrti syn a nástupce jeho Ferdinand, vychovanec slavné kolleje jezuitské v Ingolštátě v Bavorsku na Dunaji v. od ústí Lechu, jenž katolické protire-

formaci ve svých zemích dovršil. V Čechách nekázeň ve straně pod obojí, kde většina hlásila se k řádům lutheranským a z poslušnosti konsistoře se vytrhla. R. 1602 vydán mandát proti Bratřím českým, jež namířen též na protestanty — Rudolf v něm uznává oprávněnost pouze strany pod obojí a pod jednou. V zemích uherských zakročil r. 1603 proti přehmatům protestantského obyvatelstva. Na sněmě v Bratislavě 1604 vedli stavové protestantští stížnosti proti tomu a žádali o písemné stvrzení svobody svého náboženství. Císař odepřel a uvedl stavům na mysl přísné nálezy proti kačírům z r. 1524.

1587 Volba krále polského po smrti Štěpána Báthoryho.

Na poli u Varšavy zvolen od jedné Zikmund Svědský a od druhých arcikn. Maximilian. Ve válce o korunu poražen Maximilian od Zamojského u Krakova (1587) a pak u **Byčiny** v nyní pruském Slezsku na hran. Poznaňska a býv. ruského Polska (1588), kde též zajat. R. 1589 propuštěn ze zajetí, když se byl císař v jeho jméne zřekl všelikého nároku na trůn polský.

1593—1606 **Válka s Turky.**

Paša turecký **Hasan** činil veliké pleny v král. Chorvatském, ale byl u Sisku při ústí Kupy do Sávy od bána Erdödyho poražen a zabit (1593).

To příčinou války.

1593 Turci dobyli Sisku, Vesprimu a Paloty sv. od Vesprimu; vojsko císařské, vedené Krištofem Teuffenbachem, zmocnilo se stolice Novohradské a Hontské.

1594 Velký vezír Sinaan dobyl Rábu, přinutiv vojsko císař. k útěku. Mezitím vévoda sedmihradský Zikmund Báthory potlačil povstání šlechty a smluviv se s Michalem Valašským a Aronem Multanským, vešel s císařem ve spolek proti Turkům.

1596 Sultan Mohamed vrhl do Uher a dobyl **Jagru**. Poté došlo k **dvojitě bitvě u Keresteše** vjv. od Jagru: arcik. Maximilian a Zikmund Báthory obrátili Turky na útěk (chrabrost Albrechta Pětipeského), ale když vojsko jejich se dalo před časem v drancování, poraženo jest od vrátivších se Turkův.

1598 Hrabě Adolf ze Schwarzenberka dobyl **Rábu**. Vrtkavý a k velkým činům

1599 neschopný Zikmund Báthory postoupil Sedmihradsku bratranci Ondřejovi Báthorymu, jež vyhledával s Turky opět míru. Proto **Michal Valašský** udeřil na Sedmihradsko, jehož se zmocnil a

1600 opanoval též zemi Jeremiáše Mogily, vév. multanského: **Země národu valašského spojily v jeden celek**. Ale šlechta sedmihradská spojila se tajně s císařem. litelem Jiřím Bastou, načež kn. Michal u Eněda nad Maruší ssz. od Sibině poražen a **Sedmihradsko císařem opa-**

nováno. Jeremiáš Mogila zmocniv se pomocí polskou svého knížectví, vypudil Michala též z Valachie.

1601 Arcik. Matyáš dobyl Bělehradu Král. V Sedmihradsku dosadila šlechta Zikmunda Báthoryho opět na trůn, ale již r.

1602 dobyl Jiří Basta Sedmihradsku a Zikmundovi Báthorymu bylo spokojiti se dvěma statky v Čechách, kde 1613 zemřel. Císařští pod **Heřmanem Russwormem** dobyli **Pešti**.

1603 Šlechta sedmihradská pokoušela se pomocí tureckou dosaditi **Mojžiše Székelyho** za knížete. Jiří Basta vzpouru udusil a potrestal.

1604 Vyjednávání o mír nevedlo k cíli. Turci zmocnili se opět **Pešti**. **Povstání Štěpána Bočkaje**: Štěpán Bočkaj, někdejší polní hejtman Zikmunda Báthoryho, nedošed očekávané odměny za služby císaři prokázané, zosnoval povstání, spojiv se s uprchlíky sedmihradskými (**Gabriel Bethlen** čili **Bethlen Gábor**) a nespokojenými protestantskými stavy uherskými (sr. 292) a sedmihradskými. Hlavní podporou Bočkajovou byli zoldněšší **Haiduci**, t. j. maďarští Uskoci z krajin panství tureckého. Hořejší Uhry a Sedmihradsko v moci Bočkajově, jež se

1605 též pomocí tureckou ujistil. **Ostříhom** od Turkův dobyt. Císař jedná **prostřednictvím Matyáše** s povstalci a Turky o mír. Jednatelem Bočkajovým **Štěpán Illésházy**.

1606 **Mír s povstalci ve Vídni**: 1. Vyslovena rovnoprávnost náboženství katolického, lutheranského a kalvínského. 2. Stížnosti stavů uherských (o volbě palatina, o chování cizích vojsk v zemi a j.) odloženy k příštím sněmům, ale pokud by se dohodnutí o ně nestalo, měla západní polovina hoř. Uher zůstati pod správou Illésházyho a vých. polovina pod správou Bočkajovou. 3. Bočkajovi postoupeno na čas života Sedmihradsko se Zátisím a třemi stolicemi uherskými (Marmarošská, Berežská, Ugočská při h. Tise).

1606 **Mír žitvatorocký** s Turky ujednaný vých. od Komárna při ústí Žitvy do Dunaje: Turci podrželi všecky své výboje za této války učiněné (Jager, Kaniza a j.), ale upustili od dosavadního poplatku za odbytých 200.000 dukátův.

Císař Rudolf zdráhal se potvrditi mír vídeňský a žitvatorocký z nedůvěry k Matyášovi, jež po dvakráte (1600 a 1606) za nemoci Rudolfovy hleděl zmocniti se vlády (rádcem jeho biskup vídeňský Melichar Khlesl). Mír žitvatorocký porušen hned po † Bočkajově 1606, neb za knížete sedm. zvolen a od Turkův potvrzen Zikmund Rákóczy. Toho vypudil 1608 Gabriel Báthory, byl však později vypuzen od **Gabriela Bethlena** (1613—1629). To, že Rudolf zdráhal se potvrditi mír žitvatorocký, vzal si Matyáš za záminku ke **vzpouře proti Rudolfovi**: dorozuměl se se stavy uherskými a

rakouskými na sněmě v Bratislavě (1608), vtrhl do **Moravy**, kde stavové z návodu Karla z Liechtenšteina (katol.) a Karla z Zerotína (Český bratr) s ním se spojili (sněm v Ivančicích jz. od Brna), a odtud do Cech. Zde stavové protestantští zachovali Rudolfovi věrnost za slib úplné svobody náboženské a zprostředkovali

1608 mír v Libni u Prahy: Císař Rudolf postoupil Matyášovi Uhry, Rakousy a Moravu a svolil, aby stavové čeští přijali jej za budoucího krále. (Rudolfovi zbyly Čechy se Slezskem a Lužicí.)

Po míru libeňském musil Matyáš povolití stavům moravským a rakouským rozsáhlé svobody náboženské a v Uhrách svolil ke značnému omezení moci královské. V Čechách zdřáhal se Rudolf dostáti daným slibům, což příčinou branného odporu stavů protestantských, s nimiž spojili se i stavové slezští. (Výbor 75 direktorů. V čele vojska Jindřich Matyáš hr. z Thurna, šlechtic německý, nedávno v zemi usedlý.) A tak přinucen Rudolf podepsati

1609 majestát, t. j. listinu, kterou obdrželi stavové 9. čce. pod obojí 1. schválení konfesse české (sr. 291), 2. obsazování konsistoře (sr. 290), 3. správu university, 4. povolení, aby zvolili si ze sebe defensory po 12 z každého stavu k vykonávání práv těchto.

Téhož dne učiněno porovnání mezi stavy pod jednou a pod obojí ve věcech náboženských (sr. 260): „1. aby stavové směli stavěti nové kostely a školy na panstvích svých bez překážky, však nenutíce poddaných k víře své; 2. aby pánům a rytířům se strany pod obojí volno bylo v kostelích této straně náležejících dosazovati kněží buď dle starého řádu pod obojí, svěcené tehdež již od arcib. (sr. 290), buď ty, kteří by došli kněžství dle řádu nového, o něž by se měli stavové usnísti; 3. v městech královských a na panstvích korunních aby měšťané a obyvatelé obojí víry, pod jednou a pod obojí, směli sobě stavěti kostely a provozovati své náboženství.“

1611 Vpád vojska passovského do Cech.

Císař Rudolf hleděl přispěním arciv. Leopolda, správce biskupství Passovského a Strassburského, zbavití Matyáše jeho panství a stavy české připravití o svobody majestátem nabyté. I sbíráno vojsko v biskupství Passovském pod záminkou války o dědictví jülišké (sr. 286). Smíření mezi Rudolfem a Matyášem. Arcikn. Leopold odhodlal se provésti úklady chystané o své ujmě. Vojsko jeho, vedené v avíncem Raméem, zloupilo Hor. Rakousy (1610) a vtrhlo do Cech, kde dobylo Budějovic, Krumlova, Tábora, Písku a Malé Strany. Stavové čeští volají Matyáše o pomoc. Vojsko passovské ze země vypuzeno, a císař Rudolf, jenž viněn ze spolku s Leopoldem, přinucen odříci se zemí svých ve prospěch Matyáše. † 1612.

1612—1619 Matyáš, kr. český a uherský, císař. německý (sr. 286) a vládce Dol. a Hor. Rakous. Stavové čeští

žádají před korunováním o značné **rozšíření svobod politických**: „1. aby měli právo konati sjezdy i bez svolení krále, 2. aby směli sbíratí vojsko, kdykoliv by toho uznali potřebu ku své obraně, 3. aby král ztvrdil spolek jejich se stavy slezskými, učiněný 1609 k hájení společného náboženství, 4. aby podobný spolek směli učiniti s ostatními zeměmi císařovými, 5. aby obnoveny byly smlouvy přátelské mezi Čechy a kurfirsty nyní protestantskými, falckým, saským a braniborským, ujednané kdysi králem Jiřím, tak aby stavové mohli se dovolávatí pomocí knížat těchto ve sporech s králem svým.“ Matyáš dosáhl zatím odkladu žádostí těch, nakloniv si náčelníky stavův (Jindřicha z Thurna a Joachima Šlika) rozličnými milostmi.

1614 Společný sjezd stavův ze všech zemí Matyášových a Ferdinandových v **Linci**: Stavové měli se raditi o opatření proti Turkům, ale vskutku šlo jim o zařízení spolku (konfederace) ku snazšímu vymáhání svobod politických.

1617 Ferdinand Štyrský zvolen a korunován za krále českého (Matyáš byl bezdětný a dva ml. bratři jeho zřekli se nárokův na trůn) a r. 1618 zvolen též za krále v Uhrách.

4. Válka třicetiletá. (1618—1648.)

1.

Povstání českých stavů 1618—1620.

Příčina. Stavové nabyvše majestátem Rudolfovým rozsáhlých svobod náboženských, usilovali o rozmnožení svobod politických, čelících k podvrácení moci královské (sr. shora). Vedle toho podněty soukromé: král Ferdinand choval se málo šetrně k náčelníkům stavů evangelických (Jindřich z Thurna, purkrabí karlísteinský, obmyšlen úřadem sice vyšším, nejev. sudí dvorského, ale méně výnosným); proto strojili se k pomstě. Měl-li účastníci se lid povstání, třeba bylo předstíratí stížnosti náboženské. Ze zavření protestantského kostela v Broumově (od opata břevnovského) a rozboření protestantského kostela v Hrobě v Krušných horách zsz. od Teplíc (k rozkazu arcib. Lohelia) vzata záminka k odboji, ač majestát vztahoval se toliko na města královská.

Průběh. Od defensorův svolán sjezd stavův prot. v koleji Karlově, odkud zaslána žádost císaři, aby kostely měšťanům byly vráceny. Odepření císařovo přičteno na vrub nenáviděných místodržících, (nejvyšší úředníci zemští — sr. 260 — vedli správu země a za nepřítomnosti královny v zemi stali se královskými místodržícími), z nichž dva,

1618 Jaroslav z Martinic a Vilém Slavata, 23. květ. svrženi od vzbouřených stavův s oken kanceláře do hlubokého příkopu hradního; za nimi také písař **Filip Fabricius**. (Náhoda zachránila všecky tři od smrtel-

ného úrazu.) Vláda 30 direktorů. Thurn v čele vojska stavovského porazil Jindř. Dampierra u Čáslavě a Lomnice ssz. od Treboně. Od unie protestantské a Karla Emanuela Savojského vyslán do Čech hr. **Arnošt z Mansfelda**, jenž zmocnil se Plzně, která až dotud stavům odpírala. Stavové slezští a lužičtí vešli v konfederaci se stavy českými. Nástupce Dampierův hr. Bouquoie poražen od Thurna u **Lomnice**. V Uhrách korunován Ferdinand sice za krále, ale musil svoliti k novému omezení moci královské, takže budoucně na sněmích mělo dříve jednáno býti o žádostech stavů a pak teprve o proposici krále a že jednovorné usnesení sněmu mělo míti platnost i bez stvrzení krále.

1619 20. března zemřel Matyáš, načež měl nastoupiti v celé dědictví jeho

1619—1637 **Ferdinand II.**

Stavové čeští odepřeli přijati jej za krále. Stavové hornorakouští a moravští přistoupili ku konfederaci (později též stavové dolnorakouští). **Na Moravě** zřízena vláda 24 direktorů; **Karel z Zerotína** odpůrcem konfederace. Thurn namířil z Moravy k Vídní (čc.), kde Ferdinand ohrožen od vzbouřeného protestantského obyvatelstva. Dampierre vprostil jej náhlým příjezdem. Bitvou u Záblatí nad h. Blanicí zjz. od Prachatic, v níž Mansfeld od Bouquoie poražen, přinucen Thurn k návratu do Čech. Nedlouho potom zvolen Ferdinand ve Frankfurtě za císaře (28. srpna 1619). Den před tím zvolen **Fridrich Falcký** (sr. 286) na generalním sněmu všech zemí koruny České za **krále českého** (soupeři jeho Karel Emanuel Savojský a Jan Jiří Saský). Při nastoupení bylo mu svoliti k artikulům žádostí z doby Matyášovy (sr. 295). Gabriel Bethlen zmocnil se hořejších Uher i s Bratislavou a ve spojení s Thurnem oblehl Vídeň (list.), jejíž dobytí se však nezdařilo. Mezitím přistoupili též stavové uherští ku konfederaci se stavy českými. Roku

1620 v lednu příměří v Bratislavě s Gabrielem Bethlenem, jemuž ponechána východní polovice hoř. Uher. Mimo to pojistil se císař Ferdinand pomocí **Maximiliana Bavorského**, náčelníka ligy katolické, slibiv mu postoupiti Horní Rakousy v zástavu, a protestantský kurfirst **Jan Jiří Saský** získán zástavou Lužice. Přispěti slíbili dále Španělé (útokem na Fridricha z Nizozemska) a Zikmund III., král polský. Papež poskytl pomoci peněžitě. **Postavení obojných stavů:** 1. Zištní protest. stavové němečtí dali se odstrašiti zbrojením císařovým a vešli s Maximilianem a ligou v potupné příměří v Ulmě na Dunaji nedaleko ústí Illy. 2. Král Fridrich byl sice mravův uhlazených, ale zvyklý více rozkošem než řízení velkých věcí. 3. Pletichy při dvoře Fridrichově, který rádcům cizozemským dával přednost (Kristian kníže z Anhaltu, Jiří hrabě z Hohenlohe). 4. Nesváry mezi stranami nábo-

ženskými: Fridrich, jsa kalvinem, nadržoval všelijak Bratřím českým a odvracel tak od sebe většinu stavů protestantských (chrám sv. Víta proměněn v modlitebnu kalvínskou). 5. Ve šlechtě, měšťanstvu i lidu nebylo pravého nadšení a obětavosti. Rozhodnutí boje záviselo tudíž na udatosti najatého vojska, jehož veliká část byla z ciziny. Gabriel Bethlen zrušil sice příměří a dal se v Baňské Bystřici nad h. Hronem zvoliti za krále, ale zatím Zikmund Polský pokořil stavy dolnorakouské, Jan Jiří vtrhl do Horní Lužice a **Maximilian** obsadil Hořejší Rakousy, spojil se s Bouquoiem a vtrhl v síle 50.000 do Čech. Krumlov, Budějovice, Prachatice a Písek dobyty. Vojsko Fridricha Falckého, jsouc značně slabší, ustoupilo k Plzni, kdež se Mansfeld zavřel, a odtud přes Rakovnik až na Bílou Horu před Prahou.

1620 Bitva na Bílé Hoře.

8. list. Vojsko české pod **Anhaltem** poraženo na hlavu od **Maximiliana Bavorského**. V čas bitvy stoloval král Fridrich na hradě Pražském a na bojiště vydal se, jsa k tomu napomínán poslem Anhaltovým, až po tabuli; leč u brány Strahovské potkal se s divým útekem svého vojska. Druhého dne uprchl z Prahy do Slezska a s ním Anhalt, Hohenlohe, Thurn a jiní přední jeho stoupenci. Králem opuštění stavové čeští rozpustili vojsko a poddali se i s Prahou vítězi na milost i nemilost. Příkladem toho následovali též stavové moravští (Bouquoie na Moravě). Stavové slezští přivedeni k poslušnosti kurf. Janem Jiřím, ale zůstaveni jsou při svobodě náboženské (akkord saský). Dolní Falc dobyta od Španělska (Ambrož Spinola). Horní Falce hájil Mansfeld, jenž zradou pozbyl Plzně. Gabriel Bethlen učinil mír v Mikulově (1621) na základě příměří bratislavského. Stavové uherští ponechání při svých svobodách.

Následky bitvy bělohorské: 1. 20. února 1621 zjímání hlavnější původcové povstání a

1621 poprava na náměstí Staroměstském 21. června. na 27 z nich vykonána. (Joachim Šlik, Václav z Budova, Krištof Harant z Polčic, Kašpar Kaplíř ze Sulevic, doktor Jan Jesenský, slavný lékař a rektor univ., a j.) Ostatní odsouzení vypovědění nebo uvržení do žalářů. Statky všech odsouzených jsou zabaveny a poděleni jimi hejtmani vojenští, arcibiskup a jezuité. 2. Mimořádný soud (komise) vyšetřoval vinu ostatních účastníků, k nimž náleželi téměř všickni stavové mimo katolíky. Generalním pardonem (3. února 1622) udělena sice milost co se cti a hrdel týče těm, kdož se sami k vině přiznali, ale na pokutách nesleveno: velký počet starých, šlechtických rodů českých v Čechách a na Moravě, jakož i zámožnější měšťanstvo přivedeny tím v ochuzení neb i docela na mizinu. 3. Provedena **katolická protireformace** nej-

prv v městech a na vesnicích a pak (1627) i ve šlechtě. Zámožnější obyvatelstvo stěhuje se do ciziny (rodin nešlechtických na 30.000, rodin šlechtických 369). 4. Zřízení zemské bylo zastaveno a dosazení mimořádní komisaři, v Čechách kníže Karel z Liechtenšteina a na Moravě biskup olomoucký kard. Frant. z Dietrichšteina.

5. Vydáno

1627 obnovené zřízení zemské pro Čechy a r.

1628 pro Moravu: 1. Vyslovena dědičnost domu habsburského po meči i po přeslici. 2. Ke třem stavům, panskému, rytířskému a měšťskému, přidán stav duchovní (katolický) a přirčeno mu na sněmě místo první. Stav měšťský měl při hlasování na sněmu pouze jeden hlas, kdežto u ostatních stavů kolik členů tolik hlasů. 3. Zákonodárství odňato sněmům a vyhrazeno panovníkům. 4. Stavům zůstaveno právo povolovati berně. 5. Na soudech zemských zavedeno jednání písemné a dopuštěno odvolání od nich ke králi. 6. Při soudech a deskách zemských jazyk německý prohlášen za rovnoprávný s českým. 7. Inkolát, udělovaný pouze sněmem, udílil nyní král a tím umožněno cizincům usazovati se v zemi bez svolení stavů.

V Rakousích a ve Slezsku obmezena práva stavů v stejné míře tak zv. císařskými dekrety.

2.

Válka falcká 1621—1623.

Po bitvě bělohorské hleděl císař vykoupiti Hor. Rakousy ze zástavy na ujmu Fridricha Falckého. Tilly vypudil sice Mansfelda z Hor. Falce, ale tento zmocnil se proti Španělům Dolní Falce, kamž pak Fridrich Falcký se vrátil (r. 1622).

1623 Na sněmě v Řezně udělil Ferdinand II. Maximilianovi Bavorskému kurfirstství a Horní Falce.

3.

Válka dánská 1625—1629.

Pokroky zbraní císařských postrašení byli protestanti němečtí (hlav. dolnosasí) a pobouření nepřátelé domu habsburského, Holanďané, Angličané a Francouzové. (Holanďané nepřáteli Španělův, Jakub I. Anglický tchánem Fridricha Falckého, a ve Francii říditelem politiky zahr. od roku 1624 kardinál Richelieu (sr. 311). Od těchto poskytnuta pomoc peněžítá, načež v čelo stavův dolnosaských postavil se **Kristian IV., král dánský**, jenž jako vévoda holštýnský byl členem říše německé; proti němu vypraven **Tilly** s vojskem ligy katolické a od císaře **Albrecht z Valdštejna**, válečník ukrutný, bezmezně ctizádostivý, pověřivý, hrabivý (nar. 1583 na hradě Heřmanicích s. od Jaroměře). Vychován byl zprvu v náboženství českých Bratří, a když osiřel dostal se do jezuitské kolleje v Olomouci, kde přestoupil k víře kato-

lické. Jako válečník vynikl v Uhrách proti Benátčanům. Po první manželce zdědil veliké statky na Moravě a sňatkem druhým s Isabellou Kateřinou, dcerou hr. Karla Harracha, který byl předním rádcem kr. Ferdinanda, zjednal si při dvoře cis. mocného přímluvce. Po bitvě bělohorské skupil 60 panství a stal se tak nejbohatším českým šlechticem; r. 1623 udělil mu císař k panství Fridlandskému titul vévodský).

1626 Valdštejn porazil Mansfelda u **Desavy**, načež tento, obdržev pomoc od krále dánského, Braniborskem vrhl do Slezska a odtud do Uher, aby spojil se tu s **Gabrielem Bethlenem**, vévodou sedm. Valdštejn dal se za Mansfeldem Čechami a Moravou, ale v pravý čas poslal ještě pomoc Tillymu, od něhož

1626 Kristian Dánský poražen u **Luttera pod Barenberkem** v Brunšvicku. Vítězstvím tímto postrašen byl vrtkavý Gabriel Bethlen, takže učinil s císařem mír na zákl. míru bratislavského. Mansfeld, jemuž Valdštejnem cesta do Slezska zamežena, rozpustil vojsko a zásoby Turkům prodal (zemřel na cestě do Benátek). Král dánský vytlačen z Německa a vypuzen z Holštýnska, Šlesvíka a Jutska. Valdštejn zamýšlil přenést válku i na ostrovy dánské, ale nemá loďstva. Země vévod meklenburských, stoupencův krále dánského, udělena od císaře Valdštejnovi dědičně.

1629 **Mír s králem dánským** v Lubeku. Kristian Dánský obdržel země své zpět, ale musil odříci se velikých nepřátelských spolků proti císaři.

1629 **Edikt restituční**. Císař I. nařídil, aby všechny statky, církvi katolické od smlouvy passovské a míru augsburského odcizené, byly vráceny (2 arcib., 12 biskupství a všechny téměř kláštery v sev. Německu) a 2. prohlásil, že svoboda náboženská vztahuje se pouze na konfessi augsburskou (tím namířeno proti kalvinům).

Císař Ferdinand mnil užiti vítězství svých k povznesení moci císařské v Němcích, ale to bylo proti myslí jak knížatům protestantským tak i katolickým. Velké vojsko Valdštejnovo, soustředěné ve Švábsku, mělo přemoci odpor knížat, shromážděných

1630 na sjezdě kurfirstův v Řezně,

kde jednáno o obnovení stálého míru v říši a o opatřeních proti nepřátelům. Knížata žádají jednomyslně o zmenšení vojska císařského a **propuštění Valdštejna** z velitelství. Záminkou oprávněnou byly jim vyděračnost a ukrutnosti vojska Valdštejnova, oporou vojsko francouzské v Champagni postavené. **Císař svolil** k obojí žádosti knížat. Proti Švédům žádal císař vésti válku ve jménu říše. Knížata protestantští odporovali, poněvadž císař nechtěl odvolati restitučního ediktu.

4.

Válka švédská 1630—1635.

Gustav II. Adolf, král švédský, zamýšlel státi se pánem moře Baltského (sr. čl. 9). Výboje císařovy v severním Německu byly mu na překážku (vypuzení vévodové meklenburští přibuzní královi). Proto vystoupil jako ochránce protestantův německých.

1630 Gustav Adolf přistál v Pomořansku, kde bezdětný Bohuslav XIV. přinucen spojití se s ním a ustanovití jej svým dědicem, ač dům braniborský měl lepší právo k nástupnictví. Knížata protestantská pohlízejí s nedůvěrou na násilné počínání krále švédského a

1631 hledí zachovati brannou neutralitu. Francouzové podporují Gustava Adolfa penězi. Meklenbursko opanováno, kurfirst braniborský přinucen vpuští posádku švédskou do Špandavy z. od Berlína. Meziřím (v květnu)

1631 Tilly dobyl Magdeburka, jenž hned od počátku byl spojencem Gustavovým Adolfovým. Město dobyto po zoufalé obraně a dáno nekázaným vojínům v plen. Poté dal se Tilly, sesílen jsa pomocí císařovou (kn. Fürstenberg), do Sas, kde hrozbami hleděl kurf. Jana Jiřího pohnouti ke spolku s císařem, ale kurfirst následoval příkladu Braniborska a spojil se s Gustavem Adolfem.

1631 Bitva u Breitenfelda ssz. od Lipska.

17. září Tilly poražen byv v čele vojska ligového a císařského od Gustava Adolfa, spojeného se Sasy, ustoupil do jižních Němec, kdežto Gustav Adolf jal se dobývat duchovních knížectví na Mohanu a na Rýně, která měla býti základem panství (císařství) švédského v Němcích. V Mohuči, kde přezimováno, přijímal Gustav Adolf přísahy věrnosti a krajiny dobyté udílel jakožto léna — koruny švédské. Meziřím vtrhli Sasové pod Arnimem, někdy důstojníkem Valdštejnovým, do Čech a bez odporu zmocnili se Prahy (11. list.). Malé vojsko císařské, vedené Maradasem a Götzem, poraženo u Nimburka nad Labem. Návrat české emigrace: vystěhovalci uvazují se v někdejší své statky a činí pokusy o obnovení řádův protestantských. Valdštejn povolán byv od císaře za generalissima s mocí skoro neomezenou, najímá u Znojma nové vojsko.

1632 Gustav Adolf zaměřil s hlavní mocí do Bavor a u Donauwörtha přešel Dunaj. Tilly postavil se mu vstříc u Raina na pr. bř. dol. Lechu. Gustav Adolf dobyl si přechodu přes řeku silnou střelbou z děl, kterou Tilly sám přišel o život, načež dobyl Mnichova a největší části Bavor. Kurfirst Maximilian zavřel se v Rezně. Meziřím Valdštejn vypudil Sasy z Čech a vtrhnuv pak do Bavor, spojil se s Maximilianem. Před nimi zavřel se Gustav Adolf

1632 v Norimberce a hrazeném ležení koč.—září lem města. Valdštejn ohradil se na nedalekých vrších. Na počátku září udeřil Gustav Adolf na ležení Valdštejnovo s nezdamem, načež zůstaviv posádku v Norimberce, odtáhl k Dunaji (18. září) doufaje, že Valdštejn vydá se za ním. Ale tento proti nadání vytrhl do Saska, jež mínil od spolku se Švédvy odtrhnouti. Aby tomu zabránil, Gustav Adolf dal se do Sas, kde

1632 bitva u Lützenu jz. od Lipska.

16. list. Na poč. bitvy padl Gustav Adolf. Štěstí válečné kolísalo se ustavičně, až noc učinila konec boji, ve kterém obě strany přičítaly si vítězství. Na straně císařské padl Pappenheim.

Po smrti Gustava Adolfa poručnická vláda ve Švédsku ve jméne nezletilé dcery královny Kristiny. Kancelář Axel Oxenstierna říditelem záležitostí švédských v Německu. Knížata protestantská (Jan Jiří Saský) hledí se vymániti z poručnickování švédského, čímž jednotné vedení války ohroženo, válka se prodlužuje a nekázeň vojenská se vzmáhá. Náboženský ráz války ustupuje úplně do pozadí, a hrabivá dobývavost nastupuje na jeho místo. Švédové, pozbyvše vítězného krále a nejsouce s dostatek podporováni protestantskými spojenci v Němcích, upadají v závislost Francouzův (Richelieu) vždy větší.

Bernard Výmarský vojevůdce německých spojencův Švédska. V čele vojska švédského Gustav Horn. —

Bernard Výmarský vtrhl do Frank, dobyl Bamberka a Höchstädtu, a podporován jsa Gustavem Hornem, obsadil Horní Falc. Ku konci roku vtrhl do Bavor a oblehl Režno. Meziřím Valdštejn vtrhl z Čech do Slezska, kde vešel brzo v zrádné vyjednávání se Sasy (Arnim), Švédvy a Francouzi; cílem vyvrátiti říši habsburskou, Valdštejnovi mělo se dostat české koruny. Ale k provedení zrádných úmyslů nedostávalo se mu odvahy a když příměří došlo, obklíčil a zajal vojsko švédsko-braniborské pod Thurmem a Duvaalem u Stinavy na Odře ssz. od Vratislavě, načež vtrhl vítězně do Horní Lužice a Braniborska i strojil se odtud do Pomoří a Meklenburska. V tom stihl jej rozkaz císařův, aby přispěl na pomoc ohroženému Reznu. Obrátil se tedy do Čech, ale nespěchal, nedbal o prospěch Maximilianův, jehož byl osobním nepřítelem. Režno dobyto před příchodem Valdštejnovým, jenž pak zůstal na zimu 1634 v Čechách. Maximilian jal se nyní podezíratí Valdštejna u císaře ze zrady. Císař zvklán nad to v důvěře ve Valdštejna, zvěděv o jeho vyjednávání s Francouzi a o zápise, jímž tento hleděl si v Plzni pojistiti oddanost svých důstojníků. V lednu

1634 jmenován tajně Gallas velitelem vojska císařského pro případ, kdyby Valdštejn usvědčen byl ze zjevné zrady. Meziřím pokračoval Valdštejn v tajném vyjednávání se Sasy a Francouzi, též jal se vyjednávat s Ber-

nardem Výmarským. V tom Gallas uveřejnil rozkaz císařův o sesazení Valdštejna a uvázal se na jeho místo ve velitelství. Valdštejn vypravil posly k císaři a odešel, pojav s sebou pro vlastní bezpečnost dva pluky vojska, z Plzně do Chebu.

1634 Valdštejn zavražděn v Chebu (25. února) od jednoho ze svých plukovníků, Buttlera, jenž obával se, aby nestal se účastníkem zrady proti císaři, a odstraniv zrádce, chtěl získati sobě zásluhu. S Buttlerem byl srozuměn Gordon, velitel posádky chebské. Vedle Valdštejna zavraždění i 4 nejoddanější jeho milostníci: Trčka Vchynský, Illov a Neumann. Nejvyšším velitelem vojska císařského jmenován syn císařův **král Ferdinand**, jemuž k ruce přidán Gallas. Veliké statky Valdštejnovy a jeho přátel císař zabral a daroval svým věrným, a tak velká část české půdy přešla do rukou cizinců. Zavražděním Valdštejnovým pozbyli čeští exulanti naděje na návrat do vlasti.

Rezno od vojska císařského obleženo a přinuceno vzdáti se.

1634 Bitva u Nördlingenu sz. od ústí Lechu při hranicích württemberských:
6. září Gustav Horn, Bernard Výmarský a Karel Ludvík Falcký poraženi na hlavu od vojska císařského, sesíleného pomocí španělskou a bavorskou. Horn zajat. **Následky bitvy**: 1. Skoro celé jižní Německo dostalo se do moci císařovy. 2. Švédové zatlačeni k moři Baltskému. 3.

1635 Mír pražský mezi císařem a kurfirstem saským: a) restituční edikt z části odvolán a z části odloženo provedení jeho na 40 let. b) Kurfirstovi saskému postoupena **Horní a Dolní Lužice** v léno od koruny české, naproti tomu vojsko saské opustilo části Slezska, dobyté po smrti Valdštejnově. c) Knižata a stavové říšští vyzváni, aby přistoupili k míru tomuto. Vyzvání uposlechla za krátko největší jich část, čímž Francouzové přinuceni vystoupiti zjevně na jeviště války, neměli císař vyjít z ní vítězně. Spolek Francie s Holandskem proti Španělsku a se Švédy proti císaři.

5.

Válka švédsko-francouzská 1635—1648.

Francie vystupuje činně v boji proti císaři ve spolku se Švédy a protestantskými knížaty německými.

Bernard Výmarský ve službách francouzských.

1636 Gallas dobyl Mohuče, vypudil Francouze z Franche Comté a vtrhl do Francie. Sem stejné doby vpadli též Španělé přes Pyrenaeje a pak do Nizozemí. Ale v tom

1636 švédský vojevůdce **Banner** zvítězil u **Wittstocka** na sz. Braniborska nad vojskem císařským a

saským, a tak přinucen Gallas upustiti od výbojův ve Francii a spěchati do Němec. Za nedlouho zemřel císař Ferdinand II. (v únoru 1637) a syn jeho

1637—1657 Ferdinand III. císařem.

1637 Bernard Výmarský dobyl největší části Franche-Comté a Alsasu. Gallas opanoval proti Bannerovi Pomorňan, kde věv. Bohuslav XIV. právě zemřel (sr. str. 300).

1638 Bernard Výmarský přešel Rýn a opanoval rak. Breisgavsko na j. nyň. Badenska, jež chce si podržeti pro sebe, čemuž Francouzové se protivi. Proto vyjednává s císařem a pak se Švédy, ale v tom † (otráven?). **Banner vtrhl ze Sas do Čech** ke konci dubna r. 1639 a zle tu řádil. Vypuzen teprve na poč. r.

1640 od arcikn. Leopolda Viléma, jemuž přidán k ruce hr. Piccolomini. Říšský sněm v **Rezně** přerušen obležením města od **Bannera**, který pak

1641 vtrhl odtud do Čech, ale brzo zatlačen do sever. Němec, kde zemřel. Nástupcem jeho **Torstenson**. Jednání o mír v Hamburce. Pokračovati se mělo v Münsteru s Francouzskem a v Osnabrücku nad Haasou, pr. poboč. Emže ve Vestfalsku, se Švédskem.

1642 Torstenson vtrhl přes Lužici do Slezska a odtud **do Moravy**, kde dobyl Olomouce.

Před vojskem císařským ustoupil pak do Sas a **1642 v bitvě u Breitenfelda** porazil je na hlavu (vojsko saské bojovalo na straně císařově). Lipsko a větší část Míšně v moci Torstensonově. R.

1643 Torstenson vtrhl do Čech a odtud do Moravy, kde vešel ve spolek s věv. sedmihradským **Jiřím Rákóczym** (1630—1648), nástupcem Gabriela Bethlena. Ke spojení v poli mezi Rákóczym a Torstensonem nedošlo, neboť vznikla

1643—1645 válka mezi Dánskem a Švédskem. Dánsko žárlivo jsouc na úspěchy švédské, spojilo se s císařem. Torstenson přinucen

1644 opustiti Moravu a dáti se na sever, kde opanoval Holštýnsko, Slesvík a vtrhl i do Jutska. Gallas vytáhl za Torstensonem do Slesvíka, ale byl od tohoto obrácen na útěk a stíhán až ke hranicím českým. Gallasovi velitelství odhato a svěřeno Hatzfeldovi. Francouzové pod **Turenem** dobyli celé řady pevností na Rýně. R.

1645 Torstenson vtrhl do Čech, porazil vojsko císařské u **Jankova** mezi Benešovem a Tábořem (Götz padl), načež vpadl **do Moravy** a spojiv se s Jiřím Rákóczym **táhl na Vídeň**. Přechod přes Dunaj uhájen. K nátlaku Porty přinucen Rákóczy k míru. Torstenson obrátil se tedy zpět do Moravy, odkud odešel do Slezska a pak Čechami do Sas, kde přinutil kurfirsta k zachování neutrality,

jak se k ní zavázal před 4 lety kurfirst braniborský. Mír mezi Dány a Švédy v Brömsebro na jv. pobřeží Švédska j. od Kalmaru: Švédům postoupeny ostrovy Gotland a Oesel. Torstenson přinucen pro dnu složití velitelství, v něž uvázal se **Wrangel**. Jednání o mír v Münsteru a Osnabrücku.

- 1646 **Wrangel vtrhl do Čech**, ale byl za krátko vypuzen od arcikn. Leopolda Viléma, načež spojiv se s Turenem, udeřil na Bavorsy a přinutil
- 1647 kurfirsta Maximiliana zachovati neutralitu. Poté odešel Turenne do Nizozemska a **Wrangel vtrhl opětně do Čech**, kde však u Plzně statečně mu odpíral císař Ferdinand. Maximilian zrušil tudíž smlouvu o neutralitě a spojil se opět s císařem. Tím byl Wrangel přinucen odtáhnouti z Čech.
- 1648 Turenne spojil se s Wranglem k opětnému útoku na Bavorsy. Wranglem **vypraven hrabě Königs-mark do Čech**, kde zmocnil se zradou Arnošta Otovalského **Malé Strany s hradem královským** (26. července). Staré a Nové město Pražské hájeno, až došla zpráva o míru (3. listop.).
- 1648 **Mír vestfalský** ujednán na sjezdech v Münsteru (s Francouzi) a Osnabrücku (se Švédy). Plnomocníkem císařovým hrabě z Trautmansdorfa.

A. Náhrady válečné.

1. **Francie** obdržela rakouské části Alsaska, Sundgau (j. část nyn. Alsaska) a fojtství nad 10 alsaskými říšskými městy (vyjma Strassburk), pak město Breisach a právo posádky ve Filippsburce v niň. Badensku s. od Karlsruhe. Mimo to postoupena jí biskupství Metz, Toul a Verdun, od r. 1552 obsazená, v úplné nezávislosti od říše Německé.
2. **Švédsku** dostalo se v léno od říše Německé Předních Pomořan, ostrova Rany, části Zadních Pomořan se Štětínem a ústím Odry, města Vismaru na pobř. meklenburském a arcibisk. Bremského a bisk. Verdenského jv. od Brem. Pak obdrželo 5 mill. tolarův.
3. **Meklenbursku** dána v náhradu za Vismar dvě biskupství, Zvěřín a Ratibor v. od Lubeka.
4. **Hessen-Kassel** podělen opatstvím Hersfeldským nad Fuldou a 600.000 toлары.
5. **Braniborsko**: ostatek Zadních Pomořan s bisk. Kamínským (uprostřed Zadních Pomořan) a v náhradu za Přední Pomořany (sr. 300) arcib. Magdeburské, bisk. Halberstadtské a Mindenské. (Roku 1618 zdědili kurf. braniborští vév. Pruské — viz čl. 10.).

6. **Bavorsko** podrželo Horní Falc s důstojenstvím kurfirstským, kdežto

7. **Dolní Falc** dostala se synu Fridricha V. jako nové (osmé) kurfirstství.

B. Věci říšské.

1. Holandsko a Švýcarsko uznány za státy od říše Německé (a Španělska) neodvislé.

2. Říšským stavům německým přičtena svrchovanost jejich území (Landesboheit) s právem vcházení ve spolky mezi sebou a mocnostmi cizími, pokud by nečelily proti císaři a říši. Říšské zákonodárství vyhrazeno říšským sněmům od císaře svolávaným.

C. Věci náboženské.

1. Augsburský mír náboženský potvrzen a též na kalvíny (reformované) rozšířen. 2. V držení statků církevních a v provádění práva reformačního ustanoven r. 1624 za normální. 3. Reservat církevní uznán za platný.

Francouzové a Švédové **strážci míru** vestfalského. Mezi Francií a Španělskem ve válce pokračováno.

Následky války třicetileté.

1. Převaha domu habsburského v Evropě vzala za své. Francie a Švédsko nejmocnějšími státy. 2. Stálá vojska dala podnět k založení absolutních monarchií. 3. Říše Německá podvrácením moci ústřední (císařské) pozbyla veškeré vážnosti a moci: Francie vměšuje se do jejích záležitostí a užívá služeb knížat německých k provádění svých záměrů. Blahobyť Německa podkopán (obyvatelstva ubylo o 1/2); národní, mravní i náboženská malátnost. 4. Rakousko pozbylo válkou obojí Lužice a Alsaska. V zemích českých a německorakouských moc panovnická vysoko povznesena (sr. 298) a obnoveno v nich panství církve katolické. Hrůzy válečné postihly hlavně země české, které od r. 1639 byly každoročně jevištěm války. V Čechách ze 2 mill. obyvatel před válkou zbyla asi polovina. Na Moravě bylo na poč. 17. stol. skoro 2 mill. obyvatel a r. 1634 již jen asi 300.000, a ve Slezsku klesl počet obyvatelstva válkou o 200.000 lidí. Národnost česká pozbavena velké části své půdy, ve kterou uvázali se cizinci (sr. 298, 302). Hmotný i duševní úpadek národa českého.

5. Francie.

(Sr. 240).

1498—1589 **Mladší větev rodu Valois.**

1498—1515 **Ludvík XII.** dal se rozvésti s Johannou, dc. Ludvíka XI., a pojal za manželku vdovu po Karlu VIII. Annu, aby koruně pojistil vévodství Bretonské.

1500—1514 Války v Itálii: Ludvík XII. darmo usiluje nabytí Milánska, Neapolska a rep. Benátské (sr. 278).

1515—1547 **František I.**, hr. z Angoulemu a manžel Klaudivie, dc. Ludvíka XII. a Anny Bretonske.

1515 **Bitva u Marignana:** Švýcaři poraženi na hlavu, **Milánsko** opanováno. Tohoto sice František zase pozbyl **ve válkách s císařem Karlem V.** (sr. 283), ale vážnost Francie válkami těmi nicméně velmi povznesena. František I. byl povahy rytířské, miloval náheru dvoru a štedře podporoval umění a vědy. Protestanty v zemi své krutě pronásledoval, ale za hranicemi s nimi se spolčoval. Pravomocnost parlamentu obmezována. K sesilení moci královské přispěl též konkordát s papežem ujednaný r. 1516, dle něhož přenecháno králi právo obsazovati biskupství a opatství, začež král svolil, aby výška annatů (příjmů papežských za udělování prebend) řídila se podle novověké ceny statků církevních.

1547—1559 **Jindřich II.**

Guisové, poboční větev vévod lotrinských, nabyli velikého vlivu u dvora. Diana z Poitiersu milostnicí královou. Přivrženci Kalvínovi, ve Francii hugenoty nazvaní, krutě pronásledováni, kdežto

1552 v Německu Jindřich II. spojil se s protestanty proti císaři Karlu V. a zmocnil se bisk. Metzského, Toulského a Verdunského (sr. 284). Ve válce s Francouzi pokračoval pak

1556—1559 syn Karla V. Filip II. Španělský. Francouzové poraženi od Španělův, spojených s Angličany, u St. Quentinu sv. od Paříže (1557) a pak u Gravelink na s. pobřeží Francie (1558). Hrabě Egmont vítězem. František Guise opanoval **Calais**, poslední to zbytek panství anglického na půdě francouzské.

1559 Mír v Chateau-Cambresis na s. Francie v. od Cambraj: Mety, Toul a Verdun, pak Calais zůstaly Francouzům. Ovdovělý Filip II. pojal za manželku Alžbětu, dceru Jindřicha II., jenž zemřel stejného času ranou, kterou sobě při turnaji utřžil. Syn jeho

1559—1560 **František II.** (16letý), manžel Marie Stuartovny, příbuzné s rodinou Guisů. Byl tělem i duchem chorý. O vlivu na vládu zápasili katolíci **Guisové s Bourbony**, náčelníky hugenotů (Antonín Bourbonnský, král navarrský, a bratr jeho Ludvík princ z Condé — srov. 205, 238). Panovačná **Kateřina Medicejská**, matka nezletilých synů Jindřichových, hleděla užiti služeb obou stran, aby udržela se při vesle vlády. Na ten čas spojila se s Guisy. Krutě pronásledování hugenotův. Bratr Františka II.

1560—1574 **Karel IX.** (10letý).

Kateřina Medicejská, žárliva jsouc na moc Guisův, přilnula k hugenotům a udělila jim tolerančním

ediktem 1562 svobodu náboženství, města vyjímajíc. Tím pobouřena byla strana Guisův; násilí, jež v městě **Vassy** v Champagni jiv. od Chalonsu nad Marnou spáchal na hugenotech vév. František Guise, podnětem k válkám, zv.

1562—1598 **války hugenotské.**

Měly ráz náboženský i politický (sr. shora) a prosluly neblaze svou zuřivostí. Podněcovány byly též Španěly a Angličany z pohnutek zistných. **První tři války** (1562—1563, 1567—1568, 1569—1570) skončeny mírem St. Germain en Laye zsz. od Paříže: Hugenotům povoleno svobodně vykonávat náboženství, přístup ke všem úřadům a k pojištění svobody náboženství právo posádky ve 4 pevnostech, mezi nimiž hl. La Rochelle na z. pobř. franc. Admirál **Coligny** a princ z **Condé** vojevůdci hugenotův. Místo prince z Condé, jenž padl na bojišti 1569, zaujal pak mladý králevic **Jindřich z Navarry**. Mír měl býti utvrzen zasnoubením sestry královny Markety s Jindřichem z Navarry. Vliv hugenotův při dvoře (Coligny rádcem královým) vzbudil žárlivost královny Kateřiny Medicejské a popudil i Guise. I učiněn vražedný útok na Colignyho a když minul se účinkem, umluveno povraždění hugenotův.

1572 **Bartolomějská noc**

24.—25. srp. krátce po svatbě Markety s Jindřichem z Navarry:

Na tajné znamení nastalo vraždění hugenotův, jež řídil Jindřich z Guise a Tavannes. V Paříži zavražděno jich přes 2000 (mezi nimi též Coligny) a na venkově do 28.000. Jindřich z Navarry zachránil se, přestoupiv na oko k církvi katolické. Král svolil k hromadnému vraždění dav si namluviti, že hugenoti o jeho bezživosti ukládali. Bartolomějská noc zavdala příčinu k **čtvrté válce** (1572—1573), v níž Jindřich z Anjou, bratr králův, obléhal La Rochelle, ale byl za nedlouho povolán na trůn polský, načež válka ukončena mírným narovnáním. Po předčasné smrti bezdětného Karla IX. nastoupil, z Polska na kvap se vrátiv, bratr jeho

1574—1589 **Jindřich III.**

přítel věd a umění, ale k vládě neschopný. Kateřina Medicejská pozbavena vlivu na vládu, která v rukou královských milců (mignons). Krátce před smrtí Karla IX. rozčícena **pátá válka** (1574—1576), kterou ukončil Jindřich III. mírem hugenotům příznivým. Z toho nespokojenost katolíkův: založena **svatá liga** (1576), která ve spolku s Filipem II. usilovala o zničení hugenotův a o dosazení Guisův na trůn francouzský. (Rod Valois byl na vymření, měla tedy liga buditi nechuť v lidu proti dosazení protestantského krále z rodiny Bourbonův a připravovati tak Guisům půdu.) Král vida, že pozbývá vážnosti a moci, postavil se sám v čelo svaté ligy a zakázal konání náboženství protestantského po celé zemi. Z toho **šestá válka** (1576—1577), která však skončila se pro hugenoty příznivě, neboť král nechtěl, aby moc ligy

přlíši se vzmožila. Pak zviklal se opětně a nedostál slibům, což vedlo k **sedmé válce** (1580), která skončena na základě předešlém. Po † vév. Františka z Alençonu, nejml. bratra krále Jindřicha (1584), usiluje liga o vyloučení Jindřicha z Navarry z nástupnictví, jímž nejprve obmyslí chce strýce jeho kardinála z Bourbonu, a přemlouvá krále, aby odňal hugenotům nabyté svobody. Z toho **osmá válka** (1585—1589), zvaná **válkou tří Jindřichův** (Jindřich III. z Valois, Jindřich z Navarry a Jindřich Guise, syn Františka Guisa.) V Paříži utvořila se **liga šestnácti**, která zamýšlela sesaditi slabého krále. Tento uprchl z Paříže a svolal říšské stavy do Blois nad Loirou jz. od Orléansu (1588), doufaje u nich najíti opory proti Guisům. Když se i v tom zklamal, hleděl vybavit se z nebezpečení úkladnou vraždou svých soupeřův (Jindřich Guise a bratr jeho kardinál Ludvík zabiti.) Z toho povstání katolíkův, v jichž čele Karel Guise, bratr Jindřicha Guisa, vévoda z Mayenne. Král utekl se do tábora hugenotův a jal se ve spolku s nimi obléhati Paříž, aie byl tu (v St.-Cloudu z. od Paříže) zavražděn od dominikánského mnicha Jakuba Clémenta.

1589—1792 (1830) Rod bourbonský (sr. 238).

1589—1610 Jindřich IV.

Strana katolická nechtěla míti protestantského Jindřicha z Navarry za krále. Boj o korunu ukončen přestoupením Jindřicha z Navarry k církvi katolické (1593): Paříž otevřela mu své brány a za krátko uznán za krále všeobecně. Dřívější souvěrce své upokojil Jindřich IV., vydav

1598 edikt nanteský, jímž pojištěna hugenotům svoboda náboženská (v míře poněkud obmezené), rovnoprávnost v životě občanském a právo posádky ve čtyřech pevnostech. Péče králova o povznesení země, zpusťlé a zchudlé za válek občanských. V díle tom byl mu po ruce ministr **Sully**. Záměry Jindřicha IV. proti domu habsburskému (opanovatí španělské Nizozemí, zbavití rod habsb. trůnu německého a zničití panství španělské v Italii, sr. str. 278, 281) zmařeny fanatickým Ravaillacem, jenž krále zavraždil.

1610—1643 Ludvík XIII. (9letý).

Za nezletilosti královy přejala vládu panovačnā a rozmařilā matka jeho Marie Medicejská se svými milci (Florentan Concini, povýšený na marquise d'Ancre). Obrat nastal, když r. **1624** převzal řízení státu **kardinál Richelieu**. Snahy Richelieuovy: 1. zjednatí králi neobmezenou moc ve státě a 2. povznéstí Francií na první místo mezi mocnostmi evropskými. Prvého cíle dosáhl: a) zlomiv politickou moc hugenotův (La Rochelle jim odňata a ponechány jim pouze výsady náboženské), b) zrušiv vliv šlechty na vládu, c) zbaviv velké dvory soudní (parlamenty) samostatnosti a přestav říšské stavy svolávati (svolány naposled

ROD BOURBONSKÝ A ORLÉANSKÝ (sr. 238).

Jindřich IV. Bourbonský
1589—1610

1. m. Marketa z Valois, dcera Kateřiny z Medici (rozvedena)
2. m. Marie z Medici † 1642

Ludvík XIII. 1610—1643 Isabella, Gaston † 1660, Jindřiška M.,
m. Anna, dc. Filipa III. Šp. m. Filip IV. Šp. vév. orléanský m. Karel I. Angl.

Ludvík XIV. 1643—1715,
m. Marie Th., dc. Filipa IV. Šp.

Filip, vév. orléanský,
m. Alžb. Kar. Falcká

Ludvík Dauphin † 1711

Filip II., vév. regent 1715—1723

Ludvík Dauphin
† 1712

Filip V., král špaň.,
zakl. bourb. větve ve
Španělsku a Neapolsku.
(Viz rodokm. č. 27)

Ludvík † 1752

Ludvík XV.
1715—1774

Ludvík Filip † 1785

m.

Marie Leszczyňská

Ludvík Dauphin † 1765

Ludvík Filip (Egalité)
† 1793

Ludvík XVI.
1774—1792

Ludvík XVIII.
1814—1824

Karel X.
1824—1830
† 1836

Ludvík Filip I., kr. franc.
1830—1848. † 1850

Pět synův, z nichž nejstarší
Ferdinand Filip † 1842

Ludvík M. Ther.
(XVII.) Charl.
† 1795

Ludvík Karel,
vév. z. Berry,
Angoulému zavr.
† 1844 1820

Jindřich (V.)
vév. z
Bordeaux
(Hr. Chambord)
† 1883 a jím

Ludvík Filip,
hr. pařížský † 1894
Rob. Filip,
vév. Chartres

Ludvík Filip † 1926

vyhasl rod bourbonský starší neboli francouzské větve.

1614). K cíli druhému dospěl, zahájiv znova útoky na velmocenské postavení domu habsburského (viz 286) ve spolku se všemi jeho nepřáteli: a) V Itálii přiměl císaře uznati dědičná práva vévody neverského k Mantui po vyměření rodu Gonzagova (sr. 236). b) Holanďany podporoval proti Španělům a c) ve válce třicetileté byl zprvu neunavným v piklich a od roku 1635 pustil se ve zjevnou válku s císařem (str. 302). Činnosti svou položil základ k potomnímu prvenství Francie v Evropě. Zemřel 1642 — od krále slabocha nemilován a od králové a šlechty nenáviděn.

6. Itálie.

(Sr. 237.)

1. **Benátky** unikly sice nebezpečnosti, jež jim hrozilo ligou Cambrejskou (sr. 278), ale ve válkách s Turky pozbyly držav svých ve vodách řeckých až na Kandii, Paros a ostrovy Jonské. Objevením cesty pomorské do Východní Indie utrpěl obchod jejích ránu nezhojitelnou.

2. **V Janově** obnovil Ondřej Doria řády republikánské a vyprostil zemi z poručnickování francouzského (sr. 281). R. 1547 spiknutí Fiesca, proti dožetí zosnované, zmařeno náhlou smrtí strůjcovou. Moc státu vzala i tu, jako v Benátkách, za své rozvojem říše Turecké a obnovením pomorské cesty do Východní Indie.

3. **Milán.** Nesvornosti v rodině vév. Františka Sforzy hleděli užiti králové francouzští, Ludvík XII. a František I., k dobytí země, která však posléz dostala se v držení Španělska (sr. 284).

4. **Savojsko.** V bouřích reformačních odpadla Ženeva a ve válkách mezi Františkem I. a císařem Karlem V. pozbyl vévoda Karel III., svak a spojenec císařův, největších částí svého území, které teprve v míru Chateau Cambresis synu jeho: Emanuelu Filibertovi byly vráceny. Karel Emanuel (1580—1630) nápadníkem trůnu českého (sr. 296). Nástupce jeho Viktor Amadeus I. nabyl ve válce o dědictví mantovské (1628—1630) části vévodství Montferratského.

5. **Florence.** R. 1494 vypuzen Pietro II. Medici od strany demokratické, v jejímž čele byl výmluvný mnich dominikánský **Gioianno Savonarola**: vláda demokratická zavedena a novoty v duchu asketickém prováděny. Reforma-torské snahy „proroka florenckého“ vzbudily odpor papeže Alexandra VI., jenž dal Savonarolu do klatby, načež tento na kříž napjat a upálen (1498). Mediceové se vrátili, ale za krátko opět vypuzeni. R. 1530 přinutil cíc. Karel V. (ve srozumění s pap. Klimentem VII. z rodu Mediceův) Florencii ke vzdání (sr. 281) a dosadil ukrutného Alexandra Medici za **vévodu**. Tento po 7 letech zavražděn, načež stal se vévodou Cosimo Medici, jehož pak papež Pius V. povýšil za **velkovévodu toskánského** (1569). Republika Sien-ská na j. Florencie k Toskánsku připojena.

6. **Stát Papežský.** Na poč. nového věku papežem nehodný Alexander VI. (1492—1503) zě vznešené rodiny **Borgia**, původem španělské (nemanželské děti papežovy, Lucretia a Cesare Borgia, prosluly neblaze prostopášnostmi všeho druhu, ale byly při tom horlivými podporovateli věd a umění). Nástupcem jeho bojovný Julius II. (1503 až 1513), jenž 1506 zmocnil se rep. Boloňské, která vedena jsouc rodinou Bentivoglio přes sto let odpírala nadvládě papežské, pak získal na Benátčanech dolní Popádí na pr. břehu (Romagna) a 1511 připojil Parmu s Piacenzou k území papežskému. Za pontifikátu Lva X. z rodu Mediceův (1513—1521), vysoce vzdělaného a umění milovného, vznikla reformace. Roku 1532 dobytá a k panství papežskému připojena marka Ankonská.

1540 Papež Pavel III. potvrdil založení **Tovaryšstva Ježíšova** (zakl. Ignác z Loyoly ze země Basků ve spolku se svými krajany Frant. Xaverským a Lainezem).

Pius V. (1566—1572) vešel ve spolek s Benátčany a Filipem II. Špan. proti Turkům (bitva u Lepanta 1571). Řehoř XIII. (1572—1585) předsevzal opravu práva kanonického a kalendáře juliánského. Jeho nástupcem Sixtus V. (1582—1590) zavedl přísný řád právní v území papežském a ozdobil Řím krásnými stavbami. Za Klimenta VIII. (1592—1605) připojena Ferrara po vyměření (přímě) větve d'Este ke státu Papežskému jako uprázdňené léno. Za války třicetileté Kliment VIII., Pavel V., Řehoř XV., Urban VIII. a Innocenc X.

7. **Mantua** (s Montferratskem) dostala se Karlovi Neverskému, příbuz. rodiny Gonzagův, vymřel r. 1627.

8. **Parma** (s Piacenzou) proměněna papežem Pavlem III. ve **vévodství** a dána v dědičné držení synu jeho Petru Ludvíkovi Farnesovi.

9. **Modena** (viz snora).

10. **Neapolsko**, jsouc od r. 1504 v držení Ferdinanda Katolického, sdílelo osudy své, jako **Sicilie**, s říší Španělskou. R. 1647 povstání lidu neapolského, vedené rybářem Masaniellem, potlačeno v zárodcích.

7. Poloostrov Pyrenejský.

a. **Španělsko.**

(Sr. 245.)

1479—1516 **Ferdinand Katolický**, král aragonský.

1474—1504 **Isabella**, královna kastilská.

K panství jejích náležely poloostrov Pyrenejský (vyjímajíc Portugalsko), Sicilie se Sardiníí a velká část Ameriky. Državy tyto rozmnoženy pak ještě Neapolskem (sr. 278; král navarrský spolčenem Francouzův) a jižní částí (španělské) Navarry. Po smrti Isa-

bely stala se dědičkou zemí kastilských dcera její **Johanna**, manželka arcivévodů rak. **Filipa**, který však již r. 1506 zemřel, načež Ferdinand Aragonský převzal vladařství ve jménu syna jeho a vnuka svého Karla (Johanna zšlela a † 1555). Rádcem Isabelly a Ferdinanda Katol. kardinál **Ximenes**, horlivý podporovatel věd a urputný nepřítel Maurův (Moriskův).

1516—1556 **Karel I. (V.)**

dědic koruny Aragonské a Kastilské (= zemí španělských), zemí burgundských (Franche-Comté a Nizozemí) a zemí starorakouských (tyto odstoupil bratru Ferdinandovi), císař německý. Země americké rozmnoženy o Mexiko, Peru, Chile, Novou Granadu a j. (sr. 275). V dlouholetých válkách s Francií získalo Španělsko vévodství Milánské (sr. 284). Moc královská zvýšena po zmařeném povstání měst kastilských (Don Juan Padilla). Přísné nastupování proti Moriskům u věcech víry přičinou, že valím jali se stěhovati ze země. R. 1556 zřekl se Karel V. vlády, načež ve **Španělsko a země americké, Nizozemí a Franche-Comté,**

Neapolsko, Sicílii, Sardinii a Milánsko uvázal se syn jeho

1556—1598 **Filip II.**

1556—1559 **Válka s Francouzi** skončena mírem v Chateau-Cambresis; v němž Francouzové pohraniční pevnosti podrželi (sr. 306).

1567—1570 **Vzpouora Moriskův**, kteří jen na oko hlásili se ke křesťanství. Přísné edikty královské, směřující i proti jazyku a starobylým zvykům Moriskův, přičinou vzpoury, kterou zdolal bratr králův Don Juan d'Austria: Moriskové dílem vyhubeni, dílem ze země vyhnáni, dílem do různých krajín Španěl rozsazení.

1570—1574 **Válka s Turky**: hrdinské a úspěšné boování velmistra řádu rytířů maltézkých La Valetta proti Turkům (Soliman II. obléhá nadarmo Maltu po 4 měsíce; tvrz La Valetta vystavěna. La Valette † 1568) přiměly papeže Pia V., že vešel ve spolek s Benátčany a Filipem II. k válce proti Turkům, která měla býti jaksi obnovením křížových válek proti islamu vůbec.

1571 **Námořní bitva u Lepanta** na s. břehu při vchodu do zál. Korinthského: **Don Juan d'Austria**, velitel spojeného vojska, porazil Turky na hlavu. Smrt Pia V., zjištnost Benátčanův, kteří učinili s Turky mír z pohnutek obchodních, a nedůvěra Filipova k ctižádostivému Juanovi d'Austria zmařily účinky skvělého vítězství.

1580—1640 **Portugalsko spojeno se Španělskem** (sr. 314, 316).

1565—1648 **Boj Nizozemska za svobodu.**

Příčina: Krajiny nizozemské (17), tvořící někdy vév. Dolnolotrinské a pak s Franche-Comté Burgunský kraj říše Německé, slynuły velkou lidnatostí, skvělým obchodem

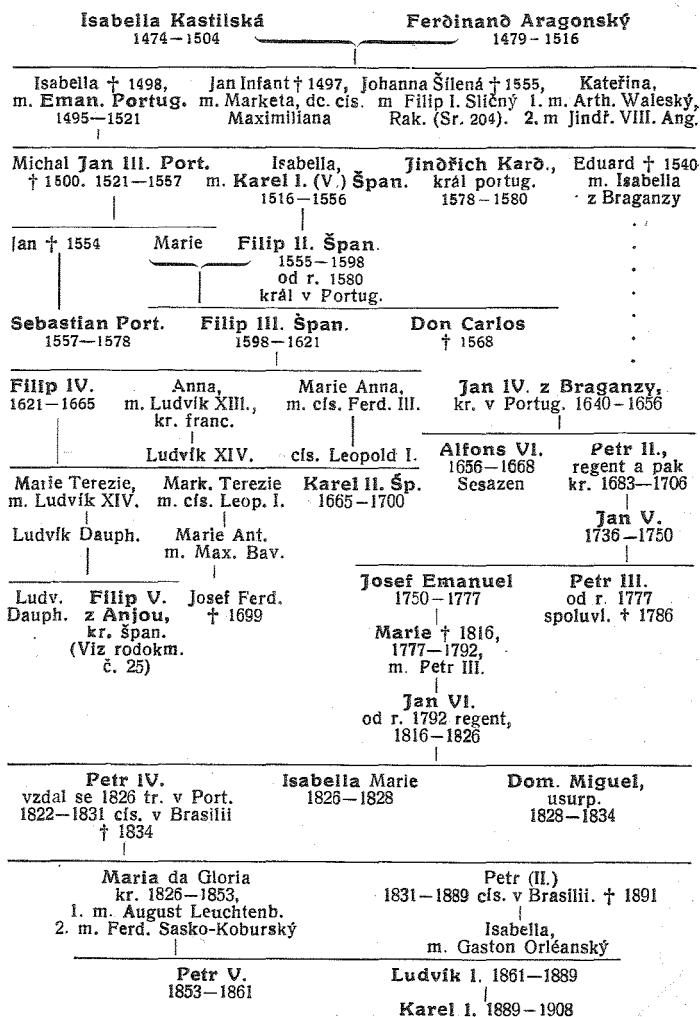
a průmyslem a požívaly rozsáhlých svobod zemských, kterých Karel V. co nejvíce šetřil. Každá krajina s místodržitelem v čele měla své zvláštní zřízení a svůj sněm; všechny krajiny byly společně zastoupeny v generalních stavech. Správu celé země vedl generalní místodržitel v Bruselu, kde sídlila i státní rada, nejdůležitější to úřad správní. Filip II. jal se nakládati s Nizozemcem jako se zeměmi italskými: dal je spravovati španělskými úředníky a stříci vojskem španělským. Levoboká sestra královna Marketa, vévodkyně z Parmy, místodržitelkou. Státní rada (Vilém Oraňský, místodržitel v Holandu; hr. Egmont, místodržitel ve Flandersku; admirál hr. Hoorn a j.) byla bez váhy — vlastní vláda v rukou španělského státníka, úskočného **Granvelly**, biskupa arraského. Nespokojenost vzrostla zostřením zákonův proti protestantům, novým řádem hierarchickým (zřízeno 14 nových biskupství, podřízených Granvellovi, jenž jmenován arcib. mehelnským) a zavedením inquisice. R. 1564 Granvella sice odvolán, ale vliv jeho na krále i v Madridě potrvál. **Průběh:**

1565 **Kompromis 400 šlechticův v Bredě** na jz. nůh. Holandska v sev. Brabantsku k uhájení práv politických a svobod náboženských.

1566 **Šlechta** podává petici Marketě o zrušení 5. dubna konův proti kacírům a zastavení soudův inquisičních (hrabě Barlaumont konejší postrašenou Marketu, aby se nebála, že to jen houf žebraků (odtud název **Geuzové**), neboť petici vyšší šlechta nepodepsala.) Petice při dvoře madridském zamítnuta. Z toho bouře: ve třech dnech zpusťošeno do 400 chrámů a kaplí. Roztržka ve šlechtě; katolíci se od kompromisu odtrhli. Marketa zemí sice opět utišila, ale od dvoru madridského neschváleno smířlivé její jednání a

1567 do Nizozemí poslán **vévoda Alba** v průvodu vojska. Protestanté stěhují se o překot do ciziny, mezi nimi Vilém Oraňský. Marketa složila vladařství a opustila zemí. Alba zřídil radu nepokojův (od lidu zvanou **radou krvavou**), která jala se trestati účastníky povstání popravami (**Egmont, Hoorn** 1568), zalařováním a zabíráním statkův. Vpád Viléma Oraňského a bratra jeho Ludvíka do Nizozemí odražen. Když pak Alba vymáhal na obyvatelstvu stýj díl jednou provždy ze všeho movitého i nemovitého jmění, dvacátýj díl z prodeje nemovitostí a desátý z prodeje jmění movitého a zakazoval obchod s Angličany, kteří povstalcům byli na ruku, vypuklo povstání znova. Roku 1572 opanován Briel při ústí Maasy z. od Rotterdamu od vodních Geuzův. Vilém Oraňský uznán od Holandu, Zelandu, Utrechtu a Frieslandu za místodržitele. **Alba odvolán** (1573) a na jeho místo poslán Luis de Requesens y Zuniga. Tento zrušil sice radu nepokojův a zvítězil na Mookerhaidě j. od Nijmegen (1574), ale povstání nezdolal. Hrdinný odpor města Lejdenu. Zuniga † 1576.

KRÁLOVÉ VE ŠPANĚLSKU A PORTUGALSKU (sr. 245).

Rádění nevázaného vojska královského (Antverpy, Mastricht, Gent a j. popleněny) příčinou, že sjednotily se poznovu všechny krajiny ve spolek (Gentská pacifikace). Nový místopředseda Don Juan d'Austria hleděl sice povolností utišení rozpoutané vášně (věčná smlouva 1577), ale většina krajín setrvala v odporu. Po smrti Don Juanově (1578) stal se místopředsedou Alexander Farnese, vévoda z Parmy a syn Marketin (1578—1592). Jižní katolické krajiny (Belgie) získány od něho zaručením starých politických svobod, kdežto 7 protestantských krajín severních (Holand, Zeeland, Geldern, Utrecht, Friesland, Groningy a Over-yssel) vešlo v

1579 unii utrechtskou a prohlásivše se **1581** pro úplné odlučení od Španělska, zvolily **Viléma Oraňského** dědičným místopředsedou. R. 1584 zavraždil Vilém úkladně nástrahami Filipovými (v Delftě jiz. od Amsterdamu od Geraardy), a za místopředsedu zvolen syn jeho **Maurice** (1587 až 1625). Vítězné pokroky Alexandra z Parmy (Gent, Brusel, Mecheln, Nijmegen a Antverpy dobyty) nutí Maurice ohlížeti se po pomoci v cizině. Té dostalo se mu od Alžběty Anglické (hrabě Leicester místopředsedou od r. 1585 až 1587).

1588 Nepřemožitelná armáda (130 korábů nákladem 60 mill. tolarů), vypravená Filipem II. proti Nizozemcům a Angličanům, již vedl vévoda Medina Sidonia, zničena bouřemi a udatností nepřátel. **Převaha Španělska na moři vzala za své.** Ve válce pokračováno, ale s menším důrazem.

Vláda Filipova: Filip II. (manželky jeho: 1. Marie Portugalská, 2. Marie Katolická, kráľ. anglická, 3. Alžběta z Valois, 4. Anna, dcera císa. Max. II.) byl povahy hrdé a nedůvěřivé. Snahy jeho čelily k neobmezenému ovládnutí říše, k vyhlazení jinovců doma i v cizině a k rozšíření říše. Z paláce madridského nevycházel a o událostech v říši a mimo ni dal se zpravovatí armádou vyzvědačův. Nedůvěřivost k Donu Juanu d'Austria připravila jej o účinky vítězství lepantského; té padl také za obět o něco dříve nekázany a náruživý syn jeho Don Carlos (1568). Ráděním inkvizice (autos da fé), které užíval Filip k státním účelům, umrtvován život veřejný. Nákladnými válkami a špatnou vládou, spočívající na systému uplácovacím, vyčerpány poklady americké a indické, a říše ocitla se v úplné bídě finanční. Filip II. † 1598 a pochován v klášteře Escorialu na jv. svahu hor Guadarramských sz. od Madridu, jež založil v paměť vítězství u St.-Quentinu. Syn jeho

1598—1621 Filip III. ve válce s Nizozemskem pokračoval. Na pevnině Španěle v převaze (Spinola dobyl po třiletém obléhání Ostende), ale na moři zvítězili Nizozemčané: Ceylon, Moluky a ostrovy Sundajské Španělům (Portugalcům) odňaty.

1607 Jakub van Heemskerck zničil vojsko španělské u Gibraltaru, načež r. 1609 ujednáno **dvanáctileté příměří**: samostatnost Nizozemska pojištěna. Slabý král pod vlivem německého vévody z Lermy a pak jeho syna vévody z Učedy: příjmy státní promrhány, obchod a průmysl v rukou cizincův, pracovití a zámožní Moriskové ze země vyhnáni (800.000). Stav říše ještě se zhoršil, když nastoupil syn Filipa III.

1621—1665 **Filip IV.**

Náklad na válku s Nizozemskem a na válku třicetiletou uhařován velikými daněmi a vysokými půjčkami, prodejem úřadův a korunních statkův a vysáváním kolonií, z čehož povstání v Katalonii (trvalo 12 let), v Neapoli (sr. 311) a v Portugalsku. Královým ministrem a milcem hr. Olivarez.

V Nizozemsku v době míru spory náboženské (Arministé a Gomaristé) a politické (strana centralistická a federalistická). 1619 Olden Barneveld popraven. Hugo Grotius, dějepisec bojův za svobodu, zachránil se útekem.

1640 **Portugalsko se odtrhlo od koruny španělské.**

1648 V míru vestfalském musilo Španělsko uznati **neodvislost Nizozemí**. (Po † Mauricově místodržitelem bratr jeho Jindřich 1625—1647 a po něm syn tohoto Vilém II. 1647—1650). Ve válce s Francií pokračováno; tato vešla ve spolek s Anglií, která odňala Španělsku Jamaiku a Dünkirchen. Válce učinil konec

1659 **mír pyrenaejský**: 1. Francouzům postoupeny Roussillon při hr. španělských a některá místa v Artois a Flandrech. 2. Sňatek Ludvíka XIV. s nejstarší dcerou Filipa IV. Marií Terezií, která však odřekla se svých nárokův na trůn.

b. Portugalsko.

(Sr. 245.)

1495—1521 **Emanuel I. Veliký.**

Portugalsko na vrchole slávy a blahobytu: državy ve Východní Indii, Jižní Americe a na j. i na s. Afriky (sr. 275, 276).

1521—1557 **Jan III.** V zakládání nových osad (ve Vých. Indii) na ostrovech Východoasijských, v Brasilii a na Kongu pokračováno. Stinné stránky: domácí průmysl a orba hynuly, bohatství hromadilo se v rukou několika rodin. Vnuk Janův

1557—1578 **Sebastian** poražen a zabit (?) u Alcasaru jz. od Ceuty v boji proti Marokku. Po krátkém panování kr. Jindřicha (1578—1580), jímž vymřel po meči rod královský, zmocnil se Portugalska bitvou u Alcantary, předměstí lissabonského, král španělský Filip II.

(sr. 312). Marné snahy o vyproštění se z nadvlády (4 falesní Sebastiani).

1580—1640 **Portugalsko spojeno se Španělskem.**

V době té moc šlechty zlomena, statky královské rozprodány, námořní moc Portugalska zničena, zámořské osady dostaly se větší částí do rukou Holanďanův a těžiště obchodní přeneseno do Amsterodamu a Londýna.

1640 Povstání Portugalcův proti Španělsku. **Jan z Braganzy králem** (sr. 314).

8. Britanie.

(Sr. 243.)

1485—1603 **Tudorovci.**

1485—1509 **Jindřich VII.**

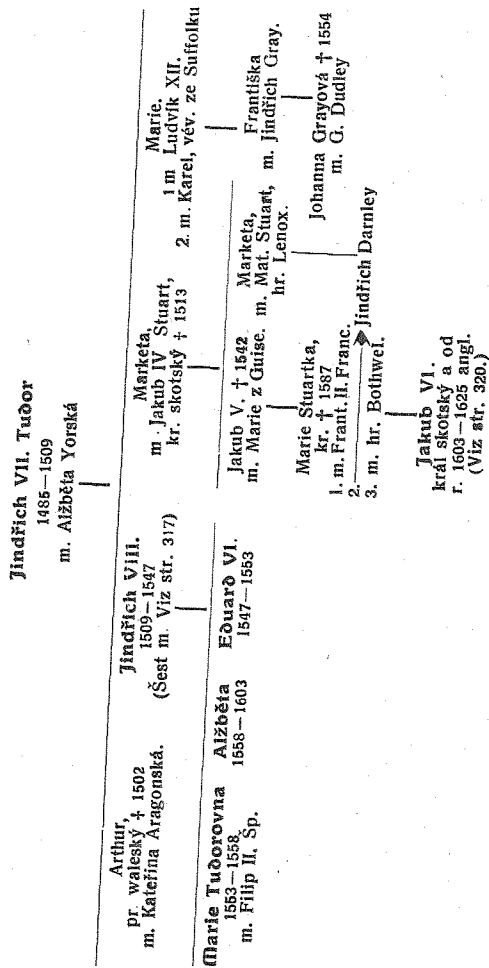
potlačil vzpoury proti rodu svému způsobené a nejvíce z Irska, Skotska a z Francie podporované. Nové utužení moci královské. V objevech zemí zámořských učiněny sice pokusy, ale záhy od nich zase upuštěno (sr. 275). Marketa, dcera Jindřichova, zasnoubena Jakubu IV., kr. skotskému, a Arthur, prvorozenec králův, zasnouben s Kateřinou, dc. Ferdinanda Katolického. Po † Arthurově zasnoubena bratru jeho Jindř. (VIII.).

1509—1547 **Jindřich VIII.**, muž sice vzdělaný, ale povahy despoticke, krvežíznivec, otrok náruživosti všeho druhu. Z počátku odpůrcem hnutí Lutherova (vydal spis na obranu 7 svátostí, začež od papeže dostalo se mu čestného názvu „defensor fidei“). Když pak papež Kliment VII. jemu odepřel rozvod s Kateřinou Aragonskou (1527), učinil tak o své ujmě a prohlásil se hlavou církve anglické (1534) s přivolením servilního parlamentu; pak jal se rušiti většinu anglických klášterů (později zrušeny všechny), jmění jejich zabíral ve prospěch koruny anebo daroval milcům (těž v Irsku kláštery zrušeny a odvolání k papeži zakázáno). Arcib. kanterburský Tomáš Cranmer a gener. vikář Tomáš Cromwell nástroji libůstek králových. Odpůrcové novot náboženských posláni o překot na popraviště (biskup Fisher, kancléř Tomáš Moore). Povaha králova zračí se nejlépe v jeho rodinném životě: 1. m. Kateřina Aragonská, matka Marie Katolické, rozvedena; 2. m. Anna Boleynova, matka Alžběty, popravena 1536; 3. m. Johanna Seymourova † po narození syna svého Eduarda; 4. m. Anna Cleveská rozvedena; 5. m. Kateřina Howardova popravena; 6. m. Kateřina Parrova chytrostí unikla nástrahám královým.

1547—1553 **Eduard VI.** (10letý).

V radě poručnické strhl veškerou moc na sebe příbuzný králův vévoda Somerset. Přítel jeho Cranmer dal rozkolnické církvi anglické ráz protestantský, sestaviv vyznání víry v 42 člancích, celkem bližších se k učení

TUDOROVCI V ANGLII. (Sr. 241).

Lutherovu. Po sesazení a odpravení Somerssetově 1553, který ujímal se potlačovaného lidu venkovského, v čele vlády ctižádostivý Warwick, vévoda Northumberlandský, jenž přemluvil Eduarda, na smrt nemocného, aby na místě sestry své, katolické Marie, ustanovil nástupkyní po sobě protestantsky smýšlející **Johannu Grayovou** (viz rodokmen), provdanou za syna vévodova Dudleye.

1553—1558 **Marie Katolická**

zjednala si uznání dědičných práv za slib svobody náboženské, kterého však nedodržela. Nenáviděný vévoda Northumberlandský popraven, pak též učená a šlechtná **Johanna Grayová** a manžel její. Protireformační snahy královny: hromadné popravování protestantův (Cranmer 1556). Titó hledají spásy za hranicemi. Sňatek Marie s Filipem II. Špan. měl v zápětí **zrátu Calais** (sr. 306). Neláska manželova a nenávisť národa zkrátily život královny, povahou záhumčivé.

1558—1603 **Alžběta**

utvrdila poznovu **církev anglikánskou** 39 články, jimiž zrušeny zpověď, mše sv. a coelibat, panovník postaven v čelo církve a podrženo zřízení biskupské, odkud také zove se církev anglická **episkopální** čili **vyšokou**. Při službách božích ponechán namnoze obřad katolický. Protivníci církve anglické (dissenters t. j. různě smýšlející) kruté pronásledování; byli to katolíci a kalvinští presbyteriani čili puritani, od nichž se 1581 odštěpili independenti, neuznávající stavu kněžského a horlící pro neobmezenou svobodu jak náboženskou tak i politickou. Katolíci byli zároveň politickými protivníky královny, kteréž upírala práva ktrůnu katolická **Marie Stuartovna**, královna skotská, přijavši hned při smrti královny Marie titul královny anglické (sr. 318). **Ve Skotsku** po smrti kr. Jakuba V. (1542) vedla vládu poručnickou Marie Guise ve jménu Marie, která vychována a provdána ve Francii. Po † kr. Františka II., manželka svého, vrátila se Marie Stuartovna do Skotska, kde zatím působením Jana Knoxé ujalo se kalvinství do té míry, že Marie St. **presbyterianské zřízení církve skotské** uznati musila. R. 1565 provdala se Marie St. za hr. Jindřicha Darnleye a po jeho úkladné smrti (1567) za hr. Bothwella, jenž pokládán za původce úkladné vraždy. Povstání šlechty skotské: Marie St. zajata a ve jméne syna jejího Jakuba VI. dosazena vláda poručnická (Jakub Murray, levoboček krále Jakuba V.). Vyprostivši se z vězení, královna Marie postavila se v čelo svých stoupencův, ale u Langsidu j. od Glasgowa od Murraye poražena (1568) a k útěku do Anglie přinucena. Zde byla zajata, nechťíc zřící se nárokův na trůn anglický, a uvězněna.

1587 **Marie Stuartovna popravena**. Pokusy o vyproštění královny, spojené s úklady o bezživotí kr. Alžběty a o obnovení církve katolické, příčinou popravy.

1588 Nepřemožitelná armáda španělská zničena (admirál Howard a Drake). Sr.

315. Ve válce se Španělskem tužilo se národní sebevědomí obyvatelstva a vyvinulo se námořnictvo anglické na škodu Španělska a Portugalska. Osazením Virginie v Sev. Americe (Sir Walter Raleigh) a utvořením východoindické společnosti (1600) položeny základy kolonizační politiky anglické. Vedle rozkvětu obchodu, řemesel, námořnictva a rolnictva rozvoj literatury (Shakespeare † 1616, Spenser † 1596, Bacon Verulamský † 1626). Vzpoury irských katolíků krutě potlačeny. Otázku o nástupnictví, starostlivě ukryvanou, rozřešila Alžběta teprve na smrtelném loži, ustanovivši syna Marie Stuartovny Jakuba, krále skotského, svým dědicem.

1603—1649 (1714) Stuartovci. Personální unie mezi Anglií a Skotskem.

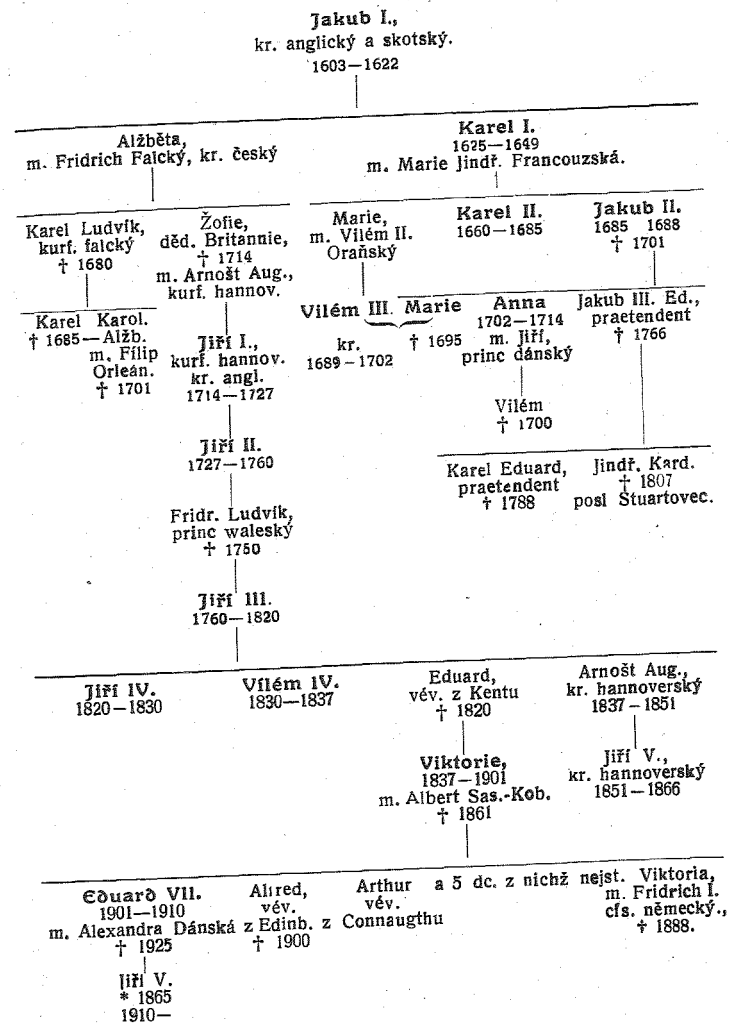
1603—1625 **Jakub I.** přijal titul krále Velké Britannie a Irska. Od přírody na těle i na duchu málo daný, hrdý a rozmařilý (milostníkem královým vév. Somerset a vév. Buckingham). Církev presbyterianská, ve které byl vychován, nenáviděl pro její zásady demokratické, církvi katolické nebyl nakloněn, poněvadž stavěla papeže nad krále; proto vrhl se v náruč církve episkopální, kde král zdrojem veškeré moci.

1605 **Spiknutí prachové:** katolíci zklamáni byvše ve slibech, činěných jim od krále před nástoupením, spikli se o jeho bezživoti (těž parlament měl být vyhozen do povětří). Spiknutí prozrazeno a původcové byli potrestáni. Skotsku vnučovány řady anglikánské. V Irsku pokračováno v ochuzování šlechty irské. Despotické choutky královny vzbudily odpor v národu, jež nadarmo snažil se král násilnými prostředky zlomit. Odpor tento se ještě zostřil, když nastoupil syn jeho

1625—1649 Karel I.

Duchem předčil otce, ale ve snaze po neobmezeném panování jemu rovný. První dva parlamenty pro nepodajnost rozpuštěny. Účastenství ve válce třicetileté (sr. 298) a podpora hugenotům ve Francii poskytovaná přiměly krále k povolnosti: 1628 svolil k tak zv. **žádosti za právo** (petition of right), kterou vzdal se libovolného vymáhání daně a nezákonného zatýkání. Buckingham, milec králův, zavražděn. Málo povolný parlament opět rozpuštěn. Od r. 1629 až 1640 vládl král bez parlamentu. Hr. Strafford rádcem královým ve věcech politických a arcib. Laud ve věcech náboženských. Libovolné vybírání daní starých a nových (daň lodní), kruté pronásledování puritanů (mnozí stěhují se do kolonií amerických; Boston) a tajná náklonnost Stuartovců ke katolicismu i vliv katolické královny na krále zvyšují rozkvašenost v národě. Snahy královny o zavedení řádů církve anglické ve Skotsku (1637) zavedly příčinu nejprve k obnovení spolku na obranu církve skotské (covenant) a

STUARTOVCI V ANGLII A SKOTSKU. (Sr. 318.)

pak ku **všeobecnému povstání Skotův (1638)**. Král vypravil se do boje, ale před bitvou učinil s povstalcí narovnání (1639 v Berwicku při ústí Tweedu). Parlament, do Edinburghu svolaný, v rozporu s králem, který jme se opět válčiti. Potřebné peníze měl mu zaopatřiti anglický parlament, svolaný **1640** po jedenáctileté přestávce. Ale když parlament peněz nepovoloval a krále stížnostmi zasypával, jest rozpuštěn a přednější členové do žaláře uvrženi. Vítězstvím Skotův u Newbournu z. od Newkastlu přinucen král svolati nový parlament (= **dlouhý parlament**), jenž skládal se z největší části z puritanů, hájících zásady demokratické jak v církvi tak i v životě občanském. Parlament způsobil odpravení Strafforda (1641), uvěznění Lauda (popraven po pěti letech), odstranění mimořádných soudních dvorů (hvězdné komory a vysoké komise) a jal se potajmu vyjednávat se Skoty. **Povstání v Irsku**, kde povražděno 50.000 anglických kolonistů, (přičítáno nástrahám dvoru, hlavně královny; vpravdě bylo klásti skutek na vrub systematického olupování Irska), vzbudilo znovu jítření. Král hledí si pomoci zatknutím pěti členův opposice v parlamentě (**Hampden**, **Pym** a j.), ale tito od vzbouřeného lidu do parlamentu u vítězoslávě jsou opět přivedeni (**1642**). Tu král opustil

Londýn a odjel do **Yorku**, odhodlán jsa k boji.

1642—1649 Občanská válka v Anglii.

Z počátku vedlo si vojsko královské vítězně (u Edgehillu ssz. od Oxfordu 1642), ale pak poraženo od vojska parlamentu 1644 u **Marston-Mooru** na s. Anglie (**Oliver Cromwell**, potomek Tomáše Cromwella, sr. str. 317, a 1645 u **Naseby** jiv. od Leicesteru (Fairfax a Cromwell)). Král obležen v Oxfordě, odkud přestrojiv se utekl ke Skotům (1646), ale od těchto vydán za velké výkupné parlamentu anglickému (1647), kde v době války nabyla vrchu **strana independentů** (sr. 319), v jejímž čele **Oliver Cromwell**. Pokusy Skotův o vyproštění krále zmařeny Cromwellem v bitvě u Prestonu ssv. od Liverpoolu 1648. V prosinci toho roku obklopen parlament vojskem a vyhnání z něho presbyterianští členové (81). Od **kusého parlamentu** (rump-parliament) král sesazen, před soud postaven a popraven (1649). **Anglie republikou**.

9. Skandinávie.

(Sr. 245.)

Kristian II. Dánský (1513—1523) obnovil **unii kalmarskou**, Svědy pokořiv. **Sten Sture II.** padl v boji u Bogesundu u svv. od Götaborgu (1520). Vítězství poskvřnil král vrolomně popravami (v list. 1520 popraveno 94 vznešených Svědův = **Stockholmská řež**). **Gustav Trolle**, arcib. upsalský, stoupencem královým. Hrůzovládě učinil v zápětí konec **Gustav Vasa**, příbuzný Sturovcův a jeden z rukojmí v Kodani zajatých; uprchl do Lubeka a pomocí tohoto města zosno-

val povstání v Dalekarlii, krajíně při březích ř. Dalu. Vojsko dánské poraženo a **Gustav Vasa zvolen nejprv (1521)** správcem říšským a pak (**1523**) **králem**. Mezitím i v Dánsku povstání proti despotickému králi, jenž vyhnán a na trůn povolán strýc jeho **Fridrich Šlesvicko-Holštýnský (1523)**.

Svédsko.

1523—1654 Rod Vasa.

1523—1560 Gustav Vasa.

Reformace směru Lutherova do země zavedena (Olav a Laurentius Petri), ale s ponecháním moci biskupské. Statky duchovní zabrány ve prospěch koruny. Tato prohlášena dědičnou v mužském potomstvu domu Vasova. Povznesení obchodu: výsady Lubeckých zrušeny a na zboží hansovní uvaleno clo. Obchodní smlouvy s Anglií a Nizozemskem. Syn Vasův

1560—1568 Erich XIV. zmocnil se ve válce s Rusy a Poláky Estonska. Násilná vláda krále, stíženého duševní chorobou, vedla k povstání, v jehož čele bratři královi. Erich trůnu zbaven, uvězněn a konečně otráven (1577).

1568—1592 Jan III. působením manželky své Kateřiny Polské podporoval katolictví a moc šlechty. Syn jeho Zikmund přestoupil ke katolictví a zvolen 1587 za krále v Polsku. Po smrti otcově

1592—1604 Zikmund Polský králem. Nechuti Svědův ke katolickému králi použil strýc králův Karel, vévoda sűdermannlandský, a zmocnil se koruny Švédské.

1604—1611 Karel IX. U lidu oblíben, zlomil moc šlechty a zavedl vládu absolutní. Válku s Polskem a Ruskem ukončil vítězně syn jeho

1611—1632 Gustav II. Adolf. Mírem štolbovským jr. od jez. Ladožského 1617 postoupena mu od Ruska Ingrie a Karelie při zál. Finském, a ve válce s Polskem dobyl Livonska a části Prus (Elblong, Braněvo, Pilava a Klajpeda. Příměří 1629).

1630—1648 Svědové účastní se války třicetileté. Sr. 300.

1632—1654 Kristina.

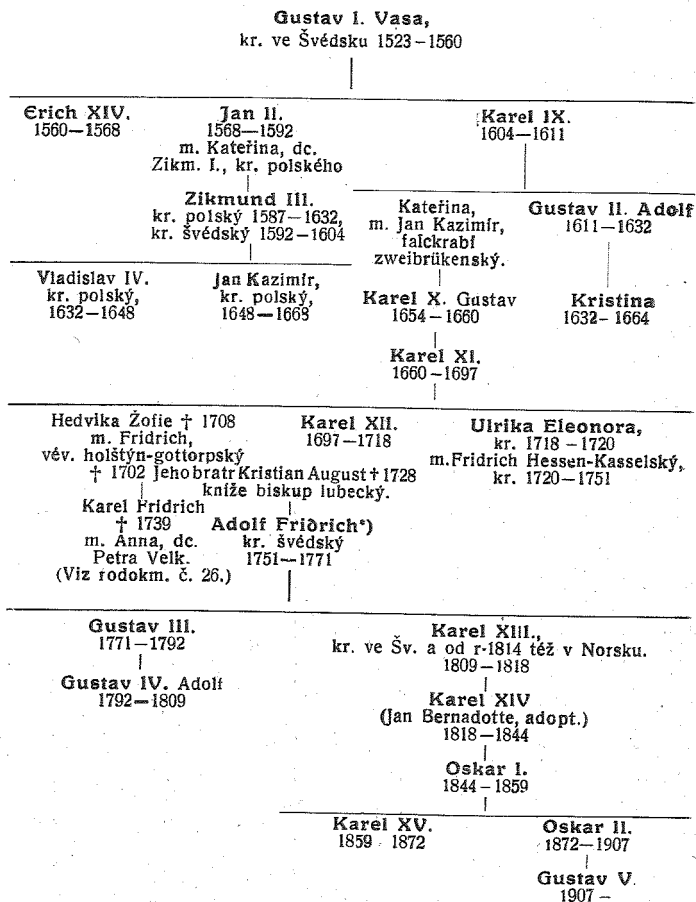
Až do r. 1644 vláda poručnická (Axel Oxenstjerna), za níž vzmohla se nad míru moc šlechty.

1648 Mírem vestfalským (sr. 304) nabylo Švédsko rozsáhlých držav na území říše Německé a stalo se vedle Francie nejmočnějším státem v Evropě. R.

1654 vzdala se vlády umění a věd milovná, ale povahou výstřední královna ve prospěch svého bratrance Karla (X.) a odešla do ciziny, kde přestoupila k víře katolické († 1689 v Římě).

VASOVCI VE ŠVÉDSKU A V POLSKU.
ROD HOLŠTÝN-GOTTORPSKÝ VE ŠVÉDSKU A RUSKU.

*) Bratři jeho vévody oldenburskými.

Dánsko.

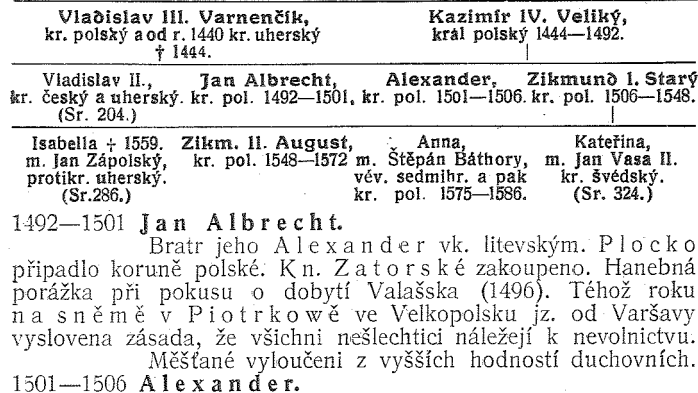
(Ostrovy Dánské, Jutsko, část Šlesvíka a Holštýnu, Skonen, Norsko a Island).
1523—1533 **Fridrich I.** zaváděl v Dánsku řády Lutherovy. Pokusy vypuzeního Kristiana o opětne nabytí trůnu zmařeny (zajat a ukrutně vězněn až do smrti). Při smrti Fridrichově velké boje mezi katolíky a lutherany při volbě nového krále. Zmatků těchto hleděti užiti Lubečtí (purkmistr **Jiří Wullenweber**) k dobytí Dánska pro spolek hanseatův, k upevnění vlivu svého ve Švédsku a k zavření moře Baltského obchodu Nizozemskému. Záměry ty zmařeny, a k trůnu dostal se přispěním Gustava Vasy syn krále Fridricha
1534—1559 **Kristian III.**, jenž reformaci Dánska dokonal. Hodnost biskupská ponechána, ale statky duchovenstva zabrány ve prospěch koruny a šlechty. V Norsku zavedena reformace 1537 a na Islandě 1550. Za jeho tří nástupců Fridricha II. — 1588, Kristiana IV. — 1648 a Fridricha III. — 1670 rozkvět obecného blahobytu; moc královská šlechtou značně obmezena. **Kristian IV.** účastnil se války třicetileté: 1. **Mír lubecký** (str. 298, 299). 2. **Mír v Brömsebro** (str. 303, 304).

10. Polsko.

(Sr. 263.)

1386—1572 Jagajlovci v Polsku.

Jagajlo Vladislav II.,
vk. litevský a od r. 1386—1434 kr. polský.
m. Hedvika, královna pojská (sr. 362).

(senat = biskupové, kastelani a vojvodové; komora poslanecká = ostatní šlechta, která dávala se zastupovati několika z každého kraje).

1506—1548 **Zikmund I. Starý**, statečný a hospodárny. Horlivý podporovatel literatury: jazyk národní stal se jazykem dvora, salonů, sněmů a soudů. Na konci panování ocitl se král úplně pod vlivem ničemné manželky Bony Sforzové (první m. Barbora, sestra Jana Zápolského). Vzpouza Mich. Glinského, velmože litevského, zdolána. Tento utekl k Rusům a podněcoval je k válce.

1512—1522 Válka s Ruskem skončila se bezvýsledně. 1514 skvělé vítězství Poláků u Orše na l. bř. hor. Dněpru (Konst. Ostrožský). Na straně polské chán krymský a na straně ruské **Albrecht Braniborský**, velmistr řádu rytířů německých. Tento přistoupil k lutheranství a

1525 mírem krakovským přijal Prusy jako saekularisované léno polské (= **vévodství Pruské**). Ustavičné války s Tatary (1512 vítězství u Višňovce nad Horní na Volyni) a Valašskem. R. 1526 Mazovsko po vyměření úředních knížat spojeno s Polskem. 1537 „kohoutí vojna“ — od té doby dbáno rovnosti šlechtické („Szlachcic na zagrodzie rowny wojewodzie“.)

1548—1572 **Zikmund II. August, poslední Jagajlovec na trůně polském.**

Lutheranství a kalvinství šířilo se v zemi volně. Rozkvět blahobytu hmotného i duchovního.

1561 **Gotthard Kettler**, velmistr řádu bratří mečových, přestoupil k víře Lutherově a nemoha útokům Rusův odolati postoupil Polsku smlouvou vilenskou Livonska i Estonska a přijal Kurony a Semigalii při l. bř. Záp. Dviny v léno jako světské panství (= **vévodství Kuronské**). O země tyto nastaly kruté boje mezi Polskem, Ruskem a Švédskem, které po rozličných přestávkách ukončeny teprve za Petra Velikého.

1569 **Unie lubelskou** Litva a Polsko spojeny v nerozdílnou republiku, „rzecz pospolitou“, s jedním panovníkem, voleným na společném sněmě ve Varšavě, s jedním senatem a sněmem a společnou mincí, ale vyhrazena samostatnost úřadův a zřízení v každé z obou říší. (Na Litvě té doby $\frac{1}{10}$ Litvinů, $\frac{9}{10}$ národu víry pravoslavné a národnosti ruské).

Za Jagajlovců zlatá doba Polsky: 1. Ve spojení s Litvou mohlo Polsko snáze odopřati nájezdům Tatarův a Turkův. 2. Přemožením německých křižákův staly se Polákům přístupny břehy moře Baltského (mír v Toruni) a pokořením Valašska a opanováním jižní Rusy břehy moře Černého. 3. Rozkvět obchodu, průmyslu, zemědělství a literatury (Mik. Koperník, Jan Dluhoš, Mik. Rej z Nagłowic, Jan Petr a Ondřej Kochanovští a j.).

1572—1795 **Volení králové.**

Před volbou usnesla se šlechta na novém obmezení moci královské. **Pacta conventa:** Bez přivolení šlechty a senatu král 1. nesmí se ženiti ani se dáti rozvésti, 2. nesmí války podniknouti, daní nových ukládati a posílův k cizím králům vysílati, 3. nekatolíci (dissidenti) mají míti s katolíky stejná práva. 4. Právo odboje.

1573—1574 Jindřich z Valois zvolen králem (sr. 307). Po něm vévoda sedmihradský

1575—1586 **Štěpán Báthory** králem (sr. 290).

Moudrý a rázný panovník, jenž s milcem a rádcem svým Janem Zamojským usiloval povznést moc královskou a provésti blahodárné opravy ve správě říše. Vítězná válka s Ruskem (s Ivanem IV.), jež musilo v příměří na 10 let učiněném postoupiti Livonii, Polock nad Záp. Dvinou a mnoho jiných měst (1582). Zřízení **Kozáků** ukrajinských upraveno dle řádu vojenského. **Bojovné obce kozácké** vyskytují se od 15. stol. v stepích jihoruských na rozhraní panství tatarského, polského, ruského a tureckého. Znalý se k církvi pravoslavné a užívaly jazyka maloruského. **Kozáctvo ukrajinské** („Hetmanština“) bylo poddáno Polsku, kdežto **Kozáci záporožští** neuznávali nad sebou žádného pána. Vedle nich byli Kozáci uralští a donští. Od ústí Donu a Dněpru Kozáci znepokojovali Turky smělymi nájezdy též na Černém moři, plavíce se na malých, hbitých plachtových lodicích (do okolí Cařihradu, Sinope, Trapezuntu, Varny a j.).

1587—1668 **Vasovci na trůně polském.** (Sr. 324.)

1587—1632 **Zikmund III. Vasa**

zvolen přispěním Zamojského (viz shora), kdežto strana Zborovských povolala za krále arcikn. Maximiliana (sr. 292). **Varšava** sídlem královským. Zikmund byl povahy slabé, pyšný, zádumčivý, nevládný, nádhery a mravův německých milovný. Přál jezuitům a pronásledoval protestanty a pravoslavné. Města a lid selský od šlechty utiskováni. Ustavičné války s Turky, Švédy a Rusy. 1592—1604 Zikmund králem též ve Švédsku (sr. 324).

1596 **Unie církve pravoslavné a katolické v Břestu** na Litvě při ústí Muchovce do Bugu na základě koncilu florenckého provedena králem přes odpor lidu ruského: ruské chrámy zavírány aneb židům do nájmů dávány, a ruští statkáři, nechťející k unii přistoupiti, zbavování statkův, jež přešly do rukou šlechticův polských. Bouře kozácké.

1605—1612 Zikmund podporuje samozvance ruské a posléz hledí zmocniti se trůnu ruského (sr. 329, 330).

1618 Příměří s Rusy v Deulíně (sr. 330).

1620 Zikmund pomáhá císaři Ferdinandovi II. v povstání českém (sr. 296).

1621 Sultan Osman udeřil s ohromnou silou na Polsko, ale byl krvavě poražen u **Chocimí** nad

Dněstrem, hlavní pevnosti turecké na pomezí polském, učinil mír (ve vojstě polském 30.000 Kozákův záporožských pod Konaševičem).

1629 Příměří se Švédy, kteří zůstali v držení Livonska a části Prus.

1632—1648 **Vladislav IV.**

byl panovník dobrý a rozumný, ale marnotratný. Válka s Ruskem ukončena 1634 na zákl. míru deulinského viz shora). Od Švédův postoupena Polsku část Livonska až po řeku Dvinu.

1648 Hrozny vzbouření Kozáků a obecného lidu ruského, utiskovaného od pánů polských (z nich nejhorší Koněcpolski).

11. Rusko.

(Sr. 264.)

1505—1533 **Vasil III. Ivanovič.**

Rep. Pskovská a vk. Rjazaňské k říši připojeny. Desíletá válka s Polskem (sr. 326). Po mnohých bojích s Tatory kazaňskými a krymskými, kteří r. 1521 i Moskvy dobyli, přiveden chanát Kazaňský v úplnou závislost od Ruska.

1533—1584 **Ivan IV. Vasiljevič (Hrozny), 3letý.**

V čele vlády rázná matka carova Helena Gliňská. Po její smrti (1538) stálé spory o vládu poručnickou. Vychování Ivana zanedbáno; za cara korunován 1547. Blahodárný vliv kněze Silvestra a dvořenína Alexěje Adaševa na cara: opravy ve vnitřním řízení vládním a soudním (vydán první zákoník); do země povolávání učenci a řemeslníci z ciziny.

1552 Chanát Kazaňský připojen přímo k říši a r.

1557 učiněn konec chanátu Astrachaňskému.

Od roku 1561 ustavičné války mezi Ruskem, Polskem a Švédskem o krajiny řádu rytířů mečových (sr. 326). Na ten čas zůstalo Estonsko Švédsku a Livonsko Polsku. Válka s Tatory krymskými, jichž chán Girej spálil Moskvu, ale pak poražen na hlavu.

1581 **Počátek panství ruského v Sibiři:**

Bratři Stoganovi, Jakub a Rehoř, vyžádali si 1573 na caru, aby směli zakládati nové osady na Uralu a na řece Toboli a dolovati na železo a olovo. Pak smluvivše se s atamanem Kozákův donských Jermakem Timofejevem, podnikli útok na chána sibiřského Kuchumu, jenž poražen (1581).

Od r. 1560 úžasná změna v povaze carově po smrti první manželky Anastasie Romanovny, která dovedla krotiti vášně jeho. Adašev a Silvester od dvora vzdálení a jich místo zaujali ničemní milcové. Zřízení sbor ozbrojencův k ochraně carově (opričníci, střelci). Ivan nedůvěřivým, zamklým a zamračeným; časem oddával se divokému hýření

a upadal v hroznou zlobu (v té zabil i vlastního syna Ivana).

1584—1598 **Feodor Ivanovič, poslední Rurikovec,** duchem slabý. Vládu vedl **Boris Godunov**, bratr carovy manželky Irény. Bratr carův Dimitrij, aby nebyl v cestě, odstraněn do Ugliče nad Volhou ssv. od Moskvy, jenž mu od otce za úděl vykázán. Panství ruské v Sibiři utvrzeno. Kníže ibersko-gruzinský dal se pod ochranu Ruska — počátek to panství ruského na Kavkaze. Nájezdy Tatarův krymských vítězně odrazeny. Metropolitá **Job** povýšen patriarchou cařihradským **na patriarchu ruského** (1589).

1590—1595 Válka se Švédy ukončena mírem tjavzinským na pr. bř. Narovy naproti městu Narvě: Rusko získalo Karelii a také spojení s mořem Baltským.

1591 Dimitrij Ivanovič zemřel v Ugliči (zavraž. úkladem Godunovým?)

1597 Vydán úkaz, jímž zapověděno svobodné stěhování sedlákův.

1598—1605 **Boris Godunov**

zvolen za cara hlavně vlivem duchovenstva (patriarcha Job). Sibiř úplně opanována. Cizinci zvaní na Rus za příčinou obchodu a průmyslu, a mladí Rusové posílání na západ do učení. Ne důvěra carova ke vznešenějším velmožům, kteří nemilosrdně stíháni (Feodor Romanov odveden do kláštera). U lidu nebyl Godunov oblíben pro úkaz svrchu řečený. Pobouření myslí zvýšeno, když

1601—1604 vznikl hlad a mor na Rusi, jež přičítány na vrub carův.

1604 Dobrodružný mnich **Rehoř Otrepěv**, vydávaje se za Dimitrije v Ugliči domněle zavražděného, vtrhl pomocí polskou do Ruska. Boris Godunov uprostřed války náhle zemřel (v dubnu 1605), načež

1605—1606 **Lžidimitrij**

uznán za cara. Z počátku vládl moudře, pak dává přednost Polákům (zasnoubil se s Marinou, dc. vévody polského Mniška), upadl v nenávist a zabit v povstání, v jehož čele bojar **Vasilij Šujskij**.

1606—1610 **Vasilij Šujskij**

prohlášen v Moskvě carem, aniž se sešel zemský sněm celé Rusi. Proto neměl nový car pevné opory a také přátel získati si nedovedl. R.

1606 vyskytl se nový Lžidimitrij (II.) a podporován jsa Poláky, lidem a Kozáky vtrhl na Rus, kde poraziv vojsko carské u Bolchova jiz. od Moskvy (1608), usadil se před Moskvou v Tušině („zloděj tušinský“). Zatím hrdinský synovec carův Skopin Šujskij zjednav si pomoc švédskou, postupoval vítězně k Moskvě. Na zprávu o tom vtrhl Zikmund III. do Ruska. Vasilij Šujskij po náhlé

smrti synovcově poražen a přinucen od bojarův vzdáti se trůnu (zahynul v zajetí polském).

1610—1612 **Poláci v Moskvě.**

Od jedné části bojarův přijat za cara syn Zikmundův Vladislav, ale Zikmund na výminky od bojarů kladené nepřistoupil žádaje, aby sám uznán byl za cara. Lžidimitrij zavražděn úkladně. Rádění Poláků v Moskvě. Švédové spojili se s Poláky a opanovali Velký Novgorod. Mezitím v Nižním Novgorodě k popudu řezníka Kuzmy Minina povstání lidu. V čele Rusův kn. Dimitrij Požarskij: Poláci vyhnáni, a na trůn povolán syn Feodora Romanova (metropolitův Filareta) Michal.

1613—1762 **Romanovci.**

1613—1645 **Michal Feodorovič Romanov.**

Zalostný stav říše: uvnitř nepořádky všeho druhu (zbojnictví) a na hranicích Švédové, Poláci a Tataři.

1617 Mírem v Stolbově postoupena Švédům Ingridie a Karelie.

1618 Příměří v Deulíně s. od Moskvy na 14 let: Polsku odstoupeno Smolensko, Černigov, Sěversko a Livonie. Zajetí Rusové propuštěni, mezi nimi otec carův **Filaret**, nyní jeho hlavní rádce.

1632—1634 Opětná válka s Polskem ukončena na základě míru deulinského („věčný mír“ nad řekou Poljanovkou). V Sibiři rozšířeno panství ruské až po Lenu. Blahodárná zařízení ve správě zemské. Cizí průmyslníci, kupci a učenci povolávání do země. Starost o mravní povznesení duchovenstva i lidu.

12. Turci. Čína.

(Sr. 273.)

1520—1566 **Soliman II.** (Slavný) pokračoval po vítězné bitvě u Moháče (1526) ve výbojích v Uhrách (sr. 287, 288, 290). Mimo to odňal Benáťčanům osady na Morei a v Archipelagu řeckém, v Arabii dobyl Jemenu a v Africe uvedl Tunety pod svou nadvládu. **Za něho nabyta říše Turecká největší moci.** Za nástupců Solimanových rozšiřována sice říše novými výboji, hl. proti Benáťčanům a Uhrům (sr. 293), ale úpadek její ponenáhly počal se jeviti již tehdy (1571 bitva u Lepanta: sr. 312). **Příčiny úpadku:** 1. Nesváry v rodině sultanské. 2. Sultanové žili v hýřivé lenivosti a ponechávali vládu hrabivým vezírům a Uhrům. 3. Na místě přísné spravedlnosti nastoupila úplatnost. 4. Bídna správa říše podryla úplně blahobyt obyvatelstva (hrozné utiskování křesťanů). Bouře vojenské (Janičáři zaujali úlohu římských praetorianův).

Za Selima II. (1566—1574) vymohli Rekové, puzeň jsouce dávným záštim proti Bulharům, zrušení neodvislého patriarchatu bulharského v Trnově. Bulhaři podřízení patriarchovi cařihradskému.

1644 Tatarští **Mandžuové** zmocnili se vlády nad Čínou (sr. 272), ale podlehli úplně vzdělanosti čínské (Čiňané přijmuli od Mandžův celý svůj zevnějšek — mimo jiné nošení copů a znetvoření nohou u žen). Šün-čchi zakladatelem nové dynastie Tsing, která panovala v Číně do r. 1912. Na císaře má vliv jezovita Jan Adam Schaal, jehož působením dovolil císař, aby křesťanství bylo hlášáno po celé říši.

Od skončení války třicetileté do počátku velké revoluce francouzské (1648—1789).

1. Francie.

(Sr. 310.)

1643—1715 **Ludvík XIV.**, 5letý. Vládu poručnickou vedla králová Anna Rakouská, dc. Filipa III. Špan. Správa státu v rukou kardinála **Mazarina**, jehož byl Richelieu za nástupce svého doporučil a jenž také v duchu jeho vládl.

Z toho

1648—1653 válka s frondou, t. j. povstání šlechty, hledící zachovati se při starých svých právech; sní ve spojení parlament a lid pařížský, roztrpčený neustálým zvyšováním daní (Frondeurs = pračata, posměšek). V čele vzpoury Jean de Gondi, koadjutor arcib. pařížského a později kardinál retzský. Princ Condé slavný vojevůdce z války třicetileté, zprvu na straně dvoru, pak proti němu. R.

1651 přinucen Mazarin k útěku do Německa. 1652 Condé poražen od vojska královského, vedeného Turenem, u předm. pařížského St-Antoine, načež Mazarin uveden v vítězoslávě do Paříže. Jeho posledním dílem

1659 **mír pyrenejský** se Španěly (sr. 305, 316):

1. Francii dostalo se Perpignanu a Roussillonu v Pyrenejích, na sev. Artois a několika pevností ve Flandrech a Lotrinsku (vévoda Lotrinský spojencem Španělův). 2. Ludvík XIV. zasnouben Marii Terezii, nejstarší dceři Filipa IV., která však zřekla se za sebe a potomky své jakýchkoliv práv dědičných na země španělské. Condé restituován. R. 1661 † Mazarin, načež

1661 **Ludvík XIV. ujal se vlády.** Snaha jeho:

1. Rozšířiti Francii až po Rýn a 2. zjednatí jí nadvládu v Evropě (sr. str. 309). O povaze vlády Ludvíkovy viz str. 335.

1666—1668 **První válka výbojná.**

Po † Filipa IV. 1665 zdvihl Ludvík XIV. ve jménu manželky své nároky na znamenité části španělského Nizozemí, poněvadž prý v Brabantsku platné právo

devoluční, dle něhož dcerám z prvního manželství příslušelo právo dědičné před syny z druhého manželství (Karllem II., sr. 314), nepozbylo platnosti, byť i Marie Terézie všech práv dědičných se zřekla (viz shora).

Turenne dobyl části Flanderska a Hennegavska. Condé obsadil Franche-Comté. Spolkem tří mocností (triple alliance: Holandsko, Anglie a Švédsko), který způsobil Jan de Witt, velký pensionář holandský, přinucen Ludvík XIV. učiniti

1668 **mír v Cáchách:**

Francie vydala všechny své výboje až na 12 pevných míst při hranicích nizozemských (Lille, Tournay a j.).

1672—1679 **Druhá válka výbojná.**

Nepřátelské vystupování Holandska proti Francii ve válce předešlé příčinou války. Spolek tří mocností roztržen: Anglie (Karel II.) a Švédsko spojily se s Francií, od níž též německá knížata na Rýně (hl. duchovní) získána. S cí. Leopoldem I. ujednána tajná smlouva o rozdělení Španělska pro případ vymření panujícího rodu v mužském potomstvu (sr. 314). Na moři ubránili se Holanďané vítězně loďstvu francouzsko-anglickému, ale na suchu vojsko francouzské pod Turennem, Condéem a králem zmocnilo se za krátko největší části země, vyjma vlastní Holand a Zeeland. V Holandsku po $\dagger$ Viléma II. zrušena hodnost místodržících a vláda dostala se do rukou strany aristokraticko-republikánské, která nyní vzbouřením lidu odstraněna (bratři Wittové zavražděni), a mladistvý věv. **Vilém Oraňský** (sr. 321) povýšen za místodržícího. Otevřením stavidel v průplavech zamezeno úplné opanování země. Kurfirst braniborský Fridrich Vilém přidal se k Holanďanům, jeho následovala říše Německá, cí. Leopold I. a pak Španěle (1674).

1674 Ludvík XIV. dobyl Franche-Comté a vtrhnul přes Rýn, pokoušel se o dobytí Breisgavska, které náleželo k tak řečeným Předním zemím Rakouským. Condé bojoval proti Vilému Oraňskému (nerozhodná bitva u Senefu jz. od Bruselu) a Turenne proti kurf. branib. a vojsku cí. pod Montecucolim. Anglie, tísněna jsouc námořními vítězstvími holandských admirálův, **Ruytera** a **Trompa**, vzdala se války.

1675 Bitva u Fehrbellina v Braniborsku sz. od Berlína: Švédové na hlavu poraženi od kurf. braniborského, jenž zmocnil se švédských Pomořan.

Téhož roku poražen Turenne od Montecucoliho u Sasbachu v Badensku jz. od Badenu, kde i padl. Nástupcem staříckého Montecucoliho u velitelství (1676) vévoda Karel Lotrinský, od Francouzův ze země své vypuzený. Odboj Messiny (Ruyter $\dagger$ 1676). V Nizozemsku bojováno nerozhodně. Císař nástrahami Ludvíka XIV. zaměstnan povstáním v Uhrách. Spolek Anglie s Holandskem

předešel Ludvík XIV., učiniv s Holanďany a Španěly mír (1678 v Nijmegách), k němuž bylo i císaři a říši Německé přistoupení (1679).

1678 **Mír v Nijmegách:** 1. Holandsku navrátili Francouzové dobyté krajiny. 2. Španělsko postoupilo Francii Franche-Comté a 12 pevných míst na hranicích nizozemských (Valenciennes, Cambrai a j.). 3. Rakousko postoupilo Francii Freiburg v Breisgavsku, začež Francouzi odřekli se práva svého ku vkládání posádky do Philippsburku na Rýně. 4. Vyjednávání o vydání Lotrinska Karlu Lothrinskému nevedlo k cíli (tento zůstal ve vojenské službě u císaře).

1679 **Mír v St-Germain-en-Laye:**

Kurf. braniborský Fridrich Vilém zůstal při jednání o mír osamocen a přinucen vydati krajiny na Švéděch dobyté.

Rozervanost říše Německé a nebezpečnost, jež hrozilo císaři od povstalých stavův uherských a od Turkův, povzbudilo Ludvíka XIV. k novým násilnostem, zv.

1680—1684 **Réunie Ludvíka XIV. (Výboje v míru).**

Soudní komory v Metách, Breisachu, Besançonu (ve Franche-Comté) a v Tournay (v nyn. Belgii při hranicích franc.), Ludvíkem XIV. zřízené, vyšetřovaly, co kdy náleželo ke krajinám postoupeným Francii mírem vestfalským, pyrenaeským, cášským a nijmežským načež vojskem francouzským dotyčná místa obsazována. Tak zabráno do 600 měst, městeček a hradův ke škodě Španělska, říše Německé a věv. Savojského (mimo jiné Strassburk, Lucemburk a Trevír). Cí. Leopold I. vešel sice v obranný spolek se Španěly, Holandskem a Švédskem, ale jsa zaměstnan válkou s Turky, sjednal s Francií v Rezně příměří na dvacet let (1684), dle kterého zůstavena jí největší část pobraných krajin.

1688—1697 **Třetí válka výbojná.**

Skvělé úspěchy cí. Leopolda ve válce proti Turkům budily v Ludvíkovi zářlivost i obavu; proto dal se do nové války zdvihnuv po $\dagger$ Karla Ludvíka Falckého 1685 (sr. 321) nároky na část Falce ve jménu Karoliny Alžběty, dcery $\dagger$ kurfirsta a manželky bratra svého Filipa Orléanského, ač dědictví patřilo po právu mladší větvi rodu falckého (Filipu Vilému Neuburskému). Hrabivostí Ludvíkově postavil se na odpor císař, Španěle a mnohá knížata říše Německé, učinivše 1686 spolek v Augsburku, k němuž 1689 přistoupeni ještě Holandsko s Anglií (Vilém Oraňský od r. 1688 též králem v Anglii) a Savojsko. Válku počal Ludvík XIV. hrozným zpustošením Falce, které na rozkaz ministra Louvois provedl gen. Mélač: Heidelberg rozbořen, císařské hroby ve Špýru zloupeny, 1200 měst a vesnic vypáleno. Hlavní dějiště války v Nizozemsku, kde přes vítězství maršálka Luxembourga u Fleurus v Belgii z. od Namuru (1690), Steenkerken u

z. od Brussele (1692) a Neerwindenu mezi Bruselem a Lutychem (1693) Vilém Oraňský pole opanoval. **Na moři** zvítězili sice Francouzové u Dieppe při pobř. mezi ústím Sommy a Seiny (1690), ale pak u mysu la Hogue při sz. cípu Normandie loďstvo jejich téměř úplně zničeno od spojených Angličanů a Holanďanů (1692). Pokus o uvedení Stuartovce Jakuba na trůn anglický minul se účinkem. (Přistál v Irsku, kde na v. pobřeží při ř. Boyne poražen 1690). **Na Rýně** čelil statečně Francouzům Karel Lotrinský, velitel vojska cis., a když r. 1690 zemřel, Ludvík Badenský. **V Itálii** dobyto od Francouzův Savojsko a pak větší část Piemontu (gen. Catinat).

Porážky na moři, houževnatost Viléma III. Oraňského, vítězství zbraní císařských proti Turkům a blížící se rozhodnutí o dědictví španělské (Karel II. nemocí sklíčen) nutkaly Ludvíka XIV. k míru (aby nepřátele upokojil a k nové válce se připravil).

1696 **Zvláštní mír v Turině**: Viktor Amadeus Savojský získán pro spolek s Francií vydáním krajin na něm dobytých a postoupením krajiny Pignerolské z dědictví mantovského. Válka přenesena nyní také **do Španěl**, kde dobyto Barcelony (1697). Mezitím vyjednával Ludvík XIV. též s vládou anglickou a holandskou, které získány znamenitými výhodami pro obchody jejich námořské. Tak císař s říší Německou a Španělé ve válce osamoceni.

1697 **Mír v Ryswijku** jv. od Haagu:

1. Francie podržela Alsasko se Strassburkem, ale vrátila říši Německé všechny ostatní krajiny réuniemi získané. 2. Císaři vrácen Freiburg v Breisgavsku. 3. Leopold Lotrinský, syn vojevůdce Karla Lotrinského, dostal se v držení své země. 4. Výboje francouzské v Holandsku a ve Španělsku vráceny. 5. Vilém Oraňský uznán za krále anglického.

1701—1714 **Válka o dědictví španělské**: Dům bourbonský sice dostal se k vládě i ve Španělsku, ale toto nemělo býti nikdy s Francií spojeno (sr. čl. násl.). Dlouholetou válkou vyčerpány síly Francie úplně.

Panování Ludvíka XIV. Když ujal se Ludvík XIV. vlády, byly finance státní v dobrém pořádku, vojsko veliké a výborně zřízené a moc panovníkova znamenitě utvrzena. Tuto přivedl nyní Ludvík XIV. k nejvyššímu vrcholu, vycházejze ze zásady, že stát je obsažen v jeho osobě (*l'État c'est moi*) — despotismus a servilismus. Řízení státu vedl Ludvík XIV. sám a vynikal vzácnou vlastností, že uměl voliti dobře služebníky své. Při provádění ctižádostivých záměrů svých (sr. 331) řídil se zásadou, že účel posvěcuje prostředky (systém podplacovací: Karel II. Angl., knížata německá, stavové uherští a polští atd.). Náklad na války a nádheru dvoru opatroval mu v prvním čase finanční ministr **Colbert** (1661—1683): domácí obchod a průmysl všestranně podporovány, zlořády

při vybírání daní odstraněny, ochranná cla zaváděna, zakládány silnice, průplavy (Canal du Midi, Canal d'Orléans), obchodní společnosti a osady ve všech světa dílech (Pondichéry v Přední Indii, Louisiana v Sev. Americe, Cayenne v Jižní Americe, S. Domingo ve Vel. Antillách, Madagaskar). Mimo to zřídil imposantní loďstvo válečné. Vedle Colberta hlavními pomocníky královými: **Le Tellier** (záležitosti vnitřní) a **Lionne** (zář. zahraniční). K nim se řadí Louvois, syn Le Tellierův (výtečný organisator válečnictví), Vauban (práce fortifikační), vojevůdcové: **Condé**, **Turenne**, **Luxembourg**, **Vendome** a **Villars**, admirálové: Tourville a Du Quesne. Lesk dvoru zvyšován **podporováním** umění a věd: Corneille † 1684, Racine † 1699, Molière † 1673, Lafontaine † 1695, Boileau † 1711, Fénelon † 1715, Bossuet † 1704, Mézeray † 1683, Bayle † 1706. V malířství Poussin a Lorrain. Stavitelství: zámek versailleský, kamž přeloženo sídlo královo, vystavěn nákladem 90 mil. liv., rozšíření Louvru a Tuilerií, Trianon atd. Sloh barokový. Ve vědách zvláště činna byla akademie francouzská, Richelieum 1635 založená; protektorem jejím byl sám Ludvík XIV., jenž mimo to zřídil akademii pro vědy přírodní, pak akademii pro malířství a hudbu.

Ludvíkem XIV. učiněna Francie prvním velestátem evropským, jenž napodobován v politice, mravech, umění, vědách a průmyslu po celé Evropě.

Stinné stránky vlády Ludvíka XIV.:

1. Despotická vláda Ludvíka XIV. učinila konec posledním zbytkům samosprávy, základu to politické svobody. 2. Šlechta pozbavena byvší politické váhy, zmalátněla, přestala starati se o zájmy vyšší a hověla jen nízkým choutkám v přepychu a rozkoši, i stala se předmětem nenávisti pracujících tříd a terčem spisovatelů revolučních. 3. Do správy státní vrátily se staré zlořády: a) šlechtictví, úřady a hodnosti prodávány, b) zemědělství zanedbáváno, c) obchod tísňen pronajímáním daní, cel a monopoly, d) průmysl omežován řády cechovními (mistry mohli se státi jen synové mistrů), e) lid obecný neměl právní ochrany (*lettres de cachet*). 4. Panství na moři přešlo do rukou Angličanův a Holanďanův (sr. 334); úpadek obchodu námořního a osad zámořských. 5. Náboženská nesnášlivost králova (1685 **zrušen** edikt nantesský) způsobila: a) Vystěhování 50.000 rodin kalvinských — smutné následky pro průmysl zvl. jižní Francie. b) Válku náboženskou 1702—1704 („Camisardi“ v Cevenách), již padlo přes 100.000 lidí za obět. 6. Nemravný život při dvoře Ludvíkově (kubénárství) působil zhoubně na mravnost veřejnou. 7. Špatný stav financí (dluh státní 3000 mil. liv.) zaviněn marmotratností královnou, nákladem na velkolepé stavby a dlouholetými válkami.

1715—1774 **Ludvík XV.**, při nastoupení pětiletý (sr. 309).

1715—1723 Vládu poručnickou vedl zpustlý Filip, vév. orléanský. Milcem jeho abbé (později kardinál) Dubois, povahou od vévody nehrubě rozdílný. Financím hleděl pomoci násilným způsobem (část státního dluhu prohlášena neplatnou a na ostatek vydány úpisy pochybné ceny, mince ražena lehčí atp.), ale získaných tak prostředků neobracel k dobru státu. Posléze zřízena k návrhu skotského dobrodruha Lawa **cedulová banka**, jejíž poukázky přijímány u státních pokladen na místo peněz. S bankou byla spojena akciová společnost (západoindická čili mississippijská), do jejíž rukou dostal se téměř veškerý obchod francouzský. Akcie nabyly záhy ceny čtyřnásobné, ale brzo pozbyly ceny úplně (1720). Mnoho tisíc rodin ochuzeno tak podvodem, vládou samou podporovaným. Francie účastní se „spolku čtyř mocností“ proti Španělsku (viz tamže). Po smrti vévody Orléanského ujal se Ludvík XV. vlády. Vévoda Bourbonův prvním ministrem. Mladý král zasnouben Marii Leszczyňské, dceři vypuzeného krále polského Stanislava. Od r.

1726—1743 řízení státu v rukou vychovatele králova kardinála Fleuryho, jenž mírnou politikou a zvelebováním zemědělství, průmyslu a námořnictví hleděl napravit finance státní.

1733—1738 Válka o nástupnictví polské: **Lotrinsko** dostalo se Stanislavu Leszczyňskému na čas jeho života a po jeho smrti (1766) připadlo Francii.

1740—1748 Válka o dědictví rakouské (viz čl. násl.). Po smrti kardinála Fleuryho **hanebné hospodaření milostnic králových** (markýza Pompadourová 1745—1764).

1756—1763 Válka sedmiletá vedena neslavně: Za války námořní moc francouzská zničena, a v míru pařížském ztracena velká část osad zámořských (viz dějiny anglické).

1768 **Korsika** postoupena Francii od Janovanův za náhradu peněžní.

Na konci panování upadl Ludvík XV. v osidla sprosté nevěstky Jeanne Vaubernier (hraběnky Du Barry): zemřel národem proklínán.

Hluboký úpadek státu francouzského vzbudil záhy odpor, jenž zračil se hl. v působení **filosoficko-politických spisovatelů francouzských 18. stol.**, kteří z počátku stíhali pohrdáním a posměchem přemnohé stránky veřejného života, pak obraceli se proti náboženství a posléz proti tehdejšímu státnímu zřízení vůbec: Montesquieu († 1755) tepal ostrou satírou nedostatky v životě státním i společenském. Ve spise „O duchu zákonů“ obracel pozornost k anglickému zřízení státnímu a k republikánským formám starého věku. Rázněji ještě vedl si Rousseau († 1778). Ve spise „Émile“ doporučuje vychování dítek cestou přirozenou a ve „Smlouvě společenské“ pronáší náhled, že monarchie povstala na základě smlouvy

mezi vladařem a lidem, proto může býti i odstraněna, když vladař podmínek nedodrží. Hospodářskému úpadku hleděl odpomoci dvorní lékař Quesnay (1774) soustavou fyziokratickou (jediné půda má býti základem výměru daní, ale musejí býti odstraněny překážky jejího rozvoje; svoboda obchodu a řemesel, zrušení monopolů a cechů; osvobození šlechty i duchovenstva od daní mělo přestati, přístup k úřadům všem, kdož způsobilí). Boj proti náboženství a církvi přenesen z Anglie, kde Locke († 1704) a hr. Shaftesbury († 1713) znali se jedine k nejvyšší bytosti (deismus). Ve Francii Voltaire († 1778) v čele protivníků církve, z nichž mnozí zabředli v materialismus a atheismus: Helvetius († 1771), Holbach († 1789). Stejným směrem působili encyklopaedisté, chtějíce všechno vědění lidské upravit dle ducha nové filosofie: Diderot († 1784), D'Alembert († 1783).

1774—1792 **Ludvík XVI.**

ujal se vlády s nejlepšími zámysly pro blaho obecné (le Désiré): mravný, sporný a útlocitný, avšak málo prozíravý a energický. Po boku stála mu věrně duchaplná Marie Antonie, dc. císa. Marie Terezie, u lidu pro svůj rakouský původ nenáviděná. Přední snahou královou **náprava financí**: radikální opravy Turgotovy (1774—76) vzbudily odpor parlamentův a všech stavů privilegovaných, od nichž též zaslepený lid pobouřen. Slabý král neodolal nátlaku a Turgota propustil. Nástupcem jeho Necker (1777 až 1781, pocházel ze Ženevy z měšťanského rodu): spornost, uveřejnění finančního stavu (compte rendu) a sveráznost učinily jej u strany dvorské nenáviděným. Následoval lehkovážný Calonne, jenž posléz 1787 k radě hraběte Mirabeaua hledal spásy ve shromáždění notablův (výboru vyšších stavů), nesvolaných od r. 1626. Tito podpory odeřeli. Mezi tím účastní se Francie americké války za svobodu (viz děj. angl.), kterou ideje o suverenitě národu došly nové podpory (Lafayette). Intrikou dvorskou (Pověst o nákrčníku. Hraběnka Lamotte. Kardinál Rohan. Hr. Cagliostro.) rozvášněn lid proti Marii Antonii (1785). Nový finanční ministr Brienne, arcib. toulouský (1787—88) dostal se při vypisování nových daní ve spor s parlamentem: lid se bouří a žádá za svolání generalního sněmu stavovského (sr. 308). Brienne propuštěn a na jeho místo opětně povolán oblíbený u lidu Necker. Tento radí králi, aby svolal **generalní sněm stavovský** — 5. kv. 1789 (viz děj. nov. III.).

2. Německo a Rakousko.

(Sr. 305.)

1657—1705 **Leopold I.** (sr. 289).

Hned od počátku ohrožen císa. Leopold od západu Francouzi (sr. 331) a na východě Turky a bouřemi uherskými: **V zemích rakouských** žalostný stav hmotného

blahobytu následkem války třicetileté, hl. v zemích koruny České. Země Starorakouské sjednoceny pod žezlem Leopoldovým (sr. 289). V Německu klesala jednota říše vždy hlouběji: stavové říšští užívali svrchovanosti v míře téměř neomezené, a mnozí z nich stáli v žoldu krále francouzského (1659 založen rýnský spolek západoněmeckých knížat pod protektorátem Ludvíka XIV.!) Na místo říšských sněmův nastoupil od r. 1663 **ustavičný říšský sněm** se sídlem v Řezně, ve kterém zasedali jen zástupcové říšských stavův. R. 1692 povýšeno vév. Hannoverské na kurfirstství (deváté). Welfovské vévodství Brunšvicke (sr. 198, 200) děleno bylo několikrát. Po 1. vév. Arnošta Vyznavače (1546) rozdělilo se znova na větev Brunšvicovou a na větev Hannoverskou. R. 1697 kurfirst saský Fridrich August II. stal se králem polským. Z knížat říšských nejmocnějším **Fridrich Vilem**, velký kurfirst braniborský (1640 až 1688): a) Účastnil se války třicetileté (sr. 304), války švédsko-polské (viz tamže), válek s Ludvíkem XIV. (sr. 332) a války se Švédvy (sr. 333). b) Zřídil velké stálé vojsko. c) Obmezil práva stavův. d) Pečoval o povznesení zemědělství, průmyslu, věd a umění. Syn jeho Fridrich III. (1688 až 1713) nabyl od císař. názvu **krále pruského (1700)**. 1658—1660 Císař účastní se války švédsko-polské na straně polské. Spojencem Švédův Jiří II. Rákóczy, vév. sedmihradský. Tento od vojska císařského a polského poražen. Za vév. sedmihrad. ustanoven od Turkův Achatius Barčay. V boji proti němu Rákóczy poražen a 1. (1660).

1661—1664 První válka turecká.

Vévoda sedmihradský Achatius Barčay přinucen od šlechty poděkovati se, a za vév. zvolen Jan Kemény, chráněncem císařův. Proti němu dosazen od Turkův za vévodu Michal Apaffy. V bitvě u Mediáše ssv. od Sibiňe Kemény poražen a zabit (1662).

1663 Velký vezír Achmet Kiuprili dobyl Nových Zámků, Nitry a Nového Hradu ssv. od Pešti. Hejna Turkův a Tatarův vtrhla do Moravy a hubila zemi až k Brnu a Olomouci.

1664 **Montecucoli porazil Turky** na hlavu u sv. Gotharda nad Rábou.

Mír v Železném Hradě (Vašvár při stř. toku Ráby): Turci podrželi Nové Zámky, Nový Hrad a Varadín. Císaři dostalo se některých krajín za Tisou dobytých.

Neprospěšný mír, k němuž odhodlal se císař pro sešlost zemi císařských po válce třicetileté, byl záminkou šlechtě uherské a chorvatské ke vzpouře, kterou chtěli odtrhnouti Uhry od ostatního mocnářství. V čele vzbouřenců, kteří vyjednávali s Francií a Turky, palatin Frant. Vesselényi (zemř. náhle 1667), nejv. sudí Frant. Nádasdy, bán chorvatský Petr Zrinský, Frant. Rákóczy, syn 1. vév. sedm. Jiřího II. Rákóczyho; později přidružil se k nim magnát

chorvatský Krištof Frankopán a šlechtic štyrský Erazim Tattenbach. Povstání potlačeno a hlavní původcové jeho popraveni (1671: Nádasdy, Zrinský, Frankopán a Tattenbach). Kašpar Ampringer plnomocným gubernátorem v Uhrách. Vojský soud v Prešově stíhá účastníky povstání, kteří podporováni jsou od Francie, Turecka, Polska a Sedmihradska pokračovali v odboji. Vůdcm jejich hr. **Emerich Tökölyi**. Nebezpečnoství vzrostlo, když domácích těchto bouří hleděli Turci užiti k rozšíření panství svého v Uhrách. Mezitím 1672—1679 druhá válka výbojná (sr. 332.)

1683—1699 Druhá válka turecká.

1683 Velký vezír **Kara Mustafa** vytrhl v létě 1683 do Uher a spojiv se u Osěka s Emerichem Tökölyim, namířil přímo na Vídeň, jež obrana svěřena Rüdigeru ze Starhemberka a Zdeňkovi Kaplířovi ze Sulevic. Vojsko císařské zaujalo postavení sev. od Dunaje.

14. čc.—12. září. Obležení Vídně od Turkův.

Osmnáctkrát hnali Turci útokem proti zdem městským a čtyřnadvacetkrát učinili obležení výpady. Mezitím přitáhl ku pomoci **Jan Soběski**, král polský (vešel v březnu s císařem ve spolek proti Turkům), a pomocné sbory z říše Německé. Spojené vojsko přešlo u Tulna Dunaj a obsadilo Lysou Horu.

1683 Turci před Vídní poraženi na hlavu

12. září (Jan Soběski a Karel Lotrinský) a zahnání do Uher, kde 10. října poraženi u Parkáně naproti **Ostřihomu**, který dobyt. Jan Soběski vrátil se do Polska (vojsko německých knížat učinilo tak již po vítězství před Vídní) a válčil s Turky v Podolí a Multanech. R. 1684 Benátčané vešli ve spolek s císařem proti Turkům.

1686 Budín dobyt od Karla Lotrinského.

1687 V bitvě u Moháče (Hárkáně) poraženi Turci na hlavu. Slavonie opanována. Michal Apaffy, vév. sedmihradský, přinucen dáti se pod ochranu císaře. Tökölyimu bylo utéci se do Turecka. **Sněm v Bratislavě**: a) Zrušen závěrečný článek zlaté buly krále Ondřeje II. (sr. 223), b) uznána dědičnost trůnu v mužském potomstvu rodu habsburského dle pořádku prvorozenství.

1688 Pro onemocnění Karla Lotrinského odevzdáno velitelství **Ludvíkovi Badenskému**. Tento přenesl válku na půdu tureckou v Srbsku, Valachii a Bosně. **Bélehrad Srbský** dobyt.

1688—1697 Třetí válka výbojná (sr. 333).

1689 Ludvík Badenský opanoval Srbsko. Häusler zmocnil se Malé Valachie a Vidína.

1690 Velký vezír Mustafa Kiuprili dobyl Malé Valachie a v Sedmihradsku dosadil za vévodu E-

mericha Tökölyiho. Tento sice vypuzen od Ludvíka Badenského, od něhož Michal II. Apařfy opět dosazen, ale mezitím **Srbsko** od Turkův opanováno. 80.000 pravoslavných Srbů opustilo vlast, vedeno jsouc patriarchou peckým Arseniem Crnojevičem, a usadilo se ve Srénu a Bácece. (**Privilegiem císa. Leop. 1691** zaručena jim rozsáhlá samospráva ve věcech církevních i světských, v jejímž čele měl státi svobodně volený patriarcha a vojvoda). Bělehrad Srbský a velká část Slavonie od Turkův opanovány.

1691 Bitva u Slaného Kamene na pr. bř. Dunaje naproti ústí Tisy, v níž **Ludvík Badenský porazil Turky na hlavu** (Mustafa Kiuprili padl): Turci pozbyli výbojův svých v Banátě a Slavonii. R.

1693 odvolán Ludvík Badenský na bojiště rýnské (sr. 334), a z toho pošlo, že

1693—1697 vítězné pokroky vojska císařského pro neschopnost vojevůdcův zastaveny. V Sedmihradsku Michal II. Apařfy pro pikle proti císaři strojené sesazen, a země bezprostředně připojena k Uhrám (**1696**). Od Turkův opanován Banát. R. 1697 postaven v čelo vojska císařského mladistvý (34letý) **Eugen Savojský**. Otec jeho pocházel z pobočné větve domu savojského a byl ve službách Ludvíka XIV.; matka jeho byla netí Mazarinovou. E. jsa tělem slabý ustanoven byl k stavu duchovnímu, ale oblíben si vojenství, žádal o místo ve vojstě francouzském. Byv odmítnut, vstoupil do vojska císařského, právě když Turci obléhali Vídeň (1683).

1697 Bitva u Zenty na pr. bř. Tisy j. od ústí Maruše: sultan Mustafa poražen na hlavu od **Eugena Savojského**, jenž vtrhl poté do Bosny a opanoval značnou část země (**Sarajevo dobyt**). Mír v Ryswijku mezi císařem a Francouzi ujednaný (sr. 334) pobídkou sultanovi k vyjednávání.

1699 Mír v Karlovicích na pr. bř. Dunaje z. od ústí Tisy: Turci 1. přinuceni odříci se Uher a Sedmihradsku vyjma banát Temešský, 2. zanechali Benátčanům Moreu a Rusům Azov, 3. postoupili Polsku celého Podolí a části Ukrajiny.

1701—1714 Válka o dědictví španělské.

Příčina: Španělská větev domu habsburského chýlila se ke konci chorým a bezdětným kr. Karlem II. (sr. 314). Dle smlouvy dědičné, učiněné za císa. Matyáše (1617), měla po vymření mužského potomstva jedné větve nastoupiti v dědictví větev druhá. Poněvadž smlouva tato byla v odporu se zákony některých zemí španělských i rakouských, provádány jednak dcery královské nejobyčejněji za členy obou panovnických rodů, jednak provdány-li byly jinam, bylo jim odříci se před svatbou všech práv k nástupnictví pro sebe i své potomstvo. Tak učinila i Marie Terezie (sr. 331), ale Ludvík XIV. prohlásil brzo potom odřeknutí její za

neplatné, poněvadž 1. přičilo se španělským zákonům o posloupnosti, které uznávaly přednost dcer posledního panovníka před ostatními příbuznými, a 2. věno úplně vyplaceno nebylo. R. 1668 dohodl se císař Leopold s Ludvíkem XIV. o dědictví tajnou smlouvou, dle níž Francii mělo dostat se Belgie a král. Neapolského i Sicilského. Neprátelství mezi císařem a Ludvíkem vypuklé uvedlo dílič smlouvu v nivec. R. 1679 uznány od Anglie a Holandska nároky domu rakouského na dědictví španělské, vymíněno však, aby uvázal se v dědictví druhorozený syn císařův Karel, aby tak obojí panství, rakouské a španělské, nebylo spojeno v jedné rukou. Po míru ryswijském pohnut Vilém Oraňský (Anglie a Holandsko) Ludvíkem XIV. k nové smlouvě, která se mu zdála býti ještě výhodnější **pro rovnováhu evropskou**. Dle ní hlavním dědicem měl býti Josef Ferdinand Bavorský (sr. 289), arcikn. Karlovi mělo dostat se Milánska, Filipovi z Anjou království Neapolského a Sicilského. Rozdělení říše Španělské hleděl předejítí Karel II., ustanoviv Josefa Ferdinanda za jediného dědice veškeré říše Španělské, ale Josef Ferdinand † již r. 1699, načež Ludvík XIV. pohnul krále Karla II., nemocí těžkou sklíčeného, k sepsání druhé poslední vůle (1700 2. října), kterou jmenoval **Filipa z Anjou** jediným dědicem svým v celé říši Španělské s výhradou, podle níž nemělo býti Španělsko nikdy spojeno s Francií. (Rádce královny získal Ludvík XIV. pro záměr svůj jednak tím, že prozradil jim novou dílič smlouvu, ujednanou s Anglií a Holandskem, jednak že účinkoval na ně sliby, dary i vyhrůžkami). Po smrti Karla II. (1. list. 1700) nastoupila v Madridě poručnická vláda ve jménu Filipa z Anjou. **To příčinou války**. Na straně Ludvíka XIV. Max Emanuel Bavorský, bratr jeho kurf. Kolínský, Viktor Amadeus Savojský a Karel Mantovský. Na straně císařově Holandsko a Anglie (Anglie byla těžce uražena Ludvíkem XIV., když tento po † vypuzeného krále Jakuba II. syna jeho Jakuba dal ve Francii slavně vyhlásiti za krále), Hannovera a Braniborsko (toto za korunu královskou, ono za důstojnost kurfirstskou; sr. 338), pak ostatní říše Německá (od r. 1702) a Portugalsko (od r. 1703).

1701 Princ **Eugen Savojský** smělým přechodem přes Alpy vnikl do Itálie, kde u **Carpi** nad d. Adiží Catinat, a u **Chiari** vsv. od Milána Villeroi od něho poraženi. Vévodství Mantovské v moci císařově až na Mantuu, která obležena.

1702 Vojsko říšské (Ludvík Badenský) a anglické (**vévoda Marlborough**) opanovalo kurf. Kolínské. V Itálii čelil princ Eugen převaze vojska francouzského (vév. Vendome).

1703 Útok na Bavorsko zmařen: Villars po dobytí Kehla v Badensku spojil se s Bavorsy, od nichž pak podniknut **útok na Tyrolsko**, kde Innsbruck opanován.

Povstáním lidu selského, domu rakouskému věrně oddaného, přinucení Bavoři zemi opustiti (Martin Sterzinger v údolí h. Innu). Viktor Amadeus Savojský přestoupil ke spolkům s císařem. **Povstání šlechty na Slovensku**, podporované Francií a vedené Františkem Rákóczym, vnukem Jiřího II. Rákóczeho; opanováno celé Slovensko, Podkarpatská Rus a část Sedmihradská. R.

1704 **Marlborough** a spojený s ním **princ Eugen** porazil na hlavu vojsko francouzsko-bavorské u **Höchstädtu** jz. od Donauwörthu: kurf. Max Emanuel přinucen ke kapitulaci. Arcikn. Karel vypraven do Španěl, kde téhož r. dobyli Angličané **Gibraltar**.

1705 Císař Leopold zemřel. Nástupcem jeho v Němcích a v zemích rakouských prvorozenec

1705—1711 **Josef I.**

1706 **Marlborough** zvítězil u **Ramillies** jv. od Bruselu a opanoval velkou část země. Nedlouho potom

1706 **Princ Eugen** zvítězil **před Turinem**, obléhaným od Francouzův. Milánsko, Mantovsko a pak též Neapolsko od vojska císařského opanovány (Daun). Ve Španělsku poražen Filip V. od arcikn. Karla před Barcelonou a na krátko vytlačen i z Madrida, kde Karel prohlášen za krále.

1707 Vojsko říšské vypuzeno z pevného ležení u **Stollhofenu** v Badensku j. od Baden-Badenu (Markr. Ludvík Badenský † na poč. ledna) od maršálka Villarsova, jenž jal se pak jednati o spolek s králem švédským Karlem XII., tehda právě v Sasku **meškaním** (viz válku nordickou). K spolkům nedošlo na přímluvy Anglie a povolností císaře Josefa. Ve Španělsku zvítězil franc. general Berwick u **Almansy** s. od Cartageny nad vojskem anglickým, holandským a portugalským; arcikn. Karlovi bylo ustoupiti do Katalonie.

1708 **Princ Eugen** a vév. **Marlborough** zvítězili u **Oudenarda** při Šeldě z. od Bruselu nad marš. Ven domem. V Itálii † Karel IV. Mantovský, poslední svého rodu. **Mantovsko** uděleno v léno arcikn. Karlovi.

1709 **Princ Eugen** a vév. **Marlborough** zvítězili u **Malplaqueta** na s. Francie při hranicích belgických v. od Valenciennes nad marš. Villarsem. Ludvík XIV. jedná o mír.

1710 Arcikn. Karel po vítězných bitvách u **Almenary** s. od doln. Ebra a u **Saragossy** vjel do Madridu, ale ke konci roku byl opět vypuzen do Katalonie. František Rákóczy poražen byl u **Vadkerta** ve stolici Novohradské, odešel do Polska hledat pomoci. Za jeho nepřítomnosti odepřeli mu stoupenci jeho z návodu **Alex. Károlyiho** poslušnosti a vešli s císařem ve

1711 smlouvu **satmárskou** na základě obecného odpuštění a ztvrzení privilegií zemských. Císař Josef I. †. Nástupcem jeho v Němcích a zemích rakouských bratr jeho

1711—1740 **Karel VI.**

V Anglii svržena r. 1710 následkem pletich dvorských strana **whigův**, a k vládě dostali se vesměs protivníci vévody **Marlborougha**, jehož vliv měl býti zlomen rychlým skončením války. (V čele nové vlády lord **Bolingbroke**.) Věc byla nyní snadnější, ježto Karlem VI. měly býti spojeny země rakouské a španělské v jedné ruce, což prohlašováno za nebezpečné pro rovnováhu evropskou. Anglie a Francie dohodly se tedy o **praeliminární mír**.

1713 **Mír utrechtský** — mezi Francií a všemi mocnostmi proti ní stojícími, vyjma císaře a říši Německou: 1. **Filip V.** uznán za krále španělského (a v koloniích). Členové rodiny **bourbonské** odřekli se navzájem nástupnictví ve Španělsku a ve Francii. 2. **Anglie** obdržela od Španělska **Gibraltar** a **Minorku** a od Francie **Newfoundland**, **Nové Skotsko** a země při zál. **Hudsonské** m. **Protestantské** nástupnictví v Anglii uznáno. 3. **Holandsko** obdrželo právo vkládati posádky do pohraničních pevností v Belgii (ochrana proti Francii pro budoucnost) a výhradnou plavbu na řece **Seldě**. 4. **Savojsku** dostalo se **Sicílie** jakožto království a **Montferratska**. 5. **Prusko** získalo **Horní Geldry**, **Neufchatel** a uznání titule královského.

Ve válce mezi císařem a Francií pokračováno. **Princ Eugen** postaven na Rýně proti **Villarsovi** s mocí nedostatečnou. Proto radil k míru.

1714 **Mír v Rastattě** v s. Badensku mezi Francií a císařem, k němuž pak i říše Německa přistoupila úmluvou v **Badenu** v s. Švýcarsku nad **Limmatem**: 1. **Rakousko** obdrželo španělské **Nizozemí** (Belgii), ale pod těžkými podmínkami (smlouva o **barrièru**, viz shora), a zůstaveno v držení obsazeného kr. **Neapolského**, vév. **Milánského** a **ostrova Sardinie**. 2. **Pro říši Německou** zůstal v platnosti **mír ryswijský**. **Kurfirštové** **bavorský** a **kolínský** restituováni.

Mezi **Rakouskem** a **Španělskem** neujednán **žádný mír**, neboť císař nechtěl uznati **Bourbonů** ve Španělsku, a Španělsko opět nechtělo svoliti k odtržení svých vedlejších zemí evropských.

1716—1718 **Válka s Turky.**

Turci odňali **Benátčanům Moreu** (1715). Tito žádali císaře o pomoc k hájení míru **karlovičského** (sr. 340).

1716 **Princ Eugen** porazil **Turky** před **Petrovaradinem** a před **Temešvárem**. **Temešvár** se vzdal. Vpád do **Valachie** a **Multanska**.

1717 Bělehrad Srbský obležen. K vybavení jeho přitáhl veliký vezír Chalil paša, ale **princ** Eúgen porazil ho na hlavu **před Bělehradem**. Tento vzdal se pak po dvou dnech. Porta jedná o mír.

1718 **Mír v Požarevcí** v Srbsku v. od ústí Moravy do Dunaje:

1. **Turci** postoupili císaři Temešský banát (poslední to zbytek panství tureckého v Uhrách), Malou Valachii, větší část Srbska a bosenský břeh Sávy až k Uně. 2. **Benátčané** vzdali se Moree, ale podrželi výboje svoje v Albanii a Dalmatii.

Za války turecké učiněn útok na císařské země v Italii od Filipa V. Španělského (původcem války kardinál Julius Alberoni, milostník královny Alžběty, druhé manželky Filipovy z rodu Farnese, panujícího v Parmě a Piacenze). S ním ve spojení Viktor Amadeus Savojský, jemuž slíbeno Milánsko výměnou za Sicílii. Vladař francouzský vévoda Orléanský, znepřátelený s kr. Filipem V., jenž chtěl býti vladařem francouzským, aby mohl snáze zmocnit se trůnu francouzského, kdyby mladý Ludvík XV. zemřel, zjednal

1718 **spolek čtyř mocností** (L'alliance quadruple) mezi Francií, Anglickem, Holandskem a císařem k hájení míru utrechtského. Angličané zničili loďstvo španělské v bitvě u předhoří Passarského v jv. cípu Sicílie (1718), císař. velitel Mercy dobyl Messiny (1719) a maršálek Berwick vtrhl přes Pyreneje do Španěl (1720). To přimělo Filipa V. ku přijetí **smlouvy čtyřspolkové (1720 v Haagu)**, dle které dostalo se císaři Sicílie výměnou za Sardinii, kterou obdržel vévoda savojský, zvaný odtud **králem sardinským**. O ostatní výminky odloženo jednání k sjezdu příštímu (kardinál Alberoni musil opustiti Španělsko již před smlouvou. † 1752 v Římě).

Po míru v Požarevcí a smlouvě v Haagu **Rakousko** **nabylo největšího rozsahu.**

1713—1724 **Pragmatická sankce.**

Karel VI. byl jediným žijícím mužským potomkem domu habsburského. V případě, že by nezůstal mužského dědice, byla jednota zemí rakouských ohrožena, neboť nebylo v nich stejného řádu v nástupnictví na trůně: v zemích uherských dědičnost pouze v pokolení mužském (sr. 339), v zemích českých dědičnost sice po přeslici, ale nastupování ženských dle prvorozenství nebylo posud zákonem, země starorakouské byla léna jednak mužská (Korutany, Kraňsko), jednak ženská (Tyroly), jednak dědičnost v nich pochybná (Rakousy a Styrsko, sr. 201). **R. 1713** prohlásil císař Karel VI. ve shromáždění všech svých tajných rad: 1. Nerozdílnost všech dědičných zemí rakouských. 2. Dokud budou mužští potomci z rodu habsburského, mají tito dle prvorozenství nastupovati. 3. Kdyby potomkův mužských nebylo, měly nastoupiti nejprve dcery jeho dle pořadu prvoro-

zenství, po nich teprve dcery císaře Josefa a další ženské příbuzenstvo. Ustanovení toto, zvané **pragmatickou sankcí** (nazývala se tak, poněvadž byly v ní dřívější zákony o nástupnictví pragmaticky sestaveny a znova potvrzeny), bylo v roce **1720—1724** schváleno od sněmův jednotlivých království a země a stalo se pro ně zákonem. Pragmatickou sankci uznaly provdané dcery Josefovy zvláštními reversy, jež potvrdili i jejich manželé. Cís. Karel VI. snažil se však o uznání pragmatické sankce i u jednotlivých mocností podnikaje oběti, které při nedostatku všeho smyslu pro právo — za příkladem Ludvíka XIV. — byly marny. Princ Eúgen byl by měl raději mocnou armádu a dostatek peněžitých prostředků, aby mohl odolati každému útoku proti pragmatické sankci.

1733—1738 **Válka o nástupnictví polské.**

Po † krále polského Augusta II. r. 1733 zvolen za krále působením Francie od jedné strany šlechty **Stanislav Leszczyński** (sr. válku nordickou), Rakousko a Rusko podporovalo volbu syna zemřelého krále. Stanislav Leszczyński pomocným vojskem ruským ze země vyhnán, a nyní Fridrich August čili **August III.** zvolen za krále. Z toho válka, která v podstatě byla jen **pokračováním války o dědičství španělské**. Na straně francouzské Španěle, kurfirstové bavorský, falcký a kolínský, pak král sardinský. Císaři stáli po boku Rusové a část říše Německé. Zjistná Anglie a Holandsko nabízely pouze prostřednictví.

1733 Vévodství Milánské dobyto od marš. Villarsa. Belle-Isle obsadil Lotrinsko, a jiné vojsko francouzské vtrhlo přes Rýn, kde hrdinně čelil staršíký Princ Eúgen v čele chatrného vojska říšského.

1734 Vév. Broglie, nástup. † Villarsa, porazil vojsko císařské u Parmy a Guastally. Vojsko španělské pod vév. Montemarem opanovalo Neapolsko a

1735 Sicílii, načež vtrhlo do horní Italie a oblehlo Mantuu. V Němcích sesílen princ Eúgen pomocným vojskem ruským. To pohnulo Francii k bezprostřednímu jednání o mír, jež vedlo nejprve k praeliminárnímu jednání o mír, jež vedlo k základě smlouven

1738 **mír vídeňský:**

1. Stanislav Leszczyński vzdal se nárokův na trůn polský ve prospěch Augusta III., začež obdržel **vévodství Lotrinské**, které po jeho smrti mělo připadnouti Francii († 1766). 2. Vévoda Lotrinský František Štěpán, jenž r. 1736 zasnouben Marii Terezií, odškodněn **Toskánskem**, kde 1737 vymřel rod Mediceův. 3. Rakousko postoupilo **Neapolsko a Sicílii** španělskému infantu donu Carlosovi jakožto sekundogenituru, začež obdrželo **Parmu a Piacenzu**, které don Carlos zdědil 1731 po smrti posledního Farnesa (sr. 344). Savojsko obdrželo Novaru a Tortonu

z vévodství Milánského. Všichni účastníci míru uznali pragmatickou sankci.

1737—1739 **Válka s Turky.**

Loupežení Tatarů Krymských, stojících pod ochranou Porty, zavdalo Rusku příčinu k válce s Turky. Rakousko dle smlouvy z r. 1726 bylo povinno Rusku pomoci. Vůdcovství nad vojskem císařským v rukou neschopných vojůdců (princ Eugen † 1736).

1737 Rakouská část Bosny, Malá Valachie a část Srbska od Turků opanovány. R.

1738 překazil sice hr. Königseck vpád Turků do banátu, ale opanování Srbska Turky dokonáno (až na Bělehrad). Nástupce Königseckův

1739 Frant. Wallis **poražen** od Turků u **Grocky** nedaleko Bělehradu. Bělehrad od Turkův obležen.

Mezitím vítězné pokroky Rusův na Krymu a v Bessarabii. Porta vyjednáva prostřednictvím Francie o mír. Mezi vyjednáním k naléhání prostředníka francouzského vydal splnomocněnec císařův hr. Neipperg přes odpor Wallisův Bělehrad Turkům, čímž **mír v Bělehradě** urychlen: země mírem v Požarevci nabyté až na Temešský banát od císaře Turkům opět vráceny. Sáva a Dunaj až ke Ršavé hranici oproti říši Turecké.

1740—1780 **Marie Terezie,**

královna česká a uherská, arcivévodkyně rakouská.

Spoluvladařem manžel její **František Štěpán Lotrinský**, velkovévoda toskánský a od 1745 **císař německý**. Hned při nastoupení M. T. vytyčil se s nároky na dědictví rakouské kurfirst bavorský Karel Albert. Opíral se o poslední vůli kr. Ferdinanda I., kterou tento dceři své Anně, provdané za vév. bavor. Albrechta V., vyhradil dědictví po synech svých a jejich potomcích manželských, a nikoli, jak Karel Albert tvrdil, po potomcích mužských. Stejně doby podnikl útok na dědičné země rakouské **král pruský Fridrich II. V Prusku** po † nádherymilovného Fridricha I. (sr. 338), jenž po sobě zanechal ohromné dluhy, nastoupil syn jeho Fridrich Vilém I. (1713—1740): 1. Sporičivostí (vedenou až do krajnosti) a dobrou správou země finance státní napraveny. 2. Zřízeno silné vojsko. 3. Říše zvětšena mírem utrechtským a ve válce nordické (viz tamže). — Synem jeho **Fridrich II.** (1740—1786), „muž skvělých vlastností ducha, ale prázdný všech zásad práva a poctivosti“.

1740—1748 **Válka o dědictví rakouské.**

1740—1742 **První válka slezská.**

Fridrich II. zdvihl **plané nároky** na kníž. Krnovské a na kn. Lehnické, Břežské a Olavské: Jan Jiří Krnovský z rodu hohenzollernského pozbaven byl země od císa. Ferdinanda II. jakožto man koruny české pro spolek s Fridrichem, zimmním králem českým, a dědičná smlouva mezi rodem braniborským a knížaty lehnickými byla neplat-

nou, čelíc proti právům koruny české jakožto vrchní lenní moci nad Slezskem. O obojích nárocích stalo se narovnáni za císa. Leopolda I. 1686, dle něhož spokojil se kurf. Fridrich Vilém jistou náhradou za domnělá svá práva. Právním svým dedukcím nepřikládal Fridrich II. velké váhy: žádal na Marii Terezii Slezska a sliboval jí pomoc proti jiným nepřítelům.

Když mu to odepřela, vtrhl v pros.

1740 do Slezska a zmocnil se za krátko celé země, která byla téměř bez vsí obrany.

1741 Vojsko rakouské pod Neippergem poraženo u **Molvic** z. od Břehu nad Odrou.

Květen **Tajná smlouva v Nymfenburce** sz. od Mnichova o rozdělení Rakouska. O dědictví hlásili se: Ludvík Francouzský, Filip Španělský, kurfirstové bavorský, kolínský a falcký, August III., král polský a kurf. saský, Karel Neapolský a Karel Em. Sardinský. K nim přistoupil též Fridrich II.

Marie Terezie marně se domáhala činné pomoci Anglie, která obávala se útoku Pruska na Hannovera (sr. 321). **Sněm v Bratislavě:** stavové uherští svolili k postavení 20.000 vojska a k nařízení veřejné hotovosti. (M. T. osobně na sněmě se synem svým Josefem, dítětem pŮletým. 11. září).

Září Vojsko francouzsko-bavorské opanovalo Hořejší Rakousy, vtrhlo do Čech a oblehlo Prahu, kamž i Sasové se dostavili. **Praha** dobytá (list.). **Karel Albert dav se prohlásiti za krále českého**, odešel do Frankfurtu, kde zvolen koncem ledna 1742 za císaře jako

1742—1745 **Karel VII.**

1742 Stejně doby zmocnil se Khevenhüller Hořejších Rakous a vtrhnou do Bavor, dobyl **Mnichova** (únor). Zatím Fridrich II. zrušiv příměří r. 1741 ujednané, zmocnil se Kladska a nev. části Mořavy (Olomouc, Jihlava, Znojmo). Proti němu vypravený

Kvěť. **vév. Karel Lotrinský** poražen u **Chotusic** s. od Čáslavě.

K pobádání Anglie odhodlala se Marie T. k míru, aby zbavila se aspoň nepřítelů nejnebezpečnějšího.

1742 **Mír ve Vratislavi,**

kterým odřekla se Marie Terezie ve prospěch Pruska hr. Kladského a nev. části Slezska: Rakousku zůstalo z 19 slezských knížectví pouze Těšínské, pak část knížectví Opavsko-Krnovského a Nisského (=býv. rak. Slezsko). K míru přistoupil také August III., král polský a kurf. saský. **Anglie** na straně Marie T., k níž se přidružil i Karel Em. Savojský. Neapolsko loďstvem anglickým přinuceno k neutralitě. Ke konci roku bylo marš. Belleislovi opustiti **Prahu** s velkými ztrátami (pronásledován knížetem Lobkovicem), načež Marie T. roku následujícího korunována na královnu českou (květen), krátce po

1743 **vítězství u Simbachu** v Bavorsku nad Innem pod ústím Salice: Vojsko francouzské pod vév. Brogliem poraženo hl. zásluhou hr. Khevenhüllera. V **kapitulaci niederschönfeldenské** při ústí Lechu Bavyry po čas války odevzdány pod správu rakouskou. V týž den (27. června).

v **bitvě u Dettingenu** v Bavorsku nad dolním Mohanem poražen marš. Noailles od Angličanův (Jiří II.). V Itálii zvítězil nad Španěly hr. Traun v bitvě u Campo santo nad Panarem.

1744 Vojsko rakouské pod hr. Traunem (příručí Karla Lotr. po † Khevenhüllera) vtrhlo do Al-saska a Lotrinska, kdežto v Nizozemsku šťastně válčil proti Angličanům maršálek Mauric, hrabě saský, levoboký syn Augusta II. Polského.

Vítězné pokroky vojska rakouského proti Francouzům a Bavorům naplnily Fridricha II. obavami, aby po přemožení někdejších spojenců svých nezůstal osamocen a nebylo mu odňato Slezsko nespravedlivě nabyté. A tak započal znova nepřátelství.

1744—1745 Druhá válka slezská.

1744 Fridrich II. vtrhl Saskem a Slezskem do Čech, dobyl **Prahy** a opanoval nevj. část země. Karel Lotrinský a Traun přešli zpátky přes Rýn a spěchali do Čech. Fridrich II. přinucen opustiti Čechy (s vojskem rakouským spojil se i vojsko saské). Zatím Bavyry od Francouzův opanovány, a Karel VII. vrátil se opět do své země, ale zemřel brzo potom (1745); syn jeho Maximilian Josef po nešťastné bitvě u Pfaffenhofenu mezi Mnichovem a Ingolstadtem učinil

1745 **mír ve Füssenu** v Bavorsku nad Lechem při hran. tyrolských:

Rakousko vydalo Bavyry, načež Max. Josef odřekl se všelikých nároků na dědictví rakouské a slíbil dáti hlas svůj Františkovi Štěpánovi při volbě jeho za císaře.

1745 Maršálek Saský porazil Angličany u **Fontenoy** na j. Belgie a dobyl značné části rak. Nizozemí. Nedlouho potom

červen v bitvě u **Hohenfriedberka** ve Slezsku jv. od Lehnice a

září v bitvě u **Zárova** jz. od Trutnova poražen Karel Lotrinský od Fridricha II., načež do Sas, kde zvítězil u Hennersdorfu s. od Žitavy a u Kesselsdorfu z. od Drážďan a opanoval větší část země. Mezitím

1745—1765 **František I.**, manžel Marie Terezie, zvolen za císaře všemi hlasy, vyjma hlas Fridricha II.

1745—1806 **Císařové z domu habsbursko-lotrinského** (sr. 353).

1745 Mír v Drážďanech (v pros.)

mezi Pruskem a Rakouskem na základě míru vratislavského. František I. uznán kr. Fridrichem za císaře. Sasko vráceno Augustu III. za náhradu válečnou.

S Francouzi a Španěly válčeno dále: Nebyla to již vlastně válka o dědictví rakouské, nýbrž spíše **nové pokračování ve válce o dědictví španělské** (sr. 343). V Itálii válčilo Rakousko se střídavým štěstím. V **Belgii** poražen u Rocoux s. od Lutychu r. 1746 Karel Lotrinský, velitel vojska spojeneckého, a zatlačen do Lucemburska a Limburska. (Angličané hlavní vojsko obrátili do Skotska k přemožení odboje, zosnovaného ku prospěchu Karla Eduarda Stuarta). R. 1747 poražen vév. Cumberlandský po návratu svém ze Skotska od maršálka Saského u **Laffelda** jz. od Maastrichtu. Anglie vyjednává o mír bez ohledu na Marii Terezii a pomocné vojsko ruské, které bylo právě na cestě k Rýnu.

1748 Mír v Cáchách:

1. Rakousko postoupilo knížectví Parmské a Piacenzské, pak hr. Guastalské španělskému infantu donu Filipovi (Tertiogenitura španělských Bourbonů v Itálii; sr. 345 a rodokm. č. 25.) 2. Mír drážďanský, pragmatická sankce a nástupnictví domu hannoverského na trůně anglickém uznány od válčících mocností.

1756—1763 Válka sedmiletá.

Příčina: R. 1755 došlo k válce mezi Francií a Anglií sporem o hranice v osadách severoamerických. Anglie k obraně Hannovera vyjednávala s Rakouskem o spolek, který však zamítnut pro zjištění Angličanův v dobách předešlých (sr. 343, 345, 349). To vedlo ke spolku mezi Anglií a Pruskem (1756) a tím i ke spolku mezi Francií a Rakouskem (**kníže Antonín Václav Kounic** řiditelem politiky rakouské). Koncem srpna

1756 vtrhl Fridrich II. beze všeho opovědění války do Sas a opanoval největší část země (Drážďany, Lipsko a j. dobytý). Kurf. saský August III. obklíčen od něho v pevném ležení u **Perna** nad Labem jv. od Drážďan. Vojsko rakouské pod Brownem na pomoc Sasům spěchající poraženo od Fridricha II.

říj. v **bitvě u Lovosic** z. od Litoměřic. August III. přinucen ke kapitulaci: Sasko na čas války pod správou pruskou. Alžběta Ruská, Max. Josef Bavorský a Švédsko ve spolku s Marií Terezií.

1757 Karel Lotrinský poražen od Fridricha II. na hlavu v **bitvě u Šterbohol** nedaleko Prahy (Schwerin padl) a v Praze obležen. Tam zamířil od Čáslavě hrabě Daun, vůdce menšího vojska císařského. Proti němu vytáhl král pruský s hlavní mocí svou od Prahy.

- 1757 **Bitva u Kolína** na vrších u vsí Chocenic a 18. čvna. Křečhoře: **hrabě Daun** porazil na hlavu **kr. Fridricha II.**, jemuž bylo se dáti na spěšný útěk ze země.
- čvc. **Bitva u Hastenbecka** nad stf. Weserou v Hannoveru: maršálek franc. d'Étrées zvítězil nad angl. vojevůdcem vév. Cumberlandským.
- Rusové vtrhli do Východního Pruska a zvítězili u **Velkého Jägerndorfa** jv. od Královce. Švédové vtrhli do Pomořan, Karel Lotrinský a hr. Daun opanovali velkou část Slezska. Maršálek Soubise vtrhl do Sas, ale byl tu
- list. **v bitvě u Rossbachu** jz. od Meziboře od kr. Fridricha II. poražen. Též z Hannovera bylo vojsku francouzskému ustoupiti před novým vojskem anglickým (**Ferdinand Brunšvický**). Ve Slezsku dobylo vojsko rakouské Svídnice a po porážce vojska pruského (vév. Bevernský) vzata i Vratislav. Proto **Fridrich II.** zanechav dalšího stíhání vojska francouzského, obrátil se sem s hlavní mocí a
- pros. **v bitvě u Lysé** (Leuthena) z. od Vratislavě zvítězil nad Karlem Lotrinským. Vratislav opět v moci pruské. **Daun** na místě Karla Lotrinského postaven v čelo rakouského vojska.
- 1758 Po vzetí Svídnice vtrhl Fridrich II. do Moravy a oblehl Olomouc, musil však vrátiti se s nepořízenou, když mu Laudon, podvůdce Daunův, dílem zničil, dílem pobral zásoby vojenské (v bitvě u Domašova v. od Sternberka).
- 1758 **Bitva u Krefeldu** v nynější Rýnské prov. červen pruské sz. od Düsseldorfu: Ferdinand Brunšvický zvítězil nad Francouzi. Zatím vtrhli Rusové a Švédové do Braniborska, kde však poražení od Fridricha
- srpen **v bitvě u Zorndorfu** s. od ústí Varty do Odry. Daun vtrhl do Sas. Tam zaměřil spěšně z Braniborska i král pruský.
- říjen **V bitvě u Hochkirchu** v Sasku jv. od Budišina zvítězil **Daun** nad **Fridrichem II.** Tento nicméně obhájil Sas i Slezska.
- 1759 **Ferdinand Brunšvický** poražen od vojska francouzského (vév. Broglie)
- duben **v bitvě u Bergenu** sv. od Frankfurtu nad M., ale později
- srpen zvítězil u **Mindenu** nad dolní Weserou ve Vestfalsku nad vojskem franc. mnohem silnějším (Broglie a Contades).
- Mezitím Rusové vtrhli do Braniborska, dobyli Frankfurtu a spojili se s vojskem rak. (Laudon).

12. srpna **Bitva u Kunersdorfu** j. od ústí Varty do Odry: Fridrich II. poražen na hlavu od spoj. vojska ruského (Saltykov) a rakouského (Laudon).
- Úplné pokoření Fridricha II. zabráněno bylo váhavostí Soltykova, jenž pro churavost carevny Alžběty měl zření na následníka trůnu Petra, prince holštýnského, mladíka to hrubého a dětinského obdivovatele vojenské slávy krále pruského, již by se byl rád účastnil jako spojenec jeho bez ohledu na prospěchy Ruska.
- Daun** ve spojení s říšským vojskem usiluje o dobytí Saska. **Drážďany** dobyty. Vojsko pruské poraženo od něho u **Maxenu** j. od Drážďan (list.) a u **Míšně** nad Labem sz. od Drážďan (pros.)
- 1760 Vojsko pruské (Fouqué)
- červen **v bitvě u Landeshutu** nad h. Bobravou v pruském Slezsku poraženo od **Laudona**. Kladsko dobyto, Vratislav obležena. Další úspěchy váhavostí Soltykovovou zmařeny.
- srpen **Bitva u Lehnice**: Fridrich II. zvítězil nad Laudonem. Mezitím zvítězilo vojsko říšské a císařské nad Prusy v Sasku, načež
- 1760 vtrhlo do Braniborska, kam i Rusové přitáhli.
- říj. **Berlín** dobyt.
- list. **Bitva u Torgova**: Fridrich II. zvítězil nad Daunem, ač se ztrátou větší na své straně. Obě vojska přezimují v Sasku.
- 1761 **Nástupce Soltykovův Buturlin** spojil se s Laudonem, ale pak odepřel společně udeřiti na ležení Fridrichovo u Boleslavce z. od Lehnice. Laudon dobyl Svídnice.
- Kritické postavení krále pruského**: Část jeho vlastních zemí opanována od vojska rakouského, ruského, švédského a francouzského, ostatní byly zpustošeny, prostředky peněžité docházely a Anglie byla nakloněna s Francií k míru.
- V tom v lednu
- 1762 zemřela carevna Alžběta a **car Petr III.** **vešel s Fridrichem II. ve spolek.** (Se Švédskem mír na základě stavu před válkou.) Svídnice od Fridricha opět opanována a ze Sas vojsko říšské zahnáno. Násilnou smrtí Petra III. (čc.) vzal za své spolek rusko-pruský, neb **Kateřina II.** vojsko své odvolala. Tohoto použil ještě Fridrich II.
- červc. **v bitvě u Burkersdorfu** j. od Svídnice, v níž Daun poražen. Vzětím Svídnice opanování Slezska od Prusův dovršeno (vyjma Kladsko).
- říj. **Bitva u Freibergu** v Sasku jz. od Drážďan: Prusové zvítězili nad vojskem rakouským a říšským. Fridrich II. usiluje o dobytí Drážďan. Mezitím vyjednáváno o mír mezi Anglií a Francií. Na zákl. praeliminarnu míru učiněn

1763 **mír v Hubertsburce** v Sasku jv. od Lipska únor mezi Pruskem a Rakouskem: 1. Mír, vratislavský a drážďanský znova potvrzeny. 2. Fridrich II. slíbil dáti hlas Josefovi, synu Marie T., při volbě jeho za krále římského ještě za živobytí císaře Františka. 3. Do míru pojata říše Německá a Sasko (i zde status quo ante bellum).
O míru pařížském mezi Anglií, Francií a španělskem viz při dějinách anglických. R.

1765 zemřel císař **František I.**, načež
 1765—1790 **Josef II.** císařem německým a spoluvladařem Marie Terezie. V Toskánsko uvázal se bratr jeho Leopold.

1772 **První rozdělení Polska:** Rakousko zabralo býv. království Haličské a Vladiměřské vyjma Krakov, Prusko Západní Prusy bez Gdanska a Toruně a pokrají řeky Noteče — ostatek viz při dějinách polských.

1775 **Rakousko zabralo Bukovinu** v náhradu za válečné přípravy ku prospěchu Turecka ve válce jeho s Ruskem (viz dějiny polské).

1778—1779 **Válka o dědictví bavorské.**

R. 1777 zemřel kurfiřt bavorský Maximilian Josef, poslední z bavorské větve rodu wittelsbašského. Nástupcem jeho bezdětný Karel Theodor, kurfiřt falcký. S tímto učinil ještě za živobytí Max. Josefa císaře Josefa II. smlouvu o postoupení souvislé části území bavorského na j. straně Dunaje při Hořejších Rakousích v náhradu za různé nároky na dědictví bavorské (některé části země Bavorské byly lénem koruny české, jiné byly léna říše Německé, pak činěny nároky váhy pochybné) a obsadil nyní tuto část země vojskem. Takového rozšíření panství rakouského nechtěl však dovoliti Fridrich II., a z návodu jeho zdvihl odpor proti smlouvě Karel, falckrabí z weibrückenský z mladší větve falcké rodu wittelsbašského, kterému po Karlu Theodorovi připadlo dědictví. K nim přidružil se Fridrich August Saský a zdvihl nároky na jistý podíl v dědictví jménem manželky své, sestry † Max. Josefa. Marie Terezie byla ochotna pro zachování pokoje upustiti od některých svých nároků, ale císař Josef II. protivil se tomu. Fridrich II. vyhlásil tudíž válku, postaviv se za ochránce práv falckrabí Karla.

1778 Král Fridrich II. vtrhl dvěma proudy do Čech, ale musil s nepořízenou opět odtáhnouti. V čele vojska rakouského (200.000) císař Josef II. a jemu po boku Laudon a Lascy.

1779 Menší boje na hranicích mezi Čechy, Moravou a Slezskem. Mezitím Marie Terezie vynasnažovala se sjednati mír, k němuž došlo za krátko prostřednictvím Francie a Ruska.

1779 **Mír v Těšíně:** 1. Rakousku dostala se

ROD HABSBURSKO-LOTRINSKÝ. D. (Sr. 289).

Marie Terezie 1740—1780.

m František I. Štěpán Lotrinský, vkv. toskánský a císař německý 1745—1765

Josef II. 1780—1790 císař od r. 1765	Leopold II. 1765—90 vkv. tosk. 1790—1792 císař.	Maria Amalie, m. Ferd. z Parmy	Marie Antonie † 1793 m. Ludvík XVI.	Ferdinand Karel † 1806 m. Beatrix d'Este, dětka Modenska
František II, jako císař rakouský I. 1792—1835	František II. 1792—1835	František I. Štěpán Lotrinský, vkv. toskánský	Josef † 1847	Jan † 1858 Rainer František IV. † 1853 1814—1846
Marie Ludvíka, m. Napoleon I. od r. 1815 vév. v Parmě † 1847	Ferdinand I. 1835—1848 † 1875 m. Marie Anna, dc. Vikt. Em. † 1884	Frant. Karel, † 1878 m. Žofie, dc. Max. Josefa Bavorsk.	Albrecht Karel vév. Těš. Marie Th.	Rainer Adéla m. Vikt. Edmund II. František V. 1840—1860 † 1875
František Josef * 1811 král římský, vév. zakápský † 1832	Maximilian 1830, 1840—1916 cís. v Mexiku † 1867	Maximilian 1830—1859 m. Žofie, dc. Max. Josefa Bavorsk.	Karel Ludvík † 1892 m. Helena Cernohorská	Amadeus vév. Aosty † 1850
Gisela * 1856 m Leop. Bavor. † 1882	Rudolf * 1858 † 1889 m. Stěpanka Bel- gická Salv. Toskánský	Marie Valerie * 1868 m. arcivév. Fr. Salv. Toskánský	Humbert I. † 1900 m. Margaretha, dc. v. Janov. Viktor Emanuel III. m. Helena Cernohorská	František V. 1840—1860 † 1875
František Josef * 1830, 1840—1916 cís. v Mexiku † 1867	Maximilian 1830, 1840—1916 cís. v Mexiku † 1867	2. m. Marie, dc. Ferd. v. Sicil.	Ludvík Viktor † 1919	Marketa m. Albert, v. Württ.
Gisela * 1856 m Leop. Bavor. † 1882	Rudolf * 1858 † 1889 m. Stěpanka Bel- gická Salv. Toskánský	Marie Valerie * 1868 m. arcivév. Fr. Salv. Toskánský	Ota * 1865 m. Marie Josefa, dc. Jit., kněžna z Hohenberku král. prince sas.	Marketa m. Albert, v. Württ.
Alžběta * 1833 m. Ota p. z Windischg.	Alžběta * 1833 m. Ota p. z Windischg.	Robert Karel * 1915	Robert Karel * 1915	Robert Karel * 1915

čtvrtí innská, která přidělena k Hor. Rakousům, začez 2. Rakousko svolilo k příštímú spojení markr. Ansbáškého a Baireuthského s korunou Pruskou. 3. Sasko obdrželo tak zv. léna schönburská při ř. Modle, příslušná ke koruně české.

Vnitřní poměry Rakouska za panování Marie Terezie.

Po válce třicetileté žalostný stav hmotného i duševního blahobytu v zemích rakouských. Ferdinand III. vynasnažoval se horlivě zacelit rány moudrou činností zákonodárnou. Za Leopolda I. nemohlo býti v tom směru pokračováno pro ustavičné války (princ Eugen poukazuje na nutnost oprav). Císař Josef I., muž osvícený a povahy pevné, jemuž princ Eugen byl důvěrným přítelem, ujal se činnosti opravné rázně, zřídil komise pro jednotlivá odvětví správy veřejné. Za Karla VI., jenž neměl tak bystrého ducha a takové rázosti, činnost komisí opravných utuchla. Marie Terezie jala se pokračovati ve směru císaře Josefa I. Při provádění svých oprav spatřovala překážky v samosprávě jednotlivých zemí, která tehdež byla v rukou privilegovaných stavů zemských, i jala se ji, kde mohla, obmezovati nebo odstraňovati (hl. rádcem hr. Haugvic a po jeho smrti hr. Václ. Kounic):

1. Změny a opravy ve zřízení státním: R. 1749 záležitosti soudní vyňaty z oboru působnosti české a rakouské kanceláře dvorské (sr. 298) a zřízen nejvyšší soud ve Vídni, společný pro země české a německo-rakouské. Stejně doby spojeny obě kanceláře v jeden úřad pod názvem *directorium in publicis et cameralibus*, později zv. *dvorská kancelář česko-rakouská* (= snaha Marie T. o sloučení zemí českých a německo-rakouských v jeden celek) bez ohledu na státoprávní postavení koruny české. Podobně při správě jednotlivých zemí odděleno soudnictví (soudy zemské) od ostatních věcí, pro které zřízen zvl. úřad zv. *repraesentace s komorou*, v jehož čele hejtmani zemští (v Čechách nejv. purkrabí pražský). Později odděleny věci finanční od správy politické, a úřad *repraesentace s komorou* v každé zemi rozdělen na dva úřady: a) *Gubernium zemské* pro věci politické se zemskými hejtmany v čele (brání ze stavů, v Čechách slul nejv. purkrabí); jim byli podřízeni placení hejtmanové krajští (pro každý kraj jeden, v Čechách bylo 16 krajů), jejichž obor činnosti rozšířen dohledem nad vrchnostmi, pokud se týče chránění lidu poddaného proti libovůli. b) Úřad komorní splýnul s *deputací* (viz dole). *Gubernium* podřízeno spojené dvorské kanceláři česko-rakouské a úřady komorní komoře dvorské ve Vídni (str. 290). Roku 1753 řízení záležitostí zahraničních svěřeno výhradně nejvyššímu státnímu a dvornímu kancléři (kn. Ant. Václav Kounic).

2. Opravy ve vojenství umožněny (1748), tím že povoleno značné zvýšení kontribuce na deset let (*decennální recess*) od stavů českých a německo-rakouských. Vybírání kontribucí odňato stavům a zřízeny pro ně placené úřady „*deputace*“, které spravovaly i důchody komorní. Místo

najímání vojska zaveden pravidelný odvod. Vojenské ústavy ve Vídni, v Novém Městě za Vídni a v Trnavě. Hradec Králové opevněn a nové pevnosti, Terezin a Josefov založeny (Václav kníže z Liechtenšteina, Daun, Lascy). 3. **Opravy v soudnictví** (sr. shora). Roku 1768 vydán hrdelní zákon a r. 1776 **zrušeno právo úřpné**. Soudnictví ve věcech hrdelních odňato soudům městským i všem vrchnostem a zřízeny zvl. hrdeiní čili kriminální soudy. 4. **Obchod a průmysl** zvelebován stavěním silnic, zaváděním ochranných cel atd. 5. **Postavení lidu seelského** zlepšeno mimo jiné vydáním 1775 robotního patentu pro Čechy a Moravu, kterým snížena robota bezmála o polovici. 6. **Opravy ve školství** prováděny novými studijními řády pro university a gymnasia (1747, 1751, 1776. Van Swieten, tělesný lékař císařovny). Po zrušení řádu jezuitského zřízen ze zabaveného jmění řádu tak zv. studijní fond k vydržování ústavů vyučovacích. R. 1777 povýšeno biskupství olomoucké na arcibiskupství a podřízeno mu nově zřízené biskupství brněnské. R. 1774 nařízeno zákonem zřizovati školy při všech kostelích farních a v menších místech dle jedno stejného rozdělení na tři stupně (školy normalní, hlavní a trivialní). Rozvoj školního vzdělání byl však jednostranný, neboť hleděno jen k národnosti německé a čím dále tím více druhé národnosti odstrkované do pozadí (hlavně působením Josefa II., jenž k tomu směřoval, aby všickni národové rakouští slili se v jednu národnost — německou). **V zemích uherských** odmítla šlechta značnější zvýšení daně, jakož i zavádění různých oprav (zákon urbarní o snížení robot). Rozmrzelá císařovna (r. 1764 nesvolala již sněmu uherského.

1780—1790 Císař Josef II.

panovníkem v dědičných zemích rakouských (viz rodokmen na str. 353).

Byl vychovancem nového směru nauk filosofických a státnických, které směřovaly k povznesení obecného blahobytu bez ohledu na tehdejší poměry a na běh historického vývoje jednoho každého národa. Proto nedal se korunovati ani v Čechách ani v Uhrách. 1. **Změny u věcech náboženských:** Roku 1781 *placetum regium*, t. j. zákon o vyhlášení papežských bul, pokud nebyly vládou schváleny. Téhož roku vydal **edikt toleranční**, jímž povolena obmezená svoboda pro církev Lutherovu, Kalvínovu a pravoslavnou, a zákaz klášterům, aby nepřijímaly rozkazův od představených z cizích zemí. **Zrušování klášterů**, bylo jich v zemích českých a rakouských 882, z nich zrušil asi polovinu, zejména rozjímavé. Ze jmenů zrušených klášterů zřízen fond náboženský, spravovaný státem (mnoho far nových zřízeno a několik biskupství, tak zejména biskupství budějovické r. 1784). Roku 1782 byl papež Pius VI. návštěvou ve Vídni, aby císaře od novot odvrátil. V témž roce zrušena exemce různých klášterů z moci biskupské, a r. 1783 vydán zákon o věcech

manželských, které vyňaty z pravomoci biskupské. Nařízení o řádu služeb božích. Biskupské semináře zrušeny a na místě jich zřízeny generalní semináře jako ústavy státní — církev měla být uvedena v područí státní. Papež hrozil klatbou, až dočleno dohodnutí ústní (1783 Josef II. v Římě), dle něhož papež mlčky novoty zavedené snesl, kdežto císař zanechal dalších svých záměrů k obmezení moci církevní. 2. **Změny ve zřízení státním**, které mělo být jednotné pro všechny země Josefový a soustředěno v rukou panovníka a jeho úředníků. Pro země české a německo-rakouské vydány nové řády soudní (právo soukromé, nový řád soudní ve věcech hrdelních, první díl zákona občanského, zákon trestní o zločinech). Stavovským nejv. úředníkům zemským odňata moc soudní a přenesena na nové tak zv. soudy zemské pro stavy privilegované, ale toliko pokud se týkalo práva soukromého, které byly osazeny zkoušenými úředníky císařskými; v záležitostech trestních byly osoby stavovské postaveny na roveň s jinými před soudy kriminální. Soudy zemské a kriminální podřízeny novým soudům appellačním (v každé větší zemi jeden) a tyto opět nejv. soudy ve Vídni. Působnost úřadů krajských zvýšena (moc výkonná a dohled na zachovávání zákonů, vyjma věci soudní a finanční.) Nad lidem poddaným zůstavena moc soudní a veřejná vrchnostem, ale bylo jim užívati úředníků (justiciarů), zkoušených u cis. úřadů. Samospráva měst královských zrušena zavedením cis. úřadů (magistratů) pro věci soudní, správní i správu jmění obecního (ve městech poddaných zkoušený radní, dosazovaný od vlády). **R. 1781** vydán **zákon o zrušení osobního poddanství**, jediný to zákon, jenž předložen ke schválení sněmům zemí českých a německo-rakouských. R. 1783 zrušeny výbory zemské a agendy jejich přeneseny na gubernia — stavům nezbývalo než každoroční povolování berně, která však od doby Marie Terezie byla ustálena. Ale i toto právo mnil císař odstraniti zavedením stálé daně z půdy a domů na základě katastrálního vyměření pozemkův, při čemž i **roboty** lidu poddaného měly přestati; 18. ún. 1789 vydán patent berní a urbární: státu mělo připadnouti 12½ ze sta odhadnutého hrubého výnosu půdy, vedle toho měl lid poddaný odváděti 17½ ze sta vrchnosti jakožto výplatu z roboty, 70 ze sta zůstalo lidu poddanému. Když přípravné práce katastrální blížily se ke konci, oznámil císař Josef stavům českým a německo-rakouským, že je každoročně svolávati nemíní, a tak mělo být zřízení stavovské úplně odstraněno. **Ve školství** utvrzeno panství jazyka německého, který i ve správě veřejné nabyt vrchu (sr. 355). **Obchod, průmysl a polní hospodářství** zvelebovány, **ústavy dobročinné** zakládány (sirotčince, chudobince, ústavy pro hluchoněmé, blázince, nemocnice atd.). Nové zákony a nařízení, vydávané pro země české a německo-rakouské, zaváděny též v král. Halič-

ském, Bukovině, Sedmíhradsku a v **Uhrách**. Zde: edikt toleranční, nový řád studijní pro university a gymnasia s vyuč. jazykem německým, sčítání lidu, zákon o zrušení osobního poddanství, **rozdělení Uher na 10 krajův**, v nichž zřízeny krajské úřady bez ohledu na starodávne zřízení stolic a rozsáhlou samosprávu jejich, při čemž **království Chorvatské** připojeno k Uhrám jako jeden z těchto krajův. Místo stolic soudů zřízeny soudy krajské; zavedeny nové řady soudní a úřadování jazykem německým. Z toho nepokoje v Uhrách.

Mezitím hleděl cis. Josef zprostiti se obtížných výmink, pod kterými byla **Belgie** k Rakousku připojena (sr. 343): dal pevnosti pohraniční zrušiti, vyhlásil svobodnou plavbu na Seldě a zdvihl rozepře o hranice. Holanďanů, tehdáž s Angličany znepřátelených, ujali se Francie a Fridrich Pruský. Prostřednictvím jejich přišlo k vyjednávání, mezi kterým

1785 **císař Josef II. jednal o zaměnění Bavor za Belgii** s kurf. bavorským Karlem Theodorem. Tomu opřel se král pruský Fridrich II., povzbudil Karla Zweibrückenského jako budoucího dědice Bavor k odporu a učinil

1785 **spolek knížat německých** (Fürstenbund), v němž byl král anglický jako kurf. hannoverský, kurf. saský a jiných 11 knížat. Tím přinucen cis. Josef smlouvu s Karlem Theodorem odvolati a zároveň i s Holandskem se narovnal mírem ve Fontainebleau.

Po zmařeném vyměnění Bavor za Belgii jal se cis. Josef II. zaváděti i v Belgii nové řady a zákony (novoty náboženské, řady soudní, soustavu berniční, rozdělení země na devět krajův a tím i zrušení samosprávy zemské). Bouře stavů belgických.

1788—1791 **Válka s Turky**.

1788 Císař Josef vystoupil jako spojenec Ruska, jemuž Turci válku vyhlásili (1782 smlouva s Ruskem, viz tamže), a postavil se v čelo vojska. Velký vezír Jusuf paša přešel přes Dunaj u Ršavy a zaměřil k Banátu. Císař Josef z postavení svého u Zemunu vytáhl mu vstříc až ku Karanšebeši nad hor. Temešem, odkud však bylo mu dáti se ve zmatku na zpáteční pochod k Lugoši jv. od Temešváru. Po odtažení vezírově do Bělehradu odešel císař Josef do Vídně, zachvácen byv nemocí. Za války s Turky nepokoje v Uhrách a bouře v Belgii.

1789 Laudon, vrchní velitel vojska, dobyl Bělehradu a opanoval největší část Srbska a Malou Valachii. Vítězné pokroky vojska cis. vzbudily žárlivost Pruska. V Prusku po Fridricha II. synovec jeho Fridrich Vilém II. 1786—1797, pak syn tohoto Fridrich Vilém III. 1797 až 1840). Prusko 1. jalo se podceňovati nespokojenou šlechtu uherskou, 2. podporovalo povstalce belgické (v čele jich van der Noot a van

der Moersch, kteří 1789 zmocnili se téměř celé země), 3. vešlo ve spolek s Turky a jalo se ve Slezsku činiti přípravy k válce. Tím přinucen císař Josef odvolati velkou část vojska ke hranicím slezským, zrušiti novoty zavedené v Uhrách (až na toleranční patent a zrušení osobního poddanství) a dáti se ve vyjednávání se stavy belgickými.

1790—1792 **Leopold II.** císařem německým a panovníkem v dědičných zemích rakouských. V Toskánsku dle **řádu sekundogenitury** druhorozený syn jeho Ferdinand Josef (sr. 353). Bouře v Uhrách a Belgii utišena obnovením starodávného zřízení zemského, a v ostatních zemích stížnostem stavů dopráno sluchu zrušením některých novot Josefových: soustava berniční nevešla v život, výbory stavovské obnoveny, stavům vráceno právo povolovati berně, generální semináře a některé jiné novoty ve věcech církevních zrušeny. Císař korunován v Čechách a Uhrách na krále. R. 1791 zřízena na universitě pražské stolice jazyka a literatury české a téhož roku uspořádána v Praze hospodářská a průmyslová výstava, první toho druhu na pevnině evropské. S Pruskem stalo se roku 1790 narovnání v Reichenbachu jz. od Vratislavě, načež

1791 **mír s Turky ve Svištově**, kterým získalo Rakousko **Starou Ršavu** na l. břehu Dunaje a malé tříšlo země při řece Uně.

Téhož r. úmluvy na sjezdu v Pilnici jv. od Drážďan mezi císařem, Pruskem a Saskem, aby uhájena byla moc královská ve Francouzích ve slušných mezích.

1792—1835 **František II.** císařem německým a panovníkem v dědičných zemích rakouských (sr. str. 353).

3. Skandinavie.

1. švédsko.

(Sr. 323.)

1654—1751 **Panovníci z rodu falcko-zweibrückenského.**

1654—1660 **Karel X.**
Proti němu vystoupil s nároky na trůn švédský král polský Jan Kazimír (sr. 324). Z toho

1655—1660 **válka polsko-švédská.**
Karel X. vytáhl do Polska, kde pomocí některých z nevlastenecké šlechty zmocnil se Varšavy a Krakova. Stejně doby dobyli Rusové Vilna a Kozáci oblehli Lvov. **Jan Kazimír** utekl se do Slezska, odkud s přispěním císa. Ferdinanda III. vtrhl opět do Polska a dobyl Varšavy. Zároveň jiné vojsko královské (Jiří Lubomirský)

oblehlo Krakov. Mezitím vešel Karel X. ve spolek s kurfi. braniborským a porazil Jana Kazimíra
1656 **v třídení bitvě u Varšavy.**

Císař Ferdinand přistoupil na stranu polskou a získal i cara Alexěje Michajloviče a krále dánského Fridricha III. Karel X. zjednal si za spojení Jiřího II. Rákóczyho, kn. sedmihradského, po jehož přemožení (sr. 338) přestoupil i kurfi. braniborský na stranu polskou **smlouvou velavskou** ve Vých. Prusích při vtoku Ally do Pregoly **1657**, kterou zřeklo se Polsko suverenity nad Pruskem. Zatím opanoval král švédský Holštýnsko, Šlesvík i Jutsko a **přešel přes zamrzlý Belt** na Seeland, kde ustrašený Fridrich III. učinil s ním nakvap r. **1658 mír v Roeskildě** z. od Kodaně: Dánsko postoupilo Švédsku jižního cípu Švédska (Skonen), Trondhjemu v Norsku a ostrova Bornholmu. — V Polsku pozbavení Švédové skoro všech svých výbojův. Nová válka s Dánskem (1658). Karel X. oblehl Kodaně, která hrdinně hájena, až vyproštěna loďstvem holandským. Švédské Pomořany opanovány od spojencův, kteří porazili Švédy též u Nyborka na v. pobřeží ostrova

Fyenu. Karel X. vyjednáváje o mír zemřel. Nástupcem syn jeho
1660—1697 **Karel XI.**

1660 **Mír v Olivě**, býv. klášteře sz. od Gdanska, mezi Švédskem a Polskem:

Jan Kazimír odřekl se nárokův na trůn švédský a polské části Livonska (sr. 330). Suverenity Pruska potvrzena. V míru kodaňském s Dány podrželo Švédsko krajinu Skonen a vrátilo Trondhjem a Bornholm. S Ruskem ujednán mír v Kardisu (1661) v Livonsku na zákl. míru štolbovského.

Karel XI. utužil moc královskou a povznesl Švédsko spořivostí a moudrou správou na vrchol slávy a moci. (O účastenství Švédska ve válkách Ludvíka XIV. viz str. 332, a 333).

1697—1718 **Karel XII.** (15letý).

Rusko, Polsko a Dánsko hleděly použití nezletilosti královny a vešly prostřednictvím livonského šlechtice Patkula, s vládou švédskou nespokojeného, ve spolek proti Švédsku: **Car Petr Veliký** chtěl dostati se opět k moři Baltskému (sr. 330), **August II.**, král polský a kurfi. saský, usiloval nabýti Livonska, a **Fridrich IV.** Dánský želel ztraceného území v míru kodaňském a pomýšlel zároveň dobýti Šlesvíka, jež držel vév. Fridrich Holštýn-Gottorpský, s Karlem XII. sešvagřený a vroucně spřátelený.

1700—1721 **Válka nordická.**

R. 1700 vtrhli Rusové do Estonska a oblehli Narvu, Dánové vpadli do Šlesvíka a August II. Polský vytáhl s vojskem saským, ani Poláci účastníti se války odešli, do Livon. Než mladistvý Karel XII. překvapil protivníky své skvělým nadáním vůdcovským i štěstím válečným.

Přeplavil se rychle na Seeland, oblehl Kodaň a donutil krále dánského učiniti

1700 **mír v Travendale** z. od Lubeku:

(srp.) Frídrieh IV. odřekl se spolku s nepřáteli Švédska a svolil k neodvislosti Holštýna. Z Dánska spěchal Karel XII. do Livon, kde zahnal vojsko saské od Rigy, načež spěchal k Narvě.

1700 **Bitva u Narvy** v Estonsku: **Karel XII. porazil Rusy na hlavu** (Švédův 8000, Rusův 40.000). Veden

jsa slepou vášní proti Augustu II., netěžil Karel XII. z vítězství toho, nýbrž obrátil se do Livon, jichž dobyl (1701 porazil vojsko saské u Rigy) a pak vtrhl do Polska, kde odděluje opatrně záležitosti Augustovy od Polsky samé získal pro sebe velkou část šlechty polské (v jejím čele primas Radziejowski). Varšava opanována, a po vítězství nad Augustem II. u Klišova sv. od Krakova r. 1702 dobyl i Krakov. R. 1703 poražen August II. u Pultuska s. od Varšavy nad Narvem, načež prohlášen za zbavena trůnu (1704) a

1704—1709 **Stanislav Leszczyński**, vévoda poznaňský, **dosazen za krále polského.**

Mezitím postupovali Rusové vítězně proti Švédům: 1701 poražení Švédové krvavě v Livonsku u Erastferu a 1702 u Hummelhofu. Roku 1703 opanována Ingridie a položen základ k **Petrohradu**. R. 1704 dobyty Derpt, Narva a celé Livony a Estony až k moři. R. 1705 vysláno vojsko ruské na pomoc králi Augustovi, které dobylo Kuronska, Vilna a postoupilo až ke Grodnu, ale posléz od Lewenhaupta poraženo a z Kuronska i Litevska vytlačeno. V Polsku utvořila se konfederace sandomiřská k hájení zájmův Augustových. Tento zmocnil se Varšavy. Ale ruské vojsko na pomoc mu poslané zahnáno od Karla XII. za Dněpr (1706), a v touž dobu poraženo i vojsko saské pod marš. Schulenbergem od švédského gen. Renskölda u Vschovy sv. od Hlohova (Fraustadt). Poté vtrhl Karel XII. Slezskem bez svolení císařova do Sas, jež opanoval, a přinutil Augusta II. vejíti v

1706 **mír v Altranstädtu** jz. od Lipska:

August II. odřekl se koruny polské ve prospěch Stanislava Leszczyňského a spolku s Rusy. Patkul vydán Švédům, od nichž utracen.

V Sasku zdržel se Karel XII. až do podzimu 1707. (O vyjednávání Francouzův se Švédy sr. 342). Mezitím v Rusku vzbouření Kozákův donsých. Koncem r. 1707 dal se Karel XII. na pochod proti Rusům, dobyl Grodna a Vilna, přešel Berezínu a zaměřil ke Smolensku. Zde však nedočkal gen. Lewenhaupta, jenž byl na pochodu s posilami a zásobami, nýbrž dal se místo **na Moskvu** do Ukrajiny, kam vylákal jej ataman Kozákův ukrajinských **Mazepa**, chtějící pomocí švédskou vyprostiti se z nadvlády ruské (1708). Na Ukrajině však prohlásili se Kozáci a lid maloruský proti

Švédům, mezitím co Lewenhaupt, poražen byv od Rusů na Soži, přítoku hor. Dněpru z l. břehu, spojil se s Karlem XII. se zbytky svého vojska. Hrozné útrapy vojska švédského: krutá zima, hlad a neustálé boje s nepřáteli. Na jaře 1709 oblehl Karel XII. Poltavu, kde byly velké zásoby. Tam přitáhl i car Petr se 60.000 m.

1709 **Bitva u Poltavy** nad Vorskloju jv. od Kijeva:

8. čc. **Karel XII.** poražen byv na hlavu od cara **Petra** (10.000 padlo, 8000 na bojišti zajato a 16.000 kapitulovalo na ústupu), zachránil se s Mazepou, Poňatovským a hrstkou jezdcův útekem do tureckých Bender nad Dněstrem v Bessarabii. **Bitvou u Poltavy zlomeno velmocenské postavení říše Švédské a přešlo na novou velmoc nordickou, Rusko.**

1709—1714 Karel XII. mešká v Turecku, jež hledí přiměti k válce proti Rusku.

1711 Sultan Ahmet III. vypověděl válku Rusku, s nímž vešli v tajný spolek hospodar multanský a valašský. V Recku, Bulharsku, Srbsku a na Černé Hoře vítání carství hlasatelé s jásotem. Na počátku války zklamán však car Petr v naději v pomoc z Multanska a z Valaška, a z Jihoslovanů jediní Černohorci chopili se zbraně. **Car Petr** obklíčen byv v ležení na Prutu přesilou tureckou vyprostil se nakvap

1711 **mírem pruským,**

kterým vzdal se Azova a tří pevností při Azovském moři ve prospěch Turkův. (Potomní carevna Kateřina, v ležení přítomná, získala prý velkého vezíra skvostným darem.) Karel XII. i nyní nepřestával naléhati na Turky, aby válku obnovili. Působením diplomacie ruské jest však od Turkův v Bendorách zajat a odveden do Dimotiky v Thrakii j. od Adrianopole (1712), odkud posléz v přestrojení uprchl a v listopadu 1714 dostal se do Stralsundu.

Mezitím August II. Saský zmocnil se opět trůnu polského, Rusové dokončili opanování Estonska, Livon, Ingridie a Karelie i vytlačili Švédy z celého Finska, a Dánové podnikli útok na jižní Švédsko (Skonen), odkud sice vytlačeni, ale pak zmocnili se Šlesvíka, vév. Bremského a Verdenského a vtrhli spojení s vojskem ruským do švédského Pomoří. K nepřátelům Švédska přidalo se i Prusko a pak též Anglie (Hannoversko) — bez ohledu na smlouvu v Haagu, r. 1710 prostřednictvím velmocí námořních učiněnou o zachování neutrality říše Německé (tedy i krajin švédsko-německých). R. 1715 padl Stralsund a 1716 i Vismar. **Baron Görtz**, přední ministr a důvěrník Karla XII. (přišel z Holštýna, u šlechty švédské nenáviděn), jedná o mír s Ruskem, které mělo podržeti Livony, Estony, Ingridie a Karelie, ale za to mělo poskytnouti Švédsku pomoci k nabytí dřívějších držav v Německu a k tomu i dánského Norska. Dříve však nežli mír tento potvrzen,

1718 **Karel XII. padl** při obléhání Fridrichshaldy v Norsku j. od Osla (pravděpodobně úkladně) a na trůn švédský s pomínutím knížat holštýn-gottorpských (sr. 324) a **po předchozím obmezení moci královské** dosazena sestra zemřelého krále

1718—1720 **Ulrika Eleonora**, která však za krátko přenesla vládu na svého manžela Fridricha.

1720—1751 **Fridrich** Hessen-Kasselský.

Vláda úplně v rukou šlechty, která ji vykonává stálým výborem stavovským (šlechtickou oligarchií). První obětí její baron Görtz, jenž nespravedlivě odsouzen a ukrutně popraven. Aby se oligarchové jistěji udrželi při moci, jali se jednati o mír v Stockholmu a Frederickborgu na Seelandu s. od Kodaně, při čemž hleděli více zisku svého než prospěchu a cti vlasti: 1. **Hannoversko** nabylo věv. Bremského a Verdenského za náhradu jednoho millionu tolarů (1719). 2. **V Polsku** uznán králem August II. (1720). 3. **Prusku** dostalo se Stětina, Předních Pomořan po ř. Pěnu a ostrova Uznojma a Volyně za náhradu dvou mill. tolarů (1720). 4. **Dánsko** podrželo Slesvík, odňatý věv. holštýn-gottorpskému, a vydalo Švédům ostatní výboje, začež vzdalo se Švédsko osvobození od cla sundského (1721). 5.

1721 **Mír v Nystaedtu**

při zál. Botnickém mezi Švédskem a Ruskem:

Rusko vrátilo Švédům Finsko, podrželo však Ingrii, Estonsko, Livony a Karelii (za 2 mill. tolarů).

Bidné hospodaření oligarchie šlechtické: jedna část dala se zakoupiti od Ruska (**strana čepic**) a druhá od Francie (**strana kloboukův**). Za války o dědictví rakouské Francie chtějí míti Rusko zaměstnané, způsobila ve Švédsku válku proti Rusku, ale šlechta ponechala si subsidie francouzské pro sebe.

1741—1743 **Válka s Ruskem**

vedena tedy nešťastně a skončila se hanebným

1743 **mírem v Abu** na rozhraní zál. Botnického a Finského:

1. Rusové podrželi jihovýchodní část Finska až k ř. Kymeni, ústící se do zál. Finského. 2. Švédové přijali za nástupce trůnu Adolfa Fridricha, vévodu holštýn-gottorpského, příbuzného s rodinou carskou (sr. 324).

1751—1818 **Panovníci z rodu holštýn-gottorpského.**

1751—1771 **Adolf Fridrich.**

Královská moc poklesla ještě hlouběji. Švédsko podobalo se aristokratické republice. Neslavné účastenství ve válce sedmileté po boku Francie.

1771—1792 **Gustav III.**

Vláda šlechty vyvrácena a moc královská v plné síle obnovena (1772). Reformy, čelící k povznesení obecného blahobytu. Lásky národu pozbyl však král napodobením

mravův francouzských, špatným hospodařením (stavby divadel, zavádění turnajů a p.) a **válkou s Ruskem** (1788—1790), která sice vedena čestně, ale skončena bezúspěšně a uvrhla zemi do velké tísně finanční. Záměr králův, zakročiti ve Francii proti hnutí revolučnímu, zmařen spiknutím šlechtickým:

1792 **Gustav III.** zavražděn úkladně na maškarním plese od gardového důstojníka Jakuba Ankarströma.

2. Dánsko. (Sr. 325.)

Po skončení nešťastné války se Švédskem (mírem v Roeskildě 1658. Sr. 359) podařilo se králi Fridrichu III. přispěním měšťanstva a duchovenstva zlomit moc šlechty: koruna královská prohlášena za dědičnou v mužském i ženském potomstvu a králi dostalo se moci neobmezené (**lex regia 1665**). R. 1667 přešlo hr. Oldenburské a Delmenhorst dědictvím na krále dánské (sr. 244). Po skončení války nordické (sr. 362) těšilo se Dánsko dlouholetému pokoji a blahobytu (Fridrich IV., Kristian VI., Fridrich V., Kristian VII.). Za **Fridricha V.** (1746—1766, nastal v Dánsku zlatý věk umění a věd (hrabě Bernstorff ministrem). Kristian VII. (1766—1808) slabý panovník. Od r. 1770—1772 v čele vlády **Struensee** (rodem z Halle, osobní lékař králův, milostník královny Karoliny Matildy, říšský hrabě, všemohoucí ministr), jenž jal se bezohledně zaváděti novoty ve správě státní (moc královská zvýšena, rovnost občanská, úspory, reformy v soudnictví). Užíváním jazyka německého v ediktech a zaváděním jeho ve správě státní a v soudnictví uražena národní hrdost Dánův. Novotami náboženskými popuzeno též duchovenstvo. Konečně nástrahami panovačné macechy královny Juliany zosnováno spiknutí, kterému Struensee padl za obět (obžalován z velezrady a z různých jiných zločinů i popraven). Nepohodlné novoty odstraněny od kr. Juliany, která udržela se při vesle vládním až do r. 1784, kdy ve jménu otce ujal se vlády princ Fridrich (ministr Bernstorff ml. zavádí blahodárné novoty způsobem mírným). — R. 1773 smlouva s Ruskem, dle níž zřekl se velkokníže Pavel vévodství Holštýnského (sr. 244) za Oldenbursko (a Delmenhorst). Toto za nedlouho na vévodství povýšeno a od vk. Pavla odevzdáno knížeti biskupu lubeckému Fridrichu Augustovi z ml. větve holštýnské (sr. 324).

4. Británie.

(Sr. 322.)

1649—1660 **Anglie republikou.**

Po popravení Karla I. měl nejvyšší moc nad státem národní parlament, to jest kusý parlament, doplněný novými volbami a povoláním vypuzených členův.

Dům lordův zrušen. Moc výkonná v rukou **státní rady** (42), jejímž členem **Cromwell**. Tento potlačil povstání irských katolíků, jimž většinou statky pobrány a dány anglickým puritanům, a Skoty, kteří Karla II. za krále vyhlásili, porazil u Dunbaru při pobř. v. od Edinburku (1650) a u Worcesteru nad dol. Severnem v Anglii (1651). Karel II. přinucen k útěku do Francie. Přívrženci královi docházeli podpory a ochrany též v Holandsku. Proto prohlášen působením Cromwellovým zákonem zv.

1651 **navigační akt**, dle něhož každý národ jenom své vlastní výrobky do přístavů velkobritských dovážeti směl, a anglické zboží jen na anglických lodích bylo dovoleno vyvážeti. Tím zasazena převoznímu obchodu holandskému citelná rána, kdežto anglické námořnictví a obchod stejnou měrou povzneseny. Ve válce s Holandskem (1652—1654) vítězili z počátku Holanďané (Tromp, de Ruyter), pak Angličané (1653 u **Nieuportu** na pobř. belgickém jz. od Ostende poražen Tromp a Ruyter od Blakea a o něco později Tromp od Monka). Zatím parlament, Cromwellovi nepohodlný, rozpuštěn a nově zvolený parlament (posměšně zvaný **Barbone-Parliament**) přenesl moc svoji na vojenskou radu, od níž jmenován doživotně

1653—1658 **Cromwell** lordem protektorem

s nejvyšší mocí správní a vojenskou; po jeho boku státní rada (12 osob) a parlament, jenž obmezen na 400 členů. Válka s Holanďany ukončena r. 1654: Holanďanům bylo uznáno navigační akt a vypověděti uprchlé k nim Stuartovce a jejich přívržence. S Francií ujednán spolek a ve válce se Španělskem (1655—1658) dobyta Jamaika a Dünkirchen (nyní ve Francii při m. Severním nedaleko hranic belgických). Doma jest panovačný Cromwell nenáviděn jak od republikánův tak i od royalistův. Pokus jeho nabýti koruny královské zmařen odporem vlastní jeho strany a vojska. Zemřel r. 1658 v ustavičném strachu před nástrahami nepřátel. Syn jeho

1658—1659 **Richard Cromwell** protektorem.

Pro neschopnost přinucen poděkovati se. Od strany vojenské (gen. Lambert) svolán starý kusý parlament, ale brzo rozpuštěn. Obavy před novou válkou občanskou usnadnily podniknutí gen. Monka, místodržitele ve Skotsku, jenž vtrhl do Anglie 1660 a způsobil svolání nového parlamentu, od něhož Stuartovci povolání opět k vládě.

1660—1688 **Restaurace Stuartovcův.**

1660—1685 **Karel II.**

Před vjezdem do Londýna zaručil amnestii a svobodu vyznání, ale obě zrušil věrolomně: Cromwellovci pokutováni popravami, a církev episkopální zaváděna i ve Skotsku a Irsku. (Kruté pronásledování puritanských duchovních.) Lord Clarendon ministrem královým; později

(1667) upadl v nemilost a musil odejít do vyhnanství. Roku 1665 postižen Londýn ranou morovou a 1666 požárem, který strávil dvě třetiny města. Mezitím válka s Holandskem (1664—1677), v níž získána sice kolonie New-York, ale válečné loďstvo na Temži od Ruytera spáleno a v **míru** dovoleno Holanďanům dovážeti zboží německé do Anglie (sr. 364). Brzo potom přinucen král nátlakem veřejného mínění ke spolku s Holanďany a Švédy proti Francii (triple alliance, sr. 332).

1670 **Tajný spolek Karla II. s Francií. — Anglie v područí Ludvíka XIV.**

Despotický, bezcharakterní, zhýřilý a mornotratný Karel II. nesl nelibě závislost na parlamentu a hleděl vymaniti se z ní tajným spolkem s Ludvíkem XIV., kterým se zavázal, 1. že přestoupí ke katolictví, 2. že spojí zbraně své s Ludvíkovými na zničení moci holandské a 3. že bude podporovati práva rodu bourbonského k říši Španělské. Za to slíbil mu Ludvík XIV. velkou zálohu peněžitou a po případě i vojenskou pomoc k provádění moci neobmezené v Anglii. Nástrojem královým ministerstvo řečené **Cabal**, tak pojmenované dle začátečních písmen pěti ministrův. Bratr králův, vévoda Yorský (později Jakub II.), přestoupil ke katolictví. Válka s Holandskem ve spolku s Francií (sr. 332). Bez svolení parlamentu prohlášena indulgence, kterou zákony trestní proti katolictví odstraněny. Nepříznivým obratem ve válce s Holandskem donucen král 1. zrušiti zákon o indulgenci a 2. potvrditi zákon o přísaze (**test-act** 1673), kterým ustanoveno, že nikdo k veřejným úřadům nesmí býti připuštěn, kdo by přísahou se nepřihlásil k víře anglické (vévoda Yorský musil složiti úřad vysokého admirála, poněvadž byl katolíkem), 3. propustiti „Cabal“ a 4. učiniti mír s Holandskem. Roku 1675 bylo Karlovi svoliti ke sňatku nejstarší dcery bratrovy Marie s Vilémem Oraňským (sr. 321). Nové spory s parlamentem. R. 1678 domnělé spiknutí katolíkův proti králi. R.

1679 vydán „**habeas corpus act**“, kterým zakázáno libovolné zatýkání.

V parlamentě dvě strany: **strana whigův** (liberalů), usilující jednak vyloučiti vévodu Yorského z nástupnictví, jež mělo přejíti na levobokého syna králova vévodu Monmouthského, jednak obnoviti republiku, a **strana toryův** (aristokratických konservativců). V domě obecných provedeno vyloučení vévody Yorského z nástupnictví, ale dům lordův je zavrhl (Halifax). Spiknutí proti králi a jeho bratru zámloukou k pronásledování whigův. Lord Russel, Sidney a j. popraveni. Po ř. Karlově, jenž na smrtelném loži přiznal se k učení katolickému, následoval bratr jeho

1685—1688 **Jakub II.**, ukrutný, mstivý a úskočný.

Pokus vév. Monmouthského a nabytí koruny ukrutně potlačen: vévoda a 330 jeho stoupencův popra-

veno, 800 deportováno. Řádění vrchního soudce Jeffreye, jenž povýšen pak za kancléře. Ve vojstě a v úřadech vzrůstá počet katolických představených. Nařízení o indulgenci (sr. 365) obnoveno, zákon o přísaze odstraněn. Král snaží se zřídití neobmezenou jedinouvládu a zavéstí katolictví. Nevole národa zvýšena spolkem Jakuba s Ludvíkem XIV., a na zprávu o narození katolického následníka trůnu, kterým zmařena naděje v nastoupení protestantských dědiců (protestantských dcer Jakubových, Marie a Anny, z prvního manželství), zosnováno spiknutí: Vilém Oraňský, místodržitel holandský, manžel dcery Jakubovy Marie a vnuk kr. Karla I. (sr. 321), povolán do země na ochranu protestantství a práv národa.

1688 Vilém Oraňský přistál k břehům anglickým, list. kde národ přidal se k němu, a tak **provedena revoluce téměř bez krve**. Jakub II. přinucen k úteku do Francie.

1689—1702 Vilém III. Oraňský (a Marie — 1694) dosazen na trůn anglický. Práva národu zajištěna zákonem bill of rights: staré zákony rušiti a nové vydávati, berně ukládati a vojsko v době míru vydržovati smí panovník jen v souhlase s parlamentem, jinak jsou poddaní prosti přísahy věrnosti (sr. 211). Povstání v Irsku ve prospěch Jakuba II., který tu přistál, potlačeno (1690 Jakub II. poražen nad ř. Boyne, která vtéká s. od Dublinu do m. Irského). R. 1701 vyhrazeno zákonem nástupnictví na trůně anglickém pouze protestantským nápadníkům. Ve věcech zahraničních Vilém původcem zásady **o rovnováze evropské**, dle níž Angličané účastní se třetí války výbojné a války o dědictví španělské proti Francii (sr. 333, 341). Po ř. bezdětného krále následuje

1702—1714 Anna, druhá dcera Jakuba II. Whigové u vesla vlády (John Churchill čili vévoda z Marlborough a jeho manželka).

1707 Provedena úplná **unie Skotska a Anglie** (s jedním parlamentem).

1713 Mír utrechtický (sr. 343). Po pádu whigův (sr. 343) marné snahy torýův získati trůn synu Jakuba II. Jakubu Eduardovi. Následoval

1714 Dům hannoverský (sr. 321).

1714—1727 Jiří I. Hannoverско v personální unii s Anglií. Ministerstvo torýův (Bolingbroke, Ormond, Oxford) obžalováno z vlastizrady pro ukvapený mír utrechtický a pro podporování Stuartovců. Whigové při vládě, Walpole ministrem. Pokus Jakuba Eduarda (viz shora) o návrat do Anglie zmařen v zárodcích (1716). Roku 1718 účastní se Anglie spolku čtyř mocností (sr. 344). Synem jeho

1727—1760 Jiří II.

Walpole ještě 15 let ministrem (— 1742). Anglie účastní se k udržení evropské rovnováhy války o dědictví rakouské po boku Marie Terezie (sr. 347). Mezi válkou stuartovský praetendent **Karel Eduard** (sr. 321) přistál ve Skotsku, ale

1746 u **Cullodena** v. od Invernessu poražen a přinucen k úteku do Francie. (Byla to podnes poslední bitva na půdě anglické).

1748 Mír v Cáchách (sr. 349).

1756—1763 Válka s Francií (= **válka sedmiletá**, sr. 349). vedena na suchu i na moři. Řízení státu vede **William Pitt** starší (1757—1761). R.

1759 generál **Wolfe** zvítězil u Quebecu v Kanadě, která opanována. Téhož r. zvítězili Angličané v námořních bitvách u Lagosu na j. pobř. Portugalska a u Quiberonu na j. pobř. Bretonska. Ve Východní Indii rozšířeno panství anglické nad celým Bengálskem (1757 Robert Clive porazil naboba bengálského u Plassey s. od Kalkuty.) Vnuk Jiřího II.

1760—1820 Jiří III.

byl nakloněn míru. Pitt st. odstoupil, když nedosáhl, aby vyhlášena byla válka Španělsku, které všlo s Francií (Neapolskem a Parmou) v rodinnou smlouvu na vzájemné zachování dosavadních držav. Nástupcem jeho Bute. Válka se **Španělskem**, jehož moc i obchod námořní od Angličanů téměř zničeny. Portugalsko po boku Anlie. Na základě praeliminaru míru ve Fontainebleau (1762) ujednán

1763 mír v Paříži mezi Anglií, Francií a Španělskem: 1. **Francie** odstoupila Anglii Kanadu, několik ostrovů Západooindických a osady na Senegal. 2. **Španělsko** postoupilo Anglii Floridu, za niž náhradou od Francie obdrželo Louisianu.

1775—1783 Americká válka za svobodu.

První osadu anglickou v Severní Americe založil 1585 Walter Raleigh (sr. 320). V 17. stol. krajiny severoamerické útočištěm pronásledovaných náboženských a politických stran (r. 1620 odjeli do Ameriky na loď „Mayflower“ angličtí puritáni — praotcové poutníci). V první polovici 18. stol. 13 osad anglických: 1. Massachusetts (hl. m. Boston). 2. Connecticut. 3. Rhode-Island. 4. New-Hampshire. 5. New-Jersey. 6. Maryland. 7. New-York. 8. Pennsylvania (s Filadelfií). 9. Delaware. 10. Virginie. 11. a 12. Severní a Jižní Carolina. 13. Georgie. V každé z osad **místodržitel** od vlády anglické dosazovaný. Správa osad celkem demokratická, vliv parlamentu anglického vztahoval se hl. na pořádání poměrů obchodních. Území anglické zvětšeno mírem utrechtickým (sr. 343) a pařížským (sr. shora).

Po míru pařížském (1763) usnesl se parlament anglický, aby i osady severoamerické přispívaly na umolení dluhu, vzniklého válkou, z níž hlavní měly prospěch. Zavedení různých cel a poplatku kolkového způsobilo bouři: osadníci nechtěli platit daně, která uložena bez jejich svolení (Benjamin Franklin jednatel Massachusettsu v Londýně). Poplatek kolkový sice odvolán (1766), ale právo parlamentu, ukládati osadám daně, výslovně vyřčeno a nová daň na čaj, sklo, papír a barvy zavedena (1767). Po příkladě Bostonu všeobecný odpor proti novým clům, jež parlament opět odvolává až na clo z čaje (1771). R.

1773 přepadeny v přístavě Bostonském od mladíků za divochy přestrojených tři lodí s nákladem čaje, který vmetán do moře. Vláda zavřela přístav Bostonský a obmezila svobodnou ústavu obce Massachusettské.

1774 **Kongres ve Filadelfii:** vyslanci 13 osad usnesli se přerušiti veškeré spojení se zemí mateřskou. Anglie vysílá vojsko do Bostonu. Lord Chattam (st. Pitt) a Burke vynasnažují se narovnat spor.

1775 V dubnu první srážka u Lexingtonu z. od Bostonu a v červnu první bitka u Bunkershillu, návrší nedaleko Bostonu. V této zvítězili sice Angličané, ale s tak velkými ztrátami, že brzo potom

1776 musili Boston vykliditi. V čele Američanů velkodušný státník a vojevůdce **Jiří Washington** (z Virginie rodem). Ve Francii a jinde v Evropě mocné hnutí ve prospěch Američanů (markýz **Lafayette**, **Kosciuszko**). Anglie najímá žoldnéřské vojsko v Němcích.

1776 Kongres ve Filadelfii prohlásil **neodvislost 13 obcí amerických** od Anglie. Angl. generál Howe zmocnil se New-Yorku, Washington zvítězil u Trentonu sv. od Filadelfie a

1777 u Princetownu s. od Trentonu. Na podzim poražen Washington od gen. Cornwallise na ř. Brandywine j. od Filadelfie, která dobytá, ale za nedlouho přinuceno vojsko anglické pod Bourgoynem ke **kapitulaci v Saratoze** nad h. tokem Hudsonu (7000. Americký generál Gates). R.

1778 **Francie vešla ve spolek** s obcemi americkými (**Benjamin Franklin** v Paříži) a r. 1779 též Španělsko. Toto poraženo 1780 v námořní bitvě u mysu sv. Vincence na jz. pobř. Portugalska (angl. admirál Rodney). Mezitím k podnětu Ruska učiněn **spolek branné neutrality** na uhájení svobodného obchodu neutrálních lodí, k němuž největší část států evropských přistoupila. Přistoupení Holandska ke spolku zabránila Anglie, vypověděvši mu válku. V Holandsku za Viléma V. (1751—1795) rozhárané poměry pro stálé spory mezi stranou aristokraticko-republikánskou a orašskou. Válka vedena nešťastně. Námořní

váha Holandska vzala za své a obchodní zájmy ve Východní a Západní Indii valně poškozeny. Po válce stihl hněv lidu dům orašský, jehož odstranění na ten čas zabráněno Pruskem (1787). Na moři válčí Angličané šťastně: Minorka jim sice odňata od spojeného loďstva francouzsko-španělského, ale **Gibraltar** slavně hájen (**Elliot**) a u **ostrova sv. Dominika** v Malých Antillách zvítězili nad spojenými Francouzi a Španěly rozhodně (1782 Rodney). Na pevnině zajal Washington a Lafayette u **Yorktownu** jv. od Richmondu lorda Cornwallise s celou armádou (1781).

1783 **Mír ve Versaillesu:** Anglie 1. uznala neodvislost „Spojených států severoamerických“, 2. odstoupila Francii ostrov Tabago a území na Senegalu, 3. ponechala Španělsku Minorku a Floridu v Americe.

Nová federativní ústava vešla v život roku 1789. Za prvního presidenta zvolen jednohlasně **Jiří Washington** (1789—1797, † 1799).

1780—1784 **Angličané válčí ve Východní Indii.**

Indie dobyl až po Ganges Mahmud Gasenský (999—1031) (sr. 189). Jeho potomci byli r. 1184 od jiných dynastií islamských zatlačeni. R. 1525 vtrhl do Indie mongolský sultan **Baber**, pravnuk Tamerlanův (sr. 272), dobyl Dehli nad Džamnou, pobočkou Gangu z pr. břehu, a založil tu říši „**velkých mogulů**“, která za mogula Akbara (1555—1605) a Aureng Zeba (1658—1707) dosáhla největšího rozkvětu, zaujímajíc celý poloostrov až na osady Evropanův. Perština byla řečí dvoru a perští umělci a učenci byli tu důležitými činiteli. R. 1730 říše velkých mogulů vzala za své odpadnutím jednotlivých nabobů (místodržců) a rozdělila se v několik neodvislých sultanátův, z čehož hleděli Francouzové a Angličané těžiti. Angličanům Robert Clive ve službách společnosti východo-indické (sr. 320) zjednal převahu nad vlivem francouzským. Za vojny americké sultan mysorský Hyder Ali, podporován jsa Francouzi, spojil se s nizamem Golkondským a knížaty Maharattskými, aby vyvrátil anglické panství. Statečný guvernér anglický Warren Hastings (1771—1785) zdolal nebezpečí: s Maharatty se vyrovnal a Tippu Saib (syn Hyder Aliho, jenž † 1782) přinucen k výhodnému míru v Mangalore na pobř. Malabarském (1784). Stížnostem v krutou vládu společnosti vyhověl ml. Pitt (1783—1801) zákonem (1784), kterým právo války a dohled nad direktory od společnosti volenými vládě vyhrazen.

Panství anglické a jeho obchod zvelebil znamenitě kapitán **James Cook** svými cestami výzkumnými v Australii a v moři Tichém. (Zabit 1779 na třetí své cestě od domorodcův na Havaii, jednom z ostrovů Sandwichských). R. 1788 založena trestnická osada Sydney na jv. pobř. Australie.

5. Poloostrov Pyrenejský.

a. Španělsko.

(Sr. 316.)

O dějinách španělských za Karla II. (1665—1700) viz str. 332—334, 340.

1701— Rod bourbonský.

1701—1746 **Filip V.**,

slabý, ženami ovládaný panovník (hraběnka Orsini). Po skončení války o dědictví španělské učiněn pokus nabytí bývalých zemí španělských v Itálii (Alžběta z Parmy, Alberoni. Sr. 344). R. 1724 vzdal se záměrný král vlády ve prospěch syna svého Ludvíka, ale přejal ji opět po brzké jeho smrti. Stát řídí holandský dobrodruh Ripperda dle přání pletichářské královny. Ve válce o nástupnictví polské získáno Neapolsko se Sicilií jakožto sekundogenitura (sr. 345).

1746—1759 **Ferdinand VI.**

Válkou o dědictví rakouské (sr. 349) dostalo se Španělsku kn. Parmského a Piaccenzského (tertiogenitura v Itálii). Záměrnost Filipova přešla i na Ferdinanda, po jehož následoval nevlastní bratr jeho

1759—1788 **Karel III.**

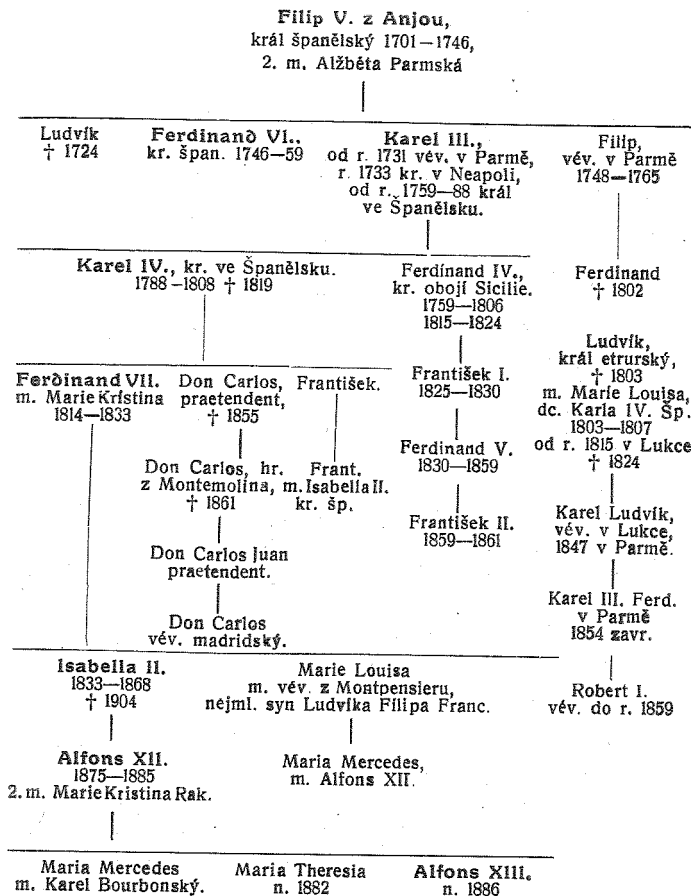
Byl vychovancem filosofův francouzských a jal se zaváděti opravy, čelící jednak k povznesení obecného blahobytu, jednak k podvrácení posavadní moci církve (ministr Aranda). R. 1767 odvezení násilně jezuité do státu Církevního a jmění jejich zabráno. Podobně stalo se jim v Neapoli, kde Tanucci za nezletilosti Ferdinanda IV. téměř neobmezeně vládl, a v Parmě. Španělsko účastní se války sedmileté (sr. 349) a americké války za svobodu (sr. 367).

b. Portugalsko.

(Sr. 317.)

Portugalsko nedovedlo se povznést z úpadku ani za domácích králů z rodu Braganza. Od r. 1656—1667 Alfons VI., slabý a nehodný panovník, přinucen vzdáti se trůnu, načež ujal se vlády nejprv jako regent, pak jako král ml. bratr jeho Petr II. (1683—1705). Smlouvou Methvenovou, kterou způsobil 1703 angl. vyslanec Methven, uveden veškerý obchod v područí anglické. Jan V. (1705—1750) úplně pod vlivem duchovenstva. Milliony věnovány na stavbu klášterův a chrámův. Za Josefa I. Emanuela (1750 až 1777) řídil stát markýz Pombal. Rozsáhlé opravy, směřující k zlepšení správy státní, školství, zemědělství, obchodu, průmyslu, soudnictví, vojenství a k povznesení moci královské.

BOURBONOVE VE ŠPANĚLSKU A V ITALII (Sr. 309).

1755 Zemětřesení v Lissaboně,

jehož zhoubné následky hleděl Pombal co nejúčinněji zmírniti. R. 1759 vyhnání jezuité ze země a statky jejich zabrány (vinění ze snah světských a obžalování pro domnělé spiknutí proti životu královu).

1778—1792 **Marie**, dc. Josefa Em. Staříčky Pombal, nenáviděný od šlechty a duchovenstva, sesazen a k smrti odsouzen († ve vyhnanství). Největší část oprav jeho zrušena. Opětný úpadek země.

6. Itálie.

(Sr. 311.)

1. **Benátky** lpěly úzkostlivě na starodávném zřízení aristokratickém, které tlumilo v lidu veškerou sílu a energii. Válka s Turky (od r. 1645) vedena sice slavně (admirálové Marcello, Mocenigo, Morosini), ale skončila se nicméně ztrátou Kandie (1669). R. 1684 připojili se Benátčané k cis. Leopoldovi ve válce proti Turkům a dobyli Moree (**Morosini** dožem), která jim sice mírem v Karlovicích ponechána, ale r. 1715 zase jim odňata (sr. 346).

2. **Janov** v stálém nebezpečství před mocnými sousedy (Savojskem, Francií a Rakouskem). Na Korsice (sr. 237) od r. 1730 povstání utlačovaného obyvatelstva, jež teprve po dlouhých bojích hl. přispěním Francouzův přemoženo (dobrodružný baron Neuhoř z Vestfalska na čas králem = **král Theodor**. Pak v čele povstání **Paoli Pasquale**. Karel Bonaparte, otec Napoleonův, tajemníkem národní vlády v Corti). R. 1768 Korsika Francií prodejem odstoupena.

3. **Milán a Mantua** dostaly se po válce o španělské dědictví domu habsburskému (sr. 342, 343).

4. **Savojsko**. Viktor Amadeus II. (1675—1730) nabyl ve válce o španělské dědictví titule královského se Sicilií, kterou však o něco později musil zaměnit za Sardinii (= **království Sardinské**). Za války o dědictví rakouské rozšířeno území království Sardinského na ujmu Milánska na pr. břehu Ticina a Pádu (sr. 346).

5. **Parma** s Piacenzou a Guastallou postoupena Rakousku mírem vídeňským r. 1738 (sr. 346) a pak v míru cášském 1748 odstoupena donu Filipovi jakožto tertio genitura španělských Bourbonů v Itálii. (Sr. 345).

6. **Modena** s Reggiem, Mirandolou a Massa-Carrarou zůstala v držení rodu **d'Este** (sr. 311).

7. **Toskána** poklesla špatnou vládou posledních Mediceův, jichž rod vymřel r. 1737, načež dostala se **vév. lotrinskému** Františku Štěpánovi (sr. 345), po jehož smrti stala se sekundogeniturou rakouskou (sr. 353).

8. **Stát Papežský**. Innocenc XI. (1676—1689) a Innocenc XII. (1691—1700) hájili statečně práv církve oproti přehmatům Ludvíka XIV. Kliment XIII. nedovedl

uchrániti jezuitů před pronásledováním v Portugalsku a ve Španělsku. Nástupce jeho Kliment XIV. (1769—1774) povolil nátlaku dvorů katolických a **zrušil řád jezuitský 1773** (obnoven Piem VII. r. 1814), jehož generál Ricci reformě řádu houževnatě odpíral (Sint utsunt, aut non sint).

9. **Království obojí Sicílie** (Neapolsko a Sicílie) stalo se od r. 1738 sekundogeniturou španělských Bourbonů; sr. 345.

7. Polsko.

(Sr. 328.)

1648—1668 **Jan II. Kazimír**, slabý a nespravedlivý panovník. V čele povstálých Kozákův ataman Bohdan Chmelnicki. Kozáci nejprve ve spojení s Tatary Krymskými, pak obrátili se o pomoc Rusku; právě když vypukla

1655—1660 válka polsko-švédská (sr. 358). Tato skončila se **mírem v Olivě**. S Ruskem učiněn

1667 **mír v Andrusově** j. od Smolenska, kterým carství Moskevskému připadlo Smolensko, Černigovsko a Ukrajina na l. bř. Dněpru, pak Kijev s okolím.

Mírem tímto podlomena moc kozácké Ukrajiny, nyní rozdělené mezi Polsko a Rusko, její demokratické a republikánské zřízení zdálo se býti nebezpečné jak Polsku tak i Rusku. Mír andrusovský pokládán za zradu se strany Ruska a zavdal příčinu ke vzpouře **Dorošenkově** a jiných vůdcův kozáckých jak proti Polsku tak i proti Rusku a byl v dějinách Ukrajiny začátkem velmi smutné a těžké doby, zvané „ruinou“.

1668 Jan Kazimír vzdal se vlády a odešel do Francie, kde stal se opatem.

Za Vasovců úpadek Polska: 1. Polsko hubeno ustavičnými válkami a území jeho ztenčeno o Livonsko, Smolensko, Černigovsko a polovici Malé Rusi s Kijevem. Mimo to pozbylo suverenity nad Pruskem a Valašskem. 2. Pronásledování náboženské. 3. Průmysl hynul, a lid obecný od šlechty utiskován vždy více. 4. Ve sněmování uhnízdil se zlořád „**liberum veto**“ („niepozvalam“ — jednohlasnost), kterým mařeny veškeré opravy v zákonodárství. (Jen v určitých případech svolávány tak zv. sněmy konfederální, na kterých se usnesení dala většinou hlasů). 5. Šlechta dávala se kupovati od cizích vlád, které užívaly Polska k svým účelům. 6. Moc královská při každé volbě ztenčována smlouvami, jež ukládány nově zvolenému králi.

1669—1673 **Michal Višňověcki**, učený, ale povahy velmi slabé.

1671 Válka s Turky, pod jejich ochranu dal se hetman kozácký Petr Dorošenko. Kamelec Podolský od Turkův dobyt a Lvov obležen. Turci

loupí až k Lublínu. V Polště francouzská strana ve šlechtě (Jan Soběski) činí králi překážky v obraně země.

A tak

1672 **mír v Bučaci** v Haliči nad Strypou jz. od Tarnopole: Kozákům ponechána Ukrajina, Turkům dostalo se celého Podolí a 20.000 duk. ročního poplatku. Smíření mezi šlechtou, která usnesla se na nové válce:

1673 **Bitva u Chocimi: Jan Soběski** porazil Turky na hlavu. Den před bitvou † ve Lvově král Michal.

1673—1696 **Jan III. Soběski**, moudrý a udatný panovník. Ve válce proti Turkům pokračoval statečně (1675 zvítězil nad Tatary a Turky u Lvova), ale roku 1676 obklíčen u Žuravna a přinucen jednati o mír:

1676 **mír s Turky v Žuravně nad Dněstrem** jiv. od Lvova: Turkům zůstalo Podolí a Kozákům větší část Ukrajiny. S ročního poplatku sešlo (viz shora).

Jan Soběski ve spolku s Ludvíkem XIV. podporuje povstalece uherské (sr. 339), později sblížil se s Rakouskem (r. 1683 smlouva proti Turkům), když Ludvík XIV. nebyl ochoten přisobiti k tomu, aby nástupcem Janovým stal se syn jeho Jakub: rozervané Polsko bylo Francií lepším nástrojem.

1683—1699 **Válka s Turky.**

1683 **Jan Soběski**, pomáhaje císaři Leopoldovi, porazil Turky před Vídní a spasil tak císaře i říši. Pak válčil proti Turkům v Podolí a Multanech. Sr. 339. R.

1686 **věčný mír s Ruskem**, jemuž Kijev navždy ponechán, a smlouva o společnou válku s Tureckem.

S Turky válčeno nerozhodně pro neochotnost a nevázanost šlechty polské, která toho času vedla i soukromé války mezi sebou.

1697—1733 **August II.**, kurfirst saský, králem polským. Od jedné strany šlechty povolán za krále kníže Conti a od druhé Fridrich August, jenž přešel ke katolictví. Válka domácí odvrácena vřikavostí šlechty, která knížete Contiho záhy opustila.

1699 **Mír s Turky v Karlovicích** (sr. 340). Trvalý pokoj zmařen úmlouvou s Petrem Velikým v Ravě jz. od Varšavy (1698), které v zápětí

1700—1720 **Válka severní se Švédskem**. Sr. 359. August II. hleděl nakloniti sobě Poláky přepychem a rozkošemi nádherného svého dvora, v čemž šlechta polská ochotně ho následovala. Pronásledování nekatolíkův. Libovláda šlechty.

1733—1763 **August III.**, syn předešlého.

Při volbě krále rozhodovaly cizí mocnosti: Francie a proti ní Rakousko a Rusko. Sr. 345.

August III. dbal jen radovánek a správu říše přenechával ministru Brühlovi: úřady prodávány, soudy úplatny a ve vojstě nekázeň. Pronásledování nekatolíkův. Stálé spory mezi šlechtou. (Rody Čartoryjských a Potockých) — „Polska nierzadem stoi“. Polsko se udržuje nepořádkem. O účastenství Augusta III. jakožto kurfirsta saského ve válce o dědictví rakouské a ve válce sedmileté viz 346—352.

1764—1795 **August IV.**, t. j. Stanislav August Poňatovskí,

příbuzný Čartoryjských, zvolen za krále pomocí Ruska, jemuž za to musilo se Polsko podržiti v politice zahraniční a slíbiti částečné obnovení práv nekatolíkův čili **dissidentů** (pravoslavní a protestanté). Na straně Ruska Fridrich Pruský, kdežto Rakousko a Francie usilovaly o zvolení syna Augusta III.

August IV. byl dobrého srdce a jemných mravův, ale nestálý a v provádění zámyslův málo energický. Návrhy oprav sněmu předložené (1766) zatlačeny v zárodčích otázku náboženskou: prosby dissidentů o svobodu náboženství, podporované Ruskem (kníže Repnin vyslanec), Pruskem, Anglií a Dánskem, zamítnuty. Následek toho, že dissidenti sjednotili se pod ochranou Ruska v **konfederaci radomskou** j. od Varšavy (1767), k níž přistouplí také všichni nepřátelé Čartoryjských a posléz i král na sněmě ve Varšavě, kde ujednána svoboda vyznání a postavena pod garancii Ruska. Proti tomu **konfederace barská** v Podolí sv. od Černovic 1768: 1. Výhradně panství víry římsko-katolické. 2. Vymanění Polska ze vlivu ruského. Vůdcové její Krasinski, Pulavští, Potocki, Zarembo, Kossakovski. Válka občanská, k níž přidružilo se povstání Hajdamákův, t. j. uhněteného lidu maloruského, proti šlechtě polské. Na žádost senatu zakročilo vojsko ruské. Konfederanti obrátili se o pomoc od Turecka a Francie (důstojníci francouzští v Polsku: Dumouriez). **Válka Turecká s Ruskem**. Nerozhodnost králova. Tento prohlášen od náčelníkův konfederace za zbavena trůnu (1770) a rok poté ve Varšavě přepaden a zajat. (Vyprostil se.) Vítěznými pokroky Rusův proti Turecku znepokojeno bylo Rakousko a Prusko. V Nise v prusk. Slezsku nad ř. téhož jm. 1769 a v Unčově na Moravě 1770 Fridrich II. na osobním sjezdě s císařem Josefem II. Král pruský vytasil se s návrhem, vyzvati Rusko k navrácení výbojův Turkům na útraty Polska, při čemž mělo Rakousko i Prusko zmocniti se přiměřených částí Polska, aby tím „rovnováha moci mezi nimi a Ruskem byla zachována.“

1772 **První rozdělení Polska.**

Prusko zbralo polské Pomořany a Záp. Prusy (vyjma Gdansk a Toruň) s částí Velkopolska. **Rakousku** dostalo se býv. kr. Haličského a Vladiměřského vyjma Krakov. **Rusko** obdrželo krajiny při horn. Dvině a Dněpru. Formální postoupení zabraných částí

stalo se na sněmě varšavském **18. září 1773**; za to garantovaly velmoci celistvost Polska a ústavu polskou. (Král obmezen stálou radou nejen ve věcech politiky zahraniční, ale i ve správě vnitřní).

Rozháranost stran a nespořádanost záležitostí státních trvala dále. Návrh nového zákoníka, který z uložení sněmovního na návrh králů vypracoval v duchu doby Ondřej Zamojski, zavržen (1780). Za války rusko-turecké r. 1788 překazil Fridrich Vilém II., žehraje na Rusko s Rakouskem spojené, spolek polsko-ruský a jal se bráti Polsko pod svou ochranu. Na velkém sněmě, zasedajícím od konce 1788, provedla pokrokumilovná strana ve šlechtě polské tak zv. **konstituci 3. května 1791** (městům vyhrazen poradní hlas na sněmech, stav selský vzat pod ochranu zákonův, trůn měl státi se dědičným a sice v rodě saském, liberum veto a konfederace zrušeny, ale jinak zůstavena šlechtě všechna práva politická a král jako dříve zůstal bez moci), ale strana protivná utekla se o pomoc do Ruska a sjednotila se v **konfederaci targovickou** v Podolí nad Sinjuchou, pobočkou stf. Bugu z l. břehu (1792). Rusové vtrhli do Polska, kde přinutili vbrzku vojsko polské k ústupu, načež přistoupil i král ke konfederaci targovické. Původcové nové ústavy (Ignác Potocki, Malachowski, Kollataj a j.), podobně i generálové Josef Poňatovskia a Tadeáš Kościuszko odjeli za hranice. Sněm v Grodně na pr. bř. h. Němenu měl obnoviti starý pořádek. Mezitím Prusko, které věc polskou zrádně opustilo, hledělo si při jednání o válečnou koalici proti Francii zabezpečiti náhradu na útraty Polska, zmítaného prý revolučními zásadami jako Francie. Rusko přidalo se k němu, a tak došlo na

1793 druhé rozdělení Polska.

Rusko zabralo Litvu, Volyň a Podolí, Prusko největší část Velkopolska a města Gdansk a Toruň. Sněm v Grodně shromážděný a obostopený vojskem ruským přinucen svoliti k odstoupení zabraných zemí. Ústava z doby před r. 1788 obnovena s některými změnami. S Ruskem učiněn stálý spolek, kterým napotom řízení zahraničních a vojenských záležitostí Polska vzneseno na Rusko.

1794 Povstání Kościuszkovo.

Kościuszko prohlášen v Krakov ě za diktatora (24. bř.). Jemu po boku nejvyšší rada národní (Ignác Potocki a Hugo Kollataj). **Heslem:** osvoboditi vlast od cizího jařma a obnoviti celistvost hranic polských. 17. dubna povstání ve Varšavě (posádka ruská z velké části pobita, král postaven pod dohlídku) a pak též na Litvě.

1794 bitva u Macějovic jv. od Varšavy 10. října: Kościuszko od Rusův poražen a zajat (Suvorov). Praga dobytá, Varšava se vzdala. Konec povstání.

1795 Třetí rozdělení Polska.

Rakousku dostalo se Krakova a území mezi ř. Pilicí, Vislou a Buhem (= Záp. Halič), Prusko obdrželo okolí varšavské a území mezi dolními Buhem a Vých. Prusy a Rusko ostatek někdejších zemí litevsko-ruských.

8. Rusko.

(Sr. 330.)

1645—1676 Alexej Michajlovič.

Říše zveleběna opravami v zákonodárství, obchodu, zřízení vojenském a řádu církevním (oprava bohoslužby a knih církevních patriarchou Nikonem předsevzatá příčinou rozkolu v církvi ruské). R. 1651 Alexander II., car imeretský, podrobil se Rusku.

1655—1667 Rusko válčí se Švédskem a s Polskou. Válka se Švédy skončila se

1660 mírem v Kardisu (sr. 359), a válka s Poláky, již způsobili Kozáci pod atamanem Bohdanem Chmelnickim, ukončena

1667 mírem v Andrusově (sr. 373).

Brzo potom vypuklo povstání v Povolží, v jehož čele donský kozák Razin (poražen 1671 a popraven v Moskvě), a povstání Kozákův záporožských a ukrajinských, vedených společným atamanem Petrem Dorošenkem, který uznal vrchní panství turecké.

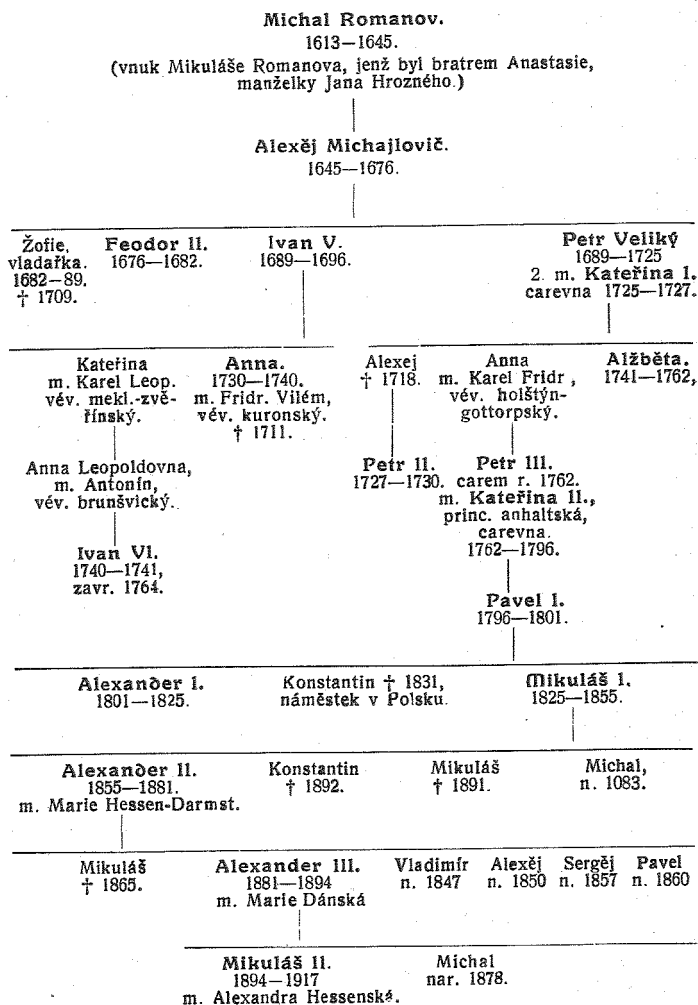
1676—1682 Feodor II. Alexějevič.

Válka s Turky skončena bezvýsledně: zpusťosená západní Ukrajina zůstala Turkům (1681). Opravy ve vojenství. Zřízena akademie v Moskvě (pro výchovu státních hodnostářův).

1682—1689 Vladařství Zofie Alexějevny

ve jméně nezletilého Ivana a Petra. (Za cara prohlášen prvotně Petr a poručnictví připadlo carevně Natalii, druhé manželce cara Alexěje. Proti tomu postavila se Zofie Alexějevna, jedna z dcer Alexějevých z prvního manželství, a opírajíc se o střelce, dovedla toho, že prohlášení oba bratři za cary a ona za vladařku). Pronásledování rozkolníků. Kruté zákony zmírněny (uleveno dlužníkům, trest smrti obmezen). R. 1686 věčný mír s Polskem a smlouva o společnou válku proti Turecku (sr. 374). Válku s Turky vedl kníže Golicyň (a s ním ataman Mazepa) neslavně. Mezitím žil Petr Alexějevič v odloučenosti s matkou svou ve vesnici Preobražensku nad h. Kljazmou ssv. od Moskvy, oddávaje se se zápaem vojenství a plavectví podle způsobu západoevropského. (Lefort ze Ženevy. Holanďan Timmermann.) Úklady vladařčiny o bezivotí Natalie a Petra zmařeny rázností Petrovou. Zofii bylo složití vladařství a odejiti do kláštera (1689).

ROMANOVCI NA RUSI. (Sr. 328.)

1689—1725 **Petr I.** (17letý).

Chorý bratr jeho Ivan byl společně s ním carem až do své smrti 1696, ale účastenství ve vládě neměl.

Ve válce s Turky pokračováno, 1696 dobyt Azov. Od roku 1697—1698 **car Petr na cestách po Evropě** jakožto Petr Michajlov v průvodu velkého poselství, vedeného Gordonem a Lefortem: Braniborsko, Hannoverko, Holandsko (v Zaandamu a Amsterdamu pracoval car v loděnicích), Anglie. Odtud vrátil se do Holandska a pak přes Prahu, kde slavnostně od šlechty uvítán, do Vídně. Zvěst o povstání střelcův urychlila jeho návrat do Ruska, kde zatím povstalci již pokořeni. Sbor střelcův zrušen. O překot zaváděny novoty po způsobu západoevropském, zabíhající namnoze do krajností (vous, šat atd.; ostatek viz níže.)

1699 **Mír s Turky v Karlovicích.** (Sr. 340).

1700—1721 **Válka nordická.** (Sr. 359—362.)

Reformy Petrovy: 1. Na místě patriarchatu zřízen 1721 svatý synod jako nejvyšší úřad říšský pro věci duchovní; generalní prokurátor zástupcem carovým v synodu. 2. Obyvatelstvo rozděleno na tři stavy: a) „Dvorjans tvo“, jež zahrnovalo starodávné bojary od předních do posledních. Rozděleno bylo dle stupnice hodnosti úřední na 14 činů, ale nebylo uzavřenou kastou (paštičkář Alexander Menšikov stal se první osobou po caru). b) Stav městský, rozdělený na tři gildy s autonomní správou městskou. c) Stav selský. 3. Duma bojarská nahrazena senátem, jemuž vedle poradního hlasu dřívější dumy ve věcech státních připadl i dohled na správu státní a nejvyšší soudnictví. 4. Říše rozdělena na 12 gubernií a tyto na 43 provincie. 5. Zřízeno stálé vojsko. 6. Zavedena nová soustava berniční. 7. Petrohrad stal se nejen sídelním, ale i prvním obchodním městem v říši. 8. Obchod povznesen smlouvami se státy námořními a průmysl zveleben povoláním cizích řemeslníkův i posláním domácích lidí do ciziny. 9. Péče o povznesení zemědělství. 10. Biskupům přikázáno zakládati školy pro vzdělání nižšího duchovenstva. Elementární školy zřizovány po všech provinciích. Mladí lidé posíláni do ciziny na vzdělání. Prameny pro dějiny slovanské sbrány. Staré kyrillské písmo zjednodušeno (graždanka). První noviny státem vydávány. —

Hnutí protireformační v zárodku potlačeno: carevič Alexěj, syn carův z prvního manželství, odsouzen k smrti, ale zemřel před vykonáním ortele (1718). Před smrtí svou vydal car Petr nařízení, dle kterého má car právo ustanoviti svého nástupce, ale sám nástupce neustanovil.

1725—1727 **Kateřina I.** Vládu vedl Menšikov. Zřízena vrchní tajná rada nad senátem.

1727—1730 **Petr II. Alexějevič.** Menšikov vlivem Dolgorukých odstraněn a poslán do Sibíře.

1730—1740 **Anna Ivanovna.**

Tajná rada zrušena. Milec carevčin Biron vše-

mohoucím ministrem. Po smrti posledního Kettlerovce (sr. 326) stal se i vévodou kuronským (1737). Vláda Bironova proslula neblaze násilnictvím všeho druhu. V Polsku dosazen za krále pomocí ruskou August III. (sr. 345).

1736—1739 Válka s Turky. Lascy dobyl Azova, Münnich zpusťošil Krym, vzal Očakov při ústí Dněpru a Chocim, obsadil Multany i s Jassy a strojil se na Bendery, když došla zpráva o nevýhodném míru bělehradském (sr. 346): Rusové neměli stavěti lodí na moři Azovském a směli kupčiti na Černém moři jen na lodích tureckých poddaných. Mimo to podrželi území pevností Azovské, která rozbořena.

1740—1741 **Ivan VI.**

V čele vlády Biron, ale tento za krátko odstraněn přičiněním Münnichovým a matka Ivanova Anna prohlášena za vladařku. Po roce svržena i ona, a trůnu zmocnila se Alžběta, dcera Petra I.

1741—1762 **Alžběta Petrovna.**

Němečtí rádcové a důvěrníci Anny Ivanovny odstranění. Razumovskij a bratří Suvalovi u vesla vlády. Válka se Švédy ukončena 1743 mírem v Abu (sr. 362). Války sedmileté účastní se Alžběta po boku Marie Terezie (sr. 349). V Moskvě založena první universita (1755), a po guberniích gymnasia. Snaha o povznesení orby, obchodu a průmyslu.

1762 **Petr III.** (O jeho povaze sr. 351).

Internovaní za Alžběty Němci, Biron, Münnich a j., vrátili se z vyhnanství a německý mrav zaváděn. Spolek s Pruskem na výboj a odboj (sr. 351). Z toho nespokojenost, a když surový Petr hleděl zbavit se manželky své Kateřiny, aby mohl zasnoubiti se s milenkou svou kněžnou Voroncovou, zosnováno spiknutí: od gardy, získané bratry Orlovými, prohlášena Kateřina za carevnu a Petr usmrčen.

1762—1796 **Kateřina II.**

1764 Stanislav Poňatovski zvolen pomocí ruskou za krále polského (sr. 375).

1768—1774 **První válka s Turky**, kteří k popudu Francie zakročili ve prospěch konfederace barské (sr. 375).

1768 Turci poplenili jižní Rus. 1769 zvítězil kníže Alexander Golicyn u Chocimi, ale později mu bylo zase ustoupiti na půdu ruskou. R. 1770 Rumjancev zahnal Turky z opevněného ležení na Prutu a postupuje do Multanska porazil Tatarsy Krymské u řeky Largy; nedlouho potom porazil velkého vezíra při Kagule, jezeře bessarabském v. od ústí Prutu: celé Multansko opanováno. Mezitím hr. Alexej Orlov dostal se s lodstvem z moře Baltského do Aegejského a 24. června zničil loďstvo turecké v zátocě Česmenské na z. Malé Asie naproti ostrovu Chiu: celý Archipelag obsazen a činěny pokusy o dobytí Dardanell. Černohorci ve zbrani, na

Morei povstání Řekův. R. 1771 zahnal kn. Rumjancev Turky i z Valašska a překročil Dunaj. Těže doby opanoval kn. Dolgorukij Krym a Suvorov postupoval vítězně v Polsku.

Zakročení Pruska a Rakouska ve prospěch Turkův (sr. 375), mor v armádě i na Rusi a povstání Pugačeva zastavily vítězné pokroky ruské.

1772 **První rozdělení Polska** (sr. 375).

1774 **Mír s Turky v Kjučuk Kajnardži** v Bulharsku na silnici od Silistry k Sumnu: 1. Turcko postoupilo Rusům Kerč a Jenikale na Krymu při vchodu do m. Azovského, pak Kinburn při ústí Dněpru a stepi mezi Dněprem a Buhem; 2. mimo to pojistilo svobodnou plavbu ruským obchodním lodím na všech mořích tureckých a svobodný obchod ve všech přístavech tureckých. 3. Tataři krymské prohlášeni za svobodné. 4. Rusku přiznáno právo ochrany kníž. Podunajských a křesťanů říše Turecké.

Největší prospěch z toho měli **Řekové**, neboť kupčili pod vlajkou ruskou po moři Středozemském, Černém a Azovském. Tento skvělý rozvoj kupeckého loďstva řeckého má svůj význam jako podmínka úspěchu pozdější řecké revoluce.

1773—1775 Povstání Pugačeva, donského Kozáka, jenž se vydával za cara Petra III. a pobouřil celé Polvolží. Suvorov potlačil povstání zajav Pugačeva, jenž pak v Moskvě popraven.

1780 Branná neutralita za války obcí amerických s Anglií. (Sr. 368.)

1782 **Smlouva s Rakouskem** pro případ nové války turecké: Rakousku měly se dostati srbské části balkanské a zbytek mělo pod jménem říše Řecké dáno býti druhému vnuku carevny, Konstantinu Pavloviči. Alliance utvrzena r. 1787 na sjezdě Josefa II. s Kateřinou.

1783 Chanat Krymský připojen k Rusku, když chán Šahin-Giraj přičiněním Potemkinovým vzdal se vlády. (Krym kolonizován, válečný přístav Sevastopol a m. Cherson založeny.) Kozácké Záporoží zrušeno; Kozáci odešli jednak do turecké Dobrudže, jednak převezení jsou na Kuban do Kavkazska.

1788—1792 **Druhá válka s Turky** (po boku Rakouska). Roku 1788 zvítězil Suvorov u Kinburna a r. 1789 u Multansku u Fokšan sz. od Galace a u Rimnika jyv. odtud. V pros. 1790 dobyta od Suvorova pevnost Ismaila v Bessarabii při ústí Dunaje. Knížectví Podunajská v moci ruské. Další úspěchy zastaveny Pruskem, jehož návodem sestoupil se spolek severních mocností (Pruska, Anglie, Holandska a Švédska), který měl zabrániti úplné pokoření Turecka. Mimo to zápletky v Polsku; sr. 376.

1792 **Mír s Turky v Jassech:**

Rusko zůstalo v držení Krymu a obdrželo od Turkův Očakov s pobřezím černomořským od ústí Buhu k Dněstru. Od té doby celý severní břeh Černého Moře náležel Rusku. Mír v Kjučuk Kajnardži potvrzen. R. 1794 založ. město Oděsa. V též čas vedena **válka švédsko-ruská**, o níž viz str. 362.

1793 a 1795 **Druhé a třetí rozdělení Polska** (sr. str. 376, 377).

Poměry vnitřní za Kateřiny II., která vládla v duchu Petra Velkého jak na venek tak i uvnitř: 1. Zřízena zvláštní komise ku sepsání nového zákoníka pro celou říši. 2. Zaváděny rozsáhlé reformy administrativní a soudní (říše rozdělena na 50 gubernií, při nichž oddělena správa od soudnictví a financí). 3. Měštům povolena úplná samospráva s voleným svobodně zastupitelstvem i soudy městskými. 4. Průmysl a obchod všemožně povznášeny: Povolíí a krajiny černomořské kolonisovány, v pustých krajínách nová města zakládána, hory Uralské a Altajské v příčině bohatství kovů ohledány, zřízena státní banka atd. 5. Literatura a umění podporovány.

Skvělé stránky panování Kateřiny zatemňovány hospodařením milcův; z poč. Grigorij Orlov a pak Grigorij Alex. Potěmkin.

9. **Turci. Černá Hora. Čína.**

O **Turecku** viz str. 330, 338—340, 343, 357, 358, 373 až 375, 380—382.

Za velké války Rakouska a Benátčanů s Turky 1683 až 1699 bojují **Černohorci** po boku Benátčanů a vítězí v mnohých horských bitvách.

1697—1735 **Danilo Petrovič rodem z Njegošův**, metropolita neboli vladyka cetinjský, posvěcený r. 1700 od patriarchy Arsenia v Uhrách (srov. 340), obnovil klášter cetinjský a nabyl veliké vážnosti stal se náčelníkem i světským; od jeho doby vladykové cetinjské voleni jsou vždy z rodu Njegošův. —

Zoufalé boje s Turky. Černohorci spojenci Rusův (sr. 361). R. 1712 poražení Turci na hlavu u Careva lazuv Lěšanské nahii nedaleko ř. Maršulje. Neodvislost Černé Hory zabezpečena. Péče o zvelebení země.

1781—1830 **Petr I. Petrovič**

účastnil se bojův s Turky po boku Rakouska a Ruska. Po míru svištovsckém, v němž nebylo na Černou Horu pamatováno, bojováno dále a vítězstvím v údolí Zety u Spuže a u Krus (1796) **samosvatnost Černé Hory od Turkův mlčky uznána**. Za válek Napoleonových bránili Černohorci hrdinsky vlastní své proti Turkům, štvaným od Francouzův; Turkům odňali sice Kotor s přímorím, ale v kongresu vídeňském musili se ho opět vzdátí. Veřejným zákoníkem utvrzen zároveň pořádek vnitřní.

V **Číně** císař Kien-lung (1735—1796) zakázal křesťanství v celé říši a cizincům zemi úplně uzavřel. Vnější obchod obmezen na Majmačin na s. a na Kanton na j. Vládl přísně, ale spravedlivě, podporoval literaturu jsa sám básníkem. Panství čínské rozšířeno na Tibet a Turkestan.

III. **Od vzniku velké revoluce francouzské až po kongres vídeňský a druhý mír pařížský (1789—1815).****Příčiny revoluce:**

I. Nedostatky ve zřízení státním: 1. Středověké poměry feudální zůstávaly vždy ještě v platnosti (v Anglii záhy odstraněny, v Prusku „velký kurfirst“ zaváděl blahodárné reformy, v Rakousku Marie Terezie jala se budovati stát na základě moderním). 2. Nedostávalo se středního stavu: $\frac{2}{3}$ půdy majetkem šlechty, duchovenstva a měst, a jen jedna třetina náležela malostatkářům.

II. Zlořády Ludvíka XIV. a Ludvíka XV. (sr. 335—337).

III. Filosoficko-političtí spisovatelé francouzští, kteří útočili ve spisech svých proti tehdejšímu zlořádům a žádali oprav (sr. 336, 337).

Hrůzný průběh velké revoluce francouzské nelze pokládati za nutný a pouhý následek tehdejších veřejných poměrů; zdá se, že působily tu i živly, kterým šlo o to, aby nastále na poč. r. 1789 hnutí politické neskončilo se blahodárným zavedením a uskutečněním žádoucích oprav ve správě státní.

Živly těmi byli **vévoda Filip Oriéanský**, který státním převratem měl se zmocniti koruny francouzské, a spojené s ním Prusko a Anglie, které chtěly učiniti Francii neschopnou, aby vešla v obmyšlený spolek s Ruskem a Rakouskem.

Období převratů státních:

I. Doba revoluční. Od 5. května 1789—9. listopadu 1799.

a) Generální sněm stavovský od 5. května do 17. června 1789 a národní shromáždění od 17. června 1789 do 30. září 1791.

b) Shromáždění zákonodárné od 1. října 1791 do 20. září 1792.

c) Národní konvent od 21. září 1792 do 26. říj. 1795.

d) Výkonné directorium od 27. října 1795 do 9. listopadu 1799.

II. Konsulat. Od 10. listopadu 1799—2. prosince 1804.

III. Císařství 1804—1814 (1815).

Bídny stav finanční přiměl Ludvíka XVI., že svolal

1789 generální sněm stavovský ve Versaillesu

5. květ. s dvojnásobným zastoupením stavu třetího (tiers état) — 270 zástupců ze šlechty, 291 z ducho-

venstva a 676 ze stavu třetího. Při jednání o způsobu porad a hlasování rozkol (stav třetí žádal, aby jednání bylo společné a hlasování podle hlav). Podobně bylo při zkoušení plnomocenství jednotlivých zástupců. K návrhu abbéa **Sieyèsa** a hr. **Mirabeaua** prohlásili se zástupci třetího stavu, podporování jsouce částí nižšího duchovenstva, za

17. čv. **národní shromáždění** (17. čv. 1789—30. září 1791) a vyzvali ostatní dva stavy, aby se k nim přidali. (Předsedou Bailly.)

Vytlačení byvše ze sněmovny, sešli se

20. čv. v **míčovně**, kde přísahali, že nerozejdou se dříve, pokud nedají Francii novou ústavu. Vytlačení z míčovny, sešli se v chrámu sv. Ludvíka (20. června).

23. čv. Královské sedění minulo se účinkem. Na rozkaz králův, aby se stavové rozešli, odpověděl **Mirabeau** (Rodem z Provence, kde i zvolen za zástupce třetího stavu. Muž velkého nadání, ale mravů nekalých. R. 1789 v žoldu vévody Orléanského, později dal se platiti králem. Byl klamného domnění, že jen potřebuje chtít a zkrotí zase všechny ty živly, které dříve rozzuřil): „My jsme zde na rozkaz národa a máme se rozehnati jenom bodáky.“ Když pak přidala se k nim většina duchovenstva a část šlechty (**vévoda Filip Orléanský**, biskup **Talleyrand** a j.), povolil konečně král a přikázal šlechtě i duchovenstvu, aby se připojili k národnímu shromáždění (27. června).

Propuštění populárního Neckera a stahování vojska mezi Paříží a Versaillesem příčinou velikého jítření v Paříži, které uměle rozdmýchováno stranou orléanskou a demagogy (**Desmoulin**, **Robespierre**, **Danton**, **Marat**). Král odvolal vojsko a svolil, aby zřízena byla **národní garda** z měšťanstva. (**Lafayette** jejím vrchním velitelem.) Nicméně od rozvážněného lidu

1789 **bastilla**, nenáviděné vězení politických obětí a

14. čce. symbol despoticke vlády, **ztecena a rozbořena**.

Počátek anarchie. Následky: 1. Bouře pařížské a hanebnosti od luzy při nich páchané došly ohlasu i po venkově. 2. Všude zřizovány municipality a gardy národní. 3. Působnost státních úřadů přestala nadobro. 4. Nejistota osoby a majetku. 5. Vojsko přestalo býti oporou moci královské. Vláda v rukou národního shromáždění (**Bailly** mairem pařížským). 6. Počátek emigrace (hr. **Artois**, mladší bratr králův; princ **Condé**, **Polignac**).

Národní shromáždění zabývalo se novou ústavou na základě výkladu o právech lidských dle vzoru obcí Severoamerických (**Lafayette**) a

4. srp. zrušilo všechna feudální práva a výsady, k čemuž všichni stavové dobrovolně svolili (**vicomte Noailles**).

Strany v národním shromáždění: 1. Právice, která hájila absolutní moci královské (royalisté). 2. Střed vedením **Mirabeaua** a **Sieyèsa** byl pro monarchii konstituční. 3. Levice byla smýšlení republikánského.

Nová ústava:

I. V čele státu král s moci výkonnou. Zákonodárství příslušelo národnímu shromáždění o jedné komoře, permanentnímu a na dvě léta volenému. Králi vyhrazeno veto s účinkem ne zrušujícím, nýbrž odročujícím přes dvě období zákonodárná. Aktivní právo volební měl každý 25letý občan, jenž platil 3 franky roční daně. Voleni byli nejprve voliči (z občanů vyššího censu) a od těchto poslancové, kterých bylo 745. II. Staré rozdělení Francie na provincie a gouvernementy zrušeno, a země rozdělena na 83 **departementy**, tyto na **arrondissementy**, kantony a municipality. Samostatnost municipální. Suverenita lidu. III. Nová organizace armády. IV. Přeměna zřízení soudního (na místě parlamentův porotní soudy). V. Finanční tíseň na ten čas odstraněna prohlášením veškerého duchovního jmění za majetek státní (as 2000 mill. liv.), a vydávány na ně assignaty. VI. Z duchovenstva stalo se úřednictvo, placené od státu a volené od obcí, faráři od voličů z arrondissementův a biskupové z departementův. Změnám těmto podvolila se toliko jedna část duchovenstva, odtud kněží přísežní a nepřisežní. VII. Zrušeny kláštery (vyjma ty, které zabývaly se vyučováním a ošetřováním nemocných), odstraněno dědičné šlechtictví se všemi čestnými odznaky a tituli, a prohlášena **rovnost všech**. Mezitím

1789 **lid pařížský** na podnět hlavně strany orléanské 5. října **táhne do Versaillesu**. Mezi ženami, které tvořily hlavní část této výpravy, bylo mnoho mužských za ženské přestrojených. Záminkou pověsti o úkladech královyh proti ústavě (hostina gardy tělesné ve Versaillesu) a nedostatek chleba. Účelem strážcův bylo povraždit ve zmatku celou rodinu královskou. Tato zakročením **Lafayette**ovým zachráněna. Následky: 1. Rodina královská přinucena odstěhovati se do Paříže, kamž jí následovalo i národní shromáždění. 2. Král pozbaven osobní stráže a postaven pod dozor lidu. 3. Národní shromáždění, jež scvrklo se na 800 členův, terrorisováno lidem a politickými kluby (viz níže). 4. Emigrace se zmáhá a postavení Francie k cizině stává se čím dále povážlivějším.

Rozčilení mezi lidem podněcováno mimo jiné politickými **kluby**, z nichž hl.: **klub jakobinův** (**Robespierre**), vzniklý z klubu bretonského. Po přesídlení do Paříže zasedal v býv. klášteře jakobinském. Stal se stálým shromážděním lidu a konečně řídil celý stát. **Klub Cordelierův** (**Danton**, **Marat**, **Camille Desmoulin**, **Hébert**) zasedal v býv. klášteře Františkánův a byl úplně pod vlivem klubu jakobinského. Členové jeho tvořili „nejkrajnější levici“. **Klub**

Feuillantův (fejanové — Lafayette, Bailly), strana mírných, od Jakobinův vyhoštěná. Scházeli se v kostele kláštera Cisterciákův, („Feuillants“).

1790 Výroční památka dobytí bastilly oslavena na poli
14. čc. Martově velikou slavností sbratřovací.
Král opírá se o Mirabeaua, jenž hnutí revolučnímu klade hráze a zvrácení trůnu hledí zameziti.

1791 Mirabeau † (v dubnu).
20. čv. **Utěk králův.** Král v Sainte-Menehouldu z. od Verdunu od syna poštmistra Droueta poznán, ve Varennesu ssv. odtud zadržen, do Paříže přiveden a sesazen. Strana republikánská a konstituční. Od této král v září opět dosazen, načež na dokončenou ústavu složil novou přísahu (14. září). Národní shromáždění dokončivši úkol svůj rozešlo se („la constituante“).

1791—1792 Shromáždění zákonodárné od 1. října

1791—20. září 1792.

Vlivem Jakobinův a nevolitelnost členův shromáždění národního zvolení většinou živlové demokratičtí a republikanští. Poslancové, počtem 745, měli opatřiti Francii zákony, které by se shodovaly s novou ústavou a duchem času. **Překážky zdaru:** 1. V shromáždění zák. bylo mnoho těch, kterým nová ústava nebyla po chuti. **Strany:** Pravice, stále slabnoucí, skládala se z konstitučních Feuillantův (zastancův starého království již tu nebylo); ke středu a k levici náleželi největší částí republikáni, dělíce se na mírné republikány (**Rovina**, la plaine), z nichž vynikali **Girondini**, t. j. poslanci z Bordeauxa a z departementu Girondy (Gaudet, Vergniaud, Brissot a j.) — přívrženci federativní republiky, a na přemrštěné republikány (**Hora**, la montagne, les montagnards) — přívrženci republiky jediné a nedělitelné. 2. Odstoupením Baillyho a Lafayettea ohrožen pořádek, neb Paříž v rukou demagogův (Petion mairem), a velitelství nad národní gardou mělo se střídati mezi náčelníky 6 legií. 3. Emigrace organizuje se v Koblenci (hr. Artois) a dovolává se branné pomoci u cizích mocností. 4. Vzpoury domácí (nepřísežné duchovenstvo).

Bojovná strana nabývá převahy. Nové, z Girondinův utvořené ministerstvo (Dumouriez-Roland) přimělo krále, aby vyhlásil Rakousku válku (**20. dubna 1792**). Záminkou zbrojení Rakouska a spolky jeho s jinými mocnostmi proti Francii (sr. 358).

1792—1797 Válka první koalice.

1792 Nešťastný počátek války příčinou nových bouří proti králi (20. čv. pohaněn od stoupenců „Hory“ — sansculottes — do Tuilerii vzniklých). Ferdinand Brunšvický, vrchní velitel vojska rakousko-pruského, vy-

dal výhrůžný manifest k Francouzům (25. čce.) a postupoval do Champagne. Z toho bouře v Paříži a
10. srp. **Tuilerie od lidu dobytý.** Král utekl se do shromáždění zákonodárného. Následky: 1. Královská důstojnost suspendována a král s rodinou uvězněn v Templu. 2. Nad králem a příštím útvarem říše měl rozhodnouti národní konvent, svolaný na zák. všeobecného hlasování. 3. Vláda zůstala sice v rukou Girondinů, ale tiho musili přijmouti do svého středu **Dantona**, který pak, opíraje se o lid, strhl veškerou moc vládní na sebe. Vedle něho měl největší vliv Robespierre jako hlava klubu Jakobinského, a Marat, jenž vydával revolučního „Přítele lidu“. 4. Počátek proskripce. Mimořádný soud bez appellace. Lafayette nadarmo pokusil se o zamezení luzovlády. Odešel za hranice, kde zajat a vězněn v Olomouci.

Spojenci dobyli Verdunu.
2.—7. září **Hromadné vraždění** osob podezřelých (stoupencův královských, hl. kněží a šlechty) v žalářích pařížských od chátry, placené městskou radou (3000 obětí) mělo postrašiti stav střední při volbách do národního konventu. Tyto skončily se sice ve prospěch mírných Girondinů, ale terroristé měli oporu v radě pařížské a chátře hlavního města. Na bojišti podařilo se Dumouriezovi zastaviti nepřitele (20. září bitva u Valmy mezi Chalonssem n. Marnou a Verdunem).

1792—1795 Národní konvent.

21. září — 26. říj. Již v prvním sedění
1792 **království odstraněno a Francie prohlášena republikou.** V konventě jen dvě strany: Rovina a Hora (sr. 386).

Prusové zatlačeni za Rýn. Custine dobyl Špýru, Wormsu a Mohuče. Dumouriez porazil Rakušany u **Jemappes** na j. Belgie (6. listopadu), dobyl Brusseľu a největší částí rakouské Belgie. Králi sardinskému, který se přidal k spojencům, odňali Francouzové Savojsko a Nizzu.

Mezitím **Hora** zápasí o vládu s **Girondiny**, kteří vraždění zářijové zavrhovali a krále při životě hleděti zachovati.

1792—1793 **Soud nad králem.** Tento přes výmluvnost Girondinův (Vergniaud) a vývody obhájcův (Malesherbes, Trouchez a de Sèze) k smrti odsouzen — pro vlastizradu: 361 poslancův hlasovalo pro neodkladnou smrt, mezi nimi Sieyès a vévoda Orléanský (Egalité), a 360 jednak pro vězení, vyhnanství, nebo odročení trestu smrti.

1793 **Ludvík XVI. popraven.**
21. led. Ke koalici přistoupily všechny evropské mocnosti mimo Švýcarsko, Švédsko, Dánsko, a Turecko. Povstání ve **Vendée** při pobř. Atlantského oceánu j. od ústí

Loiry. Dauphin v Templu uvězněný prohlášen za krále jako Ludvík XVII. (Zemřel následkem špatného nakládání 8. čv. 1795 maje 10 let). Rakušané pod kn. Koburským ve spojení s Angličany porazili Dumourieza u **Neerwindenu** a opanovali Belgie opět. Dumouriez a vév. Chartres (Ludvík Filip, syn vév. Egalité) přešli k Rakušanům.

Francie ovládána obecní radou pařížskou, která terrorisovala ministry i konvent a rozvětvenými spolků jakobinskými departementy držela na uzdě Robespierre, jehož cílem zničení Girondinův a pak diktatura, dosáhl v konventě,

že zřízen **revoluční tribunál** (10. března) a

5. dub. **výbor pro obecné blaho** (comité de salut public) o 9 členech a s mocí téměř neomezenou (Robespierre, Saint-Just, později Carnot). Po celé Francii organizují se lidová vojska, úřady departementní nahrazovány ústředními a revolučními výbory. Girondini, opírajíce se o stav střední, pokoušejí se o zamezení anarchie. Z toho

2. čv. povstání lidu pařížského, zorganizované radou pařížskou a vedené Henriotem (stal se velitelem národní gardy; bídík špatné minulosti). Konvent donucen vyloučiti ze svého středu 34 členy, mezi nimiž bylo 22 vynikajících Girondinů, a vydati rozkaz, aby byli zatčeni.

1793—1794 Vláda Robespierrova.

2. čv.-28. čc. Po odstranění Girondinův **Robespierre** pánem situace. Vládne pomocí revolučních výborův a komisarův výboru pro obecné blaho ve větších městech ustanovených. Nová, čistě demokratická ústava ze dne 10. srpna 1793 nevešla ani v život. Vojsko rakouské pod Wurmserem a pruské pod vév. Brunšvickým, jež dobylo Mohuč a vtrhlo do Alsasu, zatlačeno na konci roku 1793 opět za Rýn (**Carnot** zachránil Francii, povolav do pole všeku zbraně schopnou mládež) a r. 1794 Jourdan zvítězil nad kn. Koburským u **Fleurus** (26. čv.), opanoval Belgie. Podobně zdolány vzpoury, namířené jednak proti republice, jednak proti konventu (Vendée, Caen, Lyon, Nimes, Marseille, Toulon, Bordeaux, Nantes a Brest. **Toulon** otevřel přístav anglickým a španělským lodím, ale nicméně dobyt (v pros.) přispěním dělostřeleckého velitele **Napoleona Bonaparta**. Vendée strašně zpuštěna, v Nantesu topeny neblahé oběti houfně v Loire, v Lyoně střelení odsouzení v zástupech a t. p.).

Napoleon narodil se r. 1769 v Ajacciu na Korsice, 1779 ve vojenské škole v Brienne, 1785 poručíkem, 1793 setníkem, před Toulonem plukovníkem, po jeho dobytí brigádním generálem. Tehdáž Jakobin.

Mezitím rádi **revoluční tribunál** (Fouquier-Tinville) a vládné **guillotina**: Rousine (revoluční armáda) vykonává rozkazy revolučního tribunálu, jemuž „zákon proti

osobám podezřelým“ poskytuje hojných obětí. Královna **Marie Antonie** popravena 16. října 1793, pak **Girondini** (početem 17) a **Filip Egalité** (list.), Bailly atd. Bohoslužba zrušena a zavedeno **ctění rozumu** (Hébert, Chaumette, Cloots). Hroby královské v St.-Denis s. od Paříže zneuctěny. Nový republikánský kalendář a letopočet (počínal se 22. zářím 1792). 13. čce 1793 mladistvá **Charlotta Corday**ova přišla z Caenu do Paříže a zavraždila tu Marata, pokládajíc jej za hlavu vlády jakobinské. Rozkol mezi terroristy. Tito dělí se na Jakobiny (Robespierre), ultrarevolucionářské Hébertisty (Hébert, Chaumette) a Dantonisty (mírnější). Robespierre zprostil se sokův, obžalovav je ze spolků s cizinou a aristokraty (28. bř. 1794 popravení Hébertisté a 5. dubna Danton). **Vrchol hrůzovlády** (triumviróve Robespierre, St.-Just a Couthon): od 13. dubna do 10. června 1400 poprav. Na místě ctění rozumu dekretována úcta nejvyšší bytosti (7. květ.). Při slavnosti úvodní koná Robespierre úřad nejvyššího kněze.

1794 **Spiknutí proti Robespierrovi (9. thoru)**, jenž stal se předmětem obecné nenávisti, v konventě obžalován a zatčen, pak sice osvobozen, ale konečně v radnici přemožen a 28. července i se svými stoupenci popraven.

1794—1795 Poslední doby konventu.

Strana mírných republikánův (**thermidoristův**) zlomila ponenáhlu moc obecní rady pařížské. Girondini, pokud ušli pronásledovníkům, povolání nazpět. Povstání lidu (1. dubna a 22. květ. 1795) potlačeno a lid odzbrojen. Církev katolická obnovena. **Novou ústavou** (třetí — srov. 388, hl. dílo Sieyèsovo) svěřena moc zákonodárná radě pěti set, která zákony navrhovala, a radě starcův (250 osob nejméně 40letých), která navržené zákony přijímala nebo zamítala. Moc výkonná odevzdána pětičlennému direktoriu, které k návrhu rady pěti set jmenovano z rady starcův a každoročně musilo býti z páté části obnoveno. Ustanovení, že dvě třetiny členův konventu mají býti zvoleny do nových sborův, aby předešly se zmatky, hrozící jak od royalistův tak i od přemrštěných revolucionářův, vzbudilo **povstání royalistův**, které potlačil generál **Napoleon Bonaparte**, jemuž svěřil konvent k návrhu **Barrasova** vrchní velení (5. říj. 1795).

Válka proti koalici (sr. 388): Na zimu 1794—1795 **Pichegru** dobyl Holandska, jež proměněno v **republiku Batavskou** (r. 1795—1806). Toskánsko vešlo s Francií v mír, taktéž Prusko, byvši událostmi v Polsku postrašeno (sr. 376).

1795 **Mír v Basileji** mezi Pruskem a Francií: duben 1. Prusko svolilo ku připojení levého Porýní k Francii, majíc býti odškodněno saekularisovaním statkův duchovních v Německu. 2. Demarkační čarou způsobena neutralita knížat severoněmeckých. — Tíha války spočívá

na Rakousku, jež hájí pravého Porýní (Clerfait, Wurmser). Angličané a emigranti přistáli v Bretonsku u Quiberonu, ale poraženi od Hoche. V červenci ustalo i Španělsko od války, postoupivši Francii svůj díl ostrova Haiti. (Mír, v Basileji ujednaný, způsobil milostný královny španělské Godoy, začež nazván „knížetem míru“ a povýšen na granda.)

1795—1799 Výkonné direktorium ve Francii.

27./10. 9./11. Nové povstání ve Vendée, Angličany způsobené, potlačil krvavě Hoche. Proti Rakousku vypravena na návrh Carnotův tři vojska: dvě do Němec (Jourdan a Moreau) a jedno do Itálie (Napoleon Bonaparte).

1796 **Napoleon Bonaparte** na vítězném tažení v Itálii:

Vojsko rakouské a sardinské pod Beaulieuem poraženo u **Montenotte**, **Dega** a **Millesima** sz. a z. od Janova (v dubnu). Mír v Paříži (v květ.) mezi Sardinskem a Francií: král sardinský Viktor Amadeus postoupil Francii vév. Savojského a hr. Nizzského. — Beaulieuovo bylo opustiti Sardinsko. Poražen byv u Lodi nad dol. Addou, musil ustoupiti do Tyrol, kde odevzdal vrchní velení Wurmserovi. **Napoleon pánem Milánka. Mantua obležena.** Parma, Modena, papež Pius VI. a Sicílie učinili mír s Francií na zák. neutrality za velikou náhradu válečnou.

Wurmser musil zavřít se se zbytky vojska v Mantui. Alvinczy, k jeho vyproštění vypravěný, poražen u **Arcole** jv. od Verony a

1797 u Rivoli sz. od Verony. Za nedlouho (2. února) **vzdala se Mantua.** O něco později přinucen papež k novému míru v **Tolentině** jz. od Ancony, v němž musil se odřít legace Ferrarské, Romaňské a Boloňské. Mezitím ujednaný spolek na výboj a odboj mezi Francií a Španělskem (1796) a vév. Modenský vypuzen ze své země, poněvadž prý zásoboval obleženou Mantuu.

V Němcích arcikn. Karel (sr. shora) porazil Jourdana u Amberka v. od Norimberka a u Würzburka, i zapudil jej k Rýnu přes krajiny hessenské (1796). Tím i Moreau, jež zatím Württembersko, Badensko a Bavorsko přinutil k příměří, musil ustoupiti za Rýn u Basileje.

Po bitvě u Rivoli povolán arcikn. Karel k vojsku do Itálie, jež Bonaparte ztláčil přes Soču, a pak dvěma proudy (Gorici a Tyrolskem) vtrhl do Rakouska.

1797 **Praeliminář míru v Lubně** v Štýrsku nad dub. h. Murou mezi Rakouskem a Francií ujednaný pozměněn valně, když Bonaparte vypověděl Benátčanům válku, a zmocniv se Benátek, **prohlásil republiku Benátskou za zrušenu.**

Ve Francii nepořádkův nebylo: tíseň finanční, nejistota majetku, špatné soudnictví. Proto zmáhá se strana royalistův, kteří při volbách 1797 nabyli většiny a dva členy direktoria (Carnota a Barthélemyho) měli na své straně. Z toho

1797 **revoluce 18. fructidoru** (4. září) a **státní převrat**: Republikánští členové direktoria obrátili se o pomoc k Bonapartovi, jež vyslal do Paříže gen. Augereaua a Bernadotta, načež volby do 53 departementův zrušeny a na místě Carnota a Barthélemyho povoláni do direktoria dva členové republikánsky smýšlející. Přívrženci royalistův deportováni do Cayennu v Guyaně jihoamerické, pověstně nezdravým podnebím (mezi nimi Pichegru a Barthélemy). Carnot uprchl do Švýcar.

1797 **Mír v Campo-Formio** v Benátsku: 17. říj. 1. **Rakousko** vzdalo se Belgie ve prospěch Francie. 2. Z Modeny, legací papežských, vév. Milánského a Mantovského a záp. části Benátska zřízena **republika Cisalpinská**, která měla býti od Francie úplně nezávislou. 3. Císař svolil k postoupení levého Porýní **Francouzsku**, tak aby knížatům, kteří tam měli panství, dostala se náhrada jinde v říši Německé, což mělo státi se **na sjezdě všech účastníků v Rastattě**. 4. **Vév. modenskému** mělo Rakousko postoupiti Breisgavska a vzíti v náhradu arcib. Solnohradské s částí Bavor mezi Salicí a Innem. 5. Za Belgie, Milánko a Mantovsko **dostalo se Rakousku větší části území rep. Benátské** (Benátky s přilehlou pevninou až po ř. Adiži, benátská Istrie, Dalmacie s ostrovy a Kotorsko). Ostrovy Jonské zůstaly Francii. — O něco dříve proměněn Janov v **republiku Ligurskou** s ústavou demokratickou.

1798—1799 Napoleon Bonaparte v Aegyptě.

Z nepřátel první koalice zbyli Francií jedině **Angličané**. Bonaparte chtěje ohroziti panství anglické ve Východní Indii, navrhl obsaditi **Aegypt**, jež byl pod panstvím Mamlukův, od Turecka téměř neodvislých (sr. 273). Direktori svolili, a vítězný Bonaparte stával se jim nepohodlným. Na oko zbrojeno na severu Francie proti Anglii, mezitím co

1798 29. května vyplul Bonaparte s 400 lodmi a 35.000 muži z Toulonu. V průvodu jeho mnoho umělcův a učencův (orientalista Sylvestre de Sacy, matematik Monge a j. v.). Výpravou touto ukázala se v pravém světle slabost říše Turecké a vzburzen zároveň na západě nový zájem pro sídlo dávné starověké kultury. V červnu obsazena Malta, pak dobyta Alexandrie a

21. čc. **v bitvě u pyramid** Mamluci od Napoleona poraženi, načež **Kahýra** opanována.

1. srp. **Námořní bitva u Abukiru** z. od Rosetty, v níž anglický admirál **Nelson** zničil loďstvo francouzské a zamezil Francouzům návrat do vlasti. **Turci** vy-

hlásili Francii válku a postavili armádu v Syrii. Povstání v Kahýře potlačeno. Bonaparte táhne vstříc pašovi syrskému. Jaffa dobyta. Bezúspěšně obléhání Akkonu, hájného angl. kapitánem Sidneyem Smithem. Mor ve vojsku francouzském. Návrat do Aegypta (1799).

1799 Bitva u Abukiru,

25. čc. v níž Turci, vystoupivše tu na břeh, ač třikrát byli silnější, od Bonaparta na hlavu poraženi. Na zprávu o neblahých událostech ve vlasti Bonaparte opustil tajně Aegypt (24. srp. 1799), zanechav vrchní velení Kleberovi. Tento vedl si hrdinsky, r. 1800 porazil Turky na hlavu u **Heliopole**, ale v červnu toho r. úkladně zavražděn. Nástupce jeho poražen od Angličanův, načež dle smlouvy v Kahýře ujednané vyklidili Francouzové Aegypt a na lodích anglických vrátili se do vlasti.

1799—1801 Válka druhé koalice.

Příčina: Direktorium chtělo pozornost odvrátiti od rozervaných poměrů vnitřních a pomoci svým financím na ujmu ciziny, vyhledávalo příležitosti k válce: 1. Sjezd rastattský (sr. 391) nevedl k cíli. Francie zmocnila se i několika pevných míst na pravém bř. Rýnu. 2. Republika Cisalpinská uvedena v úplnou závislost od Francie (sr. 391). 3. Švýcarsko proměněno v **republiku Helvetskou** a vnuceno mu přispěním domácích demokratův nové jednotné zřízení zemské francouzskému podobné, při čemž samospráva kantonův celkem jest zrušena. Zeneva připojena k Francii. 4. V Římě rozniceno vzbouření proti papeži Piu VI., který odveden do zajetí († 1799 ve Valenci nad Rhonem pod ústím Iséry), a stát Papežský proměněn v **republiku Římskou**.

R. 1798 vešlo Rakousko ve spolek s Ruskem (Pavel I.) a Anglií proti přemátům francouzským. K nim připojil se i král neapolský a sicilský (Prusko odepřelo).

1798 list. Vojsko neapolsko-sicilské, vedené rak. gen. Mackem, poraženo při útoku na rep. Římskou od Championneta. Král přinucen uprchnouti do Sicílie a

1799 Neapolsko proměněno v **republiku Parthenopskou** (led.). O něco dříve vypuzen i král sardinský z Piemontu a uprchl do Sardinie. Taktéž Toskánsko od Francouzův obsazeno. Vojsko ruské (Suvorov) a rakouské (Melas a Kray) od spojencův do Itálie vypravené vypudilo Francouze z Milánska a z Mantovska. Macdonald, z Neapolska na pomoc spěchající, poražen od Suvorova v bitvě nad Trebií (čv.). Alessandria a Mantua opanovány. Král neapolský vrátil se ze Sicílie. Přívrženci republiky krutě pronásledováni (angl. admirál Nelson). Řím osvobozen. Sjezd rastattský se rozešel.

Do Itálie poslán od direktorův Joubert s novým vojskem, ale

1799 v bitvě u **Novi** mezi Janovem a Alessandrií poražen od Suvorova a Melasa;

15. srp. Piemont v moci spojencův.

Mezitím v Německu **arcikníže Karel**, vrchní velitel vojska rakouského, ruského (Korsakov) a německého (Bavorsko), zahnal Jourdana za Rýn, poraziv jej 21. břez. u **Ostrachu** a 25. břez. u **Stockachu** v Badensku nedaleko jezera Bodamského, i vtrhl do Švýcar, kde zvítězil nad Massenou u Winterthuru sv. od Curychu a u Curychu. Dle předchozích úmluv měla vojska z Itálie a Němec spojití se ve Švýcarsku a přenést válku na půdu francouzskou; ale nedošlo k tomu pro neshody diplomacie rakouské (kancléř Thugut) a ruské. Arcikn. Karlovi rozkázano opustiti Švýcarsko a ustoupiti do Svábska. Ve Švýcarsku zůstal toliko Korsakov, chtěje se tu spojití se Suvorovem; ale byl od Masseny zaskočen, poražen a přinucen ustoupiti za Rýn. **Suvorov** přešel přes sv. Gotthard (Melas na rozkaz z Vídně musil zůstatí v Piemontě), probil se po velkých útrapách Švýcarskem a teprve při jezeru Bodamském spojil se s Korsakovem, načež k rozkazu carovu vrátil se domů. Arcikn. Karel rozmrzen jsa neupřímností diplomacie, složil velitelství.

V květnu 1799 ostrovy Jonské odňaty Francii od loďstva rusko-tureckého, a zřízena **republika Jonských ostrovů (7)** pod ochranou tureckou a ruskou. V Holandsku vojsko anglicko-ruské po velkých ztrátách přinuceno ke kapitulaci i opustilo zemi.

1799 Bonaparte navrátil se do Francie (sr. 392) 8. října a vítán nadšeně v naději, že nepřátele pokoří a zavede nový státní pořádek: bylať vláda direktorův upadla v nenávisť.

1799 **Státní převrat 18. brumairu** (9. listop.):

Bonaparte získav vojsko, vyhnal přispěním direktorův, Sieyèsa, Rogera-Ducosa a bratra Luciana, předsedy 500, protivníky své ze sborů zákonodárných, které pod záminkou, že bezpečnost jejich v Paříži jest ohrožena, přeloženy do St.-Cloudu, načež dosáhl, že vláda a vypracování nové ústavy svěřeno třem konsulům, Bonapartovi, Sieyèsovi a Ducosovi.

1799—1804 Konsulát (ve Francii).

10. list. 2. pros. Dle nové ústavy (sr. 389), která vešla v život 24. prosince 1799 a od lidu přijata téměř jednoduše 7. ún. 1800, postaven v čelo vlády **Bonaparte** jakožto **první konsul** na deset let, a přidáni mu k ruce dva kolegové s hlasem poradním (Cambacérès a Lebrun).

I tato ústava byla prací Sieyèsovou, ale pozměněna Bonapartem, takže byla dle formy republikánskou a skutkem zavedla **vojskovou jednovládu**: I. Moc výkonná svěřena třem konsulům, voleným na 10 let. První konsul měl plnou moc, kdežto druzí dva byli toliko jeho rádci. Prvému konsulovi

náleželo řídití záležitosti zahraniční, jmenovati veškeré úředníky státní (jednak přímo, jednak pomocí senatu) a navrhnouti zákony, jichž vypracování svěřeno **státní radě**. Odpovědnost stihla jen ministry po návrhu státní rady. II. **Senatu** (80 členův s vysokým platem, ale málo zaměstnaných) příslušelo vybírati členy pro sbory zákonodárné dle listin z departementův zasilaných a jmenovati nejvyšší úředníky a soudce. Zjistný a bohatě odměněný Sieyès předsedou senatu; od té doby upadl v zasloužené zapomenutí. III. Zákonodárství vykonával (bez iniciativy) a) **tribunat** o 100 členech, jenž radil se o předlohách zákonodárných a b) **sbor zákonodárný** o 300 členech, jemuž bylo o předlohách prostě hlasovati. Oba sbory doplňovány každoročně o $\frac{1}{5}$ členův.

Na základě rozdělení Francie na departementy, arrondissementy a kantony zavedena tuhá centralisace s úřednickým apparatus praefektův, podpraefektův a mairův. Svoboda tisku omezena. Kněžím nepřisezným vrácena svoboda, emigrantům umožněn návrat. Tuillerie sídlem Bonapartovým. —

Vyjednávání o mír nevedlo k cíli. Toliko Rusko upustilo od války a zneprátelivši se s Anglií pro bezohlednost její proti lodím mimo válku jsoucím, způsobilo r. 1800 obnovení branné neutrality mořské (Rusko, Švédsko, Dánsko a Prusko. Sr. 368).

1800 Moreau do Němec vypravěný opanoval Mnichov. V Itálii vítězil rak. generál Melas nad Massenou, jenž musel zavřítí se v Janově a tu vzdátí se za svobodný odchod právě v době, kdy **Bonaparte** v čele třetího vojska přešel přes horu Vel. sv. Bernarda a Piemontskem vtrhl do Milánska, kam bylo nyní Melasovi spěchatí z Janova.

14. čv. **Bitva u Marenga** jv. od Alessandrie: Napoleon zvítězil nad rak. gen. Melasem, jenž pak na základě kapitulace musil ustoupiti až za řeku Mincio. Marné jednání o mír. **Moreau** porazil arcivév. Jana

3. pros. **v bitvě u Hohenlindenu** v. od Mnichova a vtrhl do Hor. Rakous, kdež ujednáno příměř (ve Stýru).

1801 **Mír v Lunéville** jv. od Nancy mezi Rakouskem, říší Německou a Francií: 1. Pro Rakousko zůstala celkem platná ustanovení míru campoformijského. Mimo to postoupilo 2. Breisgavska věv. modenskému Herkulovi, po jehož smrti († 1803) nastoupil v něm arciv. Ferdinand (sr. 353), a svolilo k odejmutí velkov. Toskánského bratru císařovu Ferdinandovi za náhradu v Němcích. Toskána proměněna v **království Etruské** a dána Bourbonům Parmským (Parma připojena k Francii, již odstoupilo též Španělsko Louisiana). 3. Od císaře a říše postoupen Francii levý břeh rýnský, a poškozovým knížatům mělo se dostatí náhrady „saeularisováním“ zemí duchovních a „mediatisováním“ menších panství svět-

ských (viz dole). Uznána republika Batavská, Helvetská, Cisalpinská a Ligurská. —

Brzo potom učiněn mír s Neapolskem, Portugalskem, Ruskem a Tureckem. S **Anglií** válčeno dále. Angličané dobyli 1798 Minoriky, 1799 holandského Surinamu (Guyany) a 1800 Malty. Povstání sultana maysorského Tippu Saiba (srov. 369), podněcovaného Francouzi proti nadvládě anglické, potlačil Arthur Wellesley, pozdější Wellington. Tippu Saib padl r. 1799 při útoku Angličanův na Seringapatam nad h. tokem ř. Kaveri. (O válčení v Aegyptě sr. 391 a v Holandsku sr. 393). Spolek branné neutrality mořské od Angličanův roztržen (Parker a Nelson obléhají Kodaň, Dánsko se poddalo a Rusko po zavrž. Pavla I. s Anglií se dohodlo), ale vzrůstající dluh státní, zbrojení Francie v severních přístavech a marné úsilí Nelsonovo o dobytí franc. přístavu Boulogne v průlivu Calaiském pohnuly Anglii k vyjednávání o mír. (**Pitt ml.** ustoupil Addingtonovi.)

1802 **Mír amienský** mezi Francií a Anglií: **Anglie:**

a) vydala Francii a jejím spojencům všechny dobyté osady vyjma ostrov Trinidad a Ceylon; onen odstoupilo Španělsko, tento rep. Batavská, b) slíbila vrátiti Maltu řádu sv. Jana a odvolati válečné síly své z přístavův a ostrovův středomořských, c) uznala republiku Jonských ostrovův. **Francie** a) zaručila Portugalsku celistvost jeho území, b) vyklidila Aegypt a c) zavázala se, že vyprázdni území neapolské a římské.

Uspořádání záležitostí německých, při čemž knížata německá ucházejí se způsobem nekalým o přízeň Bonapartovu, na zákl. míru lunévillského dokonala prostřednictvím Francie a Ruska po dlouhých průtazích t. zv.

1803 **deputace říšská** (Der Reichs-Deputations-ünor hauptschluss: a) Zrušena všechna duchovní knížectví vyjma kurfirstství Mohužské, jehož

území skládalo se nyní ze zbytků Mohužska na pr. bř. Rýnu, z biskupství Řezenského a ř. měst Řezna a Wetzlaru. b) Z 48 měst říšských ponecháno pouze 6: Frankfurt, Augsburg, Norimberk a města hansovní Hamburg, Břemy a Lubek. c) Na místě zrušených dvou kurfirstství (Trevírského a Kolínského) zřízena čtyřmi nová: Hessenská, Badenská, Würtemburská a Solnohradská. d) Náhrady: 1. **Velkovév. toskánský:** arcib. Solnohradské a prob. Berchtesgadenské. 2. **Vév. modenský:** Breisgavsko. 3. **Rakousko:** bisk. Brixenské a Tridentské za Breisgavsko. 4. **Bavorsko:** bisk. Würzburgské, Bamberské, Frišinské a Augsburgské, pak nejv. část statkův duchovních a říšských měst ve Francích a vých. Svábsku. Za to odstoupilo však 5. **Badensku:** pravý břeh porýnské Falce (Heidelberg a Mannheim). Mimo to dostaly se Badensku statky z bisk. Kostnického, Basilejského, Strassburského a Trevírského, kláštery a říšská města. 6. **Württembersko:** statky duchovní a

říšská města (Reutlingen, Esslingen, Heilbronn etc.). 7. **Prusko**: bisk. Paderbornské a Hildesheimské, Erfurt a Eichsfeld (dříve mohučské), část Münsterka, několik proboštství (Quedlinburg) a říšská města Mühlhausen, Nordhausen a Goslar. 8. **Oldenbursko**: biskupství Lubecké. 9. **Hannoversko**: biskupství Osnabrüčské. 10. **Hessensko a Nassavsko**: zbytky arcib. Mohučského, Trevirského a Kolínského na pr. bř. Rýnu. 11. **Nassavsko-Oraňsko**: bisk. Fuldské a prob. Korvejské. —

Změnami těmito přerušeny nejen všechny starodávne poměry právní, ale vzaly za své i poslední zbytky organizace vnitřní: **říše Německá trvala pouze dle jména.**

Roku 1802 republika Cisalpínská přeměněna v republiku Italskou a Bonaparte stal se jejím předsedou. Elba, Piemont a Parma připojeny k Francii. Občanská válka ve Švýcarsku mezi stoupenci staré a nové ústavy (sr. 392). Francie zakročila, načež na sjezdě plnomocníků švýcarských v Paříži konaném obnovena v podstatě federativní ústava (tak zv. mediáční listinou) a Bonaparte jmenován protektorem republiky Švýcarské (1803). Válka s povstalejší černochoy na ostrově Haiti (v čele povstalcův černocho Toussaint-Louverture) vedena od Francouzův nešťastně.

Vnitřní stav Francie za vlády konsulské (sr. 393): pokoj a bezpečnost obnoveny. Průmysl, obchod a zemědělství zvelebovány. Blahobyt se zmáhá. Sestaven nový občanský zákoník (code Napoleon). Zákon proti emigrantům odvolán. Zmatkům náboženským učiněn konec konkordátem s Piem VII. Školství pečlivě zorganizováno. Spiknutí proti životu Bonapartovu (1800 „pekelný stroj“), od royalistův nastrojeného, užito k odstranění nesmiřitelných republikánův (130 deportováno). Založen řád čestné legie, jenž sloužiti měl výhradně osobním zájmům prvního konsula. Poslěz všeobecným hlasováním prohlášen

1802 Bonaparte doživotním konsulem; od té doby psal na státní listiny pouze jméno křestní Napoleon a název ten brzo zdomácněl úplně. srp. Nová ústava (pátá; sr. 393) změněna potud, že senát stal se prvním úřadem, ale rozsáhla jeho pravomoc učiněna odvislou na prvním konsulovi. Nejdůležitější záležitosti vyřizovala tajná rada. Tribunát sklesl na pouhý poradní sbor. — Spiknutí royalistův, od Anglie podporované, zmařeno (na poč. 1804. Cadoudal popraven, Pichegru se usmrtil, Moreaua stihlo vyhnanství. Vév. Enghienický, vnuk prince Condé, zatčen na půdě bádenské a popraven, ač z viny neusvědčen).

Pohnutí myslí, jež způsobilo spiknutí Cadoudalovo ve všech vrstvách společenských, užil Napoleon k provedení nového státního převratu: **18. květ. 1804** prohlášen od tribunatu a senatu jako

1804—1814 (1815) Napoleon I., císař francouzský,
a usnesení to předloženo národu ku přijetí.

Nový císař korunoval se 2. prosince v Paříži, byv pomazan od papeže Pia VII. Staré řády monarchické obnoveny v jiné podobě (šest nejv. úřadův čestných, důstojnost maršálská, úřady dvorské). Leskem dvoru císařského a slavnostmi všeho druhu odvrácen lid obecný od zájmův politických, hrd jsa, že jméno francouzské všude bylo ctěno a váženo. Ústava z r. 1802 opravena (šestá; sr. 396) a přizpůsobena nové státní formě. Absolutismus se sice vrátil, ale pokrok k lepšímu byl všude znatelný: rovnost před zákonem, stejnoměrné rozdělení daní, rozkvět zemědělství, obchodu a průmyslu. Paříž ozdobována nádhernými stavbami. Vědy a umění podporovány.

1804 Císař německý **František II. přijal název**
11. srp. **dědičného císaře rakouského.**

1805 Napoleon dal se v Miláně korunovati na **krále italského** železnou korunou langobardskou a dosadil nevlastního syna Eugena Beauharnaisa za místokrále. Republika Batavské vnučena nová ústava. Rep. Ligurská připojena k Francii.

1805 Válka třetí koalice.

Příčina: Mír amienský pokládán v Anglii za hanbu (válka mezi žurnalisty anglickými a francouzskými). Napoleon žádá na Anglii, aby podrobná vyplnila výminky míru (vydala Maltu), kdežto sám mír ohrožuje. (Piemont, Švýcarsko atd.; sr. 396). **V dubnu 1803 nová válka mezi Francií a Anglií.** Angličané zmocňují se námořních osad francouzských (Louisiana prodána od Francouzův obcím Severoamerickým). Napoleon obsadil Hannoversko a v létě 1805 soustředil veliké loďstvo a vojsko v Boulogni, maje v úmyslu vpadnouti do samé Anglie.

Zatím **Pitt**, jenž se zase ujal řízení záležitostí zahraničních v Anglii, sjednal spolek s Ruskem, Rakouskem a Švédskem na obnovení rovnováhy evropské. (Španělsko spojilo se s Francií, Prusko setrvalo v neutralitě.)

Napoleon obrátil se z Boulogne do Němce, kde přidalo se k němu **Bavorsko, Württembersko, Badensko, Hessensko a Nassavsko.**

1805 Vojsko rakouské, vedené Mackem, **obklíčeno** od Napoleona u Ulmu na Dunaji nedaleko ústí Illery a **přinuceno vzdáti se.** Toliko část vojska pod arcikn. Janem zachránila se útekem do Tyrol.

1805 Námořní bitva u Trafalgaru na jz. bř. španělském:

21. říj. **Nelson** potřel loďstvo francouzsko-španělské, takže Anglie na moři pole úplně opanovala (Nelson zemřel ranou v bitvě utrženou).

Napoleon po vítězství nad Mackem vtrhl do Rakous a **Vídeň** po slabé obraně **opanoval** (15. listop.), načež vtrhl do Moravy, kam bylo zatím přibýlo hlavní vojsko ruské, ve-

dené carem Alexandrem. Sem dostavil se i císař František.

2. pros. **Bitva tří císařů u Slavkova** vjv. od Brna, najmě u vsi Prace:

Napoleon porazil na hlavu spojené vojsko ruské a rakouské. K bitvě došlo ukvapeností cara Alexandra, jenž dychtěl po válečných vavřínech, nevyčkal pomoci z Čech (arcikn. Ferdinand), z Itálie (arcikn. Karel) a z Ruska. Mimo to bylo vyčkati rozhodnutí Pruska, jež mělo předložit Napoleonovi smířovací návrh, a byl-li návrh zamítnut, bylo by ku koalici přistoupilo. 6. prosince přiměřil mezi Napoleonem a cís. Františkem, načež vyjednáváno o mír v Bratislavě. Mezi tím zbavil se Napoleon nesnází s Pruskem smlouvou v Schönbrunně (Haugvic), kterou slíbil postoupiti Prusku **Hannoverska** výměnou za různá panství rodu hohenzollernského.

26. pros. **Mír bratislavský** mezi Francií a Rakouskem:

1. **Rakousko** musilo postoupiti a) území benátského, nabytého mírem campo-formijským, království Italskému, uznalo Napoleona za krále italského a svolilo, aby Francie podržela zabraná tu území. b) Tyrolska s bisk. Brixenským a Tridentským Bavorsku (tomuto dostalo se též svob. města Augsburgu). c. Zemí Venkovských ve Švábsku Bavorsku, Württembersku a Badensku. 2. Breisgavsko odňato arcikn. Ferdinandovi beze vši náhrady a dáno Badensku. 3. Rakousko odškodněno toliko arcib. Solnohradským, za něž arcikn. Ferdinandovi Toskánskému dáno bisk. Würzburšské. 4. Kurf. bavorský a württemberský povýšeni **na krále** a markrabě (kurfirst) badenský na velkovévodu. — **Rusko** ve válce s Francií setrvalo.

Následky míru bratislavského:

V **Neapolsku**, kde za války třetí koalice loďstvo anglické a ruské přijato s nadšením, svrženi Bourboni stánu, a dobytá země dána st. bratru Napoleonovu **Josefu Bonapartovi** (1806). Sicílie Bourbonům zachována, chráněna jsouc loďstvem anglickým. Cleve a vév. Berg, postoupené od Bavorska, proměněny ve velkovévodství Bergské, které dáno **Joachimu Muratovi**, svaku Napoleonovu. Maršálek **Berthier** stal se na útraty Pruska knížetem neufchâtelským. Papežská léna, Benevent a Ponte Corvo nad Gariglianem, obdrželi jako knížectví **Talleyrand** a **Bernadotte**. **Ludvík Bonaparte**, ml. bratr Napoleonův, stal se **králem holandským**.

1806 **Rýnský spolek pod protektorátem Napoleonovým:**

čc. K němu přistoupilo 16 knížat jihoněmeckých a západoněmeckých. Svob. m. Norimberk připojeno k Bavorsku, a m. Frankfurt uděleno arcikancleři (primasovi) mohučskému. Nové mediatisování menších držav německých.

6. srpna **Císař František složil důstojenství císaře německého** (sr. 397) a dvorským dekretem 21. srp. prohlásil, že přestává všeliké spojení Čech s říší Německou (hodnost kurfirstská).

1806—1807 **Válka čtvrté koalice** (Francie válčí s Pruskem a Ruskem).

Napoleon šetřil Pruska, pokud služeb jeho potřeboval. Po založení spolku rýnského vynasnažovalo se Prusko zříditi spolek severoněmecký pod svým náčelnictvím, ale Napoleon zmařil snahy ty a vyjednáváje o mír s Anglií, kde Pitt, nesmiřitelný nepřítel Napoleonův, r. 1806 zemřel a vládu řídil mírumilovný Fox, byl hotov vrátiti jí Hannoverko, jež byl Prusku nedávno přenechal (sr. 398). To příčinou války. **Kritické postavení Pruska:** Vojsko chatrné opatřené skládalo se většinou ze žoldnéřů v cizině najatých, mělo vůdce válce odvyklé a bylo národu úplně odcizeno. Sobeckou politikou (sr. 389—398) připravilo se o spojení: Sasko jen mocí přinuceno jest ke spolku, kurf. hessen-kasselský se rozpakoval, Rakousko pomoci odepřelo (nedůvěra a vysílenost), s Anglií bylo ve válce pro obsazení Hannoverska, a Rusko, jediný vydatný spolek, zaměstnáno **válkou s Turky** (1806—1812). Návodem francouzského vyslance sesadila Porta oddané Rusku hospodary v Multanech a Valašsku. Mírem bukureštským získalo Rusko Bessarabii. Prut hranicí obou říší. Ve válce bojovali povstalci srbští po boku Rusův. Srby vedl **Cerný Jiří (Karadordě)**.

V čele pruského vojska stáříků vévoda brunšvický Ferdinand (sr. 386). Válka počala se bitvou u **Saalfeldu** nad Sálou, kde předvoj pruský poražen. O 4 dny později hlav. armáda ve

1806 **dvojí bitvě u Jena a Auerstädtu**

14. října od Napoleona **potřena a rozprášena** (Ferdinand Brunšvický padl). Pevnosti vzdávají se bez boje (Erfurt zjz. od Lipska, Spandava při ústí Sprévy do Havoly, Štětín, Kostřín při ústí Varty, Magdeburk, Hameln nad stř. Vesperou), toliko Kolobřeh na pobř. Vých. Pomořan a Grudziadz v Záp. Prusku na pr. bř. Visly statečně odporovaly, a Blücher v Bukovci čestně kapituloval (list.). Vévoda brunšvický a kurf. hessenský vypuzeni ze svých zemí. 27. října **Napoleon v Berlíně**, odkud vydal pověstný dekret o **kontinentálním systému**, kterýmž zapovídalo se v zemích od Francie odvislých veškeré spojení s Anglií. Královská rodina uprchla do Vých. Prus. Slezsko obsazeno. Poláci vyzváni k povstání. Zvláštní mír s kurf. saským (pros.), jenž přijat do spolku rýnského jakož **král saský**.

V Pověsli postavilo se Napoleonovi na odpor spojené vojsko ruské (Bennigsen) a pruské (Lestocq). Bojováno nerozhodně u Pultuska sv. od Varšavy a pak ve

1807 **vražedné bitvě u Jilavy** jv. od Královce, která taktéž zůstala bez výsledku. Vojska uchýlila se do zimních táborů.

14. čv. **Bitva u Friedlandu** jv. od Královce, v níž Rusové na hlavu od Napoleona poraženi. Královce od Francouzův opanován. Příměří s Rusy a pak s Pruskem. Sjezd (25. čv.) Napoleona s carem Alexandrem uprostřed Němenu na voru k tomu připraveném vedl k přátelství obou panovníkův a ke spolku proti Anglii.

1807 **Mír v Tylži** nad doln. Němenem:

- čc. **A.** mezi Francií a Ruskem.
B. mezi Francií a Pruskem.

A. 1. Samostatnost Pruska zaručena. 2. Z polských krajín k Prusku náležejících zřízeno **velkoknížectví Varšavské** a dáno králi saskému. 3. Oldenbursko a Meklenbursko vráceny vévodům. 4. Car Alexander uznal bratry Napoleonovy za krále, Josefa v Neapoli, Ludvíka v Holandsku a Jéróma ve Vestfalsku (hl. m. Kassel nad Fuldou) a dal svůj souhlas k opatřením ve příčině spolku rýnského. 5. Rusko převzalo prostřednictvím mezi Francií a Anglií a Napoleonem mezi Ruskem a Tureckem. **V tajném článku** svolilo Rusko, aby boka Kotorská a ostrovy Jonské dostaly se Francii, i ujednán spolek proti Anglii a Turecku, když by mocností tyto nedaly se pohnouti k míru. O Turecku v tomto případě stalo se dohodnutí v ten rozum, že Multany, Valašsko a Bulharsko až po levý břeh Marice měly se dostati Rusku; Albanie, Epirus, Recko a Thessalie Francii; Srbsko Rakousku; zbytek s Cařihradem měl zůstati Turecku.

B. 1. Prusko musilo přistoupiti ke kontinentálnímu systému. 2. Musilo vydati všechny své krajiny mezi Rýnem a Labem, z nichž Napoleon zřídil **království Vestfalské**. (Viz shora; později připojil k němu i Hannoverko). 3. Město Gdansk prohlášeno za svobodné. 4. Kraj Bělostocký mezi Buhem a Němenem postoupen Rusku a Chotěbuz nad Sprévou Sasku. 5. Z polských krajín pruských zřízeno **velkovévodství Varšavské** (viz shora). — **Ríše Pruská zmenšena tak o polovinu**. 6. Ohromná náhrada válečná. Území pruské vyklizeno od vojska francouzského teprve po roce, vyjma Štětín, Kostřín a Hlohov.

Po míru tylžském předsevzal kr. Fridrich Vilém III. **reorganiaci státu Pruského**. V čele oprav ve správě vnitřní ministr **Karel von Stein** a po jeho vypuzení (1808 působením šlechty a Francouzův) státní kancléř **Hardenberg**. (Postavení lidu selského zlepšeno, samospráva měst, svoboda průmyslu, nová soustava berniční atd.). Ve vojenství zásluhou min. **Scharnhorsta** odstraněno najímání vojska a zavedena všeobecná branná povinnost, postup dle zásluhy a vzdělání, vyzbrojení, cvičení atd. O mravní povznesení národu usiloval Fichte (Reden an die deutsche Nation 1807—8), Schleiermacher, Arndt a j.). R. 1810 založena universita v Berlíně. Snaha vlastenecká povzbuzována zakládáním

spolků (Der Tugendbund 1809) a síla tělesná tužena pěstováním tělocviku (L. Jahn v Berlíně 1811.)—

1807 Anglie obávajíc se, aby **Dánsko** nebylo přinuceno září přistoupiti ke kontinentálnímu systému, vynutila si strašným bombardováním Kodaně vydání loďstva dánského, jež odvěkla do svých přístavů. Když pak Dánsko vešlo s Francií ve spolek, odňali mu Angličané ještě ostrov Helgoland. — Král. Etruské připojeno ke král. Italskému, a Bourbonům Parmským (sr. 394) sříbeno Portugalsko.

K míru tylžskému nepřistoupil **král švédský Gustav IV.**, nesmiřitelný nepřítel revoluce i Napoleona. Za čtvrté koalice znepokojoval Francouze v Pomořanech a po míru tylžském znepřátelil se i s Ruskem, jež mu vypovědělo válku (1808) a vtrhlo do Finska. Rusko válčí též s Anglií.

1808—1814 Napoleon válčí ve Španělsku a Portugalsku.

Portugalsko, poněvadž zdráhalo se přistoupiti ke kontinentálnímu systému, jest r. 1807 od vojska francouzského (Junot) obsazeno. Rodina královská uprchla do Brasílie. Zbývalo ještě **Španělsko**, aby Anglii přístup k pevnině byl úplně zamezen. Neschopnost španělských Bourbonův (Karel IV. slabý stařec a následník trůnu Ferdinand ctižádostivý zbabělec) neposkytovala Napoleonovi záruky v tom ohledu; i pojal úmysl zmocniti se Španělska bezprostředně. Ve Španělsku za panování Karla IV. (1788—1808) vláda v rukou bídného milce Manuela Godoye (sr. 390). Úklady, jež strojil tento, spojen jsa s královnou Marií Karolinou, následníku trůnu Ferdinandovi, a nenávisť, kterou k němu národ choval, příčinou povstání: Godoy svržen, a Karel IV. zřekl se trůnu ve prospěch Ferdinanda (18. břez. 1808). Stejně doby rozkládal Napoleon vojsko po zemi na základě spolku, 1807 se Španělskem učiněného (jedna část Portugalska měla se dostati Godoyovi, druhá králi etruskému a třetí Napoleonovi) a pod záminkou, že opatření ta směřují jedině k tomu, aby zabráněno bylo přistání Angličanův. 23. břez. obsadil **Murat** Madrid, a Karel IV. opíraje se o pomoc francouzskou, odvolal odřeknutí se trůnu. Napoleon, volán jsa za prostředníka, vylákal královskou rodinu do **Bayonnu** ve Francii nedaleko ústí Adouru, kde Ferdinand hrozbami postrašen vzdal se trůnu ve prospěch otce svého Karla IV., který pak na domluvy Godoye, Napoleonem zakoupeného, přenesl všechna svá práva k trůnu španělskému na císaře francouzského (květ.). Též Ferdinand smířil se pak s Napoleonem a postoupil mu práv svých na korunu španělskou za peněžitou náhradu. — Bratr Napoleonův **Josef** králem španělským, a svak jeho **Murat** králem neapolským (sr. 398). Velkovévodství Bergské po odchodu Muratově darováno Ludvíkovi, synu Ludvíka Holandského.

Národ španělský pozvedl se proti nadvládě cizincův: Ve všech větších městech zřizují se junty, které vládou ve jméne Ferdinandově a organisují drobnou válku (guerilla). Když Dupont u Bayleu s celou armádou upadl v ruce Španělův (čc. 1808, Castanos), bylo králi Josefovi opustiti Madrid a s vojskem ustoupiti za Ebro. Od obléhání Saragossy, hájené hrdinsky **Palafoxem**, upuštěno. V **Portugalsku** prinutili Angličané Junota ke kapitulaci v Cintře z. od Lissabonu (srp.), po které musil zemi opustiti.

Napoleon ujistiv se na **sjezdě v Erfurtě** (říj. 1808) přátelstvím cara Alexandra, vtrhl v čele velkého vojska do Španěl, kde rozprášiv povstalec velkým bitvám nezvyklé, vtrhl již po 4 nedělích vítězně do Madridu (**pros. 1808**). Saragossa po zoufalé obraně dobyta v únoru 1809. Palafox odveden do zajetí. Angličané obmezení na hájení Portugalska. Po odchodě Napoleonově (viz válku Rakouska proti Napoleonovi 1809) pokračováno v dobývání poloostrova, ale přes hrdinské skutky vojska francouzského úplného pokoření země nedosaženo.

V květ. 1809 vypudil angl. generál Arthur Wellesley (sr. 395) Soultu z Portugalska, a vtrhnuv do Španělska, zvítězil u Talavery nad Tajem z. od Toleda nad kr. Josefem (od té doby **lordem Wellingtonem**). R. 1810 musil sice ustoupiti do Portugal, ale i vpád Massénův do Portugalska 1811 minul se účinkem. Marné obléhání Cadizu, kam přeneseno po pádu Sevilly sídlo ústřední junty a kde r. 1812 od svolaných kortesův prohlášena nová ústava (**konstituce r. 1812**: 1. Moc královská obmezena sněmy. 2. Stavovské výsady zrušeny. 3. Inkvisice odstraněna a počet klášterů obmezen. 4. Bílým osadníkům poskytnuta stejná práva občanská. 5. Nové upravení správy zemské). Výpravou Napoleonovou do Ruska zeslabeno vojsko francouzské ve Španělsku. V čci. 1812 **Wellington**, podporován jsa povstalci, zvítězil u **Salamanky** v Leonu sz. od Madridu a zmocnil se na čas i Madridu. R. 1813 zvítězil u **Vitorie** v krajině Baskův jz. od Sv. Sebastiana nad Jourdanem a kr. Josefem a po dobytí Sv. Sebastiana a Pamplony vtrhl přes Pyreneaje do Francie. Po pádu Napoleonově uveden kr. Ferdinand VII. na trůn španělský.

1809 Válka Rakouska proti Napoleonovi.

Nesnází Napoleonových ve Španělsku hleděl poúžití císař František I. k nové válce na radu státního svého kancléře kn. **Filipa Stadion**a, jenž se domníval, že příležitosti té užijí i jiní národové, hl. Němci. Očekávání toto se nespnilo, neboť k povstání vzhopilo se toliko **Tyrosko**, a jinde v Němcích staly se jen slabé pokusy jednotlivých nadšencův v tom směru (viz 404). Rakousko vypravilo tři vojska: 1. arcikn. Karel do j. Německa. 2. arcikn. Jan do Italie. 3. arcikn. Ferdinand do velkovévodství Varšavského.

Napoleon s hl. mocí vtrhl do Bavor a po pětidenním bojování u Abensberka jz. od Rezna, Landshutu nad d. Isarou, Eckmühlu jv. od Rezna a u Rezna zahnal arcikn. Karla za Dunaj a do Čech i vtrhl do Rakous, vyslav zároveň marš. **Lefěbvra** do Tyrol.

V Itálii pokročil arcikn. Jan až k Adizi, kde se však postavil proti němu místokrál **Eugen Beauharnais**. Arcikn. Ferdinand dobyl sice Varšavy, ale pak bylo mu ustoupiti do Halíce před Rusy, kteří opanovali potom Lvov a Krakov (čc.) **Mezitím**

13. kv. **Napoleon** dobyl **Vídně** a přešel přes ostrov Lobavu na l. břeh Dunaje, kde však po

1809 **dvoudenní bitvě u Asperna a Esslingen**

21. kv. přinucen od arcikn. **Karla** ustoupiti na ostrov **Lobavský**. Tu spojil se s ním **Eugen Beauharnais**, jenž porazil arcikn. Jana u **Rábu** (19. čv.) a zabránil mu tak spojití se s arcikn. Karlem. Seslívl se ještě **Lefěbvrem** z Tyrol odvolaným

Napoleon přešel po druhém Dunaj a 5. čce **v bitvě u Wagramu** sv. od Vídně porazil arcikn. Karla, který pak ustoupil ke **Znojmu**, kde hotovil se k bitvě, ale císař **František** nedůvěřuje dalšímu štěstí válečnému učinil příměří (ve **Znojmě** 11. čce). Arcikn. Karel složil v nevoli velitelství a uchýlil se do soukromého života (zemř. 1847).

1809 **Mír vídeňský**. (14. října.)

Rakousko: 1. musilo postoupiti a) Francii celé **Istrie** s **Terstem**, hr. **Gorického**, části kr. **Chorvatského** a **Vojenské Hranice** na pr. bř. **Sávy**, vév. **Kraňského** a kraje **Běláckého** v **Korutanech**. Z krajin těchto utvořen nový stát zv. **provincie Illyrské** a připojena k němu ještě někdejší část **benátské Istrie** a **Dalmatie** s územím republiky **Dubrovnické***), kterou zrušil **Napoleon** již v lednu 1808 (**Mar-**

*) Starořecká, později římská osada **Epidaurus** byla r. 656 vyvrácena od Srbův. Uskocí **epidaurští** založili hned potom nedaleko novou osadu, nynější **Dubrovník**. K románskému obyvatelstvu počalo se záhy přidružovati obyvatelstvo slovanské, které pak nabylo tu převahy (od XII. stol.). **Dubrovník** zmáhal se velkolepým obchodem, který veden nejen na celém středomoří, nýbrž hlavně se Srbskem, Bosnou, **Bulharskem**, **Valašskem** a **Rumelií**, kde vedl se karavanami. Neméně slavným byl **Dubrovník** na poli vzdělanosti (jihoslovanského **Atheny**). Působení největšího pěvce jhoslovanského **Ivana Gunduliče** (1558—1638), syna znamenitého **dubrovnického** dějepisce **Františka Gunduliče**, připadá právě v dobu, ve které rep. **Dubrovnická** dosáhla největšího stupně slávy a moci. — Rep. **Dubrovnická** byla v odvislosti nejprv říše **Byzantské** (—1204), pak **Benátek** (—1358), **Uher** (—1526) a konečně **Turkův** (—1808).

mont, vévoda Dubrovnický, guvernérem). b) Bavorsku krom Tyrol, Solnohradska, čtvrti Innské a části čtvrti Hausrucké. c) Západní Haliče (sr. 377), která připojena k velkovévodství Varšavskému. d) Rusku kraj Tarnopolský ve Vých. Haliči. — Ztrátou břehův moře Jaderského podloměn obchod a průmysl Rakouska úplně. 2. přistoupilo ke kontinentálnímu systému a zavázalo se uznati veškeré i příští změny ve Španělsku, Portugalsku a Itálii.

1809 **V Tyrolsku** (sr. 402) v čele povstání **Ondřej Hofer** (nar. 1767 ve sv. Leonhardě v údolí Passayerském v hostinci zv. Sandwirthshaus), kapucín Haspinger, Josef Speckbacher a j. Bavoři a Francouzové **trikráté** byli od povstalcův ze země vypuzeni. Ondřej Hofer vrchním velitelem Tyrolska. Po míru vídeňském přijal podávanou amnestii, ale nové povstání způsobené několika ztrěštěnci, poskytlo Napoleonovi příležitosti k pomstě. Hofer v lednu 1810 zajat a pak v Mantui zastřelen. **Tyrolsko roztrženo** na tři díly: část v. připojena k Illyrii, část j. k Itálii a zbytek zůstaven Bavorsku, jež odškodněno za to přidělením Solnohradska, Baireuthu a Rezna. Za Rezno dostali se mělo knížeti primasovi Dalberkovi nově zřízeného **velkovév. Frankfurtského**, které po jeho smrti mělo připadnouti místokráli italskému Eugenovi.

1809 **V Německu** (sr. 402). Povstání ve Vestfalsku zaniklo v zárodku (Dörnberg), a smělě předsevzetí pruského majora Schilla, jenž v čele svého husarského pluku hleděl rozničit povstání národní, nedošlo při odporu králově ohlasu.

1809 Ve Švédsku, kde Gustav IV. bez ohledu na prospěch země válčil proti Rusku a Dánsku (sr. 401), upevněn vliv francouzský odstraněním krále, jenž vojenskou revolucí (16. břez. 1809) s trůnu svržen. (Byliť Rusové dobyli Finska a zmocnivše se Tornee a ostrovů Alandských, ohrozili i Stockholm). Na trůn povoláný Karel XIII. (sr. 324) postoupil Rusům r. 1809 v míru, ujednáním ve Frederikshamnu v. od Helsingforsu, Finska s Alandskými ostrovy (toto obdrželo jako velkokníž. zvláštní správu) a přistoupil ke kontinentálnímu systému, začož dostalo se mu mírem pařížským r. 1810 Předních Pomoran po ř. Pěnu s ostr. Ranou. Po náhlé smrti adoptovaného následníka trůnu Christiana Augusta Holštýn-Augustenburgského zvolen za následníka trůnu francouzský maršál **Bernadotte**.

1809 **Stát Papežský od Napoleona zrušen** (v květ. nařízením ze Schönbrunnu) a připojen jednak k Francii, jednak ke kr. Italskému. **Pius VII.** vzpíral se totiž vstoupiti s Francií ve spolek na výboj a odboj i uzavřítí Anglii své přístavy. Po vyhlášení klatby nad Napoleonem převezen do Fontainebleau.

1810 **Napoleon** dav se rozvésti s Josefínou Beauharnaisovou, s níž neměl dětí, pojal za man-

želku **Marii Ludoviku**, dceru císa. Františka (7. února). **Holandsko**, jež král Ludvík tajně opustil, nechtěje zachovávaním kontinentálního systému přivésti zemi na mizinu, připojeno k Francii. Podobně naložil Napoleon i s kantónem Walliským, Oldenburském, Hannoveruském, velkovév. Bergským, Vých. Friskem a městy Hamburkem, Bremami a Lubekem. **Největší rozsah říše Napoleonovy**: měla 130 departementův a na v. sahala až po Travu u Lubeka.

1811 Napoleonovi narodil se syn **František Josef** (Napoleon II.), jemuž dán název **krále římského**.

1811 **Napoleon na vrchole moci, slávy a štěstí**, kdežto ve Francii všemohoucí policie plnila žaláře osobami podezřelými a země strádala neustálými konskripcemi, těžkými daněmi a zvláště kontinentálním systémem.

1812 Napoleonova výprava do Ruska. *

Příčina války: 1. Ve zvětšení velkovév. Varšavského o Západní Halič (sr. 404) spatřovalo Rusko zrušení smlouvy Napoleonova, že nikdy Polska neobnoví. 2. Napoleon činil Rusku překážky ve válce jeho proti Turecku (sr. 399, 400), zvláště když Rusové překročili Dunaj, a když Srbové, povzbuzeni byvše pomocí ruskou, povstali k svržení panství tureckého vedením Černého Jiří. 3. Zabráním Oldenburska urazil Napoleon cara Alexandra jako hlavu rodu holštýn-gottorpského, k němuž vypuzený vévoda náležel (sr. 324). 4. Napoleon vyžadoval na Rusku šetření kontinentálního systému, jímž obchod ruský velice trpěl, kdežto sám je porušoval (t. zv. licencemi). —

Svédsko (Bernadotte) spojilo se s Ruskem na zákl. smlouvy petrohradské, dle níž mělo se Švédsku dostati Norska, za které mělo býti Dánsko jinde odškodněno. S Tureckem narovnálo se Rusko prostřednictvím Anglie mírem bukureštským (sr. 399).

Na sjezdě drážďanském (v květ.) určil Napoleon počet vojska svým spojencům, k nimž musilo jak Prusko tak i Rakousko se připojiti; toto na pravém křídle pod Schwarzenberkem, ono na levém pod Yorkem. Armáda Napoleonova čítala přes 600.000 m. s 1372 děly, koní jezdeckých a tažných bylo nad 180.000. Na půdu ruskou vstoupilo prvopočátečně 450.000 m., proti nimž Rusové neměli více než 200.000 m., rozdělených na tři armády. Dvě proti hlavnímu vojsku Napoleonovu (Barclay de Tolly a Bagration) a třetí na ochranu Volyně (Tor-masov, později Čičagov).

1812 V červnu přešel Napoleon Němen a zmocnil se Vilna, kdež přijat od Polákův s nadšením. Na žádost jejich o obnovení království Polského odpovídal vyhýbavě. Vojsko ruské ustupovalo až k **Smolensku** nad hor. Dněprem a odtud po **vražedném boji** (16. srp.) dále dovnitř

země. Po dobytí Smolenska (17.—18. srpna), z něhož zbyly jen ssutiny, namířil Napoleon na Moskvu. Vojsko táhlo krajinou pustou a prázdňou, neboť obyvatelstvo zapáleno své domy, ukrylo se buď v lesích, nebo utíkalo za armádou ruskou, která zničila rovněž všechny zásoby, kterých nebylo lze odnésti.

Na 1. křídle (Macdonald a Prusové) obléhána Riga a sváděny při ř. Dvině boje se střídavým štěstím. Tak i na pr. křídle při ř. Bugu (Rakušané a Sasové). Armáda ruská stanula u Borodína jz. od Moskvy. Vrchní velitelství vzneseno na gen. Kutuzova.

7. září **Bitva u Borodína.**

V boji vynikl gen. ruský Barclay de Tolly a franc. generál Ney (tento poctěn titulem knížete Moskevského). Ač vítězství nerozhodné, ustoupil Kutuzov do Moskvy, ana převaha nepřítelova co do počtu byla téměř dvojnásobná, a odtud na jv. k Rjazani a na jz. ke Kaluze.

14. září **Napoleon obsadil Moskvu,**

která při jeho příchodu byla téměř liduprázdná a **návodem guvernéra hr. Rastopčina** při vstoupení Francouzův do města **zapálena**. Za tři dny shořely v Moskvě ¾ všech domův; větší díl kostelův byl zničen a oloupen. Jen Kreml zůstal neporušen.

Vojsko francouzské strádá nedostatkem všeho druhu. Kutuzov položil se táborem v Tarutině jz. od Moskvy; Napoleon nadarmo se pokouší vejíti ve vyjednávání s carem Alexandrem.

1812 **Napoleon opustil Moskvu a dále se na 18.—19. říj. zpáteční tažení.**

Při vyklizení Moskvy Napoleon vyřídil malomocný vztek svůj zpustošiv Kreml. Zpátečný pochod proveden za **ustavičných bojův** (u Malého Jaroslavece jz. od Moskvy 24. říj., u Vjazmy uprostřed cesty mezi Moskvou a Smolenskem 3. list., u Krásného jz. od Smolenska 18. list., u Borisova na l. břehu hor. toku Bereziny, po bočky Dněpru z pr. bř. 20. list.), a za **hrozných fysických útrap**, nebyloť potravny a **mráz** dostoupil až na 27° R; kázeň zmizela, všechny svazky přátelství a oddanosti ustoupily citu zachování sebe sama.

1812 **Vojsko francouzské přechází Berezinu** v okolí Studanky sz. od Borisova na list. mostech, které s nadlidským namáháním na rychlo postaveny přes rozvodněnou řeku (gen. Eblé).

Přechod dál se za urputného boje (Oudinot, Ney), načež mosty zapáleny.

K Berezině přišlo 34—40.000 m. zbraně schopných, po přechodu zbylo jich jen 9.000, ostatní dílem zahynuli, dílem upadli do zajetí. Ústup změnil se nyní ve zmatený útek. (Dle Thiersa zahynulo v této výpravě na straně francouzské

zimou, mečem a hladem **300.000**, dle Bogdanoviče do **500.000** mužův).

5. pros. Napoleon přibyv do Smorgoně vjv. od Vilna, odevzdal velitelství Muratovi a sám s malým průvodem a pod cizím jménem spěchal do Francie.

30. pros. Pruský gen. York odtrhl se od vojska francouzského (Macdonald) a učinil s ruským gen. Děbičem smlouvu o neutralitu (u mlýna Pošerunského sv. od Tylže nedaleko hranic pruských).

1813—1814 **Velká válka za svobodu**

spojencův proti Napoleonovi.

1813 **Smlouva v Kališi** mezi Ruskem a Pruskem:

27. ún. 1. Ve válce proti Francii zavázalo se Rusko postavití do pole 150.000 m. a Prusko 80.000 m.

2. Obnovení Pruska v dřívějších rozměrech. 3. Rakousko mělo býti vyzváno ke spolků.

15. bř. Car Alexander a král pruský Fridrich Vilém III. sjeli se ve **Vratislavi**, načež ve jménu jich vrchní velitel vojska ruského Kutuzov vydal

25. bř. **provolání z Kališe k národům evropským.**

Angličané zavázali se Švédsku peněžitou pomocí a slibem, že nebudou mu překážeti v získání Norska. Poté vypravili Švédové spojencům na pomoc 30.000 m. vedením korunního prince Bernadotta. Povstání v Hamburku. Vévodové meklenburští zřekli se spolků rýnského.

27. bř. Rusové pod Wittgensteinem a Prusové pod Blücherem vtrhli do Sas, opanovali Drážďany (král saský uprchl do Čech) a přešli Labe. Zde postavil se jim vstříc **Napoleon** a

2. kv. **v bitvě u Lützena**

je porazil, zahnal za Labe a zmocniv se Drážďan, kam král saský se vrátil, stíhal je do Lužice, kde

21. kv. **v bitvě u Budišína**

porazil je po druhé a přinutil k dalšímu úteku až k Svídnici ve Slezsku. Hamburk po odtážení Rusův a Francouzův obsazen (Davoust) a těžce potrestán.

Válčící strany jsouce vysíleny čekají posíl a ucházejí se o spolek **Rakouska**. Toto zbrojí a nabízí prozatím své prostřednictví (kancléřem kn. Kliment Metternich, katolický Němec z Porýní). Příměří do 10. srpna.

1813 **Kongres v Praze.** (28. čc.—10. srp.)

Prostřednictvím Rakouska vyjednávají spojenci s Napoleonem o mír. Neústupností a pánovitostí Napoleonovou vyjednávání zmařeno.

19. srp. **Rakousko přistoupilo ke koalici a vypovědělo Francii válku.**

Od spojenců vypraveny tři armády:

1. **Velká čili česká armáda** vedením kn. Karla ze **Schwarzenberka** (Kleist, Wittgenstein) 350.000 m.; s tou byli **cís. František**, car **Alexander** a král pruský **Fridrich Vilém III.**

2. **Slezská armáda** pod **Blücherem** (York, Sacken, Langeron).

3. **Severní armáda** pod korunním **princem švédským Bernadottem** (Bülow, Tauenzien, Winzingerode).

Napoleon začal znovu válku útokem na **Blüchera**, jenž ustoupil za řeku **Katzbach**. Zatím vtrhl **Schwarzenberk** z Čech do Sas, kamž se **Napoleon** obrátil, zanechav **Macdonalda** proti **Blücherovi**. Prve než přišlo k bojům na místech těchto, jest **Oudinot** (a **Reynier**), jehož útok na **Berlín** i **Davoust** z **Hamburku** měl podporovati,

1813 v bitvě u Grossbeeren j. od **Berlína**

23. srp. od **Bülowa** poražen, kdežto **Bernadotte** zůstával nečinným. **Berlín** zachráněn. Hned potom vojsko **Macdonaldovo**

26. srp. **v bitvě nad ř. Katzbachem čili u Wahlstattu**

od **Blüchera** poraženo a z části zajato (**Blücher** knížetem z **Wahlstattu**). Stejně doby

26. a 27. **v bitvě u Drážďan**

srp. zvítězil **Napoleon** nad českou armádou, která stíhána až i přes hranice české; tam

29. srp. **v bitvě u Chlumu a Teplic** bojovali proti maršálku **Vandammovi** **Rusové** pod **Eug.** z **Württemberka** a pod **Ostermannem**, jsouce značně slabší, až došly posily, načež

30. srp. **v bitvě u Nakléřova** byl **Vandamme** napaden ze zadu od vojska pruského vedeného

Kleistem a konečně přinucen vzdát se s částí svého vojska.

Ney, jehož **Napoleon** vypravil, aby nenadále udeřil na **Berlín**,

6. září **v bitvě u Dennevic** sv. od **Wittenberka** poražen od **Bülowa** a **Tauenzienu**.

9. září **Smlouvou v Teplicích**

upevněn spolek mezi spojenci k obnovení trvalého pokoje na základě slušné rovnováhy mezi mocnostmi. Všecky tři mocnosti zavázaly se slavným slibem, že po čas války každá z nich vydržovati bude 150.000 m. a že žádná z nich bez společné úmluvy nepustí se v mírné jednání. — Útok **Napoleonův** na Čechy odražen od **Schwarzenberka** v průsmyku **Nakléřovském**

1813 bitvou u Kniníc a Chlumu (17. září).

Napoleon vrátil se do **Drážďan**, kde však za nedlouho ocitl se v kritickém postavení, neboť

1813 bitvou u Wartenburku na l. bř. **Labe** vjv. 3. října od **Wittenberku**

dobyl sobě **Blücher** s armádou slezskou proti podvůdci **Neyovu** **Bertrandovi** přechodu na levý břeh **Labe**. Sem pak přešel i princ **Bernadotte**, sobeckou nerozhodností až dosud budící nedůvěru. —

Po bitvě u **Wartenburku** **Napoleon** obává se, aby armády spojencův v týle se nespojily a čáry ústupní se zmocnily, opustil **Drážďany** a

1813 zaujal postavení u Lipska. Mezitím

7. října **smlouva v Riedě** v **Horních Rakouských** j.

od ústí **Innu** mezi **Rakouskem** a **Bavorskem**. Toto spojilo vojsko své s rakouským a slíbilo navrátiti **Rakousku** někdejší jeho země (**Tyrolsko** hned) za slušnou náhradu. Stejně doby zmocnilo se **Rakousko** tak zv. provincií **Illyrských**, podporováno jsouc povstáním obyvatelstva, zvláště chrabrych hraničářů chorvatských.

16. 18. 19. **Bitva u Lipska**.

října První den bitvy (16. říj.). **Napoleon** zamýšlel poraziti českou armádu prve než se armáda slezská a severní s ní spojí. Boj rozvinul se u **Vachavy** j. od **Lipska**. Síla vojska **Napoleonova** i české armády téměř stejná (asi 150.000 na každé straně). Výsledek boje zůstal nerozhodnut, neboť **Schwarzenberk** uhájil svého postavení hotov jsa pokračovati v boji, mezitím co podařilo se **Blücherovi** zvítěziti nad **Marmontem** u **Möckernu** s. od **Lipska**. Dne následujícího nedošlo k bitvě, čekalíť spojenci příchodu záložní armády ruské (100.000 m.), vedené **Bennigsenem**. **Napoleon** pokoušel se marně prostřednictvím zajatého rakouského gen. **Meerweldta** vyjednávat s **cís. Františkem**.

Druhý den bitvy (18. říj.). **Napoleon** bojuje se 120.000 m. proti čtyřem vojskům spojencův (armáda velká čili česká, slezská, severní a záložní ruská), čítajícícm 300.000 m. Obklíčen jsa se strany sev.-východní a jižní, bojuje vlastně jen o čestný ústup. Sám zaujal postavení u **Probsthaydy** jv. od **Lipska**, kde udržel se přes opakované prudké útoky, kdežto na pravém křídle spojencův musil podvůdce jeho **Ney** po krutém boji ustoupiti. **Sasové** a **Württemberčané**, stojíce mezi **Napoleonem** a **Neyem**, přešli k spojencům. Síly **Napoleonovy** vyčerpány, zásoby válečné docházely a nepřítel vždy více a více nabýval půdy. Proto k večeru dal **Napoleon** rozkaz k ústupu a sám odebral se do **Lipska**.

Třetí den bitvy (19. října). **Napoleon** dal se na zpáteční pochod. Předčasným zapálením mostu přes **Elsteru** zřízeného padlo více než 20.000 **Francouzův** do zajetí (**Macdonald** zachránil se plováním, maršálek **Poňatovski** utonul). **Lipsko** od spojencův dobyt, král saský upadl do zajetí. Padlých a raněných 21 procent.

Napoleon, pronásledován jsa od spojencův, ustupoval přes Erfurt k Rýnu. U **Hianavy** východně od Frankfurtu

1813 zakročil mu cestu v čele rakouského a bavorského vojska gen. Wrede, ale byl odražen (30. říj.), načež Napoleon dostal se do Mohuče a odtud přes Rýn do Francie.

Následky bitvy u Lipska: Knížata německá odřekla se spolku rýnského, i pojištěno jim jejich území až na kr. Saské a kr. Vestfálské, pak na velkovév. Frankfurtské a Bergské. Prusko, Hannover-sko, Brunšvicko, Hessensko a Oldenbursko restituívány. Největší část měst a pevností, od Francouzů v Německu obsazených, dobytá, v Holandsku Bülow's částí severní armády obnovil panství domu oranžského, v Itálii zahnal vojsko rakouské místokrále Eugena za Adíži, a Joachím Murat, král neapolský, odpadl od Napoleona a učinil smlouvu s Rakouskem. Dánsko napadeno Bernadottem a přinuceno k **míru v Kielu** na vých. břehu Holštýnska (v lednu 1814: Dánsko odstoupilo Norsko Švédům, začež obdrželo od nich Přední Pomořany a Ranu). Téhož času mír mezi Angličany a Dánskem, kterému navraceny země dobyté až na Helgoland. O válčení Angličanů ve Španělsku viz str. 402.

Ve Francii sbírá **Napoleon** o překot nové síly (senat povolil mu ochotně 300.000 m., kdežto ve sboru zákonodárném, který od něho svolán, narazil na odpor). **Spojenci** jsou na váhách, zda mají válku přenést za Rýn, i

1813 nabízejí z Frankfurtu Napoleonovi mír na 11. list. základě hranice rýnské. Napoleon chtěl vejít pouze ve vyjednávání. Když pak vůbec nebyl smýšlení mírumilovného,

21. pros. **armáda česká pod Schwarzenberkem překročila Rýn** u Šafhús a Basileje. Brzo potom

1814 Blücher v čele armády slezské přešel Rýn 1. led. u Mannheimu a Koblence.

Od Pyrenaiej vstoupil na půdu francouzskou **Wellington** (sr. 402), z Holandska postupoval k sev.-vých. hranici Francie Bülow, jsa spojen s ruským gen. Winzingerodem, a v Itálii bojovali Rakušané pod Bellegardem proti místokráli Eugenovi.

29. led. Armáda česká měla spojit se s armádou slezskou v Champani. Tomu hleděl Napoleon zabrániti, učiniv na Blüchera útok u Brienne nad stř. tokem Auby. **Blücher** sice ustoupil, ale dostav pak od armády české posily, porazil Napoleona

1814 v bitvě u **La Rothière** jv. od Briennu 1. ún. a zatlačil jej za řeku Aubu. Napoleon uchází se u cis. Františka o mír na základě hranice

rýnské. **Chatillon** nad horní Seinou ustanoven za místo sjezdu (5. února).

Zatím oddělili se spojenci pro snadnější zásobování zase od sebe. Blücher měl postupovati k Paříži úvalem Marny a Schwarzenberk úvalem Seiny. Zvěděv o tom Napoleon, zanechal s neslýchanou smělostí naproti Schwarzenberkovi jen skrovnou část vojska a sám vrhl se na Blüchera, jehož

1814 **porazil v pěti srážkách** a zeslabeného téměř o polovici mužstva zahnal k Chalonsu. Poté obrátil se proti **armádě Schwarzenberkové** a porazil ji

18. ún. v bitvě u **Montereau** naproti ústí Yony do Seiny. Schwarzenberk zaháněn až k ř. Aubě, kde se s armádou slezskou zase na krátko spojil. Blücher poslán pak přes Aubu k Marně, odkud, sesílen jsa sbory gen. Bülowa a Winzingeroda, měl pokusiti se znovu o pochod k Paříži. Napoleon obrátil se tedy proti vojsku Blücherovu, zanechav proti Schwarzenberkovi Oudinota a Macdonalda, kteří však

27. února v bitvě u **Bars-sur-Aube** od Schwarzenberka poraženi. Za nedlouho poražen i Napoleon od Blüchera

9. a 10. v bitvě u **Laonu** mezi St.-Quentinem a Reměsem, a když obrátil se proti armádě české, k Paříži postupující, poražen od Schwarzenberka

20. a 21. v bitvě u **Arcis-sur-Aube**. Mezitím spojení mocnáři usnesli se v **Chaumontu** nad horní Marnou (1. března), že budou bojovati, pokud by trvalý mír nebyl zabezpečen, a roztrpčení jsouce obojetností a zpupností Napoleonovou, jednání na **kongresu chatillonském** zrušili (19. bř.). Stejnou dobou obsadili Rakušané Lyon a o něco dříve (12. bř.) Wellington Bordeaux (sr. 402).

Napoleon neustoupil k Paříži, nýbrž k Rýnu, chtěje v zádech spojencův sesílit se posádkami z pevností a zorganizovati národní válku. Avšak spojenci nedali se odvrátiti od pochodu svého na Paříž, která na obranu nebyla připravena. Napoleon zvěděv, že hlavní armáda za ním nepostupuje, dal se spěšně na pochod k zachránění Paříže, ale zatím

1814 v bitvě u **Fère-Champenoise** mezi Chalonskem n. M. a ústím Auby

25. bř. maršálek Marmont a Mortier poraženi. Zahánáni byvše do Paříže, kde vrchní velení v rukou neschopného bratra Napoleona Josefa, odporovali udatně (císařovna Marie Ludovika uprchla do Blois) a teprve po

30. bř. **dobyťí výšin Montmartru** s. od Paříže přinucení ke kapitulaci, kterou povolen vojsku jejich svobodný odchod, načež
- 1814 **spojenci vtrhli do Paříže** (car Alexander a kr. Fridrich Vilém III. Zástupcem císa. Františka Schwarzenberk),
31. bř. kde senát k návrhu Talleyrandovu prohlásil Napoleona s jeho rodinou za zbavena trůnu. Napoleon shromáždil ve Fontainebleau 50 000 mužů odhodlán jsa k zoufalému útoku na Paříž, ale maršálové s Neyem v čele odepřeli mu poslušnost. Zřeknuv se trůnu ve Fontainebleau (6. dub.), obdržel ostrov **Elbu** v neodvislé panství s ročním důchodem 2 mill. franků, které mu vypláceti měla Francie. Marii Ludovice dostalo se kn. Parmského a Piacenzského s právem dědičným pro jejího syna. Ostatní rodině Napoleonově zaručeno slušné opatření (též Josefině, která však již v květnu zemřela).
- Ve Francii od spojenců **vláda Bourbonův obnovena**, ač národ jí nebyl nakloněn. Mladší bratr Ludvíka XVI. vrátil se z Anglie a jako

1814—1824 **Ludvík XVIII.**

uvázal se v panování (sr. 309). Talleyrand kancléřem.

1814 První mír pařížský

30. kv. mezi Francií a 4 velmocemi, k nimž pak i Španělsko, Portugalsko a Švédsko se přidaly. Podrobná ustanovení vyhrazena kongresu vídeňskému.
1. **Francie** a) musila spokojiti se hranicemi z r. 1792 s nepatrným zvětšením v Savojsku a na hranicích alsaských a belgických, b) musila uznati neodvislost Nizozemska (Holandska a Belgie) a Švýcarska, pak všech států v Itálii a Německu. 2. **Angličané** vrátili Francii dobyté osady až na Tabago a Sv. Lucii v Malých Antillách a Isle de France čili Mauritius v. od Madagaskaru. Též Maltu si podrželi. 3. **Spojenci** vzdali se nárokův na odškodnění válečné.
4. čv. Po míru pařížském svolal Ludvík XVIII. vlastní volbou tak zv. komoru pairův a deputovaných, kterým předložil **novou ústavu** (charte octroyée): dvě komory. Komoru pairův jmenuje král a do komory deputovaných volí se poslanci přímo. Právo iniciativy přísluší králi. Ministři jsou odpovědní. Staré šlechtě přičeny bývalé tituly, a nová šlechta ponechána při svých. Daně rozvrženy ne dle stavův, nýbrž dle jmění.

1814—1815 Vídeňský kongres.

11. list. 9. čv. Zastoupeny všechny mocnosti evropské až na Turecko. Vedle císa. Františka, cara Alexandra a krále pruského Fridricha Viléma III. byli přítomni kr. dánský, bavorský a würtemburský, pak mnoho malých knížat německých, celkem 90 knížat suverénních a 53 knížat mediatiso-

vaných. Diplomaté: Rakousko: Metternich (byl předsedou kongresu), Prusko: Hardenberg a W. Humboldt, Rusko: Nesselrode a Razumovskij, Anglie: Wellington a Castlereagh, Francie: Talleyrand a Dalberg.

Hlavním úkolem sjezdu bylo spořádati záležitosti **Polska, Itálie a Německa.**

Rusko chtělo podržeti celé Polsko až na Záp. Prusy a Halič a naklonilo si Prusko, kterému mělo se dostati náhradou za jeho krajiny polské celého království Saského. Aby tomu zabráněno bylo, sjednán v **lednu 1815** spolek mezi Rakouskem, Anglií a Francouzskem. Kválce mezi spojenci však nedošlo, neb docíleno narovnání (viz níže). Brzo potom překvapen kongres zprávou o **návratu Napoleona z Elby do Francie** (1. března). Mocnosti vešly proti němu v nový spolek k hájení míru pařížského. Nenadálým vystoupením Napoleonovým docíleno zároveň i brzké shody ve smlouvách vídeňských, které shrnuty v tak zv. aktu vídeňskou a 9. června podepsány.

Ustanovení kongresu vídeňského.

1. **Rakousko** obdrželo tak zv. provincie Illyské (sr. 403), někdejší vév. Milánské a Mantovské s územím rep. Benátské (pozd. nazváno král. Lombardsko-Benátské), Solnohradsko, Tyrolsko a pozbytou část Hořejších Rakous a vých. Haliče (sr. 403).

2. **Prusku** dostala se část velkovév. Varšavského (Poznaňsko) s Gdanskem, švédské Pomořany s ostr. Ranou (sr. 404, 410) za Lauenbursko Dánsku přenechané, bývalé državy ve Vestfalsku (zvětšené), Neufchatel a v náhradě za postoupené krajiny (Ansbach a Baireuth — Bavorsku, Vých. Frisko — HannoverSKU, krajiny polské — Rusku) polovinu král. Saského, vév. Jülich a Berg a býv. kurfirstství Trevirské a Kolínské.

3. **Rusko** podrželo ostatek velkovév. Varšavského pod názvem **království Polského**. **Krakov** s okolím zůstal svobodným městem pod ochranou Rakouska, Pruska a Ruska, které mimo to zavázaly se, že svým částím polským dají zřízení šetřící národnosti polské.

4. **Anglie** podržela Maltu, Helgoland, Kapsko a protektorát nad republikou 7 Jonských ostrovů (sr. 393). HannoverSKO o Vých. Frisko zvětšené navráčeno jako království dynastii anglické.

5. Republika Holandská a rakouská Belgie spojeny v **království Nizozemské** pod žezlem rodiny oranžské (Vilém I.).

6. **Republika Švýcarská** zvětšena o Wallis, Ženevu a Neufchatel (tento zároveň knížectvím pruským; sr. 343) a prohlášena státem neutrálním.

7. **švédsku** přiznáno Norsko (se zvláštní ústavou), a **Dánsko** odškodněno od Pruska Lauenburskem. (Sr. str. 413.)

8. Ve **Španělsku, Sardinii** (zvětšené Janovem), **Toskáně, Modeně** a **Neapolsku** dosedly bývalé dynastie. **Stát** církevní papeži vrácen. **Lucca** dána prozatím synu býv. krále etruského a vyhrazeno mu **kn. Parmské** a **Piacenzské** po smrti císa. Marie Ludovíky (Lucca měla pak dostati se z polovice Toskáně a z polovice Modeně). Syn Napoleonův poukázán na domácí statky habsburské (sr. 353).

9. Obnovení říše Německé neveslo ve skutek, nýbrž na místě jejím zřízen tak zv. **Německý spolek** „k udržení vnější i vnitřní bezpečnosti a na uhájení neodvislosti jednotlivých německých států“. Vrchní řízení vloženo na spolkové shromáždění ve Frankfurtě, jehož stálým předsedou byl císař rakouský, který přistoupil ke spolku se všemi zeměmi svými Německo-Rakouskými a zeměmi koruny České bez ohledu na rozdílnost poměru, ve kterém tyto a ony země stávaly někdy k staré říši Německé. Ke spolku náležel též král dánský za Holštýn a Lauenbursko, pak král nizozemský za Lucembursko. Všech státův 38 (mezi nimi 4 svob. města: Brema, Hamburk, Lubeck a Frankfurt n. M.); ostatní dřívější státy zůstaly zrušeny. Povýšení jednotlivých států, Napoleonem způsobené, ponecháno, ale při tom prohlášeno Hannovero královstvím, Saské Výmarsko, Meklenbursko a Oldenbursko velkovévodstvím.

1815 · Napoleon vrátil se z Elby

1. bř. a přistál u Cannes na j. pobř. Francie jz. od Nizy s 1500 m. K návratu byl ponoukán 1. rozepření spojencův na kongrese vídeňském v záležitosti polské, 2. nespokojeností ve Francii s vládou bourbonskou, 3. francouzskými svými přívrženci.

Rychlý pochod k Paříži přes Grenoble a Lyon. Vojska proti němu vyslaná

1815 přidala se k němu (**Ney**). Král Ludvík XVIII. uprchl do Gentu. O rychlé změně veřejného smýšlení podává svědectví úřední věstník: Zlověstný Korsíkán Elbu opustil — Bonaparte přistál — General Bonaparte zmocnil se Grenobla — Napoleon vjel do Lyonu — Včera byl císař ve Fontainebleau radostně přijat — Jeho Veličenství očekává se dnes do Tuilerii; kdežto Napoleon mluvil zpočátku o občanech, pak o Francouzích a v Paříži již o poddaných.

20. bř. **Napoleonův slavný vjezd do Paříže** (les cent jours).

Nedočkavost strany liberární upokojena novou ústavou. Pokus Napoleonův vyjednávat s kongresem od spojencův odmítnut. V Itálii přidal se k němu Joachim Murat, vyhlásiv se za obhájce jednoty italské. Ale rakouský

vojevůdce Frimont porazil Murata u Tolentina (3. kv.) a vojsko jeho rozprášíl. Král Ferdinand spojil Neapolsko opět se Sicílií (Murat uprchl do Francie; později podnikl druhou dobrodružnou výpravu do Kalabrie, ale jest poražen, zajat a zastřelen. 10. říj. 1815.)

Proti Napoleonovi vypravili spojenci tři armády (přes 800.000 m.): rakouské na h. Rýnu, velel kn. Schwarzenberk, ruské ve středu Barclay de Tolly a anglicko-pruské v Nizozemí Wellington a Blücher.

1815 Napoleon máje 120.000 m. a provázen jsa starými svými maršály (Soult, Davoust, Mortier, Vandamme; Ney a Masséna zpočátku se zdráhali) vtrhl 14. června do Belgie.

16. čv. **V bitvě u Ligny** zsz. od Namuru poražen Blücher od Napoleona a přinucen k ústupu. Stejně doby zaměstnáno vojsko Wellingtonovo Neyem, jenž však **v bitvě u Quatre-Bras** j. od Bruselu poražen (princ Oraňský; vév. Brunšvický padl).

Napoleon máje zato, že jest Blücher nadobro poražen, vrhl se na **Wellingtona**.

18. čv. **Bitva u Waterloo** j. od Bruselu.

Uprostřed bitvy přispěl Wellingtonovi **Blücher** na pomoc, a tak vítězství spojencův rozhodnuto. Padlých a raněných 24%. Oba vojevůdcové setkali se teprve na večer téhož dne u hostince zv. **la belle Alliance**.

Napoleon spěchal do Paříže, kdež pak zřekl se (22. čv.) trůnu ve prospěch svého syna (Napoleona II.).

Mezitím postupovala vojska spojencův k Paříži, která jim od provisorní vlády vydána bez boje.

1815 **Vojska spojencův vtrhla do Paříže**, 7. čce. majíce v čele Wellingtona a Blüchera. Druhého dne vrátil se bez okázalosti do Paříže Ludvík XVIII. a za krátko dostavili se sem i car ruský, císař rakouský a král pruský.

Napoleon uchýlil se do Rochefortu nad doln. Charentou nedaleko záp. pobř. francouzského, odkud mnil uprchnouti do Ameriky: Zklamán byv v naději té, vzdal se anglickému admirálu Hothamovi, od něhož zavezen do Anglie a odtud na základě výroku spojencův jako válečný zajatec na **ostrov sv. Heleny** († 5. května 1821).

1815 K návrhu cara Alexandra učinili v Paříži spojenci 26. září jení tři mocnářové (Rusko, Rakousko a Prusko) **svatou alianci**, kterou sobě slíbili spravovati se ve vládě vnitřní v zemích svých i v poměrech mezinárodních zásadami křesťanského učení a býti sobě v tom pomocní. K svaté alianci přistoupily všechny křesťanské státy až na Anglii, kde spolek s mocnáři bez odpovědnosti ministerstva nesouhlasil s ústavou.

20. list. **Druhý mír pařížský.**

Francie: 1. pozbyla rozšíření hranic prvním mírem pařížským jí přiznané, 2. odsouzena k náhradě válečné

700 mill. frankův, 3. měla vydržovati po pět let okupační armádu, rozloženou v 17 pevnostech při sev. a sev.-vých. hranicích, 4. musila vrátiti umělecké a vědecké poklady, jež z ciziny za Napoleona do Paříže přivezeny. —

IV. Od kongresu vídeňského a druhého míru pařížského až po dobu přítomnou.

1. Rakousko a Německo.

1815—1866.

Poměry vnitřní: v **Rakousku** touha národův po samostatnosti ve správě zemské a po svobodách politických dle zásady rovnosti občanské násilně tlumena a soustavě neobmezené jedinouvlády sjednávána výhradná platnost. Císař František hrozil se všech oprav a nových myšlének, říkal, že císařství Rakouské jest jako starý dům, který by se zhroutil, kdyby se ho někdo dotekl. Rakouským zemím italským dán sice jednotný název král. Lombardsko-Benátského a ustanoven místokrál (arcikn. Rainer 1818), ale tento neměl skutečné moci; království rozděleno na dvě gubernie v Miláně a Benátkách s nejv. soudem ve Veroně. Zastupitelstva zemská (kongregace a delegace) obmezena na podávání žádostí k vládě ve věcech veřejné správy. Dalmacie nevrácena král. Chorvatskému, nýbrž utvořeno z ní zvláštní gubernium. Též Přímoří chorvatské, znova nabyté, nepřipojeno k Chorvatsku,*) nýbrž stalo se částí nového království Illyrského: Přímoří, Korutany, Kraňsko, Gorice a Istrie, které však bylo pouhým názvem, jsouc jinak rozděleno na dvě gubernia, v Lublani a Terstu. Solnohradsko připojeno k Hoř. Rakousům, Bukovina k Haliči. Národní zřízení, Polákům slíbené (sr. 413), nahrazeno zavedením sněmu stavovského. Podobně i v polské části Pruska, ale s většími svobodami. V zemích koruny České a v zemích Německo-Rakouských byla veškerá veřejná moc v rukou úředníků zeměpanských; sněmy zbaveny veškeré moci své skoro zase v té míře jako za císař. Josefa II. Bez svolení sněmu zaváděny nové daně a dluh státní množen vydáváním papírových peněz (tak zv. bankocedule, jejichž cena finančním patentem ze dne 15. března 1811 snížena na jednu pětinu, a později 1816 ještě více). V zemích koruny Uherské kladen tuhý odpor snahám o utvrzení jedinouvlády; mimořádná opatření musila býti odvolána, a císař učinil nové zaručení platnosti zřízení zemského (1825). Nedlouho poté maďarština prohlášena jazykem sněmovním, vzniká

*) Později, r. 1823 připoj. přímo k Uhrám, což stalo se předmětem rozepří mezi stavy uherskými a chorvatskými.

idea národního státu maďarského. Vůdcem šlechty hr. Štěpán Széchenyi, demokratické zásady hlásá Ludvík Kossut, pomadařštěný Slovák.

Německo, kde lid dovolával se pevné státní jednoty a prahl po účastenství v zákonodárství a ve správě zemské, uvedeno kongresem vídeňským v bývalou malátnost; říše rozdělena na 38 suverenních státův, a dosazená knížata obnovila v zemích svých starý pořádek, vládu absolutní. Mimo to zostrila se řevnivost mezi Pruskem a Rakouskem. Toto vystupovalo jako ochránce menších státův německých a nechtělo popřítí Prusku vedle sebe rozhodujícího vlivu. A tak čekalo Prusko jen na příležitost, aby tehdejší poměry zvrátilo a na účet Rakouska došlo svého cíle, hegemonie v Němečích.

1818. **Sjezd mocnářův v Cáchách** (císař Frant., car Alex., kr. pruský Fridrich Vilém. Anglii zastupoval Wellington): Francii sleveno na válečné pokuté a odvolána okupační armáda, aby vláda Ludvíka XVIII. stala se oblíbenější. Zároveň přetřásány některé zjevy nespokojenosti v Německu, zvl. slavnost studentská na Wartburce na oslavu třístaletého trvání reformace, při níž spáleny některé spisy absolutistické.

R. 1819 zavražděn německý básník ve službách ruských Aug. Kotzebue, poněvadž v posměch uváděl mladé horlivce za svobody politické. R. 1820 politická vražda vév. z Berry, synovce Ludvíka XVIII. Proto konán k návrhu

Metternichovu (sr. 407)

1820 **sjezd v Karlových Varech** Rakouska, Pruska a ostatních knížat německých: přísnější censura, policejní dohled na university, zvl. komise v Mohuči na vypátrání „demagogických rejdův“.

1820 **sjezd mocnářův v Opavě** (císař rak., car ruský a kr. pruský; zástupcové Francie a Anglie) a

1821 pak v **Lublani**: velmoci radily se o opatřeních proti povstání ve Španělsku, Portugalsku a Italii. Zde (v Neapolsku a Piemontě) zakročilo Rakousko: povstání krvavě potlačeno a vláda absolutní opět zavedena. Spiknutí v Miláně. Účastníci jeho zavlčeni na Špilberk v Brně; mezi nimi slavný básník Sylvio Pellico. V touz dobu povstání ve knížectvích podunajských (potlačeno v zárodku) a v Řecku proti nadvládě turecké.

1822 **Sjezd mocnářův ve Veroně**

na obnovení absolutní vlády ve Španělsku. Usnesení provedla Francie (1823). Povstalých Řekův ujalo se Rusko (car Mikuláš I.), jež pominutím Rakouska, kde kancléř Metternich pokládal Řeky za prosté rebely, dohodlo se s Anglií a Francií. V míru adriánopolském r. 1829 dostalo se Rusům ústí dunajského (na škodu Rakouska) a protokolem londýnským r. 1830 uznáno Řecku za stát samostatný (sr. čl. 10).

1830 Červencová revoluce v Paříži zavedla podnět k nepokojům i v Německu, kde mnohá knížata dala se pohnouti k propuštění některých svobod politických. Povstání lidu v Modeně, Parmě a Legacích papežských potlačeno od vojska rakouského (1831). Nové spiknutí proti vládě rakouské, nastrojené tajným spolkem, řečeným „Mladá Itálie“, jehož vůdcem Mazzini. Strach před revolučním duchem v Evropě vedl **Metternicha** k opětovnému sblížení se s Ruskem. I došlo r. 1833 ke sjezdu **mocnářův v Mnichově Hradišti** (cís. Frant., car Mikuláš a korunní princ pruský) a r. 1834 ke **konferenci ministrů všech spolkových zemí německých ve Vídni**. Téhož roku vešlo **Prusko** s některými menšími státy německými v **celní jednotu**, od níž Rakousko se vzdalovalo, ač znamenala sjednocení Německa aspoň v politice obchodní.

1835 † císař František I.: za jeho panování zřizovány technické školy (v Praze 1802, Št. Hradci a ve Vídni) a university (v Olomouci 1827*), Innsbrucku a Št. Hradci), vystavěny průplavy (Františkův a císařský), založena podunajská paroplavební společnost, postavena koňská dráha z Lince do Budějovic (1825), průmysl tovární počal se rozvíjeti. V Praze vznikla společnost musea království Českého r. 1818, zvláště péči hrabat Kašpara a Františka ze Sternberka a při něm zásluhou Františka Palackého r. 1831 Maticе česká, a při universitě udržela se přes nepřítel doby za cís. Leopolda II. zřízená stolice jazyka a literatury české.

1835—1848 Ferdinand I. císařem rakouským.

(Jako král Ferdinand V.; na krále uherského korunován roku 1830 a na krále českého r. 1836). Byl povahy dobrotivé, ale již od mládí slabého zdraví. Řízení státu zůstalo v rukou dosav. kancléře **kn. Klím. Metternicha**, jenž setrval jak v záležitostech politiky zahraniční tak i ve vnitřní správě mocnářství na udržení vlády absolutní v nechuti proti všelikým novotám jako pramenům převratů státních; toliko obchod zveleben stavbou drah (z Vídně do Krakova, Prahy r. 1845 a Terstu). — Ve Vídni zřízena akademie věd (1847). Rádcí císařovými: arcikn. Ludvík, hrabě Frant. Kollowrat-Libšteinský jako nejv. kancléř česko-rakouský a Karel hr. Clam z Martinic (v zál. vojenských).

Neúspěchy Metternichovy v záležitostech zahraničních (rozhodující vliv Ruska na východě, v otázce aegyptské r. 1840, jemuž Rakousko se podřizuje) dodávají odvahy k projevům nespokojenosti i ve správě vnitřní, zvláště na sněmě uherském. V Čechách žádali (1845) stavové císaře o jasnější výklad svých práv, opírajíce se o obnovené zřízení zemské

*) Obnova toho roku; založena působením bisk. olom. Viléma Prusinovského z Vičkovy majestátem cís. Maximiliana II. 1572, za Josefa II. proměněna v lyceum. Zrušena opět 1855.

cís. Ferdinanda II. **Národové slovanští**, zvl. český, probouzejí se k novému životu; národní uvědomění vniká u nich do širších vrstev.

V Německu domáhal se lid jednoty a svobod politických důrazněji přes reakcionářské ordonnance shromáždění spolkového, jež na vážnosti stále pozbyvalo.

1840—1861 Fridrich Vilém IV., kr. pruský, syn Fridricha Viléma III. (sr. rodokmen č. 27).

1846 Povstání Poláků v Poznaňsku (Mieroslawski). Povstalci od Prusů poraženi zmocnili se Krakova, vypudivše posádku rakouskou, sem na rychlo vloženu. Ale po pěti dnech porazil je Benedek u Gdowa jv. od Krakova, načež **Krakov** na základě dohodnutí tří ochranných mocností (sr. 413) **připojen k Rakousku**.

1847 **V Itálii** hleděl papež **Pius IX.** (1846—1878) předejti revoluční snahy, zaváděje liberální opravy ve správě zemské. Po jeho příkladu povolují někteří panovníci nátlaku lidu propůjčující mu svobod politických (konstituce na poč. 1848 v Neapolsku, Toskánsku, Sardinii), a na základě **celní jednoty** (mezi Toskánskem, Sardinii a papežem) jednají o zřízení jednoty politické. **Metternich** v nesnázích.

Těž ve Švýcarsku zvítězila strana oprav milovná ve válce proti tak zv. „Sonderbundu“. Na místě suverenních kantonů zřízen **stát spolkový**, v jehož čele rada spolková sídlem v Berně, skládající se z rady stavovské (zástupců vlády kantonálních) a z rady národní (poslanců lidu dle počtu obyv.).

1848 Únorová revoluce v Paříži.

V Němcích bouří se lid, vymáhá svobody politické (tak zv. březnová ministerstva) a touží po opravě spolku Německého. K vyzvání krále pruského Fridricha Viléma IV. svolil kníže Metternich, aby se jednalo o opravě spolku na **sjezdu knížat v Drážďanech** (15. bř.). Ale již 8. března sešli se důvěrníci lidu (hl. poslanci sněmovní z rozličných zemí německých) v Heidelbergu, kde usneseno, aby se o opravě spolku jednalo ve jménu lidu samého; i učiněno pozvání k tak zv. **přípravnému parlamentu do Frankfurtu** (Vorparlament). Mezitím

v Uhrách domáhá se sněm (Ludvík Košut) zvláštního ministerstva pro země uherské a zřízení konstitučního, ve Vídni podpisují dva soukromé spolky, průmyslová jednota a právnický spolek čtenářský, žádost k císaři o svobody politické, a v Praze schůze lidu v lázni Svatováclavské na Novém Městě rokuje 11. března o veřejné žádosti k císaři: rovnoprávnost jazyka českého s německým, utužení svazku zemí koruny České, zastoupení měst i okrskův venkovských na sněmeh vyslanci svobodně volenými, samospráva obecní, opravy v poměrech selských, veřejně i ústní jednání při soudech, svoboda tisku, svoboda náboženství a j. v.

1848 Revoluce ve Vídni:

13.—15. Když nesena žádost četnými podpisy opatřená (viz března 419) do shromáždění sněmu dolnorakouského, došlo k výtržnostem a pak ke srážce mezi vojskem a lidem (17 lidí zabito). Na rozkaz císařův střelba zastavena. **Metternich** propuštěn ještě téhož dne (13. bř.). Censura knih zrušena a prohlášena neobmezená svoboda tisku. Národní garda a akademická legie. Slíbena ústava konstituční. Deputaci sněmu uherského povoleno zříditi zvláštní **ministerstvo uherské** (hr. Ludvík Batthyányi předsedou, Ludvík Košut min. financí) a zároveň sestaveno konstituční **ministerstvo pro ostatní země rakouské** (hr. Fiquelmont kancléřem, hr. Frant. z Kolovrat předsedou minist. a po jeho odstoupení baron Pillersdorf).

Na **žádosti české** dána odpověď **kabinetním listem ze dne 8. dubna**: 1. Vyslovena rovnoprávnost mezi oběma národnostmi. 2. Nové zřízení sněmu zemského, jenž měl se usnésti o nové budoucí zřízení zemské. 3. Slíbena zříditi zvláštní nejvyšší úřady zemské pro veškeré obory vnitřní správy, i ponecháno sněmu českému dohodnouti se se sněmy na Moravě a ve Slezsku o společnou správu všech tří zemí koruny české. — V novém shromáždění lidu v lázni Svato-václavské utvořen spolupůsobením vlády tak zv. **národní výbor** (Palacký, dr. Brauner, hr. Vojtěch Deym, dr. Fr. Lad. Rieger) ku přípravě předloh pro nastávající sněm ústavadárný.

Na zprávu o revoluci vídeňské vypuklo povstání v Miláně a Benátkách, načež

1848—1849 válka Rakouska se Sardiníí.

1848 Král sardinský Karel Albert postavil se v čelo 23. bř. snahám o sjednocení Itálie a vtrhl do Lombardie, které se zmocnil. Maršálek **hr. Radecký**, guvernér Lombardie, vykonal mistrný ústup z Milána do Verony, a když tu udeřil naň kr. Karel Albert, porazil jej Radecký u sv. Lucie u Verony přes to, že vojsko sardinské bylo třikrát silnější. Zatím vévodové parmský a modenský pozbavení svých zemí, a ostatní panovníky italské (papeže, vkv. toskánského, kr. neapolského) přiměl lid ke spolku s králem sardinským. Benátky prohlásily se pro připojení k Sardinsku. **V Německu**

31. bř. sešel se tak zv. Vorparlament ve Frankfurtě (sr. 419) a usnesl se na svolání národního německého parlamentu, jenž měl rozhodnouti o budoucím zřízení Německa.

Nadšení pro novou Německou říši rozšířilo se i mezi německým obyvatelstvem rakouským, takže konstituční ministerstvo Pillersdorfovo povolilo nátlaku a nařídilo předsevzít volby do parlamentu frankfurtského ve všech spolkových zemích rakouských (sr. 414).

V Uhrách zamýšleli Maďaři sloučiti Uhry, Sedmihradsko a král. Chorvatsko-Slavonské s Vojenskou Hranicí v jeden stát o jednom sněmu, jenž by s ostatními zeměmi rakouskými tvořil toliko personální unii. Sídlo vlády přeloženo z Bratislavy do Pešti.

Proti obelání parlamentu frankfurtského vyslovil se národní výbor v Praze i sněm moravský a po příkladě jejich i Slovinci. K uhájení zájmů slovanských učiněno pozvání do všech slovanských zemí mocnářství Rakouského k obecnému sjezdu slovanskému v Praze.

Přehmatům maďarským postavili se na odpor 1. Chorvati, žádající na císaři spojení království Chorvatského, Slavonského a Dalmatského s Vojenskou Hranicí v jeden celek („Trojjediné království“) a úplné oddělení jeho od Uher. Císař Ferdinand odhodlal se na ten čas toliko ke jmenování statečného národovce, plukovníka **Josefa Jelačiče**, bánem chorvatským, který pak bez ohledu na ministerstvo uherské uvázal se ve správu nejen v král. Chorvatském a Slavonském, nýbrž též ve Vojenské Hranici a sporném dotud s Uhry Přímoří chorvatském (sr. 416). Od vlády uherské jmenován generál Hrabovský vojenským komisařem nad zeměmi těmi (10. květ.). Jelačič koná přípravy k brannému odporu. 2. Srbové ve Srěmu, v Báčce a banátě Temešském i příslušné Hranici Vojenské žádali v Pešti za obnovení svých práv (sr. 340); byvše odybiti, konali sněm v Karlovičích (13. květ.), na kterém zvolili sobě za patriarchu Josefa Rajačiče, arcib. karlovičského, a za vojvodu Štěpána Suplekce. Poselstvo k císaři vypravené žádalo, aby krajiny Srby obydlené tvořily vojvodinu Srbskou pod vrchním panstvím koruny uherské. 3. Rumuni sedmihradští na národním shromáždění v Blaži při stoku obou Trnav (15. květ.) žádali o rovné právo s druhými třemi národy sedmihradskými (Maďary, Sékely a Němci) a ohražovali se proti připojení Sedmihradska k Uhrám. 4. Slováci na sjezdu v Lípt. Sv. Mikuláši 10. kv. 1848 dožadují se slovenského sněmu, slovenského školství a úřadování, svobody tisku, uspořádání agrárních poměrů. V čele hnutí, jež vláda náhlým soudem hledí potlačit, Štúr, Hurban a Hodža. Ti zachránili se útekem a organizovali branný odpor.

Ministerstvo vídeňské ukázalo se slabým nejen v hájení jednoty mocnářství, nýbrž i k zachování veřejného pořádku.

1848 Nová (oktrojovaná) ústava pro všechny 25. dub. země rakouské vyjma země koruny uherské, bar.

Pillersdorferem vypracovaná a císařem schválená (říšský sněm ve Vídni o dvou komorách; vedle něho sněmy zemské s mocí zcela nepatrnou), potkala se se všeobecným odporem a byla příčinou, že vypukla

15. kv. **druhá revoluce ve Vídni:**

Hrad císařský odstoupen a na císaři žádáno zrušení oktrojované ústavy a svolání ústavadárného

sněmu říšského o jedné komoře, voleného obecným hlasováním. Císař svolil a pak odstěhoval se do Innsbrucka (17. květ.). Brzo potom

26. kv. třetí revoluce ve Vídni:

Došlo ke zřízení výboru bezpečnosti (měšťanstvo a studenti), jehož vůlí musilo se ministerstvo spravovatí.

V Čechách způsobila oktrojovaná ústava nedůvěru k ministerstvu Pillersdorfovu jsouc v odporu s patentem ze dne 8. dub. A když i nyní nemělo se ministerstvo ke svolání ústavodárného sněmu českého, vypsal hr. Lev Thun, předseda gubernia zemského, o své ujmě volby do sněmu, a vypraveno do Innsbrucka k císaři poselství, v jehož čele Rieger, se žádostí, aby sněm byl svolán.

2. čv. Sjezd slovanský v Praze

jedná o prostředcích k společnému hájení práv národů slovanských v mocnářství Rakouském oproti Němcům a Maďarům a manifestem k národům evropským dovolává se rovnoprávnosti a sebeurčení národů s protestem proti utiskování Slovanů doma a v cizině. Mezitím sešel se (18. května 1848)

1848—1849 národní německý parlament ve Frankfurtě (sr. 420).

Se svolením všech knížat zvolen od parlamentu prozatímním vladařem říšským arcikn. Jan, na nějž **spolkové shromáždění frankfurtské** přeneslo všechnu posavadní svou moc a samo se potom **rozešlo**. Od vladaře jmenováno ministerstvo sněmu odpovědné (z poč. Ant. Schmerling, pak Jindř. Gagern předsedou min.). Nová ústř. vláda nepoživá vážnosti ani doma ani za hranicemi. V parlamentě strany všech směrů (konservativní, pravice, republikánsky smýšlející levice a mezi oběma pravý a levý střed). Po tuhých bojích mezi Velkoněmci, jimž šlo o zachování Rakouska v čele říše, a Maloněmci, kteří usilovali o vyloučení Rakouska a o užší spolek pod hegemonií pruskou, dokonána **ústava říšská** v duchu demokratickém, načež zvolen pruský kr. Fridrich Vilém IV. **císařem německým** (28. bř. 1849). Tento byl hotov přijmouti korunu, když by volba jeho i ústava došly uznání ode všech knížat německých. Rakousko odvolalo své poslance z Frankfurtu prohláshujíc, že parlament volbou císaře německého překročil meze své moci (5. dub.). Zatím úspěchy revoluce uherské (424) byly podnětem nového revolučního hnutí v jižním Německu (v Badensku vyhnán velkovévoda a zřízena vláda republikánská), na Rýně, v Drážďanech a Vratislavi. Povstání potlačeno Pruskem a některými knížaty s ním spojenými. Tito odvolali též poslance své z Frankfurtu, odkud, když přiblížilo se vojsko pruské, zbytek poslanců utekl se do Stuttgartu (Rumpřparlament), jest však za krátko od krále vypověděn, i rozešel se (čv.). Vladař říšský odstoupil, vloživ

prozatím správu „Německého spolku“ do rukou Rakouska a Pruska (v pros. 1849).

1848 Revoluce v Praze

12.—17. v čase, kdy vysláno poselství k císaři a kdy 17. června rokováno svorně na sjezdě slovanském (sr. 422).

V pondělí svatodušní došlo ku srážce mezi vojskem a lidem, roztrpčeným nad chováním vídeňské vlády i podněcovaným živly, kterým dosavadní kroky strany vůdčí (národního výboru) nebyly dosti radikálními. (Polská revoluční propaganda a jednatelé Košutovi přispěli k jitrění.) Při srážce před samým domem vojenského velitelství v Celetné ulici zabita střelnou ranou do okna i manželka vojenského velitele kn. Windischgrätz. Stavba barrikad, jichž vojsko dobývá. V noci třetího dne opustil Windischgrätz město a obsadiv vrchy nad Malou Stranou a proti Starému městu, jal se odtud na město střeliti. Tím se lid ustrašil a složil zbraň: v Praze prohlášen stav obležení, slovanský sjezd se rozešel, národní výbor jest rozpuštěn, s českého sněmu ústavodárného sešlo, ač právě v pondělí svatodušní přišlo do Prahy k němu svolení zároveň se jmenováním českého odpovědného ministerstva, a vypsány volby k ústavodárnému sněmu vídeňskému.

V Itálii (sr. 420) neupřímnost spojencův a strana republikánská, řízená Mazzinim a usilující o sjednocení Itálie jako republiky, znesnadňovaly postavení králi sardin-skému. Po bitvě u sv. Lucie opanoval Radecký Benátsko až na Benátky, které obleženy, a pak udeřil na hlavní moc sardinskou v Lombardii.

1848 Bitva u Custozzy jz. od Verony:

25. čc. **Radecký** porazil Karla Alberta na hlavu, přinutil jej k ústupu za Mincio, kde poraženého po druhé u **Volty** z. od Custozzy (26. čce) stíhal až k Milánu. Po vítězné bitvě před Milánem (4. srpna) vzdalo se město, král Karel Albert přinucen k příměří a opustil Lombardii. Dobrovolnické sbory Garibaldiho, jenž nechtěl se příměří podrobiti, rozprašeny. V Benátkách, kde strana radikální nabyla opět vrchu, prohlášena republika (Daniel Manin diktátorem). Parma a Modena od Radeckého obsazeny. V Brussele vyjednává se prostřednictvím Anglie o mír.

22. čce Ústavodárný říšský sněm ve Vídni zahájen.

Zde přinuceno před tím od výboru bezpečnosti ministerstvo Pillersdorfovo k odstoupení, i zřízeno nové (baron Doblhoff min. vnitřa, dr. Alex. Bach min. spravedlnosti). Po zahájení sněmu říšského, po vítězstvích Radeckého a po návratu dvoru císařského z Innsbrucka do Schönbrunnu (12. srpna) vzmužilo se nové ministerstvo i vymohlo zrušení výboru bezpečnosti a v rozepři Maďarův se Srby a Chorvaty (sr. 421) podávalo pouze svého prostřednictvím, hledíc při tom ke konečnému objasnění

poměru mezi Uhrami a ostatními zeměmi mocnářství. Proto **Košut** chtěl podvrátit ministerstvo vídeňské, spojil se s **Levicí** na sněmě vídeňském a vypravil k němu poselství, aby vedlo stížnost na ministry jako nepřátele svobody a podněcovatele domácích odbojův. **Levice** na sněmě vídeňském byla výstředně radikální a směřovala k rozpoltnění mocnářství dle snah parlamentu frankfurtského a Maďarův (sr. 421, 422). **Pravice**, jejímž jádrem byli poslanci čeští za vedení **Frant. Palackého** a s nimi něco poslancův německých a polských a pak skoro všichni poslanci ruští z **Haliče**, zasazovala se o zachování jednoty mocnářství Rakouského dle zásad přijatých sjezdem slovanským a v duchu svobodomyšlném. O ni opírala se vláda. Poselstvo uherské po skvělé řeči **Riegrově** do sněmu nepřipuštěno (19. září). O něco dříve (7. září) **zrušeno říšským zákonem poddanství** (roboty a jiné povinnosti — sr. str. 356*).

V **Uhrách** složil arcikn. **Štěpán** úřad palatinský, a od císaře jmenován hrabě **Lamberk** prozatímním mimořádným komisařem a velitelem vojenským (25. září).

1848—1849 Odboj Maďarův.

1848 Sněm uherský prohlásil jmenování **Lamberkovo** za září skutek nezákonný. Když hr. **Lamberk** od chátry zavražděn (28. září), jmenoval císař **Jelačiče** komisařem a vojenským velitelem v **Uhrách**. Sněm uherský vypověděl proto císaři poslušnost a vložil vládu na tak zv. výbor pro obranu země, jehož předsedou **Košut**. Od tohoto nastrojena nová,

6. října **čtvrtá revoluce ve Vídni**: ministr vojenský hr. **Latour** oběšen, **Bach** zachránil se útěkem, pravice sněmu říšského opustila Vídeň a **císař odjel ze Schönbrunnu do Olomouce** (7. října). **Jelačič** z **Uher** a **Windischgrätz** z **Čech** obklíčili Vídeň. Pomoc uherská poražena od **Jelačiče** u **Švechatu** vjv. od Vídne (30. října) a druhého dne **Vídeň dobyta** (**Messenhauser** popraven, **Bem** utekl do **Uher** — náčelníci povstalcův).

22. list. Ústavodárný sněm v Kroměříži zahájen.

V čele nového ministerstva kn. **Felix Schwarzenberg** jako ministr zahr. záh., hr. **Frant. Stadion** min. vnitra, **Bach** zůstal min. spravedlnosti. Cís. **Ferdinand I.** pro churavost zřekl se panování (odebral se do Prahy, kde r. 1875 zemřel), a poněvadž i jeho ml. bratr **Frant. Karel** z nástupnictví se poděkoval (sr. 353), stal se osmnáctiletý syn jeho

* R. 1849 císařským nařízením zřízeny komise v jednotlivých zemích k vyměření odškodnění vrchnostem.

1848 **František Josef I. císařem rakouským**. 2. pros. Byl vzdělání prostředního a obzoru nevalného. Pokládal se za vykonavatele Prozřetelosti a nepřipadlo mu na mysl, že jeho prospěch a čest přikazují mu, aby stál ve slově, jež dával svým národům. Měl nechuť k měšťanstvu, jemuž neodpustil revoluční události; jedinou důvěru skládal ve vojsko a neobjevoval se nikdy leč ve vojenské uniformě.

V **Uhrách** pokračoval v boji proti Maďarům na j. **Jelačič** spojen jsa se **Srby**, kterým dostalo se pomoci z kníž. **Srbského**, vedením **Kničanina**. V **Sedmihradsku** cís. velitel **Puchner** a s ním dobrovolníci valašští, v jejichž čele **Janku**. **Slováci** po prvním nezdaru (v září u **Vrbového**) zorganizovali se znovu, vedení **Bloudkem** vtrhli **Jablunkovským** průsmykem do **Uher**, kde sesílení vojskem rakouským zvítězili dvakrát u **Budína** (v pros.). Brzo potom **Hodža** a **Janeček** vtrhli do dolního **Pováží**. 13. led. 1849 utvořena v **Turč. sv. Martině** stoliční národní rada. **Windischgrätz** zaměřil na **Budín**, jež revoluční vláda opustila (31. pros.) a přestěhovala se do **Débrecína**. (Vrchním velitelem **Dembinski**, podvůdci **Görgey**, **Klapka**, **Vetter**, **Bem**).

1849 5. ledna kn. **Windischgrätz** vjel bez přer. 20. ún. kázky do **Budína** a u **Kápolny** jz. od **Jageru** udeřil na **Dembinského**, který zachránil se ústupem za **Tisu**, kam jej **Windischgrätz** neodvážil se pronásledovati, neboť nastávala doba záplavy, vojsko bylo špatně opatřeno a hrozilo mu i nebezpečství, že bude ze zadu zaskočeno. **Windischgrätz** obrátil se tedy zpět do **Budína**, kde setrval delší dobu v defensivě. **Tím Bloudkem** přinucen rozpustiti své slovenské dobrovolné čety. Od Maďarů postaven v čelo vojska na místě **Dembinského Vetter**, a když tento ochuravěl, **Görgey**.

Mezitím na sněmě kroměřížském zásadní spor mezi vládou a sněmem (10. led. hájí **Rieger** zásadu, že všecka moc ve státu vychází z lidu) přerušen tím, že od ministerstva **Schwarzenberkova** vypracovaná

1849 oktrojovaná ústava pro všechny země 4. bř. císařství Rakouského císařem schválena a ústavodárný sněm kroměřížský rozpuštěn (7. bř.).

Dle nové ústavy sdílel s panovníkem moc zákonodárnou sněm říšský ve Vídni o dvou komorách; vedle něho sněmy zemské s velmi nepatrným oborem činnosti.

V **Itálii** obnovena válka 20. bř. (sr. 423) a hned poté zvítězil **Radecký** u **Mortary** jz. od **Milána** mezi **Sesí** a **Ticinem** a

1849 v bitvě u Novary z. od Milána

24. bř. porazil na hlavu krále **Karla Alberta**, který ještě téhož dne vzdal se trůnu ve prospěch syna svého **Viktora Emanuele II.** **Příměří** a pak 6. srp. **mír v Miláně**: **Italie** uvedena v předešlý stav a král **sardin-**

ský zavázal se Rakousku válečnou pokutou 75 mill. franků. Brzo potom (23. srpna) vzdaly se Radeckému i Benátky, kde zuřil hlad i mor.

5. dubna Maďaři sesílení jsouce četnými dobrovolníky, zvl. polskými, zvítězili nad Windischgrätzem u Hatvana a pak nad gen. Götzem u Vacova (10. dub.). Na místě Windischgrätze postaven gen. Welden v čele vojska císařského, které musilo upustiti od obléhání Komárna a ustoupiti za Váh a za Rábu. Jediné v Budíně setkali se Maďaři s neočekávaným odporem (3.—21. května); pevnost hájil hrdině gen. **Hentzi** s 5000 m. proti **Görgeyovi** s 30.000 m. Tento sice posléze zmocnil se Budína (Hentzi padl pokryt ranami, dvacetkrát odrazil útok), ale chrabrá obrana Budína zasadila revoluci těžkou ránu, neboť zdržela Maďary od tažení proti Vídni a umožnila Rakousku, aby sebralo své síly. Mezitím

14. dub. **sněm uherský v Debrecíně** prohlásil dům habsbursko-lotrinský za zbvavena panství a **zřídil republiku**, jejímž **diktátorem Košut**.

21. kv. Sjezd cis. Františka Josefa s carem Mikulášem ve Varšavě, na němž ujednáno **zakročení Ruska ku potlačení odboje maďarského**, neboť četné zástupy dobrovolníků polských ve vojsku uherském a vliv Bema a Dembinského mohly způsobiti povstání v zemích polských. Maďaři ucházejí se o pomoc za hranicemi (hr. Telekiv Paříži a hr. Julius Andrassy v Cařihradě), ale mocnosti evropské zdráhají se uznati republiku uherskou. Od Ruska vysláno 130.000 mužů pod Paskěvičem do hor. Uher a 36.000 m. pod **Lüdersem** do Sedmihradska; od onoho tlačen **Görgey** za Tisu a od tohoto Bem ze Sedmihradska. Mezitím **Haynau**, vrchní velitel vojska císařského, dobyv Rábu a obsadiv Budín a Pešť, vytrhl do j. Uher, kde Maďarům jen stěží Srbové se bránili pomocí Jelačiče a Knicanina.

1849 **V bitvě u Malého Bečkereka** nedaleko 9. srp. Temešváru porazil a rozprášíl **Haynau** hl. vojsko maďarské pod **Dembinským** a **Bemem**, načež **Görgey**, jenž jmenován 10. srp. na místě **Košutově diktátorem**, ustupoval před Rusy přes Debrecín a Varadín a jsa tak hnán **Haynauovi** do rukou, učinil s gen. ruským **Rüdigerem**

13. srp. **kapitulaci u Világoše** vsv. od Aradu. **Košut** († 1894 v Miláně), **Bem** a **Dembinski** utekli do Turecka. **Klapka** vydal **Komárno** pod úmluvou. Vojenské soudy v Aradě a Pešti.

V září podávají **Slováci** „prosbopis“ vládě vídeňské, dožadující se v něm ochrany svého národního bytu, ale byli odmítnuti a tak **odměnění** za věrnost císaři v době uherské revoluce.

V Německu neustávalo Prusko ve snaze o vytvoření nového spolkového státu německého s vylou-

čením Rakouska: pokus v tom směru r. 1849 učiněný sice zmařen (přípravný parlament v Gothě; v čele státu měl býti král pruský a jemu po boku rada knížat a parlament volený od lidu), ale již

1850 svolán od Pruska **parlament užší jednoty německé v Erfurtě**, kdež rokováno o ústavě nového spolku. Prusko učinilo vojenskou konvenci s **Badenskem**, **Meklenburskem**, **Anhaltskem** a **Brunšvicem**. Snahám těmto postavilo se i nyní Rakousko na odpor a opírajíc se o své přívržence (hl. Bavorsko a Württemberg) svolalo

dub. **staré shromáždění spolkové ve Frankfurtě**.

Prostřednictvím cara Mikuláše došlo ke sjezdu ve Varšavě (kníže **Felix Schwarzenberk** a korunní princ pruský), a když vyjednávání se nezdařilo, schylovalo se k válce. Mezitím vypukl ústavní boj v kurf. **Hessenském**; vzbouření stavové zemští viníce kurfirsta z porušení zřízení zemského, vedli stížnost u správy užší jednoty německé, od které kurfirst odpadl. Kurfirst žádal spolkové shromáždění ve Frankfurtě o pomoc. Do Hessenska vtrhlo vojsko obou jednot německých, ale k boji nedošlo, neboť car **Mikuláš** postavil se na stranu Rakouska, vyhrožuje Prusku válkou. Tím dalo se **Prusko** zastrašiti a

1850 **na sjezdě v Olomouci** (min. pruský kn. list. **Manteuffel** a kn. **Schwarzenberk**) zřeklo se zámeru o zřízení užší jednoty německé, svolilo k obnovení neobmezené autority kurfirsta hessenského, ponechalo **Dánům Šlesvík-Holštýn** (viz níže) a obeslalo

1850—1851 **sjezd knížat německých v Drážďanech**, kde jednáno o konečné spořádání Německa. Rakousko chtělo rozdělit se o předáctví s Pruskem, ale mělo býti pojato do spolku s celým svým územím. Tomu odporovalo Prusko, bojič se ještě větší převahy Rakouska v Německu, kdežto mocnější z druhých knížat přála si míti větší vliv na řízení státu. A tak

1851 **Německý spolek z r. 1815 obnoven bez změny**.

1848—1851 **První válka šlesvíko-holštýnská**.

Příčina: V červenci r. 1846 vydal král dánský **Kristian VIII.** „otevřený list“, ve kterém prolašoval neodlučitelnost **Šlesvíka** i **Holštýna** od Dánska, ač zde platila poslušnost i po přeslici, kdežto ve vévodstvích jen po meči (sr. 244). Z toho bouře lidu a protesty sněmů ve Šlesvíku a Holštýně: vévodství domáhala se samostatné vlády pod vévody z rodu **augustenburgského** a setrvání ve svazku se spolkem Německým. A když r. 1848 **Fridrich VII.**, nástupce **Kristianův**, byl přinucen revolučním hnutím v Kodani prohlásiti připojení Šlesvíka k Dánsku, vypuklo

1848 povstání v Šlesvík-Holštýně.

br. Sídlem prozatímní vlády Rendsburk v Holštýně nad Eiderou z. od Kielu, kde 3. dubna zahájena první sněm šlesvícko-holštýnský. Povstalcům dostalo se pomoci od spolku Německého, jehož vojsko pod pruským gen. Wrangleem porazilo Dány u Oeversee j. od Flensburgu a proniklo až do Jutska. Vlivem Anglie a Ruska došlo k příměří v Malmö naproti Kodani v j. Švédsku (srpen), i dosazena společná vláda pro obě vévodství.

1849 Po marném vyjednávání o mír vypovědělo Dánsko příměří. Vítězné pokroky vojska šlesvícko-holštýnského, podporovaného od spolku Německého (hradby Düppelské v Šlesvíku vzaty, Kolding na j. Jutska při Malém Beltu dobyt), ohroženy nepřátelským chováním velmocí a obojetností Pruska, jež sražce s Dánskem se vyvíjelo a konečně vešlo s ním v příměří pro vévodství nevýhodné (tato hájila samostatnosti a vzájemné neodlučitelnosti oproti Dánsku a uznávala oprávněnost pouze mužského potomstva domu oldenburského), kteréž r. 1850 proměněno ve zvl. mír jménem Pruska a spolku Německého.

1850—1851 Vévodství pokračují v boji proti Dánsku o své újmě, ale bez úspěchu (nešťastná bitva u Idstedtu ssz. od m. Šlesvíku r. 1850). Válka ukončena zakročením rakousko-pruské pacifikační komise, provázené armádním sborem rakouským: vojsko šlesvícko-holštýnské rozpuštěno a země odevzdány Dánům, kteří ihned Šlesvík od Holštýna oddělili.

1852 **Protokolem londýnským** prohlášena od velmocí celistvost státu Dánského a princ Kristian Sonderburg-Glückburský uznán za dědice po bezdětném králi Fridrichu VII. Samostatnost Šlesvíku výslovně uznána.

V Rakousku po vyhlášení oktrojované ústavy kroměřížské (sr. 425) konány přípravy od min. Schwarzenberkovy k jejímu provedení (min. vnitra po onemocnění Stadionově Bach, jehož úřad převzal ryt. Ant. Schmerling; min. vyuč. hr. Lev Thun). Vydávány organické zákony (řád obecní, říšský zákoník ve všech 10 jazycích rak., vyvazovací komise ku provedení zákona o zrušení selského poddanství, ústní a veřejné řízení soudní s porotami, školství zlepšeno a na školách obecních uvedeny zase jazyk mateřský ke svému právu, provedena rovnoprávnost všech uznanych náboženství a předsevzaty důležitě kroky k povznesení hospodářství, obchodu a průmyslu) a vyhlášena zřízení zemská ve všech zemích až na Uhry a král. Lombardsko-Benátské. (Solnohradsko a Bukovina samostatnými vévodstvími, Gorice a Istrie spojeny, Terst říšským městem, Přímoří sjednoceno s Chorvatskem a Slavonií, kdežto Vojenská Hranice zůstala při starém zřízení,

Sedmíhradsko od Uher zase odděleno a dle přání Srbův zřízen banát Temešský se stolicí Báčskou jako zvláštní země s názvem „Vojvodina Srbská a Temešský banát“, ale zřízení toto nikdy neprovedeno, nýbrž správa zemská vložena jako prozatímní do rukou vojenského velitele v Temešváru).

Zřízení zemská nevešla však ve skutek, když u dvora císařského nabyta vrchu strana usilující o obnovení neobmezené jedínovlády. **V čele reakce ministr Bach.** Odpůrcové reakce pronásledováni (Karel Havlíček internován do Brixenu 16. pros. 1851) a **patentem císa. ze dne 31. prosince 1851** zrušena ústava kroměřížská se vším, co s ní souviselo, jako nesrovnávající se s podstatou císař. Rakouského a

1852 patentem císařským ze dne 1. ledna vyhlášeny zásady, dle kterých mělo býti císařství

Rakouské spravováno: návrat k soustavě josefinské zdál se lépe zaručovati velmocenské postavení říše a vnitřní blahobyt, než vláda konstituční. A tak **od 1. ledna 1852 do 20. říj. 1860 nová doba absolutní v Rakousku.** Po smrti Schwarzenberkově v dubnu 1852 **ministr Bach v čele nové soustavy vládní.**

1854—1856 Rakousko v branné neutralitě za války krymské.

Rusko spoléhalo ve válce proti Turecku na věčnost Rakouska a přátelství Pruska. Rakousko vystoupilo z poč. jako prostředník a pak učinivši s Pruskem spolek k obraně i útoku, postavilo silné vojsko při hranicích východních a severních. Tim přinucen car Mikuláš ustoupiti z Bulharska, Valachie a Multanska až za Prut. Valašsko a Multansko dle smlouvy s Tureckem od Rakouska obsazeny. V prosinci 1854 sjednalo Rakousko spolek s Anglií a Francií a společně s nimi předložilo Rusku 4 kusy žádostí (viz čl. 9.), ale činně války se nesúčastnilo.

Následky pro Rakousko: 1. Velkým zbrojením upadlo do tísně finanční, které zbavití se hledělo národní půjčkou (přes 600 mill.), prodejem skoro všech státních železnic na 90 let a prodáváním korunních statkův. 2. Popudilo proti sobě západní mocnosti. 3. Rusko, od delšího času účinný jeho spojenec, stalo se mu nesmiřitelným protivníkem. 4. Sardínsko užilo místa svého na kongrese pařížském k útokům proti Rakousku.

1859 Válka Sardinie a Francie proti Rakousku.

Příčina: Král sardinský Viktor Emanuel nevzdal se zmařených záměrů otce svého Karla Alberta o sjednocení Itálie (sr. 425), nýbrž čekal jen na vhodný okamžik, aby je provedl. Ten nadešel, když po válce krymské zabezpečil se pomocí Francie i Ruska: **Napoleon III.** spojil s ním zbraně své (o politice Napoleonově viz čl. 4.) a Rusko bránilo spolku Německému zakročiti na obranu Rakouska proti Francii.

Mimo to v **Prusku** (zde od r. 1858 regentem a pak králem **Vilém I.** 1861—1888) nabýval opět půdy proud protirakouský, směřující k pokoření Rakouska a ke zřízení císařství hohenzollernského. V čele proudu toho byl **Otto Bismarck**, spolkový vyslanec pruský ve Frankfurtě (později vyslanec v Petrohradě a v Paříži). — Vojska francouzského 170.000, sardinského 80.000, rakouského 140.000.

1859 Hr. Gyulai v čele vojska rakouského (Radecký 29. dub. zemř. 1858) přešel Ticino, ale spojení vojska francouzského se sardinským zabránit nedovedl. Napoleon III. přejal vrchní velení. V první srážce u Montebella j. od ústí Ticina do Pádu rak. gen. Stadion poražen. Též **Garibaldi** v čele dobrovolných sborů vedl si šťastně (zmocnil se Coma a z. odtud Varesa). Gyulai ustupuje k Ticinu, kde

4. čv. v **bitvě u Magenty** z. od Milánu rakouské vojsko poraženo na hlavu: Mac-Mahon rozhodl těžké vítězství, neb vojsko rakouské bojovalo podivuhodně přes to, že nemělo jednotného vedení a bylo špatně zásobeno (Napoleon v nebezpečství na mostě u Buffalory; Mac-Mahon povýšen na vévodu z Magenty). Následky: Lombardie ztracena, Gyulai ustoupil k Minciu, vévodkyně z Parmy, vév. modenský a velkovév. toskánský opustili své země. V čelo vojska rakouského postavil se císař František Josef.

24. čv. **Bitva u Solferina** jz. od jezera Gardského: poražené vojsko rakouské přinuceno ustoupiti za Mincio (toliko Benedek vítězně si vedl proti vojsku sardinskému u San Martina) a hledati útočiště ve čtyřhranu pevností Verony, Peschieru, Mantue a Legnana. Loďstvo francouzské ohrožuje břehy dalmatské a benátské. Peschiera obležena. Ale proti nadání nabídl Napoleon císaři rakouskému příměří (7. čce) a

1859 na sjezdu obou mocnářů ve **Villafranca** jz. od 11. čce. Verony umluven praeliminar míru.

10. list. **mír v Curychu:**

1. Císař František Josef odstoupil Lombardie (vyjímaje Mantuu a Peschieru) Napoleonovi III., jenž jí měl odevzdati Sardinsku. 2. Vypuzení panovníci měli býti uvedeni do svých zemí. 3. Itálie měla tvořiti spolek států (též rakouské Benátsko) pod předsednictvím papeže. — O záměrech Napoleonových a osudech míru curyšského viz čl. 4. a 8.

Válka roku 1859 odhalila zjevně chatrnost tehdejší soustavy vládní v Rakousku (sr. 429): Ministr **Bach propuštěn**, jeho nástupcem hr. Agenor Goluchovský, který pak jmenován státním ministrem pro administrativně-politické záležitosti celé říše. Svolána tak zv. rozmnosená říšská rada, složená z důvěrníků panovníkových všech jeho zemí, a ve smyslu návrhu většiny vydán

1860 neodvolatelný diplom říjnový, 20. říj. kterým stanoveny hlavní zásady příštího konstitučního zřízení mocnářství Rakouského: rovná práva všech národův, kteří účastní se zákonodárství státního prostředkem společné rady říšské a zemských sněmův se zaručením platných historických práv jednotlivých království a zemí.

Národové slovanští uvítali diplom říjnový s radostí (poč. led. 1861 vznikly **Národní Listy**, orgán Palackého a Riegra), taktéž konservativní Němci a konservativní šlechta uherská, ale živel německo-centralistický (tak zv. liberalní a pak ústavověrný) zvětlil: vypracována byla nástupcem hr. Goluchovského, ryt. Ant. Schmerlingem

1861 oktrojovaná ústava pro všechny země 26. ún. **císařství Rakouského**, která byla pravým opakem diplomu říjnového. Obsahovala 1. patent o říšské radě (širší říšská rada zástupcův všech zemí pro zál. společné, jako vojenství, finance, mincovnictví, cla, obchod a komunikace; užší říšská rada z poslanců pouze mimouherských), 2. patent o státní radě a 3. zemské řády jednotlivých zemím mimouherským oktrojované, kdežto pro korunu uherskou zůstalo v platnosti starodávné zřízení.

Únorová oktrojovaná ústava potkala se s tuhým odporem v zemích uherských, českých a v Haliči, protože nešetřila historických práv zemí a rovnoprávnosti národní. Sněm uherský odepřev přijmouti ji jest rozpuštěn, taktéž i chorvatský. Na memorandum Slováků v Turč. sv. Martině ze dne 6. čna 1861, vypracované Št. Daxnerem, jež dožadovalo se při lásce k společné vlasti uherské ochrany národního bytu, slovenské řeči v úřadech a školách, národnostního rozdělení Slovenska — nedal sněm vůbec odpovědi. Proto obrátili se Slováci přímo do Vídně ke králi poselstvem vedeným Moysesem, biskupem v Báňské Bystřici (12. pros. 1861); v „prosopise“ opakovány žádosti memoranda a připomínán slib vlády vídeňské o územní samostatnosti Slovenska. I tento krok minul se úspěchem. Pouze r. 1863 povoleno zříditi Matici Slovenskou v Turč. sv. Martině vedle tří konfesionálních gymnasií. Čechové obeslali sice radu říšskou s vyhrazením práv a svobod království Českého, ale vystoupili z ní již po prvním zasedání (1862). Na sněmu českém a moravském mají Němci většinu. Státního práva království českého zastává se historická šlechta (hr. Jindř. Jarosl. Clam-Martinič a hr. Lev Thun) ve spolku s českými poslanci za vedení Palackého a Riegra, od nichž (Staročechů) odštěpila se r. 1863 strana mladočeská (Karel Sladkovský a dr. Ed. Grégr) s programem demokratickým. R. 1862 založen Sokol. R. 1864 zřízena v Čechách okresní zastupitelstva (na Moravě místo nich silniční výbory).

1862 V Prusku zavádí se nová organisace vojenská, proti níž parlament se vzpírá. **Bismarck** **předsedou ministerstva** a min. zahr. záležitostí (sr. 430). Ministerstvo vládne bez schválení budgetu. Povstání Polákův ve Varšavě (v lednu 1863, sr. čl. 9.) užil Bismarck, otevřev vojskům ruským hranice pruské, aby získal přízeň Ruska. Neprátelské vystupování Pruska oproti Rakousku příčinou, že svolán (popudem Schmerlingovým)

1863 „**knížecí rok**“ ve Frankfurtě, srp. k němuž se dostavilo dvacetšest knížat německých a zástupcové čtyř svobodných měst říšských s císařem rak. Františkem Josefem v čele.

Návrhy Rakouska na přetvoření spolku Německého (nejvyšší moc výkonnou mělo míti pětičlenné direktorium, skládající se z císaře rakouského jako předsedy, z kr. pruského, bavorského, hannoverského a saského; vedle něho sněmovna států a říšský sněm) přijaty a v Německu uvítány s nadšením. Provedení jich zmařeno odporem Pruska (sr. shora).

1864 Druhá válka šlesvíko-holštýnská. Sr. 427.

Příčina: Úsilí Dánův, aby věv. Šlesvícké a Holštýnské i v příčině ústavní spojena byla s Dánskem, potkávalo se ve vévodstvích s tuhým odporem, který podporovaly mocné z říše Německé, kde bezohlednost Dánův (potírání živlu německého ve Šlesvíku, který od Holštýnu oddělen) působila rozhořčení. R.

1863 15. list. † král Fridrich VII. a nástupce jeho **Kristian IX.** (1863—1906) k naléhání „eiderdánské“ strany v Kodani prohlásil novou ústavu (18. list.), kterou Šlesvík k Dánsku připojen. Téhož času vystoupil s nárokem na vévodství dědičný princ sonderburg-augustenburský Fridrich (VIII.), jehož ujímalo se veřejné mínění v Německu. Rakousko a Prusko naléhalo pouze na dodržení protokolu londýnského (sr. 432). **Holštýn** od spolkové vojska německého obsazen, a když král dánský zpěchoval se odvolati novou ústavu,

1864 vtrhlo vojsko rakouské pod gen. Gablenzem a pruské pod princem Fridrichem Karlem do Šlesvíka (vrchním velitelem obou vojsk pruský maršál **Wrangel**). Rakušané dobyli Danawirku, staré pohraniční hráze j. od m. Šlesvíku (sr. 163), od r. 1848 řadou hradeb opatřené, a zvítězili u Oeversee s. odz. j. od Flensburku a u Veile na v. pobř. Jutska sz. od Fredericie; od Prusův po tuhém boji dobyty hradby Düppelské. Na moři bojováno u Jasmundu při sv. břehu Rujany (Prusové) a u Helgolandu (Tegethoff). Smírná **konference londýnská** nevedla k cíli. Od spojeného vojska obsazeno celé Jutsko a dobyt též ostrov Als.

1864 Mir ve Vídni:

Král Dánský 1. odřekl se práv svých k Šlesvíku, Holštýnu a Lauenburku ve prospěch císaře rakouského a krále pruského a 2. zavázal se uznati opatření, které oba panovníci učiní o dobytých zemích.

Ve vévodstvích dosazena od Rakouska a Pruska společná vláda se sídlem v Šlesvíku. Konečné upravení otázky šlesvíko-holštýnské prodlužováno úskoky Bismarckovými, jenž chtěl obě vévodství získati Prusku, kdežto v Německu žádalo se náruživě, aby dána byla princí augustenburskému a spojena byla se spolkem Německým nerozlučně, ačkoli Šlesvík k Německu nikdy nenáležel. K tomu se klonilo i Rakousko, ale jsouc v nesnážích finančních a nedostatečně vyzbrojeno, vešlo s Pruskem prozatím ve smlouvu, zv.

1865 smlouva gastýnská:

14. srp. 1. Rakousko přejalo prozatím správu v Holštýně a Prusko v Šlesvíku, ač tak, že obě mocnosti ponechaly si společnou suverenitu nad oběma zeměmi. 2. Rendsburg měl býti pevností spolkovou a Kiel spolkovým přístavem pod vrchním velením Prusův, kterým pojištěno Holštýnskem etapní, telegrafní a poštovní spojení. 3. Císař rakouský odstoupil Lauenbursko Prusku za 2½ mill. tolarů.

Smlouva gastýnská způsobila v Němcích zděšení (spolkové shromáždění ve Frankfurtě vyslovilo se, že porušuje smlouva ta všechn řád právní a všechnu právní bezpečnost v Německu) a v cizině nevoli. V Prusku **převyšén Bismarck na hraběte**. Císařským manifestem

1865 zrušena v Rakousku ústava únorová

20. září a oznámeno svolání sněmů koruny uherské, s nimiž měla se vláda dorozuměti o upravení společných záležitostí říšských a výsledek jednání toho předložiti sněmům ostatních zemí. Na místě Schmerlingově († 1893) předsedou ministerstva a státním ministrem v zemích mimo-uherských **hr. Richard Belcredi** (od 29. července).

1866 Válka Rakouska s Pruskem a Itálií.

Příčina války: Prusko jsouc k válce připraveno nastoupilo na provedení dávného záměru, vytlačiti Rakousko ze spolku Německého a zříditi císařství hohenzollernské (sr. str. 430). **Spolek s Itálií** zabezpečen Prusku již za doby Cavourovy, a Napoleona těšil Bismarck sliby na Belgiu a Lucemburk; zakročení Napoleonovo bylo i tak paralysováno Ruskem, jež hledalo pro Rakousko odvetu za Sevastopol (sr. str. 429). Bismarck spoléhal též na podvatrné živly v Uhrách (nota Usedomova). **Záminky k válce** vyhledával Bismarck v otázce šlesvíko-holštýnské. Kdežto guvernér pruský v Šlesvíku, gen. Manteuffel, stíhal bezohledně živly Prusku nepřátelské, místopřítel rakouský v Holštýně, podm. Gablenz, vedl si shovívavě. Koncem ledna 1866 vytykal vý-

hrůzně Bismarck Rakousku augustenburské agitace v Holštýně. Zástupcové Německa ve Frankfurtě shromáždění (20. květ.) odsuzují tuto politiku a zatracují hrozící válku. Tak i v Prusku, kde Bismarck v addressách ke králi nazýván „jediným rušitelem míru“, „vrahem svobody“, a žádáno, aby byl propuštěn.

- 1866 Rakousko přenechalo rozhodnutí sporné otázky 1. čv. šlesvíko-holštýnské spolku Německému a dalo zároveň na 11. čv. svolati stavy holštýnské, aby seznalo mínění země o způsobu budoucí vlády. Prusko prohlásilo skutek ten za porušení smlouvy gastýnské (3. čv.) a obsadilo „na základě dřívějšího kondominatu“ Holštýn (7. čv.), odkud gen. Gablenz, maje po ruce jen 3000 m., ustoupil.
10. čv. Bismarck předložil spolkovému shromáždění ve Frankfurtě **návrh reformy spolku Německého s vyloučením Rakouska.**
14. čv. Proti tomu navrhl vyslanec rakouský **válečnou hotovost spolku**, která 9 hlasy proti 6 byla schválena. Prusko vystoupilo ze spolku a
15. čv. vyzvalo Sasko, Hannovera a Kurhessy, aby vojska svá odzbrojily a vešly s ním na zákl. návrhu v nový spolek. Vlády vyzvání odmítly, načež
16. čv. **Prusko začalo válku**, vtrhnoucí do Hannovera, Kurhessenska a Saska.

Na straně rakouské král. Bavorské, Saské, Württemberské a Hannoverské; kv. Badenské a Hessen-Darmstadtské; kurf. Hessenské a vév. Nassavské. **Na straně pruské** ostatní státy německé a Itálie.

Rakousko vypravilo do pole dvě armády, severní armádu v Čechách a na Moravě (polní zbrojm. **Benedek**, hl. stan v Olomouci) a jižní armádu v Benátsku (arciv. **Albrecht**).

Od Pruska vyslány do boje 1. armáda lužická (princ **Fridrich Karel**), 2. armáda slezská (korunní princ **Fridrich Vilém**), 3. armáda labská v prov. Saské (**Herwarth**), 4. armáda záložní, 5. armáda mohanská.

A. Na hlavním dějišti války.

Rychlým osazením kurf. Hessenského (kurf. odveden do zajetí), Hannovera (král Jiří V. odtáhl s vojskem na jih chtěje spojit se s Bavory) a Saska (18. června. Drážďany a 20. čna celá země až na Königstein nad Labem jv. od Drážďan v moci Prusů; král saský Jan ustoupil s vojskem 25.000 m. do Čech) zajistili si Prusové volný postup proti Rakousku. Dne

1866 22. čv. přiblížil se princ **Fridrich Karel** mezi Zítavou a Libercem, gen. **Herwarth** u Sluknova a korunní princ **Fridrich Vilém** u Kladska k hranicím českým, postupující soustředivě k **Jičínu**, kde se

měly všechny tři armádní sbory sraziti k společné mohutné ráně proti vojsku rakouskému, rozptýlenému ohromným obloukem od Krakova až k Děčínu. Sbory gen. **Clam-Gallasa** proti Prusům vypravené poraženy u Podola nad Jizerou j. od Liberce a u Kuří Vody sz. od Mnichova Hradiště: armáda labská dosáhla tím spojení s prvním armádním sborem, načež **Clam-Gallas** vytačen po tuhém boji z Mnichova Hradiště (28. čna), kde stál s hlavní svou mocí, a poražen

1866 v bitvě u Jičína.

29. čv. Tím umožněno spojení obou pruských armád s armádou korunního prince, která byla zatím od hranic slezských pronikla až ke Králové Dvoru. (27. a 28. června bitva u Skalice a Náchoda. Stejnou dobou bojováno i u **Trutnova**, kde **podářilo se sice gen. Gablenzovi nad Prusy zvítěziti**, ale posléz i on musil ustoupiti).

Benedek uznal konečně za dobré zanechatí porůzných bojův a soustřediti vojsko své u Hradce Králové. Tam přiblížila se poněmáhlu i vojska pruská, vedená nyní samým **králem Vilémem**, jenž byl 2. čce přibyl do Jičína v průvodu náčelníka gen. štábu **Moltkeho** a presidenta pruského min. **hr. Bismarcka**; i převzal nyní vrchní velení nad vojskem.

3. čce. **Bitva u Hradce Králové.** (V boji stálo 215.000 vojska rakouského proti 220.000 vojska pruského):

Benedek zaujal postavení sz. od Hradce Králové mezi Labem a Bystřicí, chráněn jsa pahorky Chlumu a Lípy a bařinatým údolím Bystřice. Zde udeřily naň časně z rána spojené sbory prince **Fridricha Karla** a gen. **Herwartha**. K polední klonilo se vítězství na stranu rakouskou (převaha dělostřelby) — vítězství rozhodl korunní princ, přišed ještě včas na bojiště a vzav pahorkatinu Chlumu a Lípy za zády vojska rakouského: armáda severní poražena na hlavu. Král Vilém účastní se osobně pronásledování vojska rakouského, jehož zbytky konečně u Olomouce shromážděny.

Po bitvě žádá **Benedek** prostřednictvím Gablenzovým za příměří, které však zamítnuto. Stejnou dobou (v noci ze dne 3. na 4. čce) vzdal se císař rakouský Benátska ve prospěch Napoleona, žádaje zároveň francouzského prostřednictví na bojišti severním a jižním. **Bismarck** vytáčí se císaři francouzskému a hledí vyjednávání co možná prodloužiti. Zatím **Moltke** žene vojsko pruské úprkem do Moravy, Rakous a Uher: 8. čce obsazena **Praha**, 12. července **Brno**, 18. čce hlavní stan pruský u **Mikulově** a 20. čce stálo vojsko pruské u samé Vídně **na Moravském poli**. V Čechách usiluje **Bismarck** svěsti lid český ke vlastizrádě (spisek „Pláč koruny české“ a provolání gen. **Rosenberka** „k obyvatelstvu slavného království Českého“) a v téže době zřizuje **Klapka** (sr. str. 426) pod záštitou pruských zbraní a

pruskými penězi uherskou legii; základem jejím bylo několik tisíc zajatých Uhrův ve slezské pevnosti Nise soustředěných.

Vrchní velení nad rakouskou armádou převzal na rychlo **arciv. Albrecht**, dopravuje armádu jižní k Vídni. Benedekovi uloženo zdržeti se síly jeho byly rychlý pochod Prusův proti Vídni. Od těchto zůstaven korunní princ proti Benedekovi u Olomouce, kdežto armáda labská a prince Fridricha Karla postupovaly přímou cestou k Dunaji. Vyjednávání v Mikulově (choutky pruské na země koruny České anebo aspoň na jejich část narazily na odpor Napoleonův). Vláda vídeňská pokouší se o všeobecné ozbrojení v zemích od Prusův ještě nezabraných. Vojsko Benedekovo ustupuje k Vídni, když spojení s Olomoucí od Prusův ohroženo. Valná část vojska musila však dáti se směrem k Bratislavě (srážky u Dubu — Tovačova j. od Olomouce 15. července), ana dráha severní v rukou nepřátel.

- 1866 **Bitva u Lamače** (Blumenavy) v Uhrách sv. od ústí Moravy do Dunaje,
22. čce. ve které usilovali Prusové dostatí přechod na pravý břeh Dunaje do svých rukou, zastavena zprávou o pětidenním klidu zbraní, který proměněn v
26. čce. **příměří v Mikulově** (předběžná smlouva o mír a klid zbraní na 4 neděle).

B. Na západním dějišti války.

Král hannoverský Jiří V. v čele 19.000 m. na pochodu svém k jihu, kde měl se spojití s vojskem bavorským (sr. str. 434), zaskočen jest vojskem pruským a kobursko-gothským.

- 1866 **V bitvě u Langensalzy** v pruském Sasku sz. od Erfurtu
27. čna. odraženo sice krvavě vojsko prusko-kobursko-gothské (8000 m.), ale vojsko hannoverské jsouc špatně opatřeno, od Bavorův zrádně opuštěno a od vojska nepřátelského sevřeno, uznalo za dobré učiniti
29. čna. **kapitulaci v Langensalze**:
Král a princ hannoverský obdrželi svobodný odchod a vojsko rozpuštěno.

Vojsko pruské soustředěno nyní v tak zv. **mohanskou** armádu (Vogel von Falkenstein, později Manteuffel). Vojsko „spolkové“, skládající se z vojska bavorského (50.000 m. pod princem bav. Karlem) a z vojska ostatních knížat (v stejné síle pod Alex. Hessenským), bylo bez jednotného vedení, bez vzájemné důvěry a svornosti.

Princ Karel ustoupil po několika bojích (u Dermbachu nad Fuldou, u Kissingu ssv. od Würzburku a u Hamelburku jz. od Kissingu) za Mohan, a Alexander Hessenský, poražen byv u Laufachu jv. od Frankfurtu a

1866 **u Aschaffenburgu** nad dolním Mohanem, 14. čce. ustoupil do lesa Odenského. Frankfurt a Darmstadt od Prusův opanovány. Později též Würzburk a Norimberk, ačkoli podnikli spojenci ještě několik bojův, aby vítězný postup zbraní pruských zastavili.

V míru s Pruskem (čc.—řij.) uznali **jihoněmečtí spojenci Rakouska** zřízení spolku Severoněmeckého jakož i teritorialní změny od Pruska předsevzaté i zůstavení při svých državách za 47 mill. zl. válečné náhrady, ale **pozbavení své samostatnosti** tajnou smlouvou, kterou 1. vešli s Pruskem ve spolek na obranu i na útok. Strany smlouvající zaručují sobě celistvost území a zavazují se pro případ války jeden druhému plnou mocí válečnou se propůjčiti. 2. Přenesli pro tento případ vrchní velení nad svým vojskem na krále pruského.

C. Dějiště války v Itálii.

Hlavní síla vojska italského, vedená králem **Viktorem Emanuelem**, jemuž po boku stál min. války Lamarmora, překročila Mincio. Jiné vojsko pod Cialdinim shromážděno na dolním Pádu, kdežto Garibaldi v čele dobrovolníků měl vtrhnouti do Tyrolska.

Proti vojsku italskému, čítajícímu 330.000 m., postaven od Rakouska **arciv. Albrecht** v čele toliko 100.000 mužů.

1866 **Bitva u Custozy:**

24. čna. **Arciv. Albrecht** porazil na hlavu krále Viktora Emanuele, jenž musil ustoupiti opět za Mincio (Cialdini ustoupil k Bologni, Garibaldi bojoval bez úspěchu).

Italové neustali v nepřátelství i když cí. František Josef odstoupil Benátska Napoleonovi (sr. 435). Nejprve obsadili celé Benátsko (Cialdini), z něhož vojsko rakouské až na některé pevnosti bylo ustoupilo, a pak jali se dobývatí jižního Tyrolska (Garibaldi a gen. Medici) a Furlanska. V tom

20. čce. **bitva u Visa:**

Admirál italský Persano, chtěje zmocnití se opevněného ostrova dalmatského Visa a učiniti jej základem dalších podnikův válečných, poražen od rak. kontreadmirála **Tegethoffa**. (V boji přes 4 hodiny trvajícím pozbyli Italové dvou obrněných korábův, z nichž jeden potopen a druhý do vzduchu vyhozen.)

25. čce. učiněno příměří a **3. pros. mír ve Vídni**: Rakousko uznalo sjednocené království Italské, zvětšené o Benátsko, jehož mu Rakousko prostřednictvím Napoleonovým odstoupilo. — Mezitím

1866 **mír v Praze** mezi Pruskem a Rakouskem:

23. srp. 1. Rakousko vzdalo se vlivu svého v Německu a svolilo, aby státy severně od Mohanu sjednotily se ve spolek Severoněmecký pod náčelnictvím

pruským, a aby státy jihoněmecké utvořily spolek Jihoněmecký, jenž měl býti mezinárodně neodvislým a jehož národní svazek se spolkem Severoněmeckým ponechán vzájemnému obou dorozumění. 2. Rakousko uznalo teritoriální změny, jež by Prusko v severním Německu zavedlo, ale vymínilo pro Sasko celistvost jeho území se zárukou, že přistoupí k Severoněmeckému spolku a za náhradu válečnou 15 mill. zl. 3. Císař rakouský vzdal se všech práv k Šlesvíku a Holštýnu ve prospěch krále pruského s tou výhradou, „aby území severních okresů šlesvických Dánsku bylo postoupeno, dá-li obyvatelstvo veřejným hlasováním na jevo přání, že chce býti s Dánskem spojeno“ (článek tento zrušen r. 1878). 4. Vymíněno postoupiti Benátsko Itálii. 5. Rakousko zavázalo se k náhradě válečné 20 mill. tolarů (nečítajíc 15 mill., které stála výprava proti Dánsku dosud ještě nevyplacená a 5 mill. za stravování vojska pruského až do podepsání míru). — **Hannoversko, Kurhessy, Nassavsko**, svob. m. **Frankfurt a Šlesvík-Holštýn** proměněny v provincie pruské. Prusko vzrostlo válkou o jednu čtvrtinu bývalé državy a z 19 téměř na 24 mill. obyvj.

2. Rakousko po válce r. 1866.

Nesnáze, jež při rovnání vnitřních poměrů rakouských naskytovaly se hraběti Belcredimu (sr. 433), zamýšlel odstraniti **baron Beust** rychlým uspokojením Uherska a v zemích mimouherských pokračováním v politice Schmerlingově (sr. 431).

1867 7. ún. propuštěn hr. Belcredi. Baron Ferd.

Beust (býv. min. saský, 23. června stal se říšským kancléřem — nová hodnost, která po jeho odstoupení neobnovena — a později povýšen pro své zásluhy při vyrovnání s Uhry do stavu hraběcího), jmenován předsedou ministerstva, ministrem zahr. zácl. a vnitra (státním ministrem).

Téhož dne povolán Deák

únor k vyjednávání do Vídně a **reskriptem ze dne 17.**

ún. 1867 vyhověno hlavním požadavkům Uherska: hr. Julius Andrassy obdržel rozkaz, sestaviti odpovědné ministerstvo pro země koruny uherské. **Daulistické ústrojí Rakouska**, které rozděleno na země koruny uherské a na království a země v říšské radě vídeňské zastoupené (Translajtanie neboli Zálitavsko a Cislajtanie neboli Předlitavsko. Název říše **mocnářství Rakousko-Uherské**; titul panovníka: **Císař rakouský, král český atd. a apoštolský král uherský.**) Obě polovice říše měly míti zvláštní ministerstvo říšské pro společné záležitosti finanční, vojenské a zahraniční. V Cislajtánii svolány sněmy zemské, aby vykonaly volby do užší rady říšské ve Vídni. Odpor slovanského obyvatelstva zvl. v Čechách, na Moravě, v Kraňsku a Chorvatsku proti dualismu. Na sněmě českém a moravském přijaty adresy, v nichž žádalo se o zaručení práv království Českého, a když sněmy rozpu-

štěny a při nových volbách do sněmu podařilo se vládě nabýti většiny a od té vykonány volby do říšské rady, **národ český neobeslal rady říšské a setrval v odporu 12 let.**

1867 zahájena ve Vídni říšská rada, které 20. kv. předloženo ku přijetí hotové již vyrovnání s Uherskem, ujednané přímo mezi korunou a říšským sněmem uherským. V příčině financí měly země uherské přispívati na společnou potřebu 30% (úmluva na 10 let).

8. čna. **Cís. František Josef korunován v Budapešti na krále uherského.**

28. července stvrzeny nové zákony pro země uherské a dne

21. pros. **prohlášena ústava pro země předlitavské**, kterou zmeněny únorové patenty z r. 1861 za příčinou narovnání s Uhry (sr. 431). **Kn. Karel Auersperg** předsedou ministerstva cislajtanského.

1868 Poslanci čeští neobeslali sněmu zemského (ke dni 22. srp.), vyloživše v tak zv. **deklaraci**, Riegrem sepsané, příčinu svého jednání. Podobně zachovali se i poslanci národní strany na sněmě moravském („osvědčení“). Proti dualismu demonstrovali političtí vůdcové zájezdem do Ruska (r. 1867), protestními tábory a manifestacemi (v srp. 1867 při zpětné dopravě české koruny z Vídně, v květ. 1868 při oslavě kladení zácl. kamene k Národnímu divadlu; tu Dr. Mirosl. Hürban osvědčuje bratrství československé. V Praze a okolí prohlášen stav výmínečný, a správa zemská svěřena podmaršálkovi baronu Kollerovi.

1869 Nový předseda cisl. min. **hr. Taaffe** usiluje o přátelské dorozumění s českou státoprávní opposicí (s ním min. Potocki a Berger); tomu odporují ostatní ministři, tvořice většinu (Giskra, Herbst, Plener, Hasner a Brestel). Na poč. 1870 propuštěna menšina ministerstva. **Hasner** předsedou ministerstva. — V Haliči ozývají se hlasy o dorozumění Poláků s Čechy (dr. Smolka, kn. Adam Sapieha). V Translajtánii Rumuni sedmihradští a Chorvati v odporu proti vládě. **Povstání v jižní Dalmatii** (boce Kotorské). Příčinou povstání zavádění nové soustavy branné. Bezohledné, ale též bezúspěšné nastupování proti povstalcům (gen. Wagner a po něm gen. Auersperg). Povstání utišeno gen. Rodičem (mírem v Knezlaci v Krivošiji sz. od Risana).

1870 Poláci, Slovinci a poslanci z Bukoviny vystoupili z říšské rady. Ministerstvo Hasnerovo propuštěno (dub.) a **hr. Potockému** uloženo sestaviti nové ministerstvo. Nejistota v poměrech zahraničních (**válka francouzsko-německá**): vyjednáváno s poslanci polskými, českými a moravskými. Čechové na sněmě zemském, kde nabýli většiny; radu říšskou obeslati odepřeli (přímé volby) pro neurčitost záruk. Čeští poslanci 8. pros. 1870 podali

min. Beustovi memorandum, jímž dovolávali se práva sebeurčení národů a z toho přeměny ústavy rakouské, protestovali proti odnětí Alsasko-Lotrinska Francii a souhlas s politikou Ruska k osvobození národů balkánských ze jha tureckého.

1871 Předsedou ministerstva cislajt. a spolu min. vnitř. ún. jmenován hr. Karel Hohenwart. Dr. Schäffle min. obchodu a orby, Dr. Habětínek min. spravedlnosti, Jos. Jireček min. vyučování. Poslanecká sněmovna rozpuštěna. Vyjednávání s Čechy (Rieger a hr. Jindř. Clam Martinic). Hr. Bohuslav Chotek místodržitelem v Čechách, Jiří z Lobkovic nejv. maršálkem.

14. září **Reskriptem císařským ze dne 12. září 1871**, v němž císař prohlašuje: „Majíce v paměti státoprávní postavení koruny české a jsouce sobě povědomi slávy a moci, kteréž tato koruna nám a předkům našim propůjčila, mimo to jsouce pamětlivi neobyčejné věrnosti, se kterou obyvatelstvo země české každé doby trůn náš podporovalo, uznáváme rádi práva tohoto království; a jsme hotovi toto uznání přísahou korunovační obnoviti“, zahájén český sněm a odpověděl na reskript jednomyslným přijetím „**Fundamentalních článků**“, vypracovaných za souhlasu ministerstva. Články těmi upraven býti měl poměr království Českého k ostatním zemím; souhlas s nimi projevil i sněm moravský, kde obdržela na ten čas strana národní většinu, vysloviv spolu přání, aby pro země koruny české byl zřízen při osobě panovníkové společný kancléř jako hlava vlády těch zemí. Ale v radě korunní články fundamentalní zamítnuty (říšský kancléř hr. Beust a předseda uh. min. Andrassy): ministerstvo Hohenwartovo zadalo za propuštěnou, hr. Chotek poděkoval se z úřadu místodržitele, sněm český a moravský rozpuštěny. Sestavení nového ministerstva svěřeno kn. Adolfu Auerspergovi. Místodržitelem v Čechách jmenován opět gen. Koller (— 1874). Na místě Beustově hr. Andrassy říšským kancléřem (do 8. října 1879). Obratem v politice rakouské sjednán

1872 nový „**trojčísaršský spolek**“ (5.—11. září schůze cís. Viléma I. s cís. Františkem Josefem a carem Alexandrem v Berlíně). V Uhrách nástupcem hr. Andrassyho v předsednictvu ministerstva hr. Lónyay a pak Szlávy. Vláda opírajíc se o stranu Deákovu provádí reformy, týkající se administrace státu přes překážky od levice jí kladené (personální unie jejím cílem).

1873 **Světová výstava ve Vídni**. Přímé volby do říšské rady zákonem — přes úsilovné protesty národa českého, jenž v nově navržených okresech volebních sledoval zkrácení svého žilvu. Krise obchodní („**krach**“). Východní otázka vystupuje do popředí. Povstání v Hercegovině a Bosně (1875). Ra-

kousko působením Andrassyho zamítlo návrh ruský, aby podrželo Bosnu a Hercegovinu a Rusku ponechalo východ poloostrova Balkánského. Nota Andrassyho, podaná v Cařihradě 31. led. 1876 a navrhující opravy pro Bosnu a Hercegovinu, minula se účinkem. Po sjednání míru svatoštěpánského (3. března 1878, sr. čl. 9.) způsobil Andrassy ve spoleku s Bismarckem a Anglií, že Rusko přinuceno podrobiti ujednané podmínky míru revisi ostatní Evropy na **kongrese berlínském** (13. čv. — 13. čc. 1878).

Kongres berlínský způsobil rozpadnutí se trojčísaršského spolku a byl příčinou nového spolku mezi Německem, Rakouskem a Itálií (viz níže).

1875 V Uhrách min. předseda Koloman šl. Tisza úsilovně pomadžuje Slováky, Rusiny a Rumuny: maďarština zavedena do všech škol. (Matice Slovenská rozpuštěna, jmění její zabráno státem, poněvadž prý v Uhrách žádného slovenského národa není; spolek Femka provádí lup dětí slovenských). Oposice (osmačtyřicátníci) domáhají se osobní unie s Rakouskem, maďarské velcí řeči ve vojsku, samostatné uherské banky, rozluky celní a j. v.

1876 26. květ. zemřel František Palacký.

1878 Okupace Bosny a Hercegoviny.

Na kongresu berlínském vymohlo sobě Rakousko mandát, obsaditi Bosnu a Hercegovinu, dokud by poměry v obou zemích úplně spořádaný nebyly. Sandžak Novopazarský ponechán pod správou tureckou, ale Rakousku vyhrazeno právo, udržovati posádky v městech a na obchodních i vojenských silnicích. —

Rakousko podniká okupaci bez předchozího dorozumění s Tureckem a s nedostatečnou mocí (osudný klam Andrassyho). V Chorvatsku a Slavonii soustředěn 13. armádní sbor pod poln. zbrojm. Filippovičem a v Dalmatii 18. divise pěchoty pod podmarš. Jovanovičem.

29. čce. překročil Filippovič Sávu u Brodu, Šamce, Staré Gradišky a Kostajnice, a skoro v touž dobu vtrhl Jovanovič do Hercegoviny, kterou velmi rychle, téměř bez boje obsadil (4. srp. Mostar). Povstání mohamedánského obyvatelstva v Bosně. Hádžiloja hlásá svatou válku. Pravidelné vojsko turecké (27 praporů a 8 batterií) zústavené v zemi bez určitých rozkazův přidalo se k povstalcům. Z Novopazarska přivedl posily Albánc Muktija efendi, jenž pak stal se polním vůdcem celého hnutí.

Hlavní proud sboru Filippovičova zvítězil u Zepče na stř. toku ř. Bosny (7. srp.), obsadil průsmyk Vranducký jz. odtud (10. srp.) a po tuhých bojích u průsmyku Kabanjského a u Visoky při horní Bosně dobyl Sarajeva (19. srp.).

Ale levé křídlo pod hr. Szapárym zapuzeno od

Arnautů k Doboji při dolním toku Bosny, a na pravém křídle napaden vév. Württemberský u Banjaluky nad d. Vrbasem. Do Bosny vypraveny ještě tři armádní sbory. V severozápadní Bosně, v okolí Banjaluky a Bihače nad Unou, odpor nejtuzší (gen. Samec hájí se udatně v Banjaluce proti přesile nepřátel; gen. Zach od povstalců u Zavalje j. od Bihače poražen). Dobytím Bihače zjednan pokoj i zde. —

21. dubna 1879 smlouva s Tureckem, které svolilo obsaditi několik měst v sandžaku Novopazarském (Plevlje, Prjepolje a Bjelopolje), začež Rakousko výslovně uznalo nezkrácené trvání svrchovanosti sultanovy nad okupovanými zeměmi.

1879—1893 Hrabě Taaffe předsedou ministerstva,

1879 když bylo dospělo ke konci vyjednávání se státo-
12. srp. právní opozicí českou, dle kterého „poslanci čeští měli vstoupiti do říšské rady pod podmínkami: že budou moci s vyšším povolením a uznáním ohraditi v ústředním parlamentu státní právo koruny české; že do ministerstva přijat bude Čech s rozhodným vlivem na záležitosti české, a že ministerstvo rovnoprávnost národní ústavně zaručenou bude lojalně přiváděti ku praktické platnosti.“

O něco dříve (9. a 10. srp.) schůze císa. rakouského s císa. německým v Gastýně, a 21.—24. září schůze Bismarcka s Andrássem ve Vídni: **spolek Rakouska a Německa** na vzájemnou obranu (podepsán ve Vídni 7. října), do něhož později pojata také **Italie** (1883, obnoven 1902). —

8. říj. odstoupil hr. Andrassy, nemoha zameziti obrat ve vnitřní politice národu českému poněkud příznivý (sr. 440). Nástupcem jeho baron Haymerle, a když zemřel (1881), hr. Gustav Kálnoky (—1895). Dr. Alois Pražák českým ministrem krajanem (—1892).

1880 Vydáno Stremayerovo jazykové nařízení, jímž zjednáno jazyku českému ve větším úřadování rovné právo s němčinou v celé zemi. Němci usilují o rozhraničení okresů, aby v uzavřeném území jejich byla úředním jazykem toliko němčina.

1881 Císa. rozhodnutím ze dne 11. dubna rozdělena universita pražská na českou a německou.

V čv. výtržnosti chuchelské, vyvolané živly, které nepřály zřízení české university. Podm. baron Kraus místodržitelem v Čechách (—1889).

12. srp. požár Národního divadla. V Kričovsi, Bosně a Hercegovině povstání proti novému brannému zákonu.

1883 Na říšské radě (předs. posl. sněmovny dr. Smolka 1881—1893) přijat zákon o změ-

nách živnostenského řádu (průkaz průmyslné způsobilosti a obnovení společenstev). V Praze zahájen sněm opět po 12 letech s většinou českou. Nejv. maršálkem zemským kníže Jiří Lobkovic.

V Chorvatsku neodvislá národní strana domáhá se obnovení Trojediného království (s Dalmácií) a připojení Bosny s Hercegovinou k Chorvatsku. Tuhý odpor proti zavádění úředního jazyka maďarského v úřadech finančních a na železnicích. (Bouře r. 1883, 1895, 1903).

1885 V srp. schůze císa. Františka Josefa I. s carem Alexandrem III. v Kroměříži.

Arcib. pražský kardinal Schwarzenberg † a jeho nástupcem hr. Schönborn (do r. 1899, pak bar. Lev Skrbenský z Hříště).

1886 V září min. Pražák vydal nařízení o úřadování v jazyku českém (v míře omezené).

1887 Ordonance min. Gautsche, jimiž značně poškozeno střední české školství.

1889 30. led. † korunní princ Rudolf. V Čechách místodržitelem po bar. Krausovi hr. Frant. Thun-Hohenstein (—1896). V rakouském rozpočtu zjednal min. fin. Dunajewski rovnováhu.

1890 23. led. zřízena Česká akademie pro vědy, slovesnost a umění v Praze; podnět k ní dal Jos. Hlávka darem 200.000 zl. V témž měsíci vyrovnávací konference ve Vídni o zjednání národního míru v Čechách (za Čechy Rieger, Zeithammer a Mattuš). Umluvy vídeňské (punktace), jimiž země měla býti rozdělena v německou a českoněmeckou, zmařeny, když při volbách do říšské rady r. 1891 zvítězila úplně opozice mladočeská.

V Uhrách odstoupil Kol. Tisza (viz 441).

1891 Jubilejní výstava v Praze v upomínku na průmysl. výstavu v Čechách r. 1791 (sr. 358).

1893 V květ. bouřlivá schůze sněmu českého za příčinou odstranění punktačních předloh z denního pořádku; nepokoje v Praze, poté prohlášen výmínečný stav v Praze a okolí (od 12. září 1893 do 21. říj. 1895).

Rozhodnutím císa. zřízen zvláštní uherský dvůr sídlem v Pešti. V říjnu podal hr. Taaffe říšské radě předlohu volební opravy, dle níž měl míti právo volební, kdo u vojska sloužil nebo prokázal, že umí čísti a psát. Předloha nedošla souhlasu, načež Taaffe odstoupil. Ve zřízení nového ministerstva uvázal se hr. Alfred Windischgrätz.

1895 V Uhrách vešly v platnost církevně-politické zákony o občanském sňatku, státních matrikách a náboženském vyznání dítek.

V květnu zahájena Československá národopisná výstava v Praze. Téhož času stal se nástupcem Kálnokého hr. Agenor Goluchowski.

30. září hr. Kazimír Badeni předsedou ministerstva: v Praze zrušen vyměněný stav a dána milost všem politickým vězňům.

1896 Hr. Karel Coudenhove místodržitelem v Čechách (sr. 443). V Uhrách slavnost jubilejní na tisíciletou paměť uherského státu (usazení se Maďarů v zemi; sr. 167), spojená s výstavou.

V červnu uzákoněna volební oprava do poslanecké sněmovny říšské rady zavedením všeobecné skupiny voličské. V září zahájena plavba průplavem dunajským u Železné brány (stavba průplavu svěřena Rakousko-Uhersku berlínskou smlouvou r. 1878).

Ministerstva v Rakousku:

I. Od r. 1848 do vyrovnání s Uhrami r. 1867.

1. Kníž. Felix Schwarzenberg — 1852.	3. Hr. Jan Rechberg — 1861.
2. Hr. Karel Buol-Schauenstein — 1859.	4. Arciv. Rainer — 1865.
	5. Hr. Rich. Belcredi — 1867.

II. Od vyrovnání s Uhrami r. 1867—1918.

a) Ministerstvo věcí zahraničních.

1. Bar. Ferd. Beust — 1871.	6. Hr. Lexa z Aehrenthalu — 1912.
2. Hr. Julius Andrassy — 1879.	7. Hr. Leop. Berchtold — 1915.
3. Bar. Jind. Haymerle — 1881.	8. Bar. Št. Burian — 1917.
4. Hr. Gust. Kálnoky — 1895.	9. Hr. Otakar Černín — 1918.
5. Hr. Agenor Goluchowski — 1906.	10. Bar. Št. Burian 1918.
	11. Hr. Jul. Andrassy 1918.

b) Ministerstvo v král. a zemích v říšské radě vídeňské zastoupených.

1. Bar. Ferd. Beust 1867.	15. Hr. Frant. Thun-Hohenstein — 1899.
2. Kníže Carlos Auersperg — 1868.	16. Hr. Manfred Clary-Aldringen. 1899.
3. Hr. Eduard Taaffe — 1870.	17. dr. Jindř. ryt. Wittek — 1900.
4. dr. Leopold ryt. Hasner — 1870.	18. Dr. Arn. šl. Koerber — 1905.
5. Hr. Alfred Potocki — 1871.	19. Bar. Gautsch — 1906.
6. Hr. Kar. Hohenwart — 1871.	20. Konrád princ Hohenlohe 1906.
7. Bar. Holzgethan — 1871.	21. Vladim. bar. Beck — 1908.
8. Kn. Ad. Auersperg — 1879.	22. Bar. Rich. Bienert — 1911.
9. Dr. Kar. Stremayer 1879.	23. Bar. Gautsch 1911.
10. Hr. Ed. Taaffe — 1893.	24. Hr. Kar. Stürgh — 1916.
11. Kníž. Alfred Windischgrätz — 1895.	25. Dr. Arn. Körber — 1917.
12. Hrab. Erich Kielmansegg 1895.	26. Hr. Clam-Martinić 1917.
13. Hr. Kazimír Badeni — 1897.	27. Dr. Arn. Seidler — 1918.
14. Bar. Gautsch — 1898.	28. Dr. A. Hussarek 1918.
	29. Dr. Lammasch 1918.

c) Ministerstvo v zemích koruny uherské.

1. Hr. Jul. Andrassy — 1871.	10. Kolom. šl. Széll — 1903.
2. Melch. hr. Lónyay — 1872.	11. Hr. Khuen-Héderváry 1903.
3. Jos. šl. Szlávy — 1874.	12. Štěpán šl. Tisza — 1905.
4. Štěpán Bittó — 1875.	13. Géza Fejérvary — 1906.
5. Baron Wenkheim 1875.	14. Dr. Alex. Wekerle — 1909.
6. Koloman šl. Tisza — 1890.	15. Hr. Khuen-Héderváry - 1912.
7. Hr. Jul. Szápáry — 1892.	16. Lad. Lukacs — 1913.
8. Alex. Wekerle — 1894.	17. Hr. Štěpán Tisza — 1918.
9. Bar. Desid. Bánffy — 1899.	18. Dr. Alex. Wekerle 1918.

1897 Vydána jazyková nařízení pro Čechy a Moravu (5. dub. pro Čechy, 22. dub. tožná pro Moravu: v úřadech má býti užíváno jazyka českého nebo německého ve vnější i vnitřní službě podle potřeby, státní úředníci mají znáti oba jazyky, doplněna nařízením min. vyuč. bar. Gautsche 26. dub., kterým jazyk vyučovací stanoven spolu za úřední).

Jazykovými nařízeními cítil se německé obyvatelstvo uraženo ve svých národnostních právech, i nastává proti nim odpor doma i za hranicemi (protest 830 profesorů 21 universit z říše Německé); jednání na říšské radě hledí protivníci vlády mařiti obstrukcí (frakce Schönererova-Wolfova) a přenéstí vřavu též na ulici. To vedlo k demisi ministerstva Badeniho. Baron Gautsch předsedou nového ministerstva. Odstoupení Badeniho a útoky na české menšiny v Žatci, Mostě, Liberci a j. příčinou, že vznikly 29. list. bouře v Praze, kde následkem jich prohlášen náhlý soud (od 2. pros. 1897 do 10. led. 1898). Nová Gautschova jazyková nařízení, jimiž Čechy rozdělena na jazykovou oblast českou, německou a smíšenou, narazila na tuhý odpor Němců. Gautsch přinucen odstoupiti, načež

1898 v bř. postaven hr. Frant. Thun v čelo vlády (dr. Jos. Kaizl min. fin.). Němci domáhají se uplatnění němčiny za státní jazyk.

10. září zavražděna císařovna Alžběta v Ženevě od italského anarchisty.

1899 V Uhrách v čele vlády na místě Bánffyho Koloman Széll.

19. září zřízena česká technika v Brně. Jednání na říšské radě vid. jest stále mařeno obstrukcí, potřeby státní opatřují se na zákli. § 14. státních základních zákonů ze dne 21. pros. 1867; to příčinou, že ministerstvo Thunovo zadalo za propuštěnou (23. září). Nový předseda ministerstva hr. Manfred Clary-Aldringen zrušil sice Gautschova jazyková nařízení (17. říj.), ale z toho nepokoje na Moravě, hnutí v Čechách a nové nesnáze na říšské radě (obstrukce). Po krátkém trvání ministerstva Claryho a provisoria ryt. dra. Jindř. Witteka

1900 19. ledna povolán v čelo vlády dr. Arnošt z Koerberů (dr. Ant. Rezek ministrem pro Čechy — 1903, po něm dr. Ant. Randa).

Rakousko účastní se zakročení velmocí v Číně (viz čl. 14 d).

Nové ministerstvo zahájilo činnost vyrovnávacími konferencemi a předložilo sněmovně poslanecké zákon o upravení jazykových poměrů v úřadech v Čechách a na Moravě. Když se potkalo s odporem (obstrukce s české strany 8. čv.), rozpustilo říšskou radu.

1. čce následník trůnu arciv. František Ferdinand vešel v morganatický sňatek s Žofií hr. Chotkovou (udělen jí titul kněžny z Hohenburku). Trpěl povšechnou paralyzou do té míry, že byly vážné obavy, zda jest při zdravém rozumu.

8. září padesátileté biskupské jubileum Jos. Jiřího Strossmayera, biskupa v Đakově, oslaveno veškerým Slovanstvem (Jihosl. akademie, záhřebská univ. a obrazárna jeho dílem; † r. 1905 ve věku 90 let).

1901 V nové říšské radě, zahájené v lednu, podaly všechny české politické strany obvyklé státoprávní ohrazení, jež Všeněmci divokým hlukem přerušují. Ohrazení podávají také poslanci chorvatští z Dalmatie, domáhajíce se znovuvvoření král. chorv.-slavonsko-dalmatského. Italští poslanci domáhají se zřízení university v Terstu, jihosl. univ. v Lublani, rusínští univ. ve Lvově.

V dubnu zřízena umělecká galerie v Praze. Říšská rada projednává zákon o průplavech, v Uhrách přípravy k vybudování průplavu, který má spojit Pešť s mořem Baltickým a Jaderským.

1902 V říj. předkládá Koerber v říšské radě osnovu zákonného upravení jazykových poměrů při státních úřadech v Čechách a na Moravě. Prudký odpor (posl. Dr. Pacák) v říšské radě a veřejnosti české.

1903 Nové punktační konference (dělení Čech, odloučení Moravy a Slezska) záhy ztroskotaly. 3. března zemřel Dr. František Ladislav Rieger.

V Uhrách min. Széllovo odstoupilo, min. předsedou chorvatský bán Khuen-Héderváry a za krátko ho vystřídal hr. Štěpán Tisza. Oposice pokračuje v obstrukci (jde jí hl. o rozdělení společné armády v rakouskou a maďarskou). V Chorvatsku neustává maďarizační postup.

1904 Na říšské radě pokračují čeští poslanci v obstrukci. V Praze bumly německých buršáků chrání policie a vojsko. Rusíni žádají pro Vých. Halič zavedení rusínského jazyka a zrušení úřední polštiny od r. 1860 jim vnucené. Na sněmech zemských úplná rozháranost.

1905 1. led. Gautsch min. předsedou; čeští poslanci na ř. radě upustili od obstrukce. Manifestace za zřízení české univ. v Brně, kde došlo zpupností Němců ke krveprolití (1. říj. proboden vojákem český dělník Pavlík). Tím nastal sice konec moravským smířovačkám, ale poté na sněmu moravským přijata oprava zemského volebního řádu (nová, všeobecná kurie), kterou přešla správa země z rukou německých do rukou českých. Na ř. radě odůvodňuje Dr. Kramář návrh na zavedení všeobecného rovného hlasovacího práva; pro ně ve Vídni a zvl. v Praze veliké manifestace (28. list.). V Uhrách nový min. předseda baron Fejerváry marně snaží se zdolat koalici a již

1906 v dub. propuštěn, když koruna dohodla se s koalici; min. předsedou Dr. Wekerle. Baron Gautsch odstoupil pro odpor proti jeho volební předložce, která nadřzovala Němcům. Min. předsedou princ Konrád Hohenlohe, odstoupil za měsíc pro neshodu s Maďary o celní tarif. Jeho nástupce Dr. Vladimír Beck (Dr. Jos. Fořt obch., Dr. Bedřich Pacák min. krajan; po jich odstoupení r. 1907 Dr. Fiedler a Karel Prášek) prosadil

pros. v říšské radě opravu volebního řádu podle všeobecného rovného práva hlasovacího, při čemž Čechové značně zkrácení v počtu mandátů. Rusíni jednání se neúčastnili.

1907 V Uhrách demonstrace pro všeobecné právo hlasovací. Norský spisovatel Björnson a anglický publicista Seton-Watson (Scotus Viator) odsuzovali co nejrozhodněji násilnost, jež Maďari pášou na nemadarských národnostech. (Zákon hr. Apponyiho pomadarsčil i soukromé školy, episkopát pomadarsťuje i kostel. Slovanský tisk stíhán). Chorvati na říšském sněmu v obstrukci pro maďarizaci v Chorvatsku prováděnou.

V říšské radě nespokojenost českých poslanců s vládou, v Čechách roste zpupnost Němců. Nejv. maršálkem král. česk. po odstoupení Jiřího Lobkovic (sr. 443) Ferdinand princ z Lobkovic.

1908 Německý min. krajan Peschka prohlašuje v St. Hradci za vlastní cíl všech Němců záhubu českého národa.

V Chorvatsku strana práva (koalice chorvatsko-srbská) vede urputný boj s tyraní bána bar. Raucha, nástroje maďarské vlády: V Zahřebě vyvolán skandální proces s domnělymi 53 srbskými veležádci (spiknutí na odtržení Chorvatska, Dalmácie, Bosny a Hercegoviny a spojení jich se Srbskem) — v říšské radě prof. Masaryk podává r. 1909 pilný návrh o procesu, jež odsuzuje celý vzdělaný svět, a ve Vídni získán publicista Dr. Friedjung, který navrhl na základě padělaných v Bělehradě dokumentů celou chorv.-srbskou koalici z vlastizrady. Procesy těmi měla býti sní-

žena v očích Evropy důstojnost král. srbského a v Chorvatsku měl být zlomen odpor koalice chorv.-srbské. Vládní terror se vzrná, dosazený vládní komisař Emerich Cuvaj stíhá tisk a obzuzuje svobodu shromažďovací. Poměry málo utěšenější i za bána Tomašiče, s nímž koalice v rozhodném boji pro jeho maďaronské snahy.

V čí sjezd všeslovanský v Praze (o všeslovanské výstavě, organizaci slov. turistiky, slovanské banky, vědecké práce, slov. žurnalistiky, slov. Sokolstva).

Sněm král. českého jevištěm německé zpupnosti, kterou dělmost jeho (volební oprava, úprava zemských financí) zmařena; vláda povolila německému terroru a sněm odročila. Jeho dělmost mařena i v létech následujících: Němci v obstrukci, pokud by Čechové neuznali zásadu národního rozhraničení a samosprávu.

V říj. Rakousko-Uh. provedlo anexi Bosny a Hercegoviny za pomoci Německa a tím dostalo se úplně do jeho vleku. Hrozící válka se Srbskem a Černou Horou udržuje stále v napětí politiku vnější i vnitřní. Zimniční zbrojení a stavba námoř. obrněnců.

Bumly pražských buršáků způsobují jítření a bouře v Praze, bar. Beck podléhá vlivu německonacionálních členů kabinetu a nezasahuje; nastává krize kabinetu a

7. list. baron Richard Bienerth předsedou min. (Dr. Jan Záček min. krajan, Dr. Albín Bráf orb.). Na říšské radě založena Slovanská jednota, v níž spojily se všechny české kluby, jihosl. a národní ruský (125 posl.).

2. pros., v den šedesátého výročí panování Františka Jos., prohlášeno stanné právo v Praze z obavy před jítřením lidu proti vyzývavým bumlům buršáků (zrušeno 15. pros.). Útisky českého menšinového školství. Agitace pro národnostní bojkot přísně trestána u Čechů (Svůj k svému) a Němci prováděna bez překážky.

1909 V ún. podal Bienerth říšské radě předlohu o upravení jazykové otázky a o zřízení krajském v král. českém přes to, že naléháno českou veřejností, aby předlohy byly podány českému sněmu jako jedině kompetentnímu a předloha jazyková aby byla uzákoněna pro všechny země koruny české. Bouřlivé výstupy na říšské radě. Systematická germanisace ve všech odvětvích státní správy. Záček a Bráf podali demisi (v říj.).

V Uhrách změna min., Wekerle odstoupil, nový předseda min. hr. Karel K huen-Héderváry

1910 získal novými volbami většinu vládní. Opposice na čas uklidněna, ale pak, neuspokojena, zahájila opět obstrukci (frakce Justhova a Košutova).

V čí sjezd slovanský v Sofii s programem jako v Praze. Dr. Kramář čestným předsedou. Na českém sněmu zahájené smířovací konference skončily nezdařem pro neústupnost Němců, na sněmu moravském obstrukce Němců, kteří se domáhají dalších ústupků, a social.

demokratů, ti nechtějí připustiti navrhované daně k uzdravení fin. poměrů.

V delegacích nastupuje Masaryk prudce na hr. Aehrenthala pro jeho machinace s podvrženými dokumenty srbskými ve spolku s rak. vyslancem v Bělehradě Forgachem.

List. Na říšské radě Jednotný Klub všech českých poslanců odmítá přistoupiti k vládní většině. V Praze dohodovací konference česko-německé, kompromisní návrhy hr. Thuna Němcům nedostačily, zmar vyjednávání.

1911 Místodržitel hr. Karel Coudenhové odstoupil (sr. 444), jeho nástupcem hr. František Thun.

bř. Říšská rada rozpuštěna, nové volby. V čv. Bienerth odstoupil, Gautsch předsedou min. Snahy jeho o dělmost sněmů a říšské rady; v této prohlašuje 27. října, že zástupcům českého národa náleží nepopíratelné místo jak v sněmovní většině tak i na vládní lavičce a že bez součinnosti Čechů žádná úspěšná parlamentní práce není možná, a 31. října náhle odstoupil. V čele vlády postaven hr. Karel Stürgh (Otak. Trnka veř. pr., Bráf orba).

1912 Sl. Ladislav Lukacs předsedou min. uherského; opposice domáhá se všeobecného tajného hlasovacího práva. V delegacích ujímá se Masaryk Chorvatů a Slováků. Sněmovnu uherskou předseda hr. Tisza obklíčil vojskem, jež brání opposici vstup do sněmovny. V Rakousku pokračuje se ve smířovačkách česko-německých a polsko-ruských.

28.—30. čv. obrovský slet sokolský v Praze za účasti všeho Slovanstva (Poláky vyjímaje); Slováci z Uher i Ameriky, četní hosté mimoslovanští, hl. Francouzové.

V říj. Slovanský Klub v Praze vybízí český lid k sbírkám ve prospěch Červeného Kříže v Bulharsku, Srbsku a Černé Hoře, současně utvořen český pomocný lékařský komitét (Prof. Dr. Jedlička v Srbsku, prof. Dr. Kukula v Bulharsku). Interpelace Čechů na říšské radě proti min. spr. Hochenburgerovi a ve Vidni protičeské demonstrace. V delegacích čeští delegáti (Masaryk, Kramář) varují Rakousko před válkou, v sněmu bosenském prohlášeni ve prospěch Srbska.

1913 Mobilisace rakouského vojska na hranicích říše působí tísnivé na hospodářské poměry (rozvrat financí). Hr. Stürgh oznamuje ztroskotání vyrovnávacích akcí, rakouská politika na Balkáně odsuzována, vyzvědačská aféra náčelníka gen. štábu pl. Redla. V

čv. propuštěn Lukacs („kradlo se, zpronevěřovalo se, a defraudovaných peněz bylo užíváno na volby“), hr. Štěp. Tisza, nový min. předseda, uvádí se bojovně, hl. proti Rusku. V Chorvatsku kr. komisařem baron Skerlec.

26. čce sněm český rozpuštěn, zemská samospráva zrušena a místo zemského výboru správní komise, hr. Vojt. Schönborn předs. (zřízena tak zv. annenskými patenty na nátlak Němců z Čech). Manifestační projevy v Čechách proti absolutismu.

1914 v led. zahájené česko-německé vyrovnávací konference za krátko zmařeny odpořem německým. Na říšské radě česká obstrukce, načež říšská rada odročena (v bř.).

28. června následník trůnu arciv. František Ferdinand, meškající v Bosně na voj. manévrech, zavražděn v Sarajevě s chotí Žofií (čim vykonal srbský bosenský vlastenec, 20letý gymnasista Gavrilo Princip z Grabova). Následníkem trůnu arciv. Karel.

1914—1918 Světová válka (viz tamže).

1914 Ustavni zřízení zastaveno, vláda (min. předs. hr. Stürgh) nástrojem hlavního vojenského stanu: pronásledování podezřelí do tisíců, popravování, zalařování (Václav Klořáč) a odvláčení do koncentračních táborů (na Moravě letáky vk. Nikolaje „Národům rak.-uh. a carův „Českému národu“), tisk censurou umičován, censura stihla i žákovské knihovny, spolkový život tlumen a pronásledován (Sokol). V Čechách řádl místodržitel hr. Coudenhove po odstoupení Thunově a na Moravě místodř. Bleyleben.

Masaryk ve Vídni, dvakrát v Holandsku a 18. prosince odejel do Italie, odkud se nevrátil, jsá včas varován a jal se organizovatí odboj v cizině; s domovem pojil jej tajný styk s Maffii (v čele dr. Šámal).

1915 21. květ. zatčen Dr. K. Kramář a poté Dr. Al. Rašín: obvinění z velezrady a postavení před vojenský soud (v červnu 1916 odsouzení k smrti). Kramář stal se symbolem utrpení celého národa jak doma tak i v cizině.

V říj. nařizením císařským (na nátlak Tiszův) změněn název ústavou zaručený „Království a země v říšské radě vídeňské zastoupené“ v Země rakouské.

1916 27. říj. min. předseda hr. Stürgh zastřelen (soc. Dr. Bedř. Adlerem). Jeho nástupcem Dr. Arnošt Körber.

4. list. vydáno prohlášení Ústředních mocností o obnově Polska (s Haličí), tím měli býti oslabeni Slované na říšské radě vídeňské a vydání na milost Němcům.

18. list. zřízen Český svaz na říšské radě (předs. Fr. Staněk) a v Praze Národní výbor (předs. K. Matuš).

21. list. zemřel císař František Josef, jeho nástupcem císař Karel, dobromyslný, ale nerozhodný a bojácný.

1917 Hr. Otakar Černín min. zahr. a hr. Clam-Martinic rak. předs. min.

V lednu poslanci čeští podali hr. Černínovi objednaný jím protest proti prohlášení Dohody o osvobození Čechoslováků, proti tomu

17. května uveřejněn projev spisovatelů Českému poselstvu na říšské radě (svolané na 30. květen) o hájení do krajnosti a o splnění bez výhrad státoprávního programu (projev složil Jaroslav Kvapil, podepsán 219 spisovatelů s Aloisem Jiráskem v čele).

V květnu hr. Černín snaží se získati Německo pro mír a když odmítlo, císař Karel prostřednictvím svého švakra, prince Sixta z Bourbonu, nabízí separátní mír, který byl zamítnout pro odpor Italie.

30. května zahájena říšská rada, v ní toho dne poselstvo české prohlásilo nezbytně nutným přetvořiti mocnářství habsbursko-lotrinské ve spolkový stát svobodných a rovnoprávných národních států; pro český stát dožadovalo se na základě přirozeného práva Slovenska, odkazující se současně na nezadatelná práva historická.

V červnu na mezinárodní mírové konferenci socialistické v Stockholmu, svolané na podnět hr. Černína, dožadovali se čeští soc. poslanci (Haberman, Němec, Šmeral) samostatného českého státu v rámci habsburské monarchie, což mělo býti vyřešeno na mírové konferenci.

Koncem června propuštěn hr. Clam-Martinic (jeho politika národu českému krajně nepřátelská, centralistická, germanisující; pro zatímní šestiměsíční rozpočet a pro plnou moc, aby vláda mohla konati mimořádné výdaje neobmezeně, nedošel souhlasu parlamentu u žádné strany). Minist. předsedou Dr. Arnošt Seidler; zamýšlí přestavbu ústavy, čeští poslanci odmítají své účastenství („Chceme vypracovati konstituci svého státu, nikoli rakouského“) a vstup do vlády.

2. čce amnestie politickým vězňům (Kramář, Rašín, Klořáč) miji se účinkem, tisk a veřejné projevy stávají se smělejšími.

1918 6. led. sněm poslanců českých zemí v Praze usnází se na tříkrálové deklaraci (samostatný český stát se Slovenskem, byt i ve spolku států rakouských s posavadní dynastií, ale nikoli v rámci ústavy rakousko-uherské).

V březnu objíždí císař Karel s Dr. Seidlerem pohraniční německé okresy v Čechách, Prahu pomíjí, ale nicméně po svém návratu do Vídne nabízí zřízení ministerstva pro země české s Dr. Kramářem v čele; tento odpovídá: „Na vše to jest teď již úplně pozdě.“

V dubnu kongres utlačovaných národů rakousko-uherských v Římě (navrhl Denis, provedl Beneš) odhalil hříchy páchané Rak-Uherskem a došel vřelých sympatií Dohody. Černín předstírá mírumilovnost, vřel

Francii z neochoty k míru, spílá Čechům a „bídnému Masarykovi“ — odpověď dávají

13. dubna zástupcové všech vrstev národa, shromáždění v Smetanově dvoraně Obecního domu v Praze národní přísahou, přednesenou Aloisem Jiráskem: „Vytrváme, dokud ne zvítězíme“.

17. kv. při divadelních slavnostech na oslavu padesátiletého trvání Národního divadla v Panteonu Musea v Praze sjezd utlačovaných národů rak.-uherských usnáší se o vzájemné pomoci osvobodovací. Policie zakročuje proti veřejným projevům, persekuje se přístřejuje (básník Hvězdoslav uvržen do žaláře pro účast na div. slavnostech, Dr. Šrobár jako původce projevu soc. dem. dělnictva v Lipt. sv. Mikuláši pro právo sebeurčení Slováků). 13. července ustavuje se v Praze **Národní výbor** (předs. Kramář, místopř. Klofáč) pro řízení politiky celého národa.

Vláda Seidlerova vydává nařízení o krajském zřízení v Čechách, první to krok k roztržení země podle parcellačních plánů německých. Na říšské radě Seidler prohlašuje: „Páteř tohoto mnohotvárného státu jsou Němci a zůstanou jí navždy. Prostřed rovnoprávných národů náleží jim postavení, vyhrazené jim dějinami a kulturou.“ Odpovědi se mu dostává od českých poslanců Tuzara, Stříbrného, Stránského a Baxy.

Koncem července odstupuje Dr. Seidler pro rozpor s Poláky (mírem v Brestu Litevském přičteno Ukrajině území cholmské, jež Poláci reklamovali pro sebe, Halič nedostávalo se žádaných prostředků ze státní pokladny). Jeho nástupce Dr. Hussarek aktivuje krajský soud trutnovský a zabývá se přestavbou ústavy; odstupuje 27. říj., Dr. Lammach v čele vlády.

V cizině 30. kv. 1918 v Pittsburku za účasti Masarykovy projev zástupců slovenských a českých organizací amerických pro zřízení samostatné české republiky se Slovenskem do jisté míry autonomním (Pittsburská úmluva).

2. září Unie severoamerická uznává Národní radu pařížskou za vládu čsl. národa, 3. září Anglie, 28. září Francie, 3. říj. Itálie. V Paříži ustavuje se prozatímní vláda čsl.: Masaryk, pres., Beneš, min. zahr., Štefánik, m. války — a současně ustanovuje své zástupce u spojeneckých vlád.

18. říj. prohlašuje Masaryk z Washingtonu deklarací neodvislost československého státu.

2. říj. Fr. Staněk, předseda Českého svazu poslanců, prohlašuje na říšské radě Čsl. národní radu v Paříži za nejvyšší orgán k zastupování Českého národa a 9. říj. čeští poslanci přerušují svazky s Rakouskem a opouštějí říšskou radu. 18. říj. vydává císař Karel manifest o přetvoření

rak. státu ve stát spolkový (český, německo-rakouský, jihoslovenský a ukrajinský; Uherska manifest se netykal) a z téhož dne nota Wilsonova jako odpověď na Karlovu žádost ze 4. říj. o zprostředkování míru, došla do Vídně 19. říj., odkazuje vládu rakouskou na přímé jednání s Čechy a Jihoslovaný.

Rozvrat na frontách i doma. Císař Karel dovoluje českým delegátům (Kramářovi, Staňkovi, Klofáčovi, Habrmanovi a Kalinovi) odjezd do Ženevy k poradám s Dr. Benešem (24. říj.). Ve chvíli poslední nový min. zahr. hr. Julius Andrássy obrací se telegraficky na Wilsona (28. říj.) se žádostí o separátní mír s Dohodou a s uznáním práv Čechů a Jihoslovanů ve smyslu noty Wilsonovy.

V Praze dovídají se o zákroku Andrássyho v hodinách dopoledních **28. října, Národní výbor** (Dr. Al. Rašín, Dr. Fr. Soukup, Jiří Stříbrný, Ant. Švehla, Dr. Vavro Šrobár) přejímá vládu nad zemí do svých rukou za účinné pomoci Sokolstva (Dr. Scheiner) a vydává **Provolání o samostatnosti československého státu**, 29. říj. připojuje se Morava a 30. říj. Slovensko v Turč. Sv. Martině deklarací Národní rady slovenské. Po příkladě českém prohlašují samostatnost Chorvaté a Srbové v Zahřebě a Slovinci v Lublani (29. říj.), 31. říj. revoluce v Pešti — hr. Michal Károlyi v čele „lidového státu uherského“ (téhož dne zavražděn hr. Štěpán Tisza), 12. list. prohlášena ve Vídni republika Rakouská (císař Karel uchýlil se do Švýcar a pro opěťovaný pokus o návrat do Uher z rozhodnutí Dohody zavezen na portugalský ostrov Madeiru, kde zemřel 1922), 20. list. prohlásili se uherští Rumuni v Aradu pro spojení s Rumunskem a 24. list. Srbochorvatí a Slovinci pro spojení se Srbskem. Konec císařství Rakousko-uherského.

3. Světová válka (1914—1918).

Příčinou imperialistické snahy Německa nabýti na moři převahy nad Anglií, na souši zajistiti si cestu Tureckem na Bagdad k Perskému zálivu (Drang nach Osten), čímž ohroženy zájmy Anglie v Indii, Francie v Syrii a Ruska v Persii a Střední Asii. Rakousko, ve vleku Německa zvláště od anexe Bosny a Hercegoviny, těžce neslo, že balkánskou válkou jeho vliv na Balkáně poklesl a Ruska se zvětšil, že Srbsko zmohutnělo a zhatilo tak zálsk Rakouska na Solun. Válku zimničně připravovanou uspíšil atentát na následníka trůnu Frant. Ferdinanda (sr. 450), jehož smrt záminkou k válce.

1914 23. čce Rakousko podalo Srbsku ultimátum, toto, ač odmítá spolupřevahy na atentátu (vláda srbská varovala Frant. Ferdinanda před odjezdem do Bosny, že se tu chystá spiknutí proti jeho životu), přijímá

pokořující podmínky skoro všechny. Přes to Rakousko, jež mělo k válce souhlas Německa, 29. čce vyhlášeje Srbsku válku. Rusko staví se na stranu Srbska, Německo vypovídá mu válku (1. srp.) a hned potom Francii. Německo vtrhlo do neutrální Belgie bez opovězení války, to přičinou, že Anglie vypovídá válku Německu a ji brzo následuje Japonsko. Černá Hora po boku Srbska. V list. Turecko a v řij. 1915 Bulharsko spojencem Německa a Rakouska. (Čtyřspolek — proti Dohodovým mocnostem, k nimž přistoupily v květnu 1915 Itálie, v srpnu 1916 Rumunsko a v dub. 1917 Unie severoamerická, pak Recko, Portugalsko, Čína, africká Liberie, Brasilie a většina států amerických), **válka stala se světovou.**

srp. 4. srp. napadli Němci Belgii a řádili tu zběsile mečem a ohněm, Král Albert čelil jim se slabou armádou statečně. Lutych, Namur dobyty, Lořan obrácen v ssutiny a s ním do základu slavná univerzitní knihovna. Bitva o francouzské hranice: u Charleroi Němci vítězí, ale vchod do Francie u Nancy vojsko francouzské uhájí. 30. srp. první pumy vrhány s létadel na Paříž, odkud 2. září přeložila vláda sídlo své do Bordeaux.

září **Od 6.—11. září velká bitva nad Marnou** skončila se rozhodným vítězstvím francouzským (Joffre), jím postup Němců na Paříž zaražen. Ukázalo se, že vítězí ten, kdo déle vydrží (angl. mín. války lord Kitchener předvídá trvání války na 3 roky, dříve Dohoda nebude moci zasaditi Německu rozhodnou ránu). 9. řij. padly Antwerpy, král Albert převedl vojsko své ke hranicím belg.-franc., kde u města Yprů soustředili Angličané své vojsko; došlo tu k dlouhotrvajícím bojům, jež skončily pro Němce s nezdarem. Pohyblivá válka proměnila se koncem r. 1914 ve válku v zákopech po řadu měsíců.

Na východním, ruském bojišti vrchním velitelem vk. Nikolaj Nikolajevič. Rusové vtrhli hluboko do Vých. Prus; tam poslán Hindenburg a způsobil armádě ruské úplnou záhubu v jezerech Mazurských u Tannenbergu (29. srp.) — rozdvojení sil německých náporom ruským způsobeně umožnilo francouzské vítězství na Marně. Proti Rakousku svedlo Rusko boje u Krasniku, Lublína, Zámošče a Komárova (rak. gen. Auffenberg) — rak. gen. Dankl v Haliči strašlivě pronásledoval obyvatelstvo pro podezření z rusofilství — po vítězné bitvě u Ravy Ruské (gen. Ivanov) zmocnilo se Rusko Lvova, v září většiny Haliče a proniklo průsmyky karpatskými do Uher. Pešť a Vídeň zimničně opevňovány. V nouzi volá Rakousko o pomoc Němce, tím postup Rusův proti Rakousku zadržen. Německo útočí proti Varšavě.

Na jižním, srbském bojišti počalo Rakousko válku vyvražďovací methodou německou proti obyvatelstvu srbskému

nejprv v Bosně, Hercegovině a Dalmácii, pak v Srbsku, příklad dával gen. Potiorek. Ten 12. srp. vtrhl do Srbska, ale již 20. srp. musil se dáti na útěk,, takže 24. srp. nebylo v Srbsku rakouského vojáka. V řij. vojsko rakouské vytisklo Srby z Bosny, v list. vtrhlo do Srbska, kde Srbové dávají se na předstíraný nucený ústup, 2. pros. Bělehrad padl, ale v zápětí přecházejí Srbové v útok, tři armádní sbory rakouské potřeny (srb. vojv. Putnik) a 7. prosince Bělehrad Srby opět opanován. (Potiorek v nemilosti propuštěn.)

Na moři Japonci obsadili německé ostrovy Maršalské, Karoliny a Mariany, dobyli pevnost Tsing-Tao, která chránila Kiau-Čau. Australské lodi vytláčily Němce z ostr. Samojských a Nové Guineje. Angličané, Francouzové a také Portugalci dobývali osad německých v Africe. 20. srp. bitva u Helgolandu, kde potopeny 3 německé křižáky. „Bludná eskadra“ německá 1. list. potopila u pobřeží chilského 2 bitevní lodi anglické, ale již 8. prosince v námořní bitvě u ostrovů Falklandských vzala za své. (V Mezopotamii vyprava Angličanů na Bagdad skončila nezdarem.)

Odboj čsl. Již v prvních dnech války usedlíci českoslovenští v Rusku a Francii žádají o povolení utvořiti samostatné bojovné jednotky. V Rusku zřízena Česká družina (na sv. Václava rozvinula v Kijevě vlastní prapor), ve Francii česká setnina „Na zdar“. V Srbsku, Anglii, později v Kanadě, vstupovali Cechoslováci dobrovolně přímo do armád. Rady dobrovolnické rozmnožovány přeběhlíky na všech frontách.

1915 V lednu ztroskotal útok francouzského vojska u Soissonu, v břez. bitva v Champagni; v dub. nová bitva u Yprů, ta skončila pro Němce s nezdarem, ač počali užívatí ponejprv otravných plynů a dalekonosných děl, v květ. bitva u Arrasu, v září nová bitva v Champagni.

Italové útočí na jižní Tyrolsko a hl. bojují na Soči, kde tři krvavé bitvy, zmocnili se sice Gradišky a Trbiže, ale dále nepronikli.

V bř. zmocnili se Rusové Přemyšlu, ale pevnost již v čv. dostala se do moci Němců, když gen. Mackensen v květ. u Gorlice a v čv. bitvou na Sanu připravil Rusům rozhodnou porážku. Lvov dobyt, Halič a Bukovina opanovány, za ustavičných bojů (u Cholmu, Lublína, Varšavy) Rusové ustupují. V srp. Ivanogorod, Varšava, Grodno, Kovno opanovány. V září vk. Nikolaj odvolán, car postavil se v čelo vojska. Němci zabrali Brest Litevský, Kovel a Vladimír Volyňský. **Polské legie** bojují proti Rusům.

Po porážce Rusů vrhlo se Německo na Srbsko, kde tyf zuřil. Mackensen, podporován vojskem rak. a bul-

harským, vytlačil v říj. vojsko srbské až na Kosovo, kde Srbové, obklíčení se tří stran, našli jedinou záchranu strastiplným ústupem v době zimní Albanii k moři Jaderskému; vyhladověné a vyčerpané vojsko srbské (v něm i čeští dobrovolníci) převezeno francouzským loďstvem na Korfu. — Loďstvo angl.-franc. marně usiluje dostat se Dardanelami k Cařihradu.

Odboj čsl. V břez. spojily se čsl. spolky na Rusi ve Svaz a v Americe působením Masarykovým a prostřednictvím Vosky založeno v Clevelandu České národní sdružení. Ve Francii Arnošt Denis propaguje věc českou („La Nation Tchèque“). Masaryk vůdcem čsl. revolučního hnutí (vystupuje ponejprv veřejně při oslavě 500letého výročí smrti Husovy v Curychu a Ženevě a 14. list. vydáno prohlášení Českého komitétu zahraničního, podepsané Masarykem a všemi organizacemi zahraničními: vylíčený útisky Habsburků a zahájena činnost na vybudování samostatného čsl. státu. Ve Francii hrdině bojují Čechoslováci v květnu u Artois (u vesnice Targette padl velitel setniny „Na zdar“ poručík Václav Dostál) a v Champagni. V Rusku bojuje Družina u Gorlice, na Sanu, Bugu, Pripeti, Styru a přeměňuje se v 1. čsl. střelecký pluk (Syrový, Čáček, Medek, Gajda, Husák, Švec, Vašátek, Voženílek, Klecanda, Číla, Peřík, Fierlinger, Cejp, Kutlvašer).

1916 Od ún. do konce června velké boje o Verdun, od něhož musili konečně Němci upustiti. V Anglii zavedena všeob. branná povinnost (v kv.), stálé posily odtud do Francie (vojsko a vál. výzbroje — tanky). V červenci zahájena ofensiva franc.-angl. na Sommě, bojováno tu několik měsíců, boji těmi sesíleno přesvědčení o konečném vítězství Dohody.

Ruská ofensiva v bř. měla býti k dobru Francie a letní k dobru Italie (tato na jaře 1916 od vojska rakouského poražena na planině Sedmí Obcí; pevnosti Asiago a Arsiero dobyty); v čv. potřena úplně armáda rakouská u Lucku (gen. Brusilov), Rusové pronikli Bukovinou do Haliče a k hranicím uherským. Rakousko hledá spásy u Němců, ti poslali do Haliče Hindenburga, který tu jmenován vrchním velitelem vojsk něm.-rak.-tureckých. Ruská ofensiva zastavena. Rumunsko, které tě doby vypovědělo válku Čtyřdohodě a vtrhlo do Sedmihradska, poraženo a největší částí opanováno (gen. Mackensa). Rumuni na ústupu zapálili svá petrolejová zřídla.

Italie obnovuje v čv. ofensivu, zmocňuje se opět Asiaga a Asiera, v srp. nová bitva na Soči, Gorice opanována.

Na moři pokusili se Němci prorazit anglickou blokádu; 31. kv. námořní bitva u průlivu Skagerrackého, jež skončila ústupem loďstva německého.

12. pros. Německo nabídlo mír, jež Dohoda zamítla (30. prosince).

21. pros. Wilson nabízí zprostředkování míru na základě válečných cílů; Německo zamítá, neuváděje válečných cílů.

Odboj čsl. V Paříži založena „Národní rada českých zemí“ (předs. Masaryk, gen. sekretář Dr. Ed. Beneš, hl. spolupracovník Dr. Milan Štefánik) uznána v srp. Svazem ruským za nejvyšší orgán čsl. revoluce. (Zřízení samostatné čsl. Národní rady na Rusi, podporované finančně vládou ruskou, min. Stürmerem v dorozumění s posl. Dürichem, zamezeno.) V Anglii nalézá Masaryk účinnou podporu v Setonu-Watsonovi (tento zal. časopis „Nová Evropa“). V Dobruďi účastní se bojův za velkých ztrát svaz slovanských dobrovolníků (organizovaný v Oděse). V Rusku 1. čsl. pluk rozšiřuje se v čsl. brigádu o 2 plukůch, k nim přistupuje ještě 3. pluk Jana Žižky z Trocnova.

1917 Dohoda 10. led. vítá zprostředkování míru Wilsonem nabízené a uvádí válečné cíle (mezi nimi osvobození Čechoslováků). V Rusku nespokojenost. Miliony obětí války, zemi hrozí hlad, slabý car ovládnán carevnou (Alexandrou Feodorovnou), tato ničemným světcem Rehořem Rasputinem (zavr. 30. pros. 1916). Vláda snaží se potlačit nespokojené násilím.

Dva proudy revoluční, v dumě a v dělnictvu.

13. bř. Revoluce v Rusku, vojsko stálo za dumou, 14. bř. vzdal se car vlády za sebe a za syna. V čele prozatímní vlády kn. Lvov, tato pro konstituční monarchii, kdežto rada dělníků a vojáků pro republiku. Do Ruska dopraven Němci revolucionář Lenin.

Od 21. čce v čele prozatímní vlády Kerenský; usiluje obnoviti ofensivu (gen. Brusilov a kozácký vůdce Kornilov). Zdařilé úspěchy v Haliči (bitva u Zborova) zmařeny úplným rozratem ve vojsku, na frontě a uvnitř země rozpoutala se občanská válka.

V list. zmocnil se Lenin a Trocký (Bronstein) Petrohradu a značné části Ruska — nastal bolševický převrat*), vláda dělnických a vojenských rad (sovětů)

*) Bolševiky označováni byli původně stoupenci většiny ruské sociální demokracie, která utvořila se na londýnském sjezdu strany r. 1903 (bolšinstvo = většina). Na

neboli diktaturu proletariátu, vedená lidový mi komisary, prohlašuje soukromý majetek za státní a půdu za vyvlastněnou; každý odpor ukrutně stíhán Črezvyčajkou neboli čekou (= črezvyčajnaja kommisija neboli mimořádná komise. Jejím předsedou Felix Dzeržinský † 1926, zavražděn?) V polovici července 1918 byli postřeleni v Jekatěrínburku na Urále a zvířecky dobytí místním komisařem sovětským a několika jeho pomocníky car Mikuláš II. s chotí a následníkem trůnu Alexejem. Rusko drobí se v početné samostatné státy, co zatím Němci pronikli po Dvinu (Riga) a zabrali Ukrajinu (Kijev, Oděsa).

Na frontě západní počátkem ún. zahájilo vojsko franc.-angl. ofensivu. Němci ustoupili na linie Hindenburgovy zpusťošivše neslychaným způsobem opuštěné území. Urputné boje bez značných úspěchů se strany Dohody příčinou nespokojenosti v lidu a vojsku franc. Uklidnění nastalo, když v čelo vlády postaven Clemenceau (v list.) a když Dohoda posílena byla neočekávanou pomocí Unie severoam.

Na frontě italské bojováno na Soči (10. a 11. bitva), šlo o Terst; tísněné Rakousko volá Německo o pomoc, ta došla a 24. říj. průlomem u Tolomina italská fronta za obrovských ztrát zatlačena až za Piavu, kde pomocné sbory franc. a angl. (gen. Foch) zastavily další ústup.

Na Balkáně vojsko franc.-angl., soustředěné v Solunu, přinutilo Řecko k připojení se k Dohodě (král Konstantin vzdal se trůnu, nást. syn Alexander; min. předs. Venizelos).

Na moři zahájili Němci bezohlednou válku ponorkami, nešetříce neutrálních států (již v květnu 1915 potopen jimi velký dopravní parník Lusitania, zahynulo při tom skoro 1200 lidí, mezi nimi 100 amerických občanů), to přinutilo Unii severoamerickou (pres. Wilson) k vyhlášení války (v dub.) a již v čv. vyloděna první divise americká na pobřeží franc. Německé kolonie úplně v moci Dohody, mimo to Angličané dobyli Bagdadu, Jerusalema a Jaffy.

Odboj čsl. V květnu přijel Masaryk do Ruska, jeho přítomnost způsobuje rozvoj revoluční armády čsl.: 1. brigáda rozšiřuje se v divisi a současně tvoří se 2. divise (Husitské pluky: Jana Husí, Jiřího z Poděbrad, Jana Žižky, Prokopa Holého). Zřizuje se Odbočka Národní rady pařížské na Rusi (gen. Jarosl. Červinka, Dr. Girska).

2. čce slavně vítězí první tři pluky divise, stará

sjezdu tom většinou dvou hlasů schválen Leninem hájený statut, směřující k povolení carismu a zavedení proletářské diktatury. Menševici nepodřídili se bolševikům, chtějí parlamentarismem dodělati se svých socialistických cílů.

brigáda, v síle 3100 m. u **Zborova**: prorážejí německou frontu a zajímají 4500 vojáků a 24 děla. Ve Francii vlada 18. pros. svolila na návrh a úsilí Štefánikovo k organizaci samostatného vojska čsl., jež utvořeno z transportů Čechoslováků zajatých v Rusku a převezzených do Francie a z čsl. dobrovolníků amerických. Čsl. divise posádkou v Cognacu.

1918 8. ledna **poselství presidenta Wilsona** k americkému kongresu, jež mělo tvořiti základnu přítího míru a obsahovalo 14 bodů (1. Zrušení tajné diplomacie. 2. Svoboda moří za míru i války. 3. Odstranění všech hospodářských závor. 4. Obmezení zbrojení. 5. Úprava koloniálních otázek. 6. Vykližení ruského území nepřátelskými vojsky. 7. Vykližení Belgie a její znovuvybudování. 8. Vykližení francouzského území, odškodnění Francii, již mělo se dostati Alsaska-Lotrinska. 9. Úprava italských hranic dle národnosti. 10. Národům rakousko-uherským mělo se dostati samostatného vývoje. 11. Vykližení Rumunska, Srbska a Černé Hory, Srbsku volný přístup k moři. 12. V Turecku vedle státu Osmany obývaného samostatnost pro ostatní národnosti a volný průchod Dardanelami. 13. Zřízení státu polského na území Poláky obydleném. 14. Utvoření svazu národů).

3. března ujednán Němci mír v Brestu Litovském, jímž Rusko vzdalo se okrajových zemí (Finska, Pobaltí, Litvy, Ukrajiny) i části Kavkazska.

21. bř. Němci, soustřeďivše všechny síly na francouzské frontě (Ludendorff), vrhli se proti armádě angl., kterou přinutili ustoupiti k Amiensu, a současně odstřelovali Paříž dalekonosnými děly („tlustá Berta“) z okolí Laonu, ale vojsko franc. (gn. Pellé) hrdinskými boji v okolí Noyonu zastavuje Němcům cestu na Paříž. Gen. **Foch** nejev. velitelem spojeneckých vojsk dohodových.

V dubnu velké boje ve Flandrech (o Ypry) a v květ. na Chemin des Dames, kde vojsko franc. poraženo a ve zmatku musilo ustoupiti. Němci koncem květ. pronikli až k Marň, ale tu již na poč. čv. vítězný jejich postup zastaven (**druhá bitva na Marň**), poté poraženi v Champagni a u Remese, načež 18. čce přešel Foch v útok a vojsko německé za ohromných ztrát přinuceno ustoupiti do linie Hindenburgovy, na niž 26. září počaly útoky a již 5. říj. žádá Německo Wilsona o sprostředkování míru. Ten je odkazuje na spojence; 7. list. jednají Němci o příměří s Fochem, co zatím téhož dne vypukla v Německu revoluce,

9. list. vzdal se Vilém trůnu a utekl do Holandska a

11. list. Němci kapitulovali a podepsali příměří.

V Italii v čv. vojsko rakouské za velkých ztrát zahánáno za Piavu, koncem říj. obnovili Italové útok, jenž se

daří, neboť vojsko rakouské v rozvratu (české a jihoslovenské pluky odpírají poslušnost), Terst a Trident Italy opanovány. —

Na Balkáně vojsko dohodové (gen. Franchet d'Esperey) prolomilo v září frontu bulharsko-německou. Bulharsko kapituluje, car Ferdinand přinucen vzdát se trůnu ve prospěch syna Borise (3. říj.), vojsko dohodové postupuje k Dunaji, 12. říj. Srbové v Niši a koncem říj. na Dunaji, jež překročí s vojskem franc.-rumunským. Maďaři 4. list. žádají o mír.

Stejnou dobou vítězný postup Angličanů proti Turcku; boje o Mesopotamii, Damašek opanován, Turci prosí o mír.

Odboj čsl. 25. led. prohlašuje Odbočka Národní rady v Kijevě za předsednictví Masarykova čsl. vojsko na Rusi za součást čsl. vojska ve Francii (Masaryk odjíždí přes Vladivostok do Ameriky) a sjednává s vládou sovětů dohodu o cestě čsl. vojska přes Vladivostok do Francie. Čsl. vojsko na pochodu z Ukrajiny přes Penzu stále v boji s Němci a Ukrajinci, u **Bachmače** v březnu vyproštuje se z obklíčení. Sovětové vlivem agitace českých komunistů porušují smlouvu o svobodný projezd Ruskem, stěžující transporty a koncem května na rozkaz Trockého přepadají eselony. Nicméně čsl. vojsko od června do září opanuje Povolží, Ural, celou Sibiř, Mandžusko a Dálný Východ (Gajda). V té době touží čsl. vojsko a nebolševické Rusko obnoviti východní frontu proti Němcům; spojenci (Dohoda) slibují pomoc, ale nemožou se dohodnouti o jejím způsobu, co zatím v ruském táboru dochází vždy více k rozkladu (též v legiích příznaky nekázně; jež způsobila sebevraždu pl. Švece 25. říj.) a ve světě vítězí názor, aby Rusko bylo ponecháno samo sobě.

Ve Francii čsl. pluky účastní se velké ofensivy Fochovy a významávají se hl. v bitvách v Champagně u Terronu a Vouzières (Husák).

V Itálii působením Benešovým a Štefáníkovým vláda italská svolila k organizaci čsl. vojska (organ. Jan Čapka, velitelem gen. Graziani), jež účastní se bojů na Piavě a vyznamenává se hl. u Dosso Alto, mezi Adizi a jez. Gardským.

Na Rusi r. 1919 čsl. vojsko, opuštěné a vysílené boji za osvobození Ruska a obrození Slovanstva, pomýšlí na návrat do vlasti přes moře. Bojuje ustavičně s povstáci a postupujícími rudými vojsky. Repatriace čsl. vojska trvá téměř celý rok 1920. Mělo 60.000 vojinů o 3 divisích pěchoty s dě-

lostřelectvem a 2 pluky jízdy a na 20.000 koní. Velitelem byl gen. Jan Syrový, starodružinník. Gen. Štefánik po odjezdu ze Sibíře jmenoval ppl. Medka náčelníkem voj. správy, po jeho odjezdu do vlasti byl jím člen delegace z vlasti posl. F. K. Krejčí, politickým plnomocníkem Bohdan Pavlů, později Dr. Václav Gírsa.

Význam legií sibiřských: 1. Hrdinnost proslavily české jméno po celém světě. 2. Zastavily návrat 1 mil. německých a rak.-uherských zajatců a posílňily armád čtyřspolkových. 3. Obnovily fronty v Rusku proti Německu. 4. Znemohly Německu aprovisaci z ohromných zásob potravin a surovin v Sibíři a tím urychlily konec světové války. 5. Přispěly značně k uznání naší samostatnosti Dohodou.

Mírová jednání

zahájena v Paříži 18. led. 1919 za účasti 25 dohodových států (bez Ruska*) za předsednictví min. pres. Clemenceaua (Československo zastupoval Dr. Kramář a Dr. Beneš; prof. G. Herron, tajemník Wilsonův, velkým fedrovatelem Československa). Prvním článkem mírových smluv bylo zřízení **Svazu národů** k zabezpečení trvalého míru, obmezení zbrojení a urovnávání mezinárodních sporů. Sídlem Svazu Ženeva.

1919 28. čv. podepsalo Německo mírovou smlouvu, v zrcadlové galerii zámku versailleského, tam, kde r. 1871 prohlášen Vilém I. císařem říše Německé (sr. 471). Německo musilo postoupiti Francii Alsasko-Lotrinsko a za zničené doly severofranc. uhelnou pánev Saarskou, o jejíž státní příslušnosti má se po 15 letech rozhodnouti plebiscitem, na pravém břehu Rýna v pásnu 50 km. nesmí Německo staviti pevnosti, zaplatiti válečnou škodu (později stanoveno 226 miliard marek ve zlatě), vydati všechno loďstvo, snížit počet stálého vojska na 100.000, vydati zámořské osady (Togo a Kamerun případly Francii, asijské a některé australské Japonsku, ostatní Britsku), Belgií území pohraniční (Moresnelské a Eupenské), Československu Hlučínsko, Polsku Poznaňsko s úzkým pruhem podél l. bř. dolní Visly k moři (zde Gdanskó svobodným městem pod ochranou Svazu národů v celní unii s Polskem), jižní část Horního Slezska (stanovená později plebiscitem; Polsko r. 1921 mírem v Rize se sověty nabylo Západní Volyně a záp. Bílé Rusi, mimo to Východní Haliče a Vileňska, Těšínského Slezska po Olši a část pohr. území Oravsko-Spišského). Dánsku Německo musilo postoupiti sev. část Sles-

*) Francie, Velká Britannie (a samostatné její kolonie: Kanada, Austrálie, Nový Zeeland, Jihoafr. unie, pak zastupci Britské Indie), Unie severoam., Itálie, Japonsko, Belgie; Srbsko, Portugalsko, Rumunsko, Recko, Československo, Polsko; Čína, Hedžas, Siam; Liberie; Kuba, Haiti, Guetemala, Panama; Brasilie, Uruguay, Bolivie, Peru, Ecnador.

víku (plebiscitem). Mimo to musilo se vzdání Klajpedy, která jako samostatná obec spojena s Litvou. Německo pozbylo ze svého území 72.169 km² s 7.100.370 oby.

10. září 1919 podepsána smlouva s Rakouskem v St. Germainu s nástupnickými státy, které uznány. Československu postoupena sev. část Vitorazka po Cmunt s nádražím v Českých Velenicích a pohraniční pruh dyjský s Valčicemi a Poštornou. Téhož dne a tamže dohoda velmocí o příspěvku na výlohy spojené s osvobozením území bývalého Rak.-Uherska (Československu určeno 750 mil. fr. ve zlatě).

4. června 1920 smlouva s Maďarskem v Trianonu: Maďarsko pozbylo Slovenska, Podkarpatské Rusi, Sibiňska, Banátu, Bačky, Bosny, Hercegoviny, Chorvatsko-Slavonska a Burgenlandu (tento přičten republ. Rakouské).

10. srp. 1920 smlouvou v Sèvres přiznány velmocemi Československu historické území Čech a Moravy, určeny nynější hranice Slovenska a připojena Podkarpatská Rus (o této smlouva v St. Germainu již 10. září 1919). Spor o Těšínsko, Oravu a Spiž rozhodla Nejvyšší rada Dohody 28. čce 1920 (viz shora). Mimo to zaručeno Československu spojení s m. Severním, Baltským a Černým volnou plavbou po Labi, Odře a Dunaji, s moř. Jaderským po drahách k Rjece a Terstu. Mírem v St. Germainu přiznáno Jugoslavií jižní Štyrsko, Kraňsko a část Korutan, pak Dalmácie, Itálií jižní Tyrolsko po Brenner, záp. Kraňsko (s Poštojnou a Idrí), rak. Přímoří s Terstem, záp. Dalmácie Zadar, ostr. Cres a Lošinj; Rjeka svobodným státem (sml. r. pallskou mezi Itálií a Jugoslavií r. 1920).

Mírem v Neuillu 27. list. 1919 s Bulharskem a 10. srp. 1920 s Tureckem pozbylo Bulhársko pobřeží Egejského moře ve prospěch Řecka s volným přístupem po dráze do Dedeagače, Turecko podrželo v Evropě Cařihrad s územím na z. po Maricu, na s. po Drinopol a odtud k m. Černému, Dardanely a Bosporus prohlášeny volnými pro plavbu, Malá Asie mu zůstala (záp. pobřeží se Smynou uhájilo si Turecko vítězným bojem s Reckem, jemuž zůstaly ostrovy při z. pobř. Malé Asie), Palestina, Mesopotamie, Aegypt a Cypr dostaly se Britsku, Syrie Francii, Arabie osamostatněna (řada států pod protektorátem Britska).

O vině na válce světové a hrůzách válekou způsobených dává svědectví druhá nota, podaná v Londýně od spojenců vládě holandské ze dne 17. února 1919: „Politika a osobní činy muže (Viléma II.), jehož mocnosti k soudu žádají, stály životy okolo 10 milionů lidí, zabitých v květu mládí, jsou zodpovědný za zmrzačení nebo podrytí zdraví třikrát tak velkého počtu, za zpusošení a zničení milionů čtverečních mil půdy zemí jindy pilných a mírumilovných a šťastných, jakož i za nahromadění válečných dluhů jdoucích do

miliard, hospodářské a společenské bytí všech těchto národů jest uvedeno ve zmatek a nyní ohroženo hladem a nedostatkem, strašnými následky této války, jejímž původcem byl Vilém II.“

4. Československo.

1918 28. říj. Národní výbor vydává provolání o samostatnosti československého státu (sr. 453),

13. list. vyhlásil prozatímní ústavu a 14. list. nastupuje na jeho místo Národní shromáždění (rozšířený Národní výbor podle „politického klíče“ na 270 členů, z nich 44 Slováků; Němci a Maďaři nebyli zastoupeni), jež téhož dne ve schůzi zahajovací ústy Dra K. Kramáře prohlašuje dynastií habsbursko-lotrinskou za zbavenou všech práv na trůn český, stát český **demokratickou republikou**, volí jednomyslně **T. G. Masaryka** jejím **prezidentem** a ustanovuje prvou vládu (viz minist. Čsl.; Štefánik, min. války, zahynul pádem s letadla 4. květ. 1919).

21. pros. slavné uvítání presidenta Masaryka v Praze. V pros. návrat legií franc. a italských. Německá v. d. o. vláda z německých poslanců z Čech, sídlem ve Vídni, Teplicích a posléze v Sasku za vedení Dra Lodgmana zdolána již v pros. obsazením smíšeného území. Odboj Maďarů na Slovensku, opřený o vojenskou moc Maďarska, neobešel se bez bojů a potlačen záhy, když z rozkazu Fochova maďarské vojsko Slovensko vyklidilo (29. pros. obsazeny Košice, 2. led. 1919 Bratislava). Podkarpatská Rus sloučena s rep. Čsl. dle usnesení Národní rady vystěhovalých uherských Rusínů v Americe a dle plebiscitu tamže: Československo jedinou záchranou pro zemi ohroženou Poláky, Maďary a Rumuny.

1919 18. led. zahájena mírová jednání v Paříži (viz tamže). Boj o Těšínsko: za převratu obsadili Poláci Těšínsko bez ohledu na mezinárodní právo, v led. 1919 vojsko čsl. (gen. Šnejdárk) zatlačilo Poláky za pr. břeh Olše; 25. ún. boje zastaveny na pokyn Dohody. (O urovnání sporu o Těšínsko viz mírové jednání). Válka s Maďarskem: V břez. 1919 komunisti maďarští zmocnili se vlády, vedení Belou Kunem, a páchali násilností jako bolševici v Rusku. Dohoda přála si zakročení Československa, Rumunska a Jugoslavie. Čsl. vláda zdráhala se zakročit z ohledu na radikální socialisty, ale když pohraniční obce maďarské prosily naléhavě o pomoc, překročilo vojsko čsl. 2. května demarkační čáru a obsadilo Miškovec. To záminkou k válce: Maďaři vtrhli na Slovensko, obsadili Košice a Prešov, přerušili spojení Čsl. s Podkarpatskou Rusí a pronikli až k Nitře. Zatím gen. Pellé organisuje vojsko čsl., dosud nedostatečně vypravené, a dobývá rychle ztraceného území. Dohoda zakročuje; 12. čna smlouva o nové úpravě hranic ve prospěch Maďarska; příměřím v čci boje ukončeny.

9. čce změna vlády: volby do obcí, vykonané dle nového volebního řádu v čv. 1919, posílily strany socialistické, s nimiž Kramář v rozporu pro zakročení českého vojska v Rusku proti bolševikům. Nastupuje vláda Tusarova.

1920 29. února vydána Národním shromážděním ústavní listina čsl. republiky a v dub. vykonány dle ní první volby sněmovní. 14. srp. obranná smlouva Československa s Jugoslavií proti Maďarsku (23. dub. 1921 s Rumunskem, obdobná 7. čv. 1921 s Jugoslavií a Rumunskem proti Maďarsku a Bulharsku = **Malá Dohoda**).

Ministerstva československá:

I. 14./11. 1918—8./7. 1919: Před s.: **Dr. Kar. Kramář**, nd. Zahr.: Dr. Ed. Beneš, Nár. obr.: Dr. Milan R. Štefánek, Václ. Klofáč, čs. Vnitř.: Ant. Švehla, r. Fin.: Dr. Al. Rašín, nd. Obch.: Dr. Ad. Stránský, nd. Veř. pr.: Fr. Staněk, r. Škol.: Gust. Habrman, sd. Želez.: Dr. Is. Zahradník, r. Zdrav.: Dr. Vavro Šrobár, r. Soc. péče: Dr. L. Winter, sd. Sprav.: Dr. Fr. Soukup, sd. Zeměd.: Karel Prášek, r. Pošt.: Jiří Stříbrný, čs. Zásob.: Dr. B. Vrbenský, čs. Bez křes.: Dr. M. Hruban, l.; Šrobár, r., spr. Slov.

III. 26./5. 1920—15./9. 1920:

Před s.: **Vlastimil Tusar**, sd. Zahr.: Dr. Ed. Beneš, čs. N. O.: Dr. Iv. Markovič, sd. Vnitř.: Antonín Švehla, r. Fin.: Dr. K. Engliš, nd.

Obch.: K. Sonntag, r.; Dr. R. Hotowitz, mezinár. ob. Veř. pr.: Dr. B. Vrbenský, čs. Škol.: Gust. Habrman, sd. Želez.: Jiří Stříbrný, čs. Zdrav.: Dr. V. Šrobár, r. Soc. péče: Dr. L. Winter, sd. Sprav.: Dr. A. Meissner, sd.

II. 8./7. 1919—25./5. 1920: **Vlastimil Tusar**, sd. Dr. Ed. Beneš, čs. Václav Klofáč, čs. Antonín Švehla, r. Dr. Cyr. Horáček, r., od 9./10. 1919 Kuneš Sonntag, r. Dr. Frant. Heidler, čs. Antonín Hampl, sd. Gustav Habrman, sd. Jiří Stříbrný, čs., od 17./9. 1919 Dr. Emil Franke, čs. Dr. Vavro Šrobár, r. Dr. Lev Winter, sd. Dr. Frant. Veselý, čs. Karel Prášek, r. Frant. Staněk, r. Ferdinand Houdek, sl.

Unif.: Dr. Milan Hodža, r.

IV. 15./9. 1920—25./9. 1921:

I. vláda úřednická. **Jan Černý**. Dr. Ed. Beneš, čs. Otakar Husák. Jan Černý. Dr. K. Engliš, od 21./3. 1921 Vlad. Hanačík. Dr. Rud. Hotowitz. Dr. Frant. Kovařík. Dr. Jos. Šusta. Dr. V. Burger. Dr. Lad. Procházka. Dr. Jos. Gruber. Dr. Aug. Popelka.

Zeměd.: Kar. Prášek, r., od 26./6. K. Sonntag, správ., r. Pošt.: Frant. Staněk, r. Zásob.: V. Johanis, sd. Dr. Vlad. Brdlík. Dr. Maxm. Fatka. L. Průša do 24./1. 1921, poté spr. Brdlík a Procházka.

Unif.: Dr. V. Šrobár, r., Dr. Iv. Dérer pro Slov., sd. Dr. Martin Mičura pro Slov., Dr. Vl. Fajnor, unif.

V. 25./9. 1921—6./10. 1922: VI. 7./10. 1922—14./11. 1925:

Před s.: **Dr. Ed. Beneš**, čs. Zahr.: Dr. Ed. Beneš, čs. N. O.: Frant. Udržal, r. Vnitř.: Jos. Černý, (úř.) Jan Malypetr, r. Fin.: Aug. Novák, (úř.) Dr. Al. Rašín, nd., od 24./2. 1923 Ing. Boh. Bečka, nd.

Obch.: Ing. Lad. Novák, nd. Ing. Lad. Novák, nd. Veř. pr.: Al. Tučný, čs. Antonín Srba, sd. Škol.: Dr. V. Šrobár, r. Rud. Bechyně, sd. od 4./10. 1924 Dr. Markovič, spr., sd.

Želez.: Jan Šrámek, l. Jiří Stříbrný, čs., od 20./7. 1925 Dr. Em. Franke, spr., čs.

Zdrav.: Dr. B. Vrbenský, čs. Jan Šrámek, l. Soc. péče: G. Habrman, sd. Gustav Habrman, sd. Sprav.: Dr. Jos. Dolanský, l. Dr. Jos. Dolanský, l. Zeměd.: Frant. Staněk, r. Dr. Milan Hodža, r. Pošt.: Antonín Srba, sd. Al. Tučný, čs., od 18./2. 1924 Dr. Em. Franke, spr., čs.

Zásob.: Ant. Srba, sd., spr. Dr. Em. Franke, čs. Unif.: Dr. Iv. Dérer, sd., pro Slov. Dr. M. Mičura, (úř.) Dr. Iv. Markovič, sd. pro Slov. Dr. Jos. Kallay, (úř.)

VII. 9./12. 1925—18./3. 1926: VIII. 18./3. 1926—12./10. 1926:

II. vláda úřednická: **Jan Černý**. Před s.: **Antonín Švehla**, r. Dr. Ed. Beneš, čs. Zahr.: Dr. Ed. Beneš, čs. N. O.: Jiří Stříbrný, čs. Gen. Jan Srový. Vnitř.: Dr. Fr. Nosek, l. Jan Černý. Fin.: Dr. Kar. Engliš, (úř.) Dr. K. Engliš. Obch.: Ing. J. Dvořáček, nd. Dr. Jos. Peroutka. Veř. pr.: Rud. Mlčoch, ž. Ing. Václ. Roubík. Škol.: Dr. Otak. Srdínko, r. Dr. Jan Říha. Želez.: Rud. Bechyně, sd. Dr. Jan Říha. Zdrav.: Alois Tučný, čs. Dr. Jos. Schiesz. Soc. péče: Dr. L. Winter, sd. Dr. Jos. Schiesz. Sprav.: Dr. K. Viškovský, r. Dr. Jiří Hausmann. Zeměd.: Dr. Milan Hodža, r. Dr. Juraj Slávik. Pošt.: Jan Šrámek, l. Dr. Max Fatka. Zásob.: Dr. Jos. Dolanský, l. Dr. Jiří Hausmann. Unif.: Dr. L. Winter, sd., spr., pro slov. Dr. J. Kallay, (úř.) pro Slov. Dr. Jos. Kallay. Viz str. 562.

5. Německo po válce r. 1866.

1867 **První říšský sněm Sev.-německého spolku v Berlíně**, k němuž byly přistou-pily r. 1866 všechny státy německé sev. od Mohanu (sr. 437). Dle nové ústavy od sněmu říšského přijaté (v dub.) vloženy záležitosti vojenské, zahraniční a obchodní na moc výkonnou, skládající se z **praesidia spolkového** (dědičné při králich pruských, jimž příslušelo řízení věcí zahraničních, správa a velitelství nad vojskem), **rady spolkové** (Prusko 17 a ostatní státy 20 hlasů) a **říšského sněmu** na základě všeobecného práva hlasovacího a přímých voleb. **Hr. Bismarck kanc-lérem spolkovým.**

1867 Lucemburská otázka.

Po válce prusko-rakouské žádal cí. Napoleon od Pruska jako přiměřenou „kompensaci (sr. 433) nejprve německého levého Porýní, a když mu toho Bismarck rozhodně odepřel, byl hotov spokojiti se s Lucemburskem, jež mu chtěl král holandský koupit postoupiti, aby uvaroval se zápletek s Pruskem. Ale Bismarck nechtěl propustiti Lucemburska ze svazku, kterým vázáno bylo k bývalému spolku Německému, ponechávaje vyřízení otázky této spolku Severo-německému. Hrozící válka odvrácena na ten čas prostřed-nictvím velmocí.

7.—11. kv. Londýnská konference:

1. Lucembursko prohlášeno státem neutrálním v držení rodiny Nassavsko-oranžské. 2. Prusové měli vykliditi pevnost Lucemburskou, kde udržovali posádku z doby minulé, a opevnění měla býti zrušena.

1868 Celní parlament v Berlíně

obeslán nátlakem Bismarckovým též od čtyř států jihoněmeckých (Bavorska, Württemberska, Badenska a Hessen-Darmstadtka: první počátek k budoucímu splynutí politickému).

1870—1871 Válka německo-francouzská.

1870 **O příčině války** viz str. 479. Od spolku Severo-německého vypraveno do pole 750.000 m.; k tomu 100.000 m. od států jihoněmeckých (sr. 437). Síla vojska francouzského 500 až 600.000 m. Též na moři hotovost francouzská menší.

19. čce. Vládě pruské odevzdáno vypovědění války. Cí. Napoleon prohlašuje, že vede válku jen s Pruskem, kdežto král Vilém osvědčuje, že vede válku jen s císařem a jeho vojskem, nikoliv s lidem francouzským. Vojsko francouzské, soustředěné v síle as 300.000 m. u Met (marš. Bazaine) a u Strassburku (marš. Mac-Mahon) pod vrchním velením cí. Napoleona (náčelníkem gen. štábu min. války Leboeuf), promeškalo první neděle přípravami, kdežto vojsko německé stálo 2. srpna v síle 450.000 m. na hranicích hotovo k boji. Vrchním velitelem

král pruský Vilém, náčelníkem gen. štábu gen. **Moltke**; I. armáda na Mosele — Steinmetz, II. armáda mezi Rýnem a Nahou — princ Fridrich Karel, III. armáda v rýnské Falci — korunní princ pruský Fridrich Vilém v čele vojska pruského a jihoněmeckého.

1870 Francouzové dobyli pohraničního města pruského 2. srp. Saarbrückenu nad Saarou, pobočkou Mosely z pr. bř., ale již

4. srp. **v bitvě u Weissenburku** na s. Alsaska při hran. bavorské Falce zvítězil korunní princ pruský **Fridrich Vilém** nad jedním sborem Mac-Mahonovým a

6. srp. **v bitvě u Wörthu** s. od Strassburku porazil na hlavu hlavní armádu **Mac-Mahonovu** (padlých a raněných 13 procent). Téhož dne **v bitvě u Spichernu** jiz. od Saarbrückenu zvítězil pruský gen. **Steinmetz** nad gen. **Fros-sardem.** —

Mac-Mahon zůstaviv průsmyky vogeské nepříteli, uchýlil se s poraženou armádou do tábora chalonského. Tam zaměřil i maršál **Bazaine**, jemuž byl cí. Napoleon odevzdal vrchní velení nad celou armádou rýnskou. Ale na pochodu k Verdunu zdržen jest Bazaine od I. armády

14. srp. **bitvou u Colombey a Nouilly** (též zv. dle Courcelles a Borny) sv. od Met, a když dal se opět na pochod, jest

16. srp. **v bitvě u Mars-la-Tour** (též zv. dle Vionville neb dle Rezonville) z. od Met opět zadržel od II. armádního sboru, jenž byl závčas překročil Moselu.

Bitva u Gravelotte a St-Privatu z. a sz. od Met:

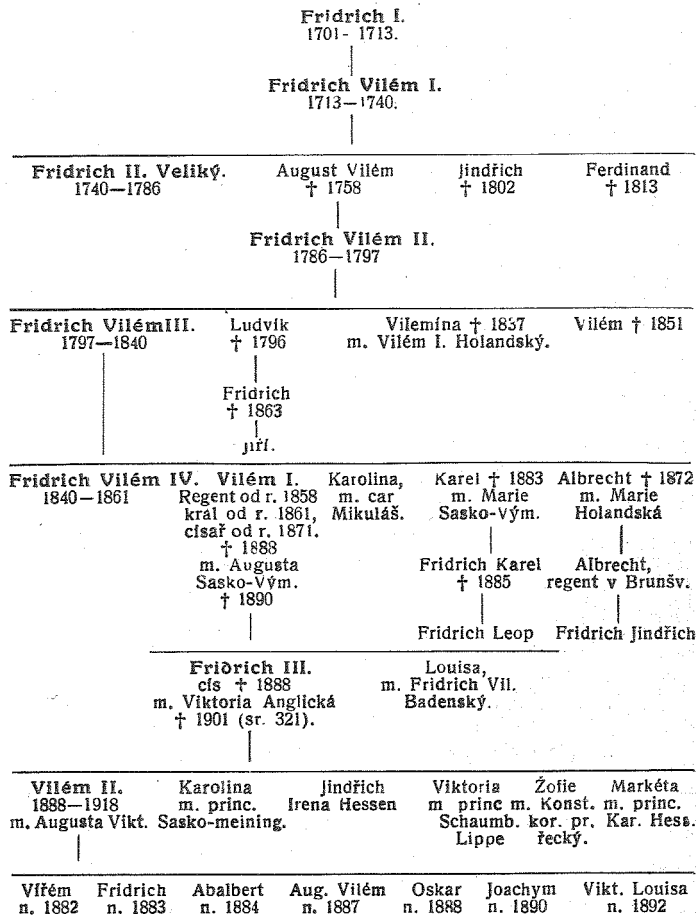
18. srp. Spojený I. a II. armádní sbor vedením **krále Viléma** porazil **Bazaina** na hlavu. Tomuto bylo uchýliti se pod záštitu pevnosti Metské, kde obklíčen od prince Fridricha Karla.

Mac-Mahon, provázen jsa cí. Napoleonem, vydal se z tábora chalonského na vyproštění Met. Na pr. břehu Maasy vytrhl proti němu korunní princ saský **Albert** s částí vojska Mety obléhajícího, a na l. bř. korunní princ pruský. Ve srážce u Beaumontu jiv. od Sedanu (30. srp.) poražen jeden oddíl vojska **Mac-Mahonova**, a v bojích u Noissevillu vsv. od Met (31. srp. a 1. září) překažen pokus **Bazainův**, aby se k **Mac-Mahonovi** probil. Poté

1. září **bitva u Sedanu** nad Maasou v Champagni ne-daleko hranic belgických: **Mac-Mahon** obklíčen se všech stran a po-ražen na hlavu. Poražené vojsko zahrnáo do pevnosti **Sedanské. Napoleon vzdal se králi Vilémovi do zajetí.**

KRÁLOVÉ V PRUSKU (sr. 338).

2. září Kapitulace sedanská,

kteřou upadlo 83.000 m., 2300 důstojníků a 39 generálů francouzských do zajetí. Napoleonovi III. vykázán za bydliště zámek Wilhelmshöhe v pruské prov. Hesensko-Nassavské z. od Kasselu. (Císařovna ujela tajně z Paříže do Londýna 4. září).

4. a 5. Císařství francouzské zrušeno a září Francie prohlášena republikou

k návrhu Favrova a Thiersovu, učiněnému v zákonodárném shromáždění. Zřízena „prozatímní vláda pro národní obranu“. Trochu předsedou a guvernérem v Paříži, Favre pro zál. zahr., Gambetta pro zál. nitra, Crémieux pro spavednost, Simon pro vyučování, Leflo pro válku a Fourichon pro námořnictví. V oběžníku k zástupcům Francie v cizozemsku ohlašuje Favre, že Francie žádá jen míru a činí krále pruského odpovědným z dalšího trvání války (sr. 466). Marné pokusy Favrovy smluviti se s Bismarckem o příměří. Opevňování Paříže. Vzhledem k nebezpečnosti, jež hrozilo Paříži, přeložila vláda francouzská sídlo své do Toursu.

1870-1871 Obležení Paříže.

19./9.-28./1. Král pruský Vilém hlavním bytem ve Versaillesu. Obranu Paříže řídil gen. Trochu. Zatím Gambetta organizoval z Toursu velkolepou národní válku: do pole vypraveny nové dvě armády, loirská a severní, v Londýně sehnána půjčka 10 milionů liber šterl. a v zemi vypsány 25% válečné přírázky.

1870 Dobytím Toulu nad h. Moselou pojištěno vojsku 23. září německému železniční spojení s domovem.

27. září Kapitulace Strassburku

po 48denní statečné obraně (gen. Urich).

27. října Kapitulace Met:

Bazaine choval se nápadně nečinně: o řádný výpad pokusil se jen jedenkrát a pak prostřednictvím nepřitele jal se vyjednávat se zajatým císařem, kterak by mu zachoval netknutou armádu pro případ návratu k přemožení republikánů. Výsledkem těchto tajných pletich byla kapitulace, kterou osud obležené Paříže byl rozhodnut. (Bazaine později k smrti odsouzen, a trest mu změněn ve 20letou pevnostní vazbu, ze které však r. 1874 útěkem se vyprostil. Zemřel r. 1888 v Madridě v poměrech nuzných.)

Usilí o vyproštění Paříže: armáda loirská vypudivši nepřitele z Orléansu, pokusila se o vyproštění Paříže od jihu, ale poražena jest od prince Fridricha Karla a spojeného s ním vkv. Meklenbursko-Zvěřinského 28. list. u Beaune-la-Rolande vsv. od Orléansu, 2. pros. u Loigny ssz. od Orléansu a 3. pros. u Orléansu: Orléans opět od Němcův obsazen, a armáda loirská roztržena na dva díly. Touž dobou porazil gen. Manteuffel

francouzskou severní armádu u **Amiensu** (27. listopadu) a dobyl Rouenu (5. prosince).

1870 Vláda francouzská přeložila sídlo své do **Bordeaux**.
9. pros. Jedna část armády loirské, doplněná na 150.000 mužů, vypravena **vedením Bourbakiho** na východ, aby osvobodila Belfort ve Franche-Comté na j. svahu Voges a krajiny hornorýnské, překročila Rýn a přinutila obléhající armádu německou, aby upustila od Paříže. Druhá část armády loirské pod gen. Chanzyem postupovala po Loire, ale po 4denním bojování u **Beaugency** nad Loirou jz. od Orléansu (8.—11. pros.) a po vzetí Blois nad Loirou (13. pros.) přinucena ustoupiti k Vendome zjz. od Orléansu a k Le Mans nad Sarthou, kde pak později od prince Fridricha Karla na dobro poražena (u **Le Mans** 6.—12. led. 1871). Mezitím Faidherbe v čele sesležené severní armády pokusil se opětně dobýti Amiensu; po nešťastné bitvě **nad ř. Hallue**, pobočkou Sommy z pr. bř. (23. pros.), ustoupil k Arrasu ssv. od Amiensu a po marném pokusu o vyproštění pevnosti Péronne v. od Amiensu učinil poslední pokus dostat se do Paříže přes St.-Quentin. Ale zde poražen na hlavu od gen. Göbena (nástupce Manteuffelova, jenž povolán k jižní armádě německé) v bitvě u **St.-Quentina** 19. ledna 1871.

Na bojišti jihovýchodním pronikl pruský gen. Werder po vzetí Strassburku Vogesami, obsadil Dijon s. od ústí ř. Doubs do Saony (31. října) a vedl si vítězně proti **Gari-baldimu**, jenž postaven v čelo nepravdivých sborů francouzských (bitva u **Pasques** sz. od Dijonu 26. a 27. list.). Když **Bourbaki** postupoval k Montbeliardu jz. od Belfortu, opustil Werder Dijon a v opevněném postavení při ř. **Lisaine** u Belfortu uhájil se proti přemoci (15.—17. led. 1871), až přišla mu pomoc od nově vytvořené jižní armády pod vedením gen. Manteuffela. Bourbaki, jemuž nyní zpáteční cesta k Lyonu zatarasena, v zoufalství sáhl si na život (záhy se pozdravil). Nástupce jeho gen. Clinchant přinucen pak po bojích u **Pontarlieru** nedaleko pramenů ř. Doubs při hranicích švýcarských 29. led. — 1. února ustoupiti s 80.000 m. a 266 děly na neutrální půdu Švýcarska, kde odzbrojen. Zatím

Paříž hájena statečně přes to, že nebylo ve vládě pařížské potřebné svornosti a že ohrožena byla nepokojnými živly (radikaly a luzou). Opětované pokusy proraziti řady nepřátelské a spojití se s armádami, majícími Paříž vyprostiti, minuly se účinkem. 28. a 30. října výpad proti Le Bourgetu sv. od Paříže, 30. list. proti Brie a Cham-pigny jv. od Paříže a 21. pros. opět proti Le Bourgetu.

1870 Němci jali se bombardovati Paříž. Na poč. led. 27. pros. 1871 dostoupila nouze a úmrtnost v Paříži největšího stupně. 19. ledna pokusil se gen. **Trochu** o poslední veliký výpad na straně záp. V době té.

1871 **obnovena hodnost císaře německého**
18. led. ve Versailles, kde **král pruský Vilém prohlášen za císaře nové říše Německé**, když byl Bismarck přiměl státy jihoněmecké po dlouhém vyjednávání, aby přistoupily ke spolku Severoněmeckému (odpor hlavně se strany Bavorska. Slavnostního aktu nezúčastnil se mimo Prusko žádný z králů německých).

Hlad Paříži hrozící a neúspěchy uvnitř i vně obležení (sr. výpravu Bourbakiho) přiměly konečně prozatímní vládu pařížskou, že podepsána

28. ledna **kapitulace Paříže:**

1. Opevnění pařížská se zásobami válečnými vydána Němcům. 2. Vojsko francouzské v Paříži prohlášeno zajatým a odzbrojeno (až na 12.000 m., kteří s národní gardou starali se o pořádek a zásobování). 3. Paříži uložena válečná pokuta 200 mill. fr. 4. Učiněno třínedělní příměří (vyjma departementy Doubs, Jura a Cote d'Or). V čase tom mělo svoláno býti národní shromáždění, aby rozhodlo o válce nebo míru.

Gambetta, ač s úmluvami vládou pařížskou sjednanými nebyl spokojen, vypsál přece volby do Národního shromáždění, ale vyloučil z aktivního a passivního práva všechny členy bývalých francouzských panovnických rodin a všechny ministry, senátory, státní rady a praefekty z doby císařství. Tím dostal se do sporu s Favrem, jenž zastával se volby úplně svobodné. Volební dekret ze dne 4. února odvolán, načež vzdal se Gambetta úřadu. Při volbách připadla většina hlasů kandidátům nakloněným míru.

1871 **Národní shromáždění v Bordeaux**
12. ún. (Grévy předsedou). **Thiers** zvolen za hlavu provisorní výkonné vlády a obdržel moc jmenovati ministry (Favre min. zahr. zál.) — přes odpor radikálův.

26. ún. **Praeliminář míru ve Versaillesu**
podepsán Bismarckem a Favrem: 1. Francie a) odstoupila Německu jednu pětinu **Lotrinska** s Metami a Thionvillem nad Moselou a celé **Alsasko** vyjma Belfort; b) zavázala se vyplatiti Německu 5 miliard franků náhrady válečné, a to jednu miliardu v r. 1871 a ostatní v následujících třech letech. Vyplacení náhrady válečné zajištěno obsazením určitého území francouzského, jež mělo býti vyčteno dle splátek. 2. Vojsko německé (30.000 m.) vtáhne do Paříže a obsadí část města na tak dlouho, dokud praeliminář míru nebude schválen od Národního shromáždění.

1. břez. 1871 Paříž od vojska německého obsazena, 2. břez. schválen praeliminář míru po vášnivém odporu radikálův a 3. břez. Paříž od vojska nepřátelského vyklizena.

1871 **Mír ve Frankfurtě nad M.**
10. kv. na základě praeliminaru versailleského.

21. bř.—15. čv. **První říšský sněm v Berlíně**

nové říše Německé, na němž přijata ústava říšská: 1. **Předsednictví** (hodnost císařská) vyhrazeno dědičně králům pruským. Jim přísluší zastupovati říši, vypovídati válku, sjednávatí mír, spolky a smlouvy, pověřovati vyslance a vrchní velení nad válečnou mocí. 2. **Okonodárství** ve věcech vojenských, o říšských financích, obchodu, poštovníctví a telegrafech a o změně ústavy rozhoduje **spolková rada**, kde zástupcové 25 vlád německých (v celku 58 hlasů, z nichž Prusko 17), a **říšský sněm**, do něhož volí se poslanci na dobu 5 let (později 397). Předsedou spolkové rady říšský kancléř, císařem jmenovaný (**Bismarck**, na knížete povýšený). Alsasko a Lotrinsko zemí říšskou.

1872 Nový trojčísaršský spolek (sr. 440).

V Prusku zahájil Bismarck „kulturní boj“ proti církvi katolické: dozor nad školami národními církvi odňat, jezuité a řády jim příbuzné vypověděny, stanoven státní dozor nad vychováním a dosazováním kněžstva, zaveden povinný občanský sňatek, zrušovány kláštery a pronásledováno nižší a vyšší duchovenstvo. V úsilí tom zastaven překvapujícím vzcháňáním se Francie (vzplanutí nové války r. 1875 zmařeno zakročením Ruska), sociální demokracií a otázkou východní. Ve válce rusko-turecké nespěnilo Prusko naději, které do něho kladlo Rusko, spoléhajíc na své služby z r. 1866 a 1870 (sr. 433). Opíraje se o Anglii a Rakousko, Bismarck zdržel cara Alexandra od pochodu na Cařihrad a po míru svatoštěpánském nabídl se za „pocitivého prostředníka“ (der ehrliche Makler) i způsobil

1878 berlínský kongres (sr. 441 a čl. 11),

13. čn.—13. čc. jehož dalším následkem

1879 spolek Německa a Rakouska na vzájemnou obranu (7. října), do něhož r. 1883 pojata též **Italie**.

1884 Německo zahájilo „koloniální politiku“ zabravši v Africe Togo, Kamerun, pak tak zv. jihozápadní a východ. německou Afriku, v Australii část N. Guiney, Bismarckův archipel a ostrovy Šalomounovy (1886). V **Brunšvicu** † vév. Vilém. Vladařem zvolen princ pruský Albrecht, neboť oprávněný dědic, vév. Arnošt August Cumberlandský, syn krále hannoverského Jiřího V., nechtěl se vzdáti nárokův na Hannoversko.

1886 † Ludvík II., kr. bavorský. Regentem princ Luitpold na místě nemocného kr. Oty I. Nepovolný říšský sněm rozpuštěn a svolán nový, od něhož povoleno požadované rozmnožení stálého vojska v míru (na 7 let, septennat). Spolek s Rakouskem a Itálií obnoven a utvrzen. V pruském sněmu sjednal Bismarck 200 mill. marek na německou kolonisaci mezi Poláky.

1888 **Cís. Vilém I. zemřel** (9. bř.). Nastoupil syn jeho **Fridrich III.** a po brzké jeho smrti (15. června) syn tohoto

1888—1918 **Vilém II.**, vášnivý milovník vojska, považoval se za nástroj Páně, za panovníka z boží milosti; mnohomluvností budil často úžas doma i v cizině. Hned na počátku vlády dostal se do sporu s kancléřem Bismarckem, chtěje řídití sám směr politiky vnitřní i zahraniční. 20. bř. 1890 Bismarck propuštěn; nástupcem jeho gen. Caprivi až do r. 1894, kdy císař s Bismarckem se smířil. Kancléřem 76letý kn. Hohenlohe-Schillingsfürst, katolík. R.

1895 dokončena stavba průplavu Viléma I., spojujícího moře Baltské se Severním Německým (Kiél—ústí Labe).

1896 Bismarck opět v nemilosti († 30. června 1898). Prusko získalo na Angličanech ostrov Helgoland (sr. str. 413).

1898 Sněmu pruskému podána nová předloha na povolení 100 mil. marek k zakládání německých osad v Poznaňsku a v Záp. Prusku; jazyk polský vyloučen v krajinách polských z úřadů, škol i veřejného života.

1899 Německo získalo koupí od Španělska austr. ostr. Karolin a Marian.

1900 Říše německá účastní se věcí čínských (viz čl. 14 d). V říšské radě přijat zákon o rozmnožení válečného loďstva, které do 15 let má býti více než zdvojnásobeno. Kn. Hohenlohe odstoupil († 1901); kancléřem a předsedou prusk. min. hr. Bülow. Napiatý poměr s Anglií pro okázalou sympatii Vilémovu k Búrům.

1901 Finanční krize (úpadek bank); zavinil ji zvl. přílišný nadbytek průmyslových výrobků. Největší škodu vzal zvl. průmysl železářský a strojnický.

V otázce národohospodářské zápas mezi průmyslníky a zemědělci.

1902 Pruská sněmovna povoluje 250 mil. marek na vyhlazení polských poddaných v Záp. Prusích a Poznaňsku; tu násilně poněmčování dětí ve školách (r. 1901 rozsudek ve Hnězdně nad obžalovanými rodiči v případě vřesenském). Ukřutnosti páchané na Černoších v afrických koloniích německých (tu r. 1904 povstal Hererové v území Damarském způsobili německému vojsku citelné porážky).

1905 Německo domáhá se v Marokku, kde vypukly vnitřní bouře, rovnocenných práv obchodních s Francií, s níž Eduard Angl. utužuje svazky, aby Německo isoloval pro jeho chování ve válce burské.

břez. Vilém II. přistál v přístavu Tangeruském na své cestě Středozeemským mořem k svému předstíranému zotavení a svým obvyklým tu řečněním vy-

- volal konflikt, který hrozil válkou s Francií a Anglií.
 Na přání Německa
- 1906 konána konference velmocí v Agadiru, jižn. přístavu špan., k upravení poměrů v Marokku. Přes odpor Německa (to osamoceno úplně, jediné Rak.-Uh. jeho „výborným sekundantem“) Francie a Španělsko pověřeno, aby zemí pacifikovaly.
- 1908 Německo po boku Rak.-Uh. při anexi Bosny a Hercegoviny. Velké zbrojení na suchu i na moři, finanční nesnáze se zhoršují. R.
- 1909 finanční program hr. Bülowa říšským sněmem zavržen, Bülow odstupuje, kancléřem šl. Bethman-Holweg.
- 1911 Dělový člun něm. přistál u Agadiru v jz. Marokku; Německo chce donutit Francii, aby mu přiznala vliv v Marokku. Spor hrozí vypuknutím války; ukončen v list. smlouvou mezi Německem a Francií; této přiznán protektorát nad Marokkem za souhlasu sultána Mulaje Hafida, Německu postoupila Francie část území v Kongu.
- 1914 Militaristický duch v Německu se vzrývá; v Alsasku pobouření proti provokativnímu vystupování vojáků proti obyv. (v m. Savernu).
- 1914—1918 Německo ve světové válce, kterou vyvolalo (viz tamže).

6. Francie.

1814—1830 Poslední Bourbonové.

- 1814—1824 **Ludvík XVIII.** (sr. 412, 415), mírný a shovívavý, jen stěží dovedl čelit přehmatům strany zpátečnické (ultraroyalisté čili „bílí Jakobíní“), v jejímž čele hrabě z Artois a vévodkyně z Angoulemu: emigranti naléhali na vrácení pobraných jim statků a na obnovení feudálních řádů; republikáni a bonapartisté vyloučení z důstojností vojenských a vytlačování i ze správy civilní, někteří z nich k smrti odsouzení (Ney) a jiní ze země vypovězení (mezi nimi i všichni členové rodiny Napoleonovy); prováděn terrorismus náboženský a užíváno fanatisované chátry k účelům strannickým (krveprolévání v Marseille, Toulonu, Nimesu, Avignonu, Toulousu a j.).
- 1820 Od politického přepjatce zavražděn **vévoda z Berry**, 13. ún. jediná naděje rodiny bourbonské, neboť král i starší jeho synovec byli bezdětnými. (Sr. 309. Vév. z Bordeaux neboli hrabě Chambord narodil se teprve 29. září 1820). Vražda měla v zápětí úplné vítězství strany zpátečnické: omezení svobody osobní, svobody tisku a práva volebního.
- 1823 Francie zakročila ve Španělsku na obnovení vlády absolutní: vojsko francouzské,

- vedené vév. z Angoulemu, překročilo Pyreneaje, obsadilo Madrid, přinutilo Cadiz ke vzdání a osvobodilo Ferdinandu VII., v zajetí tu chovaného.
- 1824—1830 **Karel X.**, bratr předešlého, krácel v šlépějích royalistické reakce. Emigrantům dostalo se 1000 mil. fr. náhrady za statky v revoluci ztracené a ku vládě povoláno zpátečnické ministerstvo Polignacovo. Rozhorlení v zemi se vzrývá, strana opoziční soustřeďuje se kolem výtečných učenců (Guizota, Thiersa), spisy Voltairovy, Montesquieuovy a j. stávají se opět oblíbenými, a písně Bérangerovy a satiry Courierovy docházejí všeobecného ohlasu.
- 1830 **Výprava proti Alžír:** kv. Pohana, konsulu francouzskému bejem Husseinem způsobená, pohnutkou k výpravě. 5. čce přinucen bej vzdát se. Vláda zamýšlela odvrátit výpravou rozkvašený národ od záležitostí vnitřních, ale když vydán 25. čce pověstné **tři ordonnance**, jimiž svoboda tisku zrušena, sněm rozpuštěn a volební právo libovolně změněno, vypukla

1830 červencová revoluce v Paříži (28. čce):

- Karel X. vypuzen, a když nabyla vrchu strana nad republikánskou, hlavně zásluhou bankéře Lafitta a gen. Lafayette, povolán na trůn 1830—1848 **Ludvík Filip I. Orléanský.** Sr. 309. Nové království nazváno občanským, neboť způsobily je hl. střední třídy. Svoboda tisku obnovena, cenzura zrušena, právo iniciativy sněmům zabezpečeno. — Povstání ve Vendée, legitimisty zosnované, zajiťm vévodkyně z Berry potlačeno. Podobně i povstání republikánů v Lyoně a v Paříži (1831—1832). V Alžírě válčeno s **Abd-ul-Kadirem** rodem z vážené rodiny kněžské, jenž sjednotil skoro všechny kmény alžírské k svaté válce proti Francouzům a po 15 let byl jejich nejnebezpečnějším protivníkem v Africe; r. 1847 zajat a odveden do Francie. 1839—1840 Francie vkládá se do války aegyptsko-turecké (viz čl. 8). Zatím

Ludvík Filip upouští od vlády ústavní a obnovuje čirý absolutismus: opravou volebního řádu vyhrazeno i nadále právo volební jenom třídám nejzámožnějším, ze sněmoven hledí král učinití pouhé nástroje svých úmyslův, úplatnost a hrabivost úřadnictva předmětem skandálních processův, král použít se do rozličných spekulací a členům rodiny své snaží se zjednatí bohaté zaopatření a vysoké důchody. Útoky na život králův (8). Strana republikánská neustává ve snahách podvrtných, ale zachází při tom na pole komunismu a socialismu. R. 1836 a 1840 pokusil se princ Louis Napoleon Bonaparte svrhnutí s trůnu Ludvíka Filipa. (Po prvé zavezen do Ameriky, po druhé uvězněn na zámku Hamu v s. Francií nad h. Sommu, odkud r. 1845

uprchl do Anglie). Nespokojenost s vládním systémem roste (Guizot, nástupce Thiersův v ministerstvu, povolným nástrojem královým), lid volá především po reformě volebního řádu do sněmu (**bankety reformní**).

1848 Únorová revoluce v Paříži.

22., 23. ún. Vzbouření v Paříži, hlavně dělníkův. Vojsko ukazuje se k lidu šetrným a národní obrana s ním sympatizuje. Král propustil ministerstvo Guizotovo a slíbil opravy, ale jitrní sotva utišené vypuklo za krátko s novou silou a

24. ún. král přinucen i s rodinou spasiti se útekem.

1848—1852 Francie po druhé republikou.

Správa státu až do svolání národního shromáždění (v květ.) v rukou prozatímní vlády. Předsedou Dupont de l'Eure, členy Lamartine, Ledru-Rollin, Arago, Garnier-Pagès, Crémieux a Louis Blanc; později též dělník Albert, neboť byla revoluce dílem pracovních tříd. Louis Blancovi uloženo, aby dle svých idejí zorganizoval práci a zlepšil hmotné poměry pracujících tříd. Zařizeny tak zv. **národní dílny**, v nichž dělníkům nezaměstnaným poskytován stálý výdělek. Ale prostředek tento se neosvědčil, a když národní dílny staly se ohnískem snah komunistických a socialistických, jsou zrušeny z rozkazu národního shromáždění, kde strana mírných republikánův měla většinu.

Z toho

1848 povstání dělníků („čtvrtého stavu“) a chátry v Paříži,

22.—26. čv. jež proslulo neblaze velkým krveprolitím (gen. Bréa a arcib. Affre zavražd.). Potlačeno gen. Cavaignacem, jenž nadán od národního shromáždění mocí diktátorskou. Zatím

list. vypracována od národního shromáždění **nová ústava**, dle které zavedeno všeobecné volební právo, takže každý 21letý Francouz byl voličem i volitelným; zákonodárna moc svěřena zástupcům národa a výkonná presidentovi na 4 roky volenému.

1848 Princ Ludvík Napoleon Bonaparte

10. pros. **zvolen presidentem** republiky Francouzské, obdržev ze 7,327.345 odevzdaných hlasů 6,048.872.

Volbu rozhodl zvl. lid venkovský, na něhož působily mocně vzpomínky na slávu Francie z dob Napoleona I.; třídy vzdělané přály Cavaignacovi, rozhodnému a poctivému republikánu.

Při „pořádání státu“ prokazovalo se národní shromáždění Napoleonovi ochotným: vláda a soudy opatřeny rozsáhlou plnomocí na pronásledování vůdcův a účastníkův posledního povstání, prohlašováno stanné právo, vydávány zákony na omezení svobody tisku a práva společovacích. V novém shromáždění národním (zákonodárném, od r. 1849) zastoupena sice strana sociálně-demokratická dosti četně, ale

přivrženci Napoleonovi nabyli i tu většinu. Do ministerstva a ke všem důležitějším úřadům povolávání výhradně stoupeni nové vlády. Napoleon cestuje po Francii a hledí nakloniti si vojsko a nižší třídy obyvatelstva. Ve snaze prodloužiti moc vladařskou potkává se s odporem, i rozšiřuje novinami, kterak mu sněm v jeho blahodárných pro národ úmyslech překáží, a kterak mu k provedení jich jest potřebí volnější ruky a delšího vladání.

1851 Napoleonův státní převrat:

2. pros. Vůdcové republikánův a strany orléanské zatčeni (Changarnier, Lamoricière, Cavaignac, Charras, Thiers, Victor Hugo a j.), shromáždění zákonodárné rozpuštěno, ústava zrušena, vzbouření v Paříži, Lyoně a j. krvavě potlačena, a všeobecným hlasováním

20. a 21. Napoleon prohlášen presidentem republiky na 10 let

a zmocněn k vydání **nové ústavy**, což se stalo dekretem ze dne 14. ledna 1852. (Moc zákonodárná vložena na senát a sbor zákonodárný).

Nová zařízení byla pouhým přechodem k zavedení jedinouvlády, neboť již **2. pros. 1852 prohlášen Napoleon na základě usnesení senatu a nového všeobecného hlasování císařem francouzským** (druhé císařství).

1852—1870 Napoleon III.

Nastupuje na trůn prohlásil, že císařství jeho znamená mír pro Evropu (l'empire c'est la paix), ale skutkem bylo tomu naopak. V lednu 1853 pojal za manželku španělskou hraběnku Eugénii Montijo, nemoha najíti nevěsty mezi starými dynastiemi evropskými. Vládu zahájil řešením sociálních otázek a úsilím o povznesení obecného blahobytu (od státu a měst podnikány velkolepé stavby; zvláště v Paříži, kde vynikl v tom ohledu městský prefekt Haussmann. Rhone zregulován, silnice, mosty a železnice stavěny, smlouvy obchodní sjednávány, r. 1854 světová výstava v Paříži a t. p.). Přes to vláda jeho měla mnoho nepřátel; vedle legitimistův a orléanistův byli to hlavně republikáni. Projevy jejich antibonapartské dušeny v zárodku. Nesnáze domácí hleděl Napoleon zastříti úspěchy v politice zahraniční: Těžiště politiky evropské nacházelo se tenkrát v Rusku. Převéstí je na západ a povznéstí Francii opět na první velmoc evropskou, bylo přední snahou Napoleonovou. I byla mu tedy vítanou válka, která r. 1853 vypukla mezi Ruskem a Tureckem.

1854—1856 **Francie účastní se války krymské** (viz čl. 11).

Následky: Vítězstvím nad ř. Almu smyla Francie porážku berezinskou a přivedla Evropu opět do bývalé rovnováhy. Celá Evropa holdovala úspěchům Napoleonovým: pannonci přicházeli návštěvou do Paříže, předkládali mu po-

litické spory k rozhodnutí (Prusko spor se Švýcarskem a Anglie spor s Persií) a vyslance francouzské vyznamenávali před ostatními. **Francie stála opět v čele Evropy.**

Skvělé úspěchy Napoleonovy nesmířily republikánův, kteří obávali se, že planý konstitutionalismus povede nyní k vládě absolutní. Strana podvrtná, rozšířena pod jménem „Marianne“ po celé Francii, má hlavní sídlo v Paříži. Náčelníci její žalařování a deportování. Attentát Itala Orsiniho v led. 1858 na život císařův způsobil zavedení vojensko-policejního terrorismu. Pozornost od záležitostí vnitřních hleděl i nyní Napoleon odvrátiti zápletkami zahraničními:

1857—1860 **Anglicko-francouzská výprava proti Číně** (viz čl. 14 d.).

Téže doby válčí Francie (ve spolku se Španělskem) s císařem annamským. V míru roku 1862 nabyta Francie Kocínčiny v Zadní Indii.

1859 **Válka Sardinie a Francie proti Rakousku** (sr. 429).

Napoleon předstíral, že vede válku jediné za osvobození Itálie z nadvlády Rakouska, skutkem však zamýšlel z osvobozené jím Itálie učiniti povolného vasala, a tím bývalou převahu Francie v Itálii obnoviti. Mír curyšský, kterým Itálie měla býti proměněna ve spolek státův pod předsednictvím papežovým a — svrchovaností francouzskou, nebyl sice proveden, ale Napoleon dal se odměniti králem Viktorem Emanuelem tím, že

1860 vévodství Savojské a hrabství Nizozské postoupeny Francii pod rouškou všeobecného hlasování.

1864 Smlouva s Itálií na ochranu státu Papežského (viz čl. 10).

1861—1867 **Napoleon vkládá se do událostí mexických.** Sr. čl. 14 a.

Hesl svých o sebeurčovací právu národův a o ideji národnostní užívá Napoleon jen tam, kde mu z nich kyne osobní prospěch, jenž soustřeďuje se ve snaze upevniti rodinu na trůně. Nezdarem politiky francouzské za války prusko-rakouské a po ní (sr. 466) a rozhodnou porážkou, kterou utrpěla Francie v Mexiku, podkopána vážnost Napoleonova v cizině i doma. Proti státním poměrům, nově se utvořivším v Evropě, hledí se Napoleon zabezpečiti potřebnými opravami v armádě, a opposici, která žádá, aby vláda osobní proměněna byla v parlamentární, konejší sliby („korunování díla“).

1867 Světová výstava v Paříži odvrátila sice poněkud mysl obecnstva od politiky, ale volby do sboru zákonodárného r. 1869 (4 mil. hlasů pro vládu a přes 3 mil. hlasů opposičních) přiměly Napoleona k opravdovějšímu splnění učiněných slibův:

1870 k vládě povoláno **ministerstvo Ollivierovo** z mírných liberálů. Prefekt sekvanský Hausmann propuštěn. Zabití radikálního žurnalisty Viktora Noira princem Petrem Bonapartem podnětem velkých výtržností (Rochefort zatčen).

1870 Nová ústava, vládou předložená (poněkud liberálnější) od senatu přijata a v květ. obecným hlasováním od lidu schválena — působením účinných prostředků vládních.

1870—1871 Válka německo-francouzská.

Příčina. Vítězstvím Pruska nad Rakouskem utvořen pod žezlem králův pruských mocný vojenský stát, kterým převaha Francie nemalou utrpěla škodu. Od té doby Napoleon a Bismarck vždy pevnějšího nabývali přesvědčení, že jen mečem se rozřeší otázka, který z nich bude mít rozhodnější hlas v politice evropské. **Záminka.** Ucházení se prince Leopolda Hohenzollernského o trůn španělský potkalo se ve Francii s odporem. Ministr zahr. záhl. vév. z Gramontu prohlásil 6. čce v zákonodárném sboru, že kandidatura byla by porušením rovnováhy státův evropských. O něco později došla zpráva, že princ Hohenzollernský kandidatury se odřekl (12. čce). Vláda francouzská vyslancem svým při dvoře berlínském hr. Benedettim žádala v Emsu nad d. Lahnou v pruské prov. Hessensko-Nassavské od krále Viléma, aby schválil toto odřeknutí se princovo a zároveň se zavázal, že nedá svého svolení princovi Hohenzollernskému, kdyby se tomuto znova koruna španělská podávala. Král Vilém toho odepřel a oznámil zároveň Benedettimu, že ho již nepřipustí k audienci v této záležitosti. Bismarck padělal telegram pruského krále z Emsu, aby se zdálo, že král byl zneuctěn franc. vyslancem, čímž získal záminku k válce.

K válce chystal se Bismarck s celou brannou silou národa německého, kdežto Napoleon chystal jenom svou armádu, spoléhaje na státy jihoněmecké, na Rakousko, Itálii, Dánsko a Hannoverko, a zapominaje na Rusko, jež bylo strážní pruskou na Visle, hledíc tak odplatiti Napoleonovi pokoření ve válce krymské (sr. 477). Bismarck mohl se honositi politikou v jistém smyslu skutečně národní a mohl spolehati na celý národ, kdežto Napoleon pěstoval politiku pouze dynastickou a vyzbrojeného národa svého se bál.

O průběhu války viz str. 466—471.

1870 **Císařství zrušeno a Francie prohlášena republikou.**

1871 **Praeliminar míru ve Versaillesu** podepsán (26. února). 11. břez. přeloženo sídlo vlády a národního shromáždění do Versaillesu na místo do Paříže, neboť tu počali nabývatí převahy nejkrajnější živlové republikánští, rekrutování z horší části národní gardy, ozbrojené luzy, cizích dobrodruhů a politických přemrštěncův.

1871 **Vzbuření v Paříži** proti vládě versailleské. 18. bř. Vojsko od vlády versailleské vyslané přešlo k povstalcům. Gen. Thomas a Lecomte zastřeleni. Na radnici vztýčen červený prapor a „centrální výbor“ vydal provolání, v němž obviňuje vládu versailleskou z protirepublikánských snah a vypisuje volby do obecních zastupitelstev.

28. bř.—22. kv. **Paříž pod vládou socialisticko-demokratické komunity.**

Po vykonaných volbách složil „centrální výbor“ povstalecký moc svoji v ruce nové obecní vlády, v jejímž čele stáli Blanqui, Pyat, Assy, Cluseret, Grousset a j. Výdaje vymáhá kommuna jednak na národní bance, jednak tuhými rekvizicemi.

1871 **Druhé obležení Paříže** (sr. 469).

9. dub.—22. kv. Maršál Mac-Mahon jmenován byv od vlády versailleské vrchním velitelem vojska, jal se oblehati a bombardovati Paříž. (Vojsko německé, majíc obsazena opevnění na straně sv., zachovalo přísnou neutralitu). **Zběsilé řádění komunistů:** přívrženci vlády versailleské posíláni na popravěštvě, bezbranní rukojmí střeleni (mezi nimi arcib. Darboy), umělecké památky, veřejné i soukromé budovy svévolně ničeny (Tuilerie, sloup vendomský, část Louvru, Luxembourg, Palais Royal, Elysée, Hotel de ville, dvě budovy ministerské, dům Thiersův a j.).

21. květ. vniklo vojsko versailleské do města, načež po několikadenním zuřivém boji pouličním zlomen zoufalý odpor komunity nadobro. Pokutování vinníků protáhlo se přes rok.

1871 **Thiers**, dosavadní předseda vlády, jmenován **prezidentem republiky**, a národní shromáždění prohlásilo se za konstituující.

1872 Vláda francouzská vypsala státní půjčku 3000 mil. fr. a do čtrnácti dní upsala Francie sama čtrnáctkrát tolik. Poté od sněmovny přijat nový branný zákon (heslem „revanche“).

1873 Thiers přinucen poděkovati se z předsednictví následkem parlamentárního komplotu monarchistických stran (legitimistů, orléanistů a bonapartistů). **Mac-Mahon** jeho nástupcem.

září Francie zbavila se posádek německých, urychlivši splacení náhrady válečné.

list. Marný pokus obnoviti jedinouvládu ve Francii (hr. Chambord jako Jindřich V. Sr. 309). Důstojnost presidenta stanovena na dobu 7 let (**septennat**).

1875 Národní shromáždění usneslo se po dlouhém rokování na **nové ústavě**. Zákonodárství vykonávají dva sbory: **sněmovna poslanecká**, skládající se z poslanců, volených na základě všeobecných, přímých voleb na dobu 4 let, a **senát**, čítající 300 členů, z nichž 75 jest voleno doži-

votně nejprv od národního shromáždění a pak od senatu samého, ostatních 225 volí na dobu 9 let zvláštní volební kollegia. Výkonná moc vznesena na **presidenta**, jenž vládne s odpovídným ministerstvem a může od sněmovny poslanecké býti obžalován před senatem z vlastizrady. Jest volen na dobu 7 let od obou sborů zákonodárných, které se za tou příčinou spojí v národní shromáždění.

Válku, kterou zamýšlel Bismarck zdvihnouti proti Francii, aby ji zničil, nežli se vojensky zorganizuje, překazil car Alexander svým zakročením.

1879 Mac-Mahon vzdal se předsednictví republiky († 1893). Nástupcem jeho **Jules Grévy**. Gambetta předsedou sněmovny poslanecké. Sbory zákonodárné zasedají opět v Paříži.

1881 Bejtunisský přinucen uznati nad sebou svrchovanost Francie přes odpor Turecka a nevíli Italie. Gambetta předsedou ministerstva (list.), ale již v lednu

1882 bylo mu odstoupiti, když nemohl provésti zamýšlenou změnu ústavy († v pros.).

1882—1885 **Válka s Čínou** (viz čl. 14 d.).

1883—1885 Výprava proti Madagaskaru, jehož královna musila uznati svrchovanost francouzskou.

1886 Hrabě Pařížský, hlava orléanistův, a princ Jérôme Napoleon, hlava bonapartistův, z Francie vypověděni. **Gen. Boulanger** ministrem války (—1887).

1887 Grévy musil se poděkovati z předsednictví pro pletichy zeť svého Wilsona (pros.). **Sadi Carnot**, vnuk slavného státníka a stratega za velké revoluce, předsedou republiky.

Po zvolení Carnota rejdy Boulangera, který konečně 1889 uprchl do Belgie, kde bídně zahynul (ve Francii odsouzen pro spiknutí proti státu a zpronevěření veřejných peněz).

1889 Výstava v Paříži, pořádaná na památku stoleté jubilejní slavnosti zahájení generálního sněmu stavovského ve Versailles, přispěla skvělým výsledkem k utvrzení důvěry k republice doma i za hranicemi. R.

1891 sblížení Francie s Ruskem (Admiral Gervais s franc. loďstvem v Rusku okazale vítán; 1893 loďstvo ruské v Toulonu).

1892 Záležitost panamská zmítá veřejným míněním — špatné hospodaření s 13.000 mil. fr., jež Francouzové složili na podnik (Ferd. Lesseps a jeho syn Karel, pak inženýr Eiffel odsouzeni).

1894 Obsazen Timbaktu a podrobena Dahomej v Africe. 24. čv. Sadi Carnot zavražděn od italského anarchisty. Jeho nástupcem Kazimír Périer. Země znepokojena událostí Dreyfusovou (setník francouzský, jenž obžalován, že prozradil cizí mocnosti tajné li-

- stiny ministerstva vojenství; odsouzen pro velezrádu a vyvezen do doživotního vyhnanství na N. Kaledonii).
- 1894—1895 Výprava proti Madagaskaru pro nedodržení smlouvy z r. 1885 skončena dobytím hl. města Antananariva (generál Duchesne) a přeměnou ostrova v osadu francouzskou.
- 1895 Périer vzdal se hodnosti pro stále útoky na vládu (vojsko, stav soudcovský, parlament a na něho).
- Felix Faure** prezidentem. Francie účastní se dělení velmocí o Čínu (viz čl. 14 d).
- 1897 **Allianční smlouva s Ruskem** veřejně prohlášena (1896 car Mikuláš s chotí návštěvou v Paříži a 1897 Faure v Petrohradě).
- 1898 Záležitost Dreyfusova v popředí veřejného mínění (romanopisec Emil Zola v čele těch, kteří popírali vinu Dreyfusovu). Nepokoje v Paříži.
- 1899 Faure náhle zemřel, nástupcem jeho **Emil Loubet**. Spor s Anglií o krajiny nilské skončen vzájemným dohodnutím (viz 491). Ortel nad Dreyfussem zrušen, ale před novým soudem Dreyfuss znova odsouzen k desetiletému žaláři. Celá společnost francouzská dělí se na stranu Dreyfusovu (radikálové, socialisté a krajní strany) a na stranu proti Dreyfusovi (mírní republikáni a nacionalisté): prezident po návrhu ministerstva (předsedou jeho Waldeck-Rousseau) dal Dreyfusovi milost, načež tento ihned z vězení propuštěn.
- 1900 Světová výstava v Paříži. (50½ mil. návštěvníků). R.
- 1901 vydán zákon proti řeholím, které mají do ustanovené lhůty dožádati se uznání od státu, jinak budou rozpuštěny a jmění jejich zabráno.
- 1902 Waldeck-Rousseau odstoupil, nástupce jeho Combes provedl zákon o kongregacích a tím způsobil hromadné zavírání škol řízených a vydržovaných kněžskými řády (zrušeno asi 1000 škol řádových).
- President Loubet návštěvou v Petrohradě. Na ostrově Martinique strašný výbuch sopky Mont Pelée.
- 1903 Francie urovnává s Anglií sporné otázky koloniální; král Eduard VII. návštěvou v Paříži, roku následujícího oplatil mu ji Loubet v Londýně.
- 1904 Pres. Loubet oplatil návštěvu ital. králi v Římě, papeže opomenul. Z toho diplomatické napětí, Francie zrušila diplomatické zastoupení u Vatikánu a r.
- 1905 Rouvier, nástupce odstouplého Combesa, provedl zákon o rozluce státu a církve, majetek církve odevzdán náboženským spolkům.

- 1906 Konference velmocí v Algecirasu (sr. 474). Po Loubetovi zvolen prezidentem Armand Fallières; předs. nové vlády social. Clémenceau. Revise Dreyfussova procesu, Dreyfuss rehabilitován.
- 1911 Příklad Azadirský (viz str. 474).
- 1912 Min. předsedou Poincaré (voj. Millerand, spr. Briand), hl. fedrovatel spolku franc.-angl.-ruského, a r.
- 1913 prezidentem (min. předs. Briand).
- 1914—1918 Francie ve světové válce (viz str. 453—464).

7. Belgie a Holandsko.

(Sr. 413.)

1815—1830 **Vilém I. Oraňský** králem v Belgii a Holandsku, spojených na kongresu vídeňském r. 1815 v jeden stát. Vkv. Lucemburské připojeno sice k Německému spolku, ale s Holandskem spojeno personální uníí v náhradu za ztracené osady (Kapsko, Ceylon a j.). Spojení s Holandskem potkávalo se v Belgii hned od počátku s odporem (rozdílnost náboženství, jazyka, mravů i zájmů). Nad to dle nové ústavy dvěma milionům Holanďanů propůjčen též počet poslanců jako čtyřem milionům Belgičanů; obrovský státní dluh holandský umorovati uvaleno tak na Belgii jako na Holand, vyšší místa úřednická a důstojnická osazována skoro vesměs Holanďany, holandština vnučována Valonům belgickým za řeč státní, školství pojato úplně do správy státu.

Když stížnosti a přání Belgičanů nedocházely ohlasu, nastalo po celé Belgii velké jitření, které působením červenové revoluce pařížské r. 1830 vedlo k

1830 povstání v Brusselu.

24. srp. V čele prozatímní vlády de Potter. Za měsíc vypuzení Holanďané z celé země mimo Lucemburk, Maastricht a Antverpy. Král Vilém žádal pomoci na velmocech, ale tyto prohlásily na konferenci londýnské v pros. 1830 **Belgii za stát samostatný** a později zaručily jí úplnou neutralitu. Provincie Lucemburská a Limburská rozděleny mezi oba státy. Odpor Holandska zlomen branným zakročením Francie a Anglie. K úplnému smíření mezi oběma státy došlo teprve r. 1839.

V Belgii zvolen za krále se schválením velmocí princ Leopold Sasko-koburský jako **Leopold I.** (1831—1865). Po něm syn jeho **Leopold II.** (1865—1909). V zápletkách zahraničních dovedla Belgie zachovati neutralitu, v poměrech vnitřních stálý zápas mezi liberály a katolíky, palčivá otázka socialní (nepokoje dělnické) a úsilí Vlamův o rovnoprávnost jazykovou. R. 1885 přijal Leopold II. hodnost panovníka nad mezinárodním **státem Konzským** v Africe, jehož byl původcem, a za náhradu přenesl práva svá na stát; po dlouhém jednání

stal se stát Konžský r. 1908 belgickou kolonií. R. 1894 zavedeno všeobecné právo hlasovací, obmezené vícehlasností (2—3 hl.). Ale strana socialistická usiluje o revisi ústavy na základě neobmezeného hlasovacího práva (r. 1899 dostalo se zastoupení menšinám a voliti stalo se povinností) a hledí násilím (bouře v Bruselu a jinde) přiměti parlament k povolnosti. R. 1898 uzákoněna rovnoprávnost jazyka vlámského s francouzským. Nástupcem Leopold II., který v posledních letech budil pozornost rodinným životem a finančními spekulacemi, syn bratra jeho **Albert**, všeobecně oblíbený jako jeho předchůdce, nestranný k národním, politickým a sociálním stranám. Za něho zavedena všeob. branná povinnost pro nebezpečnou polohu země mezi Německem a Francií. O Belgii za světové války viz str. 453—464.

V **Holandsku** vzdal se r. 1840 **Vilém I.** vlády ve prospěch syna svého **Viléma II.** (1840—1849), za něhož zavedena vláda konstituční. Synem tohoto, **Vilémem III.** (1849—1890) vymřel rod oraňský po meči. Nástupnictví v Holandsku přešlo na dceru jeho **Vileminu** (nar. 1880), kdežto velkovév. Lucemburské připadlo věv. Adolfovi z příbuzného rodu massavského (sr. 466). R. 1896 provedena oprava volební: právo volební značně rozšířeno. R. 1898 královna Vilemína prohlášena plnoletou a korunována (1901 provdala se za Jindř., věv. Meklenburského). R.

1899 odbyvána v Haagu mezinárodní konference míru za přítomných zástupců všech evropských států, pak Unie severoamerické, Persie, Siamu, Číny a Japonska (sr. čl. 11.).

Reformy sociální počaly r. 1907 zákonem o smlouvách pracovních. R.

1908 spor s Venezuelou pro ohrožené zájmy v hol. kolonii Curaçao, hrozící válkou, narovněn vzájemnou dohodou.

Za světové války setrvalo Holandsko v neutralitě.

8. Britannie.

1760—1820 **Jiří III.** (Sr. 367).

Za váleky francouzských domohla se Anglie na všech mořích nepopíratelně nadvlády a užívala jí ve prospěch svého obchodu a průmyslu, které povznesly se měrou nevídanou. Stinné stránky: 1. Ohromný státní dluh, způsobený dvacetiletou válkou a špatným hospodařením státním, vyžadoval stále zvyšování daní, které tísnily hlavně malé průmyslníky a hospodáře. 2. Továrnictví zatlačilo malý průmysl, a statky nemovitě přecházely do rukou velkostatkářů, kteří příjmy hleděli rozmnožovati zvyšováním nájemného a vymožením zákonů obilních, jimiž chráněni byli proti dovozu cizího obilí. 3. Středního stavu ubývá. Nesmírné bohatství hromadí se v rukou jednotlivců, kdežto řady chudiny rostou nepoměrně. 4. Lid neměl v parlamentě pravého za-

stoupení, neboť právo volební do nižší sněmovny spočívalo na zastaralém středověkém systému, dle kterého vysílání poslanci z míst po výtce již sešlých a nepatrných, kde šlechta nebo vláda snadno udržela se při vlivu, kdežto velká místa průmyslová zůstávala bez zastoupení (Birmingham a Manchester a j.). 5. Neblahý stav Irska (útlisky nájemcův a církve katolické).

Nespokojenost s vládou toryův (**lord Castlereagh**) se vzmáhá, zvláště když

1820—1830 **Jiří IV.**,

který již od r. 1811 stál v čele státu ve jménu nemocného otce, pozbyl lásky národu tvrdou povahou a nezřízeným životem. Projevy nespokojenosti krvavě potlačovány. R. 1820 **Castlereagh** dal jednati na rozkaz králův v domě lordův o rozvodu s královnou **Karolinou** (Brunšvickou). Ale tato zemřela již r. 1821 a rok poté zbavil se nenáviděný **Castlereagh** v návalu těžkomyslnosti života. To působilo i na krále, jenž jal se vzdalovati veřejnosti. V čele vlády postaven nátlakem veřejného mínění šlechtetný **Jiří Canning** (z rodu měšťanského): zasazoval se o emancipaci irských katolíkův (výdceem Irčanův advokát **Daniel O'Connell**), o zrušení zákonův obilních a lepší postavení otrokův v osadách; uznal republiky americké nově vzniklé, zakročil ve prospěch ústavního hnutí v Portugalsku a přičinil se osvoboditi Reky ze jha tureckého († 1827). Nové torystické ministerstvo (věv. **Wellington**) podporovalo sice na venek zase snahy absolutistické, ale doma (sir **Robert Peel** min. vnitra) přinuceno zrušiti test-act (sr. 365) a připustiti volitelnost katolíkův do parlamentu (**O'Connell** snažil se o úplné oddělení Irska se zvláštním parlamentem irským, který roku 1801 spojen byl s anglickým = „repeal“ t. j. odvolání unie. —

1830—1837 **Vilém IV.** (Sr. 321.)

Vlivem červencové revoluce přinucen **Wellington** odstoupiti a místo jeho zaujal „reformator“ **hr. Grey** (**Palmerston** zál. zahr. — 1841): provedl **reformu parlamentu** (sr. shora) po dlouhém parlamentárním boji, téměř dvě léta trvajícím, ulevil irským katolíkům, způsobil emancipaci otrokův, obmezil výsady společnosti východoindické (domorodcům indickým úřady přístupny) a zasadil se o reformu chudinství. R. 1834 odstoupil pro neshodu v záležitostech irských. Po krátkém úřadování ministerstva torystického (**Pell** — **Wellington**) přišlo k veslu ministerstvo whigistické (**Melbourne**): reforma zřízení městského (vítězství stavu středního nad šlechtou) a zákon o výkupu desátkovém v Irsku.

1837—1901 **Viktorie.** (Sr. 321.)

Reformy whigistického ministerstva nepostačují **repealistům.** (**O'Connell** † 1847) a **radikalům.** Tito vložili své politicko-socialní zásady v tak zv. lidové chartě, odkud

zváni jsou chartisty (vůdcem O'Connor). Od roku 1841 do 1846 ministerstvo torystické, v jehož čele sir **Robert Peel**, jenž však vzhledem k všeobecné materiální krizi a vzrůstající se bídě pracovních tříd od zásad torystických se odchýlil: zavedl daň z příjmů pro obyv. zámožnější, zrušil některá nepřímá cla chudinu tísňící, odstranil clo z vývozu a zvelké části i clo z dovozu a konečně zrušil obilní zákony (sr. 484). Po Peelovi, jenž odstoupil následkem nezřízených útoků svých protivníků (Disraeli hlavou tak zv. protekcionistův), Russell v čele ministerstva whigistického (—1852. Palmerston zál. zahr.). Prováděním reformem Peelových (hlasatelem zásad svobodného obchodu **Richard Cobden**) uchráněna Anglie od revoluce roku 1848 (Peel † 1852 a též Wellington).

1831—1840 Anglie vkládá se do záležitostí aegyptsko-tureckých.

V Aegyptě od r. 1806 pašou despotický povýšenec **Mehemed Ali**: vyhladil Mamluky, kterým náležela největší část půdy aegyptské (1. bř. 1811 povražděno úkladně v Kahýře 480 Mameluků k hostině pozvaných, 600 jiných porubáno na venkově a zbytek utekl do Nubie), nesmírné statky pobitých i uprchlých zabavil ve svůj prospěch, z Fellachů, vyproštěných z hrozného poddanství bejů mamluckých, učinil otroky státní a vybíral z nich vojsko dle způsobu evropského ozbrojené a francouzskými důstojníky vycvičené, zlepšil správu země (zemědělství, obchod, soudnictví, školství), rozšiřoval panství na j. Aegypta (1820—23 Nubie, Sennar a Kordofan dobytý. Chartum založen) a pak vypověděl poslušnost sultanovi (1831). Syn jeho **Ibrahim** opanoval Syrii a porazil vojsko turecké u **Konié**, starého Ikonja v M. Asii (1832). Vojsko aeg. obsadilo Kjutahii v z. části M. Asie a blížilo se k Brusse. Mahomedánské obyvatelstvo přálo Aegyptanům. Sultan uchýlil se o pomoc k Rusku, jehož vojsko rozložilo se táborem na asijském bř. Bosporu k ochraně Cařihradu. To příčinou, že Francie a Anglie zakročením svým sjednaly **mír v Kjutahii 1833**, kterým sultan ustanovil pašu dědičným panovníkem v Aegyptě a postoupil mu Syrii s Palaestinou a Kilikií v držení doživotní. R.

1839 válka obnovena. V bitvě u **Nisibu** v sev. Mesopotamii mezi Diarbekirem a Mosulem porazil Ibrahim vojsko turecké na hlavu a namířil na Cařihrad. Brzo potom dostalo se zradou válečné loďstvo turecké do rukou Mehameda Aliho (sultan Mahmud †, nástupcem jeho syn Abdul Medžid). Rusko hotovilo se zakročiti ve prospěch Turecka, ale potkalo se s odporem velmocí. Sjezd ve Vídni. Loďstvo anglické a francouzské s přivolením druhých mocností vyplulo na ochranu Cařihradu. Neshody mezi oběma; Francie stranila Mehemedovi Alimu.

1840 Smlouvou v Londýně dohodlo se Rusko mimo sjezd vídeňský s Anglií, aby Mehemed a jeho potomstvo byli dědičnými místodržiteli v Aegyptě

(vali), odvádějíce určitý poplatek, a Syrie s Kandíí i loďstvem zajatým aby vráceny byly Turecku. Francie odporovala, ale konečně povolila (boječtíivý Thiers propuštěn. Rusové zřekli se smlouvy hunkjariskelesské (sr. tamže). Mehemed Ali k smlouvě donucen válečným loďstvem anglicko-rakouským (přístavy syrské dobývány, Alexandrie ohrožena).

1839—1842 První válka anglicko-afganská.

Vliv Ruska v Persii přiměl Angličany, aby zajistili si Afganistan, kde hleděli vypuzeného emira Sudžaa dosaditi na trůn. Výprava minula se účinkem: vojsko anglické musilo opustiti Kabul a bylo v údolí kabulském přepadeno a úplně zničeno (6000 m.) Dust Mohamed dostal se opět k vládě.

1840—1842 **Válka s Čínou**. Viz čl. 14 d.

1843—1849 Území při dolním Indu dobytý (Haidarabad) a říši Sikhův v Pandžabu učiněn konec.

1851 První světová výstava v Londýně.

1852 Angličané dobyli na Barmanech Pegu, území při dol. toku ř. Iravadi; s Barmou válčili již r. 1824 až 1826. Tehdá král barmský přinucen vzdáti se nárokův na Assam při l. bř. dol. toku ř. Brahmaputry a odstoupiti Arakan a Tenasserim na sz. pobř. Zadní Indie.

1854—1856 Angličané účastní se války krymské (viz čl. 11).

1855 Království Audhské v Přední Indii na l. bř. středního a horního Gangy s hl. městem Lucknovem připojeno bezprostředně k panství anglickému.

1857—1860 Anglicko-francouzská výprava proti Číně. Viz čl. 14 d.

1857—1858 Povstání v Indii.

Příčina: 1. Smluv s domácími knížaty nebylo šetřeno. 2. Soudnictví vykonáváno jednostranně. 3. Daně stále zvyšovány. 4. Hrabivost a zvláště úřednictva anglického. 5. Domácím obyvatelstvem opovrhováno, špatně s ním nakládáno a náboženských jeho citů nešetřeno. —

Spiknutí šíří se po celé zemi jak mezi mohamedány tak i mezi brahminy a nachází přívržence i u sipojův, tuženských vojinův indických po evropsku vycvičených.

1857 V Mirutu mezi hor. Džamnou a Gangem učinili sipojové počátek povstání, které za krátko rozšířilo se po celé zemi. Evropané vraždění bez ohledu na stáří a pohlaví. (V Cawnpore nad Gangem jz. od Lucknova, kde v čele povstalcův radža biturský **Nana Sahib**, posádka zrádně pobita a ženy s dětmi zvířecky utraceny). Středem povstání Dehli nad horní Džamnou a Audh.

1857 **Dehli** dobyty od gen. Wilsona po tříměsíčním září obléhání. Angličané mstí se strašně za páchané ukrutnosti.

V Audhu hájil chrabře **citadelly lucknovské** sir Henry Lawrence. K jeho vyproštění vybral se gen. **Havelock**, na cestě před Cawnporem porazil Nana Sahiba a se silou jsa gen. Outramem proklestil si po hrozném namáhání cestu do citadelly, kde byla právě nouze největší (Lawrence padl již 2. čce. Počet obléhajících sesílil Nana Sahib po útěku z Cawnpuru). Návrat i nyní není možný. V list. přitáhl obleženým na pomoc vrchní velitel anglický sir Colin **Campbell** (nedlouho po jeho příchodu † Havelock cholerou) a

1858 dobyl města **Lucknova** po pětidenním vražedném boji. Vojsko Nany Sahiba rozprášeno. Za nedlouho poražen i jeho společník Tantia Topi, a

Gwalior jiv. od Dehli, nyní hl. sídlo povstání, dobyto. Povstání utišeno proklamací královninou, kterou udělena amnestie všem, kdož nesúčastnili se bezprostředně vraždění anglických poddaných, a kterou oznámeno, že **privilegium východoindické společnosti zrušeno** a že Indie převzata přímo do správy státní.

1861 **Anglie účastní se výpravy mexické** ve spolku s Francií a Španělskem (viz čl. 14 a). Téhož r. † princ Albert, jenž měl blahodárný vliv na záležitosti veřejné. (Sr. 321.)

1863 Anglie vzdala se protektoratu nad republikou Jonských ostrovů, které spojily se s král. Reckým, kde stal se králem bratr princezny waleské Jiří.

1865 † **lord Palmerston**, jenž od r. 1855 stál v čele vlády. V popředí politického života **William Gladstone**. Tento po odstoupení konservativního ministerstva Disraeliova (1868) zřídil nový kabinet a jal se účinně řešiti otázku irskou. (V Irsku tajným spolkem Fenianův, v Americe 1862 založeným, podněcován lid k povstání). Státní církev anglická v Irsku zrušena.

1867—1868 **Výprava proti Habeši**, kde král Theodoros přes protesty vlády anglické věznil missionáře a poddané anglické. Sir Robert Napier vtrhl od moře Rudého do Habeše a dobyl pevnosti Magdaly. Král Theodoros v boji †, synové jeho vzati pod dohled Angličanův.

1869 **Suezský průplav** slavnostně otevřen: Stavba provedena po 11 letech genialním Francouzem Lessepsem nákladem 500 mil. fr. od soukromé společnosti, která však později přešla téměř úplně do rukou Angličanů, když Disraeli odkoupil od zadluženého chediva Ismaila všechny jeho akcie. V Aegyptě po smrti Mehemeda Aliho r. 1849 (sr. 486) vládl vnuk jeho Abbas

paša (Ibrahim † 1848) do r. 1854, pak Said paša (—1863), šestý syn Mehemeda Aliho, osvícený a o blaho lidu pečující panovník. Zakročil proti otrokářství v Nubii, počal stavěti Suezský průplav. Po Saidovi Ismail (—1879), syn Ibrahimův, jenž nabyl od sultána hodnosti chediva čili místokrále a značné míry svrchovanosti (nástupnictví dle prvorozenství, právo ujednávat smlouvy s evropskými mocnostmi, vydržovati vojsko dle potřeby, poplatky snížen 1872). Rozkvět hmotný i kulturní ohrožen výbojnou politikou chedivou v krajinách rovníkových (ve službách jeho Angličané Baker a po něm Gordon), kterou vyčerpány finance, trpící i tak přílišným nákladem na dvůr a na stavby. R. 1878 správa financí aeg. postavena pod dozor anglicko-francouzský a r. 1879 Ismail od sultána sesazen nátlakem Anglie a Francie, jejichž vlivu chtěl se zprostiti. Chedivem stal se syn jeho Tevfik († 1892). Vládl moudře (finance opět spořádány, postavení sedlákův zlepšeno, zavodňování provedeno, opravy v soudnictví, Aegypt seznamován s civilisací evropskou a vzdělaností staroegyptskou), — ale vlivu Anglie nedovedl se ubrániti (sr. 490). Nástupcem 17letý syn jeho Abbas paša.

1873—1874 **Válka proti Asantům:**

Když r. 1872 Holanďané postoupili své državy na Zlatonosném pobřeží v Africe při zál. Guinejském Angličanům (tito vzdali se za to protektoratu nad Sumatrou), nechťeli této změny domorodci kolem Elminy uznati a povolali Asanty z vnitrozemí na pomoc. Guvernér sir Garnet Wolseley pronikl do Asantska a dobyl hl. m. Kumasi. V míru vzdal se král asantský nárokův na území anglické, zaplatil válečnou pokutu a slíbil odstraniti oběti lidské.

1874—1880 Disraeli (lord Beaconsfield) předsedou ministerstva na místě Gladstone: zastaviti pokroky Rusův v Asii a zjednati opět Anglii dominující postavení v politice světové bylo hlavním cílem nového ministerstva.

1876 Královna Viktorie přijala název **cisařovny indické**.

1877—1878 **Válka rusko-turecká.**

(O účastenství Anglie ve válce této sr. 441 a čl. 11).

1878—1880 **Druhá válka anglicko-afganská.** Sr. 487. Emir afganský Sir Ali, nástupce Dust Mohamedův, naklonil se za války východní na stranu Rusův a přijal v létě 1878 skvělé poselství ruské (gen. Stoljetov) v Kابلu, kdežto vyslanci anglickému ani do země vkročiti nedovolil. To přičinou války. Sir Ali † na útěku na počátku války a syn jeho Jakub chán vešel s Angličany ve smlouvu (v květ. 1879), dle které měl se ve věcech zahraničních řídití radou britského residenta se sídlem v Kابلu,

a Angličanům zaručen dozor nad průmysky, vedoucími do údolí kabulského. Emirovi zabezpečena peněžní roční podpora.

1879 **Vzbuření v Kabulu:** vyslanec anglický Cagnari s vojenskou družinou zavražděn. Emir utekl se k vojsku anglickému, ale odveden pak pro spoluvinu do Indie. V prosinci dobyt Kabul od Angličanův po druhé (gen. Roberts). Abdurrahman, vnuk Dusta Mohameda, chánem pod ochranou anglickou. Soupeř jeho Ejub, bratr sesazeného Jakuba, poražen byl nejprv od Roberta (1880) a pak od Abdurrahmana (1881), přinucen k úteku do Persie. (Abdurrahman † 1901, nástupcem syn jeho Habibullah).

1879 **Válka se Zulukafry.**

Válku, která zpočátku vedena nešťastně, ukončil vítězně sir Garnet Wolseley: král Cetewayo odveden do zajetí a země podrobena. — Při vojenské obhlídce padl princ Louis Napoleon.

1880—1886 **Gladston** v čele ministerstva. Opětné řešení otázky irské: zákonem pozemkovým pojištěno nájemcům trvalé právo na nájem, jehož nelze libovolně zvýšiti, a slevny nedoplaky nájemného (1882). Rejdy spiklenců irských, směřující učiniti nemožnou všelikou shodu mezi Anglií a Irskem (atentáty). Parnell vůdcem Irčanů.

1877—1883 Angličané ve válce s republikou Transvaalskou: Roku 1835—36 založili holandská vystěhovalci z Kapska — **Búrové** — dva státy, republiku Transvaalskou a Oranžskou; samostatnost obou států uznali Angličané v r. 1852—54. Když pak 1877 Anglie republiku Transvaalskou zabrala, povstali Búrové na uhájení své samostatnosti a po skvělých vítězstvích vymohli na Anglii, že spokojila se svrchovaností, pokud se týkalo věcí zahraničních. Republice dostalo se zároveň názvu „republ. Jihoafrická“.

1882 **Povstání Aegyptanův**

proti Evropanům (sr. 486, 489). **Arabi paša** v čele povstání. Chediv Tefvik bez moci.

11.—12. Alexandrie od anglického admirála Seymoura bombardována a pak obsazena (15. čce). Po několika šarvátkách v okolí Alexandrie vysazeno vojsko anglické u Ismailie v průlivu Suezském na břeh vedením generála Wolseleye:

1882 **Arabi paša** poražen u Tel-el-Kebiru z. od

13. září Ismailie, načež vojsko anglické obsadilo **Kahýru**. Vláda chediva obnovena, ale skutečným pánem byla od té doby v Aegyptě Anglie. (Arabi paša zavezen na Ceylon. V Aegyptě pokládán za anglického „agenta pro-vocateur“ a bitva u Tel-el-Kebiru za humbug).

1883—1886 **Povstání v Sudanu**

proti Aegyptu. V čele povstalců „prorok“ **Mahdi**.

Vojsko aegyptské poraženo na hlavu na poč. list. 1883 u Kašgilu jz. od El-Obeidu v Kordofanu (angl. gen. Hicks) a v únoru r. 1884 na oase El-Teb nedaleko pobř. jv. od Suakinu (angl. gen. Baker). Toliko **Chartum** v moci aegyptské, k jehož hájení získán od vlády aegyptské angl. gen. **Gordon**. Poslán tam bez vojska a za krátko od Mahdiho úplně sevřen. Vláda anglická nátlakem veřejného mínění vyslala k jeho vyproštění vojsko pod gen. Grahamem, ale tento na pochodu od Suakinu při moři Rudém zdržen Osmanem Digmou, mezitím co Chartum v led. 1885 zradou upadl do rukou mahdistův a generál Gordon padl v pouličním boji. R. 1886 opustilo sice vojsko angl. Sudan, ale v Aegyptě zůstalo, pokud prý by nebyly finance aeg. upraveny. Téhož r. † Mahdi, jenž před smrtí ustanovil „chalifem“ Abdullaha.

1885 Království Barmské opanováno: nepřátelské vystupování proti Angličanům a rušení obchodních smluv příčinou války (sr. 487).

1885 **Gladstone** předložil sněmovnám dva zákony na upokojení Irska: 1. Homerulebill, kterým mělo dostati se Irsku zvláštního parlamentu s úplnou samosprávou. 2. Nákladem 50 mil. lib. měly zakoupeny býti od státu pozemky irské a propůjčeny pak nájemcům v plné držení. Sněmovna dolní zákony přijala, kdežto sněmovna lordů je zamítla; tak stalo se i se zákony o okresní samosprávě a o ručení továrníků za úrazy dělnictva. Gladstone vystupuje rázně proti sněmovně lordů a hrozí jí reformou, ale již 1894 musil odstoupiti pro zákal oka († 1898). Nástupcem jeho lord Rosebery a krátce po něm lord **Salisbury**, (do r. 1902; † 1903), jenž sestavil ministerstvo z konservativní strany (1895), a při volbách téhož roku konaných strana Gladstonova (liberalní) octla se ve veliké menšině.

1896 Zmařen útok doktora Jamesa proti republice Jihoafrické. James, nástroj jihoafrické anglické společnosti, poražen a zajat. — Anglie účastní se dělení velmocí o Čínu (viz čl. 14 d.)

1898 Vojsko anglicko-aegyptské, vedené Kitchenem 1897 podél Nilu do **Sudanu**, porazilo 3. září 1898 chalifa Abdullaha (viz shora) u Omdurmanu (a roku následujícího ještě rozhodněji. Chalif padl).

Téhož času (r. 1897) vypravil se francouzský kapitán Marchand se 4 důstojníky, 12 Evropany a několika setninami Sudanců z Francouzského Konga na přech Afrikou a 10. čce 1898 objevil se neočekávaně ve Fašodě nad Nilem. Z toho povstaly

1899 spor o krajiny nilské mezi Anglií a Francií urovnán smlouvou: Angličané podrží někdejší provincie aegyptské Bahr-el-Gazel a Darfór, Francie oproti tomu Vadaí, Bagirmi, Kano a krajiny položené na východ a na západ od jez. Cadského až k 15° s. š.

1899—1902 Válka s Búry, jejichž samostatnost Angličané stále ohrožují (sr. 491). Podnětem k válce usilování Angličanů, aby do republiky Jihoafrické (Transvaalu), na zlato bohaté, vystěhovavší se rýžovníci nabyli občanského práva. Oba státy búrské ujednaly spolek na obranu a 11. říj. 1899 došlo k válce. Vilém II. Něm. podporuje Búry, mají být mu nástrojem k podmanění Jižní Afriky. Vrchním velitelem anglickým Buller. První porážka stihla Angličany u Glencoe; poražené vojsko zachránilo se útekem do Ladysmithu v sz. Natalu, kde obleženo (búrský gen. Joubert). Současně obleženy Kimberley a Mafeking, města zlatem a diamanty slynoucí, odkud Angličané chystali se vrhnouti do Oranžska. V prosinci poraženi Angličané u Maggersfonteinu (lord Methuen), Stromberga (gen. Gatacre) a Colensa (Buller). Vrchním velitelem pro celou jižní Afriku ustanoven lord Roberts, vítěz nad Afganci (sr. 490) a za náčelníka gen. štábu Kitchener-paša (sr. 491) — s vojskem 180.000 oproti sotva 35.000 Búrův. R.

1900 v led. Buller, chtěje vyprostiti Ladysmith, poražen u výšiny Spionkopu; v ún. osvobodil Roberts Kimberley, při čemž búrský vůdce Cronje na ústupu po několikadenním hrdinském boji u řeky Modderu musil se vzdát (se 4.080 m.). Těže doby osvobozen skoro vyhladovělý Ladysmith a krátce potom dobyty Bloemfontein, hl. m. Oraňska, a v květ. Pretoria, hl. m. Jihoafrické republiky. Nabídnutí míru od presidentů obou republik (Krügera a Stejna) zamítnuto. Válka mění se v drobnou horskou válku, v níž vedou si Búrové vítězně (po † Joubertově v čele Búrů gen. Louis Botha; v Oranžsku organizuje válku Dewett). Krüger odebral se do Evropy, aby působil tu ve prospěch vlasti. Roberts stíhá Búry jako buřiče, předstíraje, že oba státy jsou již připojeny k panství anglickému. Kitchener vrchním velitelem, kdežto Roberts vrátil se do Anglie, aby převzal vrchní správu vojensství anglického. R.

1901 Búrové přenášejí válku do Kapska, kde hollandští jejich soukmenovci je podporují. V bř. 1902 porazil búrský vůdce Delarey Angličany u Twebošu a velitele jejich, lorda Methuena, zajal i se štábem a asi 1000 m. Methuen na svobodu propuštěný prostředníkem míru, který po předchozích úmluvách mezi válčícími stranami ujednán **30. května**: Búrové uznali krále anglického za svého panovníka.

1901—1910 **Eduard VII.**, při nastoupení 60letý, získává Anglii v politice mezinárodní opět rozhodující postavení, opírá se rozpínavosti Německa hl. na moři a přičiňuje se o zachování míru (isolací Německa).

1902 V led. ujednána smlouva anglicko-japonská na ochranu celistvosti Číny a Koree (namířena jest proti Rusku, jež chce Mandžusko opanovati hospo-

dársky a vojensky, a v Korei vede se tajná válka mezi prospěchy ruskými a japonskými). Téhož roku osadní konference v Londýně, která měla upravití zejm. obchodní poměr mezi zemí mateřskou a osadami na základě přednostních práv. Joe Chamberlain, min. osad, vůdcem angl. imperialistů, t. j. rozšířiti osady anglické a spojití je jediným celním územím těsně v mocné imperium Velké Britannie a tak zjednatí jí hospodářskou převahu nade všemi státy. Proti ochrannářské politice Chamberlainově prudký odpor zastanců svobodného obchodu. Chamberlain odstupuje a r. 1905 min. Balfourovo. V novém min. vůdce liberálů Campbell-Bannerman jest pro svobodný obchod a zahajuje rozsáhlé opravy hospodářské a sociální, též i řešení homerulu. Když pro vysoký věk odstoupil, zaujal jeho místo a pokračoval v jeho politice Asquith (1907) maje odpůrcem Balfoura.

1904 Smlouva Anglie s Francií, která uznala protektorát anglický nad Egyptem a Anglie svolila k rozšíření vlivu francouzského v Marokku. Proti tomu Německo (konference Algecirská, viz str. 474).

1907 Anglicko-ruská dohoda ve věcech Persie, Afganistanu a Číny.

1909 Kapsko, Natal, Transvaal a Oranžsko spojeny v Unii Jihoafrickou (hl. m. Pretoria, sídlo sněmu Kapské Město).

1910— **Jiří V.**, syn Eduarda VII. († 6. květ. 1910).

1912 Rostoucí nepokoje v Irsku přinutily Asquitha (Homorule); dolní sněmovna předlohu přijala, sněmovna lordů zamítla. V Irsku konservativci (v Ulsteru) připravují ozbrojený odpor proti homeralu. Když zápas blížil se ke konci, vypukla světová válka (viz str. 453—464).

9. Poloostrov Pyrenejský.

a. Španělsko.

1814—1833 **Ferdinand VII.** (Sr. 401, 402.)

Po svém návratu zrušil nenáviděnou ústavu z r. 1812 a zavedl opět neobmezenou jedinouvládu. Slechta a duchovenstvo dosáhli bývalých svých výsad a osvobození od daní, kláštery obnoveny, jezuité opět do země povoláni a inquisice zase zavedena. Rádění camarilly: pronásledování nejen přívrženci Francie, nýbrž i náčelníci a přívrženci kortesův, ba i vůdcové tlup guerillských. Spatný stav financí (r. 1819 prodána Florida Spojeným státům Severoamerickým) a správy zemské. **Osady americké odpadávají** (sr. čl. 14 a).

1820 **Povstání ve Španělsku**, způsobené od vojska, majícího z Kadizu odplouti do Jižní Ameriky. Duší povstání podplukovník Riego a vůd-

cem Quiroga. V břez. donucen král obnoviti ústavu z r. 1812 a svolati kortesy. Všeobecná amnestie. Inquisice zrušena.

Vláda ústavní má vedle krále mnoho nepřátel, kteří proti kortesům najali ozbrojené tlupy (vojsko apoštolské“).

Zatím z usnesení sjezdu mocnářů ve Veroně (sr. 417).

1823 Francie zakročila ve Španělsku na obnovení vlády absolutní (sr. 474).

Hrozně pronásledování přívrženců ústavní vlády, kteří hledí spasiti se útekem (Riego oběšen, tělo jeho rozčtvrceno a jednotlivé části jeho poslány do různých končin země). Zmatkův přibýlo, když král pobádáním čtvrté své manželky Marie Kristiny, dcery Frant. I. Neap., zrušil salický zákon o posloupnosti: Don Carlos od vlády vyloučen a infantka Isabella (nar. 1830) prohlášena dědičkou trůnu (sr. 371).

1833—1868 Isabella II.

Strana apoštolská prohlásila Dona Carlosa za krále pod jménem Karla V. (odtud **Karlisté**) a došla ohlasu i u Basků, poněvadž ústava kortesů ohrožovala jejich práva a svobody („fueros“). Marie Kristina jsouc ustanovena od krále vladařkou do zletlosti královny, hledala útočiště u strany ústavní: uprchlákům a vypověděncům udělila milost a povolala svobodomyšlné muže do ministerstva (básník Matinez de la Rosa, dějepisec Toreno a v čelo vojska Mina).

1833—1840 Občanská válka ve Španělsku

vedena s politickým a náboženským fanatismem. Vůdce povstalcův Zumalacareguy a když r. 1835 padl, Cabrera. Vojsko královnino, ač bylo počtem větší, bojovalo s nezdarem pro neschopnost vůdcův. Obrát nastal, když r. 1836 stal se vrchním velitelem **Espartero**: vojsko královnino znova zorganizováno, povstalci několikrátě poraženi a pak rozdvojeni.

1839 Smlouva ve Vergaře jz. od Sv. Sebastiana: povstalci baskičtí (Maroto) složili zbraň a Espartero zaručil jim starodávná práva a svobody. Don Carlos přinucen hledati útočiště ve Francii, kam r. 1840 zahrán i Cabrera po tuhém odporu s 30.000 Karlisty. Espartero jmenován vévodou vittorským.

Mezitím vládla Marie Kristina bez ohledu na zásady konstituční. Nepovolné sněmovny rozpuštěny. (Strany „exaltados“ — radikálové a „moderados“ — mírní). Mimo to odcízila se vladařka národu láskou ke gardistovi Ferdinandu Munnozovi, jež povýšila za vévodu a granda španělského a s nímž již v pros. 1833 vstoupila v morgantické manželství.

1840 Marie Kristina přinucena od Espartera vzdáti se vladaření a odejiti do Francie.

1841—1843 **Espartero** jmenován od kortesův vladařem. Nevázanost politických stran a pletichy královny

vdovy, Francií ochotně podporované, učinily brzo konec blahodárné jeho činnosti. R. 1843 přistál gen. Narvaez ve Valencii a vytrhl s četným vojskem proti Madridu. Espartero unikl do Anglie.

1843 Královna Isabella prohlášena plnoletou.

Narvaez předsedou ministerstva. Marie Kristina povolána zpět. Španělsko úplně pod vlivem Francie: ústava změněna podle vzoru francouzského a dvojí svatba ujednána; Isabella, jejíž vychování od výstřední matky úplně zanedbáno, zasnoubena na duchu i na těle slabému Františku z Assisi (sr. 371) a sestra její Marie Louisa vévodovi z Montpensieru, nejm. synu Ludvíka Filipa (naděje k trůnu).

Pletichy dvorské (milcem královny gen. Serrano, pak Marfori; králová Marie Kristina dvakrátě ze země vypuzena), strannické a ústavní boje, reakce a revoluce, despotismus a anarchie charakterisují vládu královny Isabely. Stálé střídání ministerstva (Narvaez, Espartero, O'Donnell) činí pevné vedení vlády nemožným; jednotlivá povstání (na Kubě, ústavní, vojenská a Karlistův jen stěží zdolána. Válka s Marokkem r. 1860 vedená skončena sice šťastně (O'Donnell zvítězil u Tetuanu j. od Ceuty; válečná náhrada, území kolem Ceuty zvětšeno), ale na ostrově Domingu, ve válce s rep. Perovskou a Chilskou a na výpravě proti Mexiku (sr. čl. 14a) bojováno málo slavně. Nespokojenost s vládou se vzrůstá. Ideje republikánské šíří se mezi lidem a nabývají ohlasu i ve vojsku.

1868 Povstání ve Španělsku.

září Počátek učinil admirál Topete v přístavu kadizském ve spolku s vypuzenými generály (Prim, Serrano a j.). Kadiz, Sevilla a jiná města spojila se ihned se vzbouřenci a zřídila revoluční junty. Prim prohlašuje v proklamaci suverenitu lidu a sebeurčení národa na základě všeobecného hlasování. Gen. Novaliches, vrch. velitel vojska královského, poražen od Serrana nedaleko Cordovy (na mostě alcolejském). Madrid obsazen. **Isabella** uprchla do Francie.

1868—1870 Mezivládi ve Španělsku.

1868 Prim, Topete a Olozaga v čele zatímní vlády až do svolání kortesův, kteří měli rozhodnouti o příštím útvaru Španělska.

1869 Volby kortesův vypadly sice ve prospěch monarchistův, ale strana republikánská silně zastoupila (Castelar). Dle nové ústavy, přijaté po mnohých bouřlivých debatách, postaven v čelo státu dědičný král a jemu po boku senát s komorou poslaneckou. Obtíže při volbě nového krále. Praetendenti bourbonští (princ asturský Alfons, Don Carlos a vév. z Montpensieru; sr. 371) nedocházejí ohlasu. Vyjednáváno s Itálií, Portugalskem a princem hohenn-

zollernským. Zatím zvolen maršálek **Serrano správcem říšským** (s titulem výsost). **Prim** v čele ministerstva. Gen. Dulce poslán proti povstalcům na Kubě.

1870—1873 **Amadeus I.**,

druhozený syn krále italského Viktora Emanuela, králem. Gen. Prim zavražděn před příchodem královým (od republikánů?). Nový král nadarmo usiluje zkrotit rozpoutané strany a nepokojné živly ve sněmovně a ve vojstě. Po jeho dobrovolném odchodu

1873—1874 **Španělsko republikou.**

1873 Rozepře mezi stranami republikánskými. Pokus **Castelarů** o zřízení federativní republiky potkal se s nezdarem. Povstání komunistů v Seville, Cadizu, Granadě a Cartageně jen stěží potlačena. V basických provinciích prohlásil se Don Carlos králem (Karel VI.). Povstání na Kubě.

1874 Kortesové násilně rozeznáni (gen. Pavia). Maršálek **Serrano** postaven v čelo vlády. Sagasta prezidentem ministerstva. Válka s Karlisty, kteří docházejí podpory z Francie.

pros. **Státní převrat ve Španělsku: Alfons XII.** zvolán v Murviedru ssv. od Valencie králem (gen. Martinez Campos).

1875—1885 **Alfons XII.** (Sr. 371.)

R. 1876 potlačeno povstání Karlistů a r. 1877 povstání na Kubě.

Ve snaze o řádnou správu země, o zvelebení námořnictví, o zvýšení vážnosti Španělska za hranicemi a t. p. potkává se král s mnohými překážkami: vzpoury (1883 Ruíz Zorilla), zemětřesení, povodně, cholera.

1886— **Alfons XIII.** (Pohrobek).

Královna vdova Marie Kristina vladařkou (do r. 1902). Bídny finanční a hospodářský stav země jest příčinou stálých nepokojů a hnutí povahy anarchistické. Poměry se ještě více zhoršily, když nastalo

1894 **povstání na Kubě**, jež Španělsko nedovedlo v zárodku potlačit. Proti povstalcům poslán nejprve maršál Martinez Campos a po něm gen. Weyler, jehož bezohlednost byla příčinou, že Unie severoamerická vkládala se do záležitostí kubánských. Z toho

1898 **válka s Uní severoamerickou:** válka počala se 23. dub. a již 1. kv. vplulo loďstvo americké, vedené Deweyem, do zátoky Manilské na Filipínách a zničilo tu loďstvo španělské (staré lodí jen pro službu na Filipínách určené). V červenci stihla podobná pohroma loďstvo španělské na Kubě, v zátoce u města Santiaga. Španěle mají jedinou oporu ve vojsku, které v Habaně soustředěno pod gen. Blancem, nástupcem Weylerovým. Američané dobývají ostr. Puertorica. Po vzetí Manily

ve Filipínách jedná se o mír, který v pros. v Paříži podepsán: Španělsko pozbylo Kuby, (od r. 1902 Kuba republikou pod svrchovaností Unie), Puertorica a Filipín. — R. 1899 prodalo Španělsko australské ostrovy Karoliny a Mariany Německu.

Nešťastně vedená válka s Uní severoamerickou záminkou nových pokusů karlistických. Nespokojenost pro odpor klerikálů proti žádoucím reformám státním a sociálním. R. 1906 pumový atentát na krále při svatebním průvodu (král vešel ve sňatek s Enou z Battenberka).

1906 Španělsku přiznán vliv na poměry v Marokku (konference v Algecirasu, viz str. 474); r. 1907 tajná smlouva s Anglií, jejíž pomocí Španělsko obnovilo své námořnictví.

1909 Nákladná válka proti Kabyľům na pobř. Rifu příčinou nespokojenosti. Povstání v Katalonii potlačeno, jeho vůdce Ferrer popraven (smrt jeho pokládána za vraždu a vzbudila velkou nevoli pokrokových stran v cizině). Za světové války zůstává Španělsko v neutralitě.

b. Portugalsko.

(Sr. 314, 372, 401.)

1816—1826 **Jan VI.**

Od r. 1792 regentem místo královny Marie, na myslí pomatené. V době revoluce francouzské uprchl do Brasilie, kde meškal do r. 1821. Angličané vládou v zemi (lord Beresford).

1820 Revoluce v Portugalsku. Vyšla z Oporta od vojska (plukovník Sepuveda). Angličané vypuzeni a od kortesův dána zemi konstituce, podobná španělské.

1821 Král Jan vrátil se do Portugalska, zanechav v Brasilii korunního prince Petra. V Portugalsku uznal novou ústavu, ale tato za krátko zvrácena piklemi druhého syna králova, úskočného infanta Miguela a nemravné královny Charlotty. Sesazení dobromyslného krále Jana zabránili Angličané, kteří přinutili Miguela odejti do vyhnanství a královnu zbavili vlivu na vládu (1825). Mezitím

1822 **v Brasilii prohlášena neodvislost od Portugalska** a korunní princ Petr stal se prvním konstitučním císařem brasilským.

1826 **Petr I. Brasilský** králem v Portugalsku. Vydav novou ústavu (carta regia) a udělil všeobecnou amnestii, vzdal se v Portugalsku vlády ve prospěch sedmileté dcery své

1826—1828 **Marie II.**, která zasnoubena Miguelovi, jenž měl vésti vládu ve jménu nezletilé královny a v duchu nové ústavy. Ale Dom Miguel, sotva přišel do země,

dal se od strany zpátečnické prohlásiti králem, obnovil vládu absolutní a jal se krutě řádití proti přívržencům vlády ústavní. Mladou královnu, s Miguelem dosud neoddanou, dal císař Petr zavésti do Anglie a pak do Brasilie.

1828—1834 **Dom Miguel** usurpatorem trůnu.

V Brasilii odpor proti vládě císaře Petra; protežování přistěhovalých Portugalcův, obava před opětným sloučením s Portugalskem, špatná správa financí, nezřízený život při dvoře císařském. Petr I. vzdal se trůnu ve prospěch sedmiletého syna svého Petra II. (1831) a odebral se do Portugalska, aby vypudil odtud Doma Miguela. Ve válce proti němu podporován jest od Francouzův a Angličanův (Napier). R. 1834 přinucen Miguel vzdáti se trůnu a odejítí ze země. Carta regia obnovena. Marie prohlášena plnoletou. Petr † 1834.

1834—1853 **Marie II.** (po druhé).

Vláda její plna povstání, ústavních bojův a pletich dvorských. Bída finanční. Vliv Angličanů. Následoval syn její

1853—1861 **Petr V.** a po něm bratr jeho

1861—1889 **Ludvík I.** Náprava rozháraných financí a povznesení osad zámořských hlavní jeho péčí. Synem jeho

1889—1908 **Karel I.**

Vláda Karlova dobou stálých bouří z příčin hospodářských (nesnesitelný finanční stav, rozmařilý život králův) a politických (občanská svoboda obmezována, to vedlo k revolučnímu hnutí republikánskému, pro které král r. 1907 zastavil ústavu a zavedl diktaturu.)

1908 I. ún. zavražděn na ulici v Lisaboně král a korunní princ Ludvík. Nástupcem mladší syn Karlův

1908—1910 **Manuel** (nar. 1889), jeho jménem vede vládu královna vdova Amalie Bourbonská. Ta snažila se obnoviti dřívější absolutní vládu, z toho

1910 revoluce v Lisaboně, k níž připojilo se námořnictvo a část armády. Král a rodina král.

prchá do Anglie. **Portugalsko republikou.** Světové války účastní se Portugalsko po boku Dohody (viz str. 453—464).

10. Itálie.

(Sr. 373 a oddíl III.).

Na kongresu vídeňském uvedena Itálie v předešlý stav, který však Italů neuspokojil; žádalíť sjednocení veškerých státův italských a zavedení poměrů ústavních. Rakousko mohlo se udržeti v Italii jen neúprosnou přísností. Ostatní knížata italská hledala v něm opory proti podvratným žvlivům, které soustřeďovaly se v tajném **spolku karbonárův** a později ve **spolku mladé Itálie** (Giovine Italia), od Jos. Mazziniho založeném.

O událostech od r. 1815—1848 viz str. 416—420.

1848—1849 **Válka Rakouska se Sardinii:**

Král sardinský **Karel Albert** (1831—1849) postavil se v čelo snahám o sjednocení Itálie. Pokus se nezdařil. Itálie uvedena v předešlý stav. Nástupcem Karla Alberta syn jeho **Viktor Emanuel.** Str. 425.

1854—1856 **Sardinsko účastní se války krymské.** (Sr. str. 504.)

1856 **Hr. Cavour,** sardinský ministr zahraničních záležitostí, stěžuje si při pařížských konferencích do neblahého stavu Itálie, z něhož vinil Rakousko, i jest podporován od Francie a Ruska. (Sr. 429.)

1859 **Válka Sardinie a Francie proti Rakousku.** (Sr. 429.)

Mír curyšský způsobil rozjitření hlavně ve věvodstvích, kde lid prohlásil se pro spojení se Sardinii. Rovněž v Romagni j. od ústí Pádu při bř. moře Adrijského čili v tak zv. papežských Legacích: Ferrara, Bologna, Ravenna, Imola a Forlì. Právních nároků hleděl k těmto zemím nabytí Viktor Emanuel použiv Napoleonovy zásady o sebeurčovacím právu národův:

1860 Na základě plebiscitu připojeny **Modena, Parma, Toskána a Romagna** ke království Sardinskému. Napoleona odškodnil Viktor Emanuel, postoupiv mu věvodství Savojského a hrabství Nizzského. (Sr. str. 478.)

1860 **Garibaldi** v čele 1067 dobrovolníků vyplul na třech lodích pod vlajkou anglickou z Janova a přistál, chráněn jsa dvěma anglickými válečnými lodmi, u Marsaly na z. bř. Sicílie, kde prohlásil se diktátorem ve jménu Viktora Emanuele, „**krále italského**“. Sesílen byv na 4000 m., zvítězil u Calatafimi uprostřed mezi Marsalou a Palermem a dobyl **Palerma** pomocí obyvatelstva. Neapolský gen. Lanza do Sicílie vyslaný zpustošil bombardováním město a odtáhl teprve, když zakročili Angličané. Messina opanována až na pevnost.

srp. Garibaldi přistál na pevnině italské v průlivu Messinském nedaleko Reggio, které se vzdalo.

Vítězný pochod proti Neapoli. Král František II. (sr. 371) s oddaným vojskem ustoupil za Volturno a do pevnosti Gaety na pobřeží a do Capue.

7. září Garibaldi vtáhl do Neapole za jásotu všeho obyvatelstva. Republikánské smýšlení Garibaldiho a choutky jeho dobytí Říma nebyly po chuti jednak Viktoru Emanuelovi, jednak Napoleonovi. Smlouva mezi oběma: Viktor Emanuel postaví se v čelo hnutí a zabere ještě Umbrii s Markami, kdežto Napoleon převezme zbytek státu Papežského, Řím s okolím (patrimonium Sti Petri), pod svou ochranu. (Chťel se ve Francii zajistiti účinnou podporou duchovenstva.)

Vojsko sardinské pod Fantim a Cialdinim vtrhlo do Umbrie a do Mark a

říj. v bitvě u Castelfidarda j. od Ancony ne-
daleko pobřeží zvítězilo nad vojskem papežským
(gen. Lamoricière). **Viktor Emanuel** přitáhl do Neapole.
Garibaldi složil úřad diktatorský a odešel na ostrůvek
Capreru při sv. bř. Sardinie. Vojsko neapolské ustoupilo za
Garigliano a po vzetí Capue do Gaety.

1860—1861 **Gaeta obležena.** Král František II. vzdal
list. ún. se po hrdinném odporu a odešel do Říma.

1861 **Viktor Emanuel přijal název krále**
bř. **italského** za souhlasu prvního italského parla-
mentu, který svolán do Turina. **Hr. Cavour**
hledí zjednatí novému státu uznání od velmocí, upevňuje jej
uvnitř a krotí nadějami na časy příznivější stranu činu, která
horlí uskutečnití heslo své „Řím a Benátky“. Zemřel
v červnu 1861.

1862 Garibaldi shromáždív na Sicílii 2000 dobro-
volníků, přeplavil se z Katany do Kalabrie chtěje
zmocnití se Římu i proti vůli krále a parlamentu.

1862 **V bitvě u Aspromonte** v Kalabrii nedaleko
srp. Reggio Garibaldi poražen, raněn a zajat od
vojska královského (pluk. Pallavicino). Po
marném pokuse diplomacie francouzské smířiti stolicí papež-
skou s králem italským ujednána nová

1864 smlouva mezi Napoleonem a Viktor em
Emanuelem: Viktor Emanuel přejal ochranu
státu Papežského, odkud mělo vojsko francouzské odejítí dvě
léta po přestěhování se vlády italské z Turina do **Florencie**.
(Vojsko francouzské v Římě od r. 1849, kdy zakročilo na ob-
novení panství papežského proti hnutí revolučnímu. V pros.
1866 opustil poslední zbytek francouzské posádky Řím.)
1865—1871 **Florencie** hlavním městem král. italského.

1866 **Válka Rakouska s Pruskem a Itálií.**
(Sr. str. 433.)

1867 Garibaldi učinil útok do území papežského.
Nerozhodné chování se vlády italské. Vojsko fran-
couzské přistálo v Civitavecchii, spojilo se s vojskem
papežským a porazilo Garibaldiho v **bitvě u Mentany** ssv.
od Říma (3. listop.). Garibaldi k rozkazu vlády italské jít
a zavezen na Capreru.

1869 **Oekumenický koncil ve Vatikáně.** (Od-
ročen 20. října 1870).

1870 **Řím obsazen od vojska italského**
září a r. 1871 **stal se hlavním městem říše.** Papeži za-
ručeno exterritorialní držení Vatikánu a La-
teranu s ročním důchodem. **Pius IX.** a jeho nástupce
Lev XIII. (od r. 1878) neuznali nového stavu věcí.
Zahájena jízda na dráze mont-ceniske.

1873 V Římě a ostatní Itálii zrušeny kláštery (až na
generalaty řádové).

1878 zemřel Viktor Emanuel. Nástupcem syn jeho

1878—1900 **Humbert I.** (Sr. str. 353.)

1878 Útok na krále (min. Cairoli raněn).

1879 Výtřznosti republikánské za příčinou odsouzení
vraha krále. Úsilovné snahy irredentistů,
směřujících k dobytí Terstu a Trentina (**Italia irre-
denta**).

1882 † Garibaldi. Záliv Assabský v moři Rudém
při pobřeží africkém nedaleko průlivu Bab-el-Man-
debského osazen a r. 1885 přístavní město Massaua sz.
odtud, což vedlo k **válce s Habešem**, jež skončena 1889
smlouvou Učialskou, kterou přičlen Itálii dosti ši-
roký obvod při Rudém moři (Erythrea) a protektorát
nad Habešem.

1883 Itálie pojata do spolku německo-rakouského. Troj-
spolek. (Sr. str. 442.)

1887—1891 **Crispi** předsedou ministerstva na místě zemř.
Depretise; tomuto svěřeno osmkrát sestavení
ministerstva. Nástupcem Crispiho markýz Rudini, který však
po roce pro bídné finanční poměry země musil odstoupiti.
Za jeho nástupce Giolittiho odhaleny 1893 veliké nepo-
řádky v bankovním hospodářství a celní nesprávnosti, čímž
veřejný úvěr značně utrpěl.

1893—1896 **Crispi** opětně předsedou ministerstva. Koloni-
ální jeho politika, usilující uvéstí Habeš pod
svrchovanost italskou, skončena úplným nezdarem (hanebnou
porážkou 1895 u Aduy). To, jakož i truchlivé hospodářské
poměry (zvl. na Sicílii, kde 1894 bouře) přiměly Crispiho
vzdáti se úřadu (zahrnován i výčitkami, že užíval římské
banky ke svým soukromým účelům. † 1901.) Nový předseda
ministerstva Rudini ujednal s Habešem mír: Itálie
uznala úplnou nezávislost Habeše a spokojila se úzkým pru-
hem pobřežním při Rudém moři. R.

1898 vzpoury a bouře v různých městech italských,
zvl. v Miláně: stoupání obilních cen a dražota
chleba. Předsednictví ministerstva převzal na místo Rudiniho
generál Pelloux; tohoto vystřídal r. 1900 Saracco, jehož
pronikavé opravy, zejména finanční, nenalezly žádoucí pod-
pory sněmu.

1900 29. čce. Král Humbert zavražděn od anar-
chisty v Monze.

1900— **Viktor Emanuel III.**, chotí jeho Helena
Černohorská. (Sr. 353.)

1901 Zanardelli v čele ministerstva, provádí čá-
stečnou opravu berní. Itálie vchází v přátelské
poměry s Francií (tao uznává právo Itálie k Tripolsku a
k zemím v pozadí jeho ležícím). R.

1902 20. února 92letý Lev XIII. slaví stříbrné pa-
pežské jubileum, zemřel r. 1903 (moudrou poli-
tikou povzněl vážnost církve římské. Velký podporovatel věd
a umění). Zvolen Pius X. (1903—1914) a po něm Be-
nedikt XV.

- 1903 Giolitti předs. min. Všeobecné dělnické stávky, při nichž dochází ke krvavým srážkám s vojskem; socialističtí poslanci žádají odstoupení vlády. Při nových volbách r. 1904 oslabena ve sněmovně oposice (katolíci věrní papeži ponejprv účastní se voleb). Velké protirakouské demonstrace se opakují a po anexi Bosny a Hercegoviny schylovalo se k válce s Rakouskem. V tom
- 1908 19. pros. velké zemětřesení na Sicílii a na Kalabrii (Messina, Catania, Reggio), je muž padlo v oběť 200.000 životů, odvrátilo pozornost od věcí zahraničních. Zmatky v Turecku a rozšíření vlivu francouzského v sev. Africe (Marokko) příčinou, že r.
- 1911 Itálie obsadila Tripolsko a dostala se tak do války s Tureckem. Válka přenesena i do m. Egejského (Rhodos obsazen) a ukončila se r. 1912 mírem, jímž Tripolsko, Barka a Fezzan postoupeny Itálii, která však ovládla pouze krajiny pobřežní, do vnitra nepodařilo se jí vniknouti.
- 1915 Itálie účastní se světové války (viz 453—464).

11. Rusko.

(Sr. 378 a od 383 oddíl III.)

1801—1825 Alexander I.

ocitl se v popředí tvůrců nové Evropy po skončení válek Napoleonských a byl nejvlivnějším panovníkem celé Evropy. Na počátku vlády své zabýval se záměrem zorganizovati říši ve všech oborech státní správy, zrušiti nevolnictví, v úřadech dávat přednost vzdělancům před rodovou šlechtou, zavésti ústavnost. Rádcem byl mu Speranský a kn. Golycyn. Po návratu z Paříže nastala u Alexandra duševní sklíčenost, upadl v mysticismus, pletichami dvora pokrokoví rádcové propuštění, místo jejich zaujal zejm. gen. Arakčejev, nastala reakce a tuhá absolutismus, na venek účastnilo se Rusko potlačování revolučních hnutí (sr. 421, 422). Po † Alexandrově

1825—1855 Mikuláš I.,

neboť starší bratr jeho Konstantin zřekl se práva dědičného (sr. 378). Revoluce palácová („děkabristé“), směřující zavésti řády ústavní, potlačena.

1826—1829 Válka s Persií. Paskievič dobyl Erivanu. V míru získána provincie Erivan a Nachitševanj při l. břehu středního toku řeky Arasu v Armenii.

1826 Smlouvou v Akkermanu při ústí Dněstru zastaveno nepřátelství s Tureckem: Porta svolila k společnému vrchnímu panství s Ruskem nad Multanskem a Valachií a ke zřízení **dědičného knížectví Srbského**, v míru bukureštském Srbům přislíbeného (sr. 399),

pod vrchním svým panstvím. Mimo to potvrzena svobodná plavba ruských kupeckých lodí ve vodách říše Turecké (sr. 381).

1827—1829 Válka s Turky.

Car dohodl se s Canningem (sr. 485) smlouvou v Londýně o úplné vybavení Řecka z nadvlády turecké. K smlouvě přistoučila i Francie. Sultán Mohamed vyzván, aby zanechal dalšího válčení s Řeky, a když toho odepřel, jest

1827 v **námořní bitvě u Navarina**, nedaleko starověkého Pylu, zničeno loďstvo aegyptsko-turecké od spojených velmocí.

1828 Rusové přešli přes Dunaj, Francouzové přispěli Řekům na Morei.

1829 **Děbič** porazil velkého vezíra u **Kulevče** v. od Šumna, kde pak Turci čekali na obležení, kdežto Děbič za tři noci tiše armádu přepravil za Balkán, dobyl Adrianopole a byl by vzal i Cařihrad, tehdáž bezbranný, ale ostatní mocnosti evropské zničení Turecka dopustiti nechtěly. V Asii **Paskievič** dobyl Erzerumu.

1829 Mír v Adrianopoli:

1. Rusové vrátili Turkům své výboje, začež postoupili jim tito ústí dunajského a prov. Achalciku při hor. toku ř. Kuru i vyhradili jim ochranné právo nad Multanskem, Valašskem a Srbskem. 2. Průhlášena svobodná plavba na Černém moři pro všechny národy. 3. Turecko uznalo **samostatnost Řecka**, jehož hranice od velmocí upraveny protokolem londýnským (1830).

1830—1831 Povstání v Polsku.

Příčina: Ruskému Polsku (království Polském u) udělena rozsáhlá samospráva s ministerstvem a sněmem, kde byli zástupci ze šlechty i z lidu (sr. 413). Od r. 1818 obrát: ústava rozličně rušena, svoboda tisku a bezpečnost osobní obmezovány. Velkokníže Konstantin náměstkem. Všeobecná nespokojenost tajnými spolky neustále podporovaná vypukla po příkladu Francie a Belgie v povstání (29. list. 1830). **Průběh:** Vk. Konstantin přinucen odejít ze země. Kn. Adam Czartoryski v čele strany aristokratické a Lelewel vůdcem strany demokratické. Sněm revoluci schválil. Chlopicki diktátorem. Tento hleděl dosíci požadavků polských vyjednával s carem, a když přinucen složit úřad, zřízena od sněmu národní vláda z 5 členů (Czartoryski předsedou) a rod Romanových prohlášen za zbavena polského trůnu. Výprava na Volyň a Podolí (Dwernicki) a na Litvu (Dembinski) potkala se s úplným nezdarem. Mezitím

1831 v **bitvě u Ostrolenky** ssv. od Varšavy 26. kv. poražen hl. vůdce polský Skrzynecki od ruského gen. Děbiče. Nesjednocenost, neodhodlanost a zmatek ve vojstě a u vlády polské. Povstání potlačeno Paskievičem, nástupcem † Děbiče, když se Var-

šava vzdala (6. září). Část vojska povstaleckého ustoupila do Haliče a do Prus. Emigrace polská (hl. ve Francii). **Následky:** Ústava z r. 1815 zaměněna tak zv. organickým statutem, jímž království Polské stalo se provincií ruskou. University ve Vilně a Varšavě zrušeny, a založena universita v Kyjevě. Přísná policie a censura. Jazyk ruský uveden do úřadův a škol. Paskievič náměstkem v Polsku (zemřel 1856).

1833 Smlouva v Hunkjar-Iskelessi, zámku nedaleko Cařihradu: sultan Mohamed hleděl za bezpečí sobě pro budoucnost pomoc Ruska (sr. 470) a propůjčil mu právo k svobodné plavbě válečných lodí Dardanellami.

1833—1840 **Rusko vkládá se do záležitostí aegyptsko-tureckých** (sr. 486).

1846 Povstání polské v ruské části Polska potlačeno bez krveprolití (sr. 419).

1849 **Rusko pomohlo potlačití odboj maďarský** (sr. 426).

1853—1856 Válka krymská.

Příčina: Chatrný stav říše Turecké pobídkou caru Mikuláši, aby dokonal dílo Kateřiny II. Nejprve jal se důvěrně vyjednávatí s Anglií, a když nevolila k jeho záměrům, mínil o své újmě zkázu Turecka uspíšiti. Rakouskem a Pruskem byl jist a v součinnost Anglie s Francií nevěřil. **Zámínkou** k válce bylo odmítnutí příkré žádosti carovy (kn. Menšikov v Cařihradě), aby Porta uznala protektorát Ruska nad všemi příslušnými pravoslavné církve v říši Turecké. Koncem května opustil Menšikov Cařihrad a počátkem čce

1853 vojsko ruské překročilo Prut (Paskievič), pak obsadilo Multansko a Valachii a vtrhlo přes Dunaj. Od Francie a Anglie vypraveno pozorovací loďstvo do Bosporu.

1853 **Loďstvo turecké** pod vedením Osmana paši v hlavním svém stanovišti u **Sinope** na s. břehu Malé Asie náhlým přepadením **od Rusův úplně zničeno**. Francie a Anglie slíbily Turecku pomoc a

1854 v bř. vyhlásily Rusku válku. Jedno vojsko spojencův přistálo u Varny (maršál St.-Arnaud a lord Raglan) a druhé vypraveno do moře Baltského, kde však bojovalo bez valných úspěchů (marné dobývání Sveaborgu na s. bř. zál. Finského). Rusové bojují též v Malé Asii. Když pak v téže době zakročilo Rakousko, přinucen car odtahnouti s vojskem svým za Prut (sr. 429). Od spojených velmocí předloženy Rusku čtyři žádosti: 1. aby se odřeklo společného dotud s Portou vrchního panství nad Multanskem a Valachií, 2. aby povolilo svobodnou plavbu při ústí Dunaje do moře Černého, 3. aby se odřeklo všech

ochranných práv nad křesťanskými poddanými Turecka (sr. 503), 4. aby nemělo žádných válečných lodí na Černém moři. Mezitím

1854 přeplavilo se vojsko francouzsko-anglické (50.000 mužů) a turecké (6.000 m.) z Varny, kde choleru kruté mezi ním řádila, do Eupatorie na z. pobř. Krymu, chtějíc dobýti **Sevastopole**, hlav. ruského přístavu válečného, a zničití válečné loďstvo ruské na Černém moři. Na pochodu k Sevastopoli

20. září v **bitvě nad řekou Almou** mezi Eupatorií a Sevastopolem zvítězili sice spojenci nad vojskem ruským (kn. Menšikov s 30.000 m.), ale s tak velkými ztrátami, že nemohli se hned pustiti v útok na Sevastopol, kde zatím Menšikov sesílil posádku, město se všech stran novými opevněními opatřil (**Todleben**) a vstup do přístavu ponořením 7 válečných lodí učinil nemožným.

1854—1855 Obléhání Sevastopole.

říj.—září Francouzové stanem v chobotě Kamišském z. od Sevastopole, Angličané jv. od nich v m. Balaklavě. Maršál St.-Arnaud † cholerou a později i lord Raglan (v čnu 1855). Nástupcem tohoto gen. Simpson a onoho Canrobert a později gen. Pelissier.

První útok, podniknutý od loďstva a vojska pozemního, minul se účinkem (17. října). Brzo poté vypadl gen. Liprandi proti Balaklavě, dobyl první řady redut a zničil jízdní brigádu anglickou (25. říj.).

1854 **Bitva u Inkermanu** při ústí řeky Černé do zálivu Sevastopolského:

5. list. Menšikov obdržev posilu, učinil všeobecný výpad z pevnosti a ustoupil do ní teprve po tuhém, zoufalém boji.

Velké útrapy obléhajícího vojska v době zimní (nedostatek oděvu, potravy a přístřeší; nemoci). Král sardinský přistoupil ke spolku francouzsko-anglickému a vyslal gen. Lamarmoru na Krym. Útok Rusův na Eupatorii od posádky turecké odražen (Omer paša). 2. bř. 1855 † car Mikuláš. Syn jeho

1855—1881 Alexander II.

povahy mírumilovné. Sjezd válečích stran ve Vídni minul se účinkem. Ve válce pokračuje se s větším úsilím. (Místo kn. Menškova vrchním velitelem vojska ruského kn. Michal Gorčakov. Obranu Sevastopole řídil dále gen. Todleben).

1855 Bitva nad ř. Černou:

16. srp. Gorčakov učinil poslední výpad, ale byl krvavě odražen a musil se obmeziti na obranu. V bitvě vyniklo vojsko sardinské. Přístav sevastopolský spojen v ořovým mostem, který měl pojistiti obleženým ústup z opevnění na j. straně města. O polednách dne

8. září podnikli spojenci **hlavní útok**. Angličané dobyli tvrze Redanu, ale musili z ní zase brzo ustoupiti.

Mezitím vzata od Francouzův (gen. Mac-Mahon) tvrz **Malakov**, načež Gorčakov vyhodil do povětří všechna ostatní opevnění v j. části města, potopil zbylé lodí a zničil za sebou most přístavní, ustoupil do opevnění na s. straně přístavu, odkud uchýlil se do hor krymských, kde zaujal pevné postavení. Spojenci obsadili rozbořené město.

Stejnou dobou vedli si Rusové vítězně v M. Asii. Na zimu r. 1855 jal se **Muravěv** obléhatí pevnost **Kras**. Omer paša na pochodu k vyproštění pevnosti, ale musil se vrátiti

pro neschůdnost cest a nepohodu živelní, a tak

1855 **Kars** musil se vzdáti Rusům. Vojenské cti obou 27. list. válečných stran učiněno zadost, i ujednán

1856 **mír v Paříži**

30. bř. za účastenství Francie, Anglie, Ruska, Rakouska, Turecka, Sardínie a později též

Pruska: 1. Všechny výboje navzájem vráceny. 2. Turecko pojato do svazku mocností evropských a, zaručena mu celistvost jeho území. 3. Křesťanskému obyvatelstvu slíbena od sultána rovnoprávnost s obyv. mohamedánským. 4. Rusko musilo se zříci vedle ochrany křesťanův tureckých též ochranného práva nad Multanskem, Valašskem a Srbskem, které vzaty do zvláštní záštity velmocí*). 5. Černé moře uzavřeno válečným lodím všech mocností a otevřením obchodním lodím všech národů; úžina Bosporská a Dardanelská uzavřeny válečným lodím cizích mocností. 6. Plavba na Dunaji prohlášena svobodnou, při čemž bylo Rusku odstoupiti ústí dunajské s částí Bessarabie ve prospěch knížectví Multanského. — Další následek: **těžiště politiky evropské přešlo s Ruska na Francii** (sr. 477). Na místě hr. Nesselroda kn. **Alexander Gorčakov** ministrem zahraničních záh. **Rozsáhlé opravy ve správě vnitřní.**

1858 Po amurí, t. j. část Mandžuska mezi ř. Ussuri a pobřežím mořským, získáno od Číny.

1859 Imam Samyl, náčelník Čerkesův, po 25letém boji přinucen v pevnosti Gunibu vzdáti se a tím podroben celý Dagestan na sv. svahu horstva Kavkazského. Podrobení kavkazských kmenů dokončeno r. 1864.

1861 **Poddanství lidu selského zrušeno** a r. 1864 prohlášeni sedláci vlastníky svých polí s povinností plátití toliko daň z pozemků.

*) V knížectví Multanském a Valašském dle konvence pařížské z r. 1858 přenecháno sněmům právo voliti knížata a vyhrazena jim svobodná samospráva, toliko s ročním poplatkem Portě. R. 1859 zvolen od sněmů obou zemí, **Rumunská**, za knížete plukovník Alexander Jan Kuza, a když r. 1866 pro neshodu se sněmovnou byl přinucen odstoupiti, prohlášen všeobecným hlasováním za knížete Karel Hohenzollern-Sigmarinský. Králem od r. 1881.

1863 Povstání v Polsku. (Sr. 503.)

V Polsku dvě strany: strana „bílých“ (aristokratická) chtěla se domoci znovuzřízení Polska způsobem mírným, kdežto strana „červených“ (demokratická) spolehala jen na branný odboj. Smířlivé kroky vlády ruské minuly se účinkem (Alex. Wielopolski). Revoluce vypukla ve Varšavě (v led.). Zřízena národní vláda, ale žádoucí jednoty nedocílono. Obecný lid choval se passivně. V čele vojsk povstaleckých Mieroslawski a Langievič. Povstalci docházeli sympatie u velmocí (mimo Prusko; sr. 432), ale tyto přestaly na pouhých notách diplomatických.

Povstání potlačeno a poslední zbytky svobody polské zničeny.

1865—1868 Úsilné dobývání chanátů turkestaných (gen. Černajev): Taškend, Chodžend, Ura-Tjube, Džizak, kraj Narýnský a Samarkandský; Buchara učiněna poplatnou.

1866 Útok na život carův od podvrtné strany „nichilistův“.

1867 Poloostrov Aljaška prodán Spojeným obcím Severoamerickým, které hledělo si Rusko tím nakloniti proti Angličanům. R.

1870 získán v Turkestanu kraj Zarjavšanský a po roce i kraj Kuldžský.

1871 Traktátem londýnským vymohlo Rusko u velmocí stavení pevností a vydržování válečného loďstva na Černém moři (sr. 506).

1872 Nový **trojčísaršský spolek** (sr. 440).

1873 Chanovi čivskému odňato pravé pobřeží a ústí řeky Amu a on sám učiněn poplatným (gen. Kaufmann).

1876 Chanát Kokandský podroben.

1877—1878 Válka rusko-turecká.

Příčina a předehra války.

1875 **Povstání v Hercegovině a v Bosně.**

V čele povstalců Ljubibratič, Sočica, Pavlovič, Zimonič a j. Bezbranné obyvatelstvo hledá útočiště na území černohorském, srbském a rakouském. Mukhtar paša vůdcem vojska tureckého. Rusko, Rakousko a Německo zakročily ve prospěch povstalců (sr. 441). Tito žádají záruky velmocí nad provedením slibovaných oprav.

1876 **Povstání v Bulharsku.** Jitření obyvatelstva mohamedánského: v Solunu zavražděn konsul francouzský a německý, v Cařihradě svržen

Abdul Aziz a sultanem prohlášen choromyslný Murad V. Tento v srpnu sesazen a na trůn dosazen bratr jeho **Abdul Hamid II.** Mezitím konána v **Berlině porada kancléřův** (Bismarck, Gorčakov, Andrásy), jejímž výsledkem „memorandum“, ve kterém hroženo Turecku branným za-

kročením velmocí, nebude-li učiněno obyvatelstvu povstalému po právu. Memorandum potkalo se s odporem v Anglii. (Zde protivníkem politiky torystického ministerstva Disraeliho Gladstone, náčelník whigův; sr. 489.) Turecko hledí Evropu uchlácholití slibováním radikálních oprav. **Povstání v Bulharsku potlačeno.** Zhovadilosti na Bulharech od Čerkesů a Bašibozuků páchané budí všeobecný odpor.

1876 **Srbsko** (kn. **Milan**) a **Černá Hora** (kn. **Nikola**) vypověděli Turecku válku, spoléhajíce na pomoc ruskou. Vrchním velitelem vojska srbského ruský gen. **Černajev**. Ve vojtě srbském mnoho dobrovolníkův ruských. Pokroky zbraní srbských záhy zastaveny. V

říj. turecký vojevůdce **Abdul-Kerim** prorhl po osmi-denním boji hlavní obrannou čaru Deligrad-Kruševac při soutoku Bulharské a Srbské Moravy, dobyl pevnosti **Aleksince** nad Bulh. Moravou a otevřel si tak cestu na Bělehrad. Milan obrací se k velmocem o pomoc. Rusko zaslalo Turecku ultimatum (31. říj.), načež ujednáno dvouměsíční příměří, které později prodlouženo. **Předběžná konference vyslanců v Cařihradě** (pros.—led.) minula se účinkem, poněvadž Turecko nechťelo dopustiti mezinárodního dozoru nad prováděním slibovaných oprav.

1877 Vyslanci opustili Cařihrad (led.).
bř. **Mír mezi Tureckem a Srbskem** na základě stavu před válkou. **Černohorci** setrvali ve válce. Rusko vyjednává dále ve prospěch povstalých a zbrojí zároveň. Vyjednávání nevede k cíli, neboť Turecko spoléhá na Anglii.

12. dub. **Rusko vyhlásilo Turecku válku** a vypravilo do pole dvě vojska: **Loris Melikov** vtrhl do Malé Asie a vkn. **Mikuláš** přešel Prut spojil se s kn. rumunským Karlem, který prohlásil se neodvislým od Turecka. V květ. dobyt Bajazid na úpatí Araratu a Ardahan nad hor. Kurem. V čnu přešel jeden oddíl vojska ruského (gen. **Zimmermann**) přes Dunaj u Galace a obsadil Dobrudži. Turci ustoupili k náspu Trajanovu na j. Dobrudže (vrch. jejich velitelem **Abdul-Kerim**).

27. čna. **Vojsko ruské přešlo u Zimnice-Svištova přes Dunaj.**

Car Alexander ve Svištově. Hlavní stan vkn. **Mikuláše** přeložen v polovici července do Trnova. Kn. **Čerkaský** přejal správu Bulharska. O málo později přinucena **Nikopol** vzdáti se. Gen. **Gurko** přešel přes Balkán sedlem **Hainköjským** j. od Trnova (17. čce) a osadiv průsmyk **Sipku** útokem od **Gabrova** na s. svahu **Balkána** a od **Kazanlyka** nad hor. **Tundži**, pronikl s jízdnými pluky přes **St. Zagoru** až ke dráze mezi **Plovdivem** a **Adrianopolí**. **Černohorci** odrazili vítězný útok se tří stran proti nim podniknutý (**Mehemed Ali** a

Sulejman paša) a později zmocnili se **Baru** na bř. moře **Adrijského**. Mezitím

Turci napínají všechny své síly, aby postup vojska ruského zastavili. **Abdul-Kerim** sesazen a na jeho místo povolán **Mehemed Ali** (potomek francouzské rodiny hugenotské). **Osman paša**, velitel pevnosti vídeňské, osadil **Pleven** sz. od **Trnova**, kde se opevnil. Útok gen. **Krüdenera** na **Pleven** krvavě odražen (30. čce). Vkn. **Mikuláš** bylo přeložiti hlavní stan do **Bjaly** nad dol. **Jantrou** a pak do **Gorn. Studena** z. odtud j. od **Svištova**, kam přibyl i car **Alexander**. Též gen. **Gurko** přinucen odtáhnouti za **Balkán**, když **Sulejman paša** přirazil s velkými posilami (tuhé boje u **Staré a Nové Zagory** jv. od **Kazanlyku** 29. až 31. července), s kterými hleděl zmocniti se i průsmyku **Sipky**, hájeného chrabře vojskem ruským a dobrovolníky bulharskými (srp.—září). Později povolán na místo **Mehemeda-Aliho** k armádě na **Lom** a **Jantru**, kde byl o málo šťastnějším (velitelem armády u **Sipky** **Vesel paša**).

V **Asii** obhájili Turci **Batumu** a **Karsu** a opanovali opět **Bajazid**. Vojsko ruské ustoupilo k hranicím, ale v říjnu dalo se vpřed a

1877 v bitvě u **Aladža-dagu** j. od hor. **Arasu** 13.—15. zvítězil **Loris Melikov** nad **Muktarem pašou** tak rozhodně, že z armády turecké sotva polovice do **Erzerumu** se zachránila. Poté

1877 8. list. **Kars dobyt** a pak **Erzerum** obležen. Na bojišti evropském svěřeno **Sulejmanovi pašovi**, aby hájil spojení mezi **Sofií** a **Plevnem**, zde však byl od gen. **Gurka** poražen (koncem říj. u **Gorn. Dubnika** z. od **Plevna**) a přinucen ustoupiti do **Sofie**, načež po návrhu gen. **Todlebena** **Pleven pravidelně obléhán**.

1877 **Pleven dobyt**
10. pros. po zoufalé obraně **Osmana paši**, který vzdal se konečně na milost a nemilost. **Srbové** počali znovu válku: **Prizren** nad **Bílým Drimem**, staré sídlo carů srbských, jejich cílem (gen. **Lešjanin**, **Vlajkovič**, **Horvatovič**, **Nikolič**). **Rusové** vtrhli 3 proudy přes **Balkán**: gen. **Mirský**, **Skobelev** a **Radecký** přešli přes **Balkán** u **Sipky** a obklíčivše vojsko **Vesela paši**,

1878 9. led. přinutili je po urputném boji vzdáti se. Mezitím gen. **Gurko** dal se průsmykem **Etropolským** vsv. od **Sofie**, obsadil **Sofií** a postupoval přes **Tatar Pazardžik** nad **h. Maricí** k **Plovdivu**, tiskna před sebou **Sulejmana pašu**, jemuž pak ústup 17.—18. k **Adrianopolí** zamezen: v bitvách u **Marled.** **kova** a u **Dermenti** na podnoží **Rhodopy**, pak u **Stanimaky** jv.

1878 od **Plovdiva** vojsko **Sulejmana paši** poraženo a rozprášeno. **Plovdiv** a **Adrianopol** opanovány. O málo později stanula spojená vojska u **Silivri**

a Radosta před branami Cařihradu. Angličané (lord Beaconsfield) vyslali válečné loďstvo Dardanellami k ochraně Cařihradu.

1878 V Adrianopoli, kam přeložen hlavní stan, 31. led. povoleno Turkům příměří a zahájeno vyjednávání (Ignatěv). Na základě úmluv adriano-polských sjednán pak

3. bř. **mír v San Stefano** (při moři Marmarském jz. od Cařihradu) mezi Tureckem a Ruskem:

1. Turecko zřeklo se poplatku a svrchovanosti nad **Rumunskem**. Toto dostane Dobruždi od Turků Rusku postoupenou a přenechá Rusku ústí dunajské s částí Bessarabie (sr. 506). 2. **Černá Hora** zvětšena o 9444 km². (Pohraniční okres Hercegoviny s Gackem až po Foču a ústí Limu, značná část pašaliku Novopazarského po ř. Lim a odtud k m. Rožaji při h. Ibaru, přilehlá část Albanie od moře po délce jezera Skaderského). 3. Turecko zřeklo se poplatku a svrchovanosti nad **Srbskem** a postoupilo mu území 8555 km². (Krajina za ř. Nišavou a Teplicí na jih až ku Vranji s Novým Pazarem a Mitrovicí). 4. Zřízeno **knížectví Bulharské** velikosti 172.200 km² Turecku poplatné s křesťanskou vládou a domácím vojskem. (Hranice od zálivu Lagoského mezi ústím Marice a Mesty a Solunského po Dunaj, od horního Drimu, jezera Ochridského a pramenů Bystrice po moře Černé od města Mangalia na j. Dobružde ke městu Iniađa v zem. šířce Adrianopole). 5. **Bosna a Hercegovina** obdrží samosprávu a reformy pod garancí velmocí. 6. Turecko vyplatí Rusku válečné náhrady 1410 mil. rublů, případně postoupí mu území v Asii v ceně 1000 mil. rublů.

Angličané žádají za revisi míru svatoštěpánského na konferenci velmocí a chystají se k válce (na místo Derbyho lord **Salisbury** min. zahraničních záležitostí). Též Rakousko zbrojí.

1878 Tajná smlouva mezi Anglií a Tureckem, dle které Angličané přejali ochranu turecké Asie proti dalším výbojům ruským, začež Turecko slíbilo zavést tu potřebné opravy a odevzdati Cyp r Angličanům ve správu (ostrov obsazen od Angličanů 11. čce).

13.—13. Kongres v Berlíně.

čn.—čc. Bismarck předsedou. Rusko: Gorčakov, Rakousko: Andrassy, Anglie: Beaconsfield, Francie: Waddington, Itálie: Corti, Turecko: Karatheodory a Mehemed Ali. Zde rozhodnuto takto: 1. **Rumunsko** prohlášeno neodvislým a za odstoupenou jižní část Bessarabie ve prospěch Rusův obdrželo Dobruždi (sr. shora). 2. **Černá Hora** a **Srbsko** nabyly rozšíření hranic ve skrovnější míře a uznány neodvislými. 3. V severním Bulharsku zřízeno **knížectví Bulharské**, Turecku poplatné. Kníže měl býti volen sněmem a potvrzen od velmocí. 4. Pevnosti dunajské měly býti zrušeny a svobodná plavba po Dunaji

až k jeho ústí zaručena. Uzavření úžin cařihradských lodím válečným mělo zůstatí i na dále v platnosti (sr. 506). 5. Jižní Bulharsko zřízeno jako samosprávná provincie (v hranicích na j. a na z. značně menších) pod svrchovaností tureckou a pod jménem **Východní Rumelie**. Křesťanského guvernéra jmenuje Porta vždy na pět let se souhlasem velmocí. 6. Turecko postoupilo Rusku část Armenie (Kars, Ardahan, Batum) a uvolilo se zaplatiti 410 mil. rublů válečné náhrady. 7. Ruské vojsko mělo vykliditi Východní Rumelii a kn. Bulharské za 9 měsíců (kn. Dondukov-Korsakov gen. guvernérem na místě † kn. Cerkaského) a Rumunsko za jeden rok. 8. **Rakousko** mělo obsaditi Bosnu a Hercegovinu (sr. 441). 9. Turecku doporučováno, aby **Řecku** přenechalo část Epiru a Thessalie. 10. V Turecku a v zemích z moci jeho vyproštěných měla býti zavedena politická rovnoprávnost všech vyznání.

Nespokojenost na Rusi s výsledky války rusko-turecké. Vina toho přičítána vládě. **Hnutí nihilistické** se vzrývá, jeví se vraždami politickými, četnými požáry v různých městech a attentáty na život carův. Vláda uchopila se mimořádných prostředkův. Car Alexander odhodlal se konečně vydati konstituci a zřídil v ún. 1881 k tomu cíli zvláštní komisi (**Loris Melikov**).

1881 **Car Alexander II. od nihilistů zavražděn** (13. března v Petrohradě na náměstí Michalském bombou pod nohy mu vrženou). Nástupcem syn jeho

1881—1894 **Alexander III.** (Mírotvorce). (Sr. 378).

Stav Ruska při nastoupení Alexandra III.: vítězství zbraní ruských, nabyté tolika obětmi na životech a jmění národním, bylo téměř zmařeno berlínským kongressem; proto nespokojenost s politikou větší. Ohromný státní dluh, úpadek finanční a hospodářský. Ve vnitřní politice dva protivné proudy: strana konservativní brojí proti svobodomyšlným reformám, kdežto strana liberalní (hr. Melikov) zasazuje se o zavedení zřízení konstitučního. Živly nihilistické vedle konstituce usilují o všeobecné právo hlasovací, úplnou svobodu tisku a neobmezené právo shromažďovací.

Car v politice vnější hledí udržeti světový mír, opíraje se o spolenectví Francie (viz 481), ve věcech vnitřních prohlašuje „svatou povinností a nezměnitelným úmyslem zachovati pevnou samovládu jako záruku vnitřní a vnější mohutnosti Ruska“: v zemích Baltských zjednána platnost ruskému jazyku, v západních guberniích zapověděno cizincům nabyvatí nemovitostí, školství zvelebeno, odstraněna daň z hlavy, tísňící hlavně rolnictvo, a nahrazena daní pozemkovou, odstraněna daň ze soli, zřízena pozemková státní banka, průmysl a obchod zveleben (postavena dráha zakaspická a 1891 zahájena stavba dráhy sibiřské), učiněna opatření k ochraně dělnictva, státní finance spořádány (rozpočet uveden v rovnováhu), zřízeno nové válečné loďstvo

v Černém moři, dokončeno podrobení Turkestanu, kde 1884 Tekinci a Mervští podrobili se dobrovolně (roku 1881 zvítězil Skobelev u Geok Tepe), a zabrán Pámír.

Věci zahraniční vedl kn. Alex. Gorčakov až do r. 1882, kdy pro stáří sprostěn úřadu, nástupcem jeho baron Mik. Giers († 1895). Proti trojspolku zajišťuje se Rusko přátelstvím s Francií.

1894—1917 **Mikuláš II.** Sr. 378.

Při nastoupení prohlásil zásadu samodržné moci (sr. str. 511). Min. záležitostí zahr. po smrti Giersové kn. Lobanov-Rostovskij, a když r. 1896 zemřel, hr. Muravěv.

1895 Rusko účastní se zápletek v Číně (viz čl. 14 d).

1896 Car Mikuláš návštěvou v Paříži utužuje přátelské svazky s Francií (sr. 482).

1898 24. srp. vydal car úkaz k ministerstvu zahr., na jehož základě hrabě Muravěv učinil zástupcům moci v Petrohradě návrh, aby cestou mezinárodního práva vyšetřeny byly neúčinnější prostředky, způsobilé k tomu, aby trvalý mír byl zabezpečen a zbrojení učiněna byla přítrž (sr. 484).

1899 Rusko utvrzuje vliv v Persii: převzalo stavbu dráhy ze Zákavkazska přes Tabris do Teheranu a odtud k Perskému zálivu (od Turků obdrželo koncessi k stavbě dráhy z Karsu do Erzerumu).

1900 Carským úkazem zakazuje se osazování Sibíře trestanci. Hr. Muravěv zemř.; nástupcem jeho hr. Lambsdorff.

1901 Dokončena stavba dráhy sibiřské (do Vladivostoku a Port Arthuru skoro 12.000 km. dlouhá) a započata stavba nové dráhy středoasijské z Taškentu do Orenburku. Rusko účastní se zákroků velmoci v Číně, s níž r. 1902 ujednána smlouva o Mandžusku (sr. 492).

Stavbou sibiřské dráhy stalo se Rusko soupeřem Japonska v obchodu a politice v Číně a Koreji. To vedlo k válce.

1904—1905 Válka rusko-japonská

1904 počala se v ún. náhlým přepadením loďstva ruského v rejdě Port Arthuru loďstvem japonským. Velitelem ruské armády Kuropatkin, loďstva Makarov. Císař Korejský přinucen uznati japonský protektorát.

dub. Makarov zahynul v námořní bitvě, na ústupu proti přesile narazila jeho loď na minu (zahynul tu též sl. malíř Vereščagin). Nástupcem jeho Skrydlov.

kv. Japonci vtrhli do jižního Mandžuska, bitva u ř. Jalu, v níž Rusové poraženi (jap. gen. Kuruki).

1904 Desítidenní bitva u Ljaojana, Rusové srp.—září ustoupili k Mukdenu (velitelem všeho japonského vojska Oyama).

říj. Admirál Rožděstvenský vyplul z moře Baltského do Tichého oceánu kolem mysu Dobré Naděje (do vod čínských dostal se v dub. 1905).

1905 1. led. Port-Arthur vzdal se po 11tíměs. obraně (obránce gen. Stessel proto r. 1908 odsouzen k smrti, trest změněn v 10letý žalář).

bř. U Mukdenu Kuropatkin poražen a musil ustoupiti na sever. Vrchním velitelem Liněvič.

28. kv. Baltské loďstvo, vedené Rožděstvenským, zničeno v průlivu Korejském u Čušimy.

Pres. Unie severoam. Roosevelta nabízí zprostředkování míru, jež zahájeno v Portsmouthu a ukončeno

29. srp. mírem: Rusko vyklidí Mandžusko a podrží tu správu želez. dráhy v severní jeho části (v její jižní části Japonsko), postoupí Japonsku jižní polovici Sachalinu, Liaotung s Port-Arthurem a uzná japonský protektorát nad Koreji.

Nešťastný výsledek války, způsobený špatnou správou vojenskou i civilní, posílilo hnutí po zavedení ústavnosti a způsobilo hnutí revoluční, jež šíří se z měst (Lodž, Varšava, Oděsa) i na venkov. V strojení bouří mají hlavní podíl Židé za pomoci peněz a tisku svých zahraničních souvěrců.

Z toho bouře (pogromy) proti Židům. 10. srp. Carský úkaz, jimž zavádí se v Rusku zastupitelství lidu, gosudarstvennaja duma, říšská rada, ale nikoli zákonodárný sbor, nýbrž pouze poradní, ale již

30. říj. novým úkazem carským zřizuje se na Rusi ústavnost s odpovědným ministerstvem (v čele Witte, po něm r. 1906 Goremykin; min. zahr. Izvolskij). Přes to revoluční hnutí nepřestává (v Sevastopolu vojenská vzpoura).

1906 První дума, zahájena v květ., rozpuštěna pro neshodu její s vládou o vyvlastnění půdy. (Předs. min. Stolypin.) Revoluční hnutí roste, selských nepokojů přibývá, v žalářích tisíce vězňů.

1907 v břez. zahájena druhá дума s většinou opozičních poslanců, „kadětové“ tvoří stranu konstitučně demokratickou, kdežto poslanci socialističtí usilují o zavedení demokratické republiky, proto дума rozpuštěna a v list. zahájena třetí дума, v níž následkem změny volebního řádu ve prospěch velkostatkářstva a zámožného měšťanstva mají většinu nacionalisté nepřizniví konstituci a konservativní oktábristé. R. 1911 v září Stolypin stal se obětí atentátu, potíral s největší přísilností revoluční a anarchistické snahy.

- 1912 v září třetí дума rozpuštěna: prováděla zákony agrární, upravila soudnictví na venkově a měla velkou péči o národní osvětu.
- 1913 Na Rusi oslaveno okázale 300leté panování Romanovců (sr. 330).
- 1914—1918 Rusko účastní se světové války (viz 453—464).

12. Země normanské.

Dánsko, zde po ztrátě Slesvíka a Holštýnu (sr. 438) změna ústavy z r. 1849; blahobyt země rychle se vzrývá, na sněmu (říšský sněm rigstag, složený z folkstingu a landstingu) prudké spory o náklad na obranu země ukončeny teprve po dokončení opevnění Kodaně (r. 1893). Roku 1906 zemřel Kristian IX., jeho nástupcem Fridrich VIII. (sr. 432).

Švédsko (sr. 324, 404) Karel XIV. (1818—1844) pečoval hl. o hmotný blahobyt země a vzpíral se opravě zastaralé ústavy, o ni usiloval v duchu liberálním syn jeho Oskar I. (1844—1859) a uskutečněna teprve za Karla XV. (1859—1872). Politické jeho záměry, učiniti spolek s Dánskem proti Prusku a s podporou Francie sjednotiti státy normanské, narazily na odpor jednak v dolní sněmovně, kde měli většinu měšťané a sedláci, jednak v Norsku, kde vzrůstalo se hnutí po odtržení se od Švédska; hnutí to vzrostlo za Oskara II. (1872—1907), nespokojenost zejména pro zanedbávání zájmů norských v cizině, pro něž norský sněm usnesl se na samostatném konsulárním zastoupení. Oskar II. odepřel sankci tomuto usnesení a následek byl, že v čv. 1905 sněm prohlásil Oskara za sesazená, což lid všeobecným hlasováním téměř jednomyslně schválil; králem norským zvolen princ dánský Karel jako Haakon VII. Po smrti Oskarově nástupcem syn jeho Gustav V.

Norsko sdílelo od unie Kalmarské r. 1397 osudy své s Dánskem (sr. 244) a od r. 1814 se Švédskem (sr. 410, 414). Norský sněm uznal sice unii se Švédskem, ale Norsko nemělo býti pouhou jeho provincií, nýbrž rovnoprávným státem. V Norsku uplatňoval se vždy více demokratický živel, spory se Švédskem vzrůstaly mimo jiné i v otázce vojenské; Norsko dožadovalo se systému miličního a omezeného počtu vojska. Ve sporu o samostatné zastoupení Norska v cizině došlo k úplné roztržce se Švédskem (viz shora).

13. Poloostrov Balkánský.

a. Recko.

1821—1829 Boj Řekův za svobodu.

R. 1770 pokusili se Řekové poprvé na popud Ruska vybavit se z jařma tureckého. (Orlov přistál na Morei. Sr. 381). Později zakládali tajné spolky (*hetérie*) doma a v cizině za týmž účelem (sr. 381). R. 1821 způsobili he-

teristé **povstání ve Valašsku a Multansku** (kn. Alex. Ypsilanti, Georgakis, Vladimiresk), které však v zárodcích potlačeno (bitva u Dragasan, kláštera nedaleko Rimnika nad Oltou). Připravované povstání Řekův v Cařihradě prozrazeno. Luza mstí se hrozně na Řecích cařihradských. Staříčský patriarcha Gregorios na rozkaz sultanův oběšen na bráně chrámové. O málo později (v dub.) vypuklo **povstání na Morei** a rozšířilo se po celé zemi a na ostrovech. Povstání udržovalo se přes nesjednocenost a nesvornost vůdcův. Velmoci prohlásily se proti povstání, když Řekové deputací ve Veroně o pomoc se ucházeli (sr. 417), ale veřejné mínění v Evropě bylo na jejich straně a rostlo páchanými od Turkův ukrutnostmi (krvavá lázeň na Chiu 1822): spolky filhellénův (král Ludvík Bavorský, bankéř ženevský Eynard), dobrovolníci (lord Byron † 1824 při obléhání Missolunghi).

1825—1826 Redžid paša oblehl m. **Missolunghi** v dub. dub. Akarnanii při zál. Patraském, hájené 5000 chrabrými Řeky. Mezitím poslal paša egyptský Mehemed Ali Turkům na pomoc syna svého Ibrahima, který opanoval Moreu a spojil se pak s Redžidem. Po pádu Missolunghi dobyl Redžid paša Athen, kdežto Ibrahim paša obrátil se na Moreu, kde rádil způsobem neslýchaným. Velmoci zakročily ve prospěch Řekův.

1827 **Námořní bitva u Navarina.** (Sr. 503.)

20. říj. Turci z Recka vypuzeni. Hr. Capo d'Istria v čele prozatímní vlády. Na základě míru adri-anopolského

1830 **Recko prohlášeno státem samostatným** (záliv Volský a Artský hranicí na severu).

Po dlouhých, krvavých třenicích mezi nesvornými Řeky (Capo d'Istria zavražd. v Nauplii 1831) jmenován od ochranných velmocí 17letý bavorský princ

1832—1862 **Ota I.** králem a uznán od národního shromáždění do Nauplie svolaného. Do zletilosti královny ustanovena od Bavorska vláda poručnická. R.

1835 sídlo královo přeloženo z Nauplie do Athen a plnoletý král ujal se vlády. Panování Otovo jest plno bouří a zmatků: vládě vyčítáno, že jest nenárodní, nespokojenost s dosavadní ústavou (r. 1844 povstání a změna ústavy dle vzoru francouzského a belgického), vliv francouzský, anglický a ruský, hnutí náboženské, bída finanční a rozervanost ve vnitřním ústrojí, pokusy o obnovení císařství Byzantského (r. 1854 Karaiskakis).

1862 Povstání ve Vojnici na j. břehu zál. Artského, říj. v Patrasu a Athenách. Král prohlášen od prozatímní vlády (Bulgaris, Kanaris a Rufos) za zbavena trůnu a opustil zemi. Po několikerém vyjednávání zvolen konečně k návrhu Anglie

1863—1913 **Jiří I.** králem. (Syn Kristiana IX. Dánského.) Republika Jonských ostrovů spojena s královstvím Reckým (sr. 488). Neurovnanost vnitřních poměrů trvá dále. Snahy Reckův o sloučení všech krajin někdejšího císařství Byzantského (povstání na Krétě podporováno). Za neutralitu ve válce rusko-turecké vymohlo sobě Řecko značnou část Dolní Albanie a Thessalie (r. 1881; sr. 511).

1893 Otevřen průplav Korinthský.

1896 **Povstání na Krétě.** Sultán k naléhání velmocí schválil organický statut pro ostrov, který měl obdržeti samosprávu se sněmem a křesťanského guvernéra sultanem za souhlasu velmocí jmenovaného. Ale 1897 vypuklo povstání znovu přispěním Recka, jehož vojsko spojilo se s povstanci a jménem krále prohlásilo Krétu za část državy řecké. Loďstvo velmocí (Ruska, Francie, Anglie, Rakouska a Itálie), u Kréty kotvící, obsadilo hlavní přístavy ve srozumění s prozatímním guvernérem tureckým, provedlo blokádu Kréty a vyzvalo řecké vojsko, aby ostrov opustilo. Když se tak nestalo, vznikla

1897 **válka Recka s Tureckem** (17. dub.). Vrch. velitelem tureckým Edhem-paša, řeckým korunní princ Konstantin. Turci po vítězných bojích obsadili Thessalii, odkud Rekové musili ustoupiti. A již 12. května obrátila se vláda řecká k vyslancům velmocí v Athénách o prostřednictví míru, který ujednán na základě stavu před válkou. **Kréta** zůstala pod svrchovaností Turecka jako samosprávná provincie, jejímž guvernérem v souhlase s velmocemi jmenován řecký princ Jiří (prozatím na 3 roky).

Nepokoje v Makedonii, při nichž živel řecký držel s Turky proti obyvatelstvu slovanskému, příčinou válečného napětí s Bulharskem a stejně snahy řecké pro připojení Kréty hrozily válkou s Tureckem. Ve vnitřních poměrech mladá intelligence snaží se na základě pronikavých reform o to, aby Řecko mohlo se úspěšně uplatnit mezi státy balkánskými. K tomu došlo, když r. 1911 započalo jednání křesťanských států o spolek (min. pres. Venizelos) a nastala r.

1912—1913 **balkánská válka** (o ní viz str. 520).

1913 18. bř. král Jiří v Solunu zavražděn, nastoupil syn jeho

1913—1917 **Konstantin**, jehož žena Žofie sestrou císařovny Marie II. Germanofil, za světové války donucen vzdáti se trůnu ve prospěch syna svého **Alexandra**. Řecko po boku Dohody (viz světovou válku).

b. Srbsko.

1804—1813 **Povstání Srbův**, vedených vojvodou Jiřím Petrovičem, zv. **Karađordě** (Černý Jiří). Bekir paša poražen u Mišarie nedaleko Šabce. Bělehrad a

Šabac dobyty. Ve válce rusko-turecké bojovali povstalci srbské po boku Rusů (sr. 399), avšak po míru bukreštském, v němž Rusové o Srby rádně se nepostarali, jest Srbsko od Turkův opět opanováno. Jiří utekl na Rus.

1815 **Nové povstání Srbův, zosnované Milošem Obrenovičem:**

Srbové dosáhli svobody a samostatnosti, uvolivše se k poplatku. Černý Jiří navrátil se do vlasti, kde však r. 1817 zavražděn. Miloš zvolen skupštinou za správce zemského.

1826 Smlouvou akkermanskou svolila Porta ke **zřízení dědičného knížectví Srbského.** (Sr. 502.)

1827—1839 **Miloš Obrenovič I.** zvolen za knížete.

Vláda jeho neoblíbena, an hleděl si vlastního zisku více než prospěchu země. Války rusko-turecké r. 1829 nepoužil, aby dosáhl úplné neodvislosti. R. 1839 přinucen zříci se vlády ve prospěch syna svého Milana Obrenoviče II., který ale téhož r. zemřel, načež na trůn povolán ml. bratr jeho

1840—1842 **Michal Obrenovič III.**

Oposicí v senátě a bouří lidu přinucen vzdáti se vlády. Za knížete zvolen

1842—1858 **Alexander Karađorděvič**, syn Jiřího Petroviče.

Rozkvět Srbska v duševním i hmotném směru. Roku

1848—1849 pomáhá Kničanin Srbům rakouským (sr. str. 425). Za války krymské zůstalo Srbsko neutrálním, čímž kníže pozbyl důvěry národu, jakož i skrblictvím, straností a choutkami absolutistickými. Svržen byv od skupštiny s trůnu, utekl se do Rakouska (kde v Temešváru r. 1885 zemřel).

1859—1860 **Miloš Obrenovič I.** po druhé knížetem (téměř 80letý) Po jeho smrti

1860—1868 **Michal Obrenovič III.** po druhé.

Nový rozkvět Srbska. Pevnosti srbské od Turkův vyklizeny (1862). Vojsko zorganizováno (Moravan Fr. Zach). Snahy knížete o spolek státův balkánských proti Turkům zmařeny, když r. 1868 kníže Michal od spiklencův zavražděn (vražda přičítána na vrub Alexandra Karađorděviče, jenž spiklence penězi podporoval). Od skupštiny na trůn povolán 15letý vnuk bratra Miloše Obrenoviče

1868—1889 **Milan Obrenovič IV.**

1868—1872 Blaznavac, Ristič a Gavrilovič v čele poručnické vlády: vypracována nová ústava, finance zlepšeny a stát vojensky sesílen.

R. 1873 propuštěno ministerstvo Rističovo, z čehož zmatky a nevole v zemi. R. 1875 povolán sice Ristič zase v řízení zahr. záležitostí, ale brzo potom propuštěn. Téhož r. zasnoubil se král s **Natalií**, dc. rumunského bojara ve službách ruských Kečka. Povstalci z Bosny,

Hercegoviny a Bulharska docházejí podpory přes vůli knížete (ředitelem výboru povstaleckého Jiří Vlajkovič). R. 1876 povolil konečně kníže vůli národa a svěřil sestavení ministerstva Rističovi.

1876—1877 **Válka s Turky.** (Sr. 508.)

1877—1878 **Opětná válka s Turky.** (Sr. 509.)

Snahy srbské o rozšíření území podporovány hr. Andrássem na základě zvláštní smlouvy srbsko-rakouské, ujednané v Berlíně 8. čce 1878: Srbsko zavázalo se dohodnouti se s Rakouskem o stavbu dráhy z Bělehradu do Bulharska a do Turecka, vejíti s ním v obchodní smlouvu a vzíti na uváženou otázku o celní jednotě obou státův.

1879 Srbská synoda prohlásila **neodvislost srbské církve**, která pak od ekumenického patriarchy v Cařihradě schválena. Metropolitá Michael primasem srbské země.

1880 Ministerstvo Rističovo propuštěno pro neshody s Rakouskem o provedení obchodní smlouvy.

1881 **Železniční smlouva** se společností francouzskou (Bontoux), kterou Srbsko těžce pozkouzlo a vláda (Piročanač-Garašanin) i kníže silně kompromitováni. Brzo potom obchodní a celní smlouva s Rakouskem. Nespokojenost s libovolnou vládou Milanovou. Metropolitá Michael, hlavní zastávce shody mezi Srbskem a Ruskem, sesazen.

1882 **Kníže Milan** dal se prohlásiti **králem.**

1885 **Válka s Bulharskem.**

Král Milan chtěl se vybaviti válkou z těžkých poměrů vnitřních a za záminku k válce vzal si spojení Vých. Rumelie s knížectvím Bulharským, poněvadž prý se jím porušuje rovnováha národův na Balkánském poloostrově. Národ srbský nepřeje si války, touží po odstranění libovlády, jest pro úplnou shodu s Bulharskem a Černou Horou a pro organisaci k oživení národního vědomí mezi neosvobozenými Srby. Beznadějný stav Bulharska: car odvolal ruské důstojníky z jeho služeb, čímž je zbavil všech štábních důstojníků, a Turci hrozili vpádem do země. (Bulharsku bylo velikou výhodou, že mělo u srovnání se Srbskem spořádanější finance státní.

1885 Král Milan vrhl na půdu bulharskou 4 proudy (14. listopadu).

17.—19. **V bitvě u Slivnice** mezi Sofií a Pirotem list. **Srbové na hlavu poraženi.**

Dne 22. list. poražení a zahrání Srbové z průsmyku Dragomanského a 24. poražení u Caribrodu. Bulhaři zmocnili se Pirota a postupovali k Niši. Další vítězný postup Bulharův zastaven zakročením Rakouska (vysl. hr. Khevenhüller): učiněno příměří a v březnu r. 1886 mír v Bukurešti na základě stavu před válkou.

Smutný stav financí (r. 1880 přebytek, po 6 letech schodek přes 77 mil.; dluh státní 300 mil.). Stálé změny ve vládě. Rozpor mezi královskými manželzy (1888 vymohl si Milan rozvod na metropolitovi Teodosijovi). R. 1888 schválena od národní skupštiny nová ústava a r.

1889 **Král Milan vzdal se trůnu** ve prospěch 6. bř. syna svého Alexandra II. (nar. 1876).

1889—1903 **Alexander II.**

Do zletlosti královy mají vládnouti vladařové Ristič a Belimarkovič. Ale již r. 1893 zbavil se mladý král vlády poručnické, prohlásil se plnoletým a postavil v čelo vlády oblíbeného v národě dra Laza Dokiče (tento za krátko zemřel). Roku následujícího vrátil se Milan z Paříže do Srbska, ačkoli byl se zřekl za peněžitou náhradu státního občanství srbského jakož i práv rodinných a zavázal se, že nikdy již do Srbska se nevrátí, leč by byl povolán od syna nebezpečně nemocného.

1894—1900 **Srbsko pod neblahým vlivem Milana**, jenž dal se od krále jmenovati vrchním velitelem vojska. Předsedou ministerstva osobní lékař Milanův dr. Vladan Dorděvič: nová ústava zrušena a okrojována ústava z r. 1869, která dopouštěla, aby koruna jmenovala čtvrtinu poslanců, zaveden čirý absolutismus a protivníci vlády krutě pronásledováni (hanebný politický proces proti Čebinci a soudruhům r. 1895 a pak 1899 proti radikalům přes varování Ruska, Francie a Italie). R.

1900 21. července, když meškal Milan s drem Dorděvičem na léčení v Karlových Varech, prohlásil král Alexander v ministerské radě, že pojme za ženu dvorní dámu Dragu Mašinovu. Ministerstvo odporovalo, i propuštěno. Milanova **resignace** na vrchní velitelství vojska přijata, (brzo potom zakázán mu návrat do Srbska. Zemř. 1901 ve Vídni a pohřben v Krušedolském klášteře ve Srěmu), jeho stoupenci ode dvora odstraněni, politickým provinilcům dána milost a s Ruskem u příležitosti sňatku králova docíleno opěté sblížení. R.

1901 skupština schválila všechna opatření králova. Tento dohodl se se sněmovními stranami o **nové ústavě**, ale po dvou letech král přijaté ústavní zákony ruší samovolně a ocitá se v rozporu s národem pro absolutistické jednání. Věni v srbském vojsku a

1903 11. čna od spiklenců zavražděn král, královna a její dva bratři; poté

1903—1921 **Petr Karadorděvič** zvolen jednomyslně od skupštiny 15. čna králem (syn Alexandra Karadorděviče sr. 517, od r. 1858 žil ve vyhnanství ve Francii, r. 1883 pojal za manželku Ljubici Zorku, dceru Nikolý Černoh.). Skupština uznala potřebu vojenského zakročení a krveprolití královské omluvila ne jako úmyslné, nýbrž nahodile způsobené. Po odstranění původců spiknutí ode dvora obnovily mocnosti diplomatické styky se Srbskem. Nikola

Paříž do r. 1908 třikrát min. předs. Rakousko máří celní unii srbsko-bulharskou, se Srbskem ujednává obchodní smlouvu, ale anejí Bosny a Hercegoviny, již zmařeny naděje o spojení všech Srbů, o přístup k moři a vymanění se z područí rakouského, způsobuje nebezpečí války. To uvarováno, když korunní princ Jiří, domáhající se pomoci Ruska, vzdal se nástupnictví ve prospěch bratra svého Alexandra.

Srbsko, tísněně Rakouskem, hledá přímého spojení s mořem, jehož míní dosíci spolkem s Bulharskem, Řeckem a Černou Horou (1912). Spolek namířen proti Turecku, jež pod vlivem Německa a Rakouska máří železniční spojení napříč Balkánem od Varny k moři Jaderskému, křesťanské obyvatelstvo, jemuž zaručena rovnoprávnost (sr. 511), pronásleduje a utiskuje. Došlo k válce.

1912—1913 Balkánská válka.

8. října zahájena ČernoHORCI, 24. říj. Srbové zvítězili slavně u **Kumanova**, pak u Prilepu a Bitolje, obsadili Staré Srbsko, část Albanie a pronikli až k m. Jaderskému, kde obsadili Drač (v ún. 1913), Bulhaři po vítězství u Lozengradu a Lüle-Burgasu (v říj.) oblehli Drinopol (29. říj.), jehož v bř. 1913 pomoci Srbů se zmocnili (Šukri paša s celou posádkou 70.000 zajat) a dali se na pochod k Cařihradu, kde teprve u tak zv. „čáry Cataldžské“, první to v Evropě zákopové bitvě, postup jejich zastaven. Řekové postupovali v Epiru a zmocnili se jižní Makedonie se Solunem. ČernoHORCI oblehli Skadar. Turci žádají za mír, o němž počalo jednati se v Londýně za účasti velmocí. Rakousko, aby zmařilo Srbsku přístup k m. Jaderskému, docílilo u velmocí zřízení samostatného knížectví Albánského; Srbsko přinuceno vykliditi Albanii a ČernoHORCI Skadar, jehož dobyli. Rozladění mezi spojenci: Srbsko v náhradu za ztrátu břehu albánského žádá na Bulharsku, jemuž přispělo dobýti Drinopole a jemuž mělo se dostatí Thrakie s Drinopolem, část Makedonie, aby mělo příznivější spojení se Solunem, o který nemohli se dohodnouti Řekové s Bulharskem. Car Mikuláš marně pokouší se o dorozumění. Proti Bulharsku chystá se i Rumunsko pod záminkou „rovnováhy na Balkáně“. 30. srp. 1913 udeřili Bulhaři znezdání na Srby u řeky Bregalnice, přítoku Vardaru, ale byli na hlavu poraženi. Řekové zmocnili se území bulharského v Makedonii, Turci velké části Thrakie i s Drinopolem, Rumunsko obsadilo severní Bulharsko. Bulharsko zaplatilo draze svoji neústupnost, v míru sjednaném v Bukureštu (čc 1913) získalo Srbsko Staré Srbsko a velkou část Makedonie, Řecko jižní Makedonii se Solunem, Černá Hora část Novopazarska, Rumunsko část území bulharského mezi dolním Dunajem a m. Černým. Bulharsku zbyla část jv. Makedonie a přístav Dedeagač.

Zmohutnění Srbska vzbudilo zášť Rakouska, které našlo již r. 1914 záminku k válce. O účasti Srbska na světové válce viz str. 453—464.

c. Černá Hora.

(Sr. 383.)

1830—1851 **Petr II. Petrovič**, zvaný vladyka Rade, byl vychován v Petrohradě a zde i na biskupa vysvěcen. Země rozdělena na 8 nahíjí a opatřena pravidelnou správou zemskou (zemský soud na Cetinji, policie zemská a t. p.). Na Cetinji zřízena národní škola, v níž vychovávaní byli hlavně duchovní, a knihtiskárna. Ustavěné války s Turky (r. 1840 poražen a zabit Ismail Čengič-aga, jehož rod vládl v horách hercegovských v okolí Gacka). Petr II. znamenitým básníkem srbským. Nástupcem synovec jeho

1851—1860 **Danilo Petrovič**.

Jsá ženat, dal se prohlásiti za knížete (knjaz i gospodar slobodne Crne Gore i Brdah) a učinil konec světskému vladaření biskupů vladyk. Zavaděné opravy v soudnictví a správě zemské (důstojnost vojvod čili knížat v plemenech zrušena) potkaly se s odporem u některých kmenů (kmen Piperů). Toho chtěli Turci použiti k podmanění Černé Hory.

1852—1853 **Válka s Turky**. Omer a Osman paša obklíčili Černou Horu, ale jsou odrazeni, načež zakročením Rakouska sjednán mír.

Rusko vidouc takto vliv svůj oslabený, přestalo vypláceti Černé Hoře slíbenou stálou pomoc 40.000 zl. Danilovi bylo vybrati větší daň, z čehož nové nepokoje a spiknutí. R.

1855 vydáno nové sepsání zákonů, v němž jeví se snaha knížete, aby učinil z národu svého národ vzdělaný (krvina zakázána pod trestem smrti).

1856 Za konference pařížské (sr. 506) ucházel se kníže u velmocí o diplomatické uznání faktické neodvislosti dovozuje, že Černá Hora nebyla nikdy Turkům podrobena. Z toho

1857—1858 **opětná válka s Turky**, kteří poraženi u **Grahova** při hranici hercegovské a dalmatské od Mirka, bratra knížete. ČernoHORCI otevřeli si cestu do Hercegoviny, ale k radě velmocí svolil kníže k míru, kterým hranice upraveny (Grahovo navždy přirčknuto jest Černé Hoře).

1860 Kníže Danilo zavražděn v Kotoru od vypo- věděného ČernoHORCE. Nástupcem syn Mirkův

1860—1918 **Nikola** (m. Milena, dc. senatora a vojvody Petra Vukotiče).

1861—1862 **Válka s Turky**: Luka Vukalovič v čele povstalců hercegovských, kterým ČernoHORCI po-

skytli pomoci vedením Mirka Petroviče a Petra Vukotiče. Turci pod Omerem a Osmanem pašou zpočátku několikrátě poraženi, ale později jsouc téměř desetkrát silnějšími, jali se Černohorce tísniti. Mír sjednán zakročením velmocí.

1876—1878 Válka s Turky (sr. 508),

kteřou vedle uznání úplné neodvislosti nabyla Černá Hora přístavu Baru, úrodné doliny Podgorické a pak zvláštní konvencí z r. 1880 přístavu Ulcinjského. Černohorský obchod postaven pod ochranu rakouských konsulátů.

V době míru pokračuje kníže Nikola v díle svého předchůdce: branná moc zorganizována po způsobu evropském, založen ústav bohoslovecko-učitelství, vyšší dívčí škola a nižší reálné gymnasium, školství v celé zemi zákony upraveno, předsevzata stavba nákladných silnic, učiněny kroky zvelebiti hospodářství a r. 1888 vydán obecný majetkový zákoník.

R. 1897 slaveno dvoustaleté jubileum panování rodiny Petrovičů z Njegošův (sr. 382).

R. 1902 úprava věcí finančních a soudních. R. 1906 Nikola udělil Černé Hoře ústavu, ale ústavnost se neosvědčuje, tuhé boje mezi stranou konservativní a pokrokovou. Skupština dvakrátě po sobě rozpuštěna (r. 1907), čtyry ministerstva se vystřídala, po celé zemi řadí politické stranictví. Spiknutí proti Nikolovi. Anexe Bosny a Hercegoviny způsobilo velké jitření proti Rakousku. Černá Hora, kterou r. 1910 skupština prohlásila královstvím, přistoupila r. 1912 k spolku balkánskému, účastnila se balkánské války a r. 1914 války světové (viz tamže). R. 1918 rozhodla se skupština v Podgorici pro připojení k Jugoslavii; pokus kr. Nikoloy (z Paříže) o zachování samostatnosti Černé Hory selhal.

d. Bulharsko.

(Sr. 510.)

1879—1886 Alexander, princ battenberský

z rodu velkovévod hessenských a synovec carův, zvolen od národního shromáždění knížetem. Hl. m. Sofia.

Ustanovení konference berlínské, kterými Bulharsko roztrženo na dvě části, budila nespokojenost na obou stranách Balkánu; nevyspělost vládnoucí inteligence a dominující postavení Rusův v ministerstvu, ve vojskě a ve správě státní byly pramenem neustálých třenic, kterých kníže nedovedl zameziti. Roku

1883 ruští členové ministerstva složili úřad a opustili zemi. Rozpor s Ruskem urovnán vojenskou smlouvou, která stanovila, že ruští důstojníci smějí v Bulharsku pobývati toliko tři léta a při tom se zabývati jen vojenskými

úkoly s vyloučením veškerých služeb politických a administrativních.

1885 **Státní převrat v Bulharsku:** generální guvernér rumelský Krstjovič zajat a od prozatímní vlády, v jejímž čele Dr. Stránský, vyzván kníže Alexander, aby ujal se vlády nad sjednoceným Bulharskem. Car odhal knížeti všechny generalské hodnosti v ruské armádě a odvolal všechny Rusy od vojska bulharského i rumelského, kdežto Srbsko užilo příležitosti této k válce.

1885 Válka se Srbskem. (Sr. 518.)

Kníže Alexander nedovedl se upevniti na trůně ani po ukončení vítězné války. (S Turky stalo se narovnění cařihradským protokolem 24. bř. 1886, dle kterého byl sultán ochoten knížete bulharského ustanovovati od pěti k pěti letům guvernérem Vých. Rumelie a odřekl se práva posádek v Rumelii za odstoupení muslimanských krajín rhodopských.)

1886 Ve spiknutí zosnovaném od stoupencův ruských 21. srp. (Cankov) jest kníže Alexander v Sofii zajat a dopraven přes hranice zemské, odkud sice se vrátil (v zemi zdvíhla se vojenská protirevoluce, vedená od předsedy sněmu Stambulova a podplukovníka Mutkurova, která Alexandra povolala zpět), ale nabyv přesvědčení, že při odporu Ruska na trůnu se neudrží, vzdal se dobrovolně vlády (7. září) a dosadil před odjezdem Stambulova, Karavelova (nahrazen brzo Živkovem) a Mutkurova za regenty, jakkoliv dle ústavy měli býti zvoleni od sněmu.

Plnomocník ruský gen. Mik. Kaulbars, mající zjednatí Rusku bývalý vliv, minul se cílem, načež

1887—1918 Ferdinand, princ koburský, zvolen knížetem.

Kníže ujal se vlády, ač velmocí volby té neuznaly a od sultána nedošlo potvrzení. Stambulov všemohoucím ministrem, jehož vůli i kníže musil se podrobovati; protiruskou politikou učinil se všeobecně neoblíbeným. R. 1894 odstoupil a započal urputný boj proti vládě i knížeti; byl obžalován jako rušitel zákonův (r. násl. úkladně zavražděn). Předsedou ministerstva dr. Stojlov. Bulharsko vyhledává smíření s Ruskem (pronásledovaný za vlády Stambulov trnovský metropolit Klement v čele poselstva do Ruska 1895), k němuž došlo, když následník trůnu Boris přestoupil k víře pravoslavné. R.

1896 Ferdinand uznán knížetem bulharským od Turecka a ostatních mocností. Shoda se Srbskem a Černou Horou. Od r. 1899 znepokojuje Turecko, Recko i Rumunsko Macedonský komitét sídlím v Sofii, mající na programu snahu o provedení oprav v Macedonii, smlouvou berlínskou 1878 ohlášených. (Otázka macedonská.) Téhož roku odstoupil Stojlov, nástupcem jeho Grekov, po něm Ivančov a r. 1901 Karavelov. Roku

1902 Danev, r. 1906 Petkov, náčelník strany stambulovské, ten r. 1907 zavražděn. Přes to vyvíjí se Bulharsko hospodářsky zdárně a hledí býti moderním státem. V politice obrací hl. zřetel k Makedonii, kde od r. 1903 povstání utlačovaného obyvatelstva slovanského; Bulharsko sjednává s Tureckem smlouvu na prospěch povstalců, ale tím poměry se nejen nezlepšily ale i zhoršily. R. 1908 v říj. prohlašuje sobranje v Trnově Bulharsko samostatným královstvím, r. 1912 přistupuje k balkánskému spolku a účastní se balkánské války (viz Srbsko). Nešťastný výsledek války, Bulharskem samým zaviněný, způsobuje nenávisť proti Srbsku a to, že pak Bulharsko staví se na stranu Ústředních mocností ve světové válce (viz tamže).

e) Rumunsko.

(Viz str. 506, 510.)

V Rumunsku od r. 1899—1909 po krátkých přestávkách nacionálně liberální min. Demetria Sturdzy, jež energicky provádí agrární zákonodárství ve prospěch selského lidu, závislého dosud na velkostatkářích a židovských nájemcích, zvl. po selském povstání v bř. 1907 rázu antisemitického a socialistického. Nástupcem staříckého Sturdzy J. Bratianu. Rumunsko účastní se balkánské války a války světové (viz tamže). R. 1914 zemřel král **Karel**, nástupcem jeho synovec **Ferdinand**.

f. Turecko.

(Viz str. 510.)

1876—1909 **Abdul Hamid**. Provedení ústavnosti, zavedené r. 1876, zmařeno již po dvou letech nedůvěrou sultána a jeho milců; také reformy kongresem berlínským doporučené (sr. 511) neprovdány. Absolutismus a korupční systém vládní příčinou hnutí mladotureckého („otomanská liga“), jež posíleno zakročením velmocí v Makedonii, kde od r. 1903 povstání křesťanského obyvatelstva potlačováno se sběsilou ukrutností.

2. srp. 1908 donucen sultán Mladoturky, k nimž připojilo se vojsko, prohlásiti konstituci. Parlament sešel se v pros. (v něm 50 křesťanů a 3 židé); v dub. 1909 nastala reakce Staroturků po ohromném krveprolití v Cařihradě, ale Mladoturci získali vojsko solunské, Cařihrad od nich za velkého krveprolití dobyt, sultán sesazen a dosazen na trůn bratr jeho Mohamed V. Za války balkánské (viz tamže) **Albanie** samostatným knížectvím (v led. přijal německý princ Wied nabízený mu trůn, ale již v září vyvezen z Albanie, která po světové válce republikou). Turecko účastní se světové války (viz tamže), po válce r. 1922 národní shromáždění v Angoře převzalo světskou správu státu od dosavadní dynastie (**Turecko republikou**), jež však zůstává v držení kalifátu (Kalif volen národn. shromážděním).

14. Země mimoevropské.

a. Španělské osady americké.

Bezpříkladné vyssávání španělských osad amerických těžce nesli zvláště Kreolové, neboť přístup k úřadům vyhrázován toliko Španělům. Za válek Napoleonových odeprly osady poslušnost králi Josefovi, a když pak kortesové požadovanou rovnoprávnost osad se zemí mateřskou zamítli, počaly odpadávati a setrvaly na této dráze i po nastoupení Ferdinanda VII., poněvadž král namísto zaručení přiměřených oprav žádal nepodmíněného poslušenství:

1. **Buenos Ayres**. Boj za svobodu počal se r. 1810. R. 1825 utvořila se „republika Spojených států La-Platských“ (**Argentina**) a generálnímu kapitánu v Buenos Ayres svěřena vrchní výkonná moc a řízení záležitostí zahraničních. Sporádané poměry nastaly v Argentině teprve od r. 1895 (nejprve prováděl v zemi zvlášť Rosas—1852, pak války občanské, od r. 1880—1886 Roca a po něm Celman—1890 vládl k veliké škodě státu).

2. **Paraguaj** čelil nejprve proti republice Argentině, ale pak odtrhl se též. Od r. 1817 Dr. Francia doživotním diktátorem (—1840). Po jeho kruté vládě, za níž země od ciziny téměř úplně odloučena, spravoval stát blahodárně Carlos Lopez (—1862). Jeho syn a nástupce Francisco Lopez zavlekl zem do války s Brasiílií, Argentinou a Uruguajem (1865—1870). Válkou uvedena země na pokraj záhuby; zotavila se poněkud teprve za Caballera (1881—1886).

3. **Uruguaj** odtrhl se ve spolku s Argentinou, později upadl pod nadvládu brasílskou (1825), ze které se však záhy vyprostil (1828). K pravidelnému rozvoji dostala se země teprve 1886, kdy odstraněn ukrutný a k vládě neschopný generál Santos.

4. **Chile**. Vzpouza počala se r. 1810. Neodvislosti nabyto, když přispěl z Argentiny ku pomoci gen. San Martin (1817). Španělé vypuzeni z poslední pevnosti (na ostrově Chiloe) teprve r. 1826. Vnitřní zmatky šťastně překonány, i bylo Chile státem v jižní Americe nejlépe spořádaným.

5. **Nová Granada a Venezuela** osvobodily se po dlouhém, krvavém boji (1814—1821; „guerra à muerte“) vedením Santandera a Bolivara (vůdcem vojska španělského fanatický Morillo). **Bolivar** jmenován prezidentem „Spojených států Kolumbijských“, s kterými r. 1822 spojilo se i Quito (**Ecuador**), statečným Sucrem z moci Španělův vyproštěn.

6. **Peru**. Zde válčeno za svobodu od r. 1818. R. 1823 poslal **Bolivar** na pomoc **Sucra**, pak přišel sám a jmenován od kongresu diktátorem Perovska. R. 1825 vtrhl do Horního Perovska, které náleželo k místokr. Buenos Ayres a nyní nechtělo se republice Argentině podrobiti. Osvobozená země zřízena ve zvláštní stát (**Bolivia**). **Sucra** jejím prezidentem.

Panovačnost Bolívarova příčinou, že musilo vojsko kolumbijské opustití nejen Bolívii, ale i Perovsko, kde Bolívar sesazen (1828). Též v Kolumbii vznikl odpor proti jeho protirepublikánskému smýšlení (Santander): Venezuela se ho zřekla a Nová Granada dala si svobodnější zřízení. Bolívar odstoupil († 1830), ale již r. 1831 rozpadly se Spojené státy kolumbijské ve tři republiky: **Venezuela, Kolumbia a Ecuador.**

7. Ve Střední Americe utvořila se r. 1821 „republika Spojených států Středoamerických“, ale již 1839 následkem domácích sporů rozpadla se na pět částí: **Guatemala, San Salvador, Honduras, Nicaragua a Costa-Rica.** R. 1898 učiněn nový pokus o utvoření velké republiky středoamerické, zmařen však v zárodku. R. 1903 odtrhl se departement Panamský od Kolumbie a prohlásil se samostatným státem (**Panama** = Republica del Istro).

8. **Mexiko.** R. 1821 prohlásil plukovník **Iturbide** neodvislost země, rok potom povýšen byl od kongresu za císaře, ale již r. 1823 byl vypuzen a státu dostalo se zřízení republikánského. Ustavivé zmatky a bouře domácí. Texas se odtrhl a připojil se k Spojeným obcím Severoamerickým, z čehož vznikla válka (1845—1848), ve které musilo se Mexiko zříci práv na Texas a odstoupití Nové Mexiko s Kalifornií.

1861—1867 **Výprava proti Mexiku,** podniknutá od Francie, Anglie a Španělska.

Příčina: R. 1858 zvolen od strany konservativní za presidenta gen. **Zuolaga**, kdežto radikálové prohlásili se pro **Juareza**. V boji mezi soupeři nešetřeno práv a majetku příslušníků cizích států. Když **Juarez** pole opanoval a nechtěl dostátí závazkům mezinárodním,

1861 sjednotily se Anglie, Francie a Španělsko konvencí londýnskou na branném zakročení. Veracruz při zál. Mexickém a pevnost San Juan d'Ulloa na ostrově stejného jména nedaleko Veracruze obsazeny od spojeného vojska. Anglie a Španělsko chtěly přestati na pouhé demonstraci válečné, kdežto Napoleon zabýval se záměry výbojnými. Z toho neshody, následkem kterých

1862 lodstvo anglické a španělské vrátilo se domů, kdežto Francouzové dostavše posily (gen. Forey v čele 40.000 m.) jali se na poč.

1863 obléhati **Pueblu**, která chrabře hájena gen. **Ortegou**. **Commonfort**, byv vypraven Juarezem z Mexika k vyproštění Pueblu, poražen od **Bazaina** u San Lorenza, čímž osud Pueblu i hlav. města rozhodnut. V květnu vzdala se Puebla a v červnu opanováno m. Mexiko. Juarez uchýlil se do San Luis Potosi ve středu země.

1863 Forey svolal shromáždění notáblů, které usneslo se **zříditi dědičné císařství Mexické** a nabídlu korunu arcivévodovi rakouskému **Maximilianovi**. Gen. **Bazaine** jmenován namísto Foreyově vrch. velitelem vojska francouzského.

1864—1867 **Maximilian**, arciv. rakouský, cis. mexickým. Byla malá naděje, že zavede spořádané poměry slabošský, nerozhodný a nestatečný císař: státní pokladnice byla prázdná, finanční stav bídny, ve Francii potkávala se politika Napoleonova s odporem. **Bazaine**, jenž zatoužil po koruně mexické, kul pikle proti císaři, Spojené státy Severoamerické chovaly se nepřátelsky a republikánské tlupy **Juarezovy** počínaly si vždy směleji. Napoleon nechtěje se zaplésti do války se Spojenými státy Severoamerickými dal rozkaz, aby

1867 okupační armáda francouzská opustila Mexiko (**Bazaine** opouští Veracruz, prodal zrádně veliké zásoby střeliva **Juarezovi**). **Maximilian**, místo aby pustil se v boj s povstalcí, opustil hlavní město kv. a zavřel se v **Querétaru** sz. od hl. m., kde jest však zrazen (**Lopez**), zajat a na rozkaz **Juareza** zastřelen (19. čna). **Republika obnovena.** Juarez opětne presidentem. Po jeho smrti 1872 nepořádky a bouře; poměry se zlepšily, když 1877 zvolen presidentem generál **Porfirio Díaz**. Ten v čelo státu skoro nepřetržitě až do r. 1911, kdy přinucen odstoupití pro odpor proti jeho neomezené a tuhé vládě. Za něho nastal rozvoj hospodářský (finance zlepšeny, nerostná těžba zvýšena, železné dráhy stavěny) a kulturní (školství zvelebo).

b. Spojené státy Severoamerické.

(Sr. 369.)

1861—1865 **Občanská válka** ve Spojených státech Severoamerických.

Stát vzmáhá se dílem osazováním nových krajín (v pohoří Mississippi a Columbie), dílem koupí (Louisiana, sr. 397 a Florida, sr. 493), dílem dobrovolným přistupováním (Texas r. 1845), dílem i válkou (s Mexikem, sr. 526). Ke konci let padesátých skládá se ze **34 států**. V politice řídí se zásadou, přijatou od kongresu za presidentství **Monroeova** (1823), že nestrpí, aby míchaly se evropské státy do záležitostí amerických. Přirozený rozvoj tlumen rostoucím nepřátelstvím mezi jižními a severními státy Unie, jež vrcholilo v **otázce otročtí**. (Bohatí plantážníci na jihu, užívající ku práci otroků, práli svobodnému obchodu, kdežto na severu svobodnímilovní farmáři a průmyslníci dávali přednost clům ochranným). Dokud měly jižní státy oddané sobě presidenty a většinu v senátě i ve sněmovně, nestrachovaly se o zrušení otroctví, když však r.

1860 zvolen za presidenta **Abraham Lincoln**, kandidát států severních, vypukl mezi oběma stranami dávno připravovaný boj.

1861 **Jižní státy** odtrhly se od Unie a **založily** v Montgomery **novou konfederaci**, jejímž presidentem **Jefferson Davis**. Byly to: Jižní Carolina, Mississippi, Florida, Alabama, Georgia, Louisiana, Texas, později Virginia, Arkansas a Severní Carolina.

Konfederovaní prohlášeni jsou za odštěpence a zdvížena proti nim válka, vyznačující se velikou ukrutností. Od r. 1861 až 1863 bojováno se střídavým štěstím. R. 1861 gen. Unie M'Clellan vedl si šťastně v záp. Virginii a Sigel v Missouri, ale za to porazili konfederovaní vedením gen. Beauregarda vojsko Unie nad potokem Bull Run na sv. Virginii. R. 1862 odňat konfederovaným Nový Orleans při ústí Mississippi, hlavní sídlo obchodu. Od 27. června do 3. čce bojovali konfederovaní šťastně v okolí Richmondu jíz. od Washingtonu. M'Clellan zanechal obléhání města a převedl vojsko přes Potomac, jenž se vlevá do zálivu Chesapeakského. Konfederovaní ohrozili pak Washington a zabíhali až do Marylandu, ale v září poražení jsou u Antietamu, pobočky Potomacu z l. bř. Namíste M'Clellana jmenován vrchním velitelem vojska Unie gen. Burnside, jest však poražen u **Frederiksburgu** jíz. od Washingtonu (pros.). R. 1863 Washington od konfederovaných po druhé ohrožen, ale po třídenní bitvě u **Gettysburgu** na j. Pennsylvanie (1.—3. čce) přinucen gen. Lee k ústupu (od gen. Meadea). Stejně doby dobyl gen. Grant **Vicksburgu** nad dol. tokem Mississippi a odtrhl tak konfederované od západu. Charlestonu na pobř. Jižní Caroliny uhájil Beauregard. Všeobecná malátnost. R. 1864 zvolen Lincoln po druhé za presidenta, což znamenalo vítězství strany bojovné. Gen. Unie **Sherman** podnikl z Atlantanty v Georgii odvážný pochod středem nepřátelského území až k pobřežn. městu Savannah, kterého pak dobyl. R. 1865 v lednu prohlášeno zákonem **všeobecné zrušení otroctví** na území Unie. Zoufalé postavení Jižních států. Otroci bráni jsou do služby válečné. V dubnu podniknut společný útok od gen. Unie Granta a Shermana na dvoji pevnost Richmond-Petersburg. Po dobytí pevnosti vzdal se Lee s vojskem virginským Grantovi a brzo potom Johnson s armádou jižní Shermanovi (kv.), čímž válka skončena. Mezitím **Lincoln** úkladně zastřelen (14. dub. „Jih jest pomstěn“). Namíste jeho místopresident Johnson —1868, pak Grant —1876, Hayes —1880, Garfield r. 1880 a když byl r. 1881 zavr., nastoupil místopresident Arthur —1884, Cleveland —1888, Harrison —1892, Cleveland —1896.

Za Harrisona nabyla platnosti soustava ochranných cel (1890—1894), již navrhl major Mac Kinley;

rovná se zásadě Monroeově na hospodářském poli: Amerika Americe i v průmyslu (sr. 527). Zápas stran se přiostrčil: strana demokratická, hlavně na jihu, která dosud měla většinu, usiluje o zrušení ochranných cel a jest pro volný dovoz a vývoz, ale při volbách od parlamentu r. 1894 podlehla straně republikánské, hl. na severu, která zastává se rozvoje průmyslu, chráněného cly. Za nástupce Clevelandova Mac Kinley (od r. 1897) soustava ochranných cel obnovena a zostřena. R. 1897 republika Havajská v Polynesii dala se pod ochranu Unie.

1898 **Válka se španělskem** (viz 496); po skončení války povstání domorodců na Filipinách (Tagalové), usilujících o úplnou samostatnost.

1900 Presidentem zvolen opět Kinley, ale r. následujícího zavražděn od anarchisty při zahájení výstavy v Buffalu. Místo jeho zaujal Theodor Roosevelt (1901—1909), přívrženec str. republikánské.

1903 Spojené státy severoam. provedly zřízení státu Panamského, od něhož získaly vrchnostenská práva v území panamského průplavu, kterým nabyly spojení námořní moci atlantské s tichomořskou.

1905 8. dubna zemětřesením zničeno San Francisco, ale záhy mnohem skvěleji obnoveno.

1906 Roosevelt úspěšně zasazuje se o mír mezi Ruskem a Japonskem (sr. 513). Od r. 1909—1913 presidentem W. Taft, stoupenec politiky Rooseveltovy a od r. 1914 G. Wilson, kandidát strany demokratické. Za něho účastní se Spoj. státy severoam. světové války (viz 453—464).

c. Brasílie.

(Sr. 497.)

V listopadu 1889 sesazen Petr II., moudrý a šlechtný panovník, vojenským povstáním, které způsobil maršál Da Fonseca, spojiv se s plantážníky, kteří nelibě nesli zrušení otroctví (r. 1888). Tento zvolen v únoru 1891 prvním presidentem federativní **republiky Brasílské**. Země novou úpravou vládní nezískala: správa státu v rukou lidí, kteří mocí své užívali k bezuzdnému obohacení; z toho finanční tíseň a povstání. R. 1891 Fonseca prohlásil diktaturu, ale byl odstraněn; válka občanská skončila se teprve r. 1894, když úředně zvolen presidentem M. Barros, který s úspěchem zahájil reformy, zejm. finanční.

d. Čína a Japonsko.

(Sr. 383.)

1821—1850 Tao-kuang císařem v Číně. Zhoubné účinky opia, kterým zásobovali Angličané z Kantonu celou Čínou, vedly k záповědi dovozu opia pod trestem smrti.

Z toho nastalo přerušení obchodních styků s Anglií a konečně tak zv.

1840 **opiová válka s Anglií:** loďstvo čínské před Kantonem zničeno, Kanton dobyt, Angličané dostali se po Jang-tse-Kiangu před Nan-King, kdež ujednan mír. Anglii vedle veliké náhrady válečné dostalo se ostrovu Hong-Kongu, a Evropanům otevřeno 5 přístavů čínských (Kanton, Amoy, Fučeu, Ningpo a Sanghai).

Po smrti Tao-kuanga povstání tai-pingů, jimž šlo o svržení dynastie mandžuské. V čele povstalců Hung-siu-tsuen. Tento 1853 zmocnil se Nan-Kingu a prohlásil se císařem. Povstání, jež uvedlo Čínu na pokraj záhuby, zdoláno teprve 1864, když Číňané pomocí Evropanů, kteří čínské vojsko zorganizovali, dobyli Nan-Kingu, kdež císař tai-pingský skončil sebevraždou.

V době povstání tai-pingů

1857—1860 **válka Číny s Anglií a Francií.**

Nešetření smluv ujednaných a projevování nenávisť k cizincům při každé příležitosti příčinou války. Prímý podnět k válce zavdaly roztržky Angličanů s guvernérem kantonským. K Anglii přidružil se Napoleon, chtěje nabýti lepších výhod obchodních. R.

1857 vojsko spojencův obsadilo Kanton a r.

1858 vniklo do ústí Pejha, brány do Pekingu vedoucí, dobylo několika opevnění a

1859 přimělo Čínu k smlouvě v Tien-tsinu nad dol. Pejhem, kterou zavázala se tato zaplatiti značnou pokutu válečnou, otevřela obchodu evropskému dalších 14 přístavů a dopustila svobodu náboženství křesťanského. Ale když vyslanectvo velmocí na cestě do Pekingu zrádně napadeno, obnovena válka. (Francouzům vel. Montauban a Angličanům Grant.) Tien-tsin dobyt.

1860 **V bitvě u Palikaa,** mostu v. od Pekingu,

Číňané poraženi. Vojsko spojencův vtrhlo do roviny Pekingu, kde letní palác císařský s uměleckými poklady spálen v odvetu za povraždění zrádně zajatých. Císař uprchl z Pekingu, který spojenci obsazen. **Mír v Pekingu:** smlouva tsien-tsinská znovu potvrzena.

Po válce s Anglií a Francií a po zdolání vzpoury tai-pingů namáhá se vláda čínská přemoci povstání mohamedánů v Džungursku a Vých. Turkestanu. Zde Jakub-bej založil 1865 samostatnou říši s hl. m. Kašgarem. Povstání ukončeno po smrti Jakuba-beje dobytím Kašgaru (1877).

1875 **Kuang-su** císařem (třiletý, jménem jeho vládne ovdovělá císařovna).

1882—1885 **Válka s Francií.** Francouzové zmocnili se Tong-Kingu, severní provincie císařství Annamského. Císař annamský dovolává se pomoci Číny, která pokládá se za vrchního pána Annamu. Francouzský

admirál Courbert vedl si vítězně na Formose, zničil arsenál a loďstvo čínské ve Fu-čeu, provedl blokádu ústí Jang-tse-Kiangu a v zálivu Pečilském bránil dovozu rýže do severní Číny. Prostřednictvím Anglie **mír:** Čína vzdala se vrchního panství nad Annamem, který přinucen uznati protektorát Francie, a uznala Tonk-King za državu francouzskou.

Po válce vyhýbá se Čína zápletkám zahraničním, pracuje o sesílení a organisování moci vojenské, ale nevráží proti cizincům trvá a občas jeví se násilnými skutky (1889, 1891 proti křesťanům). R.

1894—1895 **válka Číny s Japonskem.** Příčinou války Korea, nad níž vrchní vládu Japonsko nechťelo Číně přiznati, ujednavši 1876 s Koreou smlouvu, v níž sice Japan uznává nezávislost Koree, ale spolu nabyt v ní takových výhod, že byla skutkem od té doby Korea závislá na Japonsku.*

1894 Vojsko čínské vniklo do Koree, ale poraženo tu maršálem japonským Jamagatou u Pingjangu, brzo potom i loďstvo čínské při ústí řeky Jalu. Korei vnucen spolek na obranu a odboj, načež Japonci vnikli do Mandžuska, opanovali Žluté moře i záliv Pečilský, zmocnili se Kiu-čeu, Ta-lienvanu a válečného přístavu Port-Arthuru.

1895 Japonci proklestili si cestu na Mukden a Peking. Čína žádá o mír (17. dub.). 1. musila uznati neodvislost Koree, 2. vydati Japonsku Formosu a poloostrov Liao-tung po 40⁰, 3. splatiti v 7 letech 200 mil. taelů stříbra válečné náhrady a učiniti důležité ústupky obchodní a průmyslové.

Vystoupením Ruska a námořních velmocí bylo Japonsku upuštěno od odstoupení Liao-tungu za peněžitou náhradu.

Prostřednictvím ve válce daly si velmocí námořní zaplatiti koncessemi. Rusku povolena stavba dráhy sibiřské Mandžuskem do Vladivostoku s pobočkou do Muk-

* V Japonsku mikado Mutsuhito sprostil se 1868 bojem šoguna (sr. 27), který sesazen (vítězství před Kitotem), načež daimiové zbaveni svých úřadů a privilegia samuraiův zrušena. Říše přeměněna v centralistickou monarchii. Ze staré vojenské a dvorské šlechty zřízena šlechta nová (markýz, kníže, hrabě, vicomte, baron). Zavedeny opravy dle vzoru evropského (stálé vojsko, vysoké školy, železnice, loďstvo, 1890 parlament, jenž však stal se jevištěm velikých sporů, jimž učinila konec válka s Čínou). R. 1902 smlouva anglicko-japonská (sr. 492) a od r. 1904 až 1905 válka Japonska s Ruskem (sr. 512), Japonsko stalo se velmocí. Mutsuhito † r. 1912, nástupcem jeho Jošohito s evropským vychováním. Japonsko účastní se světové války (viz str. 453—464).

denu a Port-Arthuru, Francii dostalo se ústupků v hranici Tong-Kingské, Německo obdrželo těžařské a finanční výhody. R.

1897 zavraždění v Číně dva němečtí katoličtí missonáři. Německo zakročilo a zabralo při tom území Kio-Čau, Čiňanům posvátné, neboť ve středu svém hostí kolébku a hrob Konfucia. Hned potom vymohlo si Rusko pronajmutí Port-Arthuru a Ta-lienvanu, Angličané zabrali Vaj-Hej-Vaj, pak Kau-Lun naproti Hong-Kongu, Francie na jihu Kvang-Čau. **(Velmoci dělají se o Čínu.)**

V Číně tvoří se strana odvety nejen Japonsku, ale i ostatní cizině. Prostředkem k tomu zavedení vymožeností evropských (školy technické nařízeny pro celou říši, v Pekingu založena universita, vybraní Mandžouové posláni do ciziny, zřízeny továrny na děla a zbraně, zahájena železnice mezi Pekingem a Tsien-tsinem, dolování). V čele pokrokové strany sám dobromyslný, ale slabý císař. V tom však

1898 císařovna vdova Tse-Hsi uvěznila císaře, 16. srp. předstírajíc, že jest k vládě neschopný, vpravdě ze strachu, že chce ji odstraniti od trůnu a vládnouti sám; spojila se s **boxery**, tajným spolkem na vyhubení cizinců, a vpustila je do Pekingu. Princ Tuan, otec následníka trůnu, přidal se k nim.

1900 Vraždění křesťanů. Vyslanci a ostatní cizozemci červ. počtem asi 1000 a pod jejich ochranou asi 2000 domácích křesťanů obleženi v Pekingu. Strážce k ochraně 8 vyslanectev bylo sotva 450 m. 8. červ. německý vyslanec baron Ketteler v Pekingu zavražděn. K osvobození obležených vypravil se k Pekingu z Tien-tsinu v čele mužstva z evropských lodí admirál Seymour, ale musil se vrátiti a jen stěží ušel záhubě.

čc.—srp. Rusové a Angličané zmocnili se námořní bitvou u Taku ústí Pejha a Tien-tsinu. Celkem v čínských vodách soustředilo se 160 válečných lodí a 30 torpedových. Bojiště rozšířilo se i do Mandžuska, kde Rusové hledí zachrániti stavbu dráhy, obsadivše železniční trať a hl. m. Mukden. Vojsko spojených mocností (mezi nimi i Japonsko) postupuje k Pekingu za vedení ruského gen. Leneviče a již

14. srp. **Peking dobyt** (do města vnikli nejdříve Rusové a Japonci). Dvůr císařský opustil před příchodem Evropanův Peking, marně usiluje, aby vyjednáním zadržel postup vojska. Vrchním velitelem spojených vojsk ustanoven náčelník gener. německého štábu hr. Alfred Waldersee, který přibyl z Evropy 27. říj. do Tien-tsinu, ale

1901 Rusové, považující svůj úkol za skončený, opustili Peking, taktéž Američané, Francouzové a částečně i Japonci.

1901 kv. Velmoci dohodly se o definitivním míru: čestné zadostiučinění, potrestání vinníků, náhrada válečná 450 mil. taelů (po 7½ K), splatná v 39 ročních lhůtách při 4% zúrokování a pojištěná zastavením cel; k ochraně vyslanců vloženy posádky do ustanovených míst mezi Pekingem a pobřežím. — V červnu opustil Waldersee Čínu. R. 1902 smlouva Číny s Ruskem, které zavázalo se odvolati postupně vojsko z Mandžuska, ale pojistilo si dohled nad občanskou i vojenskou správou země, což změněno rusko-japonskou válkou (sr. 513). Rozmach Japonska na úkor Číny. rostoucí vliv Angličanů v Tibetu příčinou nespokojenosti s dynastií Mandžů přes to, že r. 1910 zavedla ústavnost; r. 1911 vypukla revoluce v Jižní Číně a proklamována **republika**. R. 1912 zřekla se dynastie trůnu, r. 1913 národním shromážděním zvolen prezidentem Juašinkaj. Za světové války Čína na straně Dohody.

UKAZATEL.

- A**
- Aargavsko 202, 233, 252
 Abbasovci 159, 228
 Abbeville (abvil) 207
 Abdera 22, 43
 Abd-Errhaman 159, 162, 177
 Abdullah 491
 Abdul Azis 507
 — Hamid 524, 507
 — Kadir 475
 — Kerim 508, 509
 Abensberk 403
 Abibaal 11
 Abo (óbo) 362, 380
 Abraham 6
 Absolon 8
 Abu Bekr 158
 Abukir 392
 Abul Abbas 159
 Abydos 43, 46, 56
 Adalbert Babenberský 170
 Adalbert Bremský 170
 Addington (edingt) 395
 Adelheida 165, 168
 Adherbal 111
 Adler 450
 Adolf Fridrich Šv. 324, 362
 Adolf Nassavský 206, 484
 Adonis 12
 Adrianopol 141, 146, 148, 227, 508, 509, 520
 Adrianopolský mír 417, 503
 Adua 501
 Aedilové 83—85, 88, 104
 Aegatské ostrovy 95
 Aegypt 1—5, 22, 64, 66, 102, 105, 126, 130, 131, 158, 188, 189, 191, 273, 391, 462, 486—490, 493
 Aemilia via 96
 Aemilianus 143
 Aemilius Paulus 98, 104
 Aemona 134
 Aeneas Silvius (Pius II.) 234, 259
- Aera Seleukovců 66, Varonova a Katonova 71
 Aerenthal 444
 Aethiopové 3
 Aetius 149, 150
 Afer P. Terent. 114
 Afranius 114, 125
 Africké země 159, 188, 228
 Afrodite 33, 79
 Agadir 474
 Agamemnon 31, 32
 Agathokles 14
 Ager publicus 77, 83, 88, 89
 Agesilaos 58, 59
 Aghlabovci 159, 166, 188
 Agilolf 150
 Agis 54, 55, 64
 Agrární zákony 83, 88, 109—111, 113, 122
 Agrikola 139
 Agrippa, M. Vipsanius 130, 131, 132, Menenius 82
 Agrippina 133, 137
 Aguntum 135
 Ahab 8
 Ahmes 2
 Ahriman 25
 Achajmenes 22, 67
 Achajský sp. 69, 102—105
 Achilles 31, 33
 Achmet 264
 Aiginská válka 50
 Aigospotamoi 56
 Aineias 33, 74
 Aischines 61, 62
 Aischylos 62
 Aisopos 44
 Aistulf 165
 Aitolský sp. 69, 102—105
 Aithylos 62
 Akademie česká 443, francouz. 335, vídeň. 418
 Akesines 65
 Akka Larentia 74
 Akkermanská sml. 502, 517
 Akkon 194, 392
 Aktium 52, 131
 Aladža-dag 509
 Alanové 148, 149
- Alarich 149
 Alaska 507
 Alba vév. 313
 Albanie 270, 456, 520, 524
 Alberich 169
 Alberoni 344, 370
 Albert Belgický 454, 484
 — Medvěd 195, 196, 198, 213
 — Saský 198
 Albigenští 207
 Alboin 152
 Albuquerque (albukerke) 275
 Albrecht arcivév. 353, 434, 436, 437
 — Bavorský 257, 289
 — Braniborský 325
 — Brunšvický 472
 — cis. I. 203, 206, 219, 225
 — cis. II. 203, 234, 257, 265
 — Rakouský VI. 204, 235
 — Tyrolský 201
 Alcantara 212, 316
 Alcazar 316
 Alcolejský most 495
 Aleksinac 508
 Alemanni 135, 142, 143, 149, 151, 156
 Alesia 124
 Alessandria 197
 Aleš z Risenburka 256
 Alexander Bulharský 522
 — Makedonský 4, 63—65
 — Něvský 263
 — papež III. 197, VI. 311
 — Polský 325
 — Ruský I. 378, 398, 400, 405, 406, 408, 415, 417, 502, II. 378, 505—511, III. 378, 511
 — Řecký 458, 516
 Alexander Severus 142
 — Srbský 517, 519
 Alexandria 64, 67, 131, 158, 391, 490
 Alexej Michajlovič 377, 378
 Alexius Byz. 190, 192, 225
 Alfons Arag. 245
- Kastil. 178, 201, 202
 — Špaň. XII. XIII. 371, 496
 Alfred Vel. 176
 Ali 158
 Algai 60
 Algeciras 474, 493
 Algidus, hora 81
 Alkaios 44
 Alkibiades 54—56
 Alkmaion 43
 Alkantarský řád 212
 Alkuin 164
 Alila 86
 Allobrogové 122
 Allyattes 18
 Alma f. 505
 Almagro 277
 Almansa 342
 Almeida 275
 Almenara 342
 Alsasko 202, 303, 334, 440, 461, 471, 474
 Altranstätt 360
 Alvinczy 390
 Alžběta Angl. 318—320
 — Parnská 344, 370
 — Petrovna 378. 380
 — Rak. 353, 445
 Alžír 229, 283, 475
 Amadeus I. 496
 Amalasintha 151, 152
 Amalfi 194
 Amasis 2, 4
 Amberk 390
 Ambigates 73
 Ambiorix 124
 Amenemha I. III. 2
 Amenofis III, 2
 Americká v. za svobodu 367
 Amerigo Vespucci (Vespucci) 275
 Amerika 245, 274—277, 525—529
 Amfiktyonie 34
 Amfipolis 54, 61
 Amfissa 28, 62
 Amfitríte 33
 Amiens (amjen) 395, 459, 470
 Ammianus Marcellinus, 147
 Ammon 5
 Ammonité 6, 7
 Amoy 530
 Ampringer 339
 Amru 158
 Amulius 74
 Amursko 506
 Amyntas 23, 60
 Amyrtaos 51
 Anagni (anaňi) Anagnina 71, 207
 Anakreon 44
 Anastasie Romanovna 328
 Anaxagoras 53, 62
- Anaxilas 43
 Anaximandros 44
 Anaximenes 44
 Andernach 166
 Andes 70
 Andrassy (andraši) 426, 438, 440—442, 444, 445, 453, 507, 510, 518
 Andrassyho nota 441
 Andronikus 114, 226, 268
 Andrusovo 373, 377
 Angelar 187
 Anglická církev 317, 319
 Angl.-aiganská válka 487, 489
 Anglicko-franc. válka 237
 Anglie viz Británie
 Anglosasové 150, 152, 175
 Angora 269, 272, 524
 Angoulême (angulem) vév. z 309, 474
 Anhalt, Kristian 286, 296, 297
 Anhaltsko 198
 Anio 82
 Anjou rod (anžu) 202, 207, 224, 225, 236, 238, 264
 Ankarström Jakub 363
 Ankona 71, 116
 Ankonská marka 311
 Ankus Marcius 74
 Anna Anglická 321, 366
 — Boleynova (bolinova) 317
 — Clevská 317
 — Ivanovna 378, 379
 — Jagajlovna 204, 261, 287
 Annalium scriptores 115
 Annam 530
 Annaty 306
 Annenské patenty, 450
 Ansgar 177
 Antalkidas 58
 Antietam 528
 Antigone 32
 Antigonos 63, 65
 Antiochia 67, 190
 Antiochus 67, 68, 102, 103
 Antipatros 63, 65, 66, 68
 Antoninus Pius 141
 Antonius G. 121, 122, L. 130, M. 125, 128—131
 Antwerp 454
 Anu 17
 Apafy 338, 339, 340
 Apis 5
 Apollodoros 63, 140
 Apollon 33, 79
 Apollonios z Rhodu 70
 — z Alexandrie 147
 Appius Klaudius 81, 85, 91, 109
 Apponyi 447
 Apries (Hofra) 4
 Apuleius 147
 Aquae viz Cáchy
 Aquae Sextiae 112
- Aquileia 102, 150, 171, 174
 Aquilius 115
 Arabi paša 490
 Arabie 6, 157, 462
 Arabská říše 157—160, 188, 189
 Aragonie 178, 212, 245
 Arakan 487
 Arakčejev 502
 Aranda 370
 Aratos 69
 Arausio 112
 Arbela 64
 Arcis-sur-Aube (arsi sür ob) 411
 Arcole (arkole) 390
 Ardahan 508, 511
 Arduin 171
 Ardys 18
 Arelatská říše 168
 Areopag 38—40, 47, 49, 57
 Ares 33
 Argentina 525
 Arginské ostrovy 56
 Argonauti 32
 Archelaos 60, 116
 Archidamos 53
 Archilochos 43
 Ankhmedes 70, 100
 Archontové 39, 40, 38, 50
 Arrianismus 146
 Ariarathos 67
 Arion 44
 Ariovist 123
 Aristagoras 23
 Aristarchos 79
 Aristoteles 44, 45, 47—49, 287
 Aristobulos 68
 Aristodemos 35, 37
 Aristofanes 62
 Aristoteles 39, 62, 63
 Arius 146
 Arkadius 148
 Arkona 156, 212
 Armenia 67, 119, 120, 134
 Arminius 136, 137
 Arnaud (arno) 505
 Arndt 400
 Arnim 300, 301
 Arnold z Brescie (Breše) 196
 — z Winkelriedu 233
 Arnošt z Pardubic 248
 Arnulf 165—167
 Aron Miltanský 292
 Arpádovci 163, 186, 223 až 225
 Arras 455
 Arretium 97
 Arrianos 147
 Arsakes 67
 Arses 24
 Arsiero 456
 Arsijský les 81
 Artabanos 67
 Artavernes 44
 Artaxata 120
 Artaxerxes 24, 57, 58, 67

Artemis 33, 79
 Artemision 46
 Arthur pres. 528
 Artikule pražské 253, 256
 Artois 456
 Artois hrabě z (artoa)
 459, 384, 386
 Artuš 150
 Aruns 81
 Asantové 489
 Asarhaddon 16
 Ašén 227
 Asiago 456
 Asijské země 6, 158, 166,
 188, 228, 272, 331, 383, 461
 Asinar 55
 Askanius 73
 Asklepios 34
 Askulum 91, 114
 Asparuch 155
 Aspasia 53
 Aspern 403
 Aspromonte 500
 Asqnith (eskvizd) 493
 Assab 501
 Assam 487
 Assignaty 385
 Assur 17
 Assurbanikal 16
 Assyrové 15 — 17
 Astarte 17
 Astrachanský chanát 264,
 328
 Asturie 178
 Astyages 22
 Aschaffenburk 437
 Asoka 21
 Asuritililáni 16
 Athalia 9
 Athanasios 146
 Athaulf 149,
 Athénská ústava 38 — 42,
 47, 49, 50, 55 — 57, 69
 Athény 28, 51
 Athos 44, 46
 Atomisté 62
 Ateovci 31
 Attalos 67, 102, 109
 Attičtí řečníci 62
 Attikus 134
 Attila 150
 Attius 114
 Attyovci 18
 Audh 487
 Auersperg Adolf 440, 444
 — Karel 439, 444
 Auersstädt 399
 Aufferberg 454
 Augsburg 135, 169, 206,
 282, 285, 395, 398
 Augsburská konfesse 282
 Augsburský náb. mír 285
 Augures 80
 Augusta Trevirorum 136
 — Vindelicorum 135
 August Polský II. 359 —
 361, 374, III. 345, 374 IV.
 375

B

Augustin Sv. 153
 Aurelianus 144
 Australie 369
 Autrasie 156
 Autos da fé 315
 Autun (otön) 175
 Aváři 152, 154, 162.
 Avignon (aviñon) 207, 232
 Azinkourt (azenkur) 239
 Azadir 483
 Azov 340, 361, 380

B

Baal a Baaltis 12, 17
 Babenberkové 169, 200
 Baber 369
 Askulum 91, 114
 Bacon (bekn) 320
 Baden 343
 Badeni 444
 Badensko 395, 397, 398,
 434, 437
 Baekula 101
 Bagdad 155, 448, 455
 Bagdádský chalífát 169,
 188, 228
 Bagration 405
 Bach Alex. 423, 424, 428,
 429, 430
 Bailly (baji) 384, 386, 389
 Baján 152
 Bajazid 509
 Bajezid I. 265, 272, II. 273
 Bachmač 460
 Baker (bekr) 489
 Bakchos 33
 Bakchylides 62
 Baktrové 22, 64, 68
 Balaklava 505
 Balboa 276
 Balduin Bouillonský
 (bujonský) 190
 — Flanderský 192, 226
 Baldur 135
 Balfour 493
 Balkánská válka 520
 Balliol (beljal) 211, 242
 Balšiči 271.
 Bantý 445
 Banjaluka 442
 Bankety reformní 476
 Bannockburn (banok-
 börn) 240
 Banner 302, 303
 Bar-sur-Aube (sür ob)
 411
 Barcelona 178
 Barclay de Tolly (barkle)
 405, 415
 Barčay 338
 Bardija 23
 Bar-Chochbah 141
 Barlaimont (barlámón)
 313
 Barma 487, 491
 Barnet 243

Barros 529
 Barská konfederace 375
 Barthélemy 391
 Bartolomějská noc 307
 Basilejský koncil 255, 256
 — mír 278, 389
 Basilio 161, 187
 Baskové 494
 Basta 292, 293
 Bastille (bastij) 384
 Batavská republika 389,
 397, 398
 — vzpoura 138
 Báthory Štěpán 267, 268,
 290, 291, 327, Gabriel
 293, Kristov 291, Ondřej
 292, Zikmund 291 — 293,
 Bathyáni (batány) 420
 Batu 221, 223, 228, 263
 Batum 509, 511
 Baxa 452
 Bavorsko 150, 156, 161,
 162, 166, 167, 168, 169,
 195, 196, 198, 278, 305,
 395, 397, 398, 404, 409,
 434, 437, 471
 Bayle (bel) 335
 Baylen (bajlen) 402
 Bayonne (bajon) 401
 Bazaine (bazen) 466, 467,
 469, 526, 527
 Bazarad 264
 Beaconsfield (biknsfild)
 viz Disraeli.
 Beatrix d'Este 353
 Beauency (božansi) 470
 Beauharnais (boarne)
 Eugen 397, 403, Jose-
 fina 404, 412
 Beaulieu (bolio) 390
 Beaumont (bomon) 467
 Beaune-la-Rolande (bon
 la roland) 469
 Beauregard (boregar) 528
 Beck 444, 447, 448
 Becket Tomáš (beket) 209
 Bečka 465
 Beckerek Malý 426
 Bechyně 465
 Bela Uh III. 223; IV. 201,
 217, 224, 225
 Bělehrad 265, 268, 273,
 339, 344, 346, 357, 455,
 516, 518
 Bělehradský mír 346, 380
 Belerold 433, 438, 444
 Belford (belfor) 470, 471
 Belgie 315, 343, 357, 358,
 387, 413, 453-464, 483,
 484
 Belimarkovič 519
 Belisar 152
 Belle-Aliance (belaljans)
 415
 Belle-Isle (bel il) 345, 347
 Bellegarde (belgard) 410
 Belloves 73
 Bem 424, 426

Benátky 150, 186, 192, 223,
 226, 232, 237, 265, 277,
 310, 372, 390, 391, 398,
 413, 416, 420, 423, 426,
 437
 Bendery 361
 Benedek 419, 430, 434-436
 Benedikt XV. 501
 Beneš Ed. 451-453, 457,
 461, 464, 465
 Beneti 479
 Bénéventum 71. 202
 Bennigsen 399, 409
 Berengar 165, 166, 168,
 169
 Berezina 406
 Bergara viz Vergara
 Bergen 212, 350
 Berger 439
 Bergské hr. 234, 398, 410,
 413
 Berchtold 444
 Berlínský kongres 441,
 472, 510
 Bernadotte (bernadot)
 324, 391, 404, 405, 407-
 410
 Bernard Výmarský 301 -
 303
 — Sv. 191, 213
 Bernstorff 363
 Berry, vév. z 309, 417, 474
 Berta tuhá 459
 Berthier (bertje) 398
 Bertrand (bertran) 409
 Berwick m. (berik) 322
 — gen (berrik) 342, 344
 Bessos 24, 64
 Bethlem Gábor 293, 296,
 297, 299
 Bethman-Hohveg 474
 Betlémská kaple 251
 Betriakum 138
 Beust 438, 440, 444
 Bevernský vév. 350
 Beza 283
 Bezděz 219
 Bibrakte 123
 Bibulus 122
 Bidpajovy bajky 21
 Bienerth 444, 448
 Bihač 442
 Bílá Hora 297
 Birger 244
 Biron 380
 Bismark 430, 432-435, 442,
 466, 471-473
 Bismarkův archipel 472
 Bithynie 18, 67, 104, 115,
 120, 121.
 Bitolje 520
 Bittó 445
 Björn 177
 Björnson 447
 Blake (blek) 364.
 Blanc L. (blan) 476
 Blanco 496
 Blaznava 517

Blaž 421
 Bleyleben 450
 Bloemfontein (blúmfon-
 tén) 492
 Bloudek 425
 Bludná eskadra 445
 Blücher 399, 407-412, 415
 Blumenava (Lamač) 436
 Bobadilla 275
 Bočak 293, 294
 Bodriči 153, 163, 166, 170,
 178, 213
 Boerebistes 127
 Boerový viz Búrové
 Boëthius 151
 Bogdanovič 407
 Bogusund 322
 Bogomilové 223, 228, 271
 Bohové řečtí 33, římsí
 79, němečtí 35, Stov-
 vanští 156.
 Bohumír Bouillonský
 (bujonský) 190
 Bohuslav ze Svamberka
 253
 Boileau (boalo) 335
 Boiové 73, 91, 102, 134,
 153
 Boka kotorská 439
 Bokchus 112, 127
 Bolek Svid. 231
 Boleslav Český 168, 169,
 181
 — Polský I. (Chrabrý)
 171, 183, 185, III. 184,
 185, IV. 184, V. 184, 221
 Bolchov 329
 Bolingbroke (bolinbrok)
 343
 Bolivar 525
 Bolivia 525
 Boiševici 457
 Bonaparte Petr 479
 Bonifacius Sv. 153
 Bonifáč Montier. 192
 Bonifáč VIII. 207.
 Bordeaux (bordó) 411,
 454, 470, 471
 Borgia (bordža) 311
 Boril Bulh. 227
 Boris Bulh. 504, 187, 460
 — Godunov 329
 Borisovo 406
 Bironholm 359
 Borodino 406 256
 Bořek z Mileťinka 256
 Bořivoj 154, 180, 182, 183
 Bosna 228, 270, 441, 448,
 507, 511
 Boso Burg 165, 166
 Bossuet (bosüe) 335
 Boston (bostn) 368
 Bosworth (bosuorts) 243
 Botha 492
 Bothwel (bosuel) 318,
 319
 Boulanger (bulanže) 481

Bourbaki (burbaki) 470
 Bourbon Sixt 451
 Bourbonové (burbo-
 nové) 208, 238, 308, 309,
 334, 371, 412, 474
 Bourgogne (burgojn) viz
 Burgundsko, vév.
 Bouquoi (bukoa) 296
 Bourgoin (burgojn) 368
 Bouvines (buvin) 199, 207
 Bovianum 90, 114,
 Boxerové 532
 Boyne ř. (bajn) 334, 366
 Bráň 448
 Braganza 314, 317
 Brahe, Tycho 291
 Brahma 20
 Brandywine (brendy-
 uain) 368
 Braniborsko 168, 195, 213,
 230, 231, 234, 249, 278,
 304, 324, 338 Ostatek
 viz Prusko
 Brankovič 270
 Branná neutralita 368,
 381, 394
 Brasidas 54
 Brauner 420
 Braslie 276, 453-464, 497,
 498, 529
 Bratislava 167, 421, 225,
 225, 463; Mir 198, 399
 Brdlik 465
 Bratianu 524
 Breda 313
 Bregalnica 520
 Breisach 304, 333
 Breisgavsko 303, 332, 333,
 391, 395, 398
 Breitenfeld 300, 303
 Bremy 395, 414
 Brennus 86
 Brescia (breša) 233
 Brest Litevský 455, 459
 Brest 439
 Bretagne (bretaň) 150, 240
 Bretigny (bretiň) 239
 Bretonsko viz Bretagne
 Briand 483
 Briel (briel) 313
 Brienne (brien) 337, 388,
 410
 Brissot (brisso) 386
 Britannikus 133, 137
 Britannie 13, 124, 137, 138,
 139, 150, 152, 175, 209-
 212, 240-243, 317-322, 363
 -369, 383, 391-416, 453-
 463, 484-493
 Broglie (broli) vév. 345,
 348, syn předsědlo 350
 Brömsebro (brömsebru)
 304
 Bronstein viz Trocký
 Broumov 295
 Browne (braun) 349
 Bruce (brus) Rob. 212,
 240 Daniel 242

Brühl 375
 Brukterové 135
 Brundisium 125, 130
 Brunhilda 156
 Brunšvicko 198, 200, 338, 472
 Brus z Mohelnice 290
 Brusilov 456, 457
 Brusel 483
 Brutus L. J. 75, 80, 81, Dec. 128, 129, 130, M. 128, 129, 130, 134
 Břestská unie 327
 Břetislav, kn. č. 181, 182, 183,
 Břevnov 181
 Buckingham (bökingem) 320
 Bučac 374
 Buddha 20
 Budín 287, 339, 425, 426
 Budínský pašalík 287
 Budišín 171, 407
 Buenos Ayres 525
 Buřalora 430
 Buchara 507
 Bujehovci 188
 Bukovec viz Lubek
 Bukovina 352, 416, 428
 Bukurešť 399
 Bukurešťský mír 405, 520
 Bulharsko 155, 160, 187, 227, 269, 272, 330, 453—464, 507, 510, 522—524
 Bula sicilská 216
 Buller 492
 Bull Run (bulrón) 528
 Bumly 446, 448
 Bunkershill (bönkrsihl) 368
 Buol-Schauenstein 444
 Burger 464
 Burgundové 149, 156, 166
 Burgundské království 166, 168, 171, 231
 — vévodství 175, 208, 238—240, 281, 283
 — hrabství Franche-Comté (frans komte) 235, 278, 333
 Burian 444
 Burke (börk) 368
 Burkersdorf 351
 Burnside (börnšajd) 528
 Búrové 473, 490, 492
 Bute (bjut) 367
 Buttler 302
 Buturlin 351
 Bülow 408, 410, 411, 473, 474
 Byčina 292
 Byron (bajrn) 515
 Bytomsko 219
 Byzantská říše 148, 160, 161, 186, 187, 225, 226, 269

C

Cabal 365
 Caballeros 525
 Cabot (kebot) 275
 Cabral (kabral) 276
 Cabrera 494
 Cadiz 13, 101, 402
 Cadoudal (kadudal) 396
 Caesar
 — G. J. 119—128, 134
 Gagliostro (kaljostro) 337
 Čáchy 136, 164, 168, 332, 349, 417
 Cairoli 501
 Cajamarca (kachamarka) 277
 Calais (kale) 237, 239, 240, 306, 319
 Calatafimi 499
 Calone (kalon) 337
 Cambasérés (kanbase-res) 393
 Cambrejský mír 282
 Camoëns (kamoëns) 275
 Campbell (kembl, keml) 488
 Campbell-Bannermann 493
 Cambo Formio 391
 — Santo 348
 Campos Martinez 496
 Cankov 523
 Cannae viz Kany
 Cannes (kan) 414
 Canning (kenyng) 485
 Canrobert (kanrober) 505
 Capo d'Istria 515
 Caprivi 473
 Carev Laz 382
 Caribrod 518
 Carnot (karno) 388, 391, 481
 Carnuntum 134
 Carpi 341
 Cařihrad 269, 272
 Cařihradský mír 287, 288
 Castanos 402
 Castelar 495, 496
 Castelfidardo 500
 Castillon (kastijon) 240
 Castlereagh (khessiri) 413, 485
 Castra Vetera 136
 Čáský mír 332, 349
 Catinat (katina) 334, 341
 Cavaignac (kavaňak) 476
 Cavour (kavur) 499, 500
 Cawnpore (khanpur) 487, 488,
 Cayenne (kajen) 335
 Cejp 456
 Celman 525
 Censorové 86, 88, 117, 119
 Censur 79, 80, 86
 Centurie 78, 87, 95

Cerealis Petillius 138
 Ceres 79
 Cesarini (čezarini) 266
 Cetewayo 490
 Cetinji 501, 271
 Cialdini (caldini) 437, 499
 Cicero 120—123, 129, 134
 Cid (sid) 178
 Cimbrové 112, 113
 Cinna 116
 Cintra (sintra) 402
 Ciresium viz Karkemiš
 Cirta 112
 Císalská republika 391, 392, 396, 397
 Civilis Kl 138
 Clairvaux (klervo) 191
 Ciam-Callas 435
 — Martinic 418, 431, 440, 444, 451
 Clarendonské konstitut. (klerendn) 209
 Clary-Aldringen 444, 445
 Clemenceau 458, 461, 483
 Clerfait (klerfe) 390
 Clermont (klermon) 189
 Cleveland (klivlend) 456, 528
 Chinchant (klenšan) 470
 Clive (klaiv) Rob. 367, 369
 Cloots (kluts) 389
 Cobden (kobdn) 486
 Code Napoléon (kod) 396
 Cognac (koňak) 281, 459
 Colbert (kolber) 334
 Colenso 492
 Coligny (koliňi) 307
 Colombey-Nouilly (kolombe-nuji) 467
 Colonia Agrippina 136
 Coloniae civium Rom. 92
 Combes (konb) 482
 Compiègne (konpieň) 240
 Concilia plebis 85, 89
 Concini (končini) 308
 Condé (konde), pr. 306, 307, 331, 332, 335
 Cook (kuk) 369
 Cordayová (cordéová) 389
 Cordeliers (kordelie) 385
 Cornarova Kateř. 237
 Corneille (kornej) 335
 Cornwallis (khornualis) 369
 Cortenuova 200
 Cortez 276
 Cosenza (Kozenca) 149
 Costa-Rica (kostarika) 526
 Cotrone 170
 Coudenhove 444, 449, 450
 Courbert (kuber) 531
 Couthon (kuton) 389
 Covenant (kövinent) 320
 Crammer (krenmr) 317, 319
 Crespy (krepj) 283
 Crispi 501

Crnojevič Arsenij 340, 382
 Crnojeviči 271
 Cromwell (kromuel); Tom 317. Oliver 322, 364. Rich. 364
 Cronje 492
 Culloden (kolodn) 367
 Cumberlanský vévoda (kömbrlend) 349, 350
 Curych 393, 430, 499
 Custine (kústin) 387
 Custozza (kustoca) 423, 437
 Cuvaj 448
 Cypr 192, 194, 237, 310, 462, 510
 Cyrill, sv. 179

Č

Čagataj 228
 Čák Matouš 220, 225, 264
 Čandragupta 21
 Čapek ze Sán 256
 Čapka 460
 Čartoryjski 375, 503
 Čáslav 254, 296
 Čataldža 520
 Čeček 456
 Čeněk z Vartenberka 253
 Čerkašský, kn. 508
 Černá Hora 271, 361, 380, 382, 453—463, 521
 Černajev 507, 508
 Černá, řeka 505
 Černoboh 156
 Černín 444, 451
 Černý Jiří 399, 405, 516
 Černý Jos. 464, 465
 Červencová revoluce 418, 475
 Červinka 458
 České země 153, 154, 163, 166, 179—183, 213—220, 246—261. Ostatek viz Rakousko 286 atd. a Československo 463 až 465
 Čemenská zátoka 380
 Čičagov 405
 Číla 456
 Čína 25, 166, 228, 272, 331, 383, 453—463, 487, 529 až 533
 Čezvyčajka 458
 Črnoměn 270
 Čušima 513

D

Dacie 127, 140, 144
 Dagmar 212, 214

Dagobert 154—157
 Dahomej 481
 Daimiové 27, 531
 Dalimil 246
 Dakové viz Dacie
 Dalberk 404, 413
 d'Alembert (dalanber) 337
 Dalmatie 105, 145, 150, 154, 186, 223, 264, 265, 391, 398, 403, 416
 Damašek 460
 Dampierre Jindř. (dan-pjer) 296
 Danawirk 163, 432
 Dandolo 192
 Danev 524
 Daniel Halíčský 221, 222
 Danilo Petrovič 382, 521
 Dankl 454
 Dánsko 152, 163, 166, 176, 177, 212, 213, 243, 244, 322, 323, 325, 363, 410, 414, 427, 428, 432, 433, 438, 461, 514
 Danton (danton) 385, 387, 389
 D'Arc Jeanne (dark žan) 240
 Dardanos, mír 116
 Dariovi I. 23, 44. II. 24. III. 24, 64
 Darnley (darnly) 318, 319
 Datis 44
 Daun 342, 350, 351, 355
 Dauphiné, Dauphin (do-fině, dofen) 237, 239
 David 7, 8
 Davoust (davu) 407, 408, 415
 Daxner 431
 Deák 438, 440
 Děbíč 407, 503
 Debrečín 425, 426
 Decebalus 139
 Decemvirát 84, 85
 Decennální recess 354
 Decius, cis. 143
 — Mus. 89
 Decimates agri 139
 Delegač 520
 Dědicství bavorské, válka o 352
 — rakouské, válka o 346 až 349
 — španělské, válka o 340 až 343
 Defenserové 294, 295
 Dežo 390
 Dehli 488
 Deïokos 22
 Děkabristé 502
 Dekeleia 28, 55
 Deklarace česká 439
 — tříkrálová 451
 Delarey (dilerej) 492
 Delion 54
 Delos 35, 48, 50, 105

Dembinski 425, 426, 503
 Demeter 33, 79
 Demetrios, syn Antig. 66, 68
 — syn Filipa Mak. 104
 Demokritos 62
 Demos 42
 Demosthenes, řečn. 61
 Den 62, 69; voj. 54, 55
 Denis 451, 456
 Dennevice 408
 Dépollit 182, 217
 Depretis 501
 Deputace říšská 395
 Dermbach 436
 Derer 465
 Dermenti 509
 De Sèze (desez) 387
 Desiderius Langob. 161
 Desmoulin (demulen) 384, 385
 Desava 299
 Dětmár 181
 D'Étrées (detre) 350
 Dřítich Veronický 151
 Dettingen 348
 Deulina 327, 330
 Devoluční právo 332
 Dewet 492
 Dewey 496
 Deym 420
 Diaochové 65
 Diaios 106
 Diana 79
 Diaz 246, 527
 Diderot (didro) 337
 Dido 12
 Dieppe (djep) 334
 Dietrichstein Frant. 298
 Diktator 81, 85, 88, 98
 Dimitrij Donský 264
 — Uglický 329
 Dimotika 361
 Diodoros 147
 Dioklea 145
 Diokletianus 145
 Dion Christos. 147
 — Kassios 147
 Dionysios Halik. 147
 — Syrak. 14
 Dionysos (Bakchos) 33
 Dioskurovi 33
 Diplom říjnový v Rak. 431
 Disraeli (disriili) 486, 488, 489, 508
 Dissidenti 375
 Divy star. světa 62
 Dobhoff 423
 Dobruža 510
 Dodekarchie 3
 Dodona 27, 30, 34
 Döfingen 233
 Dohoda Malá 464
 Dokič 519
 Dolabella 125, 126
 Dolanský 465
 Dolgoruký, kn. 381
 Domašov 350

Domažlice 255
Domreje (domrömy) 240
Domitianus 139
Donar 135
Donauwörth 284, 285, 300
Don Carlos 314, 315, 371,
494—496
Dondukov-Korsakov 511
Dordévič 519
Doria 281, 310
Dorošenko 373, 377
Dorylaeum 190
Dosso Alfo 460
Dostál Václ. 456
Dóža Jiří 267
Dože 237
Drač 520
Dragasany 515
Dragomanský průsm 518
Drahomíra 181
Drake (drek) 320
Drakon 39
Dražďanský mir 349
— sjezd 405, 419, 427
Dražďany 407, 408, 434
Drepanon 95
Dreyfuß 481—483
Drinopol viz Adrianopol
Drusus 133, 134, 135
Dub 436
Dubojs (dúboa) 336
Dúbravka 183
Dubrovna viz Tannen-
berk
Dubrovnik 403
Dudlej, věv. (dódy) 318,
319
Duchesse (dúšen) 466
Dulius G. 94
Dumouriez (dúmurje)
375, 387, 388
Dunajewski 443
Dunbar (dönbar) 364
Dunstan (dönsten) 176
Dupont (düpon) 402
Du Quesne (düken) 335
Durinsko 156, 200
Dust Mohamed 487, 489
Dünkirchen 364
Düppelské hradby 428, 432
Dürrenstein 192
Dürich 457
Dvořáček 465
Dyrrhachium 126
Dzeržinský 458

E
Eberhard Würtemb. 231,
233
Eblé 406
Eck 279
Eckmühl 403
Ecuador 526
Eddington (edingtn) 176
Edessa 60, 190, 191
Edgar 176
Edgehill (edšhil) 322

Edhem paša 516
Edikt nanteský 308, 335
— restituční 299
Edomitě 6, 7
Edrisovci 159, 188
Eduard Angl. I. 210, 211;
II. 210, 240, 242; III. 210,
241, 242; IV. a V. 241,
243; VI. 317, 318; VII.
321, 482, 492, 493
Eiesos 23, 35
Efiálfes 46, 49, 50
Eforos Kymejský 36
Eforové 37
Egbert 175
Egerie 74
Egmont 306, 313
Eicinger 234
Eider 163
Eiffel 481
Ejub chan 490
Ejubovci 193, 228
Eknomos 94
El (= Baal) 17
Elatea 28, 62
Elba 412, 413, 414
Elcano (elkano) 276
Elea 22, 42
Eleatě 44
Eliáš 8
Elissa 11, 13
Eliška Přemysl. 214, 229,
246, 247
Elliott (eljot) 369
Elstera 174
El Teb 491
Emanuel Portug. 246, 314,
316
Emerich Uher. 223
Emir al omra 188
Empedokles 62
Eněd 292
Enghienický věv. (angen-
ský) 396
Engliš 464, 465
Enna 107
Ennius 114
Enzio 200, 201
Epameinondas 59, 60
Epiketos 141
Epikuros 70
Epimenides 39
Epitadeos 36
Eppenšteinský rod 174
Erasmus Rotterodamus
279
Erastier 360
Eratosthenes 70
Erdödy 192
Eresburk 162
Erfurt 198, 402, 427
Erich 244, 323, 324
Erivan 502
Erkte 95
Erythrea 501
Erzerum 503, 509
Escorial 315
Espartero 494

Esslingen 403
Este 236, 311, 353, 372, 391
Estonsko 222, 326, 360, 362
Estritovci 177, 212, 243
Etats généraux (eta že-
nero) 209, 308, 337, 383
Ethelred 176
Etropolský průsm. 509
Etruské král. 394
Etruskové 73
Eubulos 60
Eugen Savojský 340—346
Eugenie, cis. 477
Eukleides 70
Eumenes 66, 67, 103, 104
Eunus 107
Eupataria 505
Euripides 62
Eurybiades 46, 47
Eurymedon 49, 103
Eurytheus 31
Eustachius Bouill. 190
Eutropius 147
Evesham (ivšem) 211
Exarchat 152, 161
Eynard (enar) 515
Ezdráš 9
Ezechiel 9

F

Fabiové 83, 84
Fabius Cuncator 98, 100
— Rullianus 90
Fabricius Filip 295
Faedrus 140
Faesulae 149
Faidherbe (federb) 470
Fajnor 465
Falanga 78, 87
Falc 202, 298, 304, 333, 352,
395
Faleri (faljeri) Mario 237
Fallières (faliě) 483
Falklandy 455
Fantin de Valle 259
Farnabazov 56, 58
Farnakes 121, 126
Farnese Petr Ludv. 311;
Alex. 315; Alžb. 344,
370; Rod 311, 345
Farsalos 28, 126
Fašoda 491
Fatimovci 188, 189, 190,
191, 228
Fatka 465
Faunus 79
Faure (for) 482
Faustulus 74
Favre (favr) 469, 471
Fehrbellin 332
Feidias 52, 53, 63
Feidippides 45
Feidon 37, 42
Fejervary 445, 447
Femka 441
Fénelon (fenlon) 335
Feniáně 488

Feodor II. Alexěvič 377,
378
— Ivanovič 329
Fère - Champenoise (fer
šannnoz) 411
Ferdinand Brunšvícký
350, 386, 388, 399
— Bulharský 460, 523
Ferdinand, cis. něm. I.
285-290, II. 289, 295-303,
III. 289, 303, 354, V. 353,
418-424
— Karel Modenský 353
— Katolický 245, 311, 314
— Rumunský 524
— Sicilský 371
— Španělský VI. 370, 371,
VII. 371, 401, 402, 493,
525
— Toskanský 353
— Tyrolský 289, 291
Ferrara 265, 311
Ferrer 477
Fetiales 80
Feuillantové (fejanové)
386
Fiedler 447
Fiedlinger 456
Fiesco 310
Fichte 400
Filadelfia 368
Filaret 330
Filetairo 67
Filip Francouzský I. 175,
208, II. 191, 207, 208, III.
207, 208, IV. 207-209, V.
208, 237, VI. 208, 237
— Hessenský 281, 284
— Makedonský II. 60—62,
III. 99, 102-104
— Orléanský, věv. 309,
332, regent 309, 336, 344,
Egalité viz Ludvík Filip
— Španělský I. Sličný 204,
235, 245, 278, 312, 314,
II. 312—315, III. 314—316,
IV. 314, 316, V. 309, 314,
341—343 370, 371
— Svábský 199
Filipina Welserova 289,
291
Filipíny 496, 529
Filippi, bitva u 129
Filippovič 441
Filippus Julius, cis. řím.
143
Filokratův mir 61
Filomelos 61
Filotas 64
Fimbria 116
Finsko 244, 362, 401, 404
Fisher (fišr) 317
Flamines 79
Flaminia via 96
Flamininus T. Quinc. 102
Flaminus G. 98
Flavios Josefos 138, 147
Flaviovci 138, 139

Fleurus (flöru) 333, 388
Fleury, kard. (flöri) 336
Florencie 236, 310, 372,
499
Florida 367, 369, 527
Foch 458, 459
Foibidas 59
Foinikové 10—13, 30, 64,
67, 121
Fokas 160
Fokidaně 61
Fokion 61, 69
Fokšany 381
Folkungové 212
Fond náboženský v Rak.
355
— studijní 355
Fonseca 529
Fontainebleau (fonten-
blo) 357, 367, 412
Fontenailles (fontenaj)
164
Fontenoy (fontnoa) 348
Forgach 449
Forchheim 174
Formion 53
Formosa 531
Fořt 447
Foscari 237
Fossalta 201
Fouqué (fuké) 351
Fouquier Tinville (fukje
tenvil) 388
Fox 399
Francia, dr. (francja) 525
Francie 151, 156, 157, 161
—166, 170, 206—209, 237
—240, 305—310, 331-337,
383—416, 453—463, 474—
483
Francouzská revoluce
velká 383—416, červen-
cová 475, únorová 476
Frankopán 339
Franche-Comté (franš-
konte viz Burgundské
hrabství
Franchet d' Esperey
(fransé d'esperej) 460
Franke 464, 465
Frankfurt n. M. 231, 395,
414, 427, 432, 434, 438
Frankfurtský mir 471
— parlament 419, 420, 422
Frankfurtské kvv. 404, 410
Frankenhausen 280
Franklin (frenklin) 368
Frankové 135, 149
Franky 151, 167
František z Azençonu 238
308
— cis. něm. I. 348, 352,
353, II. 353, 358, 399
— Ferdinand, arcikn. 353,
446, 450
— Francouzský I. 238, 279,
306, II. 238, 306
— Josef I. 353, 425—450

— Karel, arcikn. 353, 424
— Modenský 353
— Sicilský 371, 499, 500
Fraortes 22
Fratie 38, 42
Fregunda 156
Frederiksborg 362, 528
Frederikshammský mir
404
Fregellae 71
Freiberk 351
Freiburk 333, 334
Friedjung 447
Fridrich Augustenb. 427,
432
— Bojovný 200
— braniborský 234, 247,
254, 255
— cis. něm. I. 191, 196
—198, II. 193, 199—201,
III. 204, 234, 235, 258,
259
— Český 182, 215, 216
— Dánský I. 323, 325, II.
325, III. 325, 359, 363,
IV. 360, 363, V. 363, VII-
427, 432, VIII. 432, 514
— Falcký 286, 296, 297, 321
— Fořt 447
— Hohenzollernský viz
Fr. Braniborský
— Moudrý 279, 281
— Pruský I. 338, 346, 468,
II. 346—352, 357, 375, 468,
III. 468, 473
— Sličný 203, 229, 230
— Tyrolský 204, 252
— Karel Pruský 432, 434,
435, 467—469
— Vilém Pruský I. 346,
II. 357, 376, 468, III. 400,
407—416, 417, 468, IV.
419, 422, 468
— Vilém, princ pruský
— 434, 468
— Branib., velký kurf. 338
Friedrichshald 361
Friedland 400
Frigga 135
Frimont (frimon) 415
Fronda 331
Frossard (frossar) 467
Frundsberg Jiří 281
Frygie 18
Fu - Ceu 530, 531
Fulvia 130
Fulvius Flakkus 109, 111
Fundamentální články
české 440
Furlansko 162, 163, 170,
171
Füssenský mir 348
Fyle 38, 40, 42,

G
Gabinus Ant. 119
Gablenz 432, 433, 434, 435

Gadez viz Gadiz.
Gaëta 500
Gagern 422
Gaja 33
Gajda 456, 460
Galatie 18, 67
Galba 138
Galeazzo Visconti 236
Galerie uměl. v Praze 446
Galerius 145
Gallas 301—303
Gallia Cisalp. 70, 73, 96,
102; Narb. 109; Trans.
alp. 123
Gallienus 144
Gallové viz Keltové.
Gallipoli 268, 272
Gallus 143
Gambetta 469, 471, 481
Gara Mikuláš 263, 267
Garašanin 518
Garfield (garfild) 528
Garganus 119
Garibaldi 430, 437, 470,
499, 500
Gasenský Mahmud 189,
369
Gastýn 433, 442
Gatacre 492
Gates (gets) 368
Gaudet (gode) 386
Gaugamely 64
Gaumata 23
Gautsch 443, 444, 445, 447,
449
Gavius Pontius 90
Gaza 6, 64, 66
Gdansk 461
Gdov 419
Gedymin 262
Geiseric 150
Gellimer 152
Gellius Egnatius 90
Gelon 13, 43, 46
Generální sněm stavov-
ský viz Etats généraux
Gentská pacifikace 315
Geoffroy Plantagenet
(žofroa plantažne) 209
Geok-Tepe 512
Gepidové 148, 150, 152
Gérard (žerar) 315
Germanikus 133, 136
Gero 168
Gertruda Rakouská 200,
201
Gerunium 98
Gervais (žerve) 481
Gettysburg (götisbörk)
528
Geuzové (gözové) 313
Geysa 186, 223
Ghibellinové 195, 196
Gibraltar (džibraltar)
316, 342, 343, 369
Giers 512
Gilboa 7
Gioja (džoja) Flavio 274

Giolitti (džoliti) 501, 502
Girondini (žirondini)
386, 387, 389
Girsa 461
Gisela, arcikn. 353
Giskra 439
Gizeh (džize) 2
Glabrio 105
Gladstone (gledstón) 488
až 491
Glaucia G. Serv. 113
Glencoe 492
Gliński Michal 326
Godoy 390, 401
Godwin (goduin) 176
Golicyn 377, 380, 485, 502
Goluchowski 430, 431, 443,
444
Gondi Jean 331
Gonzagové 236, 311
Gorazd 187
Gorčakov Alex. 506, 507,
510, 512; Mich. 505
Gordianus 143
Gordium 63
Gordon (gordn) 302, 489,
491
Goremykin 513
Gorgias 62
Gorice 201, 231, 278
Gorlice 455, 456
Gorm 168, 177
Gošen 2, 7
Gotha 427
Gothové 142—144
Gottfrid Dánský 163
Gottšalk 178
Göben 470
Göllheim 206
Görgey 425, 426
Görtz 361, 362
Götz 303
— von Berlichingen 278,
280
Grakchové 100, 106, 108
až 111
Graham (greem) 491
Grahovo 521
Granada 245
Granikos 63
Granson (granson) 240
Grant (grent) 528, 530
Granvella (granvelja) 313
Gratian 147, 148
Gravelinky 306
Gravelotte (gravlot) 467
Grayová Johanna (gre-
ová) 318, 319
Graziani 460
Gregorios 515
Grégr Ed. 431
Grekov 523
Grévy 471, 481
Grey, hr. (gre) 485
Grocka 346
Grodno 376, 455
Grossbeeren 408
Grotius Hugo 316

Gronsko 177
Gruber 464
Grumbach 285
Grumentum 101
Guanahani 275
Guatimozin 276
Guellové 195, 196
Guesclin Bertrand du
(geklen bertran di) 239
Guido Spoletský 165, 166,
168
Guillotina (gijotina) 388
Guinegata (gijotat) 235
Guisové (güizové) 306,
318
Guisse (güiz) Erant. 307;
Jindr. 308
Guizot (gizo) 475, 476
Gundobald 150
Gundulič 403
Gurko 508, 509
Gustav Švédský I. 323,
324; II. Adolf 323, 324;
III. 324, 362; IV. 324, 401,
404; V. 514
Gutenberk 274
Günther ze Schwarzb. 230
Gyges 18
Gylippos 55
Gwalior 488
Gyulai (dulai) 430

HA

Haag, smlouva 344, 361
— konference míru 484
Haaken VII. Nor. 514
Habana 496
Habeas corpus act. 365
Habeš 501
Habétnice 440
Habibullah 490
Habrman 451, 453, 464, 465
Habsburkové 203, 204,
289, 353
Hadrianus 141
Hadži-Loja 440
Hakem 177
Haiti 275, 390, 396
Hajdamáci 375
Hajduci 293
Halberstadt 304
Haliartos 58
Halič 221, 261, 375
Haleis 50
Hallue, f. (alü) 470
Halys 19
Ham (am) 475
Hamadanovci 188
Hamburk 395, 414
Hamilkar 95, 96
Hammelburg 436
Hampden (hämnd) 322
Hampfl 464
Hanačik 464
Hanava 410
Hannibal 94, 96—101, 103,
104

Hanno Karth. 93, 95, 97
— arcib. Kolinský 173
Hannoversko 338, 361,
366, 396, 398, 399, 400,
410, 413, 414, 434, 438,
472
Hansa 232, 243, 277
Harald 176
Hardenberg 400, 413
Harpago 22
Harrison (harrisn) 528
Harun Arrašid 159, 163
Harpuspices 80
Hasa, f. 162
Hasdrubal 94—97, 99—101
Hasner 439, 444
Haspinger 404
Hastenbeck 350
Hastings (hestings) 176
— Warren (uarrin) 369
Hatto 167
Hatvan 426
Hayes (hes) 528
Hatzfeld 303
Häusler 339
Haussmann 465, 477, 479
Havajská republ. 529
Havelock (hävloek) 488
Havelský sněm v Praze
256
Havlíček 429
Haymerle 442, 444
Haynau 426
Hébert (eber) 385, 389
Hebron 6
Hedvika Polská 262, 265,
325
Heemskerk (himskerk)
316
Hefaistion 63
Hefaistos 33
Hegemonie athenská 48
až 51, 59, 60
— spartská 38, 46—48, 57
až 59
— thebská 59
Heidelberk 333, 419
Heidler 464
Heiloti 36
Heimdall 135
Hekataios 44
Hel 135
Helena Gliňská 328
Helgoland 401, 413, 432,
455, 473
Heliäia 40, 42, 49
Heliogabal 142
Heliopolis 1, 392
Helios 33
Hellenové 30
Helos 29
Helsingborg 232
Helvetius 337
Helvetská rep. 392
Hengist 150
Hennersdorf 348
Henriot (anrio) 388
Hentzi 426

Hera 33
Herakleia 91
Herakleitos 44
Herakleovič 18
Herakles 31, 35,
Herakliovič 160
Herbst 439
Hercegovina 271, 273, 441,
448, 507, 511
Herdoniae 100
Herdonius 84
Hererové 473
Herkulanum 139
Herkules 79
Hermaceutské předh. 94
Hermes 33, 79
Hermokrates 57
Herodes 68, 137
Herodotos 62
Herulové 148
Herwarth 434, 435
Herron 461
Heřman Badenský 200, 201
— Salský 174
Hesiodos 43
Hessensko 304, 395, 396,
410, 427, 438
Hestia 33
Hetérie 515
Hexham (hexem) 243
Hicks (hiks) 491
Hiempsal 111
Hieron 14, 93—95
Himera 14
Hindenburg 454, 456
— linie 458, 459
Hipplias 41, 45
Hippokrates 62
Hipponax 43
Hiram 8, 11
Hirtius 129
Hiskia 9
Histaiois 23
Hittin 191
Hlávka 443
Hluboká 219
Hnězdno 155, 183
Hodža 421, 425, 465
Hofer 404
Hohenfriedberk 348
Hohenlinden 394
Hohenlohe 296, 297, 444,
447
— Schillingsfürst 473
Hohenštaufové 174, 195
až 201
Hohenwart 440, 444
Hohenzollernský rod 234,
247, 468
Hoche (oš) 390
Hochenburg 449
Hochkirch 350
Holandsko (sr. Nizozem-
sko) 312, 313, 315, 316,
332—334, 341—343, 357,
364, 365, 368, 389, 398,
405, 413, 483, 484

Holbach 337
Holštýn 244, 359, 362, 427,
430, 432, 433, 438
— Gottorpský rod ve
Švédsku a Rusku 324
Holzgethan 444
Homeros 43
Homerulebii (homrul-
bii) 491, 493
Honduras 526
Hong-Kong 530
Hong-vu 272
Honorius 148
Horn, hr. (horn) 313
Hora (la montagne —
montañ) 386, 387
Horaček 464
Hora Svata 82, 85
Horatiové 74
Horatius Flakkus 134
— Kokles 81
— M. 85
Horažďovice 246
Horn Gustav 301, 302
Horodlo 263
Horsa 150
Hortensius Ortalus 134
Horus 5
Hoseáš 8
Hotham (hothem) 415
Hotowetz 464
Houdek 464
Howard (hauard) 320
Höchstädt 442
Hrabovský 421
Hradec Králové 355, 435
Hrančí Vlado 271
Hrob 295
Hruban 464
Hrubotsburk, mír 352
Hugertovi 306
Hugenotské války 307, 308
Hugo Arelatský 168
— Viktor (ügo) 477
Humanismus 277
Humbert, král italský 353,
501
Hummelhof 360
Hunkjar-Iskelessi 504
Hunové 148—150
Hunyady (huňady) 265,
266
Hurban 421, 439
Hus 251, 252
Husák 460, 464
Hussain 159
Hussarek 444, 452
Hutten 280
Hviezdoslav 452
Hydaspes 65
Hyder Ali (hajder) 369
Hyasis 65
Hyksos 2
Hyperides 61, 62, 69
Hyrkanos 68

Ch
 Chabrias 59
 Chafra 2
 Chaireddin 283
 Chaironeia 62, 116
 Chaldaea 15
 Chalkedon 120, 146
 Chálons (šalon) nad Mar-nou 150
 Chamberlain (čembrlén) 493
 Chambord (šanbor) 309, 474, 480
 Chamurabi 15
 Champagne (šampaň) 455, 456, 459, 460
 Championnet (šanjone) 392
 Champollion (šanpoljon) 5
 Chanzy (šanzi) 470
 Charleoi (šarleroa) 454
 Charte octroyée (šart oktroaje) 412
 Chartes (šartr), vev. 388
 Chartum 486, 491
 Château-Cambresis (šato-kanbrezi) 306, 312
 Châtillon (šatijon) 411
 Chaumette (šomet) 389
 Chaumont (šomon) 411
 Čhebsko 205, 218, 219, 220, 229, 248
 Čhelčický 259
 Čhelmsko 221, 262
 Chemin de Dames (šmén de dam) 459
 Cherson 381
 Čheruskové 136
 Chiari (kjarí) 341
 Chilendarský kl. 227
 Chiloe (ch = é) 525
 Čhillsko (čillsko) 277, 525
 Čhiva 507
 Chlodvík 151, 156
 Čhlopickí 503
 Čhlotar 156
 Čhlumec 195, 215, 408
 Čhmelnickí Bohdan 373, 377
 Čhmíelník 221
 Čhocim 327, 374, 380
 Čholm 455
 Čhorvatsko 154, 162, 164, 186, 225, 264, 286, 453, 416, 421, 428, 431, 438, 443, 446—449, 453
 Čhorvatské přímoří 403, 416
 Čhotek 440
 Čhotková Žof. 353, 446, 450
 Čhotuse 347
 Čhovaresmovci 189, 228
 Čhrysippos 70
 Čhufu 2
 Čhuchelské výtržnosti 442
 Čhurchil (čörčil) 336

I

Ibrahim Aeg. 486, 489, 515
 Ibykos 43
 Idystaviso 136
 Idštedt 428
 Ilikrates 58
 Ignác z Loyoly 283, 311
 Ignatěv 510
 Igor 185
 Ikonský suľtanat 189, 190, 191, 272
 Ilerda 125
 Illešházy 293
 Illyrské kráľovství 416
 Illyrská provincie 403, 409, 413
 Inaros 4
 Independenti 319, 322
 Indie Východní 19—21, 64, 275, 369, 487, 488
 — Západní 275
 Indra 19
 Indulgence 365
 Indutiomarus 124
 Ingrie 323, 360, 362
 Inka 276
 Inkerman 505
 Innocenc III. 192, 193, 199, 207
 Innská čtvrť 354
 Inquisite 207
 Interamna 71
 Interim 284
 Irterrex 77
 Investitura, boj o 174
 Ionské ostrovy 392, 393, 516
 Ipsos 66
 Iran 21, 228
 Irredentisti 501
 Irsko 176, 209, 317, 320, 322, 364, 485, 488, 490, 491, 493
 Isabella Kastilská 245, 275, 311, 314
 — Marie Portug. 314, 497
 — Španělská 371, 494, 495
 — Zápoľská 287, 325
 Isák 6
 — Angelos 191, 192, 226
 Isaurie 18
 Isis 5
 Island 177, 325
 Ismael 6
 Ismail Aeg. 488
 — Cengiz-aga 521
 Ismaila 381
 Israel 6
 Issos 64
 Istar viz Astarte 17
 Isthmické hry 34

Isthmos 46
 Istrle, Istrové 102, 170, 174, 201
 Itálie 70, 153, 160—175, 196—202, 235—237, 310, 372, 389—414, 453—463, 498—502
 Italoové, obyv. za staro-věku 73
 Ithome 29, 37
 Ius latinum 93
 Ivan Alexejovič V. 377 až 379
 — Alexejovič VI. 378, 380
 — Kalita 263
 — Hrozný 328
 — III. Vasiljevič 264
 Ivančice 294
 Ivančov 523
 Ivangorod 455
 Ivanov 454
 Izvolskij 513

J

Jaffa 392, 458
 Jagajlovci 262, 325
 Jager 290, 292, 293
 Jahn L. 401
 Jakobini 385
 Jakoubek ze Střibra 252
 Jakub 6
 Jakub Anglický I. 320, 321
 — Anglický II. 321, 365
 — Anglický III. Eduard 321, 366
 — bej 530
 — Clément (kleman) 308
 — chán 489
 — Stuart Skotský IV. 317, 318; V., VI. 318—319
 Jalo 512
 Jamaika 364
 James (džems) 491
 Jan, arciv. 353, 394, 397, 402, 403, 422
 — XIII. papež 234, 251, 252
 — Albrecht Polský 325
 — Augusta 290
 — Bezzemek 210, 211
 — z Braganzy 314, 317
 — Briennský 226
 — Francouzský II. 338, 239
 — Fridrich Saský 284
 — z Chlumu 252
 — z Jenšteina 250
 — Jindřich Lucemburský 230, 247, 248
 — Jiří Saský 296, 297, 300, 302
 — Kazimír Polský 324, 358, 373
 — Lucemburský 229, 230, 237, 246—248
 — z Oustí 251
 — z Pomuka 250

Jan Portugalský VI. 314, 497
 — Saský 434
 — Švédský III. 323, 324
 — z Vartenberka 246
 — Vataces 226
 — Zhořelecký 247, 249, 250
 — Želivský 252
 Janecěk 425
 Jankov 303
 Janku 425
 Janov 194, 237, 310, 372, 391, 397, 414
 Janus 79
 Japonsko 26, 27, 276, 453 až 463, 529—533
 Japygové 73
 Jaromír, kn. český 181
 Jaroslav Osmomysl 221
 — ze Sternberka 217
 — Vladimirovič 185
 Jaroslavec Malý 406
 Jasmund 432
 Jason 32
 Jassy, mír v 382
 Jazyková nařízení 445
 Jedlička Rud. 449
 Jednota bratří českých 259, 260, 288, 290, 291, 292
 Johanna Grayová (grevová) 318, 319
 — Seymourova (simör) 317
 — Sítěna 204, 278, 312
 Johannis 465
 Johnson (džansn) 528
 Joktan 6
 Josef Bonaparte 398, 401, 402
 — císař německý I. 289, 342, 354; II. 353, 355 až 358, 375, 381
 — Emanuel Portug. 314, 370
 — Ferdinand Bav. 289, 341
 Josefus 355
 Josefus Flavius 138, 147
 Josiáš 9
 Josiaš 9
 Josua 7
 Jošohito 531
 Jošt Moravský 233, 247, 249, 250
 Joubert (žuber) 392, 492
 Jourdan (žurdan) 388, 390, 393, 402
 Jovanovič 441
 Jovianus 147
 Juan d'Austria (chuan) 312, 315
 Juarez (chuarez) 526, 527
 Jušinkai 533
 Juba 125, 127, 147
 Jugoslavia 462, 464
 Jugartha 111, 112
 Julianus Apostata 147
 Juliovcí 131
 Julius II. papež 279, 311
 Juno 79
 307, 308, 327; IV. 238, 308, 309; V. 309, 474, 480
 Jindřich Korutanský 201, 214, 229, 230, 246, 248
 — Jasomirgott 196
 — z Lažan 251
 — Lev 196—198, 213
 — z Lipé 246
 — Plavec 246
 — Polský I. 184, 220; II. 184, 220, 221; III. 184; IV. 184, 220
 — Pysný 195, 196
 — II. Rakouský 191
 — Raspe 200
 — Svárlivý 165, 169, 170
 Jiršek 451, 452
 Jiršek Jos. 440
 Jiří Anglický I. III. 321, 366, 367; III. 321, 367, 484; IV. 321, 485; V. 493
 — Hannoverký 321, 434, 472
 — z Poděbrad 257—260
 — Recký 488, 516
 Jiskra z Brandýsa 265—267
 Jitka Česká 181
 Job, patr. ruský 329
 Joffre (žofr) 454
 Johanna Grayová (grevová) 318, 319
 — Seymourova (simör) 317
 — Sítěna 204, 278, 312
 Johannis 465
 Johnson (džansn) 528
 Joktan 6
 Josef Bonaparte 398, 401, 402
 — císař německý I. 289, 342, 354; II. 353, 355 až 358, 375, 381
 — Emanuel Portug. 314, 370
 — Ferdinand Bav. 289, 341
 Josefus 355
 Josefus Flavius 138, 147
 Josiáš 9
 Josiaš 9
 Josua 7
 Jošohito 531
 Jošt Moravský 233, 247, 249, 250
 Joubert (žuber) 392, 492
 Jourdan (žurdan) 388, 390, 393, 402
 Jovanovič 441
 Jovianus 147
 Juan d'Austria (chuan) 312, 315
 Juarez (chuarez) 526, 527
 Jušinkai 533
 Juba 125, 127, 147
 Jugoslavia 462, 464
 Jugartha 111, 112
 Julianus Apostata 147
 Juliovcí 131
 Julius II. papež 279, 311
 Juno 79

K

Junot (žuno) 401
 Junta (Chunta) 402
 Juppiter 79
 Jurisic Mik. 287
 Jussuf ben Tašfin 178
 Justinianus 152, 160
 Justinus 160
 Justh 448
 Juvavum 135
 Juvenalis 140
 Jülich 231, 243, 286

Kaaba 6
 Kabanický průsm. 441
 Kabeira 120
 Kabul 487, 490
 Kadaň, sm. v 282
 Kadesia 158
 Kadětové 513
 Kadmos 31
 Kagula 380
 Kahýra 158, 391, 392, 490
 Kaizl 445
 Kalatravské pole 213
 Kalatravský řád 212
 Kalidasa 21
 Kaligula 133, 137
 Kalina 453
 Kališ 262, 407
 Kalka, řeka 222, 228
 Kállay Jos. 465
 Kallikratidas 56
 Kallimachos 69
 Kallinos 43
 Kalmarská unie 244, 322
 Kálnoky 444
 Kalojan 227
 Kalvin 283
 Kamarina 94
 Kambyses 4, 22
 Kameľ Aegyptský 193
 Kameran 472
 Kamillus 87
 Kamišský chobot 505
 Kanada 275, 367
 Kandaules 18
 Kandia viz Kreta
 Kaniza 293
 Kanny 72, 99
 Kanossa 174
 Kantakuzenos 268
 Kanton 530
 Kanuleius 85
 Kanusium 101
 Kaňk 254
 Kapetovci 175, 208
 Kapistran 266
 Kaplif ze Sulevic 297, 339
 Kápolna 425
 Kappadokie 18, 67, 121
 Kappel 282
 Kapsko 413, 483
 Kapua 100, 117
 Karadordé 399, 517
 Kara Mustafa 339

Karakalla 142
 Karavelov 523
 Karbonáři 498
 Kardinálové 173
 Kardin 359, 377
 Karel, arcikníže 353, 390, 393, 398, 402, 403; cis. Rak. 353, 450, 452, 453
 — cisar německý IV. 230 až 232, 247—249, V. 204, 280—285, 312; VI. 289, 343—346, 354; VII. 289, 347, 348
 — Albert Bavorský 289, 347, 348
 — Albert Sardinský 420, 423, 425, 499
 — Anglický I. 320, 321; II. 321, 364, 365
 — z Anjou (anžu) 202, 207, 208
 — Bourbonský (burbonský) 281
 — Burgavský 289
 — Eduard Anglický 321, 367
 — Francouzský IV. 208, 237, 248; V. VI. 237, 238; VII. 238, 239; VIII. 238, 240; IX. 238, 306; X. 309, 475
 — Holý 164—166
 — Lotrinský 332, 334, 339, 347—349
 — Ludvík Falcký 302, 304, 321, 333
 — Martell Francouzský 157
 — Martell Uherský 224, 225
 — Portug. 498
 — Robert Uherský 224, 225, 264
 — Rumunský 508, 524
 — Šmělý 235, 240
 — Španělský I. 312, 314; II. 314, 370; III. 370, 371; IV. 371, 401
 — Štyrský 289, 290, 291
 — Švédský IX. 323, 324; X. 323, 324, 358; XI. 324, 359; XII. 324, 359—361; XIII. 324; XIV. XV. 324, 514
 — Theodor Falcký 352, 357
 — Tlustý 165, 166
 — Veliký 161—164
 — Zpozdilý 165—175
 — Zweibrückenský 352, 357
 Karelie 244, 323, 329, 330, 361, 362
 Karchemiš 4, 9, 17
 Karie 18
 Karlisté 494
 Karloman 165, 166
 Karlovice 340, 421

Karlovcí ve Francii 165
 Karlovy Vary, sjezd 417
 Karlstadt 279
 Karlštejn 249, 254
 Karnak 5
 Karoliny 473, 497
 Károlyi Alex. 342
 — Michal 453
 Karrhy 124
 Kars 506, 509, 511
 Karus 144
 Karthago (Karthagičané) (13—15, 93—101, 105, 106)
 Kasilinum 98
 Kassandros 65, 68
 Kassiodorus 151
 Kassius Sp. 83; G. 125, 128, 129; Avidius 141
 Kassivelaunus 124
 Kastilie 178, 245, 312
 Kastrioti Skanderbek 270, 271
 Kašgar 530
 Kašgil 491
 Katalaunské pole 150
 Katalonie 178
 Kateřina Aragonská 314, 317
 — z Bory 280
 — Howardova (hauardova) 317
 — Medicejská (c=č) 306, 307
 — Parrova (párrova) 317
 — Ruská I. 378, 379; II. 378, 380—382
 Katilina 117, 121, 122
 Kato 103, 105, 106, 115; ml. 122, 127, 134
 Katullus 70, 134
 Katzbach 408
 Kaudinské soutěsky 90
 Kaufman 507
 Kaulbars 523
 Kavkaz 329, 506
 Kazaňský chanat 264, 328
 Kazimír Polský II. 184; III. 184, 248, 261; IV. 263, 325
 Kekrylaieia 50
 Keltové 68, 73, 86, 87, 90, 96, 97, 102
 Kemény (kemeň) 338
 Kendi 288
 Kenneth (kenets) 176, 211
 Kepler 291
 Kerenský 457
 Keresteš 292
 Kerularios 172, 187
 Kesselsdorf 348
 Ketteler 532
 Kettler 326
 Khevenhüller 347, 348, 518
 Khlesl 293
 Khosru 160
 Khuen—Héděrváry 445, 446, 448
 Kiel 410, 433, 473

Kielmansegg 444
 Kijev 185, 222, 262, 373
 Kilidž Arslan 190, 191
 Kilikie 18, 121
 Kimberley (kembrii) 492
 Kimmerové 18
 Kimon 45, 49, 51
 Kinburn 381
 Kineas 91
 Kinley (kinly) 529
 Kio—Cau 532
 Kipčak 228, 264
 Kissingen 436
 Kitchener (kičner) 454, 491, 492
 Kiu—čeu 531
 Kiuprili 298, 339
 Kjutahia 486
 Kladruby 250
 Klapka 425, 426, 435
 Klaudivius I. 133, 137; II. 144
 — Appius 93
 — Klaudianus 147
 — Nero 101
 — Pulcher 95
 Kleber 392
 Klecanda 456
 Kleist 408
 Kleisthenes 42
 Kleitos 63, 64
 Klemens Prud. 147
 Klement 187
 — metrop. 523
 Kleomenes 69
 Kleon 53, 54
 Kleopatra 126, 130, 131
 Kleruchové 50, 52
 Kleve, věv. 234
 Kliment, papež II. 172; V. 207; VII. 279, 281
 Klíšov 360
 Klodius 120, 124
 Kloelia 81
 Kiofáč 450—452, 453, 464
 Klupeia 94
 Klusium 70, 81
 Knezlacky mir 439
 Knjčanin 425, 426, 517
 Knidos 58
 Kninice 408
 Knox (noks) 319
 Knut 176, 177
 Koaliční války proti Francii I. 386—391; II. 392—395; III. 397, 398; IV. 399—401
 Kocel 179
 Kočičina 478
 Kodaň 232, 359, 401
 Kodros 38
 Koerber Arn. 444, 450
 Kohorta 113, 131
 Kokand 507
 Kolchis 32, 115
 Kolding 428
 Kolín 205, 254, 259, 350
 Koller 439, 440

Kollontaj 376
 Kolmar 164
 Koloman 184, 221, 223, 224
 Kolovrat Frant. 418, 20
 Kolumbus 274, 275
 Komárno 426
 Komárovo 454
 Komitia 77, 79, 81, 82, 85, 88, 95, 116—117, 119, 127, 132
 Kommodus 141
 Komnenové 187, 225
 Kompaktaty 256, 257, 259
 Konaševič 328
 Koněpolski 328
 Konfesse česká 291, 294
 Konie 486
 Königseck 346
 Konon 56—58
 Konrád, cis. něm. I. 165, 167, II. 171, III. 195, 196, IV. 200, 201
 — Český 182, 215
 — opat zbraslavský 220, 246
 — pražský arcib. 254, 255
 — Ota český 182, 216
 — Polský 184, 221
 Konradin 202
 Konsistoř pod oboji 257, 290, 294
 Konstans 146
 Konstantin Veliký 145, 146, II. 146
 — Poriyrorodý 186
 — vkn. ruský 502, 503
 — řecký 458, 516
 Konstantius 145, 146
 Konstituce 3. kv. 376
 Konsulové 80, 84, 85, 88, 99, 104, 107, 118
 Konsulat ve Francii 383, 393
 Kontinentální systém 399
 Konvent národní 383, 387
 Konžský stát 484
 Koran 158
 Kordovský chalíf 159, 177, 212, 245
 Korea 492, 493, 512, 513, 531
 Korinúm 114, 125
 Koru 456
 Korinth 62, 63, 69, 106
 Korinthský průplav 516
 Koriolanus 83
 Kornilov 457
 Koroneia 51, 58
 Korsakov 393
 Korsika 237, 372
 Korutansko 154, 162, 164, 166, 169, 172, 174, 201, 205, 206, 214, 218, 230
 Korybutovič 254, 255
 Kosača Vukčič 271
 Kosciuszko 368, 376
 Kosmas 215
 Kosovo pole 266, 270, 456

Kossa 118
 Kossajové 15
 Kostnice, mir v 197
 Kostnický sněm cirk. 234, 251
 Košice 266, 463
 Košut 417, 419, 424—426, 448
 Kottá Aur. 119
 Kotromanovič 270
 Kotzebue 417
 Kounic 349, 354
 Kovarik 464
 Kovel 455
 Kovno 455
 Kozáci 327, 328, 373, 374, 377, 381
 Kozari 155, 185
 Kozí hrádek 251
 Krach 440
 Krakov 185, 262, 292, 413, 419
 Krakovec 251
 Královec 218
 Kramář 447—453, 461, 463, 464
 Krannon 28, 69
 Kraňsko 170, 174, 200, 201, 205, 206, 218, 230
 Krasník 454
 Krásný město 406
 Krassus 118, 121—123, 134
 Krateros 63, 65, 69
 Kratinos 62
 Kraus, baron 442
 Kray (kre) 392
 Krčmář 465
 Krefeld 350
 Krejčí 461
 Kremera 84
 Krescentius 170
 Kresfontes 35
 Kressenbrunn 201, 218, 225
 Krešcák 237, 248
 Kreta (Kandie) 29, 30, 35, 119, 237, 310, 372, 516
 Krimisos 14
 Kristian Dánský II. 322, III. IV. 325; VII. 363; VIII. 427; IX. 432, 514
 Kristina Švédská 301, 323, 324
 Kristus 68, 136
 Kritias 57
 Kritolaos 106
 Krivošije 442
 Krixis 118
 Kroisos 18
 Krok 154
 Krokodilopolis I
 Kroměříž 424, 425, 443
 Krstjovič 523
 Kršnamisra 21
 Krum 155
 Krusy 382
 Krutó 179
 Kruty viz Moravské pole

Krüger 492
 Krymská válka 429, 478, 504—506
 Krymský chanát 264, 272, 381
 Křesimír Charv. 186
 Křišťan z Prachatic 257
 Křivoklát 230, 299
 Kříž, kramář 251
 Křížové války 189—194
 Křesivon 141, 147
 Kuang-su 530
 Kuba 496
 Kublaj 228
 Küçük Kajnardži 381
 Kukula Dr. 449
 Kulevča 503
 Kulikovo pole 264
 Kulín 228
 Kumani viz Polovci
 Kumanovo 520
 Kun Bela 463
 Kunax 58
 Kunersdorf 351
 Kunhuta 214, 219
 Kunvald 259
 Kurfirstové 202, 231
 Kuriatiové 74
 Kurio G. 125
 Kurius Dentatus 90, 91
 Kuroki 512
 Kuroponko 222, 326, 380
 Kuropatkin 512, 513
 Kurtius Rufus 140
 Kuří Voda 435
 Kutlvašer 456
 Kutná Hora 220, 254
 Kutnohorská smlouva 260
 Kutnohorský dekret 251
 Kutusov 406
 Kuza 506
 Kuzko 276
 Kvadové 127, 141, 148—150, 153
 Kvapil 451
 Kyaxares 17, 18, 22
 Kýklickové 43
 Kyklopské stavby 30
 Kylon 38
 Kynoskefaly 28, 60, 102
 Kynossema 56
 Kypselos 42
 Kyros 17, 19, 22, 56, 57
 Kysecký Ivan 225
 Kysek 235, 287
 Kyzikos 56, 120

L

Labienu 124, 127
 Labyrint 2, 32
 Lacedonok 252
 Lada 156
 Lade 23
 Ladislav Neapolský 233, 251

Ladislav Pohrobek 204, 234, 258, 266
 — Uherský 186, IV., 224, 225
 Ladysmith (ledysmys) 492
 Lafayette (lafajet) 337, 368, 384—387, 475
 Laffeld (lafel) 349
 Lafontaine (lafonten) 335
 Lagos (lagus) 367
 La Hogue (la -og) 334
 Lamač (Blumenava) 436
 Lamachos 55
 Lamarmora 437, 505
 Lamartine (lamartin) 476
 Lamberk 424
 Lambsdorff 512
 Lamijská válka 69
 Lammusch 444, 452
 Landeshut 351
 Landshut 403
 Langensalza 436
 Langeron (lanžron) 408
 Langievč 507
 Langobardové 148, 150, 152, 153, 157, 161, 162
 Langside (lengsajd) 319
 Lankasterský rod (tenkestrský) 210, 241, 242
 Laon (lan) 411
 Larcus T. 81
 Larga 380
 La Rochelle (la rošel) 307, 308
 LaRozière (la rotier) 410
 Lartové 73
 Las Casas 277
 Lascy (lesi) 352, 355
 Laskaris Theod. 226
 Latínové 73
 Latinské císařství 192, 226
 Latinus 74
 Latour (latur) 424
 Laud (load) 322
 Laudon 350—352, 357
 Lauenbursko 414, 433
 Laufach 436
 Lauriacum 135
 Lautrec (lotrek) 281
 La Valette (la valet) 312
 Lavinia 74
 Law (ló) 336
 Lawrence (lorens) 488
 Lázně Svatovácl. 419
 Leboeuf (leböf) 466
 Le Bourget (le burže) 470
 Lebrun (lebrön) 393
 Ledru-Rollin (ledrü-ro-
 len) 476
 Lee (li) 528
 Lefebvre (lefevr) 403
 Lefort (lefor) 379
 Legie 87, 113
 Legnano (leňano) 197
 Lehnic 217, 221, 228, 351
 Leicester (lestr) 315
 Leijden 313

Leiturgie 40
 Lelewell 503
 Le Mans (le man) 470
 Lenevič 532
 Lenin 457, 458
 Leonidas 46
 Leonnatos 65, 69
 Leonská říše 178
 Leontiades 59
 Leontinoi 54
 Leopold Babenberský I.
 169; IV. 196; V. 192, 198;
 VI. 193
 — Belgický 483, 484
 Leopold, cis. něm. I. 289,
 337—342; II. 353, 358
 — Habsburský (vév.) rak.
 203, 204, 229, 233
 — Hohenzollernský 479
 — Lotrinský 334
 — Toskanský 353
 — Vilém Rakouský 289,
 303, 304
 Leosthenes 69
 Leotychides 48
 Lepanto 312, 330
 Lepidus 118, 129, 130
 Lerma, vév. 316
 Lesseps (lešep) 481, 488
 Lestocq (lestok) 399
 Leszczyński Stan. 345, 360
 Lešek Bílý 184
 — Cerný 184, 221
 Le Tellier (le telje) 335
 Lettres de cachet (letr
 dö kaše) 335
 Leukippos 62
 Leukopetra 106
 Leuktry 59
 Leuthen viz Lysá
 Lev X. 279, 311; XIII. 500,
 501
 — Isaurský 161
 — z Rožmitálu 261
 Levité 6, 7
 Lewenhaupt 360, 361
 Lewes (liús) 211
 Les (leges) Aemilia 86
 — Agraria 83, 88, 107—111,
 113
 — Annalis 104
 — Caecilia Didia 113
 — Calpurnia 107
 — Canuleia 85
 — Claudia 110
 — Corneliae 117
 — Curjata de imperio 77
 — Hortensia 89
 — Iclilia 84
 — Julia 114
 — Licinia Sextia 88
 — Maenia 89
 — Ogulnia 89
 — Papiria 85
 — Plautia Papiria 114
 — Poetilia Papiria 88
 — Porcia 108
 — Publilia Volera 84

Les (leges) Publiliae Phi-
 lonis 88
 — Valeria 80
 — Valeriae Horatiae 85
 Lexington (lexingtr) 368
 Liao-tung 513, 531
 Libeňský ml 294
 Liberec 445
 Liberum veto 373
 Libuše 154
 Licinius Stolo 87
 — cisář 145, 146
 Liga katolická 286
 — svatá 307
 Ligny (liňi) 415
 Ligurové 73
 Liguřská rep. 391, 397, 414
 Lichtenstein Karel 298
 — Václav 355
 Lilybaeum 95
 Lincoln (linkén) 528
 Lince, sjezd 295
 Liněvič 513
 Lionne (lion) 335
 Lipany 256
 Lipsko 409
 Lipt. sv. Mikuláš 421
 Lissane (lizen) 470
 Lissabon 372, 498
 Litava, ř. 225
 Litoměřice 268
 Litva (Litvaně) 155, 222,
 261, 262, 325, 326
 Ludolf Sváb. 169
 Livius 70, 134
 — Drusus 110, 113
 — Salinator 101
 Livonsko 222, 323, 326,
 330, 362
 Ljaojan 513
 Lobanov-Rostovskij 512
 Lobava 403
 Lobkovic, 347, 440, 443,
 447
 Locke (lok) 337
 Loděnice 216
 Lodgman 463
 Lodi 390
 Logografové 44
 Loigny (loaňi) 469
 Lombardsko - Benátsko
 413, 416, 420, 423, 425,
 430, 437, 438
 Lomnice 296
 Londýnská konf. 466
 Londýnský protokol 428
 Longula 90
 Lónyay (lónaj) 445
 Lopez 525
 Loris Melikov 508, 511
 Lorrain (loren) 335
 Lot 6
 Lothar 164, 165
 — Saský III., cis. 194
 Lotrinsko 166, 167, 172,
 240, 332, 333, 334, 345,
 461, 471
 Loubet (lube) 482, 483

Louisiana (lujsiana) 335,
 367, 394, 397
 Louvois (luvoa) 333, 335
 Lován 167, 454
 Lovosice 349
 Lozengrad 520
 Lubart 262
 Lubek 232, 395, 405, 414
 Lubecký ml 299
 Lubelská unie 326
 Lublaň 416, 417
 Lublin 454, 455
 Lubno 390
 Lubomirski 358
 Lucemburská otázka 466
 Lucembursko 231, 250, 484
 Lucemburský rod 247
 Luceres 74, 76
 Lucian Bonaparte 393
 Lucilius G. 114
 Luck 456
 Lucknov 488
 Lučenec 266
 Ludendorff 459
 Ludmila Sv. 180, 181
 Ludvik, arcikn. 418
 — Badenský 334, 339, 340,
 341, 342
 — Bavorský 229, 230, 472
 — Bonaparte 398, 405
 — Český a Uherský 204,
 261, 267, 268
 — Ditě 165, 167
 — Filip (Egalité) 309, 383,
 384, 387, 389
 — Filip J. Francouzský
 309, 475
 — král francouz. IV. 175;
 V. 175; VI. 206, 208, VII.
 191, 207, 208; VIII. 207,
 208, IX. 193, 207, 208;
 X. 208, 237, XI. 238, 240;
 XII. 238, 278, 305; XIII.
 308, 309; XIV. 309, 314,
 331—335; XV. 309, 335—
 337, XVI. 309, 337, 383—
 387; XVII. 309, 388; XVIII.
 309, 474
 Ludvik Němec 164, 165,
 179, 180
 — Pobožný 164, 165
 — Portug. 314, 498
 — Uherský I. 224, 262,
 264, 265; II. 267, 268
 — Viktor, arcikn. 353
 Luka Vukalovič 521
 Lukanus Annaeus 140
 Lukacs 445, 449
 Lukianus 147
 Lukka, sj. v 123
 Lukretius 134
 Luksor 5
 Lukumové 73
 Lunenburg (lünevil) 394
 Lusiňanský Vít 192
 Lusitania 458
 Lusitanská válka 106
 Lustrum 79

Lutatus Katulus 95, 113
 Luther 279, 280, 284
 Lutici 153, 163, 166, 168,
 170, 178, 213
 Lutter n. B. 299
 Lutyč 454
 Luxembourg (lüksanbur),
 marsál 333, 335
 Lužice 168, 171, 183, 195,
 231, 249, 255, 258, 302
 Lüders 426
 Lüle-Burgas 520
 Lützen 301, 407
 Lvov 454, 455
 — kn. 457
 Lydská říše 18, 19, 22
 Lygdamis 42
 Lykaonie 18
 Lykie 18
 Lykurgos 35, 61
 Lyon, koncil v 200
 Lysá 350
 Lysander 56—58
 Lysimachos 65, 66
 Lžidimitr 329

M

Mac Kinley (kinli) 529
 Mac Mahon (mak-maon)
 430, 466, 467, 480, 481,
 506
 Macdonald (makdonal)
 392, 406, 408, 409, 411
 Macéjovice 376
 Mack 392, 397
 Mackbeth (mekbes) 176
 Mackensen (mekensn)
 455, 456
 Madagaskar 482
 Madrid, mír v 281
 Maďarsko 463
 Maďarský odboj 424—426
 Maďaři viz Uhersko
 Maffie 450
 Mágada 20
 Magdala 488
 Magdeburk 300
 Magelhaens (mageljaenš)
 276
 Magenta (madženta) 430
 Maggersfontein 492
 Magna charta 211
 Magnesia 104
 Magnus Norm. 212, 244
 Mago 96, 101
 Mahabharata 19, 21
 Mahdi 490
 Majestas Carolina 249
 Majestát Rud. 294
 Majordomové 156, 157
 Makarov 512
 Makedonie 60—69, 99,
 102—105, 516, 523
 Makedonské války 99, 102,
 104
 Makedonský komitét 523

Makefing (mejkjink) 492
 Makrinus 142
 Makro 136
 Malá Asie 18
 Malek-Sah 189
 Malesherbes (malzerb)
 387
 Malešov 254
 Maleventum 91
 Malmö 428
 Malplaquet (malplake)
 342
 Malta 194, 391, 395, 413
 Malypetr 465
 Mamlukové 188, 193, 194,
 273, 391, 486
 Martini 14, 93
 Mandana 22
 Mandžouevé 331
 Mandžusko 506, 513, 531
 Manfred 202
 Mangalora 369
 Manilla 496
 Manin 423
 Manipulus 87, 113
 Manlius G. 121
 — Kapitolinus 86, 87
 — Torquatus 87, 89
 Mansfeld Arnošt 296—299
 Manteuffel 433, 436, 469
 Mantinea 54, 60
 Mantua (Mantovsko) 236,
 311, 341, 372, 391, 413,
 416, 430
 Manuel I. Byz. 225; Port.
 498
 Manův zákoník 20, 21
 Maradas 300
 Marakanda 21, 64
 Marat (mara) 384, 385,
 387, 389
 Marathon 28, 45
 Marbach 233
 Marcel Etienne (marcel
 etien) 239
 Marcello (marčelo) 372
 Marcus M. Kl. 99, 100;
 cis. 150
 Mardonios 44, 47, 48
 Marengo 394
 Marfori 495
 Marchand (maršan) 491
 Marjany 473, 497
 Marianne (marian) 478
 Marie Amalie 289
 — Antonie 337, 353, 389
 — Burgundská 235, 238
 — Guise (gis) 318, 319
 — Josefa 289
 — Katolická (Angl.) 318,
 319
 — Kristina Šp. 494, 494,
 495, 496
 — Leszczyńska 309, 336
 — Ludvíka 353, 405, 412
 — Medicejská 308, 309
 — Portugalská 314, 372,
 497, 498

Nepos Julius 150
Neptunus 79
Nero 133, 137
Nerva 139
Nesselrode 413, 506
Nestor 32, 222
Neufchâtel (něšatel) 343,
398, 413
Neuille (nej), mír 462
Neustrie 156
Newbourne (ňubörn) 322
New-York (ňu jork) 365
Ney (ne) 406, 408, 409, 412,
414, 415, 474
Nicaea 146, 190
Nicaejské cis. 226
Nicaragua 526
Niederschönfelden 348
Nieuport (nišpor) 364
Nifelheim 135
Nihilisté 507, 511
Nijmegen 333
Nikias 53—55
Nikiforos Fokas 187
Niklot 213
Nikola kn. 508, 520—522
Nikolaj vkn 454, 455
Nikolaos 147
Nikomedejs 7, 115, 120
Nikon 377
Nikopol 265, 269, 508
Nimburk 300
Nimes (nim) 388
Nimrod 15
Ninive 15, 16, 161
Ninus 15
Nisa 375
Nisala 23, 54
Nisib 486
Niš 144, 189, 266
Nitra 338
Nizozemí 235, 239, 312,
313, 315, 316. Ostatek
viz Holandsko a Belgie
Nizza 283, 478, 499
Njegos 382
Noailles (noaj) 348, 384
Nogajský chanat 228
Noir Vikt. (noar) 479
Noisville (noasvil) 467
Nola 99
Norea 112
Nordická válka 359—362
Nördlingen 302
Noricum 135
Norimberk 259, 282, 301,
398
Normani 152, 163, 166,
175, 176, 177, 209, 212,
243
Norsko 177, 212, 243, 325,
410, 414, 514
Nosek 465
Notion 56
Nová Granada 525
Novák 465
Novara 425
Nové Zámky 338

Novi 393
Novokřtěnci 282
Novopazarský sandžak
442
Nový Hrad 265
Noyon (noajon) 459
Numa Pompilius 74
Numantská válka 106
Numitor 74
Nybork 359
Nymfenburk 347
Nystaedt 362

Obilic Miloš 270
Obnovené zřízení zem-
ské 298
Obrazoborství 161
O'Connor 486
O'Connel 485
Očakov 380, 382
Odenathus 144
Odhin 135
Odo Pařížský 166, 175
Odoaker 150
O'Donnell 495
Odysseus 33
Oeversee 428, 432
Oidipus 32
Oinoityty 51
Ojif z Friedberka 217
Oktabristé 513
Oktaj 228
Oktavianus 129—136
Olař IV. 243, 244
Oldenbursko 363, 396,
405, 414
Oldřich Celský 234
— kn. český 181
— z Rosenberka 254, 256,
257

Oleg 185
Olga 185
Olgërd 262
Olivarez 316
Olivský mír 359, 373
Olivier (olivje) 479
Olomouc 217, 220, 418,
424, 427, 434—436
Olomoucký mír 260
Olpai 54
Olympias 62, 65
Olympijské hry 34
Olynthos 43, 59, 61
Omajovci 158, 159, 162,
178
Omar 158
Omer paša 506, 521, 522
Ommurman 491
Ondřej Uh. II. 193, 223,
224; III. 224, 225
Onomarchos 61
Opava, sj. 417
Opiminius L. 111
Opolsko 219
Oppenheim 201

Optimátes 89, 108—111
Oranžská republ. 490,
492
Orda zlatá 222, 228, 264,
328
Ordonnance tři 475
Orebité 254
Orestes 150
Orchan 272
Orchomenos 31, 116
Orléans (orlean) 240, 469
Orléanský rod 238, 309
Orlov 380, 382
Ormuzd 25
Orsini 478
Orša, řeka 326
Orthogoras 42
Ortok 189
Osiris 5
Oskar Švédský 324, 514
Oskové 73
Osman sultan 272
— paša 509, 521, 522
— Digma 491
Osnabrück 303, 304
Ostermann 408
Ostrach 393
Ostrakismos 42
Ostrogothové 144, 148,
150—152
Ostrolenka 503
Ostřihom 186
Ota Braniborský 205, 214,
219
— Brunšvičský 199
— cis. něm. I. 165, 168,
169; II. 169, 170; III. 170,
171
— Olomoucký 182, 195
— Recký 515
— Wittelsbašský 198, 199
Othman 158
Otho, cis. říms. 138
Otovalský Arn. 304
Otrepěv Rehoř 329
Oudenarde (udenard) 348
Oudinot (udino) 406, 408,
411
Ourique (orike) 178
Oustí n. L. 255
Ovando 275
Ovidius 71, 134
Oxenstjerna (oxensërna)
301, 323
Oxfordské provise (ox-
ferd-) 211
Oyama 513

Paderborn 163
Padilla (padilja) 312
Pařlagonde 18, 121
Pacák 446, 447
Pairové (perové) 207
Pacta couventa 327
Paktolos 59

Pakuvius M. 114
Palacký 418, 420, 424, 431,
441
Palaestina 6—10, 68, 121,
137, 138, 141, 158, 189 až
194, 273, 462
Palatof (palatof) 402
Palaiologovci 226, 268,
269
Palikao 530
Palilia 74
Pallas Athene 33
Palmerston (pamerstn)
485, 486, 488
Palmyra 8, 144
Pamfylie 18, 121
Pamír 512
Pamplona 402
Panama rep. 526, 529
Panamská záležitost 481
Panathenaia 32
Panionion 35
Panna Orléanská 240
Pannonia 134, 148, 152,
154, 162, 164
Panormos 94, 95
Pansa G. Vib. 129
Paoli Pasquale 372
Papežové (stát Církevní)
161, 162, 163, 168, 172,
196, 236, 311, 372, 404,
414, 418, 419, 430, 499, 500
Papinianus 142, 147
Papius Kursor 90
— Karbo 112
Pappenheim 301
Paraguay 525
Paris 32
Párkán 339
Parker (parkr) 395
Parlament 207, 385
Parlér Petr 249
Parma 311, 345, 349, 370,
371, 394, 412, 414, 418,
420, 425
Parmenides 44
Parmenion 63, 64
Parnell 490
Parrhasios 63
Parthenopská rep. 392
Parthie 21, 67, 124, 140
Pařížský mír 367, 412, 415,
506
— hrabě 309, 481
Paříže obležení 469, 480
Pasargady 22
Paskëvic 426, 502, 503
Pasques (pak) 470
Pasovská sml. 285
Pasovský vpád 294
Passaro 344
Pašek z Vratu 261
Pašic 520
Patavium 70
Patent dubnový v Rak.
420
— lednový 429
— prosincový 429

Paterkullus Velleius 140
Patkul 359, 360
Patricii 76
Patrik sv. 176
Pausanias 48, 49
Pavel I. Ruský 378, 392
Pavia, bitva u 281
Pavlík 447
Pavlů 461
Pečeněhové 155, 185, 222
Pečliský záliv 531
Peel (pil) 485, 486
Peel 487
Peiraieus 28, 45, 48, 50,
52
Peisistratos 41, 42, 45, 47
Pejho 530
Peking 228, 530—532
Pelagové 30
Pela 60, 63
Pelé 482
Pelissier (pelisje) 505
Pellico Sylvio 417
Pellic 459, 463
Pelloux (pellu) 501
Pelopidas 59, 60
Peloponneská válka 52—57
Pelops 31
Pelusium 1, 2, 4, 22
Penize řecké 50
— římské 92
Perdikas 60, 63, 65
Pergamos 67, 102, 103, 109
Periandros 42
Périer (perje) 481, 482
Perikles 51—53
Perioikové 36
Perno 349
Peroutka 465
Perovsko 276, 525
Perperna M. 118
Persano 437
Persefone 33
Perseus 104
Persius Fl. 140
Peršané (Persie) 22—25,
44—51, 57, 58, 63—68,
142, 158, 512
Pertinax 142
Perun 156
Peruská válka 130
Pescara 281
Peschka 447
Peš 421
Petion (pesion) 386
Petkov 524
Petovio 134
Petr Amienský (amjen-
ský) 189
— Aragonský 202
— Brasilský 314, 497, 529
— z Courtenay (kurtne)
226
— Karađorđëvič 519
— Petrovič I. 382; II. 521
— Portugalský 314
— Ruský I. 377—379; II.
378, 379; III. 378, 380

Petr Uherký 172
— Vukotič 522
Petreius M. 122, 125, 127,
Petrohrad 360
Petronius Arb. 140
Petrovaradin 343
Petřík 456
Pětipeský Alb. 292
Pfaffenhoefen 348
Piacenza viz Parma
Piaštovci 155, 168, 183,
184, 185, 220, 261
Piava 458—460
Pichegru (pišgru) 389, 391,
396
Pikarti 254, 290
Piccolomini 303
Pillersdorf 420, 421, 423
Pilnice 358
Pindaros 62, 63
Piotrkow 325
Piotrkowský statut 262
Pipin 157, 161, 164, 165
Pisa, sněm cirk. v 233,
251
Pisidia 38
Pistoria 122
Pitt, st. 367, 368, ml. 369,
395, 397, 399
Pittakos 42
Pittsburská úmluva 452
Pius II. 234, 259; V. 311;
VI. 355; VII. 396, 397,
404; IX. 419, 500; X. 501
Pizarro 276
Piacetum regium 355
Placidia 149
Plantagenetský rod
(plantažnetský) 209, 210,
241
Plassey (plassi) 367
Plataič 28, 45, 47, 53
Platon 62
Plautus 114
Plebejové 75, 77
Pleier 439
Pieven 509
Plinius 139, 140
Plotinos 147
Pluh z Rabšteina 288
Plutarchos 147
Pluton 33
Pležen 253, 296, 297
Podgorica 520
Podkarpatská Rus 186,
265, 342, 463
Podol 435
Poincaré (poenkaré) 483
Poitiers (poatje) 157, 159
Polabští Slované viz Slo-
vané polabští
Polignac (poliňak) 384,
475
Pollentia 149
Pollio 129, 134
Polovci (Kumani) 222,
223

Polsko 185, 220, 221, 261 až 263, 325—328, 373—377, 413, 416, 419, 453—463, 503, 504, 507
 Poltava 361
 Polybios 70, 105
 Polykrates 4, 43
 Polysperchon 66
 Pombal (ponbal) 370, 372
 Pomofany 179, 185, 213, 261, 300, 304, 362, 413
 Pompadorová (pompadurová) 336
 Pompeii 139
 Pompeius Gn. 68, 117 až 126
 Pomponius Mela 140
 Pondichéry (pondišeri) 335
 Pontarlier (pontarlje) 470
 Pontifices 79
 Pontos 18, 67
 Poňatovský St. 375, 376, 380
 Popelka 464
 Populonia 91
 Poros 64
 Porsena 81
 Port-Arthur 512, 513, 532, Portsmouth (portsmec) 513
 Portugalsko 178, 212, 245, 246, 314, 316, 317, 372, 401, 402, 453—463, 497, 498
 Poseidon 33
 Postumius 81, 99
 Pošerusiný mlýn 407
 Potemkin 382
 Potidaia 43, 52, 61.
 Potiorek 455
 Potocký 375, 376, 439, 444
 Potter (potr) 483
 Poussin (pussen) 335
 Poznaňsko 473
 Požarevac 344
 Požarskij 330
 Praefecturae 93, 146
 Praefectus praetorii 131
 Praetor 80, 88, 104, 107, 118
 Pragmatická sankce 344
 Praha 287, 291, 300, 347, 349, 435
 Prášek 447, 464, 465
 Právo latinské 93
 Praxiteles 63
 Pražák Al. 442
 Pražská revoluce 423
 Pražský mír 302, 437
 — kongres 407
 Preobražensko 377
 Preston (prestrn) 322
 Prešov 339, 463
 Pretoria 492
 Priamos 32
 Pribina 154, 164, 179

Pribislav 213
 Prilip 520
 Prim 495
 Princetown (prinstaun) 368
 Princíp 450
 Privilegium minus, maius 196, 197
 Prizren 228
 Probsthayda 409
 Probus 144
 Prodikos 62
 Procházka 464
 Prokas 74
 Prokonsul 80, 107, 118
 Prokop Holý 254—256
 Prokop Sv. 181
 Prokúpek 254, 256
 Propertius 134
 Propraetor 107, 118
 Protogoras 62
 Protestanté 282, 285
 Provincie římské 95, 107
 Provokační právo 80, 85
 Prusias 104
 Prusko 338, 343, 346—352, 357, 358, 361, 362, 375, 376, 377, 383, 389, 396, 398, 399—401, 405, 407, 413, 417, 422, 426, 427, 430, 432—438, 466—474
 Prusové (Pruské věv.) 155, 218, 221, 222, 326, 359. Ostatek viz Prusko
 Průša 465
 Prutský mír 361
 Prytanové (prytanie) 38, 40, 42
 Přemyslovci 154, 179—183, 214
 Přemysl I. Otakar 182, 214, 216, 217; II. 201 až 203, 205, 214, 218, 219
 Přemysl 455
 Přibislav 254
 Přímada 215
 Psammenit 4
 Psammetich I.—III. 3, 4
 Piaček z Pirkšteina 257
 Ptaň 5
 Pteria 19
 Ptolemaios 63, 65—67, 102, 105, 126, 131, 147
 Puebla 526
 Puertorico 496, 497
 Pugačev 381
 Puchner 425
 Pultusk 360, 399
 Punktace 443, 446
 Puské války I. 93; II. 96; III. 105
 Purany 21
 Puritani 319
 Puteoli 118
 Püttensko 201
 Putnik 455
 Pydna 61, 105
 Pygmalion 11

Pylos 29, 32, 54
 Pyramidy, bitva u p. 2, 5, 391
 Pyrenaeský mír 316, 331
 Pyrenaeský poloostrov 177, 212, 213, 243, 311 až 317, 370, 401, 402, 414, 493
 Pyrrhon 70
 Pyrrhos 14, 66, 68, 91, 92
 Pythagoras 64
 Pythické hry 34

Q

Quadruple alliance (kua-dripl aliants) 344
 Quaestiones perpetuae 107
 Quastores 77, 80, 92, 107, 118
 Quatre-Bras (katr bra) 415
 Québec (kíbek) 367
 Queretaro (keretaro) 527
 Quesnay (kene) 337
 Quiberon (kibron) 367, 390
 Quinktilianus 140
 Quirinus 74
 Quiroga 494

R

Ra 5
 Ráb 292, 403
 Racine (rasin) 335
 Radagais 149
 Radecký 420, 423, 425, 430, 509
 Radhošť 156
 Radim 185
 Radislav 181
 Radomská konf. 375
 Radomský sn. 325
 Raetia 135
 Raetové 73
 Rafia 3, 16
 Rainer, arciv. 353, 444
 Rajáčič 421
 Rakouská rep. 453
 Rakousy 163, 167, 169, 196, 197, 198, 200, 201, 205, 206, 231, 234, 235, 278, 286
 Rakousko 286—304, 337—358, 375—377, 386—453
 Rákóczy Zik. 293; Jiří 303, 338, 359; Frant. 338, 342
 Raleigh (rali) 320
 Ramajana 19, 21
 Ramé 294
 Ramillies (ramiji) 342
 Ramnes 76
 Ramses 2
 Rana 156

Randa 446
 Rané 153, 179
 Rapalská sml. 462
 Rasa 227
 Rasennové 73
 Rasputin 457
 Rastatský mír 343
 — sjezd 391, 392
 Rastopčin 406
 Rašín 450, 451, 453, 464, 465
 Ratibořsko 219
 Raudská pole 113
 Rauch 447
 Ravailac (ravajak) 308
 Rava Ruská 454
 Raymond Toulonský 207
 Razin 377
 Razumovskij 380
 Redl 449
 Redžid paša 515
 Reformace 277
 Regillus, jez. 81
 Regulus 95
 Reichenbach 358
 Remeš 240, 459
 Remus 74
 Renaissance (recessans) 277
 Rendle z Oušavy 261
 Rendsburg 428—433
 Rensköld 360
 Repealisté (ripilisté) 485
 Requesens y Zuniga 313
 Reskript únorový 438
 — záříjový 440
 Retz 255
 Réunie (reúnie) 333
 Rex sacrificulus 80
 Rezek 446
 Rhampsinit 3
 Rhea Sylvia 74
 Rhense 230
 Rhodos 67, 102—105, 194, 273, 502
 Ricimer 150
 Ried, sml. v 409
 Rieger 420, 424, 425, 431, 439, 440, 443, 446
 Riego 493
 Rienzi 236
 Riga, mír 461
 Richard Lvi Srde 191, 192, 209—211
 — Cornwalliský (kornualiský) 201, 202, 210
 — Angl. II. 240, 241, III, 241
 — z Yorku 241, 242
 Richelieu (rišijó) 298, 308, 331
 Richmond (ričmend) 528
 Rinnik 381
 Ringold 222
 Ripperda 370
 Ristič 517, 519
 Rivoli 390
 Rjeka 462

Robert Guiscard (giskar) 172, 174
 — Franc. 175
 — z Namuru (namür) 226
 Roberts 490, 492
 Robespierre (robepjer) 385, 387, 389
 Roboam 8
 Robotní patent v Rak. 355
 Roca 525
 Rocoux (roku) 349
 Rodič 439
 Rodney (rodní) 368
 Roeskild 359, 363
 Roger Ducos (rože důko) 393
 Roháč z Dubé 257
 Rochefort (rošfor) 479
 Rochlice 284
 Rokycana 254—257
 Roland (rolan) 162
 Rollo Norm. 175
 Roman Halický 221
 Romagna (romaňa) 311, 499
 Romanovci 330, 378
 Romanoviči 221, 261
 Romulus 74
 — Augustulus 150
 Roncesvalles (ronsesvaljes, ronval) 162
 Ronkalské pole 197
 Roosevelt (rózveit) 513, 529
 Rosas 525
 Rosebery (rozbery) 491
 Rosenberg 435
 Rossbach 350
 Rostislav 179, 180
 Rostislaviči 221
 Rouen (ruan) 240
 Rousseau (russo) 336
 Roubík 465
 Rouvier (ruvié) 482
 Rovina, la plaine (plán) 386
 Roxana 64
 Rozdělení Polska 375—377
 Rožďestvenský 513
 Rubico 70, 125
 Rudiae 72
 Rudini 501
 Rudolf Habsb., arciv. 353, 443
 — císař. I. 202—206, II. 285, 286, 289, 291—294
 — kr. český 203, 246
 — IV. Zakladatel 197, 203, 231
 — Švábský 174
 Rufinus 149
 Rumelie Vých. 511, 518, 523
 Rumjancev 381
 Rump-parlament (romp-parlament) 322

Rumuni 421
 Rumunsko 264, 265, 273, 292, 453—463, 502—511, 520, 524
 Ruprecht Falcký 233, 250
 Ruřikovci 155, 329
 Rusko 155, 185, 222, 263, 264, 328—330, 377—382, 392—416, 453—463, 502—514
 Rusko-japonská válka 512
 Rusko-turecká válka 507—511
 Russel (rassel) 486
 Ruyter (rajtr) 332, 364, 365
 Rüdiger 430
 — ze Starhemberka 339
 Rýnský sp. měst 232
 — sp. knížat 338, 398
 Rysvijský mír (rajsvij-ský) 334

Ř

Řád bratří mečových 222, 326
 Řecko (sr. Byzantská ř.) 453—463, 514—516
 Řehof I. 152, VII. 173, 174, XII. 233, 251, XIII. 311
 Řekové, dějiny 27—70
 Rezzo 135, 281, 301, 338, 403
 Říha 465
 Řím 71, 74, 75, 149, 150, 161, 500
 Římané, dějiny 70—147
 Římská rep. 392
 Římský kongres utlač. národů rak. 451

S

Saalfeld 399
 Saarbrücken 467
 Saarská pánev 461
 Sabakon 3
 Sabellové 73
 Sachalin 513
 Sadyattes 18
 Saffarovci 188
 Sagasta 496
 Sagunt 43, 97, 99
 Sacken 408
 Saint Albans (sent albens) 242
 Saint-Antoine (sent antoan) 331
 — Cloud (sen klu) 308, 393
 — Denis (sen deni) 389
 — Germain en Laye (sen žerman an le) 307, 333, 462

Saint Just (sen žüst) 389
 — Menehould (senf men-
 nu) 386
 — Privat (sen priva) 467
 — Quentin (sen kanten)
 306, 470
 Sakriportus 117
 Salacké pole 178
 Saladin 191, 192, 228
 Salamanka 194, 402
 Salamis, bitva u 47, 51
 Salií 80
 Salsibury (salsbüry) 491
 510
 Sallustius 134
 Salmanassar 16
 Salona 145
 Saltykov 351
 Samanovci 188
 Samaria 6, 8
 Samarkand 189, 507
 Samec 442
 samnitské války 89, 90,
 samo 154
 Samuel 7
 — Buh. 187
 Samuroivé 531
 San bitva u 455, 456
 Sandomiřská konfed. 360
 San Francisco 529
 Sanherib 16
 Sancho (sančo) 178
 San Juan d'Ulloa (chuan
 duljoa) 526
 San Martino 430
 San Lorenzo 526
 San Salvador 526
 Sanscullotes (sankülot)
 386
 San Stefano 510
 Santa Lucia (luča) 420
 Santander 526
 Santiago 496
 Santos 525
 Savern 474
 San Yuste (juste) 285
 Sapfo 44
 Saracco 501
 Saragossa 342, 402
 Saraj 222
 Sarajevo 340, 441
 Sarak 16
 Saratoga 368
 Sardinsko 343, 344, 372,
 414, 420, 423, 425, 429,
 430, 498—500
 Sardy 18, 19
 Sargon 16
 Sarmizegetuzy 140
 Sarsina 70
 Sasbach 332
 Sasko 167, 173, 195, 196,
 198, 284, 338, 347—352,
 354, 360, 399, 400, 409,
 410, 413, 434, 438
 Sassanovci 67, 142
 Satmářská sml. 343
 Saturninus L. Apul. 113

Saturnus 79
 Saul 7
 Sava 187, 227
 Savojsko 234, 236, 310,
 343, 344, 372. (Ostatek
 viz Sardinsko).
 Savonarola 310
 Savaria 134
 Saxa rubra 145
 Sázvavský klášter 181
 Scipionové 97—107, 103
 —107
 Scotus Viator viz Seton-
 Watson
 Scurcola 202
 Sebastian Portugal. 316
 Secessio plebis 82, 85, 89
 Sédan (sedan) 467
 Sedeciáš 9
 Sedmíhradsko (Dacia)
 127, 140, 144, 186, 287,
 288, 290—293, 338—340
 Sedmiletá válka 349—352,
 367
 Sedm obcí, pl. 456
 Segestané 55
 Segestes 136
 Seidler 444, 451, 452
 Sejanus 136
 Seldžukovci 189
 Seleukos 21, 66, 67
 Selim I. 273, II. 290
 Selinus 43, 55
 Sellasia 69
 Semiramis 15
 Semnonové 136
 Sempach 233
 Sempronius Tib. 97
 Senatus 77, 80, 86, 98, 108,
 110, 117, 127, 132, 145
 Senef 332
 Seneka 134, 137, 140
 Sentinum 90
 Septennat 472, 480
 Septimius Severus 142
 Sepulveda 497
 Seringapatam 395
 Serrano 495, 496
 Sertorius 118
 Servius Tullius 75
 Sesonchis 3
 Sesostris 3
 Sestos 43
 Set 5
 Seton-Watson (setn-
 watsn) 447, 457
 Sevastopol 381, 505, 506
 Sevekh 3
 Severoněmecký sp. 438,
 466, 471
 Severus 145
 Sèvres (sévr) sml. 462
 Sevrinský banát 268
 Sextius L. 88
 Seymour (simör) 490, 532
 Sffakteria 54
 Sforza 236, 279, 281, 283,
 310

Shaffesbury (šeftsböry)
 337
 Shakespeare (šekspir)
 320
 Sherman (šerman) 528
 Schaffhausen 522
 Schäffe 440
 Scharnhorst 400
 Scheiner 453
 Schieszel 465
 Schleiermacher 400
 Schliemann 30
 Schmerling 422, 428, 431,
 433
 Schönborn, kard. 443,
 Vojt. 450
 Schönbrunn, sml. v 398
 Schorndorf 231
 Schulerberg 360
 Schwarzenberk Adolf 292
 — Felix 424, 427, 428, 429,
 444
 — kard. 443
 — Karel 405, 408—412,
 415
 Schwerin 349
 Sibíř 328, 511, 512
 Sibirská dráha 511, 512
 Sicilia 13, 14
 Sicílie, král. obojí S. 177,
 198, 199, 202, 235, 311,
 343, 344, 345, 373, 392,
 398, 410, 414, 499—502
 Sidon 11, 12
 Sieyès (siejes) 384, 387,
 389, 393, 394
 Siget 290
 Sigoves 73
 Sickingen Frant. 278, 280
 Sikinnos 47
 Silarus 119
 Silvester II. 170
 Simbach 348
 Simonides 43, 62
 Simpson (simpsn) 505
 Sinope 504
 Sipojové 487
 Sirmium 134, 144
 Sirocti 254—256
 Sisek 292
 Sivská (Amonská) oasa
 64
 Skadar 271, 520
 Skagerak, bitva u 457
 Skalice 254, 435
 Skandinávie 322, 358, 414
 Skarfeia 106
 Soult (sulť) 70
 Skerlec 449
 Skobelev 509, 512
 Skonan 243, 359, 361
 Skopas 63
 Skotsko 176, 211, 212, 240,
 242, 319—322, 364, 366
 Skrbenský 443
 Skrydlov 512
 Skrzynecki 503
 Skythové 16, 18, 23

Sladkovský 431
 Slaná F. 223
 Slaný Kamen 340
 Slavata Vil. 295
 Slávik 465
 Slavkov 398
 Slavonie 268
 Slezsko 155, 180, 183, 219
 až 221, 231, 248, 249,
 346—349
 Slezské války 346—349
 Slivnice 518
 Slované 153
 Slované polabští a bal-
 tičtí 153, 178, 213
 Slovanská ústava 156
 Slovanské bajesloví 156
 Slovanský sjezd 422, 423,
 448
 Slovensko 153, 154, 164,
 181, 186, 217, 220, 225,
 264, 266, 342, 421, 425,
 431, 441, 453, 463
 Sluis (slays) 237
 Smerdis 23
 Smith (smits) 392
 Smolensk 405
 Smolka 439, 442
 Smorgon 407
 Soběslav, kn. čes. 180,
 195, 215, 216
 Soběški 339, 374
 Sobota Římovská 266
 Soča, bitva v. 455, 456,
 458
 Sofia 509, 522
 Sofisté 62
 Sofokles 62
 Sofonisba 101
 Soissons (soasson) 151,
 455
 Sokol 431, 450
 — slet 449
 Sokrates 54, 62
 Solferino 430
 Soliman II. 273, 287, 290,
 330
 Solnohradsko 135, 391,
 398, 413, 416, 428
 Solon 18, 39—41
 Solun 520
 Somme bitva n. 456
 Somerset (šömrset) 317
 Sonntag 464, 465
 Sosigenes 128
 Soubise (subiz) 350
 Soukup 453, 464
 Soult (sulť) 415
 Sověty 457
 Soza, f. 361
 Spartakos 118, 119
 Spartané 35—69
 Spartská ústava 36, 37
 Speckbacher 404
 Spenser (spensr) 320
 Speranský 502
 Spichern 407
 Spinola 297, 315

Spionkop 492
 Spojené státy Severo-
 americké 368, 369, 453,
 464, 527—529
 Sponheim - ortenburský
 rod 174, 201
 Spuž 382
 Spytihněv 180, 182, 183
 Srba 465
 Srbové polabští 153, 163,
 166, 168
 — rakouští 340, 421, 429
 Srbsko 154, 161, 188, 227,
 269, 340, 344, 346, 357,
 453—463, 511—521
 Srdínko 465
 Stadion Fil. 402, 424, 428
 Stadium 105
 Stambulov 523
 Staněk 450—453, 464, 465
 Stanimaka 509
 Stanislav ze Znojma 251
 Stará Ršava 358
 Starhenberg Rüdiger 339
 Staročesi 431
 Statira 65
 Steenkerken 333
 Stein 400, 492
 Steinmetz 467
 Stenikilovci 177
 Stesichoros 43
 St. Germain (san žermén)
 mir 462
 Stessel 513
 Stibor ze St. 265
 Stiliho 149
 Střnava 301
 Stockach 393
 Stockholm 451
 Stockholmská řež 322
 Stoikové 69
 Stojlov 523
 Stolypin 513
 Strabon 147
 Strafford (streferd) 320,
 322
 Strahovský klášter 215
 Strakonická jednota 257
 Stralsundský mir 232, 243
 Stránský 452, 464, 523
 Strassburk 333, 334, 469
 Stremayer 442
 Stribog 156
 Stroganovi 328
 Stromberk 492
 Strossmayer 446
 Struensec 363
 Stříbrný 452, 453, 464, 465
 Stříbro 255
 Stuartovci 242, 320
 Studanka 406
 Sturda 524
 Stureovci 244, 322
 Stürgh 444, 449, 450
 Stürmer 457
 Subić Mladen 270
 Sucre (sukre) 525
 Sudan 486, 490

Suessula 89
 Suetonius 147
 Suezský průplav 488
 Suffolk (sšofok) 242
 Suger (süže) 206
 Sulejman paša 509
 Sulla 112, 115—118
 Sully (süly) 308
 Sulmo 71
 Sulpicius Rufus 115, 134
 Sunnité 158
 Suntutská hora 162
 Suvorov 376, 381, 392, 393
 Svaroh 156
 Svatá alliance 415
 — válka 39, 61
 Svatojpluk 167, 180, 182,
 215
 Svatojakubský řád 212
 Svatojanský řád 194
 Svatovit 156
 Sv. Dominik 369
 Sveabork 504
 Sven (Svend) 176
 Svevové 149
 Světlá 255
 Světová válka 453—464
 Sv. Gothard 338
 Sv. Helena, ostrov 415
 Svidnice 350, 351
 Svidrigajlo 262, 263
 Svištorv 358
 Svjatoslav 185
 Sv. Sebastian 402
 Sv. Vincenc, mys. 368
 Swieten 355
 Syagrius 151
 Sybota 52
 Sydneý (sidni) 369
 Syfax 99, 101
 Symeon Bulh. 187
 Symmachus 151
 Syrakusy 13, 14, 43, 55,
 91, 100
 Syrie 67, 121, 462
 Syrový 456, 461, 465
 Syrus Publ. 134
 Szápáry 441, 445
 Széchényi (sčéeni) 417
 Széll 445, 446
 Szilávy 445

Š

Šalomoun 8
 Šalomounovy ostrovy
 472
 Šamal 450
 Šamyl 506
 Šanghai 530
 Šiité 158
 Šimon Montfortský
 (monforský) 207, 210,
 211
 Šípka 508

Šir Ali 489.
 Šišak (Šešonk) 3, 9
 Šiva 20
 Šlesvik 168, 171, 177, 244, 362, 427, 432, 438, 461
 Šlesviko-holštýnská válka 427, 432
 Šlik Joach. 295, 297
 Šmalkaldy 282
 Šmalkaldská válka 284, 288
 Šmeral 451
 Šnejdárk 463
 Sogun 531
 Španělsko 245, 311—316, 370, 371, 390, 397, 401, 402, 414, 493—497
 Špilberk 417
 Špýr 281, 282, 333
 Šrámek 465
 Šrobár 452, 453, 464, 465
 Štefánik 452, 457, 459, 461, 463, 464
 Štěpán z Blois 209, 210
 — palatin 353, 424
 — z Palče 251
 — papež II. 161
 — Srbský 188, 227, 228, 269
 — Uherský 186, 224, 225
 Štěpánka Belg. 353
 Štěrboholy 349
 Štoltbovský mír 323, 330
 Štúr 421
 Štyrsko 170, 173, 198, 201, 205, 206, 218
 Šujský 329
 Šukri paša 520
 Šuplík 421
 Šusta 464
 Šuvalov 380
 Švábsko 167, 173, 174, 205, 278
 Švábský sp. měst. 232
 Švec 456, 460
 Švédsko 152, 177, 212, 244, 322—324, 358—363, 404, 405, 407, 410, 414, 514
 Švehla 453, 464, 465, 562
 Švechat 424
 Svýcarsko 202, 206, 229, 233, 240, 252, 278, 279, 282, 283, 305, 392, 393, 396, 414, 419

T

Taaffe 439, 442
 Tábor 253
 Táboři 253—256
 Tacitus 71, 140, 144
 Taft 529
 Tagliacozzo (taljakoco) 202
 Tachov 255
 Tai-pingové 530
 Tai-tsung 167
 Taku 532
 Talavera 402
 Ta-lienvan 532
 Talleyrand (taléran) 384, 412, 413
 Tamerlan 272
 Tanagra 50, 54
 Tanaquil 75
 Tanager 473
 Tankred z Lecce 198
 Tannenberk 262
 Tantalos 31
 Tanucci (tanuči) 370
 Tao-kuang 529
 Tarentané 90, 91, 100
 Targette (target) 456
 Targovická konfed. 376
 Tarik 159
 Tarpeia 74
 Tarquinius 75, 80
 Tarutin 406
 Taškend 507
 Tattenbach 339
 Tauenzien 408
 Taxiles 64
 Teanum Sidic. 117
 Tegethoň 432, 437
 Technika brněnská 445, pražská 418
 Tékinci 512
 Tel el-Kebir 490
 Tell Vilém 206
 Temenos 35
 Temešský banát (pašalík) 288, 344, 429
 Temešvar 343
 Templářský řád 194
 Temudžin 228
 Teplice 408
 Terentilius Arsa 84
 Terentius Varro 98
 Terežin 355
 Terron 460
 Terst (Tergeste) 102, 232, 460
 Test Act (test-ekt) 365
 Testri 157
 Těšínsko 219, 463
 Těšínský mír 352
 Tetuan 495
 Tetzl 279
 Teurnia 135
 Teuta 96
 Teutoburský les 136
 Teutonové 112
 Tevík (tauíik) 489

Tewkesbury (tjuksbory) 243
 Texas 526, 527
 Thales 18, 44
 Thapsos 127
 Thassilo 161, 162
 Theagenes 38, 42
 Theby v Egyptě I. 2
 — v Recku 28, 31, 32, 46, 59—63
 Themistokles 45, 49
 Theodt 152
 Theodor, kr. 372
 — Laskaris 226
 Theodora 168, 187
 Theodorich 150, 151
 Theodosius 148
 Theofano 169, 170
 Theognis 43
 Theokritos 69
 Theramenes 55, 57
 Thermidoristi 389
 Thermopyly 28, 46, 103
 Theron 43
 Theseus 32, 37
 Thespišti 46
 Thessalie 27, 46, 60, 497
 Thessalonike 65
 Thiers (tyér) 469, 471, 475, 477, 480, 487
 Thor (Donar) 135
 Thrakové (Thrakie) 30, 66
 Thrasylbulos 42, 56, 57
 Thrasyllos 56
 Thugut 393
 Thykydides 54, 62
 Thun Frant. 443, 444, 445, 449
 — Lev 422, 428, 431
 Thurgavsko 202, 233, 252
 Thurii 55, 91
 Thurn Jindřich 294—297, 301
 Thusnelda 136
 Thutmes 2
 Tiberius 133, 136
 Tibullus 134
 Ticinus, bitva nad 97
 Tien-tsin 530
 Tiers état (tierzeta) 383
 Tiglatpilezar 16
 Tigranes 48, 115, 119—121, 134
 Tigranocerta 120
 Tilleda 198
 Tilly 298, 299, 300
 Timbuktu 481
 Timmermann 377
 Timoleon 14
 Timur 272
 Tinchebray (tenšbre) 209
 Tippu Saib 369
 Tiryms 28
 Tissafernes 55, 57
 Tisza 441, 443, 445, 446, 449, 450, 453
 Tities 76
 Titus 139

Titus Tatius 74
 Tjavzinský mír 329
 Todleben 505, 509
 Togo 472
 Togruil 189
 Tochtamis 264
 Tolbiakum 151
 Tolentino 390, 415
 Tolmino 458
 Tolna 268
 Tolosa 213
 Tomášik 448
 Tomyris 22
 Tong-king 530
 Topeté 495
 Torgov 281, 351
 Torkel 244
 Tormasov 405
 Torstenson 303, 304
 Toruňský mír 263
 Torýové 365
 Toskánsko 310, 345, 352, 353, 358, 372, 394, 414, 499
 Totilas 152
 Toul [tul] 284, 302, 306
 Toulon [tulon] 388, 391
 Tours [tur] 469
 Tourville [turvil] 335
 Toussaint Louverture [tusen luvertür] 396
 Tovačov 436
 Towton [tautn] 243
 Tökölyi [tökköil] 339, 340
 Trafalgar 397
 Trajanus 139, 140
 Transvaalská rep. 490
 Trapezantské cis. 226, 273
 Trasimenské jez. 98
 Traun 348
 Traungavsko 201
 Travendalský mír 360
 Trebia, bitva nad 97, 392
 Trenčanský Matěj viz Čák Matěj
 Trencínský mír 248
 Trenton [trentn] 368
 Treuga Dei 175
 Trevir 136, 202, 395
 Trianon, mír 463
 Tribunal revol. 388
 Tribuni militum 86, 88
 — plebis 82—84, 89, 117, 119
 Tribur 166, 174
 Tribus 76, 79, 81, 96
 Trident 135, 459, 460
 Tridentský koncil 284
 Trierarchové 40, 45
 Trianum 89
 Trifels 192
 Triglav 156
 Trimurti 20
 Triple alliance (triplai-ans) 332
 Tripolsko 501, 502
 Trittyss 42
 Triumvirat 122, 129
 Trnovo 269, 524

Trochu [trošü] 469, 470
 Trocký 457
 Trojcišafský spolek 440
 Trolle 322
 Tromp 332, 364
 Trouchez [truše] 387
 Trounsice 230
 Troyes [troaj] 239
 Trungavsko viz Traungavsko
 Trutnov 435
 Tryzny 156
 Třicetiletá válka 295—304
 Trikrálová dekl. 451
 Tse-Hsi 532
 Tuan 532
 Tučný 465
 Tudorovci [tjudorovci] 241, 243, 317—320
 Tuilerie [tüiliri] 387, 394, 480
 Tullia 75
 Tullus Hostilius 74
 Tulunovci 188
 Tunes [nyni Tunis] 94, 159, 188, 193, 229, 283, 481
 Turci [Turecko] 272, 287 až 293, 330, 382, 391, 392, 399, 453—463, 486, 502 až 511, 514—518, 521, 522
 Turčanský sv. Martin 425, 431, 453
 Turenne [türen] 303, 331, 332
 Turgot [türgo] 337
 Turin 342, 500
 Turinský mír 334
 Turkestan 512, 530
 Tusar 452, 464
 Tutenchamon 5
 Tvrdko Štěpán 271
 Tyliš, bitva v 400
 Typhon viz Set 5
 Tyr [Zio] 135
 Tyrannis 35, 42
 Tyrolsko 170, 201, 230, 231, 248, 289—291, 341, 398, 402, 404, 413
 Tyros 10—12, 64
 Tyrrhenové 73
 Tyrtaos 37, 43
 Tzimiskes 187

U

Učialská sml. 501
 Udržal 465
 Uh. Brod 259
 Uh. Hradiště 259
 Uhersko 167, 168, 186, 223, 225, 264. [Ostatek viz Rakousko]
 Ujaky 267
 Ullilas 148
 Um 296, 397

Uliplanus 142
 Ulrika Eleonora 324, 362
 Umbrové 73
 Unčov 375
 Unie protestantská 286
 Unie severoamerická viz Spojené státy severoamerické
 Universita pražská 442
 Unorová rev. ve Fr. 476
 Unstruta, bitva nad 168, 173
 Urban II. 189
 Uruguay 525
 Usedomova nota 433
 Usia 9
 Uskoci 291
 Ústava v Rak. březnová 425, 428, 429; unorová 431; prosincová 439
 Utešínovič 287, 288
 Utika 101, 106
 Utrechský mír 343
 Utrechská unie 315

V

Václav, kn. čes. 180, 181; kr. čes. I. 200, 214, 217; II. 214, 219, 220; III. 214, 220; IV. 232—234, 247, 249—253
 Václav z Dubé 252
 Vacov 426
 Vadimonské jez. 91
 Vadkert 342
 Vachava 409
 Valašsko 264, 265, 272, 292, 293, 503, 504, 506
 Valdemar Dánský 212, 243
 Valdštyjn 298—302
 Valens 147, 148
 Valentinianus I. 147; II. 147, 148; III. 149, 150
 Valerianus 143
 Valerius Flakkus 116
 — Korvus 87
 — L. 85
 — Maximus 140
 — Messala 93
 — Publikola 80
 Vallhalla 135
 Valladolid [valjadolid] 275
 Valma 387
 Valois rod [valoa] 237, 238
 Valter Saint Savair [sen saver] 189
 Vandalové 149, 152
 Vandamme [vandam] 408, 415
 Varadinská sml. 287
 Varennes [varen] 386
 Varna 263, 266, 504
 Varro M. Terent. 98, 99
 Varšava 327, 359, 426, 427, 455, 503, 507

Varšavské kv. 400
 Varus Quink. 136
 Vasco de Gama [vasku di] 275
 Vasil III. Ivanovič 328
 Vasilko 221
 Vasovci ve Šv. a Polsku 324
 Vassy 307
 Vašátek 456
 Vašvarský mír 338
 Vatikánský koncil 500
 Vauban [voban] 335
 Vedů 21
 Veile 432
 Vejentové 84, 86
 Velavská sml. 359
 Velbloudí bitva 158
 Velbuž 269
 Veles 156
 Velký Jägerndorf 350
 Vendée [vande] 387, 388, 475
 Vendôme [vandom] 335
 Venetové 73
 Venezuela 525
 Venizelos 458, 516
 Venkovské země habsb. 206, 252, 398
 Venus 79
 Venusia 72, 100
 Varacruz 526
 Vercelli [verčeli] 113
 Vercingetori 124
 Verdun [verdön] 164, 284, 304, 306, 387, 456
 Verdunská sml. [verdönská] 164
 Vereščagin 512
 Vergara 494
 Vergilius 134
 Vergniaud [verňjo] 387
 Verona 70, 149, 417
 Versailles [versaj] 335, 383, 385, 461, 469, 471, 479
 Versailleský mír [versajský] 369, 461
 Verus L. 141
 Vesel paša 509
 Veselý 464
 Vesna 156
 Vesontio 124
 Vespasianus 138
 Vesprim 186
 Vesselényi [vešeleňi] 338
 Vesta 79
 Vestalské panny 80
 Vestfalské kr. 400
 Vestfalský mír 304
 Vesuv 139
 Věštiny řecké 34
 Vicksburg [vikbark] 528
 Vídeň 135, 287, 339, 397
 Vídeňský kongres 412
 — mír 293, 345, 403, 433, 437
 Vídeňská revol. 420—422
 Vidukind 162

Vienne [vien] 209
 Vichink 180
 Viktor Amad. Sav. 341, 344
 — Emanuel 353, 425, 429, 437, 499, 500
 Viktorie Angl. 321, 485 až 492
 Világoš 426
 Vilém Angl. I. Dobýv. 176, 209, 210; II. 209, 210; III. 321, 366; IV. 321, 485
 — hrabě hol. 193, 200, 201
 — Oranský I. 313, 315; II. 316, 321, 332; III. 321, 332, 333, 366
 — Pruský I. 435, 466 až 473; II. 459, 462, 468, 473, 474, 492
 — z Pernštejna 261
 Vilemína Hol. 484
 Vilémov 259
 Villafranca 430
 Villars [vilar] 335, 341, 342
 Villeroi [vilroa] 341
 Vilkoměr 263
 Vilno 262, 405
 Vindelicia 135
 Vindex G. 138
 Vindobona 135, 141
 Virginia [verdzinye] 320, 367, 368
 Viriathus 107
 Virunum 135
 Vis 437
 Visby 232, 243
 Visconti 236
 Visigothové 144, 148, 149, 151, 153, 159
 Visoka 441
 Višlický statut 262
 Viškovský 465
 Višňovec 326
 Višnu 20
 Vitellius 138
 Vitiza 159
 Vítkova hora 253
 Vitold 254, 262, 263
 Vitoria 402
 Vítovec Jan 266
 Vitruvius Pollio 134
 Vjazma 406
 Vladiměř nad Kl. 222
 Vladimír Monom. 222
 — Veliký 185
 Vladimírko 221
 Vladislav Čes. 182, 197, 200, 214, 215
 — Čes. a Uher. 204, 235, 260, 261, 267
 Vladislav Jindřich Čes. 182, 216
 — Laskonogi 184
 — Lokietek 184, 221, 261
 — Polský II. 262, 325; III. 263, 266, 325; IV. 324, 328

Vladivostok 460, 512
 Vlajkovič 518
 Vogastisburk 154, 157
 Vojská Hranice 291
 Vojtěch Sv. 181, 186
 Volta 423
 Voltaire [voltär] 337
 Voska 456
 Youglé 151
 Vouzières [vuziér] 460
 Voženlek 456
 Vožický smír 255
 Vranduk 441
 Vratislav Český 182, 183
 Vratislavský mír 347
 — sjezd 407
 Vrbenský 464, 465
 Vrbové 425
 Vršovci 215
 Vřesno 473
 Vřchova 360
 Vukašin 270
 Vulkanus 79
 Výbor pro obecné blaho 388
 Vyšehrad, bitva před 253

W

Wagram 403
 Wahlstatt viz Lehnice
 Wakefield [uekfild] 243
 Waideck-Rousseau [ru-so] 482
 Waldhauser 249
 Waldseemüller 275
 Wales [uels] 211
 Waldersee 532
 Walid 159
 Wallace [uales] 212
 Wallia 149
 Wallis Fr. 346
 Walpole [ualpol] 366
 Wartburk 280, 417
 Wartenburk 409
 Warwick [uarik] hr. 242 v. 319
 Washington [uošingtn] 368, 369
 Waterloo 415
 Watling [uatling] 275
 Weinsberg 196
 Weissenburk 467
 Wekerle 445, 447, 457
 Welden 426
 Welfové 195, 196
 Wellesley [uelsli] 395
 Wellington [uelingtn] 402, 410, 413, 415, 485
 Wekerle 445
 Wenkheim 445
 Werder 470
 Weyler 496
 Whigové [uigové] 365
 Wied 524
 Wilhelmshöhe 469

Wilson [uilsn] gen. 472, pres. 453, 458, 459, 529
 Wilsonova nota 464, 465
 Windschgrätz 353, 423 až 425, 443, 444
 Winter 464, 465
 Winterturh 393
 Winzingerode 408, 410, 411
 Witt 332
 Witte 513
 Wittek 444, 445
 Wittelsbachové 198
 Wittgenstein 407, 408
 Wittstock 302
 Wolfe [vuif] 367
 Wolseley [uolsli] 489, 490
 Worcester [uustr] 364
 Worms 174, 233, 277, 280
 Wormský edikt 280
 — konkordát 175
 Wörth 467
 Wrangel 304, 428, 428
 Wrede 410
 Wullenweber 325
 Wurmser 388, 390
 Würtembersko 205, 282, 393—398, 409, 434, 437, 466
 Würtemberský v. 442
 Würzburg 390
 Wycliffe [uikliif] 242, 251

X

Xanten 136, 286
 Xanthippos 44, 48, 94
 Xenofon 58, 62
 Xenofanes 44
 Xeres de la Frontera (cheres) 159
 Xerxes 24, 46—48
 Ximenes [chymenes] 312

Y

Yangti 166
 York, gen. [joark] 405, 407, 408
 Yorktown [joarktaun] 369
 Yorský rod [joarský] 241, 243
 Ypy 455, 459
 Ypsilanti 515

Z

Záblatí 296
 Zab Velký 159
 Zader 192, 223, 264, 265
 Zagora 508
 Zahradník 464
 Zach 517
 Zajíc z Hasenburka 251
 Zákaspická dráha 511, 512
 Zákonodárné shr. ve Franc. 386
 Zama 101
 Zamojski Jan 290, 292, 327
 — Ondřej 376
 Zamošč 454
 Zanardelli 501
 Zápolský Jan 267, 268, 286, 287
 — Jan Zikmund 287, 288, 290
 — Štěpán 267
 Zárov 348
 Zavalje 442
 Závaše z Falkenšteina 205, 219, 224
 Zborov, bitva u 457, 459
 Zdeněk Konopištský 259
 Zeithammer 443
 Zela 126
 Zelenohorská jedn. 259
 Zendavesta (Avesta) 25
 Zenobia 144
 Zenon 44, 69

Zenta 340
 Zeta 271
 Zeus 33
 Zeuxis 63
 Zikmund Lucemb. 233, 234, 247, 249—257, 265
 — Polský I. II. 325, 326, III. 323, 324, 327, 328
 — Tyrol. 204, 235, 252, 289
 Zimmermann 508
 Zlatá buľa 228, 231, 249
 Zola 482
 Zopyros 23
 Zorndorf 350
 Zoroaster 22
 Zrinský Mik. 290, Petr 338, 339
 Zulukafrové 490
 Zouloga 526
 Žilpich viz Tolbiacum
 Zwingli 279, 282

Ž

Žabljak 271
 Žáček 448
 Žádost za právo 320
 Žatec 254, 445
 Železná brána 444
 Železný Hrad 338
 Ženeva 283, 310, 413, 445
 Žerotín K. 294, 296
 Židé 6—10, 68, 121, 138, 141
 Žitvatorocký m. 293
 Žižka 253, 254
 Žofie Alexějevna 377, 378
 — kr. česká 247, 251, 253
 Žuravno 374

Ministerstva československá:
(Viz str. 465).

IX. 12./10. 1926:

Předs.: **Antonín Švehla**, r.
Zahr.: Dr. Ed. Beneš, (úř.)
N. O.: Frant. Udržal, r.
Vnitř.: Jan Černý, (úř.)
Fin.: Dr. Karel Engliš, (úř.)
Obch.: Dr. Frant. Peroutka, (úř.)
Veř. pr.: Dr. Frant. Spina, něm. agr.
Škol.: Dr. Milan Hodža, r.
Želez.: Jos. V. Najman, ž.
Zdrav.: Jan Šrámek, spr., l.
Soc. péče: Jan Šrámek, l.
Sprav. Dr. Robert Mayr-Harting, něm. kř. soc.
Zeměd.: Dr. Otakar Šrdínko, r.
Pošt.: Dr. Frant. Nosek, l.
Zásob.: Jan Černý, spr., (úř.)
Unif.: Dr. M. Hodža, spr., r.
Pro Slov.: Dr. Josef Kállay, (úř.).

